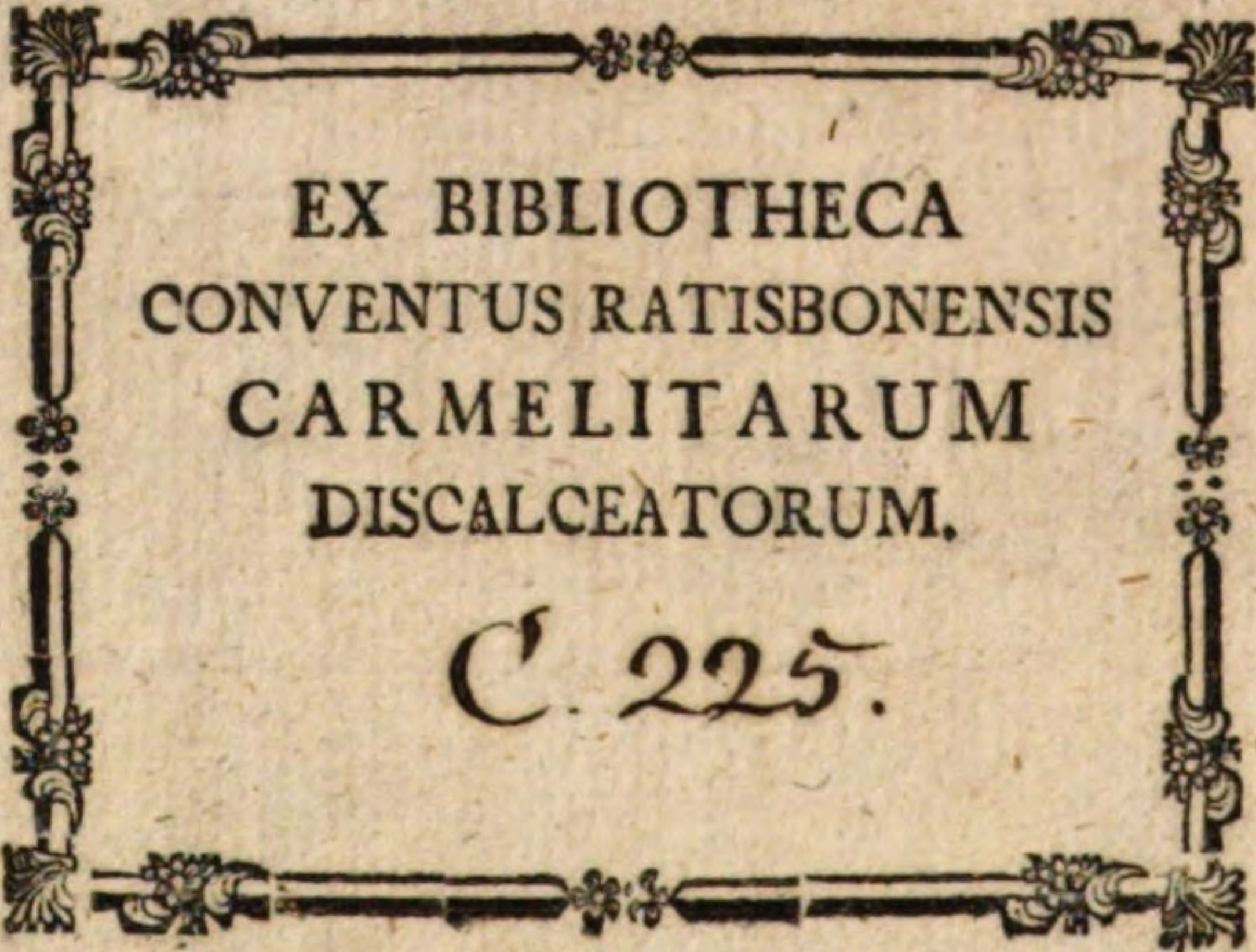

EX BIBLIOTHECA
CONVENTUS RATISBONENSIS
CARMELITARUM
DISCALCEATORUM.

C. 225.

Melchior Canus interfuit Concilio Tridentino
sub Julio III. sub quo habita fuit sessio
ij^{ma}, 12ma, 13ma, 14ma, 15ma, et 16ta vide pag. 166
in hoc ipso fani opere.

4° Theol. Syst. 200.

MELCHIORIS
C A N I
O P E R A.

MELCHIORIS
C A N
O P E R A.

Conventus Canonici Disce. Nativitas.
MELCHIORIS

C A N I

EPISCOPI CANARIENSIS,
Ex Ordine Prædicatorum,

O P E R A,

In hac primum editione clarius divisa,

Et Prefatione instar Prologi Galeati illustrata

A P. HYACINTHO SERRY DOCT. SORBON.

Et in Pat. Lyceo S. Theol. Primario Profess.

PATAVII, Typis Seminarii, **MDCCXXXIV.**

Apud Joannem Manfrè.

Superiorum Permissu, et Privilegio.

Handwritten text at the top of the page, likely a library or ownership mark.

MELCHIOR

CANI

EPISCOPI CANARIENSIS
Ex Ordine Predicatorum

OPERA

In hac prima editione clavis divinis

Et Praefatione illustr. P.ologi Galeati

A. P. HYACINTHO STRAY DOCT. SORDON

Et in Pat. Lycas 2. Theol. Primario Proles

PATAVI. Typis Seminarii, MDCCXXIV

Apud Joannem Blaudis

Superintendentis Curiae & P.ologis

Handwritten mark or signature in the bottom left corner.

ELENCHUS

E O R U M,

Quæ hoc Volumine continentur.

Melchioris Cani Vindicationes, quibus nonnullorum in ejus libros de locis Theologicis accusationes refelluntur.

Ejusdem locorum Theologorum libri duodecim, quibus non modo ostenditur vera ratio universos Christianæ religionis hostes refellendi, ac sacra dogmata confirmandi; verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversiam vocantur, luculentissime examinantur, ac discutiuntur.

Ejusdem Relectio de Sacramentis in genere, habita in Academia Salmanticensi.

Ejusdem Relectio de Pœnitentiæ Sacramento, in sex partes divisa.

CENSURA

F. RODERICI VADILÆI

BENEDICTINI,

Sacræ Cæsareæ Majestatis a Sacris Concionibus, in
Libros de Locis Theologicis Adm. R. P. F.
Melchioris Cani, Sancti Dominici Mo-
nachi, Episcopi Canariensis.

DE Mandato Regii Senatus, Opus, cui titulus est, De locis Theo-
logicis, admodum Rev. Magistri Fratris Melchioris Cani, Or-
dinis Sancti Dominici Monachi, olim Canariensis Episcopi inspi-
ciendum ac excutiendum accepi. Laborem sane viribus ingenii
mei longe disparem sentiens, non sum aversatus, tum ob tanti
Senatus dignitatem, cujus obsistere imperio citra gravissimi criminis notam haud
licebat; tum ob ejusdem operis magnam toti Ecclesie utilitatem futuram. Adde,
quod ejusdem Authoris elucubrations, hanc præsertim, perlegendi magno tenebar
desiderio. Itaque legi, evolvi, perlegi præsens opus. Sed, quid potissimum in
tanto quidem opere laudem, vix dicere queo. Nam si dictionis castitatem, &
elegantiam quæras, eam certe reperiēs, quæ cum Ciceroniana conferri possit. Si
vero rerum gestarum historiam, rationemque tractandæ historiæ requiras, Sallu-
stio historico satis laudato, si non superiorem, inferiorem profecto non invenies.
Si autem Philosophia subtilem, accuratamque rationem percupias, hic compendio
omnem Platonice, Aristotelicæque discipline rationem cumulatissime contemplari
licebit. Si vero Theologia Scholastica capiaris argumento, post Divum Thomam
(quem semper excipiendum duxi) nullo ex multis, qui de hac Familia docte
ac diserte scripserunt, inferiorem judicare licebit: ita ut vere illius non satis
laudati Magistri Fratris Francisci a Victoria discipulum eximium agnoscere
possis, cui omnes suos is author (quæ non ejus prudentia, eruditionis, modestia,
ac humilitatis laus minima existimanda est) progressus in re Theologica refert
acceptos. Porro si juris Pontificii (cui author non contemnendam dedit operam)
affectes peritiam, ex hujus Monachi laboribus compendiarium tractandi ejusdem
juris rationem petere licebit. Jam vero si sacrarum profunda literarum mysteria
persentire, ac pervestigare cures, nullo, post illos magnos sanctæ Ecclesie Docto-
res, magistro plenius ac clarius discēs. Quid dicam de eo, quo adversus omnes
hæreticos zelo accendebatur? quos sane cœu venaticus procul odorabatur canis,
per-

persequabaturque, magni illius Athanasii incorruptos ac catholicos referens mores,
ac fortes labores: quos omnes pro catholica veritatis amore instar magni Patriarchæ
Jacobi facile perpetiebatur. Caterum tanti Authoris utilitatem, doctrinam, om-
niumque disciplinarum tractandarum rationem, Christiane lector, Illustrissimo, ac
Reverendissimo Archiepiscopo Hispalensi, Ferdinando Valdesio, supremo rerum fi-
dei cognitori (quem hujus præclari operis heredem reliquit) acceptam referto, qui
summo curavit studio, ut præsens opus in lucem omnium utilitati profuturum ede-
retur. Nec minor, studiose lector, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Gaspa-
ro de Cuniga, Archiepiscopo Compostellano, summo Sacra Caesar. Majest. Capel-
lano gratia debetur, qui pro ea necessitudine, qua auctori devinctus erat, summo-
pere studuit, ut quam brevi tam insigne opus in lucem ederetur. Quapropter opus
tam elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum (ut præ-
termittam valde catholicum, hisque calamitosis temporibus apprime utile, immo
dicam necessarium) excudendum, non solum magna cum laude totius sanctissimi
Patris Dominici Ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, immo Ecclesiæ Catholicæ,
oppido duximus.

Madridi 15. die mensis Augusti, Anni Dominici MDLXII.

Rodericus Vadilæus.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, e Approbazione del P. F. Tommaso Maria Genari Inquisitore, nel Libro intitolato: *Melchioris Cani Ordinis Prædicatorum, Episcopi Canariensis, &c.* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a Gio: Manfrè Stampatore, che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. 28. Luglio 1713.

(Girolamo Venier Kav. Proc. Ref.
(Gio: Francesco Morosini Kav. Refor.

Agostino Gadaldini Secret.

MEL-

MELCHIORIS CANI VINDICATIONES,

Quibus nonnullorum in ejus Libros de Locis Theologicis
accusationes refelluntur.

CAPUT PRIMUM.

*Egregia Virorum Illustrium de Melchiore Cano
testimonia.*

NICOLAUS ANTONIUS HISPALENSIS J. C.

In Bibliotheca Hispanica.

F. Melchior Canus, vulgo Cano, Prædicatorum Sodalis, oppidum quoddam Toletanæ Diocesis *Taracon* appellatum patriam fortitus mihi videtur fuisse. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani, qui in eadem Dominicana familia excellentem vivus, moriensque pietatis famam sustinuit, mater: quod Monopolitanus Episcopus, Historiæ hujus Ordinis parte 4. lib. 3. cap. 31. diserte affirmat. Parentis ipse meminit initio lib. 11. de locis Theologicis, Viennæ Austriæ tunc extincti, cum absolvisset is superiorem huic librum; cujus quidem causa, non solum se hunc laborem suscepisse, sed & ei nuncupaturum, si viveret, fuisse ait. Nomen autem cur retinuit ejus, quem dignum hoc munere, & apud mortales, qualis ille fuit, reliquum esse nullum, vir doctissimus, & prudentissimus non temere, ac impotenter dixisse credendus est. Dominicanis se aggregavit Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in Theologicis maxime, sub summo ætatis suæ, & professionis viro Francisco Victoria ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse agebat, egregie delectabatur; & tamen vereri se adjungebat, ne hujus insolentia elatus, & exultans (verba audis ex principio lib. 12. de Locis) immoderate jactaretur, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederetur, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcaret. Quod Victoris judicium, ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quanquam illos probare non soleat, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt a suscepta semel persuasionem discedere. Theologo quippe nihil est necesse (utor semper elegantissimis, & prudentissimis ejus verbis, eodem loco) in cujusquam iurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut Magistri debent vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologia laude perfectus. Id vero ingenium tantæ expectationis non totum is scholæ dedit, atque ejus conflictationibus; quod fere alii apud nos solent, nescientes quam non lauta sibi ea, qua maxime gloriantur, exinde cum pedem moverint, apparitura sit supellex. Imo cogitationes suas in id se aliquando contulisse, initio libri 10. affirmat, ut se quavis via, & ratione ab iis liberaret. Interim animadverso, verum Theologum

gum præstare illum vix posse, qui sine literarum secularium, & historiarum cognitione, linguarumque orientalium peritia, jejune dijudicandis scholæ questionibus horas omnes impenderit: non solum ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, & ornamenta; sed & insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulcro corpori adjunxit. Quo magis instructus ad scholam rediit, cum Academia Viros illos summos amisisset, qui huic Doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium Christianæ reipublicæ, si animum in schola suam, ut ipse loquitur libro 10. vel repugnantem contineret. Victoria nempe ad MDXLVI. diem suum obeunte, Canus noster docendi locum e cathedra principe suscepisse dicitur, qui forte jam vespere militabat. Bartholomæus Caranza, & Miranda, qui postea fuit Toletanus Antistes, florebat eo jam tempore in Provincia Castellæ, non minus opinione literarum, quam dignitate; quocum nostro male conveniebat, adeo ut factio sua quemque, ab ejus cognomine appellata, in negotiis domesticis sectaretur. Unde nata est fama, Mirandæ calamitatis, de qua in ejus mentione locuti sumus, aliqua extitisse Canum ex parte authorem. Impatiens enim quisque eorum fuisse loci secundi in literarum laude, aut in sodalium existimatione videri potest. Academico isto conspicuus munere, Italiam ad Concilium venit sub Paulo III. Tridentinam ad urbem convocatum, ibique tam perspicaciæ mentis, atque judicii maturitatis, quam profundæ sapientiæ, & singularis facundiæ laudem eximiam communi omnium collegarum sententia reportavit. Cujus rei satis idoneum testimonium præstare poterit Sforza Pallavicinus S. R. E. Cardinalis doctissimus, ante paucos annos e vivis ereptus, dum in Concilii hujus Historia, vulgaris linguæ Italianæ, vix usquam, quin simul commendet, Cani recordatur. In Hispaniam reversus, Salmanticæ adhuc docuit, succedentique vice Caroli Philippo filio gratus valde extitit; cui nempe Regi author fuisse dicitur, non tamen sine totius Collegii Salmanticensium Theologiæ, ac Juris Doctorum suffragatione, consilii de justitia belli, adversus quemcumque suprema etiam in terris dignitate sublimem, pro defensione propriæ ditionis excusabiliter inferendi. Quod quidem ingratissimum fuisse dicitur Paulo Quarto, summo Pontifici, vixque ab eo obtineri potuisse, etiam pacatis rebus, ut ad nutum Regis Episcopus ille Canariarum insularum in locum Francisci de la Cerda ejusdem Ordinis Dominici, Capræ comitis filii, crearetur. Cum tamen huic honori, ne ab Hispania discederet, renuntiasset, non diu post electus ante annum Provinciæ suæ Castellæ præfectus. Sæculi superioris sexagesimo vitam cum morte Toleti commutavit, immortalis præparata sibi fama, in opere illo vix justi voluminis, quod vere tot laudatores, & admiratores, quot lectores habet, locorum scilicet Theologorum lib. 12. in quibus non modo vera refellendi universos Christianæ religionis hostes, confirmandique sacra dogmata ratio, ac usus exacte ostenditur; verum etiam omnia fere, quæ hodie in controversia habentur, luculentissime examinantur.

Id non nisi post Authoris mortem, primum Salmanticæ publici juris factum fuit, apud Matthiam Gastium 1563. in fol. editionem promovente D. Ferdinando de Valdes Hispalensi Archiepiscopo, & Generali Hispaniarum Inquisitore, cui Canus edendum legato reliquerat, nec tamen perfectum. Destinaverat enim is decimumtertium, ac decimumquartum libros pro colophone operis adjungere; ad quos non semel, aut bis (nempe in fine capitis 3. lib. 10. cap. 2. lib. 8. cap. 4. lib. 12. & cap. 1. lib. 11. eorum, quibus hodie fruimur) lectorem remittit. Venetiis dein prodiit opus ex officina Bartholomæi Rubini 1567. in octavo, Lovanii 1569. Colonia 1574. iterumque 1585. apud Bitkman in octavo, tertioque 1603. cum Relectione de poenitentia, &c.

Præter locos Theologicos, reliquit etiam Relectionem de Poenitentia, habitam in Academia Salmanticensi anno 1548. super decimamquartam distinctionem lib. 4. sententiarum. Compluti apud Petrum Rombles 1563. in fol.

Item Relectionem alteram de Sacramentis in genere: Quæ una cum superiore

Mediolani edita est 1180, in octavo. Judicium quoque id, cuius meminimus, de secta Jesuitarum tribuit ei is, qui sub nomine Alphonsi de Vargas latere voluit, in *Relatione ad Reges & Principes Christianos* cap. 7. atque item *Adversus statutum Ecclesiæ Toletanæ*, quo infecti sanguinis homines a beneficiis hujus Ecclesiæ arcentur, aliquid scripsisse, idque in lucem emissum fuisse, alicubi legimus.

CARDINALIS SFORTIA PALLAVICINUS

In Vindicationibus Societatis Jesu, capite 28.

PLacet hoc loco recitare, quid existimaverit hac de re non acutulus quidam Sophista, qui non tam Theologiam, quam Theologiæ fumum, & umbram per captationes, & scitamenta sectaretur; sed Theologus evoluti sæculi pereruditus, doctrina pariter, atque ingenio præstans, fama magnus, re major. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo plane volumine hanc ipsam de locis Theologicis tractationem ante omnes & supra omnes est executus. Idemque primus fuit, reor, qui docuerit, & quod minus est, latinam linguam in lyceo divina effari; & quod maximum, Catholicos novatoribus bellum, & cladem inferre. Perinensum nostræ familiæ hominem laudo: sed laus iudicii munus debet esse, non voluntatis; & merito, non amorì rependitur.

ANTONIUS POSSEVINUS SOCIETATIS JESU

In Apparatu Sacro.

QUod ad libros locorum communium spectat, negandum non est, quin & fecundo, erudito, & facundo ingenio prodierint; eo commemorandi magis, quod ipse nostra ætate primus ea brevitate, copia, dispositione, ac perspicuitate de iis perutiliter egerit.

FRANCISCUS GARSIA E SOCIETATE JESU

In Prolegomenis Evangelici Concionatoris, de Ecclesiæ

Canariensis Presulibus.

Verissime possum affirmare, unum Melchiorem Canum, suspicienda Monachalis Togæ autoritate, acumine ingenii in differendo, constantia, atque felicitate, argumentorum multiplici nexu victorum robore, in ipsa Doctorum Instituti Dominici Academia, potuisse integræ classis vicem præstare.

SERAPHYNUS RAZZIUS

Prælectione secunda de locis Theologicis.

Melchior Canus, natione Hispanus, professione Dominicanus, dignitate Canariensis Episcopus, Fratris Francisci de Victoria viri Doctissimi quondam

dam discipulus; Dominici Bannez Mondragonensis olim præceptor, & denique primariæ Cathedræ in Academia Salmanticensi aliquando magni nominis Præfectus: quem ego hominem de facie novi Florentiæ, in Ædibus Divæ Mariæ Novellæ transeuntem hospitem. Obiit anno Domini 1560.

BENEDICTUS PERRERIUS SOCIETATIS IESU

Lib. 12. Comment. in Daniele 2. cap. 7.

EX omnibus Theologis, qui Concilio Tridentino interfuerunt, Melchior Canus maximæ, clarissimæque famæ fuit. Nemo ab illius ætate mysteria sacrarum Scripturarum melius explicuit.

AUBERTUS MIRÆUS

De Scriptoribus Ecclesiasticis.

Melchior Canus fuit vir politus, & elegans, atque in Historia Sacra versatissimus.

ANTONIUS SENENSIS

In Bibliotheca Fratrum Predicatorum.

FRater Melchior Canus natione Hispanus, qui fuit aliquando Canariensis Ecclesiæ Præsul, & postquam Episcopatu cessit, factus fuit Provincialis Hispaniæ, vir eloquentissimus, Græcæ etiam linguæ non ignarus, in Aristotelis, & D. Thomæ doctrina plenissime instructus, in Sacris vero literis, & in Patribus adeo versatus, ut toto vitæ suæ tempore in nulla re alia occupatus fuisse videatur. In historicis quoque evolvendis magnifice tritus, & undequaque doctus. Unde & in Concilio Tridentino etiam viris eminentibus admirationi fuit, & ab omnibus in multo pretio habitus. Scripsit librum illum eruditissimum, qui hodie omnium passim manibus teritur, ac merito, cui titulus est *de locis Theologicis*, in quo tam insigniter, & exacte, & tanta eloquentia firmat, quæ sunt Theologo potissima loca ad suas firmandas Conclusiones, & veluti bases, quibus nixa tota debet structura Theologica consurgere, ut nihil possit esse exactius, & absolutius. Edidit quoque Relectionem quandam de Sacramentis in genere, aliam quoque de Sacramento Pœnitentiæ, dum publice Theologiam profiteretur in celebri Universitatē Salmanticensi. Claruit anno Dom. 1540.

DOMINICUS BANNEZ

Prima parte, Quæst. prima, Artic. 8.

INter Theologos recentiores diligentissime, ac cum mirabili eruditione Præceptor meus Cano, in locis Theologicis pertractandis supereminere videtur.

GABRIEL NAUDÆUS

In Bibliographia Politica;

UTile erit Cassandrum evolvere, qui tot lites de Religione aperte quidem componere tentavit, & Melchiorum Canum, qui hoc idem, sed occulte conatus est ingenio majori, quam pietate, ac propemodum admirabili judicio. Vix enim potest imaginatio consequi, quantum authorum hujusmodi lectione, Politicorum mentes acuantur, excitenturque ad saluberrime de rebus istis consulendum, quibus non unius, aut alterius hominis modo, sed universæ plerumque Reipublicæ salus, & belli, pacisque momenta continentur.

AMBROSIUS DE ALTAMURA

In Bibliotheca Ord. Pradic. centur. 4. ad annum 1554.

Melchior Canus vir fuit summa eloquentia ditatus, in Græca lingua, Hebraica peritus; in Sacris litteris, in Patribus, in Historiis, in Divi Thomæ, & Aristotelis doctrina versatissimus.

ADRIANUS BAILLET

In suo Eruditorum judicio, Gallice Parisiis edito, Tomo secundo 1. partis.

Melchior Canus Dominicanus, Episcopus Canariensis, criticus ævi sui sagacissimus, ac liberrimus, ad aniles fabulas, erroresque populares, libris præsertim historicis insertos, carpandos perstringendosque a natura factus videbatur. De eo, ubi de Theologis agemus, sermo redibit. Id unum notare in præsentia satis sit, Criticam ejus artem Vossio maxime probari; eundemque *censuræ Magistrum* a Combesio vocari solitum fuisse: quamquam ejus in censendo libertas nonnihil Cardinali Baronio stomachum moverit.

ELLES DU PIN

In Bibliotheca Authorum Ecclesiast. sæculo 16. Tom. 14.

Melchior Canus sublimi ingenio pollens, non modo Philosophiam, & Theologiam apprimè edoctus erat, verum etiam in historia, & politiori litteratura versatissimus, cultissimo sermone latino utebatur.... Tractatus de locis Theologicis opus plane aureum est, omnibusque numeris absolutum, summaque elegantia concinnatum.

JACOBUS GADIUS

De Scriptoribus non Ecclesiasticis, tom. 1.

Canus nomine Melchior, Canariensis Episcopus, Theologus Doctrinæ, & eruditionis maximæ, cui parem addidit pietatem, atque eloquentiam, condidit insigne opus, ac memorabile de locis Theologicis communibus, in quo gra-

graviter, candideque præcipua Theologiæ, ac religionis argumenta videtur tractasse.

ALPHONSUS GARSIAS MATAMORUS

Libro de Academiis, & doctis viris Hispania.

Summi viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirandensis, omnis illa ingeniorum, & doctrinæ nunquam satis laudata facultas, ex monumentis ipsorum non ineleganter scriptis perspicui potest: Quæ & omnino absoluta est, perfecte diserta, in eoque constituta loco, quem multi mirentur, & pauci attingant.

VINCENTIUS CONTENSONIUS

Libro 5. Theologiæ, dissert. præambula, seu commendatione locorum Theologicorum.

DE locis Theologicis omnium primus methodice, nec minus eleganter egit Melchior Canus, vir litteris, & eruditione præcipuus, moribus, & pietate insignis, Pontificalibus etiam infulis conspicuus, & in rebus Theologicis summa eloquentia dicendis, nulli sui temporis secundus. Insignis ille author integrum, & aureum librum de decem locis edidit, quem vere thesaurum dicam, ex variis fodinis extractum, in quo nihil non pretiosum, non obryzum, non numeris omnibus absolutum invenitur. Nam secum advehit omnes præcorum hominum divitias, quas, magnis aliorum voluminibus diffusas, compendiosa utilitate contrahit; non arido stylo, sed locutione selecta, ornato verborum contextu, & perquam exquisito rerum apparatu proponit. Patrum, & Ecclesiasticæ doctrinæ gemmas non parca manu, sed plena diffundit; Et cuncta, quæ sunt vel difficilia dictu, vel sensu grandiora, vel digniora lectu, excerpt, & in uno medullato volumine, Theologorum usibus profutura, transulit..... Hunc quisquis serio, & attente legerit, ultro fatebitur, vix ullum hætenus librum aut copia ditiozem, aut methodo commodiorem, aut varietate feraciorem, aut oratione cultiorem, aut rerum omnium digestu illustriorem (solis exceptis Ecclesiæ Patribus) post hominum memoriam prodisse: quippe in quo eximius elegantiae nitor, sublimis sapientia, & profunda eruditio de palma contendunt.

NATALIS ALEXANDER

*In Historia Ecclesiastica seculo 16. In synopsi, articulo 2.
de Theologis seculi 16.*

Melchior Canus Hispanus, Canariensis Episcopus, ex Ordine Fratrum Prædicatorum assumptus, vir non solum in Scholastica, sed in positiva Theologia eruditissimus, magnum sibi nomen in Concilio Tridentino sub Julio III. peperit; ingenique sui, doctrinæ, & industriæ perenne reliquit monumentum, libros 12. de locis Theologicis, elegantissimo stylo elaboratos, & Relectiones de Sacramentis in genere, & Pœnitentia. Obiit vir laudatissimus, cujus ingenium præ cæteris Dominici Ordinis Scriptoribus post S. Thomæ Angelicam mentem maxime suspicio, Toleti anno 1560.

C A P U T II.

*Diluitur prima in Melchiorem Canum accusatio, de leſo
Gregorio Magno in Dialogis, & Venerabili Beda
in Anglorum historia.*

QUamquam tot virorum illustrium præconiis celebratus sit Canus noster, nonnullorum tamen censuras expertus est, qui sublime licet ingenium, & omnigenam eruditionem demirati, nonnullas tamen illius opiniones improbarunt, nimiamque in alienis carpendis licentiam objecere. In iis eruditionis fama, & dignitatis amplitudine princeps est Cardinalis Baronius, quem doleo in Theologum laudatissimum fuisse aliquando minus æquum; ac tum maxime, ubi nullus, aut certe minimus reprehensioni locus erat. Hunc durioribus verbis excipit in Annotationibus ad Martyrologium Romanum ad diem 23. Decembris, quasi nimis acrem in libros Dialogorum Gregorii Magni, necnon in Anglorum Historiam Venerabilis Bedæ, censuram exercuisset lib. 11. de locis Theologicis cap. 6. Inconstantis, & inconsulti iudicii incusat, quod illos Gregorii libros (de Bedæ siquidem Historia nihil minutatim observat) quos jam mille fere annis tam Occidentalis, quam Orientalis Ecclesia, summa fide, digna veneratione, immensisque est laudibus prosecuta, ausus sit novus assertor in controversiam revocare, ac fide minuere. Hinc in Divi Gregorii laudes effunditur, multaque veterum testimonia congerit, quibus ejus Dialogorum libros commendet. Canum etiam adversus Canum adducit, quasi sui immemor de Gregorii Dialogis hoc ipso in capite mitius pronunciaſſet; dum videlicet leges tradens, quibus veraces historias a fallacibus distinguere, atque internoicere liceat, prima lex, inquit, ex hominum probitate, integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum, quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab iis, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in Epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini; in libris quoque hujus de Civitate Dei; in Dialogis Gregorii; breviter, in omnibus fere Doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus Viri sanctissimi, atque optimi id consequi mernerunt, ut in rebus hujusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur.

Baronium imitatur Philippus Labbe, lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, de libris Dialogorum Gregorii Magni sermonem habens; seque Melchioris Cani cavillos, ac machinas in examine dissoluturum spondet.

Stylum multo acrius in eundem exercet Theophilus Rainaudus, sub Petri a Valle clausa nomine delitescens, in Diatribis contra Cyriacos, multa in Virum celeberrimum pro more suo convicia congerens, & Baronii observationes dumtaxat exscribens. Male habet, Cani librum vel ob id solum non fuisse a Romanis censoribus aut prohibitum, aut scopa mundatum. De sanctis itaque Gregorio, & Beda, inquit, talia scriptis committere ausum Melchiorem Canum, res est profecto dignissima admiratione. Nec minus stupendum est, talia scripsisse hominem religiosum, & impune tulisse: ita ut nullus index publicus de libro adeo petulans de Sanctis Scriptoribus iudicium continente præscribat, aut supprimendum esse, aut corrigendum. Sic sane Melchioris Cani reprehensores.

Age itaque, quid tandem in Gregorii Magni Dialogos, & in Bedæ Historiam Canus scripserit, quo tam acres in se reprehensiones excitavit, paulo distinctius videamus. Veteres excuso, inquit ille, libro 11. de locis, cap. 6. & Sanctos,

Etos, & eruditos viros; quorum & libros; & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vereretur, ne mea hac taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, qua non intelligerent, aut errore vario circum Sanctorum omnium historiam vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri opera pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, qua Magni auctores scripserint undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: Nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormire, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quae ego eadem de Beda, atque Gregorio iure fortasse, ac vere dicere possum. Quorum ille in Historia Anglorum, hic in Dialogis quaedam miracula scribunt vulgo iactata, & credita, quae huius praesertim saeculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, iuxta praefinitam normam, severitati iudicii curam in eligendo maiorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspetto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam Ecclesiasticam revocare ad severiora iudicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam reprobari malo. Haec ibi.

Ita ne vero in Gregorium, & Bedam injurius Canus, quia & illos in historicis narrationibus oneri cessisse aliquando, & ingeniorum suorum voluptati, vulgoque indulsisse dixit? ita in Divos nimis audax, quod quaedam illos miracula vulgo iactata, & credita, quae huius praesertim saeculi Aristarchi incerta esse censeant, scripsisse notet; eorumque historiam se multo magis probaturum improfiteatur, si, iuxta praefinitam normam, severitati iudicii curam in eligendo maiorem adjunxissent? Nemo sane est iudicio vel leviter accurato, qui non talia plerumque moneat de miraculorum ac piarum historiarum scriptoribus, ex aliena praesertim fide, gesta narrantibus. Idque praeter ceteris equiori iure monere debuit Melchior Canus, qui pro sui operis instituto non pium lectorem, pro componendis moribus, fovendaque pietate, ad religiosae historiae lectionem informat, sed Theologum accuratum erudit ad manus contra religionis hostes conferendas, ex historiae fide penitus inconcussa. Valeant ergo per Canum licet ad informationem morum petita undecumque miracula, historiae narrationes a viris probis ac piis undevis acceptae; quales plerumque in eum finem ex aliena fide Gregorius narrat in Dialogis: at expugnandis Haereticis valere omnia illa, sine criterio, sine discrimine, sine delectu nemo dicet, qui severiores illos saeculi Aristarchos, & Haereseos ingenium expertus est.

Egit ergo Gregorius in Dialogis pro suo instituto quod debuit, laude, eaque plurima longe dignissimus: interim tamen asceticum Historicum egit, non Polemistam. Verum personam aliam in locis Theologicis induit Canus noster, monetque ex officio, quid Theologis congruat, ut certa & indubitata habeant argumenta, refellendis haereticis opportuna. Aliud quippe est, inquit Hieronymus contra Jovinianum, gymnasticos libros scribere, aliud dogmaticos; aliud querere, aliud definire.

Ad haec, cum Gregorius ex amicorum fide pleraque gesta, ac miracula referat, ut loquitur epist. quinquagesima; quid mirum, si, ut erat & adversa admodum valetudine, dum scriberet, & publicis Ecclesiae negotiis implicitus, atque districtus, satis illi non fuit otii, ut singula ad severioris criticae limam vocaret; quae aliunde (quod unum illi studium erat hoc loco) & pietati favebant, & fidelium genio arridebant?

Ceterum tantum abest, ut grandia illa Gregorii, ac Bedae nomina contempserit Canus noster; ut suam potius in illos venerationem, hoc ipso in loco, qui a censoribus reprehenditur, egregie testatus sit. Veteres, inquit, excuso, & Sanctos & eruditos viros; quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vereretur. sed quoniam modeste, & circumspetto iudicio

judicio de tantis Viris pronuntiandum est, ne in iis quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere.

Melchioris Cani de libris Dialogorum judicium probarunt Viri doctissimi. Petrus Gonzavillæus, operum Sancti Gregorii diligentissimus editor, usque adeo Sanctum Doctorem piæ amicorum fidei plus justo in enarrandis historiis dedisse putat, ut pietatis errorem illum fuisse dicat; quam non decet in istiusmodi factis adeo esse sollicitam.

In ejusdem sententiam venit Natalis Alexander sæculo 6. Historiæ Ecclesiasticæ, ubi Sanctissimi Pontificis dialogos a Dallæi cavillationibus vindicans, Melchioris Cani, seu viri doctissimi judicium probat, ac pene transcribit ex integro, facitque suum.

Adstipulatur verbis etiam multo durioribus, a quibus Canus longe abest, Ellies Du Pin in Bibliotheca Ecclesiastica, Tomo quarto, sæculo sexto. Tamen, inquit, in dubium verti nequeat, an, qui Sancti Gregorii nomen Dialogi præferunt, illius reipsa sint; quandoquidem eos ipse suos agnoscit, & ab ejus discipulis, cæterisque, qui paulo post florere, scriptoribus agnoscuntur: minus tamen Pontificis Sanctissimi gravitatem, judiciumque referre videntur: adeo scilicet prodigiis prorsus inasitatis narrationibusque fidem omnem superantibus passim abundant. Equidem hæc ille aliena fide narrat; verum nec fidem illis ita de facili adungere debuit, nec ea uti certissima venditare. Opus in quatuor libros distributum est, in Dialogi modum, quo Gregorius ipse, ac Petrus Diaconus colloquuntur. Stylus plus æquo humilis serpit: Gesta rudi & impolita oratione narrantur: elegantia nulla, lepore nullo condiuntur. Petri interlocutiones fatua semper & incondita: sæpius etiam a proposito aberrant. Narrata historia, sola sæpe senum imperitorum stante fide, aut pervagato rumore: prodigia adeo frequentia, stupendaque, ac levi interdum de causa perpetrata recitantur, ut fidem universis adungere difficillimum sit. Historias etiam nonnullas vix cum eorum, de quibus narrantur, ætate conciliaveris: ut voluntariam Divi Paulini custodiam sub Vandalorum Rege. Visiones, ac somnia frequentius, quam alibi uspiam, recitantur. Unde & Gregorius ipse sub finem Dialogorum profitetur, plura ætate sua, quam retroactis sæculis, de altera vita fuisse relecta. Verum haud satis scio, an quis facta illa, dictaque omnia velit in se recipere.

Quid si ea libertate de Gregorii Magni Dialogis pronuntiasset Canus? Quam dura animadversione exciperetur? At posuit ille censuræ suæ modum. Falli Gregorium potuisse in enarrandis ex amicorum fide, ac vulgi fama nonnullis miraculis, observavit: quia tametsi summus, homo tamen erat; multisque negotiis, curisque districtus animum totius orbis salutis intentum ad minutarum istarum examen adducere non poterat. Quid hic porro mali, cum id de se fateatur Optimus Pontifex iis ipsis in Dialogis, quos expendimus? Miranti siquidem Petro, qui fieri potuerit, ut de sancto Abbate Equitio (quem Apostolici muneris indignum Gregorius a nonnullis æmulis circumventum judicaverat) Pontifici tanto subreptum esset? respondet ad rem, quam veramus, admodum apposite: Quid miraris Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit, quod David, qui propheticum spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonatha filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen, quia per David factum est, & occulto Dei judicio iustum credimus, & tamen humana ratione, qualiter iustum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum, si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui Propheta non sumus? Multum vero est, quod uniuscujusque presulis mentem curarum densitas vastat: cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula; tantoque ei in unaqualibet re subripitur, quanto latius multis occupatur. Lib. 1. Dialog. cap. 4.

Neque vero secum ipse pugnare censendus est Canus, quemadmodum opponit Cardinalis Baronius, dum is paulo supra Gregorii Dialogos iis Patrum, Scriptorumque probatissimorum libris annumerat, quibus fides omnino est adhibenda, nullumque in eis mendacium suspicari licet. Hoc etenim ejus est

in Gregorium venerationis argumentum; quo eum a mendacio studiose conficto, & ad illudendum simplicibus de industria consarcinato alienum, pro sua sanctitate, reputavit. Id siquidem magnis præclarisque virtutibus meruit Sanctissimus Pontifex; etsi, ut homo erat, cespitationi, atque obreptioni esset obnoxius. Valde quippe duo illa inter se distant, mendacium, ac cespitatio: primum perversæ voluntatis, alterum humanæ conditionis est vitium. Habent viri Sancti, quia Sancti sunt, ut fallere nolint; sed habent, quia homines sunt, ut falli ab hominibus possint. Nec quia emunctiorem in Gregorio narem desideravit Canus, fidem illi negavit omnem. Quod enim delusus aliquando fuerit, casu factum est; quod vera sæpius dixerit, voluntate.

Baronium ipsum ea in re iudicem volo, ac etiam appello. Is certe Trajani Imperatoris ex inferis liberationem Divi Gregorii precibus impetratam, tametsi a Sancto Joanne Damasceno in Oratione de Fidelibus Defunctis magna pompa explicatam, narratamque, ad fabulas amandat totum Æsopum olentes, in Annalibus ad annum 604. num. 60. Sed quid tum, ne Damasceni sanctitati, ac doctrinæ injurius habeatur, cujus historicam narrationem exsufflat? Audi historici eminentissimi promptam liberamque excusationem. *Primum quidem, inquit, ab omni impostura suspicione virum sanctissimum immunem reddimus, nihilque ab ipso commentitium esse factum vel excogitatum constanter asserimus: sed quod ipse vere factum accepit, ac credidit, hoc ipsum, quomodo audiuit, scriptis suis bona fide mandavit. At in iis, quæ ad rerum gestarum veritatem spectant, quam frequenter accidat falli etiam prudentissimos, non in antiquis, tantummodo, sed & in iis quæ dicuntur in eodem loco, quo ipsi sunt, & quo vivunt tempore, cum usus doceat, pluribus demonstrare superuacaneum esse putamus. Ob idque nihil est, ut quantavis sive sanctitatis, sive Doctrinæ cuiuslibet prerogativa Viri, quod non factum sit unquam, ut factum asserentis, ipsi veritati præjudicium possit inferre, cum in his quæ sunt facti, non dogmatis, potuerit quisque sanctissimus, atque doctissimus, fideique orthodoxæ professor, atque defensor aliquando falli. Recte id quidem, prudenterque Annalium parens. At quid aliud sibi voluit Canus noster, ubi pauculas illas ex Divi Gregorii Dialogis fabulas rejecit, ex alienorum fide, & narratione recitatas? Mirum in Melchiore Cano dampnasse Baronium, quod is pari fiducia, ac majori etiam libertate usurpavit.*

C A P U T III.

Altera Criminatio refellitur, de eodem Gregorio leso in Epistola 31.

LEgimus apud Gregorium Magnum lib. 6. epist. indictione 15. epist. 31. *In historia autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitana Ecclesiæ Episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam Sedes Apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsvestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum Doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Quem Gregorii locum ad trutinam revocans Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 6. nihil tale apud Sozomenum de Theodoro Mopsvesteno legi notat, bene vero apud Theodoretum lib. 5. Historiæ cap. 27. ubi Theodorum istum præclarum Doctorem fuisse scribit: & cap. 40. ubi sic habet: Moritur Theodorus Episcopus Mopsvestias, cum omnium Ecclesiarum Doctor, tum hereticæ cohortis profligator.*

Quare nodum ut solvat Vir eruditus, ita pronunciat: *Non video, quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt; Aut memoria lapsum, pro Theodoro Sozomenum*

menum scripsisse. Quid aptius, rectiusque excogitari potuit: cum alias certo certius sit, quæ de Theodoro Mopsvesteno a Gregorio recitantur, non apud Sozomenum, sed apud Theodoretum hodie reperiri? Et hoc tamen Cani responsum sugillat Baronius in Annotationibus ad diem 23. Novembris. Quodque mirandum magis, priorem responsionis partem dissimulans, quasi de intercisis Sozomeni Codicibus nihil Canus observasset; imo primam illam responsionis partem, uti solvendæ difficultati opportunam arripiens, ita de Cani iudicio pronunciat: *Gregorius Sozomeni locum citat de Laude Theodori Mopsvesteni Episcopi. Quem quidem cum Canus apud Sozomenum non reperiri contendat, quasi oscitantia Gregorium redarguens, locum illum dicit esse Theodreti lib. 5. cap. 39. sed non animadvertit, nos non habere integram Historiam Sozomeni, ac complures ejus libros excidisse.*

Lectorum fidem appello, an non id quoque, ac primo etiam loco animadverterit Canus? *Aut Gregorius*, inquit ille, *alios libros Sozomeni legit, qui in manus nostras non venerunt: aut &c.* Illius quippe, ut vidimus, bimembre responsum est: hancque primam, de intercisis Sozomeni Codicibus, solvendi nodi intricatissimi viam aperuit, quam unam occurrere Baronius existimavit. Quare si quid in ea probabilitatis est, totum id Melchiori Cano, qui eam primus omnium aperuit, acceptum referre debuit, non oscitantia, quasi minus adverterit, redarguere.

Sed & in hoc multo magis falsus est Baronius, quod ita solutioni huic standum velit, ut alteram ab eodem Cano subjunctam despiciatur; viroque erudito succenseat, quod Gregorium Magnum memoria forte lapsum dixerit, ut Sozomenum pro Theodoretto nominaret. Quandoquidem longe certius est, Sozomenum pro Theodoretto ex memoriæ lapsu a Gregorio scriptum esse, quam aliquos Sozomeni libros, quod constanter Baronius asserit, excidisse.

Et quidem Henricus Valesius in suis ad Socratem, & Sozomenum, quos latine reddidit, observationibus, hanc Baronii responsionem improbat, ut alteram ex Cano petitam ineat. *Hæc, inquit, Baronii responsio, licet Mireo, & Vossio, aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni Codices, quam nunc sint? Nam Cassiodori ætate, qui Gregorium Magnum antecessit, nihilo auctiores erant Sozomeni Codices iis, quos nunc habemus: Idque ex Historia tripartita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere.*

Decretorium profecto est contra Baronium Valesii argumentum, quod ex Tripartita Cassiodori Historia repetit. Cum enim is e tribus Græcis Auctoribus Theodoretto, Socrate, ac Sozomeno per Epiphanium Scholasticum latine redditis historiam sacram compendio redegerit, non ultra historiam ex Sozomeno defloratam producit, quam ubi hodierni Sozomeni Codices deficiunt. Adeo verum est, Cassiodori ætate, atque adeo multo magis Gregorii Magni temporibus Sozomeni codices nihilo auctiores fuisse iis, quos nunc habemus. Falsum itaque, libros aliquos posteriores ejus historiæ excidisse, e quibus illa de Theodoro Mopsvesteno lacinia a Gregorio Magno peti potuerit. *Hæc igitur, inquit Cassiodorus in Præfatione, Historia Ecclesiastica, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis Auctoribus mirabiliter constat esse descripta; Uno scilicet Theodoretto venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno, & Socrate; quos nos per Epiphanium Scholasticum latinocondentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in unius styli tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.*

Iis adde, Sozomenum, si pauca e suo penu interjecta excipias, nil nisi Socratem exscripsisse in historia concinnanda. Res legenti, & utrumque historicum conferenti perspicua est. At Socrates historiam ad ea duntaxat tempora perduxit, quo eam hodierni Sozomeni Codices referunt. Non ergo pro arbitrio fingendum est, posteriores ejusdem historiæ extitisse libros, quos & Gregorius legerit, & injuria temporum nobis abstulerit.

Sed rem totam plane conficit, & Baronio prorsus occludit os Sozomeni præfatio ad Theodosium Imperatorem, cui suam nuncupavit historiam. Novem duntaxat hujus historiæ libros se scripturum adpromittit: *In novem libros commode distribui posse judicavi*. Totidem porro referunt hodierni Codices, a quibus controversa lacinia procul abest. Quo itaque jure plures hujus historiæ libros fingere liceat, qui a Gregorii ætate nobis exciderint?

Satius igitur est, hodiernos Sozomeni codices integros fateri; & Gregorium Magnum memoria lapsum Sozomenum pro Theodoretis nominasse. Nam & ea levis oscitantia est, quam viri vel maximi pati possunt, cujus & exempla non pauca Baronius ipse nobis subministrat in Annalibus ad annum 604. atque istud maxime *Divi Gregorii Nazianzeni, Theologi antonomastice dicti, Sanctitate, atque Doctrina celeberrimi, qui in ea oratione, quam de Sancto Cypriano ad populum habuit, manifesto lapsus errore cognoscitur, cum duos in unum Cyprianos conflat, Antiochenum, atque Carthaginensem, quos constat fuisse diversos, inter seque distinctos*. Aliunde vero in Theodoretum, uti Canus notat, optime cadunt quæcunque hoc ipso, quem expendimus, loco refert Gregorius Pontifex. Theodoretus enim lib. 5. cap. 27. & 40. Theodorum Mopsvestenum commendat, ceu præclarum Doctorem, & hæreticæ factionis debellatorem: atque ob id ipsum a Quinta Synodo Generali damnatus est, actione quinta, can. 13. & 14.

Melchioris Cani judicium probat Christianus Lupus in Notis ad Collat. 5. Synodi Quintæ; Gregorius, inquit, lapsus est memoria, dicens, *Hermie Sozomeni historiam finiri laudibus Theodori*.

Cardinalis Henricus de Noris in Dissertatione Historica de Quinta Synodo cap. 11. in Cani sententiam propendet magis. *Sententia Cani est probabilior: eumque idcirco acerrimi judicii virum vocat; & Baronii in illum censuram minus probat*.

In eandem Cani sententiam concedit, & Henrici Valesii in illius confirmationem prolata momenta mutuatur, ac probat Natalis Alexander in Synopsi Historiæ Ecclesiasticæ quinti sæculi cap. 4. art. 18. *Aut dicendum est, Gregorium Magnum memoria vitio lapsum fuisse, qui id, quod a Theodoretis dictum est, Sozomeno tribuerit, qua in sententia fuit noster Melchior Canus lib. 11. locorum Theologicorum: Aut certe cum Baronio, in Annotationibus ad Martyrologium Romanum, dicendum est, maximam partem libri noni Hermie Sozomeni hodie desiderari: Historiam scilicet annorum circiter decem, & octo, a Consulatu Agricola, & Eustachii usque ad Consulatam decimum septimum Theodosii Augusti; & in iis capitibus, qua hominum incuria periere, Sozomenum ea scripsisse de Theodoro Mopsvesteno, qua a S. Gregorio Magno referuntur. Verum hanc Baronii responsionem Valesius non probat, quia Gregorii Magni ætate integriores non erant Sozomeni Codices, quam nunc sint. Nam Cassiodori ætate, qui S. Gregorium antecessit, nihilo auctiores erant iis, quos nunc habemus. Quod ex historia tripartita eiusdem Cassiodori perspicuum est*.

At iis omnibus præstat Justinianus Imperator in edicto contra tria capitula, ubi postquam Theodori lapsum recitavit, ita subdit: *Pro iis testimonium præbent Sozomenus, & Hesichius, & Socrates, & Theodoretus, qui multas pro Theodoro laudes fecit*. Theodoretis itaque speciale fuit, ut Theodorum laudibus commendaret, non Sozomeno. Quod quidem argumentum pro Melchioris Cano adversus Baronium videtur invictum.

Verum opponit Baronius: Spondet Sozomenus in præfatione ad Theodosium, se perducturum historiam suam usque ad 17. Consulatam ipsius, nempe ab anno 324. usque ad annum 439. Hodierni vero Codices desinunt in Consulatu Agricola, & Eustachii. Terminantur enim nece, seu potius placida morte Constantii Imperatoris Collegæ Honorii, qui sub Agricola, & Eustachio Consulibus extinctus est anno 421. Desunt ergo anni circiter 18. qui ab eo Consulatu ad 17. Theodosii Consulatam effluxere. Quibus præsertim temporibus, oborta hæresi Nestoriana, quæ a prædicto Theodoro Mopsvesteno ducit originem,

nem, de eodem Theodoro prolixior erat absque dubio narratio.

Ita sane spondet Sozomenus. At, qui historiam ad decimum septimum Consulatū Theodosii se perducturum spondet, hanc quoque novem duntaxat libris se complexurum profitetur: Porro hoc opus meum, inquit ille, a tertio Consulatū Crispi & Constantini Caesarum usque ad septimum decimum Consulatū tuum progreditur. Idque in novem libros commode distribui posse existimavi. Novum autem librum habemus. Quid ergo? Profecto si quidpiam hujus historiæ interciderit, ubi decem, & octo annorum spatia concludantur, non libri integri, ut Baronius putat, sed capitula forte aliqua interciderunt: quæ post decimum septimum, quod in hodiernis codicibus ultimum est, legebantur. Quidni etiam dicamus, Sozomenum alienis forte curis occupatum non stetisse promissis? Divinationi enim hic locus est.

Ut ut est, excitata illa a Baronio difficultas nihil juvat Gregorii Magni causam. Demus quippe historiam decem & octo annorum ex Sozomeni Codicibus interciderisse: eam certe ante Gregorium interciderisse necesse est, cum in Casiodori Compendio, qui Gregorio ætate superior est, desideretur. Atque adeo nihil ex ea de Theodori laudibus exscribere potuit Sanctissimus Pontifex.

Interea quod ad Canum attinet, is profecto in tuto est. Nemo prudens responsionem ejus improbaverit, in ea utrinque difficultatum obsidione. Alterutrum enim necessario respondendum est: Vel Gregorium alia in Sozomeno legisse, quæ ad manus nostras non venere: Vel memoria lapsus, pro Theodoro Sozomenum scripsisse.

CAPUT IV.

Tertia de lesō Doctore Angelico accusatio depellitur.

P Ergo ad alteram quorundam reprehensorum criminationem. Res sic se habet. Oraculum Evangelicum Lucæ secundo, *Jesus autem proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines*, exponens in Catena Aurea Doctor Angelicus, congestis pro more suo variorum Patrum interpretationibus, ita Gregorium Nazianzenum loquentem inducit. Græcus Nazianzenus: *dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur.* In quæ verba observat Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. lectionem vitiosam esse, eumque locum immerito tribui Gregorio Nazianzeno, apud quem nihil hujusmodi legere est. Græcus, inquit ille, quem refert sapissime Divus Thomas in Catena (quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno) ait, *dicitur secundum humanitatem proficere, &c.*

Canis censuram, qua locum illum Gregorio Nazianzeno falso tribui monet, carpit Jacobus Billius in Annotationibus ad Orationem 20. S. Gregorii Nazianzenum. 65. *Vir doctissimus Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. in hoc fallitur, quod ille, ubi Divi Thomæ Catenam citat, vitiosam lectionem esse ait, falsoque ea verba Nazianzeno nostro tribui. Vides enim Græcum illum, quem Divus Thomas profert, Græcum nostrum esse. Quare periculosum est, negare aliquid in auctore quoppiam esse, nisi totus ille auctor memoria teneatur.* Nazianzeni vero locus, quem a Doctore Angelico vere indigitatum Billius opinatur, sic habet, ea in Oratione, quæ est de Basilii laudibus: *quod ego in Salvatore prospicio, atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet, quo tempore nobiscum exiit, id quod supra nos, & nostrum erat formatus, hoc quoque hic contigisse animadverto. Proficiebat enim, inquit, ut ætate, ita etiam sapientia: non quod hac in illo incrementum caperent (quid enim in eo, quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit?) sed quod hac paulatim detegerentur, & elucerent.* Eodem modo Basilii vir-

tutem eo tempore, non incrementum, sed maiorem operationem accepisse arbitror, uberiorem nempe materiam suppeditante potestate.

Billii animadversionem mutuatur Theophilus Raynaudus in diatribis adversus Cyriacos, multaque in Canum probra jacet, atque dicteria. At perperam ille & injuria; Ac primo quidem, quod hic censura notat Melchior Canus, Divum Thomam non tangit, sed ejus duntaxat operis editorem. Siquidem Doctor Angelicus passim in Catena Aurea Græcum illum expositorem indicat absque ulla peculiari nomenclatione, vage tantum, atque ex solo nomine patriæ: Qui vero veteres editiones curarunt, vagum illud Græci auctoris nomen speciali quadam nota determinarunt; prout in Græcis Auctoribus reperisse sibi visi sunt, quæ ex Græco auctore Doctor Angelicus recitabat. Ea fiducia freti viri boni, Gregorium Nazianzenum notarunt hoc loco, quasi ex eo petita esset recitata sententia; quia non nihil simile apud eum legere est Oratione 20. de laudibus S. Basilii. Quare non Divum Thomam, sed ejus veteres editores carpit hic Canus noster. Jure porro, an injuria carpat, expendamus.

Certe, quantum capio, jure omnino id agit. Nam si sententiam ab Angelico Doctore ex græco auctore relata cum Nazianzeni loco conferamus, non verbis modo, sed &, quod notandum magis, sensu differunt. Sententia quippe a Divo Thoma laudata, de profectu humanitatis aperte differit, prout completitur *essentialia* homini, quatenus homo est: Nazianzeni autem Oratio, de accidentibus, ætate scilicet, atque sapientia. Non ergo Græci auctoris nomine Nazianzenus designatur. Hincque effectum est, ut Joannes Nicolai Theologus Parisiensis novissimus, cæterisque omnibus diligentior, & accuratior Catena Angelicæ editor, totam illam Græci expositoris indistincte laudati pericopen non Nazianzeno, sed Cyrillo Alexandrino tribuerit, apud quem (videlicet assertione 28. thesauri) legi potest, sin minus totidem verbis, at certe sensu, ac potestate.

Ego vero, ut fatear ipse quod sentio, nec Nazianzenum, nec Cyrillum, nec alium ex notis auctoribus hoc loco (aut aliis quibusvis, ubi Græcus simpliciter expositor notatur) legi velim. Sentio quippe, nec forte mihi vana fides, Græcum illum certum autorem esse, sed Anonymum; qui, ut aliis contigisse notum est, sua duntaxat scripta sciri ad publicam utilitatem, sed se nesciri, ad privatam humilitatem voluit. Etsi, quoquo pacto se res habeat, fiat prudens, nullique animadversioni obnoxia Cani censura.

C A P U T V.

De oppugnato Divo Hieronymo querela refutatur.

IN judicium a nonnullis traducitur Canus, tanquam in Divum Hieronymum nimis injurius lib. 11. de locis cap. 5. ubi recolens S. Doctoris sententiam, de veterum Patrum traditione, qua Adamum in monte Calvaria sepultum ajunt, *non debuit, inquit, tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvaria sepulturam: Nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias hujusmodi ridere debemus.* Id scilicet minus reverenter dictum criminantur nonnulli reprehensores. Age itaque videamus, a quibus, & per quos ad nos usque ea traditio manarit, quæ a Divo Hieronymo irrita est; ut hinc judicari merito possit, an irrifionem moleste tulerit Canus noster. Certe vix ulla de pia quadam, ac religiosa historia traditio ferri potest, quæ ad stipulatoribus & antiquitate, & auctoritate majoribus adnitatur.

Horum agmen, ut par est, duceret Tertullianus lib. 2. contra Marcionem metricè scripto, si ipsius re vera opus esset, ut a multis creditum est. Ita quippe ibi legere est.

Golgotha locus est, capitis calvaria quondam,
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.
Hic medium terra est, hic est victoria signum.
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum:
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum;
Hic pariter Christi pio sanguine terra madescit.
Pulvis Adæ ut possit veteris cum sanguine Christi
Commixtus stillantis aquæ virtute sanari.

Verum spurium Tertulliani partum rejiciunt quotquot extant criticæ scientiæ periti; Quibus persuasum est, tantum virum tam iratas musas non habuisse.

Quare meliori titulo chorum ducet S. Cyprianus tractatu de Resurrectione Christi: Nos ad Christum pertinentes, cujus sanguine conspersa creditur Adam Calvaria, qui sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus dicitur ab antiquis, ejusdem sanguinis sanctificati elapsu letemur, & delectemur in Domino.

Sequitur Origenes tractatu 35. in Matthæum. Venit ad me traditio quedam talis; quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus; Ut sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur: Ut in illo loco, qui dicitur Calvaria locus, idest locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi passus est, & resurrexit.

Succedit Basilius magnus enarratione in cap. 5. Isaïæ. Obtinuit fama quedam in Ecclesia memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quæ & talis est. Quod prima utique Judæa hominem habebat incolam, nimirum Adam, simul atque excidit deliciis Paradisi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam sententiam condemnationis plane est executus. Itaque insolens esse, ac novum videbatur illius ætatis hominibus spectaculum, Os capitis defluente carne nudum. At illi recondentes cranium, loco illi indidere *κρῆνιον*, idest Calvariam. Probabili ratione potuit Noë non ignorasse sepulchrum principis hujus, & mortalium omnium primigenii. Siquidem hac de re fama a diluvio mox per orbem propagata est ab ipso, & dimanavit. Eoque Dominus, excussa origine humane mortis, in loco, qui *κρῆνιον* dicitur, idest Calvaria, passus est: Ut quo in loco corruptio, sive mors hominum initium accepit, illic vita regni suum sumeret exordium. Et quemadmodum invaluit in Adam, ita & in Christi morte inefficax redderetur, & pessum iret.

S. Athanasius, aut quisquis alius auctor pervetustus Homiliæ de Passione, seu de Cruce Domini, apud eundem. Ubi corruptum est genus humanum, ibi Christus proprium corpus exposuit: Ut ubi seminata est corruptio, ibidem incorruptio oriatur: Propter quod in loco Calvaria crucifigitur: Dicit enim, Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum: Quem locum Doctores Judæorum ajunt esse sepulchrum Adæ.

Chrysostomus homilia 84. in Joannem: & exivit in eum, qui dicitur Calvaria locus. Ubi quidam dicunt, Adam & mortuum, & sepultum esse: Et Jesum, ubi mors dominata est, ibidem trophæum erexisse, hoc est crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem.

Ambrosius lib. 4. in Lucam; Ipse autem Crucis locus, vel in medio, ut conspicuus omnibus; vel supra Adæ, ut Hebræi disputant, sepulchrum. Congruebat quippe, ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerunt mortis exordia.

Theophylactus in caput 27. Matthæi: Calvaria Cranii locus dictus est, eo quod dicunt, quod traditiones Patrum tenent, quod Adam illic sepultus sit.

Idem in cap. 19. Joannis: Porro Calvaria locum dicebant, sicut narratio prodit, quod illic sepultus sit Adam; ut ubi principium mortis, illic & casus ejus fieret. Traditio enim ecclesiastica est; quia prior Judæa, postquam ejectus fuit homo de Paradiso, domicilium ibi habuit, in solatium bonorum quæ in Paradiso perdiderat, data est ei terra illa, quæ omnium aliarum optima esset, & pinguis. Propterea

& prima omnium suscepit hominem. Homines igitur, qui tunc erant, habuerunt pro miraculo mortui Calvariam depilatam; in illo loco habitantes, inde eum nominaverunt, & post diluvium fama hac in omnes divulgata est.

S. Epiphanius lib. 1. adversus Hæreses tom. 3. versus finem: Est profecto, quod intelligenti mirum videatur id quod e librorum monumentis deducimus: Dominum nostrum Jesum Christum in Golgotha esse crucifixum, nimirum in eo potissimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e Paradiso digrediens diu ex adverso illius habitavit. Deinde longo postea tempore in illum, quem dixi Hierosolymorum locum secessit, ubi & vita functus, in Golgotha sepultus est. Qua ex re merito locus ipse nomen accepit, ut Calvaria interpretando diceretur. Tum quorundam opinionem confutat, qui locum illum Calvariam dictum ajunt, quod in Calvariae similitudinem aptatus sit, ac demum subdit: Unde igitur Calvaria nomen obtinuit? quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta sit, ejusque reliquiae defossæ, ob id Calvaria locus appellatus est: In quo Dominus noster Jesus Christus sublatu in cruce, per aquam illam, & sanguinem ex eius perforato latere profluentem, veluti imaginem quamdam totum salutis nostræ negotium adumbravit: Dum primi hominis reliquias ab ipso massæ principio rigare capit, ut ad detergendam labem, scditatemque nostram, ac pœnitentis animæ repurgationem, sui sanguinis aspersionem ostenderet.

Paula, & Eustochium, doctæ Virgines, in epistola ad Marcellam, inter Hieronymianas 17. in hac urbe (Hierosolyma) imo in hoc toto loco & habitasse dicitur, & mortuus esse Adam. Unde & locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Calvaria appellatur, scilicet, quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita. Ut secundum Adami, idest Christi, sanguis in cruce stillans, primi Adam, & jacentis protoplasti peccata dilueret, & tunc sermo ille Apostoli compleretur, Excitare qui dormis, & resurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

Eos inter antiquæ traditionis suffragatores, ac testes annumeratur ab aliquibus Aug. sermone 71. de tempore, ubi ita legimus: Hoc antiquorum relatione refertur, quod & Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit aliquando sepultus. Et ideo Calvaria locum dictum esse, quia caput humani generis ibi dicitur esse sepultum. Et vere, fratres, non incongrue creditur, quod ibi erectus sit medicus, ubi jacebat egrotus, & dignum erat, ut, ubi occiderat humana superbia, ibi se inclinaret Divina misericordia; & sanguis ille pretiosus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris, dum dignatur stillando contingere, redemisse credatur. Verum sermo ille in novissima Benedictinorum editione velut apocryphus in appendicem rejectus est. Imo, quod notandum magis, tota illa de Calvariae loco narratio a manuscriptis codicibus abest.

Laudat Cardinalis Baronius eundem Augustinum quæst. 161. in Genesim: At non de Adam, sed de Abrahamo, cæterisque Patriarchis duntaxat agit, dum inquit: Ubi ergo sepelienda erant cadavera Patriarcharum, nisi in ea terra, ubi ille crucifixus est, cujus sanguine facta est remissio peccatorum? Eundem illum Doctorem sanctissimum lib. 16. de civit. Dei cap. 32. laudat Maldonatus, sed aberrat: Nihil quippe de ea, quam movemus, quæstione eo loci legere est. Quare frustra inter hujus traditionis testes producitur.

Iis longe verius certiusque adjungendi veniunt Anastasius Sinaita, Cyrillus Monachus, Nonnus Panopolitanus, S. Germanus, Euthimius, Honorius Augustodunensis, quorum testimonia recenset Malvenda noster, de Paradiso voluptatis cap. 55.

Primus omnium adversus traditionem tot testibus quavis exceptione majoribus assertam calamum acuit S. Hieronymus, ac veluti anilem fabellam exsufflavit lib. 4. commentariorum in Matthæum, ad cap. 27. quasi a privato quodam, vacuoque cerebello excogitatam. Audivi quendam, inquit ille, exposuisse Calvaria locum, in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput; & hoc esse, quod Apostolus dicat, Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio,

& mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam loca sunt, in quibus truncantur corpora damnatorum; & Calvaria, idest decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus, & crucifixus, sic pro omnium salute, quasi noxius, inter noxios crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ipse super Adæ tumulum distillaret; interrogemus eum, quare & alii latrones in eodem loco crucifixi sint? Ex quo apparet, Calvariam, non sepulchrum primi hominis, sed locum significare decollatorum; ut, ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia. Adam vero sepultum juxta Hebron, & Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus. Josue 14. Quibus similia habet lib. 3. commentariorum in epist. ad Ephesios ad caput 3.

Hieronymum secutus est Isidorus lib. 15. originum cap. 1. Hebron civitas Judæa: Ipsa est Harbe, a numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti sint, & quartus Adam.

Subscripsit Venerabilis Beda in caput 27. Matthei: Golgotha namque, inquit ille, Syrum nomen est, & interpretatum Calvaria. Est autem ipse locus in Helia, tunc extra urbem ad septentrionalem plagam montis Sion, & Calvaria, non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum, atque damnatorum dicitur. Et propterea ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius area damnatorum erat, erigerentur vexilla martyrii. Lege eundem in cap. 23. Lucæ.

Adstipulati sunt Paschasius Ratbertus lib. 12. in Euang. Matthei, & Doctor Angelicus 3. p. quæst. 4. art. 10. ad 3. ubi Divi Hieronymi verba exscribit, eorumque rationem istam profert, quia magis Jesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta sepulchrum Adæ; ut ostenderetur, quod crux Christi non solum erat in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, sed etiam contra peccatum totius mundi.

Porro nemo erit, opinor, qui si rem paulo penitius introspiciat, traditionem ab Hieronymo irrisam, testibus longe pluribus, iisque gravioribus confirmatam non agnoscat. Atque ita Canum nostrum ex historiæ legibus egisse, dum, pro defendendis tot reliquis Patribus a me paulo ante laudatis, ab Hieronymo in re præsertim ad fidem minime spectante, quæque facti duntaxat est, discessit. Quin imo nil dubitandum, Cypriani, Origenis, Basilii, Athanasii, Chrysostomi, Ambrosii, Epiphaniî testimonia Hieronymum latuisse; quibus si probatam de Adami calvaria traditionem novisset, non ita libenter irrisisset, tanquam ab obscuri nominis homunculo excogitatam.

Melchioris Cani de contraria Hieronymi opinione judicium probat annalium parens ad annum 34. At, inquit ille, tanti Patris in primis rogata venia, his nequaquam adduci possumus, ut, quod non ab uno, vel alio, sed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogitatum, sed a majoribus traditum, & scriptum est, tam facile contemnamus, cum præsertim ea, quæ ad hæc impugnanda inducunt, non videantur esse hujusmodi, quæ nos ab illis penitus dissentire compellant. Quod idem habent Pamelius in notis ad sermonem S. Cypriani de resurrectione, Perrerus lib. 7. in Genesim, Toletus in cap. 19. Joannis annotatione 12. Bellarminus lib. 3. de statu peccati cap. 12. Fevardentius in notis cap. 34. lib. 2. S. Irenæi, & alii non pauci.

Et vero duo duntaxat in oppositum adducit Hieronymus. Primum, quod Calvariæ locus non a primi Parentis cranio seu calvaria nomen traxerit, sed a capitibus decollatorum; quia illic truncabantur capita damnatorum: Secundum, quod Josue 14. Adam sepultus dicatur in Cariatharbe, versu 15. nomen Hebron ante vocabatur, Cariatharbe; Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Utrumque vero elumbe est. Ac primum quidem nihil conficit. Esto quippe a capitibus truncatorum Calvariæ locus appellatus esset; quid tamen vetat, ne & locus ille, ubi primus homo sepultus asseritur, postmodum sit electus

ad

ad supplicia damnatorum ; quod in edito situs esset , & Hierosolymis proximus? Nos locum publicum damnatorum fuisse, non ambigimus: fuerunt enim ibi cum Christo & alii crucifixi latrones: sed unde Calvariae nomen obtinuerit, certo nescimus. Nam quod de truncatis ibi reorum capitibus dicitur, vix credi potest: cum ejusmodi supplicium apud Hebræos nec lege sancitum esset, nec consuetudine comprobatum. Unicum enim ante Christi passionem, Joannis Baptistæ capite minuti exemplum occurrit apud Hebræos; cætera inde secuta, quæ vel in Scripturis, vel in antiquæ memoriæ instrumentis occurrunt, a Romanis tunc imperitantibus, apud quos hæc supplicia in usu erant, ad Judæos sibi subditos derivata sunt. Quare nihil ex ea nuncupatione certo colligi potest. Quin & Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 13. locum hunc, nec ex Adami cranio, nec ex capitibus damnatorum, sed a Christo capite nostro ibidem aliquando passuro Calvariam Prophetice nuncupatum affirmat. *Redde usuram illi, qui propter te hoc sacro Golgotha crucifixus est, Golgotha vero interpretatur Calvariae locus. Aliqui ergo prophetice locum hunc Golgotham appellaverunt, in quo verum caput Christus crucem sustinuit.*

Secundum ex Josue 14. petitum argumentum eruditissime a Cano nostro confutatum est; cui hac in parte consentiunt Critici sacri Baronius, Maldonatus, Serrarius, Estius, & alii pene omnes adversus Hieronymi opinionem. Minus etiam iis interpretibus probatur, quod Sanctus Doctor in epistola ad Eustochium de Paulæ epitaphio scripserat: *Hæc est Cariatharbe, id est oppidum virorum quatuor, Abraham, Isaac, Jacob, & Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jesu Nave Hebraei autumant. Licet plerique Caleb quartum putent, cujus ex latere memoria monstratur.* Observant scilicet laudati Bibliorum interpretes, Cariatharbe significare potius civitatem Arbee, *la Città di Arbea*, qui & magnitudine, & robore celebris erat, necnon Enaci Pater; unde & Enacitæ dicti sunt gigantes illi pregrandes, quorum comparatione Israelitæ quasi locustæ videbantur, Numerorum cap. 13. versu 34. Is enim civitati nomen dederat; ibique demum sepultus est, quod Scriptura iis verbis significat: *Adam maximus ibi inter Enacin situs est*, Josue 14. versu 15. Quasi diceret, *homo maximus inter gigantes Enacitas ibi sepultus est.* Adam enim quandoque commune nomen est, hominem quemcumque significans.

Merito itaque Canus noster veterum traditionem ab Hieronymo irrideri moleste tulit, cui leves duntaxat rationes Sanctus Doctor opposuit, & ab omnibus pene Interpretibus impugnatas.

Ratio vero Doctoris Angelici in contrarium excogitata congrua quidem est, & ingeniosa, posita facti veritate, sed factum non evincit: cum & rerum contingentium, quæque meri facti sunt, nulla dari ratio possit. Aut certe si quid hæc mystica ratio valet, ea certe quadrabit longe felicius in hypothesi traditionis a Divo Hieronymo rejectæ. Si enim crucifixus est Christus eo in loco, ubi & sepultus est Adam, & rei communiter plecebantur; hinc colligere erit, Christum & in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, & contra peccatum totius mundi mortem sustinuisse.

C A P U T VI.

De actis sextæ Synodi œcumenicæ oscitanter lectis, ac temere usurpatis, querimonia diluuntur.

Possevinus in apparatu sacro Canum male habet, quod ex aliis minus fidei Scriptoribus nonnulla narravit. *In qua tanta segete rerum, inquit, & historiarum, si quid irrepsit ex aliis minus fidei Scriptoribus, id jam ab aliis est indicatum.* Exemplum porro minus fidorum Scriptorum, quorum narrationibus plus æquo tribuerit Canus, mox subjicit: *Sane, inquit, Auctor Summæ Conciliorum contra fidem epistolarum Agathonis Pontificis maximi scripsit (cujus tamen rei mentio nulla fit) scriptam fuisse epistolam illam ad Concilium sextum; cum ad Imperatorem utraque fuerit scripta. Extant vero illæ secundo Conciliorum tomo. Caterum corrigendi quicunque auctores tum Græci, tum Latini, qui Honorio Pontifici maximo notam inurere hereseos alicuius ausi sunt, ex Synodi actionibus a Theodoro depravatis.* Hæc ille. Ad marginem vero libri 4. indigitat de locis communibus cap. 3. quasi ibi Canus noster hac in parte lapsus sit; cum nihil ea de re eo loci habeat, sed verius lib. 6. cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum.

Baronius non absimiliter in Annalibus ad annum 681. num. 37. hac ipsa de causa eidem insultat: *Quem, inquit, voluissim sensibus potius Canum, quam nomine.* Hoc idem in Cano carpit Bellarminus lib. 4. de Romano Pontifice cap. 11. Verum quo titulo, perpendamus.

Ita igitur Canus noster libro sexto, cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum: *Sententiam in Honorium latam ex Romani Pontificis consensu fuisse, exploratum est in sexta Synodo generali, actione quarta, ubi Agatho in epistola ad Concilium Honorium ipsum anathematizat.* Utrumque illud, si Possentino, Baronio, Bellarmino credimus, falsum est. Nam & epistola, inquit illi, ad Imperatorem directæ est, & nulla in ea legitur Honorii mentio, sed aliorum tantummodo; quorum auctores, Agathonis verba sunt, extiterunt Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus Constantinopolitani, vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt.

Sed etsi venialis esse posset Cani culpa, si quid forte hac in re ab illo aberratum esset; quia, ut ipsi fatentur reprehensores, Auctor Summæ Conciliorum, quæ illius ætate circumferebatur, contra fidem epistolarum Agathonis, Honorii nomen addiderat, nihil tamen ab ipso erratum evinco. Nam & epistola illa ad Concilium quodam sensu scripta dici poterat, etsi ad Imperatorem directæ esset: quia nihil aliud erat, quam Legatorum, quos ad Synodum Agatho dirigebat, *instructio doctrinalis.* Unde & illam actione quarta in Synodo legi necesse fuit, & in octava confirmari: & ad illam rescripto responderunt Synodi Patres. Quare ad Imperatorem pro Synodi Patribus scripta erat.

Honorium etiam ferit, & anathematizat ea in epistola Agatho Pontifex, si minus distincto nomine, at saltem generali sententia, ob doctrinæ scilicet communionem. Unde & ait, *vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt.* Quos inter profecto fuit Honorius. Nec vana illa conjectatio est, sed ipsius sextæ Synodi auctoritate confirmata, in epistola Synodica ad Agathonem Romanum Pontificem; ubi Honorium cum ceteris Monothelitis anathematizare se profitentur Episcopi, ob sententiam jam in ipsos ab ipso met Agathone in datis epistolis pronunciatam. *Anathematibus interficimus, ex sententia per sacras vestras litteras de iis prius lata, Theodorum Episcopum Pharam, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum, & Petrum.* Quæ res argu-

gumento est, vel Honorium distincto nomine cum cæteris anathemate percussus fuisse in ea Agathonis epistola; quod subinde nescio quo pietatis officio a quopiam expunctum sit: vel, quod certius longe est, Honorium, ex communione causæ, generali cum cæteris damnatione petitus fuisse.

Id etiam ex actione 13. ejusdem sextæ Synodi compertum est: Ubi cum sententiam in Sergium, Cyrum, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum ab Agathone ea in epistola latam memorassent Synodi Patres, suoque calculo comprobassent, Honorium consequenter eodem telo petitus colligunt. *Cum iis vero, inquit, simul projici a Sancta Dei Catholica Ecclesia, simulque anathematizari prævidimus & Honorium, qui fuerat Episcopus antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem secutus est, & impia dogmata confirmavit.*

Adstipulatur Adrianus Secundus Romanus Pontifex in epistola lecta, & approbata in octava Synodo: Ubi postquam Honorium a sexta Synodo damnatum memoravit ob injectam hæreseos accusationem, subjungit: *quavis nec illi, nec Patriarcharum, nec cæterorum Antistitum cuiquam de eo fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primæ sedis Pontificis consensus præcessisset auctoritas.* Quibus verbis significat, Honorium ab Agathone primam sedem obtinente fuisse prædamnatum.

Ceterum, an Honorius, uti privata persona, re ipsa de fide duplicis in Christo voluntatis male senserit; atque idcirco Hæreticus fuerit, quod Canus existimat: an œconomia, & conniventia in Monothelitas duntaxat peccaverit, atque idcirco uti fautor erroris anathemate petitus sit, quod alii plerique sentiunt, opinionis est, Bellarmino teste libro 4. de Romano Pontifice cap. 11. in responsione ad 4. nullaque idcirco lis in virum eruditum movenda est.

Quod vero suffugium querunt laudati censores, Baronius scilicet, Bellarminus, & Possevinus, ut Honorium quacumque vel asserti erroris, vel favoris errantibus impensæ labe liberent, vitiata scilicet esse sextæ Synodi acta a Theodoro viro hæretico, pie quidem excogitatum est, at non ita certo. Quanquam hic instituti nostri non est, illud expendere. Hoc dicam unum: si sextæ Synodi acta, ubi inter Monothelitas notatur Honorius, ab aliquo nebulone, qui venerandum Pontificis nomen intulerit, vitiata sunt; vitiata quoque dicenda sunt acta Synodi septimæ, & octavæ, ubi ejusdem Honorii nomen cæteris Monothelitis annumeratur; vitiata quoque epistola Leonis Secundi ad Constantinum Imperatorem, quæ sextæ Synodi acta confirmavit. Nam & illic perinde Honorius anathemate petitur. Sed ab invidiosa, nostroque instituto inutili quæstione temperandum.

C A P U T VII.

*Canis sententia de Sacramenti Matrimonii ministro,
ab æmulorum censuris eximitur.*

Displicet non paucis Melchioris Canis sententia de Sacramenti Matrimonii ministro, quem usque adeo presbyterum esse docet lib. 8. de locis cap. 5. ut matrimonium stare quidem velit ratum, ac firmum titulo contractus, non tamen titulo sacramenti, dum a Ministro ecclesiastico sacris, ac solemnibus verbis minime celebratur. Similiter & verba, quibus consensum mutuum conjuges exprimunt, formam esse vult contractus conjugalis, non itidem sacramenti; personasque contrahentes ministros esse fatetur contractus civilis, non sacramenti conjugii.

Hanc

Hanc opinionem uti novam & singularem sugillat Bellarminus lib. 1. de matrimonio cap. 6. & sequentibus; quin etiam addit, Canum, dum totis viribus probare conatur Matrimonium sine forma verborum a ministro ecclesiastico prolata celebratum non esse Sacramentum, illud etiam evincere, quantum in se est, nullum re vera esse in Ecclesia matrimonii sacramentum. Non desunt & alii, qui suis præjudiciis occupati in eandem eruditi viri sententiam liberius obloquantur, variisque pro arbitrio censuris afficiant.

Non est hic instituti nostri theologicæ quæstiones integras texere, dum observationes duntaxat apologeticas damus. Nec idcirco officii ratio postulat, ut, quæ pro tuenda illa Cani sententia ferri possunt, summo studio congeramus. Id nobis ad præsens satis est, si hanc eruditi viri doctrinam, nec singularem, nec novam probemus; & cum novatorum errore, qui matrimonii sacramentum ab Ecclesia pellunt, nihil habere commune demonstramus.

Novam esse profecto non dicet, quisquis eam a Guillelmo Parisiensi traditam noverit, lib. de sacramentis, tractatu de Matrimonio cap. 9. quæst. 1. & cap. 1. de Baptismo: a Petro Paludano in 4. senten. dist. 5. quæst. 2. a Simone Vigorio Theologo Parisiensi, in suffragio Tridenti dato, cuius meminit Cardinalis Pallavicinus lib. 22. historiæ cap. 9. num. 5. Addam etiam a Divo Thoma (etsi illum suas in partes vel invitum cæteri trahant) in 4. senten. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad 5., ubi inquit: *Matrimonium secundum quod est in officium, & poenitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba, sicut in matrimonio sunt verba exprimentia consensum, & iterum benedictiones ab Ecclesiâ institutæ; In poenitentia autem est absolutio Sacerdotis, verbo tenus facta.* Ac tandem a Synodi Colonienfis anno 1536. celebratæ Patribus, in Enchiridio Christianæ institutionis: *Videmus*, inquit, & in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice conjuges jungerent. *Quanto ergo magis putandum est, in nova lege Sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos hujus Sacramenti ministros esse? In lege quidem veteri, Pater, aut, defuncto patre, proximus puella agnatus, seu tutor Dei loco conjuges jungebat ad eundem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonii sacramentum in facie Ecclesiæ celebrandum est, ministris sacerdotibus Christi.*

Quæ omnia, ut a reliquis temperem, nec novam, nec singularem in Melchiore Cano doctrinam illam fuisse, plus satis ostendunt. Sed & qui patronos præeuntes habuit, sequaces, eosque magni nominis adstipulatores invenit: Dominicum Bannes in prima parte Divi Thomæ quæst. 1. art. 8. ubi contrariam magistro suo Melchiori Cano sententiam a multis improbari ait, illiusque opinionem a multis iam absque ulla temeritate defendi: Franciscum Cardinalem Toletum lib. 7. Instit. 2. diserte statuentem, *efficientem causam matrimonii esse ipsos contrahentes, in quantum est contractus quidam; at vero, ut sacramentum, Deum esse causam principalem, & ministrum esse causam instrumentalem, sicut in aliis sacramentis*: Guillelmum Estium in 4. Sentent. dist. 26. §. 10. & sequentibus: Franciscum Sylvium in supplemento, quæst. 42. art. 1. quæstio 1. Joannem Marium Scribonium disput. 9. de matrimonio: Vincen-
tium Contensonium lib. 11. Theologiæ mentis, & cordis parte 4. distinct. 4. cap. 1. de Sacramento Matrimonii: Conbesium ad orationem Damasceni in Constantinum Caballinum num. 8. Gasparem Iveninum in Commentario historico dogmatico de Sacramentis differt. 12. de Matrimonio quæst. 3. Claudium Frassevium in Scoto academico tract. 3. de Matrimonio disput. ultima artic. 1. quæst. 3. Natalem Alexandrum in Theologia dogmatica, & morali lib. 2. de sacramento Matrimonii art. 5. §. 2. Apud quos quidem magni nominis Theologos, quisquis Melchioris Cani, quam tuentur, sententiæ fundamenta ex Patribus, atque Conciliis petita legere voluerit, nimiam profecto in ea vellicanda Bellarmini, aliorumque licentiam deprehendet. Sed & Gaspar Iveninus supra lau-
datus

datus Dissertationem gallicam edidit in hujus Melchioris Cani sententiæ defensionem, ubi permultos hujus ævi, qui eam tuentur, scriptores percenset; ut obviam iret obtrectionibus nonnullorum, qui singularitatis infimulabant propositionem, in suo Oratorii Collegio Bituntino-Granvelano, de hac materia, publicis thesibus propugnatam. Illud etiam notissimum, sententiam hanc frequentius in Academia Parisiensi defendi, nec ab ea abhorre Romanos publicarum illic conclusionum censores, quibus probantibus Cani sententiam defendi quandoque publice, & vidi ipse Romæ dum degerem, & ab aliis, ex quo discessi, non semel accepi.

Tantum vero abest, ut hæc tot virorum eruditorum doctrina Neotericis sacramentum Matrimonii de medio tollentibus faveat, ut potius Ecclesiæ fidem multo felicius in tuto ponat, dum, quæ meræ Theologos inter opinionationis sunt, a fidei summa secernit; ut, illis in doctorum arbitrio relictis, hoc unum, quod religionis est, adversus hæreticos tueatur. Et quidem, matrimonium ecclesiastico ritu celebratum sacramentum esse, fides docet. Hoc adversus Lutheranos, & Calvinistas summo studio tuendum, propugnandumque est. An autem sacro ritu semoto, nullo sacerdotis accedente ministerio, ex solo conjugum assensu sacramentum olim fuerit: An steterit alias fixum, ratumque, ratione contractus, non servata dignitate sacramenti, ubi sine ministro sacerdote ducebatur: An nunc etiam ministri vices obeant ambo conjuges, non sacerdos: An consensus conjugum acceptus forma sit, an sacerdotis sacra verba: Theologorum sunt opiniones, quas a fidei capite secernere necesse est, ne dum hæc promiscue confundimus, tanto imbecillius Ecclesiæ causam videamus agere, quanto levius molliusque privatæ hominum opinionationes defenduntur. Prudentius ergo, ac longe felicius Ecclesiæ causam Bellarminus egisset, si, Canum imitatus, quæ Fidei sunt, a scholasticis disceptationibus discrevisset; & in hoc unum intentus, quod Fidei caput est, peregrinas quæstiones, quæ causam multo plus implicant, hæreticisque cavillandi aditum præbent, a polemicis quæstionibus longius amandasset. Etenim, ut prudenter Estius observat, statuta Cani sententia, multa vitantur paradoxa, quæ contra hæreticos ex traditione tueri difficile est, ut quod hujus sacramenti minister non sit unus, sed duo; non ordinati, sed laici, vir, & mulier: quod iidem suscipientes sint, & conferentes; quod forma consistat sine verbis: quod nullam contineat ceremoniam particularem. Quæ omnia ad scholasticos ablegare satius est, quam, uti fidei dogmata, tueri velle.

Fuit hoc unum Melchioris Cani institutum, dum de matrimonii ministro obiter dixit. *Primum*, inquit, *opinionem a dogmate secerni, & internosci volumus; Deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est, & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, Fideique quæstiones ab iis, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & sine pietatis jactura possunt in utramque partem disputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere; Opiniones non item; sed si non cum Academia, at cum Christiana modestiæ temperamento* Nego enim scholæ certo, constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum esse vere, & proprie dictum sacramentum; nego eam rem ad fidem, & religionem attinere; nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Quæ certe Cani doctrina a nullo prudenti, sanoque Theologo damnari potest.

Quod vero ex Cani opinione derivatur incommodum, ut idcirco ab æmulis cauterio digna judicetur? si ita est, inquiunt illi; matrimonia clandestina, quæ ante Concilium Tridentinum frequentiora erant, sacramenti dignitate caruerunt, cum tamen sacra Synodus de illis ita pronunciaverit sess. 24. cap. 1. de reformatione: *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta rata, & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit: & proinde iure damnandi sunt illi, & eos Sancta Synodus ana-*
the-

thematē damnat, qui ea vera, & rata esse negant. Egregie scilicet ac solerter. Age vero demus, illatam consecutionem veram esse, nihil tamen ex Cani sententia contra Tridentinam Synodum sequeretur, quæ matrimonia clandestina rata quidem, ac vera matrimonia fuisse definit, quod & Canus contendit; sed illis dignitatem sacramenti non arrogavit. Quin & illam Tridentinorum Patrum prudentiam fuisse monet Cardinalis Pallavicinus in Historia lib. 23. cap. 9. ut ab illa controversia scholæ consulto abstinerent; ne quod liberæ opinionis est, in Fidei dogma converterent; Omitto, inquit ille, nunquam declarasse Concilium, matrimonia clandestina fuisse sacramenta: adeo ut quidam graves Theologi id negent. Quos inter graves Theologos Melchiorē Canum dubio procul intelligi vult, qui hanc suam opinionem ab obtrektoribus hodiernis intempestive vellicatam, coram sacro Concilio impune, ne dicam laudabiliter, defendit.

Sed & perfractē nego consecutionem illam ita generatim elicitam, (matrimonia scilicet clandestina ante Tridentinam Synodum contracta fuisse irrita) ex Cani sententia fluere. Quæ enim ante Concilium vocabantur clandestina matrimonia, nec ita frequentia erant, ut vulgus putat; nec semper absente Presbytero, qui ministerium exhiberet, contrahebantur; sed vel absente Parocho, vel sine solemnitatibus, testibusque ducebantur: Horum enim defectu, clandestina quoque vocari, & esse poterant.

C A P U T VIII.

Pia Melchioris Cani sententia De Christi Domini tristitia in Passione, a reprehensorum morsibus vindicatur.

SI qua unquam virorum Theologorum censuras passa est Melchioris Cani sententia, ea profecto est, quam de tristitia Christi ad Crucis sacrificium properantis docet lib. 12. de locis, cap. 13. sub finem. Questionem a Theologis tritam movet, qui fieri potuerit, ut Christus cum beatus re ipsa fuerit, atque idcirco infinito ex Dei visione profluente gaudio perfusus, summa tristitia sit affectus, ut diceret, *tristis est anima mea usque ad mortem*, Matthæi 26. Duas in primis celebriorum Theologorum difficillimi nodi solutiones affert; quasque secum difficultates involvant, pro more differit: illorum nempe, qui vel Christum secundum inferiorem duntaxat animæ partem tristatum ajunt, dum sacro illo in superiori animæ parte gaudio potiretur; vel qui summam tristitiam cum summo gaudio, ex divino miraculo, una eademque parte stare posse profitentur. Tum demum, (quod multi ægris auribus excipiunt) propugnatam a se quondam, cum juvenis esset, enodandæ salebrosæ difficultatis viam exponit. *Sed & olim juvenis, inquit, ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret; sic saltem in Cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium fateor ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis. Quare nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum redemptione, per hominis unius dolores explenda, voluptas omnis reprimere-tur, quam alias ex visione Dei proficisci nature ratio demonstrat. Quod ille subinde paucis adstruit, ac demum ita colligit, pietatis suæ sensus in hanc suam ultimam assertionem explicans: Certe sive primo, sive secundo, sive tertio modo questionem solvas, miraculum facis. Sed & hoc postremum eo plausibilis, quo majores in nobis igniculos excitat tum poenitentia, tum amoris, tum gratitudinis.* Mirum quantum in piam illam assertionem nonnulli Theologi invehantur, quos

quos vellem non adeo in ferendis censuris fuisse præcipites. Hanc Henricus *hereticam* dicit, quodlib. 8. quæst. 7. Hanc Suarez 3. parte, disput. 38. sect. 3. & Vasques 3. parte disput. 73. *temerariam* vocant: Hanc Joannes de Lugo disput. 22. de Incarnatione sect. 2. *velut a Theologis constanter rejectam* infestatur. Aliique bene multi, quos numerare longum esset, variis pro arbitrio censuris inurunt. Sic sua quemque præjudicia occupant; quæque ipsi non probant, censoria virga, quasi ex senatusconsulto, configunt.

Itane vero diris devovenda sententia hæc? Meo quidem iudicio esset etiam vir maximus venia aliqua dignus, si quid forte novi procudisset, ex nimio pietatis sensu, quæ severiores Theologiæ leges quandoque non consulit; minusque accuratam enodandæ difficultatis viam aperuisset, ex nimio, quo fervebat, commendandæ Christi erga nos charitatis desiderio. Sed nec eget ille venia, imo laude plurima dignus est: satiusque sibi ii Theologi consulissent, si a censuris nulla, ut arbitror, ratione fultis abstinuissent. Sua quippe probabilitate frui Cani sententiam, multa probant.

Suffragatur in primis Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, ad illa verba, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*; quem non tam expressisse, quam exscripsisse Canus visus est. Ergo pro me doluit Christus, qui pro se nihil habuit quod doleret: & sequestrata delectatione divinitatis æternæ, tadio meæ infirmitatis afficitur. Sequestrationem illam delectationis divinitatis æternæ passionis tempore occurrentem, quid commodius, quam gaudii ex divina visione profluentis repressionem a Cano assertam intelligamus?

Hanc Divi Ambrosii mentem esse, docet Societatis scriptor longe doctissimus, Alphonsus Salmeron, qui & Cani doctrinam hac parte summo opere commendat, uti solvendo nodo intricatissimo opportunam, tomo 10. tract. 11. de tristitia anime Christi. *Secundum sententiam Beati Ambrosii, de qua superius (sequestrata delectatione divinitatis æternæ) & quorundam aliorum, qui eum in hoc seculi videntur, Christus sponte privavit se consolatione ex visione Dei resultante, quo sic magis peccato satisfaceret, & tristitia convenienti delectationem nostram in illo habitam expungeret: Et hoc usque ad mortem. Nam propterea suscitatus dixit, Notas mihi fecisti vias vite, adimplebis me letitia cum vultu tuo: delectationes tue in dextera tua usque in finem. Nam quemadmodum, dum vixit, suspendit animæ gloriam in corpus redundantem, ut posset pro nobis & pati, & mori; ita ad tempus per aliquot horas cœpit tristari, id est suspendere delectationem animæ, quæ ex visione Dei resultabat, ut posset pro nobis supremum & timoris, & tristitia sensum habere; quod ingens erga nos Charitatis argumentum fuit. Nam difficile capere possumus, quomodo summus dolor existeret cum summo eius gaudio. Nam etsi una manus possit in summo esse frigida, posita in nivibus; & altera in summo calida, posita in igne: tamen quod una & eadem manus simul sit frigidissima, & simul calidissima, vix intelligimus. Quamvis dici possit, ut alias etiam tetigi, aliam esse rationem, propterea quod eadem voluntas non secundum idem fuit summe beata, & summe tristis, sed secundum diversas animæ rationes, nimirum superiorem, & inferiorem.*

Accedit Maldonatus ejusdem Societatis Theologus non ignobilis, & Scripturarum interpres celeberrimus, in caput 26. Matthæi, ad hunc versiculum, *cœpit contristari, & moestus esse*. Ubi quæstionem movet, qui fieri potuerit, ut Christus, cum beatus fuerit, tristitiam habuerit? Rejicit in primis eorum opinionem, qui illum secundum inferiorem tantum anime partem tristatum ajunt: tum subdit, in Cani sententiam descendens: *Melius igitur alii, dispensatione quadam factum fuisse dicunt, ut, cum Christus beatus esset, tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit. Nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit, ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit, & quodammodo occultare, ut ad tempus tristitia cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat.*

Explicatius vero Gregorius de Valentia, cum officiosa quoque Melchioris Cani

Canis commendatione, 3. partē, quæst. 9. puncto 2. Quomodo vero Christus, & si fuerit secundum animam beatus, potuerit nihilominus non solum secundum corpus pati, sed etiam secundum animam tristari, & angī, explicat bene Canus: quia scilicet divinitus passionis tempore factum est, ut ex visione beatifica ne ad animam quidem aliqua delectatio manarit. Quamquam sunt etiam, qui sentiant, potuisse cum summa delectatione orta ex beatitudine consistere maximum dolorem, & tristitiam, respectu aliorum obiectorum. Sed illa expositio Cani consonat magis cum magnitudine, & acerbitate passionis, quam existimamus fuisse in Christo; & sic demum melius intelligitur, Christum in passione etiam a Patre suo fuisse derelictum, per hoc quod his prohibuerit redundantiam illam beatificæ delectationis; sicut ipse Dominus in cruce clamavit, Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Matthæi 27.

Hæc si Suares, si Vasques, si Lugo attentius perpendissent sodalium suorum egregia testimonia, non ita forsan incaute Cani sententiam censuris proscidissent, & a Theologorum nemine propugnatam affirmassent.

Sed & numquid, vel ob id maxime, probanda venit ea Cani sententia, quod faciliorem nobis viam sternat, qua nonnullas veterum Patrum duriores loquendi formulas exponamus, qui de Christi derelictione disferentes ad illa Evangelii verba, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? divinitatem a Christo brevi aliquo tempore recessisse volunt, & ab illo aliquandiu fuisse separatam?

Sic Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, hæc Evangelistæ verba recolens, clamans voce magna emisit spiritum, in hunc sensum interpretatur. Evidens est manifestatio contestantis Dei secessionem divinitatis, & corporis: Sic enim habes, clamavit Jesus voce magna dicens, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Clamavit homo separatione divinitatis moriturus.

Sic Divus Hilarius commentario in Matthæum cap. 3. clamor ad Deum, corporis vox est, recedentis a se verbi Dei contestata diffidium.

Sic S. Epiphanius heresi 69. n. 62. hæc Christi spiritum emittentis verba perpendens, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? sic habet: videns divinitatem jam in procinctu quodam esse, ut Sanctum corpus defereret, ex ipsius hominis Dominici persona, hoc est, humana natura a Verbo suscepta. vox ad conjunctam divinitatem illam est edita, Deus Deus meus, &c.

Sic Leporius in libello emendationis: Divinitas cum unita sibi anima, non crucifixum hominem reliquit in pœnam, sed ex animam carnem reliquit ad tempus.

Certe iis Patrum sententiis explicandis impense favet Cani sententia; secundum quam divinitatis separationem, ac recessionem ab iis insinuatam commode interpretabimur, sequestrationem delectationis divinitatis (ut fuimet interpres est Divus Ambrosius,) gaudiique ex divina visione orituri repressionem, ac cessationem; sic ut nihil aliud Patres illi, alique nonnulli, quos recensere facile fuerit, sensisse hac in parte videantur, quam quod Canus explicatius distinctiusque defendit.

Haud me fugit, Magistrum Sententiarum l. 3. dist. 21. §. 1. aliam laudatorum Patrum interpretationem exagitasse: Divinitatem scilicet separasse se foris, ut non adesset ad defensionem, sed non defuisse intus ad unionem. Sed etsi non contemnenda illa expositio videatur; opportunior forte ex Cani sensu petita interpretatio censebitur. Nam priori modo exposita separatio divinitatis, de qua laudati Patres, non ad mortis tantum agonem referenda foret, sed ad totum mortalis vite tempus; Quo certe divinitas separata est foris, ut non adesset ad defensionem, juxta illud Augustini sermone nunc. 77. n. 11. Deus est; & fit homo: seponit divinitatem, idest, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod suum erat, apparet quod acceperat. Speciale vero extremo agoni fuisse videtur, ut etiam divinitas separata sit intus juxta Cani sensum, interioris scilicet gaudii repressione, non unionis hypostaticæ solutione.

Jejunum porro est, quod in oppositum objici solet. Primo, delectationem a
c Dei

Dei fruitione sejungi non posse; quia fieri nequit, ut summum bonum sine delectatione videatur. Secundo, minus congruere, ut Christus aliqua beatitudinis perfectione defraudetur; alias Sanctis Deo in cœlo fruentibus fuisset inferior. Tertio, eadem libertate fingi posse, Christum interdum visione beata fuisse privatum. Quarto, pari jure statuendum fuisse, Christum toto pene vitæ tempore gaudio illo ex divina visione profluente destitutum fuisse: cum frequentissime tristatus sit, tum in peccata hominum intuens, tum mortem suam uti præsentem animo revolvens.

Primum negatur omnino, si Dei præsertim potestas attenditur. Non enim gaudium fruitio ipsa est, sed fruitionis quietæ consuetudinem. Hinc fruitur homo arboris suæ fructibus, suisque divitiis avarus, cum etiam per morbum voluptatem ex eis nullam capit.

Secundum nihil movet. Nemo enim defraudatur volens: Id porro voluisse Christum, contendit Canus, in majoris charitatis argumentum; alias & gloria corporis toto vitæ tempore concedenda illi fuisset, ne & illo jure defraudaretur; & hac parte Sanctis post resurrectionem Deo fruentibus esset inferior. At sunt hæc futes arguties. Semotis quippe quibusvis illis beatitudinis consuetudinibus, Sanctis omnibus præstabat vel hoc solo titulo Deus homo, quod Deum præ illis altiori longe modo cerneret ejus anima, persona comprehenderet.

Tertium nihilo plus officit. Visio etenim essentia beatitudinis est, delectatio consuetudinem. Christi vero animam beatam fuisse, inconcussum dogma est.

Quartum negatur, ob facti discrimen longe maximum. Major quippe tristitia fuit imminente morte, quam fuerit ante; minusque idcirco cum summo gaudio componenda. Rursus, quod hic maxime notatum velim, non ob id solum gaudium ex visione beata profluens, Passionis tempore repressum dicit Canus noster, quasi absoluta ratione, Deoque ita volente, cum summa tristitia sociari non posset; sed ut suam in nos Charitatem miris omnino modis ostenderet. Hæc vero in extremo mortalis vitæ sacrificio maxime comprobata fuit: nec quod ea extrema mortalis vitæ periodo ingenti miraculo factum est, ad totam retroactam Christi vitam referri propterea potest.

C A P U T IX.

Melchior Canus Divo Stephano Protomartyri nequaquam injurius ostenditur.

Minus nonnullis arridet Cani responsio, qua gravissimam difficultatem, ex Stephani Protomartyris Concione petitam edidit lib. 2. de locis cap. ultimo. Objectæ difficultatis summa hæc erat. Genesis 23. versu 16. legimus Abraham locum sepulchri emisse quadringentis siclis argenti ab Ephron filio Seor: Ac rursus Genesis 33. versu 19. Jacob agri partem, in qua fixerat tentoria, emisse centum agnis, a filiis Hemor patris Sichem. Stephanus vero Protomartyr concionem ad Judæos habens, a Luca relatam Actorum 7. narrat vers. 16. Jacob, & filios ejus in Ægypto defunctos, *translatos esse in Sichem, & positos esse in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem.* Quo loco duplex videtur aberratio contineri: Tum quod Abraham non emisset a filiis Hemor, sed ab Ephron filio Seor: Tum quod Hemor, a quo verius emerat Jacob, non fuerit filius Sichem, sed pater.

Eo ut se nodo Canus expediat, cum varias interpretum expositiones attulisset, quibus recitata auctorum verba conciliare nituntur; easque partim coactas, partim solvendo nodo impares observasset; Bedæ tandem, & Rabani solutionem amplectitur; qua nempe contendunt, *Stephano id, quod vulgo fere solet,*

solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque praesertim subita, confuderit nonnulla, & miscuerit: in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in iis dumtaxat, quae ad rem parum, aut nihil omnino attinent. Nam causae, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historiae veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit.

Canis sententiam, quidquid Aemuli cavillentur, ipsa in primis argumenti necessitas probabilem facit. Quandoquidem vix alia, quae plane obiectae difficultati respondeat, expositio suppetit. Probabilitatem auget Bedae, ac Rabani mediae aetatis Scriptorum auctoritas, quos duces secutus est Canus. Venerabilis Bedae, quem Rabanus exscripsit, haec verba sunt in Commentariis ad eum Scripturae locum: *Docet Genesis, Abraham ab Ephron filio Seor Hethae in Cariatharbe, locum Sepulchri quadringentis argenti siclis emisse, in quo ipse Abraham, Isaac, & Jacob, & Adam Protoplastus sepulti: Itemque Jacob de Mesopotamia reversum, iuxta urbem Sichem, partem agri, quo tabernacula tenderet, ab Hemor patre Sichem datis centum agnis accepisse. Non emit ergo Abraham ab Hemor Sichemita, sed ab Ephron Hethaeo, in quo duodecim Patriarchae non sunt sepulti, sed in Sichem. Verum Beatus Stephanus vulgo loquens vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes coniungens, non tam ordinem circumstantis historiae, quam causam de qua agebatur intendit. Qui enim insimulabatur, adversus locum Sanctum, & legem docuisse, pergit ostendere, quomodo Iesus Christus ex lege monstraretur esse promissus, & quod ipsi nec tunc Moysi, nec Domino nunc servire voluerint. Haec ut potius dixi, non praedudicans sententiae meliori, si adsit.*

Has Venerabilis Bedae, & Rabani Mauri interpretationes mutuatus est verus Auctor Glossae ordinariae in Actus Apostolicos, necnon etiam Nicolaus de Lira, in suis ad eundem locum Commentariis.

Nec defuere secutis inde temporibus magni nominis Viri, qui Cani sententiam vel amplexi omnino sint, vel saltem uti probabilem admodum commendarint.

Petrus Lorca Cisterciensis Ordinis, & Complutensis Academiae professor eximius 2. 2. post q. 16. in append. ad tr. de fide disp. 2. memb. 3. n. 24. etsi Melchioris Cani sententiam non paucis displicere notet, eam tamen sibi satis probari significat. Tercio, inquit, obijciatur narratio Stephani, Act. 7. in cuius explicationem libenter amplecterer responsum sapientissimi magistri Melchioris Cani lib. 2. de locis capit. ult. Stephanum pro celeritate sermonis, & fervore spiritus alio intentum, pauca illa transmutasse, ut pro Jacob, Abraham, pro Patre, filium dixerit. Nam si id dicamus, primo in Scriptura nullum mendacium admittitur; Scriptura enim non illo modo refert historiam, sed refert Stephanum ita locutum: Deinde nec Stephano aliquid detrahitur: nam leves illae immutationes historiae facile, & absque omni culpa contingere potuerunt. Quin potius scripturae veritas maxime commendatur; quae referens viri sancti sermonem, prout ipse protulit, punctim, & verbatim narravit, non omittens illa etiam, in quibus memoria lapsus est. Quae solutio absque omni nota, & scrupulo admitti potest: Tum quia primo tradita est a Sancto Beda, & Rabano in commentariis huius loci: Tum etiam si quid contra obijci potest, illud est, quod Stephanus ante, & post illam narrationem plenus Spiritu sancto dicitur: In eo autem, qui Spiritu sancto plenus loquebatur, nefas est admittere non solum mendacium, sed nec lapsum aliquem memoriae, & linguae, in quo a veritate deviet. Hoc tamen non urget, quia Stephanus dicitur plenus Spiritu sancto, quatenus erat plenus gratia, & sapientia, non tamen quia Spiritu sancto movente, omnia, & singula locutus fuerit. Nec est verbum, quo hoc modo per Spiritum sanctum locutum fuisse convincatur. Et certe solutio haec omnem difficultatem evacuat, & infidelibus plus satisfaciet, qui calumniari non poterunt, aliquid gratis excogitatum esse ad fugam argumenti.

Emmanuel Sa Societatis Jesu, in annotationibus ad hunc locum: *Quidam dicunt, Stephanum intentum, ut sit, in aliud, pro Jacob dixisse Abraham, & pro Patris Sichem, filii Sichem: Lucam vero fideliter, quod ille dixerat, retulisse. Quae mihi opinio non displicet. Nec enim id repugnat Stephani sapientiae, & spiritui, quo*

plenus erat. Accidit enim id interdum sapientissimis, & sanctissimis.

Guillelmus Estius in annotationibus, Stephanum quidem memoria lapsum distertis, distinctisque verbis non asserit: sed id nihilominus adstruit, unde illum memoria lapsum esse, necessario colligas, cum diversas historias in unam ab illo commixtas fuisse contendat. Ita quippe habet: *Hic difficultas in historia concilianda. Ac primum leve illud est, quod postremo loco dicitur, Hemor filii Sichem, cum Hemor Pater fuerit Sichem. Nam in græco tantum habetur ἡ Σίχην, quod iuxta fidem Historia Geneseos, & Josue, vertendam potius erat, Patris Sichem. Sed cætera multum discrepare videntur, & continere commixtas diversas historias; Nempe de spelunca duplici in Hebron, quam ab Hephron Hethæo emit Abraham quadringentis siclis argenti; ubi sepulti sunt Sara, Abraham, Isaac, Rebecca, Lia, Jacob, Gen. 23. 25. 35. 49. & 50. & alteram de agro Sichem, quem a filiis Hemor Hethæi patris Sichem emit Jacob centum agnis, ubi sepultus est Joseph. De eo habes Genesis 33. & Josue ultimo.*

Salianus in Annalibus veteris Testamenti ad annum mundi 2175. num. 8. *Gravis hoc loco exoritur difficultas, ex cap. 7. Actuum, ubi Divus Stephanus ait, hunc sepulchri locum ab Abrahamo emptum a filiis Hemor filii Sichem: cum hic dicatur emptus ab Ephron filio Seor. Postmodum eorum relata opinione, qui Ephronis patrem binomium fuisse putant, subjungit: verum quia dicitur Jacob emisse partem agri a filiis Hemor patris Sichem, censuit Beda, & Rabanus, Divum Stephanum duas pariter narrationes conjunxisse, nec tam ordinem historiae, quam causam, de qua agebatur, intendisse. Ac demum concludit: Eligat lector utram interpretationem amplecti malit. Ego venerabilis Beda, & Rabani expositionem non improbo, cui vides graves, & doctos viros subscripsisse.*

Natalis Alexander in dissertatione anticritica contra Frassenium art. 46. difficultatem istam expeadens data opera: *Si vulgata versio, inquit, servetur, dicendum, Sanctum Stephanum lapsu memoriae duo facta similia confudisse, emptionem scilicet ab Abrahamo factam, de qua Gen. 23. cum ea, quæ a Jacobo facta est Gen. 33. vers. 19. Agrum quidem, in quo erat spelunca duplex, emisse Abram ab Ephron quadringentis siclis argenti: Jacob vero emisse partem agri, in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem, centum agnis: Stephanum utramque historiam confudisse: Sanctum vero Lucam ne jota quidem immutare voluisse in Sancti Protomartyris verbis. Quam quidem observationem multis confirmat Alexander, variisque contra Frassenii cavillationes momentis confirmat. Tot porro suffragantibus viris doctissimis, an non tibi videtur Canus in tuto esse?*

C A P U T X.

Accusatio de vellicato nomine Societatis Jesu depellitur.

Scribens Melchior Canus lib. 4. de locis cap. 2. de Ecclesia, hujusque nominis potestatem expendens ex Epist. 1. ad Corinth. cap. 1. ita habet: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii eius Jesu Christi: Quæ sine dubio societas, cum Christi Ecclesia sit, qui titulum illum sibi arrogant, ii videant an Hæreticorum more, penes se Ecclesiam existere mentiantur. Quo loco Jesuitas, ob arrogatum sibi Societatis Jesu nomen, tacite sugillari perspectum est: Tametsi, ut Canum excusent, nonnulli repugnent, qui Lutheranos, & Calvinistas eo loco perstringi dicunt, Ecclesiæ nomen Marcionitarum, & Donatistarum more sibi superbius arrogantes. Verum conatu plane irritò. Canus siquidem non eos ibi designat, ac mordet, qui penes se Ecclesiam existere mentiantur; sed illos potius, qui Societatis Jesu sibi titulum arrogant. Vereturque, ne & ipsi, contra mentem Apostoli, penes sese Ecclesiam existere mentiantur. Quid ergo? nihil ne excusationis habebit Canus, quod id nominis in Ignatii filiis vellicare ausus sit?*

fit? Dicam ego simpliciter, quod res est: Canum ea etate temporum scripsisse, qua rebus nondum ad liquidum perductis, sinistram nescio quæ de nascente Societatis instituto suspiciones, virorum etiam insignium ingenia occupaverant, quas successu temporis religiosa Societas eluit. Nec mirandum idcirco, si sinistram quidpiam de arrogato sibi, ut plurimis videbatur, superbo Societatis Jesu nomine fuerit suspicatus vir alias prudentissimus. Fuit enim hæc illi tum temporis cum aliis multis suspicio communis, cujus nobis & domestici Societatis, & extranei testes fidem plurimam faciunt.

Franciscus Suares tomo 4. de relig. tract. 10. lib. 1. cap. 1. num. 9. *Non desuere, inquit, viri Catholici, & docti arrogantia Patrum Societatis tribuentes, quod nomen universæ Catholicæ religionis sibi usurparent Atque hic primus dicitur fuisse articulus censura, quam contra Societatem Universitas Parisiensis edidit.*

Cardinalis Sfortia Pallavicinus in Vindicationibus Societatis Jesu cap. 6. *Certant, inquit, nonnulli invidiam creare huic nomini, tamquam superbiori Accusatio hæc levior videretur, quam ut in ejus purgatione immoraremur, nisi grandia Theologorum nomina illam nobis intentassent.*

Jacobus Augustinus Thuanus in historia tomo 1. lib. 15. *Jesuita postea, inquit, novo, atque, ut plerisque visum est, superbo nomine appellati sunt. Quibus paria refert Alexander Ziliolus in historia rerum memorabilium, parte 1. lib. 9. pag. 241.*

Et quidem Academia Parisiensis in judicio, quod instante augustissimo Galliarum Senatu, de nascente Societate tulit anno 1554. die 1. Septembris, cujus fragmentum exscribit Nicolaus Orlandinus in historia Societatis suæ parte 1. lib. 15. num. 45. *Hæc nova societas, inquit, insolitam nominis Jesu appellationem peculiariter sibi vindicans, &c.*

Conventus etiam Episcoporum Gallie Pissiaci congregatorum anno 1561. Patres Societatis Parisiis admittendos censuit, ea inter alias conditione, ac lege, ut Jesuitarum, aut Societatis Jesu nomen deponerent: *Que cette Compagnie des Jesuites estoit recue par forme de société & College, & non par forme de Religion nouvellement instituée, a la charge qu'ils seroient tenus de prendre autre titre, que de Jesuites, ou de la Société de Jesus, &c.* Uti fusius legere est apud Stephanum Pasquier, in Oratione pro Academia Parisiensi, habita in augustissimo Galliarum Senatu, anno 1564., quam ex integro inseruit lib. 3. disquisitionum, seu ut gallice scribit, *des Recherches.*

Quæ omnia non idcirco sunt a me recitata, ut vel id nominis religiosi viris ereptum velim, veletiam jure a quoquam vellicatum existimem: sed ut omnes intelligant, hanc primitus insedisse viris etiam maximis opinionem, quæ Melchiori nostro, antequam subobscuris initio rebus nonnihil lucis accederet. Nec idcirco laudatissimo Theologo succensendum, si quid superbiæ ea in appellatione initio suspicatus sit: tot, ac tantis in eandem suspensionem adductis viris variorum Ordinum spectatissimis; antequam Gregorius XIV. anno 1591. suspensionem demum omnem amovisset, ita peculiari diplomate decernendo: *Statuimus, nomen Societatis Jesu, quo laudabilis hic Ordo nascens a Sede Apostolica nominatus est, & hætenus insignitus, perpetuis futuris temporibus in eo retinendum esse. Imo præ ceteris venia dignior habendus est Canus, qui quod de nova illa Societatis Jesu appellatione judicium fecit, modeste admodum, & oblique duntaxat innuit, quod alii plerique apertis, & invidiosis declamationibus prodiderunt.*

C A P U T XI.

Judicium Pontificii in Religiosis Institutis approbandis indeficientia, qualis a Melchiore Cano negata sit, explicatur.

Ecclésię in religionis Ordinibus approbandis indeficientiam a Melchiore Cano negatam lib. 5. de locis, cap. 5. multi volunt, ejusque ea de re judicium summę temeritatis arguunt, atque audacię. Sic porro ille eo loci: *Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit.* Quod subinde multis ostendit argumentis.

Si quis tamen Cani mentem intimius explorare velit, nihil ab eo traditum inveniet, quamquod Theologorum vulgus agnoscit. Duo quippe in instituendis Ordinibus fecerunt prudentissime: Primum, quod ad substantiam Ordinum spectare dicunt, vota scilicet, legesque, quibus viri religiosi ad Christianam perfectionem veluti manu ducuntur; Alterum, quod ad circumstantias institutorum Ordinum, multitudinem scilicet, necessitatemque, pro temporum, locorumque ratione, pertinere volunt. In primo decernendo, non in altero, Ecclesiam falli nesciam communiter docent. Hoc ipsum dedita opera propugnat Franciscus Suares, ex iis scilicet unus, qui in Melchiorem Canum liberius declamant, tom. 3. de Relig. lib. 2. cap. 17. num. 18. *Omnino sentiendum, & dicendum est, non posse errare Pontificem in approbatione religionis, quoad judicium de honestate, & sufficientia talis modi vivendi, ut sit status perfectionis acquirenda, seu religionis; quidquid sit de approbatione practica, quoad licentiam, & facultatem introducendi de novo aliquam religionem, & quoad judicium prudentiale, in quo talis concessio fundatur.*

Disertius vero, & explicatius Dominicus Bannes in 2. 2. quest. 2. art. 10. dub. 8. concl. 5. *Possibile est, summum Pontificem ex negligentia, aut ignorantia, aut falsa informatione, aliquo modo errare, secundum prudentiam, in approbatione, & confirmatione plurium religionum, quam opus erat in Ecclesia Dei. Nunquam tamen hujusmodi error cedit in perniciem Ecclesię, quamvis quibusdam possit esse nocivus. Utraque pars conclusionis facile a nobis probabitur. Nostra conclusio ita est intelligenda, ut error, qui contingere potest in confirmandis Religionibus, non sit major, quam qui accidere potest in multiplicatione legum Ecclesiasticarum, de iis rebus, quę ad salutem necessarię non sunt, ut ita, vel aliter fiant, nisi solum propter legis obligationem. Cum igitur in hujusmodi communibus legibus, juxta communem etiam opinionem doctorum, possit summus Pontifex minus prudenter procedere, non est quare timeamus asserere, quod etiam in confirmandis tot, tamque variis Religionibus, ex quibus in Ecclesia confusio potest oriri, & talia incommoda ad perfectionem Ecclesię, & tranquillam gubernationem emergere, possit etiam summus Pontifex minus caute aliquam, vel aliquas Religiones approbare, & confirmare.*

Quid aliud amabo Canus noster? perspicua ejus verba sunt, modo quis mentem intendat. *Ordines, inquit, vel probare, vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus Pontifex errare nequit.* Ea igitur parte Pontificii judicii deficientiam admittit, in qua non scientia, sed prudentia duce decernit. Scientia porro duce de religiosi status substantia judicat, prudentia vero de accidentibus.

Et vero nihil aliud suis in probationibus inculcat vir eruditus, quam de accidentibus, & circumstantiis, multitudine scilicet, & utilitate religionum verti questionem. Duplici enim capite assertionem suam evincit: Primo, quod nimia religionum multitudine nonnunquam exortę sint querimonię in Conciliis, scilicet

licet Lateranensi, & Lugdunensi: Secundo, quod nonnullę primitus approbatę, successu temporis, inutatisque rerum conditionibus, ut noxię, vel certe inutiles extinctę sint. Quapropter dum ait, *imbecillum eorum argumentum est, qui ex huiusmodi privilegiis, quę iis facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter, ac de cęlo lapsas excipiendas esse confirmant; eas quoque, quę nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a suis editam profitentur*: non ipsam novarum religionum substantiam insectatur, sed consecutaria accidentia, ex privilegiis extortis consecuta, quibus demum evenire solet, ut noxię tandem, & inutiles habeantur. Unde & concludit: *Nostro hoc sæculo tam multa sunt religiones a Pontificibus confirmata, ut qui eas omnes tueri voluerit, tamquam Ecclesia vel utiles, vel necessarias, hic imprudentia, ne dicam stultitia nomine, jure optimo, summisque rationibus arguatur*. Quod quam verum, certumque sit, paulo post probavit eventus, dum Pius Quintus Pontifex Sanctissimus Ordinem Humiliatorum ab Ecclesia sustulit, aliique subinde Pontifices alios ut inutiles sustulere.

Nihil ergo a Melchiore Cano hoc de argumento dictum existimo, quam quod Theologi de more docent: adeo ut mirari mihi subeat, litem illi hac ipsa de causa fuisse a plurimis intentatam. Quamquam, ut fatear ipse quod censeo, in eum commoventur aliqui paulo vehementius, quod suum fortasse institutum oblique ab eo vellicatum putent; cuius, ut arbitrantur, confirmationem etate sua recentem moleste tulerit. Sed cum id Cani verba non postulent, non est de religiosissimo viro, Episcopoque dignissimo temere pronunciandum, nec interni animi sensus incusandi sunt, ubi innoxia verba se produnt.

Non defunt qui, ut maiorem illi invidiam creent, factam eo loci in prioribus editionibus de Societate recens confirmata expressam mentionem dicunt; quę tamen e posterioribus, a prudentibus curatoribus expuncta sint. At id pro arbitrio dictum, cuius nulla probatio. Et quidem extant hic Patavii, ubi hęc scribo, primę editionis anno 1563. Salmanticę apud Matthiam Gastium adornatę exemplaria duo; alterum quidem in celebri Abbatia Divę Justinę, alterum in Cenobio Divi Augustini, in quibus ne verbum quidem, quod a posterioribus diffideat editionibus deprehenditur: nec dubitandum, quin cętera omnia ejusdem primę editionis exempla per omnia, & in omnibus congruant.

Addunt iidem Cani osiores, istiusmodi priorum editionum, specialem Societatis Instituti mentionem habentium codicem ab Ozorio visum, quo & ipse ad ejusdem confutationem usus sit. Sed & Ozorius ipse, qui Cani sententiam perperam ac latius, quam par est, intellectam prolixè confutat par. 2. Institutionum moralium lib. 5. cap. 7. nihil vel de sugillata ab ipso nominatim Societate, vel de prioribus editionibus aliter, quam hodiernę habeant ferentibus, omnino habet. Subjungunt pari fidentia, ac libertate iidem reprehensores, servari illorum codicum unum Romę in quadam bibliotheca. At quę sit illa, ne innuunt quidem; quod profecto, si res ipsa sic esset, diligentius adnotassent: adeo ut perspicuum sit, fervidiores illos Cani accusatores nil nisi verba dare, ut decantatas sepe nęnias, atque fabellas speciosis pigmentis obducant.

Paris levitatis est alterum a Morerio in Dictionario Historico exaratum commentum, & a Dupinio transcriptum, in nova Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum tomo 17. sæculo 16. *Academiam Salmaticensem Cani consilio repugnasse, Philippo Secundo Hispaniarum Regi dato, de iustitia belli adversus quemcumque, suprema etiam in terris dignitate fulgentem inferendi, ubi de tuendis corona iuribus ageretur*. Cuius quidem assertionis testem Nicolaum Antonium Bibliothecę Hispanicę Scriptorem advocat Morerius. Tantum enim abest, ut Cani consilio Academiam Salmaticensem repugnasse significet Nicolaus Antonius: ut potius id consilii Philippo datum asserat, *non sine totius Collegii Salmaticensis Theologia, ac Juris Doctorum suffragatione*.

C A P U T XII.

De S. Augustino temere depresso circa immortalitatem, & originem animarum, querela repellitur.

Lippis, & cecis scripsisse Carterium puto, dum in suis adversus Canum expostulationibus, eidem fidenter affingit, quod Augustino libentius insultarit lib. 12. de locis cap. 15. ubi post insinuata nonnulla Scripturarum oracula, quibus Sanctissimus Doctor anime immortalitatem colligere sibi visus erat, ita subjungit Canus noster: *Quod Augustinus affirmat, ex lege Moysis esse ceteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vindicemus.* Solis quippe oculis opus est, ut internoscat quisquis iis uti voluerit, ea a Carterio corrasa Melchioris Cani verba, non certam summi viri sententiam continere, sed verius objectionem, cui ille multis interjectis respondet ad finem capitis, ibi: *sed jam tempus est, ut objectiones oppositas repellamus, &c.* Quapropter in refellenda criminatione adeo futili operam ludere nolim.

Meliori fortasse fide, at non ita insigni eruditionis, ac doctrinae specimine, Canum laceffit idem Carterius, quod Augustinum in eam opinionem, quae animas a parentibus generari docet, magis inclinasse, dixerit; seque eam hodie tanquam errorem condemnare significarit lib. 12. de locis cap. 15. Ecquis enim nesciat in eam re ipsa sententiam inclinasse Augustinum, aut certe hæsisse dubium, num ex traduce fierent animæ nostræ; certoque posuisse, quæstionem illam totam ad fidem Catholicam minime pertinere? Quod unum Augustino tribuit eo loci Canus noster. In eo quippe totus est Sanctissimus Doctor, quatuor ferme libris editis de origine animæ, tribus ad Optatum datis epistolis, alteraque Hieronymo inscripta, quæ est 28. ac demum lib. 10. de Genesi ad literam cap. 6. & sequentibus. Id porro citra Præsulis Hipponensis injuriam, pro sui conditione temporis, ut erroneum rejicere potuit Canariensis Episcopus, quod ille pro ætate quidem sua innoxie, & inculpate tradiderat. Augustini enim ætate, ac tum deinceps, ad undecimum usque sæculum, dubia in Ecclesia Catholica quæstio erat de origine animarum; Patrum quidem aliis eas in singulorum hominum conceptione a Deo creari opinantibus; aliis non creari illas a Deo, sed ex parentis anima traduci statuentibus: ut plane Augustini dubitatio veterum Patrum suffragatione niteretur. Quod multis adversus Bellarminum momentis evincit Cardinalis Henricus de Noris in Vindiciis Augustinianis cap. 4. §. 3. Secutis vero temporibus tam altas in scholis Theologorum radices egit ea sententia, quæ singulas singulis corporibus creari a Deo animas ponit, ut a multis inter fidei capita numeretur. Quid ergo peccavit Canus, quamve Augustino irrogavit injuriam? Etsi enim diversa senserint ambo, uterque tamen pro sui conditione temporis recte sensit.

Neque enim in iis numerandus est Augustinus, neque a Melchiore Cano numeratus est unquam, qui animas *per corporeum semen traduci*, cum Tertulliano commenti sunt: (quem sensum hereticum pronunciavit Doctor Angelicus prima par. quæst. 118. art. 2.) cum & id diserte damnarit Hipponensis Antistes epist. 157. ad Oceanum: *Illi, qui animas ex una propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionem sequuntur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri.* Quo perversus quid dici potest? At id unum ut summe voluit, seu verius de hoc uno dubitavit, *Utrum incorporeum animæ semen, sua quadam occulta, & invisibili via, seorsum ex patre currat in matrem, cum sit conceptus in foemina? An, quod est incredibilius, in semine corporis lateat?* Quod quidem incorporeum semen, seu materiam spirituales, ex qua fieret anima, captu semper

per difficilem existimavit: maxime vero lib. 7. de Genesi ad literam cap. 7. ubi tam multa de ea quærit, nihil certo definiens, statuensque, *An illa spiritalis materia, si fuit ulla, unde anima fieret; vel si est ulla, unde anima sunt, quod ipsa est? quod nomen, quam speciem, quem usum in rebus conditis tenet? Vivit, an non? &c.*

C A P U T XIII.

De Commissis in vicem Romanis Pontificibus Pio II. & Sixto IV.

HAud multo æquior in Canum Theophilus Raynaudus diatriba 2. de immunitate Cyriacorum, cruda in eum Verba jaciens, quasi Romanos Pontifices in edendis decretis humano affectu ductos scripisset lib. 5. de locis cap. 5. *Nec sapientior fuit idem Canus (Theophili verba sunt) in negotio stigmatum sanctæ Catharinæ Senensis, quæ a Sixto IV. Ordinis Minorum abrogata, & soli Sancto Francisco adscripta, affirmat admissa a Pio II. Senensi, quippe Beata Catharina civē. Videndus lib. 5. de locis cap. 5. Quasi Pontifices collidere, & ex sæculi, ac carnis legibus moveri, ad decernenda plane contraria, res sit flocci facienda.*

Iniqua profecto, siuspam alibi accusatio. Certe Sixtum Quartum sacras Divæ Catharinæ imagines cum stigmatibus pingi deinceps vetuisse, pictasque deleri jussisse anno 1483. indubitata res est, historicorum bene plurium testimonio confirmata. Nec minus certum, Pium Secundum re plenius discussa, non modo pictas illas cum stigmatibus imagines permisisse, verum etiam eo sacrorum stigmatum privilegio donatam Divam Catharinam carmine celebrasse;

Quem latet virtus, facinusque clarum,

Quo nequit dici sanctius per orbem?

Vulnerum formam miserata Christi

Exprimis ipsa.

Quam subinde litem Prædicatores inter & Franciscanos pendentem, Urbanus Octavus ex Sacræ Rituum Congregationis consulto, die 16. Februarii 1630. multo disertius, firmitusque Prædicatoribus adjudicavit. Non ergo culpandus Canus, quod illud Romanorum Pontificum in factis duntaxat historicis invicem diffidentium exemplum dederit. Nihil quippe certius, & exploratius. Reprehensioni ut ut maxime obnoxius videretur, si Sixtum Quartum, & Pium Secundum, humanis duntaxat affectibus ductos innuisset, ut ita pugnancia decernerent. At nihil ejusmodi Canus noster, sed ita simpliciter; *Sixtus IV. docuit Divam Catharinam Senensem stigmata non habuisse; non defuit, qui contra judicaret. Neutrius Pontificis judicium ad Ecclesiam spectat; utrumque aut probare, aut improbare sine fidei discrimine possumus.* Ubi ne Franciscana quidem Sixti Quarti professio, aut Pii Secundi patria, nomenve, unde ad contraria decernenda moti credi possent, insinuantur.

C A P U T XIV.

De objecta Pontificibus negligentia, & oscitantia in castigandis Divorum Historiis.

RAynaudum ancipiti, & æquivoco verbo lusisse existimabam, dum Canum nostrum læsæ Pontificiæ majestatis reum agit, diatriba 2. de immunitate Cyriacorum a censuris, quod is lib. 11. de locis cap. 6. obiter

ter innuisset, in castigandis, corrigendisque rerum sacrarum historiis, Divorumque, ut ajunt, legendis, *Romanorum Pontificum prudentiam, & diligentiam desiderari*. Id enim a religioso Presule haud dubie dictum arbitrabar, ut Pontificum hac in parte diligentiam, prudentiamque requiri, seu hanc illis necessario adesse significaret; quod tetricus censor pro *deesse*, ac *desicere* perperam accepisset, ut cavillandi ansam arriperet. Priori quippe sensu verbum hoc a latinissimis etiam scriptoribus interdum accipi nemo nescit. Cicero pro Quintio qui in *vita rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus*. Lib. 5. epist. 104. ad Atticum: *Hæc longam desiderant orationem*. Verum caput 6. libri 11. de locis semel & iterum evolventi mihi, afficta Melchiori verba reperire minime contigit: ac fallor maxime, si quis ea sit reperiturus: cum privatos ibi duntaxat Scriptores perstringat, qui in Divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excepere, & scriptis etiam ad posteros retulere: quorum in libris miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legere sit; nulla Romanorum Pontificum mentione facta, quorum prudentiam, ac diligentiam in ea sacrarum dehonestatione castiganda, corrigendaque desiderari significarit. Ut quid ergo tam amarulenta Theophili Raynaudi in modestum, ac moderatum Theologum declamatio? *Hujus sacrarum dehonestationis culpam omnem in Pontifices refert superciliosus censor, solo nomine Canus, dicens eorum hac in parte prudentiam, & diligentiam desiderari*. Itaque dormitant, vel etiam alte sternunt Pontifices, dum Canus solus vigilat; Et inimico homine superseminante zizania fabularum, pro sacris historiis socordes, iudice quidem Cana, Pontifices viam muniunt ad abrogationem fidei omnibus sacris historiis per cordatos faciendam. Gerræ profecto, gerræ, eæque vanissimæ viri ferrei oris, animique, (ut mitius loquar) parum prudentis, & cauti in clarissimo Theologo deprimendo.

Non antea institutis hisce vindicationibus finem imponam, quam stupendam Ambrosii de Altamura cespitationem lectorum oculis sistam, arguamque; (etsi nihil ad clarissimi Theologi defensionem res ista pertineat) qui Melchiorem Canum, nepotis sui initio libri 11. meminisse ait, illiusque gratia volumen illud edidisse, illique, nisi prius fato cessisset, nuncupaturum fuisse. Vah pinguem errorem, putidumque anachronismum! de patre siquidem, non de nepote loquitur Canus. Perspicuus adeo locus est, ut oculis tantum egeat, non interprete. *Superiorem locum, inquit, vix dum finieram, & ecce nuntius affertur, Parentem meum carissimum Vienna diem extremum obisse Cum autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, scilicet a laboribus, quos ejus potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est, &c.*

Quamquam & ipse nepotem cognominem habuerit, ejusdemque Instituti Dominicani professorem, eximie Sanctitatis fama apud suos, exterosque clarissimum; cujus pietatem, mentemque divinis charismatibus perfusam commendat Diva Theresia epist. 16. quæ est ad Rev. P. Dominicum Bannes. Verum obiit Canus noster anno 1560. die 6. Novembris. Nepos autem vivere desiit anno 1607. die 30. Martii.

INDEX

LIBRORUM, & CAPITUM.

LIBER I.

- Cap. 1. *De totius Operis partitione.* pag. 1.
 Cap. 2. *De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.*
 ibid.
 Cap. ult. *De locorum Theologicorum numero, atque ordine.* 2

LIBER II. De auctoritate Sacrae Scripturae.

- Prooemium.* 3
 Cap. 1. *De sacrarum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.* 4
 Cap. 2. *Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quod Deus fallere aliquando potest.* ibid.
 Cap. 3. *Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere nunquam posse.* 6
 Cap. 4. *Ubi argumenta Cap. 2. diluuntur.* 8
 Cap. 5. *Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.* 17
 Cap. 6. *Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, Scripturam sacram non egere Ecclesiae approbatione.* ibid.
 Cap. 7. *Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.* 19
 Cap. 8. *Ubi confutantur argumenta capitis sexti.* 24
 Cap. 9. *Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.* 31
 Cap. 10. *Continet argumentationes adversariorum contra ea, quae capite superiori definita sunt.* 34
 Cap. 11. *Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.* 38
 Cap. 12. *Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia Scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Graecum recurrendum.* 50
 Cap. 13. *In quo veteris vulgatae editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebraeos, Gracosve recurrendum.* 53
 Cap. 14. *In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.* 60
 Cap. 15. *De linguarum Hebraica, & Graeca utilitate.* 66
 Cap. 16. *Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.* 71
 Cap. 17. *Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.* 73
 Cap. 18. *Ubi refelluntur argumenta capitis decimiseptimi.* 75

LIBER III. De Traditionibus Apostolicis.

- Cap. 1. *Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones impugnant.* 86
 Cap.

INDEX LIBRORUM,

- Cap. 2. *Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.* 88
- Cap. 3. *In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi, & Apostolorum constituendas.* 90
- Cap. 4. *Ubi sternuntur via ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.* 95
- Cap. 5. *De variis generibus Traditionem Apostolicarum.* 97
- Cap. 6. *De firmitate, & certitudine Traditionum Apostolicarum.* 99
- Cap. postremum. *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 101

LIBER IV. De Ecclesiæ Catholicæ auctoritate.

- Cap. 1. *Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.* 107
- Cap. 2. *Quid Ecclesiæ voce significetur.* 112
- Cap. 3. *Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesiæ conficitur.* 115
- Cap. 4. *Quenam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas.* 118
- Cap. 5. *Adversus hanc postremam conclusionem obiectiones quadam.* 124
- Cap. postremum. *In quo argumenta primi capitis confutantur.* 128

LIBER V. De auctoritate Conciliorum.

- Cap. 1. *Argumenta continet, quibus heretici utuntur, ad huius loci auctoritatem labefactandam.* 144
- Cap. 2. *Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sane loco significet.* 146
- Cap. 3. *In quo Synodorum varia genera ponuntur.* 149
- Cap. 4. *Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci huius auctoritas continetur.* 150
- Cap. 5. *Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.* 155
- Cap. postremum. *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 172

LIBER VI. De Ecclesiæ Romanæ auctoritate.

- Cap. 1. *Ubi ponuntur argumenta, quibus huius loci auctoritas impugnatur.* 183
- Cap. 2. *In quo redditur causa, cur Sedes Apostolica quintum locum obtineat.* 185
- Cap. 3. *Tria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.* 186
- Cap. 4. *In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.* 191
- Cap. 5. *Ubi conclusio eadem ostenditur Sanctorum veterum testimoniis manifestis.* 194
- Cap. 6. *Ubi conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ Romanæ vis, & auctoritas comprobatur.* 195
- Cap. 7. *Rationibus Theologiæ probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.* 197
- Cap. 8. *Ubi argumenta capitis primi refutantur.* 200

LIBER VII. De Sanctorum auctoritate.

- Cap. 1. *Argumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.* 212
- Cap. 2. *Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.* 214
- Cap. 3. *Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit, atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.* 215
- Cap.

ET CAPITUM.

Cap. 4. *Nonnullos Osiandri, & Cajetani scrupulos eximit.* 230

LIBER VIII. De auctoritate Doctorum Scholasticorum.

Cap. 1. *Lutheranorum in Theologiam furor: quinam veri nominis Theologi censendi.* 232

Cap. 2. *Multiplex Theologia Scholastica munus exponit.* 233

Cap. 3. *Præcipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta complectitur.* 235

Cap. 4. *Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tenetur, atque defendit.* 236

Cap. 5. *Respondet argumentis capitis tertii; docetque, quid de variis Theologorum placitis statuendum.* 238

Cap. 6. *De auctoritate juris Pontificii prudentium.* 247

Cap. 7. *Quis usus Juris Canonici in Theologica facultate.* 249

LIBER IX. De argumentis Rationis Naturalis.

Cap. 1. *Primus error in huius loci usu vitandus, ne plus æquo in re Theologica rationi naturali tribuatur.* 252

Cap. 2. *Extremum aliorum errorem percenset, qui a natura rationibus prorsus abhorrent, quorum etiam argumenta proponit.* 253

Cap. 3. *Memorati erroris architectos, ac sectatores percenset.* 255

Cap. 4. *In quo recensitus error refellitur.* 256

Cap. 5. *Philosophiam Theologo necessariam ostendit.* 257

Cap. 6. *Apostolos, aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.* 259

Cap. 7. *Extrema quorundam Theologorum vitia in usu Philosophiæ castigantur.* 261

Cap. 8. *Quæ sit huius loci firmitas in Theologica disciplina.* 262

Cap. 9. *Satisfacit argumentis capite secundo propositis.* 263

LIBER X. De Philosophorum auctoritate.

Cap. 1. *Huius loci pertractandi necessitatem exponit.* 269

Cap. 2. *Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.* 270

Cap. 3. *Qui Philosophi sint Theologis utiles.* ibid.

Cap. 4. *Quam habeat in re Theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.* 272

Cap. 5. *Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.* 275

Cap. 6. *Ubi satisficit argumentis capite secundo positis.* 277

Cap. 7. *De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.* 278

Cap. 8. *Juris civilis studium Theologo utilissimum probat.* ibid.

Cap. 9. *Quæ vis, aut potestas argumenti ex jure civili desumpti.* 280

LIBER XI. De humanæ historiæ auctoritate.

Cap. 1. *Nuncius de morte parentis, vix dum finito superiori libro allatus, enarratur.* 281

Cap. 2. *De historiæ humanæ in Theologiam utilitate.* ibid.

Cap. 3. *Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.* 284

Cap. 4. *Quod auctoritas humanæ historiæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.* 288

Cap. 5. *Ubi respondetur argumentis capitis tertii.* 290

Cap. 6. *Qui sint probata fidei auctores, qui contra non sint.* 318

Cap. postremum. *In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio proposita refelluntur.* 237

INDEX LIBRORUM, ET CAPITUM.

LIBER XII. De Locorum usu in Scholastica disputatione.

<i>Prooemium.</i>	340
Cap. 2. <i>Quid Theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.</i>	341
Cap. 3. <i>Quæ sint Theologiæ principia.</i>	345
Cap. 4. <i>Capitis superioris argumenta refellit.</i>	352
Cap. 5. <i>Quæ sint quæstiones, seu conclusiones Theologica.</i>	357
Cap. 6. <i>Quibus notis quæstiones Fidei dijudicari possint.</i>	363
Cap. 7. <i>De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & hæretica propositione.</i>	369
Cap. 8. <i>Contra hæresis finitionem argumenta quedam.</i>	372
Cap. 9. <i>Regulæ tres, ad quas Fidei externa iudicia sunt dirigenda.</i>	384
Cap. 10. <i>De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.</i>	387
Cap. 11. <i>Quemadmodum argumenta Theologiæ invenienda, atque e locis ducenda sint.</i>	394
Cap. 12. <i>Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in quæstionem vertitur. Controversia de Eucharistiæ sacrificio.</i>	400
Cap. 13. <i>Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in quæstionem vertitur. Quæstio de visione Animæ Christi.</i>	435
Cap. 14. <i>In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet. Disputatio de Animi immortalitate.</i>	448

RELECTIO de Sacramentis in genere, in quinque partes divisa.

Pars 1. <i>De definitione Sacramenti.</i>	460
Pars 2. <i>De necessitate fidei Christi ad salutem.</i>	464
Pars 3. <i>De necessitate Sacramentorum ad salutem.</i>	479
Pars 4. <i>De Sacramentis causantibus gratiam.</i>	482
Pars 5. <i>De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.</i>	490

RELECTIO de Sacramento Pœnitentiæ, in sex partes divisa.

Pars 1. <i>De definitione Pœnitentiæ.</i>	494
Pars 2. <i>De Pœnitentiâ ut virtute.</i>	503
Pars 3. <i>De necessitate Pœnitentiæ ut virtutis.</i>	509
Pars 4. <i>De præcepto Pœnitentiæ ut virtutis.</i>	26
Pars 5. <i>De necessitate Sacramenti Pœnitentiæ.</i>	536
Pars 6. <i>De præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.</i>	551

FRATRIS
MELCHIORIS
CANI

ORDINIS PRÆDICATORUM,

& Sacræ Theologiæ Professoris,

Episcopi Canariensis, ac Primariæ Cathedræ in Academia Salmati-
censi olim Præfecti

IN LIBRUM

DE LOCIS THEOLOGICIS

PROOEMIUM

Sæpe mecum cogitavi, Lector optime, boni ne plus
is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam
in disciplinas invexit, an qui rationem paravit, &
viam, qua disciplinæ ipsæ facilius, & commodius
ordine traderentur. Nam & rerum inventoribus nos
debere multum, negare non possumus, & debemus
certe iis multum, qui ratione, atque arte res inven-
tas ad communem usum accommodarunt. Equidem
cum veterum eruditionem considero, & variam in
eis doctrinæ suppellectilem animo colligo, non minimam video per eos
invectam esse partem commodorum. Cum autem junioris scholæ operam
& curam repetere instituo, plurimas utilitates intelligo novæ hujus artis
subsidio, & diligentia comparatas. Ac me sane diu cogitantem ratio
ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem utrosque de bo-
nis artibus juxta esse bene meritos. Quoniam etsi prisca doctrinarum au-
tores doctissimis quibusque, ac diligentissimis magnam divitiarum copiam
suppeditavere: at recentiorum inopia docendi facilitate pensatur: qua in
rudium, & inertium animos artificiosius influunt, & quæ fuscè olim dis-
puta-

PROOEMIUM.

putabantur ac libere, ea nunc articulatim pressequere dicentes, lucem non parvam inventis priscorum obscurioribus afferant. Atque hac una in re, quantum animi mei conjectura colligere possum, juniores vel pares antiquis, vel etiam superiores reperientur, cæteris omnibus longe inferiores. Certe post priores illos, in rerum inventione tribuere sibi posteriores vix quicquam possunt. Ordinem vero, dispositionem, perspicuitatem sibi si assumunt, videntur ea jure suo quodammodo vendicare. Quapropter utrisque legendis efficiet Theologus scholasticam disputationem sine dubio plenior. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquam formam differendi mutuatus, potens nimirum erit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quod est (ut Apostolus Paulus ad Titum ait) Christiani doctoris præcipuum institutum. Cujus explicandi desiderium omnino me movit, ut de Locis Theologicis disputationem instituerem, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsus ineptam, indoctis vero magnopere necessariam. Id autem eo libentius feci, quod nemo Theologorum adhuc, quod equidem sciam, genus hoc argumenti tractandum sumpsit: cum præter communem illam artem differendi, quam a Dialecticis accepimus, aliam Theologus habeat necesse sit alioque item ad disputandum locos, unde argumenta non quasi communia, & aliena, sed tanquam propria ducat, & suis dogmatis confirmandis, & adversariorum sententiis refellendis. Hoc vero opus, arduum quidem illud, statim exordior, si prius animo demisso, atque humili ad opem Jesu Christi supplex, abjectusque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione mea fretus aggredior, sed Spiritus sancti auxilio, atque favore; quem si Pater & Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæ pretium haud mediocre, ut spero, Theologis facturus sum, in quorum gratiam vel maxime opusculum editur.

D. E.
LOCIS THEOLOGICIS
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De totius Operis partitione.

DE locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiti constitui. Quorum primus breviter enumeret locos, e quibus idonea possit argumenta depromere, siue conclusiones suas Theologus probare cupit, seu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fusiis & accuratius doceant, quam vim unusquisque locorum contineat, hoc est, unde argumenta certa, unde vero probabilia solum eruantur. In duodecimo & tridecimo differetur, quem usum ejusmodi loci habeant, tum in scholastica pugna, tum in sacrarum Literarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit usus, haud sane difficile dictu est: sed prætereundum tamen, ne ab scholæ instituto aliena videatur oratio. Postremus denique liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conveniunt, sigillatim ostendet, quibusnam argumentis proprie adversum hæreticos, quibus peculiariter adversum & Judæos, & Saracenos, quibus vero tandem adversum Paganos transigenda Theologo disputatio sit, si quando sit cum his pro fide catholica decertandum. Quæ scilicet cum, favente Deo, plenius absolvero, undique apta atque perfecta erit de locis Theologiæ disputatio mea, expletaque omnibus suis numeris & partibus.

CAPUT II.

*De duobus generibus argumentorum,
quibus omnis disputatio
transigitur.*

Prius autem, quam locos Theologicos numero, quod pars hujus

disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel a ratione, vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cum vero in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at Theologia tamen una est, in qua non tam rationis in disputando, quam auctoritatis momenta querenda sunt. Etenim locum ab auctoritate adeo sibi proprium vendicavit, ut rationes vel tanquam hospites & peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium adsciscat, quasi longe repetitas. Quippe fidei potissimum innititur: quæ nisi ab auctoritate profisciscatur, non modo fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides (ut Apostolus tradit) argumentum rerum non apparentium, quas si certas certa velis ratione facere, cum ratione profecto insanies. Principem itaque locum, sicut apud fideles, ita apud Theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pedissequa sequitur. Id quod Apostolus videtur significare, cum ait, oportere Ecclesiæ doctorem amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est, quicumque Christianæ scholæ magister esse velit; sed, nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, sed fidelium doctor esse non poterit. Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Aristotele recte colligit D. Thomas, r. Meta. disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur Theologo necessaria est, & auctoritas, & ratio; sed ita tamen, ut auctoritas primas in Theologia partes obtineat, ratio vero habeat postremas. Quod ergo Primæ partis fundamentum erat, præclare illud jactum est. Nam traditi sunt quidem,

dem, e quibus argumenta ducuntur, duplices loci, uni ex auctoritate, alteri ex ratione, sed omnia ferme argumenta Theologica a priori illo fonte derivantur. Quam rem, sicut & locorum numerum atque ordinem, index, qui sequitur, ostendet.

CAPUT ULT.

De locorum Theologicorum numero
atque ordine.

QUOD a Platone prius & Aristotele traditum præcipit Cicero, Omnem institutionem, quæ de re quacunque suscipitur, debere a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id, de quo differitur; hoc mihi in disputatione, quæ de locis Theologicis futura est, non erat certe negligendum, ut, quid esset locus Theologicus, ante omnia explicaretur, nisi ex iis, quæ diximus, ita esset in promptu, ut res explicatione non egeret. Non enim in hoc opere de locis communibus, qui de universa re tractari solent, seu de capitibus rerum illustrium, quæ nunc etiam communes appellantur loci, ut de justificatione, de gratia, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis, nos disputaturos pollicebamur, (id quod e nostris fecere plurimi, e Lutheranis non modo Philippus, sed Calvinus etiam fecit, homines non parum eloquentes, impii tamen, ut Lutheri discipulos possis agnoscere) sed, quemadmodum Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes & notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, sic nos peculiæres quosdam Theologiæ locos proponimus, tanquam domicilia omnium argumentorum Theologicorum, ex quibus Theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum invenient. Quare, cum definitio loci Theologici ante oculos ex iis esset, quæ in præmio dicta sunt, non erat hic nobis accuratius explicanda, sed, quod obscurum erat, id statim aggrediendum, & locorum hujusmodi certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergo Theologicorum elenchum denario nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigant, alios,

qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figura nihil morandum est, modo nullus omnino locus vel superfluis numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ Scripturæ, quæ libris Canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi & Apostolorum, quas, quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissime dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ Catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum præsertim generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio & est, & vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungamus etiam Juris Pontificii peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex altera parte, scholasticæ Theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas latissime patet.

Nonus est auctoritas Philosophorum, qui naturam ducem sequuntur; in quibus sine dubio sunt Cæsarei Jurisconsulti, qui veram & ipsi (ut Juriconsultus ait) Philosophiam profitentur.

Postremus denique est humanæ auctoritas Historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superstitiose atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi loci decem, in quibus argumenta omnia Theologica delitescunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenda, ut, quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria fere sint ea hujus facultatis; quæ vero ex tribus posterioribus, adscriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cum sint, ut supra dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud proprium sit Theologi, hoc Philosophi, confugiendum Theologo est ad posterius, si uti ei non licet superiori. Quanquam licet aliquando utrunque

que simul argumentandi genus adhibere, ut suo postea loco demonstraturi sumus. De prima igitur operis parte, quoniam, ut a principio diximus, longa oratione non egebat, haftenus dictum sit.

Libri Primi Finit.

D E

LOCIS THEOLOGICIS

LIBER SECUNDUS.

In Librum Secundum de Locis Theologicis

PROOEMIUM.

Quamquam plures in illa sententia esse video, qui orationis splendore illustrare cogitationes suas nesciat, eum, si scribat, impudenter abuti & scientia & literis: ego tamen, si Theologus non afferat eloquentiam, tantum abest ut asperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris, atque ad intelligendum difficilibus dilucide dicere, nec sententiis solum argute, sed verbis etiam ornate, adeo est operosum & arduum, ut iniquus futurus sit, qui voluerit effragitare. Atque id equidem paucis adhuc video contigisse, ut idem utroque in genere laborarent, simulque in Theologia controversiis sequerentur & elegans illud dicendi, & hoc argutum disputandi genus. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium; utrumque certe sequuti sumus. Flumen enim nobis inanum verborum displicet, quibus sententia deest; nec sententiarum subtilitate capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisque iudicio libere natiur; nihil enim impedit: in rerum autem earum tractatione, quas his libris multas, & graves, & utiles accurate, copioseque disputaturi sumus, magnum, ut videmur, afferemus adiumentum Theologis nostris, ut non modo rudes, sed etiam docti aliquantum fortasse adepturi sint & ad disserendum, & ad iudicandum. Nec vero hoc arroganter dictum existimari velim, nam eloquendi scientiam concedens multis, quod est scholae proprium, strictim, pressequere differere, & quasi ad vivum omnia refecare, quoniam in eo studio aetatem consumpsi, non sum (ni fallor) arrogans, si id iure quodam meo vendicari. Nec usque adeo ineptus ego sum, ut non verear me in rebus quoque ipsis saepe etiam hallucinatum. Sed aliud est nunquam falsum sentire, quod mihi non tribui; aliud res tum gravissimas, tum difficilimas via & ratione premere, quod utique assumpsi iure, ut mihi videor, at falli possum, condonetur injuria. Etenim quae dixi, eo pertinent omnia, non ut rerum mihi scientiam arrogem: quid enim a viro modesto alienius esse potest? sed ut nemo politioris literaturae candidatus in scholastica disputatione orationem a me tersam postulet, nedum rhetorum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholae propria verba, peculiareque loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi disputare cupio ornatus, quam solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre Theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentia. Breviter lectoribus ego

mea mentis fateor arcanum: qui per me formam in Theologia differendi habiturus est, nolo ut is mea scripta difficulter intelligat, & ad Theologum cognoscendum Grammaticum quærat interpretem. Sed de his satis. Jam enim tempus est, ut ea persequamur, quæ sunt deinceps explicanda. Quæ quidem ut magnum negotium nobis, ita quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate pensabitur. Nihil autem utilius schola Theologorum tradi potest, quam ut discant, quisnam locus argumenta firma, & quis contra infirma subministret. Quæ re vel maxime Theologia nervi, atque artus pressi, solidique consistunt.

CAPUT I.

De sacrarum Literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.

AC primus quidem locus sine controversia firmus est divina, eademque gravissima auctoritate. Nam libros Sacros & Canonicos appellamus, quos, Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse constiterit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse credemus; quemadmodum Augustinus lib. de Civit. Dei 11. cap. 3. & lib. confess. cap. 15. & epist. 7. ad Marcellinum, & epist. 19. ad Hieron. & lib. 1. de doct. Christi cap. 37. & lib. 2. de baptis. cont. Donat. cap. 3. & in proemio 3. lib. de Trinit. docet, resumat, inculcat. Ac recte ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quidquid in Theologia superstruxeris, corruet: corruetque adeo civitas illa Dei, cujus fundamenta in montibus sanctis, & in scripturis principum, qui fuerunt in ea. Quarum scripturarum auctor est non homo, sed Deus. Dominus enim narrabit in scripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Dominus itaque hujus loci auctoritatem tuetur, tuentur & principes. Turris quippe David est, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in terdecimo libro sumus latius explicaturi, satis hic fuerit breviter attigisse. Verum enimvero turris hæc tam aliquin munita arietibus quatuor concuti solet. Primo, quod homines a Deo aliquando deceptos sacræ ipsæ literæ prodidere: fieri igitur potest, ut auctores sacri ab Spiritu Sancto fallantur: ita quodcumque ex hujusmodi auctoribus argumentum sumas, incertum erit. Altero, quod nondum videtur exploratum, quinam libri sint in

Canonem sanctarum Scripturarum referendi, cum ex veteri testamento septem, ex novo totidem a viris & doctis, & catholicis rejiciantur. Quocirca si argumentum inde Theologus promat, imbecillum erit, carebitque divina auctoritate. Tertio, quod, ut certo constaret, quinam essent hujusmodi sacri libri, non tamen adhuc constat, an Latini codices Græcis Hebraicisque concordent; quapropter argumentatio, ex Latino exemplari ducta, infirma erit, cum solius interpretis sensu, intelligentique nitatur. Quarto, quod, ut perspicuum esset, quodnam exemplar potissimum sequendum sit: tamen an Apostoli, vel Prophetæ in testimoniis, quæ videlicet ex ipsis afferuntur, de Spiritu Dei, an de suo loquantur, non perinde certum est, cum auctores sacri nonnulla humano more citra divinam revelationem scribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere possint. Nec vero in his argumentis explicandis eam copiam, quam possumus, persequemur; ne hoc uno in loco tota insumatur oratio: sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis mœnia nonnulli quate-re & diruere conantur, quanta maxima brevitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam huic & farraginem multarum rerum conamur invehere, sed formam Theologo differendi præscribere. Quæ nimirum quobrevior, eo præstabiliior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quod Deus fallere aliquando potest.

UT autem ab illa controversia ordiamur, quæ licet facillima, tamen caput est cæterarum, prima veniat

Prima
contro-
versia.

Primum
argum.

Genes. 22.

Hoc Ambr.
testimonio
Grati. 22.
quæst. 2. S.
Abraham,
mendacii
culpa libe-
rat Patriar-
cham.

2. Argu.

Genes. 27.

De div. c.
gaudemus.

Esa. 38.

3. Argu.

1. Reg. 22.

4. Argu.

in medium juniorum opinio, quæ
plerisque notissima est, non omnium
quidem, sed paucorum, asserentium,
aliquando Deum humano angelicove
ministerio homines fefellisse. Nam quod
Spiritus veritatis ipse per se quæ-
piam fallat, ne impietatis invidiam
subeant, in dubium vocare non au-
dent. Quod vero per alium decipere
Deus possit, id persuadere se posse ar-
bitrantur. Primum, quod Abraham
pueris mentitus est, inquiens: Expe-
ctate hic, ego & puer, postquam adora-
verimus, revertemur ad vos. Et tamen
illa erat prophetia divinæ revelatio-
nis, ut docet Ambr. lib. 1. de Abra-
ham, cap. 8. in hæc verba: Prophetavi
quod ignorabat: ipse solus dispone-
bat redire immolato filio, sed Dominus
per os ejus locutus est. Captiose autem
loquebatur cum servulis, ne cognito
negotio aut impediret aliquis, aut ge-
mitu obstreperet, aut fletu. Homines
ergo ministerio homines Deus fallit.
Alterum quoque ejusdem rei argumen-
tum proferunt, quod Jacob patrem
suum Isaac mendacio etiam de indu-
stria confecto decepit, dicens: Ego
sum primogenitus tuus Esau: feci, sicut
præcepisti mihi, surge, & comede de ve-
natione mea. Et paulo post, cum Isaac
interrogasset, Tu es filius meus Esau?
respondit Jacob, Ego sum. Mentitus
est ergo Jacob: id quod agnovit pa-
ter, inquiens, Venit germanus tuus
fraudulenter, &c. At ea omnia Jacob
& fecit, & dixit ex divina revelatio-
ne, ut Innocentius tradit. Deus igitur
per alium decipere potest. Ad
hæc Esaias Ezechiae: Cras, inquit,
moriæris, & non vives: Esaias autem
sine dubio suis ipse verbis assentieba-
tur, nec vero nisi lumine prophetico:
agnoscebat enim revelationem illam es-
se divinam. Lumen ergo prophetiæ
causa quandoque prophetæ est, ut de-
cipiatur. Non enim tunc temporis
mortuus est Ezechias, sed convaleuit.
Præterea cum Dominus aliquando in-
terrogasset, Quis decipiet Achab? e-
gressus spiritus, Ego, inquit, decipiam
illum. Cui Dominus, In quo? Tum
ille: Ero spiritus mendax in ore omni-
um prophetarum ejus. Et dixit Domi-
nus, Decipies, & pravalebis: egrede-
re, & fac ita. Subdit vero Michæas:
Nunc igitur ecce dedit Dominus spiri-
tum mendacii in ore omnium propheta-
rum, qui hic sunt, & Dominus locu-

tus est contra te malum. Deus itaque
per cacodæmonem administrum deci-
pit. Id quod August. lib. 83. Quæst.
confitetur. Quemadmodum enim ju-
dex damnatum percutere, sua perso-
na indignum & nefarium judicat, e-
jus tamen jussu hoc facit carnifex:
ita quem Deus per se non falleret,
eum fallit Deo jubente cacodæmon.
Libet namque similitudine eadem, eis-
demque pene verbis, quibus August.
utitur, hujus rei argumentum facere.
Item Judæi Domino præcipiente Æ-
gyptios decipere. Fecerunt enim filii
Israel, sicut præceperat Dominus Moy-
si, & petierunt ab Ægyptiis vasa ar-
gentea & aurea. Dominus autem de-
dit gratiam populo suo coram Ægy-
ptiis, ut commodarent eis; & spolia-
verunt Ægyptios. Deo igitur auctore
homo hominem fallit. Nec mirum, si
hostem decipi dignum decipere Deus
jubet, quoniam hoc pertinet ad ju-
sticiam & veritatem, ut dignis digna
distribuantur: quemadmodum idem
Augustinus loco nunc citato argumen-
tatur. Atque hæc testimonia non per-
inde urgent; illa difficiliora sunt, quæ
quoniam unius modi sunt ferme, si-
mul commemorabuntur. Primum est
illud: Qui immutat cor principum, &
decipit eos: & errare eos facit quasi e-
brios. Secundum illud: Homo, qui po-
suerit immunditias in corde suo, & vene-
rit ad Prophetam interrogans per eum
me: Ego Dominus respondebo ei in mul-
titudine immunditiarum suarum: & Pro-
pheta cum erraverit, & locutus fuerit
verbum, ego Dominus decepi Prophe-
tam illum. Tertium illud: Quare erra-
re nos fecisti Domine de viis tuis? Quar-
tum est Apostoli dicentis: Sicut non pro-
baverunt Deum habere in notitia, tra-
didit illos Deus in reprobum sentium.
Quintum est etiam ejusdem Apostoli: Eo
quod charitatem veritatis non recepe-
runt, ideo mittet illis Deus operationem
erroris. Quibus testimoniis Augustin.
manifeste doceri existimat, Deum in
cordibus hominum operari ad incli-
nandas eorum voluntates in malum,
necum mentes in falsum. Nec ab his
ratio aliena est. Cum enim error pe-
na sit, nihil obstat, quo minus Deus,
qui pœnarum omnium auctor esse a
Prophetis dicitur, errorem ipse effi-
ciat in eo præsentim, qui anteceden-
tibus culpis commoverit, ut a justo
iudice in errorem induceretur. Vita

Quæst. 51.

5. Argu.
Exod. 12.

6. Argu.

Job. 12.

Ezech. 14.

Esa. 63.

Rom. 1.

2. Thes. 26.

De gra. &
li. ar. c. 21.

7. Argu.

Amos 3.
Esaia 45.

Eccle. 11. & mors, inquit, paupertas & honestas a Deo sunt: sapientia & disciplina apud eum: error & tenebræ peccatoribus concreta sunt. Confirmat autem illud vel maxime, quod cujusque motionis Deus est causa: in ipso enim movemur & sumus. Errorem itaque, qui hominis errantis motio est, Deus efficere in homine potest, poteritque proinde decipere. Cujus etiam rei argumentum aliud est, quod mendacium non est suapte natura malum. Potest ergo Deus cuiquam præcipere, ut mentiatur. Illud vero primum ex eo ostenditur, quod Joseph mendacium etiam juramento confirmavit. Per salutem (inquit) Pharaonis exploratores estis. Non est autem credendum, quod mendacium juramento firmatum vir justus diceret, nisi divinam haberet revelationem, per quam a mortali peccato excusaretur. Deinde illud etiam probatur ex eo, quod Michæas ait: Utinam vir essem non habens spiritum, & mendacium potius loquerer. Non ergo est intrinsecus malum, quod Propheta Deo instigante desiderat. Adde huc, quod Aristot. 4. Ethicorum Mendacium in jactantiam & ironiam partitur, quæ est divisio propria mendacii, auctore Div. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 2. At usus ejus, quæ dissimulatio Latine dici potest, Græce enim *εἰρωνεία* dicitur, frequens in sacris Literis est, ut ibi: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est. Et alio loco: Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis. Et 3. Reg. 22. Ascende (ait Michæas) & vade prospere, &c. Si igitur ironia mendacium est, Deus vero per sacros auctores ironice interdum loquitur, non est, ut videtur, cur negemus, Deum posse per alios mentiri. His testimoniis atque rationibus opinionem suam suadere poterant Theologi novi, & in sacris Literis parum exercitati. Nam quibus ipsi argumentis utuntur, ego data opera fileone, qui hunc librum legerint, scholasticis illis auctoribus invidiam content, vulgique & imperitorum inscitiam Academicis præferant, cum ea audierint, quæ nonnunquam differuntur a nostris. Sed de his hætenus. Jam quæstionem ipsam explicemus: divinamque veritatem (quod erit facile) ab ejusmodi adversariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere,

nefarium & impium esse, quis non facillime intelligat?

CAPUT III.

Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere unquam posse.

EA igitur explicanda quæstione, quoniam brevis esse cupio, illud statim ponendum est, divinæ potentiae descriptionem esse duplicem. Nam & generalem quandam intelligimus, quæ, quoniam lege nulla etiam naturali constringitur, a Theologis absoluta vocatur; & aliam huic subjectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, ideoque potentiam appellant ordinatam. Atque illa superior definiri solet circa eas res, quas esse non repugnat, quæve non implicant contradictionem: sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subjecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. Illud etiam ponere debemus, mentiri nihil aliud esse, quam asserere falsum animo fallendi. Sic enim Augustin. ac Gelasius definierunt. Ex duobus itaque mendacium conflatur, si falsum dicitur, & si eo animo dicitur, ut fallantur audientes. Sed & quis proprie dicatur fallere, explicandum est ante breviter, quo facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Non enim, qui verum dicit, is proprie fallax existimandus est, licet ille, qui audit, ex prava intelligentia veritatis in maximos incurrat errores. Improprie autem res a Deo creatæ dicuntur esse fallaces: dicuntur item esse mulcipulæ, sed pedibus insipientum. Ecquis igitur alium proprie fallit? Nempe qui, falsum asserendo, causa alii est, ut fallatur. Alioquin si ex alieno errore & ignorantia fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

His positis sit prima conclusio. Hæreticum est asserere, quod Deus de potentia ordinata mentiri possit. Est enim Deus verax; omnis autem homo mendax. Et rursum, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Et alio loco tandem, Non est Deus quasi homo, ut mentiatur. Atque hæc quidem conclusio adeo est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam

Lib. 1. de men. c. 3. & 4. lib. Item de men. c. 12. 22. q. 2. c. Beatus.

Matth. 13.

Sap. 14.

1. Conc.

Rom. 3.

2. Tim. 2.

Num. 23.

2. Conc.

Exod. 3.
Esd. 1.
Hier. 1.2.3.
4.5.
Luc. 1.
ad Hebr. 1.
Vide Hilar.
in Psal. 118.
in illū vers.
Declaratio
sermonum
tuorum il-
luminat,
&c.

Heb. 6.

iam apertis confirmasse, supervacaneum fuisse videatur. Quare illa breviter posita, pergamus ad reliquas.

Secunda conclusio est. Qui existimat, Deum ex ordinaria potentia per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide turpissime. Nam hæreseos notam huic inurere, ad Ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primum ex eo colligitur, quod ejusdem est præcipere malum, & facere malum: quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At juxta fidem catholicam Deus auctor peccati esse non potest; ergo ne mendacii quidem, quod juxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deinde, cum Dominus per administratos, vel angelos, vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur: ut multis locis sacrarum literarum constat. Ita si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quam absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos & Prophetas fefellerit. Et cum in sacris literis Deus ipse per se quidem raro fuerit locutus, per angelos autem, & per homines frequentissime: si his administris falli a Deo possumus, certe sacrarum literarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momentum habet, ut non dubitem, ab Ecclesia Catholica errorem hunc hæreseos nota damnatum iri, si in consultationem referatur; quippe qui aut prorsus evertit nostræ fidei fundamenta, aut certe non patitur firma consistere. Porro sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induerimus, quod Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse præstiterit. Id quod aperte cum Apostolo pugnat. Nam cum in Epistola ad Hebræos in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per angeli haud dubie ministerium facta est, volens (inquit) Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iuramentum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium haberemus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac fir-

mam. Non esset autem tuta & firma, si huic opinioni credimus. Efficitur itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros justos sanctosque fuisse: Spiritu enim Sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines; & rursum, Sicut locutus est per os sanctorum, &c. per hujusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec vero posse, sed per improborum ministerium posse. Primum enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiam impius, Deo verba illa tribuuntur, atque adeo Dei auctoritatem habent. Deinde si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius, certe eodem consilio præceptove mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secunda conclusione dictum est.

Tertia conclusio. Deus etiam ex absoluta potentia nec per se, nec per alium mentiri potest. Cum sit (inquit August.) omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest. Et rursum idem, Dum de omnipotentia Dei (ait) tam multa dixerimus, si volunt invenire quod omnipotens non potest, habent prorsus: Ego dicam, mentiri non potest. Dominus autem id mihi manifeste videtur confirmare, cum ait: Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Vel concidat ergo omne cælum, omnisque natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea & illud Apostoli testimonium, quod ante citatum est, idipsum ostendit. Est, inquit, Deus verax: omnis autem homo mendax. Quo loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio, ut mentiri possint. De natura quippe agit, non de more. Nam reperire liceat viros aliquando, qui vel rationem rectam ducem sequentes, vel Evangelii gratia legeque adjuti ac moniti a mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed, quoniam humanitatis ea est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdum possit, idcirco scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quo cum divina natura mendacium pugnet. Id, quod non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria Theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali & boni, eadem est ve-

2. Pet. 1.

Luc. 1.

Joan. 11.

Num. 23.

3. Conc.

Lib. 1. de
Sym. cap. 1.

Lib. 20. de
Civ. Dei, c.
25.

Luc. 21.

Psal. 144.

Deut. 32.

1. Joan. 2.

Num. 23.

Lib. cont.
Mend. cap.
& 18. Et
de Mend.
cap. 8.

ri & falsi : Sed primæ bonitati repugnat facere malum : ergo & primæ veritati dicere falsum . Hinc enim illa sunt : Fidelis Dominus in omnibus verbis suis , & sanctus in omnibus operibus suis . Et , Fidelis Deus , & absque ulla iniquitate . Tam alienus itaque Deus est a falsitate , quam ab iniquitate : & sicut nec per se , nec per alium iniquitatem facere , ita nec fallere quempiam potest . Quod si quispiam Deo auctore falleretur , jam a fonte veritatis mendacium emanaret . At non solum Euangelista testante , sed natura etiam duce cognovimus , omne mendacium non esse ex veritate . At revera (ut eo , unde egressa est , referat se oratio) utrumque , & malum facere & falsum dicere , cum natura stabili immobilique pugnat . Inde enim cum Scriptura dixisset , Non est Deus , ut homo , ut mentiat , e vestigio subdidit , Nec ut filius hominis , ut mutetur . Mendacium quippe mobilis naturæ nota est . Adde huc , quod si per alium Deus decipere homines potest , & per se quoque idem poterit efficere . Cætera siquidem mala , quæ poenam habent a culpa disjunctam , Deus dare & per ministros , & sine ministris per se ipse potest . Atque ut semel finiam , si Deus mentiri posset , merito etiam nos formidare poterimus , an fuerit aliquando mentitus . At nullus est , inquit , formidandi locus , cum ex potentia ordinaria constet , Deum non posse mentiri . Belle id quidem : sed , cum hoc nisi per revelationem constare nequeat , qui scire possumus , an illa ipsa revelatione Deus potentia sua absoluta fuerit abusus ? Ut enim apud Augustinum est , quomodo credendum est ei , qui putet quandoque esse mentiendum ? Nam & forte tunc mentitur , cum præcipit , ut ei credamus . Perit ergo , ni ita sit , sacrarum literarum certitudo . Præterquamquod apud Philosophos tam evidens est , Deum non mentiri , quam esse tum optimum , tum sapientissimum , ac proinde nec fallere , nec falli posse : nihil autem interesse , an per se ipse id efficiat , an per ministros suos . Etenim nec purissima veritas est , cui quodammodo est vel falsitas , vel fallacia permixta ; nec summa intelligitur , qua majorem aliam cogitamus . Veracior autem is esset , qui nec per se , nec per alium , quam

qui per alium fallere posset . Ita divina veritate firmiter posita , ac rationum , ac testimoniorum certitudine corroborata , non aliud superest , nisi ut adversariorum argumenta diluamus .

CAPUT IV.

Ubi argumenta cap. secundi
diluuntur .

AD Primum igitur argumentum non est Theologorum una & simplex responsio . Sunt enim , qui pie graviterque contendunt , Abraham non esse mentitum . Non enim , ut ajunt , contra id , quod mente gerebat , locutus est : quin filium credidit protinus suscitandum : quemadmodum Apostolus videtur in hæc verba tradere : Fide obtulit Abraham Isaac , cum tentaretur , & unigenitum offerebat , in quo susceperat repromissiones : arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est Deus . Sunt alii contra , quibus ego vehementer assentior , qui admittunt quidem Abraham ea ratione fuisse mentitum , quod contra mentem dissimulandi causa locutus est ; prophetasse autem , quia dixit verum , quod tunc scilicet ignorabat . Id namque Ambrosii verba præ se ferunt . De primo igitur argumento satis dictum est . Deinceps , ut erat propositum , & de reliquis dicamus .

Ad secundum Theologi quidem non ignobiles respondent , utique Jacob mentitum fuisse , sed matre consulente , non Deo revelante . At nos , quibus in animo est Sanctorum sensa pro nostra quidem virili tueri , multo aliter respondere debemus . August. siquidem in questionibus super Genesim , Jacob a mendacio excusat ; adducitque in hoc , quod de illo Scriptura dixit , virum simplicem fuisse , hoc est , non fictum & sine dolo , ut 70. Interpretes converterunt . Sine dolo igitur erat , qui dolum fecisse videtur . Quapropter in eo loco , ut ait , spirituale mysterium cogimur intelligere . Et 16. lib. de civit. Dei , quis est (inquit) dolus simplicis , quæ fictio non mentientis , nisi profundum mysterium veritatis ? Chrysost. etiam hom. 6. in epist. ad Coloss. & hom. 53. in Gen. sicut Abraham & Phinees ab homicidio , ita & Jacob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit) a mendacio excusat .

Respon.
ad 1.
Gabr. 3. d.
38. sequit.
est August.
serm. 1. de
immol. I.
saac. Est hic
in num. 71.
Id. in ser.
72. ad Heb.
11.

Adrianus
quodlib. 2.
ad primum
princ.

Respon.
ad 2.
Scot. 3. d.
38.
Cajet. in
Gen. q. 74.

Cap. 32.

Gab. 3. d. 38.
qu. un. ad 2.

Pet. Alia. 1.
sen. q. 12.
Nec Lyr. ab
hac sen. ab-
horre vi-
detur.

In lib. de
men. in
con. men.

Aug. cont.
ment. c. 10.

fat. Excusant etiam Amb. 1. 2. de Jacob & vita beata, cap. 2. & 3. Innocent. de divort. cap. gaudemus. Magist. sent. 3. d. 38. Gratian. 22. quæst. 2. cap. quæritur. Alexand. Alen. 2. part. quæst. 139. mem. 6. D. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3. ad 3. Nec vero audiendi sunt, qui putarunt Jacob per revelationem quidem excusari, non ne mentitus sit, sed ne peccarit mentiendo. Quod mendacium, ut ajunt, recte non nunquam dici potest ex familiari consilio Spiritus Sancti. Quos ego auctores non modo redarguerem, verum etiam quam plurimis argumentis graviter errasse monstrarem, nisi D. Aug. in eadem causa adversum Priscilianistas accurate elaborasset, atque ita multa disservisset, ut, si labor idem rursus a nobis susciperetur, nihil aliud, quam actum ageremus, quod vetatur veteri proverbio. Hos itaque cum sua ista Theologia relinquamus, cum doctores sancti non modo negent peccasse Jacob, sed astruant etiam & verum dixisse, & verbis illis prophetasse. Quia in re illud equidem animadverto, Majores nostros, quod perspicuum & exploratum erat, id latere non potuisse, nempe verba illa Jacob in sensu proprio esse mendacium; nec esse tamen absurdum, si homo quamlibet justus semel aut iterum mentiatur.

Quamobrem cum constanter astruerint Jacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiare, easdemque graves causas habuisse, quibus in hanc sententiam inducerentur. Porro quemadmodum per legitimas allegorie rationes justus figura justorum, iniquus iniquorum est, ita & falsum absurde in typum veritatis assumitur. Scio quæ contra hoc dici possunt. Legi enim D. Gregorii Commentarii, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam: legi & Hieron. qui Abac. 1. cum spiritum malum per tropologium convertisset in bonum, Tropologia, inquit, libera est, & his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentiæ. Sed hæc longior pugna est: nec hujus temporis patitur angustias. Equidem abuti hac libertate nollem, sed mysticos sensus quibuscumque potius terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi a rebus vicinis, & similibus, ut metaphoram, ita & figuram imaginemque rerum trahi; quippe cum rem, quæ alterius fi-

gura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Christi typus erat, sed in pace: nec Jephthe in impietate adversus filium typus erat Dei, sed in zelo. At D. Thomas 2. secund. quæst. 88. articul. 2. ad 2. repugnat: videtur profecto. Verum jam dixi, hic me non agere de liberis allegoriis, sed de his, quæ certa via & ratione premuntur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio lucis ad tenebras? quid Christo cum Belial, ut, per mysticum sensum, lucem quidem tenebrarum, Christum vero Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportunius. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis ad certam regulam divinæ scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut justus aut veracis typum faciemus. Quia ergo constat, Jacob tum etiam, cum præripuit fratri benedictionem, gentium fidem prænotasse, consequens fit, ex peculiari Dei procuratore ea omnia & dicta & facta futuræ veritatis imaginem habuisse, ac proinde non fuisse mendacium. Quid ergo? verumne illud est, ego sum primogenitus tuus Esau? Nempe verum est. Est enim & primogenitus secundum carnem, & primogenitus secundum jus. Nam & Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquit: Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abraham, omnes filii: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Et statim: Non solum autem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu, &c. & quia major serviet minori, &c. Paulus itaque semen Abraham vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem, cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium hic populus in fidem jam & hereditatem Judæorum suffragis dicere poterat; Ego sum semen Abraham: ita & Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in quam Deo auctore fuerat substitutus, vere utique dixit, Ego sum primogenitus tuus Esau. Quid? cum Joannes Baptista Elias a Domino vocatus sit, non natura quidem, sed præcursoris officio; num non & ad eundem quoque modum Jacob, qui hereditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais. Unde jus hoc Jacob

ad Rom. 9.

Matt. 23.

Jacob intellexit ad se pertinere? Certe vel Deo revelante, vel matre instruente, quam Dei familiare consilium habuisse, Gen. 25. cap. traditur. Atque in secundi argumenti confutationem satis multa diximus.

Respon.
ad 3.

Tertium autem, quod ex Esajæ testimonio nobis opponitur, D. Th. 2. 2. q. 171. ar. 6. ad 2. confutat. Quæ quidem confutatio, quoniam prolixa est, nos vero brevitati studemus, non est hic adscribenda. Nam & aliter responderi brevius potest, ejusmodi prophetias comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam Prophetæ intelligebant (nam intelligentia opus est in prophetia) minime fallebantur. Quin potius fide quidem bona suo ministerio functi, existimabant tamen comminationes mutatis posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas nolebat Ninive subversionem prænunciare, quod divinam putabat misericordiam Ninivitis penitentibus esse flectendam. Quocirca in simplicibus ejusmodi denunciationibus natura rerum, ususque communis eo nos ducit, ut conditionem tacitam subaudiamus. Cujus rei insigne exemplum legitur Gen. cap. 20. ubi Abimelech regem corripiens Dominus his verbis utitur: Et morieris propter mulierem quam tulisti. Postquam autem ille excusavit, in hunc modum Dominus locutus est: Nunc redde viro tuo uxorem, & orabit pro te, & vives. Si autem nolueris reddere, scito, quod morte morieris. Vides ut primo edicto vehementius animum ejus concutiat, quo satisfactioni reddat intentum: secundo autem voluntatem liquidando suam explicet, qua penam denunciando nihil aliud significat, quam eos se monere, quibus vult parcere: nisi quod syllabam non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argumentum sic responsum esto.

Respon.
ad 4.

Joan. 13.

Num. 22.

Ad quartum autem facile respondetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquando etiam permissionem ferre, ut apud Joannem; Quod facis, fac citius: & alio loco Dominus ad Balam; Si vocare, inquit, te venerint homines isti, surge, & vade cum eis. Cui tamen postea Angelus dixit: Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est via tua. D. Th. de Malo qu. 3. art. 1. ad 17. Sic igitur dictum est, egredere, & fac:

fitque omnino, Deum dedisse spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum, concedendo scilicet non jubendo. In quem sensum illud etiam intelligitur; Et ne nos inducas in tentationem: & illud fortitan; Tu rex regum es, & Deus cæli regnum, & imperium dedit tibi, &c. & illud; Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper: atque illud demum; Quod pater dicitur filium in manus impiorum tradidisse. Quia vero permissionem ipsam Divinam (redeundum est enim ad propositum) qua homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exequuntur; ideo Augustinus asseruit, per administratos malos Deum aliquando decipere. Ac quarto argumento refutando hæc dicta sint modo: nam posterius illud apertiore fortasse via & ratione refutabimus.

Matth. 6.

Dan. 4.

Joan. 19.

Argumentationi quoque, quæ quinto loco posita est, ita respondeo: Deum ad non jussisse quidem filiis Israel, ut circumvenirent Ægyptios, sed ut vasa argentea, & aurea peterent commodato. Præcepit vero postea, ne accepta vasa redderentur. Id quod facere legitime potuit, tum propter alia, tum his præcipue de causis. Una, quod Ægyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Prefferant siquidem eos operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, ut Exodi 1. cap. legitur. Itaque vel in pace mercedem ab invitis rapere potuerunt, quando res alioquin debitas nulla alia erat via repetendi. Alter autem erat causa, quoniam in bello iusto res hostium victoriæ jure auferre poterant. Quemadmodum & Epiphanius in libro Ancoratus explicuit, & docuit ante Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. Certe utramque causam e Sapientie cap. 10. colligere licet. Priorem ibi, Et reddidit justis mercedem laborum suorum; posteriorem autem ibi, Ideo justii tulerunt spolia impiorum. Magister vero sent. in 3. dist. 37. Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccasse: infirmis autem, qui cupiditate quadam Ægyptios fefellere, magis esse illud ut facerent permissum, quam jussum. Quod enim Augustinus dixit, Israelitas jussos esse hostem decipere, id ipse eodem prorsus loco, ac quæstione correxit, inquit: Factum est, ut juberet Deus, vel potius pro illorum cupiditate permitteret. Pertinet vero ad justitiam & veritatem,

Respon.

ad 5.

ut is, qui meretur decipi, decipiatur a Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos iustitiae suae ministros licet Deus severe sane ad vindicandum proferat, non continuo tamen pravi eorum operis causa est. Non enim mox, si quis ab usurario pecuniis petit, hominisque perversi culpa utitur, idem ipse usurarum est auctor. Nec vero difficile videbitur eadem opera ad Deum, Sathanamque referri, si in uno eodemque motu actionem, & passionem res plane diversas inspiamus. Haec namque res duae faciunt, ut in talibus longe alia sit ratio divinae, diabolicaeque actionis. In calamitate porro sua Job non solum demonis, sed Dei etiam opus recognoscit, quem ea dicit sibi abstulisse, quae insigante, impellenteque Sathana per Chaldaeos fuerant erepta. Etenim, quia passio bona iusta erat, consilium quoque Dei optimum, finisque sanctissimus, in promptu viro Dei fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoscere, ubi hominum, Sathanaeque nequitia cum prava sua operatione se prodidit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius. In opere illo malo & culpa erat, & poena, actioque prava rectae iuncta passioni. Deus igitur illic non erat otiosus; sed ejus erat omnino auctor, quod in illo opere erat bonum, ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ita Deus viro sancto camelos abstulit quidem, at non iuste solum, sed benigne: Abstulit & Sathan, at crudeliter, nedum impie: Chaldaei quoque abstulerunt, at tum avare, tum etiam inique. Nihil ergo est absurdi, si opus idem, quatenus poena est, ad Deum; quatenus est culpa, ad Sathanam auctorem referamus: ut Sathan & in culpa agat, & in poena; Deus in poena agat quidem, at in culpa non agat, sed permittat.

quor eis, &c. Non Dominus praebet ignorationem, inquit (hoc enim sentire est nefarium) sed ipsam, quae inerat, propheticè arguit. Sic etiam homines tradit Deus in reprobum sensum, & in passiones ignominiae. Dimisi eos, ait, secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis. Atque hoc item sensu reliqua testimonia interpretanda sunt. Nam Augustini verba ipse idem Augustinus in libro de praedestinatione, & gratia, cap. 4. docuit, quomodo accipere debeamus. Non operatur, inquit, Deus in homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum dicitur, quem mollire noluerit: sic etiam excacare, quem illuminare noluerit, & repellere eum, quem noluerit vocare. Haecenus ille. Et in libro de articulis sibi falso per Pelagianos impositis, art. 10. eorum opinionem detestatur, qui Deum pravae cuiusquam aut voluntatis, aut actionis credunt auctorem, sive excitantem, sive suadentem, sive impellentem peccantium cupiditates. Deus quippe neminem tentat. Et rursus: Non dicas, ille me implanavit. Et iterum: perditio tua, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Et alio loco: Diligis omnia quae sunt: & nihil odisti eorum quae fecisti. At odio habet Deus cecitatem cordis, errorem, obstinationem: cum odio sint Deo impius, & impietas ejus. Deus igitur nihil ejusmodi in homine proprie facit, sed tantum iudicio permittit. Nam obstinatio, error animi, ac cecitas, peccata sunt: quae scilicet in hominibus, si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo modo operatur. Nisi Melanchthonis stultitia placet, qui aque proprium Dei opus, Judae proditionem, ac vocationem Pauli esse ait. Verum hic error non solum scripturae testimoniis, sed naturae quoque rationibus manifeste refellitur. Primum enim illa Augustini ratio expedita est: nullo sapiente auctore aliquem deteriore fieri. Tanta enim culpa est, quae in sapientem quemvis hominem cadere nequeat. Multo igitur minus Deo auctore fiet homo deterior, cum sit Deus quovis homine sapiente praestantior. Illa item ejusdem Augustini causa non est levis, quod, quae me auctore sunt, ea me volente, & aut suadente, aut consulente, aut imperante fieri necesse est: nullum autem Dei iustum, rectumque

Respon.
ad 6.

Atque hac eadem responsione sextum quoque argumentum refellitur. Non enim decipit Deus deceptionem ipsam faciendo, sed permittendo ut fiat. Quia etiam ratione corda & excacare dicitur, & indurare: ut Gregorius 13. moral. lib. cap. 16. & Tho. 3. adversus Gentes, cap. 162. docuere. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1. explicans illud Matthaei 13. Ideo in parabolis lo-

Jac. 1.

Eccl. 15.

Osee 13.

Sap. 11.

Sap. 14.

In annotat.
ep. ad Rom.

Lib. 83. qq.
q. 3.

In lib. de
artic. fals.
per Pelag.
impos.

que de culpis iudicium futurum esset, si homines Dei voluntate, suasu, consilio, præceptoque peccarent. Plato insuper in secundo de Republica libro, modis omnibus pugnandum esse, ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse malorum causa: Alioqui secum Deum pugnaturum, qui suis legibus contraria fieri mandaverit. Ita eos civitate extrudi jubet, qui verba illa nefaria dixerint, nobis utique perniciofa, ut inquit, sibi que ipsis male consona. Sed alterius & loci, & temporis est, hanc sive amentiam, sive insaniam refutare. Nunc reliqua prosequamur. Nam & eis refellendis hujus sexti argumenti testimonia apertius explicabuntur.

Respon. ad 6. Cum itaque septimo loco objicitur: Deum esse omnium poenarum causam, nos certe id negamus: sed earum vere ac proprie causa est, quæ solum

Rom. 1.
2. Thess. 2.

poenæ sunt, non culpæ. Est autem interdum; ut ad Romanos, & Thessalonicenses tradit Apostolus, una culpa alterius poena. Quo casu in poenam incurrit impius Deo deferente, non efficien-

2. Reg. 12.

te. At vero Cajetanus in illud, Ecce ego suscito super te malum de domo tua, est sermo, inquit, non de malo culpæ, sed de malo poenæ. Deus enim

2. Reg. 16.

non est auctor peccati, ut sic, sed quatenus poena est peccantis, vel alterius. Hæcenus ille. Et in illud, Dominus præcepit ei, ut malediceret Davidi: Agnosce, ait, maledictionem illam quatenus poenalem, sibi procedere a Deo. Efficit siquidem Deus per Semei maledictionem illam, non quatenus erat peccatum, sed quatenus erat poena ipsius Davidis. Quemadmodum superius etiam per os Nathan dixerat: Suscitabo malum de domo tua, non quatenus erat malum culpæ, sed poenæ. Hæcenus etiam ille. Ac posterior hæc sententia quidem faciliore ratione defendi potest, si ea distinctio repetatur, quæ quinto argumento diluendo posita est, in opere uno, eodemque & actionem considerari & passionem. Cum autem res temporariæ, salus quoque, & vita auferuntur, passio non modo ex parte Dei iusta est, verum etiam ex parte patientis est bona. Non utilem patienti dico (nam hoc quis dubitet?) sed honestam ac meritoriam, si æquo animo, patienterque feratur. Quia vero quo passio est, eo poena est, rite, ni fallor, dici potest Deus auctor esse operis mali, non qua-

est malum culpæ, sed qua est malum poenæ. Cum enim Aristoteli actio, & passio idem motus sint, illud perinde est, ac si Deum auctorem dicamus esse non malæ actionis, sed bonæ passionis. Cæterum, quando unum peccatum alterius est poena, res non ita facile expediri potest. Tunc enim nec actio, nec passio honesta est: sed is, qui plectitur, & agendo, & patiundo peccat, ut, cum gentes, verbi causa, contumeliis affecerunt corpora sua in semetipsis, & relicto naturali usu, turpitudinem naturæ inimicam operati sunt, mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes, nihil omnino illic distinguere possumus, cujus Deum causam asseramus. Sive enim agentes, sive patientes, & qui agebant, & qui patiebantur, utrinque omnino peccabant. Quamobrem Deus nec actionum ejusmodi auctor erat ullo modo, nec passionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilutius videtur esse, quam ut consistere in vera Theologia possit, quæ an argutias adeo formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenus est poena peccantis, omnium poenarum absolute causa erit, tum etiam, cum peccantis culpa posterior culpæ prioris poena est. Ita erit causa indurationis, cæcitatæ, erroris, earumque passionum, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et cum causa moralis, de qua in præsentî sermo est, non agat nisi per voluntatem movens: Deo certe volente, atque adeo vel jubente, vel suadente, vel instigante, ea peccata provenient, quæ in priorum poenam accidunt. Quæ nimirum omnia & per se sunt falsa perspicue, & inter se vehementer repugnantia. Intellego autem D. August. lib. cont. Julian. 5. longa oratione contendere, non permissionis tantum, aut patientiæ divinæ esse peccata, sed etiam potentiæ: quum priora videlicet per posteriora puniuntur. Adducit vero in hoc non ea modo testimonia, quæ nos in argumentis attulimus; verum illa etiam: Miscuit Dominus spiritum vertiginis in medio ejus, & errare fecerunt Ægyptum, sicut errat ebrius. Et, Domini sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & non mererentur ullam clementiam, sicut præceperat Dominus Moyse. Et, Non acquievit Rex populo, quoniam averfatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret ver-

3. Physic.
tex. 18.

Esa. 19.

Jos. 11.

3. Reg. 12.

verbum suum, &c loco autem ejus, quod nostra translatio habet, quoniam avertatus fuerat eum Dominus, 70. transtulerunt, *ὅτι ὁ θεὸς ἔκλειψεν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ αὐτοῦ*. Quæ verba Augustinus ita reddidit, Quoniam a Domino erat conversio. Ac recte ille quidem. nam *μετεστρέφω* proprie, converto, est. Huic vero illud etiam simile est, Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, & dolum facerent in servos ejus. Addit denique Augustinus & illud, quo uno causam videtur obtinere, In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam; ac protinus: Quem vult, indurat. Volens ergo indurat Deus; & posterius, quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, &c. Potentia igitur divina sunt ejusmodi peccata: quare Deus in his agit etiam, nedum permittit. Confirmat autem hoc vel maxime, quod, cum David increparet Abisai, qui caput Semei cuperet amputare, Dimitte, inquit, eum, Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David; & paulo post, Dimitte eum, ait, ut maledicat juxta præceptum Domini. In eam questionem, quam velis equisque, ut dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ita enim conjuncta est huic, quæ præsentī loco versatur, ut illam ab hac non potuerim separare, quamvis in ea re diu multumque elaboraverim. Cum enim considero, quid ferat instituti operis ratio, occurrentes, consequentesque etiam controversias pro mea certe virili declino; magis adeo eas, quas dignas esse video, ut & tractentur fufius, & explicentur accuratius. Hinc quippe volumen mihi grande displicet; inde autem moleste fero, res quam gravissimas minus accurata diligentia expendi, quam earum amplitudo requirat. Id quod in ea, quæ est nunc in manibus, accidat necesse est. Nam etsi multi dicentur, multa tamen prætereunda sunt, quæ huic argumento plene absolvendo erant valde necessaria. Atque veteres patres, ne fenestram impiis aperirent duritiam, cæcitatem, erroresque suos, & peccata in Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei sonare videntur, solam permissionem agnoscunt. Quam sobrietatem ut exosculor, ita minime periculosam judico, si permissioni nonnihil addamus: quod nec actio proprie Dei sit, nec

sola permissio . Ita enim , ut reor , scripturæ sacræ intelligentiam germanam , solidam , expressamque tenebimus . Principio autem illud intelligendum est , vim scripturæ & energiam in illiusmodi locis non sitis per negationem explicari . Etenim , si eum Deus excæcat , quem non illuminat ; eumque indurat , quem non emollit : omnes profecto , quicumque in peccato sunt mortui , excæcati a Deo sunt & indurati . Quod nec scriptura , nec ratio recipit . Quosdam siquidem peculiariter excæcatos a Deo & induratos legimus : in quibus iram , justitiam , ac potentiam suam insigni singularique vindicta Dominus ostenderit . Deinde id quoque certum nobis expeditumque sit , Deum nec proprie excæcare , nec indurare , nec decipere , nec hominum corda in odium convertere , nec ei demum facere , quæ in literæ superficie ficere asseritur . Illa enim , quemadmodum ante constituimus , a natura Dei abhorrent omnia . Itaque Deo improprie & figurate tribuuntur ; triplici , ut ego sentio , ratione . Primum enim , cum , sublato ejus lumine , nihil aliud , quam caligo & cæcitas superfit ; cum , ablato suavitatis ejus spiritu , corda nostra in lapides obdurescant ; cum , cessante ejus directione , in obliquitatem contorqueantur , excæcare eos , indurare , errare facere dicitur , quibus facultatem videndi , liquecendi , ad veritatem rectam ingrediendi adimit . Nam & qui lucem hanc oculis nostris auferrent , & qui columnam , qua firmatur , & consistit ædificium , tollerent ; ii vere ac jure & obtenebrare oculos , & diruere ædificium dicerentur . Cum autem dicimus , Deum facultatem videndi auferre , cæteraque similia , id non ita accipiendum est , quasi homo arbitrii facultate privatus nec videre , nec mollescere , nec recti ingredi ipse possit ; sed ita demum intelligere oportet , ut , quia sine lumine videre homo non valet , nec sine spiritus suavi oleo emolliiri , nec sine Dei directione recti ingredi , idcirco , qui illa justo hominibus judicio adimit , hic facultatem quoque ea exequendi quodammodo dicatur adimere . Altera est ratio , quæ propius ad verborum proprietatem videtur accedere , quod ad exequenda judicia sua Sathana administro utitur , ob idque ea dicatur efficere , quæ

tionem
Dei, ac-
tionem
eius voca-
re.

Reg. 16.

Vid. Da-
masce. l.
4. cap. 14.
ubi ait,
morem
esse divi-
nz scri-
pturaz,
primis-

minister illius auctoritate roboratus efficit; quemadmodum quæ iudicis ad-
minister, dum iustam ejus sententiam
exequitur, facit, ea suo modo a judi-
ce quoque fieri sane intelligimus. Ter-
tiam rationem Hieronymus ad Hedi-
biam reddidit. Sicut enim unus est
solis calor, & secundum essentias sub-
jacentes alia liquefacit, alia indurat;
alia solvit, alia astringit; liquatur enim
cera, & induratur lutum; & tamen ca-
loris non est diversa natura: sic Deus
eodem omnino lumine male affectum
excacare dicitur, bene institutum il-
luminare; eodemque prorsus beneficio
indurare illum, hunc mollire. Vide-
licet miraculis eisdem editis emollitus
Israel est, obduruit Pharaon; eadem
doctrinæ luce Apostoli viderunt, Pha-
risei cæci facti sunt. Quoniam divina
lux, tametsi per se quidem ad viden-
dum editur, sed per occasionem tamen
in eo cæcitatem efficit, qui prave af-
fectos habet oculos; in eo duritiem,
qui pravo affectus est animo. Atque
huic illud simile est, quod hi seduce-
re decipereque dicuntur, qui oratio-
ne dubia, vel obscura tenebras alicui
offundunt. Hac enim ratione Dominus,
in parabolis turbas alloquutus, eas ex-
cacasse dicitur. Ac Hieremias, Sedu-
xisti (ait) me Domine, & seductus
sum. Quia enim in principio illud au-
dierat, Prophetam in gentibus dedi te;
& iterum, Ecce constitui te super gen-
tes & regna: arbitratus est, nihil se con-
tra populum Judæorum, sed contra di-
versas in circuitu nationes esse dictu-
rum; unde & Prophetam libenter as-
sumpsit. Cum vidisset autem aliter si-
bi, ac existimaverat, accidisse, que-
ritur a Domino se esse deceptum: non
falsitate autem deceptus est, sed ambi-
guitate. Nihil autem refert, an (quod
Hieronymus ait) inde Hieremias fue-
rit seductus, an ex illis potius verbis,
Ne timeas a facie eorum, quia tecum
ego sum, ut erum te, &c.

His igitur tribus rationibus non illa
solum explicantur, quæ retro citata
sunt, sed & illud simul intelligitur,
quod Deus ministros iræ suæ nunc si-
bilo evocaturum se minatur, nunc eos
instar novaculæ sibi fore ad radendum
caput, & barbam universam, nunc
sagenam & rete ad irretiendos impro-
bos, nunc malleum ad feriendos, vir-
gam denique, securim, ferram, quam
elevet, in qua secet, quam trahat.

Nam, quod 2. Reg. 16. legitur, Do-
mini præcepto Semei Davidi regi ma-
ledixisse, id per figuratam dictionem
usurpatum esse, vel illud satis abunde
magno argumento est, quod Eccle-
siast. 15. scribitur, Nemini mandavit
impie agere. Et re vera cum recta
ratione pugnat, in eo peccare homi-
nem, quod Deo præcipiente agit. At
Semei sine dubio maledicendo pecca-
vit. Præceptum igitur in libris sacris
pro lege & ordinatione quandoque ac-
cipitur, sive sit lex obligans ex impe-
rio, sive permissio, sive poena præscri-
pta, seu ordo etiam naturæ præfixus.
Sic enim, quod Matth. 19. dicitur, Ad
duritiæ cordis vestri permisit vobis,
Marc. cap. 10. dictum est, Scri-
psit vobis præceptum istud. Sic etiam
Threnor. 3. Quis est iste, qui dixit,
ut fieret, Domino non jubente? Quem
locum alii ita vertunt, Quis hoc di-
xerit, aliquid fieri, quod Dominus non
præcipiat? Et iterum: Statuit ea in
æternum & in seculum seculi, præce-
ptum posuit, &c. Quod ergo ordine
divinæ justitiæ fit, id divino præcepto
fieri dicitur. Jam illud fueram obli-
tus, quod Paulus ait: Quem vult,
indurat. Sed primum, voluntas etiam
permissionis a Theologis ponitur. Un-
de Augustinus in Enchirid. capi. 95.
Non fit quicquam, ait, nisi omni-
potens fieri velit, vel finendo ut fiat,
vel ipse faciendo. Deinde, volente
aliquo ea fieri dicuntur, quæ illo non
invito fiunt. Sic enim pater volens di-
citur filium gignere. Ac de 7. argu-
mento nimis multa dicta sunt.

Octavum autem brevissime refutabi-
tur. Intelligendum est enim causarum
duo esse genera, naturale, & morale.
Ut qui imperat, qui consulit, qui sua-
det, qui impellit, is ejus rei, quæ
imperio, consilio, suasionem, impulsu
ejus fit, causa moralis dicitur. Est au-
tem Deus causa naturalis quidem o-
mnium motionum; nam generali na-
turalique concursu cum omnibus cau-
sis agentibus operatur: at causa mo-
ralis non est nec erroris, nec pravæ
cujusque actionis. Actus igitur ille,
qui peccatum est, si in genere rerum
naturalium consideratur, ad causas
tantum naturales referendus est; si
consideratur in rerum moralium or-
dine, ad causas naturaliter agentes ine-
pte quidem, & absurde revocabitur.
Stultus quippe erit is, qui in celorum
motri-

Respon-
ad 8.

motrices intelligentias culpas vel proprias, vel alienas retorserit. Quocirca, tametsi res, atque actiones universae, quatenus effecta naturae sunt, Deum auctorem habent: sed, cum de peccatis agitur, quoniam mox in peccati nomine liber & moralis actus intelligitur, ineptissimi profecto erimus, quicunque in Deum errores, peccataque nostra regeremus. Ille enim, quemadmodum diximus, in moralis causae modum nec ad errorem movet, nec ad pravam aliam quamlibet actionem, hoc est, nec mentitur omnino, nec suadet, aut imperat malum. Quibus modis ac similibus & deciperet proprie, & causa peccatorum haberetur. Sed haec causae partitio in relectione de Sacramentis in genere uberius explicata est. Nunc ad octavi argumenti explicationem diximus satis.

Respon.
ad 9.

At postremum facile refellitur. Nego enim id, quod primo loco antecedit, cui scilicet suadendo tota illa argumentatio incumbit. Mendacium namque ita malum natura est, ut nulla ratione quisquam iuste mentiri possit, quod & Arist. 4. Ethic. tradit, & August. in lib. de mendacio demonstrat. Ad primam vero rationem, qua huius contrarium suadet, sunt qui respondeant, Joseph fuisse revera mentitum, sed joco tamen. Et si objicias, perjurium omne esse mortale peccatum, argute respondent, Joseph non jurasse absolute, eos esse exploratores, sed ex conditione. Ait enim, Mittite ex vobis unum, & adducat eum, donec probentur ea, quae dixistis, vera, an falsa sint: alioqui per salutem Pharaonis exploratores estis vos. At D. August. in quæst. super Genes. totam assertionem a mendacio liberat, & verbum illud Estis accipit pro verbo, habebimini. Quae verbi usurpatio non est insolens. Nam 3. Reg. 18. Elias ait, Qui exaudierit per ignem, ipse fit Deus, hoc est, habeatur. In quam sententiam D. quoque Bonaventura ivit, adjecitque, Joseph illa verba tentando, & quasi inquirendo (quod Iudices solent) sine mendacio dixisse. In judiciis nimirum enunciationes loco interrogationum usurpantur. Interrogantes autem non mentiuntur. Nihil enim cententur asserere, sed, ut veritatem eliciant, per tentare. Qualis illa interrogatio fuit: An ignoratis, quod non est similis mei in scientia augurandi? Gratianus ta-

men docet, joco id esse dictum, quare non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum sit.

Ad secundam vero rationem respondeo, sermonem Prophetæ esse figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad desiderium vehemens explicandum, ut, si fieri posset, ea mala non acciderent; quod vulgo apud Hispanos inculpate dicitur, *plega a Dios qui yo mienta*. At tertiae rationi hoc habeatur responsum: Ironiam ab Aristotele ibi accipi pro cavillatione quadam turpi, ac dissimulata, astuteque parata ad decipiendum. Verbum enim Græcum *εἰρωνία* interdum idem est, atque cavillatorie decipere. Atqui Socrates in omni oratione simulator, quem *εἰρων* Græci nominarunt, non solum absque vitio, sed etiam cum laude fuit. Nam & ironia, illusio, seu irrisio, est figura apud Latinos usurpata, ubi nullum mendacium inest. Argumenta igitur omnia, quae a principio huius controversiae posuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

Cic. l. r.
off.

Occurri autem nobis potest, & quidem a doctis, & eruditis, quærentibus, satiusne prudenter agere videamur, qui, cum in huius operis initio Dei veritatem, cui fides innititur, primum Theologiae principium esse docuerimus, nunc tamen longe aliter doctrinam videmur instituere: quoniam divinam veritatem in quaestionem revocamus, & rationibus etiam Philosophiae confirmare nitimur. Absurdum est autem, ut Aristot. docet, de cuiusque disciplinae principis velle cum quovis homine differere. Et Basiliius in Psalm. 115. in quolibet studio, inquit, quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subjectionum demonstrationes inquirere. Sed necesse est, omnium arrium, quae probatione nituntur, principis sine investigatione, aut ratione positus, reliqua, quae deinceps sequuntur, cum ratione ostendere. Sic & Theologiae mysterium ex fide minime rationibus probata adificium quaerit. Hactenus Basiliius. Atque Hilarius in lib. ad Constantium Augustum, Fides, ait, non in quaestione philosophiae est, sed in Evangelii doctrina. Cum ergo & Theologia, & fides eo tanquam summo principio adnitantur, quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera sint, stultum videtur esse, id aut in dubium vertere, aut philosophiae argumentis velle finire, quasi fides in

Quaestio
incidens.

qu. 139.

22. qu. 2.
ca. quod
aut.

quæ-

quæstionibus philosophiæ fit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hac maxime discipulum addiscentem credere. Ac revera quemadmodum prima philosophiæ principia quibusque non omnino rationis experibus animo antecepta sunt, nec nisi absurdissime in quæstionem vocarentur: sic omnes Christiani istam sive anticipationem, sive prænotationem, nullo argumento intercedente, habent animo quasi insculptam, Deum esse naturam veracem, neminemque proinde ab eo posse falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum est, accusari a viris etiam eruditissimis possumus, qui de re, quæ controversia esse non debet, controversiam fecimus, & primum fidei, ac Theologiæ fundamentum non testimonio solum, sed etiam ratione constituimus.

Respon.
ad quæ
incidentem.

Quibus vellem, satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur. Quæ enim ista esset Theologia, vel quæ disciplina potius, principiorum ratione sublata? Quæ prorsus tollitur, si perinde, atque conclusio, principium quoque in controversiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor differere non cum perfectis Theologis, pleneque sapientibus, sed cum iis, quibuscum præclare agitur, si insunt simulacra Theologiæ, non nullos lapides ego moveo, quos scilicet non moverem, nisi quorundam imprudentium veritus, qui dum juniores passim Theologos sine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, ut videtur, necesse est, ut Theologiæ fundamenta & doctis, & indoctis pariter jaciamus. Itaque concedendum nobis est, si imperitorum causa quædam præter differendi artem differimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, ubi doctor tanto prudentior est, quanto sese magis indoctorum ingeniis & imperitiæ accommodat. Porro autem (ut viris doctis non nihil etiam respondeamus) disciplinarum principia non eandem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tam nota, atque perspicua, ut, qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verbis, argumentis, & disputatione philosophorum, sed verberibus, vinculis, & carcere fatigandi; ut, quodlibet esse, vel non esse, omne totum esse majus

sua parte: alia vero sunt ejusmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque possint, & rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit, Dialecticam, ac Metaphysicam eos coarguere, qui aliarum disciplinarum principia inficiantur; atque ipse idem sæpe ex effectis manifestis causas rerum minus manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed & duas esse cujusque disciplinæ partes exploratum est, unam, in qua principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statuimus, firmamus; alteram, in qua principiis positis, ad ea, quæ sunt inde consequentia, proficiscimur. Atque in hac quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in scientia supponuntur, non est cum eo contentiosa disputatione certandum. Si enim Theologo suas conclusiones ex principiis colligere volenti neget quisquam, Deum esse, stultus erit, si adversum ejusmodi disputationem Theologicam velit instituire. In illa vero, quam priorem esse diximus, licebit utique non solum obscura perspicuis illustrare, sed etiam minus nota principia, ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Fere autem fit, ut causæ rerum, quæ sunt suapte natura manifestæ, sint nobis obscuræ. Quemadmodum oculo nyctycoracis radii solares tenebræ sunt; ita si viro sapienti negaretur Deus esse, licet primum sit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut viâ aliqua, & ratione Deum esse constitueret. Non igitur mirum esse cuiquam debet, si hoc sane libro, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modo explicemus, verum etiam constituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliter artifex, qui nititur non solum jacere, sed etiam confirmare. Sed jam ista omittamus, & ad ea quæ propius ac validius urgent, festinemus. Nam prima illa quidem machina non erat adeo instructa, ut ad eam deturbandam aut longior, aut acrior futura esset oratio. In illam vero alteram, ut quam adversarii majori arte, & viribus instruxerint, majori quoque nos studio & acriori disputationis vi debemus incumbere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.

IN dubium itaque & olim & nostra hac tempestate vocatum est, an septem illi libri veteris testamenti, Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, duoque Machabæorum, sint habendi canonici. Ex novo quoque testamento, quæstio ferme eadem existit de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Jacobi, de secunda Petri, duabusque posteroribus Joannis, de epistola Judæ, & libro Apocalypsis. Sunt enim Theologi & fuerunt, atque in his quidam & nobiles veteres longeque principes, & quidam juniores docti & graves, qui multis magnisque rationibus adducti, negarint eos libros oportere in canonicis computari. Alii vero auctores, ipsi quoque præstantissimi, contra asseverant, hos omnes esse canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimis etiam maximisque argumentis utuntur. Ita addubitare cogit doctissimorum hominum de maxima re tanta dissensio. Ego autem, quo controversiam hanc manifestus explicem, dividam omnino totam istam de libris canonicis quæstionem in quatuor partes. Primum illud ostendam, ad cuiusnam auctoritatem spectet definire, quis liber sit canonicus. Deinde eos libros, qui nunc in dubium veniunt, sacros esse demonstrabo. Tum adducam argumenta, quæ verisimilitudine homines alioqui & doctos & pios fallere potuerunt. Postremo eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc quæstionem referenda sunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, scripturam sacram non egere ecclesiæ approbatione.

1. Controversiæ pars.

ET quidem, quod ad primam partem attinet, Lutherani aliquando asseruerunt, scripturam non egere ecclesiæ, aut alterius cuiusque approbatione, sed iudicium de scriptura ex ipsius scripturis esse faciendum: seu potius per ipsas scripturas cetera omnia

judicanda, eas vero per se quidem cuique habenti Spiritus sancti, & fidei lumen esse manifestas. Quod si ab illis roges, ecquis nobis fidem facit, hæc a Deo prodiisse; ecquis salva & intacta ad nostram usque ætatem pervenisse certiores reddat; ecquis persuadeat, librum hunc reverentia excipiendum, illum vero numero expungendum: a-junt, perinde esse ac si quis roget, unde discemus lumen discernere a tenebris, album a nigro, suave ab amaro: non enim obscuriorem veritatis suæ sensum scripturam præ se ferre, quam coloris sui res albas ac nigras, saporis suaves, & amaras; sicut etiam apud philosophos per communes animi conceptiones (sic enim vocant) reliqua omnia probantur, cum ipsæ probatione non egeant. Ita existimant Lutherani, divini verbi cognitionem, quod est doctrinæ catholicæ commune principium, usque adeo in promptu esse, ut nulla hominum approbatio sit necessaria. Atque hic idem perniciosissimus error olim apud Vviclefistas invaluit, ut Thomas Vvaldensis auctor est, lib. 2. doctr. fid. Antiq. c. 19. ne quisquam existimet a Luthero hanc primum hæresim prodiisse. Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. dicit, Ego non ab homine testimonium accipio. At si summus Pontif. si concilium, seu etiam ecclesia tota homines sunt: non igitur ab his Christi Evangelium, aut reliquæ scripturæ partes accipiunt testimonium. Idem rursus ex illo confirmant, quod Joan. Apost. ait, Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est. Tercio loco argumentantur ex eo verbo Domini; Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet ex doctrina, utrum ex Deo sit; cui simile est illud, Oves meæ vocem meam audiunt, alienum autem non sequuntur. Quo testimonio Lutherus quasi re confecta gloriatur, & nondum collata manu, tanquam ferox victor insultat. Aperte enim (ut ait) Evangelium testatur, ipsas per se oves habere idoneam discernendi scripturas facultatem.

Quarto illud Joannis afferunt, Si testimonium hominum accipitis, testimonium Dei majus est: qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. In omnibus igitur, quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimo-

Primum argum.

2. Argum. 1. Joan. 2.

3. Argum. Joan. 7.

Joan. 10.

4. Argum.

1. Joan. 5.

nia recurrere debemus, sed ad id, quod Deus intra nos testimonium præbet.

5. Argu.

Deut. 18.

Addunt etiam huc illud ex Deuter. Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam: Prophetæ autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis, Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus: hoc habebis signum. Quod si in Nomine Domini propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus, &c. Ecce quemadmodum discernendis verbis Dei a verbis hominum non remittitur fidelis populus ad Pontificem aut sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsa rerum evidentiâ, ut discernat, instituitur.

6. Argu.

2. Joan. 4.

Eodem quoque pertinet illud Joannis, Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei &c.

7. Argu.

1. Cor. 1.

1. Cor. 14.

Confirmant præterea idem ex illo Apostoli testimonio, Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem judicat omnia; rursum ex eo, Prophetæ duo aut tres loquantur, ceteri dijudicent; & paulo post, Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quod Domini sunt mandata. Quicumque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba domini, eaque discernere jure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eodem spectant, eodemque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre: sed rationes illas addere, quibus etiam utuntur in sui erroris confirmationem.

1. Ratio.

Si Ecclesia, inquiunt, de divinis scripturis judicium ferret, tum inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum plane est. Nam, ut August. inquit, non licet judici de legibus judicare, sed secundum ipsas, dist. 4. cap. in istis.

2. Ratio.

Præterea quæ securitas (aiunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcunque de ea in sacris literis extant promissiones, solo hominum judicio fultæ consistant? Rursum fides nostra quantum apud homines in suspensionem vocabitur, si credatur hominum beneficio non secus, ac precariam habere au-

toritatem? Et cum Apostolus asserat, fundamentum Ecclesiæ esse catholicam & Apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem ante constare oportet, quam illa extare incipiat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione fundata fuit, ubicunque reperitur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit ejus approbatio, sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum ergo commentum est (1. cap. institut. Calvinus ait) scripturæ judicandæ potestatem esse penes Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.

3. Ratio.

Præterea si scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David: quoniam Deus Prophetis & Apostolis revelavit. Quod si Deum revelasse, ex Ecclesiæ auctoritate teneamus, jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

4. Ratio.

Postremo, ut Aristoteles docuit 1. lib. Post. cap. 2. Propter quod unumquodque tale, & illud magis. Si igitur scriptura canonica Ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quam Deo crederemus. Constat vero nullam auctoritatem majorem esse divinam: quæ videlicet sacræ literæ polent. Non ergo scriptura sacra per Ecclesiam confirmabitur, & ab illius approbatione pendeat. His, atque aliis argumentis errorem suum Hæretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cum in asserendis scripturis Ecclesiæ auctoritatem labefactare conantur. Quæ de re nunc breviter, & ad hanc solum de libris canonicis causam disputabimus; propterea quod & a plerisque viris catholicis contra hæreticos de Ecclesiæ auctoritate accuratissime disputatum est; & hanc nos quoque in universum postea asserere & confirmare debemus.

CAPUT VII.

Docet, ad cuius auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

1. Conc.

SIt igitur, quod ad præsentem locum attinet, prima propositio. Iudicium de scripturis per scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse potest. Nam, ut de pluribus aliis taceamus, quorum similis omnino causa est, certe libros Ruth, Ester, Job esse canonicos, nullo modo ex ipsis scripturis comprobabitur. Ergo si res hæc in controversiam veniat, aliunde, quam ex sacris literis petenda probatio est. Deinde, quoniam hoc idem amplius urgere volumus, si in controversia sit, an ambo Testamenta novum & vetus Deo auctore sint edita, per nullam alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Quæ enim ratione de toto volumine dubitabitur, eadem quoque de qualibet particula voluminis ambigetur. Necesse igitur est, huius quæstionis aliquem præter sacras literas iudicem constituere. Præterea Basilides Prophetas nescio quos produxit, Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui revera prioribus sæculis nunquam extiterint, ut auctor est Eusebius lib. 4. Eccl. histor. cap. 8. At huiusmodi prophetarum libri per scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret namque Basilides, præter quatuor majores, & quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt Evangelia, quod Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2. retract. cap. 16. refert. Alii omnes epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium, lib. 3. hist. Eccl. cap. 27. Iren. lib. 1. cap. 26. & Origen. in 82. Psal. referente eodem Euseb. lib. 6. cap. 28. vide Iren. cap. illo 26. 29. Alii universam Moysi legem, atque adeo omnes instrumenti veteris scripturas abnegarunt, ut August. cum alias sæpe, tum in lib. cont. Faustum, & Euseb. 5. lib. cap. ult. auctores sunt. Nos vero hos libros in universum recepimus. Item, quæ Nicodemus & Bartholomæi nomine ab Hæreticis

proferuntur, evangelia contemnimus, Marci evangelium veneramur. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus: illi vero ejus, quod universa tenet, tenuitque semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imo, vivorum iudicium auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi ut totum sacrorum Bibliorum codicem, de medio tollant. Adde, quod scriptura Index est mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quod, si in humana aliqua republ. talis iudiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent iudices vivi, sed solis exaratis literis controversia quæcunque de illius reip. scripturis exorta finiretur, præterquamquod forma iudicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si vivi iudices nulli habeantur. Ita Deut. 17. non ad scripturam dissidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen iudiciumque: Et Malach. 2. cap. Labia, inquit, sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore ejus; de ore ejus, ait, non de lege ipsa: Et Actor. 15. non ad scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent, an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos & seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli & seniores scripturam iudicem, sed semetipsos & Spiritum sanctum posuerunt. Visum est, inquit, non scripturæ, sed spiritui sancto, & nobis. Sanctus quippe spiritus non habitat in litera, sed in spiritu: non in syllabis, sed in cordibus. Quod si ii qui Paulo adversabantur, scripturæ in causa illa iudicium peterent, quæstio hodie maneret ambigua.

Secunda propositio. Iudicium de scripturis canonicis ad privatos reipub. Christianæ cives non pertinet. Primo, quia in humana republ. ejusmodi iudicia non permetterentur privatis hominibus, nisi legeslatores desipuissent. Uterque enim eorum, qui dissidium habent, hanc sibi iudicandi pari ratione vindicaret auctoritatem: sicque nullus esset dissidiorum finis. Privatas ergo cuiusque vel revelationes, vel opinioniones velle sequi, idque in quæstione fidei necessaria, stultum erit. Pro sua etenim factione quisque definiet, & quæ ipse existimaverit, ea

2. Conc.

sibi afferet a Deo revelata.

Quid quod nullus homo privatus certam habet in Ecclesia auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam & solidam veritatem? ita iudicium quodcunque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit: & scripturarum proinde fides incerto & imbecillo fundamento nitetur. Quid quod Deuter. 17. quæstiones graves non ad privatos jubentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesia potestatem? Quid? Num Antiocheni privati homines iudicium sibi assumpserunt in illa controversia, qua dubium erat, Pauline verba Dei essent, an non? Minime vero; sed miserunt ad Apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem. Actor. 15. Adde huc, quod, cum quidam viri doctissimi negarint epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii auctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluderint, non posset ex cujusque privati hominis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem, homil. 7. in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apolog. Hieron. in Ezech. cap. 13. & in Hierem. cap. 23. ut intelligas, quam parum sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posterius. Nunc reliqua persequamur.

3. Concl.

Tertia propositio. Ab Ecclesia est determinandum, quisnam liber sit canonicus, & illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero rejiciendos. Hanc tenuit Irenæus, lib. 3. adversus Hæreses, cap. 2. 3. & 4. & August. lib. contra Faustum 13. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. & secundo libro de doctrina Christiana, cap. 8. denique in libro contra epistolam Manichæi, cap. 5. ubi illa est omnium sermone trita sententia, Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas.

Hæc eadem definitur a Concilio Toletano primo in hæc verba, Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse canonicas, præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit. Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumentum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primum enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cum nec ex scripturis ipsis, nec ex privata cujusvis opinione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, unde commodius atque constantius ejusmodi iudicium censuramque petere debeamus, quam ab Ecclesia, quæ est columna & firmamentum veritatis. Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; & ejus decretum Lydius lapis erit ad explorandum, qui liber canonicus sit.

Item, ut D. Augustinus contra Faustum Manichæum argumentatur, in libris Ethnicorum non alia ratione magis veros auctores exploramus, quam ex communi consensu & testimonio eorum, qui fuerunt ante nos. Unde enim Platonis, Arist. Ciceronis libros novimus, nisi ex eorum, qui nos ætate antecesserunt continuis testimoniis? Si ergo in cæteris omnibus hæc via tutissima, & certissima est ad cognoscendum cujusque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, & explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum esse Matthæi, illum non esse Thomæ, hanc epistolam esse scriptam a Paulo, illam a Paulo scriptam non fuisse? Ecclesiæ itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Joannes Evangelista significasse, cum ait, Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his; & scimus quia verum est testimonium ejus. Joannes ergo testimonium perhibet Evangelii, & Ecclesia probat, inquiens, Et scimus, &c. Alioqui, quorsum illa numeri tam subita & inopinata mutatio? Apostolus quoque Paulus id manifeste docet in epistola ad Galat. cap. 2. Nam cum accepisset Evangelium per revelationem Jesu Christi, & mansisset cum Petro & Jacobo diebus quindecim, ascendit rursus Hierosolimam secundum revelationem, & contulit cum Apostolis & fidelibus Evangelium, quod prædicabat in gentibus; seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vanum curreret aut cucurrisset. Quod si Ecclesiæ probatio non esset necessaria, certe non fuisset sollicitus Paulus, ut ascenderet ad conferendum Evangelium, ne forte, &c. Atque (ut Augustinus contra Faustum ait) si Apostolus Paulus non

1. Timot. 3.

Lib. 33. c. 6.

Joan. ult.

Lib. 28. c. 2.

non inveniret in carne Apostolos, cum quibus conferret Evangelium, Ecclesia illi omnino non crederet. Et Hieron. in Epist. ad Augustinum, hæc Apostoli verba pertractans, ex his, inquit, ostendit, se non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, & qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum. Est autem hæc epist. etiam in tomo operum Augustini secundo, num. 11. Et Tertull. lib. 4. adversus Marcionem, propterea, inquit, Paulus Hierosolymam ascendit ad Apostolos consultandos, ne forte in vacuum cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Denique, ut cum auctoribus contulit, & convenit de regula fidei, dexteris miscuere. Igitur, si ipse illuminator Lucæ auctoritatem antecessorum & fidei, & prædicationis suæ optavit, quanto magis eam Evangelio Lucæ exoptulem, quæ Evangelio magistri ejus fuit necessaria? Hactenus ille.

Idem quoque habetur Act. 15. Cum enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus & Barnabas vere sentirent & docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles, ut ascenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alii ad Apostolos, & presbyteros in Hierusalem. Non ergo unusquisque per se cognoscit, an doctrina ex Deo sit, necne, aut ipsa statim doctrina cuius sese esse divinam manifestat; sed Ecclesiæ opus est approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Augustanis confessi sunt, habere scilicet Ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei a verbis hominum. Atque Lutherus in libro de captivitate Babylonica, ubi de Ordinis Sacramento agit, confitetur quidem, Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei a verbis hominum, sed non proinde tamen judicem esse verbi Dei. Quemadmodum Augustinus ait, quod veritate ipsa sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissime judicare possit, sed veritatem judicare non possit; dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem judicata magis, quam judicans: ita & in Ecclesia talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in judicandis, & approbandis doctrinis, quem demonstrare non potest, & tamen certissimum habet. Sicut enim a-

put Philosophos de communibus conceptionibus nemo judicat, sed omnes per eas judicantur: ita apud nos de sensu spiritus, qui judicat omnes, & a nemine judicatur. Sed nos hoc sane loco de verbis certare nolumus.

Tantum definimus, id quod jam Lutherani vel inviti concedunt, ex Ecclesiæ auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui sacri non sunt.

At vero non parva questio se offert, an nomine Ecclesiæ significemus hoc loco Ecclesiam, quæ fuit tempore Apostolorum; an fidelium congregationem, qui modo sunt; an potius universam collectionem Christianorum a Baptismo Christi per Apostolos & cæteros successores eorum usque ad hæc tempora propagatam. Durandus enim in 3. Sententiarum distinct. 24. quest. 1. & Gerson de vita spirituali animæ, lect. 2. coroll. 7. hujusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis extiterunt. At Joannes Driedonis lib. 1. de Ecclesiasticis Scripturis, & dogmatibus cap. 1. & Thomas Vvaldensis lib. 2. doctrinal. fid. antiquæ cap. 19. & 20. hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem Patrum omnium, & fidelium ab Apostolis succedentium: quæ eadem profecto videtur fuisse sententia Irenæi lib. 3. cap. 3. & libro 4. cap. 63. adversus hæreses; & Tertulliani lib. 4. adversus Marcionem; & Augustini lib. 33. contra Faustum Manichæum, & in lib. 2. cap. 6. contra Julianum Pelagianum, & lib. 2. de doctrina Christi, cap. 8. & Epist. 63. Sed & alii tamen hanc auctoritatem hujus etiam temporis Ecclesiæ tribuunt; quæ videlicet eadem est cum antiqua, habetque eundem veritatis spiritum assistentem.

Ego vero primum sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi testamenti, quam quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deinde, hujusmodi traditionem Apostolicam non alia ratione melius innotescere, quam per Patres, & Doctores Ecclesiæ post Apostolos succedentes; quemadmodum non alia via

certior, atque expeditior est ad Christi & Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo postea loco demonstrabimus. Atque horum quidem neutrum opus est exquisitis rationibus confirmare: tantum satis est admonere.

Illud vero demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est, canonicus sit, an non. Quia definitio dubiorum, quæ circa fidem modo exoriuntur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim iudicem vivum in Ecclesia esse, qui fidei controversias decidere possit; si quidem Deus in necessariis Ecclesiæ suæ non defuit. At librum esse canonicum, necne, fidem maxime tangit. Ad Ecclesiam igitur huius temporis huius rei iudicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condemnare nequit; profecto, iudiciis de medio sublatis, huius sæculi hæretici impune vivere, atque adeo regnare possunt.

Rursum, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra & canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergo post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi.

Quamobrem cum nostro tempore quidam in dubium vocent, an Baruchi, & Machabæorum libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certe ambiguitatem præsentis Ecclesiæ iudicium explanare poterit.

Præterea, Ecclesia, quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergo, si crediderit, aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmumque sumetur a Theologis argumentum. Nam & Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcunque fidei sunt, & sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posteris fidem proxime habeant Ecclesiæ præsentis necesse est; ut præsentis credidimus proximè antecedentibus, & illi superioribus, serie quadam & ordine usque ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi pro-

ximius crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duo principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia, nisi per postrema, referuntur: sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, & inde ad Christum pervenitur, ubi tanquam in primo fundamento catholica fides consistit. Quemadmodum etiam utraque disciplinarum principia firma sunt, utraque item conclusiones certo probant, licet altera mediata, altera immediata sint: ita & Ecclesia, quæ nunc est, certum argumentum dogmatis Christiani exhibet, quamvis ipsius demum fides ad Christi & Apostolorum sit doctrinam referenda.

Qua in re videtur mihi falsus Thomas Vvaldensis. Etenim, ut paulo ante indicavimus, aliud est querere, quid Ecclesia præsens definire possit, & quousque habeat controversias decernendi auctoritatem, aliud vero investigare, quamamvis & ratione ad rectam & firmam harum rerum definitionem valeat perveniri. Ac nos quidem ingenue fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, sive a summo Pontifice, sive a Concilio, sive etiam ab Ecclesia tota, sed inquirenda potius majorum documenta, ac Sanctorum scripta, Apostolicas rursus traditiones, sacras etiam literas consulendas, atque per huiusmodi conquisita media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam & Apostoli & seniores congregati in Concilium Hierosolymitanum, magna facta conquisitione, tum ex rebus ante actis, tum ex scripturis Prophetarum, sententiam de re proposita atque in quæstionem vocata, tulerunt.

Fallitur & in alia re, nisi fallor ego, Thomas Vvaldensis, cum asserit testimonium laicorum fidelium etiam huc pertinere; sed ideo ad eos non esse opus recurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam congruis vocabulis, atque ab omni intricatione liberis successorum consignare memoriis. Nam, quæ ad fidem spectant, sunt in duplici differentia. Altera, quæ omnes fideles explicite credunt; ut Filium Dei humanam naturam suscepisse: altera vero sunt, quæ videlicet soli majores cre-

credere tenentur explicite, populus autem implicite in majorum fide; ut Patrem & Filium esse unum principium Spiritus sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quæ sub priori genere continentur, jure forsitan testimonium postulaveris, quod earum rerum fides æque ad majores ac minores pertinet. At in his quæ ad alterum genus spectant, si qua quæstio exoritur, ineptissimum erit, ut imperitum vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus consulatur; idque maxime, si non ad ecclesiam præsentem, sed ad eam, quæ superiorum fuit temporum, hujusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere, Thomas ipse Vvaldensis asseruit. Cum igitur fides de numero canonicorum librorum explicite non popularium sit, sed majorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri, cognoscere, fateamur necesse est, in hujusmodi quæstione, quam modo versamus, testimonium a plebe non esse requirendum, sed a doctoribus ecclesiæ, quibus & plebs rudis debet credere, ad quosque similium rerum iudicium pertinere, ut justum, ita quoque certum est. Quo fit, ut, si omnes sancti & doctores ecclesiæ asseruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perinde ac si tota ecclesia asseruisset. Quod uberius alio loco explicandum est. De tertia igitur propositione satis est dictum.

4. Concl. Quarta propositio. Ad concilium universale præcipue pertinet definire, qui liber sit canonicus. Quam quidem propositionem æquo animo paterer ab hæreticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer, quod eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Vvaldensis esse videtur, lib. 2. doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probatur tamen illa manifeste, quia proponere fidelibus ea, quæ sunt divinitus revelata, ad ecclesiæ pastores maxime spectat; tum quia tota ecclesia hujusmodi revelata proponere & docere non valet; tum quoniam, ut posset, non deceret tamen, ut tota ecclesia docendi officium assumeret; tum quia pascere oves in scientia & doctrina, proprium munus pastorum est, ut Hierem. 3. dicitur; tum quoniam aliquando inter ipsos catholicos concertatio est, an hic, aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur hujusmodi dissipationem, oportet in ecclesia judi-

ces esse, quorum sententiam fideles debeant sequi. Judices autem in doctrina fidei non alios convenientius accipimus, atque Episcopos & Doctores, quibus fidelium instructio demandata est, quosque si de medio tollas, ecclesiæ universalis judicia protinus auferas; cum tota ipsa ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad iudicandum de proposita quæstione nec debeant, nec vero possint.

Præterea concilium est certa regula in his, quæ fidei sunt, ut posterius ostendemus. Cum igitur hæc quæst. de libris sacris atque canonicis ad fidem attineat, concilii testimonio abunde poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse constat. Non enim quæstionem de legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum & seniorum synodum retulere. Nec post concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus. Actor. 15.

Quinta propositio. Ad summum Pontificem pertinet definire, quinam liber sit canonicus. Primo, quia majores ecclesiæ causæ ad Summum Pontificem referendæ sunt, ut Innocentius probat de baptismo cap. majores; nosque idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deinde quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quod si non esset iudex in ecclesia, qui hanc contentionem litemque dirimeret, certe non esset ecclesiæ a Deo provisum in rebus necessariis.

Præterea quia Summus Pontifex, quoties de fide pronuntiat, errare nequit: quod suo postea loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo iudice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contra non sit.

Postremo id ostenditur argumento C. si Romanorum, 19. dist. Nicolai Papæ. Nam quod vere sedes Apostolica probavit, hodie tenetur acceptum, & quod illi repulit, hactenus inefficax prorsus habetur. Ita opuscula doctorum, quæ approbavit, ecclesia probat; quæ contra reprobavit, ecclesia reprobat. Summorum ergo Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellimur. Nam & Evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut ante ex

In Marc.

Tertulliano, Hieronymo, & Augustino monstravimus, non fuisset ab Ecclesia receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; &, ut idem Hier. in lib. de viris illustribus ex Clemente in 6. ὑποτυπώσεων scribit, Marci Evangelium, cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiae legendum sua auctoritate edidit. Idem vero Eusebius libro 2. Ecclesiasticae historiae, cap. 15. non solum Clementis, sed ex Papae testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eandem potestatem habere in illis sane, quae sunt Ecclesiae necessaria. Ad summum ergo Pontificem huiusmodi de libris canonicis iudicium pertinet. Nam & si qua similis quaestio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitio pertineret, ut Deut. 17. legimus. Haecenus quantae fieri potuit brevitate a nobis ea dicta sunt, quae praesenti loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si qua horum majori vi & argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nunc vero illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium verae religionis, quam brevissime etiam possumus, refellamus.

CAPUT VIII.

*Ubi confutantur argumenta
capitis sexti.*

Respon.
ad 1.

Joan. 1.

Joan. 15.

Astor. 1.

AD primum igitur argumentum sic respondeo: Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubinam illud est, Fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine? ubi rursus illud, Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis? ubi denique illud (ne omnia repetamus) Eritis mihi testes in Hierusalem &c. Sensus igitur est: Ego hominis testimonio non egeo quidem, sed affero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideoque subjungit, Sed haec dico, ut vos salvi sitis. Quod autem ipse humanum testimonium non quaerat, quo videlicet ipse minime egeret credendus est, probat subjungens, Ego habeo testimonium majus Joannis, &c. Et revera convincit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homi-

ne testimonium, sed oblatum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eundem quoque sensum deinde subinfert, Claritatem ab hominibus non accipio; cum tamen Petrus dictus sit sua morte Deum glorificasse. Ac de primo quidem argumento satis.

Joan. ult.

Respon.
ad 2.

Ad secundum vero facile respondetur, Apostolum ibi non cum imperitis, sed cum doctis habere sermonem. Ait enim, Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam. Sapientibus ergo Ecclesiae magistris unctio interior sufficit ad ea, quae fidei adversantur, refutanda; at ignorantibus opus est etiam externa doctrina, eorum maxime, quos Deus constituit in Ecclesia pastores & doctores. Intelligendum est etiam, doctrinam fidei singulis hominibus necessariam unicuique per se forte innotescere, si spiritum manentem in se habet. At vero, quae sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad Ecclesiae communem utilitatem pertinentia, non ea statim a bonis viris cognoscuntur, quamlibet spiritum Dei & unctionem habentibus. Si enim simplici mulierculae proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subiecto sint, quamvis sancta sit & iusta, non est opus ea de re ab unctione doceatur. Sed si illud ab ea inquiras, num Christus pro peccatis nostris sanguinem fuderit, id profecto ab unctione docebitur, quoniam praestanti, quod in se est, Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porro autem, cum quaestio haec de numero librorum Canonorum non spectet ad singulos, sed ad doctos in Ecclesia viros referenda sit, fit consequens, ut ad cognoscendum, an hic liber, an ille sit Canonicus, non sit satis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque simpliciter docet de omnibus, sed quemque de his, quae sunt ei propria & necessaria. Atque haec satis abunde erant, ut secundum argumentum elideretur. Sed, ut iis morem geramus, qui aliud praeterea quicquam in illius testimonii explicatione desiderant, tertia adhuc responsio adjicienda est. Non, si quidam in Ecclesia primitiva tantos habuere & in virtute & in doctrina progressus, ut nullo doctore externo indigerent, quippe qui spiritu docente nossent omnia, idcirco gratiam illam Spiritus Sancti nos & ad omnes, & ad

Vide Aug.
in proœmio
lib. de doct.
Christian.

ad hoc etiam tempus referemus. Alio-
qui si quis aut linguarum donum, aut
alia multa, quæ spiritus a principio fi-
delibus impertiebatur, modo non ha-
beat, non se arbitretur spiritum acce-
pisse; nec unctum sese existimet, nisi
cum Antonio Monacho Ægyptio sine
ulla scientia literarum divinas scri-
pturas intellexerit. Quod si etiam num
unctio docet sine externo doctore de
omnibus, non doceant parentes parvu-
los suos doctrinam Christi; sed ne ad
ipsum quidem Euangelium audiendum
atque discendum eat populus in Ec-
clesias; quin etiam codices nullos legat,
nec legentem explicantemque homi-
nem audiat; expectet vero rapi se us-
que ad tertium cœlum, & ibi omnia
Cristianæ doctrinæ mysteria percipe-
re: caveamus, Augustinus ait, ta-
les tentationes superbissimas, magisque
cogitemus & ipsum Apostolum Pau-
lum, licet divinis & voce & spiritu
instructum, ad hominem tamen mil-
limum esse, ut ab eo disceret, quid se
oporteret facere; (Actor. 9.) & Cor-
nelium cogitemus, quamvis & exau-
ditas orationes ejus, eleemosynasque
respectas ei Angelus nunciavit, Petro
tamen traditum imbuendum, a quo, quid
credendum, quid sperandum, quid di-
ligendum, audiret. Act. 10. Ac de se-
cundo argumento hactenus.

Respon.
ad 3.

Tertium vero eludi primum poterat
eo rerum discrimine repetito, quod in
superioris argumenti confutatione po-
suimus. Concedimus enim liberaliter,
doctrinam cuique in sua vita & statu
necessariam illi fore perspectam &
cognitam, qui fecerit voluntatem Dei:
sicut enim gustus bene affectus diffe-
rentias saporum facile discernit; sic
animi optima affectio facit, ut homo
doctrinam Dei ad salutem necessariam
discernat ab errore contrario, qui ex
Deo non est. quæ vero Ecclesiæ sunt
communia, nec ad iudicium & fidem
spectant singulorum, ea non a quovis
discerni & judicari possunt, quantum-
eunque is Dei faciat voluntatem. Hu-
jusmodi autem sunt, quæ versantur in
hac controversia de librorum divino-
rum numero. Nec illarum etiam re-
rum iudicium adeo perspicuum est cui-
vis, ut statim, ac sine doctore in prom-
ptu sit. Erant enim quidam verbum
Pauli cum aviditate suscipientes, &
quotidie tamen scrutabantur scripturas,
& hæc ita se haberent: (Actor. 17.) &

cum quidam docuissent, sine circumci-
sione neminem posse salvari, non pro-
tinus cuilibet exploratum fuit, num ea
vox ac doctrina ex Deo esset, an non;
sed relata est potius ad Apostolos &
seniores quæstio, & adhibito concilio,
magnaque prius facta disquisitione, fi-
nita, Act. 15. Quod si, quæ in huius
argumenti refutatione dicta sunt, cui-
piam adhuc non esse illa satis videan-
tur, habeat & hoc responsum, Chri-
stum non dixisse quidem, Qui fecerit
voluntatem Dei, hunc per se & sine
magistro veram omnem prophetarum,
Euangelistarum, Apostolorumque do-
ctrinam posse a falsa discernere, aut
oves sine doctore externo vocem Chri-
sti internoscere, contrariamque alieni
refutare: sed id docuit, cum adest fi-
dei magister idoneus, qui rem creden-
dam aptis loco & tempore, solido pon-
dere ac certa auctoritate proponat,
tunc auditorem, si bonus est, Dei Do-
ctrinam accepturum, si malus, repu-
diaturum. De se quippe Christus sua-
que doctrina peculiariter loquebatur:
quem quoniam pater signaverat Deus,
ducem ac præceptorem mundo dederat,
omnique testimoniorum genere com-
probarat; ei tot, tantisque argumentis
Euangelium annuncianti, ei vitæ, do-
ctrinæ, miraculorum gloria præstanti,
ei humana atque adeo divina auctori-
tate pollenti, fidem non habere nemo
sine peccato poterat. Abeat nunc Lu-
therus, & quasi Ecclesiæ fidem vali-
dissimis arietibus concusserit, vanis-
sima exultatione bacchetur: nos vero
intelligamus potius illum, quem dixi-
mus esse verborum Christi sensum, cum
ex aliis Evangelistæ testimoniis, tum
vero præcipue ex ipso eodem, quod
ex cap. 10. Lutherus adversus nos citat.
Opera, inquit Dominus, quæ ego fa-
cio in nomine patris mei, hæc testi-
monium perhibent de me; sed vos
non creditis, quia non estis ex ovibus
meis: & statim, oves meæ vocem
meam audiunt. Nam certe si non au-
dirent, ex oves Christi non essent, ut
quæ ad vocem proprii pastoris tam ex-
ploratam & certam clausis auribus ob-
surdescerent. Quæ ex re patet, quam
inepte a Lutero illa Domini testi-
monia in hac causa, de qua nunc dis-
serimus, referantur. De tertio igitur
argumento tantum.

Quarto prius quam respondeo, ope-
ræ pretium mihi facturum videor, si ad 4.
stri-

Respon.

nonnul-
lis præ-
missis.

strictim quædam attigero, quo facilius non hoc solum argumentum diluatur, verum etiam ea, quæ deinceps differenda sunt, explicari queant.

Ad Rom.
20. Joan. 15.

Primum ergo id statuo, juxta communem legem, aliqua exteriora & humana incitamenta necessaria esse, quibus ad Evangelii fidem inducamur. Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Item, si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: & si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo. Non igitur solum necessarium est, ut credituro ea, quæ sunt fidei, simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo; verum etiam opus est exteriorem aliquam persuasionem, & humanum incitamentum adhiberi: quomodo principia Geometriæ nonnulla a magistro explicantur, & suadentur. Hinc illud est, quod cum dixisset Moyses Domino, Non credunt mihi, Dominus ei dedit potestatem signa faciendi; hinc rursum illud, Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis; huc illa pertinent, Hic venit in testimonium, &c. ut omnes crederent per illum. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrinam Domini, Actor. 13. Et Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere filius Dei erat iste, Lucæ 23. Et cognovit pater, quod illa hora esset, in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivit, & credidit ipse & domus ejus tota; & paulo ante, Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci; & multi venerunt ad Jesum, & dicebant, Quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem, quæcunque dixit Joannes de hoc, vera erant. & Joan. 20. Introivit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit. Non dum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere. Philippus denique & Petrus non utcumque fidem Eunuchis, Cornelioque proponere; sed & causas etiam adhibuerunt, & cæter.

Deinde id quoque statuendum est,

auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcunque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere tenemur; sed præterea opus esse interiori causa efficiente, id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum. Docent id Divus Thomas, ad Roman. 10. Lection. 2. ac Divus Augustinus libr. 1. retrac. cap. 21. & alias sæpe. Quin sacræ literæ id quoque docent. Quam speciosi, inquit, pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona: sed non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Item, Nolite murmurare invicem: nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Est scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audit a patre, & didicit, venit ad me. Et inferius, quibusdam discipulis dicentibus, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Propterea (inquit Dominus) dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo. Et alio loco, Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur, Domine quis credidit auditui nostro; & brachium Domini cui revelatum est? &c. Externæ igitur omnes & humanæ persuasiones non sunt satis ad credendum, quantumcunque ab hominibus competenter ea, quæ sunt fidei, proponantur; sed necessaria est insuper causa interior, hoc est, divinum quoddam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. Viderunt (inquit Moyses) oculi tui signa illa portentaque ingentia, & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Hoc quoque sua voce dilucide confirmavit Christus Petro inquit, Beatus es Simon Barjona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in coelis est. Certe Petrus audierat Joannis Baptiste testimonium, quo aperta voce clamaverat, Christum esse filium Dei; multa insuper Christi miracula viderat: & tamen post hæc omnia non aut testimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis visis, fidei confessionem Christus assignat, sed divinæ revelationi.

Et

Ad Rom. 10

Joan. 6.

Joan. 12.

Deut. 29.

Joan. 1.

Theff. 2. Et ad Theffalonicenses, Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Sunt & alia pleraque sacrarum literarum testimonia in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto, & cetera quæ sequuntur. Et rursus inter spiritus charismata Paulus enumerat fidem, & alibi; Non sumus sufficientes, &c. Et apud Lucam, Quædam mulier colens Deum, audivit Paulum; cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo. Et illud; Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem. Dies me deficiet, si omnia velim commemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabilitur.

Cui & tertium subjiendum est, rationem formalem nostræ fidei non esse Ecclesiæ auctoritatem, hoc est, fidei ultimam resolutionem non fieri in Ecclesiæ testimonium. Ipsæ scholasticæ res formas dicendi scholasticas rapiunt, & quæ vocabula scholarum consuetudo diuturna trivit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tam sermonis ornatum, quam disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hic errorem dissimulare non possum, qui asserunt, fidem nostram eo, tanquam in ultimam credendi causam, reducendam esse, ut credamus, ecclesiam esse veracem, cui prius (inquiunt) assentimur per fidem acquisitam, quam per infusam. Quod si verum esset, prima ratio formalis infusæ fidei non esset veritas increata, sed creata. Quare fides nostra non inniteretur tanquam suo fundamento divinæ veritati, sed humanæ. Deinde, cum assensus conclusionis non sit certior principiorum assensu, ut Aristoteles 1. Post. lib. demonstrat, si fides infusa fide acquisita niteretur, tum Deum esse trinum, cui assentimur per infusam fidem, non esset nobis aut firmitus, aut certius, quam Ecclesiam esse veracem, cui juxta horum sensum assentimur per fidem acquisitam, & per humanarum causarum incitamenta.

Præterea nunquam hominem quemvis ita per fidem acquisitam existimamus esse veracem, quin formidamus,

eum posse vel falli, vel fallere. Quapropter, si assensus catholicæ fidei ex acquisita fide penderet, firmus omnino esse non posset.

Ad hæc, si omnes hi, qui me docuerunt, imo adeo angeli cælorum mihi astruerent oppositum ejus, quod fide teneo, non ex eo fides mea labefacteretur, juxta Pauli Apostoli præscriptum illud, Licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, &c. Nostræ igitur fidei assensio humanis causis, & incitamentis non innitur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quare, ne mens nostra vacillet, altius petenda, quam ab hominis vel ratione, vel auctoritate, scripturæ divinæ auctoritas est.

Præterea Apostoli, & Prophetæ resolvebant ultimo fidem suam in divinam & auctoritatem & veritatem. Ergo nos in humanam Ecclesiæ auctoritatem fidem nostram non resolvimus. Eadem enim fides est, idemque proinde habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea, quæ per accidens contingunt objecto alicujus habitus, non variant illius objecti formalem rationem. Sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omnino contingit. Cum ergo Prophetæ, & Apostoli assentirentur articulis fidei, quia Deus revelavit: eandem quoque nos credendi rationem habebimus. Nisi forte fides nostra non est virtus Theologica, cujus videlicet prima & formalis ratio, si his credimus, non divina, sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonia literarum in hujus rei confirmationem, ut illud, Crediderunt Domino, & Moyse servo ejus. Non dixit, Moyse & Domino, sed, Domino & Moyse. Item, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, & cetera quæ sequuntur. Et ad Theffal. Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus fidei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei.

His vero tribus certis stabilibusque sententiis illa etiam conjuncta est, ultimam fidei nostræ resolutionem fieri in causam interiorem efficientem, hoc est, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratia, huic articulo, Deus est trinus, & huic, Ecclesia non potest errare, & ceteris universis doctrinæ

Galat. 3.

Exod. 14.

Joan. 12.

1. Theff. 2.

eternæ Christianæ principiis assensio per infusam fidem, non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, sed quod Deus revelaverit: huic autem, Deus revelavit: immediate, credo, a Deo motus per instinctum specialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens est divina veritas revelans; sed illa tamen non sufficit ad movendum, nisi adsit causa interior, hoc est, Deus etiam movens per gratuitum specialemque concursum. Divus Thomas, 2. 2. question. 2. art. 9. ad 3. Augustin. 11. confess. cap. 3. Et licet fundamento in hoc secundo jam jacto firmiter hæreat, subsistit tamen eo etiam testimonio, quod in argumento refertur. Hunc enim sensum habet, quod Joannes Apostolus dicit. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est. Atqui, unde credemus; Apostole, id esse Dei testimonium? Qui credit, inquit, in filium Dei, habet testimonium Dei in se. Quod si rem hanc a capite arcessere, & unde omnia manant, videre volumus; illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ disciplinam se habere, ut habitus intellectus se habet ad humanas scientias, & facultates. Quemadmodum itaque intellectus noster in discursu disciplinarum naturalium, primo cum principiis congregatur, deinde ad reliqua cognoscenda proficiscitur, quæ videlicet a principiis positis derivantur: sic in cognitione supernaturalium rerum quædam sunt principia supernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera investiganda procedit. Accedentem (inquit) ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit; & iterum, Cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, ut doceamini, quæ sint elementa exordii sermonum Dei; & statim docet, quanam sint ejusmodi elementa, inquit, Intermittentes inchoationis Christi sermonem ad perfectiora feramur, non rursum jacentes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum, & judicii æterni. Quibus rebus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, vera esse, quæ paullo ante sunt dicta, hoc est, oportere humana quædam & exteriora adminicula interve-

nire ad credendum; nec tamen ea esse idonea per se, nec fidei nostræ resolutionem in ejusmodi fieri, sed in interiorem causam divinam, quæ excitet, & moveat, ut credamus. In assensum siquidem principiorum Geometriæ, vel Arithmeticæ multa veniunt quasi præambula & antecedentia, ut cognitio sensitiva, explicatio, & suasio præceptoris, qui eadem principia non utcumque proponit, sed explicat etiam vel per exempla sensibus manifesta, vel per effecta notissima. At ratio assentiendi formalis non est quicquam illorum, sed sunt illa quasi determinationes, & veluti conditiones, sine quibus ejusmodi principia a discipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis lumen naturale est existens, quo videlicet evidens ille assensus efficitur, ut & lumen hoc exterius ratio formalis est, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum, proponere credenda, suadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quasi conditiones, sine quibus vix unquam intellectus determinatur; at ratio formalis assentiendi lumen fidei est, quod Deus infundit credenti.

Jam si hæc, quæ diximus, sacris literis accomodaveris, invenies profecto, ea esse usque adeo consentanea, ut obtinere a quovis adversario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis 4. Jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, & scimus, quia hic est vere Salvator mundi: ut illa alia prætereamus, quæ retro sunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo satis superque dictum est: unde tamen tria postrema argumenta facillime diluantur. Quamvis enim, respectu unius aut alterius hominis sacras videlicet literas rejicientis, prior sit Ecclesiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc esse epistolam Pauli, illam Jacobi, per Ecclesiæ auctoritatem; non tamen inde colligitur, quod absolute Ecclesiæ auctoritas sit ratio credendi formalis: quomodo si neganti principia philosophiæ naturalis ex effectis notissimis nitamur ea suadere; non querimus causam, a qua principia philosophiæ pendeant, sed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controversiam venit. Ac fere in omnibus disciplinis contingit, ut ad-

Ad Hebr. 11.

Ad Hebr. 5.

Ad Hebr. 6.

Respon.
ad ratio-
nes argu-
mentis
subjectas.

adversus ignorantem causam utamur effectu; & adversus negantem effectum utamur causa, propter utriusque mutuum connexionem. Atque id quidem copiose variis multarum disciplinarum exemplis monstrare possem, sed, quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Adhibebimus ergo exemplum unicum generis ejus, quod & facile intellectu sit, & positum in una re transferri per multas possit. Terram interjici inter Solem & Lunam, ex Lunæ defectu suadet Astrologus, nec affert tamen genus argumentationis ineptum. Præclare enim est hoc usurpatum a doctissimis, quorum auctoritate non uteremur, si mihi apud aliquot agrestes habenda esset oratio. Cum vero ad eos scribam, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego similem, me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Usurpatum est igitur ab eruditissimis viris quoddam argumentandi genus, quod a posteriori juniores vocant, Aristoteles juxta veterem interpretum demonstrationem quia est, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam suis sæpe causis notiora sunt, ad eas commonstrandas identidem inferuntur; nec illico tamen effecta hæc causarum suarum formales rationes erunt. Non enim, ut in eodem versetur, si terram interjici ex Lunæ defectu suademus, idcirco defectus ipse ratio est interjectionis formalis: quin e contrario, si rerum natura spectetur, ipsa terræ interjectio ratio est formalis, cur Luna defectum patiat; quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii causa permutetur. ita fit, ut contra negantes novum Testamentum aptissime argumentemur ex veteri, atque e diverso contra negantes vetus ex novo. Etenim ab his, quæ notiora sunt nobis, ad ea, quæ minus nota sunt, quodam quasi naturæ ductu homines ferri non solum Philosophus auctor est, sed nullo etiam philosopho auctore experimur. Quamobrem Judæo, cui vetus testamentum certius est, novum ex veteri suademus. Habemus, inquit, firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Et Actor. 17. Ii qui cum aviditate verbum Pauli susceperant, scrutabantur quotidie scriptu-

ras, an hæc ita se haberent. Contra vero oportet, ut adversus eum, qui novum Testamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eundem quoque modum auctoritas Ecclesiæ cum sacrarum literarum auctoritate connexa est, & per legem connexorum utramque in alterius probationem sumimus. At si generaliter quærat, unde fidei constet, ea, quæ fide tenet, esse a Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia unum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse, ut 1. ad Tim. 3. cap. habetur. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic, Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur: ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Judæi suis Rabbis, & Gentes suis Philosophis, & omnes denique suis majoribus inhaerent. Non sic (inquam) Christiani; sed per interius lumen infusum a Spiritu Sancto: quo firmissime atque certissime moventur ad credendum, Ecclesiam Christianam errare non posse; Saracenorum, Judæorum, Paganorum, errare posse. Deinde responderi potest, quod, etiamsi in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret; non tamen proinde colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa sine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus juxta præscriptam a Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ vere nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causa illustremus) Evangelium Matthæi esse a Deo revelatum; nec mihi proponere, nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certo credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed ut doceat, illos, non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros co-

proscendos, protinus ibi acquiescendum est; sed ultra oportet progredi, & solida Dei veritate niti. Qua ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cum ait, Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiae moveret auctoritas; & rursus, Per catholicos Euangelio credideram. Videlicet negotium August. erat cum Manichæis, qui absque controversia suo cuidam Euangelio credi volebant, & Manichæo fidem astruere. Rogat igitur August., ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Euangelio quidem credat; quoque genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certe se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Euangelium amplecteretur, quam Ecclesiae auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiae auctoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam, qua, sive infideles, sive in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiae catholicae unum eundemque consensum. Id quod ejusdem epistolae cap. 4. & in libro de utilit. cred. ad Honorat. satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversia de unoquoque libro sacro ex Ecclesiae auctoritate sumitur, idque August. tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinum referenda est.

Respon.
ad 1.

Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem amplius morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relictæ sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuter. illud, quo deinceps adversarii utuntur, pro eis nihil omnino facit. Quemadmodum enim, cum Dominus fideles monuit, ut a lupis attenderent, eosque ceu arbores non ex foliis, sed ex fructibus internoscerent; non statim excluditur nec canum fida custodia, & ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura, & diligens omnium providentia (nam si isthæc defunt, ipsæ per se oves sibi cavere non possent, quamlibet signum a Christo habeant, unde lupi internoscantur) sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his iudicium negligit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idem paullo ante referri iusserat. Sæpe autem usu-

venire poterat, ut difficile esset & ambiguum de propheta quopiam iudicium, & variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

Testimonium vero, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud vero ex prima ad Corinthios epist. non ita facile refelli potest; sed id constat, verba Pauli mirifice a Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est, in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) iudicat in universum omnia; quomodo Eliseus, Anima, inquit, ejus in amaritudine est, & Dominus celavit a me? 4. Reg. 4. Quomodo Job, cum multa se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorantiam suam fateatur, inquit, Insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excedunt scientiam meam? Job 38. 39. 40. 41. 42. Quomodo Apostoli non intelligebant, quæ dicebantur? Lucæ 18. Quomodo Petrus & Joannes nondum sciebant scripturam? Joan. 20. Quomodo aperuit scripturas discipulis suis Christus, quæ illis antea erant clausæ? Luc. 24. Quomodo Petrus non iudicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodo rursus idem, Absit, Domine, inquit, quia nunquam manducavi omne commune & immundum? Hæsitavit enim intra se, quidnam esset visio, quam vidisset. Act. 10. Expediant mihi si possunt Lutherani, cur Eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Esaie sine externo doctore expedire non poterat. Actor. 8. Explicent & id quoque, quamobrem fideles, qui erant ex circumcisione, disceptabant adversus Petrum, quod ad Cornelium accessisset, si omnia viri iusti dijudicare possunt. Exponant item, id quod paulo ante in hac causa retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, ut non discernere doctrinam Pauli veram esse, aliorum vero falsam; sed in senatum Hierosolymitanum retulerunt, ut seniorum, Apostolorumque concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem e sacris libris huiusmodi non pauca, nisi in promptu essent; & ea etiam, quæ posuimus, satis sunt ad evincendam causam. Paulus itaque non vult quemvis hominem iustum posse de omnibus iudicare. Erant enim inter Corinthios ipsos parvuli quidam & imperfecti, quibus etsi spiritus ad justitiam

Respon.
ad 6. & 7.

tiam

C A P U T IX.

tiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria, quæ Apostolus perfectis communicabat. Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritualibus; tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, &c. Per viros igitur spirituales, perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo spiritum Apostolicum acceperant, ut scirent, quæ ipsis donata essent, quæ loquebantur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, qui breviter sensum Christi peculiari spiritus dono possidebant. Sed ne ii quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritum & Geometras, & Physicos, & Astrologos fuisse. Atque nec spiritualia universa cognoscebant. Nam quædam sibi spiritus reservavit, quædam privatim uni, alia alii revelavit. Est ergo distributio accommodata, ut ibi, Ille docebit vos omnem veritatem; & ibi etiam, Unctio docet vos de omnibus. Spirituales igitur & Apostolici viri omnia discernunt, hoc est, supernaturalia & naturalia, spiritualia & corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria. Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alterum ejusdem epistolæ testimonium. At vero prima ratio hoc modo eluditur. Non decet veros gravesque Theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco iudicium usurpamus pro ejus sententia, qui re ipsa, quam iudicat, superior est. Alioqui, si ea semper esset vocis hujus significatio, cum juxta Paulum propheta duo aut tres loquuntur, & cæteri dijudicant, deberet hos, qui iudicium ferunt, & prophetis, & prophetia esse superiores. Asserimus ergo Ecclesiam de scripturis earumque sensu iudicare, id est, discernere humanam a divina, verum a falso. Atque Ecclesia sine usurpata auctoritate, quemadmodum ante constituimus, hanc habet a Christo facultatem. Spiritus, inquit, meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui usque in sempiternum. De qua re quoniam alio loco sumus fuisse disputaturi, nihil est nunc præterea dicendum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes jam sunt in quarti argumenti responsione confutata. Pergamus itaque ad reliquas controversias, & institutum ordinem persequamur.

Ostendit, illos libros de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

IN secunda hujus controversiæ parte polliciti sumus, nos quidem ostenduros, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id ut fiat quam brevissime, sit prima conclusio.

Baruch a canone sanctarum scripturarum eximere, non solum temerarium sed etiam erroneum est. Erroneum vero hic appello (quoniam varia & ambigua est hujus nominis significatio) id, quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hæc primum patet ex concilio Florentino sub Eugenio IV. in Decreto super unionem Jacobinorum & Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas & sacros auctores annumeratur.

Deinde Synodus Tridentina sub Paulo III. aperte librum Baruch in canonicis censet. Erroneum igitur est, illum a canonicis excludere. nam & Eusebius libro de demon. Euangel. cap. 19. Prophetiam Baruch divinam esse non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2. paedag. cap. 3.

Denique in vigilia Pentecostes, nomine propheta, toti populo Christiano per omnes ecclesias legitur. Qua in re si ecclesiæ Christi fallerentur, perniciosissime fallerentur. Quid ita? Nempe simul atque populus intelligeret, se in re ejusmodi a sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetias, aut etiam euangelia proponentibus, ut qui in simili causa atque negotio jam & essent falsi, & fefellerent. Quod si hic plebis Christianæ fides vacillat & claudicat, certe ego non video, quo alio in loco possit firma consistere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non a Sacerdotum auctoritate pendere, sed per seipsam exquirere, an liber, qui legitur, canonicus sit, jampridem explosa sententia est.

Fateamur ergo, ne in ecclesiæ doctrina graviter erremus, librum Baruch, quem illa nomine propheta a multis annorum centuriis legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuiquam pio persuaderi potest, Deum

I. Conclus.

pas-

passurum fuisse, ut populus Christianus tot seculis in re adeo gravi deluderetur.

2. **Concl.** Secunda conclusio. Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum libros a canone rejicere, multo magis erroneum est, ne dicam hæreticum. Augustinus in primis hos etiam sex inter alios canonicos enumerat, lib. 2. de doctr. Christian. c. 5. ubi divinarum scripturarum catalogum intexit, ex communi ecclesiæ procul dubio sententia.

Isidorus quoque 6. etymolog. cap. 1. de his libris loquens ait, quod, licet Hebræi intra suum canonem non recipiant, sed ecclesia Christiana inter divinos honorat & prædicat libros.

Hanc præterea conclusionem definit Innocentius I. in epist. ad Exuperium Tolosanum Episcop. cap. ultimo, quo loco sanctarum Scripturarum libros interfuit.

Gelasius etiam Papa cum concilio 70. Episcoporum id decrevit, asseruitque, hos quoque libros sanctam & catholicam Romanam ecclesiam in ordine veteris testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eandem conclusionem docet Concilium tertium Carthaginense. Quod tametsi provinciale fuit, confirmatum est tamen & a Leone IV. 20. distin. cap. de libellis, & a Synodo in Trullo celebrata. Nec movere nos debet, quod Trullana illa synodus concilium Carthaginense probasse legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthaginense unicum est, quod Græcum vocatur, in cujus 24. c. hæc habetur sacrorum librorum annumeratio. Tametsi Patres Trullanæ synodi non concilium Carthaginense probent numero singulari, ut Gratianus accepit, sed canones editos in nova Carthagine.

Postremo. Hanc eandem conclusionem habes apud duo Concilia jam citata, & Florentinum sub Eugenio IV. & Tridentinum sub Paulo III.

3. **Concl.** Tertia conclusio. Hæreticum est, epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primo, quoniam adversatur definitioni omnium Pontificum & Conciliorum sacros libros annumerantium, ut Innocentii I. atque Gelasii, Concilii tertii Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laudensis; quod utique Concilium manifeste confirmatum est a synodo Trullana.

Cap. 59.
Cap. 2. 16.
distin. C.
quoniam.

Deinde probatur hæc conclusio, quoniam epistola ad Hebræos recepta est in concilio Niceno, ut auctor est D. Thom. in commentariis super eandem. Rem vero adeo gravem vir S. non astrueret, nisi compertum habuisset.

Præterea manifeste id ostenditur ex Concilio Ephesino, cujus verba sunt, Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum divina scriptura commemorat; Si quis ergo Pontificem & Apostolum nostrum negat esse factum ipsum Dei verbum, anathema sit. Hactenus concilium. Id autem non alio loco, nisi in epistola ad Hebræos Apostolus dixit. Divina igitur scriptura est: ex cujus etiam solius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim revincendam.

Quod si post tam præclara & summorum Pontificum & Conciliorum testimonia sanctos auctores in hujus sententiæ confirmationem citare voluero, vereor, ne mihi illud objiciatur, quod afferam in re non dubia testes minime necessarios. Atqui non est leve argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur. Atque ut Græcos scriptores præteream, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma consensus; utque Latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid sentiat, postea differemus) D. Augustinus constantissime ubique tenet, hanc epistolam esse canonicam. Nam in lib. 2. de doctrina Christiana in canonem sanctarum scripturarum refert; & tertio de Trinit. ita solidam credit hujus epistolæ auctoritatem, ut ab ea (sicut ne ab aliis quidem divinis scripturis) aberrare non liceat. Cumque post Augustini tempora omnes sancti, omnes Theologi, omnes catholici pro canonica eam epistolam habuerint, quid est, quod Juniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conentur? Nisi volunt universam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magna hujus questionis ignoratione versatam: cujus videlicet usu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur.

Quarta conclusio. Hæreticum est, epistolam Jacobi in canonicas non referre. Primo, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustribus asserit, hanc (licet aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore

Cap. 1. 6.

Cap. 8.

Cap. 11.

Vide lib. 1.
de bapti.
par. c. 27.

4. **Concl.**

pore meruisse auctoritatem. Jam ergo vel D. Hieronymi ætate hanc epistolam Ecclesia receperat.

Item quoniam Innocentius, & Gelasius, Conciliaque omnia, Carthagenense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum eam inter sacras reposuerunt. His adde Sanctos antiquos, quos nominatim etiam postea commemorabimus, omnesque juniores cum veteribus Theologis scholasticis, breviter omnes Catholicos. Usu quippe Ecclesiæ legitur ubique gentium pro sacra & Apostolica. Abeat igitur Lutherus, & relictis gravissimis testimoniis, sibi soli fidem habeat, testi scilicet integro atque incorrupto. Nos autem solido fundamento innixi teneamus, illam esse canonicam.

Atque, si super hoc Ecclesiæ fundamentum sane ædificare volumus, secundam Epistolam Petri, duas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis numeremus, hujusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omnino subsunt eadem, quas dixi paulo ante.

Prima, quod hujus sententiæ fuit Hieronymus in Epistola ad Paulinum; Augustinus 2. de Doctr. Christi. cap. 8. Isidorus 6. lib. Etymologiarum cap. 1. Damascenus 4. lib. cap. 18. ne omnes commemo rem antiquos: e quibus nullus ex his epistolis tanquam divinis testimonia non refert.

Altera, quod Innocentius, Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthagenense, Florentinum, Tridentinum illas communi consensu in Canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur, opus est, has esse Canonicas.

Postrema, quod diversis anni temporibus has Ecclesia universalis nomine Apostolorum proponit & legit. Qua in re (ut eundem locum frequentius urgeam) si populus a Sacerdotibus ludificaretur, nulla postea ratione posset adduci, ut suis pastoribus etiam in eandem sententiam concurrentibus fidem indubitata habere. quo malo non aliud gravius in Ecclesiam posset invadere.

5. Conc. Quinta conclusio. Librum Apocalypsis a canonicis excipere, hæreticum est. Patet in primis, quoniam, D. Hieronymo auctore in lib. de Viris Illustribus, & in epistola ad Dardanum, & in epistola ad Paulinum, & aliis

quoque locis, D. quoque Augustino referente 2. de Doctr. Christi, Ecclesia librum Apocalypsis pro canonico habet.

Item Epiphanius hæresi 51. quæ fuit Alogorum, tanquam Hæreticos eos resellit, qui Joannis sive Evangelium, sive Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus lib. 2. pædag. c. 12. inter scripturas Apocalypsim censet. Et Dionysius libro Eccles. Hierarch. cap. 3. Evangelistæ Joannis esse comprobat. Et Orig. apud Eusebium 6. lib. Eccl. histor. cap. 18. Ipse quoque idem Euseb. in Chronicis. Ac Dionys. Alex. per Dei spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore 7. lib. Eccl. histor. cap. 23. Et Justinus martyr apud Euseb. lib. 4. Eccl. histor. cap. 18. extat locus in dialog. cum Tryphon. Et Irenæus lib. 4. adversum hæreses. Et Chrysost. Suida referente. Et Damasc. 4. lib. cap. 18. Nam recentiores prætereo, qui hunc etiam librum suis commentariis illustrarunt, Bedam, Cassiod. Rabanum, Rupertum, Richard. a sancto Victore, & alios bene multos. Quamobrem verissime Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem astruit, ordinem Episcoporum ab Apostolis succedentium hunc eundem librum Joanni Evangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini Episcoporum ab Apostolis succedentium credimus.

Præterea Innocentius, Gelasius, Concilium Carthagenense, Florentinum, Tridentinum inter libros canonicos habendam esse Apocalypsim definiunt.

Præterea Concilium Toletanum quartum, Apocalypsim, inquit, multorum conciliorum auctoritas, & præsulum Romanorum synodica decreta inter divinos libros recipiendam esse constituerunt: & quia plurimi sunt, qui ejus auctoritatem non recipiunt, si quis deinceps non receperit, excommunicationis sententiam habebit. Hætenus Concilium.

Tandem, cum usu Ecclesiastico nomine Joannis Evangelistæ, hoc est, tanquam sacra populo legenda proponatur; dubitare non licet, quin sit canonica. Quibus rebus & apertissime expositis, & firmissime corroboratis satis docuisse videor, id quod secunda quæstionis hujus parte promiseram, quatuordecim illos libros veteris ac no-

vi testamenti honore divino cum sacris reliquis afficiendos, habendosque post hac citra controversiam pro canonicis.

CAPUT X.

Continet argumentationes adversariorum contra ea, quæ capite superiori definita sunt.

Nunc tertia pars argumenta subjiciet, quibus permoti esse videntur, qui adversa dogmata temere & inconsulte tenuerunt. Nam, quod Lutherus argumentatur, nullum lib. veteris testamenti a Christiano recipiendum, quia, si accipimus Moysen in uno mandato, oportet Moysen totum accipere, circumcidi, & Sabbatum observare, nihil est cur sollicitari debeamus; cum & Tertullianus libris quinque adversus Marcionem, & Augustinus triginta tribus libris contra Faustum Manichæum non hoc solum Lutheri argumentum, sed & multa alia copiose, doctèque refutaverint. Præterquamquod multas multorum objectiones dedita etiam opera in hoc libro dissimulamus, partim, quod frivola sint & nugatoria, (docuit autem prudenter Aristoteles, quolibet stulto proferente contraria, non decere sollicitum esse sapientem) partim, quod sint aut curiosa, aut inutiles; nec in opere, quod ego & gravissimum & utilissimum fore cupio, expectandum est, dum de remo inflexo, & de collo columbæ respondeam.

1. Argu.

Primum itaque argumentum primam conclusionem præfinitam labefactare conatur, quod Baruch libellum illum nec Augustinus, nec Damascenus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec Concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorum canonicorum supputarunt. Imo Augustinus, cum totum canonem scripturarum divinarum texere se profiteretur, libellum Baruch in numeratione prætermisit; & Innocentius, cæteris præter hunc unum supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim præmiolum in hunc librum, ubi, quoniam in Hebræo canone non habetur, propter notitiam solum legentium adscribi dicitur. Est autem desumptum ex præmio D. Hieronymi in commentaria Hieremiæ. Ob quam

etiam causam, cum Hieronymus reliquos omnes Prophetas suis commentariis illustrasset, in hunc nihil prorsus commentatus est.

Secundum vero argumentum secundam conclusionem infirmare nititur, quod D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, & in epistola ad Chromatium & Heliodorum, quæ Proverbiorum præmiolum est, sex illos libros veteris testamenti excipit a canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Ecclesia rejicit, ut c. sancta Romana 15. dist. Gelasius tradit. Non igitur sunt canonici. Confirmatur quoque idem alia argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expositione Symboli eosdem sex libros Patrum auctoritate, a quibus se accepisse ait, a numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem hujus rei sciscitandæ causa perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordium, cumque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comperit, hos libros esse a veteris instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius, 4. Ecclesiasticæ historiæ libro, cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum hos sex libros cum Hebræis a canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6. cap. 18. Sed & idem Eusebius lib. 6. cap. 11. hos libros a sacris videtur eximere. Nec ab hac sententia alienus est Damascenus 4. lib. cap. 18. nec D. Thomas de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda. Epiphanius quoque in libello de ponderibus & mensuris, libros Sapientiæ & Ecclesiastici a canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quam volumus.

Confirmatur deinde hujus argumenti robur, quoniam in Concilio Laodicensi ex veteri testamento ii solum enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam a Trullana Synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84. non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergo sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec

2. Argu.

1. part. q. 39.
art. 8. ad 2.

Cap. ult.

nec alios sacros habemus, quam quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremo; quod synagoga in fide errare non poterat, (erat siquidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est; quocirca eodem Divino Spiritu continebatur, eundemque Deum assistentem & gubernatorem habebat) sed Hebræi omnes sex illos libros a canone rejecerunt, ut constantissime non Hieronymus modo & Josephus, verum etiam Origenes in primum Psalmum, & auctores reliqui perhibent; non igitur illi sex libri sunt canonici.

Tertium autem argumentum contra ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris instrumenti a canone rejicere, profecto viri pii juxta ac docti, post Pontificum Conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neutiquam incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hac re Summi Pontifices, & Concilia præscripserint. Constat autem plurimos eosdemque doctissimos in contrariam sententiam iisse; qui tamen semper in Ecclesia catholici sunt habiti. Nam glossa in proœmium Hieronymi super omnes Divinæ Scripturæ libros, Joannes item Driedonis primo lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, negant, Baruch esse canonicum. At Nicolaus Liranus super Esdras, cap. 1. & super Tobiam, Abulensis super Matthæum cap. 1. D. Antoninus 3. part. tit. 18. Cajetanus cum aliis locis, tum maxime in fine commentariorum super libros históricos Veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus a fidei definitione exorbitasse, non in ipsos modo, verum in reliquos etiam fideles essemus contumeliosi; ut in quibus zelus Christi ita obdormierit, ut nullus contra præscriptos auctores proclamaverit. Quod certe, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse canonicos confiteamur.

Porro quartum argumentum peculiariter est, ut Machabæorum libri e numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa. rejecit secundum librum, ubi supra commemoravimus; D. autem Greg. lib. moral. 19. rejicit ambos; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus; & Ricardus lib. 2. exceptionum, cap. 2. & Ocham. 4. parte dialogorum, tra-

statu primo lib. 3. cap. 16. ac D. August. contra secundam Gaudentii epistolam, c. 23. docet, ab Ecclesia quidem esse receptos, sed non certa fide.

Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quod priori libro dicitur Antiochus illustris regnasse anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, compertum est tum ex annalibus Græcorum, tum ex Eusebio in sua Chronographia. Item eodem libro & capite abominationem desolationis, quæ prædicta est a Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri ejus; quæ in re falsus est, ut Cajetanus in cap. Matthæi 24. ostendit.

Secunda ratio est, quod in 2. lib. auctor culpam a lectoribus deprecatur; quod alienum est a divina auctoritate. Certe qui scripta sua indigere venia fatetur, is Spiritus sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus cap. 9. institutionis argumentatur.

Tertia ratio est, quod eodem libro statim a principio in epistola, quæ priori loco ponitur, fit mentio de altera, quæ e vestigio subditur; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono; cum tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodum in ejusdem epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, quod in ea, quæ secundo loco ponitur, cujus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus; qui tamen non solum anno centesimo octogesimo octavo, verum etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vita functus, ut primo Machabæorum libro cernere est.

Quinta ratio, quod eodem libro secundo dicitur Antiochus membratim divisus; at postea mors ejus longe diversa describitur.

Sexta ratio, quod eodem libro secundo quedam apocrypha referuntur de Arca Domini, probanturque ea ex descriptionibus Hieremiæ; quæ tamen ne per somnium quidem Hieremias adumbravit, quin etiam contraria scripsisse videtur, cap. 3. suæ Prophetiæ, inquiens: Non dicent ultra arcam Domini, &c.

Postrema ratio, quod utroque libro referuntur Manichæi duces fuisse super

Joseph. li. 1. adv. Apionē, ubi quæ volumina apud Hebræos in authoritate habeantur, secundum Majorum traditionem docet, ut author est Euseb. li. 3. Hist. Euang. t. & 10. 3. Argu.

4. Argu.

Cap. 17.

Ration. in confirmat.

4. argu. Cap. 1.

Cap. ult.

Cap. 1.

Cap. 9.

Cap. 1.

Cap. 2.

An Philon. lib. hic sit, incertū est. Euseb. certe lib. Eccles. hist. 2. c. 18. cum indicē librorū Philonis diligentiſſime ſcripſerit, huius libelli non meminit, ita a plerisque rejicitur.

Gene. 49.

1. Argu.

per Judam, & Hierusalem; quos tamen de tribu Juda non fuisse, sed de tribu Levi notius est, quam ut a me sit in præſentia confirmandum. Philo siquidem libro 2. de temporibus, ob eam causam, inquit, inimicitias, & ſimultates ortas id temporis fuisse, quod Machabæi ducatum a Domo David ſurripuerint: id autem manifeste pugnat cum illa Jacob Prophetia, Non auferetur ſceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est. Quæ ſingulæ rationes ſi non movent, at ſimul omnes movere poſſunt, non ſolum indoctos, ſed etiam doctos, ut libros Machabæorum non eſſe arbitrentur in canone. Atque hæ rationes univerſæ quarti argumenti appendices ſunt, ut ſecunda conſuſio labefactetur.

Nam quantum præcipuum argumentum cum conſuſionibus quidem non pugnat; rationem tamen eam, quæ a nobis affertur, non ſatis firmam eſſe contendit. Nam Concilium Cartaginense & Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Eccleſiaſten, Cantica, Sapientiam, Eccleſiaſticum. At hos duos poſteriores non eſſe Salomonis, inter doctiſſimos quoſque fere convenit; ut Auguſtinus etiam tradit de civitate Dei 17. lib. cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque Concilium. Quocirca nolebant quicquam de fide pronuntiare, ſed ex opinione loquebantur. Ita nulum aut ex Pontificibus, aut ex Conciliis certum argumentum ſumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

6. Argu.

Sextum etiam argumentum invehitur in eas rationes, quæ duabus iſtis conſuſionibus confirmandis conſtitutæ ſunt. Nam canonicus liber Latine dicitur regularis. Id vero bifariam eſſe poſteſt. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad inſtruendos mores. Ergo licet illi libri a Pontificibus & Conciliis definiantur eſſe canonici, non cogimur protinus credere, canonicos eſſe ad fidei dogmata confirmanda, ſed ſat eſt, ſi canonicos poſteriori ſignificatione fateamur. Sancti quoque auctores eadem religione teſtimonia ex quarto libro Eſdræ referunt, qua ex his ſeptem, qui a nobis approbantur, ut patet apud Ambroſium, libro de bono mortis, c. 10. & ſuper Lucam, cap. 1. At quartum Eſdræ librum, certum eſt, non

eſſe canonicum. Non igitur ex eo, quod ſancti ex huiusmodi libris teſtimonia tanquam ſacra referant, ſatis oſtenditur, eos eſſe divinos.

Septimum argumentum contra tertiam conſuſionem eſt, quod D. Hieronymus ambigit, an epiſtola illa ad Hebræos ſit canonica; imo aſſerit, Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de viris illuſtr. in Cajo, & ex commentariis ſuper Eſajam. Eusebius item libro 6. cap. 16. Cajus, inquit, vir diſertiſſimus Pauli Apoſtoli tredecim eſſe epiſtolas aſſerit, eam, quæ ad Hebræos ſcripta eſt, non commemorans, & quæ nunc apud Latinos putatur non eſſe Pauli Apoſtoli. Non igitur certum eſt, eam eſſe canonicam. Dubitat etiam item Hieronymus de auctoritate huius epiſtolæ in lib. de viris illuſtribus in Paulo, & in epiſtola ad Paulinum, & in commentariis Hieronimæ.

Ac ne omnia ad Divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc item ipſa ſuadet. Prima Lutheri eſt, in prologis dicentis, Ad Hebræos epiſtola nec Pauli eſt, nec ullius Apoſtoli. Nam durum habet nodum, quod in 6. & in 10. capite ſimpliciter denegat poenitentiam peccatoribus poſt baptiſmum; & duodecimo cap. ait, Eſau non inveniffe poenitentia locum, quanquam cum lacrymis inſiſſet eam. Quod eſt contra omnia Evangelia & epiſtolas Pauli. Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adjiciunt viri quidam haud mediocriter in Eccleſia catholica celebres, quod ſi Pauli hæc epiſt. fuiſſet, procul dubio ad Hebræos ab Hebræo ſermone fuiſſet Hebraico conſcripta. At non eſſe, multis argumentis ſuadent, tum quoniam auctor huius epiſtolæ, Melchisedech, inquit, interpretatur rex juſtitia, quod ſi Hebraica lingua diceret, abſurdum eſſet, non aliter ac ſi dixiſſet, Melchisedech interpretatur Melchisedech; tum quoniam idem auctor Hebraica teſtimonia citat, non juxta veritatem Hebraicam, ſed juxta translationem ſeptuaginta; non erat igitur Hebræus Hebræa lingua ſcribens ad Hebræos: tum quoniam epiſtola Hebraica nuſquam gentium reperitur; non eſt autem probabile, ex omnibus epiſtolis Apoſtolicis hanc unam peruiſſe; nam

7. Argu.

Cap. 6. & 8

Cap. 31

Ration. in con-
firmat.
7. argu.

Cap. 8. 9. &
10.

re-

reliquæ in idiomate, quo ab Apostolo sunt scriptæ, apud nos servantur.

Cap. 1.

Tertia insuper ratione suadent, auctorem hujus epistolæ non fuisse Paulum, quoniam ad probandum Hebræis, Christum esse filium Dei, illo testimonio utitur, Ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem. Quod tamen in germano literæ sensu de Salomone intelligitur: ut patet in lib. 2. Reg. & in 1. lib. Paralipomenon. De- decet autem tantum Apostolum in tanta re, idque in principio epistolæ, Hebræis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Cap. 2.

Quartam adhuc rationem addunt, quoniam auctor hujus epistolæ asserit, se in doctrina Evangelica ab his, qui dominum audiere, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat, se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Cap. 1.

Cap. 9. 1. b5

Quintam rursus apponunt, quod hujus epistolæ auctor loquens proprie de testamento, qua ratione a pacto distinguitur, probat vetus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio, ubi tamen Moyses non de testamento proprie, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minus apte referat sacrarum testimonia literarum.

Cap. 24.

Cap. 9.

Cap. 8.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem epistolæ auctor astruit, in arca fuisse urnam manna, virgam Aaron, & tabulas; cum tamen tertio libro Reg. expresse dicatur, in arca non nisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec epistola canonica, utpote quæ cum libro canonico evidentissime pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, & hunc secutus Cajetanus tertiam conclusionem moliantur evertere.

8. Argu.

Quartam vero conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacifice sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergo sapit Apostolicum usum & auctoritatem. Quare non videtur Jacobus auctor ejus epistolæ, atque adeo ne alius quidem Apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap. 23. de hac epistola dissentientem his verbis. Sciendum tamen

est, quod a nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit ejus. Nam quod Lutherus pingui Minerva argumentatur, hanc epistolam nullius Apostoli esse, quia contra Paulum tribuit operibus justificationem, & a viris doctis prorsus contemnendum est, & a nobis dissimulandum, ne de fide, & operibus *παραπρωσ* differamus.

Nonum argumentum adversus eandem conclusionem intenditur; quod stylus epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longe alius sit ab stylo primæ, ac proinde non fiat ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum Apostolum. Non igitur secunda a Petro Apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illa secunda epistola in epistola ad Cyprianum Hieronymus dubitat; atque Eusebius libro tertio, cap. 3. de secunda Petri multis, inquit, incertum est, &c.

Decimum argumentum in eandem conclusionem est, quod Eusebius libro tertio Eccles. histor. eorum sententiæ subscribit, qui asserunt, duas posteriores Joannis epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento presbyteri; unde & salutatio harum epistolarum hujusmodi est, Senior Cajo, Senior Electæ. Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hanc Eusebii opinionem liquet descendisse, in libro de viris illustribus, cum & Joannis Evangelistæ, & Papiæ vitam operaque texeret.

Undecimum eandem item conclusionem labefactare contendit; quod epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam merito rejecerunt. Nam plerosque rejecisse Hieronymus auctor est; Eusebius item 3. Ecclesiast. hist. lib.

Postremum argumentum contra quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes congeffit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur quantum complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli & Evangelistæ videatur; unam, quod Eusebius libro 3. hist. Eccles. asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ: alteram, quod Dionysius Alexan-

9. Argu.

10. Argu.

Cap. 25.

11. Argu.

Cap. 25.

Argu. 12.

Cap. 39. Euseb. lib. 7. cap. 23.

drinus, gravis imprimis auctor, & qui candidissime de hoc libro iudicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum: tertiam, quod Dorotheus Tyri Episcopus ac martyr prodidit, Joannem Euangelium suum scripsisse in insula Pathmo, de Apocalypsi autem nullam omnino facit mentionem: quartam, quod Cajus, vir sane orthodoxus, aperte negat, Apocalypsim esse Joannis Evangelistæ, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo: quintam, quod Anastasius in suo catalogo, ubi sine controversia de hujuscemodi rebus accuratissime disputavit, non audet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistæ: sextam, quod Joannes Evangelista nomen suum per modestiam in Euangelio tacet, auctor vero Apocalypseos suum contra nomen frequenter inculcat: septimam, quod Græci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imo multi eruditissimi viri totum librum ceu fictum insectati sunt, quasi nihil haberet Apostolicæ gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod Apostolica maiestate dignum videretur: octavam, quod stylus Evangelii & hujus libri magnopere discrepant: nonam, quod in Græcis codicibus non erat titulus Joannis Evangelistæ, sed Joannis Theologi, qui alias Presbyter cognominatus est. His conjecturis Erasmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangelistæ adimat. At Lutherus nec Apostolicum, nec Propheticum existimat, quod beatos dicat eos, qui servant, quæ in ea scripta sunt, cum tamen nemo sciat, an felix sit an non sit; & præterea cum humana intelligentia scripturam illam penitus non assequatur: tantumdem (inquit) est, ac si eam non haberemus. Quippe divini libri, quoniam ad populi utilitatem accomodantur, ab humana intelligentia non sunt prorsus remoti. En argumenta, quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certe, aut superari non potest. Quod parte hujus questionis ultima palam fiet; ubi eorum argumentorum quantum quodque valeat, quantumque idoneum sit unumquodque, videbimus.

Vide etiam
eundem. l. 3.
c. 25.

CAPUT XI.

*Ubi confutantur argumenta capite
nunc proximo posita.*

Non ego catholica dogmata crassius utorum circumfunderem tenebris, nisi lumen possem accendere, quo quasi sole ex oriente fugarentur. Alioqui in hæreticorum argumentationibus recitandis digitos ad fontes solum intendere, ne videlicet lutulentæ illorum aquæ in nostra scripta deriventur, consilium est amicorum quidem, sed (nisi me fallit amor) timentium, ubi non est timor. Existimarent namque imperiti, argumenta esse majora, quam ut a nobis refelli possent, si aut summam & breviter perstringeremus, aut certe omnino dissimularem. Mucronem itaque adversariorum ipsi, qui acuius, retundemus.

Nam ad primum argumentum tametsi respondere possumus, non omnes libros canonicos esse simul ab universa Ecclesia receptos, quo fieri potuisset, ut quem priora Concilia minime recepissent, eum posteriora confirmarent; respondemus tamen (idque verius) Baruch prophetiam tanquam partem quandam Hieremiæ fuisse a veteribus computatam. Quod (ne nostrum videatur esse commentum) testimoniis antiquitatis roborandum est. Augustinus in primis tradit hoc 18. de civit. Dei lib. hæc in verba, Prophetans autem de Christo Hieremias, Hic Deus meus (inquit) & non æstimabitur alter ad eum: Posthac in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Atque e vestigio Augustinus, hoc testimonium, ait, quidam non Hieremiæ, sed Baruch scribæ ejus attribuunt; sed Hieremiæ celebratius habetur. Et auctor li. qu. vet. & nov. testam. qu. 102. sive Augustinus, sive quicumque tandem alius is fuerit, Cassiodorus etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoque idem testimonium nomine Hieremiæ citat, in homil. quadam de Trinitate. Sexta etiam Synodus sess. 8. refert ex ejusdem Chrysost. altera homilia, cujus initium est, Profundam sectionem, nomine Hieremiæ illud idem testimonium. Clemens item Alex. lib. 1. paedag. cap. 10. illud, Audi Israel mandata vitæ, &c. quod Ba-

Respon.
ad 1.

Cap. 33.
Baruch. 34.

Baruch 3. nos habemus, Hieremias assignavit: & l. 2. c. 3. referens illud, Ubi sunt, &c. divinam scripturam vocat. Et Basil. 4. lib. contra Eunomium super illud, Ut cognoscant te solum verum Deum. Ambrosius item libr. 1. de poenitentia, cap. 8. & lib. 3. Exameron, cap. 14. & lib. 1. de fide cap. 2. ex eodem lib. sub nomine Hieremias testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epist. sua prima ad omnes Christi fideles; Felicem in epist. ad Petrum Episcopum Antiochenum in 5. Synodo condemnatum; Pelagium denique in epistola ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur, eum olim antiqui Hieremias tribuebant: essetque difficile credere, nisi testes hujus rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, sed abunde tamen elusimus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuisse adeo certum. Sed quemadmodum ante tempora Hieronymi, licet quidam asseruerint epist. Jacobi ab alio sub nomine ejus editam, tamen paulatim (ut idem ait) procedente tempore, obtinuit auctoritatem; & epistola Judæ, quam a plerisque Hieronymus asseruit fuisse rejectam, auctoritatem usu meruit: ita & liber iste Baruch, quamquam olim a quibusdam non fuerit receptus, modo tamen dignus est habitus, qui ab Ecclesia & Conciliis universalibus reciperetur.

Secundum quoque argumentum facile diluitur. Nec enim verum est, in libris canonicis decernendis Ecclesie regulam esse Hieronymum, quod Cajetanus perperam, ne dicam perniciosè existimavit. Hieron. quippe (ut Joan. Cochleus vere dixit) in enumeratione canonicorum librorum veteris Testamenti, Josephum secutus est; qui in 1. lib. adversus Apionem ex majorum suorum traditione, ut inquit, 22. libros enumerat. Auctor est Euseb. lib. 3. c. 9. & 10. At August. non Judæos, sed Christianos in ea re sequitur, & recte hic quidem. Nam Ecclesia gentium columna est, & firmitamentum veritatis. Probaturo vero a Gelasio sententia Hieronymi non in canone sanctorum scripturarum consti-

tuendo, sed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei & fidei religione reprehendit. Atque ad secundum argumentum hæc satis dicta sint.

Nam ad primam ejus confirmationem respondeo (id quod doctiores fere credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Rufini. Certe D. Cyprianus in epistola ad Rogatianum, Ecclesiasticum, & in libro de habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat. quod vero Rufinus asserit, ex patrum traditione eos libros a canone rejiciendos (pace lectoris dictam sit) patrum traditiones ignoravit. Tertium namque Carthaginense concilium, quod hos inter canonicos numeravit, dicit se a patribus accepisse; & August. lib. 1. de prædest. Sanctorum, proximos Apostolorum affirmat librum Sapientie tanquam divinum citavisse; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquit, In Primis scripturarum institutionibus quendam de divina sapientia dixisse comperies, Amator factus sum formæ illius. Quid omnes commemorem? Hieronymus in primum caput Hieremias, ut librum prophetæ citat; Ambrosius autem 1. lib. de fide; Gregor. 18. moralium; & concil. Sardiceni in epistola ad omnes Episcopos, ut divinum librum Sapientie referunt; Concilium demum Toletanum undecimum in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand. 7. lib. Strom. Ambros. serm. 31. & lib. 4. de fide; Evaristus Papa in epistola prima ad Episcopos Africanos; Sixtus secundus in epistola ad Gratum Episcopum. Utrumque autem lib. divinam scripturam esse, tanquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76. Anomæorum. Non igitur patrum traditione eos libros Rufinus, sed suo potius sensu refutavit. At eo tempore, quæ res nondum erat definita. Quæ etiam ratione & reliquos excusamus. Nam quod D. Tho. in eam sententiam advocatur, id ferendum nullo modo est, ut ex 1. parte, q. 1. art. 3. colligere licet, & ex commentariis in quartum caput de divinis nominibus. Sed in illa quæst. 89. nihil de suo dixit; quin ad verbum retulit Augustinum;

4. cap. de divin. nom.

Cap. 4.

Cap. 1.

Cap. 4.

Respon.
ad 2.

In princ. ep.
ad Hab. &
in resp. ad
16. artic. Pa-
ritus da-
mptos, ar.
4. in prolo-
go Galeato
Hist. Eccles.

qui tamen quam haberet constantem firmamque sententiam, lib. 2. de doctr. Christiana cap. 8. & l. 17. de Civitate Dei, c. 8. & ad Horosium contra Priscilianistas, cap. 11. imo eo ipso libro de cura pro mortuis gerenda, c. 17. manifeste declaravit.

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate concilii Laodicensi sumitur, imbecilla est. Non enim concilium negat esse canonicos: licet inter canonicos noluerit annumerare; quod nondum ea res satis erat explorata. Videlicet (quod sæpe jam diximus) non omnes simul libri canonici ab Ecclesia sunt communi consensu recepti.

Ad tertiam vero confirmationem (quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum, qui dicuntur Apostolorum, disputare volumus; nam hæc quæstio ab ea, quæ nunc in manibus est, separatur) dupliciter respondeamus. Prius, ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere, intelligat eodem cap. 84. tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quod si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur; respondeant hic ipsi nobis, qui Machabæorum lib. rejiciunt: sin autem (ne confiteantur, hos esse canonicos) testimonium hujus capituli contemnunt, jam profecto non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsionem subjicimus: Clementem, qui eos canones dispersos in unum volumen congregasse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliunde vel concilia, vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros, quam ab Apostolis didicerunt. Ait tamen Iren. lib. 3. c. 3. referturque ab Euseb. lib. 5. cap. 6. Clementem, quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, & eorum formam semper in oculis habuisse. Ita si hæc responsio non placet, detur alia: non omnes illos canones a Clemente editos; sed nonnullos a Græcis adjectos esse.

Ad postremam denique confirmationem, hujusmodi habeto responsum. Ut cum iis liberaliter agamus, donemusque eis, Synagogam in fide errare non

posse (quod tamen non perinde, ut de Ecclesia catholica certum est) negamus, hos libros a Synagoga esse rejectos. Aliud est enim non recipere, aliud vero rejicere. Judæi ergo intra suum canonem hos quidem libros publica auctoritate minime receperunt: tamen nonnulli etiam ex eis divinos, & sacros esse crediderunt. Qua de re vide Cochleum in libello de canonicæ scripturæ & catholicæ ecclesiæ auctoritate. De secundo igitur argumento hætenus.

Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, ante id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec conciliorum lectionem tam assiduam, nec hæreticorum impudentiam tam procacem in libris canonicis vel infirmandis, vel etiam rejiciendis. Quocirca non fuerunt perinde solliciti fideles de hujusmodi quæstione, cujus definitionem sine jactura pietatis poterant ignorare. Quod si argumentum idem contorquere in adversarios volumus, nihil est, quod facilius efficere possimus. Nam (ut ex concilio primo Toletano didicimus) si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas præter eas, quas ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. Cum ergo plerique (quod retro nos ostendimus) hos libros tanquam divinos venerentur, certe, si ecclesia non reciperet, in anathema concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audaciæ & temeritatis condemnemus, illos potius ignorantia laborasse concedamus. Imo cum perniciosius ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui revera non sunt, quam librum rejicere, qui alias vere sacri sunt (ut D. Thom. prima parte quæst. 68. artic. 1. & de potentia quæst. 4. artic. 1. latius explicat) cum concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac fere sancti omnes hos libros tanquam sacros Ecclesiæ tradiderint, profecto si ii non essent, perniciosissime falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

Ad quartum vero argumentum primo dicitur, quod Gelasius forsitan unius libri nomine ambos completur; quod etiam in Esdra non ipse modo fecit, sed & Isidorus & Hieronymus, qui Esdras interpretatus unicum, edidit, sequens Hebræorum

Cap. 11.

Respon.
ad 3.Respon.
ad 4.9. Etymol.
cap. 1.

Quinque annos integros: nā regnavit præterea & aliquot menses.

Cap. 36.
Cap. 1.

Respon.
ad rati-
on. 4.
argum.

Annius hos
libros Phi-
loni tribuit,
at doctine-
gant.

rum consuetudinem, qua Esdræ primus & secundus liber in uno est, ut Origen. in primum Psalmum docet, & Eusebius lib. 6. capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii, vel illud abunde magnum argumentum est, quod idem ipse probat lectionem scripturarum, quæ per anni circulum distribuntur, librum autem Machabæorum pro Dominicis Octobris, in quibus ambos ecclesia legit. Deinde respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguum forte sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At August. 18. de civitate Dei, & Isidorus 6. Etymologiarum, utrumque Machabæorum ab ecclesia recipi asseverant; quod & in præmio horum librorum asseritur. Nec id modo in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Euseb. atque reliquis licuit aliquando dubitare.

Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem affertur, Joannes Annii in commentariis super secundum librum Philonis de temporibus tradit, libros Machabæorum, qui absque temporibus scripti erant, Josephum adjectione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit vero id argumento, quo nos usi sumus; quo eodem Joannes quoque Lucidus permotus est 4. suæ chronographiæ libro. Unde autem Annii noster acceperit, aut si ne temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Josephum adjecisse tempora (ingenue fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ita menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Josepho tribuamus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse, viris ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeo conniventibus, mihi quidem non fit verisimile. Nisi volumus, mille quingentos annos, & eo amplius, ecclesia in utramque aurem dormitante, inimicum hominem zizania superseminasse. Quamobrem multo melius Euseb. Cæsariensis, licet hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed a Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syria anno a mor-

te Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos, quibus Alexander tanquam Monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim; quibus minor erat supputatio Monarchiæ Græcorum juxta rationem Hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quod juxta annalia Græca Antiochus regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio & juxta primum Machabæorum anno centesimo trigesimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippe, si centesimo trigesimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimus quinquagesimus tertius conficietur. Joannes vero Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quod scribit Alexandrum post adeptam Monarchiam annos septem regnasse, Seleucum vero anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, utrum ex his verum sit, cum supputatio præcipua, de qua hic agimus, minime varietur.

In hujus vero confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba pene effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpe ac multum errasse. Hoc certe loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergo? Nonne hic peccavit Cajetanus? Peccavit sane. Primum in eo, quod temere & inconsiderate, ne superbe dicam & arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentia Danielis esse deceptum, quem constat Spiritus sancti afflatu eum librum scripsisse. Deinde falso existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcirco Daniele interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis scripturarum passim uti: quas si arguat ab ipso male intelligi, quod verba non in eum afferat sensum, qui scripturarum erat germanus & proprius, is stultus esse videatur. Certe Poetæ recentiores veterum versus etiam integros usurparunt elegantissime: nec tamen priorum illi versus a posterioribus in eandem sententiam capiuntur. Fallitur præterea Cajetanus in eo, quod putat Danielis prophetiam non potuisse ad Idolum Antiochi referri, quia Domi-

nus

L. 4. c. 36

mus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippe scriptura & ad Luciferum pertinet, & ad Nabuchodonosor, & ad Antichristum. Vanissimum ergo fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quod in idolo, abominatione, & desolatione Antiochi ad verba Danielis alluserit; vel ea certe in simili causa usurparit. Nam etsi in illum sensum Daniele adduxisset, id fecisset egregie, quod & Paulus, & Apostoli cæteri sæpe fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Prius enim nihil impedit, ut Spiritus S. scriptori assistat, qui in quibusdam tamen humano more ex modestia loquitur. Sic enim Paulus ait, Etsi imperitus sermone, non tamen scientia; & rursum, Ut minus sapiens dico plus ego; & iterum, Donate mihi hanc injuriam.

Posterius, aliud est loqui de ipsius historię veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergo veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat, sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hac duplici responsione convellitur.

Sed & tertia bis quoque confutari potest; & quia non est opus confiteri, epistolam, cujus in priori fit mentio, eam esse, quæ e vestigio subditur; & quod si esse quis contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librorum incuria esse male distincta. Illa enim verba, Anno centesimo octogesimo octavo, non sunt initium epistolę sequentis, sed finis antecedentis; ut subsequens epistola hoc principium habeat, Populus qui est Hierosolymis. Cujus rei illud est argumentum, quod diem, annumve, quo scribitur epistola, non ab initio statim, sed a fine ponere solemus; salutationem vero statim a principio. Tamen si utrumque Constantinus & in epist. ad Donum Papam, & in epistola ad Georgium Constant. Patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur secundo loco ponitur, hæc scripta est anno centesimo sexagesimo nono, ut in priori epistola dicitur: quæ vero ordine quidem scripturę antecedit, sed re ipsa tamen posterius missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimo octavo.

Ita ad quartam rationem facile dici poterat (quod ante monuimus) illam Epistolam non esse, cujus prior meminit. Quare nec necesse est fateri, eam esse

scriptam anno centesimo sexagesimo nono. Quin compiler illius secundi libri, siue is fuerit Josephus, ut Annio placet, siue quisquam alius, quascunque epistolas invenire potuit a Judæis scriptas, nullo servato ordine, in initio libri forsitan collocavit.

Quod si secundam illam esse admitimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non secundum Hebraicam computationem haberi, sed secundum Græcam. Potuit enim (nec id incommode) fieri, ut, qui eas literas dederint, si Græcam monarchiæ supputationem fuerint secuti; quam tamen is, qui librum illum dicitur in compendium redegisse, noluit immutare, sed exscribere numerum, ut scriptum reperiit. In aliis vero secutus est semper supputationem Hebraicam. Judas itaque mortuus est juxta Hebræorum rationem, anno centesimo quinquagesimo secundo expleto, hoc est, anno centesimo quinquagesimo tertio. Quibus si apponas sexdecim annos Græcæ supputationis, constat numerus centesimus sexagesimus nonus, qui idem est cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus est, scripsit epistolam. Ita non est necesse cum Ruperio, libro de victoria verbi, alium a Machabæo Judam divinare, qui eam epistolam dederit.

Ad quintam, non desunt, qui existiment non Antiochum membratim divisum, sed ducem ab eo missum; sic enim videtur 1. capite significari: illum vero fuga elapsi morbo pestilenti interiisse, ut capitulo 9. dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1. particulam, Et, adjectam esse librorum vitio; lectionem autem veram hanc esse, Percusserunt ducem, & eos, qui cum ipso erant, diviserunt membratim, &c. Scio autem, verbum percutere interdum significare idem, quod occidere, ut eo loco, Percussit Philisthæum, &c. & ibi, Percussit Saul mille, &c. Sed non cogimur hic, vocabuli propria significatione deserta, ad dictionem confugere figuratam: præsertim cum Danielis 11. cap. de Antiocho scriptum sit, Et venient super eum Romani, & percutietur; quo loco Hieronymus, Percussus, ait, dicitur esse, non quod interierit, &c. & 2. Reg. 2. Servi David percusserunt de Benjamin 360. qui & mortui sunt. Sed ne illud quidem huic expositioni repugnat,

Lib. 10. de
vict. verb.
c. 15.

Josue 7.

gnat, quod Lirani objicit, Antiochum (ut hic dicitur) cecidisse. Non enim semper eo verbo mors significatur; sed, qui victus est, cecidisse vere asseritur. Ceciderunt, inquit, per prona fugientes. Sed ne illud quidem obstat, quod ibi legitur, Cum ingressus esset intra ambitum fani, clauserunt templum, cum autem intrasset Antiochus, &c: ubi videtur designari, Antiocho concluso nullum fuisse locum fugiendi relictum. Non enim intelligendum est templum clausum post ingressum ducis, sed cum milites essent intra fani ambitum: ut, si exempli causa dicamus, in atriis sacerdotes clauserunt januas templi. At contra, cum milites Antiochi aditum templi occlusum aperuissent, ut cognita res est, lapidibus sunt a Judæis obruti. Potuit ergo dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere: ob quam fugam cap. 9. dicitur, inhoneste ac turpiter de Perfide rediisse. Sed ne rimulas querere ad elabendum videamur, illa responsio & planior & verior est (cui historicorum gravium consentit auctoritas) non eundem esse Antiochum, de quo primo capite, & de quo capite nono perhibetur; sed ibi Antiochi Magni mortem scribi, hic vero Antiochi Epiphanis, cujus etiam finis primi libri capite sexto texitur. Nam illum Strabo libro 16. ait templum Beli expoliare conatum, finitimos Barbaros interemisse.

Ad sextam, licet Rupertus omnia ea figurate velit intelligi de arca novi testamenti, id est, humanitate Jesu Christi; ad literam tamen miraculum illud vel jam factum est, cum expulsis gentibus a Judæa Hebræi ex diversis locis, ubi erant dispersi, convenerunt: vel forte etiam, in conversione Judæorum ante diem judicii futura, fiet.

Nec nostris conjecturis divina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postrema demum ratione solvenda varie torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem a tribu Juda originem ducere; eaque ratione defendunt, sceptrum de Juda non esse translatum. Alii, sequentes traditiones Thalmud, astruunt, Machabæis quoque existentibus ducibus fuisse judices quosdam ex tribu Juda, penes quos summa decernendi atque imperandi potestas resi-

deret, qui Hebraice *Zanedrin*, Latine senatus, ut apud Romanos, appellabatur. Unde illud est, Populus qui est Hierosolymis, senatusque & Judas, &c. Hos itaque cum Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum Judaicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio sustulit, tunc vere sceptrum de tribu Juda dicitur abstulisse. Alii hunc nodum solvunt, affirmantes illam Jacob Prophetiam, promissionem fuisse ad legem comminationum intelligendam; quæ scilicet mutatis moribus commutetur: & quemadmodum sententia adversus Ninivitas post poenitentiam translata est, ita quoque hæc divina promissio filius Juda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tum comminationibus, tum promissionibus ex Ezechiele desumunt, apud quem Dei & comminatio & pollicitatio pro conversis, aut averfis hominum moribus transferuntur. Nos vero, quibus consilium est alienas expositiones non inimice aut insectari, aut repellere, facilius hunc locum expediemus, si ex primo Machabæorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidisse, non tanquam proprium & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandum; ut videlicet Israeliticam plebem interea tuerentur, donec surgeret Propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Juda venturum expectabant. Qua ex re sceptrum de tribu Juda non auferabatur; eo præsertim, quod ipsa quoque tribus in hoc populi conditum sententiamque a principio saltem creditur consensisse. Quartum ergo argumentum cum suis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi 24. cap. ponit, auctorem libri Machabæorum errasse in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cum Lucas ad exercitum Romanorum perspicue retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippe litera & ad Nabuchodonosorem & ad Antichristum spectare potest. Sic eadem & ad Antiochum, & ad Idolum Romanorum, & ad Antichristum pertinet. Quæ omnino res, quoniam nihil obscura est, nostra explicatione non eget.

At quintum argumentum refellimus. Non modo concilium Carthaginense,

Ezech. 38.
vid. 2. Regum 7. & 3.
Reg. 9. de promissione throni Davidi facta.

Respon.
ad 5.

Hilar. in Ps.
128. Cassiod.
in Psal. 88.
& 89. & 91.
Et 5. l. hist.
Eccle. c. 18.

Cap. 18.

Cap. 19.

Cap. 14.

Vide ea, quæ
in confutat.
7. argum. ex
Hieron. re-
feruntur.

& Innocentius, sed plerique alii Sapien-
tiam & Ecclesiasticum Salomoni assigna-
verunt. Nam librum quidem Sapientie
nomine Salomonis citat Tertullianus de
præscriptionibus hæreticorum; Origen.
super epistolam ad Romanos lib. 8. Cy-
prius sermone quarto de immortalita-
te; Basilus lib. 5. contra Eunomium;
Ambrosius sermone 8. in psalmum,
Beati immaculati, & lib. 3. Exameron
cap. 15. & 4. lib. de fid. cap. 6. &
Euseb. 11. lib. præparationis Euangeli-
cæ, cap. 5. Quin Eusebius ipse lib. 4.
Eccl. hist. cap. 22. asserit, Egesippum,
Irenæum, & omnes antiquos librum
Sapientie Salomoni tribuisse. Tribue-
runt certe Evaristus in epistola ad e-
piscopos Africanos; Felix primus ad
omnes episcopos Gallie; Felix se-
cundus ad Athanasium & cæteros e-
piscopos Egypti; Epiphanius hære-
si 76. Anomæorum; Damascenus quar-
to sue Theologie libro, ubi Jodocus
Clichtovæus multis argumentis con-
tendit, librum illum non fuisse Philo-
nis, sed Salomonis: in quibus illud ma-
ximum est, quod verba, quæ auctor
cap. 9. ejusdem libri de se dicit, non
alii, quam Salomoni congruere possunt.

Ecclesiasticum quoque auctores no-
bilissimi Salomonis nomine retulerunt;
Clemens Alexand. lib. 7. Strom. Gre-
gorius Nazianzenus oratione octava;
Basilus quarto libro contra Eunomium;
Chrysostomus, sive quis alius fuerit,
homil. tertia imperfecti operis in Mat-
thæum; Ambros. super 7. caput prioris
ad Corinth. Hieronymus in cap. 10.
Ecclesiasticis; Cyprianus ad Rogatia-
num, & 3. lib. ad Quirinum, & 1.
serm. de eleemosyna; Cassiodor. in Psal.
55. & 66. & 93. Gregorius 10. libr.
Moralium, & 1. quæst. 1. cap. Non est
putanda; Sixtus primus in epist. ad o-
mnes fratres; Marcellinus ad Salomonem
episcopum; Fabianus in epist. ad omnes
Orientales Episcopos; Sixtus secundus
ad Gratianum; Damasus ad episcopos I-
talie; Joannes Papa ad Valerium epi-
scopum. Quod si post tot, tanque gra-
ves auctores libros illos Salomonis esse
asseveremus, nihil erit profecto cur ti-
mere debeamus.

Deinde librum esse hujus aut illius
scriptoris non admodum interest catho-
licæ fidei, dummodo Spiritus sanctus
auctor esse credatur. Quod Gregorius in
proœmio super Job. c. 1. erudite & tradit
& explicat. Nec enim refert, quæ penna

rex epistolam scripserit, si vere scri-
psit. Unde nihil obstat, ut in ea re,
quæ ad fidem non pertinet, Innocen-
tius & concilium Carthaginense com-
munem antiquorum opinionem seque-
rentur. Nec proinde tamen in libris
canonicis enumerandis errare potuere,
quippe quod ad fidem attinere certum
sit.

Deinde, ut has duas responsiones
prætermitteremus, habemus aliam mul-
to potiore, quam ex Euseb. lib. 11.
præparationis Evangelicæ Joannes Drie-
donis expressit. Cum enim Salomon,
juxta scripturam, locutus fuerit tria
millia parabolarum, & carminum quin-
que millia, quæ non sunt in unum ali-
quod volumen a Salomone coacta; fue-
runt alii atque alii, qui sententias Sa-
lomonis sparsas collegerunt, ut patet
Proverbiorum c. 25. Ita Augustinus
Eugubinus, secutus Rabbi Moysen &
Thalmudistas, credidit Esaiam libros
Salomonis scripsisse: quod equidem
incertum habeo; illud vero exploratum,
sententias librorum, qui Sapientiales
vulgo nuncupantur, a Salomone quidem
fuisse primum excerptas, sed non ab eo-
dem auctore collectas. Unde & Jesus
Syrach in Ecclesiastico non ait, se
protulisse, sed renovasse sapientiam de
corde suo. Hujus ergo rei Innocentius
& concilium Carthaginense non ignari,
optima ratione hos omnes libros Sa-
lomonis dederunt. Ac de quinto ar-
gumento hæc dixerimus.

Sextum vero argumentum Cajetani
est in fine commentariorum super li-
bros historicos veteris Testamenti.
Pudet autem virum alioqui ingeniosum
& doctum, virum pium, ac nostræ fa-
milie columen, vano distinctionis no-
væ commento argumentum firmissimum
eludere voluisse, atque, ut levio-
rem plagam repelleret, gravio-
rem accepisse. Cum enim nomen libri canonici apud
scriptores omnes, uno excepto Cajeta-
no, pro sacro atque divino sumatur,
non modo comprehendi animo, sed ne
suspicionem quidem potest attingi, Pon-
tifices & concilia omnia aliter vocabu-
lum usurpasse, quam erat in usu uni-
versorum. Deinde concilium Cartha-
ginense, ne quis aliter inverteret, quid
nomine scripturarum canonicarum in-
telligeret, declaravit inquiens, Præter
scripturas canonicas, nihil in ecclesia
legatur sub nomine divinarum scriptu-
rarum. Sunt autem canonicæ scriptu-
ræ,

Cap. 5.

3. Reg. 4.

In com-
ment. su-
per. Gen.

Cap. 50.

Respon-
ad 6.

ra, &c. Et Innocentius, Hi libri, ait, recipiuntur in canonem sanctarum scripturarum. Et in concilio Florentino eodem spiritu inspirante illi omnes libri, quos suscipit, & veneratur ecclesia, & de quibus præsens disputatio instituitur, scripti a sacris auctoribus assentuntur. Præterea, cum sub eodem contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est, ut partim in una significatione, partim in alia libros canonicos habeamus. Ac si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritate conciliorum atque pontificum nullus liber facer conitare poterit. Nam pari causatione, si id quidem lubitum esset, hæretici dicerent, unumquemlibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omnino est, retineamus potius eam rationem oportet, quam Cajetanus voluit evertere, vir (ut sæpe jam dixi) cum primis eruditus & pius, sed qui in libris sacris constituendis Erasmi novitates, ingeniumque secutus, dum alienis vestigiis voluit insistere, propriam gloriam maculavit. Ac de sexto argumento hætenus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest, non Ambrosium modo, sed & Cyprianum ad Pompejanum, & Augustinum 18. de Civ. Dei, referre ex 3. & 4. libro Esdræ testimonia, sed non tanquam ex spiritu divino edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

In septimo principali argumento molestè fero, non alienos modo, verum etiam nostrates (bona venia legetur) in tam novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint. Sed id multo molestius, ut, si Pauli non sit, protinus non sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit epistola certo esse canonica. Sive enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam epistolam scripserint, canonica erit. Nam & per Lucam & per Barnabam Spiritus sanctus loquebatur. Sed ad rem. Cum hæreticum sit, hanc epistolam a sacris scripturis excludere, certe temerarium est (nequid amplius dicam) de hujus epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes in primis libro 1. commentariorum super Matthæum, & refertur ab Eusebio lib. 6. ecclesiastica

historiæ, Ego dico (ait) quod ipsa manifestissime est Pauli Apostoli; & semper omnes antiqui majores nostri eam ut Pauli Apostoli susceperunt: & opinio usque ad nos pervenit quod sermo ejus est Græco sermone compositus, vel per Clementem Romanæ urbis Episcopum, vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium 6. Ecclesiasticæ historiæ libro, Manifeste (inquit) est Pauli, scripta quidem Hebræo sermone tanquam Hebræis, sed a Luca in Græcum interpretata.

Eusebius quoque in eandem sententiam ivit, 3. lib. historiæ Ecclesiasticæ. Ubi cum dixisset, Clementem Romanum Episcopum in epistola ad Corinthios nomine Pauli testimonius hujus epistolæ usum, continuo subjicit, Unde constat, quod Apostolus hanc epistolam tanquam Hebræis mittendam, patrio eam sermone conscripserit: & (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, alii autem Clementem interpretatum esse: quod & magis verum est, quia & stylis ipse epistolæ Clementis cum hac concordat, & sensus nimirum utriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt. Hætenus Eusebius. Et c. 3. ejusdem libri, Pauli manifeste 14. sunt epistolæ. Dies me deficiet, si velim enumerare auctores Græcos, qui hanc epistolam Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in epistola ad Episcopos Africanos, & lib. 11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. lib. Thesauri? Quid Chrysostomum infinitis prope locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletum in epistola de ordinatione Episcoporum? Quid Higinium in epistola ad omnes Christi fideles? Quid concilium Laodicenum? Quid tandem concilium Ephesinum? cum omnes Græci scriptores (ut auctor est Hieronymus ad Dardanum) hanc epistolam Apostoli Pauli esse una voce fateantur. Theophylactus certe nūrat eorum impudentiam, qui hanc epistolam Pauli esse inficiantur; affirmatque eos non secus peccare, quam si a Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempe fatentur etiam. Fateatur Ambrosius super Psalmum, Beati immaculati: & libro de his, qui my-

Cap. 18.

Cap. 11.

Cap. 37.

Cap. 9.

Concilium Ephesinum expresse docet Apostoli testimonio probari, quod Christus est factus Pontifex, & Apostolus confessionis nostræ. Concilium Ephesinum dixi, quia illa epistola Cyrilli sit, præsidebat tamen Synodo; & est a Synodo approbata. Cassiod. in Psal. 109. Adrian. in epist. ad Const. & Irenem.

Cap. 56.

Respon. ad 7.

Arrius negavit hanc epistolam esse Pauli, ut auctor est Epiphanius. 69.

serius initiantur, cap. 8. Augustinus insuper 2. lib. de doctr. Christian. cap. 8. & sæpe alias. Item Gregor. 5. lib. Moralium cap. 3. Gelasius cum concilio septuaginta Episcoporum: Innocentius Papa: Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli Apostoli. & audemus nos in dubium vertere, quod omnes catholici tot retro sæculis sine ambiguitate tenuerunt? Omitto quod Petrus, nisi me valde opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, salutatio ipsa adeo aperte docet, ut ne Cajetanus ipse quidem negare potuerit. At secunda Petri eisdem quoque scripta est. Ait enim: Ecce jam vobis hanc secundam scribo epistolam. In hujus vero fine sic Petrus inquit, Sicut & charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, &c. Vobis scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Unde facta distinctione subjungit, Sicut & in omnibus epistolis: ut non obscure intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate & salute Christi, idem & in aliis epistolis scripsisse. Non est ergo, cur de auctore hujus epistolæ quisquam dubitet.

At Hieronymus dubitat. Certe, ut dubitasset, non proinde nostram hanc certam indubitatamque fidem ambiguum efficere potuisset. Sed negamus, Hieronymum ancipitem hoc loco (quod illi falsissime impingitur) habere sententiam. Nam, ut innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epistola nomine Pauli testimonia; ut illud etiam dissimulemus, quod de viris illustribus in Paulo, cum quorundam contrarium sensum expressisset, eorum argumenta refellit: ille profecto locus Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistola ad Dardanum de terra promissionis, in hæc verba: Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide qui vocatur Abraham, &c. Nec me fugit, quod perfidia Judæorum hæc testimonia non suscepit. Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli, suscipi; & ni-

hil interesse cuius sit, cum Ecclesiastici viri sit, & quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter scripturas canonicas, nec Græcorum Ecclesiæ Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt: & tamen nos utramque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes, qui utriusque testimoniis utuntur, non ut interdum de apocryphis facere solent, sed quasi canonicis & Ecclesiasticis. Hactenus Hieronymus. Et in epistola ad Titum, Lege (inquit) ad Hebræos epistolam Pauli Apostoli, sive cujuscunque alterius eam esse putas, quia jam inter Ecclesiasticas est recepta.

Ad primam igitur rationem, quoniam in relectione de poenitentia accurate sane ac diligenter illa Apostoli loca explicata sunt, non est necesse modo respondere.

Ad secundam respondere necesse est, & quidem eo ordine, quo adversum constitutam veritatem objectionis singulæ particulæ fuere propositæ. Nam, quod prima particula objiciebatur, facile diluitur, cum contingere potuerit, ut interpretes reliquerit quidem in textu verba Hebraica, sed in margine, quod fieri solet, addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu fortasse venit in verbis illis, Eli, Eli, &c. Quod autem, quæ expositor fortasse quispiam in margine apposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquam inserantur, Nicolaus Liranus recte 2. Reg. 8. animadvertit. illa enim verba, De quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo, & mare æneum, & columnas, & altare, in hunc modum & adjecta, & inserta esse constat.

Potuit & alia ex causa proficisci ut Apostolus vel Evangelista Hebraice scribens, quorundam vocabulorum interpretationem adjecerit, quod apud Judæos erant verba quædam, vel Chaldaica, vel Syriaca, quæ potuerunt commodè in linguam Hebraicam verti: ut Golgotha, & Epheta.

Ecce duas causas, quibus interim argumentum illud Cajetani posset eludi. Quo ne librum quidem Genesios Hebraico sermone scriptum sibi Cajetanus suaderet. Nam ibi legitur,

Cap. 8.

Respon.
ad rati-
ones 7.
argu-
menti.

Cap. 27.

Joan. c. 18.
videtur a-
struere vo-
cē Hebræā
esse. Sed
quia voces
Chaldeæ e-
rant Hebræ-
is quasi pro-
pria, ideo
Euāgelista
dixit, He-
braice autē
Golgotha &
quemad-
modum si
ego dicam,

Ra-

Hispane autem Javali,
Quam vocē
Punicam
esse certū
est pro apro
ab Hispanis
usurpatam.
Cap. 35.
Cap. 12.

Rachel vocasse filii sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei: nomen vero ei a patre inditum Beniamin, id est, filium dextræ. & in Exodo, Est enim phase, id est, transitus Domini. Respondeant nobis isti, qui simili argutia negotium nobis exhibere volunt: & si non valuerint, tertiam causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina composita ex multis simplicibus, quæ nonnunquam integra in compositione manent, interdum corrupta. ea si aliis verbis eadem etiam lingua explicare voluero, nihil absurdum orietur: ut si verbi causa dicam Deicola, interpretatur Dei cultor: paterfamilias, hoc est, domus gubernator & parens. Quod idem in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa & præstantissima & verissima est, Interpretem id jure suo facere potuisse, cum videlicet necessum fuit Hebraica verba manere. Si enim interpretes transtulisset, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, non fuisset a Latinis perceptum, quorsum astantes dixerint, Heliam vocat ille. Quare verba Hebraica retinere coactus, eorum interpretationem apposuit, quod facere æque poterat verbis Hebraicis non retentis. Certe Geneseos 35. & Exodi 12. in Hebræo nominum interpretatio non habetur: sed interpretes adiecit de suo.

Quod si objicias, illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officina interpretis prodierit: primum conceditur conclusio; nec ego video cur perhorrescere debeamus. Deinde, negatur illa collectio, Si ab interprete profiscitur, extra sacras literas est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum literarum interpretatione additur, non censetur a sacris literis aliena. Unde Hieronymus in commentariis epistolæ ad Galatas, Hanc consuetudinem, inquit, in pluribus locis scriptura conservat, ut Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat; Bartimeus filius Timei, Afer, divitiæ, Tabita, Dorcas, & Mesech, vernaculus. Ecce scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam quam interpretem addidisse compertum est.

Atque id in epistola ad Hebræos vel maxime locum habet; cujus interpretes fuit vel Lucas, vel Clemens; quod Apostolo & vivente & vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propensius. Verum esse asseverarem, nisi academice temperamentum in causa conjecturali placeret. Nihil ergo prima illa causa movere nos debet, ut credamus hanc epistolam Hebraice scriptam non fuisse. Sed ne secunda quidem causa movet. eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actorum lib. Judæis loquens citat scripturam veterem juxta translationem Septuaginta. Itaque interpretes aut Lucas, aut Clemens, licet Hebræos Hebraice Paulus fuerit allocutus, versionem tamen septuaginta interpretum magis reddere voluit, ne Græci literæ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus Romanis scribens abutitur testimonio Abacuch juxta translationem septuaginta; ne Romanis auribus insuetam orationem afferret: ut Hieronymus auctor est in commentariis super Abacuch.

Jam vero, tertia illa causa, quæ in postrema hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpentorates primas ex suis hominibus deferrebant, epistolam hanc Hebraicam, hodie etiam, Matthæique Evangelium extare. Sed ut Judæus ille nos irridere voluerit, aut etiam ex alicujus Hebræi versione illi habeant nunc Hebraicam epistolam Pauli, Evangeliumque Matthæi, perierint vero legitimum Matthæi ad Hebræos Evangelium, & epistola Pauli ad Hebræos, Judæorum cura id verisimillimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, qua etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus epistolæ non credatur, prius respondetur, testimonium illud in sensu literalis ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam literalem ad Salomonem etiam pertinere; cum eadem litera plura simul literalia sensa contineat; ut D. Thom. & ante hunc D. Augustinus tradidere. Quemadmodum igitur nomine David Christus interdum ad literam significatur, ut Ezech. 34. Scitabo super ea pastorem unum, servum meum David: & Hieremiæ 30. Servient Domino Deo suo, & David regi suo, &c. Sic & per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco scri-

Actor. 13.

Cap. 1.

Cap. 22

Ante paucos annos
Sebastianus
Munsterus
dedit Euāgelium
Matthæi
Heb & ejus
in Latinam
linguam
versionem.

Cap. 4. in
illud, abba
pater.

1. part. q. 1.
art. 10.
3. de doct.
Christi. c.
27. & 12.
conf. c. 26.
31. & 32.

Cap. 1.

De unitat.
Eccle. c. 8.Cap. 9.
August. ad
Vicen. Do-
natistam,
epist. 48.
Dionys. in
epi. ad Tit.
Hieron. in
13. Matth. c.

scriptura signavit. Id ne nos præteri-
ret, adjecit, Stabiliam thronum ejus
usque in sempiternum. Quod apud Lu-
cani Angelum ad Christum retulisse,
notius est, quam ut explicandum sit;
Filius, inquit, altissimi vocabitur,
& super domum David sedebit. Au-
gustinus porro auctor est, Psal. 71.
licet in Salomonem inscribatur, Ju-
dæos tamen de Christo esse prophe-
tiam invicissime defendere, quia non-
nulla ibi ita dicta sunt, ut in Salo-
monem convenire non possint. Quæ
eadem profecto causa, ut de Psalmo
44. idem sentiamus, cogit.

Posterius, ut in sensu allegorico hoc
testimonio Paulus abuteretur, nihil a
suo more faceret alienum; qui cum
sæpe alias, tum maxime in priori ad
Corinth. epistola, ex sensu allegorico
argumentatur. Aliud est enim ex sen-
su spirituali certum & efficax argu-
mentum trahi, quod Augustinus, Dio-
nysius, Hieronymusque negarunt; aliud
vero argumentum inde probabile duci,
id quod nemo sane doctus negare pot-
est. Quod enim Rhetores argumen-
ta verosimilia certis & exploratis ad-
jungunt, id Apostolus quoque facit.
Potuit autem hoc loco multo & com-
modius & vehementius facere, ubi
Hebræi intelligebant ea, quæ David
in Salomone Deus promiserat, in
Christo esse complenda. Intelligebant
autem, eisdem sacris literis sæpius
admoniti, ut Mich. 4. Dan. 7. pa-
ter.

Ad quartam rationem non oporteret
respondere, si oratio Pauli colo & com-
mate aptius distingueretur. Itaque le-
ctio in hunc modum habere debet,
Quæ cum initium accepisset enarrari
per Dominum ab eis qui audierunt,
in nos confirmata est; ut illa verba,
Ab eis qui audierunt, non ad parti-
cipium sequens, sed ad infinitivum
antecedens referantur. Sed cui hæc
displicent, is tale habeat responsum.
Quod Paul. ait, In nos confirmata
est, non ad se peculiariter refert, sed
ad Judæos generaliter, ut Glossa in-
terlinearis admonuit. Præterquamquod
Paulus non ait se accepisse doctrinam
ab eis qui audierunt, sed salutis con-
firmationem: accepit enim & Sacra-
menta ab illis, & doctrinæ confirma-
tionem, tum quia Ananias dixit illi,
quid oporteret eum facere, tum quia
ascendit ad antecessores apostolos, ne

orte in vanum curet, &c.

Ad quintam vero respondere opor-
tet in hunc modum: nomen Testa-
menti apud Latinos interdum signifi-
care pactum, & promissionem, ut
Hieron. in Hierem. 31. cap. & in
Malac. 2. cap. scripsit, & Innocentius
in capite, cum Marthæ, de celebra-
tione missæ, erudite postea docuit.
In quam significationem illud tradidit
accipiendum, quod in canone dicitur,
Hic est calix novi & æterni Testa-
menti, id est, novæ ac æternæ pro-
missionis: & illud etiam ad Hebræos,
Novi Testamenti mediator est, ut re-
promissionem accipiant qui vocati sunt,
hæreditatis æternæ. Illud etiam ex-
ploratum est, apud Græcos nomen
διαθήκη, interdum proprie testamen-
tum, nonnunquam pactum, fœdus, &
pollicitationem significare, ut ex A-
ctorum Apostolicorum capite tertio
Budæus in commentariis probat. In
qua etiam posteriori significatione &
Geneseos nono, & Psalm. 54. & 88.
& 105. nomen *διαθήκη* legitur.

Vocabulum quoque Hebraicum *Be-
rith*, quod Exodi 24. & Hierem. 31.
habetur, licet frequenter pactum fœ-
dusque significet, quandoque tamen
ad testamenti significationem flectitur.
Nam & Hieron. Zachariæ nono, &
Psalmorum interpretes Psal. 44. nomen
Berith in testamentum vertit. Imo
licet Aquila nomen illud semper pa-
ctum interpretetur, at 70. tamen fere
testamentum, ut Hieron. in 2. cap.
Malac. testatur. In nomine igitur
Hebraico Paulus ludere potuit Rhe-
torum more, & vocem a proprio ad
improprium significatum flectere: quod
idem, si aut Græce, aut Latine lo-
queretur, facere potuisset. Idque eo
magis, quod instrumentum, a sanis ob-
signatum, testamentum dicitur; quan-
vis codicillo postea vel mutentur ali-
qua, & aliqua inducantur, vel etiam
totum omnino, quod testamento semel
cautum erat, antiquetur. Quocirca &
verus illud legatum, testamentum qui-
dem erat signatum a vivo: sed a-
pertum moriente Christo, ut velum
scissum ostendit, ac per evangelicam
legem velut per codicillum abolitum.
Id quod Lactantius de vera sapientia
videtur mihi intellexisse. Nihil igi-
tur obstat, quo minus Exodum lo-
quentem de veteri fœdere, loquens
etiam proprie de testamento Paulus
ad-

Cap. 9.

Cap. 9.

Berith.

Cap. 20.

adducat. Quinimo consentaneum argumentum est, ut perfectum testamentum, scilicet novum, sanguine confirmatum sit & morte testatoris: quandoquidem imperfectum illud vetus non sine sanguine firmatum est: ut figura figurato congrueret. Atque hæc quidem responsio argumento Cajetani satis facit; etiamsi nomen Hebraicum non testamentum proprie, sed fœdus solum significet; quod & Hieron. in 31. cap. Hierem. & Hebræi docti contendunt.

Ad postremam vero rationem is ipse, qui posuit, respondet; illa tria quidem in arca fuisse omnia, ut Paul. dicit, sed urnam & virgam foris pendentes a latere; tabulas vero intus, ut 3. lib. Regum habetur. Rursum etiam forte post illa Salomonis tempora sacerdotes cupientes, virgam, & manna in secretiori tutiorique esse custodia, intra arcam cum tabulis posuerunt. Cujus rei Paulus non erat inscius; nos sumus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in epistol. ad Hebræos, cap. 9. asserit Paulum optime institutum in rebus Judaicis a Gamaliele ex traditione hoc habuisse, hodieque Phariseorum sectam assentiri, rem ita se habere. Admonuerat fere idem prior Chrysostom. hom. 18. De septimo itaque argumento, & huic adjunctis rationibus fatis, est dictum. Nam quod ex illis verbis; Celerius autem videbo vos, Cajetanus argumentatur, alienum a ratione videri, ut, postquam appellaverit Cæsarem, spondeat se Paulus daturum Judæis; adeo leve est, ut referre pigeat; nedum refellere.

Respon. ad 8. In octavo vero principali argumento, quo quarta conclusio coarguitur, Cajetanus quidem non negat, epistolam Jacobi esse canonicam, sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit, eam non sapere apostolicam auctoritatem. At cum Hieron. de viris illustr. Urbanus Papa in Epist. de communi vita, Alexan. quintus a Petro in epist. ad omnes Episcopos, Anacletus in epist. de oppressione Episcoporum, Marcellus Papa ad Episcopos Antiochenæ provincie, Gelasius cum concilio septuaginta, Innocentius I. concil. Milevitanum c. 7. concil. Laodicen. Carthagin. Florent. Trid. hanc epist. Jacobi Apostoli, Jacobi, inquam, Apost. esse affirmaverint, idque Ecclesiæ universalis usu confir-

manente; temerarium est, ac dicam erroneum, hujus epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare; idque argumento leviori, quam cui respondere debeamus.

Ad novum argumentum sic respondeo. Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam epistolam Petri Apostoli esse, negare. Adversatur enim in primis omnibus sanctis; deinde Innocentio & Gelasio; præterea conciliis Laodicensi, Carthagenensi, Florentino, Tridentino; denique usui catholice Ecclesiæ, quæ legit eam in festo transfigurationis nomine Petri Apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus Apostolus ejus auctor non fuisset. Nam, licet argumentum ex salutatione ipsius epistolæ forsitan eluderetur, quod a falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius epistolæ legitur, eludi nulla ratione potest. Hanc vocem (ait) nos audivimus de celo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Quod si Petrus non scripsit epistolam, (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiæ manifestariæ est) falsum epistola continet. Quod est Hæreticum. Argumentum vero illud, quod Erasmus movit, imo plerosque olim ante Hieronymum (ut refert idem de viris illustribus in Petro) infirmum est: cum eundem auctorem sæpe contingat non aliam modo, verum eandem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet; cujus epistolas si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi characterē, ab alio auctore scriptas esse judicaveris. Hieronymus tamen ad Hedibiam, qu. 11. aliter respondet, inquit: Duæ epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se & characterē discrepant, structuraque verborum: ex quo intelligimus, Petrum pro necessitate rerum diversis fuisse usum interpretibus. En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes diferentes. Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretem scribere, quam dono linguarum abuti; quod non ad elegantiam & luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quod Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet: sed more suo facit, ut pro sua libidine inturbet omnia.

Propter decimum argumentum Erasmus

Respon. ad 9.

Clem. Ale. 7. li. Stro. Glauciam tradit fuisse Petri interpretem Super epist. ad Cypr. & super epist. ad Hedib.

Orig. 2. ho. in Lev.

Respon.
ad 10.

mus & Cajetanus duas illas posteriores epistolas negant esse Joan. Evangelistæ. Quam ego sententiam non temerariam modo, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asseruntur, non sunt profecto canonicæ. Nec enim quisquam Joannem presbyterum auctorem sacrum existimavit. Sunt autem sine dubio, ut ante a nobis demonstratum est, epistolæ canonicæ: non ergo sunt Joannis presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in 1. Psal. apud Eusebium 6. lib. Ecclesiast. hist. cap. 18. Clemens lib. 2. Strom. Damascen. 4. libro, Isidorus sexto etymolog. August. 2. de doctrina Christiana, Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus, Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschali universalis Ecclesia duas has epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit. Ecclesiæ autem, conciliis, & sanctis antiquis tutius nos commitemus, quam novitiis istis auctoribus; quorum argumentum cum imbecillum sit, alia confutatione non eget.

Respon.
ad 11.

Undecimum vero argumentum indignum esset, quod in aliorum numero censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis, quam alias, quæ sunt certo scripturæ sacræ. Nam hujus epistolæ auctoritatem expresse negare non audeat, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cum autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate & usu meruisse, & inter canonicas computari; miror equidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certa regula sacrarum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur: Minoris (inquit) auctoritatis est iis, quæ sunt certo scripturæ sacræ. Non est igitur certo scriptura sacra: quod est erroneum. At quidam ante Hieronymum hanc epistolam non probarunt. Fateor; sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controversia, quæ modo in dubium vertere hæreticum est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset, ut & Hieronymo, & plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo Juda referatur; cum testimonia referat Paulus

ex Arato, Menandro, Epimenide, ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epist. ad Epiphan. cap. 5. & ad Tit. 1. At coarguit hoc responsum Cajetan. Non abs re, inquit, hæc epistola a multis refutata est: quoniam, etsi citare apocrypha multo magis licet, quam poetas; auctoritati tamen sacræ scripturæ de rogat, ut apocrypha Prophetia, ut simpliciter & absolute Prophetia, inducatur. Hæc ille. Verum aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua; aliud, particulam illam, quam Judas excitavit, apocrypham esse, quod nec Hieronymus, nec alius ex catholicis dixit. Nam, licet ex alio loco non haberemus eam esse Prophetiam; at auctoritas Judæ satis est, ut illam verissime a Spiritu sancto extitisse sentiamus; sicut credimus illa verba, Beatius est magis dare, quam accipere, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.

Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Lutherique conjecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea, quæ diximus, non fuerit opus respondere: tantum satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurrimus, ut in obscurioribus immoremur; atque Franciscus Titelmannus in hac causâ accuratissime laboravit, ediditque peculiarem controversiam, unde lector petere ea poterit, quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controversiæ finem aliquando faciamus.

C A P U T XII.

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.

IN tertia vero quæstione magna dissensio est, eaque nisi dijudicetur, in summo errore necesse est nos, atque in maximarum rerum ignoratione versari; An in sacrarum literarum intelligentia ad Hebraicum Græcumque fontem sit recurrendum: an potius editio ipsa Latina tam magnæ sit aucto-
rita-

Ast. 17. 1.
ad Cor. 15.
ad Ti. 1.

Respon.
ad 12.

ritatis & ponderis, ut nec ab originali scriptura pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

Primum
argum.

Postrema
2. tomi e-
pistola.

5. tomo.

Cap. 8.

2. Argu.
Dist. 9. ca.
ut veter.

3. Argu.

Prior autem hujus controversiæ pars suadetur ante omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversus Helvidium hujus assertionis primus auctor esse creditur, ea ratione vel maxime, quod multo prior credenda sit manare fontis unda, quam rivi. Idem etiam in epistola ad Marcellam, cujus initium, Post priorem, cum fateretur, aliqua sese in vulgata editione Evangeliorum Latinorum emendasse, atque ad Græcam originem revocasse Latina, obrectatores suos contemnens: si displicet (inquit) fontis unda purissimi, cænosos rivulos bibant, & diligentiam, qua avium sylvas, & concharum gurgites norunt, in scripturis legendis abjiciant. Idem confirmat in epistola ad Damasum de verbo Osanna, cujus initium est, Multi; & in commentariis super Zachariam, dicens, Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis, quam de rivulis quærere. nempe, ut Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenii est, rivulos confectari, fontes rerum non videre. Et in epistola ad Vitalem docet, se ad Hebraicam veritatem, tanquam in præsidium & arcem, solitum esse confugere.

Huc adde Augustini testimonium ex 2. de doct. Christi. cap. 15. & 18. de civit. Dei, quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Præterea Damasus coegit Hieronymum, ut novum Testamentum ad Græcam reduceret veritatem, quemadmodum Hieronymus idem in præfatione super quatuor Evangelia testatur. Id vero Damasus non jussisset, nisi intellexeret novi Testamenti veritatem a Græco fonte petendam.

Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpe vellicat, ut qui interpretando frequenter errarit. Non igitur veteri editioni Latinæ fidem habere necessum est; nisi Hieronymum aut malevolentia velimus arguere, si dedira opera, aut imperitiæ, si ignorans ea, quæ bene conversa erant, reprehendit. Aliunde igitur, quam ab editione Latina, quærenda est sacrarum literarum firma intelligentia. Quid quod Laurentius, Faber, Erasmus, Eugubinus, alique nonnulli juniores veteris interpretis nunc

oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiā, nunc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur? Nec animus est tamen omnia eorum argumenta referre, qui Latinam editionem, qua Ecclesia utitur, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud & temporis, & operis dandum est. Illas solum reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primum autem Num. ultim. ca. Latinum ajunt interpretem sensum reddidisse non Hebraicæ modo veritati, verum etiam sacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habet, ut nullus vir foeminam ducat, nisi de tribu & familia sua; nec ulla foemina viro nubat alterius tribus & familiæ. Id autem tantum abest a scripturæ fide, ut nihil illi magis possit esse contrarium. Moyses quippe primus hoc neglexit, nec usque de sua ille tribu duxit uxorem; Aaron uxorem accepit Elisabeth de tribu Juda. Exo. 6. Soror regis Judæ nupsit Jojadæ Pontifici. 2. Paralip. 22. & 4. Reg. 11. Elisabeth, cum esset de filiabus Aaron, cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat e tribu Juda; David Michol duxit filiam Saulis de tribu Benjamin. Undecim tribus non legem, sed juramentum prætexunt, quo minus filias suas Beniaminitis collocent, cum interim tamen eos, qui non jurarant, nulla lege prohiberi apertissime præ se ferant. Judi. 21. Subdititium ergo est, adulterinum, & falsum, quod interpretis solum auctoritate redditum est. Deinde Michæ 5. Latina vetus editio hunc in modum habet, Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur, &c. At Matthæus contrario penitus sensu verba eadem allegavit, inquiens, Et tu Bethlehem nequaquam minima es. Præterea Psalm. 7. vers. 12. nostra editio habet, Nunquid irascitur per singulos dies, ubi Hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omnino consentit. Contendit etiam Calvinus, locum illum, Ecclesiastes 9. Nemo scit, utrum odio vel amore dignus sit, mendose esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cum plerique sciant, se odio dignos esse, & nonnulli scierint, se fuisse amore dignos. Ac sunt, qui credant interpretem Matth.

Dan. 137.
Dan. 14.

In præfat.
super Dan.
& Abacuch.

24. falsam reddidisse lectionem, dum pro, Fulgore, reddidit, Fulgur: quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est, qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Jonæ 4. vertit interpretes, Dominum hederam præparasse, ut esset umbra supra caput Jonæ, &c. cum, ipso quoque Hieronymo auctore, *kikaion* nec hederam sit, nec cucurbita, sed quoddam genus fruticis, Latinis & Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergo Dominus hederam præparavit, nec Jonas sub umbra hederæ requievit, quod interpretes falso transtulit.

4. Argu.

Ad hæc, si veteris latini interpretis editioni additi esse debemus, compellemur adeo historiam Susannæ recipere, atque etiam Bel draconis narrationem, quam quoniam Hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam sacris libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detruncasse: item cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieron. ad Hedib. quæst. 3. non credit esse necessarium, cum in raris feratur Evangeliiis, & omnibus pene Græciæ libris hoc capitulum non habeatur: necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Joannis 8. c. nunc habetur, cum eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundum Hebræos; nec Hieronymus eam prorsus agnoscat, sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione sua dignatus sit, quamvis illius alias fecerit mentionem. Atque Euthymius, licet eandem enarret, paulo tamen superius ait, in exactioribus exemplaribus non haberi, eo quod illegitima videatur.

5. Argu.

Rursum, si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proinde morituros, juxta id, quod in priore ad Corinthios epistola dicitur, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thom. in commentariis super eundem locum astringit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die judicii vivi, nulla interveniente morte vivos esse judicandos. Quod Apostolus certe videtur asserere in priore ad Thesal. epistola. Adde huc, quod inter-

Cap. 15.

Cap. 4.

pres non erat Propheta, auctore facer, sed humano spiritu, & intelligentia sacras literas ex aliena lingua in propriam transferebat. Errare igitur fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsum textum, quemadmodum ab auctore sacro, vel Hebraice, vel Græce traditus est. Aliud quippe fuerit (ut Hieronymus ait) vatem esse, aliud interpretem. ibi enim spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia, quæ intelligit, transfert.

Præterea, si non licet ab interpretis Latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam, tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiamsi alium sensum habeant verba vel Hebraica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille vero omni ratione tenendus, quem Latina vetus litera præferat. Nec his argumentis satisfieri ea responsione potest, quod Hieron. hujus editionis auctor, multo fuerit linguarum peritior, quam alius quisquam, ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio majora sint, quam cujusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alienis: satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, & videat ipse potius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cum septuaginta interpretes, viri doctissimi, atque Hebraicæ Græcæque linguæ peritissimi interdum lapsi interpretando fuerint, non est, cur existimemus, unum Hieronymum nusquam a vero, dum interpretaretur, errasse. Ut illud prætereamus, quod editio hæc vetus, an Hieronymi sit, an alterius, summa virorum doctissimorum dissensione certatur; novum certe testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, ejus versio non extat. Quod si extaret, manet semper integrum argumentum, quod modo posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmaticensi parandos esse trium linguarum doctores, qui earum

In præfat.
super Pen-
tateuch.

6. Argu.

Hieronymus
in epist. ad
August. cu-
jus initium,
Tres simul;
& de Viris
illustribus
in fine e-
mendatio-
nem agno-
scit, non in-
terpretatio-
nem.

7. Argu.

pe-

CAPUT XIII.

peritiam studiosa instructione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras literas intelligendas magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

His argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sane firmis novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris testamenti cognoscendam duarum linguarum Græcæ & Hebraicæ peritiam esse necessariam: inde rursus in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras literas exponere, si interpretationem Latinam vulgarem sequantur; id enim (inquiunt) est non auctorem scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique & eo progressi sunt, ut asserant, non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo; quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebraica & Græca sit omnino limanda ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dum tibi, quæ sunt veriora certioraque, proponimus. Nos siquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellimus autem (ut spero) illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversum impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo stultitiam meam, sed etiam mores & ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur; ego ne de maximis & quæ ad Ecclesiæ unitatem continendam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri repertiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definiemus.

In quo veteris vulgate editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

Prima conclusio, quæ maxime rem, causamque continet, nam ceteræ sunt quasi consuetudinæ: editionem hanc veterem atque vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi Latina Ecclesiæ usurpavit, fidelibus esse retinendam in his omnibus, quæ ad fidem & mores spectabunt.

Secunda. Si qua morum & fidei quaestio inter catholicos exoritur, eam definiri oportere per latinam hanc veterem editionem: cujus videlicet si aliquod testimonium alteram quaestionis partem confirmaverit, ea sit catholicis amplectenda: sin contra reprobaverit, rejicienda.

Tertia. In fidei ac morum disputatione non esse nunc temporis ad Hebraica Græcave exemplaria provocandum, nec ex iis certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta. In his, quæ ad fidem & mores pertinent, non esse Latina exemplaria per Hebraica, vel Græca corrigenda.

Primum, five axioma, five pronuntiatum, five propositionem scholastico more vocare velis, Concilium Tridentinum sessione 4. in hæc verba definit, Sacra synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat, statuit & decrevit, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus pro authentica habeatur, & quod eam nemo rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. Hactenus Concilium.

Ne autem Concilii solum auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definiat, subjiciemus. nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ita judicaverit.

Primum enim, vel in hac scriptura Latina aliquod falsum continetur, quod ad fidem moresque pertineat; vel e con-

trario verum est, quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur: si falsum, jam Ecclesia Romana atque Latina, in qua vel sola nunc temporis fides catholica perseverat, circa ea, quæ fidei sunt, graviter aberraret; falsam enim aliquam scripturam, tanquam ab Spiritu Sancto revelatam nomine vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Evangelistæ proponeret. Quamnam re auctoritatem sibi adimeret in reliquis proponendis; quo nihil aut absurdius, aut incommodius posset accidere.

Deinde (ut exempli causa ponatur aliquid, quod latius pateat) si forte modo vocetur in dubium, An historia mulieris adulteræ vera sit, neget autem quispiam veram esse, tunc aut hic error satis exploditur ex codicum Latinorum unanimi consensione; & id profecto est, quod quærimus: aut non satis exploditur, impuneque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Joan. Evangelistæ quotannis in Ecclesia legitur; & jam Romanæ, Latinæque ac catholicæ Ecclesiæ fides & auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dum errare in cæteris posse simili ratione existimabitur. Quod quoniam absurdum penitus erat, jure idem Concilium Tridentinum eadem sessione decernit, ut, si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris non susceperit, anathema sit. Conficitur itaque, editionem Latinam tot annorum centenariis usu Ecclesiæ comprobata in his, quæ ad fidem & mores attinent, esse inconcussam tenendam.

Præterea, cum scholastici auctores abhinc fere quadringentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis solum Latinam editionem tenuerint; id peto, an quicquam in suis disputationibus confecerint, necne? Quod si nihil certi confectum est, o miseros homines, qui tercentum annos, atque eo amplius, & oleum & operam perdiderunt! Quippe linguæ Græcæ atque Hebræicæ non habuerunt peritiam; sed, solo interprete Latino contenti, scholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem universa, quæ illis adversarentur, Romana atque adeo Latina Ec-

clesia tacente, vidente, probante. Sin vero confectum est a Theologis scholasticis quippiam, credendum est certe, suis stabiliendis conclusionibus tuto sese Latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est a fidelibus retinenda.

Postremo Hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam sedulo tenere debeant? an potius necesse est illis, ad Græcam & Hebraicam, quam minime noverunt, recurrere veritatem? Quod si indignum est, a re prorsus incognita gravissimi tribunalis pendere judicium, si absurdum, e nostratibus ad alienos, id est, Hebræos & Græcos appellare; si impium, ad Judæorum & schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationem: haud equidem intelligo, quorsum Theologus huic errori consentiat, ut non existimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, nostra hæc dilemmata versutos homines & impudentes cum plausu etiam elusuros. Nam & irrident scholæ universos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cavillantur. Sed nos his argumentis sane nolumus hæreticos petulantes tanquam adversarios convincere, sed Theologis modestis veritatem suadere.

Enimvero, qui hanc nostram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe inquisitores despicient, qui scripturam Latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatis Græcæ atque Hebræicæ ignorantia teneantur; Scholasticos auctores despicient, qui vulgari Latino interpreti fidem suam alligarint, cujus tamen (ut ajunt) intelligentiam sequi non cogimur; despicient sanctos etiam priscos, qui Hebræicæ linguæ peritia caruere. Nam ex Græcis Dorotheum, Origenem, & Eusebium Hebræicas literas legimus calluisse, ex Latinis autem, præter Clementem, & Hieronymum, vix alius quisquam Hebræas literas novit. Quocirca fere sanctos in veteri testamento hallucinari necesse erat, imo adeo ejusdem instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea si Christianæ aures merito perhorrescunt, consentiamus, prorsus Latinam vulgatam editionem a fidelibus esse tenendam. Sane (quod Frater Franciscus Titelman-

Lutherani de peritia linguarum superbiētes, mox veteres Theologos contempserunt. Quod si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem Græcam, vel Hebraicam, & continuo in Græcarum & Hebræicarum literarum ignaros plenius convictorum plaustris invehebantur. Cochleus auctor est.

mannus, vir literis & eruditione præcipuus, moribus & pietate insignis, præclarissime dixit) dum providam Dei dispensationem advertimus, facile videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit scripturæ veritas, & cum illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos solos firmitas perstitit rectæ fidei, apud eos quoque solos scripturarum soliditatem cognoscimus latuisse. Postea verò quam veritas a Judæis repulsa a gentibus suscepta est, digna Ecclesia gentium est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, Græco, quod & vulgatissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, & latissime cognitum, scripturam novi testamenti acciperet in stabilimentum fidei salutaris. Porro autem, cum ad Latinos devolvi jam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentione studium ab Ecclesiæ corpore disjunctis, certe dignam aliquam, divino munere, scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verisimile potest, Latinam Ecclesiam, apud quam jam inde a multis annis Christianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc scripturam Latinam habuisse, cui suis stabilendis dogmatis tuto inniti, suæque fidei adversarios condigna posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in Ecclesiam mihi videntur inferre, qui, Latinæ editione postposita, aliunde censent puram firmamque veritatem hauriendam: Quod Latini fideles, Græcas videlicet Hebraicasque literas ignorantes, cum scripturam sacram in suo idiomate Latino legerint, semper ancipiti sententia pendebunt. Siquidem nesciunt, num, quæ Latine legunt, sic, an aliter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus; eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem, quæ (ut ante diximus) hujus primæ, quam modo confirmavimus, corollaria est.

Tertiam vero primum ostendimus ex eo, quod plures scripturæ particule nobis subtrahentur, quæ scilicet in Græcis aut Hebraicis hujus temporis

exemplaribus non leguntur: ut historia puerorum & Susannæ apud Danielem: & historia mulieris adulteræ apud Joannem. Imo & illud egregium de Trinitate testimonium, Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, &c. ex Græcorum mendis ante aliquos annos nobis fuerat detractum: ut & Marci extremam coronidem, atque alia item multa ex Latino exemplari novi isti interpretes expunxerunt. Non igitur in Græca, vel Hebraica exemplaria fidei controversia resolvenda est: alioqui eas scripturæ partes rejiciamus oportet, quas Concil. Trident. atque adeo ecclesia una voce & consensu recipit.

Deinde tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quod, si est ad Græca exemplaria veritas expendenda, in Psal. 13. octo versus nos habemus, quos Hebraicus textus minime habet. Ita merito a nobis expungerentur, cum eos tamen auctoritate Apostoli nos habeamus.

Huic vero argumento nec Origenem, nec Hieronymum fecisse satis, ecclesia demonstravit, quæ usque ad hoc temporis octo illos versus in Psal. 13. servandos credidit, non servatura, si (quod illi asserunt) errore ignorantium fuissent inserti.

Item Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contenderunt textum Hebraicum corrumpere, ut vetus testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Euseb. l. 4. Eccl. hist. c. 18. refert. Græci quoque eadem contentione multis locis, ut scripturam ad suum sensum traherent, novum testam. violarunt, ut Tertul. 5. lib. adversus Marcionem testatur, & Euseb. lib. 5. eccl. hist. cap. ult. & Iren. advers. hæres. lib. 1. cap. 29. & Basil. l. 2. contra Eunom. D. quoque Ambros. in comment. super epist. ad Roman. & in proœmio primi libri super Lucam, & Hieron. in proœmio super epist. ad Philemonem, & Origenes in commentariis super epistolam ad Romanos. Nam in plerisque Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, Ei autem qui potens est, &c. Quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris literis solum, sed in sanctorum codicibus fecere idem. Nam & in sexto Concilio Constanti-nopolitano Macarius, ejusque discipuli convicti sunt, quod in confirma-

Dan. 3 & 13.

Joan. 8.

1. Joan. 5.

Hiero. ad Hedibiam q. 3. asserit hoc c. in rarioribus exemplaribus haberi.

Ad. Ro. 3. in comment. super epist. ad Ro.

In proœmio super. 16. li. comment. in Esaiam.

Cajetan. in illum Psal. homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber nos omnes, tanquam ignorantes, & confidentes damnat.

Act. 8.

tionem sui erroris sanctorum testimonio-
ria aut truncharint, aut depravarint.
& in 7. Syn. Action. 4. ostenditur,
Iconomachos ex testimonio beati Nili
depravato nonnullis imposuisse, &
Act. 5. ostensi sunt synodo libri qui-
dam ab Hæreticis depravati. Quin sub
nomine Vigilii Romani Pontificis duos
libellos productos, & epistolam no-
mine Menæ ad eundem Vigilium scrip-
tam, titulos ementitos & suppositi-
tios habuisse, eodem Concilio palam
factum est. Et Leo in epistola qua-
dam ad Palæstinos queritur episto-
lam, quam ad Flavianum scripserat,
a Græcis depravatam. Atque hunc
Græcorum morem fuisse, Nicolaus in
Epistola ad Micha. Imperatorem te-
statur. Existimat Gregorius epistola
decima quarta 5. lib. Calcedonen-
sem Synodum, sicut & Ephesinam,
esse a Græcis depravatam. Unde mo-
net Narsum, ut non novis codicibus
passim credat. Romanos autem codi-
ces veriores esse affirmat, quam Græ-
cos. Dionysius quoque Corinthiens.
episcop. apud Euseb. lib. 4. cap. 23.
quid autem mirum, inquit, si domi-
nica verba sanctæ scripturæ falsare
conati sunt, qui vilia hæc, quæ nos
scripsimus, corruerunt? Hæc Dionys.
cum quæreretur, suas epistolas esse
ab hæreticis adulterinis detractionibus
additionibusque corruptas. Extat epist.
Cyrilli ad Successum Diocæsariens. E-
piscopum, ubi refert se sciscitatum a
Budo, Emesensæ civitatis Episcopo, an
consentiret epistolæ Athanasii ad E-
pictetum Corinthiorum episcopum,
respondisse, Si hæc apud vos scripta
non sunt adulterata, nam plura ex his
ab hostibus Ecclesiæ deprehenduntur
esse depravata. Et cum contulissent
epistolam cum antiquis exemplaribus,
depravatam invenerunt &c. Quo loco
admonendi sunt omnes boni, ut a Cal-
vini, Philippi, ac cæterorum similium
fraude cavendum intelligant, quoties
sanctorum veterum sententias ad cau-
sam suam accommodabunt. Id vero
num magis, cum nec librum, nec lo-
cum annotaverint; ibi enim eorum fi-
des in veterum sententiis proferendis
suspectior est. Proferrem autem mul-
ta hujusmodi loca, nisi esset lectori
molestum, nec nunc alias res nos age-
remus. Non igitur ad Hebraica &
Græca exemplaria, ut quæ depravata
sunt, est recurrendum. At Hieron. in

Esa. 6. cap. non credit esse verosimi-
le, ut Hebræi scripturam suam de-
pravarint. Quid Hieronymi ætate fuerit,
ego non disputo: quamvis Justinus Tri-
phonem evicerit, quod a Judæis mul-
ta Prophetarum loca detruncata fuif-
sent; illudque inter cætera refert,
Dicite in nationibus, quia Dominus
regnabit a ligno. E quo versu illa ver-
ba, A ligno, detracta fuisse con-
tendit. Post ea certe tempora a Ju-
dæis scripturas contaminatas Hiero-
nymus, si viveret, non negaret. Præ-
terea, qui Hebraicis exemplaribus ad-
hærescunt, necesse est eos sequi Rab-
binorum expositiones, & non catholi-
corum. Nam catholici vel septuagin-
ta interpretum, vel Latinam editionem
exposuere. Indignum autem est, ut
nunc denuo ab Hebræis nostræ fidei
oracula petantur. Christiana quippe
veritas ab Ecclesiæ viris quærenda est,
non a Rabbiniis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut
alterum exemplum in medium profe-
ratur, Geneseos octavo capite, nostra
editio Latina habet, quod corvus a
Noe dimissus egrediebatur, & non
revertebatur. Sic Hieronymus habet
in dialogo contra Luciferianos, & in
Epistola ad Oceanum; sic Cyprianus
in epistola ad Novatianum hæreticum,
quod lapsus non est spes veniæ dene-
ganda; sic Ambrosius de Noe & Ar-
ca, cap. 17. sic Augustinus tractatu
sexto in Joannem; sic Isidorus & Chry-
sostomus in commentariis super Gene-
sim; sic Euseb. in chron. sic breviter
omnes doctores catholici tam Græci,
quam Latini, tum vetusti, tum junio-
res ex 70. interpretibus habuere. Con-
tra nunc Judæi legunt, Corvum egre-
di & reverti: quos sequuntur novi
interpretes Lutherani, Pelicanus &
Munsterus. quibus ergo putas potius
credendum esse? Num Judæis hosti-
bus Christi? Num hæreticis inimicis
Ecclesiæ? Nonne magis septuaginta
interpretibus? Nonne magis Hierony-
mo? Nonne magis sanctis antiquis,
viris Ecclesiasticis? qui omnes inter
se concinentes eadem asserere nullo
modo possent, nisi uno divino spiri-
tu continerentur. Symmachi, Theo-
dotionis, Aquilæ translationes, quod
vel Judaismo infecti, vel hæreseos
nota essent infames, parum auctori-
tis habere Hieron. non semel testatur.
Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5. ec-
cles.

In præfat.
super Job.
& in pro-
log. Esdra.

Pagninus
quoque Ju-
dæos novos
sequeutus
est.

cles. hist. cap. 8. hoc argumento Theodotionis & Aquilæ translationem infirmat, quod Judæi essent ambo, & Proselyti, eosque Hebionitæ sequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, & in errore socios admittemus? ita ne omnia exemplaria nostra tam Græca, quam Latina, tam antiqua, quam nova a librariis corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minime vero gentium. Quod si recentiores aliud sentiunt, quam veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quam horum magis adherere? præsertim cum tot exiliis agitari, tantaque cæcitate sint percussi, ut, amissa suæ linguæ & omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum vero vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satis non possum, Augustinum Eugubinum, virum alioqui egregie doctum & pium, maluisse Judæis & hæreticis, quam Catholicis consentire. Nam Cajetanus eisdem semper vestigiis inhærendo, per omnia in veteri testamento Hebraicos, in novo Græcos codices prorsus amplectitur, vix ulla Latini interpretis habita ratione. Non est autem vel a se ipso admonitus, qui cum in Luc. 3. cap. scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potius novi textus Hebræi manci & corrupti sint, quam ut 70. interpretes, viri boni & insignes, studuerint commento & mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehemens idoneaque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem diei locique hujus refutare. Satis enim modo est, adversarios suis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abunde sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eo, unde digressa est, recurat oratio, si vocetur in quæstionem, an corvus reversus fuerit ad Arcam, rogo, an impune libereque a catholico negari possit, etiam si in Hebraicis omnibus exemplaribus (quod isti dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profecto evicimus, Hebræica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, jam dicito, si ita libet, nec Hieronym. nec Ambros. nec Cyprian. nec August. nec Chrysost. nec reliquos hujus ordi-

nis viros catholicos esse, nos vero hæreticos etiam dicito: corvus namque ad arcam reversum, inficiamur. Hoc dicere quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potius, Hebræorum nova ista exemplaria in Theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea magna est dissensio sæpe numero Græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: unde & qui nostris temporibus ad Græca dicunt se expendere Latina, haud raro inter se dissident, non in verbis modo, sed in sententiis quoque. Quid, quod interim eadem exemplaria novi isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam versum quartum Psalm. 109. aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus traduxerunt, ut jam mihi videantur Theodotionis, Symmachi, Aquilæ, quinta, item sexta, & septima editio, ac vulgata quoque septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quod Erasmo cum seipso non convenit? Extat enim quinta, extaret & sexta editio, nisi vel inconstantia notam inurendam sibi metuisset, vel morte fuisset interceptus. At certe hæc varietas versionum semper fuit hæreticis quasi gentilis & propria. Id enim Artemonitis olim a viris Ecclesiasticis objectum est, quod ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsis concordarent, si priora cum posterioribus conferrent: Semper, inquit, emendant, quibus semper displicet quod emendant, & nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in usu sunt, videbuntur adversa. Et Lutherus primum quidem novi Testamenti veterem editionem Germanica sua versione mutavit, quo persuaderet populo scilicet, majores nostros usque ad id temporis verum Evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ita correxit, ut ex solo Matthæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, & eo amplius locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus sacras literas vertunt, quam circa fontes ipsi vertuntur, doctrinisque variis & peregrinis adducti, parvuli fluctuant, & circumferuntur omni vento doctrinæ. Et re vera, cum novitas quælibet quasi novus ventus ebulit, statim

Euseb. lib. 5.
Eccles. hist.
cap. ult. 5

Cicero. de
legibus.

statim cernitur frumentorum gravitas, & levitas palearum, tuncque sine magno molimine id excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur. Quorsum hæc (inquies) tam longo repetita principio? Nempe, ut intelligamus, novitios istos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantia, varietatem in Ecclesiam inducere magnopere suspectam, & piis omnino mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primum timenda est, quæ sine Reipubl. perturbatione esse non potest, ob eam enim causam Hebræis regem petentibus, si Gregorio credimus, Dominus succensuit, quod omnem in Repub. novitatem habeat exosam. Metuenda quoque rerum mutatio est, nam & parva momenta tantum valent ad communem statum civium perturbandum, ut, mutatis (quod Plato ait) musicæ modis, & Reipubl. morumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem qui gravissimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortasse quidem, sed levibus tamen commutare pergunt, videant illi, ne religionis caeremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextu, simul invertant. Adeo hæc enim inter se connexa copulataque sunt, ut ex his nullum a cæteris nec divelli, nec distrahi possit. Ita qui unum horum quodlibet versarit, reliqua etiam verset oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porro autem varietatem, ut ante dixi, ac multo etiam magis, respuere ac formidare debemus, quæ nimirum constantiæ atque unitatis inimica est. Quas Ecclesia virtutes habere nequit, si scripturæ non est unitas eadem & consensus. Qua in parte feliciora nostra secula sunt, quam antiqua. Nam olim tot pene vulgabantur exemplaria, quot codices. At vero nunc sancti Spiritus sine dubio peculiari providentia, Damasi sollicitudine, Hieronymi summis laboribus, Ecclesia sancta concordem Scripturarum unitatem accepit, omnisque sublata de medio varietas est, unica Latina editione omnium consensione recepta. Quapropter, qui ad Græca exemplaria nos revocant, eandem varietatem inferre volunt, a qua olim Hieronymus libros nostros asseruit, imo eandem falsitatem, a qua ille codices nostros expurgavit. Nam varie-

tas codicum facilis depravationis occasio esse solet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquam verum asseri, quod diversum est, ut Hieronymus ad Donemonem, & Rogatianum scripsit, & ad Damasum: Verum, inquit, non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis, ait, exemplaribus fides est adhibenda, respondeant illi, quibus tot sunt exemplaria pene, quot codices. Varietas igitur exemplarium Latinorum, quæ tunc erat, fidem ejusmodi exemplaribus derogabat. Atque hujus quidem argumenti tanta vis & efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is siquidem (referente Cochleæ in libro de Canonice Scripturæ auctoritate) sic ait, Si diutius steterit mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem Concilii decreta recipiamus. Providentissime igitur a sacra Synodo Tridentina constitutum est, ut ex multis Latinis editionibus sacrorum librorum, una vetus & vulgata editio, longo tot seculorum usu recepta, in publicis disputationibus pro authentica habeatur. Non est itaque nunc temporis in fidei ac morum disceptatione ad Hebræicæ Græcæque exemplaria provocandum: quippe cum fidei dogmata per discrepantes aut Hebræorum, aut Græcorum codices male confirmari possint, aut Ecclesiæ unitas contineri.

Atque eisdem fere argumentis quarta illa postremaque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt Hebræorum aut Græcorum codices modo emendatiores quam Latini; imo plerumque aliter habent, quam ratio ipsa & veritas postulant; quemadmodum Frater Franciscus Titelmannus, & in Collationibus super Epistolam ad Romanos, & in Apologia pro veteri interprete doctissime copiosissimeque disseruit. Unde duo solum ex innumeris loca desumere placuit, ut in his Theologi discant, quam parum novis istis interpretibus sit fidendum.

Unus locus est ad Rom. 12. Ubi enim nostra editio habet, Domino servientes, novi fere interpretes reddunt, Tempori servientes; & tamen nostra litera præferenda est, quam & olim Græci emendati codices habuere. Chry-

Cap. 11.

Iostomus siquidem, & Theophylactus non legunt τῇ κατὰ δαλδοντες, sed τῇ κατὰ. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeo Hieronymus in epistola ad Marcellam, cuius initium est, Post priorem epistolam, cum lectionem aliam reprehendisset, assertuit, secundum Græcam veritatem legendum esse, Domino servientes.

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam, ubi nos legimus, Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est; isti ex Græco (ut ajunt) fonte sic vertunt, Qui cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, divisa est uxor & virgo. Quam posteriorem lectionem D. Hieron. in priori adversus Jovinianum libro docet, non esse Apostolicæ veritatis. Quamquam fatetur se aliquando illum locum in eum sensum edisseruisse, &c. Sic igitur quædam exemplaria, tum Hebraica, tum Græca, olim Hieron. nactus est, multo emendatiora, quam ea, quibus juniores interpretes & expositores fidem suam alligarunt. Cumque nobis opponunt codices quosdam ante annos sexcentos aureis literis descriptos (hos enim fontes appellant) Hieronym. pro nobis illis respondet, inquires, Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo ajunt) literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos. Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus student, illud sæpe accidit, ut, dum codicum vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quam ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius ferendus non est, cuius emendatio nihil est aliud, quam interpretis veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam; postea vero quam pollicitatione hac depellit invidiam novitatis, multa inserit, adjicit quædam, nonnulla mutat; ut lector non aliud possit in locis mutatis intelligere, quam aut veteris interpretis errorem, aut veterum codicum depravationem. Quam bellum erat potius novam editionem

confiteri, quam veterem emendatam: ne lectores simplices verbis ambiguis deciperentur. Nota sunt ejusmodi plurima loca apud Isidorum Clarium & in veteri & in novo Testamento; proferremque illa, nisi ad alia properaret oratio. Illud tantum admoneo, hujusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpe delectant, parentibus nostris, si nunc viverent, futuras esse molestissimas. Id quod ex primo libro Historiæ, quam vocant Tripartitam, colligere licet. Cum enim (ut ibi dicitur) multi Episcopi convenirent, & quidam eorum rogatus esset, ut faceret sermonem populo, vir scilicet eloquio & sapientia præditus, ille locus venit in medium, Tolle lectum tuum, & ambula: ubi pro lecto, Cubile dixit. Tunc Spiridion Cypriorum Episcopus vir sanctissimus indignatus in eum, & exiliens de cathedra sacerdotali, Tu melior es (inquit) eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis uti confunderis? Hoc autem fecit populo conspiciente, mediocritatem docens eum, qui eloquii supercilio prætumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incutiendum, cum esset venerandus, & operibus gloriosus, simulque presbyter ævo atque sacerdotis officio. Quid hic faceret, si Isidori Clarii, quid si Erasmi, quid si Cajetani, quid si reliquorum tam varias & multas versiones & inversiones audiret? Quo putas animo ferret, cum in aliis libris, tum maxime in Davidicis Psalmis, Cajetani lectionem & textum usque adeo a nostro discrepantem, ut vix possis agnoscere, an idem liber sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmosne ad verbum translatos pateretur? qui in libro de ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, Nec verbum verbo curabit reddere fidus interpret, etiam in sacris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augustinum asserit Hieronymus sensum potius veritatem, quam verborum se ordinem conservasse; & ad Suniam & Fretellam boni interpretis regulam ponit, ut non verba verbis quasi paria & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod Cicero in lib. 3. de finibus ait, verbum e verbo exprimere indifertos interpretes Tolere? Fallitur ergo præ cæteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor, Psalmorum versionem dum

fidam

In præfat.
Super Job.

Cap. 109

fidam voluit reddere, reddit ad Ecclesiam quidem usum prorsus inutilem.

CAPUT XIV.

In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.

Respond.
ad 1.

AC primum quidem, cum Hieronymi auctoritas nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum; una quod non tam turbidi fontes erant, nec primariae scripturarum scaturigines conturbatae; altera, quod tunc varietas Latinorum codicum & dissonantia magna erat, nec tolli commode poterat, nisi ad exemplaria Graeca atque Hebraica Latina referrentur. Has vero causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifeste patet ex proemio super quatuor Evangelia ad Damasum, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. At modo cum exemplarium Latinorum una apud omnes concordia sit, potius Graeca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda: saniorisque consilii est, limpida aqua e lacunulis defaecatis, quam ex turbato fonte liquorem obscenum bibere. Porro (ut ab scholastica disputatione interim excurrere annuente lectore liceat) nos, qui Abraham secundum promissionem filii sumus, puteos fodimus in aliena Palestinorum regione: at vero Palestini alienae felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere. Quos tamen Isaac multa diligentia refodit, ac repurgavit: donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes, Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocavit nomen ejus Latitudo. Fodit in hunc omnino modum Ecclesia Romana atque Latina puteos aquarum viventium, hoc est sacrarum literarum; invenit autem aquam sapientiae salutaris; venas vitae (inquam) invenit: sed in aliena veluti regione Judaeorum & Graecorum. At illi puteos oblimare, obstruereque nituntur; quin etiam jurgantur contra nos, & inqui-

Genes. 10.

unt, Nostra est aqua: fons noster est: qui Hebraicus Graecusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostrum idiomate, ajunt, locutus est Christus, locuti Prophetae, Apostoli, & Evangelistae. Vos Latini hospites estis: & has literas a nobis emendicare debetis: nostra opera, nostraque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Judaei, haeretici, curiosi novarum rerum amatores humo opplere contendunt, certantque nobiscum; sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni a corpore, quo pacto illustrabunt ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodo sensa Christi interpretabuntur? Qui adversum nos pugnant, num arma nostra sunt instructuri? nequaquam. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus; Ecclesiam scilicet longe lateque dispersam, pro quo nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia columna & firmamentum veritatis; est civitas Dei, quam fluminis impetus latificat. Hæc potavit filios suos mille abhinc annis hujus fluminis aqua. Hanc nos aquam & probare & tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.

Sed prima argumenta vidimus; jam reliqua videamus. Nam, quod Augustini ac Damasi auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquantur. Innocentius vero 20. dist. cap. de quibus, quem nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus depravatus sit. Existimo enim non Graeca, sed Canonica esse legendum. De qua re alio libro fortasse latius.

Nam illud quidem, quod Erasmus gravissime urgere existimavit, levissimum est. Multa siquidem quæ Hieronymum primum & in novi testamenti editione veteri & translatione 70. errata esse crediderat, ea post majori diligentia perpendens, aut etiam vel ab amicis, vel certe ab inimicis admonitus, compertit, non esse corrigenda: id quod Franciscus Titelmannus in Apologia declaravit. Certe Hieronymus in Hebraicis quaestionibus 70. interpretes notat, quod contra Hebraicam veritatem pro Amico Opilionem verterint. Et ipse tamen postea 70. secutus est. Nec me

præ-

1. Tim. 3.
Psalm. 45.

Respond.
ad 2.

L. 5. c. 5. q. 34.

Respond.
ad 3.

præterit Augustini Eugubini sententia; sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quam 70. Interpretum errorem vitio librariorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursus improbabilius, quam 70. Interpretes viros clarissimos in re apertissima, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Jam vero quam indigne a Laurentio, Fabro, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in una epistola ad Romanos Franciscus Titelmannus liquido ostendit. Ex qua re satis intelligitur, quantum fidei Aristarchis istis sit habendum.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insimulatur, Osiandri est in Harmonia Euang. argumentum. Atque eandem ante notam veteri interpreti inusserant Nicolaus Lyranus, Judicum 10. & Burgen. Num. 36. Sed Hieronymus secutus est 70. Quibus consentiunt Damasc. lib. 4. cap. 15. Euseb. lib. 1. Eccles. hist. cap. 6. Epiphani. Hæres. 78. Ambros. lib. 3. comment. in Lucam, Nicephor. lib. 7. cap. 11. Beda lib. 1. in Lucam cap. 10. Quorum libentius ego æmulor negligentiam. Igitur, cum in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de sœminis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hæreditatem sortiuntur. Quæ causa fuit Divi Thomæ, 1. 2. quæst. 105. art. 2. ad secundum, & 4. Sentent. distin. 30. quæst. 2. art. 1. quæst. 3. ad quartum, ut filiabus Aaron liberum matrimonium concederet; in quibus scilicet ratio hujus legis deerat. Et Levitici 21. jubetur pontifex ducere uxorem virginem de populo suo, non de familia aut tribu sua. Et Judicum 10. constat, Tholaa & Abimelech consanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Isachar, alter ex tribu Manasses. Et vir Levites de sorte Ephraim uxorem duxit de tribu Juda, Judic. 19. Josephus libro quinto annal. cap. 6. Non ergo falsa est editio nostra, sed est tamen litera sane interpretanda. Quid ergo (nam hoc dicet aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Certe pertinet multum. Nam quando Evangelista scribebat, Judæis erat exploratum, Joseph ex eadem tribu esse; ideo enim ambo in Bethleem censentur, ut de una videlicet stirpe generati. At Beatam Virginem nullos fratres habuisse, historix omnes consentiunt. Itaque viro

contribuli nupserat. Quod ergo populo tunc Judaico notum erat, non erat opus, ut Evangelista scriberet: id docuit, Joseph a David descendisse. Quia una re & servavit consuetudinem scripturarum, qua mulierum in generationibus ordo non textitur, & vere docuit id, de quo poterat esse controversia. Nam quod Maria ex eadem familia esset, ut quod eo tempore plebi notissimum erat, non putavit Evangelista admonendum.

Argumentum etiam alterum ejusdem Osiandri est in Harmon. Euangel. ubi tradit Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum genus non habere, ex quo effici, ut voce masculina vel fœminina pro neutra abutantur. Ut ubi nos dicimus, Non est bonum hominem esse solum, imperitus interpretes redderet, Non est bonus esse Adam solus. Ad eundem quoque modum, loco ejus, quod Hieronym. vertit, Parvulus es, perspicue, & vere convertendum est, Parum est, ut sis inter Chiliarchos, seu principes Judæ. Cujus axiomatis causa aptissime redditur, Ex te enim, &c. Quæ ratio ineptissima est, si ad præcedens pronunciatum juxta Hieronymi versionem accommodetur. Quod autem posterius membrum prioris ratio sit, sermonis natura prodit, sensus communis judicat, & Spiritus Sanctus per os Evangelistæ testatur. Hactenus Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insolentis impudentia. Chaldaea paraphrasis, recentiores Judæi omnes, Septuaginta Interpretes cum Hieronymo consentiunt, & hic unus sibi solus sapit. Sed cum Hebraicus textus conjunctionem non habeat, potest quidem sic tota oratio accipi, ut secundum membrum causa sit primi. Quem sensum pontifices, & scribæ habuerunt, quorum verba fide qua oportuit Matthæus retulit. Potest autem sic etiam accipi, ut posterior pars quasi adversative intelligatur, quo sensu accepit Hieronymus, ut patet ex commentariis in Michæam. Ac si rem ipsam diligentius animadvertas, parum certe interest, utro modo accipiatur oratio. Quocirca ridiculus est Osiander, qui in re nihili tantas tragoedias excitet.

Illud est facile, quod tertio loco additur. Nam Codices 70. Interpretum interrogandi notam habuere, & ita converterunt, Nunquid irascetur per singulos

gulos dies? Et Augustinus quidem, licet sine interrogatione legerit, nostrum tamen sensum expressit, inquiens, Longanimis, & non iram adducens per singulos dies. Itaque 70. Interpretes optime sensum illius versiculi videntur expressisse, si antecedentia consequentibus hærere debeant. Quod vero Calvinus cap. 5. Institut. objicit, frigidum id languidumque est, tum quoniam, ut quibusdam placet, de amore, & odio prædestinationis, & reprobationis loquitur Salomon, idque suaderi putant ex eo, quod subjungitur, Sed omnia in futurum servantur incerta; tum quoniam secundum communem legem loquitur, atque ad communem etiam loquendi formam orationem accommodat, qua cum ignoret homo an amore dignus sit, vere dicit, Nescit homo, utrum odio, vel amore dignus sit; tum quoniam, ut alias in eo libro sæpe, argumentantis locum assumit, atque personam, non definientis. Itaque eo capite argumentatur a principio statim, multa mala consequi ex eo, quod omnia æque eveniant iustis, & impiis in hoc mundo. Unum autem ex absurdis, quæ proponit, est, quod sint in domo Domini servi differentes, alii boni, alii pravi, & tamen Dominus non declaret, quem amet, quem odio prosequatur: sed ita benigne se erga impium, ut erga pium gerere videatur; nec minus gravis & severus sit erga bonos servos, quam erga improbos. Omnia enim bona, malaque hujus vitæ utrisque sunt communia. Nihil ergo falsi nostra editio continet, siue primum, siue secundum, siue tertium hunc sensum amplectamur.

Nam quod suspicantur quidam, Matthæi 24. interpretem falso pro Fulgore Fulgur reddidisse, ideo quod non fulgur exit ab oriente, & protenditur usque in occidentem, sed fulgor; per ridiculum argumentum est. Primum enim, si quis hoc in loco error inest, hunc non interpretis, sed librariorum fuisse, ad veritatis similitudinem videbatur esse propensius. Voces quippe illæ, Fulgur, & Fulgor, usque adeo similes sunt, ut proclive sit unam pro altera substituere. Quare parum æque ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deinde interpretis peccatum hic nullum omnino esse potuit, ubi græca omnia exemplaria & vetera, & nova consentiunt,

nec aliud, quam ἀσπὴν legunt, quæ utique vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiamsi græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatim oritur, ejusque adventus diu præsentitur, antequam appareat. Illius itaque fulgor non inexpectatus advenit. Dominus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, & inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissime exprimitur, quod priusquam expectes, jam emicuit & abiit. Et quanquam fulgur non pertingit ab oriente usque in occidentem, si ad Philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum & inexpectatum quidem, sed conspicuum omnium oculis adventum Christi satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioqui arguatur D. Thom. quasi perspectivæ facultatis indoctus, qui explicaturus, quemadmodum res divinæ in humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, rei imago conspicitur; quod licet revera ita non sit, nobis tamen ita videtur: quinetiam arguatur Moyses tanquam Astronomiæ imperitus, qui duo luninaria magna posuit, cum sint alia multo majora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparent; nec alienum est a sacræ Scripturæ auctoribus se se populo rudi attemperare, loquique, ut vulgus solet. Hisce vero rebus exempla plura ego adjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Helii certe juxta hanc rationem illud dixit, Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcuro frigus: Job trigesimo septimo. Ad eundem modum Propheta ait, Qui fundavit terram super aquas: quasi aquæ inferiores sint, cum tamen emineant, ut decimotertio libro ostendemus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt, comedisse dicuntur, non quod revera comederint, sed quod comedere visi sunt. Quanquam Justinus figurate accipit, perinde ut ignis devorare & exedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Triphone. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarint interpretes, non oportere semper easdem omnino res, quæ in Hebræo sunt significatæ sermone, in Græcum, Latinumque transferri; sed iatis esse quandoque, si proximæ, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sa-

deinde latbitur. At nec Græcū nomen idē utrumque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similes, cognatæque sunt, sed valde diversæ.

Origenes a fulgure: de quo primū locutus est, ad fulgorē

cris

cris etiam literis convertendis præ se-
tulerunt, quod de lege interpretandi
est a Cicerone dictum, verba non nu-
meranda esse, sed ponderanda, sen-
sumque sensui ita reddendum, ut, quoad
fieri posset & liceret, verborum quo-
que interdum neglecta cura, lectoris
intelligentia juvaretur. Id vero tum
vel maxime licere sibi arbitrati sunt,
cum Hebræi auctores similitudine una-
qualibet aut animalis, aut arboris,
aut fruticis, aut herbæ, aut rei deni-
que alius usi essent, quæ esset Græcis
ac Latinis incognita; ut Esaia 1. ubi
Latina editio habet, Cum fueritis vel-
ut quercus defluentibus foliis, Hebrai-
ce habetur *Ela*, quæ vox, si 70. In-
terpretibus, ac Hieronymo etiam ipsi in
commentariis credimus, Terebinthum
magis, quam quercum sonat. At quia
Terebinthus est arbor peregrina, & in-
cognita, soloque apud Latinos nomine
celebrata, non incongrue Terebinthi
loco Quercus posita est, arbor omni-
bus & linguis, & gentibus manifesta.
Psalmo item 101. pro pelicano in He-
bræo habetur *Lika*, pro nictycorace
autem *Kokom*. Illud alii monedulam,
alii onocrotalum, alii pelicanum:
hoc, partim bubonem, partim cucu-
lum, partim noctuam reddiderunt. Ac
70. Interpretes quidem vocem Hebræ-
am, quam Hieronymus in onocrota-
lum perpetuo vertit, nunc in pelicanum,
nunc in avem, nunc etiam in leonem
translulerunt. Nec vero ita id factum est
ab illis, quod voces essent multiplices
& ambigæ, sed quod, cum apud He-
bræos animantium præsertim, planta-
rumque vocabula penitus ignorata sint,
nihil referre existimarunt, unamquan-
libet ex rebus similibus poni, si idem
omnino sensus remaneret. Similitudo e-
nim ibi quæritur, in qua res omnes illæ
conveniunt, non alia quævis propria,
specialisque natura. Quemadmodum e-
tiam cum apud Latinos proverbialiter
dicitur, In præsepio canis; si Hispane
quispiam verteret, *el perro del ortelano*,
Olitoris canis, optime profecto inter-
pretaretur; quoniam sub re, & voce
diversa unus idemque sensus esset le-
ctori insinuat. Quamobrem illa Ca-
jetani religio nimia fuit, qui Esaia
1. vocem *Ela* noluit in Latino exem-
plari mutari: quasi periculum esset, si
aut quercum, aut terebinthum, aut
aliam quamvis similem arborem lege-
remus. Ex eadem quoque re illorum

error coarguitur, qui, quoniam ibi Hie-
ronymus onocrotalum reddit, ibi fere
Septuaginta reddunt pelicanum, ean-
dem esse avem existimarunt. In quo
errore auctor etiam commentariorum
fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos
circumferuntur. Ea vero Divo Hie-
ronymo tribuere, manifestaræ ignoran-
tiæ esse vel ex hoc uno loco aperte
convincitur. Ait enim hic auctor, pe-
licanum Latine dici onocrotalum. Ec-
qua autem ignoratio major esse pot-
est, quam vocem onocrotali Latinam
existimare? Sed de his hæcenus. Nunc
illud etiam atque etiam asserimus, in
huiusmodi comparisonibus transferen-
dis, nihil omnino interesse, an res eæ-
dem in easdem, an in similes & pro-
ximas convertantur, si sensus non di-
versus, sed idem est.

Quid quod cum Latinis res ipsa He-
bræa & nomenclatura deest, si inter-
pres ex re agnata & vicina rem no-
bis alias incognitam nominavit, nihil
prorsus absurdi fecit? Quia rem ten-
tavit interpretibus universis aut ex au-
toritate, aut ex vicinitate concessam,
ut aut nomen Latinum ad significan-
dum imponeret, aut certe ad rem simi-
lem vel proximam insinuandam trans-
ferret. Cum itaque Jonæ c. 4. alii cu-
curbitam, alii hederam converterunt,
usi sunt illi quidem jure suo, nec ver-
borum religione astricti debuerunt com-
mittere, ut illo in loco nullam omni-
no rem nec Græci intelligerent, nec
Latini. Non est autem huic illud dissi-
mille, quod Danielis Prophetiæ obje-
cit Porphyrius, confictam esse scilicet,
nec haberi apud Hebræos, sed Græci
sermonis esse commentum: quia in Su-
fannæ historia contineatur, ἀπὸ τῆς πρῆτης,
πρῆτης, καὶ ἀπὸ τῆς σχῆτης, σχῆτης. Quam
etymologiam Græco magis sermoni con-
venire, quam Hebræo. Cui quoniam id,
quod Eusebius, Apollinaris, atque Hie-
ron. responderunt, ab ecclesia reproba-
tum est; multo nos verius respondemus,
hoc interpretem Græcum facere potuis-
se, aut jure potuisse quidem, quod La-
tinus interpres reformidavit. Non enim
necesse erat, easdem arbores eo loco
reddi, quas lingua haberet Hebræa, quo-
niam si eadem redderentur, non solum
etymologia servari non poterat, sed nec
prophetiæ festivitas, nec ratio senten-
tiæ. Alias ergo vel similes, vel proxi-
mas vertit, in quibus iudicii propheti-
ci & acumen servaretur & causa. Præ-
ter-

Non nego
omnia ista
esse Hier.
Credo e-
nim in quos-
dam Psalm.
eum com-
mentaria e-
didisse.

terquamquod arbores illæ a Propheta Chaldo sunt nominatæ sermone: nec opus est, sollicitos nos esse, si in Hebræo nec illæ, nec similes habeantur.

Argumentis igitur, quibus editionis nostræ veritas impugnari solet, abunde, ni fallor, responsum est. Quamquam nonnulla de industria prætermisi, quæ scilicet facilia visa sunt, quam quibus refellendis deberem aut oleum, aut operam sumere. Quale illud est, quod Faber Stabulensis ait, Ecclesiam interpretis errore versatam impie pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit, Minuisti eum paulo minus ab Angelis. Qua in re quam indocte & inconsulte, quam temere & insipienter errarit, non esset difficile ostendere, nisi ante nos Erasmus magna argumentorum vi eandem causam evicisset.

Certe interpres epistolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodum auctores gravissimi prodidere. Horum utrumlibet impietatis insimulare, piaculum erit. Ecclesiam quoque accusare, quæ eam probavit epistolam, in qua error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Jam reliqua persequamur.

Respon.
ad 4.

Enimvero cum historiam Susannæ post ea tempora Ecclesiasticus usus approbarit, & Danielis prophetæ nomine populo legerit, cumque Tridentinum Concilium sua quoque id definitione firmaverit, ea certe historia nunc a fidelibus recipienda est. Africanus quidem Origeni objecit, quod historia Susannæ ficta videatur, & aliena a scriptura prophetica, ut Eusebius testis est lib. 6. cap. 23. At illi tamen, ut idem Eusebius ait, Origenes manifestissime rescribens asserit, nequaquam Judæorum commentis, & fabulis auscultandum, sed hoc solum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod 70. Interpretes transtulissent. nam id esse solum, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Hæc Eusebius. Idem vero refert Hieronym. in catalog. de Julio hoc Africano loquens, & Hieronymus ipse lib. 1. Apol. adversus Ruffin. quæ in præfationibus dixerat, ea purgat, inquit, Quod autem refero, quid adversus Susannæ historiam, & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine Hebræico non habentur, Hebræi soleant dicere; qui me criminatur stultum, se

sycophantam probabat: non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicerent, explicavi. Hactenus Hieronymus.

Ad aliud ergo argumentum, quod etiam nolumus esse longi in singulis explicandis, breviter respondetur, eum locum ex prior epistola ad Corinthios bifariam apud Græcos legi, & ut vulgata habet editio, & in hunc modum, Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur. Cujus rei auctor est Didymus, & Hieronymus in epistola ad Minerium, & Alexandrum. Neutra autem lectio a viris Ecclesiæ reprobata est. Quin admonere semper, lectionem dubiam, & variam esse; nec alterutram ex eis ut certam & exploratam amplexi sunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem Doctores Ecclesiæ tanquam exploratam & catholicam asseruere. Quod idem in alia particula qualibet Latinæ editionis fieret, si idem penitus contigisset. At ubi Doctores catholici unam, & eandem lectionem sine varietate tenuerunt, nec ancipitem assertionis libravere sententiam, nobis non licet Latinam editionem in quæstionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Erasmi, Fabri, & Cajetani sententia probari potest, qui in re, ubi nihil intererat, utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio redderet plausibiliorem. Id quod gentile his est, qui curiosa sectari volunt magis, quam solida. Nos autem Origenem, Didymum, Athanasium, Augustinum, Cyprianum, Tertullianum, communemque Latinorum consensum sequi malimus. Nam & Acacius Cæsareæ civitatis Episcopus apud Hieronymum in pluribus Græcis exemplaribus lectionem nostram haberi dicit, aliam vero in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chrysostomus, & Theophylactus in commentariis, Hieronymus quoque in epistola quadam ad Marcellam scripsere. Sed, quod ante dixi, me male habet, in rebus, quæ in utramque partem controvertantur, nova delectare Theologos magis, quam vetera, eaque usi parentum nostrorum comprobata. Ac de quinto argumento satis.

Ad id vero, quod sequitur, hoc habeto responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritus sancti peculiar-

Respon.
ad 5.

Lib. 20. de
civit. Dei,
c. 20.
Ad Miner.
& Alex.

Initium e-
pist. est, Ma-
gnis nos
provocas.

Jamblicus
Pythagoræ
doctrinam
ait, quoniam

divinitus tradita fuerit, non nisi quopiam Deorum interpretante intelligi posse. Itaque invocandum esse Deum a discipulo, cum Deorum auxilio egeat.

Cap. I.

Esa. 50.

Luc. ult.

culiari dono Scripturam sacram existimant se posse vel intelligere, vel interpretari. Quod utique donum quanto magis sacris literis intelligendis atque interpretandis opus est, tanto rarius difficiliusque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominum diligentia præstat. At si spiritus quidem peculiaris, non tam ob ipsius, qui percipit, quam ob Ecclesie utilitatem, gratuita Dei miseratione donatus sacrorum librorum interpreti desit, jejuna erunt & frigida omnia, quamlibet elaborata, & diu ante excogitata & inventa fuerint; imo falsa erunt in interpretatione pleraque humano sensu intelligentiaque traducta. Nam interpretationem Scripturæ prophetiam, & inspirationem Dei credit Clemens Alexandr. lib. I. Stromat. & Apostolus in priori ad Corinthios epistola inter reliqua Spiritus Sancti dona commemorat; nec philosophiam, sed prophetiam vocat: videlicet quod sacris literis explicandis eodem spiritu opus sit, quo ipsæ sunt conditæ, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus posteriori sua epistola confirmat, inquit, Habemus firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non sit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Hoc autem, quemadmodum ante nos viri clarissimi intellexerunt, eum habet sensum, Bene quidem facitis prophetis attendentes, sed id primum intelligite, divinas prophetias humana & propria interpretatione non intelligi. Spiritu enim sancto locuti sunt sancti Dei homines, & animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Quis enim cognovit sensum Domini? Atque id ipsum Esaias significavit, inquit, Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum; & apud Lucam, Aperuit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent scripturas. Quo testimonio probat Hilarius in Psalm. 115. scripturarum intelligentiam donum Dei esse. Quod si scripturarum intelligentia

donum Dei est, scripturas autem interpretari, nemo, nisi qui intelligit, potest; conficitur utique, sacrarum literarum in aliam linguam versionem sine Dei peculiari gratia nemini posse contingere. Alioqui si D. Hieronymus sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularem, trium linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem, cum his omnibus abunde se noverit instructum, cur in epistola ad Desiderium deprecatur alienarum orationum adiutorium, ut eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinum eos possit transferre sermonem? Cur item in epistola ad Paulinum Scripturas sanctas interpretaturus, Revela, inquit, oculos meos; & considerabo mirabilia de lege tua? Lex enim spiritualis est, & revelatione opus est, ut intelligatur. & rursus, Quanti, inquit, hodie putant se nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reseraverit, qui habet clavem David. & in illud ad Galat. I. Sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Christi. Omnis, ait, qui evangelium alio interpretatur spiritu, quam scriptum est, credentes turbat, & convertit Evangelium Christi; ut ad, quod in facie est, post tergum faciat, & ea, quæ post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam sequitur, posteriora ponit in faciem; si quis Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. & posterius eodem quoque cap. in illud, Notum vobis facio Evangelium, quia non est secundum hominem, & cætera, Marcion, & Basilides, ait, & cæteræ Hæreticorum pestes, non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum Sanctum, sine quo humanum fit Evangelium quod docetur. Nec putemus in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Hactenus Hieronymus. Qui si vera dicit, cogit nos profecto credere, aut veterem interpretem Spiritus Sancti peculiari dono sacras literas convertisse, aut Ecclesiam Latinam multis retro seculis non Dei habuisse Evangelium, sed hominis. Cum igitur obijcis, interpretem non fuisse Prophetam; sane vero propheta non fuit,

i. quæst. I.
Marcion.

ha

habuit tamen (ut Titelmannus recte asseverat) Spiritum quendam prophetico vicinum & proximum; qualem necessarium esse ostendimus sacris literis interpretandis: imo qualis erat necessarius, ut Ecclesia Latina editionem sacrorum librorum haberet, quam tuto in fide & moribus sequeretur.

Jam ad postremum argumentum facile respondemus. Quod si Latinorum ad Græca Hebraicaque collatio a nobis negligereetur, exemplo D. Ambrosii tueri nos utcumque possemus, qui cum Græce sciret, & commentarios in sacras literas ederet, sæpe tamen non est dignatus Græca consulere, etiam ubi diversitatem aliquam lectionis esse constabat. Videre hoc est in commentariis super caput duodecimum epistolæ ad Romanos. Quod si interpretum etiam magis varietate turbaremur, quam juvaremur, Sophronii nos excusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymum fatebatur. Nos vero nec versiones novorum interpretum, nec linguarum peritiam, nec ad Græca & Hebraica exemplaria Latinorum collationem damnare volumus; quin potius magnopere commendamus. Nam si Augustinus de doctrina Christi lib. 2. cap. 11. vulgarium etiam & parum doctorum interpretum versiones plus adjuvare inquit intelligentiam, quam impedire, ego varias doctissimorum hominum editiones jure reprehendere nec possum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum deprecem, qui nos aut miseros & barbaros, bonarumque literarum expertes, aut etiam laborum alienorum invidos reprehensores calumniari possunt; ego in linguarum cognitione plura etiam commoda ad sacras literas intelligendas esse fateor, & id quidem peringenue. Tantum abest, ut linguarum peritiam inficer.

CAPUT XV.

De linguarum Hebraica & Græca

utilitate.

PRincipio enim sunt linguæ utilissimæ, ubi differitur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles alienæ linguæ ad fidem instituuntur. Quæ

causa vel sola redditur in illa Clementina 1. de magistris, propter quam linguæ sunt in academiis perdiscendæ. Alioqui, quorsum atinebat Arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur? Qua de re, leviter motus videtur Erasmus, ut Clementinæ hujus argumento assereret, ad sacras literas intelligendas Hebraicam, Græcamque linguam esse necessarias. Altera linguarum commoditas est in his dictionibus explicandis, quæ magnam emphasim habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus sermo exprimere non valet. Hujusmodi dictiones multas cum in Hebraicis quæstionibus, tum in commentariis annotavit Hieronymus. Nos unam aut alteram exempli causa ponemus. Ut Marc. 6. interpretes reddidit, Et cum dimisisset eos; ubi verbum tamen Græcum *ἀποστασεν* non significat simpliciter dimittere, sed dimittere benigne ac gratiose, quemadmodum amicis celebrato convivio benevole valedicimus. Qua in re Evangelista Græce scribens, Jesu Christi etiam erga rusticos summam comitatem & gratiam commendavit. Id quod Latina voce exprimi vix potest. Et in epist. ad Ephes. pro eo, quod nostra editio habet, A constitutione mundi, Græce habetur *καταβολῇ*, cujus vocis Emphasim Hieronymus in commentariis explicare volens, Non idipsum (inquit) *καταβολῇ*, quod constitutio sonat; unde & nos propter paupertatem linguæ & rerum novitatem, & (sicut quidam ait) quod sit Græcorum sermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre e verbo (quod impossibile est) quam vim verbi quodam explicare circuitu. *καταβολῇ*, proprie dicitur cum quid deorsum jacitur, vel cum aliqua res sumit exordium. Unde & hi, qui ædium futurarum jaciunt fundamenta, *καταβεβληκέναι* dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, quod Deus universa sit machinatus ex nihilo, non conditionem, non creaturam atque facturam, sed *καταβολῇ*, id est, initium fundamenti ad eum retulit. Hactenus Hieronymus. Et 1. libr. adversus Jovinian. tractans illum locum, 1. Corinth. 7. Non ut laqueum vobis injiciam, Sed & proprietatem, ait, Græcam Latinus sermo non explicat; quibus enim verbis, quis pos-

fit

Hieron. in
epi. ad So-
phronium.

In præfat.
super Lau-
rentii anno-
tat.

In Psal. 65.
& in illum
vers. Ps. 118.
Omnis con-
summatio-
nis vidi fi-
nem; & in
illum, Viam
mandatorū
tuorum cu-
curri, cum
dilatasti cor
meum; &
in illum,
Deduc me
in semitam
mandatorū
tuorum.

fit dicere, &c. unde & in Latinis co-
dicibus ob translationis difficultatem
hoc penitus non invenitur. Cuiusmo-
di sunt & alia exempla plurima, quæ
nos causa brevitatis omittimus. Le-
gat multa qui volet apud Hilarium in
expositione Psalmorum, pluribus in
locis asserentem, Latinum sermonem
plenam Græcæ literæ intelligentiam non
reddere. Ambrosius quoque in expla-
natione Psalm. 118. Latinos, ait, non
posse in omnibus vim Græci sermonis
exprimere, quod in Græco plerumque
major sit vis & pompa sermonis. Quæ
in re plurimum Theologos juvare pos-
sent. Erasmi in novum Testamentum
annotationes, nisi eas tam multis er-
roribus aspersisset.

Est alia quoque utilitas, ad acci-
piendos plures sensus catholicos ex
eadem scriptura, præsertim cum apud
Græcos & Hebræos est æquivoca.
Sic enim dictiones polysemas & am-
biguas dialectici nostri vocare solent.
Nam interpres unam solam vocabuli
significationem reddere potuit. Ut
Eccles. 2. ubi nostra editio habet,
Cogitavi abstrahere a vino carnem
meam, alii vertunt, Trahere in vi-
num carnem meam, alii, Attrahere
in vino carnem meam. Cujus quidem
contrariæ omnino versionis contrarius
verbi Hebraici significatus causa fuit.
Quod & Hieronymus ipse in commen-
tariis admonuit. Atque 1. lib. Apolo-
giæ adversus Rufinum, tractans illud
2. Psalm. Apprehendite disciplinam,
pro quo ipse interpretatus est, Ado-
rate filium, vel etiam, Adorate pu-
re, Nisi (inquit) prolixum esset,
& redoleret gloriolam, jam nunc ti-
bi ostenderem, quid utilitatis habeat
magistrorum limina terere, & artem
ab artificibus discere, & videres, quan-
ta sylva sit apud Hebræos ambiguo-
rum nominum atque verborum, quæ
res diversæ interpretationi materiam
præbuit, dum unusquisque inter dubia,
quod sibi consequentiùs videtur, hoc
transfert. Hactenus Hieronymus. An-
brosius item vide, in Psalm. secun-
dum de verbo, Beresit. Ambiguitas
etiam in aliena lingua festivum quan-
doque vocis usum lusumque præbet,
qui in nostra non solum conservari ne-
quit, sed ne sensus quidem germanus
sine magna licentia reddi. Ut Hierem.
primo, pro eo, quod nos habemus,
Vigilantem, in Hebræo est vocabu-

lum, *Soced*, quod ambiguum est, nu-
cemque & vigilias significat; ut Hie-
ronymus ibidem & in Ecclesiastis cap.
ult. differit. Cum itaque Propheta in
visione virga nucea seu amygdalina
fuisset ostensa, rogatus a Domino quid
videret, Hebræa lingua virgam *Soced*
se videre respondit. Tunc ergo Domi-
nus sermonis occasione ludens, Bene,
inquit, vidisti? quia vigilabo ego, &c.
Ita quancumque Hieremias in una signi-
ficatione nomen accepit, at Dominus
ad alteram flectens, fecit ex sermonis
ambiguitate concentum sententiæ ele-
gantissimum, ut si sydus quoddam cele-
ste quis videns, canem se videre diceret,
scite illi diceretur, bene vidisti, Ca-
nis enim lacerabit te, &c. Jam vero
si interpres Latinus *Soced* in nucem
translulisset, quod 70. fecerant, absur-
de sane subjungeretur, Bene vidisti,
quia vigilabo, &c. unde coactus fuit
nova quadam, insolitaque interpretan-
di licentia, virgam vigilantem Latinis
auribus reddere. Quæ ego asserere
non auderem, nisi auctor gravissimus
Hieronymus astruxisset.

Quarta utilitas in linguarum erudi-
tione est ad cognoscenda idiomata,
phrases, & proverbia lingue alienæ,
ut sunt illa, Ne respicias post tergum,
& neminem salutaveritis in via; qui-
bus maxima quadam itineris celeritas
quasi proverbialiter & figurate signifi-
catur. Illud etiam per proverbialem
figuram apud Hebræos atque Hispanos
dicitur, Omni habenti dabitur, ab eo
autem, qui non habet, & quod habet
auferetur ab eo. Sic apud Ecclesiasti-
cum de consiliario infido & traditore
dicitur, A consiliario ferva animam
tuam, ne forte mittat fudem in ter-
ra, & dicat tibi, Bona est via tua.
sic Hebræa phrasi, filii excussorum ro-
busti & expediti dicuntur. Quæ de re
Hieronymus lege in epistola ad Marcel-
lam, cujus initium, Beatus Pamphi-
lus. Siq. filix carminis, Ecclesiast. 12.
aures intelliguntur. Sic Saul filius u-
nius anni dicitur, cum regnare cœpi-
set, id est, innocens. Nisi (quod Eu-
cherio visum est) ita intelligas, Sau-
lem electum a Samuele uno anno do-
mi tacuisse, & expleto anno cœnisse
regnare. Sed de hoc exemplo alias.
Nam vitio scribentium forte, pro 21.
anni, unius anni inducitur. Sic Nem-
rot robustus venator coram Domino,
id est, sub cœlo, quasi robustissimus

In 12. cap.
Eccles. & in
21. c. Hier.

Gen. 19.
Luc. 10.

Hispane,
Noleas oy-
do ni vitto.
id est, nullā
moram fa-
cias.
Al rico to-
dos le dau
&c. al po-
bre aun lo
que tiene le
quē tan.

Cap. 37.

Habla con
vos y coge
piedras con
plos les.

omnium hominum, qui sub coelo erant. Scio quosdam ita interpretari, ut venator coram Domino dictus sit, quasi Dei venator: quod significaretur civilem unius monarchiae potestatem vindictam esse a Deo approbatam, ut quae Dei administra sit. Sed id, quod prius dixi, Hebraeorum doctissimis placet. Vel certe venator coram Deo vocatur, id est, sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem societatem coegit.

Sic pluisse Dominum a Domino, Hebraismum esse quidam existimant, id est, desuper: sed filium a patre intelligunt Euseb. lib. 1. Ecclesiast. Histor. cap. 1. Hieronym. Osee 1. Irenaeus lib. 3. cap. 6. Basilii lib. 5. contra Eunom. Marcellinus ad Salomonem Episcopum, Concil. Syrmien. canon. 15. Ac certe, ut alios libros veteris Testamenti praetermittamus, Salomonis Proverbia, nisi habita ratione Hebraicae consuetudinis & sermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebraeos proverbiali figura dicitur, id apud Latinos nullum quandoque proverbium est; quod plerique ignorantes, in proverbiorum expositione aut ad allegorias configiunt, aut varia etiam deliramenta configunt; multoque melius fuerat, simpliciter inscitiam confiteri, quam imperitiae suae alios haeredes facere. Horum ego Latinorum errata facile commemorarem, nisi aliud huius temporis ratio postularret; & nos aut reverentiae, aut benevolentiae causa neminem hic certo nomine volumus lacerare. Illud constat, Parabolas aliud in medulla, aliud in superficie polliceri, neque hoc sonare, quod scriptum est. Ex quo, ut Hieronym. in Ecclesiast. cap. ult. ait, manifestum fit, Proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, patentia habere praecepta, sed, quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis divinum sensum altius pericrutandum. Id quod sine Hebraeae linguae peritia difficulter, ne quid amplius dicam, faciemus. Juvaret autem Hieronymus vehementer Latinam intelligentiam, si commentarios in libros Proverbiorum edidisset. Nam, qui circumferuntur, quanquam Hieronymo in Decretali, tit. de constit. tribuuntur, Hieronymi tamen non esse liquido deprehenditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quae ex incuria videlicet typographorum, aut eorum, qui exscribere, imperitia obrepserunt. Ut Josue 11. cap. Non fuit civitas, quae se non traderet; ubi secunda negatio superfluit, ut ex consequentibus manifeste colligitur. Sed quia fortasse 70. interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt verbum, Tradidit, ad suppositum aliud referre, & pronomen, Se, vel expungere, vel omittere. Item Psalm. 29. Ut videam voluntatem Domini, pro, Voluptatem, Graece *τερπνότης*: & in ti. Psalm. 62. Idumae, pro, Judae, ut Graeca omnia Hebraeaeque exemplaria demonstrant. Et Psalm. 65. Et exultavi sub lingua mea, pro Exaltavi, id quod tam ex Graecis, quam ex Hebraeis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendum Psalm. 19. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, pro, Oblinati sunt: sic enim Hieronymus vertit, Incurvati sunt; & consentiunt ceteri interpretes. Ac Psal. rursus 124. Declinantes autem in obligationes, pro, Oblinationes, Hieronymus reddidit, pravitates; Felix, perversa; alii, iniquitates. Consentit hic Titelmanus. Verum haec duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem Graece habetur *συμποδίζω*. Συμποδίζω autem est, obliquo, nexu impedio, & implico. In posteriore vero Graece legimus *σπαραγμός*, quae vox Latinis est obligatio, nodus, & nexus implicatus; quemadmodum & Nazianzenus in orat. usurpavit. Ac Hieronymi. in Esaie cap. 58. obligationes nobiscum legit. Unde & nodus gutturis, & locus strangulationis, *σπαραγμός* Graecis dicitur: & *σπαραγμός*, strangulo, suffoco. Illud sane corruptum est in Psalmo 206. Effusa est contentio super principes, pro, Contemptio; Graece, *ἐξουδένωσις*. Quam eandem vocem, Psalm. 122. in Despectionem vertit interpretes, Rufinus autem libro 8. Hist. Eccle. cap. 1. illud ita convertit, Effusa est contumelia super principes. Et Job. 19. Vel celte sculpantur in filice, pro, Certe; & Lucae 10. Suspiciens, pro Suscipiens, *ὑπολαμβάνω*; tametsi auctor libelli de vera & falsa poenitentia, qui nomine Augustini circumfertur, communem errorem secutus est; Et Lucae decimo quinto, Evertit, pro, Everrit, *σάρκοις*; & primae ad Corinthios 2. Spiritualiter

Vid. Job. 12.

ter examinatur: pro, Examinantur, *ἀναζητεῖται*; & capitulo 10. Omnes, qui de uno pane, pro, Omnes quidem; & cap. 15. Quotidie morior propter gloriam vestram, pro, Per gloriam. Jurat quippe ibidem Apostolus, & particula *ἵνα* adverbium jurantis est apud Græcos. Et ad Hebræos cap. 5. interpretabilis sermo, pro, ininterpretabilis, hoc est, ineffabilis, explicatuque difficillimus, quemadmodum ex Hieronymo in epist. ad Evagrium liquet. Atque idem Hieron. in quæstion. Hebr. Genes. 3. legendum ait, Ipse conteret caput tuum, non Ipsa. Cum enim apud Hebræos neutro genere ad semen referatur, interpret rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit, Ipse. Quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt, Ipsa. Ut illa prætereamus, quæ Augustinus Eugubinus commemorat. Sicut cervus desiderat umbram, pro, Servus; &, solis ardore, pro, Salis; &, Sitivit anima mea ad Deum fontem, pro, Fortem; &, interfecta est terra a sanguinibus, pro, Infecta. Nam & Psal. 10. pro eo, quod nos habemus, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam, Divus Hieronymus legendum credit, Anima sua, hoc est, ipsius. refertur enim, anima sua, ad Deum, non ad peccatorem. Sensus autem mirifice convenit, ut Deus scilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, & justum & impium; sed impium tamen reprobare: odium enim Dei reprobatio est. Nos autem Græca 70. interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, sequi possumus. Non enim illa habent, *ὁς ψυχῆς*, sed, *τὸν ψυχῆς*. Atque fortassis hinc illud apud Tobiam acceptum est, Qui autem faciunt iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. Similiter & in epistola ad Suniam & Fretellam, pro eo, quod in Psalm. 5. legitur, Dirige in conspectu tuo viam meam, legendum contendit, Dirige in conspectu meo vitam tuam. Sic enim ipse verterat, Dirige ante faciem meam viam tuam. At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria sequimur: & vulgatam lectionem, cum fieri sane potest, approbamus. Simile illud est ad Philippen. 3. Qui spiritu Deo servimus, ubi, spiritui, legendum esse credit Ambrosius lib. 2. de Spiritu Sancto, cap. 6. Nec solum in Latina lin-

gua hujusmodi errores accidunt; sed eos etiam in Hebraica & Græca deprehendimus. Deprehendit Cajetan. ac vere ille, meo iudicio quidem, 2. Regum 21. vocem Michol falso ab Hebræis pro, Merob, fuisse substitutam, ut patet 1. Reg. 12. Deprehendit quoque Hieron. in Psal. 131. septuaginta interpretes non *χίρην*, id est, viduam, sed *σίρην*, id est, venationem transtulisse, sed propter vocum similitudinem pro, *σίρην*, id est, venatione, *χίρην*, id est, viduam, esse suppositam, maxime quia in sequenti versiculo Pauperes sequebantur. Nisi forte Latinus interpret Victum, aut Venationem, reddidit, & error obrinuit, ut Vidua legeretur. Nam vox Hebraica nullo modo viduam, sed venationem, victum, viaticumque significat. Hujusmodi menda gravi ratione, prudentique consilio corrigi possunt. Nam illos quis ferat, qui, sicut est apud Quintilianum, dum librorum insectantur inscitiam, produnt suam? & dum libros sacros mendis (ut ajunt) scatentes purgare volunt, contaminant? Fateor siquidem proclive fuisse & facile indocto, & negligenti librario, præsertim in verborum & rerum nonnulla similitudine, ea, quæ recta erant, explodere, & quæ erant depravata substituere; fateor etiam, tantam fuisse olim in sacras literas reverentiam, ut, quæ menda quamlibet dilucida semel irrepserant, religio fuerit attingere: sed video quoque hujus temporis improbam temeritatem, quæ adeo nihil non audet sacris codicibus corrigendis, ut Manichæi olim parum in hac re immodesti fuisse videantur, quos August. ad Hieron. scribit, multa divinarum scripturarum loca vitata esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis, sed a quibusdam (nescio quos) codicum depravatoribus. Verum hæc hæcenus. Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40. c. Ezechielis scribit, omnia prope verba Hebraica, & nomina, quæ in Latina translatione sunt posita, nimia esse vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendentur, Hebraicæ linguæ cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhuc integra & illibata manerent omnia, sed ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacra mysteria aperiuntur, sine hujus

Job. 7.

Deu. 29.
Psal. 41.

Cap. 12.

August. 2.
de doctr.
Christ. c. 19.

Vide Aug.
lib. de bono
persever. c. 11.

linguæ peritia non habentur: ut August. 2. de doct. Christ. cap. 16. auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parum beneficii eos Latinis hominibus contulisse, qui Hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam loca, scilicet quæ vel apertius ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem, Erat quidam regulus; pro quo Græce, βασιλικός, hoc est, de aula regia, seu Palatinus, ut Hieron. in Esaiam annotavit. Videtur interpretes Græce legisse, βασιλικός. Græca vero exemplaria habent omnia βασιλικός, id est, regalis, seu regius. Quia ex re conjectura fit, interpretem, Regalem, veruisse, sed a sciolo, Regulum, esse suppositum. Et Joannis primo, Qui post me venturus est, ante me factus est, quod evidentius verteretur, Mihi præpositus, seu ante latus est, ut August. super Numeros, quæst. 51. & super Joannem homil. 3. subnotavit. & Actor. 27. Cum non esset tuta navigatio, eo quod jejunium jam præterisset, pro eo, Quod ultra tempus sustinuissem in mediam. & ad Roman. 12. Non vosmetipsos defendentes, pro Ulciscentes. Nam numerum bestiarum, qui Apoc. cap. 13. scribitur, sine alphabeti Græci secundum ordinem arithmeticum intelligentia, aut vix, aut certe nullo modo exponere possumus. De qua re 13. libro fusius disseremus.

Septima utilitas, ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. Ut, filius hominis in Evangelio dicitur Christus. Ubi cum genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur: ut non, filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis juxta Hebraicam phrasim dicitur, ut filius terræ, homo obscurus & contemptibilis; qua utique nomenclatura Dei filius identidem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia. Quanquam, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Hujusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo, Salutat vos Cajus hospes meus, & universæ Ecclesiæ, ubi, Universæ Ecclesiæ casus gignendi est, non nominandi, ut Cajus intelligatur, non

Paulum modo, verum etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11. Quod superest, date eleemosynam; ubi Latinus sermo anceps est. Potest enim intelligi, Quod superest, pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est: vel, Quod superest, id est, quod superfluum est. Quam utramque intelligentiam Latinus quidem sermo recipit; Græcus tamen excludit. Habetur enim τὸ εἰσόντα, id est, quæ insunt, seu quæ habetis, ut & Theophylactus, & Cyrillus lib. 2. in Leviticum, & Augustinus super Psalm. 125. & Chrysost. homil. 33. ad populum, & super epistol. ad Hebræos, hom. 9. exponunt. Nam hunc postremum sensum Græca lectio habet, primum & secundum non videtur habere: tametsi secundus ille D. Thomæ placuerit; qui quidem in ea re & Bedam sequitur super Lucam, & Gregorium in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum; referturque 12. quæ. 1. cap. Quia tua.

Alia denique utilitas est, ad quædam vocabula vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanserunt, vel propter sanctiorem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commode non potuerunt, quod Augustin. lib. 18. de civitate Dei, c. 11. tradit. ut Matthæi 11. Pauperes evangelizantur, id est, bonum accipiunt nuncium. Cum enim in humano principatu regum mysteria, secreta ad pauperes per divites deriventur, in Christi regno e contrario nuncia cœlestia ad divites per pauperes sunt delata. & 1. ad Corinth. ult. *Anathema, Marana atha*. Quorum illud prius Græcum, hoc posterius non tam Hebræum, quam Syrum est. Qua de re Hieronymus disserit in epistola quadam ad Marcellam; cujus initium est, Nuper; & in epist. ad Damasum de verbo Osanna, in qua Hilarius notat, quod ob linguæ hebraicæ imperitiam, verbum illud male fuerit interpretatus. Sunt & aliæ forsitan in peritia linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui; sed quæ satis erant, ne hujus rei invidia labefactaretur disputatio mea. Ist hæc autem melius ab aliis copiosiusque tradentur, qui linguarum patrociniū forte susceperint. Quia in causa quæ volent, omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus,

Cap. 4.

Cap. 65.

Vide notam
in fine libri
12.

mus, si intra præscriptos modo religionis modestiæque terminos se contineant; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem Latini interpretis editionem novis aliis quasi elegantioribus melioribusque permutent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Testamenti antiqua versio parum elegans & culta est, placeret maxime, ut, illa summo-
ta, in illius locum Latinior alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, & quasi puellam rhetorum flosculis exornare. At illa modesta cum sit, non ambit ornatum; cum sit gravis, fucum ignorat; cum virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidam, omne quod dicat affectio. Amor itaque phaleras nescit. Dicendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotii, sed otii; nec militiæ sunt picta verba, sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exultat quasi tuba vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat: ea horridum nescio quid & barbaricum sonat, non tanquam lyra citharave carmen musicum suavi dulcique sono canit. Quid Theopompo acciderit in Scriptura sacra rhetorum more ludenti: memorix proditum est. Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. Non in persuasibilibus, ait, humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis; Et rursum, O Timothee, devita, inquit, prophanas vocum novitates. Si ergo vitanda est vocum etiam novitas, tenenda est antiquitas; &, si prophana novitas est, vetustas sacrata est; quemadmodum Vincent. Lirinensis dixit. Item, Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Scilicet ab spiritu puro & simplici pura, simplexque oratio expectanda erat. Nec foeminam gravem, honestam, seniore debeat, nisi castus ornatus. Vide Aug. lib. de doct. Christi. 4. cap. 6. Quamobrem ingenue dicam, ne illos quidem probare unquam potui, qui paraphrases quamlibet Latinas & elegantes in sacras literas ediderunt. Cum enim personam Christi, Pauli loquentis assumunt, quo elegantius nitidiusque eloquantur, eo minus illorum spiritum & maiestatem servant, atque adeo rei quodammodo fiunt læsi spiritus, & maiestatis. Certe, quod olim puer magno assensu virorum sapientium dixi,

Si aut Christus, aut Paulus istorum mihi lingua loquerentur, nec Christus mihi, nec Paulus essent. Non est nitidulus Christus, mihi crede, non est comptulus, non elaborate ornatus: Paulus vero non scientia ille quidem, sed sermone imperitus est tamen. Permitte Christo igitur linguam suam, linguam suam permitte Paulo: utraque enim calamus est scribæ velociter scribentis, non ad singula verba & apices elaborantis. Novi ergo testamenti vetus editio, id namque agebamus, quamvis simplex & inculta sit, non est propter hoc minoris faciendâ. De tertia igitur questione satis dictum est.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris Canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos.

Quarta consequens sit, An auctores sacri in libris Canonicis spiritu interdum humano sine divina & supernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri Ecclesiastici nonnulli (ut Hieronymus in præmio super epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros Spiritum in se loquentem habuisse. quia nec humana imbecillitas unum tenorem sancti Spiritus tam longo orationis decursu ferre potuisset; nec dignum est (inquiunt) ut ad huius corpusculi naturales & evidentes necessitates Spiritus sancti maiestatem sine causa deducamus. Adhibent vero huius rei exempla ex epistola ad Timotheum 2. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum; & illud, Lucas est mecum solus; &, Trophimum reliqui infirmum; & alia huiusmodi, quæ passim in epistolis Pauli humanitus scripta inveniuntur. Non igitur scriptores sacri Spiritum sanctum semper manentem, & in ipsis loquentem habuere. Nam & hoc Christo Domino peculiare fuit, ut Joannis 1. cap. dicitur, Super quem videris (inquit) Spiritum descendantem, & manentem super eum, & cæt. Confirmatur autem idem hoc argumento, maxime quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non redundat in superfluis, quemadmodum Aristoteles demonstravit. Ad ea vero, quæ natura-

Controversia 4.

1. Argu.

Enseba de
Præparat.
Evangel. li. 8.
c. 1.

Cor. 2. 1.

Tim. 6

li lumine nota erant, non erat supernaturalis revelatio necessaria. Quæ igitur scriptores sacri viderant, & manibus attrectaverant, non divino lumine infuso, sed humano locuti sunt.

2. Arg.

Deinde, Apostolus in priori ad Corinthios epistola quædam ponit, de quibus asserit, quod domini sunt mandata. Præcipio (inquit) non ego, sed Dominus. Mox vero subdit, Cæteris ego dico, non Dominus. Quod si Paulus ex interna revelatione Spiritus sancti omnia scriberet, profecto non diceret, Ego dico, non dominus: quoniam ejusmodi consilia, quæ Deo revelante dantur, Domini sunt: quemadmodum quæ a prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset, Hoc ego dico, non Dominus.

Hanc vero argumentationem non leviter, sed haud scio an gravissime Basilii confirmat lib. 5. contra Eunomium capite penultimo, in hæc verba, Quæcunque spiritus loquitur, Dei verba sunt; & propterea omnis scriptura divinitus inspirata, & utilis est, quam locutus est spiritus. Nam vere id monstrat, spiritum non esse creaturam; quoniam omnis rationalis creatura est, quando ea, quæ Dei sunt, loquitur: ut cum dicit Paulus, De virginibus autem præceptum non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus: & his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus. Et propheta, O domine, judicia loquar ad te. Quid, quoniam impii prosperantur? Et rursus, Heu me mater, ut quid me peperisti? Nonnunquam autem dicit, Hæc dicit dominus. Et nonnunquam Moyses, Ego sum tenuis voce, & tardæ linguæ. Aliquando vero is ipse, Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt, loquitur (id namque creaturæ est) verum omnia spiritus verba Dei verba sunt. Hactenus Basilii. Sed & Origenes homilia 16. super Numeros, Sermo (ait) qui apud Jonam scriptus est, & non est factus, a Jona potius, quam a Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi a Deo dicta suscipiantur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquanta tamen & Moyses pro-

pria auctoritate mandavit. Quod Dominus in Evangeliiis evidentissima distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus, Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic, &c. Ostendit hæc & Paulus in literis suis, cum dicit de quibusdam, Dominus dicit, & non ego; & de aliis, Hæc autem ego dico, non Dominus; & iterum in aliis, Præceptum Domini non habeo, consilium autem do: & iterum, Quæ loquor, non loquor secundum Deum. Unde similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, & non Propheta, alia vero Propheta, & non Dominus. Hactenus Origenes. Qui eandem quoque sententiam in præmio commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambrosius lib. 8. in Lucam, c. 60. explicans illud, Ad duritiam cordis vestri, &c. ostendit, ait, locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Unde & Apostolus, Denuntio, inquit, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; Et infra, Cæteris, inquit, ego dico, non Dominus: Si quis, &c. Hic Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium quaecunque solvatur. Tantum Ambrosius. Cum igitur Basilii, Ambrosius, & Origenes viri clarissimi, non in ea modo sententia fuerint, verum etiam scripturæ sacræ testimonius confirmaverint, nihil erit absurdi, si nos etiam asseramus, non omnia quæ sacri auctores scripsere, Spiritus sancti afflatu scripta fuisse.

Adde quod Apost. in posteriore ad Corin. epistola, affectum se pœnitentia dicit, quod illos prioris epistolæ reprehensione vexarit. Rei autem semel scriptæ non alium pœnitere potest, nisi eum, qui scribendo crediderit se errasse. Non igitur Paulus, quæcunque ad Corinthios scripsit, divino ea spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursus, quod in hac etiam epistola posteriore, In quo quis audet, inquit, in insipientia dico, audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico) plus ego. At blasphemum est, verba Spiritus sancti in insipientia dicta affirmare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quod in eadem epistola, cum dixisset Apostolus, se plus omnibus

Matth. 10

1. Cor. 7.

2. Cor. 11.

3. Arg.

Cap. 7.

Cap. 12.

Nititur Origenes illo Deut. testimonio: Quod si in nomine Domini propheta quicquam prædixerit, & non venerit, hoc Dominus non est locutus.

laborasse, correctione mox adhibita, docet parum se caute fuisse locutum. Non autem ego, inquit, sed gratia Dei mecum.

Argu. 4.

Præterea, si quæcunque Apostoli præscripserunt, ex divina auctoritate ac revelatione existunt omnia, certe illud Pauli præceptum, quo jubet, ut Episcopus sit unius uxoris vir, divinum esset, non humanum. Ita fieret, ut summus pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Januarium ait, quæ Christus præscripsisset, ea nemo auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, is fieret episcopus, summus pontifex, orbe etiam probante, aliquando fecit. Non ergo Apostoli decreta omnia Spiritu sancto auctore præscripta sunt.

Epist. 118.

5. Argu. Matth. 27. Marc. 1.

Matthæus insuper memoria lapsus est, nam pro Zacharia Hieremiam posuit: & Marcus item, cum in Esaia scriptum affirmet, quod in Malachia scriptum est; & cum rursus hora tertia narret Dominum crucifixum, qui hora fere sexta a Pilato judicatus est, ut Joan. c. 19. dicitur. Quæ ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistæ scribenti Spiritus Sanctus affuerit.

6. Argu.

Præterea Lucas capite Evangelii 3. dicit Cainam filium fuisse Arphaxad, Salec autem filium Cainam. Constat vero Genes. cap. 11. Salec non Arphaxad nepotem fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogia Christi una generatio, atque adeo non est instinctu Sancti Spiritus apposita.

7. Argu.

Lucas denique idem act. 7. multa refert, quæ spiritu afflante referri non poterant. Ut est illud primum, quod Joseph accersivit omnem cognationem suam in animabus 75. At bene 46. & Exod. 1. septuaginta solum animæ enumerantur. Nec vero dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui nati sunt postea; & per anticipationem aut prolepsin hos cum illis simul 75. dicere. Eos enim Josephus accersire non potuit. Dicit autem Lucas, Joseph 75. animas accersisse. Illud gravius est, quod deinde subjicitur, Jacob & Patriarchas translatos fuisse in Sichem, cum Josephus 2. antiq. lib. c. 8. fratres Joseph affirmet conditos esse in Hebron. Quæ in re non aliud scribere credendus est, quam quod a majoribus per manus tra-

ditum vulgo etiam tenebatur. Præterquamquod Lucas hic aperte dicit, Patriarchas sepultos esse in sepulchro, quod emit Abraham. Atqui certum est, Abraham in Hebron emisse sepulchrum, Genes. 23. Tertium vero multo difficilius est, quod rursus addit, Abraham sepulchrum emisse a filiis Emor, filijs Sichem. Jacob siquidem a filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33. scribitur; Abraham autem non a filiis Emor, sed ab Ephron filio Sohac, speluncam emit duplicem, quod Gen. cap. 23. non obscure traditum est. Quid? quod Emor Lucas dicit filium fuisse Sichem, cum Gen. 33. contra dicatur, Emor patrem Sichem fuisse, non filium. Frustra ergo, ut videtur, asserimus, nihil in sacris esse libris, quod non idem spiritus afflatu scriptum sit. Verum a contraria parte illud facit, quod si in libris Canonicis aliqua humano more & spiritu vel scripta, vel commemorata fuissent, nihil obstare videretur, quominus in iis aliquod mendacium esset. Jam si errorem aliquem in scripturis sacris agnoscimus, earum auctorem Spiritum sanctum esse quis credet?

CAPUT XVII.

Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu Sancto assistente scriptas fuisse.

IN hac questione & controversia non defuisse, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor est D. Hier. non in eo solum loco, quem paulo ante retulimus, sed in Commentariis etiam super quintum Michæ caput. Cuius erroris nota Erasmo quoque, ut alios dissimulem, iniusta est. Is autem error quam sit impius, illo primum argumento demonstro, quod sacrarum scripturarum magna ex parte labefactatur auctoritas, si hæc opinio vera est. Nam, ut Augustinus ait, si in sacro quovis libro unaquælibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Augustinus de consen. Euangel. lib. 2. cap. 12. satis ostensum ac patefactum esse credit, Prophetarum & Apostolorum scripta nullam omnino habere falsitatem, non solum eam, quæ mentiendo promitur, sed ne eam quidem, quæ obliviscendo. Levibus, inquiunt, in rebus, & nihil

In annot. in c. 2. Mart. & 1. Marc. Et rursus in cap. 27. Matth.

Epist. 8. & 13. ad Hieron. Dist. 9. c. Si ad scripturas. & ca. Ego solis.

nihil ad salutem nostram pertinentibus, auctores sacri & falluntur, & fallunt. Ea igitur in dubium vocare possumus, quæ maxima, & gravissima sunt. Non eadem, ajunt, causa est; quoniam, si ecclesiam, cujus erudiendæ gratia spiritum sacri auctores habuere, spiritus ipse in parvis destituit, non mox destituit in magnis. Consentiunt enim Theologi gravissimi, ecclesiam errare in minimis posse, in maximis non posse. Quid igitur obstat, inquit, cur non ad eundem quoque modum asseramus, Apostolos, & Evangelistas in rebus parvi momenti interdum lapsos, cum in rebus necessariis lapsi non fuerint? Nam, si superis placet, hujusmodi errores in Apostolis maxime & Evangelistis agnoscunt. quod si dicimus, spiritus suggestit Apostolis & Evangelistis omnia; ajunt, non omnia simpliciter, sed quæcunque Christus dixisset illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus, docuit spiritus eos omnem veritatem; respondent, non absolute omnem quidem, sed quæ esset ad salutem necessaria. Sic elabi conantur isti. Sed frustra conantur tamen. Principio enim ecquid, rogo, isti facturi sunt, si cum homine disserant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia esse, Evangelistasque, Herodoti, Xenophonis, ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abusus dicat, aut Christi illustrandi gratia, aut fidelium in Christum affectus excitandi? Nempe hoc facere, ut homines, sine Dei spiritu potuere.

Deinde quam facile erit cuique res vel graves, vel leves pro suo arbitratu ingenioque æstimare? Jam hic dicet tibi, tres unius substantiæ prædicari personas leviculum esse, nec ad salutem nostram pertinere; jam contendet alius, duas in Christo & operationes & voluntates e rebus esse non gravibus. Nam & spiritus a patre & filio procedentis unicum esse principium, tanquam rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quin, quod tertia die an quarta Christus resurrexerit, cum non valde ad salutem attineat, pro nihilo quispiam habebit. In his itaque Evangelistas, Apostolos, Prophetas errare, labi, hallucinari potuisse. Porro, ut reliquas scripturæ partes prætereamus, in sacris historiis distinguere discernique non posset, quid ex Deo, quid ex homine sit; quid

auctor ex revelatione divina, quid contra ex spiritu humano & ingenio proferat. Quocirca fluctuaret passim & legentium & audientium fides, dum ignorarent, quonam spiritu, hominis, an Dei, unaquælibet chronicorum sanctorum particula fuisset scripta. Quis est autem tam perfrictæ frontis (ut pro Evangelistis nonnihil humano more loquamur) ut, si quid in publicum scribere velit de rebus, quarum memoria sit recentissima, qualque lectores fere suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis; ea sponte inserat, quæ cum ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falsam & incertam efficiant? Adeone stulti erant Evangelistæ, ut ea, quæ omittere sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ, quam persuadendam acceperant? Quod si tales fuissent, certe Judæi, quibus tanto erant opere invisi, omni vi & arte contenderent, atque adeo efficerent, ut hujusmodi vel figmenta vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subitis concionibus Spiritus sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis, quæ futura erant æterna? Et si novi testam. idonei administri Apostoli & Evangelistæ facti sunt, illorum profecto sufficientia non ex illis, sed ex Deo est: illorum proinde error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi testamentum accepimus; & cum illos audimus, Christum audimus; cum eorum Evangelium legimus, Christum legimus Evangelium. At cum lex Moysis, quod est ministerium mortis, tam exacta diligentia scripta sit, ut iota unum aut unus apex ex ea præteriri non possit, multo certe magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritus ac vitæ, scriptum erit tanta cura & Dei assistentis afflatu, ut non modo verbum, sed ne apex quidem ullus sit, qui non sit a spiritu divino suppeditatus. Quid? quod Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Dei laudem maxime pertinere videretur, penitus horret, inquit, Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est & fides vestra. Invenimur autem & falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non

non resurgunt. Quod si falsitas hæc, quæ cum Dei potentiam commendaret, tum populum in officio contineret, a sacris auctoribus excluditur, certe quæcumque alia ac multo etiam magis rejicietur. Nulla enim in sacris literis levis, sed gravis esset, per quam scripturæ auctoritas elevaretur.

Jam si in hujus rei confirmationem arcanarum literarum nos testimonia referre velimus, verendum sane est, ne, qui oppositum errorem tueri cupiunt, illa se ratione tueantur, quod auctor scripturæ sacræ eo etiam loco, qui a nobis afferetur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ita fieret, ut vix ullum e sacris literis testimonium aduersum hæreticos firmum esset. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus, qui erronea sententia omnem scripturæ & vim minuunt, & eleuant auctoritatem. Ipsi vero fateamur, singula quæque sive magna, seu parua a sacris auctoribus Spiritu sancto dictante esse edita. Id a patribus accepimus, id fidelium animis inditum & quasi insculptum est, id itaque & nos, & ecclesia præsertim ipsa magistra & duce, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capituli decimi sexti.

Respon.
ad 1.

Confirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc vero argumenta ea confutanda sunt, quibus aduersarii contra pugnarunt. Atque a primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est & expedita defensio. Fateor enim, non singulas scripturæ particulas, ut a sacris auctoribus scriberentur, propria, & expressa revelatione indiguissæ; sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritus sancti instinctu afflatique, verè & jure contendendo. Ille, Christus ait, vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixerò vobis. Alias etiam oblata suggeret, alias etiam vestris auribus audita suggeret, quæ alias natura sponteque sua in mentem venire poterant, ea quoque suggeret, non supernaturalia modo, sed & naturalia suggeret, & quæ alias humano more scriberentur. Omnia, inquit, quæcumque

dixi vobis. Atque Apostolus, Nos, ait, non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: quæ & loquimur, non indoctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim judicat omnia, sicut scriptum est, Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus. Ecce Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam spiritus edendam spiritum acceperunt, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirum animalia illa oculis undique plena ad expressionem quatuor Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferre merito & optimo jure possumus. Nihil ergo auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamus spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Inde enim, cum in secunda ad Cor. epistola quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab ecclesiæ præfecto dici possent, subjecit protinus, an experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus? Spiritu igitur sancto inspirati, quasvis scripturæ partes scribere sancti Dei homines. Nolite, inquit, cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Quod idem profecto sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodo, aut quid scriberent; dabatur enim illis in illa hora quid scriberent. Hoc vero Spiritus sancti donum toto vitæ decursu non habebant; sed tantisper dum lingua eorum calamus erat scribæ velociter scribentis. At Christus nullum unquam verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, ut scholæ verbis utar, Christi Jesu sacratissima lingua perpetuum divinitatis instrumentum. Et hinc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deinde contrariam partem confirmabamus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritus sancti revelationem, quæ quidem proprie revelatio dicenda sit, quamlibet scripturæ sacræ partem fuisse editam. Quia Lucas, quæ ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mandavit, ut in Evangelii sui promio testatur: & Marcum, quæ a Petro didicerat, rogatum a discipulis scripsisse, auctores sunt Clemens in 6. dis.

1. Cor. 2.

Cap. 18.

Matth. 10.

Joan. 14.

dispositionum libro, apud Eusebium lib. 2. Eccles. hist. cap. 15. Papias apud eundem eodem lib. &c. & lib. 8. cap. ult. & Orig. 1. lib. comment. in Matth. eodem Euseb. referente, lib. 6. cap. 18. & Euseb. quoque ipse, lib. 3. cap. 4. & Hieronymus de viris illustribus in Marco; & Irenæus lib. 3. adversum hæreses, cap. 1. Sive ergo Matthæus & Joannes, sive Marcus & Lucas, quamvis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem nova Spiritus sancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritus sancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus.

Respon.
ad 2.

1. Cor. 7.

Secundæ vero sic responsum esto, Paulum Domini seu præceptum, seu consilium eo sane loco vocare, quod Christus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel consuluit. Nam, quod consilium suum Paulus Spiritus sancti consilium existimaret, satis ipse indicat, dicens, Beatior erit, si sic permanferit secundum meum consilium: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam. Hujus vero argumenti confirmatio ex iis maxime elicitur, quæ primæ sunt argumentationi responsa. Etenim, quæ sacri auctores scripsere, hæc in duplici sunt differentia. Quædam, quæ supernaturali solum revelatione cognoscebant; & ea Basilus tradit a Spiritu sancto esse: alia vero naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam attrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulo ante diximus, supernaturali lumine & expressa revelatione, ut scriberentur, non egebant, sed egebant tamen Spiritus sancti præsentia & auxilio peculiari, ut, licet humana essent, & naturæ ratione cognita, divinitus tamen sine ullo errore scriberentur. Hæc vero illa sunt, quæ juxta Basilium Paulus & Prophetæ de suo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum, Origenis non sententias modo, sed verba referre, non aliter certe accipienda, quam Origenes ipse acceperit. At Origenes eam rem significavit potius, quam asseruit. Nec enim in ea sententia persistit. Sed & Ambrosius in priorem epistolam ad Corinthios, ubi locus proprius erat, nobiscum apertissime sensit.

Cap. 15.

Respon.
ad 3.

Ad illud vero, quod tertio loco objectum est, brevis & non difficilis

est responsio. Non enim ibi, pœnitere, resipiscere est, sed tristari. Tristatur autem pater, cum filios dolentes videt; sed lætatur, cum dolorem ad salutem fuisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquit, Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia; & paulo ante, Iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me; & capite ejusdem epistolæ duodecimo, Si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam; & paulo post, Factus sum insipiens, vos me coegistis. Quid ergo, sapiens & insipiens? Nempe sapiens re vera, sed quasi insipiens, qui tanquam insipientis personam assumere, & seipsum jactare videretur. Laudare quippe se insipientis hominis nota est. Verum hæc, quæ stultitia esse videbatur, Dei erat sapientia, ut Apostolus non sponte, sed coactus, non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab spiritu igitur sancto erat hujusmodi quasi stulta gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deinde subicitur. non enim, quod ait quidam, incaute Paulus fuerat locutus; sed ne quis in ea laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in Domino gloriari. Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum. Simile fere illud est, quod, cum Dominus doctrinam Evangelii suam appellasset, subiecit protinus, Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me patris. Hunc igitur in modum cum Paulus vere dixisset, se plus omnibus laborasse, addit, & vere etiam addit, se non plus omnibus laborasse, &c.

Respon.
ad 4.

Ad quartum vero argumentum sunt qui respondeant, Ecclesiæ auctoritatem tantam esse, ut quædam etiam de scripturis sacris immutarit. Hujus generis exempla ponunt, Sabbatum, ejus suffocati, & sanguinis, Baptisma in nomine Jesu: & quod Christus coenatis dedit Eucharistiam; Ecclesia jejunis: Christus sub ambabus speciebus; Ecclesia laicis sub una: quod Paulus denique permisit dispares in fide conjuges; Ecclesia improbavit. Ita quamvis lex scripturæ sit, ut is non ordinetur Episcopus, qui duas habuerit uxores, Ecclesia tamen eam legem potest.

rerit vel ex parte solvere , vel etiam omnino abrogare . Hoc autem responsum hanc quidem habet viam , quæ deducit ad convenientiam conservationemque Ecclesiasticæ auctoritatis , quam si sequemur , nunquam aberrabimus , sequemurque & id , quod certum & tutum est , & id , quod ad fidelium confoederationem accomodatum , & id , quod vehemens atque forte . Sed cavendum sane est , ne , si in argumentorum confutatione ad Ecclesiam tanquam in aram confugimus , rustici potius , quam theologi esse videamur . Mihi itaque aliud responsum multo & doctius videtur , & verius , quod duplici partitione subnixum est . Una est huiusmodi : Scripturæ præcepta quædam temporaria erant , id est ad tempus , ex loci , temporis , personarum , aliarumve rerum & causarum ratione servanda . Atque huiusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur , nulla etiam Ecclesiæ interveniente auctoritate . Quod enim pro necessitate temporis statutum est , cessante necessitate , debet cessare pariter quod urgebat , i. qu. i. Quod pro necessitate . Ejus generis fuit Sabbatismus , & reliqua omnia , quæ proprie ad legem veterem pertinebant : talis etiam lex illa fuit de immolatis , sanguine , & suffocato : talis quoque usus Apostolicus de baptismo in nomine Jesu . Alia vero præcepta æterna sunt , quorum servandorum ratio non brevis & temporalis , sed perpetua & sempiterna est . Sempiternum autem scripturæ more voco , quod semper erit , non quod semper fuit . In hoc genere sunt omnia naturæ præcepta , quæ tam in veteri , quam in novo Testamento continentur : in hoc etiam lex illa , Nisi quis renatus fuerit , &c. & altera similis de poenitentia Sacramento . Præcepta rursum Apostolorum , quæ in sacris literis scripta sunt , quædam a Christo ipsi acceperunt gentibus evulganda , juxta illud , Baptizate omnes gentes , docentes eos servare omnia , quæcunque mandavi vobis : altera vero non fuerunt quidem a Christo Apostolis injuncta ; sed ipsi post Christum in coelos assumptum ea populis tradiderunt . Quæ tamen Christi Deique præcepta dicuntur , non ob eam modo causam , quod per acceptam a Domino potestatem lata sunt ; verum etiam quia Dei Spiritu peculiariter

suggerente edita fuere . Visum est , inquiunt , Spiritui sancto , & nobis , nihil ultra imponere , &c. Quæ verba Basil. 5. lib. contra Eunomium referens , Spiritui , ait , visum est quidem , a quo ut Domino Ecclesiæ leges datæ sunt ; Apostolis vero tanquam ministris , per quos decreta sunt edita . Quod autem præcepta hæc Christi quoque dici possint , Christus ipse docet , inquiens , Qui vos audit , me audit ; & qui vos spernit , me spernit . Inter hæc autem scripturæ mandata non leve discrimen est , quod priora illa a Domino Apostolis tradita , ut propria sunt legis novæ præcepta , ita ea Ecclesia nec solvere , nec remittere ulli potest , sicut ne legem naturæ quidem . Cujus rei causam nos in relectione de poenitentia dedimus , quod legis auctor Evangelicæ Christus Dominus non alia præcepta per se ipse edidit , quam quæ essent summo pere ad salutem necessaria . At posteriora mandata proprie quidem humana & Ecclesiastica fuere ; quæ videlicet ab Apostolis Ecclesiam gubernantibus edita sunt , non aliter atque alia fuere postea a præfectis Ecclesiæ subsequen- tibus , dispari tamen auctoritate . Nam Apostolorum nemo in præceptis suis errare poterat ; sed a Spiritu sancto peculiarissime eorum quisque dirigebatur in ferendis Ecclesiæ legibus . Posteriores vero antistites hanc peculiarrem Spiritus sancti præsentiam non habent , nisi cum in nomine Christi & Ecclesiæ congregantur . Quod utique fit in conciliis generalibus . Quæ de re libro postea quinto fusius disseremus . His autem præceptis , licet Apostolica fuerint , & in sacris etiam literis scripta , Summus Pontifex subditos suos liberare , vel ex parte , vel omnino potest : qua etiam ratione , ut alia non esset , lex illa Apostolica de abstinendo a sanguine & suffocato per Ecclesiæ potestatem abrogari potuit . Quanquam , ut diximus , ea lege admonitæ sunt gentes , ne sua libertate in fratrum offensionem abuterentur . Præscribunt autem Apostoli quatenus pro tempore expediebat , quibus illæ rebus in fratrum offensionem possint incurrere . Quia igitur lex a fine suo æstimanda est , tunc hæc intelligitur abrogata , cum ab illis offensionibus ac dissidiis , quibus occurrere voluerunt Apostoli , nihil amplius pe- riculi

Act. 15.

Matth. ult.

Div. Thom.
in Addit. q.
66. a. 5. ad
2.

De Bigam.
non ordin.
ea. super.
& c. a. no-
bis.

Respon.
ad 5.

riculi fuit. Quibus positis, facile, ut opinor quartum illud argumentum refellatur. Nam Pauli præceptum de non ordinando Episcopo, qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum & Ecclesiasticum; cuius proinde vinculum solvere Ecclesia iure suo potest. Sed id tamen, nisi semel aut iterum, & gravi etiam urgente causa non fecit. Nec id nisi summo Pontifici, permissum in Ecclesia est, nam Episcopis contra Apostolum dispensare cum bigamis non licet; ut Lucius & Innocentius tradunt. Divus vero Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quas si Christus ipse tulerit, ut quæ vere & proprie divinæ & Evangelicæ sunt, nemo aut possit, aut auit immutare. Quarto igitur argumento diluendo satis dixisse mihi videor.

At quintum sic refellitur. Primum, sunt qui velint, aut impiorum malitia, aut librorum errore pro Zacharia Hieremiam scriptum esse. Cujus sententiæ fuit Eusebius lib. 10. demonstr. Evang. demonstr. 4. Id quod nec Origeni displicuit, & Cæcilianus vero simile existimavit. Nec Hieronymus certe ab hac opinione alienus est: quin in Psalm. 77. errore scriptoris dicit pro Zacharia Hieremiam esse suppositum. Sunt alii, qui opinentur, eandem sententiam & apud Hieremiam olim scriptam reperiri; sed non omnia Hieremix vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Augustinus lib. de consens. Evangelist. 3. cap. 7. quoniam eodem spiritu Hieremias & Zacharias scripsere, nihil referre, si unius sententiam alteri tribuas; imo peculiari Spiritus sancti consilio id factum esse, ut ab eodem auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud vero, quod Marco Evangelistæ objectum est, frivolum his videri solet, qui Latinam editionem passim ad Græca exemplaria expendunt. In quibus quoniam non legitur, Sicut scriptum est in Esaja, sed, Sicut scriptum est in Prophetis; argumentum esse infirmum ajunt, ut quod librorum depravatione nititur. Huic vero sententiæ Theophylactum subscripsisse, facile profecto suaderi potest. Non enim in Esaja, sed, in prophetis, legit. Atque Hieronymus in comment. super 3. Matthæi caput, huic quoque opinioni sub-

scribit, inquit, Nos nomen Esajæ putamus additum scriptorum vitio, quod & in aliis locis probare possumus; aut certe de diversis testimonis scripturarum unum corpus effectum. Existimat ergo Hieronymus, si hoc, si illud accipias, locum esse depravatum. Id quod & de Psalm. 13. credidit. At Erasmus, tametsi fatetur Græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, & propositis habere: lectionem nostram probat tamen, Græcamque, asserit a Græcis fuisse immutatam. Hieronymus etiam ipse in epistol. ad Pammach. de opt. gen. inter solam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphy. 14. lib. Marcum Evangelistam eo nomine accusat, quod homo imperitus & rudis vel suas literas nesciat, idque quasi ab uno eodemque propheta scriptum referat, quod non ab uno, sed a duobus scriptum est. Cui calumniæ Chrysostomus respondens non causatur, aut codices mendosos esse, aut certe ab impio locum depravatum, sed plane consentit, eo prius modo lectum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Qua ex re perspicuum fit, ante Chrysostomi & Hieronymi tempora in editionem nostram omnes & Græcos & Latinos codices consensisse. Ubi non possum novitios istos interpretes non ridere, qui tanta facilitate & confidentia e pravis Græcis Latina emendant non prava. Nimirum enim patientur hic, si de ipsis ludimus, quibus in usum est ludere de nobis; imo patientur potius, ut, quod hoc loco eorum antesignanus Erasmus summo jure magnaque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, & Græcis exemplaribus posthabitis, Latinam editionem veneremur. Sed ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, cum argumentum illud non sit tam facile, quam istis est visum, majore omnino vi & arte refellendum est. Illa igitur verba, Sicut scriptum est in Esaja, non referuntur ad omnia ea, quæ sequuntur; sed ad id tantum, Vox clamantis in deserto, &c. Illa vero, Ecce ego mitto Angelum meum, &c. tanquam de suo Evangelista addidit, quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio propheta reperiantur. Non enim, si Aristotelem refero, opus est, sequentia verba omnia Aristotelis esse; quin licet mihi nonnulla de meo ad-

In hom. de
initis
Evang.
secundum
Marc.

De opt. gen.
Inter.

adjicere , præsertim si ad explicatio-
nem Aristotelis conducunt maxime .
Sic , quoniam Evangelistæ illa verba ,
Ecce ego mitto Angelum meum , &c.
verborum Esajæ erant expositio quæ-
dam ; nihil Marci derogat fidei , si E-
sajæ testimonium verbis ejusmodi ad-
jectis & exposuit , & ornavit . Nisi
infidelis servus est , qui appposito ver-
borum ornatu heri sui munus amplifi-
cat . Hoc respondet Chrysostomus .
Hieronymus autem Evangelistas fuisse
ait non de verbis , sed de sensu sol-
licitos ; omnia vero illa , quæ in Mar-
co sequuntur , ab Esaja scripta , non
secundum verba quidem , sed secun-
dum sensum esse . Qui enim vocem
clamantem , &c. aperte dixit , is An-
gelum eundem esse sensit , qui viam
Domino præpararet . Atque hæc re-
sponsio a Beda vel maxime probatur
in commentar. super Marcum . Jam ,
quod falsitatis etiam Marcus arguitur ,
qui Christum scripserit hora tertia cru-
cifixum , de hac re quatuor video sen-
tentias ferri , quarum nulla est , in qua
non major adhuc probabilitas desi-
deretur . Prima eorum est , qui animad-
vertunt , Joannem non scribere , Pi-
latum hora ferme diei sexta pro tri-
bunali sedisse , sed pasceves hora fe-
re sexta . Aliunde vero diem , aliun-
de pascevem initium sumere . Nam
Judæos ante diei principium , hoc est ,
ante solis ortum præparationi pascha-
li operam dare solitos , rationi consen-
taneum est . Si enim Christiani in hu-
jusmodi festorum vigiliis multo ante
diluculum incipiunt quædam necessaria
præparare , Judæi , ac multo etiam ma-
gis , idem fecisse credendi sunt , qui
non modo azyma in multos dies , ve-
rum complura quoque alia erant para-
turi , non solum ad festum diem , sed
ad vesperam etiam Paschæ . Sunt &
alii , qui Augustinum secuti , putant ,
Marcum non de crucifixione militum
locutum esse , sed de crucifixione Ju-
dæorum . Hi enim vel maxime Chri-
stum crucifixerunt ; quemadmodum A-
ctorum cap. 4. illis Petrus edixit . Ut
ergo ostenderet Evangelista , Dominum
Jesum non tam a militibus , qui sim-
plex ministerium prædici tribuere , quam
a Judæis crucifixum , posteaquam mi-
litum ministerium expressit , inquit ,
Et crucifigentes eum diviserunt , &c.
tum vero ad vocem , quæ sanguinem
justi petuit , auctoresque flagitii cru-

cem Domini revocavit in hæc verba ,
Erat autem hora tertia , & crucifixe-
runt eum . Horam quippe crucifixio-
nis militum , ut quæ vulgo nota erat ,
non credidit exprimendam . Alii cre-
dunt huic se absurditati satis occurre-
re , si dicant , Christum intra horam
tertiam , & sextam crucifixum ; & ab
utroque extremo , quemadmodum no-
dia solent , horam mortis Christi esse
nominatam , ab uno videlicet tertiam ,
ab altero sextam . Sed hæc responsio
patentem habet scrupulum . Quod e-
nim hora quinta fiat , hoc si quis vel
quarta , vel sexta fieri ab utroque ex-
tremo dicat , quamvis improprie id
quidem dicat , sed ferri tamen ut-
cunque potest . At quod in quinta ho-
ra fit , hoc in tertia , vel secunda fie-
ri , nec usus profecto , nec ratio fert .
Ponunt igitur alii hoc , quod , quemad-
modum nox in quatuor vigilias , ita
dies in quatuor stationes , & partes
divisus a Judæis est . Quarum prima
incipiebat a diluculo , & durabat us-
que ad horam diei tertiam , vocaba-
turque prima , eo quod ab hora prima
initium sumeret ; secunda autem inci-
piebat ab hora tertia , & durabat us-
que ad horam sextam , vocabaturque
hora tertia , quod ab hora tertia prin-
cipium haberet ; tertia vero diei pars
incipiebat ab hora sexta , & durabat
usque ad horam nonam , appellabatur-
que similiter ab hora , unde principium
acceperat , hora sexta ; quarta demum
statio , parsque diei incipiebat ab ho-
ra nona , & durabat usque ad occa-
sum solis , vocabaturque vel hora no-
na , vel vespera . Quæ si vera sunt ,
jam pulchre consentient Evangelistæ .
Nam in secunda statione , quæ hora
tertia dicebatur , circa finem Christus
crucifixus est , hora scilicet illa non-
dum elapsa . Aliquanto vero prius , in
eadem hora tamen stationeque diei ,
Pilatus pro tribunali sedit , nempe ho-
ra quasi sexta . Vere siquidem tertia
erat , sed erat proxima sexta . Quæ ni-
mirum opinio longe erit probabilissima ,
si probetur ad eum modum diem a Ju-
dæis dividi solitum . Atque in histo-
ria passionis quidem nominatim dilu-
culi , tertie , sextæ , & nonæ horarum
mentio fit ; de reliquis autem inter-
fluentibus omnino taceatur . At parabola
de patrefamilias operarios in vineam
suam conducente , quam isti etiam as-
ferunt in hujus rei confirmationem ,
non

non solum nihil juvat, sed etiam officit, quoniam ibi Dominus non tantum primæ, tertiæ, sextæ, & nonæ, sed undecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quarta diei pars, hoc est, hora nona, reliquum omne ejusdem diei tempus complecteretur. Ac re vera, ut breviter, simpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam, & duodecimam interfluxit, expressam mentionem fecit, eum certo certius constat diem non ad eum modum in stationes, & horas quatuor, sed, ut moris est nostri, in partes, & horas duodecim divisisse. Verum ut hæc cunque habeant, huic nos responsioni libentissime subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursus ab initiis denominationes quatuor, aut idoneo testimonio, aut probabili ratione consistent.

Nec etiam desunt, qui existiment, hæc a recentioribus Judæis esse conficta omnia. Nam secunda diei statio, cum tres solum horas complecteretur, quartam, quintam, & sextam, non hora tertia a fine scilicet stationis proxime elapsæ, sed hora quarta ab initio stationis ejusdem nominanda erat. Equis autem ferre possit stationem, quæ a decima usque ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certe sicut prima hora, si verum est, quod isti dicunt, a principio suo nomen accipit, sic & stationes ceteræ a suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio hujus loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. & Cajet. dixerimus, Marcum ita scripsisse, *ἡ δὲ ὥρα 5*, id est, erat autem hora sexta; sed indoctos, oscitantesve librarios notam illam senarii 5 in γ, quæ est nota ternarii, mutasse. Quod & hoc loco ob nonnullam literarum similitudinem factum proclive fuit, & in his auctoribus, quorum libri hujuscemodi numeros & notas habent, sæpe fieri notius est, quam ut indicandum sit. Nec Theoph. solum & Cajet. auctoritas, sed ratio quoque me, ut ita tenerem, impulit. Nam sexta hora Dominum vere ac proprie crucifixum, ut omitram quod & vulgo Christianorum persuasum est, & passum in crucis officio ac precibus celebratur, certe ex Joannis Evangelio colligitur. Tradit enim, Pilatum hora ferme sexta pro tribunali sedisse. Erat igitur

propemodum elapsa quinta. Alioquin falso hora fere sexta diceretur. Incredibile autem est id, quod reliquum erat horæ quintæ, cum esset breve, & perexiguum, in sententia ferenda, in suscipiendo Jesu & educendo, in cruce usque ad Calvariæ locum bajulanda, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in via, ut non potuerit interea & Simon angariari Cyrenensis, & a Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si proprie & vere Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla est causa) non scripsit hora tertia, sed sexta Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in Psalm. 77. aperte docet. Sed quisquis illum Psalmum exposuit, si non fuit Hieronymus, certe eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hunc commentarium refert. Accedit, quod non alia fere scribit Marcus, quam Matthæus, idque maxime in historia passionis Christi. Itaque dum considero, Marcum in historia passionis non solum eadem eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiam pene verbis scripsisse, facile adducor, ut sentiam, ipsum non notam ternarii, sed senarii, ut est apud Matthæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ objicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillime refellitur. Si sexta, inquit, hora Dominus fuit crucifixus, cum a sexta usque ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omnino non cernerent. Cui ego respondeo brevissime, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Hora autem eadem labente, convicia in eum jacta sunt. Sed circa ejusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appositive significare videtur his verbis, Et facta hora sexta. Quid enim expeditius est, quam factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippe factum, & vulgo, & Philosophis vere dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Quæ ex re, velit nolit Osiander, satis plane intelligitur, omnia Evangelistæ dicta coherere, si legamus, Erat autem hora

hora sexta; & crucifixerunt eum. Qua hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subjicit, idcirco ait tandem, Et facta hora sexta tenebræ, &c. ut expleta jam hora, nisi valde essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quinta objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

Respon.
ad 6.

Eam vero objectionem, quæ sexto loco posita est, qua via Cajetanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tuenda nostris videar pepercisse. Significat certe ille primum (nam deinde in ea opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore secutum. Id quod ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim Evangelista imprudens 70. Interpretes errantes in historia Evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam a 70. narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, & eo magis, quod dedita opera Evangelii sinceritatem fabula commentitia contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Salec filius Cainam, falsa est profecto evangelica historia, in qua non obscure dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec vero filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpa liberare fortasse poterit, evangelium certe errore non poterit. Quo magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui aperte, constanter, & sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit, errasse 70. eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversus Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandoque exprimere, quæ, ut inquit, vera historix lex est; id recte dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omnino sapientes, ut Aristot. monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpe loquuntur, nec loquuntur falso tamen. Sic scriptura eos fratres appellat, qui juxta Philosophiæ regulas proprie & vere fratres non sunt, sed qui vulgo, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re

men ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendacio dicebatur, & quia nutritius erat, & quia vir matris Christi erat: utrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus, qui, ut in proverbio est, lupum utraque aure tenemus? Si enim veteris testamenti versionem, qua Ecclesia utitur, asserere & vindicare nitimur; arguimus non solum 70. interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus, versionem scripturæ sacræ Ecclesiæ usu decretoque probatam improbamus. Incidit in scyllam cupiens vitare carybdim.

Nobis autem illud in primis vitandum est, ne Lucam Evangelistam, atque adeo Christi Evangelium sua, hoc est, divina auctoritate fraudemus. Tueamur itaque illam in genealogia Christi generationem, quam Lucas ex 70. interpretum editione posuit. Et enim hanc quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Græci certe scriptores omnes hanc generationem cum 70. interpretibus agnoscunt, & Augustin. 16. de civit. Dei cap. 10. Nec quomodo pacto sit vero simile, 70. interpretes viros probos vane frigideque generationem illam unam confinxisse. Quid? quod, ut Origines ait, hoc pro vero habendum in scripturis divinis est, quod 70. interpretes transtulerunt. nam id est, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria vero, quæ Hieron. nactus est, non fuerunt integra. Itaque sine culpa & errore potuit unam generationem omittere. Nam & Evangelista Matthæus plures omisit, & sine errore omisit, quoniam Christi genealogiam texeret. Alioqui nostram nos editionem a falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud latet, quod ab Hermanno, Joanne Nauclero, & Lucido dictum est, Lucæ evangelium esse depravatum, ac pro verbo, Fuit, particulam, Et, substituendam hoc modo, Qui fuit Sale, qui & Cainam; ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70. legisse, unde Cainam nomen ab Evangelista acceptum est. In editione quippe 70. interpretum eundem fuisse Sale & Cainam, ne

Euseb. l. 6.
Ec. hist. c.
23.

Id vero similis esse credit Cajetan. in 3. Luc. C. Atque Hieron. in comment. ad Gal. 3. non censet esse absurdum, si dicatur aut libros Hebraicos aliter ante passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliquam vel detraxisse vel addidisse.

fingi quidem potest. Sed & aliter, ac fortasse melius hæc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam; sed a septuaginta interpretibus fuisse adjectam. Nec adjecta est falso tamen; quin vel ex majorum traditione, vel ex historiis fide dignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam vero genuisse Sale. Septuaginta igitur interpretes non vere solum, sed forte etiam prudenter illam unam generationem posuere; id videlicet metuentes, ne Ethnici aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certe literas falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moysis mentem manumque permovit, ut in ea patrum serie unam illam generationem præteriret; quemadmodum divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogia prætermisit. Eandem vero causam Moyfi Matthæoque fuisse, non absurde hac conjectura assequemur. Matthæus ubi primum Christi majores recensuit, Omnes, inquit, generationes ab Abraham usque ad David, &c. ut ne quis suspicaretur, aliquem ex majoribus memoriæ lapsu, & non potius de industria fuisse silentio præteritum. Et quamvis multas rei hujus fortasse causas Evangelista posset reddere, eam magis tamen in epilogo videtur præ se ferre, quæ tessaradecadis commendationem habet. Ob id quippe tres generationum ordines numero æquales esse voluit, ut numerus 14. ter etiam in Domini stemmate consecraretur. Quod Moyses ut fecerit, subest omnino causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes attexuit; a Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem majorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem evangelicam, decimus vero ad naturæ legem referatur, non est hujus diei locique differere. Ubi id tantum dicimus, nec sine causa septuaginta interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eandem Moysem pertermisisse; utrumque vere, utrumque prudenter factum esse: alterum

rum & vere, & prudenter Lucam esse secutum. Nec vero quis tragedias nobis excitare debet, quod editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis dixerimus. Possunt enim verba Hebraica nonnulla in medium adduci, quæ Hieronymus ipse in commentariis fatetur significantius & melius potuisse transferri. Quin etiam in Isaia cap. 19. In eo, inquit, quod nos transtulimus, Incurvantem & refranantem, possumus dicere, Incurvum & lascivientem. Nos autem verbum Hebraicum, *ἄνω*, dum celeriter quæ scripta sunt, vertimus, ambiguitate decepti, Refranantem diximus. Quod significantius Aquila transtulit *ὑπερβάνοντα*, id est, qui nihil recte agit, sed omne perversum. Hactenus Hieronymus; qui & cap. 9. ejusdem Prophetæ vocabulum idem in depravantem verterat. Ac certe nec sensus, nec verba Hebraica patiuntur, ut, Refranantem, admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.

Ad illud vero, quod septimo demum loco sequitur, multa quidem & varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed adeo tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant satis. Nam primam objectionis particulam Augustinus Eugubinus ita repellit, ut in editione 70. interpretum, & Genes. 46. & Exod. 1. librariorum vitio dicat pro 70. animabus scriptum esse 75. Eandem quoque corruptelam a librariis Actor. 7. accidisse: vel etiam Lucam, ut qui Hebraice nescierit, locum, ut se haberet ea tempestate, corruptum citasse; aut certe si 70. interpretes ita converterint, Evangelistam eorum editionem, quæ ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in questionibus Hebraicis librariorum negligentia nihil imputat, sed docet reclamare quidem Hebræam veritatem; 70. autem interpretes per prolepsin 75. animas posuisse: Lucam vero non debere contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo duntaxat tempore 70. interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur; licet plerique, inquit, tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, Hebræas

olim interpretatus sum verbi ambiguitate compulsus; cum melius certe figuram transulisset, quemadmodum apud Matth. 27. interpretes vere convertit.

* Agmon.

Respon.
ad 7.

In Zachar. 11. ea. proplasse, Hieron. ait, atq; fictore, statuarium

breas literas ignorasse. Tantum Hieronymus. Principio autem, ut a capite exordiamur, omnia exemplaria, tum nova, tum vetera, Græcæque & Latina tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est. Nullum vero auctorem ante Eugubinum, quum & in ea loca, & in hanc quæstionem incurrisent plurimi, rem apertissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non fit vero simile. Atque si huiusmodi solvendis nodis librariorum injuria pro libidine abutimur, verendum sane illud est, ne, dum alienam prodere conamur inscitiam, prodamus nostram. Alioqui si ita placet, omnes ambiguas quæstiones, & quæ in scriptura sacra videntur esse pugnancia, ad istum modum explicemus. Id quod passim Eugubinus facit. Nam & ad postremam objectionis partem pellendam affirmat, scribentium vitio pro, Jacob, positum esse, Abraham, & Patris, positum esse, pro Filii. Certe si Div. Hieronym. quum ipsi 70. interpretum obiceretur auctoritas, hac se defensione tueri posset, ea libentissime abuteretur. Sed, quum videret exemplaria universa mirifice consentire, Expositoresque omnes unum idemque sonare, non mendosos codices causatus est, sed confessus est plane 70. interpretes ita vertisse, quos Lucas Evangelista sequeretur. At enim Lucam Evangelistam locum ex veteri testamento, ut ea erat ætate, depravatum citasse, multo absurdius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Aut enim ignorantem facimus Evangelistam, si eum latebat depravatio; aut timidum facimus, si, divina auctoritate polles, non est ausus depravata retinere, quod sine ulla auctoritate Eugubinus est ausus. Impium est autem, quod Spiritus sancti consilio scripsit Lucas, id Hebraicarum literarum ignorantia tribuere. Cum ergo singulas scripturæ particulas divina inspiratione & afflatu scriptas esse causis necessariis dixerimus, nulla earum profecto potest a linguarum ignorantia proficisci, nisi Spiritus sanctus, qui Evangelistæ regebat & mentem & manum, Hebraicas literas ignorarit. Dicamus igitur id, quod presenti loco satis est, 70. interpretes, 75. animas Genes. 46. & Exo. 1. posuisse, id quod ex contextu manifeste colligitur. Cum enim Genes. 46. filios Manasses & Ephraim,

hoc est, Nachir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, interpretes 70. annumeraverint, necesse fuit, ut numerus 75. conflaretur. An vero Hebraica exemplaria, quæ 70. interpretes converterunt, nepotes illos Joseph in illa genealogia supputarint; an potius ipsi 70. interpretes per anticipationem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detraxerint, bona fide hæc, & prudenti fortasse consilio detraxisse; quæ adjecerint, ea sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim, quam interpretationem edere. Lucas vero, ac cæteri Apostoli & Euang. 70. interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat præstantissima. Nec alienum sequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi vere locuti sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quod quidam obijciunt, historiæ hujus veritatem nonnisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra eadem defensione eget. Quum enim 70. animæ ingressæ in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim & Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70. interpretum editione anticipatio sit, cum etiam in nostra admittamus postpositionem. Geneseos siquidem c. 12. post mortem Thare præceptum Domini scribitur, quo jubet Abraham exire de terra ac cognatione sua. At Actor. 7. Stephanus non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa prius, quam Thare moreretur, & veniret in Charran. Id quod & D. August. acute vidit 16. lib. de civit. Dei; & ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim jubeatur Abraham exire de terra & cognatione sua, Chaldæam cogimur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran juberetur exire, certe nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam licet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldæa pars, quod quidam parum docte asseruerunt. Nec clam me est, Hieronym. in Ezech. 30. cap. scripsisse, in libris historicis præposteram narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis, & Prophetis. Quod mirari magis equidem, quam refellere debeo, cum

Cap. 37.

Math. 10.

in Euangelis constet anticipationes usurpari. Qua de re alio loco diligentius. Sed ne illud quidem movet, quod Joseph dicitur 75. animas accersisse: eadem enim difficultas esset, si 70. solum animas posuisset, cum Ephraim & Manassem nusquam omnino accersierit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. gen. interp. recte dixit) in scripturis verba sunt considerata, sed sensus. De prima ergo 6. argumenti particula haecenus.

Jam secunda, licet difficilior esse videatur, facilius tamen refelletur. Nam 12. Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sychem, non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Eustochium, quum Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait, Transivit Sychem, & circa puteum Jacob extructam intravit ecclesiam. Atque inde divertens, vidit 12. Patriarcharum sepulcra. Ad Pamma. autem de opt. gen. int. duodecim, inquit, Patriarchæ non sunt sepulti in Hebron, sed in Sychem. Quam eandem sententiam Beda sequitur, alique viri ecclesiastici. Quantum vero fidei Josepho sit in historia habendum, undecimo postea loco demonstrabimus. Atque de 2. argum. 6. parte tantum dictum sit.

Hieron. de
op. gen.
int. pro-
ponit, &
non solvit.

Tertia vero, eademque postrema, indissolubilem videtur habere questionem. Nam quod August. Eugubinus & hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, & pro Abraham, legendum esse Jacob, pro, Filii, esse substituendum, Patris: consistere hoc nullo modo potest; tum quoniam omnia exemplaria Græca atque Latina jam inde ab Apostolorum ætate fuisse corrupta, non vero simile quidem est; tum quoniam non est probabile, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item Ecclesiæ auctores, qui in hunc locum & questionem incidere, hujusmodi defensionis præsidium neglecturos, si vel tantillum probabilitatis in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes & graves difficillimam questionem esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut junioribus istis visum est, explicaretur. Quid quod in vocibus adeo dissimilibus nulla depravationis occasio erat? Si enim librarii pro, Everrit, scribant, Evertit; pro, Fortem, Fontem, vo-

cum scilicet magna similitudine fallentur. At pro Jacob, Abraham; pro Patris, scribere Filii, in tanta nimirum nominum discrepantia nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quod in exemplari Græco nec Filii, nec Patris expressum est, sed post vocem, Emor, solus genitivus τῷ Συχῆμ scriptus legitur? Ubi Latinus interpres, quoniam propensius id erat, filium subintellexit, non patrem. Ad quem omnino modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in epistola ad Pamma. de opt. ge. int. Patris legi, non Filii. Sed Erasmi fortasse lectio illa est, non Hieron. Verum de voce patris nihil moror. Nam si Græca phrasis permittit, quod permittit certe, ut vel filii, vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui Græce locutus est, nihil patietur in hac parte calumniæ. At in voce Abraham locum non habet Eugubini responsum, pro qua si Lucas Jacob scripsisse dicitur, nihilo fecius accusabitur. Jacob enim non pretio argenti sepulchrum emit, sed centum novellis ovibus, ut Josue cap. ult. scriptum est. Scio autem, quæ novitii interpretes hoc loco disserant; sed scriptura, quam Ecclesia probat, editio quoque 70. Centum novellas oves habent, non, Nummos argenteos centum. Maneat igitur, exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse causæ, cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehendimus.

Vid. Eugu-
binum in re-
cog. Genes.

Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui & Rabanus assensus est. Verba illius in hunc modum habent, Beatus Stephanus, vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historię, quam causam, de qua agebatur, intendit, &c. Eadem fere Rabanus. Quibus verbis verecunde quidem ac modeste significarunt, Stephano, id quod vulgo fere solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, confuderit nonnulla & miscuerit, in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinerent. Nam causæ,
de

de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historię veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapsu, sed Evangelistam vindicare debemus. Solis quippe Apostolis, Prophetis, & Evangelistis hunc honorem deferre Catholica fide docente didicimus, ut nullum eorum vel memoria lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis errasse. At Stephanus plenus erat Spiritu sancto. Fateor. At spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Christo spiritus loquitur, aliter in Prophetis & Apostolis, aliter in Stephano & Ambrosio. At certe per hos omnes loquebatur. Per Concilium generale Deus Ecclesię loquitur, per Ecclesię Pastores Deus Ecclesię loquitur, per veteres Sanctos Deus Ecclesię loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoria præsertim, ubi lapsus facilius est. Scriptorum ergo sacrorum hoc privilegium est, ut eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum privilegium est, ut nullus eorum in docendo erret. Stephano privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec vero a sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Jephthe Judic. 11. trecentos annos possessionis prætendit, cum revera trecenti non fuissent. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus, si Hieronymo credimus, prophetiam Michę, non ut a Michę scripta erat, sed, ut a scribis erat enunciata, retulit. Scribere autem, quam vanis & frivolis argumentis hanc Hieronymi sententiam Erasmus reprehenderit, non est hujus aut loci, aut temporis. Illud dicendum est, Hieronym. & August. verba in eum tor-

quete sensum, ut credantur asserere Evangelistas esse aliquando lapsos, nisi parum prudenter fieri non posse. Cum enim Hieronymus in epistola de op. gen. inter. quædam loca a sacris auctoribus retulisset, quę lapsui memorię assignari possent, subdit, Hęc replico, non ut Evangelistas arguam falsitatis. Hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Juliani. Id tamen ita Erasmus accipit, ut falsitatis crimen abominetur in Evangelistis Hieronymus: memorię lapsum non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industria confecto scriptum est. Certe si memoria, seu ignorantia lapsi Evangelistę a veritate discesserint, jure falsitatis arguentur. Cumque etiam Augustinus libro de consensu Evangelist. 3. cap. 7. non lapsui memorię, non errori tribuerit, quod Evangelista Matthę. cap. 27. nomine id Hieremię citaverit, quod apud Zachariam reperitur; sed tribuerit Spiritus Sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum: at Erasmus errorem & lapsum Evangelistę, ex Augustini sententia interpretatur. Ea quam falso viris sanctissimis impingantur, facillime judicari poterit cum ex iis ipsis locis diligenter evolutis, tum ex aliis eorundem auctorum testimoniis, quę nos capite superiori citavimus. Nam quartę controversię, jam tempus est, ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur, non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quod amplissimus esset, & justı voluminis copiosam materiam suppedicaret) sed quam paucissimis fieri licuit, ut loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque Hæreticorum labefactaret injuria.

In annot. in 2. c. Matth.

In annot. in 27. Matth. c.

Matth. 2.
Mich. 5.

In annot. in 3. c. Matth.

Secundi Libri Finis

D E T R A D I T I O N I B U S A P O S T O L I C I S,

Quæ secundo loco positæ sunt,

L I B E R T E R T I U S.

C A P U T I.

*Ubi eorum argumenta referuntur,
qui Apostolicas traditiones
impugnavunt.*

Bene habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco constituimus. Ad secundum deinceps aggrediamur; Apostolicarumque traditionum quanta sit & vis & auctoritas, via, & ratione explicemus. Et quidem hunc locum Lutherani imbecilliores esse credunt, quam ut ductis inde argumentis dogmata fidei confirmetur. Nam, quod Ecclesiæ traditiones a Christo & Apostol. descenderint, existimant nullo modo posse probari. Non enim adeo sunt stupidi, ut verba Christi, quæ modo Christi esse constaret, infirmare pergant, quod non fuerint ab Evangelistis scripta. Sed quoniam quid Christus, quidve Apostoli fuerint locuti, eos solum nosse putant, qui Christum & Apostolos audire, colligunt, apud nos nunc ne unum quidem dogma posse traditione probari, qui oportere omnes fidei & religionis controversias sacrarum literarum testimoniis componere; finire vero nihil, nisi quod sacris literis sit expressum. Erasmus etiam cum sæpe alias, tum in epistola nuncupatoria operum Hilarii, hoc demum asserit eruditionis vere Theologicæ esse, nihil ultra, quam sacris libris proditum est, definire; cætera omnia esse problemata in illud rejicienda tempus, quum sublato speculo videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut soli pestem huic loco asferre tentarunt. Tentaverat idem prior Uviclesus, ut Thomas Uvaldensis scribit lib.

doctr. fid. antiq. 2. cap. 19. Tentarant hoc aliis ante sæculis hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66. in Cantica commemorat. Sed & Arianis hanc hæresim tribuit Augustinus in conflictu contra Maximinum, Thom. Uvaldense referente libro de Sacramental. doctr. 2. Ariani certe, qui in Synodum Seleucianam convenerunt, non obscure testati sunt, se in fidei questione præter divinas scripturas nihil omnino recepturos, ut auctor est Epiphanius, hæres. 73. qui & ipse Arianis hunc errorem assignat hæres. 75. Basilius Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertullianus lib. de præscript. hæret. & Irenæus 3. lib. adversus hæreses, cap. 2. his adjungunt Valentinum ac Marcionem. Basilius vero quidam Anciranus Episcopus in confessione, quam exhibuit septima Synodo, Anathematismo septimo, non solum Iconomachorum, sed Arii, Nestorii, Eutychis, Dioscori sententiam hanc communem fuisse confitetur. Quamquam autem error hic communis fuit hæreticis pene omnibus, Lutherani tamen quasi proprium usurparunt, quantaque maxima potuere vi astruere nisi sunt, nihil præter scripturas sacras Apostolicam habere auctoritatem.

Infidelis, inquiunt, est, & incerta illa per manus traditio, quod is, qui accipit, vel non satis accurate auscultat, vel morbi, ætatis, naturæque injuria nonnunquam obliviscitur, vel certe interdum moritur, antequam tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profecto perseverant, sed mutatis auribus permutantur. Quin etiam pereunt, nisi ea literarum monimenta conservent. Pythagoræ quam pauca extant? Druidarum ecquid est reli-

i. Argu.

De Traditionibus Apostolicis Liber Tertius Cap. 1. 87

reliqui? Nempe traditionibus illi confisi, nihil ad memoriam eternitatem literis prodiderunt. Quamobrem quæ Christus Dominus ad salutem fidelium vidit esse necessaria, & quæ in Ecclesia certa esse voluit, atque perpetua, ea literis consecrari vel iussit, vel suggestit.

2. Arg.
In Jo. tr. 49.

Lib. 2. de
pec. mer. &
rem. c. ult.
Id. in ep. ad
Optat. de o-
rig. an.

Augustinus item testis est, multa quidem Dominum & fecisse, & dixisse, quæ scripta non sunt; electa vero esse, quæ scriberentur, quæ credentium salutis sufficerent. Augustinus etiam idem docuit, quod ubi de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus divinarum scripturarum certis, clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando. Et mox; Illud credo, inquit, quod divinatorum eloquiorum etiam hinc clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset. Nihil ergo creditu necessarium extra sacras literas est.

3. Arg.
2. Tim. 3.

Paulus quoque scripturam idoneam esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne opus bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorum istæ non scriptæ traditiones moribus formandis necessariæ finguntur?

4. & 5.
argum.
Deut. 17.

Quid? quod non jubemur credere quæcunque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint juxta legem Domini? Si ergo quicquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cum enim ex ipsis veris Ecclesiis frequenter exeant seductores, quod auctor Imperfecti argute dixit, ne doctoribus quidem credendum est, Ecclesiarum traditionem quamlibet præferentibus, nisi ea dicant, quæ scripturarum congruant veritati. Nam & Papias mille ille suos post resurrectionem futuros annos tanquam Apostolis tradentibus inferens, Irenæum, aliosque multos Ecclesiæ viros, non tam veritate disputationis, quam Apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ, aliorumque Apostolorum traditione docet Christum Dominum, quodie mortuus est, annos quadraginta fuisse natum. Quod tantum abest a veritate, ut nihil veritati magis possit esse contrarium.

Ho. 49. in
Matth.

Euseb. lib. 1.
eccles. hist.
c. ult.

Lib. 1. ca. 39.
& 40.

Ita Theophilus Alexandrinus scripsit, demoniaci spiritus esse, aliquid extra scripturarum auctoritatem putare divinum. Et Hieronymus dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate & testimoniis scripturarum ex traditione Apostolica præferuntur; & rursus, Sine auctoritate, ait, scripturarum garulitas non habet fidem; & iterum, Eorum sententiam, qui traditione veteris historiæ temerunt, Zachariam illum, qui occisus fuit inter templum & altare, patrem fuisse Joannis Baptiste, ea solum ratione reprobatur, quod de scripturis non habet auctoritatem. Unde eadem facilitate contemni, qua probatur. Atque Origenes, Necesse est, inquit, nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem.

Confirmat autem hoc maxime oratio illa, qua in Nicæna Synodo usum fuisse Constantinum, refert Theodoretus. In disputationibus, inquit, rerum divinarum habetur sancti Spiritus doctrina præscripta. Evangelici enim, & Apostolici libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde sumamus ex dictis divini Spiritus explanationes quætionum. Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit, qui refragaretur. Quod silentium perfidia non carebat, si verum est, præter scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum, & Prophetarum traditiones esse tenendas in fidei ambiguis quætionibus. Cum igitur Theodoretus scribat, Episcopos libenter amplexos esse id, quod dixit Imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisque sæculis omnino incognitum. Traditiones igitur istæ seniorum parum valent ad dogmata fidei comprobanda; quia cum humanæ sint, non divinæ, non sunt nobis magni faciendæ; ne quod Pharisæis, idem nobis obijciatur, Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum.

Quid quod hæreticis semper gentile fuit, mysteriis, & traditionibus suos discipulos imbueret? Id quod a Christi doctrina alienum est, qui palam locutus est mundo, & in occulto locutus est nihil. Ac si quid in tenebris dixit, profecto iussit Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine, & quod in aurem audierunt, ut prædicarent

6. 7. &
8. Arg.
Lib. Pals. 1.

In Aggeu.
cap. 1.

In ep. ad Th.
c. 1. in Mat.
cap. 23.

Bas. de hum.
Christi gen.
& Orig. ho.
26. in Mat.

In Hierem.
hom. 1.

9. Arg.

Li. 1. his. suæ
Eccl. c. 7.

Matth. 23.
Esa. 29.
Cypr. lib. 2.
ep. 3. dist. 8.
c. si solus.

10. Arg.

Joan. 18.
Matth. 10.
Ire. 1. 1. c. 23.
scribit hereticor.
præceptum esse,
non oportere
mysteria
eorum effari,
sed in

abcondito
contineri.

11. & 12.
Arg.

Judic. 12.

super testa. Non ergo habemus Christiani occultas mysteriorum traditiones.

Quod si veterum traditionibus fidem & religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Saraceni faciunt, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quod quemadmodum nos, ita ipsi quoque majorum institutis inhærent: eaque longissimi temporis possessione tuentur, justumque pro illis bellum suscipiunt. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi vestigiis insistamus: literis est Christi doctrina prodita, illas in omni fidei & religionis questione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

C A P U T II.

Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hac solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

EGo vero cum Lutheranis quotiescunque me comparo ad differendum, repente a me avertitur oratio mea, & omnis statim mihi disputandi ratio tollitur. Quo namque consilio adversum hos disputare aut debeam, aut possim, qui cum omnia Theologiæ principia tollunt, tum una fere sola asseverandi audacia utuntur, quæ illis perpetua est pro locis Dialecticis Theologicisque omnibus? Quid ego contra hos scribam, qui nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam scripturæ sensa finiantur; sed suo cuique ingenio esse utendum, nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscripserit? Quid autem stultius, quam cum eo disputare, qui nihil admittit nisi scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reliquos omnes existimat miris modis hallucinari? Machumetus, ne, si res esset via & ratione explorata, in male suscepta causa cedere cogeretur, omnem disputationis aditum lege suis edita præcludit: & Lutherus differendi principia suis universa tollens, si disputationem instituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perinde enim est, scripturas solas sine lege & pro cuiusque interpretatas arbitrio accipere, ac si nullum fixum certumque differendi principium acceperis. Quapropter mi-

seri Lutherani, haud secus atque Saraceni, nec suas, nec magistri possunt ineptias deprehendere; nec nos cum iis differendo aliud possumus, quam tempus & operam ludere. Qui tamen haberent jus suum disputandi, si principiorum aliquem delectum reliquissent, ut ad veritatis inventionem aditus esset. Nunc autem nulla principia relinquunt. Vana igitur cum eis erit, & futilis disputatio. Omnino enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissime usurpatum jam quasi in proverbii consuetudinem venit, Contra negantem principia, quoniam frustra id fiat, non esse disputandum.

Accedit eodem, quod paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quæ si vis argumentando refellere, res minime dubias argumentando dubias facis. Cum enim illa, quæ in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendum sane est, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maxime absurdas minore evidentia refellentes, peccatum hoc ratiocinationis vitiosæ ineptæque peccemus.

Nec vero hujus rei explicandæ gratia longe exempla petenda sunt, cum habeamus in manibus. Etenim ut hanc, quam modo dixi, opinionem Lutherani tueantur, ponunt primo sacras literas non habere plures sensus. Falso autem illud ponunt: sed demus hoc eis liberaliter. Assumunt deinde, in scripturis sensum illum unum certissime familiarissimeque doceri; nec esse eas, velut cereum quendam nasum, in sensum omnem flexibiles, sed potius esse per se expositas, & in promptu cuique sine magistro & docente patere. Quibus egregie sciteque positis, jam facile conficiunt, sacris libris intelligendis nec veterum traditionem, nec Ecclesiæ judicium expectandum. Quæ omnia cum & per se sint falsa perspicue, & scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex adverso refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui scilicet intelligam, quam sit ridiculum confutare velle vanas commentitiasque sententias, portenta non differentium Theologorum, sed hominum somniantium; quam stultum cuilibet opponenti contraria respondere; quam inutile faces in meridie

dianam solis lucem inferre; quam denique otiosum in re manifesta periclitari. Petrus ait, in Paulinis epistolis esse quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines & instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem: hi vero contra ajunt, omnes Pauli epistolas esse intellectu facillimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, parvulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non possunt: isti sine discrimine omnes, ac, si Deo placet, inter pocula universa scripturæ sacramenta devorant, & solidum etiam cibum struthiorum more concoquunt. Sapientibus & prudentibus quædam pater abscondit: istis omnia revelavit. Filius discipulis suis aliquando in parabolis est locutus: his palam semper loquitur, & proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem cum dederis homini scienti literas ut legat, respondebit tibi, Non possum; signatus est enim: at his librum agnus aperuit, aperuit item oculos, ut videant, quæ nos miseri & cæci videre non possumus, imo quæ Origenes, Basilii, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius non viderunt. Eunuchus ille actorum Apostolicorum tam religiosus, ut relicta aula regia de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo sacras literas legeret, non poterat Esaiam intelligere, nisi aliquis eum doceret: & ab istis prophetæ omnes sine magistro & interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieron. ait, nulla ars sine præceptore percipi potest; sola scripturarum scientia est, quam hi passim sibi omnes vendicant, præsumant, doceant, antequam discant.

Sunt in libris sacris loca plurima, in quibus tanta difficultas & obscuritas inest, ut post veterum omnium interpretum vigilas, studia, operas adhuc vix a doctissimis & optimis quibusque intelligi posse videantur. Et multitudo imperita, in qua nec ratio inest, nec judicium, universos scripturæ locos facile expediet atque interpretabitur? Itane facile est expedire, ut reliqua taceam, Hebræi sermonis ambiguitatem, tropos vel vetustate obscurissimos, phrasés alienas ab hisce linguis, quibus assuevimus, no-

stris inaudita proverbia, parabolas peregrinas, translationes interdum etiam longissime petitas? Expone mihi facile, si potes, Proverbia Salomonis & Cantica: Ezechielis, Danielis, Esaiæ, Hieremiæ prophetias: Davidicos Psalmos expone: & si exposueris, tum vero libri sacri nec sunt difficiles, neque obscuri. Quis sapiens, ait Oseas, & intelliget ista; intelligens, & sciet hæc? & Salomon, Quis talis, ut sapiens est? & quis cognovit solutionem verbi? Atqui sapientes sunt omnes isti, & summa facilitate difficillimas scripturæ quæstiones solvunt. Quod si scripturæ in varium sensum torqueri flectique non queunt, quomodo hæreses omnes ex prava intelligentia scripturarum ortæ sunt? At hoc non solum tradeatibus Hilario 2. lib. de Trinit. Hieronymo ad Galat. 1. Irenæo lib. 1. advers. hæres. cap. 1. Augustino in Joannem, tractat. 18. Vincentio Lirinens. contra proph. nov. Septima Synodo, act. 6. sed manifeste etiam experimento cognovimus. Unde vero inter ipsos quoque Lutheranos de rebus maximis controversiæ, si scripturæ in varios sensus non flectuntur? Nam illa verba, Hoc est enim corpus meum, alii proprie, alii per tropum accipiunt. Quæ cum ita sint, alia ratione, atque isti dicunt, scripturæ divinæ investiganda tenendaque intelligentia est. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, unde evincetur Helvidius de perpetua Mariæ virginitate? unde Arius de vera Dei in Christo natura? imo vero unde constabit, hujus ne, an illius intelligentia vera sit, si scripturas cuique liceat pro suo ingenio interpretari? Cum enim varix erunt, ut fit, de eodem scripturarum loco sententiæ, quæ certa sit, eam nemo præstabit. Ii enim omnes, qui inter se dissentient, pari ratione suum quisque sensum tuebuntur. Hoc enim morbi fere innatum est hominum ingenis, ut cedere nesciant, simul atque res in contentionem vocata est; quæ postquam incaluit, hoc cuique videtur verissimum, quod temere etiam tuendum suscepit. Aut igitur sensum quisque suum certum habet, & redibit insania veterum, quam Arist. 4. Metaph. lib. manifestis argumentis explosit: aut nullius sententia certa erit, & præterquamquod dissidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei Christianæ judicium,

Tertul. de resur. car. Hæreses, ait, esse non possunt, si non & perperâ scripturæ intelligi possent,

Vide Hier. ad Paulin. & August. in præem. lib. de doctr. Christ.

dicium, fed ex fua opinione quifque fuam fidem fibi affinget. Ita fides catholica nulla erit. Ac re vera ridiculi Lutherani funt, qui poftulent, ut i- pſis ſacras literas interpretantibus, ac novo quidem mirabilique more inter- pretantibus certa fides habeatur. Non eſt creditum Apoſtoliſ, ut falſe ridet Eraſmus, donec multa magnaue mi- racula fidem adſtruxiſſent doctrinæ; & nunc quilibet ſibi poſtulat credi, quod affirmet ſe habere ſpiritum intelligen- tiæ, cum nullus eorum tamen ne e- quum quidem claudum ſanare potuerit. Multa prætereunda ſunt; ne quid ha- beat injucunditatis oratio; & tamen multa dicuntur, quæ aperte horum in- ſaniam refutent.

Sane niſi Cochleus in epiftoliſ ad Germaniæ Principes & ad Bernenſes antevertiſſet, exemplis poſitis pericu- lum facerem, & in illis varie in utram- que partem luderem, ut vel hoc ipſo periculo compertum eſſet omnibus, quam non ſit difficile unumquodlibet thema e ſacris literis aut probari, aut improbari, ſi pro ſuo eas quifque in- genio interpretetur. Quanquam, fateor, nonnulla ſunt ſcripturæ loca, quæ in alium atque alium ſenſum trahi, ne a contentioſis quidem, poſſunt. Quis e- nim illud torqueat, quod Paulus ad Corinthios ſcripſit, alii per ſpiritum dari ſermonem ſapientiæ, alii ſermo- nem ſcientiæ, alii interpretationem ſer- monum? At iſti omnia eccleſiaſtici cor- poris munia confundunt; iſtis totum corpus eſt oculus. Omnes ſiquidem Spiritu doctore intelligunt ſcripturæ u- niuerſa myſteria. Sed bene habet, quod vel Lutherus ipſe quædam in Pſalmis loca ſe non intelligere conſitetur. Be- ne habet, quod doctores in Eccleſia Chriſtus dedit, non omnes, ſed quos- dam, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii. Verum de his & multa in ſecundo libro diſſerui, & plu- ra adhuc in ſeptimo differentur, non quo adverſum Lutheranos pugnam ini- re velimus, qui clauſis, ut dicitur, oculis more Andabatarum pugnant; ſed quo videant catholici, cum omnes locos ratione animoque luſtraverint, nullum eſſe certiorum, nullum ſtabi- liorem, nullum denique ſacris literis exponendis magis neceſſarium, quam iſt eſt, quo Eccleſiæ traditio contine- tur. Quo eſt deteſtabilior Lutherano- rum impudentia, qui hunc locum la-

beſectare, ac funditus delere nituntur. Sed ut hæc omnis quæſtio ſemel hic, ubi proprius eſt locus, conſtituatur, aliquot fundamenta jacienda ſunt, quæ Theologiæ fideique ſimul nervos, ac vires continent.

C A P U T III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Chriſti & Apoſtolorum con- ſtituendas.

Primum fundamentum.

Ecceſiam eſſe antiquiorem ſcriptu- ra, fidemque proinde ac religio- nem ſine ſcriptura conſtare. Nam ve- tuſtiſſimi illi primorum ſæculorum pa- tres, qui in lege naturæ ante Moysen veri Dei cultores ſunt habiti, ſacrifi- ciorum ritum, veramque de rebus di- vinis ſententiam non ſcriptis legibus, ſed more & inſtituto majorum ſerva- vere. Circumciſionem quoque a Deo primum acceptam, Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles vero illa ho- minum Hebræorum ejuſmodi ſacra- mentum non aut membranis, aut ta- bulis inſcriptum, ſed in animis con- ſuetudine imbutis quaſi impreſſum con- ſervavit; multoſque annos in Ægypto, citra ullam ſcriptam legem, unius Dei veram fidem & religionem tenuit. Chriſtus etiam Dominus librum nul- lum ſcripſit, imo, quantum legimus, ne præcepit quidem, ut ſcriberetur. Euntes, non ait, ſcribite, ſed prædi- cate euangelium omni creaturæ. Mar. ult. Et per Hierem. cap. 30. Dabo, inquit, legem meam in viſceribus eo- rum, & in corde eorum ſcribam eam. Et Apoſtolus 2. Cor. 3. Episto- la, ait, eſtis Chriſti, adminiſtrata a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Lex er- go euangelica, quæ lex ſpiritus eſt, non literæ, non eſt a principio literis exarata, ſed in animis fidelium in- ſculpta. Nam & cæteri Apoſtoli prius viva voce euangelium docuerunt, de- inde mandarunt literis, ut teſtes ſatis graves & idonei ſunt, Irenæ. 3. adver- ſus Valentinum libro; Euseb. cum aliis locis non obſcure, ſum luculentius in 3. hiſtor. Eccl. lib. cap. 24. Chryſoſt. Homil. 1. in Matthæum, Theophy- lactus

Joseph c. 4. l. 1. Antiq. tradit, Seth & poſteros duas colu- mnas edi- diſſe, unam latericiam, alteram lapideam, in quibus di- ſciplinam rerum cœ- leſtium in- ſculperunt, ne quæ ab iſtis inven- ta erant, deperirent. Sed de in- ventis lo- quitur, non de iſis, quæ a maioribus acceperant; ſed ne de his quidem, quæ ad mo- res pertine- rent. Haſ forte vocat Jamblichus antiquas Mercurii columnas; quas Plato quondam & Pytha- goras cum leſtiſſet, Philoſo- phiam con- ſtituerant.

lib. 2. Eccl. hiſt. c. 15. & l. 3. c. 4.

2 Cor. 12.

Ephes. 4.

Col. 2. & 1.

2. 3. concl. 5. & 6.

lactus in initio comment. in Matth. Hieron. in catalogo scri. Eccles. in Matth. & in Joan. breviter, ne omnes sigillatim enumerem, universi Ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri: eo maxime, quod Lucas Evangelista huius rei certissimum testimonium præbet, inquiens, Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est mihi affecuto omnia, a principio diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. Constat igitur, doctrinæ fidei jam vulgatæ scriptionem Evangeliorum accessisse. Accessisse, inquam, non præcessisse. Constat item, Christianam Ecclesiam & religionem non literis primum, sed traditione substituisse. Constat rursus, fidei doctrinam in Ecclesia primitiva non a scripturis habuisse auctoritatem, sed contra scripturas a traditione. Sicut tradiderunt, ait, nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Constat denique, aliquando in Ecclesia Christi fuisse catholica dogmata, quæ sacris nullis literis continerentur. Quare per motus Irenæus, ait, Quod etsi Apostoli nullas nobis scripturas reliquissent, tamen & oportebat nos sequi ordinem traditionis Ecclesiæ, quam fideles scilicet ante scriptum Evangelium sequebantur.

Secundum fundamentum.

Non omnia, quæ ad doctrinam Christianam pertinent, esse etiamnum in sacris literis expressa. Nam perpetuam beatæ Mariæ Virginitatem, descensum Christi ad inferos, Baptismum parvulorum, conversionem panis & vini in corpus & sanguinem Christi, processionem Spiritus sancti ex Filio, trium personarum in una substantia æqualitatem, earundemque per relativas proprietates distinctionem, non ita expressa in libris canonicis invenies, sed adeo tamen certa in fide sunt, ut contrariorum dogmatum auctores ecclesia hæreticos iudicavit. Quemadmodum igitur articulus resurrectionis continebatur in illo, Ego sum Deus Abraham & Isaac, quod postea Christus Domi-

nus minus intelligentibus exposuit; ita nonnulla per spiritum veritatis explicuit ecclesia, quæ in sacris literis habentur obscura.

Tertium fundamentum.

Multa pertinere ad Christianorum doctrinam & fidem, quæ nec aperte, nec obscure in sacris literis continentur. Id primum Innocentius probat de celebr. missæ c. cum Marthæ. Verba enim, quibus in calicis consecratione utimur, quibusque Christum dominum usum esse profiteamur, scilicet, Mysterium fidei, & æterni testamenti, in Evangelistis non habentur. Ac ne illud quidem, Elevatis oculis ad Deum patrem suum. Sententiam quoque illam, Beatius est multo dare, quam accipere, Christum dixisse nesciremus, nisi Paulus in Actis docuisset. Quemadmodum ergo non omnia gesta Jesu Evangelica scriptura complexa est; ita ne omnia verba quidem, sed quædam per traditionem accepta sunt. Rursum, sanctorum Martyrum auxilium precibus implorandum, eorumque memorias celebrandas, imagines venerandas esse, in sacrificio Eucharistiæ simul cum corpore sanguinem sacerdotibus esse & conficiendum & sumendum, sacramenta confirmationis & ordinis non iteranda, sacræ literæ nusquam forte tradiderunt. At ejusmodi atque alia pleraque id genus ita firmiter ecclesia catholica retinet, ac si sacris codicibus fuissent inscripta. Quatuor demum evangelia, quæ nunc ecclesia recipit, quatuordecim epistolas Pauli, breviter, ut in summa dicam, utrumque & vetus & novum testamentum firmissime retinemus: nec tamen ea tenere possumus scripturæ auctoritate. Multa igitur sunt fidei catholicæ dogmata, quæ sacris literis non habentur.

Quartum fundamentum.

Apostolos maximis de causis alia quidem literis, alia autem viva voce prodidisse. Sed quæ illæ causæ sint, repetendum altius videtur. Morem porro hunc tradendi quædam discipulis non scripto, sed verbo, olim quoque scimus a Philosophis observatum. Pythagoram certe hunc in modum discipulos instituisse, posteriorum omnium scri-

Lib. 3. c. 4.

Cap. 20.

Joan. ult.

scripta testantur; qui & ipse, ut i. Strom. Clemens Alexan. refert, circumcissus fuit, ut adyta ingrediens Ægyptiorum mysticam disceret philosophiam. Galenus lib. 2. de anatom. admin. veteres Physicos, ait, artes a maioribus quasi per manus traditas conservasse. Cicero lib. 1. de legibus, ferendos in Republica mores existimat, nec scriptis omnia sancienda; & eodem rursus libro, sacra putat melius in Republica conservari, si a patribus accepta deinceps familiis prodantur. Caesar de bello Gallico lib. 6. Druidas scribit disciplinæ præcepta nefas existimasse, ut literis mandarentur. Scribunt item, non modo celebres Hebræorum doctores, sed ex nostris Hilarus & Origenes, Moysen non legem solum, sed secretiorem legis enarrationem in monte divinitus accepisse: præceptum autem ei a Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josue, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus magna silentii religione revelaret. Anatolius quoque apud Euseb. lib. 7. eccle. hist. cap. 28. 70. interpretes refert Ptolemæo regi percontanti multa ex Moysis traditionibus respondisse. Atque illud etiam auctor 4. Libri Esdræ, cap. 14. non obscure testatur. Enarravi, inquit, Moyfi mirabilia multa, & præcepi ei dicens, Hæc in palam facies verba, & hæc abscondes. Quod idem præceptum Dominus Esdræ lege instauranda dedit, inquiens, Quædam palam facies, quædam sapientibus absconsc trades. Ad hujusmodi vero traditiones Propheta videtur spectasse, cum ait, Deus auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis; & rursus, Quanta mandavit patribus nostris, nota ea facere filiis suis. Ad similes quoque veterum traditiones Moyses ipse revocat, ubi dicit, Interroga patres tuos, & dicent tibi: majores tuos, & annuntiabunt tibi. Quædam igitur non scripto, sed verbo tradere, non philosophorum modo, verum Moysis, imo Dei etiam consilium fuit. Hujus ergo optimi consilii rationem Jesus Christus vitæ magister habuit, habuerunt Apostoli. Multa enim a domino illis tradita scribere noluerunt. Quibus vero rebus adducti idipsum fecerint, breviter explicandum est. Cæsar de bello Gal. lib. 6. duabus de causis

Druidas instituisse dicit, ne disciplinæ præcepta literis proderentur: quod neque in vulgus disciplinam efferri velint, neque eos, qui discunt, literis confisos minus memoriæ studere. Quod fere plerisque accidit, ut literarum præsidio diligentiam in perdiscendo ac memoriæ remittant. Nimirum, ut Joanni Pico in Apologia placet, prior illa causa Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut mysteria quædam occulta verborum traditione discipulis commendarent. Nec enim aliter existimarent Philosophiæ dignitatem se posse tueri. Ægyptios, Clemens Alexand. 5. Strom. refert, non quibuslibet mysteria commisisse, nec rerum divinarum cognitionem ad prophanos deferre solitos, sed ad eos solos, qui erant ad regnum perventuri: & ex sacerdotibus iis, qui judicati fuerant probatissimi & educatione & doctrina & genere. Extat Lysidis Pythagoræi epistola, in qua Hipparchum reprehendit, quod publice, contra ac magister instituit, philosopharetur. Nec enim fas esse, ea omnibus porrigere, quæ paucis & iis quidem disertis & laborantibus communicanda sunt. Qui autem Pythagoræ præcepta passim vulgo traderent, æque eos impios haberi, ut qui prophanis hominibus Eleusinæ arcana patefacerent. Eis etiam esse similes, qui in prælatum puteum cæno plenum aquam puram atque nitentem effuderint, quos nihil aliud, quam cænum turbare & aquam amittere. Nec solum a Lyside Hipparchus reprehensus est, sed accusatus a discipulis aliis, & expulsus e schola, & propter ipsum tanquam propter mortuum facta columna est, quemadmodum Clemens Alexand. 5. Strom. scripsit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentii viis. Amat enim natura celari, ut Porphyrius scripsit, nec divina mysteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas. Aurum & gemmas in altissimas terræ latebras natura condidit. Ita magno habentur in pretio: vilescerent, si essent exposita. Basil. in lib. de Spiritu Sancto, cap. 29. & Origenes homil. 5. in Num. ob id asserunt Moysen non esse passum, ut omnia, quæ erant in templo, omnibus essent pervia, quod sciret, res usu tritas, expositas esse contemptui: quod vero sepositum est, &

Hilar. super
5. Psal.
Orig. hom.
5. in Num.

Psal. 43.
Psal. 77.

Deut. 32.

Li. 7. hist.
c. 2.

rarum, huic conjunctam esse summam admirationem & reverentiam.

Plato scribens Dionysio de quibusdam sacris mysteriis monet, ut epistolam e vestigio concerpat, ne in manus indigni vulgi perveniat. Tantæ fuit olim vel ethnicis curæ, disciplinarum mysteria & a contemptu, & a prophano abusu defendere. Id vero maxime, si ad res sacras mysterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium diumvirum, quod librum secreta sacrorum continentem, suæ fidei custodiæque commissum, Petronio Sabino scribendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit; quod supplicii genus multo post parricidis irrogatum est. Ac justissime quidem, ut Valerius ait, quia pari vindicta parentum, ac Dei violatio expianda est. Quæ videlicet causa Apostolis fuit, ut secreto quædam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat, mysteria quædam, præsertim sacra clam populo rudi habere, perfectis & majoribus seorsum communicanda. Non judicavi, inquit, me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Et rursum, Formam, ait, habe sanorum verborum, quæ a me audisti. Bonum depositum custodi, & quæ a me audisti per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Quod si Apostoli, quibus formis sacramenta essent conficienda, quibusve ritibus administranda, aliaque id genus religionis secreta, passim vulgo tradidissent, quid esset aliud, quam adversus Christi legem sanctum dare canibus, & inter porcos spargere margaritas? Imo vero quid esset aliud, quam omnia mysteria Christianæ religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures effertur. Hæc itaque prima ratio est, cur Apostoli quædam sine scripto traderent; nempe ne aut ab ethnicis sacra nostra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Secunda est, quoniam habet nescio quid latentis energię viva vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinam ait. Indignum ergo erat, ut tota Evangelii doctrina, quæ lex est spiritus & vitæ, mortuis ubique literis committeretur,

nec ulla ex parte committeretur cordibus, cum de ea peculiariter scriptum esset, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Servorum, & rudium est, omnia ex præscripto agere. Judæorum ergo sit scripta hæc lex, qua universa, etiam minima præfiniantur. At filii perfecti jam viri, & in libertatem gratiæ vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus & membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes, hi Evangelio multum adimunt & dignitatis, & virium. Papias apud Eusebium, Si quando, ait, advenisset aliquis ex iis, qui secuti sunt Apostolos, ab ipsis sedulo expiscabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid vero Jacobus, Joannes, Matthæus. Nec enim tantum mihi librorum lectiones prodesse credebam, quantum vivæ vocis, præsentisque magisterium. Hactenus Papias. Ubi vero gentium est verbum, quod tantopere Lutherani jactare solent? Nam scriptum verbum, si vere ac proprie loqui volumus, non est verbum. Apud nos autem, qui Christi & Apostolorum oracula vocesque tuemur, verbum Domini vere & proprie manet in æternum. Verbum, inquam, vivum, quod ex doctorum ore in discipulorum transfusum aures fortius resonat. Verba, inquit, mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum.

Adde, quod ad confutandos hæreticos major vis in traditione, quam in scriptura est. Egesippus apud Eusebium refert, virginem mundam & immaculatam ecclesiam permansisse, donec discipuli Domini extiterunt, corruptoribus veritatis, si qui forte fuerunt, in occultis terræ hiatibus delitescantibus: ut vero omnis illa ætas, quæ a Domino susceperat vivæ vocis auditum, de hac luce discessit, tum hæreticos, nudato, ut ajunt, capite, Apostolicam veritatem oppugnasse. Et Ignatius apud eundem ea maxime ratione docet, hæreticorum vitari contagia, si diligentius ac tenacius Apostolorum traditionibus inhæreatur. Tertullianus quoque adhuc apertius monet, ut adversum hæreticos magis traditionibus, quam scripturis differamus. Scripturæ enim

3. l. eccles. hist. c. 39.

3. l. eccles. hist. c. 32.

Montanus primus traditioni contraria nova quædam ingessisse dicitur hist. eccl. l. 5. c. 16. 3. l. eccles. hist. c. 36. In lib. de præf. hæret.

Val. Max. de serv. relig. l. 1.

2. Cor. 2.

2. ad Tim. 1. & 2.

Vid. Hier. ad Gal. 4. in illud. Vellem ap. vos modo esse, & mutare vocem meam.

in varios sensus facile trahuntur, traditiones non item. Nemo hæreticorum est, ut Hilarius ad Constantium Augustum tradit, qui se non secundum scripturas prædicare ea, quibus blasphematur, mentiatur. Omnes scripturas sine sensu loquuntur. Et Irenæus 1. lib. 1. cap. Hæretici, inquit, scripturis nituntur sua dogmata confirmare, ne sine teste esse videantur. Sed deformant eloquia Dei, atque ex figura hominis vulpis aut urfi figuram reddunt. Hæcenus ille. Faciunt porro hæretici, quod patrem suum fecisse vident, ut Vincentius Lirinensis eleganter ait, & auctoris sui callida machinamenta sectantur. Nam quid ille non faciet missellis hominibus, qui ipsum Dominum maiestatis scripturarum testimoniis appetivit? Si filius, inquit, Dei es, mitte te deorsum: Scriptum est enim, &c. Ita, quodcunque dogma hæreticus proferat, statim ait, Scriptum est enim, & non unum, sed mille testimonia, mille exempla parat de Lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo more interpretatis sententiam suam approbare conatur. Quorsum hæc tam longo sermone repetita? Nempe, ut intelligas non modo adversum hæreticos plus habere traditionem, quam scripturam virium, sed etiam omnem ferme cum hæreticis disputationem ad traditiones a maioribus acceptas esse referendam. Nam cum utrique & catholici, & hæretici pro sua sententia quisque sacras literas referant, in sensu & interpretatione discrimen est. Quis autem verus ac legitimus scripturæ sensus habendus sit, nisi ecclesiæ traditione cognosci certo non potest. Quemadmodum & paulo ante docuimus, & 7. lib. sumus multis, magnisque argumentis demonstraturi. Atque hinc patet causa gravissima, cur traditiones Apostolicæ fuerint necessariae. Sensus enim scripturarum Apostolicarum non erat ab Apostolis scripturis aliis explicandus, nisi ipsi in opera sua ederent commentarios, quod a viris gravissimis semper alienum fuit. Intelligentiam ergo scripturæ sacre discipulis suis viva voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in suis ecclesiis impleat, Dabo legem meam in visceribus eorum. Lex siquidem Evangelica, ut Hieronymus in commentar. ad Galatas scripsit elegantissime, non in scripturis est, sed in sensu; non

in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis. Ex quo magis emergit, per huiusmodi traditiones ecclesiasticos ordines suo quæque loco divinitus contineri; dum & maiores, qui regni cælorum claves habent, sacrosancta scripturæ sacre mysteria, quibus, quoque & tempore, & loco dignum visum fuerit, aperiunt, & minores ab ecclesiæ magistris libri clausi sacramenta percipiunt. Alioqui nulli essent ecclesiæ doctores, sed quivis, quamlibet plebejus, & rudis, earum per se rerum sine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apostolorum interpretatione, & literis obvias expositasque haberet. Nunc autem traditiones Apostolicæ non quibuslibet commendatæ sunt, sed, juxta Paulum, sapientibus & prudentibus, fidelibus quoque, ac religiosis depositi sacramenti custodibus, qui etiam idonei sint & alios docere. Quæ de re Dionysius Timotheum diligentius admonet, ne sancta sanctorum efferat, ea passim rudibus exponens, sed sanctis solis sacrarum rerum intelligentias secretius pandat. ob hanc enim causam primos illos nostros duces necessario summa, & supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis institutionibus, juxta quod sacre definiunt leges, tradidisse. Quid? quod, ut Cicero ait, suavius mores in republica traditione seruntur? ne si scripto sanciantur omnia, & molesta illa fiant, & legum, ac doctrinæ codex sua mole & magnitudine terreat. Quid? quod hac via vel maxime ecclesiæ commendatur auctoritas; quam ut sponsæ charissimæ, Christus tantopere commendavit. Cum enim sponsi sui non verba modo, sed sensum etiam in corde servat, vere, quod Apostolus dixit, columna est & firmamentum veritatis. Et æquum erat, ut aliquis quasi lydius lapis in manu ecclesiæ relinqueretur, quo falsas, verasque doctrinas exploraret, verumque item scripturæ sensum a falso discerneret. Sed de causis hactenus.

Nunc fundamentum illud confirmandum est, ostendendumque, Apostolos Evangelii doctrinam partim scripto, partim etiam verbo tradidisse. Cujus rei primum testes sunt Dionysius lib. de ecclesiast. hierar. cap. 1. Clemens Alexandrinus in lib. de pasch. apud Eusebium lib. 6. eccles. hist. cap. 11. Et in I. Strom.

2. Tim. 1.
& 2.

De cœlest. Hier.
c. 1.

ca. 3. con-
cl. 5. & 6.

ad Gal. 3.

Just. mar-
tyr. q. 118.2
gētib. po-
lita.

Hæref. 76.
& 61.

2. Tes. 2:

2. Cor. 1.

2. Tim. 1:

2. Tim. 2.

1. & 5. Origenes homil. 5. in Numer. Papias apud Eusebium lib. 6. Ecclesiast. hist. cap. 39. Egesippus, eodem Eusebio auctore, lib. 4. eccl. hist. cap. 8. Ignatius, eodem Eusebio referente, lib. 3. cap. 36. Irenæus lib. 3. cap. 3. & 4. quem etiam Eusebius retulit, lib. 4. eccl. hist. cap. 14. & lib. 5. cap. 6. & 20. Tertullianus in libro de corona militis; Cyprianus de ablutione pedum; Epiphanius de hæresibus cum alias sæpe, tum ibi maxime, ubi Arianorum, & Apostolicorum dogmata coarguit; Hieronymus adversum Luciferianos; Augustinus lib. 2. de Bapt. contra Donatistas cap. 7. & lib. 4. cap. 24. & lib. 5. cap. 23. & 26. Damascenus lib. 4. cap. 13. & 17. Basilii lib. de Spiritu sancto, cap. 27. & 29. Refert autem ex his unum, & item alterum Gratianus 11. distinct. cap. ecclesiasticarum, & 12. distinct. cap. Illa autem. Potest igitur quicquam verum esse, quod sit huic talium virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testium hæreticorum corda non movet, vel divinis testimoniis moveantur. Quanquam quod uno eodemque consensu tot, tantique viri testati sunt, id non humanum, sed divinum est. At suppetunt etiam scripturæ divinæ præclara testimonia. State, inquit Paulus, & tenete traditiones, quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermonem; & rursus, Laudo autem vos fratres, quod, sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis; & eodem cap. postea, Ego accepi a Domino, quod & tradidi vobis; & paulo post, Cætera, cum venero, disponam; atque ad Timotheum, Formam habere sanorum verborum, ait, quæ a me audisti, bonum depositum custodi; & deinceps, Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Ac Joannes in epist. 2. Plura, inquit, habens vobis scribere, nolui per chartam, & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui. Quid multa? Duas Petri epistolas habemus, & credimus mutum annis septem Antiochiæ sedisse, elinguem Romæ annis vigintiquinque? Num nihil aliud verbo docuit, quam quod epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus, nonne sine scriptura, solo intercurrente verbo, Ecclesias sibi destinatas & fundarunt in fide, & in religione continuerunt?

Consentiamus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

CAPUT IV.

Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.

His igitur cognitis, restat illud explicandum, ubi totius orationis cardo versatur, quonam modo Theologo constare possit, hoc aut illud dogma ab Apostolis esse traditum. Verbi causa ponamus aliqua, quæ pateant latius. Si in quæstionem veniat, num minores Ordines, Jejunium quadragesimæ, Baptisma parvulorum, Imaginum venerationem, Symbolum fidei ex traditione Apostolorum habeamus: id nunc explicandum esse dicimus, an sit via aliqua plana & expedita, qua ad certam earum rerum intelligentiam possit perveniri. Non enim sumus ii, qui Phariseorum instar traditiones nostras velimus quasi divinas & Apostolicas venditare, sed ubique gentium cupimus, ut vera a falsis, ita ab humanis divina secernere; eo vero in loco maxime, ubi de dogmatis fidei Catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiusmodi permixta confusio perniciosissima est. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas si sequamur, traditionibus Apostolorum vestigandis minime aberrabimus.

Prima via ab Augustino aperitur cum aliis locis, tum lib. 4. contra Donatist. in hæc verba, Quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur. Est autem ratio hujus in promptu. Si enim consuetudinis cujusquam diu in tota Ecclesia observatæ originem & principium nec ad summos Pontifices, nec ad concilia Episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usque tempora retro trahitur, conficitur plane illam ab Apostolis esse profectam. Ut si in dubium vocetur, an minores Ordines, subdiaconatus, lectoratus, & cæteri, ex Apostolorum traditione in ecclesia sint, hunc in modum pervestigabitur. Si horum ordinum initium vel a Damaso sit, vel a Symmacho, vel ab ullo alio seu Pontifice,

seu

Cap. 24.

sen Concilio, certe Apostolorum traditio non fuit. Sin ante quemcunque Pontificem, ante quodcunque etiam concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demum intelligimus, minores Ordines ex Apostolica traditione fuisse, ut & re vera fuerunt, quoniam non posteriores modo, sed Ignatius epist. 8. ad Antioch. Dionys. 3. cap. eccles. hierar. Clem. in epist. ad univers. Anaclet. in decretis suis, ejus rei tanquam in ecclesia jam acceptæ meminerunt. Eadem quoque ratione docebis, Jejunii legem traditionis Apostolicæ fuisse; cujus videlicet mentionem fecisse constat August. ad Casulanum epist. 86. & ad Januar. epist. 118. & 119. Hieron. ad Lætam de institutione filiarum, & lib. 2. advers. Jovinianum, & in Esaiam cap. 58. Ambros. serm. 25. & 38. Chrysost. ad popul. Antioch. ho. 3. & 16. Basil. cum in aliis concionibus, tum in ejus initio, quam in ebriosos habuit, & in posteriore de jejun. Concil. Nicæn. referturque 18. dist. cap. Habeatur; Concil. Laodic. multis capitibus; Sozomenum hist. tripart. lib. 1. cap. 10. Origenem hom. 10. in Levit. Irenæum apud Eusebium ecclesiast. histor. lib. 5. cap. 24. Telesphorum in epist. ad universos, qui jejunii nostri auctor falso a quidusdam existimatur. Quoniam Ignatius in epist. 4. ad Philip. ejus rei prior meminit; atque habemus etiam canonem Apostol. 68. probatum etiam a Trulla. Synod. canone 9. & canone 20. Quamobrem vere ac jure Theophil. Alexan. lib. Paschali 1. & 3. non solum legem jejunii a majoribus traditam esse præscribit, sed affirmat fuisse evangelicam traditionem. Et Epiphanius hæresi 80. ubi doctrinam Ecclesiæ docet, & fidem, quæ traditione ecclesiastica servatur, cum meminit jejunii quadragesimæ, tum dixit aperte Apostolos tradidisse jejunia 4. & 6. feriæ. Atque Leo Papa in concione de Pentecost. cujus initium, Plenissime, jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apostolis dicit esse institutum. Hieron. autem ad Marcellam adversus Montanum non obscure tradit, quadragesimam nos secundum traditionem Apostolorum jejunare. Quod vero in hoc exemplo fecimus, id facere per multa possumus; & hac eadem ratione parvulorum baptismus, consecrationem virginum, mo-

nasticam professionem, lucernam in templis, cereosque lucentes, imaginum venerationem, & alia id genus multa, ab Apostolis tradita comprobare. Sane quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate servandum est, si unumquodlibet novum esse hæretici calumniantur. Hujus rei illustre exemplum habes apud Eusebium lib. ecclesiast. histor. 5. cap. ult. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, & ea quidem expeditior, est. Si quod fidei dogma patres ab initio secundum suorum temporum successionem concordissime tenuerunt, hujusque contrarium ut hæreticum refutarunt, quod tamen e sacris literis non habetur, id nimirum per Apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exempla sunt, Perpetua B. Mariæ virginitas, Descensus Christi ad inferos, ut animam Adæ & reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret, Certus evangeliorum numerus, & cætera id genus, quæ ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidem fidei dogmata ab Apostolis accepit ecclesia vel scripto, vel verbo, quoniam ii ministri fuere sermonis, nec ulla in fide novas revelationes ecclesia habet; sed eas servat, quas Apostoli per Spiritum sanctum fidei populo reliquerunt, quemadmodum postea sumus demonstraturi.

Tertia via. Si quicquam est nunc in ecclesia communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessario derivatum est. Ut vota dissolvere, & remittere juramenta, non erat humanæ potestatis; tum quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, & juramenta servare tenemur, humana vero facultas ea, quæ jure naturæ debita, & constituta sunt, condonare, ac tollere non potest, ut Gratianus 13. distinct. statim a principio docet; tum etiam, quia in his, quæ superiori ex conventionem debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati diremptione per monasticum solenne votum. Cum enim matrimonium etiam non consummatum ante Evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republica humana facultas ulla hujusmodi matrimonii dirimendi, consequens fit, huic ecclesiæ morem ex Christi, & Apostolorum instituto de-

V. Euseb. de temporib. Forte ætate hæc tempora jejunii more ab Apost. accepto servati est: a Telesph. autem primum lege præscriptum, ac præceptum est.

De conc.
con. cap. ex
publico.

De transl.
episc. cap.
quanto.

Procem. in
Jo. Euang.
quod Hier.
nonnulli
tribuunt.

descendisse. Nec enim credi potest, Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpasse in his, quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo & Apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus ecclesiam errare non posse, suo loco ostendemus. Nec me clam est, quod Alexander Tertius aliter in postremo illo exemplo docere videatur. Cum enim illi esset objectum, non posse per solenne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset, Quod Deus conjunxit, homo non separet, respondit, hoc scripturæ testimonium de matrimonio consummato esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verum ut omittam, quod verba illa Adæ, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, &c. e quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec vero posse, eo tempore fuerunt in Paradiso dicta, quo nondum erat matrimonium consummatum, utque illud etiam præteream, quod matrimonii ipse contractus, adeo natura sua firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quæ tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimum: certe Theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quanto gravius Innocentius Tertius aliorum quidem, sed ad hunc etiam locum apposite dixit, non hominem, sed Deum id solvere, quod summus Pontifex non humana, sed divina auctoritate dissolveret. Nimirum quod Dominus Petro dixit, Quodcunque solveris super terram, &c. quousque, & quatenus vel amplificandum esset, vel etiam construendum, id ab Apostolis ecclesiam accepisse consentaneum est, qui ejusmodi res ad ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidere. Atque tradunt nonnulli, Joannem Evangelistam jubente Christo a sponsa sua Evangelii gratia fuisse sejunctum. Hieronymus certe i. advers. Jovinian. libro Joannem affirmat & virginem fuisse, & maritum. Theclam quoque Epiphan. hæc. 78. tradit a Paulo nuptiis exsolutam, cum sponsum haberet primarium urbis, formosissimum, & virginem sanctam con-

templasse terrena, ut celestium potens efficeretur. Sed contra Alexandrum dicimus. Nam hoc forte dicet aliquis. Minime vero gentium. Nec enim statim Pontifici contrarius est, qui argumento, quo Catholici urgentur, aliam responsionem parat. De tertia igitur via dictum est satis.

Quarta via, eademque & mollior, & tritior, est hujusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ita esse credamus. Ut imagines ab Apostolis esse traditas, Patres in septima Synodo generali, actione sexta dixerunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Rufinus in expositione symboli, Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol. Ambrosius in ser. 38. de jejuniis, & quadragesima, Cassianus lib. 6. ad Leonem Imperatorem, Isidorus lib. 6. etymol. cap. 18. Leo Papa in epist. 8. & 13. ad Augustam, Clemens in epistola prima ad Jacobum, si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hæcenus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam institimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrasse, quibus traditionem aliquam esse Apostolicam investigetur.

14. dist. cap.
Canones.

CAPUT V.

De variis generibus Traditionum Apostolicarum.

AT vero, priusquam hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta, & instituta Apostolorum esse in duplici differentia. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio brevis & ad tempus fuit; alia fuere perpetua, utpote quæ causam habuere sempiternam, ut in ecclesia servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentia a sanguine & suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aqua permiscenda calici. Atque etiam alia divisio est Apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli a Christo domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam unctionem, esse sacramenta no-

væ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit Christiano populo administranda; alteras vero traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad ecclesiæ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dum in terra degeret, nusquam edidit, ut quadragesimæ jejuniū; quod licet Hieronymus in secundum Jonæ caput, Ambrosius conc. 36. Chrysostomus hom. 1. in Genes. ad Christum auctorem referre videantur, at revera, ut equidem sentio, Apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia Apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeo per Spiritum Sanctum Apostolis, juxta illud, quod Joannis 16. cap. scriptum est, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Et Apost. cum quoddam de suo consilium dedisset, Puto autem, ait, quod & ego spiritum Dei habeam; & rursum, An experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus? In his autem traditionum generibus illa eadem considerata sunt quidem, quæ in superiore libro de scripturæ etiam legibus admonuimus; sed discrimen illud maxime, quod de scripturarum præceptis ibi positum transferri huc ad traditiones debet. Ex traditionum quippe vinculo, quas a Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas reliquere, ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contraria aliqua consuetudine abolere. Si enim exempli causa, materias & formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extreme unctionis a Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus; si ad eundem quoque modum matrimonia non consummata per solennem castitatis professionem dirimi, consummata vero per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in divinis institutis ecclesia nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo

illa capita, Sunt quidam, & Contra statuta, 25. quæst. 1. Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jure objiciuntur cap. Veritate, & cap. Si consuetudinem, & cap. Frustra, 8. distinctione. In aliis vero, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquam ecclesiæ pastores, poterit quidem summus Pontifex, ut in cæteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur) poteritque item contrarius populi mos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersio, quam ex Apostolica traditione in Baptismi sacramento ecclesiam habuisse, Canon Apostolorum 49. ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Ejusdem quoque ordinis est Quadragesimæ jejuniū, ac pœnæ rursus ab Apostolis pro criminibus præfixitæ, quæ 82. distinctione, cap. Presbyter, ex Concilio Gangrensi referuntur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti prima epistola hæretici urgere solent, Peracta consecratione omnes communcent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus: sic enim Apostoli statuerunt. Quanquam de ministris, qui Episcopo sacrificanti in diebus solennioribus inserviebant, Anacletus loquitur. Quare inde colligi non potest, omnes eos, qui missæ intererant, oportere etiam tunc communionem Eucharistiæ sumere, in his præsertim diebus, qui solenniores non essent. nam, ut antiquo more, Apostolorumque instituto communicatio totius etiam populi a principio statim nascentis ecclesiæ exigeretur, ætate tamen Chrysostomi præceptum relaxatum esse constat, & communionem astantium voluntati permissam, ad quam eos Diaconus alta voce invitabat, non cogebat. Hæc enim & alia hujusmodi, tamen ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, ut moveri non queant; cum Christi ipsius præcepta & instituta, quemadmodum diximus, adeo stabilia rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita, frustra hic a nobis resumeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostolis revelavit, seu Spiritus sanctus post Christi ascensionem in cælum; mutari non possunt, sed firma hæc in veritate

De conf. di.
4. c. Si quis
presbyter,

1. Cor. 7.

2. Cor. 13.

cap. 18. in
reip. ad 4.
arg.

manent, perinde atque illa, quæ Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate & certitudine Traditionum Apostolicarum.

Quibus rebus expositis, non erit difficile ostendere, id quod in hac parte maxime quaeritur, ex Christi & Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, & ad ecclesiæ consuetudines, & ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus ecclesiæ consuetudinem Corinthiis contentiosis opponit, cur nos itidem ecclesiæ morem ab Apostolis usque receptum, totque seculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cum a nobis scripturam in cuiusque rei confirmationem efflagitant? Certe Paulus, cum & per scripturas, & per naturæ rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam, quam Corinthiis persuasam esse cupiebat; considerans tamen inter Corinthios fore quosdam, qui illiusmodi forte & testimoniis & rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam habuit, quam si eos ad ecclesiæ morem revocaret. Si quis, ait, videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesiæ Dei. Quod dicit, tale est: Si quis adeo est durus & pertinax, ut argumentis positus non adducatur, sed adhuc contendat, foeminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter refello, quam quod ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec scripturæ, nec naturæ ratio movisset, eos Paulus existimarit, Ecclesiarum more & instituto refellendos. In priore rursus ad Timoth. epistola, Si quis, ait, aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus: non dicit, Scripturis. Et ad Galat. Si quis, inquit, vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit. Quibus ex locis recte Origenes in commentariis epistolæ ad Titum definit hæreticum eum, qui se Christo credere profiteatur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quam habeat traditio ecclesiastica. Et lib. 1. Periar. Sicut multis, inquit, apud Græcos & Bar-

baros pollicentibus veritatem, desuevimus apud omnes eam quaerere, qui eam falsis opinionibus asserebant, postquam credidimus filium Dei esse Christum, & ab ipso hanc discendam esse persuasi sumus: ita, cum multi sint, qui se putant scire quæ Christi sunt, & nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, servetur vero ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & usque ad præsens in Ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica traditione discordat. Hætenus Origenes. Ignatius quoque in epistola ad Heronem, Omnis, ait, qui dixerit præter ea, quæ tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi jejundet, tametsi virginitatem servet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet, lupus tibi appareat. Si igitur anathema, hæreticus, & lupus habendus est, qui ecclesiasticæ traditioni repugnat, ex illa profecto certissima argumentatio promitur ad fidei dogmata & ecclesiæ mores comprobandum. Præterea auctores gravissimi aperte confirmant, hujusmodi instituta etiam sine literis accepta eandem vim habere, ac si scripta ab Apostolis fuissent. Irenæus lib. 3. advers. hæreses, cap. 4. & lib. 4. cap. 43. Tertull. item, quamvis ipse postea ab ecclesiæ traditione discesserit, in lib. tamen de corona militis eandem sententiam habet. Cujus verba licet in præsentia referre: nec enim solum quid sentiat, tradit, sed cur etiam sentiat. Antiquas, inquit, observationes ecclesiæ, si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit. Et statim, cum quarundam traditionum meminisset, quarum in scripturis mentio nulla est, Istarum, ait, & aliarum disciplinarum si exoptulas legem, nulla tibi legis traditio prætendetur. Auctrix est consuetudo, confirmatrix est, & fidei observatrix, idonea est testis traditionis veteris. Consuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur: nec differt, scriptura, an ratione consistat. Hætenus Tertullianus. Ac præclare ille quidem; quoniam si legem ratio commendat, mos, qui ratione constet, non minus, quam lex, habet commendari. Dist. 1. cap. consuetudo. Basilii insuper, in libro de Spiritu sancto, cap. 27. ac magno quidem ar-

1. Cor. 11.

Cap. 6.

Cap. 1.

His comm. caremus sed refertur locus in Apologia Pamphi.

gumento eandem rem confirmat, in-
 quiens, Dogmata, quæ in ecclesia
 prædicantur, quædam habemus e do-
 ctina scripto prodita, quædam rursus
 ex Apostolorum traditione in myste-
 rio occulto recepimus. Quorum utra-
 que parem vim habent ad pietatem;
 nec in his quisquam contradicit, qui
 sane vel tenuiter expertus est. Nam
 si consuetudines, quæ scripto proditæ
 non sunt, tanquam non multum habentes
 momenti, conemur rejicere; &
 ea damnabimus, quæ in Evangelio ne-
 cessaria ad salutem habentur; imo po-
 tius ipsam fidei prædicationem ad nu-
 dum nomen contrahemus. Hactenus
 Basilus. Cujus ratio, si auctoritas ne-
 gligitur, certissimam rei hujus faciet
 fidem. Cum enim scripturas ipsas ec-
 clesiæ auctoritate recipiamus, nec cer-
 tiore argumento Evangelium Matthæi
 nomine inscriptum ipsius vere esse
 probemus, quam quod sic a patribus
 accepimus; simili profecto ratione ex
 reliquis institutis, quæ videlicet ab
 Apostolis retinemus, firma argumenta
 derivabimus. Quod si quis novum li-
 brum sacrum ingerat, quem patres no-
 stri minime receperunt (ut Basilides,
 qui prophetas sibi nuncupavit atque
 constituit) is non alio certiore argu-
 mento refelli potest, quam traditione
 majorum: ut secundo jam libro, latius
 explicatum est. Sic quippe apud Eu-
 feb. libr. 6. cap. 10. Evangelium no-
 mine Petri ab hæreticis prolatum,
 Serapion gravissime exclusit. Atque,
 ut Basilus idem argumentatur, etiam
 in reipubl. judiciis, ubi scripturæ deest
 instrumentum, testibus habetur fides;
 & sicut in rebus humanis oculatos te-
 stes, ita in fide auritos accipimus,
 quia fides ex auditu est. Esset autem
 ridicula respublica, quæ in Judiciis
 scripto omnia, nihil sine scripto pro-
 baret. Scripturas enim propter liti-
 giosos facimus. Alioqui boni viri so-
 lo verbo in veritate & officio conti-
 nentur.

Præterea multa ad Christianos mo-
 res & doctrinam pertinent, quæ e sa-
 cris literis non habentur, ut ante no-
 bis constitutum est: stultum ergo fue-
 rit in omnibus scripturam postulare.
 Traditione itaque opus aliquando est
 ad fidei dogmata comprobanda. Rur-
 sus, cum traditiones non scriptas
 Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Mar-
 cion ac Valentino, Epiphanius Mel-

chisedechianis, Apostolicis, Aerianis;
 Hieronymus Vigilantio, Augustinus
 Donatistis; denique (ut in summa di-
 cam) omnes sancti adversariis Catho-
 licæ fidei fidenter objecerint, earum-
 que vi, perinde ac si fuissent scriptæ,
 hæreses sui quisque temporis deturba-
 verint: certe non minori efficacia per
 hujusmodi traditiones nos hæretico-
 rum, qui aut nunc sunt, aut etiam
 sunt futuri, quæcunque dogmata refel-
 lere ac deturbare poterimus. Absur-
 dissimum quippe fuerit, ut Hierony-
 mus adversus Vigilantium colligit,
 unum Lutherum, aut Oecolampadium
 in ecclesiæ angulo obloquentem audi-
 re, universos autem majores nostros
 usque ab Apostolis contemnere; quo-
 rum traditiones si negligamus, diffi-
 le dictu est, quantum religio detri-
 menti sit latura, quemadmodum di-
 stinct. 11. cap. Ecclesiasticarum, di-
 citur. Qualis enim rerum omnium fa-
 cies erit, qualis præsertim erga Deum
 pietas, cultus, cæremonia, non in ec-
 clesia dico, cujus & mysteria, & sa-
 cramenta maxima ex parte traditione
 constant, sed in unaqualibet republi-
 ca, vel mediocriter instituta, si mores
 illi, qui a principio statim cum rep.
 adoleverunt, contemnantur, labefa-
 ctentur, evertantur?

Longiores hoc loco sumus, quam
 necesse est. Quis enim est, cui non
 perspicua sint illa quæ pluribus verbis
 a quibusdam commemorantur? Com-
 memoratur ab his Augustinus in epi-
 stola ad Januarium, & in altera quo-
 que ad Casulanum, in quibus scripsit
 insolentissimæ insanix esse disputare,
 an ejusmodi consuetudines servandæ
 sint; nec minus esse eos coercendos,
 qui has contempserint, quamvis hu-
 manæ aliquæ illarum sint, quam si di-
 vinas leges prævaricarentur. Comme-
 morare & alios auctores possumus,
 sed uteremur in re non dubia testibus
 non necessariis. Paulus enim unus ab-
 unde rei hujus facit fidem in 2. ad
 Thes. epistola, cap. 2. inquiens, Te-
 nete traditiones, quas accepistis sive
 per epistolam, sive per sermonem.
 Parem ergo vim habent Apostolica
 dogmata, pariterque retinenda sunt,
 sive scripto, seu verbo ad ecclesiam
 pervenerint, ut D. Basilus in 1. de Spir.
 sancto cap. 29. ex hoc ipso Apostoli
 testimonio argumentatur. Quin Apo-
 stolus ipse ad Hebræos, & ex scri-
 pturis,

Euseb. lib. 4.
 Eccles. hist.
 cap. 8.

Cap. 7.

Dist. 11. w.
 in his rebus.

pturis, & ex traditione argumentatus est, quemadmodum Chrysostomus homilia 18. in Epistola ad Hebræos admonuit.

Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contempserint, eos tanquam hæreticos iure ac merito ab ecclesia fuisse semper explosos. Ita enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuere, ut apud Augustinum de hæ. cap. 53. & apud Concil. Gangren. in epist. ad Episcopos Armeniæ videre licet; ita qui distinctionem Episcopi & Presbyteri negarunt, etiam hi hæreseos sunt damnati, ut apud Augustinum eodem lib. & cap. & apud Epiphanium lib. 3. cap. 75. & apud Concilium Constantiense reperies; ita breviter, siue Vvicleffistas, siue Lutheranos, siue alias quascunque antiquiores pestes non minus exhorruit Ecclesia in eo, quod huiusmodi traditiones inficiati sunt, quam in eo, quod scripta dogmata rejecerunt. Inde adeo venit, ut septima Synodus generalis act. 7. doctrinam nostræ orationi maxime consentaneam ediderit in hæc verba, Fatemur nos Ecclesiasticas traditiones siue scripto, siue consuetudine valentes retinere velle, quarum de numero est imaginum effigurat. Catholicæ igitur Ecclesiæ traditionem observantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergo ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum Ecclesiasticas traditiones contaminare, si Episcopi fuerint, deponuntur; si laici, communione privantur. Et in fine ejusdem sessionis, si quis, ajunt patres, traditiones Ecclesiæ siue scripto, seu consuetudine valentes non curaverit, anathema. Et Concilium Tridentinum sessione 4. idem definit his verbis, Sacrosancta Tridentina Synodus prospiciens veritatem Evangelii salutarem, & morum doctrinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus ipsius Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt; traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentia cum libris sacris su-

scipit, ac veneratur. Et posterius, Si quis autem traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, ex quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hoc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verum ut singula persequi, est operis infiniti; ita quædam explicare fufius, est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus, nimis multa videri debent. Quo enim huic loco vis ab hæreticis major infertur, eo nobis magis elaborandum erat, ut is quam diligentissime & explicaretur, & muniretur. Atque quemadmodum supra diximus, ex decem partibus, in quas loci Theologici naturam, vinque divisimus, secunda hæc, quæ in Traditione consistit, maxime Theologiam, & fidem attingit. Et res tanta paucis absolvenda non erat. Sed jam argumenta ea tandem diluamus, quæ capite primo adversum traditiones opposuimus.

CAPUT POSTREMUM.

*In quo refelluntur argumenta
Capitis primi.*

Illud vero argumentum, quod est a Respon. principio positum, non est difficile ad 1. refutare. Ridiculum est enim credere, Apostolicas traditiones non eadem fide ac diligentia posse in fidelium cordibus asservari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec scriptura Spiritus Dei vivi facilius quam atramenti deletur, & sunt pleræque traditiones, quas more & usu facillime videas retineri. Quod si Christi providentia ecclesiæ Christianæ deest, tum vero nec traditiones asservatas ego defendo, nec certam scripturæ auctoritatem. utraque enim juxta res sine Dei procuratore non constat, quam si tollas, neque traditio, nec scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesia sua est, jam non erit ambiguum, quin quemadmodum Evangelium illa in sensu potius, quam in litera custodit, ita & cæteras custodiat traditiones, quas ei Apostoli tantopere commendaverunt. O Timothee, inquit Paulus, depositum custodi, devitans prophanas vocum * novitates, oppositiones falsi nominis scientiæ. Quem locum miror

* i. ad Tim. 2.
καυροποιίας
πώστερ

legit interpres, quem admodum & Amb. & Chryf. legisse videntur. Certe Latina eccles. Novitates legit, non inanitates. Sic etiam Bas. ubique legit, ut auctor est Theoph. 2. Tim. 2. in illud, Prophana autem & vaniloquia devita, & in hunc ipsum locum 1. Tim. 6.

a Cajetano de gregis commissi deposito, non de commissa doctrina esse intellectum; praesertim cum alterum simillimum in posteriore ad Timotheum epistola non de grege, sed de doctrina interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri, Paulum de verbo Dei fuisse locutum, ex iis, quae e vestigio subdit, Devitans prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiae. utraque enim harum traditioni Apostolicae adversa est, & vocum prophana novitas, & falsi nominis scientia. Traditio quippe vetustate commendatur; & si quid audieris in Ecclesia novi, tum vero id scias esse, ut antiquitati, ita quoque Apostolicae fidei contrarium. Cum autem legis, voces esse vitandas, non tibi vocum sonus veniat in mentem, sed vocum significatus. Dogmata enim sententiasque novitias vitare jubet Apostolus, non verborum sonitus inanes aut novos. Tametsi novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei, morumque disciplina debemus. Scientiam vero falsi nominis vel Sophisticen, vel artem Cabalisticam intellige. Nam traditionibus Apostolicis occultae illae Cabalistarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabulosa veris, sacris superstitiosa. Quanquam adversus Gnosticos Apostolus disserens, ut vere Theophylactus affirmat, falsam illorum scientiam traducit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vendebant. Quod si nihil est tam contra tradita ab Apostolis antiqua dogmata, quam opiniones in ecclesia tum novae, tum prophanae, (vetera enim, eademque sacra mysteria fides Apostolica probat, aspernaturque contraria) nihilque tam est secundum Apostolos, quam non recedere ab his, quae olim accepimus, (nimirum de verbi, non de gregis deposito Apostolus loquitur) itemque si falsi nominis scientia vel Sophistica intelligitur, ut quibusdam placet, vel Cabalistica, ut etiam Cajetano est visum, vel illa Gnosticorum, ut Theophylacto, mihi quoque etiam probatum est: necesse est, cum verae falsa scientia adversetur, contrariorum eundem esse sermonem. Quae quanquam ita sunt in promptu, ut res confirmatione non egeat, sunt tamen nobis Vincentii Lirinensis viri gravissimi auctoritate confirmanda. Depositum, inquit, id est, quod tibi creditum est, non quod a te

inventum: quod accepisti, non quod excogitasti: rem non ingenii, sed doctrinae: non privatae usurpationis, sed traditionis publicae: rem ad te perductam, non a te prolatam: in qua non auctor esse debes, sed custos: non institutor, sed sectator: non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde: nolo mihi pro aliis alia subicias. Custodi propter inimicos, propter fures; custodi etiam diligenter, sedulo, fideliter, ut suo tempore, cum oportuerit, quibusque oportuerit, reddas, devitans prophanas vocum novitates, id est, sententiarum, dogmatum, rerum, quae sunt vetustati contrariae. Nulla quippe haeresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore emerfit; nec quisquam haeresim instituit, nisi qui se prius ab Ecclesiae catholicae & antiquitatis consensione discreverit. Hoc ergo apud omnes haereses legitimum fuit atque solemne, ut prophanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant. Contra vero Catholicorum hoc proprium, deposita sanctorum Patrum & commissa servare, damnareque prophanas novitates. Ita enim in concilio Ephes. omnium patrum una fuit vox, ut; quod erat antiquitus traditum, teneretur; quod adinventum nuper, exploderetur. Hactenus Vincentius. Hujus vero Apostolici testimonii tanta vis adversum Haereticos fuit, ut Clemens Alexan. 2. Strom. lib. scribat Haereticos, quoniam eo testimonio evincebantur epistolas Pauli ad Timotheum explosisse. Ut eo igitur, unde digressa est, se referat oratio, non fuerunt majores nostri in re tam necessaria negligentes, sed quod Apostolus Timotheo, & in illo magna cura commisit omnibus, id magna etiam illi cura servarunt. Itaque in primo illo argumento Lutherani haud secus ratiocinantur, ac si non divinitus res Ecclesiasticae gererentur. Quod si ita pergunt, pari ratione suadebunt, nec canonicos libros quidem eosdem mansuros semper, sed si placet, etiam perituros. Nam quot libri tineas pascunt blattasque diserti? Quot auctorum monumenta hominum incuria interciderunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipse, ut Lyfias Pythagoricus ad Hipparchum scribit, commentariolos quosdam Damiae filiae testamento reliquit; qui tamen, ac multo etiam magis quam tra-

ditiones, interiere. Quæ cum ita sint, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiæ visceribus scripta sunt, humana oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus: vereor etiam ne nimis multa.

Respon.
ad 2.

At secundo ita respondeo. Non vult Augustinus, dicta, factaque Jesu ab Evangelistis scripta, ad salutem fidelium & doctrinam esse satis. Alioqui epistolæ Apostolicæ, Apostolorum acta, liber Apocalypsis, totum etiam legis veteris instrumentum, supervacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fidelium salutem, ut ex dictis, factisque Jesu alia scriberentur, quam quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Evangelistis sine culpa prætermissa. Nam quod rursum nobis August. objicitur, facilis est & prompta defensio. Quæ enim usu & more Ecclesiæ tenemus, ea non modo non sunt obscura, sed adeo sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ insanix esse idem August. existimarit. Cum ergo ait, ubi de re obscurissima disputatur, &c. satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesiæ instituto & traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant, velim, quod August. idem lib. cont. Crescon. 1. c. 33. diserte tradit in hæc verba, Quamvis hujus rei certe de scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen scripturarum etiam in hac re a nobis teneretur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum scripturarum commendat auctoritas: ut quoniam sancta scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, eandem Ecclesiam consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.

Respon.
ad 3.

Jam vero Apostoli testimonium perverse nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesiæ doctorem hic Paulus appellat, qui per literas sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippe sunt res, quas verbi sacri administrator præstare debet: nempe docere, arguere, corripere, erudire. Quæ utique omnia doctoribus Evangelii scriptura divina suppeditat. Quod si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo

equidem opere repugnaverim; concedat mihi modo, scripturas non singulatim & in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est, Cætera cum venero, disponam? Quid illud rursum, Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui? Scriptura itaque divina non de iis solum instruit, quæ scripta sunt; sed de iis etiam, quæ non sunt scripta. Tenete, inquit Paul. traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermones. Et in hoc ipso 3. cap. posterioris ad Tim. ep. cujus nos testimonio impetitur, cum dixisset Apostolus, Tu autem affecutus es meam doctrinam & institutionem (quibus verbis utrumque genus disciplinæ complexus est, & quod scripto, & quod instituto continetur) mox subiungit, Tu vero permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi. Didicerat enim sacras literas Tim. ut ibid. tradit Apost. & præterea mysteria Evangelicæ doctrinæ concredita acceperat, ut cap. 2. dictum erat, & cap. 6. prioris ad eundem epistolæ. Non ergo eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potius commendat.

1. Cor. 11.
Joan. in 2.
epist.

2. Thes. 2.

Sane vero quod argumentum ex Deut. 17. cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodum est momenti. Legem enim nos non in chartis solum papyraceis scriptam accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeo rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenus tradita legis nomen minus habeat, quam ea, quæ literis editur. Fatemur ergo sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxta legem domini. Sed qui instituta Apostolica Ecclesiæ tradunt, ii vel maxime docent nos juxta legem domini; qui vero contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege domini pugnare contendimus. Qua ex re Calvinii calumnia facile obteritur. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contra sacras literas invexerit. Dicitur enim Deut. 12. ne requiramus alias in colendo Deo ceremonias præter eas, quæ lege præceptæ sunt, nec his quicquam vel addamus, vel minuamus. Et Salomon, ne addas, inquit, quicquam verbis Dei, & arguaris, inveniarisque mendax. At

Respon.
ad 4.

Prov. 30.

vero quamvis traditiones Ecclesie quædam essent scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ; quin potius divina verba sunt, non aliter, ac illa, quæ sacris libris scripta sunt. Non enim in præsentī de traditionibus differimus, quæ a posteris Ecclesie præfatis prodierunt, quas alterius loci & temporis est defendere; sed de Christi & Apostolorum traditionibus disputatio est, quas hic nos, ut divina oracula, jure, vereque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum scripturarum sunt additamenta; sed complementa sunt potius, & earum quasi commentaria. Alioqui accusentur propheta, quod legi Moysis quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangelii, asinæque & pulli simplicitatem suis apposite vestimentis ornarint; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine, & suffocato sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, ut diximus, scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodum adversus Græcos in Concil. Florentino sess. 4. 5. 6. & 7. latius explicatum est. Qua etiam ratione Ecclesiasticas & doctrinam & leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jacet, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum & Prophetarum aurum, argentum, & lapides pretiosos; regniq; cælorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Eus. 3. lib. eccl. hist. c. 37. dixit. Atque nos itidem hanc eandem doctrinam lib. 7. capite postremo, si vita superest, locupletabimus. Nunc de 4. argumento dictum est satis.

Respon.
ad 5.

Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porro, sive quis alius est auctor, non ait, scripturarum veritati, quod hæretici citare solent, sed nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati. Quanquam, qui traditiones Apostolicas docent, ii revera ea dicunt, quæ congruunt scripturarum etiam veritati. Quod vero de Papiæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur 3. lib. Eccl. hist. cap. ultimo, ubi ait Papiam, ut qui exigui sensus vir & minus capax esset, spirituales & mysticas Apostolorum traditiones corporaliter & secundum literam su-

scepisse. Non ergo si unus aut item alter traditionum Apostolicarum prætexit auctoritatem, fidem nos statim habere debemus. Nam & nonnulli sacras literas præferunt, quos jure ac merito explodimus, quoniam sacrarum literarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus potuit a Papiæ, & aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris: credit enim, nec discussit, an vera dicentibus crediderit. Sed de hac re differemus postea diligentius.

Theophili autem, Hieronymi, Orogenique testimoniis non est cur pluribus respondeamus. Nam adversum eos loquuntur, qui vel humana commenta sacris etiam literis adversa, vel historias quasdam apocryphas, tanquam res divinas & certas, posteris venditabant. Alioqui si Hieronymus (hujus enim testimonium urgentius premunt) non existimabat quicquam esse credendum, nisi quod sacris literis esset proditum, qua fronte adversus Luciferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate argumentatur?

Calvini porro confirmatio quam frivola sit, & plane ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam paululum expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut huc animum serio adverteret, si quid docendo proficere me apud illam posse considerem. Sed quando Lutheranis, omissa veritatis ratione, hoc unum propositum est, quacunque possunt viam suam agere, pauca tantum dicam, quibus sese boni ac veri Theologi ab eorum captionibus expedire queant. Primum autem Joachimus Camerarius, non, plene, sed, plane, habuit in hunc modum, Evangelia enim, &c. plane instruunt nos de sensu numinis. Deinde, ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque legeremus; nihil affertur tamen. Nam cum scripturæ ipsæ & Ecclesie magisterium, & traditionum auctoritatem non obscure commendent, profecto de sensu numinis plene nos instruunt. Docent enim sensum numinis sive scripto, seu verbo traditum juxta esse tenendum. Quid quod concitate & inerudite concionis esset, statim in præmio verba dicentis retundere, ejus præsertim, qui bona fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, & id impudenter ante-

Respon.
ad 6. 7.
& 8.

ver-

vertere, quod erat in Concilio magna vi, & contentione transigendum? Illud enim Ariani præscripserant, ut capite primo ostensum est, sese in fidei questione præter scripturas nihil omnino recepturos. Consueverunt autem Synodi Patres, quæ obiter ab unoquoque dicuntur, qui non sit fidem facturis Concilio, ea prudentissime dissimulare, quo res, de qua potissimum agendum est, suo & loco & tempore commodius agatur; quemadmodum nobis libro postea quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt; sed cum monuisset, ut hostili posita discordia quæstiones explicarentur, & omnes cuperet confiteri Apostolicorum dogmatum unitatem; His, inquit Theodoretus, assensus maximæ partis accessit, interque se concordiam & sanitatem dogmatum constituerunt. Pauci tamen &c. Ex Constantini igitur testimonio, Synodique silentio nihil omnino conficitur. Præterquamquod etsi literis sacris disputatio esset instituenda, sensum earum tamen non ex ipsis literis mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere: ita traditionis semper usu, & auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hætenus.

Respon.
ad 9.

Traditiones autem Apostolorum, de quibus agimus, humanæ non sunt, sed divinæ. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum; quæ omnino doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxta illud, quod Dominus Marci decimoquinto dixit, Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras? vel otiosæ quædam, & vanæ traditiones; qualis erat illa de manibus a prandio abluendis, quæ ad manuum quidem purificationem utilis esse fortasse poterat, ad Dei certe cultum non poterat. Quam ob causam recte per Esaiam Dominus dixerat, Sine causa autem colunt me. At Cyprianus in ea epistola eos reprehendit, qui morem novum Christi instituto repugnantem inferere conabantur.

Respon.
ad 10.

Decimum vero argumentum instantius equidem pressi, ut in hac responsione explicaretur, inter hæreticorum, & Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis, & idiotis homunculis produnt; at Catholici my-

sticas, & sacras Ecclesiæ traditiones muliercularum, homuncionumque vulgo prodere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursum secretas illas traditiones suas a viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsumt, abscondere solent; catholici contra, juxta quod Apostolus præcipit, Christianæ disciplinæ mysteria iis solum committunt, qui idonei sunt & alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, utpote quod Reipublicæ magistratibus commendatur. O Timothee, inquit, o Episcopo, qui Ecclesiæ & præfectus, & doctor es, depositum custodi; & rursum, Quæ audisti a me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Atque illud animadvertendum est diligentius, quod non clam in angulo, & privatim hoc depositum Timotheo commissum est, sed coram multis testibus, ut res non privatæ usurpationis, non clandestinæ, furtivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, si neque dolo intelligeretur. Quod qui parum perspiciunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat, Ego in occulto locutus sum nihil. Doctrina quippe Christi, in qua nihil fucatum, nihil fictum, nihil fraudulentum est, sed omnia sincera, vera, simplicia, nihil habet omnino reconditum, penetrabile, tenebricosum. Hoc quoniam hæretici habent, eorum doctrina occulta recte dicitur; quemadmodum civis quisque tum quicquam reipublicæ occultare dicendus est, quum quæ magistratibus revelanda sunt, ea non illis plane, sed privatis hominibus furtum prodit. Nam qui, quæ populo vulganda sunt, ea populo invulgat, quæ contra solis reipublicæ magistratibus expedit aperiri, solis quidem magistratibus, sed aperte tamen manifestat, hic nihil prorsus occulte gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria oculimus, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores scire decet, vulgus scire non decet. Quid igitur sibi vult, inquit, Quæ in aure auditis, prædicate super recta? Quod enim super recta prædicatur, id in vulgus effertur. Enimvero quo tempore Dominus hoc discipulis præceptum edi-

1. Tim. 6.

2. Tim. 2.

Matth. 23.
& 7.

edidit, nondum eis aperuerat sensum, ut intelligerent scripturas; nondum per dies quadraginta locutus illis fuerat de regno Dei, id est, de reipublicæ Christianæ administratione; nondum spiritum miserat, qui doceret ea, quæ vivente Christo portare non poterant: eam partem Evangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, easque leges, quas vulgo etiam notas esse expediret. Huiusmodi igitur præceptum dominicum est, Quod audistis in mysterio, apertius prædicate, quod didicistis abscondite, publice loquimini, quod vos erudivi vel in monte, vel intra domum, in urbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modo. Ea cum vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis super tecta, nolo vulgo annuncietis. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est: quod vulgus portare non poterit. Scio Clement. Alexand. 1. Strom. lib. de arcanis traditionibus, quæ in aurem editæ sunt, hunc locum intelligere: Quas exponit super tecta prædicandas, id est, excelsæ & excellenter. Sed mihi id, quod dixi, multo probabilius apparet. Nam & nostrum hunc sensum illud habet, Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil. Decimum igitur argumentum confutatum est satis.

Respon.
ad 11.]

At undecimum, quoniam tertio decimo huius operis libro est nobis diligenter explicandum, non est animus in præsentia refellere. Tantum sunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euseb. 9. lib. eccles. hist. cap. 6. fuisse eruditeque persequitur, nos Christianos non humanæ alicuius persuasionis errore constringi, nec indiscussa, ut alios, parentum traditione decipi; sed auctorem nobis institutionis & doctrinæ Deum esse, quo magi-

stro jure ac vere gloriamur. Sed de his plura alias. Nunc postremum argumentum diluendum est.

Sed & ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 13. quoque lib. referenda est, brevissima hoc loco erit. Sane Julianus Apostata Christianis objecit irrationalitatem & rusticitatem, sapientiamque, ubi nihil esset aliud, præterquam credere. Huic vero objectioni Greg. Nazianz. respondet in 1. ad ver. Julianum Steliteutica, non alienum esse a suis philosophis, quos ille tantopere admiratur, ut hac specie doctrinæ utantur. Siquidem primum & maximum Pythagoræ præceptum erat, ut si quis discipulos suos de dogmatibus interrogasset, aut eorum rationem aliquam exegisset, nihil aliud responderent, quam quod ita visum fuisset Pythagoræ; essetque illa dogmatis ratio inculpabilis. Ita ergo, ac multo etiam magis, exigit ratio, ne fidem nos denegemus iis, quæ a divinis dicta sunt hominibus, habeaturque pro rationis demonstratione fide digna illorum relatio omni vi rationabili & irrationali validior. Hactenus Gregorius. Ubi certe non videtur Gregorius horrere, id quod in argumento quasi absurdum refellitur, disciplinam nostram esse similem Pythagoricæ, aut hanc potius nostræ esse similem. Sed esto, dissimilima sit, cur magis argumentum illud contra doctrinam verbo traditam, quam adversum eam pugnet, quæ literis prodita est? Nimirum enim utranque credimus, & utriusque, si possumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, si Dominus vitam concesserit, multas, maximas, atque gravissimas, quo sumus loco polliciti. Nam locus hic concludi jam potest. Ac de secundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latissime patet disputandi ratio: sed nos, quoad poterimus, & licebit, in breves angustias contrahemus.

Respon.
ad 12.

Illud Platonis in Timæo fieri non potest, ut deorum filiis fides non habeatur, etiam si absque necessariis dicant demonstrationibus; huc etiam refert Clement. Alex. in Strom. Ac certe a Plat. videtur Gregorius hanc sententiam deprompsisse.

Finis Libri Tertii.

D E ECCLESIAE CATHOLICAE AUCTORITATE,

Quæ tertio loco continetur,

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

*Quibus argumentis Ecclesiae auctoritas
impugnetur.*

Ercia huius operis pars perfecta est, quam Theologis cupio esse notissimam. In quarto nunc libro auctoritatem Ecclesiae explicare ac tueri debemus: de qua ita copiose a viris Ecclesiasticis disputatum est, ut una hac de re magna etiam volumina ediderint. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus. Illud autem est huius institutæ descriptionis ac temporis, de Ecclesiae auctoritate in fidei iudicio differere, atque adeo id docere breviter, an ex fidelium communi sensu firma duci argumenta possint ad dogmata Theologiae comprobanda. Ac Montanus quidem discipulis suis primus suavit, ut nihil reverentiae deferrent Ecclesiae, quæ per orbem terræ est, quemadmodum Apollinaris, Eusebiusque testati sunt. Nestorius deinde totam Ecclesiam errare affirmavit, quæ ignaros (sic enim agebat) erroneosque doctores sequeretur, ut Vincentius Lirinensis retulit. Et Iconomachi post asseruere, Ecclesiam adorandis imaginibus diu ac multum in turpi errore versatam, quod Synodus septima in actione sexta tradidit. Nam & Donatistas, & Rogatianos Ecclesiae catholicae auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsa tamē contempsisse, Augustinus scripsit cum alias saepe, tum in epistolis, 48. ad Vincentinum, 50. ad Bonifacium, 161. ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus demum suum Vviclessum secutus est, ecclesiamque cum

in aliis, tum in eo errare dixit, quod sub una specie, contra Christi legem, communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquando, si vera Cochleus perhibet, errasse illam mox ab initio, ut quæ Paulo repugnante senserit, legem & opera esse necessaria ad salutem. Breviter, hæreticis omnibus hoc gentile est, simulatque sese Ecclesiae auctoritate urgeri vident, aut illam spernere, aut Ecclesiae rem ad se nomenque transferre, & eam in illis esse negare, in quibus revera est. Utrumque horum, quoniam ambo in unum idemque recidunt, plurimis argumentis hæretici persuadere conantur.

Primum est huiusmodi. Aaron summus ipse Sacerdos, alique ex plebe, sive maiores, sive minores, vitulum conflatilem adorarunt, eique obtulerunt hostias pacificas & holocausta. Ecclesia ergo Christi ad eundem modum poterit sculptile & imagines adorare. Id si faciat, ut facit, errabit sine dubio in fide ac religione turpissime.

Rursum. Ecclesia Esaie, Hieremieque temporibus in unius veri Dei cultu lapsa est. quid igitur prohibet, quominus & nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippe Ecclesia est, nec in hac re ullum reperitur populi novi veterisque discrimen. Quod vero est huius argumentationis antecedens, id eorundem Prophetarum clarissimis testimoniis existimant se ostendere. Cognovit bos, prior ille inquit, possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognovit, &c. A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Et posterior, Confusi sunt, ait, domus Israel, ipsi, & reges eorum, principes & sacerdotes, & Prophetæ, dicent-

Act. 15. ubi præscriptum est, abstinere a sanguine & suffocato necessarium esse.

1. Argu.

Exod. 23. 1

2. Argu.

Esa. 1.

Hier. 23.

In lib. 2. de
Prophan.
nova.

1. lib. adv.
Cataph.
3. lib. Ec-
cles. hist.
c. 26.

centes ligno, Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti; & paulo post, Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus; item, Circumite vias Hierusalem, & quærite, an inveniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem: & propitius ero ei. Ego autem dixi, forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, ipsi enim cognoverunt viam Domini. Et ecce magis hi confregerunt jugum, &c. Tota igitur Ecclesia eo tempore errabat.

3. Argu.

Præterea Ecclesiam non oportet digito demonstrari; quin nulla apparente forma consistere in occulto potest. Frustra autem ejus iudicium expectes, quam, quæ sit, penitus ignores. Illud suadent, quoniam in populo Judæorum sic sæpe Ecclesia deformata est, ut nulla ejus species extaret. Quam enim putamus formam emuisse, cum Helias solum se relictum deploraret? Quam, cum populus ille apud Babylonios, Persas, Egyptiosque dispersus sine sacerdotio, sine templo, sine sceptro, gentibus, ac diis alienis in terra aliena serviret? A Christi ergo adventu deformis etiam latere Ecclesia poterit; belisque, seditionibus, & hæresibus ita opprimi, ut nulla parte refulgeat.

4. Argu.

Et sane suo jam sæculo Hilarius latentem Ecclesiam potius credebatur, quam cernebat. Adeo Ariana factio omnia miscuerat. Male, inquit, vos parietum amor cepit; male Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini; male sub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est, in iis Antichristum esse sessurum? Montes mihi, & sylva, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores: in his enim Propheta aut manentes, aut demersi propheta-bant. Quibus ille verbis modeste ac verecunde significat, Ecclesiam Christi non in Episcopis, non in sacerdotibus, non in templis, non in populi frequentia, sed in piis esse quærendam; qui interdum Prophetarum more vel in agro locisque desertis errant, vel in sylvis abstrusi sunt, in speluncis & in cavernis terræ.

5. Argu.

Quid, quod sub diversis Pontificibus, diu schismate perdurante, nulla interim Ecclesie facies apparuit? Manifestam porro Ecclesiam si ejus sæculi fideles requisissent, nec aliam crederent,

quam quæ oculis cerneretur humanis, nullam profecto invenissent. An vero tunc nulla fuit, quoniam occulta fuit?

Atque ut antehac Ecclesia dilucide clareque resplenduisset, qui scimus tamen, an posthac veram semper genuinamque formam sit habitura? Nimirum enim si præteritis sæculis ita Dominus populi sui facinora vindicavit, ut cum & absurdissimis mendaciis ludi, & altissimis tenebris offundi passus sit, cur non timeamus, Ecclesiam Christi etiamnum cæca nocte, crassaque caligine adeo occultari & circumfundi posse, ut nulla ejus vera facies effulgeat? Quasi vero jam nulla sint Domini iudicia, ut eodem poenæ genere mundum hodie puniat, quo populi veteris ingratitude aliquando ultus est; nempe, ut pastores atque oves stupore ac cæcitate percutiat, Ecclesieque sue exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Hic videlicet hæretici quasi re confecta insultant, nosque miris modis irrident, qui gloriemur in verbis illis, Templum Domini, templum Domini est. Translata, inquit, Samaria est: & cum Hierusalem externis larvis inhærens templum, cæremonias, sacerdotium, sacramenta, scripturasque jaceret, & ipsa quoque translata est. Ita, quod de orientali Ecclesia accidit, idem occidentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat, vel certe omnino delitescat. Ecquis autem fidem fecit, aut peccata nostra, quam illorum esse leviora, aut Deum in nos, quemadmodum in illos, non esse animadverturum? Præsertim cum non obscure vaticinetur Apostolus, venturam in Ecclesia defectionem, quæ utique venire non potest, dum vera Ecclesie forma & facies extiterit. Qualis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus ait; Veruntamen filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra? Qualis, inquam, erit, cum deficient hostia & sacrificium? Qualis demum, cum, ut Joannes scribit, putei fumus solem & aerem obscurabit? Quæ ex re nihil sane aliud intelligitur, quam Ecclesiam usque adeo nostra hac ætate obscurandam, ut nisi in tenebris inveniri non queat. Quid autem externam Ecclesie faciem fulgoremque defendimus, cum omnis gloria filie regis ab intus? Quod si invisæ & occulta Ecclesia est, inexploratum quoque

6. Argu.

Hierem. 2.

1. Thess.

Luc. 18.

Daniel. 9.

Apocal. 9.

Psalm. 44.

&

& incertum erit, quod sumetur ex eius auctoritate argumentum.

7. Argu.

Præterea Ecclesia ex solo prædestinatorum numero constituitur: soli autem Deo notus est numerus electorum in superna felicitate locandus: Ecclesia igitur nobis abdita omnino & incognita est. Prior illa propositio, in qua difficultas tota inest, suadet in primis Augustini testimonio, disertis verbis asserentis, ex numero solum prædestinatorum, qui in occulto sunt intus, constare hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradysum cum pomorum fructibus. Nemo vero fidelium dubitat, Ecclesiæ Christi hæc proprie esse attributa omnia. Sed ne ambigi quidem potest, quamvis non ita Augustinus exponeret, in horto concluso & fonte signato non alios intelligi, atque eos, de quibus scriptum est, Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus, qui sunt sui. Probat quoque eandem rem Augustinus ex eo, quod Petrus arcam ecclesiæ typum esse dixit, in qua octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Non ergo nisi ii, qui servantur, intra arcam esse existimandi sunt. Nam Christus non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus, cujus salvator est, & quam sibi exhibet gloriosam, ut ad Ephesios docet Apostolus. Ii ergo, qui nec salvæ, nec gloriosi futuri sunt, non sunt ejus Ecclesiæ partes, cujus Christus caput est. Deinde, e filiis Dei Ecclesia conficitur, utpote cum non aliorum sit Ecclesia mater ac eorum, quorum Deus pater est. Hos autem vere filios Dei esse liquet, qui paternam hæreditatem percepturi sunt. Si filii, inquit, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Ovile item Christi, non nisi ex Christi ovibus constituitur: at oves Christi illæ modo sunt, de quibus ipse ait, Oves meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum. Joannes denique Evangelista de quibusdam, qui ab Ecclesia exiisse videbantur, cum re vera nunquam fuissent in Ecclesia, Ex nobis, ait, prodierunt: sed non erant ex nobis. Quid ita? Quia si fuissent, inquit, ex nobis, permansissent utique nobiscum. Non igitur ex Ecclesia sunt, nisi qui in suscepta gratia permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu erat, Augustinus in libro de corre. & gr. cap. 9. & de bono persever. cap. 8. de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum secutus in dialogo adversum Luciferianos.

De Pœnit. d. 4. c. si ex bono.

Ad hæc, veram Christi Ecclesiam perfectam esse & immaculatam oportet. Tota enim pulchra est, & macula non est in ea. Et rursum, Una, ait, est columba mea, perfecta mea. Et Apostolus quoque ipse sine macula ac ruga describit. Et Esaias, Non adjiciet, inquit, ut pertranscat per te incircumcissus & immundus, Ecclesiam vero immaculatam censere, cujus membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quam inane ac fabulosum est? Nulla igitur ejusmodi nunc temporis extat Ecclesia. Illo solum tempore extitisse videtur, cum vere a Joanne scriptum est, Omnis, qui peccat, non cognovit eum. Et, Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit. & Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Quod si universos, qui Ecclesiasticæ societatis participes sunt, necesse est sine peccato & macula existere; aut nulli profecto sunt, aut occulti nobis & incogniti sunt. Quod Apostolus videtur affirmare, cum Ecclesiam Christi a Synagoga discernens, non eam sensibilem & tractatam, sed spirituales intractatasque describit, nempe ex solis perfectis prædestinatisque constantem. Non accessistis, ait, ad tractabilem montem, & accensibilem ignem, sed ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Hierusalem cœlestem, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, & spiritus iustorum perfectorum.

Adde, quod Ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenentur credere. At in sancta congregatione non nisi sancti intelliguntur. Filii sapientiæ, inquit, Ecclesia iustorum. Quod si homines aliquot demonstres, quorum vel unus iniquus sit, falso dixeris hos esse æquos; quemadmodum si ex decem viris unus sedeat, cæteris licet currentibus, decem currere falsum est. Est quoque altera causa ejusdem rei vehementissima, quod si mali membra Ecclesiæ sunt, membra etiam Christi erunt: sunt autem haud dubie membra diaboli. Quare & iudem cives Hierusalem ac Babylonis simul erunt, & membra quoque simul Christi & diaboli.

Lib. 5. cont. Don. c. 17.

Cant. 4.

2. Tim. 2.

Lib. 5. c. 18.

1. Petr. 3.

Ephes. 5.

Rom. 8.

Joan. 10.

2. Joan. 2.

De Pœnit. d. 4. c. si ex bono.

8. Argu.

Cant. 4.

Cant. 6.

Ephes. 9.

Isai. 52.

1. Joan. 3.

Heb. 12.

9. Argu.

Eccle. 3.

boli. Quo quid absurdius aut dici, aut
 excogitari potest? Nisi forte societas
 est luci ad tenebras, conventio Chri-
 sto ad Belial. Membra certe corporis
 ejusdem sibi vicissim contraria esse non
 queunt; at contra bonum malum est,
 contra vitam mors, & contra virum
 justum peccator, ut Sapiens ait: non
 ergo justus & peccator Ecclesiastici sunt
 corporis membra. Docet item Aristo-
 teles auctor sentiendi gravissimus, cui
 etiam Divus Thomas assentitur, membra
 mortua non aliter esse membra, atque
 ea, quæ dicta & figurata sunt. Pecca-
 tor ergo, cum mortuus sit, membrum
 Ecclesiæ, & pars vere ac proprie non
 est, sed æquivoce ac figurate. Præter-
 ea unus panis & unum corpus multi-
 sumus, quemadmodum in priore ad
 Corinthios epistola Apostolus tradidit:
 constat autem, ut acute Cyprianus ad
 Magnum argumentatur, panem ex mul-
 torum granorum adunatione congestum:
 peccatores ergo, qui paleæ sunt, sic-
 ut nec in panis, ita nec in corporis
 Ecclesiæ compositionem veniunt. Id
 quod Augustinus non obscure testatur;
 atque ita multis in locis, ut de judi-
 cio ejus dubitari non possit, quin hanc
 habuerit firmam perpetuamque senten-
 tiam. Libro enim contra Petilianum
 secundo, Nec putandi sunt mali, ait,
 in Christi corpore esse, quod est Ec-
 clesia, quamvis sacramentorum ejus
 corporaliter participes fiant; item li-
 bro contra Cresconium secundo, Qui
 mente, inquit, perversa videtur intus
 esse, cum foris sit, ab ipso Christo
 jam judicatus est; & posterius, Etiam
 nesciente Ecclesia propter malam pol-
 lutamque conscientiam damnati a Chri-
 sto jam in corpore Christi non sunt,
 quod est Ecclesia, quoniam non pot-
 est habere Christus membra damnata.
 Proinde & ipsi extra Ecclesiam bapti-
 zant. Omnia quippe ista monstra absit
 omnino, ut in membris columbæ il-
 lius unicæ computentur. Loquitur au-
 tem dubio procul de fidelibus pecca-
 toribus, ut ex antecedentibus & con-
 sequentibus liquido apparet. Item li-
 bro de unitate Ecclesiæ affirmat, ma-
 los in Ecclesia minime deputari. Item
 libro quarto de baptismo contra Do-
 nat. & libro sexto diserte etiam affir-
 mat, qui contra Christi mandata fa-
 ciunt, eos ad illam Ecclesiam non per-
 tinere, quam Christus mundat lavacro
 aquæ, & de qua scitum est, Una

est columba mea. Et libro septimo ait,
 malos non pertinere ad compagem do-
 mus, quæ est Ecclesia, atque haud se-
 cus in domo esse, quam palea dicitur
 esse in frumento. Sed & in eodem li-
 bro Cyprianum refert in Epistola ad
 Magnum, hujus sententiæ non solum
 auctorem, sed etiam confirmatorem.
 Confirmat autem eam illo prophetico
 testimonio, Qui habitare facit unani-
 mes in domo. Quibus igitur nec una
 anima, nec unum cor in Domino est,
 hi in Ecclesia, quæ domus Dei est,
 nullo modo habitant. Et Hieronym. Ec-
 clesia, ait, Christi non habet macu-
 lam, nec rugam. Qui ergo peccator
 est, & aliqua sorde maculatus, de Ec-
 clesia Christi non potest appellari.
 Possibile est autem, ut peccator cur-
 rat ad medicum, & curentur vulnera
 ipsius, & fiat de Ecclesia, quæ corpus
 est Christi. Quod si Ecclesiam, cujus
 auctoritati deferimus, sanctam esse ne-
 cesse est, atque adeo ex piis solum ju-
 stisque constare; nusquam porro faciet
 certam in Theologia fidem, quousque
 certo indicio demonstret se sanctam es-
 se. Id quod nullo modo potest, siqui-
 dem solus Deus novit corda filiorum
 hominum.

Querunt etiam a nobis, cur in cen-
 senda Ecclesia insaniamus, cum eam
 minime dubio symbolo designarit Chri-
 stus? Ego, inquit, sum pastor ille bo-
 nus, & cognosco oves meas, & co-
 gnoscunt me meæ; Oves meæ meam
 vocem audiunt, & ego cognosco eas,
 & sequuntur me. Qui ergo vocem Chri-
 sti non audit, is ad Christi ovile non
 pertinet, ac proinde ne pars quidem
 Ecclesiæ Christi est.

Præterea si Ecclesiam boni simul ac
 mali constituerent, qua ratione pro-
 pter justos pauculos sancta dicitur, ea-
 dem ac multo etiam majore propter
 iniquos plurimos iniqua Ecclesia dice-
 retur. Quamobrem idem omnino co-
 tus & Christi esse Ecclesia & syna-
 goga Sathanæ. Non igitur nisi boni
 Christi Ecclesiam conficiunt. Quocir-
 ca invisæ hominibus illa est, atque ad-
 eo minus cognita, quam ut ejus testi-
 monium certam & exploratam faciat
 fidem.

Dux insuper Ecclesiæ sunt, Græca
 & Latina; quarum utri credendum sit,
 non satis, at ajunt, expeditum est.
 Responderi solet, Græco esse schis-
 maticos; idcirco apud eos Ecclesiam
 peris-

Cap. 12.

C. 49. & 50.

In epist. ad
Ephes. c. 5.

2. Par. 6.

10. Arg.

Joan. 10.

11. Arg.

12. Arg.

periisse. Quo jure? Quia a Romano Pontifice desciscendo, privilegium ecclesiastici nominis amiserunt. Quid vero? an non multo magis amittunt, qui a Christo vero ecclesie capiti deficiunt? Atque ante Christi nativitatem una priorum omnium ecclesia fuit, nec in ea tamen fuit unus pastor aut rector. Non ergo ex uno Pontifice ecclesie nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur Græca erit, quamvis Episcopo Romano non pareat; quo videlicet mortuo, nihilo secius una ecclesia est, eademque & columna, & firmamentum veritatis. Non ergo ex hoc capite ecclesie veritas unitasque existit. Sed si unum Dominum habet, unam Christi fidem, unum baptisma, si unum Filium agnoscit, unum Spiritum colit, unum Deum & patrem omnium suscipit, una Christi ecclesia erit. Iis enim rebus unam Christi ecclesiam definit Apostolus. Nihil itaque causæ est, cur Græci, in quibus ea omnia insunt, in quibusque multi etiam boni sunt viri, ecclesiam Christi non faciant. Arroganter igitur ecclesia Latina in fidei judicio Ecclesie Catholice sibi nomen usurpat. Quapropter nisi idem cum Græca sentiat, ecclesie universalis auctoritate caret; non tenemurque perinde ejus judicium revereri, ac si catholica vere esset.

Speculatores ejus cæci omnes, nesciunt universi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt a summo usque ad novissimum. Durabat quoque ecclesia ad tempus Hieremize: audiamus quid de pastoribus dicat, Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapientes, verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis. A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Cur autem secundum hanc rationem ecclesiam non referrent 400. prophete illi, qui Achab mentiebantur omnes? At ecclesia Dei vera, id est, quicumque in populo erant pii, a partibus Michæ stabant. Certe, si res ad eum modum habet, ecclesie imaginem præ se ferrent prophete & sacerdotes, cum adversus Hieremiam omnes ad unum fidenter sane jactarent, non posse fieri, ut periret lex a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta. Adversum omnes tamen unus Hieremias mittitur, qui a Domino denunciaret fore, ut lex pereat a sacerdote, consilium a sapiente, verbum a propheta. Quod si sacerdotes & pastores ecclesiam Dei constituunt, cujus revereri testimonium oporteat, sequitur, ab ecclesia Dei alienos fuisse, cumque illa etiam pugnasse, in Israele quidem Heliam, Michæam, & similes, in Juda autem Esaïam, Hieremiam, & reliquos ejus notæ, quos sui sæculi sacerdotes, pastores, & prophete non a se modo abalienarunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud si absurdum & impium existimandum est, ut ne dicam etiam stultum; maneat, sacerdotes & pastores ecclesiam Dei non fuisse, sed impiam adversus Deum conspirationem, cœtumque hominum pessimorum, a quorum necesse fuit consensione desciscere. Cum itaque pastores etiam similes veterum esse possint, nec Christi ecclesiam profecto referunt, nec ex eorum judicio dogmata fidei probantur. Atque si ex pastoribus & episcopis Dei ecclesia constat, ubinam gentium ecclesia residet, ex quo Basilienſe concilium Eugenium Pontificatu dejecit, subrogato in ejus locum

Isa. 56.

Hier. 7.

Reg. 3. 21.

Hier. 18.

Eph. 4.

13. Arg.
Cap. 38.

cont. Petil.
lib. 2. cont.
Cresco. l. 3.
de unit. ec-
cles. lib. un.
ep. 4. 8. 50.
161.

14. Arg.

Præterea catholica ecclesia ideo vocatur, quia per omnes gentes, perque totum orbem diffusa est, ut Augustin. lib. 2. cont. Petilian. patefecit: hæc vero sola est, quæ suo nos judicio ligat & astringit, quoniam hanc & non aliam quamlibet sacræ nobis l. teræ commendavit, quemadmodum plurimis in locis idem August. ostendit: non ergo ecclesia, quæ modo est, si qua deum est, certam auctoritatem habet, ut quæ catholica, id est universalis esse desierit.

Præterea ex universalis ecclesie sententia nullum omnino argumentum summi potest. Quomodo enim fidelium omnium sensum in fidei questione requiramus? Vanum est igitur ab ecclesia catholica velle argumentum ducere. Forsitan quispiam dixerit, Pastores ecclesiam repræsentant, atque adeo ipsissima ecclesia sunt. Eorum itaque sensum querere satis esse, quippe cum idem omnino sensus ecclesie sit. At erat Esaia temporibus ecclesia Hierosolymis: de pastoribus vero sic loquitur,

cum Amedeo? Concilium siquidem, quantum ad externos ritus attinet, legitimum fuit, nec ab uno solum pontifice, sed a duobus indictum. Dam-natus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinacis, cum toto cardinalium & episcoporum grege, qui concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodiit, quicquid postea Paparum, cardinalium, episcoporum, abbatum, presbyterorum fuit. Utram igitur in partem ecclesie nomen conferetur? Negabimusne generalem synodum eam fuisse, quae praesidente Romanae sedis Legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, a qua omnes succedentes episcopi sanctificati sunt? Aut ergo pastores in concilium etiam generale coacti ecclesiam Dei minime repraesentant, aut quotquot sunt, ab haereticis & schismaticis ordinati sunt. His potissimum argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo esse ecclesie symbola, verbi synceram praedicationem, & sacramentorum administrationem rectam; in catholicorum vero coetu pro verbi ministerio mendaciis conflatam regnare doctrinam, in locum coenae Domini foedissimum sacrilegium subisse, publicos in templa conventus idololatriae & impietatis scholas esse; quamobrem veram apud nos & germanam Christi ecclesiam non esse, sed Sathanæ exitialem & sacrilegam conjurationem: id quoniam imprudenter, turpiter, & maledice obicitur, non est in praesentia refellendum.

CAPUT II.

Quid Ecclesie voce significetur.

Ego vero pergam, & id faciam, quod in principio fieri, cum in omnibus disputationibus, tum in hac magis oportere censeo, ut quid illud sit, de quo disputatio sit, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent. Ecclesia ergo Graecum nomen est, & si verbum verbo reddas, Latine convocatio dicitur, sive quod omnes ad se vocet, ut Julio & Rabano visum est, sive quod quicumque in eam conveniunt, hi non meritis & iustitia sua, sed Dei gratia & vocatione conveni-

ant. Nam & hanc nominis etymologiam spero lectoribus placituram. Ecclesiae quippe Romanae scribens Paulus, Omnibus, ait, qui sunt Romae, vocatis sanctis; atque in priore ad Corinthios epistola, Ecclesiae Dei, inquit, quae est Corinthi, vocatis sanctis; & paulo post, Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi. Quae sine dubio societas cum Christi Ecclesia sit, qui titulum sibi illum arrogant, hi videant, an haereticorum more penes se ecclesiam existere mentiantur. Verum de nominis ratione nihil moror, ecclesia certe concio est; unde ecclesiastes, concionator. Et licet generaliter vox illa quandoque usurpata sit pro quacunque concione sive impiorum, sive piorum, infidelium atque fidelium; sed in novo testamento, quantum memoria repetere possum, nusquam infidelium concio ecclesia vocata est. Qui quidem usus adeo in Christianis invaluit, ut in nulla nunc multitudine ecclesiae nomen agnoscant, nisi quae Christi fide & vocatione coaluerit. Est autem ecclesia & locus ipse, quo multitudo confluit, & ipsa proprie multitudo. Cujus utriusque rei exempla sunt in sacris literis plurima. Illud vero discrimen inter Synagogam & Ecclesiam scriptores sancti observarunt, quod populus ille vetus aequae & Ecclesia & Synagoga nuncupatus est; at Christianam plebem nec scriptura sacra, nec ullus unquam probatus auctor Synagogam appellavit. Id porro aut discernendae utriusque reipubl. causa factum est, aut quod inter congregationem, quod Synagoga notat, & convocationem, quod sonat ecclesia, nonnihil intersit. Congregari enim pecora solent, unde & greges dicimus, non hominum proprie, sed pecudum & bestiarum; at convocari nisi homines non solent. Tantum Christi ecclesia Synagogam excellit. Et quamvis societas angelorum & hominum interdum vocetur ecclesia, nonnunquam vero regnum coelorum, quod ex hominibus comprehensoribus viatoribusque conficitur; nobis tamen in praesenti non est animus discernendi, nisi de ecclesia militante, hoc est, coetu fidelium viatorum. Nec necesse est, hos vocis significatus exemplis adhibitis ostendere, cum ea passim & in literis sacris, & in sanctorum hominum libris occurrant. Sane vero, quem-

Rom. 6.

Cap. 1.

In Psalm.
ecclesia san-
ctorum, &
ecclesia
malignan-
tium.Deut. 23.
Judith. 6.
1. Cor. 11.
Num. 20.
Galat. 1.
Eph. 1.August. in
Psalm. 77.
Bed. in 5.
cap. Prov.
Isid. 8. lib.
etym. c. 8.

Eph. 1.

Eph. 5.

Eph. 1.

Jul. in Dec.
cap. 5. apud
Burch. li. 3.Raban. de
instr. Cler.
c. 1.

Epist. 3. 1.
lib. ad Cor-
ne. & 6. ad
Maga. De
hære. Fir-
missime 12.
Mora. c. 15.
de sum.
Tri. Firmi-
ter de con.
d. 1. Ecclef.

Object.

2. Tim. 2;

L. 3. de Ba-
ptism. c. po-
strem. lib. 4.
de Baptif.
c. 12.
Adi Anto-
nian. lib. 4.
epist. 22.

quemadmodum infideles nondum ba-
ptizatos in ecclesiæ Christi voce in-
telligere, non cum veritate solum, sed
cum sensu etiam communi pugnat: i-
ta hæreticos partes ecclesiæ non esse,
constituendum est. Id quod commune
est quidem omnium Theologorum, non
eorum modo, qui nuper scripserunt,
sed eorum etiam, qui vetustate ipsa
habentur nobilissimi. Testantur hoc
Cyprianus, Augustinus, Gregorius,
duoque Concilia, Lateranense & Flo-
rentinum. Recte igitur Nicolaus Papa
definit, ecclesiā esse catholicorum
collectionem. Certe nervosius qui ec-
clesiā finiunt, illi non dubitant eam
fidelium tantum numero constari; qui
autem remissius, hi tamen non audent,
quos catholicos esse non vident, eos
ecclesiæ homines appellare. Absurdum
est enim, qui catholicæ ecclesiæ par-
tes non sint, hos ecclesiæ Christi par-
tes asserere.

At Papa etiam hæreticus, donec ab
ecclesia deponatur, cum suam reti-
neat semper auctoritatem, caput ad-
huc ecclesiæ erit; hæretici itaque in
ecclesiæ partibus numerabuntur. Apo-
stolus quoque cum dixisset Hymenæum
& Philetum a veritate excidisse, &
subvertisse quorundam fidem, subjun-
xit, In magna domo non solum esse
vasa aurea & argentea, sed & lignea
& fictilia; & quædam quidem in ho-
norem, alia vero in contumeliam.
Quibus verbis, ut August. ait, eos
etiam, qui a fide aberrarunt, in ma-
gna domo esse significat, scilicet non
ut vasa in honorem, sed ut vasa in
contumeliam. Quam omnino senten-
tiam Cypriani quoque testimonio con-
firmat. Sed enim ad ea, quæ promisi-
mus, exolvenda properantibus non est
consilium scrupulos omnes, qui in via
objiciuntur, excutere. Quid enim il-
lud hoc loco expendamus, an Papa
hæreticus esse possit? Quid illud rur-
sum, an, simulatque in hæresim lapsus
est, ecclesiæ caput esse desierit? At
horum utrumque tamen priore argu-
mento diluendo necesse erat explanare.
Quod nec brevitatis nostræ est, nec
ad opus institutum pertinet; & si quid
de hisce rebus dicendum erit, alio lo-
co opportunius dicetur. Atque illam
quætionem quidem in libro sexto nos
explicaturi sumus; de hac autem in
libro de Auctor. Pap. & Conc. Caje-
tanus noster longe lateque differuit.

Ne autem argumenti huius difficul-
tate deterriti dare terga videamur, in-
telligendum est, dupliciter ecclesiā
posse dici. Primum eam, quam fide-
lium omnium ab initio mundi usque
in finem congregatio conficit, quomo-
do Divus Thomas de ecclesia loquitur
3. parte, quæstione 8. articulo 3. illi-
que omnes, qui esse nunc eandem ec-
clesiā dicunt, quæ fuit & in populo
Judæorum sub lege Moyfi, & in ho-
minibus piis sub lege olim naturali.
In quem sensum Catechumeni sunt
membra Ecclesiæ verissima. Non enim
hæc baptismi sacramento secernitur,
sed fide, quæ omni tempore populum
Dei ab infidelium cœtibus discrimina-
vit. Deinde & ea ecclesia dicitur, quæ
in Christi nomine per baptismum co-
gitur, qui & fidei sacramentum est,
& proprie ecclesiæ membra partesque
facit, & Christi ecclesiā a Synagoga
distinguit. Hujus Ecclesiæ nec Cate-
chumeni partes sunt, & illi omnes sunt
partes, qui a baptismo Christi chara-
cterem habent, nisi post hæresim ex-
teriolem publico ecclesiæ judicio fue-
rint excisi. Quamdiu enim aliquis rei-
publicæ minister est, ejusque auctori-
tate & potestate fungitur, tamdiu il-
lius pars dici & potest, & debet. In
hoc igitur sensu quemadmodum eccle-
sia, hoc est, Respub. Christiana, non
interiore solum fide constituitur, sed
baptismi etiam exteriori sacramento;
sic ejus partes non interior modo in-
fidelitas, sed schisma, externique ju-
dicii divisio separat. Itaque si in illa
Nicolai finitione ecclesia hoc secundo
modo accipitur, fideles dicantur o-
portet non a Christi fide, sed a fidei
sacramento. Verum de hoc in capite hu-
jus libri postremo plura. Argumento
vero posteriori ita respondeo. Aposto-
lus si ad Hymenæum & Philetum ver-
ba illa retulit, non ad id tempus spe-
ctavit, quo jam de domo fidelium com-
muni per sectam privatam exierant,
sed ad illud potius, quo per susceptam fi-
dem ac baptismum in magna domo con-
tinebantur. Quæ sententia est Augustini
his ipsis, quos attulimus, locis. Quan-
quam propter Cyprianum, cujus se di-
cit auctoritate urgeri, fatetur etiam hæ-
reticos in magna domo quodammodo ef-
se, propter eadem sacramenta, quibus ad-
ministrandis cum ecclesia conveniunt.
Verum id Augustinus, ut dixi, invi-
tus addidit: nam illud prius libenter

sequitur. Ego vero, ut, quemadmodum sentio, loquar, non intelligo, quid causæ Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eum sensum acceperit, qui mihi sane tam apparet a Cypriani mente alienus, quam cælum a terræ natura alienum est. Nam, ut omittam, quod in locis paulo ante a me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscure ab ecclesiâ excludit, certe in epistola ad Antonianum, cuius Augustinus testimonio abutitur, non solum non ab ea sententia discedit, sed eandem apertius confirmat, inquit, Quod vero ad Novatiani personam pertinet, scias nos curiosos esse non debere, cum foris doceat. Quisquis ille est, & qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi ecclesiâ non est, &c. Nec alia Cypriano causa fuit hæreticorum baptismi negandi, nisi quia eos extra ecclesiâ & esse, & baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quam Novatianorum arrogantiam & tumorem, qui putarent se posse facere id, quod ne Apostolis quidem concessum est, ut zizania a frumento discernere, paleas separarent a tritico, vasisque ligneis & fictilibus eiectionis, aurea argenteaque seligerent. Ubi per vasa lignea & fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo ut cancer serpsit, sed eosdem prorsus, quos & zizania, & paleas vocaverat, hoc est, fragiles & imbecillos, qui firmis perfectisque erant, suntque semper in ecclesiâ permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti, ab ecclesiâ ante tempus eiecere conabantur. Quanquam vasa lignea fictiliaque ad solos improbos referre, quod Cyprianus facit, non Augustino solum, sed mihi etiam parum probatum est. Sensus igitur Apostoli planus est. Cum enim dixisset, quosdam a veritate excidisse, &c. ne omnes fragiles existimarentur, ac proinde ecclesiæ fidei timeremus, subiicit, Sed firmum fundamentum Dei stat, &c. Quia vero quæreret fortasse quispiam, cur Deus in ecclesiâ sua alios firmos, alios infirmos haberet, hos stare, illos excidere pateretur; huic respondet Apostolus, in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & testacea, &c.

Est & altera hujus Apostolici testi-

monii intelligentia, ex qua Manichæorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Beguardorum, & Beguinorum pariter eluuntur errores, in quos Hymenæus forte & Philetus incurrerant. Non enim verosimile fit, in eam hos amentiam incidisse, ut astruerent corporum resurrectionem esse jam factam. Sed quoniam falsa absolutæ sanctimonie persuasione imbuti, vitam in carne mortali asserebant similem ei, quam iusti cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate & imperfectione alienam; idcirco vas electionis Apostolus eos asseruisse ait resurrectionem esse jam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus, inquit, Sed firmum fundamentum Dei stat, &c. Quæ verba, ni fallor ego, hunc sensum habent, Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum est humanæ salutis initium. Nam quos prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & iustificavit; quos autem iustificavit, illos & glorificavit. Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sunt sui. Electio quippe nostra, nobis ipsis obscura & incognita, solius Dei notitia quasi signaculo quodam obsignata clauditur, ut hinc & apud nos incerta & occulta sit, & apud Deum stata & fixa. Sed quia salus nostra a nostro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque iustitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suæ angelorum religionem in carne mortali prædicare, nemo impeccantiam & virtutem omnibus numeris absolutam sibi assumere, nemo reliquorum fidelium aspernari consortium, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernat. Hoc est autem, quod subiungit, Discedat ab iniquitate, &c. Satagat, inquit, in primis per bona ipse opera certam facere vocationem suam, nec tantum munditiæ suæ fidat, ne timeat iniquitate se posse contaminari & pollui. Intelligat deinde, in magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed lignea & fictilia; ac quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Ita si vasa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro sua virili & consolidet, con-

Clem. ad
nostram de
Hær.

Rom. 8.

I. Pet. 2.
Vide Iren.
lib. 1, cap. 1.

considerans seipsum, ne forte & ipse frangatur. Atque si vas in honorem sibi videtur esse, ferat patienter vasa in contumeliam, nec horum abominatione a magna domo discedat. Nam & vasa ista inhonorata & ingloria, quemadmodum libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic verti eadem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modo argumentum illud eliditur, verum etiam id constat, quod in hac definitione vel maxime quaeritur, Ecclesiam omnium fidelium, & fortium & imbecillium, & iustorum & iniquorum collectione constitui. Id quod si plane ac breviter confecerimus, nec nos industriæ nostræ, nec sui lectorem laboris poenitebit.

CAPUT III.

Quinam sint fideles illi, & quibus vere & proprie Ecclesia conficitur.

E Nimvero in partibus ecclesiæ censendis tres errores fuisse, animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putarunt illic ecclesiam habere partem, ubi non est solida vitæ puritas, & integritas. Tales olim fuere Cathari, & qui ad horum vesaniam accedebant, Donatistæ; hodie sunt ex Lutheranis Anabaptistæ, qui cum Pelagianis perfectam omnino in hac etiam mortali vita fidelium esse iustitiam volunt; cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem ferunt. Fuere alii, qui solis prædestinatis ad gloriam locum in ecclesia concesserunt; cuius erroris auctores præcipui reperiuntur Joannes Vvicleffus, & Joannes Hus, damnati in Concilio Constant. Postremi solos probos ad Ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modo. Id quod post veteres quosdam modo asserunt Lutherani non omnes, sed qui in eis habentur nobilissimi. Verum non est animus, quæ adversum hos errores a catholicis disputata sunt, ea hic exquisite resumere. Summatim ergo argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Primus itaque error ante omnia refellitur eisdem omnino testimoniis, quibus Pelagiani olim & Donatistæ resu-

tati sunt. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est; item, Dimitte nobis debita nostra: quam orationem Christus Apostolos suos docuit, qui ecclesiæ nimirum partes erant; item, In multis offendimus omnes; item, Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis, qui condolare possit iis, qui errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis; item, Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis vivens; item, Non est homo, qui non peccet; item, Quis potest dicere, mundum est cor meum, mundus sum a peccato? item, Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: ceteraque similia, quæ ex Job & Daniele referri solent. Si igitur ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsus labe & culpa vacare oporteret, nulla profecto in terris esset ecclesia, quoniam nemo usquam mortalium est, ut prædicta testimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus & immaculatus sit. Præterea Cephas ecclesiæ sine dubio pars erat, qui ecclesiæ columna erat; at ei tamen in faciem Apostolus restitit, quia reprehensibilis erat, nec recte ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergo opus est Ecclesiæ membra adeo pura esse, ut nulla in eis macula, nullus nevus resideat.

Ad hæc, in Thessalonicensibus ecclesiam agnoscebat Apostolus; in his vero iisdem quosdam etiam notabat ambulantes inquiete, & curiose agentes, quos docet non quasi alienos & inimicos existimandos, sed corripiendos ut fratres. Christi igitur confraternitas & societas aliquos habet fratres & socios imperfectos. Quid plura? Nonne Apostolus parvulos quosdam & imbecilles in Ecclesia esse affirmat? Tanquam parvulis in Christo, ait, lac potum dedi, non escam; & rursum, Infirmum in fide assumere. Quid illud? Quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vi-

H 2 rum

1. Joan. 7.

Matth. 6.

Jacobi 3.

Hebr. 5.

Psal. 142.

3. Reg. 8.

Prov. 20.

Eccles. 7.

Job 9. & 14.

Dan. 9.

Gal. 2.

2. Thes. 2.

2. Thes. 3.

1. Cor. 3.

Rom. 14.

Ephes. 4.

Aug. lib. 3.
cont. Parm.
cap. 2.

Session. 152.

Conc. Mil.
6. 6. 7. & 8.

rum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes. Et statim, Crescamus, inquit, in illo, ex quo totum corpus compactum & connexum, augmentum corporis facit in mensuram uniuscujusque membri. Non igitur omnia ecclesie membra undique consummata sunt, expletaque suis omnibus numeris & partibus. Sed otiosum erit amplius in erroris hujus confutatione versari, præsertim cum Augustinus & Hieronymus in hac ferme eadem causa diligentissime elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porro hæresis a nostris majoribus primum explosa est, quoniam nexu necessario illi cohærent aliæ pestilentissimæ in eodem Concilio damnatæ. Si Papa fuerit præscitus, non habet potestatem super fideles, nisi forte a Cæsare; item, Nullus sine revelatione potest rationabiliter de se asserere, quod sit caput particularis Ecclesie; item, præsens justitia & gratia non facit aliquem esse aut Christi membrum, aut Ecclesie; item, prædestinati etiam infideles semper sunt Christi Ecclesieque membra. Quare nec Paulus unquam fuit membrum diaboli, nec Judas Christi. Quæ omnia & per se sunt falsa perspicue, & catholicæ fidei vehementer repugnantia. Res certe Christi publica fuisset insipientissime constituta, si magistratum in ea potestas tantis esset tenebris circumfusa, ut nulli prorsus fidelium eluceret. Cum enim universi fideles dubitent, an summus Pontifex, Episcopi, sacerdotes, ac cæteri Ecclesie ministri prædestinati sint, necne; dubitent etiam oportet, num decretis judicis eorum astringantur. Ita fiet, ut Ecclesie ac Conciliorum dogmata ambigua sint omnia, & leges cunctæ imbecilles, sineque vi ad coercendum idonea. Quid autem stultius dici potest, quam civem civitatis suæ magistratus cognoscere, qui sint, omnino non posse? Qui igitur ita sentiunt, illum stultum Christianæ Reipublicæ auctorem faciunt, tum omnia scita, præcepta, sanctiones evertunt, omnemque funditus Ecclesie potestatem; quæ apud eos sane vacillet & cadat necesse est, quibus occulta, incerta, atque infirma est. Nec argumentis a ratione ductis opus est irrationalem, non opinionem dicam, sed insaniam coarguere, cum ad eam refellendam

manifestissima sint scripturæ testimonia. Vos, inquit, estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, &c. item, Si non audierit eos, dic ecclesie, si autem ecclesiam non audierit, &c. Ecclesiam igitur manifestam & cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum cælorum familiamque suam Christus eum quoque servum pertinere docuit, qui, quoniam conservi sui non est misertus, tortoribus traditus est. Non ergo in Christi familia, quæ ecclesia est, soli servi prædestinati continentur. Item, Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, in quas intravit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores. Item, Simile est regnum cælorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Non ait quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est janua. Item ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parabola demonstrat, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec seliguntur, donec in littore sint expositi, ubi angeli separabunt de medio justorum malos, & mittent eos in caminum ignis.

Illa quoque idem ostendit, in qua agri dicitur similis, qui bona fruge confusus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non expurgatur, donec in aream advecta fuerit messis, cum colligenda zizania sunt, & alliganda in fasciculos ad comburendum. Et quoniam omnia persequimur, ecclesia area illa est, in qua sic collectum est triticum, ut sub palea delitescat, donec vannò & cribro repurgatum in horreum tandem reconditur: palea autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præscientia, sed ex præsentis justitiae Dei populum, civitatem, familiam nominari, illud demonstrat, Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei; illud item, Erratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum; iam autem non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, &c. Quod nisi ita sit, beatus & justus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tum etiam cum miser & impius est. Non igitur

Matth. 5.

Matth. 18.

Matth. 23.

Matth. 22.

Matth. 24.

Matth. 13.

Aug. contr. Parm. parabolam hanc insigniter explicat.

Matth. 13.

1. Pet. 2. Ephes. 2.

a præ-

In lib. de perfect. justitia, lib. 2. cont. Jovin. In epist. ad Cresiphon. l. 1. & 2. adv. Pelag.

Conc. Constantin. Sess. 45.

Joan. 1.
Ephes. 5.
1. Cor. 5.
1. Joan. 5.
Vide Orig.
in Joan. 8.
cap. rom. 21.
Rom. 12.
1. Cor. 12.
Epist. 3. l. 3.
& 2. lib. 4.
adv. Lucife-
rian. cont.
Petil. l. 3. c. 2.
3. 9. 12. & 18.
cont. Parm.
lib. 1. c. 2. &
1. 3. c. 4. & 5.
de unit.
Eccl. c. 13.
15. & 16.
cont. Do-
nat. post
collati. c. 4.
& 6.
Luc. 12.
Apoc. 2. &
3.
Galat. 1. &
3.
1. Cor. 1.

a præscientia, sed a præsentī iustitia proprie denominamur. Dedit eis potestatem, ait, filios Dei fieri. Quibus? Num iis, quos præscivit esse credituros? Non, sed his, qui credunt in nomine ejus. Item, Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate. Item, An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Item, Qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccatum, ex diabolo est. In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli. Item, Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Quod nisi secundum iustitiam præsentem nullo modo sumus. Item, In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus. Per baptismum ergo, & non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in huius erroris confutationem satis multa diximus. Jam tertium eundemque postremum refutemus.

Id quod in primis eadem omnino Evangelii parabolæ conficiunt, quibus ante usi sumus. E quibus hoc idem Cyprianus, Hieronymus, Augustinus argumentantur. In agro quippe dominico inter nitentia culta, lappæque, & tribuli, & steriles dominantur avenæ. In area paleæ frumentum operiunt. In reti pisces & boni concluduntur & mali. In magna domo vasa sunt lignea, & fictilia, honorata quoque & inhonorata. In regno cælorum cum sapientibus virginibus fatuæ sunt. In Christi familia servus nequam invenitur; non ille solum, qui conservo negavit misericordiam, sed is etiam, qui super familiam constitutus, cum moram Domini causaretur, pristinumque timorem abjiceret, cœpit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. Quid? an non ecclesias in Apocalypsi legimus, quarum angelos & ministros Deus ad penitentiam admissi criminis cohortatur? Nonne Apostolus ad Galatas eas etiam ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit depravatas? Inter Corinthios quoque non una erat peccati species, sed plurimæ: neque levia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus eos non solum ecclesiam, sed sanctam Christi societatem & agnoscit, & prædicat. Si inter Corinthios ma-

net Ecclesia, ubi fervent contentiones, sectæ, æmulationes; ubi lites vigent & jurgia; ubi favetur sceleri, quod gentibus ipsis foret execrabile; ubi proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant; ubi divina dona ambitioni, non charitati serviunt; ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent; ubi per multa demum indecenter & inordinate geruntur: ecquis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis, quibus decima pars istorum criminum impingi non queat? Qui tanta morositate sæviunt in præsentem ecclesias, quid quæso Galatis, Corinthiisque fecissent, tantum non Evangelii desertoribus? Habet igitur ecclesia carnales suos, quos non esse a Galat. 6. spiritualibus deferendos monet Apostolus; habet suos ægrotos & infirmos, quibus parata a Christo Sacramentorum remedia medici administrant. Iis quippe, qui intus sunt, penitentiae sacramentum paratum est. Quod frustra esset in ecclesia, si nulli essent in ea peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere ecclesiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, improbos habere ecclesiasticam potestatem, hos ecclesiæ partes esse negant, sibi que proinde ecclesiam fingunt, quam nullus hominum videre potest, ut quæ tenebras habitat inaccessibiles: Ecclesiam certe, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui defendunt. At involvere isti, & obscurare id volunt, quod in clara luce a Christo positum est, ne a catholice ecclesiæ unitate recessisse videantur. Nulla est autem, ut Augustinus contr. Parm. lib. 3. cap. 4. ait, securitas unitatis, nisi apud ecclesiam, quæ supra montem posita abscondi non potest: & ideo necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Recte etiam est ab eodem Augustino ad Vincent. epist. 48. dictum, ubi ecclesia manifesta non est, ibi ne Christum quidem manifestum esse posse: qui per Ecclesiam non solum hominibus, sed principibus, & potestatibus in cœlestibus innotescit. Ephes. 3. Nobis itaque ecclesia lucerna est, super candelabrum posita, quam videant omnes, Matth. 5. qui in domo sunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit, cum disceptationis causa finiendæ Hierosolymam ascenderunt. A. 13. Qualem præscripsit Dominus, ubi ait, Dic Ecclesiæ, &c. Alioqui, Matth. 18. quibus ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cum in graves inci-

dunt de lege, ac religione controversias? Num animi pendere usque, & nullo firmo loco consistere: incerta nempe erunt omnia, si apud solos pios ecclesia est. In quocunque enim ecclesie iudicio excipiet is, contra quem sententia dicitur, quod iudices non sunt pii. Quamobrem qui ecclesiam iustorum solum numero definiunt, ii cum a malis ecclesie pastoribus omnem potestatem auferunt, tum iudiciorum ecclesiasticorum vires infirmant, nec ulla habere possunt ecclesie firma dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos Ecclesie sue non partes quaslibet, sed primas etiam aliquando futuros, nusquam illud profecto admone-
 Matth. 23. ret: Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi: quæcunque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere. Quid vero
 1. Cor. 4. Paulus? Hic jam quaeritur, ait, inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, &c. Quod si necessarij essent boni mores, ut quis ecclesie pars, & administer esse posset: non utique pro minimo haberet Apostolus ab hominibus iudicari: quippe ejusmodi iudicium cum Apostolicæ potestatis ruina cernebat esse conjunctum. Nunc autem videns ad dispensatoris potestatem illud non esse necessarium, quod Corinthii nonnulli requirebant, Mihi, ait, pro minimo est, &c. Jam quot, quamque vehementes scrupuli, quanta confusio, atque perplexitas ipsi etiam dispensatorum animis injicerentur, si ex peccato ab ecclesia herent protinus alieni, omnemque adeo ecclesie potestatem amitterent? Bene igitur subdit Apostolus, Sed nec meipsum iudico, &c. Humanorum autem iudiciorum quanta temeritas, si ab animi virtute Ecclesie partes, officiaque penderent? Ea, propter adjunxit: Itaque nolite ante tempus iudicare, &c. Quantum vero schismatum quotidie in ecclesia videremus, dum unus alteri diceret, Tu non es de ecclesia, quia malus es: ego de Ecclesia sum, quia sum bonus? Dumque etiam quem hic damnaret, eum ille defenderet: quantum putas fore litium, jurgiorumque materiam? Præclare itaque concludit Apostolus, Hæc autem transfiguravi in me & Apollo, ne unus adversus alterum infletur pro alio, &c. Maneat igitur ecclesie nomen fideles univer-

fos, probos, improbosque complecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quenam sit Ecclesie catholice in fidei dogmate auctoritas.

DE Ecclesie nomine ea dicta sunt, quæ cum necessaria viderentur, præteriri a nobis nec poterant, nec debebant. Nunc ad rem ipsam, quæ est in manibus, aggrediamur, ostendamusque Ecclesie auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virum, ut firmissima etiam theologis argumenta suppeditet. Hoc priusquam facio, admonere operæ pretium est, ecclesiam non ipsam modo catholicorum concionem esse, quæ per baptismum Christo & nomen dedit, & peculiaris, novaque respublica consecrata est, verum etiam principes, ac præfectos ipsos ecclesiasticos, in quibus scilicet reipublicæ hujus auctoritas potissimum residet. Nec id nos aut recenti opinione confingimus, aut sine scripturæ testimonio asserimus. Præclarum est Aristotelis illud, Civitatem id maxime esse, quod est in ea principale. Inde enim, quæ principes, ac gubernatores civitatis faciunt, & sentiunt, ea civitas facere, sentireque dicitur. Cujus rei in sacris illud exemplum est, Congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum in Hierusalem. Et inferius, Convertitque rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesie Israel: omnis enim Ecclesia Israel stabat. Illud est etiam simile huic, Venit Moyses, & convocans majores natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandaverat Dominus, Responditque omnis populus simul: Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus. Non est igitur, cur in hac significatione Ecclesie vocabulum fideles perhorrescant; quod hæretici facere solent in odium Ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penes populares, sed penes ecclesie sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio & loco, & tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus. Sit ergo prima conclusio.

Ecclesie fides deficere non potest. 1. Conc. Est

Eth. 9. c. 9.

3. Reg. 8.

Exod. 19.

1. Conc.

- Osee 2. Est enim sponsa Christi per fidem, sic-
ut scriptum est, Desponsabo te mihi in
fide. Quod si Ecclesie fides deesset,
jam sponsi, sponsaque matrimonium
dirimeretur: quorum tamen est indisso-
lubilis, perpetuaque conjunctio. Spon-
sabo, ait, te mihi in sempiternum. Et
Sponsa, Tenui, inquit, eum, nec di-
mittam. Et ille rursum, Ecce ego vo-
biscum sum, ait; omnibus diebus, us-
que ad consummationem seculi. Quo
testimonio ad id probandum utitur Leo
ad Augustam & Theodorum. Probat e-
tiam Julius in decretis suis illo Psalmi
testimonio, Circumdate Sion, & com-
plectimini eam, quoniam hic est Deus
noster in seculum: ipse reget nos in se-
cula. Quod de Ecclesia Christi intelli-
gi oportere, quicumque Psalmum leget,
etiam me non demonstrante, intel-
lecturus est. Idem quoque ostenditur ex
eo, Regnabit in domo Jacob in æ-
ternum, & regni ejus non erit finis.
Si ergo in æternum ecclesia Christi ma-
nu sustinetur, Christi præsidio arma-
tur, Christi virtute fulcitur, Christi
sapientia regitur, fides profecto in ea
permanebit, sine qua regnum Christi
in terris nullum est. Confirmat autem
hoc clarissima illa Esaie vaticinatio,
Hoc fœdus meum cum eis, dicit Do-
minus, spiritus meus qui est in te, &
verba mea quæ posui in ore tuo, non
recedent de ore tuo, & de ore semi-
nis tui amodo & usque in sempiter-
num. Huic & illa similis est, Disposui
testamentum electis meis, juravi Da-
vid servo meo, Utique in æternum
præparabo semen tuum. Item, Elegit
Dominus Sion, elegit eam in habita-
tionem sibi. Hæc requies mea in se-
culum seculi. Illa vero Hieremie est
longe simillima, Ecce dies veniunt,
dicit Dominus, &c. Præterea vir sapi-
ens describitur a Domino is, qui ædi-
ficavit domum suam super petram.
Christus igitur domum suam super pe-
tram fundavit. Quare nec pluvia, nec
flumina, nec venti obruere illam pos-
sunt. At fide itamus, ut ait Paulus:
ecclesia igitur fidem semper habebit.
Nam alias non stabit, sed ruet. Quid?
quod apertis verbis hanc fidei firmita-
tem ecclesie suæ Dominus pollicetur,
inquiens, Super hanc petram ædifica-
bo ecclesiam meam, & portæ inferi
non prævalebunt adversus eam? Ec-
clesie igitur fidem non poterit vel in-
fernus adimere.
- Conclusio secunda. Ecclesia in cre-
dendo errare non potest. Nonnulli e-
nim ecclesie perpetuam fidem sic in-
terpretantur, ut intelligant, Deum Ec-
clesie esse præsentem usque ad seculi
consummationem, ne unquam vera il-
li fides, & charitas desit; sed posse
tamen probabiliter ignorare rem u-
namquamlibet, qua scilicet ignorata,
non proinde ecclesia fidem amitteret.
Faciamus enim disputationis gratia,
non esse a Deo revelatum, Divam
Virginem ab originali peccato immu-
nem extitisse. Nihil enim prohibet
rem fictam exempli loco ponere, quo
facilius res intelligatur: quanquam e-
xemplum verum est, ut posterius osten-
demus.
- Ajunt ergo, quod quamvis ecclesia
crederet, Sanctam Virginem fuisse si-
ne peccato conceptam, idemque de-
finiret ab omnibus esse credendum;
non tamen in eo fidei jacturam face-
re existimaretur. Nam licet fallere-
tur, at error probabilis, & inculpa-
tus fidem ecclesie non excluderet. Cu-
jus sententiæ, si de facie consideres,
videntur esse Glossæ interlinearis (sic
enim vocant) in illud, Portæ inferi
non prævalebunt adversus eam: & D.
Thom. in 4. dist. 6. quæst. 1. artic. 3.
quæst. 2. ad 3. & Cardinalis Turrecre-
mata lib. summæ ecclesie 2. cap. 91.
& Alphonsus a Castro Zamoren. de
justa hæc. punir. lib. 1. cap. 51.
- At revera id nos superiore propo-
sitione constituimus, nempe Ecclesiam
semper fidem habituram. Verum est
hoc, quis negat? Sed præterea Ec-
clesiam in fide errare non posse, sic
a fidelibus accipiendum est, ut quic-
quid ecclesia tanquam fidei dogma te-
net, verum sit, nec quicquam fal-
sum, quod illa aut credit, aut docet
esse credendum. Cum enim Corpus
Christi sit, ut ad Ephesios docet A-
postolus, a suo certe capite movetur,
ac regitur. Ecclesie igitur error ad
Christum auctorem referetur. Nullo i-
taque pacto errare in fide potest. Nam
spiritus veritatis est hujus corporis a-
nima. Unus, inquit, spiritus, & u-
num corpus. Quod si spiritu verita-
tis ecclesia agitur, ad nullum erro-
rem ne insciens quidem moveri po-
terit. Præclaram deinde promissionem
habet ecclesia, quod nunquam sit a
Christo deserenda, quin etiam spiritu
in omnem ducatur veritatem. Ego ro-
gabo

gabo patrem, ait, & alium paracletum dabo vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Et postea, Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecunque dixerō vobis. Item, cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Nec me fugit, quod hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur. Primum enim, ejusmodi verba, ajunt, de solis Apostolis intelligenda, neque ad posteriores in ecclesia pertinere: mox affirmant, Christum non tantum numero duodenario conjunctum, sed Apostolis quoque seorsum singulis spiritum veritatis promississe; imo aliis similiter discipulis, vel quos jam assumpserrat, vel qui postea accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datae sint, sed universæ simul ecclesiæ, nihil nos aliud, quam Christianis omnibus consolationem tollere, quæ inde ad ipsos redire eximia debuerat. Sed utraque juxta in re rustice, indoctæque nugantur. Principio enim, verba illa non modo ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo ante omnia patet, Qui maneat vobiscum in aeternum. Quod illi simile est, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Rursum ex eo quoque patet, Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Pro eis ego sanctificabo meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Atque promissionis hujus Esaias mihi videtur illustris non vates modo, sed interpret. Spiritus meus, ait, qui est in te, non recedet de ore tuo, & de ore seminis tui amodo & usque in sempiternum. Quem igitur spiritum veritatis Christus promissit Apostolis, ecclesiæ item post eos futuræ promissit: nisi velimus ecclesiam defunctis Apostolis fuisse a Domino destitutam; imo vero ad eam nec concilia, nec præcepta evangelii pertinere. Siquidem quæ Dominus Apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in ecclesia post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

Jam secunda illa tergiversatio quam

vana etiam, & ridicula est? Si enim hoc ita communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsum quadret in singulos, sequitur, cuicunque fidei spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quaecunque dicta in evangelio sunt. Sed esto: spiritu sapientiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis omnes polleant: num inficias ire possumus, quicquid particulatim membrorum unicuique tribuitur, id penitus, & ad plenum corpori convenire? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. Hoc, ait, tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. O stultum hominem, & repugnantem manifestæ veritati. An ignorat, quæ Spiritus sancti dona singulis membris distribuuntur, in commune conferri omnia? An videt oculus, & non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid vero absurdius, quam membrum posse quicquam, quod corpus nequeat efficere, partem habere, quod non habet totum? Unicuique, ait, nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et, ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c. ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Et posterius, Crescamus in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Membrum igitur, quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ita in corpus omnia confert, ut magis corporis, quam membri actiones, perfectionesque esse videantur. Quocirca illud absurdum est, quod ii scilicet, quibus cum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent carere. Non enim probant, verba Christi minime ad ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos: quod contra oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sane, quemadmodum scimus animam actum & perfectionem esse maxime quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias licet edat functiones, sed omnes illæ & corporis propriæ sunt, & propter

Joan. 14.

Joan. 14.

Matth. ult.

Joan. 17.

Esai. 59.

Ephes. 4.

Ephes. 4.

1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

2. Tim. 3.

pter corpus ipsum membris a natura tributæ: ita spiritum veritatis ad corpus primum Ecclesiæ referimus; deinde propter Ecclesiam ad singulas etiam Ecclesiæ partes, non ex æquo, sed analogia, & proportionem quadam, juxta mensuram uniuscujusque membri. Unum corpus, inquit, & unus spiritus. Unichique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quænam vero hæc mensura Christi est? Secundum operationem, ait, in mensuram uniuscujusque membri. Spiritus ergo suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat & parvulos; at parvulis lac potum dat, majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, & hunc crucifixum; his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verum singulis membris sic spiritus veritatis adest, ut non solum corpori universo non desit, sed corpori, quam membris prius, potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirum illa erit & firmior & certior, cum in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquam fidei catholicæ dogma, nec spiritus Christi æternum cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem: quæ, nisi Christi pollicitationes vanas, & irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum Ecclesia crederet, credendumve proponeret, quolibet ex ignorantia id faceret, quomodo columna, & firmamentum esset veritatis? Certe si veritas in Ecclesiæ humeris innixa est, deesse illi omnino non potest, nisi & Ecclesiæ suæ Christus, & Christo ipsa veritas desit. In summa, si Ecclesia posset in fidei questione falli, libram quoque ut divinum recipere posset, qui tamen a Deo non fuisset; cum sit eadem ratio de uno libro, ac de unoquolibet dogmate. Quare non valeret argumentum, Ecclesia habet Evangelium Matthæi canonico, ergo canonicum est. Quod quoniam impiissime & absurdissime diceretur, illud nos dicamus potius, recte fideles Ecclesiam catholicam credere, non solum in eo sensu, ut Ecclesiæ catholicæ fides deficiat nunquam, sed in eo etiam, ut nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit veræ fidei contrarium. Subdole autem atque ver-

sute mentem nostram Calvinus, Bucerque interpretantur. Quasi in eum sensum Ecclesiam negemus errare posse, quod spiritus favore, ac præsentia freta, quocumque volet pergere, tuto etiam sine verbo incedat. Proinde, si quid præter Dei verbum crediderit, statuerit, finierit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse ajunt, quod nos Ecclesiæ auctoritatem extra verbum Dei collocamus: ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetæ, Apostoli, atque adeo Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore Domini locuti fuisse memorantur. Conficit multo æquius esse Ecclesiam Christi discipulam, ab ejus ore assidue pendere; nec ex se sapere, & cogitare quicquam, sed statuere sapientiæ suæ terminum, ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctissime enim Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum Sanctum jactant, sed qui propria loquuntur, falso illum prætendunt. Ut Christus non a seipso loqui se testabatur: ita si quid præter Evangelium sub titulo spiritus obtrudatur, ne credamus. Sane Christus nihil plus de suo spiritu denunciat expectandum, quam ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Spiritus, ait, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret omnia, quæcumque dixerò vobis. Hæc omnia Calvinus. Nam Bucerus dixit multo etiam indoctius, tunc esse Ecclesiæ credendum, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas. Sed hoc cum dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab Ecclesia definita. Si enim aliter potest pronunciare, quam scriptura sane intellecta exigit: excipimus semper, Ecclesiam in eo falli, quod falso scripturam intelligit. Ecquis vero judex erit, an Ecclesia scripturam rite an secus interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui Ecclesiæ auctoritatem non absolute, sed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res habet, & mihi quoque fides habenda est, quando pronunciavero secundum scripturas recte intellectas. Id enim est non mihi, sed scripturæ credere. At absolute, non ex conditione populus Domino credidit, & Moyse servo ejus. Absolute etiam Prophete-

Hom. de S.
& adorando Spiritu.

Joan. 14.

Exodi 14. 3

Hierem. 43.

Matth. 18.

Libro 7.

phetis & Apostolis populi crediderunt. Quale vero esset Prophetis Apostolisque loquentibus fidem ea exceptione detrahare, quod perperam Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoque exceptio adderetur, Mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster? Ac valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulationibus. Quid enim tandem auctoritatis in Ecclesia erit, si in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi potest, quod aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo Domini sit, non sane intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cum sibi vulgatam illud Domini testimonium objecisset, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, fatetur demum Ecclesiam audiendam esse, ut quæ nunquam nisi in veritatem Dei consentiat, nihil nisi ex verbo Domini pronunciet. In hoc se insistere, non licere Ecclesie novam doctrinam concedere, & plus pro oraculo tradere, quam quod Dominus verbo suo revelavit.

Verumenimvero inter suos hic mirifice garrir, & vel stulte ignorat, vel malitiose mentitur, cum dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quod homines sine Dei revelatione censuerint. Nos sane fidem nostram individuo nexu cum verbo Dei conjunctam esse volumus, nec ullum Ecclesie assensum fidenter firmeque sustinemus, nisi quem a Deo extitisse habemus cognitum, & firmo conceptum animo. Sed illud quoque certo nobis persuasum est, Dominum Ecclesie suæ perpetuo ac continenter adesse, & eam spiritu suo regere, ne quicquam pro fidei doctrina tradat, quod non idem fuerit Apostolis a Deo traditum. Ita omnes prophanas novationes execramur, omneque illud in fidei iudicio respuimus, quod non Apostoli Ecclesie tradiderint. Non ergo in hoc, sed in eo potissimum cardine quaestio versatur, quod Lutherani negant Ecclesiam quicquam sine scripto ab Apostolis accepisse: nos contra plura esse accepta asseveramus. Qua de re multa alias saepe diximus, & dicemus multa posterius. Quamquam in superiore lib. adeo plene ac copiose quaestio hæc explanata est, ut nihil præterea desiderandum esse videatur. Ipsa mihi veritas manum iniecit, & paullisper consistere & commorari coegit: dum priores conclusiones explico. Ce-

lerius proinde in posteriores incurrendum.

Sit igitur tertia conclusio. Non solum Ecclesia antiqua in fide errare non potuit, sed ne Ecclesia quidem, quæ nunc est, quæve futura est usque ad consummationem sæculi, errare in fide aut potest, aut poterit. Hæc conclusio partim ostensa est in libri secundi capite septimo, partim ex his, quæ dudum diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Christi de præsentia sua, de spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore cuius ipse erat futurus caput, non ad Ecclesiam modo, quæ fuit tempore Apostolorum, verum etiam ad Ecclesiam Catholicam, quæ futura erat in sæculi finem, pertinere necessum est. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus conclusionibus confirmandis posita sunt, manifeste colligitur: vanum profecto erit, aut acta agere, si eadem argumenta repetimus, aut, si nova ponimus, uti in re non dubia rationibus minime necessariis. Certe qui Ecclesie præsentis spiritum veritatis negare prætenderit, is negabit eidem potestatem ligandi atque solvendi, negabit sacramenta & sacerdotium, omniaque adeo Spiritus Sancti charismata. Ita nunc Ecclesia Christi ad nudum nomen contrahetur, eritque sine re vocabulum commentitium. Verum de tertia conclusione hætenus.

Quarta conclusio. Non solum Ecclesia universalis, id est, collectio omnium fidelium hunc veritatis spiritum sempiternum habet, sed eundem habent etiam Ecclesie principes ac pastores. Diximus enim, Ecclesie vocem & pro populo fidei, & pro Ecclesie pastoribus usurpari. Priores itaque conclusiones illud astruebant, quicquid Ecclesia, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse; hæc autem illud affirmat, pastores ecclesie & doctores in fide errare non posse, sed quicquid fidelem populum docent, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum. Hanc conclusionem mox ostendam, si prius admonuero, pastoris unius & alterius, item errorem pastorum omnium fidei non derogare, sicut ne paucorum quidem fidelium error fidei derogat populi Christiani. Pastores igitur ac doctores omnes a fide nunquam posse aberrare contendimus. Sic est sane.

Id primum, mea sententia quidem, ma-

3. Concl.

4. Concl.

Ephes. 4.

manifeste demonstrat illud Apostoli testimonium, Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Sane si pastores ac doctores huc atque illuc errarent, a rectoque fidei tramite discederent, oves profecto ipsæ etiam errarent, nec aliter, quam sine pastore dispersæ vagarentur. Cum enim pastor per abrupta graditur, necesse est, quod Gregorius ait, ut per præcipitium grex sequatur. Nec fieri potest, ut membra reliqua eo non deferantur, quo & oculi suam vim atque aciem intenderint, & caput sese inclinaverit atque deflexerit. Bene ergo Paulus, ne populus variis doctrinæ ventis circumferatur, divinæ procurationis esse astruit, doctores & pastores ecclesiæ dare: quorum videlicet auctoritate plebs sua natura concitata atque mutabilis in fidei constantia superno munere contineatur. Quod si nullum ecclesiæ suæ pastorem daret Christus, jam sine dubio ovile suum pastor bonus ille defereret. Atqui multo melius ecclesiæ est nullos habere, quam errantes habere. Si igitur pastores ad unum omnes a veritate discederent, oves suas Christus vel maxime destituisset. Præterea si pastores omnes in errore aliquo versarentur, iidem omnino populum aut de statu suo, & sede moverent, aut certe nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ita domus Christi non esset columna & firmamentum veritatis. Faciamus insuper omnes simul episcopos in eandem sententiam convenire, hancque populo rudi credendam proponere: tunc rogo, an populus hos sequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergo sacerdotibus & episcopis plebs quoque erret necesse est. Quare sacerdotum omnium error totius erit error ecclesiæ. Sin autem populo omnium pastorum doctrinam levem existimare licet, vide quæso, an hac sententia absurdior alia dici, aut existimari possit. Si enim hunc pastores, inde oves in contrarias par-

1. Tim. 3.

tes separentur: corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem ecclesiæ distrahet unitatem; & non solum inter optimates & populum constitutam a Christo societatem evertet, sed communem etiam inter se fidelium consociationem dirimet, cujus consociationis arctissimum vinculum fidei est conspiratio eadem & consensus partium non divulsus. Divulsus autem omnium erit, si populorum membra a suis capitibus divellantur. Atque ubi semel plebs rudis a doctorum suorum communi sententia declinaverit, quorum doctrinam postea secutura est? Si salem abjecerit, in quo salietur? Si a luce mentis aciem abduxerit, quid nisi tenebras intuebitur? Si oculus est malus, nonne & corpus tenebrosus erit? Ubi vero illud, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei; quodcunque dixerint vobis, facite? Anne meliore statu & conditione Scribæ & Pharisei erunt, quam ecclesiæ Christi pastores ac doctores? Certe si præsentibus solum, & non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor imperfecti argumentatur, dicta illa fuissent, non scripta. Dicta sunt autem propter illos, scripta propter istos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum controversiis, quemadmodum in secundo libro constituimus, librisque etiam quinto & septimo confirmandum est, non est a populo quaerenda, tum quoniam id esset operis infiniti, ut ad quæstionem unamquamlibet decernendam omnium sententia fidelium rogaretur; tum etiam quoniam, ut fieri id commodissime posset, non deceret tamen aut cerdonum, aut muliercularum sigillatim inquirere & expectare judicium. Sive enim unumquemque seorsum interroges de quæstione, quæ in dubium venit, seu universos velis in concilium cogere, ridicula sane futura sit hujus generis inquisitio. Ita per ecclesiæ auctoritatem nulla penitus controversia finiretur, si ad eam finendam totius consensum plebis requirere deberemus. Addendum eodem est, quod jampridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque ecclesiæ pertinere, quæ populares prorsus ignorant, ut, Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti, Animam intellectualem esse formam substantialem humani corporis, Librum Esther esse canonicum, aliaque similia, in quibus sen-

Matth. 5.

Luc. 11.

Matth. 23.

Hom. 42.
in Matth.

sententiam populi requirere tam est absurdum, ut non in sapientium modo animos, sed ne in stultorum casurum sit, nec enim placere cuiquam potest, tantas res imperiti vulgi calculis judicari. Præterea in epistola Ephesini concilii ad Nestorium, id a Nestorio, si facere satis ecclesiæ velit, exigitur, ut jurejurando fateatur, sentire se & docere, quæ universi per orientem & occidentem episcopi præsidesque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem epistola comprobata etiam est a sexta synodo actio. 11. In concilio item Triden. sessio. 3. definitum est, ecclesiæ esse judicare de vero sensu & interpretatione scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle judicium ferre, insanum esset. Pastores igitur ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id genus judicia pertinent. Atque Egesippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsariensis literis celebrata est, qui cum Romam pergeret, non popularium sententiam de fide requisivit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem visus est, si cum episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei prædicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursus cum ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, episcoporum tantum sententiam objicit, secundum seriem ab Apostolis succedentium, horumque sensum & fidem ecclesiæ sensum & fidem existimat, & illis qui refragetur, eum ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat. An esse sibi, inquit, cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se a cleri societate secernit? Arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat, &c. qui contemptis episcopis, & Dei sacerdotibus derelictis audet, &c. Et in ep. ad Pupianum, Christus dicit ad Apostolos, ait, ac per hos ad omnes præpositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt, Qui vos audit, me audit, & qui vos rejicit, me rejicit. Et posterius asserit, ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, & gregem suo pastori adherentem. Unde qui cum episcopis non sint, eos in ecclesia non esse, frustra que sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint: cum ecclesia, quæ catholica una est, scissa

non sit, sed connexa, & coherentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, &c. Augustinus demum, quoniam longum est omnes commemorare, cum adversus hæreticos ecclesiæ auctoritate nititur, episcopos Apostolis ad sua usque tempora succedentes plane intelligit.

CAPUT V.

Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quædam.

ATque in harum conclusionum & explicationem & confirmationem abunde hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud a quibusdam Theologis objiceretur, quod tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt, quo fieri, ut & episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere. Nam quod eo tempore in sola Beata Virgine fides permanserit, candela, inquit, illa significat, quæ in officiis eorum dierum sola non extinguatur, unde discipuli lumen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eandem omnino rem & sanctorum veterum, & scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergo argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum Dominus dicit, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte, scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis, id est, ab unitate fidei solvetur. Sic enim glossa interlinearis exponit.

Secundum ex eo, quod apud Lucam legitur, verba mulierum nuntiantium Christi resurrectionem visa Apostolis esse quasi deliramenta.

Tertium ex eo, quod Marcus tradit, Christum exprobrasse omnibus Apostolis incredulitatem, & duritiam cordis.

Quartum ex August. in illud Psalmi, Psal. 68. Defecerunt oculi mei: Omnes, inquit, discipuli desperaverunt, quod ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi sunt, qui tunc credidit, quando ipsi defecerunt. Refert etiam Cardinalis Turrecremata in hoc idem Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, Isidorum.

Verum difficile est, de eorum facili-

Lib. 28. cont.
Faustum c. 2.
& l. 33. cap. 6.

Cap. 61.

Cap. 24.

Cap. 16.

Lib. 3. summæ c. 61.

Respon. ad li- Argu.

Euseb. lib. 4.
eccles. hist.
c. 22.

Lib. 3. c. 3.
lib. 4. c. 43.
& 63.

Nona lib. 4.

7. q. 1. Scire
debes.

Lib. 6. c. po-
stremo.

Matth. ult.

Apo. omnes
fuisse infi-
deles Tur-
recre. con-
cedit lib. 3.
sum. c. 61.

litate, perinde ut causa postulat, di-
cere: qui huiusmodi argumentis per-
moti, Apostolos in universum omnes
fidem perdidisse ajunt. Id quod non
cum ratione solum, sed etiam cum sa-
cris literis pugnat. Nam, ut de Petro
taceamus, cuius fidem non defecisse,
posterius demonstraturi sumus, adhuc
opinio illa de cæteris Apostolis non
modo non certa, sed ne probabilis qui-
dem est. Discipuli, inquit, abierunt
in Galilæam in montem, ubi consti-
tuerat illis Jesus: & videntes eum ado-
raverunt, quidam autem dubitaverunt.
Quidam, ait, non omnes. Video au-
tem hanc dubitationem a nonnullis non
ad Apostolos, sed ad alios nescio quos
discipulos referri: sed mihi semper
Theophylacti magis ac Remigii sen-
tentia placuit, qui illam docent ad tem-
pus, quo Christus ante discipulis ap-
paruerat, referendam. Id quod Mar-
cus, ut opinor, intellexit, cum
ait, Increpavit incredulitatem & du-
ritiam cordis, quia iis, qui viderant
eum resurrexisse, non crediderant.
Sive enim apparitio hæc, quam Mar-
cus scribit, in die Ascensionis fuerit,
ut multis placet, sive antea, quemad-
modum nonnullis etiam videtur, dubi-
tandum non est, quin eas increpatio-
nes hic Marcus recapitulando perstrin-
xerit, quas sparsim alii Evangelistæ
conscripterunt. Quia iis, inquit, qui
viderant eum resurrexisse, non credi-
derant. Constat autem ex aliis Evan-
gelistis, incredulitatem & duritiam cor-
dis ex ea scilicet causa, quia his,
qui viderant Christum surrexisse, non
est creditum, non ad omnes Aposto-
los pertinere. Petrus namque & Joan-
nes audito nuntio cucurrerunt ad mo-
numentum: ac Jacobus juxta Hebræo-
rum evangelium ab hora, qua biberat
Domini calicem, juravit se non co-
messurum panem, donec Christum vi-
deret resurgentem, ut auctor est Hie-
ronymus in catalogo scriptorum eccle-
siasticorum. Non igitur omnes Apo-
stoli fidei jacturam fecisse credendi
sunt: nisi, quod absurdum est, omnes
infideles fuisse credideris. Non enim
fides semel a Christiano suscepta, nisi
per infidelitatem tollitur. Illud absur-
dus, hæreseos notam Apostolis uni-
versis inurere. Quod qui faciunt, id-
que sine idoneis & urgentibus causis,
hi non solum illis, sed Christo etiam
& ecclesiæ injuriæ sunt. Jam argumen-

ta illa infirma esse quis non videt, quæ
auctores illius opinionis subjecerunt?
quæ quidem partim a nobis ante con-
futata sunt, partim uno nunc verbo
confutabuntur. Si enim quicquam pro-
bant, id solum probant, Apostolos in
fidei confessione defecisse, aut etiam in
fide viva, quæ per dilectionem opera-
tur. Huc vero referri potest consue-
tudo illa ecclesiastica extinguendi o-
mnes cereos præter unum. Quanquam
Rupertus libro de divinis officiis 5.
asserit, extinctos cereos priores signi-
ficare Prophetas a Judæis interemptos:
ac cereum illum, qui ad breve tem-
pus absconditur, significare Christum.
Sane vero etiam si Apostoli tunc tem-
poris fide caruissent, nihil tamen con-
tra conclusionem haberetur. Nam, ut
Augustinus admonuit, tunc Apostoli de-
fecerunt, cum nondum erant duces ec-
clesiæ; nec illud impletum fuerat, Ego
confirmavi columnas ejus. Unus ergo
tunc erat pastor Jesus Christus. At
Petrus ac reliqui Apostoli posteaquam
a Christo pastores constituti sunt, sine
controversia fidem semper Catholicam
tenuere. Cæterum quod hæretici ca-
lumniantur, pastores ecclesiæ homines
esse, fallereque proinde, ac falli pos-
se; argumentum exiguum sane atque
mendicum est. Aliud quippe fuerit de
humanæ naturæ imbecillitate disputa-
re, aliud de divina gratia & provi-
dentia, qua homines in veritate fidei
continentur. Tota namque simul fide-
lium concio homines sunt: Prophetæ
item, Apostoli, & Evangelistæ homi-
nes erant, sed quoniam spiritum veri-
tatis acceperunt, in falsam fidei doctri-
nam venire non poterant. Sic ergo &
ecclesiæ doctores universi homines qui-
dem sunt, sed quoniam divino spiritu
gubernantur, & aguntur in vera
dogmata, nequeunt in falsa decli-
nare.

Illud autem quam ineptum, quam
frivolum, quam ridiculum? quod qui-
dam interpretantur, ideo nos in ec-
clesiam non credere, quia homines
sunt: omnis vero homo mendax. Non
est hæc illa profecto causa, quæ gra-
vissimos viros adduxerit, ut in eccle-
siam credendum esse negarent. Sed
antiquior & pulchrior, & ab auctori-
bus ipsis profecta alia causa est. Augu-
stinus quippe, Credimus, ait, Petro,
credimus Paulo, in Paulum aut Pe-
trum non credimus: credere enim in
cum,

In Psal. 114.

In Psal. 77.
& tract. 29.
in Joan. de
pen. dist. 2.
S. ex præ-
missis.

eum, est credendo amare, credendo in eum ire. Hactenus Augustinus. Et Ruffinus, Non dicitur, inquit, in sanctam ecclesiam, sed sanctam ecclesiam credendam esse, non ut Deum, sed ut ecclesiam Deo congregatam. Hac itaque præpositionis syllaba creator a creaturis secernitur. Hæc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in ecclesiam credamus, quia ecclesia fidei nostræ finis non est.

In comm.
ad Galat. 1.

Existit autem hoc etiam loco quædam quæstio subdifficilis. Cum enim ab Hieronymo dupliciter ecclesia dicatur, & ea quæ non habeat maculam aut rugam, & vere corpus Christi sit, & ea, quæ in Christi nomine, absque plenis virtutibus, imo cum vitiis quibusdam admixtis, congregatur: unde nobis constare poterit, utronam modo nomen ecclesiæ capiatur, cum dicitur columna & firmamentum veritatis? Hæretici siquidem quicquid in scripturis proditum est, quod ad ecclesiæ vel auctoritatem spectet, vel veritatem, id totum non in posteriore sensu, sed in priore accipiendum cavillantur. Concedunt itaque spiritum veritatis ecclesiæ sanctorum: ecclesiæ, quæ malos habeat permixtos, non concedunt. Nec ea se solum ratione tuentur, quod in voce ambigua liberum est utramlibet significationem eligere: sed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco & quæstione ecclesiæ nomen non aliter usurpandum esse persuadeant. Illud primum est, quod Hieronymus sentit, ecclesiam in secundo significatu abusive dici: ut fortis, inquit, prudens, castus, justus, & temperans interdum plene pro his, qui perfectæ virtutis sunt, interdum abusive pro his, qui sunt incipientes, accipiuntur. Si ergo prior significatio propria est, posterior impropria: commodius sine dubio ecclesiæ vocem in illa priore, hoc est, pro justorum concione usurpabimus. Rursus cum Apostolus illa dicit, Ecclesia subjecta est Christo: & Christus dilexit ecclesiam, &c. & Christus caput est ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus; vox illa pro sanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus, Augustinusque interpretati sunt. Quid igitur causæ erit, cur aliter accipiamus, cum ecclesiam scribit Apostolus columnam esse ac firmamentum veritatis? Præterea encomio illo nobilitavit Paulus non ecclesiam quamli-

bet, sed eam, quæ esset domus Dei. At domus Dei soli justi esse creduntur, ut etiam Augustinus ait: non ergo columna veritatis est, nisi ecclesia sanctorum. Præterea Augustinus disertè docet, domum ecclesiamque Dei, quæ in bonis solum fidelibus est, & sanctis Dei servis, eam esse, quæ ædificata est supra petram, quæ etiam claves accepit ac potestatem solvendi & ligandi. Eadem ergo domus Dei est, quæ est columna & firmamentum veritatis. Quamobrem, si pastores, qui ecclesiæ sibi nomen vendicant, mali sunt, non ad eos hæc & alia similia pertinent. Quod & Augustinus idem multis aliis locis confirmat. Quæ si vera sunt, non solum conclusio illa potestrema, quæ nunc expenditur, sed reliquæ omnes funditus evertuntur, & quicquid omnino hoc nobis loco constitutum est. At vero, quanquam in eam sententiam hæc & alia plura ab hæreticis disputantur, nos tamen ecclesiam sequi oportet, & ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, fugere. Primum autem hoc intelligendum puto, quæ nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, eam non modo nostras rationes evertere, sed ad id etiam deducere, quod fidei catholice rerumque omnium publicarum naturæ dissonum atque inimicum sit. Si enim spiritus veritatis solum bonis a Christo est in Evangelio promissus: cæteræ quoque promissiones ad ecclesiam, quæ ex solis justis constituitur, pertinebunt. Quocirca (dicendum est enim sæpius) nec legum ferendarum auctoritas, nec clavium potestas, nec peccatorum remissio, nec doctrinæ vis, nec sacerdotii religio, nec ulla omnino publica Evangelii facultas, nisi in ecclesia omni ex parte bona invenitur. Cum vero in Ecclesia catholica, quæ inde ab Apostolis fuit, semper fuerint mali bonique permixti: in ea nimirum nulla fuisset firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ita omnia, quæ vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam ecclesiæ consensione decreta ac definita sunt, nullas omnino haberent vires. Sive enim excipias, eos non esse justos, sive, ut justi sint, esse tamen nobis incognitos: utralibet via & modo illorum dogmata, scita, leges eludes, eritque quemadmodum supra diximus, res Christi publica omnium.

Lib. 7. contra
Donat. c. 51.
24. q. 1. Om-
nibus.
Ibidem.

Li. cōt. Do-
nat. c. 18. &
l. 5. c. 20. &
21. & l. 6. c. 3.
1. q. 1. remis-
sionem. de
con. d. 4.
Quomodo
exaudit.

omnium, quæ fingi possunt, stultissime, atque absurdissime constituta.

Itaque sit verum illud, quod initio dixi, spiritum veritatis, fidei catholice fulcimentum, cæteraque Spiritus sancti charismata ei ecclesie esse & promissa, & data, quam Apostoli sua doctrina, miraculisque fundarunt, ad quam iidem suas conscribere epistolas, quam in terris semper habuit Christus, quam sacre literæ apte, prudenterque describunt ex bonis ac malis piscibus, ex frumento & zizaniis, ex tritico & palea, ex fatuis sapientibusque virginibus, & servis probis improbisque constantem. Hæretici ergo ecclesie nomen sibi habeant invidiosum & obscurum, eamque ecclesiam interpretentur, quam adhuc nemo est mortalium intuitus; nos autem ecclesiam ex consuetudine tum divini sermonis, tum etiam vite nostræ interpretemur. Nec metiamur eam, ut superbi, & arrogantes, verborum magnificentia; sed ecclesiam eam, quæ habetur, existimemus, illam autem omittamus, quæ omnino nusquam reperitur. Homines enim sumus, remque proinde publicam, quæ est in hominum usu vitæque communi, non eam, quæ fingitur, sperare debemus. Quæ omnia sic a me dicta existimari velim, non ut nulla in terris sit coram Deo bonorum multitudo, atque collectio, quæ & ecclesia, & sponsa, & amica Dei in sacris literis nuncupetur: sed ut eos nos a malis in domo & ecclesia Dei minime separemus, ubi vasa aurea & argentea sunt, lignea quoque & fictilia; non in honorem omnia, sed quædam vel in contumeliam. Verum hæc explanata sunt ante satis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis respondeamus, quæ modo suggestimus: nam iis, quæ a principio libri huius sunt posita, capite sequenti, eodemque postremo respondebimus.

In voce, inquiunt, ambigua licet e multis unumquodlibet significatum accipere. Minime, inquam, gentium; sed antecedentia primum, & consequentia spectanda sunt; deinde considerandum, quæ natura rerum sit, quid cohæreat, quid repugnet, multa quoque omnino alia, quæ nos in tertio decimo libro accuratius, & exquisitius persequemur. Quod si, ubi dona ecclesie Christus pollicetur continendis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad laten-

tia solum & invisa membra referimus: inania profecto essent dona illa, parumque ad communem utilitatem accommodata. Quin, ut supra ostensum est, noxia essent, ac perniciose valde, quippe quæ perditissimis quibusque civibus & dissidiis præberent perpetuas causas, & in omnibus omnino flagitiis impunitatem ac licentiam sempernam. Jam vero si ratione duce, ac magistra eum injurium principi bono & sapienti censemus, qui illius privilegia sic interpretatur, ut non solum frustra, sed in perniciem concessa esse videantur; quanto magis ille erit Christi iniquus, pravus, & malitiosus interpretes, qui gratias & favores, quos reipublice suæ promissit Christus, in eum sensum acceperit, qui non modo vanitatem præ se ferat, sed afferat vel exitium? De ecclesia igitur, quæ bonos simul, malosque complectitur, locus ille Pauli, cæterique similes intelligendi sunt. At talis concio ac cætus abusive ecclesia dicitur. Id primum nego. Nec enim de forti, prudenti, justo, ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, ejusmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non posse nisi ab usum traduci; quoniam vera virtutis definitio non illas inchoantes, & ut ita dicam, informatas dispositiones, sed habitus plane absolutos atque perfectos exprimit, quemadmodum Aristoteles, D. Thomas, ac reliqui viri Philosophi tradiderunt. At Ecclesie vox nihil tale indicat, quale isti fingunt, unde malos ab eo cætu excludamus, qui ecclesie sibi nomen proprie vindicat. Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si ecclesia etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptismo, una fide, una religione improbos habeat probis admixtos.

Quamquam aliter deinde respondere possumus, Hieronymum de Ecclesia Christi in eum sensum fere loqui, in quo populum Dei, domum Dei, servos Christi propemodum usurpamus. Fit enim nescio quomodo, ut casus gignendi additus ad bonos potissimum vocum illarum intelligentiam deducat. Ita si ad ecclesiam vitio depravatam referantur, abusus fortasse nonnullus est; qui mentem magis concipi, quam verbis significari potest. Nam & populus Dei ille in sacris literis dicitur frequentissime, qui Deo peculiariter dicatus

Dupliciter
homo Dei
dicitur. S.
Tho. 3. p. q.
48. a. 4. ad 16

catus est, in quo scilicet Dei fides viget, ac cultus; quamvis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Ad id vero, quod subjunctum est, capite sequenti respondebimus, ubi explicabitur, quonam sensu ad Ephes. 5. Apostolus ecclesiam nominavit. Quod autem domus Dei etiam illa sit Domus magna, in qua sunt vasa aurea, & argentea, lignea quoque & fictilia, non est necesse demonstrare. Id tamen, et si perspicuum est, ad futurum tempus reservamus, cum primi capitis argumenta diluentur. Jam, quod postremo loco ex verbis Augustini objicitur, id caute & legendum, & audiendum est; quemadmodum ante nos viri ecclesiastici admonuerunt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere, unum, ut soli justi intelligantur Christi & ecclesie administrari esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere & auctoritatem & potestatem. Quem sensum constat non rationi solum, sed ecclesie, fidei, sacrisque etiam literis repugnare. Sed de hac re non est hujus aut loci, aut instituti differere. Alter ergo sine dubio Augustini sensus est, ut soli justi dicantur claves regni celorum, potestatem ligandi ac solvendi, spiritum veritatis, & reliquas spirituales gratias accepisse; quod universa dona hæc non propter malos, sed propter bonos & promissa & collata sint. Sic enim quæ œconomis, ac dispensatoribus paterfamilias tribuit in familie commoditates distribuenda, non œconomis hæc, sed familie ipsi tributa esse intelliguntur.

Sic quæ episcopis, & clericis populus dedit in pauperum expendenda usus, ea non episcopis, & clericis, sed pauperibus dicitur contulisse; sic etiam, si princeps homini ignoto quicquam ob amici sui preces meritumque donavit, id jure ac vere dicit se non homini ignoto, sed amico, donasse. Ad quam omnino legem illa quoque explicanda sunt, quæ ex Augustino contra Petri, & successorum ejus auctoritatem afferuntur. Claves non unus homo Petrus, sed unitas accepit ecclesie. Item, potestatem ligandi, ac solvendi Petrus cum omnibus tanquam personam gerens ipsius unitatis accepit. Item, ecclesie claves datæ sunt, cum Petro datæ sunt: & cum ei dicitur, ad omnes dicitur, Pasce oves me-

as. Quæ omnia, ut opinor, nihil aliud significant, quam Petrum ac ceteros ecclesie ministros nec sibi, nec ob sua merita, sed ecclesie, obque ecclesie causam claves reliquaque Evangelii publica munera accepisse. Quanquam priora illa scio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea referant ad usum potestatis, quem mali, quia legitimum habere non possunt, dicuntur non habere. Alii referunt omnino ad gratiam, non illam sacramentalem, quæ etiam per malos ministros dari solet, sed quæ precibus ministri respondet, ut de consec. dist. 4. quo modo Augustinus videtur significare. Alii tandem existimant Augustinum de publicis raptoribus, usurariis, concubinariis, sacrilegis loqui, a quibus olim, perinde ut si essent ab ecclesia præcisi, non licebat sacramenta percipere. Ideoque illiusmodi ministri gratiam sacramentorum non dabant. Verum hoc disputare, ut sæpe jam diximus, non est hujus diei ac temporis. Et Valdensium insania jampridem explosa est: nec in eo negotio nos nunc oportet elaborare. Itaque de his dictum est satis. Nunc argumenta, quæ a principio contra ecclesie auctoritatem posita sunt, quam brevissime possumus, refellamus.

cont. Donat.
l. 5. c. 22.

CAPUT POSTREMUM.

*In quo argumenta primi capitis
confutantur.*

Primum vero argumentum promptissimum est refellere: nec uno tantum, sed multis etiam modis; tum, quod nec Moyses, nec Josue, in quorum gubernatione tempus illud erat positum, in populi furorem & insaniam inciderunt; tum, quod ne certum est quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium omnes consensisse: quin vero simillimum est, nonnullos etiam repugnasse. Nam ubi primum Moyses illam vocem edidit, Si quis est Domini, jungatur mihi; congregati sunt ad eum omnes filii Levi, consecraruntque manus suas Domino, unusquisque in filio & in fratre suo. Ex quo intelligitur, qui ad unam Moyse vocem se illi conjunxerint, qui a Domino steterint, quos Dominus justitie sue ministros in ultione fecerit, hos in eo scelere ceterorum socios & confortes non fuisse. Quid? quod Aaron Levit. 8. non-

Respon.
ad 1.

In ser. Apo.
Petri, &
Pauli.

Hom. 10. in
Joan.

In lib. de a-
go. Christi.

nondum sacerdotio fuerat initiatus, nec adhuc ei fuerat superhumeralis impositum, rationalique adstrictum & aptatum, in quo erat doctrina & veritas. Nihil ergo mirum, si Aaron, filique ejus, nec pastores populi constituti, nec sacerdotes consecrati, in fide ac religione errarunt. Quanquam Aaron, quod & Petro & Marcellino postea accidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergo contra nos affertur, qui asserimus, sacerdotes pastores jam Ecclesie a Christo institutos errare omnes in fide ac religione non posse. De argumento itaque primo tantum.

Respon.
ad 2.

Secundum autem videtur esse gravius, quo non Calvinus modo, sed Donatistae etiam adversum catholicos usi sunt, quemadmodum in libro de unit. Ecclesie cap. 12. Augustinus tradit. Sed non est necesse nova nunc responsa meditari, quando huic argumento egregie ab Augustino responsum est. Plerumque, ait, sermo divinus impias turbas Ecclesie sic redarguit, tanquam omnes tales sint, & nullus bonus omnino remanserit. Inde quippe admonemur, in suo quodam numero eos dici omnes, id est, omnes filios gehennae. Isti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de scripturis talia, quae vel in malos bonis usque in finem permixtos, vel de vastatione prioris populi Judaeorum dicta reperiuntur; & volunt ea detorquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac periisse de toto orbe videatur. Hactenus Augustinus. Hujusmodi ergo Prophetarum oracula hunc in primis sensum habent, ut, quoniam in comparatione malorum adeo pauci boni sunt, ut nulli esse videantur, scriptura totum una comprehensione populum reprehendat, quamvis in eo nonnulli sint boni. Deinde praedictiones propemodum illae erant, non reprehensiones. Describitur enim populus ille non qualis tunc erat, sed qualis post Messiae adventum futurus erat. Uterque sensus, ne haeretici nostrum esse causentur, exemplis scripturae manifestis comprobandus est. Ezechiel eodem, quo & Hieremias, tempore vaticinatus est. Quid dicat ei Dominus, audiamus. Dominus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. An putas in tota hac depravata domo partem aliquam superesse, cui

Ezech. 3.

generalis illa sententia non conveniat? Audi quid etiam dicat Dominus. Signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus, quae sunt in medio ejus. Non ergo omnes in populi flagitium consenserant, non omnes attrita fronte & duro erant corde. Esto aliud exemplum. Salvum, inquit, me fac, quoniam defecit sanctus. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. En unus totius generis humani culpas voce magna & queribunda deplorat, perinde ac si relictus sit solus. Sed quid dicit illi divinum responsum? Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exargam. Intelligens ergo jam suae querimoniae se plures habere confortes, Tu Domine, inquit, servabis nos a generatione hac in aeternum. In libro autem contra Donatistas post collationem cap. vigesimo idem quoque Augustinus, Ne forte, ait, arbitrentur Prophetarum tantummodo moris fuisse, & non ad novum Testamentum, sed ad veteris consummationem pertinere, sic arguere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo arguantur, & sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi laudentur; ecce sic ad Corinth. Apostolus loquitur, Paulus Ecclesie, quae est Corinthi sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini, gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo, Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quae data est vobis in Christo, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, &c. Quis haec audiens credat in Ecclesia Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem verba ista sic sonant, velut ad omnes directa sit ista laudatio? Et tamen paulo post dicit, Obsecro autem, fratres, ut non sint in vobis schismata, &c. Et in hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit, Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis, &c. Hactenus ille. Poterat & ea commemorare, quae in eadem epistola subiecta sunt, Tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam: nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus & contentio, &c. Item, Et vos inflati estis,

Ezech. 3.

Psal. 118.

Rom. 11.
1. Reg. 19.

1. Cor. 3.

1. Cor. 7.

Galat. 3.

estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Item ex epistola ad Galatas, O insensati Galatæ, & quis vos fascinavit non obedire veritati, &c. Et postea tamen ait, Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite spiritu lenitatis, &c. Item ad Philippenses, Omnes quæ sua sunt querunt, & non quæ sunt Jesu Christi, &c. Quas res in ea disputatione, & multas alias similes a summo Theologo præteritas arbitror, quod essent faciles; sunt certe ad præsens institutum utiles, easque fere in epistola ad Vincentium attigit. Jam quod pleraque ejusmodi prophetarum testimonia ad populi Judaici statum & mores post Messiam referenda sint, & sequenti libro ex multis exemplis cognoscetur, & nunc satis in uno exemplo demonstrabitur. Aggæus Zorobabelem, ac Jesum sacerdotem magnum, totumque omnino populum, ut domum Dei ædificarent, his verbis admonuit, Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Jesu sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, & facite: quoniam ego vobiscum sum, & Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. At eodem postea capite subjunxit Aggæus, Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt Sacerdotes, Contaminabitur. Et respondit Aggæus, Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia, quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt. Quem omnino locum convenientius de populi statu post Testamenti veteris consummationem intelligimus, tametsi Augustinus ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est. Sed, ut dixi, & ad populi conditionem post Messie adventum aptius hoc congruentiusque refertur, & plura alia præsertim apud Esaiam huic proposito inseruire, lib. proximo ostensuri sumus. Itaque de Esaiæ, Hieremiæque testimoniis dictum est satis.

Respon.
ad 3.

De unitate.
Eccles. c. 14.

Illud vero, quod tertio loco subjicitur, Ecclesiam occultam esse posse, Donatistæ etiam olim posuere. Quibus tamen Augustinus occurrit in hæc verba, Non est Ecclesia nobis operta, quia non est sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.

Et de illa dictum est, Non potest civitas abscondi super montem posita. Donatistis operta est, &c. Tantum August.

Primum autem illud falsum est, veterem populum aliquando nullam Ecclesie speciem habuisse. Nam cum se solum relictum quereretur Helias, septem millia virorum scriptura commemorat genua sua non curvasse ante Baal; quibus sane illud perspectum & exploratum erat, non fidem & unitatem, sed regnum esse divisum; extareque proinde in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejusmodi Tobias

Tob. ii.

erat, qui, cum tribales reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Hieroboam, ipse pergebat ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel, decimas fideliter offerens, & cætera his similia secundum legem Dei puerulus etiam observans. Deinde non sequitur, si populus ille ita vacillavit, ut pene cecidisse videatur, si ita dispersus est, ut prope modum formam & speciem amiserit, Christi quoque Ecclesiam usque adeo obscurari posse, ut nulla ejus species effulgeat. Plebs enim illa vetus, ut quæ casura esset, ruinam sæpe minabatur. Et quoniam futurum erat, ut illi reipublicæ tanquam sempiterna nox esset offusa; nihil mirum, si sensim obscurata est, & evanuit. Quid autem, si quandoque etiam vix apparuit, cui tam parva lux tenuisque noctis splendor affulsit? nempe lucerna lucens in caliginoso loco. Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentius.

2. Pet. 1.

Nam Hilarii auctoritatem, qua nos Calvinus urgendos existimat, Vincentius Augustino quondam opposuit; sed hic loca omnia, quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit, & obtrivit fere in hæc verba, Ecclesia aliquando obscuratur quidem multitudine scandalorum, sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Aliquando tentationum fluctibus operitur atque turbatur; & tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, unde putasti insidiandum contra testimonia tot divina, &c. Potes hoc modo dicere, nec Ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quando dicebat Apostolus, O stulti Galatæ, quis vos fascinavit? Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos graviter increpabat. Quis enim nescit, illo tempore obscuris

Respon.
ad 4.

In epist. ad
Vincent.
num. 48.

ris verbis multos parvi sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arrianis, quod etiam ipsi credebant; alios autem timore cessisse, & simulate consensisse? Quanquam & illi, qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem erant in comparatione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Hilarius ergo decem provinciarum Asianarum aut zizania, non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementius, tanto utilius arguendum putabat. Habent enim etiam scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perveniat. Hactenus Augustinus.

Ac Hieronymus, Ingemuit totus orbis, inquit, & Arrianum se esse miratus est. Periclitabatur navicula Apostolorum, urgebant venti, fluctibus latera tundeantur, nihil jam supererat spei, Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas rediit. Manifestius dicam; omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit, tunc Hilarium de prælio revertentem Galliarum ecclesia complexa est, tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. Hæc Hieronymus, multa que alia, quæ brevitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt, ut omnes intelligant, navem Ecclesiæ in alto hæresum, seditionum, discordiarumque procellis fluitantem, fuisse jactatam quidem, ac pene opertam fluctibus; sed non fuisse tamen in tanta etiam tempestate demersam. Quin in suis licet paucis fortissimis emineat, qui quo magis in remigando laborant, eo aspectabiliores clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesiæ Romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omnino ipsa latuit, sed toti semper orbi manifesta fuit, quemadmodum sexto postea libro accuratius ostendetur.

Nec vero sub diversis pontificibus fides ecclesiæ aut solvitur, aut occultatur; quin eo etiam tempore ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumentum edit. Judicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt.

De qua re alio libro differemus.

Jam in sexto argumento Calvinus & multum operæ ac verborum sumit, & vano se labore frangit. Poterat brevius ac facilius dicere, quoniam synagoga extincta omnino & deleta est, ecclesiam quoque Christi funditus esse delendam. At discessio, quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera ecclesiæ facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat. Itaque falsum est. Quin posteaquam Germania non solum a Romano Pontifice, sed a Romano eodemque suo Imperatore majore ex parte defecit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proinde Antichristi infelicissima tempora. At filius hominis veniens fidem non inveniet in terra. Sed huic argumento respondet Hieronymus, illam hic fidem nominari, de qua Dominus agebat, Fides tua te salvam fecit; & alibi de Centurione, Non inveni tantam fidem in Israël; & rursum ad Apostolos, Quid timidi estis modicæ fidei? nec non & in alio loco, Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, &c. Nec enim Centurio, aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crediderant; sed simplicitas mentis, & devota Deo suo anima commendata est. Hæc est fides, quam raro inventam Deus pronunciavit; hæc est fides, quæ etiam apud eos, qui bene credunt, difficile perfecta invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet, Dominum de perfecta fide loqui, quæ ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis inveniat aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursum, propter iniquorum abundantiam & paucitatem bonorum, quæ illa potissimum ætate erit, Dominum ita loquutum. Propterea enim non dixit, Filius hominis veniens non inveniet fidem in terra: sed quasi dubitans, Putasne, ait, inveniet fidem? non quod ille cuncta sciens de aliqua re dubitaret, sed ut sua dubitatione figuraret nostram: quia propter multa scandala circa finem sæculi pullulantia hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cum enim ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantum crederet, non crederet ecclesia. Adde quod Dominus per Matthæum dicit, Ecce ego vobiscum

Respondi
ad 6.

In Dialogo
adversus Lucifer.

De unitate
Eccl. c. 13.

Matth. ult.

Advers.
Lucifer.

Matth. 8.

Respondi
ad 5.

Joan. 14. &
16.

1. Cor. 12.

Ephes. 4.

Matth. 7.

sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Vobiscum, ait. Et per Joannem, cum pollicetur spiritum veritatis fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantum uni. Adde etiam, quod corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet. Sed corpus Christi, quod est ecclesia, ut idem ad Ephesios ostendit, usque in finem permanebit. Non ergo unquam multi fideles in ecclesia deerunt.

Præterea triticum simul cum zizaniis in agro, bonique pisces cum malis in reti usque ad consummationem seculi durabunt. Non ergo solum in uno manebit fides. Sed deficiet hostia & sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem seculi, sed ad Synagogæ consummationem existimo referendam. Quod si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnopere contenderim, modo sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sævitiam sacerdotes a publico & solemni sacrificio deficiant. Quod vero ex Apocalypsi Joannis objicitur, quoniam valde obscurum est, nihil contra nos habet ad faciendam fidem virium: tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitus demersos atque defossos eruendo tanta caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfudisse videretur. Sed affulget adhuc ecclesiæ lumen his, qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, & duces cæcorum. Si autem omnis gloria filix regis ab intus, nihilque in ea externi splendoris est; qui fieri potest, ut illa cohareant, Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate? item, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona? &, Non potest civitas abscondi super montem posita: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant: ceteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda? Planum est igitur, in sponsa Christi, in qua nihil fictum, nihil fucatum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute & splendore procedere. Ac de sexto argumento ni-

mis multa diximus.

Reliquis vero argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cum persæpe alias, tum magis cum de civitate, populo, regno, omnique omnino cœtu loquimur, de quibus ea in universum dicimus, in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdum paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quod omnes in ea republica aut robusti aut bellicosi sint, sed quod viri ex ea ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humana republica, ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit vel etiam patitur. Dicitur mundus immundusve, si facies aut munda aut immunda sit: eodemque omnino modo similiter in reliquis. Inde adeo venit, ut vocabula, quæ quibusdam ecclesiæ partibus convenire videmus, ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum: hortus conclusus, fons signatus, ratione electorum. Qui cum prima atque optima pars sint ecclesiæ Christianæ, imo vero regni cœlorum cum sint principes, quamvis in terrena republica despiciatissimi ac contemptissimi, vere ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam ante docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in ea primarii aut optimates aut esse dicuntur, aut facere. Neque hoc loco, ubi a Lutheranis vel maxime petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quo intelligant hi rem esse tam apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur cum in concione quadam ad populum explicaret, quemadmodum ecclesia sancta diceretur, per synecdochen docet Matthæum scripsisse, latrones blasphemasse, cum unum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic unus & idem populus, ut ait, arguitur in Prophetis, cum multi sint inter eos boni: rursus laudatur, cum multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia

item

item omnia mala; ut alter alterius opera portet, & sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus fecisse, aut passa esse dicitur, quod aliquot in ea fecerunt, aut passi sunt. Hactenus Lutherus. Hic ego hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint iudices, num prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine macula, & ruga gloriosam, ut in ea nullum præciturum, nullum infirmum, nullum improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula.

Respon.
ad 7.

In septimo argumento Canticorum de Ecclesia encomium ponitur, cui abunde, ut reor, satisfacimus. Additur deinceps, in arca solos eos fuisse, qui salvi facti sunt: arcam autem Ecclesiæ imaginem extitisse. At ne quis in hunc errorem incideret, ut putaret omnes, qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, idcirco Petrus caute, & sapienter adjecit, Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptismus: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, &c. Alioqui etiam, quod Hieronymus adversum Luciferianos ait, ut in arca omnium animalium genera, ita & in Ecclesia universarum gentium, & morum homines sunt: ut ibi pardus & hœdi, lupus & agni; ita & hic iusti & peccatores, idest, vasa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimum Ecclesiæ typus est, quod extra eam nullus servatus est, non in eo, quod omnes intra illam facti sunt salvi. Sed arcæ Sacramenta ex Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

1. Tim. 5.

Christus, ajunt, non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primum non est adeo expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen, an eorum sit proprie servator. Certe ego non puto, quamvis contra sit a nonnullis disputatum. De qua re non est hic locus differendi. Deinde ea connexio infirma est, Christus est Ecclesiæ salvator, ergo omnes, qui sunt in Ecclesia, servat. Est enim salvator omnium hominum, maxime fidelium; nec omnes tamen reipsa salvos facit.

Atque ut Christus corpus suum, quod est Ecclesia, servet; servet, inquam, rei efficientia & exitu: adhuc non sequitur, cum omnes qui sunt in Ecclesia servare. Tum quoniam jam satis ostensum & patefactum est, quedam de Ecclesia vere dici, quæ ei non omnium, sed quarundam partium ratione conveniunt; tum quoniam totius partiumque vocabula latius fusa sunt, quam voces corporis, atque membrorum, quemadmodum paulo post explanaturi sumus. Ita non fit, ut si corpus Christi, omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesiæ servantur omnes. Nec vero Paulus ait, Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesiam; solum astruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus ille est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen; sic se tradidit pro Ecclesia, ut eam mundaret & glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, mundantur & glorificantur. Tametsi vere Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortasse tempore.

Porro id, quod sequitur, facillimum est. Nam quanquam filii Dei aliquando secundum prædestinationem nominentur; at propria, eademque frequens denominatio a præsentī justitia fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem vere filios exheredari, ac juste aliquando quidem. Non itaque colligitur, Filius est, igitur percipiet hæreditatem; nisi illud simul ponas. Et jus quod accepit, non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdum, qui paterna bona prodegerit; etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam e Dei solum filius constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo & Ecclesiæ geniti; id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam & stulti filii, quos patris, matrisque cura parturire iterum gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei juxta frequentiore scripturæ usum eos tantum appelles, qui probi & sapientes sunt; certe Ecclesia non ex his modo constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ & probitatis & sapientiæ effigiem eluerunt. Nam & in hos nomen filii quandoque diffunditur. Nonne, inquit, ipse est pater tuus? At generatio perversa erat,

Joan. 11.

Deut. 32.

Esa. 1. & infideles filii. Item, Filios enutri-
 Hierem. 3. vi, & exaltavi, ipsi autem spreve-
 Cant. 2. runt me. Item, Convertimini, filii,
 revertentes, & sanabo aversiones ve-
 stras. Item, Sicut lilium inter spinas,
 sic amica mea inter filias. Quod de
 sanctis Ecclesie viris dictum esse, om-
 nes Christi fideles agnoscunt. Unde
 De unitat. autem appellat spinas, nisi, ut Augu-
 Eccl. 6. 13. stinus ait, propter malignitatem mo-
 rum? & easdem unde filias, nisi pro-
 pter communionem sacramentorum?
 Bona ergo filia in medio malarum est,
 in eademque paterna domo. Sed ovi-
 le Christi nonnisi ex Christi ovibus
 constituitur. Quid tum? quasi non alias
 pecudes habeat pastor. Habet sane ca-
 pras, habet & hœdos. Pastori itaque
 non modo ovile est, sed & caprile, &
 hœdile. Hœdi porro, & agni in Dei
 cognitione, intelligentiaque discreti
 sunt, in hominum scientia; & cogita-
 tione confusi. Dum hic vivitur, di-
 versi licet greges, in una tamen con-
 gregatione sunt, adeoque permixti, ut
 segregari non possint, donec ille veni-
 at, qui separabit eos ab invicem, sic-
 ut pastor segregat oves ab hœdis, &
 statuet quidem oves a dextris, hœdos
 autem a sinistris.

Sed ut argumento huic scholæ mo-
 re pressius distinctiusque respondeam,
 illud considerandum censeo, quod ut
 nomen ovis non in eo solum loco, sed
 in sacris fere literis pro bonis ac ju-
 stis accipitur, sic ovile Ecclesiam in
 bonis iustisque designat; quales sunt,
 quemadmodum supra diximus, voces
 aliæ nonnullæ, ut exempli causa, ami-
 ca, columba, immaculata, hortus con-
 clusus, fons signatus, paradisus cum
 pomorum fructibus, quæ nimirum vo-
 ces Ecclesie vel propter iustos, vel e-
 tiam propter electos tribuuntur. Quo-
 circa non fit, ut si in ovili non sunt
 nisi oves, in Ecclesia non sint hœdi,
 quos sponsa pascere iussa est, quoad
 eos ab agnis pastor ille summus segre-
 gaverit. Nomen etiam ovis malos non-
 nunquam in Ecclesia significat, nedum
 probos. Hinc enim illa sunt, Erravi
 sicut ovis quæ perierat. Et, Omnes
 nos quasi oves erravimus. Et, Sicut
 oves in inferno positi sunt. Et, Iratus
 est furor tuus super oves pascuæ tuæ.
 Et in Evangelio ovem errantem legi-
 mus. Et, Oves, quæ perierunt, do-
 mus Israel. Atque cum Dominus Petro
 commisit oves, si nomen hoc pro so-

lis bonis usurpatum censeamus: veran-
 dum est utique, ne mali a Petri cura
 existiment se exemptos. Sane vero qui-
 cunque fidei sacramentum habent, Pe-
 tro intelliguntur esse commissi: nec ab
 eo modo requirendum, si gregem bo-
 norum paverit; sed illa etiam, an,
 quod infirmum fuit, consolidavit, &
 quod ægrotum, sanavit; & quod con-
 fractum, alligavit; & quod abjectum,
 reduxerit; & quod perierat, requisie-
 rit. In quem sensum ovile Christi non
 est angustius, quam Ecclesia: sed per-
 inde ut illa cum sanis morbosas et-
 iam oves continet. Dominus autem Jo-
 annis capite decimo in illum alterum
 sensum vocem ovis usurpavit. Jam
 quod in hoc septimo principali argu-
 mento demum objicitur, id in prom-
 ptu est refellere. Nam si ex discipulis
 pseudoprophetae exierunt, intus ergo
 prius domique erant: nec enim aliter
 exire potuissent. At non erant, inquit,
 ex nobis. Hoc duobus modis exponi-
 tur. Initio significat Joannes fictos il-
 los, & simulatos Christi discipulos fu-
 isse; qui quasi amici ad tempus, & so-
 cii mensæ, in die necessitatis recesse-
 rint. Inter nos versabantur, ait ean-
 dem nobiscum mensam ceteraque om-
 nino sacramenta habebant communi-
 nia, sed simulatio virtutis erat, ven-
 ditatio, ostentatio; ideoque, quod non
 erant ex animo, & vere nostri, non
 erant ex nobis, nam si fuissent tales,
 quales nos sumus ex animo Christia-
 ni, permansissent utique nobiscum.
 Deinde de viris forte Apostolicis lo-
 quitur, cum ait, Ex nobis exierunt,
 sed non erant ex nobis. Nonnulli si-
 quidem statim a principio nascentis Ec-
 clesie, nomine se Apostolos vendita-
 rant, cum non essent Apostoli Chri-
 sti veri, sed pseudoapostoli. Quod i-
 gitur dicit, tale est: Ex nobis exie-
 runt, hoc est, a nostra schola, & so-
 cietate: sed non erant ex nobis, id
 est, non vere erant Apostoli: si enim
 ii fuissent, nobiscum profecto perman-
 sissent. Veri enim Apostoli, quos ad
 Evangelii munus delegit Christus, non
 tum hoc, tum illud, sed idem dice-
 bant semper: eratque illis constans ac
 perpetua ratio & veritatis, & vitæ.
 Hoc enim ad auctoritatem Evangelii
 pertinebat, ut ejus primi administri,
 quibus scilicet illud est creditum, o-
 dorem, saremque Christi semper
 & in omni loco servarent. Contra ye-

Eccles. 6.

2. Cor. 11.

2. Cor. 2. 3.
& 11.

2. Tim. 3.

ro operarii subdoli, quamvis aliquando se transfigurassent in Apostolos Christi, sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus, & finis secundum opera ipsorum. Quanquam, si de predestinatis, ut Hieronymo, & Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhuc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est, Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis: non igitur sunt in domo Dei, quæ est ecclesia? Quasi vero in domo Dei non sint cum vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempe in contumeliam. Sed ad argumentum septimum diximus multa. Nunc octavum diluamus.

Respon.
ad 8.

Cap. 19.

Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea, quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo objectum est, Divus Augustinus in libro secundo Retractationum ita interpretatur, ut ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de perfectione justitiæ, Cum enim, ait, non tantum Apostolus dixerit, ut exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam; satis significavit: quando erit sine macula, aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quando gloriosa. Non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permissione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum dicendum est eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis gloria, quomodo dicenda est ante resurrectionem suam ecclesia ejus esse gloriosa? Mundat ergo eam lavacro aquæ abluens peccata præterita; deinde perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula, & ruga. Hactenus Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solum D. Thomas, sed etiam Hieronymus, ac Bernardus. In quem omnino sensum Esaiæ testimonium idem Augustinus interpretatus est in lib. cont. Donatist. post collat. capit. 8. Quanquam altera est ejus loci commodior intelligentia, ut incircumcisi & barbarus populus non sit ecclesiam Dei opprimiturus, quemadmodum opprimit qui pede calcit. Et cap. 9. docet, distinguenda esse tempora ecclesiæ, & pro diversitate varia scripturæ loca, quæ partim ec-

clesiæ puritatem, partim majorum permixtionem enuntiant, esse concilianda. Memini me tamen sic Pauli verba aliquando exponere, ut ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait, Ut eam sibi exhiberet sine macula, hoc planum & expeditum est, cum sine controversia omnes omnino maculas baptismi deleat: quod vero subjungit, Sine ruga, id certum est ad baptismi novitatem attinere, qui veterem hominem sustulit & absumpsit. Renovatur quippe, ut aquilæ, juvenis nostra per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, &c. At, quomodo ecclesia per baptismum gloriosa? Nempe tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cum illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ astitit a dextris regis in vestitu deaurato circumdata varietate; non Hester regio fulgens habitu, & circumdata gloria sua, non in omni gloria sua Salomon ita gloriosi descripti sunt, quin gloriosior ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minus in ecclesiam, quam in synagogam illa quadrant; Lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te: & unxi te oleo: & vestivi te discoloribus, & calceavi te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, &c. Quæ singillatim in baptismi efficientia explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergo cogimur ad futurum tempus ea effecta referre, quæ in præsentem baptismum ecclesiæ præstat. Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut ecclesia sit sancta & immaculata. Ut exhiberet, inquit, sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata; qualem certe nunc etiam credimus esse, non in omni sua parte quidem (nam id, quemadmodum ante diximus, non est necessesse) sed in multis membris, quorum sanctitas & puritas facit, ut ecclesia

Tit. 3.

Ezech. 16.

Jon. 7.

3. p. q. 8. a. 3.

ad 1.

In Hier. ca.

31.

In feli. omn.

Sanct. ho. 3.

Esaiæ 52.

Ad ecclesiam præsentem hoc omnino referre videtur Fab. Papa ep. 3. ad Hilar. Gelasius in decret. de apost. Conc. Tol. 6. c. 1.

Sixt 3. ep.
un. c. cap. 5.
Hieron. in
ep. ad Eph.
cap. 5.

De perfect.
just. cont.
Cælestin.

ipsa sancta vere immaculataque dicatur.

Sane in parvulis adultisque nunc primum per baptismum lotis, nulla prorsus questio est, quin ecclesia sancta & immaculata sit. sed esse sine macula, ut Augustinus docuit, non absurde etiam ille dicitur, qui & criminibus caret damnabilibus, & ipsa peccata venialia non negligit mundare eleemosynis. Hos enim immaculatos scriptura vocat. Ero, ait, immaculatus cum eo. Quomodo? Observabo me ab iniquitate mea. Item, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. In his ergo, qui ab iniquitate & crimine mundi sunt (sunt autem plurimi) ecclesia immaculata est, quamvis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstantique natura contrahant omnes.

Secundum hanc interpretationem, quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, ecclesiam etiamnum extare in quibusdam suis membris quidem prorsus immaculatam, hoc est, sine omni omnino macula, in quibusdam vero ita puram, ut quiddam maculæ, levis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam columba est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut ajunt, Minerva appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantum homines possunt, optimam in terra vivendi rationem & viam, tamen in rebus minimis quandoque deficiunt. At omnis, qui peccat, non cognovit Deum: & omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit. Hunc locum D. Bernardus in Concone de Septuagesima, cujus initium, Magna mihi consolatio, accipit de filiis Dei secundum prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus Homilia quarta in hanc Joannis epistolam, & secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8. & lib. 2. contra Parmenianum, cap. 7. & multo fusius in lib. de perfect. justit. exponit filios Dei non peccare ex hoc, quod filii Dei sunt; eos vero, qui peccant, non cognoscere Deum, quia ratione peccant. Peccatum enim non a fide & scientia, sed ab ignorantia proficiscitur. Fides contra & charitas, quibus

filii Dei sumus, non agunt perperam, sed refutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familia sua sequitur, secunda secundæ, questione vigesima quarta, articulo undecimo ad primum. Eandem secuti sunt cum Augustino alii Episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit, Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum; ita homo justus, si ex lege alias naturæ repugnanti leviter aliquando deficiat, illud quoque vere dicet, Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Quam interpretationem, quoniam ei & hujus epistolæ quædam loca, & viri clarissimi consentiunt, non audeo equidem improbare. Sed ut dicam ex animo quod sentio, mihi magis Hieronymi sententia placet, qui non putat Joannem in genere de peccato loqui, sed tantum de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolæ facile cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, nec misceri posse justitiam & iniquitatem, crimina & charitatem, Christum & Antichristum, non plus certe, quam noctem & diem. Nam fuere quidam hæretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus satis fuit, si semel baptismo suscepto fidem haberent etiam sine operibus. Quem errorem a primo statim cap. Joan. cepit depellere, in hæc verba, Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur. Item cap. 2. In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est. Item eodem cap. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est. Item, Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, &c. Item cap. tertio, Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam levi futurum esse sermonem. Iniquitas enim grave peccatum est. Tunc ergo subjungit, Omnis qui in eo manet, non peccat.

Rom. 7.

In 2. l. ad
vers. Jovin.
de poen. di.
2. Si enim,

Simon Se-
lenen. quæ-
dam quæ-
stuarium si-
bi conjun-
xit, & di-
scipulos
suos docuit
libere age-
re quæ vel-
lent: secun-
dum enim
gratiam sal-
vari homi-
nes, & non
secundum o-
pera justa.
Irenæus au-
ctor est l. 1.
cap. 20.
Gnostici
quoque in
cognitione
& scientia
quam mor-
talibus fal-
so pollice-
bantur bea-
titudinem
constitue-
bant: cum
tamen ope-
ra charita-
tis negligere-
rent adver-
sum quos
ep. ad Tim.
scripta sunt
epi. Judæ &
Pet. 2. & 1.
Joan.

* Præter-
tum pro
præfenti.

cat: & omnis qui peccat, non * vidit eum, nec cognovit eum. Nam est cognitio quædam scientiaque de Deo iis familiaris, & propria, qui spiritum intellectus, scientiæ, sapientiæ, consiliique habent: quo nimirum spiritu omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoscunt Deum, quamlibet visiones & revelationes Dei habere se prædicent. Item, Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est. Qui facit peccatum, nempe mortale, ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: videlicet quamdiu filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, Charitas, in eo manet; & ut arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus, sic filius Dei crimen & flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desierit. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli. Qui iustus est, filius Dei est, qui non est iustus, nec diligit fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine epistolæ, Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, hoc est, non violat charitatem, sed servat mandata, quoniam generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. Nimirum quamdiu semen ille conservat, generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. At si volens semen illud abjecerit, ex quo semine natus est, tunc profecto filium Diaboli effectum jam malignus non solum tanget, sed utetur eo etiam pro suo. Quem Hieronymi sensum Augustinus etiam amplectitur, homilia in hanc epistolam quinta. Atque utinam hæc Apostoli doctrina nostri seculi hominibus non esset necessaria. Sed videmus esse multos, qui cura fratrum suorum & charitate neglecta, aliisque Evangelii & naturæ præceptis omissis, preculis, meditationibus (non enim contemplationes dicam) die nocturne vacantes, mentiuntur se & nosse, & diligere Deum. At in hoc scimus quod cognoscimus eum, si mandata eius observamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Hæc est autem charitas Dei, ut mandata eius custodiamus. Sane qui tum secundam, tum maxime tertiam epistolam eiusdem Apostoli legerit, intelliget evidentius, totum Apostoli sermonem eos coarguere, qui bonos, iustos, amicos; & filios Dei se esse sine proximi charitate mentiebantur.

Id vero gravius, quo majori simulationis artificio fingeant se cognitioni Dei, & contemplationi vacare. Verum de hoc argumento plura dicta sunt, quam fortasse ratio instituti operis postulabat.

Itaque ad illud ex epistola ad Hebræos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cum in eiusmodi argumentis diluendis nostra opera, & studium minime desiderentur.

Illud etiam est facile, quod in nostro argumento primum opponitur. Jam ad 9. enim demonstratum est, ut ecclesia sancta sit, non oportere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quamvis id Hieron. fecerit, ecclesiam dupliciter usurpamus, & eam, quæ undique sancta & tota corpus Christi sit, & eam, quæ cum sanctis malos habeat permixtos; sed id docemus, populum Christianum vere sanctum dici, licet non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere: Sophistarum quippe sunt meræ nugæ, gerris, ut ajunt, Siculis vaniores. Præterquam quod forsitan ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deo per baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus; hos enim scriptura sanctos appellare solet. Illud vero, quod statim additur, diligenter expendendum est. Aliud porro est partes ecclesiæ esse, aliud esse ecclesiæ membra. Nomen siquidem partis latius diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrum ad animantis corpus. Ita pars sine vita invenitur ut in lapide, ligno, ac cæteris ejusmodi: membrum autem vere & proprie sine vita ne intelligi quidem potest. Quamobrem improbi partes quidem ecclesiæ sunt, membra Ecclesiæ aut Christi non sunt: Sunt autem diaboli membra. at in ecclesia esse censentur, civesque civitati huic & annumerati & adscripti: cives mali & flagitiosi tamen. Quo vero pacto probi atque improbi eundem omnino populum consent, nec sit tamen societas lucis ad tenebras, conventio Christi ad Belial, D. Augustinus egregie explicat contra Donatist. post colla. cap. 6. Quia una ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes

Respon-
no ad 9.

In comm.
ep. ad Galat.

D. Th. 3. p.
q. 8. ar. 3. ad
secund.

Vid. 3. de
doct. Chr. c.
32.

extremis, quod ajunt, digitalis ever-
tuntur. Sive enim dicas corpus, sive
panem: sive granum, sive triticum,
seu alia similia quævis: nomina sunt,
quæ bonis per se conveniunt quidem,
sed per bonos illi etiam populo, cu-
jus boni primariæ sunt partes. Hunc
vero sensum omnia quoque Augustini
verba præ se ferre notius est, quam
ut indicandum sit. Negat enim malos
in corpore Christi esse, nec posse ha-
bere Christum membra damnata. Ne-
gat in columbæ membris computari.
Negat ad illam ecclesiam pertinere,
quæ non habet maculam nec rugam.
Negat spectare ad compagem domus
Dei, aut in ea etiam habitare, in qua
unanimes solum habitant. Etenim hæc
universa, ut per sepe dictum est, tan-
tum probis ex se attribuuntur, & ho-
rum ratione attribuuntur ecclesiæ:
quemadmodum ratione partis in toto
ipso insignis atque præcipuæ, quædam de
toto enuntiare solent, quæ partibus sin-
gulis non perinde conveniunt. Quan-
quam Augustinus illam fortasse Hiero-
nymi partitionem secutus est, ut ec-
clesiam bifariam distribueret: & eam,
quæ omni ex parte bona Christi que
corpus sit: & eam, quæ ex bonis ma-
lisque confletur. Qua vero fronte no-
bis Augustinum objiciunt, qui in libro
retract. 2. cap. 18. & in Psalmum 24.
ac 25. & libro contra Petil. 3. cap. 12.
& de unitate ecclesiæ cap. 13. & con-
tra Donatist. post collat. a. 4. usque ad
undecimum cap. nostram habet aper-
tissime constantissimeque sententiam?
Nec dubium est, Cyprianum atque Hiero-
nymum eadem nobiscum concinuisse:
illum in epistola ad Maximum, hunc
in comment. epistolæ ad Galatas, &
in dialogo adversum Luciferianos. Ac
de nono argumento hætenus.

De com. di.
4. Est uni-
tas.

3. lib. Ep. 3.

Cap. 1.

Respon.
ad 10.

Respon.
ad 11.

Decimo vero argumento ex his,
quæ in 7. dicta sunt, satis, ut arbitror,
respondum est.

At undecimo argumento hoc habe-
to responsum. Non abhorret a sacra-
rum literarum consuetudine, si eun-
dem omnino populum nunc propter ju-
stos felicem beatumque dicamus, nunc
propter improbos miserum & infelicem.
En Moyses Israellem modo vocat po-
pulum electum, beatum, gentem san-
ctam, populum Dei peculiarem: mo-
do durissimæ cervicis populum, stul-
tum, & insipientem. Atque Esaias in-
terdum populum Gomorrhæ, interdum

etiam populum Dei appellat. Et reve-
ra si scripturæ usus est, quemadmo-
dum in confutatione secundi argumen-
ti multis exemplis patefecimus, per-
inde populum reprehendere, ac si o-
mnes mali essent, atque ita consolari,
ut si omnes essent boni: confectarium est
quoque, ut populus idem & in repre-
hensione vituperationeque vocetur ini-
quus, & in consolatione ac laudatione
sanctus. Nec August. dubitavit, eccle-
siam nigram in malis, formosam in bo-
nis interpretari in 3. lib. de doct. Christ.
cap. 32. Quin Origenes ecclesiam pro-
pter eos, qui columbas in illa ven-
dunt, speluncam latronum appellavit,
tract. in Mat. 15. Quod si hoc nos præ-
sidium deficeret, habemus alterum:
quod in hujusmodi major quædam vis
boni, quam mali est, plusque omnino
valent pauci boni, ut plebs bona sit,
quam multi mali, ut nominetur mala.
Ecclesiam præterea sanctam dicimus,
quod Deo peculiariter sacra sit: qua
ratione, quamvis mali in ea sint pluri-
mi, Synagoga Sathanæ appellari nec
debet nec potest. Hinc enim in con-
cilio Constantiensi ejus impudens ma-
ledicentia damnata est, qui Romanam
ecclesiam Synagogam Sathanæ appel-
lavit. De undecimo autem argumento
dictum est satis.

Duodecimum vero infirmum & nu-
gatorium est, tametsi Calvinus inde e-
xultare non dubitet, unde erubescere
debuisset. Ratiocinatur ille quidem in-
terdum argute, sæpius eleganter: sed
quandoque adeo inepte, insulse, fri-
gide, ut vix eum credas, non dico eru-
ditionem acumenve, sed aut rationem
omnino ullam, aut sensum etiam com-
munem habuisse. Tantam hæreticus er-
ror & cæca pertinacia potest, ut o-
mnem prorsus doctrinam adimat, in-
telligentiæ lumen extinguat, & uni-
versam ingenii retundat aciem. Sed ad
rem. Illud est verum, Græcos esse
schismaticos, ideoque apud eos eccle-
siam non esse. Credimus enim unam
catholicam ecclesiam. Quare neces-
se est, ut qui ab unitate se separat,
quoniam non est in una ecclesia ca-
tholica, ne in ecclesia quidem il-
le sit. Nec Græci solum schismatici
sunt, sed sunt etiam hæretici, tum
propter alia, tum hac præcipue de cau-
sa, quod negant unum totius ecclesiæ pa-
storem esse a Christo in B. Petro in-
stitutum. Sed hæc importune hoc lo-
co,

Respon.
ad 12.

eo, alibi opportune differentur. Quod si qui a Christo vero ecclesie capite ita deficient, ut ei abrogent fidem: hos fateor, ac multo etiam magis privilegium ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo pontifice, una sine dubio ecclesia manet, & manet in ea spiritus veritatis: sed manca & imminuta sine Christi vicario, & ecclesie catholice uno pastore relinquitur. Quocirca licet veritas tunc etiam in ecclesia sit, at si controversie fidei & religionis oriantur, ecclesie iudicia sine capite in terris non adeo certa erunt. Quae persequi, huius loci non est. Atqui Apostolus, cum eo loco dedita opera ecclesie unitatem definire vellet, ejus ei prorsus oblitus est, a qua re nos dicimus unitatem ecclesie pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum futilitatem, qui cum non servarint unitatem spiritus in vinculo pacis, sed ab ecclesie se corpore sejunxerint, Paulum eo loco nobis objiciunt, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, & non duo Christus habet, quo modo nos duas ecclesias admitteremus? Et si una est fides: qui in fide & religione discrepat, hic quomodo in una ecclesia est? Qui autem Christi vicarium contemnit, is ne unum filium agnoscit? Certe qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec spiritum unum colit, nec patrem unum suscipit, nec in una promde ecclesia est: quae sine recta & catholica fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verum isthac, quae extra causam, praeterque institutum invitis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Graecis, ajunt, viri boni sunt aliqui. Sane, si sunt aliqui, hi tantum erunt, qui cum catholica fide consentient, qui ab schismate alieni sunt, qui unum unius corporis tenent caput, unumque unius ovilis pastorem, non in caelis solum, sed etiam in terris. Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco sui ecclesie relinquere: quem simulatque fidelis abjiceret, & corporis & ovilis defereret unitatem. Quemadmodum in Israel sub Hieroboam quidam erant viri pii, sed illi tantum, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditabantur. Verum haec alias. Nunc illud admonendum puto, Apostolum eo loco ec-

clesiae perfectam unitatem communioneque describere: nimirum qualis iam bonis sanctisque viris reperitur. Meminisse enim opus est, corporis nomen proprium esse ecclesiae justorum. Unum igitur corpus uno primum spiritu definitur, qui illud non modo quasi anima vivificet, sed tanquam spiritus membra ejus singula ad finem suum quodque agat, moveat, instiget. Deinde unum corpus unam quoque spem vocationis requirit: ubi spei vox pro re gloriaque sperata usurpatur, ut illo etiam loco, Spes autem, quae videtur, non est spes. Unum igitur finem, sicut cetera, haec etiam respub. habet, ad quem omnes ejus cives vocati ac destinati sunt, in quem proinde spectant omnia huius corporis membra. Tertio loco una resp. unum Dominum, unum regem, unum caput desiderat. Nam si duo habeat capita, monstrosa erit. Exigit praeterea unam fidem. Nisi enim huius reip. cives fideles sint, Dei populum non conficient. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quod nisi una sit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeo nec una Dei ecclesia. Quid quod si diversa credimus, cum fides sit quasi huius corporis oculus, eundem scopum & finem habere non possumus? Una ergo fides necessaria est. Necessarium est denique praeter haec, baptismum unum, in quo inest ceterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippe Christiana non interiore solum fidei communione ac charitatis vinculo, sed externa etiam fidei testatione, sacramentorumque consociatione constat. Ex quo fit, ut nisi in eodem baptismo, eisdemque omnino sacramentis membra exterius colligata sint, in unum Christi corpus, quod est ecclesia, coire non queant. Fecit autem apostolus solius baptismi mentionem, tum quoniam inter omnia sacramenta vel maxime est unum: tum quoniam hoc sacramentum Christianae gentis proprium signaculum est, quo videlicet non consignamur modo, sed etiam sacramur. Id quod Synagoga circumcisio praestabat. Jam in verbis, quae addit Paulus, Unus Deus, unus pater, &c. eo, ut mihi videtur, respicit, ne in uno huius reip. domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Unum itaque dominum cum dixisset, blandioribus vocibus

bus dominatum mollit ac mitigat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus: unus enim Deus idem est, unusque etiam pater. In Dei porro nomine bonitatem, suavitatem, providentiam muniminis intellige. Beatus, ait, populus, cuius Dominus Deus ejus, sed ille multo beatior, cuius Dominus pater ejus. in patre siquidem singularis amor & cura minime vulgaris designatur, ut non tam regnum, quam patris unam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dum Pauli verbis institit atque hæsit oratio, a proposito longius excurri, institutique mei pene immemor factus sum. Dicebam, Apostolum perfectam corporis ecclesie unitatem causis suis omnibus definire. Ecclesie vero unitas latius extensa est, & in eis invenitur, qui non servant unitatem spiritus in vinculo pacis, nec inter se per amorem adhærescunt, nec alii alios apprehendentes capiti suo connectuntur. Quin etiam partes quædam in hoc toto sine fide insunt, ut hæretici occulti, quamdiu ab ecclesia non sunt exclusi. In quibus satis est unum baptisma, sacramentorumque eadem societas & communio, ut in una ecclesia esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos, cæterosque Ecclesie ministros potestate ac jurisdictione per hæresim abditam interiorumque privari, non modo non certum, sed ne probabile quidem esse, maxima auctoritate Theologi affirmant. Rectores vero ac magistratus, & reip. omnino administratos illos esse, qui reip. hujusmodi partes non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse æquam in omnibus Ecclesie partibus unitatem, sed in quibusdam valde imperfectam. Id si minus intelligitur, ex corpore naturali percipi potest: in quo sic spiritus & anima existit, ut partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animalem, aut spirabilem facultatem, perinde ut si partes illæ nec animam, nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cum membrum aliquod sensu & vita carens arescit in corpore, quoniam reliquis omnino partibus continuatur, motum quemdam externum ab spiritu participare: quamquam spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profecto modum

spiritus Christi in corpore Ecclesie tenet ac servat. Quasdam enim partes ita animat, & vivas facit, ut nihil illis deesse vitalium motionum videatur; in quasdam sic influit, ut non vitam eis quidem, sed interiorem quandam spirationem quasi vitalem conferat; aliis autem exteram vim suam facultatemque dimittat: ut quamvis mortua prorsus & arida membra sint, quia non sunt tamen a corpore excisa, a spiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectarum mirabilis continuatio ac series, licet tenuis illa quidem & modica sit, at tantum in Ecclesia valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita Ecclesiastici corporis appellentur. Væ, inquit, vobis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum: Membra videlicet aliquando, non ex vita, quam sua sponte & natura vendicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt, per metaphoram transferri solent. Ita qui locum primum in Ecclesie gubernatione tenet, caput Ecclesie ille dicitur: tametsi proprie ac vere membrum corporis Ecclesie non est. Sed de his, quæ ad Ecclesie unitatem spectabant, quantum huic loco satis erat, dixisse videmur. Nunc de universitate Ecclesie dicamus: nam id in tertio decimo argumento quæritur.

Καθολικὴ Græce, si verbum verbo reddas, secundum totum interpretabere: ὅλον enim totum est. Unde catholica, ut Augustinus ait, nomen accepit: quod in toto orbe juxta prophetarum prædictiones diffusa est. Quia vero in toto orbe universæ etiam gentes intelliguntur: inde adeo venit, ut Ecclesia catholica, id est, universalis nominetur, quoniam in omni gente, populo, natione, sexu, conditione, longe lateque patet. Cujus utriusque rei extat insigne illud oraculum, Postula a me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Atque hoc discrimine non solum a Synagoga, sed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicant, Ecclesiam propter communem fidem, universalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Ecclesie atque doctrina multifariam communis & universalis est. Primum ratione hominum, juxta illud, Prædicate Evangelium omni creaturæ: deinde ratione loci, quem-

Amos 6.

Respon.
ad 13.

Mala. 1.
Daniel. 2.
Esai. 54.
Ps. 18. & 71.
Marc. ult.
Astor. 1.
Genes. 26.
Ps. 21. 71.
& 116.
Luc. 24.
Apoc. 5.
Colo. 3.
Psal. 2.
Ad Tit. 1.

Matth. ult.

Mat. ult.
& ad Rom.
10.

2. Cor. 1.

Psal. 118.

quemadmodum scriptum est, Prædicaverunt ubique, & in omnem terram exivit sonus eorum. Præterea ratione temporis; quoniam Apostoli non tum hoc, tum illud, sed idem dixere semper. Fidelis, inquit, Deus: quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo, Est, & Non: sed, Est, in illo fuit. Item, Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas. Et posterius, In æternum Domine permanet verbum tuum, in generationem & generationem veritas tua. Quod igitur ab omnibus in omni & loco & tempore certo atque constanter creditur & docetur, id vere dogma catholicum nuncupatur; & quæ huiusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea vere Ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconstantes, clandestinasque doctrinas. Bene ergo & prudenter Vincen. Lirinen. de proph. nova. In ipsa, inquit, catholica Ecclesia, ad quam non una natio, non unus angulus, sed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere propriæque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat: quæ omnia hæc vere universaliter comprehendit. Quæ cum ita sint, ille est verus germanusque catholicus, qui, quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit. Quidquid vero ab aliquo deinceps uno præter omnes, vel contra omnes novum & inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potius intelligat pertinere. Hactenus Lirinen. Scio causas proferri alias solere, cur Ecclesia catholica sit; sed hæc mihi visæ sunt cognominis huius asserendi gravissimæ. Quibus positis illud argumentum facile diluitur. Primum enim Ecclesia non ita modo contracta est & adducta in angustum, ut in orbe diffusa non sit; quin nostra memoria novus orbis apparuit multo maximus atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exivit, ne quispiam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos, cæterasque nationes, in quibus Christi nomen aut vivit, aut non omnino deletum est, minorem partem orbis occupare. Deinde satis est, Ecclesiam semel in totum

mundum esse fusam, ut etiamnum vere catholica dicatur. Nempe eadem Ecclesia est, eandemque fidem tenet, quam Apostoli in universa terra vulgaverunt. Sane vero fidei præsentis universitas ad eam universitatem referenda est, quæ tempore antea in Ecclesia fuit: & hæc ad illam tandem, quam Apostoli in totum orbem ediderunt, quemadmodum in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, ut quamvis Christiana fides in unius forte provinciæ angustias redigeretur, nihilominus catholica esset, & provincia item, quæ eam fidem haberet, Ecclesia esset etiam catholica. Nam & Ecclesiæ singulæ sub universali comprehensæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam universalis tenet, tenuitque semper Ecclesia. Sed hæc, & ea quoque quæ restant, perspicua sunt omnia. Breviter itaque expedienda sunt.

Objicitur ergo in quarto decimo argumento, frustra omnium fidelium sensum expectari. Cui ego argumento hæc brevissime retulerim. Duo sunt rerum genera, ut alias dictum est, quæ ab Ecclesia creduntur. Unum est earum, quæ ad omnes æque pertinent; ut Deum esse hominem, animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valde difficile, omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, ut seorsum rogentur singuli, quod & permolestum esset, & oppido quam ridiculum, sed singulorum fidem in huiusmodi statim se se prodere: satisque mediocri adhibita diligentia cognitam nobis & perspectam esse posse, præsertim si res in contentionem veniat, & vulgus suo more caleseat. Alterum est genus earum rerum, quas cognoscere non rudium & imperitorum in ecclesia, sed majorum & sapientium interest; ut epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac reliqua similia quamplurima. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perinde erit, ut si a cæco sensum colorum postularis. Caute igitur atque prudenter, cum huiusmodi fortasse res in sermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulo modestiores sunt, nihil omnino affirmate asseveranterque pronunciant; sed id se credere ac sentire in hæc rebus profitentur, quod ecclesia credit, ac sentit. Quo profecto nomine sapientes ecclesiæ majoresque designant. Porro sive in hoc,

Respon.
ad 14.

sive

sive in illo genere quæstio versetur, ut a Christo nobis institutum, atque præscriptum est. populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec vero potest; quoniam, ut hic pro certo, & probato sumimus, ligandi, solvendi, iudicandique potestas in singulis fidelibus non est, sed in ecclesiæ præfectis, atque pastoribus. De qua re alio loco differemus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controversia certum argumentum ex communi fidelium sensu depromi; quamvis non oporteat sigillatim omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ sunt doctorum, atque sapientum, solam horum sententiam expetendam; vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis; hi faciunt nullam. At vero in utrarumque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec sapientes omnes habent locum; sed ii tantum, qui sint ecclesiæ pastores, quemadmodum libris sequentibus explicaturi sumus. Ea vero argumenta, quibus pastorum veritas atque auctoritas impugnata est, in librum huic proximum differantur, ubi hæc, multaque id genus alia longe opportunius refutabimus.

Cæterum quod duo symbola ecclesiæ internoscendæ Calvinus ponit, nempe ordinem in verbo, & sacramentis a Christo commendatum, ad quas omnino notas ceu ad lydium lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ ecclesiæ nomen obtendat: bene profecto haberet, nisi hunc lydium lapidem in manu habere ipse vellet, cæteris negaret omnibus. Nos asserimus, Lutheranos nec syneeram Evangelii doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contra nobis utramque notam inurunt. Ecquis erit iudex? Negant apud nos ecclesiam esse; apud se, ut nos dicimus, existere mentiuntur. Ecqui sunt ii tandem, quibus lapis iste lydius est certus, solidus, germanus ad veram ecclesiam explorandam? Arrius, Nestorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tum etiam cum Ecclesiæ bellum facient, eadem omnino insolentia se habere præferent duas illas Ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quacunque de fide cum hæreticis controversia Ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinus, nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perinde gerere,

ut a Christo nobis institutum, atque præscriptum est.

Notior est ecclesia, mihi crede, notior est, quam ut quibuslibet motis quæstionibus ejus non solum auctoritas, sed res omnino & nomen in dubium revocentur. Verum hoc loco Calvinus sic insulsus extitit, ut nihil aliud ejus, nisi ipsa insulitas rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse, modo ait, modo negat: nunc ecclesiam dicit nunquam fuisse intermortuam, nunc contra verbi puram prædicationem asserit aliquot jam seculis evanuisse: tum affirmat sub Romano Pontifice, quem Antichristum vocat, non esse ecclesiæ nomen abolitum, sed sub ejus quoque tyrannide ecclesias manere, tum astruit, præsentem omnes catholicorum cœtus idololatria, impiaque doctrina contaminatos esse, claviumque proinde non habere potestatem. Quod si ita est, Christi ecclesiæ qui sunt? Nempe, si Christi ecclesiæ sunt, ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porro si membra sunt veræ catholicæque ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item nisi stultum mihi quoque ipsi videretur, exigere ex illo, cogeremque ut responderet, num viros aliquot probos in catholicorum concione esse arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum sunt idololatriæ, & in impietate esse pius nemo potest; eadem profecto causa ante Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset, quippe cum ejusdem criminis rei essent omnes, in eodemque errore versarentur. Ecclesia ergo Christi catholica jam ante Lutherum nulla in orbe erat. Et ubi nam sunt illæ de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam apertæ, claræ, perspicuæ sunt, nulla iste interpretatione potuit eludere? Sin autem vere pii inter nos sunt aliqui; non est certe apud nos ecclesia impia, sed pia; a qua cum se contentionis studio Lutherani separaverint, exploratissimum est, a vera eos Christi ecclesia descivisse.

Quid? Anne ambiguum est, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, cæterosque optimos, ac præstantissimos viros, quos catholici & veneramur & agnoscimus, vera ecclesiæ Christi membra fuisse? At illi stant a nobis universi, Lutheranis universi repugnant; quod facilissimum

limum est ostendere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum ecclesia Christi bellare? Quasi vero difficile esset, causis evidentibus, ac necessariis addicere, hos neque in Apostolica, neque in catholica, neque in sancta, nec in una ecclesia esse. Nihil sane facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si hujus esset aut loci aut temporis. Nimirum quibus omnino rebus cum Donatistis Augustinus egit, ut eorum animos ad veram notionem ecclesiæ unius, sanctæ, Catholicæ, atque Apostolicæ revocaret, iisdem nos Lutheranos vincere nullo negotio & labore possumus. Atque si res ipsæ, quæ tamen in manu nostra sunt, in hac nos pugna defererent; at cognomina Catholici, ac Lutherani apertissime, planissimeque demonstrant, veram germanamque ecclesiæ notam & characterem habere nos, illos non habere: quamvis ecclesiæ no-

men fingant, simulent, obtegant. Sicubi, ait Hieronymus, audieris eos, qui dicuntur Christi, a quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentinianos, Pelagianos, &c. scito non ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus, atque Epiphanius hæreticos a Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cum itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum & expeditum est, eos a communi fide, atque ecclesia catholica in privatam, & singularem hæresim abiisse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est; unus cælestis est Christus, a quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hæreditarium. In Christi igitur ecclesia sumus, de qua hæc ut brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar: meque ad meum munus, pensumque revocabo.

Adver. Luciferian.

Lib. 1. cont. Crescon. Hæres. 70. Audianor.

Finis Libri Quarti.

AUCTORITATE CONCILIORUM,

Quæ quarto loco est posita,

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

*Argumenta continet, quibus hæretici n-
tuntur ad hujus loci auctori-
tatem labefactandam.*

2. Arg.

P

Ost ecclesiæ auctoritatem, auctoritas Conciliorum sequitur, quam hæretici plurimis argumentis op- pugnant.

Illud primum est, quod ecclesia columna est, & firmamentum veritatis. At in Synodum soli cardinales, & episcopi veniunt, qui & numero pauciores sunt, nec auctoritatis pondere, hoc est, nec virtute, nec sapientia graviores: non ergo Synodus regula credendi ecclesiæ est, sed contra, ecclesia synodo.

2. Arg.

Deinde Pontifices & Pharisei collegerunt concilium, cujus sententia impia fuit, Joannis 11. capitulo legitur: non ergo semper Synodi sacerdotalis judicium probandum est. Sicut enim principes sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum Matth. 26. & omnes principes sacerdotum, & seniores populi adversum Jesum consilium inie- runt Matth. 27. ita & episcopi ac pontifices nostri contrariam Jesu Christo sententiam ferre possunt.

3. Arg.

Præterea si veritatem episcopi tenent, & falli non queunt, id ex divi- no aliquo pacto proficiscetur. At pactum hoc nusquam apparet, atque ut appareat, haud aliter interpretandum est, quam illud, quod cum Levi olim & posteris ejus Dominus inquit. Pactum, inquit, meum cum Levi. Lex veritatis fuit in ore ejus, & iniquitas non est inventa in labiis ejus: in pace & æ- quitate ambulavit mecum, & multos

Malach. 2.

avertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege: irritum fecistis pactum Levi, dicit Dominus exercituum. Item: Obsecro, Domine, custodiens pactum custodientibus mandata tua. In quorum verba Hieronymus, Non ergo, ait, quod pollicetur Dominus, statim futurum est, sed in eos sua promissa complet, qui custodiunt mandata illius. Unde constat, pactum retinendæ veritatis quondam cum sacerdotali tribu initum per posterorum culpas irritari. Quo fit, ut ad eundem quoque modum, si Apostolis, & succedentibus omnino Pontificibus veritas a Christo promissa est, eandem tandiu sint servaturi, quamdiu id non suis peccatis egerint, ut veritate destitui mereantur. Alioqui, ut Hieronymus in hunc Malachie locum ait, Ad sacerdotum quidem pertinet disciplinam, interrogatos respondere de lege, sed si ignorantiam in cæteris diligenter negligentem, frustra jactant dignitatem, cujus opera non exhibent. Atque idem etiam Hieronymus scribit, falso sacerdotes illa jactare: non peribit lex a sacerdote, nec consilium a sapiente, nec sermo a Propheta, cum scriptura dicat, In perversam animam non intrabit sapientia. Et per Ezechielem Dominus, Quærent, ait, visionem de Propheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus. In quæ verba idem ipse Hieronymus, Hæc autem, inquit, non solum eo tempore, quando Babylonius contra Hierusalem veniebat exercitus, a Prophetis, sacerdotibus, & senioribus quærebant

Dan. 9.

Hierem. 23.

Cap. 2.

bantur, sed quotidie in ecclesiis requiruntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque perdiderint, frustra Prophetas, & sacerdotes, & seniores habere se jactant. Adde huc illud Hieremæ testimonium, Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? & tenentes legem meam nescierunt me, & pastores prævaricati sunt in me, & Prophetæ prophetaverunt in Baal. Quibus verbis utendum esse adversus nostri ordinis magistros, Hieron. in commentariis auctor est. Adde illud etiam, Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt. Quibus ex rebus facile intelligitur, non esse fidendum pastorum sacerdotumque judiciis, præsertim si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solum in concilium coguntur, concilium profecto errare potest.

Præterea conciliorum auctoritas illo potissimum testimonio probari solet, Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. At hoc testimonium probaret æque, provincialium synodorum certa esse judicia: quod a recta fide alienum esse cum ex aliis, tum vero magis ex Concilio Carthaginensi sub Cypriano constet, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati, contra orthodoxam de unico baptismo doctrinam erravere. Synodorum ergo veritas infirmo, aut nullo potius fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantum conciliis se assuturum promissit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primum ergo fidem faciant se coire in Christi nomine: nam fieri potest, ut improbi episcopi adversus Christum conspirent. Deinde nihil verbo Dei addant, aut detrahant, illis enim hæc lex præscripta est.

Ad hæc concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum vero trecentorum pontificum cum Leone Imperatore. Concilia igitur quamlibet generalia nullum argumentum firmum Theologis subministrant.

Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum, sed multa peccavit, ut videre est canone secundo, tertio, decimotertio, quinquagesimo quinto, & sexagesimo septimo. Errare igitur in fide & moribus concilia possunt.

Albertus insuper Pighius vir doctus & pius multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ, & septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeo certa est, ut in dubium vocari non debeat.

Præterea Concilium Constantiense definit, Concilium esse supra Papam, Florentinum autem sub Eugenio IV. & Lateranense sub Leone X. contrarium dogma finierunt: conciliorum ergo auctoritas infirma est.

Rursum Concilium Basiliense definit, esse hæreticum qui negaverit, Concilium esse supra Papam, aut asservaverit Papam transferre in alium locum posse Concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tam insanus post ea tempora fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit: conciliorum ergo judicia incertiora sunt, quam ut certam fidem facere possint.

Præterea Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, cap. 3. Plenaria concilia, inquit, sæpe priora a posterioribus emendari. Id quod certe non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed & Isidorus quinquagesima distinctione, capite, Domino, Quotiescunque, inquit, in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius sententia concilii magis teneatur, cujus antiquior & potior extat auctoritas. Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt, atque adeo inter se pugnantia.

Præterea, cum concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum, erravit aliquando, ut catholici ultro ipsi fatentur: si integrum, frustra ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cum Romanus Pontifex sine generali concilio rite de fide pronunciet, quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vane profecto congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistola ad

6. Arg.

7. Arg.

8. Arg.

Sess. 4. & 5.
Sess. ult. actio. 11.

9. Arg.

Sess. 3. 3.

10. Arg.

11. Arg.

Cap. 2.

Esa. 56.

4. Arg.

Matth. 18.

August. de bapt. cont. Donat. li. 1. cap. 18.

Rufin. lib. eccl. hist. 10. cap. 21.

Leo ep. 12. 13. 21. 22. 23. 24. 26.

5. Arg.

Tho. vval. lib. 2. doct. fin. an. c. 9. Vin. in spe. lib. 24. c. 12. Turr. lib. 3. c. 58. septima synodus ubi illa Constant. damnata est.

K

Pro.

Procopium, quæ est numero centesimo secundo, plane testatur in hæc verba, Quodcunque episcoporum concilium fugio, propterea quod hætenus nullius omnino Synodi finem aliqua utilitate præditum, & unde res male habentes non magis exacerbata, quam curata fuerint, videre licuit.

12. Arg.

de con. dist.
2. Ego Berengar.

In libr. de
capt. Bab.

Postremo Oecolampadius argumentatur ex Concilio Romano sub Nicolao, ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quæ nec Rossensis libro tertio contra Oecolampadium cap. 12. nec Cajetanus in libello de Coena Domini ab errore liberare potuerunt. His atque aliis argumentis contra hujus loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nulla argumentatione, sed sola assertionem conficit, inquit, sæpius erraverunt concilia, præsertim Constantiense, quod omnium impiissime erravit. Et in quadam ad populum concione concilium primum, cui Apostoli & eorum discipuli interfuerunt, errasse ait, eo quod senserint legem & opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hunc nos locum & confirmare, & tueri semper oportet, nec ex vera ecclesiæ sententia falsaulla ratione moveri.

CAPUT II.

Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sane loco significet.

Nihil dubium erat, quin synodi vel concilii nomine, eadem quippe res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad ecclesiæ sive fidem, seu mores pertinerent. At Lutherani novum concilium volunt, omnibus retro seculis inauditum, ubi de fidei questione judicent non episcopi & sacerdotes, sed rhetores, & laicorum turba, qui non via & ratione, sed verbis & clamore prævaleant. Verum hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium ecclesia congregari non potest; & ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgus disciplinæ nostræ controversiæ referantur. Quod si ad rem publicam vel in pace, vel in bello

continendam stultum esset concitari & ineruditæ plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multo etiam magis velle, ut in gravissimis de fide questionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis tuto & prudenter magistratum curæ, diligentia, consilio sese tradit, nec ferendis legibus quicquam sibi aut consilii aut auctoritatis vendicat; cur plebem hi Christianam incitant, ut suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in confessum illum admitti, ubi causæ omnino publicæ non a privatis hominibus, sed a publicis ecclesiæ magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquit, adeo rudes & tardi, ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentia, aut doctrinæ questionem ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitia: sed id cupimus, quod & merito & optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, & si qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; & sive sacerdotes, sive laici, deligantur viri prudentia ac sapientia celebres, quorum consilio res omnes ecclesiæ, publicaque negotia gerantur. Quoniam non decet, ut in his, quæ religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur: aut in his, quæ sunt doctrinæ, laico docto antestet sacerdos indoctus.

Sed quod de ignaris episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus: nam & hoc primo jam capite inter cætera objectum est. Quod vero dicunt, selectos e plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissime, nec intelligant, qualis sit reipublicæ Christianæ facies & forma a Christo instituta. Qua de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc vero cum Lutheranis ego non pugno, utrum omnes fideles sacerdotes sint; non, utrum scæminæ a Christo sint ad ecclesiæ munia & sacrorum administrationem admittæ: quoniam hujusmodi questionem non sunt præsentis operis & instituti. Tantum dico, non scæminas, non laicos, sed solos sacerdotes & episcopos oportere in concilium cogi. Veniam, inquit Dominus Moyse, ad te in caligine nubis, ut audiat me populus

Exod. 19.

Ius loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Descende, & contestare populum, ne forte velit transcendere terminos, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur; & ascendes tu & Aaron tecum, &c. In hanc ergo formam Christus per Episcopos & Sacerdotes populum Christianum instituit: nec plebei ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed præscriptis terminis contineri.

Sed ais, Moyses sacerdos non erat, & tamen ille docebat populum, religionisque quæstiones finiebat. At primum, nego Moysen sacerdotem non fuisse. Moyses, inquit, & Aaron in sacerdotibus ejus, Psalmi nonagesimo octavo. Item non modo obtulit Deo munera & immolavit: verum etiam Aaron & filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo diserte explicatum est. Deinde dato mihi legislatorem alium, dato ducem & prophetam a Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis Deus tantum auctoritatis dederit; & tunc ego fortasse dicam, ejusmodi virum, etiam si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moyse concessum est. Transferri itaque passim in alios non debet. Nam quid proprie in controversiis finiendis legislator ipse præscripserit, planum in lege & expeditum est. Si difficile, ait, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, &c. sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dextram, nec ad sinistram. In ambiguis ergo quæstionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorumque iudicio requiescere. Adde huc illud Aggæi, Interroga sacerdotes legem. Adde etiam illud Malachiæ, Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est. Nec in veteri Testamento solum ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendaque doctrina; sed in novo etiam aservatur, ut in utraque juxta re populus ab episcoporum sacerdotumque labiis & iudicio pendeat. Nam, quod ab episcopis percipienda Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4. inquit, Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios

autem pastores, & doctores, &c. Quo loco Paulus, cum Apostolos, Prophetas, Evangelistas, quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen & doctores severe sane atque prudenter re ipsa confusos, sola cogitatione distinguit, ut idem esse in Ecclesia, qui & pascere & docere, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, qua nulla pernicies major Christianorum vitæ potuit afferri. Apostolus autem penes Episcopos ut regendi, ita quoque pascendi ac docendi auctoritatem esse voluit. Attendite, inquit, vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei. Et rursum ad Timotheum, & Titum, non alios episcopos, alios doctores, sed eundem episcopum doctoremque præscripsit. Ac per Hieremiam Dominus, Dabo, inquit, pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. Doctrina igitur evangelica a pastoribus Ecclesie expectanda est, quos & episcopos esse, & doctores tradidit Paulus. At vero, quod episcoporum ac Sacerdotum etiam sit de fidei controversiis decernere, Act. 15. cap. tradit Lucas. Cum enim venissent Paulus & Barnabas, & quidam alii Hierosolymam, suscepti quidem sunt ab Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, sed cum proposita esset quæstio, conveniunt, ait, non fœminæ, non juvenes, non laici; sed Apostoli & Presbyteri videre de verbo hoc. Quod si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium Synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos presbyteros cum Apostolis congregandos existimavit; quid est, quod nos in Ecclesie gravissimum cœtum mulierculas, lanios, coquos, sartores convenire cupiamus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi literarum scientiam assumere. Præterea cum in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contra vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesie igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Præterea claves regni cœlestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. Firmiter, de sum. trin. dicitur; nec enim quæ alterius & loci & temporis sunt, ea nunc probare debemus: in clavium

Act. 20.

1. Tim. 3.

1. Tit. 3.

Cap. 3.

Deut. 17.

Cap. 2.

Cap. 2.

autem potestate eadem res sunt, aperire & solvere, & claudere & ligare, quemadmodum vel ipse Christus Matt. 16. cap. explicuit. Solvere ergo quaestiones circa fidem exortas, ligareque fideles expleto jam iudicio ad credendum non quorumlibet est, sed eorum tantum, qui ut claudendi & aperiendi, ita ligandi solvendiue auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea impedimenta tollere, quibus janua regni caelorum clauditur, clavium manus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quae sine dubio in ejusmodi impedimentis est, ii proprie tollent, quibus claves concessae sunt. Accedit ad hæc, quod Apostolus ad Rom. 10. caelos esse intellexit Apostolos, cum eis illud aptavit, In omnem terram, &c. Apostolorum ergo, & eorum, qui Apostolis succedere, proprium erit illustrare ceteros, ac vi sua populum continere. Quod si caeli illustrationes tollis, quibus omnia, quae terra parit, maturata pubescunt: infœcunda hæc maneat necesse est, ac vere juxta nomen suum arida. Atque etiam si tenebrae operient terram & caligo populos, non has alii discument, quam quibus a Christo dictum est, Vos estis lux mundi. Qui vero, quod superiorum est munium, inferioribus in Ecclesia tribuunt, hi similes sunt, ut si qui aut in terra vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his fusius & accuratius ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter attigisse. Nec est profecto cur majorem in hac re lucem desideremus, quam non ratio modo, sed perpetuus etiam Ecclesiae usus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoria, nisi episcopi & presbyteri in concilium vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiae, & rectores sunt. Episcopi enim, quos anulares nostri vocant, sine causa aliquando in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam & sine causa in Ecclesia sunt. Verum hæc alia.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sane, nisi me opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ita nec anulares isti Episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippe Ecclesiastici Concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate

transfigitur. ferre namque sententiam, solvere aut ligare absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut de fidei quaestionibus judicare: quorum neutrum sine ligandi, solvendiue jure sacerdos facit. Sed utcumque hæc habeant, errant certe in media luce Lutherani, qui synodum aliter quam episcoporum & sacerdotum collectione definiunt; errat quoque turpiter pueriliterque Bucerus, cum ait, in synodum Ecclesiae non debere cogi, nisi Dei filios. Primum enim, si solum Dei filii synodum Ecclesiae faciunt, quaero an convenire debeant ultro nec vocati, an potius futurus sit aliquis, cujus evocentur imperio. Si vocati in concilium veniant, ecquis, rogo, ille futurus est, qui veros Dei filios internoscat? Sin ultro veniant, quisque ergo de se iudicium feret, & suae bonitatis opinione fretus in concilium sese ingeret? Sed ut de se conjecturam habeat, quomodo reliquos justos esse & sanctos intelliget? Atque ut huiusmodi hominum insaniam apertius deprehendas, finge in rep. unam qualibet cives, qui sua & sponte & auctoritate se congregent ad censendum de legibus, de magistratibus, de religione, idque eo quisque audacius, quo magis virtuti suae & studiis fidit. Num talis Reipub. forma & species, non a Solone dico, aut Lycurgo, sed ab ullo omnino cordato homine probaretur? Non igitur ea confusio ac perturbatio in Ecclesiae synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem & oppidulis homo sanæ mentis admitteret. Nisi forte in illam insaniam recidamus, ut putemus, hominem, simulatque Dei filius esse desierit, potestate quoque regendi, pascendi, iudicandi, ligandi, solvendi iri destitutum. Quod quidem quale sit, non est huius operis ostendere; sed in Repub. prophana animadverti potest, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeo obscura est, ut non queat aliquando facile deprehendi: id quod in Christiana repub. non perinde facile est, cujus scilicet præcipua virtus, qua filii Dei & nominantur & sunt, occultissima est. Non enim qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus

cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quamobrem si charitate amissa potestas item publica amitteretur, dici non potest, quantis tenebris Ecclesia esset circumfusa. De quo argumento & nos superiore libro disseruimus, & alii plerique disseruerunt multo copiosius: nos quasi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præsentem locum satis est, episcopos etiam malos in synodum congregandos, ut qui potestatem paciscendi, judicandi, ligandi, solvendi non amiserint. Lutheranos itaque ab hoc quidem sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, synodi Ecclesiasticæ nomen non quosvis, sed pastores, & pontifices Ecclesiæ completi in unum locum congregatos, ut de causis Ecclesiasticis, hoc est de moribus, fide, religione pronuncient.

CAPUT III.

In quo Synodorum varia genera ponuntur.

QUORUM hominum conventum synodus Ecclesiastica præferat, satis explicatum arbitror capite superiore. Nunc vocabulum partiendum est, ut singula conciliorum genera quidnam veritatis & auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus 3. dist. c. Regula, Synodos bifariam partitur, in generales & provinciales. Hac autem divisione, cum præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit, unum prætermisum est. Nec enim solum generales & provinciales synodi sunt, sed etiam episcopales. Ita si placeat nominemus, fabricemurque, si opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis hoc recens quidem illud, sed perceptum tamen usu a nostris, tritumque non a barbaris modo, verum etiam a Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium Christianorum pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem sæpe disceptatum est, an generalis convocatio satis sit, an etiam sit necessaria congregatio generalis. Si enim Summus Pontifex concilium generale indiceret, non congregarentur tamen nisi soli decem ex Italia pontifices, hujusmodi profecto synodus non est cur ge-

neralis videatur. At contra, si necesse est, Episcopos omnes congregari, primum nullum forte in Ecclesia tale adhuc concilium fuit, in quod Episcopi universi convenerint. Deinde pessimus quisque Episcopus, dum non solum per negligentiam, sed per malitiam synodo adesse contempserit, generalem non esse calumniabitur. Et princeps in republica quilibet, si illi synodus displicuerit, inturbare eam minimo negotio poterit, causarumque Episcopos suos vel morborum, vel tumultuum causa concilio interesse non posse. Verum, quoniam omnes hujusmodi controversias persequi non est operis instituti, huic questioni breviter respondemus. Non satis est quidem ad concilium generale, si evocatio generalis est, quando adeo pauci congregantur, ut major meliorque provinciarum pars relicta esse videatur: præsertim si causa legitima sit, cur Episcopi Synodo non affuerint. At si per malitiam hominum pessimorum una & item altera provincia desit, non propterea concilii generalis nomen amittitur. Sed ne si per negligentiam quidem, aut aliam occasionem quamlibet episcopi aliquot desint, nominis sui jacturam generale concilium faciet, nisi in dubium vertimus, an Concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, generalia sint. Quamobrem ut fideles, ita nos hoc loco loquimur, ut synodum generalem omnium episcoporum evocatione legitima finiamus, licet non sit omnium congregatio. Communi enim fidelium sensu agendum est, cum de rebus vocibusque Ecclesiæ loquimur. Idque eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium evocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium Episcoporum congregatio non requiritur. Neque hic definimus nisi id, quod frequens in Ecclesia est. Scimus enim concilia generalia sine evocatione celebrari aliquando posse, sed id perrarum atque adeo præter artem est. Verum de his postea diligentius. Nunc ad reliquas partes propositæ divisionis revertamur. Provincialia concilia sunt, cum a Metropolitano, vel Primate omnes unius provincie aut etiam regni Pontifices evocantur. Episcopalia sunt synodi sa-

cerdotum, quæ ab episcopis singulis in sua diœcesi haberi modo solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas. Nam synodi huiusmodi, præsertim in Hispania, non erant in usu olim, nisi ob eam causam, quæ decima octava distin. cap. postremo exprimitur.

Hac divisione posita, & omnium assensu approbata, altera assumitur, Conciliorum sive generalium, sive provincialium, seu episcopalium quædam esse congregata Romani Pontificis auctoritate, alia vero non item: rursus alia confirmata ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata. Nam Concilium Ephesinum secundum, auctore Leone, coactum est quidem, sed non est a Leone, aut alio quovis summo Pontifice comprobatum. Basilienſe quoque Eugenius Quartus indicit, nec tamen confirmavit. At Constantiense, quamvis a principio nullius Romani episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus Quintus, Pontifex maximus. Concilium item Milevitanum, quod & Innocentius, & Cœlestinus probaverunt, sine auctoritate summi Pontificis coactum fuit. Cum ergo, quam Gratianus duplicem putavit esse rationem, in tres partes distribui debere reperiatur, & singulæ trium bis distribuantur in duas: primum est de generali Concilio, sed dupliciter; tum pari ratione de provinciali, post de episcopali differendum.

CAPUT IV.

Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci huius auctoritas continetur.

I. Conc.

His sumptis, prima conclusio sit. Concilium generale, quod auctoritate Romani Pontificis nec congregatum, nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifeste probat error Concilii Ariminensis, & Constantinopolitani sub Leone Imperatore: quem huius loci auctoritati in quinto argumento capituli primi objiciebamus. Id ipsum quoque ostendit Gratianus decima septima distinctione, capite Regula, & capite Multis, Julii, & Pelagii clarissimis testimoniis. Idem definit Damasus in epistola ad Stephanum Archiepiscopum, & tria Concilia Africana, quæ

in epistola ad eundem Damasum hoc ipsum confessa fuerant. Non est quippe verum, ratumque Concilium, quod auctoritate Episcopi Romani caret: quemadmodum non ii solum Pontifices, sed Concilia etiam ipsa tradiderunt. Tradidit septima synodus, actione sexta, tomo primo, & octava synodus, actione prima & septima, & synodus Romana sub Symmacho, 96. distinctione, cap. Bene, & synodus nonaginta Episcoporum sub Damaso: historia tripartita libro quinto, capite vigesimo nono, & Concilium Lateranense sub Leone Decimo, sessione undecima, ubi eadem res dicitur in synodo Alexandrina definita. Ita Socrates libro quarto historiae tripartitæ, capite nono tradit, regulam Ecclesiasticam jubere, ut concilia ejusmodi præter sententiam Romani Pontificis non celebrentur. Id quod Julius in epistola ad Orientales dixit fuisse a Nicæna synodo definitum, & Marcellus in epistola ad Antiochenos hoc ait Apostolos statuisse. Videlicet ejusmodi Concilia non solum infirma in Ecclesia fuere semper ad fidem veritatis faciendam, sed conventicula propemodum finire iniquitatis, & tristes atque adeo exitiales exitus habuerunt. Mentiri vero ait Bucerus eos, qui affirmant, non licere sine Romani Pontificis assensu concilium cogere. Id autem primum Eusebii & historiae tripartitæ testimoniis confirmat. Deinde est Canon, inquit, Nicæni Concilii de synodis habendis. Sunt quoque Canones Apostolici, qui quotannis binas synodos in provincia qualibet præscribunt. Afferit autem firmum ac ratum esse quicquid in huiusmodi Conciliis statuitur pro veritate contra mendacium, ita ut ne a summo quidem Pontifice rescindi possit.

Sed huius hominis impudentiæ quis poterit sine stomacho respondere? Principio namque illud impudentiæ quantum est, quod historiam Eusebii, & Tripartitam nobis objicit, in quibus contra nos refertur nihil, pro nobis multa? Quid illud alterum? quod Nicænum Concilium, & Canones Apostolicos opponit, in quibus de Synodis provinciarum sermo est, quas summi Pontifices pro recta Ecclesiarum institutione, & administratione præscripserunt. Nos autem de synodis generalibus loquimur, quas sine summi Pontificis assensu cogere non aliter accipien-

piendum est, ac si regni primarii sine principis assensu, atque adeo illo repugnante cogherentur. Illud vero quale est; firmum esse velle quicquid in his synodis statuitur? Pro veritate, ait, contra mendacium. Scilicet, si pro veritate est, ubicunque statuatur, accipiendum est. Sed quis nos certiores reddet, pro veritate esse quaecunque a synodis provinciarum decreta sunt? Verum de his haecenus. Nam in quarta conclusione fufius isthac explicabuntur.

2. Conc.

Secunda conclusio. Concilium generale, etiam congregatum Romani Pontificis auctoritate, errare in fide potest. Hæc demonstratur aperte exemplo Concilii Ephesini secundi, ubi Legatis Leonis repugnantibus Episcopi ferme omnes Dioscori hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentius Leo Papa, in epistolis retro citatis ad quintum argumentum, & synodus octava actione septima, & Nicolaus ad Michaellem Imperatorem, & Eugenius Quartus in decreto super unionem Jacobitarum, in quo posteaquam Ephesinam secundam synodum sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eutychiano errori consensit, suscepit, ait, sancta Romana ecclesia omnes universales synodos, auctoritate Romani Pontificis legitime congregatas, ac celebratas, & confirmatas. Non dixit congregatas solum, sed celebratas, & confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basiliensis synodi, cujus errorem in nono argumento capitis primi opponebamus. Sed de hac re in responsione ad hoc argumentum latius. Præterea nullum Concilium ratum est, aut fuit, quod Romani Pontificis non fuerit fultum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, alique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obsequere tradiderunt: at quamvis Concilium sit edicente Pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo Concilii dogmata confirmata, sed potius vel is, vel ejus Legati pugnant, tum certe synodus non est fultita Apostolica auctoritate: non igitur rata, & firma erit, ac proinde ne idonea quidem, ut ex ea fidem faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo fufius explicabitur.

3. Conc.

Tertia conclusio. Concilium generale confirmatum auctoritate Romani

Pontificis certam fidem facit Catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ita exploratam habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus. Primum, quoniam redibunt alias hæreses universæ Conciliorum generalium auctoritate damnatæ & symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, Concilii generalis auctoritate sublata. Deinde, si Concilium hujusmodi errare in fide posset, nulla profecto certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis Catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi Pontificis, ac reliquorum omnium ecclesiæ pastorum judicium detrectat, is nullum vivum judicem inventurus est, a cujus tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani judicem in concilio scripturam esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa judicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba, Hoc est corpus meum, proprie accipienda; Zuinglius contra figurate. Quis sententiam dicet? Num scriptura ipsa? an potius iudex ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quemadmodum Deuter. 17. cap. scriptum est? Quod si in judiciis humanis vivos iudices quis recusaret in Republica constitutos, & ad literas mutas, & inanes confugeret, omnibus omnino modis exploderetur. Sed de his & diximus multa alias, & multa sæpe dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sane Conciliorum fide rejecta, scripturæ quoque bonam partem amitteremus. Nam si quis epistolam Jacobi cum Luthero a literis Canonicis expunxerit, per scripturam hæc certe quæstio defini non potest. Vivi ergo iudices constituantur oportet. Quod si pastorum detrectato iudicio ad aliud tribunal provocet, nihil aliud profecto facies, quam Christi, & ecclesiæ declinare iudices, & pro divinis humanos substituere. Quoscumque nimirum præter pastores ecclesiæ delegeris, humana illi incertaque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis tenetur stare definitioni Concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam errante Concilio populus in eodem errore versabitur. Si repugnare potest, ubi illud est, Qui vos audit, me audit? Ubi illud rursum, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, quaecunque dixerint vobis, facite? Ajunt, Si quaecunque dixerint nobis, ea face-

Luc. 10.
Matth. 23.

Math. 19.

re jubemur: cur alio loco Christus cavere voluit a fermento Phariseorum? Nam illud Matthæus Phariseorum doctrinam interpretatur. Cur rursus eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergo doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt: in quo non solum non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergo præcavit Christus, ne plebs malis docentium exemplis ad contemptionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergo quæ dixerint nobis Pharisei, eadem facere jubet Christus, cum super cathedram Moyse sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, doceant, proposuerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solum possumus, sed debemus, quemadmodum Augustinus in Joannem non obscure interpretatus est. Nihil ergo pastores Evangelicæ illæ sententiæ juvant; quin cum de suo loqui possint, possunt a nobis vel sperni. Unde Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis, Non omnis qui dicit mihi, &c. Sicut supra, inquit, dixerat, eos, qui haberent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter vivunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt. Sed isti, quod de mercenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vafre malitioseque traducunt; nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in ecclesia pastores esse, quorum vocem audire oves oportet, præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, Ecclesiæ quoque vox, atque adeo Christi est. Alioqui, quidnam illud sibi vult, Obsecro vos, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata? divisus est Christus? Absit. Non est dissensionis Deus, sed pacis. Ac revera, ut hoc argumentum conferamus in pauca, si oves omnium pastorum unam eandemque doctrinam sequantur, nihil culpæ in ovibus erit. Sequantur ergo (fac ita) & errantibus pastoribus universis oves item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Jam vero Hieronymus quid sibi velit, statim indicat. Docet enim utrumque Dei servis necessarium esse, quo eis fides accommodetur, ut & o-

pus sermone, & sermo operibus comprobetur.

Præterea Martinus Quintus in Concilio Constantiensi inter reliquas interrogationes, quibus suspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit, Utrum credant, quod quodlibet concilium generale universalem ecclesiam repræsentet. Si igitur concilium generale universalis ecclesiæ habet auctoritatem; qui illam de medio tollit, totius ecclesiæ auctoritatem eadem opera dissolvit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contra Donatistas cap. decimo octavo, plenarii concilii sententiam totius ecclesiæ consensionem esse. Præterea Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in questione exorta vestigandam, quam si ad concilium Hierosolymitanum controversia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei questionem terminandam aptissimam existimavit, nos ingredi & tenere debemus: eamque modestiam imitari, quæ & in Judæis, & in Gentibus a Luca Actorum quintodecimo capite describitur. Poterant enim Gentēs cum concilio illo Hierosolymitano expostulare, quod libertatem sibi a Christo datam eriperent, quodque caeremonias nonnullas humeris discipulorum tanquam necessarias imponent, quæ minis necessariæ esse videbantur, cum Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnare, qui tamen concilii definitioni scripturam possent opponere dicentem, Homo cujus caro præputi, &c. Tantum itaque honoris concilio deferentes, formam futuris servandam sæculis exhibuere, ut synodis Petri, successorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. Visum est, inquit, Spiritui Sancto, & nobis. Concilii ergo sententia Spiritus Sancti sententia ipsissima est. Accedit illa quoque causa, quod ecclesia catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsisque habitos hæreticos, tales etiam esse sine dubio existimavit. Necessarium est igitur conciliorum tenere fidem, si ecclesiæ fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam superiore magnis argumentis confirmata est.

Quarta conclusio. Concilium provinciale non confirmatum a Summo Pontifice errare in fide potest. Cujus

4 Conc.

rei exemplum habes in concilio Mediolanensi libro 10. histor. Eccles. cap. 20. & in Concilio Antiocheno 90. Episcoporum lib. 4. hist. trip. cap. 9. & in Seleuciano lib. 1. tripart. cap. 34. & in Carthagenensi, cuius inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque conclusio non exemplis modo, sed testimonio etiam Symmachi comprobatur, inquit, Concilia sacerdotum Ecclesiasticis legibus per provincias decreta, quia præsentiam Papæ non habent, valetudinem perdidit. Ita leges aut nimis duras, aut parum rationi consentaneas a concilio provincialibus interdum editas non est negandum. Qualis illa fortasse fuit apud Aquisgranum, quæ refertur trigesima sexta quæstione secunda, cap. Placuit; Illa rursus non imprudenter modo, verum etiam impie a Concilio Elibertino lata est de tollendis imaginibus. Quod si generale concilium, cui auctoritas Episcopi Romani deest, errare in fide potest, errabit aliquando, ac multo etiam magis synodus provincialis.

Quinta conclusio. Concilium provinciale Summi Pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. Multorum autem hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, sed per provincialia sunt damnati.

Ut, Priscillianus in concilio Tolitano primo, Helvidius in Concilio Thelensi, Pelagius in Conciliis Milevitano & Carthagenensi. Quanquam Pelagium in synodo etiam Ephesina damnatum, de hære. c. Fraternitatis, Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodie apud Ephesinum concilium non extat. Deinde nec expedit, nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere. Cum ergo Ecclesiæ suæ Deus prospexerit in necessariis, nimirum ad hæreses privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia satis erunt, si erunt modo Summi Pontificis auctoritate roborata. Præterea quoscunque ejusmodi concilia damnare, Ecclesia eos semper expulsi: errare igitur illa in fide nequeunt. Quod si possent, vel unum certe exemplum proferretur. At nullum omnino est. Nam quod Oecolampadius adfert e Romana synodo sub Gelasio, ubi definitum esse ait,

substantiam panis in Eucharistiæ Sacramento manere, id commentitium esse loco proximo demonstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sententia est, sed ne Gelasii quidem.

Præterea Symmachus Papa tradit concilia provincialia quotannis per Ecclesiæ leges decreta, quia præsentiam Papæ non habent, valetudinem perdidit: ergo si præsentiam habent, valida erunt. In 7. item synodo, actione 3. cum Theodorus concilia generalia recepisset, statim subdit, Locales synodos non averfamur, sed magis amamus, amplectimur, & recipimus. Earum etiam divinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones, & legislationes summa observantia colimus. Hanc autem epistolam Theodori & orientalium probat ipsa 7. synodus. Atque 8. synodus sessione postrema Canone 1. Regulas, inquit, quæ Ecclesiæ sanctæ tam a sanctis Apostolis, quam ab orthodoxorum universalibus, nec non & localibus conciliis traditæ sunt, servare ac custodire profiteamur. Sed & omnes, qui Christiano censentur vocabulo, damnationibus & justificationibus, quæ per illas prolatae sunt, canonicè subijci decernimus. Hactenus 8. Synodus. Cujus verba in iis maxime conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ a summo Pontifice sunt confirmata. Summus enim Pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergo provincialium decreta ad fidem pertinentia firma & certa sunt, si a Romano Pontifice confirmantur. Id quod Actorum 15. capite explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro præsidenti, quam si esset Synodus generalis. Quæ ex re Erasmi calumnia retunditur. Cum enim in annotat. super epistolam ad Romanos capite 5. dixisset, se non usque adeo astringi synodo Milevitanæ, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit, Alioquin si quis urgeat, esse servanda quæcumque in illis decreta sunt, proferam ex illis dogmata quædam, quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis. Hactenus ille sed, ut diximus, Milevitanum Concilium confirmatum est, ideo illo Christianus urgetur. Illa vero, e quibus dog-

17. d. cap. Concilia.

Cap. 36.

15. Conc.

Primum confirmatum est a Leone 2. a Siricio 3. & 4. ab Innocentio, & Celestino.

17. d. cap. Concilia.

Locales hic vocantur Provinciales.

dogmata hæretica proferentur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adjicimus.

6. Conc.

Sexta Conclusio. Ex conciliis provincialibus, licet eis auctoritas Episcopi Romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperiantur, quæ a recta definiendi ratione ac via declinarint. Si ergo hujusmodi concilia rectam ut plurimum fidem tenent, raro deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quod ex id genus conciliis argumentum promittitur. Atque certe, nisi sint peculiariter reprobata, communi Ecclesiæ vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesiæ communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilium provincialis toto orbe vulgati hæresim ecclesia diu dissimulaverit. Error enim, cui non resistitur, approbatur, 83. dist. c. Error. Nec mihi concilium Elibertinum objicias. Nam in ea parte qua erravit, semper a Catholicis explosum est. Hæc ergo causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensis, Hispalensis, & alia similia antiqua concilia, licet non expresse, implicate tamen probata ab ecclesia videantur. Nam Ancyritanum, Neocaesariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, & Carthaginensia a Leone 4. confirmata sunt, 2. dist. cap. de libellis. Trullana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit: sed quantum hæc Trullana approbatio valeat, postea sumus fuisse disputaturi. Nunc illud solum asserimus, concilia, quæ a summo Pontifice comprobata non sunt, non certum quidem illud, sed probabile tamen argumentum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20. dist. c. de quibus.

7. Conc.

Septima conclusio. Concilia Episcopalia, si a Romano Pontifice in decretis fidei confirmantur, certum argumentum veritatis exhibent. Si enim Toletana synodus, præside & confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale a Summo Pontifice confirmatum certæ auctoritatis est: ergo & synodus episcopalis. Sed non

venit in mentem alia episcopalis synodus in judicio fidei a Romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falso de clavibus Ecclesiæ, & poenitentiae sacramento sentiret.

Postrema Conclusio. Synodus episcopalis per se quidem in judicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest. Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergo ostenditur ex cap. Ad abolendam, de hæreticis, ubi a Lucio tertio vinculo perpetui anathematis innotantur ii, quos vel Romana Ecclesia, vel singuli episcopi per dioceses suas cum concilio clericorum, vel etiam, si oportuerit, vicinorum episcoporum, hæreticos judicaverint. Non ergo levis conjectura accipietur ex hujusmodi synodorum judiciis, quæ Lucius tanti fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eadem synodi hæreticos definierint. Nec me clam est, quod quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifesta hæresi interpretantur. Alioquin negant concilio Episcopali, atque adeo provinciali de hæresi judicandi. Id probant, quod fides res est omnibus communis; quare potestas censendi de fide hæresique contraria non penes privatas Ecclesias, sed penes universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. Majores, de baptis. & ex capit. Quoties, 24. quæst. 1. ubi ejusmodi causæ ad solam sedem Apostolicam dicuntur esse referendæ, cum illi speciali privilegio a Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquit, Præsenti nihilominus ordinatione sancimus, ut quicumque manifeste fuerit in hæresi deprehensus, &c. Loquitur ergo Pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longe probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos plane & simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel Romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam Episcopalis hæreticos judicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primum enim non dixit textus, Quos hæreticos declaraverint, sed, judicaverint. Alio-

Postre.
Conc.

26. dist. cap.
Quoniam.

Conc.
26. dist. cap.
Quoniam.

qui, si declaratio illa rei manifesta erat, non verum in causa fidei iudicium, quorsum eam rem ad Episcopum cum concilio clericorum, & non magis ad Theologos Lucius retulit, ut scilicet eos anathemate percelleret, qui a Theologis eruditissimis hæretici declararentur? Deinde, si Lucius non proprie verbum illud, Judicaverint, usurpavit, sed improprie, pro eo quod est, rem manifestam exponere: cum idem omnino verbum simul & ad Ecclesiam Romanam, & ad Episcopum cum clericis suis referatur, consequens fieret, ut etiam pari modo per Ecclesiam Romanam non hæreticos iudicatos, sed declaratos excommunicari a Lucio intelligeremus. At constat, vocem illam de Ecclesia Romana proprie & simpliciter intelligi: non est igitur, cum ad synodum Episcopi referatur, in alium sensum detorquenda. Adde, quod multifariam causa ejus, qui hæreseos infimulabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primo ex sedis Apostolicæ commissione peculiari, ut de causa Priscilliani cognovit concilium Toletanum primum: & de causa Magistri cujusdam Oxoniensis cognovit synodus Complutensis, sub Domino Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano. Mox sine commissione pontificis speciali, id quod inquisitores modo faciunt, in hæresi quidem manifesta, sed ubi non erat manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum & notum, eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certe quia, etsi asseruisset, nondum erat comperta pertinacia, sine qua hæreticus nullus est. Postremo in hæresi non perinde manifesta, ut omnibus passim esset exposita, sed tali tamen, ut non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad Apostolicam Ecclesiam referre eam: quod periti Theologi hæresim esse consentirent. Et in his omnibus casibus jus & olim habebat Synodus, & nunc habent ii, quibus fidei cognitio est mandata, pronunciandi ac iudicandi de causa fidei. Tamen hujusmodi tribunalium iudicia non adeo explorata sunt, ut falsa esse non possint, non in re dubia solum, interque viros doctos controversa, quo casu synodi locales non habent de hæresi pronunciare; sed etiam in re, quæ omnibus provinciarum Theologis videretur manifesta,

quo casu sine crimine usurpati iudicii de causa fidei pronunciant. In his ergo tribus casibus, licet iudicia hæc certa & firma in Ecclesia non sint, expedit tamen, ut, quoniam sunt valde probabilia, maximi a fidelibus habeantur. Nec enim erit parum Ecclesie noxium, si non interim ab his perinde ut ab excommunicatis caveat, quos non Ecclesia Romana modo, verum etiam synodus aut provincialis, aut episcopalis hæreticos iudicavit. Sed primam objectionem videamus. Causa, inquit, fidei omnibus communis est, atque adeo privatis iudiciis non licet de ea sententiam ferre. Et læsæ majestatis, ac proditiæ reipublicæ crimen cives universos tangit, & privati tamen iudices de eo censere solent. Nam capitula illa, quæ asserunt, intelligenda sunt, cum res inter ipsos Episcopos, & viros Theologos est ambigua: quemadmodum Pelagius explicuit 17. distinct. cap. Multis. Qui etiam sensus ex Deut. 17. cap. manifestius habetur. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus, &c. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adversum nos. Non enim dixit, Quicumque fuerit in manifesta hæresi deprehensus: sed, Quicumque manifeste fuerit in hæresi deprehensus. Vult autem, quod ibidem perspicuum est, ut nemo tradatur brachio seculari, nisi hæreticum esse constiterit. Ejusmodi enim pœnæ, ut executioni mandentur, probationes exigunt luce meridiana clariores. Sed de conciliorum auctoritate dictum est satis.

CAPUT V.

Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines, etiam docti, illigari solent.

Quibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi ut argumenta refelleremus, quæ a principio sunt posita. Sed paranti mihi eas objectiones repellere, objecerunt se scrupuli aliquot, quos prius convenit excutere, quam ad alia pergamus, ne in via, quam superiore capite aperuimus, sint Theo-

Leo commisit.
Sixtus 4. commisit.

x. quæst.

logis impedimento.

Primum igitur dubium illud excutiendum est, an concilium per legatos summi Pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potius Episcopi Romani confirmatio expectanda sit, ut certa habeantur decreta concilii. Ac Cajetanus quidem, qui sine controversia de auctoritate Papæ, & concilii accuratissime disputavit, quemque nos correctione quadam adhibita potissimum secuti sumus, multa hic disertè dicit, quæ a præsentī instituto videntur esse aliena: sed affirmat denique, id quod ad præsentem locum, & quæstionem attinet, concilium per legatos Pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhuc ille, pro cuius fide rogavit Christus, ille, inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quare nisi definitiones conciliorum per summos Pontifices & probentur & confirmentur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam Cardinalis Turrecremata sensit libro tertio, cap. sexto, octavo, & trigésimo octavo, quibus locis fuissimè ostendit, omnia retro antiqua concilia a summis Pontificibus confirmationem dogmatum petiisse, non id profecto actura, nisi existimassent necessarium. Nam quod confirmatio Pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex epistola Nicænæ synodi ad Sylvestrum papam. Quicquid, ajunt, constituimus, precamur ut vestri oris consortio confirmetur. Et Sylvester eidem synodo rescribens, Confirmo, inquit, figoque ad doctrinam vestram reclamantes de unitate Trinitatis. Et paulo post, Probo, ait, vera fuisse, quæ in vestrum nostrumque manavere mysterium, &c. Et patres concilii Chalcedon. in epist. ad Leonem, Omnem, inquiunt, vobis gestorum vim insinuavimus, ad probationem nostræ sinceritatis, & ad eorum, quæ a nobis gesta sunt, firmitatem & consonantiam. Et Leo Papa in epistola ad concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59. Ne ergo, ait, dubitabile videatur, utrum quæ per unanimitatem vestram de fide statuta sunt, approbem &c. & postea dicit se approbationem gestorum synodaliū in sola causa fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex epistola Leonis hujus nominis tertii, quæ confirmat sextam synodum

generalem. Adde huc, quod ecclesia ante ipsius pontificis confirmationem nunquam firmum habuit & ratum, quod a legatis concilio præsentibus definitum est. Hinc enim Martianus August. a Leone contendit, ut concilii Chalcedonensis de fide judicium approbaret. Et Leo ob hanc quoque causam Martino commendavit, ut confirmatio approbatioque concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodum epistola 57. ad eundem Martinum scribitur. Præterea concilium sine legatis errare potest: ac summus Pontifex non transfert in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli privatim vendicat, eo quod Christi vicarius est, pastor Ecclesiæ universalis, & petra, supra quam Christus suam fundavit Ecclesiam. Legati ergo simul cum concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, &c. Ad hæc, concilium provinciale, cui legati summi Pontificis adsint, errare in fide potest: non autem si a summo Pontifice confirmatum est. Non igitur Legati eam habent in fidei dogmatis auctoritatem, quam summus ipse Pontifex habet. Quocirca infirma adhuc erunt decreta concilii, quamvis per legatorum judicium confirmata. Præterea concilium Ephesinum secundum erravit cum Dioscoro; & tamen legitime, auctore Leone, congregatum est: non ergo firmum & ratum est concilii decretum, nisi sit a summo Pontifice confirmatum. Nec valet dicere, legatos pontificis, & paucos quosdam alios repugnasse. Non enim oportet omnes patres synodali sententiæ subscribere, ut generale concilii judicium habeatur: quoniam ne omnes quidem Episcopi judicio Nicænæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, ut docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstaret, quominus aliis Episcopis errantibus consensissent. Legatus demum pontificis aderat, cum in secunda & tertia sessione concilii Basiliensis vehementer erratum est; errori quoque cæterorum Legatus ipse subscripsit: non ergo satis est concilium esse coactum pontificis auctoritate, & legatos concilii sententiam approbasse, ut firma & certa esse in Ecclesia existimetur.

At contra viri quidam doctissimi sentiunt, concilium generale legitime congregatum, etiam absente Papa, solidam cer-

Vide etiam
epist. 58.
ad Pul-
cheriam.

Aa. 15.

17. dist. c.
Regula.

certamque habere auctoritatem, priusquam a summo Pontifice confirmetur. Cujus sententiae duas potissimum causas reddere possunt, Unam, quod ejusmodi concilium per legatos episcopi Romani celebratum ecclesiam universalem repraesentat, quoniam est concilium ecclesiae generale: non ergo errare in fide potest, sicut ne ecclesia quidem universalis. Quod autem omne concilium generale ecclesiam universalem repraesentet, definitum est a Martino quinto in fine concilii Constantiensis. Altera causa est, quod concilium generale legitime congregatum, in spiritu sancto congregatum est, quare habet spiritum assistentem, cujus praesentia freti, possunt utique patres, cum aliquid definiunt, dicere: Visum est spiritus sancto, & nobis. Confirmat autem hoc vel maxime testimonium Julii ad Orientales episcopos inquentis, Regula vestra nullas habet vires, quoniam Romanae ecclesiae legatus non interfuit, canonibus praecipientibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere: nec ullum ratum est concilium, quod ejus non fuerit fulcitum auctoritate. Hactenus Julius. Sentit ergo sine dubio, concilium habere vires, ratum esse, Romanae Ecclesiae niti auctoritate, si Romanae Ecclesiae legatus interfuit.

Ad hanc difficile quaestionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum experimento constat, summi pontificis legatos non solere ad concilium accedere, ubi quaestio de fide agitata est, nisi instructos prius & monitos de ecclesiae Rom. fide circa ea, quae sunt in concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in concilio Tridentinum non potuerunt commode de quaestionibus differendis ante instrui, quoniam erant propemodum infinitae. Sed cetera fere concilia ad unam aut alteram fidei tractandam causam coacta sunt: ideoque legati de Apostol. ecclesiae fide prius instructi accesserunt. Principio igitur illud statuo, posse concilium legatorum doctrinae & instructioni repugnare, atque e contrario legatos posse repugnare concilio: quo casu decreta concilii non solum non erunt fulcita Apostolica auctoritate, sed erunt potius refutata. Sicut enim congregatio concilii, reclamante vero, certoque ecclesiae Pontifice, vana est & irrita; sic doctrina, cui vel

praesens pontifex per se, vel absens per legatos suos contradicit, incerta est & imbecilla: idque eodem prorsus argumento, quoniam utrique auctoritas episcopi Romani deest, sine qua nec concilium, nec concilii decreta rata sunt. Quod si qui existiment, concilium semel rite ac legitime congregatum errare tum etiam non posse, cum legati Pontificis repugnant, respondeant illi argumento velim, quo secundam conclusionem cap. 4. probabamus, concilii Ephesini secundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus pene episcopis erratum est. Non fuit liberum concilium, inquit, sed sententia a Dioscoro arte, minis, & terroribus extorta est. Video, sed si secundum hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur necesse est. Quocirca si per metum vera & legitima synodus errat, causabuntur haeretici, reliquas etiam omnes pontificum & imperatorum cupiditatibus inservisse. Ita fiet ut nullius synodi explorata auctoritas habeatur. Quanto gravius illud nos asserimus, concilium Apostolica auctoritate firmatum nullis humanis affectibus a vera posse fide discedere: ut ne ecclesia quidem, quamvis descendat pluvia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco potest, fideique stationem deserere. Sed concilii reliqua pars quamlibet maxima, si pontifex & legati pugnent, infirmari affectu potest. Huc enim illud pertinet, Tu, o Petre, confirma fratres tuos.

Sed ais, Quid si legatus doctrinam, quam a pontifice accepit, deserat, & multitudinis sensum amplectatur? Primum, nullum hujusmodi exemplum proferetur, nisi forte ex concilio sub Michaeli Imperatore, ubi Radoaldus & Zacharias Michaeli & Phocio consenserunt adversus Nicolai instructionem atque mandata, ut videre est in epistola Nicolai ad Patriarchas, Metropolitans, ac reliquos Episcopos. Deinde si legatus contra instructionem agit, non censetur ex potestate delegata agere, atque adeo non est, cur eo modo acta superioris auctoritate probata esse credantur. Inde enim Agatho papa, ut patet actione 4. sextae synodi, Auctoritatem, inquit, eis, hoc est, legatis dedimus, in quantum eis dumtaxat injunctum est, ut nihil praesumant augere, minuire, vel mutare, sed

Eug. 4. in decreto unionis Jacobinorum. Et Leo Papa epi. 42. ad Martianum Augustum.

sed traditionem hujus Apostolicæ sedis sinceriter enarrare. Et Leo epist. 43. ad Pulcheriam Augustam, Lucen-
tium, inquit, episcopum, & Basilium presbyterum dirigere præparavi, qui dispositiones meas secundum eas, quas acceperunt, regulas exequantur. Decreta igitur, si quæ a legato contra sedis Apostolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ ecclesiæ auctoritatem; nec aliter se habent, quam si a concilio sine legatis prodissent. Quid vero, si legati sine Apostolicæ sedis instructione ad synodum accesserint? Num synodi iudicium firmum erit & certum, prius quam a summo Pontifice comprobetur? Certe in his, quæ ad fidem non attinent, sed ad ecclesiasticam gubernationem, ejusmodi synodorum decreta non oportet a Spiritu sancto proficisci. Quare non sunt omnino valida, nisi Romani episcopi consensione firmentur; ut videre est in epistola 51. Leonis ad Anatolium, 52. ad Martianum, 53. ad Pulcheriam, & 59. ad Concilium Chalcedonense. Sed ne in causis fidei quidem adeo exploratam auctoritatem habent, ut qui ea in dubium vocet, hæreticus sit, tum quia auctores nobilissimi, quos ante diximus, Cajetanus, & Turrecremata, non solum citra hæreseos crimen, sed probabiliter etiam consentiunt, nihil firmi dogmatis ab ejusmodi synodis proficisci, quousque per Christi Vicarium approbentur; tum quia, ut ante dictum est, solidam auctoritatem, quam in confirmandis & fratribus, & dogmatis Petrus habet, in legatos transferre non potest; tum quia si legati, qui instructionem ab Apostolica sede acceperunt, discedere ab illa possunt, illi etiam, qui ad concilium sine instructione accedunt, poterunt cum sedis Apostolicæ doctrina pugnare. Quare eorum confirmatio infirma est. Quid, quod legatus Julianus concilii Basiliensis doctrinæ consensit, quam nullus Theologus ita solidam & certam existimat, ut hæreticos credat, qui ab ea doctrina dissentiant?

Nec contraria argumenta quicquam efficiunt. Nam primum sic refellitur. Fa-
tor equidem quodcunque concilium generale universalem ecclesiam repræsentare, sicut omnes proceres & procuratores civitatum, cum de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræsentant. Sed dum urges ec-

clesiam errare non posse, verum est id in eo sensu, qui a fidelibus accipitur: intelligimus enim totam simul ecclesiam, hoc est, fideles omnes non errare. At nihil obstat, cur major ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum concilium cum legatis errare possit. At errare poterit major pars concilii, & erranti illi poterunt legati subscribere. Atque id est, quod nos in præsentia dicimus, iudicium majoris partis, etiam si legati sequantur, non esse certum: certum autem esset, si a summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodum paulo ante docuimus, sententiam concilii omnes simul patres approbare. Secundo vero argumento hoc habeto responsum, Concilium utique generale, cui legati præfunt, in Spiritu sancto congregatum esse, quoniam auctore Christi Vicario, eodemque legitimo ecclesiæ principe coactum est. Sed ecclesia quoque unum corpus est, cujus spiritus Deus est, qui ecclesiæ semper assistit. Quemadmodum ergo, quod toti pariter ecclesiæ visum est, id Spiritui sancto etiam visum est, sed non continuo quod major ecclesiæ pars iudicavit, hoc Spiritus sancti iudicium est: ita, si quid omnibus quidem episcopis iudicatum fuerit, a Spiritu profecto Dei iudicatum est, at non statim si plures concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritus Sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum Pontificem confirmetur. Ad quem nimirum spectat Patrum lites, dissidiaque componere. Jam Julii testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi Pontificis præsentia caruisse: ponit autem ne legatos quidem ecclesiæ Romanæ affuisse. E quibus duobus altero tacito, altero expresso, colligit nullam prorsus ecclesiæ Romanæ auctoritatem in eo concilio intercesse. Quare irritum & vanum esse. Alioqui, si quis rustice sane eo nos testimonio urgeat, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio, si concilium legatos non habuit, infirmum ejus iudicium fuit: ergo, si habuit, fuit firmum. Sed de prima questione dictum est satis.

Sequitur altera. An Patres concilii vere iudices sint, an potius consilarii? Sunt enim auctores non omnino pessimi, qui conciliorum auctoritatem non

in iudicanda, & finienda causa fidei, sed in quaerenda & investiganda veritate sitam esse velint. Omnem quippe iudicii vim ad unum ecclesiae principem, eundemque Christi vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam eo vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quo causa vel gravior, vel facilior est. Hujus vero rei primum argumentum ponitur, quod in sex libris Decretalium & Clementinis non Patribus, sed summo Pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante Concilio. Unde Clemens Quintus concilio Viennensi praesidens, Nos, inquit, ad tam praeclarum testimonium, ac sanctorum Patrum communem sententiam, Apostolicae considerationis (ad quam duntaxat haec declarare pertinet) aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, &c. Solum ergo ad sedem Apostolicam iudicium pertinet; Patrum vero non iudicium, sed consilium est. Praeterea cum Pontifex ecclesiae Romanae presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei iudicetur, De fratrum, inquit, nostrorum consilio, &c. Consulunt ergo, non iudicant. Ad haec, Deuter. 16. Si difficile & ambiguum, &c. venies, ait, ad sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, &c. Et post, Qui autem superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, & decretum non iudicium, sed iudicis esse dicitur. A consiliis ergo sunt reliqui sacerdotes, non sunt iudices. A contraria vero parte facit, quod in concilio illo primo Hierosolymitano non solum Petrus, sed reliqui etiam Apostoli, & seniores iudices esse dicuntur. Propter quod ego iudico, Jacobus ait, non inquietari, &c. Actorum 15. Et posterius cap. eodem, praecepta concilii vocat Paulus praecepta Apostolorum. Et cap. 16. dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis & senioribus.

Ad hanc quaestionem perfacilis est, & expedita responsio, Episcopos concilii in fidei causa non modo consiliarios esse, verum etiam iudices. Alioqui non solum episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti Theologi, & viri in ecclesia prudentes. Quod inauditum

est, contraque formam Actorum decimoquinto praescriptam, ubi Apostoli tantum cum presbyteris de fidei quaestione iudicant. Cum igitur ecclesiae perpetuo usu soli pastores in concilio sedeant, consequens fit, censores eos esse, non modo consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis episcopis, qui Theologiae rudēs & imperiti essent, nullus esset omnino in concilio locus, quando Theologiae quaestio veniret in dubium. Praeterea non Romanus Episcopus modo, verum reliqui etiam episcopi claves regni caelestis habent: ergo in causa fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. Visum est, inquit, Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam haec necessaria, &c. Omnes ergo episcopi onus, praeceptumque imponunt, omnesque simul sententiae synodalis auctores sunt. Atque consiliarii, qui non sunt simul iudices, non solent iudicio, sententiaeque subscribere. At in synodali sententia non Pontificis solum, sed ceterorum episcoporum subscriptiones adponuntur. Sunt igitur sine dubio iudices.

Verum scrupulus hic existit, qui male quosdam habet. Nam si omnes episcopi sunt iudices, summus nimirum Pontifex tenebitur in ferenda sententia maiorem partem iudicum sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, & bene instituto tribunali is, qui praesidet, plurimum iudicium confirmare debet, paucorum negligere. Huic solvendae quaestioni Cardinalis Turrecremata lib. 3. Summae Ecclesiae capite sexagesimoquarto, & sexagesimoquinto, jurisperitos ipse sequens multa dicit, quae mihi non probantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, & cuiusque opiniones refutare. Acute enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres concilii non modo consiliarios esse, verum etiam iudices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicanae synodi a Sylvestro contendunt, ut quidquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quae a Concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et Concilium ipsum ad Leonem, Decretis, inquit, tuis, nostrum honora iudicium. Et sexta Synodus, actione decimoctava,

Ex extravagan-
t. multis
hoc patet.

va, Anathematizamus, inquit, Theodorum, Sergium, Cyrum, &c. & paulo post, His omnibus, ait, a sancto hoc concilio constitutis, & per subscriptionem nostræ fortitudinis confirmatis, sancimus, ut nullus aliud quicquam de fide satagat, &c. Num verba hæc consulenti sunt? an potius judicantis? Atque in cæteris Patres non ut consiliarii, sed ut iudices loquuntur. Caput enim tertium Nicænæ synodi sic habet, Interdixit per omnia magna synodus, &c. Scrupulum vero, qui nunc opponitur, facile eximo. Nego enim, cum de fide agitur, sequi plurimorum iudicium oportere. Nec hic, ut in humanis vel electionibus, vel iudiciis, ex multo suffragiorum sententiam metimur. Scimus frequenter usuvenire, ut major pars vincat meliorem: scimus non ea semper esse optima, quæ placent pluribus: scimus in rebus, quæ ad doctrinam pertinent, sapientum sensum esse præferendum. Et sapientes paucissimi sunt, cum stultorum infinitus sit numerus. Quadringenti Prophetæ Achab mentiti sunt: ex ore vero Michæ solius quidem & contemptibilis veritas egressa est. Non sunt igitur divina iudicia humanis rationibus moderanda. In paucis aliquando citius, quam in multis salvat Dominus. Major quippe pars Ephesini concilii secundi in Dioscori sententiam venit, nec legati tamen plurimum iudicio subscribere. Quocirca summus Pontifex majoris partis sententiam non tenetur amplecti; imo si pauci, si plures ad errorem deflexerint, munus est apostolici Antistitis ad veram eos fidem revocare juxta illud, quod Petro dixit Christus, Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, & tu (non unum, & item alterum, sed si paucos, seu multos) confirma fratres tuos. Ita Damasus scribens ad episcopos per Illyricum constitutos, numerum concilii Ariminensis magna libertate contempsit, illique tantæ multitudini unum Vincentium, & alios paucos opposuit, qui contra illius concilii sententiam dixerunt. Et Leo, cum Anatolius decretum Chalcedonen- sis synodi de ecclesiæ Constantinopolitana primatu, sexcentorum triginta patrum consensione præferret, Quasi, inquit, refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo. Nulla sibi met de multiplicatione congregationis concilia blandiantur: nec trecentis illis decem

atque octo copiosior numerus sacerdotum comparare se audeat, vel præferre, cum tanto divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata, ut si per pauciores, si per plures ecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Hactenus Leo.

Non itaque, quod in humanis consensibus fit, plurimum apud nos sententia prævalet. Quod si semel fidei causam ad humanas conjecturas, prudentiamque deducimus, verendum est sane, ne Ecclesiæ negotium ex divino humanum faciamus. Quin etiam certum est, qui probabili multorum iudicio nituntur, eos fidei nostræ firmitudinem labefactare. Secundum quippe concilium generale centum quinquaginta patrum numero constitit, quartum vero patres habuit sexcentos triginta: utrumque tamen pari veneratione susceperit ecclesia. Non enim numero hæc iudicantur, sed pondere. Pondus autem concilii dat summi Pontificis & gravitas, & auctoritas: quæ si adsit, centum patres satis sunt; si desit, nulli sunt satis, fiat quamlibet plurimi. Nec si major pars patrum vere sentiat, summus ecclesiæ pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Christi procuratorem pertinet, semperque pertinet, ne ecclesia in factiones duas dividatur. Nec Romanus unquam episcopus, si exemplum queritur, contra patres concilii vere sentientes dixit. Ad secundam autem questionem nihil est, quod addere debeamus: nam argumenta ex adverso posita ex his, quæ diximus, facile diluuntur.

Alia quæstio etiam existit, quæ non est ad exponendum facilis. Si enim concilium summi Pontificis auctoritate firmatum Spiritu sancto regitur fidei causis iudicandis, ejus ergo definitiones ad sacram scripturam pertinebunt. Nam scriptura sacra vocatur, quæ Spiritu sancto afflante scripta est.

Hujus vero argumenti conclusionem vir apprime doctus, & qui tantos habeat in Theologia progressus, ut cum excellentibus Theologis compararetur, non est veritus me præsentem concedere. Atque in hanc opinionem Gratianus quoque videtur descendisse, Divi Augustini testimonio confirmatus 19. distin. cap. In canonicis, ubi summorum Pontificum epistolas decretales ca-

noni.

3 Reg 22.

Ep. 51. ad
Anatol.

3. quæst.

1. Arg. in
contr.

2. Arg.

3. Arg.

nonicas scripturas esse dicit : eadem igitur ratione concilii decreta in canonicis scripturis habebuntur. Sed & Innocentius de celebra. Miss. capite, Cum Marthæ, eandem sententiam videtur amplecti. Ait enim scripturam sacram asserere, quod injuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimonium alicujus nimirum vel Pontificis, vel concilii est. Ratio item his testimoniis consentit. Fides enim catholica nihil credit, nisi quod est a Deo revelatum. Quod si concilii decreta tenemur certa secundum fidem habere; ea sunt certe a Deo revelata, atque ex consequenti scriptura canonica.

4. Arg.

Respon.
ad 1.

At hæc opinio quam sit inconsiderata, lector, vel me non docente, intellecturus est. Nam si symbolum Athanasii concilii Nicæni inter sacras literas refertur, cur nec in codicem sacrorum biblicorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros, qui decretales Pontificum epistolas, synodorumque judicia continent, in sacris & canonicis habere, absurdum est. Duplex enim discrimin inter sacros auctores, & summum Pontificem patresque concilii reperitur. Unum, quod auctores sacri ex proxima Dei vel revelatione, vel inspiratione scribunt catholica dogmata. Nec enim egent exteris ad scribendum incitamentis, aut humana rationatione e scripturis aliis arguuntur, disquirunt, colligunt. At concilium & pontifex humana via incidunt, rationemque sequuntur: atque argumentando verum a falso discernunt. Non enim existimandus est summus Pontifex eam habere facultatem, quæ in Apostolis, Prophetis, & Evangelistis inerat, ut proposita unaqualibet de fide questione protinus dignoscere possit, utra questionis pars vera falsave sit; sed adhibere prius consilium necesse est, & expendere utriusque partis argumenta: tum deinde sequetur auxilium Dei, quod videlicet opus est, ut summus Pontifex in recta fide contineatur. In conciliis item non habent patres mox quasi ex auctoritate sententiam absque alia discussione dicere; sed collationibus & disputationibus re ante tractata, precibusque primum ad Deum fufis, tum vero questio a concilio sine errore finietur, Dei videlicet auxilio atque fa-

vore, hominumque diligentia & studio confluentibus.

Nam & Apostolis, & presbyteris in synodum Hierosolymitanam congregatis non statim revelatum est, quid esset in fidei causa decernendum; sed facta est prius, ut Lucas ait, magna conquisitio. Et in Nicæna synodo, ut Rufinus tradit, per singulos dies agitabatur conventus: nec facile aut temere de re tanta statuere audebant Patres. Evocabatur frequenter Arnus in Concilium, & assiduo tractatu assertiones ejus discutiebantur, & quid adversum hæc teneri deberet, aut statui, summa cum libratione quærebatur. Ita post diutinum multumque tractatum firmissima omnium sententia Arius condemnatus est. Ex quo perspicuum est, non dormientibus & oisitantibus Patribus Spiritum S. assistere, sed diligenter humana via & ratione quærentibus rei, de qua differitur, veritatem. Alterum autem discrimen est, quod scriptoribus sacris, quemadmodum primo loco fufius explicuimus, Dei spiritus adest in singulis. Etiam ne in minimis rebus? Etiam. At patribus synodi Spiritus veritatis non est præsens in omnibus, sed in rebus solum ad salutem necessariis. Quod enim in symbolo Athanasii dicitur, carnem & animam unum esse hominem, id non oportet verum esse, quamvis cum Athanasio Concilium Nicænum consensisset. Nam utrum homo partes illæ complexæ sint, an non sint, ad Philosophiæ rationem pertinet, non fidei: quare Philosophorum questio est, non fidelium. Synodus autem provincialis sub Stephano hujus nominis septimo, per errorem omnes ordinationes factas a Bonoso irritas esse decrevit, quod in Synodo Romana sub Joanne Nono jure reprobatur. Sed judicium rerum gestarum erat, non religionis fideique decretum. Hujusmodi sunt ea, quæ in Clement. Pastoralis, de sent. & re judic. transiguntur. Non enim ad fidem & religionem attinent. Quocirca licet errasset Clemens, quod Bucerus contendit, nihil inde concilii auctoritas labefacteretur. Tametsi Clementina illa Clementis est, non concilii. Verum Pontificum & conciliorum eadem causa est. Sixtus Quartus docuit, D. Catharinam Senensem stigmata non habuisse, non defuit qui contra judicaret. Neutrius Pontificis ju-

Act. 15.

lib. 10. Hist.
Ecd. c. 2.

dicium ad Christi ecclesiam spectat : utrumque aut probare aut improbare sine fidei discrimine possumus . Sed valeant stulti , qui de rebus nihili digladiantur . Nos enim hic exempla ponimus , ut lector intelligat , aliter auctores sacros esse habendos , aliter conciliorum patres : illos ubique vera dicere ; hos posse in parvis errare . Ita quod Christus ecclesiae suae pollicitus est , Spiritum eam docturum omnem veritatem , hoc ad fidei veritatem referendum est , ut diserte Augustinus docet , & in commentariis super Joannem , & in actis contra Felicem libro secundo . Nec enim rogavit Christus , ne deficeret Petro aut Philosophiae , aut rerum gestarum cognitio & veritas , sed ne deficeret ei fides .

Forſitan quispian dixerit . Nonne igitur concilii Hierosolymitani decreta sacra scriptura sunt ? Facta est enim magna conquisitio : dictum est autem , scripturae sacrae auctoribus minime convenire , ut disquirant & humanitus ratiocinentur .

Item (nam & hoc dicet aliquis) si summus pontifex & concilia , nisi diligentiam adhibeant , errare possunt : cum nobis non constet , an summus Pontifex patresque concilii praestiterint se diligentes , & industrios , ut via & ratione procederet inquisitio , ne constabit quidem an erraverint . Ita quaecunque definierint , erunt incerta .

Ac primus quidem scrupulus facilius eximitur . Quemadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent , non quia Pilatus dixit , sed quia scripsit Euangelista ; sic & concilii Hierosolymitani definitio sacra scriptura est , quod Lucas eam reliquis historiae suae partibus contexuerit . Ut econtrario verba Petri , quae refert Clemens , non sunt de canone , quoniam Clemens scriptor sacer non fuit . Quae causa idonea est , ut canones Apostolorum , quos idem Clemens scripsisse fertur , in libris canonicis non habeantur , tametsi Damasce-nus lib. 4. cap. 18. in catalogum , ut videtur , sacrorum librorum referat , & Epiphanius ad haeresim postremam refellendam Apostolorum constitutiones divinam scripturam vocet . Loquitur autem sine dubio de his constitutionibus , quae in sacris Bibliis scriptae non sunt . Sed alia est illa , cum veritas ipsa limatur in disputatione , subtilitas : alia cum obiter & in transcurso ad vulgarem

quandam opinionem accommodatur oratio . Quamobrem ut sapientes , ita nos hoc loco verbis ecclesiasticis utimur , ut eos solum , qui Spiritu dictante scripti sunt libri , sacros & canonicos appellemus .

Alter vero scrupulus ita Sylvestri animo resedit , ut vix eum inde pellere potuerit ; meliusque fuisset occulere , quam stimulare ceteros , quo ipse scrupulo pungebatur . Ac sunt etiam , qui non obscure dicant , quod si quando Romanus Pontifex in definitione fidei erravit , inde evenire potuit , quod non tantam , quantam debebat , adhibuit diligentiam , antequam sententiam proferret : quoniam vel rem non plene examinavit , vel non eos , quos oportebat , consuluit . Quibus si objicias , Apostolicam Sedem errare in fide non posse : fatentur id quidem , sed ajunt , Sedis Apostolicae nomen non solum Summum Pontificem significare , sed ipsum , ut facit ea , quae ad cathedram spectant , hoc est quatenus non ex suo , sed ex consilio bonorum virorum & doctorum procedit : ita Sedis Apostolicae judicia intelligi , non quae occulte , malitiose , inconsulte , per solum Romanum Episcopum , aut etiam cum paucis sibi faventibus proferuntur ; sed quae ab eo ex consilio plurimorum virorum sapientum plene prius re examinata prodeunt . Quae res ut de conciliis quoque dicatur , subsunt omnino causae eadem , quas dixi paulo ante . Non enim existimare debemus , summum solum Pontificem , cum dormierit , errare ; cum non dormierit , verum dicere : Patres autem , sive dormiant , sive vigilent , semper recta ingredi , & clausis , quod ajunt , oculis vel in tenebris obscura cernere . Commune est , crede mihi , omnibus ecclesiae iudicibus , ut , si decreta ediderint temeritate quadam , sine iudicio , repentino quasi vento incitati , nihil omnino conficiant , quod solidum , quod grave , quod certum habeatur . Ea par est & gravia & certa in ecclesia haberi , quae iudicio , considerate , constanterque edita sint . Quamobrem qui sive pontificum , seu conciliorum diligentiam in Fidei causa finiendam in dubium vocant ; eos necesse est omnia Pontificum iudicia , ac Conciliorum infirmare . Nos igitur scrupulum illum posteriorem , si cui infixus est , aliter ex animo evellemus . Nam Deus suaviter dispo-

in verbo fi-
dei S. ult.

non
1. b.

nit omnia, simulque prospicit & finem, & media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuiquam æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificavit, eosdem & justificavit, & vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omnino, cum ecclesiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus, deesse non potest, quo minus tribuat ecclesiæ preces, cæteraque præsidia, quibus hæc firmitas conservatur. Nec vero dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque usuvenire; ut qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam Philosophorum pronuntiatum est, & Theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obsecro Latiniore, interdum cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatius, quam hi solent, nos plerunque differimus, sed nonnunquam quas sententias a scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus, ne dicendi forma penitus immutata, discessisse a schola videamur.

Itaque præstat semper Pontifex, quod in se est, præstatque Concilium, cum de fide pronuntiant: caditque causa, si quis e nostris aliter existimat. Quemadmodum enim, si Christus Petro diceret, Ego rogavi pro te, ne deficiat charitas tua; certo certius intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces, cæteraque auxilia opportuna illi impetrasse, quæ sunt ad charitatis conservationem necessaria: ita cum dixit, Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, procul dubio intelligimus id a Patre suo consecutum, ut quæ ad rectum de fidei quæstione iudicium pertinerent, ea adessent Petro omnia, sive a Deo, sive ab homine expectarentur. Quod si Deus in sequentem annum frugum abundantiam polliceretur, ecquid stultius esse posset, quam dubitare, an ne homines semina terræ mandaturi sint? Certe si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus non solum propitias cæli conversiones, quibus omnia, quæ terra gignit, uberiora proveniunt, sed agricolarum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex re-

bus facile comprehenditur, cum spiritum veritatis Christus Apostolis, eorumque successoribus in fidei iudicio promiserit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controversiis finiendis fuerit necessarium. Ac si semel hæreticis hanc licentiam permittimus, ut in quæstionem vocent, num ecclesiæ iudices eam diligentiam & curam exhibuerint, quæ opus erat, ut quæstio via, & ratione finiretur: ecquis adeo cæcus est, qui non videat, omnia mox Pontificum, Conciliorumque iudicia labefactari? Porro si illud in quæstionem veniat, nec certis argumentis confirmari possit: at hæc res tamen Theologis constituta sit ac definita, concilia, quoquo modo se habeant, si a summo Pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quamquam, me quidem iudice, absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perveniri. Ita nunquam ego admittam, aut Pontificem, aut concilium diligentiam aliquam necessariam quæstionibus fidei decernendis omisisse. Id, quod privato cuicumque alteri homini accidere potest, ut nec diligentem navet operam ad disquirendam veritatem, & ut navaverit, integrumque se se in ea re præstiterit, erret adhuc tamen, quamvis error sine culpa sit. Error autem, vel inculpatus, ab ecclesia Dei longissime abest, quemadmodum libro superiore constituimus. Quæ res abunde magno argumento est, ut nec Pontifex, nec Concilia necessarium quicquam in deliberando prætermiserint. Fac enim, quidpiam ex necessariis omissum esse: tum rogo, an fideles his, qui de fidei quæstione iudicarunt, tantisper parere debeant, dum illorum negligentia innotescit ecclesiæ? Parere debent, ajunt. Jam igitur eo tempore, errantibus iudicibus, errabit ecclesia. Sine vitio suo, inquis, ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, ut dictum est, ne hunc quidem errorem admittere in Dei ecclesia debemus. Quid? quod si semel de diligentia iudicium dubitamus, novum examen, iudiciumque semper recens postulabitur, ut de diligentia adhibita, vel non adhibita censeatur. Concedamus ergo iudicibus a Deo in ecclesia constitutis nihil eorum deesse posse, quæ ad rectum, verumque iudicium sunt necessaria. Quibus explicatis facile intelligitur, ut ad tertiæ hujus quæstionis ca-

put recurramus, nec Pontificum, nec Conciliorum decreta sacre scripturæ partes esse: id quod in primo argumento objiciebatur.

2. refel-
litur.

Dicamus igitur ad ea, quæ in secundo argumento sunt dicta; ubi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus. Cui errori causam fortasse præbuit codex quispiam depravatus. Augustini enim vera lectio sic habet, In canonicis scripturis ecclesiarum catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur. Inter quas, scilicet ecclesias, sane illæ sunt, quæ Apostolicas sedes habere, aut epistolas accipere meruerunt. Est autem sensus hujusmodi: in iudicio librorum canonicorum primum videndum esse, quid ecclesiæ catholicæ sentiant; sed inter catholicas Ecclesias illarum esse testimonium præferendum, quæ vel fuere sedes Apostolorum, ut Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam epistolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Augustinus loquebatur de epistolis Pontificum Decretalibus, ut Gratianus falso existimavit. Id quod ante nos quidam etiam alii viri diligentissimiprehenderunt.

3. dissol-
vitur.

Tertio vero argumento occurri potest in hunc modum: Leges pontificias quandoque sacras appellari, ut a legibus principum discriminentur. Atque hoc sensu sacram scripturam vocavit Innocentius. Sic forsitan divina lex vocatur Canonica, humana vero civilis, de juram. calum. cap. 1. ut Cardinalis Hostiensis, Andreas Barbatius Siculus, & alii jurisperiti notaverunt, & Glossa cap. Ex diligenti, de Simonia. Atque adeo Innocentius Quartus cap. Cum de diversis, de privil. in 6. non obscure jus canonicum divinum vocat, civile autem humanum. Et legem Canonica, sacram ac divinam appellat Justinianus in Authen. ut clerici apud proprios episcopos, §. si vero. Quam rem sciolus fortasse quispiam ignorans 20. dist. cap. De quibus, ubi lectio vera habebat, Ad divina recurrere scripta canonica, loco hujus postremæ vocis substituit græca. Nihil enim minus Innocentius eo capite agebat, quam in ecclesiasticis causis judicandis ad Græca Bibliorum exemplaria iudices mittere. Alioquin cur non etiam ad Hebræa? Nec vero simile est, in causis Ecclesiæ decernendis scripta canonica esse ab Innocentio prætermissa;

quin post divinam scripturam secundo ea loco posuit etiam ante Sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in ea distinct. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura canonum sacra & divina quandoque nuncupetur. Sed nos alio sensu de scriptura sacra loquimur. Quanquam ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verb. Apost. inquit, Injuriam est pro martyre orare, cuius debemus precibus commendari.

At postremum argumentum sic facillime refutatur: Duplex conclusionum genus posse in concilio definiri. Unum est earum, quæ sunt propriæ Theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem creditis, vel alio credito, alio lumine naturæ cognito colliguntur. Alterum autem genus est earum, quas Spiritus sanctus ipse revelavit quidem Apostolis, Evangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perinde manifestum, a synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis, ad fidem spectant secundario, & ut ita dicam, mediate. Quare, quod suo postea loco fuisse sumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quod ex consequenti negat principium, unde illæ conficiuntur. Quæ vero sunt posterioris generis, propriæ, & per se ad fidem pertinent: nec has a Pontificibus, aut Conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias scripturas sacras ecclesiam aut habere nunc, aut deinceps habituram, præter scripturas populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ Pater Filio suo unigenito ecclesiæ declaranda commisit, primum ipse Filius Apostolis revelavit, deinde eadem ut invulgarent, iussit. Vos, inquit, dixi amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis Joan. 15. Et rursum, Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixerò vobis Jo. 14. Et iterum, Cum venerit spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem Joannis 16. Hi enim fuere novi Testamenti ministri, qui revelata facie gloriam Domini speculati sunt secundæ ad Corinthios 3. Hi fuere ministri sermonis, ut Lucas capite Evangelii primo testatur. His quoque dictum est, Docete omnes gentes ea servare, quæcun-

Ult. re-
futatur.

cumque præcepi vobis, Matthæi ultimo. Omnem ergo Fidei veritatem vel a Christo dum in terra degeret, vel a Spiritu sancto Apostoli postea acceperunt, eamque juxta præscriptam legem aut scripto, aut verbo ecclesiæ tradiderunt. Hinc enim est, quod Irenæus, Hieronymus, Augustinus adversum hæreticos semper id agunt, ut videant, an illorum nova dogmata congruant cum antiqua traditione & fide. Et si quas scripturas novas hæretici proferant, si se Apostolos aut Prophetas confingant, statim novitatis odio exploduntur. Itaque post Apostolos, & eos, qui ab Apostolis probati sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed si summus Pontifex, seu concilia, primum de vero sensu, & interpretatione scripturarum judicant, ut in Concilio Tridentino sessione tertia definitur. Et absurdum est sane, ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei a verbis hominum, sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id igitur ante omnia conciliis tribuamus. Deinde & illud, quod veras & legitimas Christi, & Apostolorum traditiones via, & ratione investigant. Rursum, quænam conclusiones his cohæreant, quæ contra diffideant, certa complexione, & connexionione conficiunt. Consulunt autem in hujusmodi rebus finiendis non sacras literas modo, verum etiam Apostolorum instituta, priora Concilia, summorum Pontificum decreta, Sanctorum veterum scripta, Scholasticorum Theologorum dogmata, rectam Philosophiæ rationem. Breviter, causam, de qua differitur, in eos locos conjiciunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad Fidei Theologiæ solvendas quæstiones. Novas autem revelationes & scripturas sacras querere, Judæorum est, qui recentes etiamnum Prophetas præstolantur.

4. quæst.

Alia etiam quæstio valde difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in conciliis certa sunt, (nec enim in singulis Spiritus Sanctus conciliis assistit) ecquæ via & ratione vestigabimus Conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementina unica de summa Trinitate, & fide catholica ea opinio tanquam probabilior eligitur, quæ habet, in baptismo gratiam, & virtutes infundi. Pari ergo

causa & in aliis conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in cap. Firmiter, de summa Trinitate & fide catholica, Patres Concilii Lateranensis, Firmiter, inquirunt, credimus, & simpliciter confitemur, quod unus est solus verus Deus creator omnium, visibilium & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui simul ab initio temporis utranque de nihilo condidit creaturam spirituales & corporales, angelicam videlicet & mundanam. At non est fidei adversum, Angelos ante mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in prima oratione de natali Domini, Basilii in exam. confessione prima, Damascenus 2. lib. cap. 3. Ambrosius in exam. lib. 1. cap. 5. Hieronymus in comment. super 1. cap. epist. ad Tit. Cassianus collat. 8. cap. 7. Unde nec Augustinus libro de civit. Dei 11. cap. 32. nec D. Thomas 1. par. qu. 61. artic. 3. hanc opinionem Fidei esse contrariam putaverunt. Ac Concilium illud Lateranense Thomas viderat, imo in illud ipsum caput ediderat commentaria: non ergo conciliorum aut definitiones, aut Fidei confessiones certæ sunt, sed Patres, etiam cum asserunt se firmiter quicquam & profiteri & credere, nihil omnino definiunt, quod fideles sequi teneamur.

Huic quæstioni illud primum dandum est, non sat esse, ut conciliorum, & Pontificum judicia firma esse credantur, in divino officio publice a tota etiam ecclesia celebrari. Nec enim historiæ, quibus martyrum & confessorum gesta narrantur, quamvis per summum Pontificem, aut Concilium approbata sint, fidei decreta sunt: sicut ne opuscula quidem doctorum ecclesiasticorum, quæ probantur a synodo Gelasii Papæ, decimaquinta distinctione, cap. Sancta Romana.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statim si quicquam juris Canonici volumine continetur, Fidei dogma esse credendum. Nam, ut libro huic proximo apertius ostendemus, nonnulla habentur in epistolis decretalibus, quæ fidei catholice decreta non sunt. Idque ipsum nunc nunc ex Clementina unica de summa Trinitate diserte ostendebamus. Quod non in hac solum Clementina existimandum est intervenisse, sed idcirco hic admoneri

Si. q. 1.

nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credamus posse contingere. Id vero tum maxime, cum aut verbis opinandi utuntur iudices, aut responsa non ad totam universalem ecclesiam, sed ad privatas ecclesias, & episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantum casu de fide pronunciare, ubi iudicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippe Fidei iudicibus a Deo constitutis non propter ecclesias privatas promissa & concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter ecclesiam universalem, quæ errare non potest. Itaque summorum pontificum conciliorumque doctrina, si toti ecclesiæ proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tum vero de fidei causa iudicium est. Sed animadvertendum est diligentius, & quæ natura rerum sit, de quibus iudicium est, & quæ verborum proprietas & pondus. Nimirum enim ecclesiasticæ doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia iudiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De qua re quoniam in duodecimo libro sumus longe lateque disputaturi, nunc dicere non est operæ pretium. id dicimus, nec omnia, quæ aut juris, aut conciliorum volumina continent, doctrinæ Christianæ esse iudicia, nec omnia rursus doctrinæ iudicia, Fidei censuras esse. Multa siquidem ad famam ecclesiæ disciplinam attinent, quæ Fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, qua conciliorum de fide iudicia internosci queant? Erit plane. Prima, & ea quidem manifesta, si contrarium asserentes pro hæreticis iudicentur. Cujus rei exempla habes cap. Damnamus, de summa Trinitate, & cap. Unico, de summa Trinitate in 6. & Clement. unic. de summa Trinitate, §. 2. Altera nota est, cum in hanc formam synodus decreta præscribit, Si quis hoc aut illud senserit, anathema sit: qualia permulta sunt in concilio Toletano primo, & in synod. Trident. Tertia est, si in eos, qui contra dixerint, excommunicationis sententia ipso jure feratur. Exemplum est, de hæreticis, cap. Cum Christus, & c. Ad abolendam. In concilio tamen Trident. sessi. habita 11. Octobris Anni 1551. de Eucharistiæ Sacramento definitum est, confessionem Sacramenta-

lem Eucharistiæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinus, Si quis, ait synodus, contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. Sed hoc propter periculum cautum est: erat enim opinio contraria perniciofa. ideoque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maxime refertur. Nam quod sententia Cajetani non fuerit pro hæretica condemnata, & nos testes sumus, qui Concilio interfuimus, & contextus ipse demonstrat. Habet enim Canon 11. idemque postremus in hunc modum, Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit. E vestigio autem adduntur mutata dicendi forma hæc verba, Et ne tantum sacramentum, & cat. Ubi vides Cajetani sententiæ anathema non dici, sed quoniam non solum falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: & propter periculum, publicam præsertim prædicationem & disputationem interdici. Quarta, si quicquam expresse & proprie a fidelibus firmiter credendum, aut tanquam dogma Fidei Catholicæ accipiendum dicatur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelio doctrinæ Apostolorum contrarium. Dicatur, inquam, non ex opinione, sed certo & firmo decreto. Licet enim opinio Durandi reprobetur, c. Gaudeamus, de divortiis: sed qui dixit, Verum absolum hoc videtur & inimicum fidei Christianæ, is noluit hæreseos illum condemnare. Verbum enim, Videtur, iudiciorum infirmat certitudinem. Porro autem, quæ in conciliorum vel pontificum decretis, vel explicandi gratia inducuntur, vel ut objectioni respondeatur, vel etiam obiter & in transcurso præter institutum præcipuum, de quo erat potissimum controversia; ea non pertinent ad fidem, hoc est, non sunt catholicæ fidei iudicia. Exempli causa ponamus aliquid, quod positum in una re, transferri per multas possit. Quod in capite firmiter, de summa Trinitate dicitur, angelos esse incorporeos, id non Fidei decretum est, cum post decretalem illam nonnulli & philosophi & Theologi falso quidem, sed contra hæreseos notam contrarium assererint.

At

At enim, ut explicaret synodus, id quod fides catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilium & invisibilium, adjecit, corporalium & incorporalium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratia adjectas esse constat. Ac quemadmodum concilium sumpsit id, quod & verum, & longe, longeque plurimum probabile erat, angelos ut invisibiles, ita quoque incorporeos esse; sic forte & illud accepit, Angelos & mundum simul esse congenitos. Non enim eo temporis hoc agebatur, ut Gregorii Nazianzeni, & aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinionem hanc tueri in præsentia velim. Non enim dubito, eam hoc sane tempore temere & inconsiderate, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, qua in re operæ pretium me Theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolute & simpliciter in conciliis affirmantur, Fidei decreta esse. Cujus rei exempla, si opus esset, permulta facile promerem: sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quarta quæstione satis.

5. quæst.

1. Arg.

Postrema vero quæstio animum pulsat, An concilia in moribus errare possint. Nam si quis ait, habet imprimis argumentum illud, quod Dominus solum rogavit pro Petro, ne deficeret fides ejus: in aliis ergo, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare ecclesia poterit.

2. Arg.

Deinde nihil a Catholicis certa fide creditur, quod non sit idem divinitus ecclesiæ revelatum: quicquid ergo definiat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attinet, non oportet certa fide credi.

3. Arg.

Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem ecclesiæ detrahere sine fidei discrimine possumus. Compertum est autem, eam rem ad mores spectare: errare igitur ecclesia in morum judicio potest. Illud vero Thomæ & Antonini testimonio comprobatur, qui non ajunt certo & summiter, sed pie credendum esse ecclesiam in re hujusmodi non errare. Nam quod absolute possit, illa ratio confirmat, quod in id genus judiciis ecclesia hominum eorum testimoniis innititur, qui & fallere & falli possunt. Jam si concilium, cum de Theologiæ dogmate censet, non certis

& exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certe dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergo ambigua summo pontifici habebitur, ut qui cum hominem quemvis in divorum numerum refert, incertis mediis & argumentis nititur.

4. Arg.

Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diversis institutis & regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubie pertinet. At dubium non est, aliquos ordines non modo inutiliter, verum noxie etiam approbatos. Etenim in tam multis & ordinibus & institutis usque adeo religioni incommodatum est, ut inter reliqua malorum remedia hoc etiam a synodo generali jure ac merito expectarent viri pii, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis ordinibus, cæteri omnes exploderentur. Falsum est ergo aliquando & imprudens de moribus ecclesiæ judicium: siquidem id quandoque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidam auctoritatem ecclesiasticam infirmare pergunt, tantum in judicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiant. Sed quoniam quædam ecclesiæ de moribus judicia sine dubio certa sunt, quæ sint illa, repetendum altius videtur.

Omnis de rebus Theologicis duplex est quæstio. Unum genus est, quod ad contemplationem & rerum cognitionem pertinet: alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit.

Atque etiam alia divisio est Theologicæ quæstionis. Nam & una est, cujus cognitio & explicatio ad salutem est necessaria: est & altera, cujus ignoratio sine pietatis salutisque jactura esse potest. Non enim in Theologia semper de necessariis agitur, sed interdum etiam de his, quæ utilia esse videntur, quamvis non sint adeo necessaria.

Multa sunt autem & in superioribus libris, & in hoc etiam adversum eos disputata, qui de ecclesiæ auctoritate in fidei judiciis parum recte sentirent; atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ vero auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter ec-

Quodlib. 9.
art. ult.
3. p. tit. 12.
c. 2.

ecclēsiæ, conciliorum, sedisque Apostolicæ iudicia: propterea quod connexa hæc & colligata sunt, quemadmodum esse videmus humanum corpus & caput. Itaque quæ erant ecclesiasticæ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad iudicium morum, de quibus jam diu loquimur, nunc dicenda sunt.

Con-
clus.

Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrina eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius; an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utraque specie accipere oporteat, an panis potius species sola satis sit: quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hac ergo & aliis id genus controversiis ecclesiæ decretum certum est. Itaque si quid necessario vel agendum vel vitandum firmo iudicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpe ante dictum est: in doctrina ergo morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii, iudices, & doctores ecclesiæ a Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maxime, quod Dominus Petro inquit, *Pasce oves meas*: & Paulus dedisse Deum pastores & doctores ait ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrinæ. At si errarent in moribus ejusmodi, non pascere salubriter oves. Non enim moralis doctrina minus exigitur ad pastum ovium Christi salutarem, quam fidei disciplina. In his igitur ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quod Dominus apud Joannem pollicitus est, Spiritum docturum Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, & quæ ad contemplationem pertinet, & quæ ad actionem: in utraque ergo definienda Spiritus docet ecclesiam.

Præterea Apostolus in priore ad Timotheum epistola cap. 3. Hæc, inquit, scribo tibi, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magna ex parte spectare perspicuum est. Est ergo ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solum, quæ in

contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat: nimirum, ut sciamus, quomodo oporteat nos in domo Dei conversari.

Præterea si ecclesiæ pastores, in concilium præsertim congregati, leges & præcepta vitæ sinistre interpretarentur, ut videlicet, quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, aut quæ contra minime essent necessaria, hæc esse necessaria definirent: cum Christus dixerit, *Super cathedram Moysi federunt Scribæ, & Pharisei, quæcunque dixerint vobis facite, & rursum, Qui vos audit, me audit*; ecclesia certe pastores errantes sequens, juxta quod illi præscriptum est, hujus erroris Christum præcipuum haberet auctorem. Ad hæc si lex Evangelica manca & imminuta non fuit, ut revera non fuit, eos omnino mores præfinivit, qui essent ad salutem necessarii. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis, eorumque successoribus suggerit, quæcunque Christus dixit nobis: in præceptis ergo vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Matthæi 16. Tibi, inquit Dominus Petro, dabo claves regni cœlorum. Regnum autem cœlorum utraque ignorantia clauditur, & fidei & morum. ecclesia ergo utrasque quæstiones aperire Christo auctore potest, utrosque nodos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attineant. Huc enim illud accedere credendum est, Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cœlis. At, inquis, intelligitur clave non errante. Bene volo. Sed aliud est de privatis pastorum judiciis differere, quæ negligere etiam aliquando possumus, aliud de ecclesiæ communibus, quæ perinde, ut ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cum Pontifex, quicumque ille sit tandem, quicumque privatim agit, solvitque aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest, & abuti clavium potestate. At cum publica sunt totius ecclesiæ iudicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, ecclesiæ totius communes iudices, quales sunt concilii patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi errorem Christiana tota plebs in ignorantia veritatis ad vitam instituendam necessariæ versetur.

Præterea Concilium Constantiense, sess.

Joan. ult.
Ad. Eph. 4.

Joan. 15.

2. Concl.

sess. 13. condemnat ut hæreticos eos, qui dixerint, Ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub una specie tantum. Et Martinus Quintus in literis, quibus concilium approbavit, qui hoc ecclesie institutum damnant, eos definit tanquam hæreticos, vel sapientes hæresim coercendos. Ecclesia igitur in morum huiusmodi judiciis non errat, atque ex consequenti ne concilia quidem summi Pontificis auctoritate firmata.

Hujus vero conclusionis & altera consuetudine esse videtur, Ecclesiam, cum in re gravi quidem, & quæ ad Christianos mores formandos apprime conducatur, leges toti populo dicit, non posse jubere quicquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium sit. Non ego hic omnes Ecclesie leges approbo: non universas penas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejusmodi leges esse, in quibus si non aliud præterea quicquam, at prudentiam certe, modumque desideres. Id ergo dico, summorum Pontificum, Conciliorumque præcepta, scita, sanctiones omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim Ecclesie consuetudo, quod modo ex Concilio Constantiensi afferebamus, Evangelio adversari non valet, ergo ne Ecclesie quidem lex Evangelio adversabitur.

Deinde Ecclesia non potest definire, quippiam esse vitium, quod honestum est, aut contra honestum esse, quod est turpe: ergo nec sua edita lege probare quicquam, quod Evangelio, ratione inimicum sit. Si enim Ecclesia vel expresse judicio, vel lege lata turpia probaret, aut reprobari honesta, hic jam nimirum error non solum fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodammodo adversaretur, quæ omnem virtutem probat, universa vitia condemnat. Accedunt illa, Quæcumque dixerint vobis, facite; & Qui vos audit, me audit. Quibus præcipimur Ecclesie legibus obtemperare. Ita si errat illa, Christus nobis erroris auctor est. Quæ qui videat, non modo indocte, verum etiam impie faciat, si Ecclesiam in morum doctrina errare contendat: præsertim si mores & præcepta vivendi sint ad salutem necessaria. Quæ au-

tem ratio id de Ecclesia convincit, eadem convincit de Concilio, in quo universalis Ecclesie auctoritas residet. Quare quemadmodum concilium falsæ plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda. Proponere, inquam, firmo, certoque decreto, quo omnes & ad credendum, & ad faciendum sub æterna poena obligentur.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam Ecclesie consuetudinem esse malam, vel aliquam ipsius legem injustam, non ausim definire. Nam licet Concilium Constantiense sessione 13. statuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, Ecclesiam errare in more communicandi plebem sub una specie tantum: at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opusculo de auctoritate Papæ, & Concil. & in Apologia cap. 20. & 21. Turrecremata item tertio libro, cap. 32. & 33. Concilium mutilum sine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quamquam id multis quidem argumentis suadere nituntur: sed apud me illud est maximum, quod sicut Deus non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. Cum ergo sola auctoritas deponendi Pontificem hæreticum, & aut eligendi, aut decernendi catholicum sit Ecclesie necessaria in casibus, quibus Ecclesia concilium sine capite cogere jure suo potest; nihil causæ est, cur ampliorem potestatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt, vel electo Pontifice catholico, qui non erat, vel definito certo, cum inter multos, quisnam esset verus Pontifex, dubium erat. Adde, quod, ut supra dictum est, concilii dogmata non sunt firma, nisi a Romano Pontifice confirmentur. Quando ergo Concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Præterea Martinus Quintus in literis, quibus concilium probat, non simpliciter probat illum articulum: sed solum definit, eos, qui docuerint Ecclesiam in consuetudine ejusmodi errare, esse vel ut hæreticos, vel ut sapientes hæresim condemnandos. Quod ergo Martinus Concilio præsidens non est ausus nomine hæreseos condemnare, id ego graviore censura accusare non audeo, nec debeo. Quod si

in

in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in Concilio Constantiensi erat controversia, tanta fuit Martini modestia, quanto nos modestiores esse oportet in aliis erroribus condemnandis, qui consuetudini Ecclesiae minime ad salutem necessariae refragantur? Morem circumgestandi solemni processione per vias publicas Eucharistiae sacramentum Lutherani reprobant. Si originem erroris & principium spectes, haeresis tibi erit. Nam ideo illi morem hunc circumferendi Sacramenti rident, quia veram Christi praesentiam in Sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contempleris, haeresim sapit, temeritas & impudentia est. Quamvis enim multis nominibus hic error est notandus, non tamen est haeresis, cum etiam si in hac consuetudine erraret Ecclesia, non proinde in gravioribus rebus ejus periclitaretur auctoritas. Quae causa Concilio Tridentino fuit, ut canonem sextum de Eucharistiae sacramento caute formaret in haec verba, Si quis dixerit, in sancto Eucharistiae sacramento Christum non esse cultu patriae etiam externo adorandum, atque ideo nec festiva peculiari celebritate venerandum, nec in processionibus secundum laudabilem Ecclesiae consuetudinem solemniter circumgestandum, anathema sit. Non enim eos anathemate simpliciter percellit synodus, qui ritum illum Ecclesiae reprehenderint, sed qui idcirco hoc faciunt, quia nec praesentiam corporalem Christi in Eucharistia admittunt, atque adeo ne ipsius quidem adorationem & cultum. Atque haec eadem fortasse causa Martinum quintum impulit, ut qui reprehenderent Ecclesiasticam illam consuetudinem impariendi Eucharistiam populo sub una specie, eos non ut haereticos, sed ut sapientes haeresim condemnaret. Cum enim sub utraque olim specie plebs sacramentum Eucharistiae acceperit, idque Apostolorum auctoritate & usu confirmata, non erat haeticum in dubium vertere, an vetus ille Ecclesiae mos novo esset praefendus. Sed quoniam Uvicellistae idcirco asserabant Ecclesiam errare, quia existimabant necessarium esse plebi ad salutem, utramque Sacramenti speciem sumere, huc detorquentes illa Domini verba, Nisi manducaveritis, & cetera, prudentissi-

me Martinus quintus vituperationem Ecclesiastici novi moris non dixit haeresim esse, sed haeresim sapere. Est quoque illud argumentum grave, cur hujusmodi erroribus haereseos nota non inuratur, quod, ut postea dicemus, non est haeticum credere, Ecclesiam hominibus in divos referendis errare posse. At jubet Ecclesia interdum divos, quos hujusmodi honore afficit, peculiari die festo, & cultu colere: non est igitur haeresis astruere, in hac de uno, aut altero divo colendo lege ac consuetudine Ecclesiam errare. Sed intelligendum est, Ecclesiae mores quosdam a Christo & Apostolis Ecclesiae traditos, in quibus qui Ecclesiam errare diceret, hic erroris ejus Christum & Apostolos auctores faceret. Quamobrem haeticus censeretur, ut Iconomachi, qui Ecclesiam in veneratione & cultu imaginum errare asseruerunt. Alii vero mores sunt post Apostolos inducti, in quibus quamvis Ecclesia erraret, non propterea fides periclitaretur. Sine periculo igitur haereseos teneri potest, Ecclesiam in aliqua lege & more posse errare. Sed de secunda conclusione haecenus. Si tertia conclusio.

In moribus non toti Ecclesiae communibus, sed qui ad privatos homines vel ecclesias referuntur, errare per ignorantiam Ecclesia potest, non in iudicio solum rerum gestarum dico, sed in ipsis etiam privatis praecipis & legibus. Cum quis enim occulte una uxore habita, alteram ducit publice, jubet illi Ecclesia, ut priore relicta, posteriorem accipiat. Qua in re sine dubio fallitur, & id praecipit homini, quod rationi Evangelioque adversum est. Hujus vero conclusionis veram & idoneam causam Innocentius tertius reddidit in cap. A nobis, de sentent. excom. in haec verba, Judicium Dei veritati quae non fallit, nec fallitur, semper innititur: iudicium autem Ecclesiae nonnunquam opinionem sequitur, quam & fallere saepe contingit, & falli: propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus: & qui liber est apud Deum, Ecclesiastica sit sententia innodatus. Haecenus Innocentius: Haec autem, quae perspicua esse videntur, breviter & sine disceptatione dijudicanda sunt. Nec enim omnia nos, ut quæramus, exponimus: sed ut

Concl. 3.

ex-

explicemus. Hoc itaque loco non tam conclusio, quam conclusionis causa consideranda est. Nam inde liquet, id quod est animadversione dignissimum, certa & firma ecclesiae decreta esse non posse, quae non certis & firmis principiis ac fundamentis iunvantur. Quocirca si vel unum ex his, a quibus ecclesiae iudicium pendet, incertum est, certum ecclesiae decretum esse non potest, sive quaestio speculativa sit, seu practica: sic enim nostri loqui solent. Conclusio quippe, ut in dialecticorum proverbio est, debiliorem partem sequitur, & si unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illa parte debilitari necesse est. Qua ex re facile intelligitur, ecclesiae iudicia, quae ab incertis hominum testimonius proficiunt, infirma esse ad certam & exploratam faciendam fidem. Quale illud est, quo sanctum aliquem divorum catalogo adscribendum censet. Nec tamen impune licet huiusmodi decreta in dubium revocare; quin temerarium & irreligiosum est, in divis consecrandis ecclesiae abrogare fidem. Injuriam enim facit Martyri, qui orat pro Martyre, ut capite, Cum Marthae, de celebr. miss. Innocentius tradit: injurius ergo est, ac multo etiam magis, qui Martyrum catalogo ascriptum e divorum numero rejicit. Id quoniam temere & inconsiderate faciet, jure profecto ab ecclesia punietur.

Mox etiam si unum aliquod huius generis decretum in quaestionem veniat, certe Hieronymi, Ambrosii, Augustini, ac reliquorum sanctitatem sine crimine in quaestionem vocare poterimus: atque adeo asserere, illos cum demonibus condemnatos. Ita posses eos maledictis concidere, ac vexare contumeliis: quae omnia aures sane fidelium perhorrescunt. Quod si viris iustis in divorum catalogum reponendis ecclesia errat, nimirum non esset valde absurdum, divorum omnium cultum ab ecclesia explodere, eorum qui post Clementem consecrati sunt. Quo quid aut stultius, aut impudentius dici potest? Item multum refert ad communes ecclesiae mores, scire, quos debeas religione colere: quare si in illis erraret ecclesia, in moribus quoque graviter falleretur. Nec differ, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque si ecclesia abstinentiae legem ro-

garet, quae vel rationi vel Evangelio adversa esset, turpiter ab illa profecto erraretur: turpiter ergo etiam errabit in doctrina morum, si legem ferat de colendo divo, quem colere, si divus non est, & cum ratione & cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in ecclesia sit, Deus peculiariter providere credendus est, ne ecclesia, quamlibet hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erret. Cujus peculiarissimae providentiae abunde magnum argumentum est, quod nunquam infirmata est fides ab humanis testibus semel in huiusmodi judiciis suscepta. Quod in causis civilibus saepe accidit. Quae si singula forte non movent, universa certe tamen inter se connexa atque conjuncta movere debebunt, ut qui fidem in his ecclesiae detrahunt, eos non haereticos quidem, sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundum, ac tertium argumentum facile refelluntur.

Nam quae de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

Nunc illud breviter dici potest, qui summi Pontificis omne de re quacunque iudicium temere, ac sine delectu defendunt, hos sedis Apostolicae auctoritatem labefactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea praetereamus, quae paulo ante in hoc capite explicata sunt, quid tandem adversum haereticos disputando ille proficiet, quem viderint non iudicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiae suscipere, nec id agere, ut disputationis suae vi lucem ac veritatem eliciat, sed ut se ad alterius sensum voluntatemque convertat? Non eget Petrus mendacio nostro, nostra adulatione non eget. Ordines igitur vel probare vel refellere, quoniam non e scientia id solum, sed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus summus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranensi advertebatur, religionum nimiam multitudinem, quam nunc esse videmus, valde ecclesiae Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunense fatetur, quod importuna petentium inhiatio contra synodi decretum aliquarum religionum confirmationem ex-

Respon.
ad 4.

De re dol.
cap. ult.

De re dol.
in 6.

tor-

Antoninus
3. p. Tit. 12.
c. 8. Cajet.
opuscul. de in-
dul. ad Juli.
c. 8. D. Tho.
in quodl.

tor sit. Unde quosdam ordines per se-
dem etiam Apostolicam approbatos,
tanquam ecclesie vel noxios, vel inutiles
abolendos esse ita decrevit, ut nullum
deinceps ad eorum professionem ad-
mitterent. Et Coelestinus quintus statum
vitamque fratricellorum suo privilegio
confirmavit: quod tamen confirmatio-
nis privilegium Joannes XXII. aperte
infirmum esse dixit: quod Bonifacius ex
certis rationabilibus causis ea, quae Ce-
lestinus concesserat, viribus penitus e-
vacuasset. Paulus item tertius ordinem,
quem in Italia frater Baptista Cremonensis
instituit, literis suis probasse dicitur:
at nuper & ordo ille a Venetis est e-
dicto publico explosus, & Baptista do-
ctrina, cui illius ordinis homines in-
hærebant, Romæ est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum
est, qui ex huiusmodi privilegiis,
quæ his facile temporibus vel conce-
duntur, vel potius extorquentur, no-
vas religiones non aliter ac de cælo
lapsas excipiendas esse confirmant: eas
quoque, quæ nullam regulam ex ap-
probatis habent, nullam vel a suis edi-
tam profitentur. Nec ejus generis pri-
vilegia certa sunt sedis Apostolicæ ju-
dicia, quibus scilicet omnes fideles
astringantur. Satis fuerit, si eam ha-
beant auctoritatem, quam epistolæ de-
cretales: quarum nonnullas constat a
posterioribus meliore consilio refuta-
tas, quoniam non ex firmo decreto
sed ex pontificum opinione prodierunt.
Et quidem ante D. Thomæ tempora
adeo restrictæ & gravate novi ordines
admittebantur, ut ex tam gravi angu-
stoque judicio probabile argumentum
prudentis consilii sumeretur. Nostro
vero hoc seculo tam multæ sunt re-
ligiones a pontificibus confirmatæ, ut
qui eas omnes tueri voluerit tanquam
ecclesie vel utiles vel necessarias,
hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ
nomine jure optimo summisque rationi-
bus arguatur. Sed jam liber de con-
ciliorum auctoritate concludendus est:
si prius tamen eorum conatum refute-
mus, qui in huius loci firmissimam so-
lilitatem impetum facere, & incurfio-
nem voluerunt.

In extrav.
Sancta Ro-
mana de
rel. do. Vide
etiam extra-
va. Quia quo-
rundam de
verb. signific.
ejusdem Jo-
an. 22.

CAPUT POSTREMUM.

In quo refelluntur argumenta
capitis primi.

Primum igitur adversariorum ar-
gumentum ex his, quæ superio-
re libro dicta sunt, promptissime re-
fellitur. Ostendimus enim, ecclesie no-
men principibus & majoribus solere
tribui: & in illis reipublicæ sitam ef-
se auctoritatem, quos Spiritus sanctus
posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.
Ac si Ecclesia columna est & firma-
mentum veritatis, Apostoli etiam sunt
Ecclesie fundamenta, ut ad Ephes. cap.
2. & Apoc. 21. dicitur, corporis quo-
que robur & firmitas a capite pender,
quod si tollas, cadat corpus necesse
est. Episcopi vero populorum capita
sunt, & Petrus ecclesie caput est; quem-
admodum sequenti libro demonstratu-
ri sumus. At sunt idiotæ Episcopi,
Valentinus olim & similes imperitiam
sanctorum presbyterorum arguerunt,
non contemplantes, quanto pluris sit
idiotæ religiosus a blasphemo & impu-
dente sophista: quemadmodum Irenæus
ait lib. 5. Sabinus quoque idem objecit
concilio Nicæno, ut lib. 2. hist. trip.
cap. 8. scribitur. Sed & Apostoli idio-
tæ erant: per quos tamen Deus sapien-
tes huius mundi confudit. Videte, in-
quit; vocationem vestram, fratres,
quia non multi sapientes, &c. Sed quæ
stulta mundi sunt, elegit Deus, ut
confunderet sapientes. Non propter
sapientiam majorem pastores ecclesie
firmi in fide & doctrina sunt, sed pro-
pter peculiarem Christi procuracionem,
ne pastoribus & doctoribus vacillanti-
bus populus fluctuet, circumferatur-
que omni vento doctrine. Quid ve-
ro, si sancti episcopi non sunt? An sol-
vendi & ligandi potestatem amittunt?
Num pascendi auctoritate carent? Su-
per cathedram, inquit, Moysi sede-
runt Scribæ & Pharisei: quodcumque di-
xerint vobis, facite: secundum autem
opera eorum nolite facere. Quoniam
vero cum ab aliis plerisque, tum ab
August. maxime ostensum & patefactum
est, per malos etiam ministros Chri-
sti radios in ecclesiam fundi: superva-
caneum erit ei nunc argumento pluri-
bus respondere, cui ante per nos ab-
unde responsum est.

Respon.
ad 1.

Act. 20.

1. Cor. 1.

Matth. 23.

Ad id quoque, quod deinceps sequitur, Respon.
non ad 2.

non est difficile respondere. Nam sacerdotum veterum acta quidem Christo adversa fuerunt; at sententia hominum alioqui pessimorum non solum verissima, sed reipubl. etiam utilissima fuit. Quin divinum oraculum fuisse Joannes Evangelista testatur. Cum enim post longam variamque concilii deliberationem Caiphas, qui ut summus Pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes ferme consenserunt, dixisset, Expedi nobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat: mox Evangelista subiecit, Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit. Qua ex re fit, ut & nostrorum pontificum vita quidem & opera contraria forte sint Domino Jesu; sed eorum judicia, quæ videlicet a summo Pontifice comprobata sint, & vera erunt, & Christianis utilia, ut quæ ad populi salutem sint divinitus instituta; imo adeo a Spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab Evangelista didicimus, quia scilicet Ecclesiæ Christi Pontifices sunt. Ac de secundo argumento satis.

Respon.
ad 3.

Tertium vero argumentum sic refellitur. Nego, nullum Christi pactum cum Ecclesiæ sacerdotibus esse. Est enim primum cum Petro cæterisque qui illi in pontificatu succedunt, ut Matth. 16. & Luc. 22. videre est. Promisit item Apostolis, eorumque proinde successoribus Christus Spiritum veritatis, Joann. 14. 15. & 16. Pactum quoque veritatis cum Ecclesia initum, ad Ecclesiæ tandem pastores & doctores referendum est. Non enim Ecclesiam suam Deus aliter, quam orbem administrat, ubi infima per media, media per suprema geruntur, quemadmodum Dionysius admonuit. Pacta vero & conventiona illa vetera longe alia ac nostra sunt. Illa enim temporaria erant, sicut & lex & sacerdotium. Ablatum est quippe a Judæis regnum, ablata lex, translatus sacerdotium.

Sacerdotalis autem & veritas & auctoritas paulo ante adventum Christi labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, & senescit, ac prope interitum est, id debilitetur oportet, atque infirmum fiat. Prophetæ igitur ii vel maxime, qui Christi adventui proximiores fuerunt, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, sacerdotii, sceptrique ruinam Judaico popu-

lo annunciabant. Eorum hac de re oracula si quis ad Christi Ecclesiam referre, nisi ex parte velit, illa prorsus ignorat, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; item, Hic est Deus noster in æternum, & in seculum seculi, ipse reget nos in secula; item, In misericordia sempiterna misertus sum tui; dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ne inducerem aquas ultra super terram: sic juravi, ut non irascar tibi. Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meæ non movebitur: Isaia 54. I. Hier. 31. Feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris: quod irritum fecerunt, &c. Et paulo post, Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei: Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus, &c. Item, Hier. 32. Feriam ei pactum sempiternum, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. Item, Per cutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis: cæteraque in novo testamento similia: Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem seculi. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Hic est sanguis novi & æterni testamenti. Reprehensiones igitur comminationesque illæ Prophetarum generales ad tempus Dominicæ passionis potissimum referendæ sunt, ut Hieronymus ipse non semel testatur. Quid ergo sibi vult, cum quæ adversus antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempe omnia in figura contingebant illis: scripta fiat autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quæ Prophetæ in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen synagoga Ecclesiæque discrimine, ut illa ad tempus, hæc perpetua esse intelligatur. Compertum est autem, sine lege & doctrina, sine sacerdote & doctore, sine Christo & spi-

Psal. 109.

Psal. 47.

Hier. 31.

Hier. 32.

Ezech. 37.

Luc. 1.

Matth. ult.

Joan. 14.

Matth. 16.

In Esa. 3.

56. 57. 59.

& 63. cap.

Ezech. 34.
& 37.

spiritu veritatis Ecclesiam nullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abunde satis explicatum est, non est frustra hic repetendum. Nam & novæ legis sacerdotibus conferre veteres, scripturarum ignoratio est. Hier. 3. & 23. Ezech. 34. secunda ad Corinth. 3. & 4. Cui autem aliquando veterum dictum est, Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi, &c. Et rursus, Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua? Quibus vero synagogæ sacerdotibus & pastoribus spiritus veritatis promissus est, qui cum ipsis in æternum maneret, & in omni institueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum Concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesiæ pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque & pontifices & sacerdotes, verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam, ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.

At vero illud movere quempiam poterit, quod Esaiæ 22. cap. scriptum est, Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacim, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manus ejus, & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fidei, & erit in solum gloriæ domui patris ejus, &c. Quæ de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetata esse, in dubium vocari non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium. Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fidei, & frangetur, & cadet, & peribit, quod pependerit in eo, quia Dominus locutus est. Si enim Christus Dominus, qui tanquam paxillus in Ecclesia fixus est, auferatur, & qui ex eo fide ante pependerit, postea peribunt & cadent, quomodo nos Ecclesiæ in fide firmitatem perpetuam pollicemur?

Quomodo etiam asserimus, Christum Ecclesiæ semper pastoribus affuturum? Hoc Hieronymus in commentariis ita solvit, ut ad dies novissimos referatur, cum refrigescet charitas multo-

rum, & locum habebit illud, Putas Matth. 24. filius hominis veniens inveniet fidem super terram? Quod quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis literis adversarentur; sed usu scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergo in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesiæ sublatus esse videatur. Sed non a- Esai. 30. volabit a paucis illis, qui residui erunt, doctor suus: dabit eo quoque tempore Christus pastores & doctores, qui dat eos, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii Dei, in Ephes. 4. virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Occurremus enim 1. Thes. 4. nos, qui vivimus, qui relinquimur in adventum Domini, & simul cum Domino erimus. Ecclesia igitur, ejusque species & forma in finem usque seculi permanebit, permanebitque adeo cum ea & Christus & spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atque Hieronymus illam Esaiæ vaticinationem ad Christum secundum anagogen refert. Nam sensum historicum & literalem libro Commentariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sane vero illud etiam considerandum est, Propheticas illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores & sacerdotes convertendas, ut nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerisque tangit, id ita enuncient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab Esaiâ reprehenditur, tanquam in eo a planta pedis usque ad verticem capitis non sit inventa sanitas: & tamen idem Propheta viros aliquos iustos relictos esse fatetur, inquiens, Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen &c. Sic Helias in omnes invehitur, quasi relictus sit solus: at dicit illi divinum responsum, Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua Baal. Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam & ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abunde confutari.

Ad quartum vero respondeo primum Respon.
con- ad 4.

Luc. 22.

Joan. 14.
& 26.

Esa. 30.

Ephes. 4.

1. Thes. 4.

Esa. 1.

L. 7. com. in
Esa.

conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniti. Nihil enim de ecclesie conciliis præfinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, cuius ad impetrandum magna vis est. Quod si propter Innocentium, 20. d. cap. de quibus, & propter synodum 6. action. 17. & propter synodum Chalcedonensem in epistola ad Leonem, de synodis locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, quod quemadmodum in nomine principis concilium aggregatur, cum ejus auctoritate indicitur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cum indicente Christo, vel ejus vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem Romani pontificis fiunt, non oportet Christum in medio habeant. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tametsi ne omnes quidem viri justī, qui in nomine etiam Christi congregantur, quamvis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habent, ut veritatem quæstionis propositæ decernere & tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis a patre cœlesti, ut vel ab eo, in cuius nomine & auctoritate congregati sunt, probentur, si vera dixerint, vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, ut preces illorum exaudiat dicantur juxta præscriptum Matthæi testimonium. Illæ vero, quæ sequuntur, frivolæ sunt Calvini calumniæ, quibus non est operæ pretium respondere. Nam priori quidem nunc satisfecisse mihi videor, posteriori autem & in capitis superioris tertia quæstione ad postremum argumentum, & in tertii libri capite ultimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hætenus.

Respon.
ad 5.

Porro ad quintum responsio ante oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminense invito Liberio papa hæreticorum opera coactum fuit, ut & in historia ecclesiastica, & in epist. Damasi ad Africanos episcopos, & in 15. dist. c. Sancta Romana, ex Gelasio refertur. Ephesinum quoque secundum, licet auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tum minis, tum favoribus corruptum est, pontificis legatis, & quibusdam aliis bonis viris repugnantibus. Ita nusquam fuit confirmatum, sed damnatum potius a Leone & synodo Chalcedonensi

Constantinopolitanum denique illud repugnante Ecclesie pontifice coactum est, reprobaturumque postea in 7. synodo generali 367. patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifeste refelluntur ii, qui concilii auctoritate retenta, summi pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Constantinopolitanum primum 150. patrum tanquam unum ex Evangelis habeatur, hoc autem alterum Constantinopolitanum, ubi multo plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo? nempe conciliorum robur ab illo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, quo fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentius.

Nunc sextum argumentum diluamus, in quo non parva quæstio est, num canones Trullani ecclesiasticam habeant auctoritatem. Nam quod habeant, his argumentis suadet. Primum, quod Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuo citaverit, ut patet 16. dist. cap. placuit, & cap. Quoniam, & de cons. dist. 1. cap. Jacobus, & de cons. dist. 2. cap. didicimus, & 27. qu. 1. cap. Si quis Episcopus. Sexta vero synodus sine dubio ecclesie auctoritatem habet, ut paulo post demonstraturi sumus. Trullanos ergo canones catholici probare debemus.

Respon.
ad 6.

31. dist. c.
Quoniam 32.
dist. cap. si
quis, 93. dist.
c. fin.

Deinde id suaderi potest ex Innocent. 3. de stat. & qual. ord. cap. A multis, qui in 6. synodo constitutum esse dicit, ut si quis eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc ante subdiaconatus ordinem faciat. Constat vero hunc esse canonem 6. inter Trullanos.

Præterea Adrianus papa hos canones, & synodum, a qua sunt editi, probat & recipit, ut cernere est 16. dist. cap. Sextam: & de cons. dist. 3. cap. Sextam. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipsum demonstratur ex 7. synodo, act. 3. ubi Tharastius, Eiusdem, inquit, sextæ synodi recte & divine decreta edita, traditosque canones recipio. Et actio. 4. Petrus episcopus dixit, Habeo codicem sextæ sacre synodi canones continentem. Sanctissimus autem patriarcha Tharastius

dist. 16. c.
Habeo.

sius subiecit, Quæ est hæc ignoran-
tia, qua plerique laborant circa hos
canones? Scandalum enim est dubita-
re, num sint sextæ synodi. Et action.
6. Epiphanius, qui loco synodi respon-
debat Iconomachis, Sacra, ait, sexta
synodus, posteaquam sententiam suam
de una voluntate Christi sub Constan-
tino pronuntiasset, iterum unanimi-
ter omnes divina voluntate post 4.
aut 5. annos congregati, duos & cen-
tum canones edidit. Quod si divina
voluntate unanimiter illi canones a pa-
tribus sunt editi, probati utique sunt
septimæ etiam synodi testimonio. At-
que eadem 7. synodus, Definierunt,
inquit, sextæ synodi sancti patres,
conventum per singulas provincias se-
mel in anno fieri. Hunc ergo canonem
& nos renovamus. Auctoritatem ergo
finiendi patres illi habuerunt, & si
sancti fuerunt, ut hic dicitur, nihil
sibi usurparunt contra ecclesiæ regulas.
At si præter sententiam Rom. Ponti-
ficis coactum illud concilium est, ad-
versum ecclesiasticas regulas coactum
esse constat: habet igitur Trullana hæc
synodus solidam auctoritatem, si se-
ptimæ synodo credimus. Accedit his,
quod 7. synodus, act. 5. & 6. Nico-
laus in epist. ad Michaellem Imperat.
concil. Florentinum sess. 5. horum ca-
nonum auctoritate utuntur.

Sed mihi rem hanc diligentius con-
sideranti contraria opinio & proba-
bilior, & gravior videri solet. Cujus
sententiæ auctores habeo Anastas. apo-
stolicæ sedis bibliothecarium in proœ-
mio in 8. synodum, ad quam iussu
Adriani secundi venit: nam erat u-
triusque linguæ Græcæ & Latine pe-
ritissimus, ut 63. dist. cap. 2. dicitur.
In eadem opinione est Theophanes
Græcus historicus, & Humbertus Sil-
væ Candidæ Episcopus Apocrisiarius
Leonis noni, in libello contra epistol.
Michaelis patriarchæ Constantinopoli-
tani. Qui liber citatur a Gratiano, ut
liber Leonis noni contra epistolam Ni-
cetæ abbatis. Sed & a Latinis non
recipi hos canones, referunt Theodorus
Balsamon, & Matthæus monachus, ma-
ximi Latinorum detractores, ille in
interpretatione eorundem canonum, hic
in historia conciliorum & virorum il-
lustrum. Sunt autem argumenta, quæ
hanc sententiam confirmant, irrefraga-
bilia. Primum, quod sexta synodus sub
Constantino Imperatore contra Mo-

nothelitas ab Agathone congregata, a
Leone secundo comprobata, nullos e-
diderit canones. Illa vero synodus,
quæ sub Justiniano Imperatore postea
coacta est, cur sexta synodus appelle-
tur, nulla est causa. Sed de nomine
nihil moror. Hoc solum assero, ei
concilio nec Romanum pontificem,
nec ejus legatos interfuisse. Subscri-
ptiones episcoporum videantur, & res
fiet manifesta. Justinianus primum sub-
scripsit, deinde episcopi qui sextæ syn-
odo affuerant, sed nec numero pares,
nec nominibus omnino similes, ut Theo-
phanes & Anastasius evicerunt. Ro-
mani vero pontificis, & legatorum e-
jus nulla subscriptio est.

Alterum argumentum est, quod Ju-
stinianus bis synodum apud Constanti-
nopolim coegisse legitur, prius sub Ser-
gio Rom. Pontifice, posterius sub Joan-
ne septimo eodem quoque episcopo Ro-
mano. Et de priore quidem Beda de
natura rerum, cap. 67. ait, Justinia-
num Romanæ ecclesiæ pontificem Ser-
gium, quia erraticæ suæ synodo, quam
Constantinopoli fecerat, favere, &
subscribere nolisset, iussisse Constan-
tinopolim deportari, qui tamen ob cul-
pam perfidiæ regni gloria postea pri-
vatus, exul in Pontum secessit. Ha-
tenuis Beda. Et Platina in vita Sergii,
Justinianus, inquit, synodum habuit,
in qua nonnulla approbata sunt ortho-
doxæ fidei nequaquam congruentia.
Eadem quoque Sergii apocrisiarius, qui
tum Constantinopoli erat, subscriptione
sua stolide nimium confirmavit. Ve-
rum cum postea Romam delata a Ser-
gio exploderentur, ira percitus Justi-
nianus Zachariam misit, qui Sergium
ad se vinctum traheret. Hætenus Pla-
tina. De posteriore autem idem Pla-
tina in vita Joann. VII. ita scribit; Ju-
stinianus eadem stultitia vexatus, qua
fuerat ante amissum imperium, Sergio
pontifici duos metropolitanos Romam
misit, qui Joannem adhortarentur, ut
habita synodo, quæ de homousio cre-
derent orientales, eadem etiam occi-
dentales affirmarent, præpositis libel-
lis, in quibus ei subscribendum erat.
Homines tamen re infecta ad Impera-
torem pontifex remisit. Hæc ille. Ac
si quis Trullani concilii verba velit ex-
pendere, statim deprehendet, quale
illud concilium fuerit. Sic enim ha-
bent, Quoniam sanctæ universales syn-
odi quinta & sexta, de mysterio fi-

Idem Paul.
diaconus l.
de Roman.
gestis 8. c. 9.
scribit.

16. dist. cap.
Quoniam;
dei

11. dist. cap.
Quoniam.

16. dist. cap.
Clementis.

16. dist. c.
Habeo.

dei plenissime disputantes, canones non fecerunt, propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem sacros canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. Hactenus concilium. Principio autem, si in Constant. urbem convenistis, dicite mihi, ecquo evocante convenistis? Anne Romanus aliquis episcopus vobis concilium indixit? Minime id quidem. At Romanus Pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam, probus erat. Primates autem ecclesie sine principis ecclesiastici & veri & Catholici & pii voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed adversus ecclesie principem conspirare. Quemadmodum si regni proceres ad res publicas pertractandas sine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potius, quam congregatio existimabitur. Justinianus, inquis, eos fecit convenire. Bene profecto narras: nam istum improbum fuisse, & Ecclesie Rom. inimicum, memorie proditum est. Qualem autem synodum a tali viro profectam esse arbitramur? Sed audiamus causam conventus faciendi. Quoniam sancte universales synodi quinta & sexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc imperialem urbem convenientes, canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. Itaque hac Trullana synodus supplementum duarum esse dicitur, & quod deerat quintae & sextae, id nimirum addidisse. Ideo enim nec sexta, ajunt, proprie nominatur, sed πενθέκτη, id est, quinisexta. Scilicet nomine sextae synodi Trullana se prius venditare volebat. At nunc nec sexta, nec quinta, nec septima est, sed monstrum quoddam, quinisexta. Illud vero quis ferat, quod insimulant patres hi duo gravissima concilia tanquam mutila & imminuta, ut causa congregationis necessaria videatur? Enimvero concilium generale ecclesie ne unum quidem habuit, ubi causa aut haeresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hac synodus sola est, quae non ad profligandam haeresim, non ad tollendum schisma, sed ad canones edendos cogitur. Ecquid autem erat opus, pastores ecclesiarum omnium suis sedibus cieri, ut post innumeros fere canones Apostolicos, Nicenos, Ancyritanos, Neo-

caesarienses, Antiochenos, aliorumque plurimorum & martyrum, & confessorum, qui canone secundo Trullano comprobantur, alii centum duo ab his patribus ederentur? Quanto vero gravius sexta synodus egit, quae, causa fidei, ob quam convenerat, absoluta, noluit ecclesiam canonibus onustam discedere. Non igitur necesse erat canones condere, sed si verum fateri vultis, alia Justiniano causa vestrae congregationis fuit, nimirum ut Latinos, sedemque praesertim Apostolicam insectaretur, utque, quod Platina ait, aliqua vestra auctoritate probaret orthodoxae fidei nequaquam congruentia. Nam si, ut ipsi dicitis, post quatuor aut quinque annos a sexta synodo exacta, sub Justiniano, filio Constantini Constantinopoli convenistis, certe (computate tempora) hac illa est erratica synodus, cui auctore Beda, Sergius noluit subscribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quae nunc non extant, dissimulentur, cur his centum duobus vestris canonibus subscribere Sergius nec voluerit, nec vero debuerit.

In canone secundo suscipitis & confirmatis 85. canones Apostolorum: hos sedes Apostolica non recepit, ut auctor est Isidorus 16. dist. cap. canones. Id quod cum ex Leone IX. c. Clementis, eadem dist. ostendi potest, tum vero magis ex Gelasio 15. dist. cap. Sancta Romana. Cur autem sedes Apostolica probet 84. canonem, quem vos probatis, ubi tres Machabæorum libri contra omnium consensum ecclesiarum admittuntur? Atque in eodem secundo canone synodum Cypriani de rebaptizandis haereticis comprobatis, quasi secundum traditam Afris consuetudinem lex illa constituta sit, & non magis adversetur omnibus ecclesiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari potest ad normam 95. canonis Trullani, & 19. Nicæni; quoniam canon Cypriani de omnibus in universum haereticis praescriptus est, maxime Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizasse. Decretum ergo Cypriani ab universali ecclesia simpliciter reprobatum Sergius approbare non debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio Ecclesie Romanae legem de bigamis non ordinandis summum jus appellatis, & ex rigore austerum: sedis autem Constantinopolitanae mollities ac dissolutio be-

Theophan. putat a 6. synodo ad hos editos Canon. 26. ann. interfluxisse.

nigritas vobis est. Mediam quasi ex duabus compositis, sed talem ecclesia Latina semper explosit. Jure igitur hanc vestram Synodum explosit Sergius.

Canon 13. jubet, ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri a suis legitimis uxoribus non separentur. Ea consuetudo apud Græcos quidem invaluit, sed synodus generalis eam toti ecclesie contra Latinorum usum male præscripsit. Bene ergo Sergius vestros canones reprobavit.

Canone 36. decernitis, ut thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum Apostolica sede obtineat, & Alexandrinus, Antiochenus, ac Hierosolymitanus præferatur. Scitis adversum hunc canonem olim a Sancto Papa Leone pugnatum. Et quanquam ratione pugnatum est, at sequentes Romani Pontifices Constantinop. huic ambitioni, & vanitati contradicere noluerunt. De privil. Antiq.

Canone 62. præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ, præter sabbatum, & dominicam, nullas novas hostias consecrari, sed ut apud nos in die parasceves, fieri præsanctificatarum sacrificium. Hoc vestris Græcis præcipite, si vultis: Romanus enim Episcopus hoc in totam Ecclesiam decretum non probaret.

Jam Canon 55. nulla nostra confutatione eget: absurdus enim per se est, & manifeste in Romanam Ecclesiam injurius. Ipsum audiamus. Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis quadragesimæ diebus in ejus sabbatis jejunare præter ecclesiasticam traditam consuetudinem: sanctæ synodo visum est, ut in Romanorum ecclesia, si quis fuerit inventus sabbato jejunans, clericus deponatur, laicus segregetur. Num tibi videtur a Romano aliquo Pontifice hunc canonem probatum iri? Minime vero gentium. Quid 67.? Vide an probandus sit. Sacra, inquiunt, scriptura nobis præcipit, ut abstineamus a sanguine & suffocato. Merito igitur damnamus eos, qui cujuscunque animalis sanguinem arte aliqua condunt, & sic comedunt. Ecquæ autem major scripturarum ignoratio esse poterat, quam existimare, præceptum illud Apostolicum ad ea usque tempora perdurasse? Quanto verius Latini decretum Hierosolymitanum, quoad sanguinem & suffocatum atti-

nebat, ad breve tempus tantisper manere interpretati sunt, quamdiu Judæorum & Gentium consuetudo coalesceret, quamdiuq; synagogam ecclesia cum honore quodam sepeliret. Abeat nunc Gratianus, & sextæ synodo canones Trullanos tribuat. Innocentius vero decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat a Gratiano citatum: id quod & Divo Thomæ, & aliis quoque viris doctis aliquando accidit, ut Gratiani diligentia fisci capita decreti e mentitis auctoribus, & titulis referant. Idem quoque Gregorio Nono contigit, qui titulo de constit. nomine Hieronymi commentaria in proverbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur 32. dist. cap. Si quis eorum, nomine sextæ synodi. Adrianum vero Trullanos canones recepisse, tantum abest a veritate, ut nihil magis veritati possit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epist. Tharassii ad Adrianum, non sicut Gratianus memoria lapsus existimavit, in epistola Adriani ad Tharassium. Tharassius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione secunda & tertia septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharassii refert, ut Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat. Si enim, inquit, vos fatemini canones illos divinos & legales esse, canone autem 82. imaginem Christi venerandam esse conceditis, quid nunc contra sacras imagines depugnatis? Quod si septima synodus uno canone utitur, ut ipsorum Græcorum testimonio imagines esse venerandas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, ut cæteros item canones approbarit? Quasi totum Menandrum, Aratum, aut Epimenidem confirmarit Paulus, quod horum aliquando sit testimonii usus. Nec verba illa, quæ ex septima synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharassii, Petri episcopi, Epiphani. Quæ non erat ejus temporis & instituti expendere. Non enim id tum agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter, & præter institutum a privatis hominibus in Concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter a Patribus dissimulata sunt, eo vel maxime, quod in causa præcipua, de qua ibi erat controversia, Trullana synodi auctoritate libenter utebantur. Id ne

comminisci videamur, Nicolaus nimirum est auctor adhibendus, qui in epistola ad Michaellem Imperatorem, cum ad quandam causam suadendam synodi hujus Trullanæ canone quodam vellet uti, in hunc modum disserit, Provide hoc Constantinopolitana synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non apud nos invenitur, sed apud vos haberi perhibetur. Verum novimus nos Apostolicis imbuti documentis etiam sententiis uti paganorum; quanto magis Christianorum, & contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam imitamur. Denique Apostolus Paulus de libris Paganorum aliqua in suis scriptis posuit: nunquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt prolata? Hactenus Nicolaus. Non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut concilium Florentinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato uno, aut item altero reliquos probaverunt. Quanquam Patres synodi Florentinæ hos 102. citasse canones, me omnino præterit. Nam quod actione quinta refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Justiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre depromptum est, ut actione 17. ejusdem sexti concilii patet. Sed quoniam & hæc synodus apud Trullum regium palatium scilicet celebrata est, quod de hac dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideo a nobis labefactata est, ne quisquam falso errore deceptus eos veris, legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones ecclesiæ Romanæ contrarios non & 82. notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figura agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimice infectari. Nego itaque i 82. canone secundum veram lectionem tale aliquid prohiberi; quin potius in eo pictura illa veneranda, qua agnus digito præcursoris demonstratur, & suscipitur, & deinceps conservari in ecclesia jubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharasium, septimæ synodi actione prima, & ex actione quarta ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeo de sexto argumento hactenus.

Respon.
ad 7.

In argumento vero septimo, Pighii

contentio pertinax coarguenda est, qui ut opinionem, quam semel induerat, tueretur, synodos ecclesiæ decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexerit. Tantum studium certandi, ubi semel efferbuit, & dura pertinacia potest. Mihi vero non est hoc loco opus pro sexta synodo, unde emerfit certamen, depugnare, quam & Agatho coegit, & Leo II. confirmavit, quam & Beda lib. de temp. rat. cap. 56. & cæteri post eum catholici probaverunt, quam & concilium Florentinum sess. 5. recipit, & Eugenius IV. in decreto super unione Jacobinorum veneratur. Alii pro sexta & septima synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim in dogmate fidei, & decretis ad salutem fidelium necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum judicio & ordine non asserimus. Nec in his, quæ parum vel certe nihil ad nos attinent, tempus & operam sumimus.

Ad octavum ergo argumentum Cajetanus in opusculo de auctor. Papæ, & Concil. cap. 8. respondet, Concilium Constantien. quo tempore illud decretum edidit, non fuisse universale & integrum. Erat enim tum schisma in ecclesia sub tribus Pontificibus, Joanne XXIII. Gregorio XII. & Benedicto XIII. Unde asserere, quod id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quam revocare antiquum schisma, aliosque damnare, qui Benedictum & Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit, estque semper ambiguum. Quod si obicias, Martinum V. in ultima sessione approbasse omnia, & singula decreta in materiis fidei, quæ prius a Concilio Constantiensi prodissent: respondet idem Cajetanus, id proprie ad fidem pertinere, & tanquam fidei decretum a Martino probari quod adversum hæreticos fuisset definitum, ut in octava, 15. & 21. sessione factum est. Quod autem Martinus V. ea solum probet, patet primum, quoniam ad petitionem Oratoris Regis Poloniæ illa approbatio facta est, qui hoc tantum exigebat, ut acta in Concilio contra hæreticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit, se omnia sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quedam non conciliariter acta. Nam in illa quarta, & quinta sessione, ut idem Ca-

Respon.
ad 8.

jetanus admonet, nec disputatio, aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhuc viri docti ad differendum, & tractandum ea, quæ in fidei doctrina essent constituenda; sed id cautum postea a concilio fuit in sessione sexta. Ita si quis tradita in sessione quarta diligenter expendat, inveniet ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes explodantur. Patet demum ex literis Martini Quinti, in quibus errores Joannis Vvicleffi, Joannis Hussi, & Hieronymi Pragensis expresse damnantur, nulla de ea re, an Concilium sit supra Papam, facta mentione. Sed quoniam quæ de Concilio Constantiensi in dubium verti solent, ea pulcherrime explicantur a discipulis D. Thomæ, maxime a Cajetano viro in nostra familia excellentissimo, nos de hac re ne verbum quidem ullum præterea faciemus. De octavo igitur argumento tantum.

In nono vero miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Basiliense tueri volunt, cum manifestum sit, illud, licet a principio Eugenio Quarto consentiente fuerit congregatum, postea tamen ab eodem primum Ferrariam, deinde Florentiam translatum, ubi Basilienses conatus publica ecclesiæ auctoritate repressi sunt. Nam & unio Armenorum, & Græcorum populi Christiani consensione approbata, non in Concilio Basiliensi, sed in Florentino facta est. Eugenium ecclesia etiam post illam depositionis Basiliensis sententiam, pro vero Pontifice habuit: Felicem autem illum in synodo electum contempsit. Quorsum ergo attinet mordicus Concilium Basiliense tenere? Quorsum favere hæreticis, qui conciliorum in hæreticos judicia infirma esse contendunt, quod Concilium Basiliense eos hæresis nomine damnarit, qui etiamnum catholici judicantur? Quæ qui non sentiat, is nihil omnino sensurus esse videatur. Quocirca non dubito, esse nunc grande piaculum, pro Concilio Basiliensi stare velle, cum schisma illud jam extinctum non alia ratione magis denuo possit accendi. Et Nicolaus Quintus aperte sentit, Felicem illum non fuisse verum ecclesiæ pastorem, sed nominatum; nec verum concilium & generale, sed congregatum vocat nomine Concilii generalis: Eugenium vero felicitis recordationis prædecesso-

rem suum honorificentius appellat. Ita in literis suis non probat, nisi beneficiorum collationes (sic loqui solent) & hujusmodi cætera, quæ si irrita haberentur, populus mutatis aut pastoribus, aut officialibus multum incommodi acciperet. Atque Leo Decimus in Concilio Lateranensi sessione 11. plane definit, Concilium Basiliense non fuisse legitime congregatum. Et postea, cum de quadam sanctione ageretur a concilio Basiliensi edita, Sicut Leo, inquit, ea, quæ in secunda Ephesina synodo temere contra iustitiam & catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi Concilio fecit revocari: ita nos a tam nefariæ sanctionis revocatione retrahi, salva conscientia, & ecclesiæ honore non possumus, cum ea omnia, post translationem ejusmodi Concilii Basiliensis per felicitis memoriæ Eugenium Papam IV. prædecessorem nostrum factam, a Basiliensi conciliabulo, seu potius conventiculo facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint; cum etiam solum Romanum Pontificem, tanquam auctoritatem super omnia Concilia habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus, & potestatem habere, nedum ex sacræ scripturæ testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum Romanorum Pontificum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifeste constet. Hactenus Lateranense concilium. Probat autem ea, quæ dixerat, multis & testimoniis, & exemplis, quæ nos, ne sit longum, prætermisimus. Sed provocaverunt Doctores Parisienses a Concilio Lateranensi, & appellatio nomine Academiæ circumfertur. Quorum illa fuerit, ego hic non disputo: illud assero, non sine ecclesiæ scandalo, atque perniciæ circumferri. Extat anathema Pii Secundi in eos, qui ad futurum Concilium appellaverint; & sine Pii causis, quas multas suis literis reddidit, manifestum est, rem hanc & hæreticorum omnium summum patrocini-um esse, & fenestram vel maximam aperire ad obedientiæ ecclesiasticæ jacturam, ac perniciem veræ pietatis. Sed de his non est hujus loci, temporisque differere. Verum objicis ea, quæ in secunda sessione concilii Basiliensis decreta sunt, a legitimo concilio esse decreta, ut patet ex literis Eugenii, quæ

2. 2. q. 1. 3. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & in a-
pol. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. &
in or. habi-
ta de diff.
Syn. in Cōc.
Later.

Respon.
ad 9.

quæ lectæ sunt 16. sess. ejusdem concilii . Sed nos huic quæstioni breviter respondemus, non approbasse Eugenium decreta edita, sed solum concilium generale Basiliense a tempore inchoationis suæ legitime continuatum fuisse . Deinde concilium in secunda sessione non erat plenum, quia major pars episcoporum deerat, imo paucissimi aderant . Quare inchoatione quidem generale erat, sed nondum erat vere & perfecte re ipsa generale . Præterea Legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, ut ex literis Eugenii ad Julianum colligitur . Adde quod cum gravis atque difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus Papam supra concilium esse, aliis contra asserentibus concilium esse supra papam, nulla conquisitione facta, nullo examine præcedenti, positum est id quod erat ambiguum . Quare non fuit decretum Fidei, sed simplex quædam commemoratio ejus doctrine, quæ erat in Concilio Constantiensi tradita . Id quod videntes hujus synodi patres, rursus in sessione 33. rem eandem aliter tractaverunt, definientes ea tanquam Fidei decreta esse deinceps amplectenda . Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, & synodus Florentiam translata . Quare nihil mirum, si turpiter & pueriliter erraverit, eos pro hæreticis condemnando, qui nunc sine controversia fideles habentur .

Resp. ad 10.

Ad decimum vero argumentum responsio est facillima, plenaria concilia a summo Pontifice minime confirmata per alia legitima & probata emendari . At quod plenarium concilium summi Pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendetur, exemplum ne unum quidem proferri potest . Nam & hujusmodi concilia Augustinus non infirmat, sed tuetur ejusdem libri c. 4. Quanquam Augustinus non videtur loqui de emendatione Fidei, sed de emendatione legum, quæ ad res scilicet vel gestas, vel gerendas referuntur . Ipsa plenaria, inquit, concilia priora a posterioribus emendantur, cum aliquo rerum experimento aperitur, quod clausum erat . Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innotescit . Leges ergo nonnullæ, in quibus per imprudentiam

falli concilia possunt, nihil obstat quo minus a posterioribus conciliis emendantur . Isidoro autem ex his etiam respondetur . Non enim sunt nobis explicanda singula .

Ad undecimum diximus sæpe concilia integra & capitis auctoritate perfecta ea esse, quæ nos ab errore vendicamus . Nec si summus pontifex firmus in fidei causa judex est, concilia frustra coguntur . Primum enim, ut capite superiore admonebamur, Romanus pontifex non temere & stulte, sed considerate atque sapienter debet fidei controversias definire, advocando scilicet consiliarios, vel plures, vel pauciores, juxta rei, de qua disferitur, gravitatem . Juvant enim patres concilii summi Pontificis fidem atque doctrinam . Unde in concilio Hierosolymitano, cum facta esset magna conquisitio, Petrusque sententiam dixisset nullo sacrarum literarum testimonio fulcitam, Jacobus probavit eam quidem additis testimoniis prophetarum . Adjecit item quasi de suo legem maxime necessariam, de abstinentia ab idolothytis, fornicatione, suffocatis, & sanguine . Ita enim divina procuratio in ecclesiam se fundit, ut membra præcipua, tametsi a capite ipsa pendeant, caput tamen tueantur & juvent . Facit quoque concilium plausibilem populo fidem propter acceperissima multorum testimonia atque judicia . Nam & leges, quæ communi optimatum consensu & rogantur, & feruntur, libentius populus accipit, quam si a rege solum ederentur . Quamobrem Beda libro retra. in actus Apostolorum prudenter sane monuit, Paulum contulisse cum Apostolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, solerter in concilio disquirens, an recte de legalium cessatione doceret . Non quod ipse de hac re, inquit, aliquid dubitaret, sed ut mentes dubitantium Apostolica synodi auctoritate firmarentur . Gregorius autem de synodis provincialibus locutus est, quæ in causa fidei vix quicquam obtinere potuerunt, nisi essent summi pontificis auctoritate roborata . Illa expertus est Gregorius, hæc non est expertus . Quanquam & illo tempore concilii Nicæni utilitas nondum erat satis explorata .

Respon.
ad 11.

De postremo argumento difficile dictu est . Quid Theologi fere opinentur, video . Hoc tamen vere licet dicere,

Respon.
ad ult.

de conf. d. 2.
Ego Beren-
garius.

re, Romanum illud Nicolai concilium locutum esse multo ad sensum fidelium accommodatius. Concilii verba prius audiamus: posterius expendemus, verane, an falsa sint. Profiteor, inquit Berengarius, non solum sacramentum, sed verum etiam corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Hæc Berengario præscripta a synodo confessionis forma. Ubi alterum potest habere dubitationem, An corpus Christi ratione sacramentalium specierum vere & tractari dicatur, & frangi; alterum dubitari non potest, quin in seipso Christus nec tractetur a sacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent forte pro suo arbitratu quisque: nos autem hoc quidem tempore, & in hac questione sequemur potissimum Thomam Vvaldensem, qui in libro sacramental. tit. 4. cap. 42. docet, ejusmodi loquendi formulas & esse verissimas, & esse etiam olim a Patribus usurpatas. Refert in hoc Dionysium cap. 3. lib. de ecclesiast. Hierarch. refert quoque Chrysostomum in Matth. homil. 83. retulerat autem & cap. superiore Paschasium in lib. de corpore & sanguine Christi. Fideles sane cum species sacramentales viderint, Christum se vidisse testantur, eundemque, cum illas tetigerint, tetigisse. Quod magnum profecto argumentum est, cur ita esse credamus. A fidelium vulgo, inquis, ista sumis. Metuebam ne a leonibus diceres. Christiani rudes disserunt isto modo. Bene profecto narras. Nam in questione fidei communis fidelis populi sensus haud levem facit fidem. Quæro enim ex te, quando de rebus Christianæ fidei inter nos contendimus, non de philosophiæ decretis, utrum potius quærendum est, quid philosophi, atque ethnici, an quid homines Christiana & doctrina & fide instituti sentiant? Præsertim cum huic sententiæ consenserint Patres etiam vete-

res, quemadmodum paulo ante demonstratum est. Præterea motis speciebus sacramentalibus, id quod inter doctiores fere convenit, Christus item per accidens quidem, sed movetur tamen: nihil igitur obstat, quin visis, tactisque speciebus, Christi corpus & videatur, & tangatur. Nam nec ipsa substantia sensibilis, nisi per accidentia, sentiri potest. Ad hæc, cum species panis vini que miscentur, ecclesia fatetur, corporis & sanguinis Domini mixtionem fieri: ergo cum videntur & tanguntur species, corpus Christi & videtur, & tangitur. Quid multa? Sic mihi persuasi, sic sentio, Christi corpus in locum panis ita successisse, ut præter ea, quæ fidei hujus sacramenti repugnant, omnia sibi vendicat, quæ panis ante ratione accidentium vendicabat. Alioqui qui species panis manducaret, is Christi corpus non ederet, nec ille biberet sanguinem, qui vini specie potaretur. Atqui scriptum est, Accipite, & comedite: hoc est corpus meum; & rursus, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, &c. & iterum, Qui manducat indigne, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini. Quod si caro Christi in sacramento editur, certe frangitur, dentibusque fidelium atteritur. Utrunque enim ei cibo, quem edimus, est & conjunctum, & proprium. Quid quod per Lucam, si Græci sermonis habetur ratio, Dominus ait, Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur? Nec vero nobis Divus Thomas in 4. sententiarum objici debet, cum in tertia parte, questione 77. artic. 7. ad tertium argumentum, nostræ hujus sententiæ auctor fuerit vel præcipuus: quem quis non præferat sexcentis Oecolampadiis? De postremo igitur argumento diximus satis, satisque proinde de quarto loco diximus. Ad sequentem deinceps trans-
eamus.

Finis Libri Quinti.

D E ECCLESIAE ROMANAE AUCTORITATE,

Quæ quinto loco continetur.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

*Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus
loci auctoritas impugnatur.*

N eum locum incidimus, quem longe, lateque patientem Theologi, praesertim juniores, copiose tractare solent, propterea quod sedis Apostolicae non auctoritas modo, & gravitas, verum etiam omnis omnino vis & facultas, cum semper ab haereticis impugnata est, tum multo magis hoc tempore a Lutheranis impetitur, quorum in Romanam ecclesiam contentio pertinax, & odium æternum est. Sed non ego persequar quaestiones infinitas de Romani Pontificis potestate: tantum de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confuse, ut id explicemus hac disputatione, quod quaeritur. Itaque eorum imprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deinde loci nos vim & auctoritatem cum catholica ecclesia conservabimus. Posthæc adversariorum argumenta diluemus. Quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortasse etiam brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut sibi videtur, efficiunt.

1. Arg.

Primo, Joannes vigesimus secundus publice docuit, iustorum animas non videre Deum usque ad iudicii diem: cavitque, ne Parisiis Theologiae gradum quisquam consequeretur, nisi prius in hanc sententiam iuravisset. Errare igitur summus Pontifex, atque adeo sedes Apostolica in fide potest.

2. Arg.

Secundo, Coelestinus Tertius defini- vit, quod cum alter conjugum labitur

in hæresim, dissolvitur matrimonium, ut patet de divortiis, cap. Quanto. Super quo affirmat Hostiensis, Coelestini epistolam decretalem habitam olim in corpore juris. Erravit igitur in fide Coelestinus, nam definitio illa Euangelio contraria est.

3. Arg.

Tertio, Alexander Tertius de sponsa duorum, cap. Licet, asserit, quosdam suos prædecessores judicasse, quod si post matrimonium contractum per verba de presenti non consummatum tamen, aliud novum matrimonium consummetur, primum dirimitur, secundum est validum. Hic autem error est sine dubio in fide, & moribus manifestus.

4. Arg.

Quarto, idem Alexander Tertius, cap. Cum esses, de testament. definit, alienum esse, & a generali ecclesiae consuetudine, & a divina lege, & sanctorum Patrum institutis, ut testamenta, nisi quinque, vel septem testium fuerint subscriptione firmata, penitus rescindantur. Constat autem, civilem legem, quæ ejusmodi testamenta minus solennia irritat, a viris hodie ecclesiasticis comprobari. Falsus est igitur in fide Alexander, ut qui pronuntiet, legem aliquam esse divinae contrariam, quæ re vera contraria non est.

5. Arg.

Quinto, Innocentius Primus in epistola ad Rufum, & Busebiam, cap. i. Qui viduas, inquit, acceperunt uxores, ad summum Sacerdotium agnoscimus pervenisse. Quod contra legis esse præcepta nullus ignorat, cum Moyses clamitet, Uxorem virginem sacerdos accipiat: contra quod præceptum divina auctoritate subnixum nulla defensio opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profecta est. Et Innocentius Tertius, cap. per venerabilem, Qui filii sint legitimi, cum

quandam legem Deuteronomii retulisset, Sane, ait, cum Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in novo testamento debeat observari. At decreta veteris legis debere a nobis observari, sacris etiam literis, non modo Concilio Florentino adversatur.

6. Arg.

Sexto, Nicolaus Tertius in extravaganti, Exiit, qui feminat, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietatis omnium rerum tam in speciali, quam in communi Christum Dominum & verbo & exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes Vigessimus secundus docet in extravaganti, Cum inter nonnullos.

7. Arg.

Septimo, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referturque de consecratione distinct. 4. cap. A quodam Judæo, definit, quod si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet: Cujus oppositum Pelagius Papa determinat in epistola ad Gaudentium episcopum, referturque eadem dist. cap. Multi, & cap. Si re vera, quæ ambo capitula ex eadem epistola sunt deprompta. Consentit & cum Pelagio Zacharias Papa, cap. In synodo, eadem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falso de fidei questione decrevit.

8. Arg.

Octavo, Div. Gregorius in epistola quadam ad Augustinum Cantuariensem Archiepiscopum, Gregorius quoque tertius in epistola ad Bonifacium episcopum, ex Apostolicæ, Romanæque Ecclesiæ auctoritate pronunciarunt, quod si mulier infirmitate aliqua fuerit correpta, nec voluerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, ea lege tamen, ut subsidii opem conjugii priori non subtrahat. Quod autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ Evangelicæ, Apostolicæque adversum est, ut Gratianus 31. quæst. 7. dixit.

9. Arg.

Nono, Gelasius contra Eutychen, & Nestorium definit, in altaris sacramento, facta etiam consecratione, panis, vinique substantiam manere. Id quod a fide catholica alienum est.

10. Arg.

Decimo, Romani Pontifices literas sæpe sacras falso exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo 27. quæstionum, q.

ult. certe Gelasius Papa cum concilio septuaginta episcoporum, & refertur sub nomine Pelagii, 21. dist. cap. Quavis, atque Anacletus 22. dist. cap. Sacrosancta, probant, Romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illa Evangelica voce Domini salvatoris, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quod idem plures etiam alios Pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse Evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eundem quoque modum plerique summi Pontifices ad probandum, majores ecclesiæ causas ad sedem Romanam esse referendas, inducunt illud ex Luca, Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Quod quam ineptum sit, vel ex eo liquere ajunt, quod ibi Dominus Petro solum, non item posteris loquebatur. Subdit enim, Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Quæ verba si ad posteros referantur, nimirum Romanos Pontifices, prius aversos fuisse oporteret, ut aliquando conversi confirmarent fratres suos. Cum itaque Romani Episcopi sacras literas falso interpretentur, falli & fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum literarum recta intelligentia vera dogmata, ex obliqua vero falsa trahuntur.

Undecimo, Si Apostolica sedes in fide errare non posset, id maxime ex privilegio Petri Luc. 22. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. At Petri fides defecit, juxta id, quod Ambrosius ait, Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deflevit. Multo ergo magis cæteri successores errare in fide potuerunt. Ut erravit certe Anastasius 19. distinct. cap. Anastasius. Erravit quoque Honorius, ut in Concilio sexto Constant. actione 13. & 18. definitur.

Postremo, Hieronymus in epistola ad Evagrium, cum illi objiceretur Romanæ Ecclesiæ consuetudo, Si auctoritas, inquit, quæritur, orbis major est urbe. Ubicumque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Constantinopoli, sive Alexandria, ejusdem meriti, ejusdem est & sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt. Quid ergo mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium,

11. Arg.

Dist. 50. c. fidelior. Ex ferm. 47. de fide Petri.

12. Arg.

93. dist. cap. legimus.

C A P U T II.

*In quo redditur causa, cur Sedes
Apostolica quintum locum
obtineat.*

lium, in leges ecclesiæ vindicas? Ha-
tenus Hieronymus. Et Ambrosius lib.
3. de Sacram. capite primo, cum Ro-
manam consuetudinem sibi opponeret,
In omnibus, ait, cupio sequi ecclesiam
Romanam: sed tamen & nos homines
sensum habemus: ideo quod alibi rectius
servatur, & nos recte custodimus. Ipsum
sequimur Apostolum Petrum: ad hoc
ecclesia Romana quid respondet? Uti-
que ipse auctor est nobis hujus asser-
tionis Petrus Apostolus, qui sacerdos
fuit ecclesiæ Romanæ. Quod si Hiero-
nymus & Ambrosius ecclesiæ Romanæ
instituta facile rejiciunt, certe non est
cur Apostolicæ sedis præscriptam in
moribus regulam sequi debeamus. Eo
vel maxime quod Trull. synodus can. 55.
asserit, Romanam ecclesiam præter ec-
clesiasticam traditam consuetudinem
Sabbatis quadragesimæ jejunare: cor-
rigitque hunc ecclesiæ Romanæ morem,
qui contra Apostolorum canonem 65.
inoleverit. His potissimum argumen-
tis hunc locum quidam infirmum esse
contendunt. Credunt enim sedem A-
postolicam errare posse, etiam cum de
fidei questione judicat. Inter Parisien-
ses Gerson & Almain hujus sententiæ
præcipui auctores habentur. Eandem
sequitur Adrianus in 4. sente. de con-
fir. quæst. ultima. Ac Thomas quidem
Vval. l. 2. doctri. fid. anti. c. 19. ean-
dem videtur sequi, tametsi in lib. de
sacramentalibus, doctrina 10. longe al-
iter sentit. Gratianus 19. distin. 8. Hoc
autem intelligendum est, eidem opi-
nioni videtur etiam assentiri. Nec ab
hac, ut apparet, alienus est Cardina-
lis Turrecre. lib. 4. par. 2. c. 16. Quam-
vis in l. 2. c. 109. 110. contrariam sen-
tentiam & tenuerit & ostenderit. Hanc
Erasmus libenter amplectitur super epi-
stol. Hieronymi ad Damasum de no-
mine Hypostasis. Quin in libro de
ratione veræ theologiæ fenestram dicit
aperire ad perniciem veræ pietatis eos,
qui doceant, Romanum Pontificem er-
rare non posse, quoties de moribus
aut fide pronunciat. Huic Lutherus
subscribit, huic Uvicleffista, atque
adeo omnes hæretici subscribunt liben-
tissime.

Horum ego opinionem ex acade-
miis theologicis explosurus sum,
efficiamque ut spero, vi argumeto-
rum meorum, si integris animis ex-
pendantur, semotis contentione & o-
dio, quibus omne judicium exocula-
ri solet. Ut autem evidentius intelli-
gatur, quam sit magnus hujus opinio-
nis error, fingamus animo unum esse
Lutherum, in quem stylus hic noster
acuatur. Nam errantium multitudo
non parit errori patrocinium. Sit er-
go primus idemque solus qui audeat
affirmare, summum pontificem eccle-
siæ Romanæ in fidei controver-
siis decernendis posse contra euange-
lium errare. Nisi ego probavero cer-
tioribus argumentis, id esse erroneum,
quam probent catholici aut purgatorium
esse, aut indulgentias pontificias divi-
na auctoritate constare, auctoritas hæc
mea, quantula ea cunque est, apud le-
ctores periclitabitur. Illud vero me-
lius ostendo, si ad locum hunc firma-
ratione constabiliendum, altius hujus
rei fundamenta jacio. Sed ante tamen,
cur hunc locum quintum fecerimus,
paucis explicandum est. Erunt enim
fortasse quidam, quibus aptior ordo vi-
deretur, si priorem, quo conciliorum
auctoritas continetur, hic locus ante-
cederet. Qui etiam si aberrant a con-
jectura, video tamen quid sequantur;
nempe sedis Apostolicæ auctoritate
sublata, concilia quæcunque non so-
lum vacillare, sed cadere: at sedem
Apostolicam per se etiam sine conci-
liis suam habere auctoritatem: prio-
rem itaque esse ecclesiæ Apostolicæ,
quam conciliorum auctoritatem. Re-
bus autem suum cuique servare locum
natura jubet, quemadmodum locus
elementis suis est cuique proprius, ut
terra infimum teneat, hanc inundet
aqua, superior æther, ignibus altissi-
ma ora reddatur. Quibus breviter
respondemus, nos humani ingenii ha-
bita ratione, naturæ ordinem sæpe ne-
gligere. Est autem hominibus com-
paratum, quod Aristoteles non semel
admonuit, ut a notioribus ad ea, quæ
minus sunt nota, proficiscantur. Quam-
obrem,

obrem, cum conciliorum auctoritas plerisque sit & acceptior, & notior, nihil mirandum est, si naturæ ordinem anteverterimus. Præterquam quod concilia ecclesiam repræsentant, & ab Ecclesia catholica Concilia catholica sejungere, non erat satis ex ordine. Merito igitur Ecclesiæ Concilia hæc fecimus. Sed de his hæc stenus. Jam id, quod erat institutum, persequamur.

CAPUT III.

Tria pronunciata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.

ET si non sum nescius, quam sit scholastica disputationis forma quibusdam invisa: sed non debeo tamen aliam inire disputandirationem, præter eam, quam & viris clarissimis probatam esse intellexi, & ad errores omnes refellendos semper aptissimam existimavi. Certe quæ Augustinus contra adversarios ecclesiæ disseruit, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quivis ea possit agnoscere, ad evincendas tamen hæreses eo aptiora judicantur, quo tenuius ad vivum refecata sunt. Demonstraturus igitur Apostolicam eandemque Romanam sedem errare in fide non posse, Scholæ more tres propositiones habeo ponere, in quibus hujus quæstionis cardo vertitur.

1. Pro-
positio.

Prima propositio, Petrum Apostolum fuisse a Christo institutum pastorem ecclesiæ universalis.

Cap. 21.

Hanc probat aperte illud apud Joannem testimonium, Pasce oves meas. Qui enim non distinxit inter has oves & illas, alienam a suo demonstravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognosceret: ut Innocentius de maj. & obe. cap. Solitæ, & Bernardus lib. de conf. ad Eugen. cap. 6. evidentissime argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus priusquam oves illi committeret, interrogavit, nec id semel aut bis, sed tertio etiam, Simon Jona diligis me plus his? Ubi non expressit solum Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ulla posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut perversè in alium torqueri. Atque idem rur-

sus ex altero apud Matthæum testimonio declaratur. Beatus es, inquit Dominus, Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & quodcunque solveris super terram, &c. Ubi notandum in primis illud, quod cum omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deinde & illud advertendum, quod & nomen Petri antiquum Christus servavit, inquiens, Beatus es Simon, & patris etiam nomen addidit, ne ad Cananæum possent verba referri. Nomen quoque novum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. Et ego dico tibi, ait, non Joanni, non Jacobo: sed, tibi: tu es, non solum vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum. Unde & Joannis primo cap. Cephas, id est petra ingens, seu rupes magno ferendo ædificio idonea, a Domino vocatus est. Et super hanc petram, inquit, ædificabo ecclesiam meam, id est, super te o Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone 47. de fide Petri, Cyprianus in epistola ad Quintum, Hieronymus 1. lib. contra Jovinian. & super Matth. & in epistola quadam ad Marcellam, & in Esaie 2. & 16. c. quamvis in concione quadam de Pentecoste aliter exposuerit. Chrysost. hom. 55. in Matth. Cyrillus lib. 2. in Joann. c. 12. Origenes hom. 1. in Matth. & hom. 5. super Exodum, Theophylactus Lucæ 22. Gregorius in quadam epistola ad Mauricium Augustum, & in alia ad Eulogium Alexand. episcop. 6. lib. epist. 37. Leo concione 2. de Apostolis Petro & Paulo. Sed & in epistola ad Flavianum, Petrus, inquit, a principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis. Atque in Epist. 67. ad Episcop. Viennens. id apertius exponit, 19. dist. cap. Ita Dominus, Tertullia. lib. de præscr. hære. Epiphanius in lib. Ancoratus, Dionysius item in epist. ad Timoth. Petrum dicit a Paulo vocatum fundamentum ecclesiarum. Et Concil. Chalcedon. vocat Petrum petram & crepidinem catholicæ ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur, ecclesiam catholicam super Petrum ædificatam. Nec me latet, August. super Joannem homil. ultima, & de verb. De-

12. dist. c.
præceptis.

Cap. 6.

Dom. homi. 13. id veritum esse concedere. At lib. 1. retract. cap. 21. hunc communem sanctorum sensum non reprobatur. Nec reprobari sane is poterat, quem non summi modo Pontifices, verum Concilia quoque probarunt, quemadmodum ex his, quæ postea dicemus, perspicuum erit.

Sed non est opus, rem alioqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsum enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ, Tu es *Petrus*, hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, cum e vestigio addit, Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesia ædificanda? Cum vero idem sit secundum metaphoram domus fundamentum, quod servata corporis analogia caput; manifeste colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, ita etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christi eum negare non possumus? Nam populi rectores, capita dicuntur, Amos 6. & Saul quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1. Regum 15. Sed testimonia patrum Bucerus querit, negatque Petrum ab ullo unquam caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissime vero negat. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Calixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres Concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscure appellaverunt. Quorum testimonia paulo post adscripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum & caput & fundamentum & rectorem pastoremque esse a Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc enim omnia adeo sibi coherent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. At Clemens 6. dispo. lib. Petrus, Jacobus, & Joannes, inquit, quamvis a Christo fuerint omnibus pene prælati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum episcopum statuunt. Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesiæ universalis. Hujusmodi scilicet testimonia hinc inde venantur hæretici, ut luci tenebras offundant. Dionysius 3. c. de Div. Nomin. Petrum dicit supremum fuisse decus, & Theologorum columnen. Euseb. lib. 2. Eccles. hist. cap. 14. Petrum scri-

bit, probatissimum omnium Apostolorum & maximum, fideique magnificentia primorum principem. Epiphani. hæres. 51. affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad Episcop. Vienne. Evangelici muneris sacramentum, ait, ita Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, tam multis & idoneis testibus non credunt hæretici, & volunt nos uni Clem. credere, qui dicat Jacobum Apostolorum episcopum institutum esse. Hierosolymorum episcopus Jacobus agnoscitur; Apostolorum episcopus non agnoscitur. Quamquam Apostoli ædificationis gratia, cum erant Hierosolymis, Jacobo sane plurimum deferebant; quo posteris episcopis exemplo essent, ut tanquam subditos in aliena Ecclesia se gererent. Sed bene habet, quod non asserit Clemens Dominum statuisse, sed Apostolos modestiæ causa. Nos vero hæc prima propositione asserimus, Petrum a Domino pastorem Ecclesiæ Catholicæ institutum. Quod quoniam Cajetanus in libel. de auctoritat. Papæ & Concilii, & fusius adhuc in altero de Eccles. Romanæ primatu plurimis maximisque argumentis ostendit, nos breviter demonstrasse sufficiat.

Secunda propositio, Petrum, cum Ecclesiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuisse. Hæc primum ostenditur ex illo testimonio Lucæ 22. Simon, Simon, ecce Satan expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. En cum dixisset Dominus, Satan expetivit vos, non ait, Ego rogavi pro vobis, sed, pro te: nec dixit, Et vos aliquando conversi, sed, Tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Cum autem oratio Christi, ut auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quod Christus gravit, id certe consecutus est, ne Petri fides deficeret, ut fratres posset in fide firmare. Deinde hæc etiam demonstrat illud Matthæi 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Quæ verba explicans hom. 1. in Matth. Ori-

Vide etiam
Turrecr. 1.
2. summa
eccles. c. 15.

2. Pro-
positio.

Bis Simonis
nomen in
Græco repe-
titur, & sic
legit Agas-
tho, action.
4. sexta
synodi.

genes ait, Manifestum est, etsi non exprimat, quod nec adversus Petrum, nec adversus Ecclesiam potest prævalere poterunt inferorum. Nam si prævalerent adversus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam item prævalerent. Petrus ergo firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsum fundata rueret. Præterea si Petro peculiari ratione & privilegio Claves non unius cæli, sed cælorum datæ sunt, quemadmodum homil. 6. in Matth. annotavit Origenes, Claves autem cælum aperiunt, consequens fit, ut omnia cælorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingressum in cælum impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio prava: data est igitur Petro potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. Quæcunque itaque solvisset, & quæcunque ligasset, sive spectarent ad intellectum, sive ad affectum, ea ligata fuissent solutaque in cælis. Quamobrem quæstiones in fide difficiles solvere jure suo Petrus poterat, ligareque proinde suo judicio, ut id tenerent fideles, quod ipse decerneret. Atqui falso de fide judicio Fideles ligari non queunt. Quod si divinatio in labiis regis, & in judicio non errabit os ejus, ut Proverb. 16. c. dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regni cælorum principem a Deo constitutum, in gravissimo de fide judicio errare potuisse? Et si Caiphas, vir in synagoga impius, cum esset pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum summum a Christo Pontificem ecclesie datum, divino Spiritu ad veritatem finiendam agi credemus? Si pastor denique omnium Fidelium Petrus est a Deo constitutus, doctor ergo, & magister Ecclesie supremus effectus est. Quod si pascua doctrinæ salubris ovibus Christi non daret, sed posset eas erroribus falsis ac perniciosis pascere, nimirum non esset a Christo Ecclesie provisum. Provisum est autem sine dubio, nisi Petrus ipse nos fefellerit, inquit, Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus, Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum evangelii, & credere. Petrum ergo peculiariter inter cæteros elegit Christus, ut eum gentes in fidei controversia non audirent solum loquentem, sed etiam crederent. Ita enim

cum Petrus sententiam edixisset, tacuit omnis multitudo, Petro definienti consentiens, ut Actor. 15. a Luca refertur.

Tertia propositio, Petro defuncto, divino jure esse, qui illi succedat in eadem auctoritate & potestate. Nam cum oves Christi essent usque ad consummationem seculi futuræ, desipiet profecto, qui Christum existimabit ovili perpetuo pastorem temporarium suffecisse. Quod igitur Dominus instituendo pastorale Ecclesie munus primo pastori contulit, id ordinarie cuilibet successori intelligi. ut contulisse, ut Cajet. de prim. Eccles. Rom. cap. 12. eruditissime comprobavit. Præterea regnum Christi futurum erat æternum: ergo & Ecclesie principatus non fuit temporalis, quod libro etiam superiore probatum est. Alioqui si Petri potestas ad posteros non est translata, nec cæterorum quidem Apostolorum potestatem ad succedentes episcopos transmissam agnosceremus. Ita nunc in ecclesia nulla aut episcoporum aut sacerdotum potestas erit. Qui est error in fide manifestus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. lib. 2. cap. 6. in hujus rei confirmationem illo Exod. testimonio, Cap. 18. esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut ostendas populo cæremonias, & ritum colendi, viamque, per quam ingredi debeant. Provide autem de omni plebe viros sapientes, qui judicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ Jetro suggererat. Quod si Jetro consilium & optimum fuisse constat, & Synagoge maxime necessarium, ut unus esset summus iudex, ad quem majores causæ & quæstiones referrentur; nullo pacto verisimile fit, Christo Domino hujusmodi consilium defuisse, quod ecclesie erat similiter necessarium. Non ergo Petro solum ea potestas collata est a Domino, sed ad posteros quoque transiit, nisi Deus majorem synagoge curam habuerit, quam ecclesie. Confirmat eam rem vel maxime alterum legis veteris testimonium, quo usus est Innocentius III. cap. Per venerabilem, qui Filii sunt legitimi. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te judicium esse prospexeris, & judicium intra portas tuas videris verba

3. Propositio.

Joan. 21.

Cap. 18.

Similis iudiciorum forma Gal-lis olim e-

tāt ut Caesar
auctor est
de bell. Gal-
lico, lib. 6.

variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui judicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quæcunque dixerint, qui præsent loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, ut nullus deinceps intumescat superbia. In quibus verbis illud primum advertendum est, quaslibet causas ad metropolitanum judicem summumque sacerdotem esse referendas, sed difficiliore, quam ut minorum iudicum auctoritate absolvi possent. Deinde & illud admonendum, supremum illud tribunal, a cuius sententia juxta legis normam nulla prorsus erat appellatio, senatum suum habuisse quidem Levitarum & sacerdotum, sed unum esse primum judicem, summumque unum sacerdotem, qui in sententia ferenda vel solus significatur habere auctoritatem. Qui autem superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat, vel præsidenti ad ministrandum, ut septuaginta transtulerunt. Et rursus: Ex decreto judicis morietur homo ille. Non ait, Sacerdotum & iudicum, sed Sacerdotis & iudicis. Nec illud prætereundum, quod non jubet Dominus concilium ex tota synagoga congregari, sed concilium adhiberi jubet sacerdotum & Levitarum, qui senatus loco summo sacerdoti in civitate matricia semper adessent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæstiones & controversiæ identidem orirentur, paratum, & aditu facile oportebat esse tribunal: id quod non esset, si frequens cogendum esset ex omni synagoga concilium, ut universas controversias definirent.

Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolute præscribere, ut post sacerdotis præsidentis iudicium omnes suis opinionibus cedant. Facies, ait, &c. sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut sinistram. Nec injuria id quidem præscribit legislator, quoniam ante, ut securos disceptantes redderet, fue-

rat pollicitus, iudicium illius senatus, ad quem consultatio referretur, verum esse futurum. Qui judicabant, inquit, tibi iudicii veritatem. Sed, ait Bucerus, vera erunt hæc, si protulerit secundum legem. Sic enim habet Moyses, Facies quæcunque docuerint te juxta legem ejus. Hic primum, quod isti sæpe contra nos faciunt, revocare eos libet ad Hebraicam veritatem. Septuaginta quippe hoc modo vertant, Facies secundum verbum, quod nunciaverint tibi ex loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. Et custodies valde, ut facias secundum omnia quæ sancita fuerint tibi, secundum legem, & juxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Et Sanctes Pagninus ita reddidit, Facies secundum sermonem verbi, quod annunciabunt tibi, & custodies faciendo juxta omnia, quæ docebunt te. Juxta sermonem legis, quem docebunt te, & secundum iudicium, quod dicent tibi, facies. Ubi non præcipit Moyses, ut sacerdotibus credant, si judicarint secundum legem, sed potius, ut quæ sacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui si de legis ac religionis controversia ad senatum recurrentibus hanc causam liceret arripere, nulla unquam ejusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent juxta legem: cujus dubitationis nullus esset iudex institutus. Sed de his disputatum est alio loco satis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id solum agimus, Deum post tempora etiam Moysis, quamdiu synagoga futura erat, instituisse maximi pontificis unum tribunal summum, e cuius iudicio privati omnes cives ac iudices etiam minores penderent. Quid ergo? Moyses providit synagogæ, & Christus non providit ecclesiæ? An volumus, ut his diebus non sit iudex in Israel, sed unusquisque quod sibi videatur bonum, id & faciat & sentiat? *Judic. 12?* Volumus, inquiunt, Evangelii libertatem. An ne est libertas civitati, nullum habere, a quo regatur? Est libertas navi, sine gubernatore undis ventoque permitti? libertas ergo erit, ut quidam ait, nullum esse in schola præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia, pro libidine. Id vero ne pecudes quidem cuperent, qua-

quarum interest pastores habere, a quibus deducantur in pascua, atque in eis defendantur ab injuria ferarum. Non itaque, ut ad propositum revertamur, domus una sine patrefamilias, una civitas sine rectore, ovile unum sine pastore, uno mortuo Petro relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oves auctoritate succedat.

Quod si objicias, ex typo & figura non sumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quasi delineata ad illius speciem & ordinem pertinerent, ea ad speciem ecclesiæ & ordinem referri oportere. Nec nos ex figura argumentamur & typo, sed a minori ad majus argumentamur, evidenti sane ratione. Incredibile est enim, synagogam componendis de fide, lege, & religione controversiis judicem & senatum Deo autore habuisse, ecclesiam non habere: præsertim cum ecclesiæ id sit multo etiam magis necessarium. Quæ cum ex tam variis nationibus, linguis, ingeniis, institutis emerferit, necesse est, ut plures gravioresque habeat de fide & religione controversias. Quas nisi hujus Reipub. princeps valeat componere, ecclesiæ profecto forma & species turpissima est, & fors multo, quam synagogæ deterior. Sed ecclesiæ ac synagogæ omissa comparatione, ex fine certe præscribitur auctoritas, quæ principi in unaquaque societate congruat. Non enim æqua est auctoritas cuilibet imperanti; sed alia patrefamilias, alia præfecto, alia regi convenit: unicuique vero horum tanta, quanta ad cujusque societatis finem necessaria erit, ut eam patrefamilias præstemus auctoritatem necesse est, quam ad finem domestici convictus necessariam esse, ratio recta & doctrina præscripserit: quoniam in una domo eodemque tecto, ubi varia est hominum natura, & officium cujusque diversum, non aliter vivi omnino potest. Tantam ergo habet summus a Christo institutus pontifex in ecclesia auctoritatem, quanta ad continendos Christianæ Reipub. cives in fide, religione, officio est necessaria. Suboriri autem inter nos necessum est de fide ac religione controversias, quibus componendis si nullus est a Christo datus iudex, ad quem referretur tandem ejusmodi quæstio omnis, sine fine esset, perpetuaque dissen-

sio, totque, ac tam dissonantes de fide ac religione sententiæ, quot sunt in ecclesia, & quam sunt diversa capita. Quas ob res si ecclesiæ unitatem, charitatem, confociationem conservare oportet, necesse est profecto, ut unus sit relictus a Christo princeps, qui non aliter ac Petrus dissidentium lites dirimere, solvereque quæstiones possit. Videmus enim principi cujusque alterius societatis id convenire, ut si inter socios aliqua controversia oriantur, præsertim quæ ad finem illius societatis proprie pertineant, dirimere eas valeat, cum adjuncto sibi seniorum prudentiumque consilio. Atque hæc demum propositio tertia definita est in concilio Constantiensi. Nam 8. sess. ille error Vvicleffi damnatur, Papa non est proximus & immediatus vicarius Christi. Et sess. 15. septimus error damnatus est hujusmodi, Petrus non fuit, nec est caput sanctæ ecclesiæ catholicæ. Et tertius decimus, Papa non est manifestus & verus successor Petri. Et 27. error, Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, quod semper cum ipsa militanti ecclesia conversetur & conservetur. Et in Bulla Martini quinti eisdem concilio præsentis, Utrum credat, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, sit successor B. Petri, habens supremam potestatem in ecclesia Dei. Neque hoc novum sane fuit; quin ecclesia semper unum summum pontificem, ac totius ecclesiæ pastorem Petro succedentem agnovit. Quod si reliqua omnis potestas Petro concessa sive ad remittenda peccata, sive ad quæcunque alia reipubl. Christianæ necessaria munia, non ad Petrum solum, sed ad successores pertinet: certe quod dictum est, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam; illud rursum, Tibi dabo claves regni cælorum; Illud item, pasce oves meas; illud denique, Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, ad summas pontifices, qui Petro in Ecclesia succedunt, est referendum. Privilegium quippe in fide non errandi, ob ecclesiæ utilitatem, Petro concessum est. Ideo enim cum dixisset Christus, Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, subdidit protinus, Et tu confirma fratres tuos. Verum hæc

Vide Pi-
ghium l. 2.
de eccles.
Hist. c. 2.

in genere dicta sint: jam in specie, quæ ad hanc controversiam pertinent, ea evidentius explicabuntur.

CAPUT IV.

In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

Sequitur, ut doceamus Romanam sedem eam esse, ubi Petri & soliditas & auctoritas, Deo auctore, collocata sint. Quod quoniam non hæretici modo impudenter, verum etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati sunt, diligentissime est nobis corroborandum. Tam enim diligenter, etsi minus vere, sed tamen accurate non modo fundatam, verum etiam extrinsecam opinionem, non est facile diruere; si opinio tamen dicenda est, quæ adeo certis argumentis refelletur. Et quidem hac de re quamvis plura dicta sint a Cajetano, cum aliis in locis, tum in libello de Romanæ ecclesiæ primatu; quia tamen vel ob styli quasi ingentem obscuritatem, vel ob id forsitan, quod minus attente a plerisque legitur, nihil etiamnum viris doctis & ingeniosis persuasit, oportebit nos de rebus eisdem iterum disputare. Explicabuntur autem hæc fortasse jejuniis: his enim ubertas orationis adhiberi vix potest. Veruntamen de rebus grandioribus, atque ad exponendum difficilibus omne, quod dilucide dicitur, egregie & præclare dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, testibus primum id faciemus, quorum audita testimonia locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quam plurimis possum testimonius lectorem onerare, sed gravissima & apertissima solum adscribam. Ordiam autem ab ipsis summis Pontificibus, quorum de hac re clara judicia & certa sunt. Simpliciter autem adscribentur, ne, inquit & ait, sæpius interponantur.

Anacletus in epist. 1. de oppressione episcoporum. Difficiliores quæstiones & majores causæ ad sedem Apostolicam referantur: quoniam Apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores & difficiles quæstiones, semper ad sedem deferantur Apostolicam, super quam Christus universam construxerit ecclesiam, dicente ipso ad

beatum principem Apostolorum, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam. Et in 3. epistola de Patriarchis & Primatibus explicat, quidnam per sedem Apostolicam intellexerit in hæc verba, Hæc sacrosancta Romana & Apostolica ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino salvatore nostro primatum obtinuit, & eminentiam potestatis super universas ecclesias, ac totum Christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse beato Petro Apostolo dixit, Tu es Petrus, &c.

Evaristus. Ad sedem Apostolicam tanquam ad caput sunt dubia referenda. Id vero dixit Evaristus episcopis Africanæ regionis, cum illum de fidei quæstione consulerent. Dixit etiam eos in hoc normam patrum secutos. Ab ineunte igitur ecclesia Romanus Pontifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri proprium munus.

Alexander hujus nominis primus in epist. ad omnes orthodoxos. Hujus sanctæ & Apostolicæ sedis apici summorum dispositiones causarum, & omnium negotia ecclesiarum ab ipso Domino tradita sunt, quasi capiti. Probat vero hoc eodem Matth. testimonio, Tu es Petrus, &c.

Sixtus primus ad Gallicanas ecclesias, & Eleutherius ad easdem affirmant, vel a sanctis Apostolis esse institutum, ut episcoporum judicia ad sedem Apostolicam referantur. Scilicet, quia majores ecclesiæ causæ, &c.

Pius primus in epist. ad omnes ecclesias. Hanc sanctam sedem Apostolicam omnium ecclesiarum caput Dominus esse præcepit, dicens principi Apostolorum Petro, Tu es Petrus, &c.

Victor in epist. ad Theophilum, ad Romanum episcopum episcoporum omnium causas ab Apostolorum tempore pertinere definit; probatque illo testimonio, Quæcunque ligaveris, &c. Citat etiam in hoc institutum Apostolorum, in quo Romana sedes vocatur universalis Apostolica ecclesia. Eundem quoque Apostolicum canonem nomine ecclesiæ refert in hoc ipsum Sixtus II.

Zepherinus in epistola ad episcopos Sicilianos. Majores ecclesiæ causæ a sede Apostolica, & non ab alia, sicut Apo-

22. dist. c. sacrosancta

Apostoli statuerunt, sunt terminanda, juxta illud, Quaecunque ligaveris, &c.

Marcellus ad episcopos Antiochenae provinciae, idem confirmat ex illo, Tu es Petrus, &c. Afferit etiam, ex divina jussione, & Apostolorum traditione ad ecclesiam Romanam tanquam ad caput, referenda majora ecclesiae negotia.

Eusebius ad episcopos Campaniae & Tusciae, cum affirmasset Romanam ecclesiam Petri privilegio esse donatam, subjicit, Prima salus est, rectae fidei regulas custodire, & a constitutis patrum nullatenus deviare. Nec potest Domini nostri praetermitti sententia, dicentis, Tu es Petrus, &c. Et haec, quae dicta sunt, rerum probantur effectibus. Quia in sede Apostolica extra maculam semper est catholica servata religio.

Melchisedes in Epistola ad Hispaniarum episcopos. Privilegium episcopos judicandi Dominus beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit. Quod ejus prerogativum suae concedit sedi futuris haereditandum temporibus. Quod utique privilegium a temporibus Apostolorum statutum est servare: & illesum manet usque in hodiernum diem: Ne quando membra a suo discrepent capite, & schismata oriantur.

Marcus ad Athanasium. Sancta Romana ecclesia, quae semper immaculata mansit, & Domino providente, & beato Petro Apostolo opem ferente in futuro manebit sine ulla haereticorum insultatione firma & immobilis. Haec Apostolorum viva traditio. Haec sancta & apostolica mater omnium ecclesiarum Christi ecclesia, quae per omnipotentis Dei gratiam, a tramite Apostolicae traditionis nunquam errasse probatur, sed illibata finetenus manet, secundum ipsius Domini pollicitationem, Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua. Quo eodem testimonio probat idem Lucius ad consulta episcoporum Gallorum & Hispanorum: & Felix ad Benignum.

Julius in epistola ad orientales episcopos. Conciliorum convocandorum iura, & majores causas ad sedem Apostolicam evangelicis apostolicisque institutis referri oportet. Id a sanctis Apostolis & successoribus eorum: id a

Nicana synodo definitum est. Afferit vero hic pontifex ad illud confirmandum testimonium Christi a ceteris repetitum, Tu es Petrus, &c. illam quoque rationem, ne membra a suo capite dissideant.

Idem quoque Julius in epistola ad episcopos congregatos Antiochiae. Sanctam Romanam Ecclesiam & Apostolicam ipse Dominus decenter allocutus est, inquit, Tu es Petrus, &c. Habet enim potestatem singulari privilegio sibi concessam, & Domini ore sacra atque desuper exaltata est. Et sicut beatus Petrus primus fuit apostolorum omnium, ita & haec ecclesia suo nomine consecrata Domino instituyente prima & caput est ceterarum, ut ad eam, quasi ad matrem & apicem omnium majores ecclesiae causae referantur. Astringit vero in Nicæna synodo esse definitum, non debere praeter sententiam Romani pontificis ullo modo aut concilia celebrari, aut episcopos damnari, cui majores ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali privilegio tradita sunt. Citat vero in hujus rei confirmationem 18. caput Nicæni Concilii in haec verba, Omnes episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, cujus dispositioni omnes majores ecclesiasticas causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit. Citat rursus 19. caput ejusdem Nicæni concilii in haec verba, Quanquam accusati pontificis causam comprovincialibus episcopis scrutari liceat, non tamen inconsulto Romano pontifice definire, cum beato Petro Apostolo non ab alio, quam ab ipso Domino dictum sit, Quaecunque ligaveris super terram, &c. En Nicænum concilium non obscure, quae potestas beato Petro a Domino data est, eam in Romanum pontificem asserit esse transmissam. Nec obstat sane, quod haec capitula in nostris nunc exemplaribus non habentur, tum quoniam Julius ipse sub gravi juramento testatur, ea in scrinio Romanae sedis haberi; (fuit autem Julius hujus nominis primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integra & incorrupta fide) tum quoniam adversus eos scribebat epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi interfuerunt; nec ullo pacto fieri potest verosimile, quod canones iis objecerit, qui facile proba e

Vide totam
epistolam, in
qua Roman.
episc. capit.
omnium di-
citur & do-
ctor ortho-
doxa doctri-
ne.

16. dist. cap.
septuagin.

bare possent fuisse a pontifice confictos; tum, quoniam id etiam testantur Athanasius, & Pontifices Ægyptiorum, Thebaidis & Libiæ in epistola ad Felicem, qui concilio quoque eidem præsentibus fuerunt. Scimus, inquit, in Nicæna magna synodo ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopos damnari. Tradunt autem in eadem epistola ejusmodi capitula, & alia plura necessaria ab hæreticis incensa, nobisque sublata. Eundem item canonem nomine Nicæni concilii protulerunt in sexta synodo Carthaginensi Faustinus, Philippus, & Asellius, Apostolicæ sedis legati ex literis Zozimi Rom. pontificis. Testatur etiam Athanasius in epistola ad Marcum papam, fuisse 70. capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse eidem rescribens plane confirmat. Et Felix papa in epistola ad episcopos Ægyptios queritur, ea capitula, de quibus nunc agimus, hæreticos expunxisse. Sed & Pelagius 17. distin. cap. Multis, id quod nos probare nitimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænam videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I. ad Victricium seu Victorinum cap. tertio, & Leo ad Theodosium Juniores. Non ergo dubitari potest, quin nostra hæc sententia fuerit a Nicæno concilio definita, quemadmodum Julius pontifex asseveravit.

Damasus ad trium conciliorum Africanorum Episcopos. Summas causarum definiri absque Rom. sedis auctoritate non licet, Synodumque sine ejus auctoritate fieri, non est catholicum. Nec ulla concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. Est enim firmamentum a Deo fixum & immobile omnium episcoporum Apostolica sedes, & vertex ecclesiarum: supra quam Christus universalem construxit ecclesiam: ait enim, Tu es Petrus, &c. Vide eundem quoque in epistola ad Prosperum, & cæteros Numidiæ orthodoxos episcopos.

Innocentius primus in epistolis ad concilia duo Carthaginense & Milevitanum. Congruè Apostolicæ sedis arcana consulitis, antiquæ regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe nostris esse servatam, præsertim quoties ratio fidei ventilatur. Breviter, quo-

niam omnium verba referre molestissimum esset, idem omnino confirmant Leo epist. 54. ad Anastasium, & epist. 67. ad episcopos Viennensis provincie, Gelasius ad Anastasium Augustum, & in decretis, quæ cum 70. episcopis tulit, & in epistola ad episcopos Dardaniæ, Vigilius in decretis suis cap. ult. Pelagius II. ad episcopos, qui convenerant in civitatem Constantinopolitanam, D. Gregorius in epistola ad August. Anglorum episcopum, aliique multi pontifices, quorum testimoniz habes 12. dist. & 17. & 19. & 20. & 21. & 22. & 80. dist. cap. urbes, & 96. dist. cap. bene, & 24. quæst. 1. per multa capita, & 25. quæst. 1. & de electione capit. Significasti, & de Privileg. capit. Antiqua, & de Baptis. cap. Majores, & de elect. in 6. cap. Fundamenta, & in Extravag. Unam sanctam. Quam extravagantem innovavit, & approbavit concil. Lateranense sub Leone decimo.

Cum ergo omnes episcopi, Petro in ecclesiæ Romanæ sede succedentes, unanimi consensione asseruerint, fidei soliditatem Petro collatam ad Romanos pontifices, tanquam ad legitimos successores pertinere, certe si Irenæi Canon verus est, qui hoc negaverit, ecclesiæ auctoritatem ipse negat. Quæ causa idonea fuit, ut si quæ ecclesiæ a Romana sede defecerint, non aliter a summis pontificibus ad unionem ecclesiasticam fuerint receptæ, quam sub hujusmodi confessionis forma.

Prima salus est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & hæc quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio; anathematizamus omnes, qui contra sanctam Romanam & apostolicam ecclesiam suas erigunt cervices, sequentes in omnibus apostolicam sedem, in qua est integra & vera Christianæ religionis & perfectæ soliditas: Profitemurque sequestratos a communione ecclesiæ Catholicæ, id est, non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra recitanda non esse mysteria, qui videlicet sanctæ Rom. & Apostol. ecclesiæ privilegia cassare nituntur. Hanc

19. d. c. ita
Dominus.

Lib. 1. cont.
Valent.

confessionis normam præscripsit Bonifacius I. I. in epist. ad Eulaliū Carthaginens. episcopum : hanc Joannes Constantinop. episcopus fecit, cum ecclesia Constantinopolitana Romanæ, a qua Acacio auctore defecerat, uniretur. Eandem Hormisda Papa ad episcopos Hispaniæ misit, ut si qui ex schismate venientes ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, secundum illam professionis formam admitterentur. Hanc denique Adrianus Papa dedit ad 8. synodum generalem. Satis igitur persuasum esse debet, nisi valde sumus pertinaces, in Romana sede Petri auctoritatem & firmitatem esse sitam.

CAPUT V.

*Ubi conclusio eadem ostenditur sancto-
rum veterum testimoniis ma-
nifestis.*

Nec vero audiendi sunt illi, qui reprehendunt & irident, quod eorum hic testimonia referamus, quorum tanquam in propria causa iudicium merito & optimo jure detrectare adversarii possunt. Non enim pontificum Romanorum causa isthæc propria erat, sed ecclesiæ gentiumque omnium communis. Atque in iis testibus quidam Latini erant, alii Græci, partim Hispani, partim Africani, partim Galli & Germani, quibus fere hominibus ecclesiæ Rom. causa non solum propria non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his viri plurimi adeo graves integrique doctrina, vita, moribus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec vero possit. Accedit, quod nonnulli ex his vel Apostolorum fuere discipuli, vel illi certe seculo proximi, cui nullam fictionis notam inurere, nisi impiis, & perfrictæ frontis hominibus permissum est. Sed ne ullus tergiversandi locus relinquatur, libet quoque sanctorum veterum, qui Romani pontifices non fuerunt, testimoniis uti. Nam si causam cur aut ignorarent, aut fingerent, nullam profecto habuerunt. Irenæus lib. 3. advers. hæres. cap. 3. Sed quoniam omnium ecclesiarum numerare successiones valde longum est : maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ ecclesiæ, eam quam

habet ab Apostolis traditionem & annunciatam hominibus fidem, pervenientem usque ad nos, indicantes, confuimus omnes eos, qui præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorē principatū necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper conservata est ea, quæ est ab Apostolis, traditio. Hactenus Irenæus. Qua re persuasus Augustinus contra epistolam Manichæi, cap. 4. Multa sunt, ait, quæ in ecclesiæ gremio me iustissime tenent. Tenet ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascendas oves suas Dominus commendavit, usque ad præsentem episcopatum sacerdotum successio. Hanc etiam apostolicam cathedram & principatum in Romana ecclesia agnoscit idem Augustinus in epist. 162. ad Glor. & Eleusium, & in epist. 106. ad Paulinum, & in Joann. tract. 56. & lib. 2. contra Pelag. & Cœlest. & lib. 2. contra Donatist. cap. 1.

Cyprianus lib. 1. epist. in epistola ad Cornelium, & lib. 4. in epist. ad P. Loquitur Dominus. & in tract. de simpl. prælat. & 93. d. ca. eandem sententiam apertissime tenet. Qui cathedram.

Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris sui Satyri cap. 7. & serm. 47. de fide Petri.

Cyrillus apud D. Thom. in libello contra errores Græcorum multo evidentius, quam auctores cæteri, huic veritati testimonium perhibet. Nec mireris, quod in libris Thesauri, e quibus loca illa a D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncaverunt enim hæretici librum illum, & quæ in eo ad Rom. pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. hæreticos fecisse, a viris hodie catholicis & deprehensum & patefactum est. Quamquam non omnes libri Thesauri latini facti sunt : nam in synodo 6. citatur 32. liber, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Thom. eandem sententiam non asserentem modo, verum etiam eo argumento confirmantem, quod Paulus Apostolus ad Petri magisterium venit, formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores Romanos pontifices in simili causa recurrerent.

Hieronymus insuper in epistola ad Da-

2. qu. 7. cap. 1.
puto. 24. q. 1.
c. Pudenda.

24. q. 1. cap. 1.
Loquitur Dominus.
& 93. d. ca. 1.
Qui cathedram.

24. q. 1. cap. 1.
quæ dignior.
& 22. q. 2. c. 1.
Omnes.

Joan. 21.

Damasum de nomine Hypostasis, huius rei testis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24. questione prima, capit. Quoniam vetulto. Nam quod ea causa, & quest. cap. Hæc est fides, refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consulto prætereo: quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quod illa ad Damasum de nomine hypostasis Hieronymi sine controversia est. Adde, quod lib. 1. apolog. adversus Ruffinum, pro eodem habet, quempiam Romanam fidem tenere, & catholicum esse.

Bernardus quoque a nobis facit in epist. 131. ad Mediolanenses, & 166. ad Innocentium, & 189. ad eundem, & 237. ad Eugenium, & 242. ad Romanos. Referrem alios, nisi hi satis abunde essent ad ejus rei faciendam fidem. Quid enim? tot tantorumque patrum consentiens, conspirans, continuataque sententia, quem non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Præterquam quod ea sentiunt, quæ sanctarum etiam synodorum testimonia confirmant, id quod cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT VI.

Ubi Conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesie Romanae vis & auctoritas comprobatur.

His duobus capitibus superioribus nec summorum omnium verba Pontificum, nec veterum sanctorum adscripsimus, ne longior atque adeo molestior fieret oratio. Tantum loca indicavimus, quæ quum videat lector, tum plane intelligat, nihil nos obscurum, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attulisse. Nunc synodica hac de re non iudicia solum, sed verba quoque referemus: ut adversarii nube etiam horum testium gravius opprimantur.

Primum igitur sit Concilii Nicæni testimonium, quod quoniam capite quarto adscriptum est, non est operæ pretium hic resumere.

Alterum sit Concilii Chalcedonensis, quod retulit Div. Thomas in opusculo contra errores Græcorum, in hæc verba, Veneramur secundum scripturas & canonum definitionem, sanctissimum antiquæ Romæ episcopum, primum esse & maximum episcoporum. Et infra, Si

quis episcopus prædicatur infamis, liberam habeat sententiam appellandi ad beatissimum episcopum antiquæ Romæ: quia habemus Petrum petram refugii, & ipsi soli libera potestate loco Dei sit jus discernendi, secundum claves a Domino sibi datas: & omnia ab eo definita teneantur, tanquam a vicario apostolici throni. Ac re vera in hujus synodi act. 1. Leo dicitur Apostolicum gubernare thronum, & sedes Romana caput omnium Ecclesiarum. Et act. 2. cum esset lecta epist. Leonis, Patres clamaverunt, anathema, qui ita non credit: Petrus per Leonem locutus est. Et in actio. 3. Romanum episcopum dominum nostrum vocant, eique acclamantes apostolicum & universalem appellant: & ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque universa concilii dogmata optant sedis Apostolicæ auctoritate confirmari. Et cum Leo Dioscorum condemnasset, synodus ait, Sanctissimus archiepiscopus magnæ Romæ una cum ter beatissimo Petro, qui est petra, & crepido Catholicæ Ecclesiæ, & ille, qui est rectæ fidei fundamentum, nudavit eum episcopatus dignitate. Et in epistola synodali ad Leonem gratulantur patres, quod tantum antistitem Apostolicæ sedi, unde religionis nostræ fons & origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concil. Chalcedon. quidem. Ea vero, quæ Divus Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur. Sed ab hæreticis erasa Gregorius queritur, lib. 5. epist. epistola 14. ad Narseni comitem.

Tertium testimonium extat in synodo quinta generali, apud Constantinopolim celebrata. In sententia siquidem illa, quam contra Anthimum pronuntiavit Mennas Constantinopol. archiepiscopus, cui videlicet omnes concilii patres subscripserunt, hæc verba ipse idem Mennas adjecit: Nos apostolicam sedem sequimur, & obedimus, sicut charitas vestra scit, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa & nos condemnamus. Synodus ergo quinta generalis, Mennæ iudicio subscribens, apostolicæ sedis decreta tanquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in universum Catholicos haberet, qui Romanæ apostolicæque fidei communicassent, nec illos damnaret omnes, quos apostolica sedes damnavisset.

Aliud testimonium gravissimum ha-

bes in sexta synodo generali, actione quarta: ubi scribitur professio fidei, quam Agatho Romanus episcopus ad concilium misit. Quam etiam repetit Agatho idem in suggestione synodica, (sic enim ibi appellatur) cui innumera- biles episcopi subscripserunt. Atque hæc suggestio, nequis calumniatur, probata est ab omnibus concilii Patribus, actione 8. 13. & 17. Verba autem professionis synodice hoc modo habent: Beati Apostoli adnitente præsidio hæc Apostolica ejus Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est. Hujus auctoritatem, utpote Apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi Ecclesia, & universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secutæ sunt: omnesque venerabiles patres Apostolicam ejus doctrinam sunt amplexi, per quam & probatissima Christi luminaria claruerunt, quam & sancti doctores orthodoxi venerati & secuti sunt: hæretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insecuti. Hæc enim Apostolica Christi Ecclesia per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit: sed ut ab exordio Christianæ fidei percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibata sine tenus permanet, secundum ipsius Domini salvatoris divinam pollicitationem, Petre, Petre, ecce Sathan expetivit vos, &c. Ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos. Quod apostolicos pontifices, meos prædecessores, confidenter fecisse semper est cognitum. Hactenus Agatho Rom. episcopus. Et actione 18. ipsa synodus aperte proficitur, Romanum episcop. Agathonem successorem esse in sede principis Apostolorum.

In septima etiam synodo generali actione 2. lecta est epistola synodica Adriani primi, qua definit, Ecclesiam Roman. caput esse omnium Ecclesiarum. Recepta vero epistola est atque probata concilio generali, ut patet ead. act. 2.

In octava quoque synodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis secundi, ab ipsa synodo acceptus & confirmatus, qui illam fidei confessionem continet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres vero hujus 8. Synodi, Romani pontificis doctrinæ in hæc ver-

ba consentiunt. Sequentes in omnibus Apostolicam sedem speramus, ut in una communione, quam sedes Apostolica prædicat, esse mereamur: in qua est vera & integra Christianæ religionis soliditas. Quare non consentientes sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda. Hactenus Patres. In eadem rursus synodo approbata est epist. Ignatii Constantinop. Patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res aperte docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ Romanæ, & synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed & in postrema sessione canone 21. Romanam sedem vocat synodus sedem Petri principis Apostolorum.

Synodus Romana insuper sub Symmacho assentitur, Romanæ sedis præfulem merito beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdotii, & statutis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Præterea synodus alia universalis, cui Nicolaus præfedit, Si quis, ait, dogmata, vel decreta pro catholica fide aut ecclesiastica disciplina, a sedis apostolicæ præfule promulgata contempserit, anathema sit. Quam fere sententiam Lucius III. accepit c. Ad abolendam, de hæreticis.

Leo quoque hujus nominis IX. in epist. Synodica ad Petrum Antiochenum patriarcham astruit, sanctam Romanam & Apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendas. Concilia, inquit, omnia, & sanctus sanctorum, rex regum confirmant. Præterea, concilium Lateran. sub Innoc. 3. sic habet: Nolumus quicquam Abbati Joachim derogari, cum omnia scripta sua assignari mandaverit Apostolicæ sedis judicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter confitens se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ disponente Domino cunctorum fidelium mater est & magistra. Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit. Ex Domini itaque institutione Romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proinde Romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. Idemque omnino tradit Concil. Trident. sess. 7. in hæc verba, Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram

Hunc scilicet in modum refert Turrecremat. lib. 2. c. 109.

A. 1. synod. 3.

96. d. cap. Bene.

25. q. 2. cap. Si quis.

De summa Trin. cap. Damnam.

De summa Trin. in 6.

De homil. cap. unico.

e. Ubi
periculū,
de elect.
in 6.

Clem. u-
nica de
sum. Tr.

ram de baptismi sacramento doctrinam,
anathema sit.

Concilium vero Lugdunense sub Gre-
gorio dicit Romanum pontificem esse
vicarium Jesu Christi, successorem Pe-
tri, rectorem ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense sub Clemen-
te asserit, dubia fidei declarare ad se-
dem Apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea Patres concilii Florentini,
Definimus (inquiunt) sanctam Aposto-
licam sedem, & Romanum pontificem
in universum orbem tenere primatum,
& ipsius pontificem Romanum succes-
sorem esse B. Petri principis Aposto-
lorum, & verum Christi vicarium, to-
tiusque ecclesiæ caput, & omnium Chri-
stianorum patrem ac doctorem existe-
re, & ipsi in B. Petro pascendi & gu-
bernandi universalem ecclesiam a Do-
mino nostro Jesu Christo plenam po-
testatem traditam esse: sicut in gestis
œcumenicorum conciliorum continetur.
Hactenus concilium Florentinum. Sed
conciliorum testimonia satis multa retu-
limus. Rationibus modo Theologicis ea,
quæ posuimus, corroboranda sunt: id-
que magis, Romanum pontificem, cum
de fide judicat, errare non posse.

C A P U T VII.

*Rationibus Theologiæ probat, Romanum
Pontificem in fidei controversiis finien-
dis errare non posse.*

Romanum pontificem in Petri lo-
cum, fidem, auctoritatemque suc-
cedere, ecclesia ab Apostolorum tem-
pore semper agnovit. Quod, quoniam
totius orbis consensione usuque firma-
tum erat, ne Ariani quidem negare po-
tuerunt, ut Sozomenus lib. 4. histor.
trip. cap. 15. & 16. prodidit. Ad Ro-
manam porro sedem episcopos eccle-
siarum in causis quibusque gravissimis
provocasse, ab illius ore fideles fidei
semper oracula petiisse, illius judicium
catholicos omnes in religionis contro-
versis expectasse, illius denique & vim
& auctoritatem sacra omnia efflagita-
se concilia, adeo certum & manife-
stum est, ut sim ego ineptus, si velim
ostendere. Quibus ex rebus, quoniam
negari non possunt, conflatur & effici-
tur id, quod quærimus argumentum,
quo ex multis magnisque haud facile
quis dixerit aliud aut evidentius, aut
certius. Si enim legum Christi inter-

pres nullus sanior est, quam perpetuus
ecclesiæ usus, ecclesia vero in fidei re-
ligionisque quæstione ac cæteris gra-
vissimis controversiis non ad Antioche-
num, Alexandrinum, Constantinopo-
litenum, Ephesinum, Mediolanensem,
Parisiensem, Coloniensem, Toletanum,
aut Bracharensem episcopos, sed ad
Romanum omni semper ætate recurrit:
quis dubitet, hunc esse, quem ut suc-
cessorem Petri, ita quoque doctrinæ
Apostolicæ magistrum, quæstionumque
de fide judicem habemus? Nam si a-
liquem ejusmodi post Petrum, ad eccle-
siam instituendam atque in veritate con-
tinendam reliquit Christus, nimirum aut
hic est, aut nullus est; quippe cum
de aliarum ecclesiarum episcopis nulla
quæstio sit, quin non fuerint loco Pe-
tri universali ecclesiæ doctores pa-
storesque a Deo dati. Romanus igitur
episcopus, ecclesiæ usu interpretante,
ille est, cui Dominus in Petro ait, Su-
per hanc petram ædificabo ecclesiam
meam: & Tibi dabo claves regni celo-
rum: & Quodcunque solveris, &c. ac
rursum, Pasce oves meas: & iterum,
Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides
tua: & tu confirma fratres tuos.

Quid? quod ipso etiam rerum expe-
rimento comperimus, Christi de Petro
& successoribus vaticinia in ecclesia Ro-
mana manifestius impleri? Hanc enim
constat fixam & immobilem, orbe et-
iam toto omni illam machinarum genere
quariente, in fide & auctoritate Petri
permansisse. Et cum cæteras Apostolo-
rum ecclesias, vel ab infidelibus occu-
patas, sine fidei vestigio, vel ab hære-
ticis aliquando affectas viderimus: at
adversum hanc unam Romanam sedem
nec Pagani, nec hæretici prævalere po-
tuerunt. Pugnatum est siquidem vehe-
menter, non a Græcis solum, sed ab
aliis plerisque totius orbis episcopis, ut
hoc Romanæ ecclesiæ privilegium la-
befactaretur. Atque habebant pro se il-
li quidem & imperatorum arma, & ma-
jorem ecclesiarum numerum: nunquam
tamen efficere potuerunt, ut aut Roma-
ni pontificis potestatem abrogarent, aut
in alium transferrent episcopum. Quin-
imo qui a Romana quidem sede defe-
cerunt, hi schismatici semper in eccle-
sia sunt habiti: qui vero hujus sedis de
fide judicia detrectarunt, hæretici. Quæ
profecto omnia satis ostendunt, non hu-
mano, sed divino decreto ecclesiam
Romanam & cæteris esse præpositam,

& Petri privilegia jure suo sibi vendicasse, & eam demum petram esse, supra quam Christus universalem construxit ecclesiam, adversus quam portæ inferi prævalere non possunt. Quod niita esset, qui potuisset Ecclesia Romana tot, tamque magnis principibus repugnantibus, tam multis hæreticis contradicentibus, tam variis ecclesiis defectionem molientibus, obsistere? Quod si commentitia, vanaque opinione hoc Romani Episcopi privilegium Theologi asseruissent, non tam stabilis sententia permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum seculis, ætatibusque hominum inveterasset. Et enim videmus opiniones fictas, atque vanas, viris præsertim eruditis adversantibus, diuturnitate extabuisse. Opinionum enim commenta delet dies, fidei judicia confirmat. Adde, quod Apostolicarum traditionum sinceritas non posset ad nos usque servari, alias ecclesias hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi una sedes Apostolica, inter tot orbis tumultus, fixa, intemerataque consisteret. Ad hæc cum concilia & provincialia & generalia, sine Romani pontificis auctoritate nonnunquam erraverint, nunquam autem, si Romani pontificis auctoritate firmata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum, atque adeo totius ecclesiæ firmitatem a Romano pontifice derivari. De quo quoniam in loco superiore multa diximus, illinc lector assumet, quæ ad hujus argumenti explicationem pertinebunt. Atque si in definienda fidei questione Romanus episcopus errare posset, redditur statim incerta nobis multarum hæresum condemnatio: præterque enim non sunt damnatæ per generalis Concilii, sed per Romanæ Ecclesiæ judicium & decretum.

Præterea si inter Patres concilii est controversia vel de intellectu sacrarum literarum, vel de unoquolibet libro, an canonicus sit, necne, vel de alia hujus generis questione, ad hanc litem componendam judicem ponere necesse est: cujus tamen, si errare possit, incertum judicium erit. Judex autem inter Patres concilii dissidentes nullus in Ecclesia, nisi Romanus episcopus est agnitus.

Præterea Ecclesiæ consuetudo hoc manifeste declarat. Nunquam enim admissa est appellatio in causis fidei a sede Romana, sed hæreticos ab ea judica-

tos, Ecclesia semper hæreticos etiam judicavit. Et certe, si Romanæ sedis judicium fallax esset, concilii vero esset verax & certum, naturæ, rationi, veræque Theologiæ is adversaretur, qui appellationem a Pontifice ad concilium denegaret. Quo uno argumento ostendit Gelasius, sedem Apostolicam de tota Ecclesia judicare, ipsam vero ad nullius pertinere judicium. Jam illiusmodi appellationes, in Fidei præsertim dogmate, ecclesia nescit: nam iis hæretici solum utuntur. Quod si ad singulos hæreticos condemnandos opus esset congregare generale concilium, cum id sæpenumero non modo difficile, verum etiam impossibile sit, licebit profecto interim hæreticis impune vivere, donec synodus a tota Ecclesia cogatur. Id si alienum esse constat a Christi providentia, fateamur potius, Romanæ sedis auctoritatem satis esse ad hæreses revincendas. Ita fiet, ut hujus tribunalis de fide judicium certum omnino habeatur. Quid, quod non solum ecclesiam catholicam credimus, sed etiam Apostolicam? At Ecclesia Romana Patrum, fideliumque consensu Apostolica dicitur, cum reliquæ omnes jam inde a multis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quæris, Erit ne hæreticum asserere, Romanam Ecclesiam degenerare quoque ut ceteras posse, & Apostolicam etiam sedem a fide posse Christi deficere? Huic quæstioni breviter respondemus. Nolumus hic nos ecclesiæ sententiam prævenire, sed si ad generale concilium referatur, hæreseos nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur, quid ipse sentiam de hac re, non audeam dicere; quam eo melius cernere mihi videor, quod & eam propius diligentiusque contemplor, & sine affectu, perturbationeque contemplor. Quod si in hoc erro, quod Romanæ sedis privilegia a Christo illi concessa & tueor, & contradicentes hæreseos nomine condemnandos esse credo, non solum tuto, sed libenter erro: nec mihi errorem utilem, quo etiam delector, sine rationis præsertim vi extorqueri volo. Nam me non solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum Theologorum & auctoritas. Hieronymus prophanum esse, & perjurum dicit, qui cathedræ Petri, & Romanæ sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum ait esse, prophanum esse, hostem esse, qui universalis Ecclesiæ

De nomine Hypostasis ad Damas.

De simplic. prætr. 3.

clesiæ non tenet unitatem, hoc est lumen unum, unde multi radii: radicem unam, unde multi rami: fontem unum, unde multi rivi: petram unam, supra quam Ecclesia ædificata est: unum Pontificem, qui cæteros omnes sua & vi, & auctoritate contineat. A quo si radium tollas, extinguatur: si frangas ramum, intereat: si præscindas rivum, areseat. Sic enim ille declarat. At qui in Fidei controversia Apostolicæ sedis fidem, iudiciumque detrectat, is nec unitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem, Qui cathedram, inquit, Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia esse non confidat. Ambrosius pro eodem penitus habet, catholicum esse, & cum Romana Ecclesia convenire. Gregorius sic Sedis Romanæ auctoritatem in religionis, fideique causa existimat esse amplectendam, ut qui noluerit, ab ejus petra, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate convellatur. Leo exortem divini mysterii cum esse affirmat, qui ausus fuerit a Petri soliditate recedere, & impiam præsumptionem, quæ Petra istius firmitatem Deo ædificantem constructam nititur violare.

Nicolaus finit, quod qui Romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur. Nam fidem, inquit, violat, qui adversus illam agit, quæ est mater fidei. Hanc vero Nicolai sententiam noli quæso lector contemnere. Quæ scilicet actione prima, & septima synodi octavæ confirmata est. Ubi & condemnati sunt Phocius, & Michael, qui hoc Sedis Romanæ privilegium quatefacere nitebantur. Quod si in hæresim labitur, qui Romanum Episcopum Petro successisse negat, & Ecclesiam proinde Romanam cæteris esse præpositam: ecquid de illo sentiendum est, qui privilegia Petro ob Ecclesiæ utilitatem a Christo data, privilegia, inquam, quæ Petro ut Pontifici, Doctori, & Pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrina sana oves pascere, fratres in fide confirmare, universas gentes per os illius audire verbum Evangelii, & credere, supra illam ædificare Ecclesiam, ut portæ inferi non prævalerent adversus eam, non Petro ut privato

homini, sed ut reipublicæ Christianæ præfecto congruebat. Quocirca ambigi inter Catholicos nec debet, nec vero potest, quin Romanæ Sedis de Fide, & Religione judicia certa sint. Præterea, qui negaret, in ligando atque solvendo eandem potestatem in Romano nunc Episcopo inesse, quam Petro Christus contulisse creditur, is jure ac merito haberetur hæreticus: qui ergo firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos, his, qui Petro succedunt, denegaverit, hic hæreticus judicandus erit. Ad hæc faciamus, ambiguum esse aliquam inter fideles de religione controversiam. Tum quærimus, si Romana eademque Apostolica sedes, ut dissidentium Ecclesiam lites, disceptationesque componat, e Petri cathedra, tribunalique pronunciet, an sequi illius sententiam debeamus, an non? Si sequimur, Romana sede errante, Ecclesia tota in illius errore versabitur. Si non sequimur, ubinam illud est, Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis? Ubinam rursus illud, Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere? Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligaverit successor Petri, id ligatum erit, & quod in quæstione de fide proposita docuerit, hoc gentes non audire debent modo, verum etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit 20. distinct. cap. de libellis, non quæ Damasus & Adrianus 25. quæst. 1. cap. Violatores, & cap. Generali. Illud referam, quod in Concilio Complutensi confirmato a Sixto Quarto condemnatus est Petrus Oxoniensis nomine etiam hæresis, in eo quod asserit, Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adversum Petrum Oxoniensem edita. De qua quoniam in relectione de poenitentia satis multa diximus, eo lector revocandus erit. Coactus est igitur ille sententiam recantare in hanc formam: Consentio sanctæ matri Ecclesiæ Romanæ, & sedi Apostolicæ, & ore, ac corde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus Papa auctoritate Apostolica, & Evangelica tenet. Et omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio. Hactenus ex Conc. Compl.

Lib. 4. ep. 9.

Lib. de exc. fratris sui Satyr. c. 7.

12. dist. ca. præceptis.

19. dist. c. ita Dominus.

22. dist. cap. Omnes.

Martinus vero quintus in fine concilii Constantiensis, Sacro, inquit, approbante Concilio mandamus archiepiscopis, episcopis &c. ut qui de sacramento corporis & sanguinis Domini, vel de baptismo, seu peccatorum confessione, penitentia pro peccatis in iunctione, vel reliquis Ecclesie sacramentis, seu Fidei articulis aliter sentit ac docet, quam sacrosancta Romana Ecclesia docet, & observat, eum tanquam hæreticum judicetis. Concilium ergo Constantien. illos esse hæreticos judicavit, qui Romanæ Ecclesie Fidei & doctrinæ refragarentur. Illud postremo addam. Cum ex traditionibus Apostolorum ad evincendam hæresim argumentum firmum certumque trahatur: constet autem, si testimonia rationesque hoc loco positas cum iis regulis conferas, quas in 3. lib. posuimus, Romanos episcopos Petro in totius Ecclesie Pontificatum & Fidei magisterium secessisse, ab Apostolis esse traditum; cur non audebimus assertionem adversam tanquam hæreticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Ecclesie iudicium antevertere. Quanquam non videor antevertere: cum jam ipsius Ecclesie sermo nostram omnem comprobaret de Romanæ sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix ægre dico propter viros quosdam & doctos & pios qui nos contradixerunt. Illud assero, ac fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesie ac perniciem asserere, qui aut negant Romanum pontificem Petro in Fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certe astruunt summum Ecclesie pastorem, quicumque tandem ille sit, errare in Fidei iudicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui vero illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quonam consilio Fideles quidam hæreticorum, quam catholicorum opinionibus favere malint. Nam hæretici video quid sequantur, nempe vivendi docendique licentiam, & in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, ut neque pes, neque mens suum officium faciant. Volunt sine pastore uno oves, ut cum lupi ipsi sint, pastores tamen esse videantur. Volunt sine iudice lites, ut dissidiorum nullus finis sit; atque ita cum amoto arbitro adversus doctos dimicent, victores a turba iudicentur. Turbari demum o-

mnia volunt, quoniam, ut in Hispanorum proverbio est, Turbatum flumen piscatorum est lucrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur: tuto enim sequimur, quoniam communis catholicorum est. Præterquamquod ea sentiunt, quæ sacrarum etiam literarum testimonia confirmant, pontificum decreta finiunt, veterum sanctorum chorus concinit, conciliorum patres affirmant, Apostolorum traditio probat, perpetuus Ecclesie usus observat. Quapropter si ea quæ dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta ex Ecclesie scripturæque fontibus, si tota oratio nostra certis Theologiæ rationibus, integrisque & incorruptis testibus omnem sibi fidem confirmat, assentiamur tandem, ex Apostolicæ sedis auctoritate firma Theologos argumenta sumere ad fidei Theologiæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantum dixerimus. Nunc adversariorum argumentationes refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi argumenta capitis primi refutantur.

ATque in illis argumentis, quæ a principio sunt posita, Theologi nonnulli, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, quoquo modo possunt, tergiversantur. Romanam quippe Ecclesiam a Romano pontifice discernunt: ajuntque hunc in fide errare posse, illam non posse. Sic sibi videntur omnia propemodum argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Ecclesie Romanæ, sed summi Pontificis fidem impugnant. Atqui Ecclesiam Romanam isti, non Romanum Episcopum ab errore vindicant. Verum si de errore in Fidei iudicio atque decreto loquimur, ut vere loquimur, nullum ego discrimen inter Apostolicam sedem, & Apostolicæ sedi insidentem invenio. Primum, quoniam, cum ad sedem Apostolicam accedimus Fidei oracula postulaturi, non singulos Romanæ Ecclesie Fideles interrogamus, nec Ecclesiam ipsam Romanam in concilium cogimus, sed Pontificis maximi iudicium quærimus, ejusque sententiam expectamus.

Rursum quoniam non Romanus popu-

pulus est, qui Ecclesiam universalem docet ea, quæ ad fidem attinent, sed Romanus Episcopus. Nec potestas judicandi de causis Fidei, ligandi, solvendi, pascendi, in populo Romano est, sed in Romano pastore, Vicario Jesu Christi. Concilia quoque non exigunt confirmationem & robur ab ipsa Romana plebe, sed a plebis Romanæ Antistite.

Præterea privilegium firmitatis, ut ante probatum est, Petro fuit peculiariter datum. Ego, inquit, rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, & tu confirma fratres tuos. Et iterum, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quocirca si veræ Theologiæ rationem sequimur, quæ capite tertio explicata est, in Petro, & successoribus primum firmam certamque doctrinam asseremus, mox vero in Ecclesia Romana, cujus Petrus cum successoribus & caput & fundamentum est. Atque illud etiam animadverto, quod sicut omnibus simul Episcopis docentibus errores falsos necesse esset sane totam Ecclesiam vario errore versari: ita si pastor Eccl. Romanæ errorem Fidei contrarium decerneret, oves quoque errante pastore dispergerentur. Testimonia demum, quæ retulimus, id fere probant, summum Ecclesiæ pontificem, Petri successorem & Christi Vicarium, cum de fide pronunciat, errare non posse. Quo magis illos reprehendendos judico, qui se dirempturos controversiam putaverunt, si Apostolicam sedem ab Apostolico præfule secernerent. Non recipit istam responsionem ratio, aspernatur, repellit. Illud potius sumit, errorem esse duplicem, alterum personalem, alterum judicalem. Nec enim scholæ propria vocabula, etiamsi minus Latina sint, aversari debemus, sed malle, quod Augustinus ait, apertos, quam nitidos habere sermones. Error itaque personalis privatus est cuiusque error, judicialis est publicus. Edidit Innocent. hujus nominis IV. in libros decretalium commentaria, si in his quicquam errati est, hominis nimirum est, non pontificis, quamvis ea commentaria a pontifice edita sint. At si idem Innocentius in iudicio de fidei questione definiret quippiam, quod revera falsum esset, jam hic error a publico Ecclesiæ censore proficisceretur, essetque proinde judicialis.

Qua ex re primum argumentum facile refellitur. Nec enim historia fide digna docet, Joannem XXII. post summum adeptum pontificatum de ejusmodi re aliquid definisse; quin potius quum ad hujus rei definitionem se pararet, ut Benedictus XI. in extravag. sua ait, morte præventus definire nequivit. Nec, si, antequam esset pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus censendus est: sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos re nondum expresse per Ecclesiam definita, illius opinionis fuisse, sunt qui contendunt; vere ne, an falso contendant, non est diei locique hujus disputare.

Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Cœlestinus quicquam definivit. Verba quippe Innocent. III. sic habent: Licet quidam prædecessores nostri sensisse aliter videantur. Sensisse, ait, non definivisse. Sed ne Innocentius quidem definit quicquam, sed explicat sententiam & opinionem suam, inquiens, Non credimus, quod in hoc casu is, qui relinquitur, possit ad secundas nuptias transire. Quod profecto verum est, quanquam per illam Innocent. decretalem non firmiter definitum. Nec enim statim, si aliquid juris volumine continetur, Fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latius explicatum est.

Tertio vero argumento nullum negotium est respondere. Nam verbum, Judico, frequenter in ea significatione usurpatur, ut idem sit, quod sentio, seu opinor. Quomodo Alexander accipit, cum ait, quosdam prædecessores suos aliter judicasse.

At quartum argumentum longe difficillimum est, nec potest ita breviter expediri. Aperte enim Alexander docet, consuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ testamenta minus solennia rescindit, & a divina lege, & a patrum institutis, & a generali Ecclesiæ consuetudine alienam. Quod autem ex auctoritate pontificia hoc sane loco pronunciet, illud est evidens argumentum, quod sub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejusmodi audeat rescindere testamenta. Unde & capite proxime sequenti iudicibus mandat, ut in id genus causis tres duosve solummodo testes exigant, nec civiles leges, sed canonica decreta sequantur. Si ergo

Respon.
ad 1.

Respon.
ad 2.

c. Quæro.
de divo.

Respon.
ad 3.

Respon.
ad 4.

Luc. 22.

Matth. 16.

Vide lib.
s. c. s. q. 3.

s. d. Se-
dulo.

2. quæst. 4. Nullam. 2. quæst. 4. Praesul.

jussit ecclesie pontifex, & anathematis interminatione jussit, ut nemo ea irret testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata: nimirum non ut privatus quivis homo, sed ut publicus ecclesie judex eam questionem definivit. Atqui non est Dei Evangelique præceptum, quod tamen Alexander videtur astruere, ut omnes causæ tribus duobusve tantum testibus absolvantur. Alioqui non solum Leo quartus, sed Sylvester etiam in Synodi Romanæ cap. 3. legem Evangelio Deoque contrariam edidissent. Deceverunt enim, ut nisi in 72. testibus, non damnaretur episcopus. Quæ ex re intelligitur, legem civilem, quæ tollendis e repub. fraudibus cavet, ut testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi Evangelicæ adversam: quemadmodum ne illa quidem, quæ, ut conflata in Episcopos invidiæ occurreret, statuit, ut ad Episcopi condemnationem duo solum testes non sufficerent. Atque si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresque ad naturam, non ad avaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profecto erat, ut quæcunque in judicio causa finiretur. Sed sicut juramentum a malo est, non illius, qui jurat, sed ejus, qui verum dicenti non credit: sic plures, quam duos testes requirere, a malo quidem fuit non requirentis legis, sed hominis defraudantis. Sed hæc differere non est hujus aut loci, aut temporis. Illud proprie huc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duorum primis distinguenda sunt. Unum est, tanquam intentio conclusioque decreti: alterum quasi ratio & causa a pontifice reddita ejus rei, quam constituerit. Atque in conclusione pontifices summi errare nequeunt, si Fidei questionem ex Apostolico tribunali decernant. Sin vero pontificum rationes necessariæ non sunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis nos a Pontificibus redditis, tanquam pro aris & focis depugnamus. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse divinæ legi contrariam, sed, quod juris peritis ferre placere video, jubet, ut in legatis pius duo, vel tres solum testes a judi-

cibus exigantur. Hæc decreti hujus conclusio est, hic finis: nec dubium est, quin rem eam pontifex jure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in ejus præscripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hanc quippe divinam nuncupat, si ad canonum statuta revocat, si ecclesie morem affert, non est operæ pretium rationes illas ad vivum refecare; quemadmodum si concilia quædam definiant, duas esse in Deitate personas, patrem & filium, afferant; in hoc illud quoque Geneseos testimonium, Pluit Dominus a Domino, non protinus in Fidei judicio errant, quamvis ex illo loco parum apte Trinitas comprobetur. Extat item synodus, ubi de perpetua Mariæ Virginitate pronunciatum est. Ad eam rem suadendam referunt patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat, si quis vult, sed ridebit tamen frustra. Non enim semper patres in Fidei questione causas afferunt necessarias, sed interdum vero similes. Quod si etiam pontifices in hujusmodi ponendis causis quandoque falluntur, ne calumniandi sunt quidem; tantum abest, ut inde loci hujus auctoritas infirmetur. Porro autem, si valere quicquam judicium meum potest, neque in conclusione Alexander, neque in causis erravit. Nam suis in utroque foro subditis ferebat leges, Hostiensibus nempe civibus, ac judicibus Vellenen. Non ergo legem civilem, qua Imperatores in regionibus suæ ditioni subjectis utuntur, improbare voluit Alexander: sed voluit judices etiam laicos in ecclesie patrimonio non secundum Imperatorum leges, sed secundum statuta canonum de testamentis judicare. Nec enim æquum esse censet, ut in rebus temporariis adjudicandis tam sint solliciti sacri canones, quam sunt leges civiles; honestiusque esse credit, in civitatibus & oppidis, quæ in ecclesie jure ac dominio sunt, non legis civilis, sed canonum consuetudinem observari. Quod fit, ut, si decretalis hujus ratio pressius teneatur, non solum in terris Romanæ ecclesie subjectis, sed in quibuscumque aliis, quæ sub episcoporum ecclesiarumque dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat servari; non in his modo, quæ pietatis causa ecclesie relinquuntur, verum etiam in aliis quibusque legatis. Honesta ergo Alexandri lex est, sancta, legitima. Sed ne in

in causis erravit quidem. Nam licet non sint necessariae, non sunt tamen prorsus ineptae. Consuetudo, inquit, quae plures, quam tres duosve testes postulat, primum aliena est a divina lege, veteris scilicet instrumenti, quae duos solum tresve ut plurimum testes exigebat: aliena etiam a patrum institutis; hoc est, a more, jureque canonico, ubi in rebus praesertim temporariis duo testes sufficiunt: aliena denique a consuetudine Ecclesiae generali, quae in ejusmodi causis duobus, vel tribus testibus est contenta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquam nova & extranea, ob idque parum in Ecclesiae judicio probanda. Quod si hanc animi sinceritatem, dextramque de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac juris canonici consuetudinem principes seculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed, ut fraudes tollant, majorem testium numerum in testamentis civium suorum exigant, suo quidem judicio libere possunt uti: nihil enim Alexander impedit per illam epistolam decretalem, quae nimirum eos solum ligat, qui Ecclesiae in utroque foro fuerint subiecti. Sed de quarto argum. satis superque dictum est.

Respon.
ad 5.

Quintum vero facillime diluitur ex iis, quae in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causas enim Pontifices quandoque adferunt, non quae cogant, sed quae suadeant. Nam quia leges quasdam synagoga olim a Deo habuit, non modo ad gubernandum utiles & accommodatas, verum etiam ad plebis cujusque mores ac religionem instituendam propemodum necessarias, Ecclesia eas Christi in suum usum vendicavit. Quamobrem & summi pontifices, & juris periti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rursus ac denuo restitutas ab Ecclesia, divinas vocant: non quod Dei nunc praecepta sint, cum lex illa vetus sit abolita, sed quod Dei praecepta fuerint, servanda etiamnum a nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falso pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex Ecclesiae nova institutione. Quae tamen nova Ecclesiae institutio seu restitutio potius, ex veteri divina lege probabiliter suadetur.

Respon.
ad 6.

Ad sextum argumentum Turrecremata respondet lib. 2. c. 112. nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quin Joannes exponit Nicolaum. Nam post

verba praedicta Nicolaus subjunxit; Nec hic quisquam putet obistere, quod interdum Christus loculos dicitur habuisse: infirmorum enim personam Christus suscepit in loculis. Id vero est, quod Joan. vigesimus secundus definivit, nempe haereticum esse, negare, Christum & Apostolos aliquid habuisse in communi, quod contrarium ex Luc. 22. Joan. 4. & 13. Actor. 4. constaret.

Ad septimum primo dicitur, quod neuter ibi pontifex definivit ejusmodi controversiam. Respondent enim saepe Pontifices ad privatas hujus, aut illius Episcopi quaestiones, suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiam ferendo, qua Fideles obligatos esse velint ad credendum. Certe, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quaestionem attineat, decrevit. Non enim illi proposita fuerat quaestio, An baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus a Pagano, vel Judaeo verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem & in transcurso, cum huic quaestioni propositae responderet, de suo non interrogatus adjecit, baptismum in nomine Christi conferri. Qua in re falli sine dubio potuit. Imo adeo falsus est, ut in 4. sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Respon.
ad 6.

Deinde duo hi Pontifices fortasse non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuisse, quod in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cetera paria sint, baptismus in nomine Christi nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definit, citra ejusmodi necessitatem non valere; quemadmodum si nunc deesset balsamum, aut liber & calix qui tangeretur, & confirmationis & ordinis sacramenta manu solum imposita conficerentur, ut etate Apostolorum a principio statim fieri consuevit. At ubi non esset similis necessitas, nec ordinatio forte, nec confirmatio sine ejusmodi sacramentorum materia valeret. Haec autem de baptismo in nomine Christi communem secuti opinionem diximus. Primum enim nusquam, ut ego quidem sentio, baptismum in eam formam administratum est: Ego te baptizo in nomine Christi. Quod & divus Ambrosius & plerique alii videntur intellexisse. Sed si qua ejusmodi forma Apostoli usi sunt,

sunt, ea fuit: Ego te baptizo in nomine Jesu Christi. Act. 2. 38. & 19. Deinde, non necesse est Apostolos sub alterutra illarum forma Baptismi sacramentum contulisse. Nec si scriptura dicit, quidquam in Christi nomine fuisse gestum, statim cogimur existimare, his conceptis verbis rem gestam administratamque fuisse. Exempla sunt in divinis literis plurima. Illud est in promptu: In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Item, Cæsis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu. Act. 5. Item, Paulus dicitur fiducialiter egisse in nomine Jesu, Act. 9. Hebræis porro id in alicujus nomine fit, quod auctoritate ac virtute cujuspiam transfigitur. Quare qui regis loco, & tanquam illius minister quidpiam agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Recte igitur qui tanquam Christi administrum in aqua & spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergo necesse est sentire, quod Apostoli baptismi formam a Christo præscriptam immutarunt. Nam & hodie nos vere in Christi nomine, hoc est, loco, vi, & auctoritate, baptismum conficimus. Ac si præscripta illa formula nominis Jesu Christi Apostoli baptizarunt, non putandi sunt tamen Spiritus sancti Patrisque nomen omisisse: sed in nomine Patris, & Filii ejus Jesu Christi, & Spiritus sancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

Respon.
ad 8.

In octavi argumenti explicationem multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sane Gratianus 32. qu. 7. audacius sane multo, quam differtius ait, illam Gregorii sentent. Evangelicæ, & Apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longe dissentio. Nam, ut Romanorum Pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utriusque Gregorii & primi, & tertii, contemnere definitionem, cum fuerint ambo tum doctissimi, tum etiam sanctissimi. Itaque non errarunt, quod Gratianus falso existimavit, sed locuti sunt potius de ea, quæ ante matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam conjugalem, hoc est, ut scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus si-

mile exemplum habes de frigidis, cap. Consultationi. Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in epist. ad Ravennatem archiepisc. referturque a Grat. 33. q. 1. ca. Requisiti. Nec desunt huic argumento aliæ etiam responsiones, sed hæc & planior & expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur 20. d. c. De libellis, in verbo Junioris.

In nono argum. nobis Lutherani, præsertim Oecolampadius, Bucerus, & Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii Rom. Pontificis non esse, magnis argumentis a me & animadversum & patefactum est. Primum enim auctor opusculi dicit, esse recentem altercationem de veritate duarum naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olim profligata a Leone & concilio Chalcedon. ubi Euthychis & Nestorii explosa sententia est. Rursum in toto lib. nec Leonis, nec concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maxime fecisset, si auctor esset Gelasius. Nam in epistola ad Faustum hujus concilii auctoritate libenter utitur, libentius hic usus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certe cum Damasum contra Arium citaverit, citasset ac multo magis etiam Leonem contra Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atque Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid? quod auctor ille Damasum nomine Episcopi Romani nullo alio honoris titulo retulit: quod a more posteriorum pontificum, cum priorum testimonia referunt, valde est alienum. Præterea ejus operis auctor ad probandam utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis Ariani propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat in epist. ad Pammachium & Oceanum, cujus initium est, *Schedulæ*. Quin etiam tanquam Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, actio. 5. & 6. septimæ synodi generalis. In asserenda item Christi utraque natura, e patribus Latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hilarii, Hieronymi, Augustini testimoniis uteretur, nec quosdam Græcos ibi scriptores excitasset, qui latinis demortui semper & sunt & sue-

Respon.
ad 9.

fuerunt. At Gelasius scripsit de utraque Christi natura adversus Eutychem & Nestorium. Non inficiamur; sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc parvum opusculum, quod ementito titulo circumfertur. Gennadius quoque contra Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quam Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Casareæ Palestinæ, quem Hieronym. tradit quædam eo tempore scripsisse, sed celasse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quod purum & politum sermonem dicit eum Hieron. habuisse, qualem in hoc libello equidem non agnosco: nisi bono & eleganti auctori contigit malus & impurus interpres. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici Rom. tribuunt, ex verbis illis, Cum sedem Apostolicam vestra dilectio unanimiter teneat, constanter prædicet, sapienterque defendat; quo loco legendum esse, fidem Apostolicam, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sane, ut nomine pontificum Romanor. libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5. Synodi 7. Iconomachi duos libellos prodiderunt auctore Vigilio Roman. pontif. Sed falso tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen affertur. Cum enim edunt libros de re qualibet Romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, exprimunt, non tanquam ecclesiæ judices de fide pronunciant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

Respon.
ad 10.

Vide Cajet.
de primatu
ecclesiæ
Rom. c. 13.

Decimo autem refutando, quæ Cajetanus in illo 27. quæstionum opusculo dixit, non sunt hic ea nobis resumenda, ne acta agamus, quod vetamur veteri proverbio. Quod nunc instat, id diligenter explicandum est, quid videlicet consequentiæ sit, ut si super Petrum Christus ecclesiam ædificavit, Romana statim sedes cæteris esse præposita divino jure intelligatur. Inde enim plana quoque erit illa collectio: Si Petri fides juxta Christi orationem non defecit, majores ecclesiæ causæ ad Romanum episcopum sunt referendæ. Video autem, ejusmodi res plane & perspicue expedire non posse, nisi doctum & intelligentem virum. Cujus rei tantæ tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Ea enim ex-

ponenda in hoc me opere suscepisse constat, non quæ essent pervia, & omnium sermone trita, sed quæ vix adhibita etiam diligentia a doctissimis quibusque intelligerentur. Quod si succedat conatus, jure est laudandus: sin vero non succedat, non est certe reprehendendus. Sed hæc hætenus. Rem jam ipsam explicemus. Primum autem illud commemorandum est, quod alias sæpe diximus, quæ Petro dicta in Evangelio a Christo sunt, non ut homini privato, sed ut ecclesiæ præfecto, ea ad successores quoque sine vi aliqua, aut literæ inversione pertinere; quemadmodum quæ Dominus Apostolis commendavit æque congruentia fidelibus universis, eadem futuris Christianis omnibus in sensu literali commendata sunt: juxta id, quod Christus ipse Marci 13. explicuit, inquit, Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. Vigilare quippe ad omnes æque pertinet: quare etiam si Christus id non adeo diserte fuisset interpretatus, ut ille explicuit, ita nos quoque necessario explicaremus. Pari item ratione, quæ Dominus Apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia quatenus ecclesiæ sacerdotes, hæc non ad fideles omnes, sed ad reliquos futuros in ecclesia sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc. 22. Hoc facite in meam commemorationem. Cum enim Dominus pane & accepto & fracto, elevatisque in cælum oculis Deo gratias egerit, calicemque simul & acceperit & levaverit, sine dubio Eucharisticum sacrificium, hoc est, gratiarum actionis, Judæorum ritu obtulit: nisi stultus fuit & ingratus, qui, cum referre patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis acceperat summa dona eidem referendo, minime retulisset. Jubens itaque Apostolis suis Christus, ut hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, ut hostiam Eucharistiæ & gratiarum actionis offerrent. Quod & Cyprian. ad Cæciliam, & Irenæus lib. 4. cap. 32. divine exposuerunt. Quia ergo sacrificium facere, sacrificorum & sacerdotum proprium munus est, quod eo loco Dominus Apostolis commendavit, id proprie ad futuros ecclesiæ sacerdotes spectat, non ad vulgus etiam muliercularum, quod hæretici credidere. Porro quæ videm Christum, quia pastores ecclesiæ fu-

De conf. d.
2. cap. Script.

Matth. 18.

futuri erant, mandasse legimus, hæc ipsa episcopis, & pastoribus succedentibus ad literam credamus esse mandata. Hujus rei exemplum est illud Matthæi 18. Quæcunque alligaveritis, &c. Et illud item Joan. 20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum, &c. Hanc vero regulam si in sacris literis explicandis tenuerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam, & tenebrosam confusionem, quam in scripturæ intelligentia hæretici patiuntur. Quorum hæc? nempe, ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta sunt, apte ac prudenter distinguamus; & si quid illi, ut privato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus (cujusmodi illud est, Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te, & ipsum solum, &c.) sin vero quicquam illi convenit, ut Apostolorum principi, & Ecclesiæ pastori, hoc citra controversiam putemus ad succedentes in Ecclesiæ pontificatu esse referendum, idque in genuino literæ sensu. Nam & quæ legislator civilis suis delegatis præscribit, non ad eum solum, cui viva voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodem officio succedunt, referuntur.

Deinde illud quoque magnopere advertendum est, Romanum Pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris literis revelatum, sed aliunde constare: ex eo scilicet, quod historiæ gravissimæ prodidere, Petrum Apostolum suam cathedram Romæ demum collocasse, ibique cum esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velleus, hoc Sebastianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant: quin etiam ajunt, Petrum ne Romam quidem invisisse. Quod tamen, cum historici omnes graves prodiderint, malitiose negatur. Non enim existimandi sunt isti, quod verbis negant, id mente sentire, nisi pueri, & pueri stulti esse creduntur. Quid enim tam stultum, tamque puerile dici potest, quam si ea nos esse olim in republica gesta negemus, quæ gesta esse vir quisque ante nos gravissimus affirmavit. Quod si ejus rei, de qua disserimus, auctores quæris, Dionysius unus est in epistola ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus alter est apud Eusebium lib. 2. ecclesiast. hist. cap. 25. Tertius testis est Clemens in epistola prima. Quartus est Anacle-

tus in epistola de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus 24. qu. 1. cap. Rogamus. Sextus est Leo in concione prima de festo Petri & Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio 70. Episcoporum. Octavus est Innocentius III. in cap. Per venerabilem: Qui filii sunt legitimi. Nonus est Nicolaus III. cap. Fundamenta de elect. in 6. Decimus est Leo IX. in epistola synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham. Undecimus Constantinus in edicto ante Nicænam synodum, 96. distin. cap. Constantinus. Duodecimus Epiphanius hæresi 27. quæ est Carpocratis. Tertiusdecimus Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 3. Quartusdecimus Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem, & lib. de præscript. hæret. Quintusdecimus Ambrosius in oratione contra Auxentium de Basil. trad. Sextusdecimus Hieronymus in lib. de viris illust. in Petro. Decimusseptimus Egesippus 3. lib. de exci. Hierosol. cap. 2. Decimusoctavus Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelag. Postremus Eusebius lib. 2. ecclesiast. histor. cap. 14. & 15. libro quoque tertio, capit. 2. & 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Cajum, Papiam. Tam vero multis & incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certe se esse demonstrat: ut publicam Romanæ urbis vocem, loca item ipsa urbis prætereamus, quæ etiamnum vitæ, mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis, & perobscura quæstio facile explicatur: quæ quidem, ut dixi, doctissimos viros ita implicuit, ut se expedire non valuerint. Quod enim pastor post Petrum a Christo in Ecclesia successus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiam Petro concessa, ex Evangelio habetur: juxta ea, quæ primo documento animadversa nobis, & demonstrata sunt. Quod vero ille, quem Christus Petro mortuo suffecit, Romanus fuerit episcopus, e re gesta colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut coepit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitime in pontificatum successisset.

Sed & id postremo considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione dignissima) non illud modo ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expresse revelatum est,

2. q. 7. cap. Beati.

verum hoc etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duosque intellectus, utriusque item actiones, & creatam, & increatam, aut Christum etiam ridere suapte natura, ut homines ceteros posse, in sacris forte literis non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, & naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentie etiam creatas, omnem item hominem, ut flere, ita quoque ridere posse: qui unumquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur: propterea quod negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum intellectumque creatam, negat proinde antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errasse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solum, Concilia in Spiritu sancto legitime congregata errare non posse. At quod Concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesinum legitime fuerint coacta, ex divina revelatione non creditur, creditur tamen ex humana fide & traditione historicæ fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indicentibus, & confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Unde licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi Conciliis definite sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum a Deo est, concilia videlicet legitime congregata certissimæ veritatis esse, alterum vero sola certitudine naturali credatur, per ea, quæ scriptores graves & incorrupti memoriæ prodidere: at hæreticus erit, qui negarit earum synodorum scita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quod sacerdotes nostræ majus ætatis a veris Episcopis rite fuerint consecrati, non est sacris literis proditum: sed res gesta potius est, quæ ex verbis & animo consecrantium pendeat. Ex hoc igitur principio, quod humana certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes rite

institutos esse, illud pendere necesse est, an in Ecclesia nunc sit verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc Ecclesia existimaret hæreticum. Tamen illa solum enunciatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verum Eucharistiæ sacramentum conficere. Sed quod ii, qui modo vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solum, sed gravis, & constans naturæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eundem profecto modum, qui negaverit Romanum Pontificem eandem habere potestatem, quam Petrus a Christo accepit, Fidei adversarius censendus est: quamvis ex Evangelio nihil aliud proxime colligatur, quam Petri successores eundem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni illam addas, Episcopum Romanum esse Petri successorem, quam ex historiis a traditione virorum gravissimorum accepimus, manifeste colligitur, Romanum Episcopum & ceteris episcopis superiorem esse, & eandem habere in Ecclesia potestatem & auctoritatem, quam habuit Petrus. Aptè igitur summi Pontifices, atque prudenter testimonia illa Evangelica ad Romanum Episcopum, sedemque Apostolicam retulerunt.

Quod si sententia hæc nostra minus viris doctis fuerit probata, quanquam haud scio, cur probetur minus, habemus tamen adhuc aliam hujus rei explicandæ formam: unde liqueat, Pontificem Romanum ex divina institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius Pontificatu successorem, atque adeo Romanis Episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant & primum, & fidem. Diximus quippe retro, fidem nostram non solum scripto, sed etiam traditione contineri. Ita, licet Romanos Episcopos Petro succedere, in sacris libris non habeatur scriptum, ab Apostolis tamen Ecclesiæ, quasi per manus, traditum est. Jam quod hæc fuerit Apostolorum viva traditio, ex his scilicet viis manifeste constat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim singillatim sunt nobis explicanda omnia, ne longa oratione negotium lectori facessamus. Certe hujus rei illud est evidens argumentum, quod non ante Phocam modo, & Constantinum, non ante Nicænam solum synodo-

V. Innoc.
l. ad Cō-
cil. Car-
thagin. &
Milevitan.
Et Gelaf.
ad Anast.
Aug.

synodum, verum etiam ante quemcun-
que post Neronem Imperatorem, ante
quodcunque Ecclesie concilium, ante
quoscunque post Petrum pontifices ma-
ximos, semper a viris Ecclesiasticis Ro-
manus Episcopus Petri successor est ag-
nitus. Atque Apostolicam traditionem
fuisse, non obscure tradit Anacletus
Petri discipulus in epistola prima de
oppressione Episcoporum, Sixtus primus
ad Gallicanas Ecclesias, Eleutherius ad
easdem, Victor in epistola ad Theophi-
lum, Sixtus Secundus in epistola ad Gra-
tum Episcopum, Zepherinus in epistola
ad Episcopos Sicilianos, Marcellus ad
Episcopos Antiochenæ provincie, Mel-
chiades ad Episcopos Hispaniarum, Mar-
cus in epistola ad Athanasium, Julius
ad Orientales Episcopos. Nec verifi-
mile fit, ut rem tam necessariam ad
Ecclesie unitatem continendam Chri-
stus Dominus Apostolis suis non reve-
larit. Si enim Moyfi locus ille reve-
latus est, quem Dominus elegerat, ut
inde a Judæis divina oracula peteren-
tur, quanto magis credendus est Chri-
stus Petro manifestasse, quidnam esset
ille locus, ubi constituerat regni sui &
principatum, & sedem collocare? At-
que si, ut transferretur Ecclesia Hiero-
solymitana in civitatem Pellam, voce
Domini sunt Apostoli admoniti, ut Eu-
sebius 3. lib. Eccles. hist. cap. 5. & E-
piphanius lib. 3. contr. hæ. cap. ult. re-
ferunt, multo magis credemus, ut e ci-
vitate Antiochena Romam emigraret
Petrus, cathedramque inde transferret,
Dominicis oraculis fuisse commonitum.
Quod si ita est, ut revera est, nec al-
iud nisi absurdissime credi potest, jam
hinc fideles intelligant, unde illa vox
Lutheranorum fuerit, qua inter exte-
ros articulos Vvormatiæ propositos,
hunc etiam posuere, ut abrogaretur Ro-
mani Pontificis potestas, quam sibi su-
mit supra ceteros Episcopos: intelligant
rursum, quidnam illi moliantur, qui
Romani Episcopi monarchiam asserunt
fuisse post D. Hieronymi tempus exor-
tam. Nam qui Phocam scribunt insti-
tuisse, Romanam Ecclesiam omnium es-
se Ecclesiarum caput, pie quidem for-
tasse id, nullius enim animum ego ju-
dico, sed imprudenter tamen scripse-
runt: intelligant etiam unde D. Th. lib.
quarto adversus gentes, capite septua-
gesimo sexto affirmet, eorum præsum-
ptuolum errorem esse, qui se subduce-
re nituntur ab obedientia & subiectio-

ne Petri, successorem ejus Romanum
Pontificem, universalis Ecclesie pasto-
rem non recognoscentes: intelligant de-
mum qua ratione Leo X. Lutheri arti-
culum vigesimumquintum condemnave-
rit in hæc verba: Romanus Pontifex
Petri successor non est Christi vicarius
super omnes totius mundi Ecclesias, ab
ipso Christo in beato Petro institutus.
Decimo igitur argumento, quoniam in
eo exponendo difficultas erat maxima,
non potuit a nobis verbis paucioribus
responderi.

Ad undecimum vero sic respondeo.
Non est profecto admittendum, fidem
etiam personalem Petri defecisse. Nam
Petri judicium in fide publicum falsum
asserere, hæresis est manifesta. Sed cum
Apostolorum nemo in fidei doctrina er-
rare posset, id peculiare Petri privi-
legium fuit, ut ejus ne personalis qui-
dem fides deficere potuisset.

Quod enim quidam asserunt, Chri-
stum Dominum recumbentium undecim
exprobrasse incredulitatem, &c. hoc Pe-
trum Apostolum ne tangit quidem. Nam
cum Lucas cap. 24. scripsisset, Mulie-
res undecim Apostolis ea, quæ a Do-
mino audierant, annunciasse, nec illos
credidisse mulieribus, sed earum verba
deliramenta judicasse, protinus subdi-
dit, Petrus autem cucurrit ad monu-
mentum. Non enim cucurrisset, nisi cre-
didisset. Et conjunctio adversativa, qua
Evangelista usus est, satis ostendit, Pe-
tro verba mulierum non esse visa deli-
ramenta. Atque oratio Christi pro Pe-
tro fusa id aperte demonstrat, Petri fi-
dem non defecisse. At exponunt adver-
sarii, orasse Dominum, ne fides Petri
deficeret finaliter, sic enim loquuntur,
sed nullius discipuli fides hoc modo de-
fecit. Ita oratio Christi non in singu-
lare Petri privilegium cederet, quod
non solum Chrysostomo, Theophylacto,
Ambrosio, & Bedæ, sed contextui et-
iam contrarium est. Cum vero Ambro-
sius Petrum fidem amisisse ait, nomen
fidei pro fidelitate accipit, quam sei-
licet amico suo Christo non servavit.
Quamquam illud etiam est frequens, ut
fides pro fidei confessione usurpetur. At
ridiculum est, ut si Christus collegium
Apostolicum increpasse dicitur, singu-
los increpasse intelligatur: quasi vero
non a Prophetis sæpe populus arguatur,
in quo multi essent, ad quos reprehensio
nullo modo attineret. De qua re li-
bro quarto uberius disputatum est. Id
vero,

Respon-
ad 11.

Marc. 16

Contr. au-
tor. eom.
in Pl. qui
Hierō. tit.
circūferit-
tur: in Pl.
88. Persu-
disti cum
confusio-
ne.

Luc. 10,

Erasmus
in cens.
epist. Hie-
ron. quæ
inscribi-
tur, de ob-
latio. alt.
Beatus
Rhen. in
l. Tertull.
de præl.
hæ. Mat-
th. Palme-
rus, &
Herman.

vero ; quod de Anastasio & Honorio additur , non parvam ingerit quæstionem . Quoniam si oratio Christi non ad Petrum modo , verum ad posteros quoque Romanos episcopos referenda est ; qua ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit , eadem etiam nullius successoris deficient fides , nec in iudiciis publicis , nec in colloquiis , aut consensione privata . Sin vero cum ad posteros oratio illa refertur , intelligenda solum est de fide publica , scilicet in quæstionibus fidei discernendis : temere profecto & inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem , etiam personalem , vindicasse .

4. li. eccles.
Hier. c. 8.

Huic loco Albertus Pighius Campensis non aliter potuit occurrere , quam omnes Romanos Pontifices erroris nota liberando . Ita contendit nullum unquam in hæresim incidisse . Atque ut Anastasium in libertatem assereret , Gratianum vexavit contumeliosissime , Jurisperitis turpissime maledixit . Ut vero Honorium tueretur , sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corrupisse , multis conjecturis suadere nixus est . Deinde etiam in eam opinionem inclinavit , ut crederet epistolam Honorii ad Sergium a Græcis de more fuisse vitiatam : Synodum autem in eo iudicio deceptam . Quin adeo duorum conciliorum sexti & septimi acta omnia calumniatus est , ac pro sua certe virili amborum labefactavit & auctoritatem & fidem . Hæc vero Alberti opinatio , nova quidem in ecclesia est ; sed ea etiam ratione confirmari potest , quod non est verosimile , ut homini , qui hæreticus esse possit , Fidei summam Dominus commiserit . Rectum enim est regula sui & obliqui , ut Aristoteles docet . quare si Fides Romani pontificis dirigere ipsum non valet , multo minus , ut videtur , alios in fide rectos efficiet . Quid , quod imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit ? Si igitur Romanus episcopus juxta Christi pollicitationem fratres suos confirmaturus est , firmum ipsum esse oportebit . Quamvis autem multis in locis dicat Pighius , sicut hic dicit , satis probabiliter de summi pontificis auctoritate : tamen non id spectandum est , quid dicat , sed quid consentaneum sit ei dicere , cui veritatem tueri ac retinere sententia est . Dicit itaque ille multa multis locis de hac re quidem , sed aqua hæret , ut ajunt . Defendat Liberium Pighius , quem tædio

In diatriba
de actis 6.
& 7. Syno.

vicium exilii in pravitatem hæreticam subscripsisse , auctor est Hieronymus in Chronicis . Excuset Marcellinum , quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse , memoriæ proditum est . Victorem vindicet , quem Paulianistæ suum esse mentiti sunt , ut scribit Euseb. 5. lib. eccl. hist. cap. 2. Anastasium liberet , quem sine certo & probabili testimonio Gratianus hæreseos insinulavit . At Honorium quomodo ab errore vindicabit ? quem hæreticum fuisse , tradit Psellus in carmine de septem synodis . Tharastius ad summos sacerdotes Antiochiæ , Alexandria , & sanctæ urbis , ut 7. synodo actione 3. scriptum est , Theodorus cum synodo sua Hierosolymitana in confessione Fidei , quæ habetur eadem actione tertia , Epiphanius respondens hæreticis in conspectu concilii ejusdem actione 6. tomo 2. tota demum ipsa 7. synodus actione ultima , & in epistola ad omnes sacerdotes & clericos . Adrianus quoque Romanus pontifex in actione 5. Synodi octavæ generalis , De Romano (inquit) pontifice quemquam judicasse non legimus : licet enim Honorio ab orientalibus post mortem Anathema sit dictum , sciendum tamen est , quod fuerat super hæresi accusatus , propter quam solum licitum est minoribus majorum suorum motibus resistere . Hactenus Adrianus . Ubi etiam addit , sententiam in Honorium latam ex Romani pontificis consensu fuisse . Id quod exploratum est in 6. syno. generali , actione quarta . Ubi Agatho in epistola ad concilium , Honorium ipsum anathematizat . Beda item , de natura rerum c. 67. in sexta synodo (ait) Macharius cum suis sequacibus simul & præcessoribus , Ciro , Sergio , Honorio , Pyrrho , anathematizatus est . In libro præterea pontificali refertur Leo secundus sextam synodum suscepisse , in qua condemnati sunt Cirus , Sergius , Honorius . Atque in fine sextæ synodi ponitur epistola Leonis ad Constantinum , ubi post susceptum confirmatumque concilium , Anathematizamus (inquit) Cirus , Sergium , nec non & Honorium , qui hanc apostolicam ecclesiam non Apostolicæ traditionis doctrina illustravit , sed profana prodicione immaculatam fidem subvertere conatus est .

Præterea illud caput , Si Papa , 40. distin. quod pro nihilo habet Campensis , nos maximi habere debemus . Quo-

niam ille unus casus, in quo oves pastorem suum judicare possunt, scilicet cum fuerit hæreticus, habetur, ut alia loca præteream, in quinta synodo Romana 218. episcoporum, in hæc verba; A multis antecessoribus nostris synodallyter decretum, atque firmatum est, ut oves pastorem suum nec reprehendere, nisi a fide exorbitaverit, præsumant. Idem tradit Anacletus in epist. 3. de patriarchis, & primatibus, inquiens, Pastor ecclesie, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus; sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam distinguendus, quia rectores Ecclesie a Domino sunt judicandi. Idem Eusebius docet ad Episcopos Aegyptios, referturque 2. quæst. 7. cap. Oves. Idem Joannes Papa in epist. ad Zachariam. Idem in octava synodo traditum est, ut nunc referebamus. Refert etiam Burchardus lib. 1. cap. 13. 138. 139. Calixtum, Clementem, Gajum in hanc eandem sententiam.

Non est igitur negandum, quin summus Pontifex hæreticus esse possit, cujus rei exemplum unum & item alterum forsitan proferetur: at quod in Fidei judicio contra fidem definierit, ne unum quidem proferri potest. Itaque objectioni positæ hoc responsum habeto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis privatam excellentiam, aliud, quod pertinet ad communem Ecclesie utilitatem. Quod negarit Christum, hominis erat; quod confirmarit fratres, erat Ecclesie. Illud proprium, hoc commune erat. Similiter, quod fides Petri propria semper interior servaretur, hominis privilegium erat; quod vero aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in Fidei judicio deficeret, Ecclesie publicum privilegium erat. Romanus igitur Episcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut culparum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti publicæ Petri potestati conjungebantur, sed successit in his, quæ spectabant ad Ecclesie communes, & necessarias commoditates. Nam privilegia Apostolis a Christo concessa aliter ad ipsos, aliter ad successores referuntur. Quippe in Apostolis fuerunt etiam privilegia personalia amplioris gratiæ, quam in posteris. Ut, verbi causa, per illa verba, Quæcumque ligaveritis super terram, &c. & per illa, Sicut misit me Pater, & ego mitto vos, &c. intelligimus, potestatem generalem

in universum orbem Apostolos suscepisse. Ita pares Petro dicuntur 21. dist. cap. In novo, & 24. quæst. 1. cap. Loquitur. Sed episcopi posteriores non successere Apostolis in potestate generali extraordinaria, sed in ordinaria, quam singuli in suis ecclesiis Apostoli habuerunt, ut Simeon Jacobo in ecclesia Hierosolymitana, &c. Esto aliud exemplum: Ex verbis illis, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, recte quidem Theologi colligunt, Apostolos post Spiritus sancti adventum in gratia confirmatos. Caterum non ita transit hic Spiritus in episcopos succedentes, ut in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem, quod Apostolis ex privilegio personali donatum est, sed id solum transit ad posteros ecclesie pastores, quod necessarium erat ad ecclesie communem utilitatem. Sic omnino privilegium Fidei indeficientis, quod in Petro personale etiam fuit, ad Episcopos Romanos transmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiare, sed in eo, quod commune erat Ecclesie. Unde & aliæ objectiones repelluntur, quæ pro Alberti sententia positæ sunt. Non enim fides interior Romani Pontificis Ecclesie est necessaria: nec illius occultus & privatus mentis error Ecclesie Christi nocere potest. Quapropter non est necesse, ut interioris Fidei conservatione Romanis Pontificibus Deus semper assistat. At, quod, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda sunt, dumque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed divina manu teneantur, id Ecclesie opus est, idque proinde Romanis Episcopis etiam imbecillis, & alias privatim errantibus non negabitur, ne videlicet per publicæ potestatis errorem Ecclesiam faciant in communi veritatis ignoratione versari. Undecimum igitur argumentum abunde, ni fallor, confutatum est.

At postremo argumento refutando illud non sunt lectores admonendi, est enim in promptu, malos urbis mores, si quos forte urbs malos habeat, non esse hujus loci defendere. Non sumus tam rudes & stupidi, quam Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam nos eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est enim, quod Patris nudata verenda boni filii averfi veniendo texerunt. Averfari autem id dicimur,

Respon.
ad ult.

Gen. 9.

25. Mor. ca.
22.

d. 12. c. 111a.

cimur, quod reprobamus. Quid autem est, filios verenda patris superjecto dorsis pallio aversos operuisse, nisi, ut Gregorius ait, bonis subditis sic prepositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent? Operimentum, inquit, averſi deferunt, quia iudicantes factum, & venerantes magistrum, nolunt videre, quod tegunt. Sic magistrorum vitam discipuli probe jure apud se taciti reprehendunt, & eos, etiam cum displicent, venerantur. Super cathedram, inquit Christus, sederunt Scribæ & Pharisei, quæcunque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere. Sed hæc hæcenus. Illud est potius lector admonendus, ut animadvertat, Romanas consuetudines alias esse Romæ cum tota Ecclesia communes, quas videlicet ex Apostolorum Petri & Pauli traditione creditur accepisse; de quibus Augustinus in epistola ad Januarium, numero 118. multa, sed plura fusius Innocentius Primus in epistola ad Decentium tradit. Aliæ vero sunt consuetudines, quas Ecclesia Romana vel a se habuit privatim institutas, vel a Petro quidem Apostolo accepit, non tamen in universum orbem promulgandas; de quibus Augustinus diserte loquitur in epist. 86. ad Casulanum, & in epistola 118. 119. ad Januarium. Priores igitur consuetudines, quas Ecclesia Romana non modo tenet, verum etiam ab universa Ecclesia docet esse servandas, omnino tenere debemus, ut Julius 11. dist. cap. Nolite; & Innocentius ead.

dist. cap. Quis nesciat; & Calixtus 12. dist. cap. Non decet; & Gregorius ead. dist. cap. Præceptis, docuerunt. Posteriores vero Ecclesiæ Romanæ consuetudines non oportet privatas Ecclesias sequi, ut D. Augustinus locis positis tradidit, & Nicolaus 12. dist. cap. Scit; & Gregorius ead. dist. cap. Novit. Idemque omnino traditur 31. dist. cap. Quoniam, & cap. Aliter. In una enim fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, ut habetur de con. dist. 4. cap. De trina. Atque de hujusmodi consuetudinibus & Ambrosius & Hieronymus intelligendi sunt in iis locis, quæ sunt objecta. Illud vero, quod ex Trullana synodo affertur, facile diluitur; quoniam, ut superiore libro latius explicatum est, synodus hæc nullam habet in Ecclesia auctoritatem, in his præsertim, in quibus contra Ecclesiam Romanam Græca se contentione erexit. Nec conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quicquam valet, nisi summi Pontificis decreto & sententia confirmetur. Et consuetudinem illam de jejuniis sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocavimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecima distinctione, cap. Illa. Quocirca vane de hac re a Concilio Trullano Ecclesia Romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plus fortasse nimio longum fecimus: tametsi non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Finis Libri Sexti.

S A N C T O R U M A U C T O R I T A T E ,

Quæ sexto loco continetur.

L I B E R S E P T I M U S .

C A P U T I .

*Argumenta complectitur, quibus San-
ctorum Patrum auctoritas
impugnatur.*

1. Arg.

Sanctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maxime Lutherani, de gradu deicere moluntur. Ac primum quicquid antiqui Sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testimoniis, quæ retulit universa Gratian. 9. distin. decr. ex procem. lib. 3. de tri. ex lib. ad Vincen. Viêt. 2. ex epist. ad Hier. 19. ex epist. item altera ad Marcellin. 7. ex epistola rursum ad Vincent. 48. ex epistola quoque alia ad Furtunat. 111. ex lib. denique 2. de baptis. cont. Donat. cap. 3. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, alios omnes ita legendos, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ita senserunt, sed quia nobis vel auctororum sacrorum testimonio; vel probabili ratione id persuadere potuerunt: licereque proinde contra atque illi sentire, & salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem Divi Augustini testimonium tam constans, tamque multis locis non obscure repetitum, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omnino a sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse ad fidei Theologiæ dogmata corroboranda. Id quod D. Thomas D. Augustini auctoritate confirmatus 1. par. quæst. 1. art. 8. ad 2.

arg. plane testatur in hæc verba, Auctoritatibus canonicæ scripturæ utitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesiæ probabiliter arguendo. Atque ejus rei causam etiam subdit, quod innititur fides nostra revelationi factæ iis, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si quæ fuit aliis doctoribus facta. Quod si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certe aliis minime contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una quælibet falsitas inveniretur, quemadmodum superiore quoque loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cum ergo in libris sanctorum scriptorum unam & item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam, quæ ad fidem pertinent, sit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium. Scio, inquit Hieronymus, me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores, illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.

In epist. ad Theophilum advers. Joa. Hierosol.

Præterea, ne de singulorum auctoritate differatur, quam incertam esse falsis exploratum haberi potest, majus aliquid adversarii conficere argumentando volunt: nempe sanctos scriptores, etiam si plerique in eandem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

2. Argu.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis potius fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certe id Basiliius in hom. 2. Examer. & aliis sequentibus, Eusebius in principio suæ chronograph. Chrysostomus hom. 2. super Genesim, Damascenus lib. 2. suæ theolo-

logia, Ambros. lib. 1. Exameron. cap. 7. Gregor. 32. moral. cap. 10. Sed & Magist. sentent. in 2. distinct. 12. & 13. Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autem facile tum Bedam, Rabanum, Strab. tum alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quæ Genesios 1. cap. enarrantur, sex diebus succedentibus condita esse intellexerunt. At communis hic Sanctorum consensus nullum argumentum certum theologis subministrat; quin unius Augustini opinio cæteris omnibus adversa probabilis semper in Ecclesia est habita. Non itaque ex communi Sanctorum sententia firmum argumentum promitur, quo conclusiones Theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmantur. Atque hujus rei, ut in eodem versetur, aliud quoque exemplum proferre possumus. Plurimi namque ex Sanctorum scriptorum numero tradiderunt, Moysen Dei naturam, dum in hoc mortali corpore viveret, aperte, &, quod dici solet, ad faciem non vidisse. Tradit ita Hieron. ad Damasum Papam in 6. cap. Esaiæ, Gregorius Nazianzenus 2. lib. suæ Theologiæ, Div. Greg. 18. moral. cap. 36. Chrysost. hom. 14. in Joannem, Cyrillus li. 1. in Joannem, cap. 22. Evaristus Papa in prima sua epist. decret. Dionys. in lib. de myst. Theol. cap. 1. Origen. lib. 1. periar. cap. 4. At opinio Augustini contraria non modo non est rejecta, verum etiam habetur apud Theologos probabilissima. De communi igitur Sanctorum consensione nihil certi in Theologia conficitur. id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

Aug. secut.
est Pasilium
ho. 1. Exa.
& Ambr. 1.
Ex. c. 2.

3. Arg.

Sanctinamque omnes, qui in ejus rei mentionem incidere, uno ore asseverarunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambros. astruit super Psal. 118. concione 6. hoc August. super Psal. 34. in illum versic. Ego autem cum mihi molesti essent, &c. & lib. 2. de baptis. parvulor. cap. 24. & 10. super Gen. ad lit. cap. 18. & lib. 53. cont. Julian. cap. 9. hoc Chrysost. super Matth., hoc Euseb. Emiff. in 2. concio. Nativ. Dom., hoc Remigius super Psal. 21., & Maximus in serm. de Assumpt. B. Virginis astruxere. Idem quoque affirmat Beda in homilia super Missus est; Anselmus in libro cur Deus homo, cap. 16. Bernardus in epist. ad Lugdunenses 174. Erardus episcopus, & martyr in concione quadam de

Nativit. B. Virg., S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejusdem sanctæ Virginis, S. Bernardinus in sermonum suorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quarta, Div. Bonaventura 3. sentent. dist. 3. quæst. 1. art. 2. Div. Thomas 3. par. quæst. 27. art. 2. Div. Vincentius in serm. de Conceptione B. Virginis, Div. Antonin. 1. part. tit. 8., Damas. lib. 3. sententiarum suarum, Hugo de sancto Victore de sacram. par. 2. cap. 4. & cum nullus Sanctorum contravenerit, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur: quin potius contraria sententia & probabiliter, & pie in Ecclesia defenditur. En argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam Sanctorum testimonio non se existimat obruendum, si quando universis repugnaverit.

Cujus sententiæ ratio etiam illa suffragatur, quod Sancti universi, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nam si Spiritu sancto inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur ob stare, quo minus eorum libri in canonicis habeantur. Infirmitas igitur hic locus est, quo Sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma, & certa esse non potest. Omnis quippe homo mendax. Oslander vero 1. lib. annot. in harmoniam Evangelicam, illud argumentum addit, quod omnes veteres commentatores a tempore Apostolorum id, quod Matth. de Christo affert, Ex Ægypto vocavi filium meum, in genuino literæ sensu ad Israellem referunt, juxta allegoriam vero ad Christum; cum tamen, ut ait, allegoria, utcumque fingatur, constare non queat. quoquo enim te veritas, nihil simile videtur esse, præterquam quod utrique fuerunt in Ægypto. Ita contendit literæ sensum a principio capituli de Christo Domino esse, qui Rex Israelis est, & auroræ merito comparatus. Quod si in sacrarum literarum expositione Sancti omnes errant, horum certe auctoritas firmum argumentum Theologis exhibere non potest. Ecce argumenta, quibus adversarii nostri locum hunc aggredi, & expugnare contendunt.

4. Arg.

CAPUT II.

Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

Aug. sequen-
tis est O-
rig. 1. Peri.
Orig. vero
Clem. Ale-
xand. 6.
Strom.

Nobis autem pro ejus defensione vehementer pugnandum est, illudque in primis ponendum, de auctoritate Sanctorum trifariam disputari posse. Primum de unius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de opere sex dierum. Rursum de communi plurium sanctorum consensu, a quo tamen unus aut alter sanctorum desciverit. Postremo de omnium unanimi concordique sententia: nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Id rursus considerandum est, sanctorum testimonia referri posse vel ad philosophiæ confirmanda dogmata, vel ad assertiones aut fidei, aut Theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris literis modo, & aliis, quæ ad Christianam pertinebant disciplinam eruditi, verum etiam in his, quæ philosophi tum de natura, tum de moribus docuere.

Illud demum & quidem diligentissime est advertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera; alterum earum rerum, quæ vere ad fidem spectant doctrinamque catholicam, alterum earum, quæ citra jacturam pietatis ignorari non ab imperitis modo, verum a doctis etiam possunt, quod nec fidei dogmata sunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere; quoniam etsi nonnulla, quæ alioqui per se quidem ad fidem pertinebant, ut Apostolis, Prophetis, atque Evangelistis revelata, in dubium venire possint, antequam sint ab Ecclesia definita; sed id tamen per ignorantiam fit, qua videlicet excusantur, qui ea vertunt in questionem, quæ alias divinitus sunt tradita: ut processionem Spiritus Sancti a Patre & Filio tanquam ab uno principio, ante Ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpa potuerunt, tametsi Evangelium id Apostolique tradiderunt. At hæc nos sub priori genere complectimur: quippe cum fidei catholicæ dogmata non ex accidenti impruden-

tium hominum ignorantia, sed ex divina revelatione hoc sane loco metiamur. Illud ergo asserimus esse difficile ad discernendum, ecquæ res sub illud primum genus, ecquæ autem sub hoc secundum sua quasi sponte, & natura veniant. Et quidem generaliter, unaque comprehensione in promptu definire licet, in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apostoli vel scripto vel verbo Ecclesiæ tradiderunt; illa rursus, quæ inde certa connexionione probantur existere: quemadmodum in secundo genere ea sunt, quæ neque a Christo, neque ab Apostolis accepimus; neque ex iis certo colliguntur, quæ Christi & Apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certa definitione præscribere vix possumus, quanquam exemplis peculiaribus quædam horum indicare possumus. Ut verbi causa; An gratia, qua justificamur, qualitas quædam sit animo impressa, quæ ipsi præstet & esse & vivere, unde qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tum Theologicæ, tum morales infusæ, per quas animus divinas & supernaturales habeat actiones, inter scholasticos quidem disputatur. Item, An Sacramenta, quæ causa gratiæ & virtutum esse dicuntur, hujusmodi effecta vi quadam, & qualitate inexistente divinitus indita efficiant necne, magna multorum dissensione certari solet. Hujus generis vero questiones in posteriorum ego numerum redigo, neque sacrarum literarum testimonia de his qualitatibus intelligenda esse existimo: neque controversiam catholicorum cum Pelagianis de gratia ad credendum, ad sperandum, ad amandum, ad implendam legem, ad perseverandum, de qualitatibus potissimum esse, sed de Dei auxilio gratuito & speciali. Rursum, si quis forte curiose differere voluerit, An Evangelista Joannes e vita jam excesserit, an potius cum Elia & Enoch maneat vivus, utque jam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proxime fuerit suscitatus, utrinque rationes afferre poterit: & salva fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametsi statutum sit omnibus hominibus semel mori, sed unum aut alterum ex illa generali lege per privilegium eximere, non perinde sacris literis adversatur, ut non queat in-

dubium revocari. Tria vero hæc principia, quoniam per se ipsa rationi consentiunt, non est opus diligentius persequi: nam si quæ sunt perspicua, in quibus non est controversia, viri docti argumentari non solent: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium assensu approbatis, prima conclusio est.

CAPUT III.

Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capituli primi.

1. Concl.

Sanctorum auctoritas, sive paucorum, sive plurium, cum ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non supeditat, sed tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserit.

Primum quidem, quoniam sancti auctores non erant adeo solliciti in philosophiæ dogmatis perscrutandis: quin philosophorum libros, ut totos sese divinæ sapientiæ dederent, aut valere finebant, aut etiam interdum a limine salutabant. Gregorius quippe Nazianzenus, & Basilius tredecim annos, omnibus libris secularium remotis, solis divinæ scripturæ voluminibus operam dedisse, referuntur a Rufino, libro Ecclesiasticæ histor. suæ secundo, cap. 9. Et Hieron. in præmio commentariorum 3. libro super epistolam ad Galatas, Plusquam quindecim anni sunt, inquit, ex quo in manus meas nusquam gentiliū literarum quilibet auctor ascendit: & si quid forte inde, dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somnii recordamur. Et de studiis nostrorum paulo post, Quotusquisque, ait, nunc Aristotelem legit? quanti Platonis vel libros novere vel nomen? vix in angulis otiosi eos senes recolunt. Rusticanos vero & piscatores nostros totus orbis loquitur, universus mundus sunt. Hactenus ille. Plura exempla non quero, cum manifestius hoc sit, quam ut pluribus indigeamus.

Accedit, quod ex sanctis antiquis nonnulli Physicæ & Metaphysicæ vel non habuere quidem, vel certe leviter attigerunt. Alii vero magna ex parte fuere Platonici, priusquam converterentur ad fidem. Quamobrem cum in philosophiæ quæstiones incidunt,

aut vulgi & Rhetorum opiniones sequuntur, aut etiam quas a Platoniciis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ita viri docti errores forte quosdam (quod ad philosophiam quidem humanam attinet) in sanctis antiquis deprehendunt. Atque huius rei exempla proferre facillimum esset, sed non libet etiam in his parvis majores nostros designare.

Secunda conclusio. Unius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad sacras literas & doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. Ita despicere & pro nihilo habere, impudens erit; suscipere & habere pro certo, erit omnino imprudens. Atque hanc conclusionem demonstrat ratio illa manifesta, cui nulla prorsus via occurri potest, quod cum sanctorum quisque, his duntaxat exceptis, qui libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postea demonstratum est; aperte constat, ex huiusmodi auctoritate exploratam fidem fieri non posse. Quo in loco admonendi sunt hi, qui præceptis Theologiæ nullis acceptis, post bonas, quas vocant, literas, statim ad sanctorum veterum lectionem appellant animum.

Non enim quæcunque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Ambrosius, aut Hieronymus contra morem doctrinamque huius temporis fecerint, locutivæ fuerint, idem sibi arbitretur licere.

Primum quoniam res nonnullæ non erant tunc adeo in Ecclesia definitæ, ut nunc esse videmus. Deinde quoniam magnis illi & divinis bonis quandam licentiam faciendi dicendique afsecuti sunt, quæ non est passim cuilibet permittenda. Atque etiam si nostra hac ætate illi fuissent, quadam profecto aliter & facerent & loquerentur. Quid quod, ut ante dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquam errare? a quibus si ne transversum quidem unguem discedendum sit, necesse est sane in magnos quandoque errores, fidei etiam adversos, incurere.

At Gelas. 15. dist. decret. cap. Sancta Romana, probat opuscula Cypriani,

2. Concl.

Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Ambrosii. Nihil ergo in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alio-
qui cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potius reprehensa; quod Hieronymus eum in quibusdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambrosius, aut Cyprianus, si hi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contradixerunt? Aut igitur damnentur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius invenitur, aut probentur omnes, quamlibet uno, & item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis Gloss. 9. distin. decret. docet, ea Divi Augustini testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundum illa tempora, cum scripta sanctorum Patrum authentica non erant: libet enim verba Glossæ usurpare. Sed hodie, inquit, jubentur omnia teneri usque ad ultimum jota. Verum hic error ab aliis confutatus non desiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterum libris non esse quicquam erroris? At qui laterem, ut ajunt, laverit quisquis isthuc conetur. Hanc siquidem felicitatem Deum in solis divinis voluminibus inesse voluit, quemadmodum Augustinus gravissime, ac verissime tradidit. Cæteroqui nemo quantumvis eruditus & sanctus, non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore & sensum peccatæ, & dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterii culpam uxorem repudiantem alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuere, qui angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos esse existimarunt. Atque horum opuscula Gelasio comprobata sunt. Hos ego tamen reverentiæ causa propriis nominibus non appello. Mælo enim antiquitati, sanctitatisque parcere, quam otioso lectori facere satis. Legentur itaque a nobis Patres vete-

res cum reverentia quidem, sed ut homines, cum delectu, atque judicio. Quod si quis aliter sapit, nec sanis consiliis acquiescit, hic jam non sanctorum religione, sed sui ipsius amore capitur; & sub veterum nomine novas opinionationes invehere conatur. Qua de re Vincentius Lirinensis: O rerum, inquit, mira conversio? Auctores ejusdem opinionis catholici, consecratores vero hæretici judicantur. Absolvuntur magistri, condemnantur discipuli. Quod quidem mihi divinitus promulgatum videtur esse judicium, propter eorum maxime fraudulentiam, qui cum sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerumque veteris cujuscumque viri scripta paulo involutius edita, quæ pro ipsa sui obscuritate dogmati suo congruant, ut illud, quod proferunt, nec primi, nec soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam judico, quod sancti cujusque viri memoriam, tanquam sepultos jam cineres, prophana manu ventilant, & quæ silentio operire oportebat, rediviva opinione difsamant, sequentes omnino vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noe non modo operire neglexit, verum quoque irridendam cæteris enunciavit. Longe aliter fratres illi sui, qui nuditatem ipsam reverendi patris nec suis temerare oculis, nec alienis patere voluerunt: sed aversi, ut scribitur, texerunt eum. Quod est, erratum sancti viri nec approbasse, nec prodidisse. Hactenus ille. Ac rursum, Quid, inquit, si in ipsa vetustate duorum, aut trium error deprehendatur? Curabimus omnino, ut paucorum inscitia universalis Concilii decreta præponantur. Quæ si defint, collatas inter se majorum sententias lector consulat eorum, qui diversis licet temporibus, & locis, in unius tamen Ecclesiæ catholicæ communione ac fide permanentes, magistri probabiles extiterunt. Et quidquid non unum aut duos tantum, sed omnes pariter uno, eodemque consensu, aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit: id sibi quoque intelligat absque ulla dubitatione credendum. Hæc Vincentius Lirinensis non minus prudenter, quam vere dicit. Quibus ex rebus Calvinii calumnia facile retunditur, qua apud regem Gallicæ Franciscum, ut Lutheranorum im-

pudentiam excusaret, Catholicorum innocentiam traduxit. Cum enim Lutherani verissime ac gravissime objiceretur, quod Patrum essent ubique & contemptores & adversarii, Multa, ait Calvinus, ignorarunt sancti illi viri: sæpe inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Tum deinceps, quotquot patrum errores colligere potuit, falso etiam illis affectos, enumerat; queritque, Cur nos item a Patribus discedamus? Nos autem divi Augustini partitione primum utimur, qui libro adversus Julianum 1. capite 2. Alia sunt, inquit, in quibus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regulæ Catholicæ defensores, salva fidei compage, non consonant: alia vero, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta. In prioribus illis a Patribus nos quandoque discedimus, in posterioribus Lutherani. At nos quidem modeste ac reverenter oculos a Patrum errore avertimus. Lutherani autem Patres aut irridendos, aut certe despiciendos propinant. Deinde nos ab uno interdum, aut altero Patrum dissentimus, at Lutherani ab omnibus consentientibus sæpe dissentiunt. Aliud est autem unius, aut duorum sanctorum privatum dogma repellere, quod hac secunda conclusione aliquando licere dicimus, aliud vero contra omnium communem fidem & doctrinam dicere, quod quatenus liceat, & quomodo, sequentibus conclusionibus demonstrabitur; si prius tamen explicatum fuerit, quid sibi Ecclesia velit, cum sanctorum Patrum libros approbat. Id namque a nobis in hac forte disputatione desideratur. Nondum enim argumenta diluimus, quæ illius Glossæ opinionem confirmabant.

Ecclesiastici auctores etiam probatissimi non eodem gradu & loco sunt omnes. Nec magnopere conandum est eorum hic stultitiam refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquarint. Quemadmodum autem res a Deo conditæ, probatæ quidem fuere universæ (vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona) sed rerum variae differentesque naturæ non eundem locum, vim, stabilitatem acceperunt; (nam sunt corpora cælestia, & corpora terrestria) sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium, alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum: (stella enim

a stella differt in claritate, 1. Corinth. 15.) sic sane scriptores Ecclesiastici probati sunt, qui scilicet Spiritus sancti illustrati luce Ecclesiam ipsi illustrarunt; sed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Esajæ, alia Ambrosii. Atque auctores canonici, ut superni, cælestes, divini, perpetuam stabilemque constantiam servant; reliqui vero scriptores sancti inferiores & humani sunt, deficiuntque interdum, ac monstrum quandoque pariunt præter convenientem ordinem institutumque naturæ. Quin ergo probatur Eusebius Cæsariensis Episcopus? Quin Rufinus? Quin Origenes? nam & hi Ecclesiam Christi suis literis illustrarunt. Nempe aliud fuit errare in rebus obscuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, & quæ tunc etiam in Ecclesia firmissime credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit: hoc Origeni, Eusebio, ac Rufino. Cyprianus item, Ambrosius, Hieronymus in nullo a sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deviarunt, nec ab ejus fidei prædicatione sejuncti sunt, sed communionis ipsius gratia semper fuere participes, ut Gelasii verbis etiam utamur: at Origenes deseruit unitatem, & fons Arii jure ac merito existimatus est. Hinc schismaticus a Gelasio dicitur; hinc etiam Eusebius Origenis laudator nimis, Arii fautor acerrimus reprehenditur. Nam Rufinus vir alioqui religiosus, præterquam quod in libero arbitrio re videlicet manifestissima erravit, Origeni, Origenisque discipulis vehementer favisse convincitur. Fuit autem Ecclesia semper non solum cauta, sed etiam acris & severa in Origenistas, ut a quibus grandem in doctrina Ecclesiastica pestem fuerit experta. Sed de secunda conclus. satis. Jam pergamus ad reliquas.

Tertia conclusio. Plurimum Sanctorum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo sufficere & præstare non valet. Id quod ex secundo argumento ante posito satis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, August. ac pauci quidem alii inter veteres sanctos asseruerunt: & quamvis opinio hæc falsa sit, sed tanquam Fidei adversa ex communi veterum sententia evinci non potest. At Thom. Vvalden. in proemio

3. Concl.

mio doctrinalis Fidei antiquæ docet, quod major pars patrum ab Apostolis senserit, id esse catholicæ Ecclesiæ fidem. Id quoque Vincen. Lirin. tradit in libro advers. prophan. novationes. Vera sunt hæc, non inficior, sed tunc, cum unius aut paucorum contrariam sententiam Ecclesia penitus explosit, ut illorum, qui putarunt ab hæreticis venientes esse iterum baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quæpiam, sed Spiritum S. esse dixerunt. utrumque enim horum post ea tempora Ecclesia semper exhorruit. Porro autem si unius, aut paucorum opinatio non fuerit ab Ecclesia rejecta, tum plurimorum auctoritas, quemadmodum diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertia igitur conclusione hætenus.

4. Concl.

Quarta conclusio. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere questionum, quas ad fidem diximus minime pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. Quam ego conclusionem postremo illo argumento abunde probatam existimo. Quod enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere, aut emovere possint, vel ex eo perspicuum est, quod beatam Virginem a peccato originali fuisse penitus liberam, e libris sacris juxta germanum literæ sensum nusquam habetur; quinimo lex generalis in eis traditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ulla exceptione complectitur. Nec vero dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cum hujusmodi traditiones non per alios, quam per Episcopos illos antiquos & sanctos auctores Apostolis succedentes ad nos usque pervenerint. At constat, priscos illos scriptores non id a majoribus accepisse. Traderent enim bona fide & ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attinere potest, quod neque in sacris literis, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certa valet connexionem confici. Cæterum, quod opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale a parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissime colligitur ex eo, quod a lege universali per singulare privilegium unam Dei matrem excipere, sacrarum lite-

rarum Fidei nullo pacto adversum est. Alioqui cum sacræ literæ in universum clament, Non videbit me homo, & vivet, Deum nemo vidit unquam; qui Paulum aut Moysen excepisset, sacras literas contra pugnasset. Atque ea causa est, nisi toto cælo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus IV. nec concilium Lateran. sub Leone X. nec synodus Triden. sub Paulo & Julio tertiis inchoata eam questionem definierunt. Neutram enim ex illis opinionibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ita is erravit, qui asseruit, erroneum esse, aliquem præter Christum a lege illa originalis peccati liberare. Erravit ac multo etiam magis Basiliense concilium, cum definivit, doctrinam illam, quæ docet beatam Virginem Mariam nunquam originali subjacuisse peccato, tanquam consonam scripturæ sacræ ac Fidei catholicæ amplectendam fore, nullique de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippe errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quærat: at hoc loco & disputatione facillimum. Non enim hic cum vulgi imperitia certamus, sed eos instituimus, qui veræ germanæque Theologiæ solidam & expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem, veri reperiendi causa, & contra nostros, & pro alienis etiam dicere: & cum res postulat, utrosque nullius accepta persona reprehendere. Atque in eo opere maxime, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem cudimus, privatis non debemus affectibus inservire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris plane doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quod in questionem multis nominibus invidiosam consulto & cogitato inciderim, ut rem alias gravissimam nullius in Christiana religione esse momenti asseverarem. At ego & benevolos objurgatores placare, & invidos vituperatores confutare possum, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nulla mihi, fateor ingentæ, alia via patuit ad illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acute ille quidem tentavit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum patrum li-
bros

bros corrumpere, & bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamante licet conscientia, possem, Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item patres in ea fuisse opinione, negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cum animo insculpta abolere non possis? Porro, si, ut sanctorum auctoritatem in doctrina catholica tueremur, quod erat ecclesiae Dei apprimè necessarium, quorundam opinioniones, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem & mores necessarias; quid est, per Deum obsecro, quod nos ea de re valeat quisquam aut admonere amice, aut inimice insectari? Atque hæc quidem hætenus in quartæ conclusionis confirmationem dicta sint. In qua etiam causa habemus testem satis idoneum & gravem Vincent. Lirin. in libro adversum prophanas novationes, ubi, antiqua, ait, sanctorum patrum consensus non in omnibus divinæ legis quæstionculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio & investiganda est, & sequenda: id quod quinta conclusione explicandum est. In qua, quoniam huius loci cardo vertitur, etsi multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt, & ad cognitionem sacrarum literarum utilissima, & ad scholæ usum necessaria.

5. Conc.

Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum literarum communis omnium sanctorum veterum intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas: quippe cum sanctorum omnium sensus Spiritus sancti sensus ipse sit. Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis confirmaturus sum, & quæ, nisi me fallit animus, contrariam decernere ita possint, ut inter catholicos ultra referri quæstio nequeat. Aggrediar autem ad eam rem, si prius pauca quasi de fama Cajetani dixerò. Ego virum hunc, ut sæpe alias testatus sum, semper feci maximi. Plurimum enim ecclesiam Christi suis literis juit. Longum est autem hominis commendare sive eruditionem sive ingenium: molestum etiam universa ipsius opera commemorare. Illud breviter dici potest, Cajetanum summis ædificatoribus ecclesiae parem esse potuisse, nisi quibusdam erroribus doctrinam suam, quasi cujusdam lepræ admix-

tione foedasset, & vel curiositatis libidine affectus, vel certe ingenii dexteritate confusus, literas demum sacras suo arbitratu exposuisset, felicissime quidem fere, sed in paucis quibusdam locis acutius sane multo, quam felicis. Nam & vetustæ traditionis parum tenax, & in sanctorum lectione parum quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui non suo sensu illa, sed majorum traditione, vera scilicet verbi Dei clave aperuerunt. Ita quum plurima scripsisset egregie, vertit ad extremum omnia, & novis quibusdam scripturæ expositionibus aliorum, quæ vel gravissime dixerat, aut elevavit, aut imminuit certe auctoritatem. Invitus quidem facio, ut doctissimum virum nomine etiam expresso reprehendam, sed, cum nominis ac gloriæ celebritas hoc loco a Lutheranis objiceretur, notandam temeritatem putavi.

Atque error, in quem incidit, est ejusmodi, ut cum ego submovere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri aperta reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim, Si quando, inquit, occurrerit novus sensus textui consonus, quamvis a torrente doctorum sacrarum alienus, æquum se præbeat lector censorum. Et paulo post, Nullus, ait, detestetur novum sacræ scripturæ sensum, ex hoc quod dissonat a priscis doctoribus: non enim alligavit Deus expositionem scripturarum sacrarum priscorum doctorum sensibus, sed scripturæ ipsi integræ sub catholicæ ecclesiæ censura: Alioqui spes nobis & posteris tolleretur exponendi scripturam sacram, nisi transferendo, ut ajunt, de libro in quinternum. Hætenus ille. Ac revera sequi majores nostros per omnia, & in illorum vestigiis nos quoque pedes nostros figere, ut pueri faciunt per lulum, nihil videtur esse aliud, quam ingenia nostra damnare, judicio nos privare nostro, & facultate inquirendæ veritatis. Sequamur veteres, bene habet: sed ut duces, non ut dominos. Non enim Fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ita debemus esse addicti & mancipati, ut sacris literis exponendis nullum habeamus arbitrium. Hoc scilicet argumento Cajetanus moveri potuit, ut quintæ conclusioni adversaretur. Nam Lutherus crassioribus conjecturis commoveri solet. In prologo siquidem assertionis suorum ar-

Si novus sensus esset, sed non a sanctorum sensu discors & dissidens: bene haberet fortasse. At novus sensus qui ita a priscorum sententia discrepet & abhorreat, ut sit vere contrarius, erroneus sit necesse est. De hoc autem Cajetanus loquitur, ut patet.

ticulorum, patrum auctoritate dicit neminem esse cogendum: quod in omnium scriptis multi inveniuntur errores, sæpe sibi ipsis pugnent, sæpe invicem dissentiant, & scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbi Dei nullas patitur, quod verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum, quodque ejusdem sit leges condere & interpretari. Quare homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, divinarum autem nullo modo. Hanc eandem sententiam tenuit Vvicleffus apud Thomam Vvalden. lib. doct. fid. anti. doctrin. 3. eandem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso statim suarum disputationum exordio: ut auctor est Divus Bernardus in epistola ad Innocent. numero 190. Ecclesiasticorum doctorum, inquit Bernardus, unam omnium de hac re Petrus Abailardus dicit esse sententiam, & ipsam ponit ac spernit, & gloriatur se habere meliorem, non veritus contra præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. In eadem etiam erroris navi fuere Arius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, ut septima synodo act. 1. Anathematismo 7. Basilius ipse fatetur. De Ario certe, ejusque discipulis habes testem Alexandrum Alexandriæ episcopum, lib. 1. histor. trip. cap. 14. Nestorius autem dum eloquens fuisset, & se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabatur incumbere, omnibusque se meliorem putabat esse, ut lib. 12. hist. trip. cap. 4. refertur. Eadem etiam via ingressus est Paulus Samosatenus, Eusebio auctore lib. 7. ecclesiast. hist. cap. 26. Severiani quoque eadem via ingressi sunt, ut idem Euseb. lib. 4. ecclesiast. histo. cap. 29. testatur. Quid vero Vincentius Lirinen. adversus prophanas novationes de Origene referat, non pigebit adscribere, ut vel hoc uno exemplo viri pii sacris literis exponendis discant esse modesti. Cum igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset, Hic idem, ait, tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibi que satis credit, cum parvipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plus cunctis sapere præsumit, dum ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnens, quædam scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit

ut de se quoque diceretur: Si surrexerit in medio tui propheta, &c. Deuter. 13. Hæreticorum itaque, & schismaticorum communis fuisse videtur Cajetani illa sententia. Nec ego hic tamen hæreticos volo argumentando revincere. Quid enim illis facias, qui eadem impudentia & apostolicæ sedis iudicia, & conciliorum dogmata, & Apostolorum traditiones, & sanctorum omnium doctrinam contempserunt?

Adversus Cajetanum omnis oratio suscipitur a nobis, qui ut erat ingeniosus, nostras rationes expenderet; utque erat pius, auditis gravissimis testimoniis minime refragaretur. Atque nobis unum sat erat, ita nobis majores nostros tradidisse. Sed Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat: patietur igitur rationes meas cum sua ratione contendere. Quanquam a Philosophis quidem rationem philosophicæ conclusionis jure forsitan postularis: in sacrarum autem literarum intelligentia majoribus nostris debes, nulla etiam ratione reddita, credere, & quas sententias de lege, de fide, deque religione ab illis accepisti, defendere. Ego vero eas defendam, semperque defendi; nec me ex eo sensu, quem a patribus accepi, ullius unquam ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age, ratiocinemur, ostendamusque, in expositione sanctorum scripturarum concordem antiquorum sensum esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed prius tamen quid majores nostri de ea re senserint, explicemus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid didicerim, non modo Theologorum ratiocinationibus, verum etiam testimoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad discipulos Hieros. Relatum est, inquit, quosdam docere, non secundum traditionem patrum, sed juxta sensum suum. Multas enim ex his, quæ legunt secundum ingenium hominum verisimilitudines capiunt. Ideo diligenter observandum est, ut lex Dei non secundum propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in scripturis divinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi quisque sponte præsumpsit. Quod fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus attuleritis, alienum & extraneum debetis quærere, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis. Et ideo oportet ab eo intelligentiam discere

Epist. 5. 37.
dist. c. Relatum.

re scripturarum, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servat: ut & ipse possit ea, quæ recte suscepit, competenter asserere. Hactenus Clemens; qui & lib. 10. recognit. (si liber hic modo recipitur) documentum hoc a Petro Apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item 1. cap. lib. de cœlest. Hierar. Ad sanctissimarum, ait, scripturarum intelligentias, prout illas a patribus accepimus, contuendas pro viribus pergamus. Accedit eodem testis locuples Irenæus, qui etiam scribit lib. 4. cap. 63. expositionem legitimam scripturarum per traditionem majorum accipiendam.

Hære. 61.

Epiphanius rursus, cum hæreticos, qui se vocabant Apostolicos, refutat, Scripturæ, inquit, speculatione indigent, ad cognoscendam uniuscujusque argumenti vim & facultatem. oportet autem & traditione uti: non enim omnia a divina scriptura accipi possunt. Hæc Epiphanius. Traditionem autem sine dubio vocat intelligentiam & sensum a patribus acceptum. Illam enim clavem verbi Dei esse, auctor est Petrus apud Clementem lib. 10. recogn. Hanc autem legisperiti habuisse dicuntur, ad quos scilicet traditiones Moysis & seniorum quasi per manus venerant.

Clemens vero Alexandrinus Strom. lib. 7. qui adversus ecclesiasticam traditionem scripturas interpretantur, hos regulam veritatis amisisse affirmat. Et postea eodem quoque lib. de hæreticis differens, Gloriæ, inquit, tenentur desiderio, qui ea, quæ ex sua natura conveniunt, sermonibus divinitus inspiratis tradita a beatis Apostolis & magistris, sua sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes divinæ traditioni. Nam inter eos viros, qui tanti erant in ecclesiastica cognitione, quid restabat dicendum a Marcione, Prodicco, & similibus, qui non sunt ingressi recta via? neque enim eos, qui præceperunt, superare poterant sapientia, ut aliquid adinvenirent iis, quæ ab illis vere dicta sunt. Sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea, quæ prius sunt tradita. Atque Origenes tractatu in Matth. 29. Quoties hæretici, inquit, canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit & credit, videntur dicere: ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis crede-

re non debemus, nec exire a prima & ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem ecclesiæ Dei tradiderunt nobis. Hæc Origenes.

Cap. 2.

Ambrosius quoque tertio ad Gratianum de fide libro, Servemus, ait, præcepta majorum, nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate violemus; librum sacerdotalem quis nostrum * re-

* alii legunt designare.

signare audeat, signatum a confessoribus, & multorum jam martyrio consecratum? Hieronymus insuper in epistol. ad Evagrium, Revolve me, inquit, ad veterum libros, ut viderem, quid singuli dicerent, ut tibi quasi de multorum consilio responderem. Et deprehendi, horum omnium opiniones ad unum computum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananeum; & post multa, quæ narrare longissimum est, Habes, ait, quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech. Meum fuit recitare testes, tuum sit de fide testium judicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe illum spirituales interpretem non recipies, qui tanto supercilio, & auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronuntiavit, ut illud verissimum comprobarit, quod apud Græcos canitur: Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat. Et in Danie. 12. c. Scripturæ, inquit, sanctæ intelligentiam absque Dei gratia & doctrina majorum sibi imperitissimi vel maxime vendicant. Et in epistola illa ad Paulinum celebri, multis & testimoniis exemplisque & rationibus elegantissime docet, neminem in scripturis sacris sine prævio & monstrante semitam posse ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5. Strom. lib. docuerat. Et Cicero, In universum nulla ars, inquit, literis sine præceptore & interprete percipi potest. Is autem ad sacras literas sine doctore aggreditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, arcanam scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de utilita. cred. ad Honoratum cap. 7. Cum enim sacros iste libros sine aliena ope & legere & intelligere se posse arbitraretur; Ita ne est, Augustinus ait? Nulla imbutus poetica disciplina Terentium sine magistro attingere non auderes. Asper, Cornutus, Donatus, & alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi: tu in sanctos libros sine duce irruis, &

Vide etiam eundem August. in prooem. lib. de doctrin. Christi.

& de his sine præceptore audes ferre sententiam? Et capit. 17. Si unaquæque disciplina, inquit, quanquam vilis & facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quam divinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere? Hactenus Augustinus. Gregorius etiam lib. 28. Mor. cap. 9. hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud, Super quo bases illius solidatæ sunt.

Unum his Cassiodorum adjiciam in præmio lib. divinar. institut. differentem in hæc verba, Ad divinam scripturam ascendamus per expositiones probabiles patrum, velut per quandam scalam visionis Jacob, ut eorum sensibus provecti, ad cognitionem domini efficaciter pervenire mereamur. Et lib. eod. c. 11. Sunt nonnulli, ait, qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid novi, ut periti videantur, inveniant. Et cap. ejusdem libri 25. Cuncta, inquit, quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicitamente tenenda sunt: illa vero, quæ ab eis intacta sunt relictæ, ne infructuoso labore fatigemur, primum rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant.

Adde huc quoque Gregor. Nazian. & Basil. qui, ut libro 11. Eccles. histor. Rufinus tradit, divinarum scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex majorum scriptis & auctoritate secuti sunt, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligentiæ regulam suscepisse constabat. Hactenus ibi. Atque hæc satis erant homini modesto, ut in nostram sententiam induceretur. Nam clarissimis monumentis contestata consignataque antiquitas quem non moveat? Certe cum Clementem, Dionysium, Irenæum, Epiphanium, Nazian. Basil. Ambr. Hier. August. Cassiod. Bernard. audio unum & idem proferentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem & sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed Catholicæ Ecclesiæ, cuius illi fuere columnæ præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu sensisse credendi sunt, quam quod communiter ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus præterea graviores testes ad hujus rei fidem plenam & integram faciendam. Dixerit enim fortasse quispiam, testimonia fere illa, quæ retuli-

mus, adversum Lutheranos magis, quam Cajetanum facere. Non enim hic adeo fuit insolens, ut aut omnino veterum magisterium contemneret, aut eorum in sacras literas commentaria. Negavit solum, communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras semper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refellisse. Verum utcunque hæc habeant, placet mihi jugulum causæ petere, ac propius conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primum autem in synodo sexta generali sess. 11. ob id damnati sunt Origenistæ, quod easdem expositiones, quas hic novas Cajetanus infert, conati fuerint contra majorum traditionem invadere. Multa alia, ait Sophronius, extra Apostolicam atque paternam traditionem asseruerunt, paradisi plantationem projicientes, in carne Adam formatum fuisse nolentes, ex eo Evam formatam fuisse vituperantes, serpentis sonitum refutantes. Hactenus ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola Synodica actione 13. ejusdem sexti concilii generalis.

Deinde Canon 19. Synodi Trullanæ sic habet: Oportet eos, qui præsumunt ecclesiis, clerum & populum docere, ex divina scriptura colligentes intelligentias & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum patrum traditionem. Sed etsi ad scripturam pertinet controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo ecclesiæ luminaria & doctores suis scriptis exposuerunt; & majorem ex his laudem assequantur, quam si ea, quæ a se dicuntur, componant; ne, dum quandoque ad id hæsitant, ab eo, quod convenit, excidant. Hactenus Conc. Trullan.

Ad hæc, cum de intelligentia illius testimonii Joannis Evangelistæ, Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, &c. inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennen. Conc. referretur, Clemens concilio præfidens ita loquitur, Nos ad sanctorum patrum & doctorum communem sententiam Apostolicæ considerationis aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, &c. Sedes ergo Apostolica, & Viennen. concilium, cum de fide & intelligentia sacrarum literarum pronunciant, sanctorum communem

nem sensum tanquam Thesei filium tenent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur.

Concilium quoque Lateran. sub Leone decimo, acti. 11. præcipit omnibus, qui Evangelicam veritatem populum docaturi sunt, ut sanctam scripturam juxta interpretationem doctorum, quos ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent: ne quicquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ a præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est præterea idem definitum apertius in synodo Trident. sess. 4. in hæc verba, Decrevit sancta synodus ad coercenda petulantia ingenia, ut nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeat. Hactenus Concil. Trident. Poteram huc addere decretum quintæ synodi ex Ivone titulo 11. libro 2. cap. 14. Alterum etiam simile concilii Melden. cap. 11. ex Burch. libro 1. cap. 61. sed multa præterimus, ne disputatione longa negotium lectori faceciamus. Sed enim e sacris quoque literis ad ejusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico cap. 8. Non te prætereant narratio seniorum: ipsi enim didicerunt a patribus suis: quoniam ab ipsis discas intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum. Deinde illud Apostoli ad Rom. 12. Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Habentes donationes secundum gratiam differentes: sive prophetiam secundum rationem fidei, &c. Illud vero constat, prophetæ vocabulum Apostolo usurpari non modo pro eo, qui futura videt atque prænunciat, verum etiam pro eo, qui Spiritus sancti dono Prophetarum, Christi, Apostolorum oracula intelligit & exponit. Jubet autem Paulus, ut qui ejusmodi munus in ecclesia susceperit, primum quidem non plus sapiat, quam oportet, sed ad modestiam & temperantiam sapiat: deinde, ut prophetiam habeat secundum rationem fidei, hoc est, ne sa-

cris literis exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ vim rationemque sequatur, sed eas juxta fidem a majoribus acceptam, & hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poteris forsitan exponere juxta rationem scientiæ, nulla etiam adhibita fide: at sacros libros sobrie sine majorum fide & doctrina non poteris. Sed & qui explicando Aristotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, & his magna consensione reclamantibus ex philosophi sententia paradoxum nusquam auditum nova nobis interpretatione præscriberet, parum ille sobrius haberetur. Multo vero etiam magis, qui in Apostolorum libris suoapte ingenio novas quasdam sententias comminiscitur, easque Apostolorum discipulis & antiquis omnibus interpretibus adversas, hic non est profecto, cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium 1. ad Cor. 14. habes. Prophetæ, inquit Apostolus, duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent. Ne quis autem a reliquis temere dissentiat, Non est autem, ait, dissensionis Deus, sed pacis; id est, non ejus, qui a consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint, ut Vincent. Lirinens. exposuit. Sicut in omnibus, inquit, ecclesiis sanctorum doceo, hoc est, catholicorum. Quæ ideo sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistunt. Ac ne quis tandem harum rerum judicium ad se unum despectis cæteris revocaret, paulo post addit, An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur esse propheta, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Mandatum utique est, ut si quis est spiritualium rerum magister, summo studio unitatis cultor existat; ut nec opiniones suas communibus reliquorum omnium præferat, & ab universorum sensibus non recedat. id fiet autem, si duo præcepta teneantur. Unum, ut sacrarum literarum interpretes semper in priores spectet, a quibus verbum Dei processit in posteros. Hujus enim rei Apostolus Corinthios monet, inquiens, An a vobis verbum Dei processit: alterum, ut ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed prius reliquos ecclesiæ doctores consulat, ut si viderit omnibus id probari quod sentit, tuto jam teneat: sine repro-
bati,

bari, tuto jam deferat. Hoc enim significat Apostolus dicens: Aut in nos solos pervenit? Sic enim mihi plane videor Pauli sententiam interpretari. Quod si hoc Apostoli testimonium videbitur cuiquam ad suadendum magis, quam evincendum idoneum; cum illo non existimari equidem contentiosa disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus, omnia argumenta, quibus utimur, esse palmaria.

Quartum porro ejusdem Apostoli testimonium gravissimum est. Habetur autem ad Ephes. 4. in hæc verba: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, ut non simus jam parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberius explicata sunt, levi nunc brachio attingemus, quantumque satis erit ad id, de quo nunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis plane intelligitur, divinæ providentiæ fuisse, ut non solum Prophetarum, Apostolorum, & Evangelistarum codices haberemus, verum etiam sanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certe causam, post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, ecclesiæ a Christo doctores dantur, ut illorum sacros hi libros interpretentur. Hos ergo in ecclesia Dei divinitus per tempora & loca procuratos quisquis in scripturæ sensum eundem convenientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum: a quo in id illi fuere destinati, ut populum Christianum sacras Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarumque literas edocerent. Quod si sancti omnes, dum illas interpretarentur, errarunt, Deo auctore erraret ecclesia; cum doctores sibi a Christo datos sequeretur, & in sacrorum codicum intelligentia eorum vestigiis insisteret. Nec me clam est, Paulinum, Augustinumque in epist. 58. & 59. Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui ante Domini adventum futura prædixerant, quorum nos scripturas ut canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in ecclesia Christi tempore Apostolorum prophetandi gratia eminuerunt. At quoniam utrosque ecclesiæ a Chri-

sto datos negare non possumus: nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluderimus.

Sed quærat hic forsitan aliquis: Cum sit perfectus scripturarum canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum & intelligentia jungatur, & auctoritas? Quia videlicet scripturam sacram pro ipsa sui & altitudine & obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus exponit. Quocirca necesse est, ut prophetiæ & Apostolicæ interpretationis linea propter tam varii erroris anfractus secundum normam aliquam dirigatur. Ob id ergo post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quo eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquam ecclesiæ regulam a Deo præscriptam sequeremur. Præclare igitur illud adjectum est, Ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi, ne simus parvuli, &c. Ac de verbis quidem Apostoli hætenus. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligentius expendatur, multum conferet ad eam rem, de qua differimus, corroborandam. Verba sapientium, ait, sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium data sunt a pastore uno, his amplius, fili mi, ne requiras. In quem locum Hieronymus, Exceptis, inquit, his verbis, quæ ab uno pastore sunt data, & a concilio atque consensu probata sapientium, nihil tibi vindices: majorum sequere vestigia, ab eorum auctoritate non discrepes. Hæc Hieronymus. Nos vero, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem intelligimus. Super scitabo, ait, super ea pastorem unum, qui pascat ea: ipse erit eis in pastorem. Ne autem existimares, quod ipse per se Christus hoc semper esset facturum, per Hieremiam monet, inquit, Dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascient vos scientia & doctrina. Quod autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit: nec enim intelligere idem omnes una mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in ea unitate continerentur. Unde divi-

Vinc. Lir-
nensis &
quærit & re-
spondet.

Adversum
quos durum
sit recalci-
trare.

Ezech. 34

Cur sancti
Doctores in
ecclesia da-
ti sint.

divine ait Salomon, per magistrorum concilium data esse a pastore uno. Sanctos quippe antiquos sapientes fuisse, nemo negat; ecclesie fuisse magistros, certo constat; a Deo fuisse ecclesie datos, Christi erga ecclesiam providentia manifestat; datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarumque oracula exponerent, Paulus innuit; ab uno pastore tam multos, atque adeo diversis & loco & tempore fuisse procuratos, sententiae unitas & concordia monstrat: ut nihil aliud, quam magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certe, ut Augustinus lib. adversus Julianum 2. dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circa sacros lib. exortam, nec tales possent facile sedere, nec tot. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

Te nunc, Cajetane pater, si filio patrem appellare licet, appello, te Cajetane, inquam, appello, te in concilium voco, te non in lyceum aut academiam induco, sed in sanctorum patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbavit, quos praeter admirabilem sacrarum literarum peritiam vitae quoque pietas mira commendat. Aspice illos, obsecro te, quodammodo aspicientes te, & mansuete ac leniter dicentes tibi: Itane nos, fili Cajetane, in sacrarum expositione literarum simul omnes erramus? Itane nobis omnibus, quos ecclesie Christus praecipitores dedit, spiritus intelligentiae defuit? Itane tu unus adversum nos pugnare audes, & ecclesiam credis unius sensum hominis secuturam, huius vero gravissimi sanctissimique senatus commune iudicium deserturam? Utrum plus tribuendum esse iudicas tot eruditorum, sanctorum, martyrumque praedictis, an tuo singulari privatoque iudicio? Respondebis ne ad haec, aut omnino hic scire audebis? Videre mihi videor, Cajetane pater, modestiam tuam, ingenique candorem, atque adeo in sanctos religiosam reverentiam & pietatem, & quasi coram esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Vicinus utrique: uterque nostrum palmam refert: tu mei, & ego erroris. Sed nescio, bone lector, quo me impetus a-

nimi & nimius differendi calor exivit. Nam & Cajet. eo jam diu loco est, ubi omnes sine mea disputatione vici errores: & ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, ut coepimus, persequamur, & Theologiae quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licet enim ad fidem in Theologia faciendam auctoritas plus polleat, quam ratio; quippe cum ea sine ratione satis habeat momenti, ratio sine auctoritate non multum valeat: sed auctoritati tamen ratio conjuncta, quantum volet, habebit ad faciendam fidem virium. Et nos jam inde a principio pollicebamur hanc cum Cajetano causam ratione magis, quam testimoniis transacturos.

Primum autem, qui novam hanc exponendi sacras literas rationem suscitant, hi praeterquamquod veteres obtulerunt majorum laudes, cum vanis hominibus, tum magis haereticis exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum literarum vera sensa contaminent. Quod si semel admissa fuerit haec licentia, ut libros sacros pro suo quisque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendae religionis periculum consequatur. Etenim unaquolibet particula sanctarum scripturarum humanorum ingeniorum libertati permessa, alia quoque atque alia & omnes jam quasi ex more reliquae humanitas tractabuntur. Porro autem si totam scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitrataque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; sed sit ibi deinceps errorum lupanar necesse est, ubi erat ante castae & incorruptae sacrarium veritatis, quemadmodum Vincentius Lirinensis non minus vere, quam eleganter asseruit. Quin etiam praeter incommoda & multa & magna, quae futuris in ecclesia fidelibus haec opinatio affert, ecclesiam, quae nos antecessit, erroris gravissimi nota liberare nequit. Cum enim sive concionatores, sive scriptores omnes, qui sanctis antiquis successere, sacrae scripturae sensum populo tradiderint juxta doctrinam a sanctis acceptam, populus autem sensum eundem fidenter acceperit: mirum qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam haecenus ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat la-

tius. Sancti omnes exposuere, Evam e costa Adæ, ut litera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ita invenere a sanctis expositum, populo Christiano sedulo significarunt, & populus ipse bona utique fide credidit. Ita efficitur, ut, sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum & ecclesiæ ignorationem esse conjunctam, Nestorius plane intellexit, a concilio Ephesino damnatus in hæc verba; Invecti sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quod sacram scripturam se primum & solum intelligere, & omnes eos ignorasse jactaret, quicumque ante se magisterii munere præditi divina eloquia tractavissent; totam etiam nunc ecclesiam errare, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros Doctores sequeretur. Hactenus Ephesinum concilium: refertur autem a Vincentio Lirinensi in libello illo vere aureo adversum prophanas novationes.

Adde, quod, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesiæ fides fides majorum est. Cum igitur e scriptura sacra veram & sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum insaniam sequi volumus, patrum certe nostrorum in libris sacris intelligentia ecclesiæ intelligentia ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis literis intelligendis errarunt, ecclesia dubio procul erravit, idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si scripturæ juxta sanctorum omnium sensum expositæ repugnaret: in his præsertim, quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Præterea ab omnibus sanctis, communi unaque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonica, quæ canonica non esset, aut e diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab illis recedere. Utrumque enim ecclesiæ promissum est, & spiritus, & verbum; & si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minus intelligitur, ex aliis fidei dogmatis

percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis ostensuri sumus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Quod vero & verbum & spiritus intelligentiæ in ecclesia conjuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Esaiam Dominus in hæc verba testatur, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo usque in sempiternum. Semen vero Christi fidelium ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parum fuerit in sacris literis exercitus. Quis est igitur, qui res a Christo in ecclesia copulatas audet errore divellere, & aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proinde ecclesiæ tollere?

Præterea, ut Hieron. in comment. super 1. cap. epist. ad Galat. ait, ecclesia Dei, quæ a posteris Apostolorum fidem audivit, non accepit hominis evangelium, sed Dei. Doctores enim ecclesiæ, inquit, non tam ipsi docent, quam in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. Qui autem dii sunt, tradunt Dei Evangelium, & non hominis. Marcion & Basilides, & ceteræ hæreticorum pestes non habent Dei evangelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo humanum fit Evangelium, quod docetur. Hactenus Hieron. Et eodem loco statim, Nec putemus, inquit, id in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioquin & diabolus, qui loquitur de scripturis, & omnes hæreses inde sibi consuunt cervicalia. Grande periculum est in ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa de evangelio Christi hominis fiat Evangelium, aut quod pejus est, diaboli. Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habent; Si a sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum scripturæ falsum accepere, certe non receperunt Dei evangelium, quod non est in verbis scripturarum, sed in sensu: non in litera occidente, sed in spiritu vivificante: non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieron. modo, verum etiam Hilar. in lib. ad Constant. Augustum tradidit. Et si lex spiritalis-

Esa. 59.

Psal. 81.

ritualis est & spiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo jam loco abunde monstravimus, ecqua, rogo, tanta dementia est, Spiritum sanctum mihi uni affuisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Age enim, ut a divinis ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in scripturæ interpretatione quicquam tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingeniis aut acutius, aut perspicacius? quid in literis sacris exercitatus? Nec vero Latinis Sanctis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia defuit. Nolumus enim modo aut Latinos Græcis, aut Græcos Latinis antepondere. Utrosque constat & ingenio & eruditione valuisse. Quod si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos ecclesiæ primarios viros excelleret? Verum, ajunt, sed homines erant. At ego & novitios istos interpretes homines esse reor. Audio; quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo; quid facit paucitas? sed & in his, quæ vel apud homines fide creduntur, nonnihil facere solet testium multitudo, maxime seniorum. Nam veterrimi quique solent esse gravissimi. Juniores autem quasi pueri, si speciem afferant veritatis, non est illa quidem protinus repudianda: vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima enim est vis & auctoritas vetustatis, & ubi cum novitate certet, est illa sine dubio præferenda. Sed nescio quo modo a rationibus gravissimis ad has leviores oratio nostra delapsa est. Jam ad illas redeamus, easque ipsas concludamus aliquando. Illud ergo urgentius & instantius premebamus, qui sanctos veteres in universum omnes in sacra uno quolibet scripturæ loco exponendo errasse affirmat, eum catholicæ ecclesiæ hunc ipsum errorem attribuere. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Ubique est enim ecclesiæ corpus, ibi etiam est spiritus veritatis, ut Irenæus docet, imo Christus Dominus inquit, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Docet quoque idem aperte Paulus ad Ephesios 4. & 1. Corinth. 12. Spiritus autem in corpore non easdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones, quemadmodum Apostolus ad Romanos 12. & prioris ad Corinthios cap. duodecimo elegantissime persequitur. Ali-

namque datur per spiritum sermo sapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio sermonum, &c. Nec enim in ecclesia omnes Apostoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, &c. Certum est autem, quod sacrarum literarum intelligentia sanctis doctoribus, si quibus, maxime per spiritum data est. Qui ergo spiritum veritatis sanctis omnibus in scripturæ sacra interpretatione negat, hic sine dubio eundem spiritum ecclesiæ tollit; quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam omnes corporis partes obscurat. nam si oculus non fuerit lucidus, totum corpus tenebrosam erit. Atque hæc sunt quintæ conclusionis causæ gravissimæ. Possunt enim esse aliæ leviores. Certe Patrum optimorum & sapientissimorum exemplum non omnino leve est, qui quanquam erant acerrimo ingenio, scripturæ tamen sanctæ interpretationes ita illi referunt, ut a majoribus didicisse, non ut ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quinta conclusione dictum est fatis.

Sexta Conclusio. Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt. Hanc primum ostendit D. Augustinus libro adversus Julianum primo, cap. 2. Cum enim Julianum vellet sanctorum testimonis in dogmate fidei, de quo erat controversia, revincere, Non omnium, inquit, de hac re sententias commemorabo, sed ponam pauca paucorum, quibus tamen nostri contradictores coguntur erubescere, & cedere, si ullus in eis vel Dei timor, vel hominum pudor tantum malum pervicaciæ superaverit. Et posterius, Alia sunt, ait, in quibus inter se etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores salva fidei compage non consonant, & alius alio de una re melius aliquid dicit & verius. Hoc autem unde nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Et lib. 2. adversus eundem ita loquitur: Hoc probavimus catholicorum auctoritate sanctorum, ac per hoc non est consequens, ut falsum sit. Tales quippe ac tanti viri secundum catholicam fidem hoc verum esse confirmant, ut vestra fragilis & argutula novitas sola auctoritate conteratur illorum. Præterquamquod ea dicunt, ut se per eos loqui veritas ipsa teste-

Luc. 11.

6. Conc.

Lib. 3.

Joan. 14.

tur. Sed nunc auctoritate primitus eorum vestra est contumacia comprimentur, ut dum tales homines Dei in fide catholica errare potuisse non creditis, ausus precipites refranetis. Et paulo inferius, Ego te, inquit, ante istos iudices constituo, quos non amicos meos, & inimicos tuos in hac nostra disceptatione constitui cognitores, nec quorum sententiæ de hoc, quod inter nos disputatur, incertæ sunt, inani cogitatione confinxi: sed sanctos, & in sancta ecclesia illustres antistites Dei, non Platonis & Aristotelis & Zenonis (quanquam & in his nonnulli ex eis docti fuere) verum omnes sacris literis eruditos nominatim, sicut oportebat, expressi, ut in eis timeas non ipsos, sed illum, qui sibi eos utilia vasa formavit. Qui tunc de ista causa iudicaverunt, cum ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacui erant, quod invenerunt in ecclesia, tenuerunt. Et posterior, Uique adeo, ait, permiscuit imis summa longus dies, ut videant Pelagius, Celestius, Julianus, & cæci sint Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Cyprianus? Sed qualiscunque homo sis, tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam (si tamen non in te spes est omnis emortua sanitatis) & quodammodo audio vocem tuam, qua respondes: Absit, ut audeam cæcos istos viros vel cogitare, vel dicere. Et in fine libri tandem, qui sanctos rejiciunt, eos universam Christi ecclesiam rejicere testatur. Et Vincentius Lirinensis, Necesse est, inquit, omnibus catholicis, qui se se ecclesiæ legitimos filios probare student, ut sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur: prophanas vero novitates detestentur, horrescant, persequantur. Concilio enim Ephesino divinitus placuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacra tibi consentiens sanctorum Patrum tenuisset antiquitas. Hactenus ille. Nec Ephesina solum synodus ita sensit, sed Constantinopolitana sexta, actione 12. in hæc verba, Et dixit sancta synodus: Omnino necesse est non solum secundum sensum sequi Sanctorum Patrum dogmata, sed eisdem vocibus uti cum illis, nihilque penitus innovari. Et iterum, Sanctorum Patrum dogmata tanquam legem sanctæ Dei suscipiunt ecclesiæ. Nec obstat, has sententias Sergii esse, non synodi, tunc quoniam si

hæreticus ipse Sergius, publica ecclesiæ consensione victus, hanc nostram conclusionem negare non potuit, certe inimici nostri sunt iudices; tum quoniam synodus actione 17. & 18. sanctos ipsos Patres tanquam regulam sequitur, & synodus Lateranensis sub Martino Quinto can. 11. & 13. quæ omnes consonantes ecclesiæ Patres respuunt, ea Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam respuere dicit, & quæ credunt, credere. Id quod non modo Augustini, Vincentii, conciliorumque gravissimis testimoniis, verum etiam invictissimis rationibus confirmari potest. Nam si Sancti in aliquo fidei dogmate falsi sunt, & populi, qui eos sequebantur, falsi fuissent. Constat enim, populum Christianum ante nos fidei sanctorum doctorum acquievisse. Neque enim aliter fidem in Jesum habere poterat, nisi haberet etiam in sanctos ejus. Gratias ago Deo meo, ait Paulus ad Philemonem, audiens fidem quam habes in Domino Jesu, & in omnes Sanctos ejus. In quæ verba Hieronymus, Quicumque, inquit, Deo credidit, aliter ejus fidem recipere nequit, nisi credat & in Sanctos ejus. Non est enim in Deum perfecta fides, quæ in ministros ejus infidelitate tenuatur.

Præterea cum quædam ad fidem pertineant, (quod etsi sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius) quæ plebs penitus ignorat, si sancti omnes in fide rerum hujusmodi decepti fuissent, ecclesia certe fuisset decepta. Ad hæc Sanctorum omnium fide repulsa, magna ex parte Christi, & Apostolorum traditiones repellentur. Non enim aliunde apertius, quam ex Sanctorum veterum testimoniis plerasque Apostolicas traditiones agnovimus. Unde in septima synodo generali, actione 1. Anathematismus 7. Basilii pœnitentis sic habet: Qui doctrinas sanctorum Patrum, & traditionem Catholicæ Ecclesiæ contemnunt, quique causantur, & voces Arii, & Nestorii, Eutychis, & Dioscori jactant dicentes, quod nisi satis ex veteri, & novo Testamento instructi essemus, sanctorum Patrum, & Catholicæ Ecclesiæ traditiones sequeremur, execratio. Hæc igitur duo ita sunt connexa atque conjuncta, ut divelli ac dissociari non possint, doctrina sanctorum Patrum, & Ecclesiæ traditio. Quisquis unum istorum tentavit labefactare, alterius quoque fidem

Qui Deo credit, & in sanctos ejus credere necesse est.

concutiat necesse est . Atque ejusdem spiritus sancti divinitatem asseruit ; sic synodi actione 6. tomo quinto , Epiphanius pro synodo sic ait : Quod si is , qui hanc expositionem contra venerandas imagines edidit , asserit se a sanctis patribus , qui circa ea tempora floruerunt , non fuisse receptum , quomodo ea , quæ sancti patres non probaverunt , nos qui indigni sumus , ut discipuli eorum nominemur , recipimus ? Neque synodus hæc modo , verum reliqua concilia omnia , omnes pontifices ac sancti doctores hac via & ratione universas hæreses refutarunt . Non enim commode aliter poterant , nisi & in scripturis ipsis canonicis , & in reliquis fidei decretis majorum sententiam , ut acceperant , tenuissent . Qua de re libet prorsus verba Vincentii Lirinensis adscribere . Sacra , inquit , vetustatis auctoritate prophane novitatis conteremus audaciam . Neque hoc sane novum , siquidem mos iste semper in ecclesia viguit , ut quo quisque floreret religiosior , eo promptius novellis adinventionibus contraheret . Exemplis talibus plena sunt omnia : sed ne longum fiat , summam nonnulla ac breviter perstringemus , ut omnes luce clarius videant , beatorum Apostolorum beata successio qua via semper ingressa novas doctrinas refutarit . Intelligebant enim viri sancti atque prudentes , nihil aliud rationem pietatis admittere , nisi ut omnia , qua fide a patribus suscepta forent , eadem filiis consignarentur : idque esse proprium Christianæ modestiæ ac gravitatis , non sua posteris tradere , sed a majoribus accepta servare . Ducatum quippe præbet nobis religio , non nos religioni : nec majorum sensa qua volumus trahemus , sed potius qua illa trahunt retrahuntque , sequemur . Hætenus ille . Unum vero idemque præcipuum ejus rei , quam dixerat , exemplum affert ex Ephesino concilio , ubi cum de faciendis fidei regulis contra Nestorium disceptaretur , decretum est , ut sanctorum patrum in medium sententiæ proferrentur . Quod cum ita factum esset , Nestorius tanquam catholicæ vetustati contrarius , damnatus est . Cyrillus vero , tanquam sacrosanctæ antiquitati consentaneus , est probatus . Sed , ut ipse idem dixerat , exemplis talibus plena sunt omnia . Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revocavit ; sic Basilius ad Amphilo-
chium

Aug. Donatist. & Pelagianos refellit ; sic Paulus Samosatenus a celebri quodam scriptore superatus est ; sic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit ; sic Leo Papa apud Leonem imperatorem Eutychem hujusque sectatores confudit , asseruitque , a sanctis doctoribus consentientibus nullos nisi impios & hæreticos discrepare ; sic Agatho Papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate & operatione firmavit , nempe sanctorum scriptorum consentientibus testimoniis : quibus ea solum ratione hæretici respondere se posse existimarunt , si libros depravassent , & alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila , vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxissent . Neque enim negare sanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur . Quorsum autem post vetera exempla nunc novitia proferamus ? ex Bernardo epistola 77. ad Hugonem , ex Innocen. De presbytero non baptizato . cap. Apostolicam , ex concilio Florentino , ex multis quoque aliis , quos ne longum sit , missos in præsentia faciemus . Satis enim nobis , si modo in philosophia Christiana aliquid proficimus , positis exemplis rationibusque & testimoniis , persuasum esse debet , sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum , ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta depromi Theologicis conclusionibus confirmandis .

Id quod sexto hoc demum loco erat nobis constituendum . Constituimus autem longa oratione id quidem ; (quomodo enim rem tantam verbis paucioribus explicaremus ?) sed adeo præclare tamen , ut tenebræ , quas adversarii veritati offundere suis argumentationibus conati sunt , jam superioris disputationis luce fugatæ esse videantur . Certe primum , secundum , & tertium argumentum , post ea , quæ dicta sunt , nulla responsione egent . Sed ne ratio illa quidem deinceps apposita . Eadem enim non magis contra veteres sanctos , quam contra patres conciliorum omnes , atque adeo contra totam ecclesiam valet . Ita nos antea duobus illam locis refutavimus . Osiandri ergo & Cajetani scrupuli modo restant , qui si fuerint exempti , nihil profecto erit amplius , quod sexto loco explicando desideretur .

Euf. 5. l. eccl.
cl. hist. c. 28.
L. 6. hist.
trip. c. 20.

6. Synod.
act. 4.

Satisfit
argum.
capitis
primi .

CAPUT IV.

*Nonnullos Osiandri & Cajetani
scrupulos eximit.*

CUM igitur contendit Osiander, expositores usque ab Apostolis universos in prophetiæ illius intelligentia errasse, primum nihil nobis contrarium avertit. Nam, ut Vincentius Lirinensis recte dixit, antiqua sanctorum patrum consensus non in omnibus divinæ legis quæstionibus, sed solum in fidei regula nobis certo est sequenda, atque in his præcipue quæstionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur. Quod etiam capite superiore paulo latius explanavimus. Porro autem Osee Prophetia an in sensu literali, an in allegorico ad Christum referenda sit, ad fidei quæstionem non pertinet. Ita quamvis sancti in hoc falsi fuissent, non in re gravi, sed quæ parvi momenti in ecclesia est, fuissent falsi. Deinde falsum est, omnes auctores usque ab Apostolis locum illum in sensu solum allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israel, & ad Christum quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant, eundem scripturæ locum plures habere interdum sensus literales. Postremo, si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam objectioni Osiandri Hieronymus in comment. super Oseam doctè respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Gravior constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant, ne callida altera ratione capiantur. Aperte enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodum est indoctus: Callidus ille & occultus sophista, ne veritatis specie fallat, studiose cavendum est. Nec enim facile agnoscitur. Nec vero existimari velim, Cajetanum aut in sophistis esse censendum, aut astute, vafre, malitioseve quempiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus & doctus non falleretur, nisi specie quadam obscuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet majorem, quam ceteri ad decipiendum, majori cura & diligentia ab hoc sane cavendum est.

Argumentatur itaque Cajetanus: Non

alligavit Deus expositionem scripturæ sacræ priscorum doctorum sensibus, &c. Imo vero alligavit, si omnes ad unum in eandem sententiam concurrerint. Tenentur enim universi catholici sensum ecclesiæ sequi. Sensum autem ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorum omnium, explicatum est paulo ante satis, ut arbitror, diligenter. Nec ecclesia nunc de scripturarum sensu judicat divinando, sed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, ecclesiæ judicium nihil novi auribus Christianæ plebis infert, sed majorum antiquam in ea re fidem & inquit & sequitur: ita, cum de sacrarum literarum sensu existit aliqua controversia, nullam novam intelligentiam a censura ecclesiastica expectare debemus, sed eam, quæ magna facta disquisitione patrum nostrorum communem esse constiterit. Spes, inquiunt, nobis & posteris tollitur exponendi sacras literas, nisi transferendo de libro in quinternum. Minime vero gentium. Nam, ut illud præteream, quod in sacris Bibliis loci sunt multi, atque adeo libri integri, in quibus interpretum diligentiam ecclesia desiderat, in quibusque proinde juniores possent & eruditionis & ingenii posteris ipsi quoque suis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum sunt ingenio ac diligentia elaborata, nonnihil nos Christiano populo, si volumus, præstare & quidem utilissime possumus. Possumus enim vetustis novitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus naturam suam & naturæ suæ omnia. Sed quoniam huic Cajetani argumento Vincentius Lirinensis doctissime elegantissimeque respondit, verba nos ipsius ascribemus, digna illa profecto, quæ aureis literis scriberentur. Esto, inquit, o Doctor, quasi Beseleel, & pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adjice splendorem, gratiam, venustatem, intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce, ut cum dicas nove, non dicas nova. Sed forsitan dicet aliquis: Nullusne ergo in ecclesia Christi profectus habebitur intelligentiæ. habeatur plane & maximus; sed ita tamen, ut vere profectus sit

Exodi 36.

fit ille fidei, non permutatio. Siqui-
dem ad profectum pertinet, ut in se-
metipsa unaquæque res amplificetur:
ad permutationem vero, ut aliquid ex
alio in aliud transvertatur. Imitetur a-
nimarum ratio rationem corporum,
quæ licet annorum processu numeros
suos evolvant & explicent, eadem ta-
men, quæ erant, permanent. Parva
lactentium membra, magna juvenum;
eadem ipsa sunt tamen: quot parvu-
lorum artus, tot virorum: & si quæ
illa sunt, quæ ævi maturioris ætate pa-
riuntur, jam in feminis ratione præ-
serta sunt; ut nihil novum postea pro-
feratur in senibus, quod non in pueris
jam ante latitaverit. Quod si humana
species in aliquam deinceps non sui ge-
neris vertatur effigiem, aut certe ad-
datur quippiam membrorum numero
vel detrahatur, necesse est, ut totum
corpus vel prodigiosum fiat, vel etiam
intercidat, vel certe debilitetur. Ita
etiam sacrarum literarum intelligentia
sequatur has decet progressuum leges,
ut annis scilicet consolidetur, dilate-
tur tempore, sublimetur ætate: incor-
rupta tamen, illibataque permaneat. Et

paulo post, Quodcunque igitur, ait, in
ecclesiæ paradiso, Dei agricultura, pa-
trum labore satum est, hoc idem filio-
rum industria colatur, floreat, matu-
rescat, proficiat, perficiatur. Et prisca
illa cœlestis philosophiæ dogmata a po-
steris excurentur, limentur, poliantur.
Sed nefas est, ut commutentur, de-
truncantur, mutilentur, humanorum-
que ingeniorum quasi extranea addita-
menta recipiant. Accipiant licet evi-
dentiam, lucem, distinctionem, sed re-
tineant necesse est plenitudinem, inte-
gritatem, proprietatem. Haftenus ille.
Cujus tota oratio eo mihi videtur pro-
babilior, quo magis ex Apostolo ad
Ephes. 4. videtur esse deprompta. Ubi
illam corporalis augmenti similitudinem
adeo & aperte, & copiose prosecutus
est, ut nulla mea oratione opus sit.
Tantum fuerunt lectores admonendi.
De sexto autem loco haftenus. Jam ad
septimum transeamus, hoc est, scho-
læ novæ auctoritatem. De qua etsi
nonnihil fortasse novi dicturus sum, ea
tamen, quæ pios lectores probaturos
esse confidam.

Finis Libri Septimi.

DE AUCTORIT. DOCTORUM SCHOLASTICORUM.

Quæ septimo loco posita est.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

*Lutheranorum in Theologiam furor: qui-
nam veri nominis Theolo-
gi censendi.*

Sequitur locus huic disputa-
tioni vel maxime ne-
cessarius, qui Scholæ
Theologicæ continet au-
toritatem, quam hæ-
retici juniores non mo-
do elevant, & extenuant, verum
etiam explodunt, & exsibilant. Ac
signifer impietatis Germanicæ Luth-
erus, VVicleffi in hoc, ut in aliis, di-
scipulus, in libro quidem adversus
Jacobum Latomum asserit, Theolo-
giam scholasticam esse nihil aliud,
quam ignorantiam veritatis, inanem-
que fallaciam, quam ad Colossenses
cap. 2. Apostolus præcavet. In libro
autem de abroganda Missa privata, A-
cademias dicit esse Antichristi lupana-
ria. Philippus vero Melanchton in A-
pologia contra Parisienses, Lutetiæ na-
tam esse, ait, prophanam scholasticen,
qua admissa, Evangelium obscuratum,
ac fidem extinctam. Breviter, Luth-
erani omnes ad unum scholæ nostræ au-
toritatem & mirifice contemnunt, &
inimice insectantur. Atque hinc fortas-
se tanquam ex primo fonte reliquæ i-
storum hæreses derivatæ sunt. Princi-
pio namque, quod erat facile, scholæ
auctoribus contemptis, scholæ quoque
iudicia contempserunt. His neglectis,
mox necesse erat, Hieronymus, Augu-
stinus, Gregorius, Ambrosius, Basi-
lius negligerentur, quos Theologi re-
centes dogmatum suorum auctores ha-
bebant. At antiquis Sanctis posthabi-
tis, despectui quoque habita sunt eorum
concilia. Unde consecutum est, ut &

libros quosdam canonicos, & ecclesia-
sticam auctoritatem Lutherani concide-
rent. Adeo verum illud est, qui mi-
nima negligit, paulatim defluit: Absit
invidia verbo. Nec enim minima scho-
læ auctoritas esse potest, quam parvū
facere nemo sine fidei discrimine pot-
est. Connexæ quippe sunt, ac fuere
semper post natam scholam scholæ
contemptio & hæresum pestes. Quam-
obrem tuear etiam hunc locum, neque
facile, ac breviter, ut mihi videtur,
expediam. Nam etsi facultatem disse-
rendi, a Dialecticis exercitationibus
acceptam, scholastica in nobis Theo-
logia amplificavit; neque enim medio-
crem a primo tempore ætatis in eo stu-
dio operam, curamque consumpsimus;
at hic sane quanquam in loco proprio
versamur, non ad copiam nostram nos
in utramque partem exercere volumus,
sed ad nostrum morem tenuiter angu-
steque differere. Sed in omni oratione
memento, Lector, eam me defendere
scholæ doctrinam, quæ sacrarum lite-
rarum fundamentis constituta sit. Ex
quo id efficitur, quod ego magno cum
assensu omnium dicere me video, mi-
seram esse scholæ doctrinam, quæ se
titulis magisterii defendat; miseram et-
iam, atque haud scio an multo magis,
quæ detracta scripturæ sacræ auctori-
tate, syllogismis contortis de rebus di-
vinis philosophatur; imo ne de rebus
divinis quidem, sed nec de humanis,
verum de his, quæ nihil ad nos atti-
nent. Intellego autem, fuisse in schola
quosdam Theologos ascriptitios, qui u-
niversas quæstiones Theologicas frivo-
lis argumentis absolverint, & vanis, in-
validisque ratiunculis magnum pondus
rebus gravissimis detrahentes, edide-
runt in Theologiam commentariæ, vix
digna lucubratione anicularum. Et cum

in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sunt, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis; scholastici tamen, si superis placet, Theologi vocantur, nec scholastici sunt, nedum Theologi, qui sophismatum faeces in scholam inferentes, & ad risum viros doctos incitant, & delictiores ad contemptum. Quem vero intelligimus scholasticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de Deo, rebusque divinis apte, prudenter, docte e literis, institutisque sacris ratiocinetur. Quod etsi ita esse pluribus verbis postea differendum est, illud tamen nunc brevi confitendum est, nisi quis is sit, esse Theologum scholae neminem.

Intelligo etiam in schola fuisse nonnullos, quasi ad discordiam natos, qui tum optime differuisse se putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque & rixis totas chartas implere. Atque hos, sunt in Ecclesia multi, qui tanquam milites auctoritati vel tuerentur, vel impugnant, & tota eorum de re Theologica disputatio partium studium est, contentio, atque dissidium. Quos ego probare nec debeo, nec possum. Nam quamvis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperanda, concertationes tamen in disputando pertinaces indignae philosophia prophana, nedum sacra doctrina, mihi videri solent. Nec enim, quod Cicero disertissime dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinacia recte disputari potest. Atque illud vere a Publio dictum est, veritatem nimium altercando amitti. Minime vero assentior iis, qui ex circularum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationemque scalpendi omnia. Quin istiusmodi malorum existimo in moribus esse culpam, non in schola. Moderati enim, nec contentiosi homines, nec pertinaces, quascunque res sobrie, ad temperantiamque definient. Quod cum omnibus est faciendum, qui disciplinam quamlibet proficiunt, tum nemini potius quam Theologo. Fuere autem sine dubio in schola multi, qui his vitiis declinatis, rem Theologicam graviter sane ac modeste tractarunt. Nam quos isti pertinaces

vocant, omniaque scalpentes Theologos, paucos, si vere loqui volunt, significare possunt. Qui etiam mihi, si cui maxime displicent: sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quod & si plerique Theologi in his vitiis essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo justus & prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimum sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborum: sic quoniam ista scholastica pertinacia Theologorum levium est, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, scholae traducitur propter ea vitia, quae non sunt scholae, sed inertis, vanae, contentiosae scholae. Theologos itaque scholasticos, qui modo hoc cognomine digni sunt, asserere quidem, & vindicare volo, idque faciam, si prius scholae proprium institutum, & rationem docendi propositam ostendam, qua minime intellecta, nihil recte aut pro illis, aut contra illos dici potest.

CAPUT II.

Multiplex Theologiae Scholasticae munus exponit.

Theologiae scholasticae proprium munus, quantum & a majoribus accepimus, & huius facultatis alumni quotidianis fere congressibus experimur, illud primum est, ut quae in sacris literis & Apostolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucem quasi e tenebris eruantur. Colligit enim Theologus ex principiis fidei a Deo revelatis conclusiones suas, atque in principiis ipsis implicitas per argumentationem naturae consentaneam explicat. Quemadmodum enim Musica facultas ex iis, quae sunt in Arythmetica posita, ea ratiocinando connectit, quae sunt in numeris sonantibus aut consona, aut dissona: ita scholae Theologia ex his, quae fides posuit, ea quae sunt consequentia, naturae ratione conficit, de Deo, rebusque divinis. Quod si Astrologia, Musica, perspicendi facultas, atque aliae id genus disciplinae, tamen ex alienis facultatibus quasi mendicae, sed habentur in pretio tamen, tanquam utiles & necessariae: equisnam iste malus genius est, scholasticam disciplinam profligare velle, quae non

Frasmus in
prooemio
super Hila-
rium.

non ex Arythmetica, non ex Geometria, non ex Physica, sed ex sacris divinisque & literis & institutis docet, quid consequens sit, quid contra repugnans? Nec vero audiendi sunt, qui scholasticas quaestiones, ut curiosas reprehendunt, & scholae temeritatem insimulant, quod de rebus longe semotis a captu nostro audeat pronunciare, & tam multa definire, quae citra salutis dispendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Hujus generis exempla ponunt: Quid discernat Patrem a Filio; Quid ab utroque Spiritum S. Quid intersit inter Filii natiuitatem & Spiritus processionem; Utrum Spiritus sancti a Patre, & Filio proficiscentis unicum sit principium, an duo. Ita censent id praecleari & magni Theologi esse, nihil ultra quam sacris literis proditum est, definire, hoc est, in Theologiae principiis haerere, mentem a consequentibus, & repugnantibus sevocare. Quorum sententia quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quam sola disciplinae principia habere definita, conclusiones vero, quae certo atque evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? quod si in Geometria, Physica, Astrologiae quisquam assereret, vere & jure stultissimus haberetur. Sed de his haecenus. Non libet enim mihi rem exploratam suadere, quod multi, & hi docti saepe fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

24. de Tri-
nit. cap. 1.

Habet rursus haec differendi in schola facultas alium propositum scopum, fidei nostrae adversus haereticos defendendae. Est quippe doctoris scholastici, ut Magister sententiarum in prooemio ex Augustino tradit, scire, quemadmodum fides catholica & piis opituletur, & adversus impios defendatur. Quod si scholae doctor non possit docere fideles doctrinam sanam, & eos, qui sanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus esse aliquando poterit, revera nunquam erit. Atque ob eam causam scholasticorum disputationibus adeo sunt haeretici infensi, quod intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moluntur, horum studio doctrinae muniri. Agnoscunt sane lupi canes, eosque odio prosequuntur: & scholae nomen illis invisum est, quae lupos arcet a gregibus, & eorum infidias porro cavet. Atque in hoc ge-

nere nihil est quidem admirandum: illorum autem hominum genus mirari non desino, qui cum catholici & habeantur & sint, his plausus tamen excitare solent, qui nesciunt juventutem ad linguarum studium adhortari, nisi prius Theologos scholasticos maledictis figant, totisque concidant voluminibus. At suavissime maledicunt. Venenum animi linguae mella tegunt, eoque perniciosius paratum, quo suavius obbibitur. At sunt morosi & prolixo scholastici theologi, si quaerimus, anxie etiam superstitiosi; sed haec, ut dixi, morum vitia sunt, non scholae. At morositas tamen, & ea vitia, quae theologis obijciuntur, habent aliquid excusationis, vel iustae, vel quae probari posse videatur. Nam de rebus multis & variis non solum in genere, sed singulatim etiam differentes, non potuerunt haec brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articulorum, quas isti reprehendunt, quae si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quod perspicuitas non solet esse conjuncta brevitati. Obscuri namque sunt, qui breves esse laborant. Ita perspicui Theologi esse cupientes, longiores aliquanto fuere. Adde, quod res difficiles & obscurae, quas plurimas Theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoque & imperitis schola sese attemperat, atque adeo plura & quaerit & definit, quae doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multum valent, supervacanea videntur. Scholastico demum more in utramque partem Theologi differentes, necesse est, ut quaecunque docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia vero superstitio quae dicitur, religio est, non superstitio. Nempe non licet apud nos susque deque omnia ferri, sed scholae norma decretoque universos, qui aut disputare aut scribere de re theologica velint, certis oportet limitibus ac praescriptis lineis contineri. Hinc illae lachrymae. Illis libertas placet, imo vero licentia dicendi scribendique: nos cum de rebus theologis disputamus, licentiam omnem & temeritatem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticum differendi genus spinosum est: & pes spinis confixus, gressum deinde figere non valet. Scilicet tenerrimi istorum pedes sunt: & quos errores non pungunt, pungit disciplina; quam, ut ante dicere coeperam, ob id odio isti pro-

prosequuntur, quod ars est, quæ doceat tum propugnare fidem, tum hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fuisse ac diligenter explicaturi, breviter & sine disceptatione modo ponendum est. Nec enim decet omnia eodem loco demonstrare.

Spestat denique ad scholasticorum functionem, Christi ecclesiæque doctrinam, quantum fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare, aut etiam confirmare. Nam, quod Augustinus docuit, vasa argentea & aurea, cæteramque Ægyptiorum supellectilem, etiam si commodatam acceperimus, jure quasi nostra facere possumus, inque fidelium usus vendicare: & alienigenam mulierem, ut Hieronymus admonet, rasis crinibus, rejectisque superfluis, ad Dei populum introducere. Id quod si, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tam stultus futurus est, qui reprobet, nisi horum nihil unquam reputaverit. Discunt theologici a David extorquere de manibus hostium gladium, & Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Discunt a Paulo, vel inscriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, & quæ in alium usum scripta sunt, ea ad emolumentum ecclesiasticæ doctrinæ convertere. Discunt cum Daniele ac Moyse Chaldaeorum Ægyptiorumque sapientiam, si non ut sequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum est, ut si adversum philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum: nam & si quispiam adversus Mathematicos velit scribere imperitus Matheseos, risui patet. 37. d. capit. Qui de mensa. Possem persequi multa hujus rei argumenta: sed ea ipsa, quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscet autem Lector. Nam & studio rerum nostrarum provectus sum, & schola est paulo loquacior, ne ab omnibus eam vitiis videar vindicare. De his igitur hætenus. Egi enim secus, atque initio dixeram: & in loco pressio atque angusto spatia dicendi videor quæsisse. Sed difficile erat rem & ab alienis conscissam, & a quibusdam e nostris male tractatam, ne levi quidem ratione sarcire.

Tres itaque fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantum de scholastica, sed de omni omnino theologia disputo. Lutheranorum autem hæresis, si sibi consentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in qua nun-

quam se exercuisse vel ipsa fateretur. Nemo autem audiendus est, qui de ea re, quam nec usu nec ratione habet cognitam, disputabit. Quod si tria illa veræ theologiæ sunt communia, ea vero schola omnia præstat, certe in his perniciosus est error, qui scholam negligendam esse existimant. Hæc est enim vera theologia, in qua omnia insunt, quæ sunt in theologo requirenda, scientia Dei, celestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus: ut cum hæc adsint, perfecta doctoris Christiani disciplina sit, & sine his esse non possit. Quod cum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, theologiæ scholasticæ opera danda est, sine qua nullam omnino perfectam in ecclesia doctrinam consequi possumus. Ea vero neglecta, qui se Theologos esse arbitrantur, tum se denique errasse sentient, cum eos aut disputatio cum hæreticis, aut gravis aliquis & perplexus conscientiæ casus experiri coget. Nec vero quisquam scripturæ sanctæ studiosus vereri debet, ne ex scholæ studio sacrarum literarum studium retardetur. Nam & ad hunc fructum ferendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque allectat schola: nosque ipsi quidquid ad sacras literas attulimus, si modo aliquid attulimus, a doctoribus atque doctrina scholastica instructi ad eas & ornatius accessimus. Sed jam tempus est, ut doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum institutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologo præstet, an infirma.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in Scholæ auctoritatem argumenta complectitur.

Infirma autem ea omnia argumenta esse, quæ ab scholæ auctoritate derivantur, illa primum ratio suadet, quod nec e sacris literis, nec ex Apostolorum institutis, neque ex ecclesiæ definitione scholæ auctoritas comprobatur. Cumque scholasticis auctoribus Spiritum veritatis nusquam Dominus fuerit pollicitus, errare ut homines possunt, atque adeo nullum argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

Item nullum est in schola certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certi ex scholæ aucto-

1. Arg.

2. Arg.

Lib. 2. de doct. Christian. cap. 4. Deut. 21.

In epist. ad Magnum oratorem, & ad Damasum de filio prodigo.

1. Reg. 17.

Act. 17.

3. Arg.

toritate confici potest.

Præterea theologi scholæ omnes asseruere, matrimonium etiam sine ecclesiæ ministro contractum, esse vere ac proprie novæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententia non solum non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nulla igitur re alia scholæ testimonium certum erit.

At nos & quid sentiamus, & cur etiam sentiamus, paucissimis quam fieri poterit, exponemus: pugnabimusque pro scholæ auctoritate non affectu, sed ratione. Quanquam non sumus ignari, multos studiose contra esse dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omnino scriberemus.

C A P U T I V.

Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tueri atque defendere.

QUOD fuerit Academiæ theologicæ initium, quis progressus, quos institutores habuerit, quosve auctores, tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen hujus loci dicere: ubi hoc solum conamur explicare, quantum habeat virium ad faciendam fidem argumentum ex scholæ auctoritate depromptum. Ea igitur re explicanda, fit prima conclusio.

1. Conc.

Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobavit. Videlicet in scholastica disputatione plurimum auctoritas obruere theologum non debet: sed si paucos viros modo graves secum habeat, poterit sane adversum plurimos stare. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Hanc vero conclusionem probare argumentis non debeo. Nam si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non soleo: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. Certe ubi variae sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ, academicorum temperamentum imitari, & a rebus incertis certam assensionem cohibere debemus. Quid enim tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, ut idem Cicero elegantissime tradit, quam, quod non sa-

tis explore perceptum sit & cognitum, id sine ulla dubitatione defendere? Quo loco sane arguendi sunt scholastici nonnulli, qui ex opinionum, quas in schola acceperunt, præjudiciis viros alias catholicos notis gravioribus inurunt, idque tanta facilitate, ut merito rideantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere: sed non licet tamen eos, qui nobis sunt adversi, temere ac leviter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta scriptæ, de quibus modo loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent; quæ ab his, non habent. Nec enim si quid aut Scoticis aut Thomisticis pronuntiatis contrarium est, error illico est. Sed hæc hætenus.

Secunda conclusio. Ex auctorum omnium scholasticorum communi sententia, in re quidem gravi, usque adeo probabilia sumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium sit. Nam in quacunque arte peritis credendum esse, ratio monstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in arte hac de Theologiæ dogmatibus differendi experientibus & exercitis nullam fidem habet, aut parum sanus, aut certe temerarius est. Deinde in Clement. uni. de Summa Trinit. Patres concilii Vienneſ. Opinionem illam, inquiunt, quæ dicit tam parvulis, quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam & virtutes, tanquam probabiliorem, & doctorum modernorum Theologiæ magis consonam & concordem, fore a catholicis eligendam. Si ergo in re, quæ olim inter ipsos etiam scholasticos theologos controversa fuerat, opinio concors juniorum tanti apud patres in concilio fuit; quanto magis nos res omni tempore ab schola præscriptas tenere ac revereri debemus? Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, ut definiat hujusmodi opinionem esse tenendam; quid si non ex opinione, sed ex certo & minime circumductili animo quicquam theologi omnes præfinierint? An non existimas, concilium Vienneſe pro ejusmodi dogmatis firmiter in schola receptis graviore censura judicaturum? Scholæ igitur communem consensum non nisi impudenter & temere-

2. Conc.

Irenæus .
Eusebius ,
Epiphan .
Augustin .
Clemens
Alexand .
Justinus
martyr .

3. Conc.

mere rejiciemus . Præterea cum inter ipsos theologos scholasticos magna fere ubique dissensione certetur , ita ut in hac parte jure forsitan reprehendantur , certe non idem omnes assererent , nisi eodem divino spiritu permoverentur . Nec minus mirandum est , varias scholæ factiones doctoresque tam inter se discrepantes in unam eandemque sententiam concurrisse , quam septuaginta interpret. diversis (ut ferunt) cellulis inclusos , in unam eandemque convenisse interpretationem . Non igitur poterit esse verum illud , quod scholasticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium .

Tertia conclusio . Concordem omnium theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere , si hæresis non est , at hæresi proximum est . Scholæ porro placita , si ita vocare libet , in duplici sunt differentia . Altera ad philosophiæ magis rationem expediunt , quam fidei : altera ad fidem pertinent , moresque Christiano populo necessarios . Quæ ab illis dissonant , ea scholastico theologo non sunt hæretica : quæ vero huic posteriorum rerum generi sunt adversa , ea nos hic tanquam venena refugimus . Nam iis hæreseos crimen , ut quod sit ipsum per se atrocissimum , impingere aperte & simpliciter non audemus : in quo equidem sæpe theologorum requiro prudentiam . Absurdum est enim , ut crimen gravissimum nisi rebus quoque gravissimis impingatur . Sed ad rem . Illa conclusio , ut est a me posita , primum ostenditur , quod nullum dogma reperietur , quod eadem mente oreque scholastici omnes certo ac firmiter asseruerint , quin idem in universum ecclesia teneat , eorum auctoritate mota . Nam si aliquod invenire hæretici possunt , proferant , & tacebimus . Quod si nullum proferri potest , sine dubio , velint , nolint , id , quod scholæ totius auctoritate firmatur , verum est , si ad fidem , ut dixi , moresque pertineat . Adde quod nullum tam proprium scholæ decretum est , quod vel ex sacris literis , vel ex Apostolorum traditione , vel ex conciliorum , aut pontificum definitionibus non habeat certam originem . Ita qui scholæ decreta refutarunt , hi semper inventi sunt & fontem , unde illa manant , repudiassent . Atque , ut uno verbo dicam , nemo qui in catholicis habeatur , omnes sine discrimine theologos explo-

sit . Quod abunde satis magnum argumentum est , sine fidei discrimine hujusmodi scholæ placita negari non posse .

Præterea si qua in quæstione universi Theologi eadem inter se concinunt , profecto si in eo errant , ecclesiam item errandi periculo exponunt . Sive enim qui confessiones audiunt , sive qui ad populum habent conciones , utrique plebem instituunt , ut a Theologis acciperent . Ita fit , ut Ecclesia eorum in fide communem errorem dissimulando , Christi fideles suo silentio deciperet . Error enim , cui non resistitur , approbatur : & veritas , cum non defenditur , opprimitur , ut Innocentius ait 83. dist. c. Error . Atque Deus ipse si Theologorum omnium errorem non aperiret , in necessariis Christiano populo deesset . Quid enim facturus est populus imperitus , nisi eos sequi , quos pro illo tempore ecclesiasticæ doctrinæ magistros accepit ? An post hæc omnia scholæ Theologia contemnenda est ? Crederem , nisi ejus auctoritate ecclesia res plurimas definisset . Quippe trecentos abhinc annos , si quas ecclesia hæreses condemnavit , si qua de fide & moribus decreta tulit , in utrisque scholasticorum subsidio & diligentia vehementer adjuncta est . Id quoniam constat inter omnes , quibus vel conciliorum gesta , vel negotia cognitionis fidei sunt cognita , fateamur necesse est , doctores scholasticos simul omnes in fide & moribus errare non posse .

Præterea , cum Dominus dixit , Qui vos audit , me audit , & qui vos spernit , me spernit , non modo ad primos Theologos , hoc est , Apostolos verba illa referebat ; sed ad doctores etiam in ecclesia futuros , quamdiu pascendæ essent oves in scientia & doctrina . Quemadmodum igitur qui Theologos Christo succedentes contemnebat , Christum is etiam Dominum contemnebat : ita qui Theologos juniores antiquis succedentes despiciat , hic Christum quoque ipsum despiciat necesse est . Unde Chrysost. si quis alius fuerit , in commentariis super Matthæum imperfectis , hom. 42. Cum audieris , inquit , aliquem beatificantem antiquos doctores , proba qualis est circa suos doctores . Si enim illos , cum quibus vivit , sustinet & honorat , sine dubio illos , si cum illis vixisset , honorasset . Si autem suos contemnit , si cum illis vixisset , illos contempsisset . Hactenus ille in ea verba Chri-

Christi, Vx vobis, qui ædificatis sepulcra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis, Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismet ipsis, quod filii estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Nimirum Phariseorum instar hæretici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilus, sequeremur eos: si in diebus Augustini, Ambrosii, Hieronymi fuissetis, non essemus socii Manichæi, Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque testimonio sunt, quod filii sunt eorum, qui sanctos antiquos contempserunt, cum juniores scholæ Theologos pro nihilo putant. Postremo, ut ad Ephes. 4. Apostolus docet, Alios dedit Christus in ecclesia Apostolos, quosdam Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei in virum perfectum: ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ. Quamdiu igitur Christi corpus, hoc est, ecclesia fuerit, ad divinam procuracionem pertinebit, ut ii, qui in ecclesia sacre doctrinæ doctores habentur, tanquam a Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus parvulorum more circumferatur. Nec vero si hoc Apostoli testimonium æque pro antiquis & junioribus facere dicimus, juniores Theologos priscis illis mox æquamus: (scimus enim, quantum antiquitati deferendum est, quantum etiam sanctitati) sed firmum esse hunc etiam locum, tum ex multis aliis, tum ex hoc Apostoli testimonio, pro nostra quidem virili contendimus. Recte ne, an secus, aliorum esto iudicium. Nos enim in argumento novo, ubi nullum, quem imitemur, habebamus, quæ nobis probabilissima visa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis vero sic nostra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem necesse est, de me ipso dicere mihi. Quamquam non est verendum, ne vera & aperta de me prædicans, nimis videar aut insolens, aut loquax. Sed utcumque hunc scholæ locum ego tractavi, gratissimum, ut puto, Theologis feci; quoniam cum expli-

catissime de ea re differuerim, discant hodie a me, quibus facillime rationibus scholasticæ Theologiæ asserere & gravitatem possint, & auctoritatem. Atque hæc hætenus. Nunc objectiones a principio contra positas repellamus.

CAPUT V.

Respondet Argumentis Capitis tertii; docetque, quid de variis Theologorum placitis statuendum.

AC primo quidem argumento refellendo non est opus quicquam præter ea, quæ sunt dicta, adjicere. Ostendimus enim, ut opinor, scholasticæ Theologiæ asserendæ non deesse ecclesiæ scripturæque sanctæ testimonium. Quæ testimonia nos habuimus, ea jam protulimus: ab aliis forte post & plura & graviora proferentur.

Secundum etiam argumentum nihilo minus confutatum est. Diximus enim, id quod etsi sæpe dictum est, dicendum est tamen sæpius, factiones in schola, quasi juratas, studium contradicendi, & si quæ sunt similia mala, non scholæ, sed hominum vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt inter scholasticos certa & firma, eoque magis, quo nulla unquam factio ea in quaestionem revocavit.

At tertium argumentum difficillimum est, egetque disquisitione non parva.

Quare si longiorem orationem hujus argumenti difficultas exigit, non debet Lectori molestum esse: nam orationis longitudo magnitudine utilitatis pensabitur. Principio autem Theologos omnes admonitos esse velim, ut sepositis non affectibus modo, sed opinionum etiam præjudiciis, de causis fidei prudenter graviterque decernant. Non enim si quidquam in schola bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei dogma existimandum est. Sunt autem nonnulli, qui per eas persuasiones, quibus a principio sunt imbuti, de rebus gravissimis sententiam ferunt, temeritate quadam, sine iudicio, repentino quasi vento incitati, quæ longe alia esset, si iudicio considerate constanterque lata fuissent. Hi autem in eo primum errant, quod scholæ opiniones a certis constantibusque decretis non separant. Deinde errant in eo, quod duo rerum genera con-

Respon.
ad 1.

Respon.
ad 2.

Respon.
ad 3.

c. 2. & 3.

fundunt, unum earum, quæ ad religionem attinent, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac si sanctorum veterum consensus, ut libro superiore definitum est, non in omnibus legis questionibus sequenda nobis, & tenenda est, sed solum in fidei regula; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles astringit, sed firmum constansque iudicium: ecquid de recentioribus scholæ Theologis dicere oportet, quos veteres illi longe & vitæ merito, & scripturarum usu, & auctoritatis pondere superarunt? Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me viri multi pii cupiunt commemorare, tametsi causa postulat, tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Quoniam vero utriusque erroris exempla, cum alias sæpe posui, tum in duodecimo libro varia etiam adiuncturus sum: uno nunc exemplo contentus ero; quod satis erit tamen, ut ii, qui in censuris Theologicis præcipientes esse solent, suæ temeritatis admoneantur.

4. dist. 3.

Magister ergo sententiarum dixit, baptismi sacramentum fuisse ante Christi mortem, & a Christo ipso institutum, & ab Apostolis ministratum. Huic D. Thomas, cæterique scholæ Theologi assensu sunt. Nimirum Divum Augustinum Magister secutus est, cuius opiniones schola libenter amplectitur. At enim si quispiam forte contra fuerit opinatus, baptismi novæ legis verum & proprium, idemque primum sacramentum non prius a Christo editum, quam in cruce passus sit, non statim vexare eum gravi Theologiæ censura debemus; sed primum illud expendere, num Theologi hoc loco, quasi re certa & confecta, quicquam plane suo iudicio definiant, an potius re nondum satis ad liquidum explorata probabiliter opinentur: deinde id etiam vestigare, pertineat ne ad catholicam fidem, Christum sacramentum hoc ante passionem suam edidisse, an non. Ac Magister sententiarum quidem nihil certo statuit, sed probabilior opinionem elegit. Commodius, inquit, dicitur, &c. Augustinus quoque, Baptizabat Christus, inquit, non per se ipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive quod magis credibile est, baptismo Christi. En Augusti-

Tract. 5. & 13. in Joan. & in Epist. ad Seleutian.

In Epist. ad Seleutian.

nus non certo pronunciat, Apostolos prius esse baptismo Christi baptizatos, quam illud baptismi administrarent, cuius Joannis tertio & quarto capite mentio fit; quin ubique docet, nos ignorare, quando Apostoli fuerint baptizati. Nullo autem pacto fit verisimile, si Apostoli veri sacramenti baptismatis jam inde administrati erant, eos non prius idem sacramentum accepisse. Quo fit, ut utrumque juxta in opinione, non firmo constantique decreto situm sit.

De Orig. 2. nima ad Vincent. Victor. 1. 3. c. 9.

Præterea & in forma baptismatis illius Scholastici dissident. Nam Magister & Adrianus existimant, Apostolos tum etiam in nomine Trinitatis baptizasse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alii vero tradunt, eos baptizasse in nomine Jesu Christi, id quod verosimilius est. Sed hæc in baptismi forma tanta dissensio a certitudine dogmatis aliena est. Non itaque certum quippiam Theologi de hac re statuere voluerunt. Nec Divi Thomæ verba, si quis attente legat, aliud præ se ferunt. Videtur, inquit, quod baptismus ante Christi passionem fuit institutus, &c. Quo scilicet verbo Divus Thomas uti fere solet, cum res non est plana & definita. Itaque existimo, Divum Thomam, cum dixerit, Videri, hoc ipsum sensisse, quod dixerit, videri modo, non etiam oportere. Quid autem definivisset vir aliqui prudens, & gravis in ea re, quam rem ad fidem nihil attinere intelligeret? Non enim aut e literis sacris, aut ex Apostolorum institutis colligi certo potest, baptismi, quod Apostolis statim a conversione sua in usu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Augustinus refert, Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus; id non oportet de baptismi munditie intelligi, sed de ea, de qua postea, Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Quod vero a quibusdam refertur, Ego nesciebam eum, Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto; id nihil etiam cogere ultro quoque ipsi fatentur, qui eo testimonio abutuntur. At constat Apostolos baptizasse, Joannis 3. & 4. cap., & non baptismi Joannis, ut notum est:

ergo

ergo baptismo Christi. Sic enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum infirmius & incertius est, quam ut quid firmum certumque conficiat. Baptismus enim Joannis dupliciter vocari potest, aut Joannis instituto & auctoritate exhibitus, aut baptismus aquæ, quale baptisma Joannis erat, qui videlicet nihil aliud esset, quam meditatio quædam & præparatio ad novæ legis sacramentum. Baptismus item Christi aut sic vocari potest, quia Christo jubente & auctore ministratus est, aut quia institutus a Christo ad abluenda peccata. Dicitur ergo, nec absurde id quidem, illud Apostolorum baptisma, cuius Joann. 3. & 4. capite mentio fit, non fuisse Joannis Baptistæ in priore sensu, sed in posteriore tantum; fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præcepto & auctoritate Apostoli baptizabant. Unde si quis colligat, jam tum illum fuisse verum novæ legis sacramentum, pari ratione argumentabitur, Unionem, qua Apostoli ante passionem usi sunt, jam inde a principio fuisse verum & proprium extremæ unctionis sacramentum. Quod tamen nonnulli Theologi asseruerint, non tamen expeditum est. Apud veros sane gravesque Theologos, Unionem extremam sacramentum esse, fidei dogma est: an ante Christi passionem, an post fuerit institutum, nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem & de sacramentis Confirmationis & Pœnitentiæ sentiunt. Nec video, cur de baptismo nos aliter sentiamus, putemusve fidei quætionem esse, num ante passionem Christi hoc sacramentum fuerit institutum. Institutum enim esse, dictum quidem est proclive; itaque fere Theologi loquuntur; sed quis est tandem, qui hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid? quod Theophylactus in cap. Joann. tertium, & Chrysostomus homilia in Joann. 28. diserte negant, illud baptisma, de quo agimus, sacramentum esse, quod peccata remitteret, gratiamque conferret? Quid? quod Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, cum duplex baptisma distinxisset, perfectum & imperfectum, non obscure docet, nisi in cruce & resurrectione nullum baptismum perfectum esse? quamobrem Joannis baptismum fuisse imperfectum. Quid? quod Leo in epistola ad Episcopos Si-

ciliæ inscripta, eorum omnino videtur sententiæ subscribere, qui contenderent Baptismi sacramentum, non quando Christus a Joanne baptizatus est, sed post resurrectionem editum & constitutum? Quæ non eo dixi, candide Lector, quo scholæ communes opiniones improbarem. Nos enim ea Theologia plus utimur, in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione communi. Quid ergo est? Primum opinionem a dogmate fecerni & inter nosci volumus: deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hîc pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne. Nam si in exemplo, quod modo posuimus, eas rationes scripturæque testimonia liberet adjungere, quibus a contraria parte adversus communem scholæ opinionem pugnari potest, quæstio forte in utranque partem adeo ambigua redderetur, ut difficile esset judicare, utra cum fide magis & religione consentiat. Sed, ut dixi, non disputo nunc, scholæ communis opinio verane an falsa sit; quanquam ab instituto nostro non adeo fortassis alienum: sed id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, fideique quæstiones ab his, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & sine pietatis jactura possunt in utranque partem disputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere: opiniones non item, sed si non cum Academicæ, at cum Christianæ modestiæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ discrimine pugna sit: pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ita placet, sed incruenta sit tamen. Hæc præscripta servantem licet magnifice, graviter, animoseque differere, licet judicare constanter, vere, doctisque & indoctis utiliter. Quorsum hæc, inquires, non solum longe, sed longis etiam ambagibus repetita? Nempe ut explicaremus, id quod cap. superiori in conclusionibus breviter significatum est, nos non in scholæ opinionem, sed in certa constantique de fide moribusque judicia jurasse. Hæc hujus loci est defendere, illas alterius & loci & temporis. His igitur expositis, facile, ut opinor, tertium illud argumentum refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique de-

decreto finitum, Matrimonium sine ecclesie ministro contractum, esse vere & proprie sacramentum. Nego eam rem ad fidem & religionem attinere. Nego omnes scholæ Theologos id asseruisse. Hæc tria cum docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergo primum opinionem communem illam esse, non scholæ dogma firmumque iudicium. Qui hoc intelligi potest? Quia de hac re Theologi videlicet ita differunt, ut nihil finisse velle videantur. Lege Magistrum, Div. Thom. Scotum, Bonam Ricar. Palud. Duran. cæterosque scholæ Theologos, & nisi statim eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderis, tum vero me aut stultum, aut temerarium iudicato. Nam & cum quærent, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat, non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita. In materia item & forma huius sacramenti statuenda adeo sunt inconstantes & varii, adeo incerti & ambigui, ut ineptus futurus sit, qui in tanta illorum varietate ac discrepantia rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur efficere. Quod si in forma & materia sacramenti, quæ res in sacramentorum tractatione vel gravissima est, ambigue Theologi inconstanterque loquuntur, nec definiunt omnino quicquam: cur in ea quæstione, quæ & levior est, & minus ad sacramenti huius constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscripsisse fateamur? Concilium certe Florentinum de materia, forma, ministro sacramenti Matrimonii præstituit nihil: id quod sine dubio faceret, cum hoc in cæteris omnibus ecclesie sacramentis fecisset, si de iis rebus videret quippiam esse a Theologis in schola definitum. Præterea num Matrimonium sine ecclesiastico ministro novæ legis sacramentum esset, nec proprie & expresse in quæstionem Theologi vocarunt, nec via & ratione, ut solent, vestigarunt, nec argumentis ullis concluderunt. Qui igitur vult, eos sine disquisitione attentam, sine diligenti tractatu, sine idoneis argumentationibus certo de rebus Theologicis pronunciassse, hic videat, ne eadem opera illis & injurius sit, & in rebus quoque graviss-

simis derogat fidem. Adde, quod in conciliorum scriptis, ac summorum Pontificum epist. decretalibus id observandum est, ut non quævis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratumque iudicium, sed sunt notæ quædam peculiæ, quibus certas conciliorum Pontificumque definitiones internoscimus, quemadmodum libro 5. latius explicatum est. His ergo notis, ac multo etiam magis ad scholæ quoque decreta discernenda uti debemus. Alioqui si quæcunque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est, major est profecto horum, quam Pontificum & conciliorum auctoritas. Quod si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, Theologos hoc loco & quæstione nihil omnino definisse. Etenim nec sententiam adversam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendum: breviter, nullam notam interposuere earum, quæ certa constantiaque iudicia indicare solent.

Quæ cum ita sint, id quod primum conficiendum erat, confectum est: Theologos ea de re, quam modo verifimus, nihil certo & constanter decrevisse, sed incerta inconstantique opinione probabilem unius sensum cæteros esse insecutos. Ita casu quodam communis forte consensus facta est: cum contra usu quoque venire potuerit, ut si primus asseruisset, non omne fidelium conjugium sacramentum esse, sed quod religiose sacrateque fuisset constitutum; secundus, tertius, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eandem sententiam sequerentur. Sequitur ut ostendam, quicquid Theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an ejusmodi Matrimonium ecclesie sacramentum sit, an non sit. Quod, ut mihi videor, uno hoc argumento facile & evidenter expedio. Tres sunt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apostolicis institutis est traditum, aut ex utrislibet plane certa complexione & consecutione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere potest, Matrimonium sine ministro prophane contractum esse novæ legis sacramentum. Ubi ergo, si Thomistæ omnes cum Scotistis existant, si cum antiquis juniores velint

Cap. 5.

contra me pugnare, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum nonnulli putant, omnia sunt in Theologorum auctoritate. Est quædam tamen ita perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit. Experiantur hic quantum possunt vires suas, si qui forte contra voluerint dicere, & cum in hac eos causa sacrae literæ, Apostolorum traditiones, Scholæ syllogismi destituerint, tum vero, nisi rudes & tardi sunt, mecum omnino intelligant, eam quæstionem minime ad fidem pertinere.

At argumentabitur quispiam, fidelium Matrimonium esse novæ legis sacramentum; non autem esse majorem rationem de uno, quam de alio: omne igitur fidelium Matrimonium esse sacramentum. Appelletur vero hic Theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dum quidem ita argumentabitur, non modo Theologus, sed Philosophus, aut etiam Dialecticus omnino habendus non erit. Anne ad hunc modum graves Theologi ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus Fidei pronunciant? Equidem Baptisma sacramentum esse scio, sed si formam sacramini ministri non habeat, baptismus erit, sacramentum non erit. Unctionis quoque sacramentum agnosco: sed sine sacra forma, sine ecclesiæ ministro, unctio quidem esse poterit, sacramentum vero esse non poterit.

Pœnitentiæ demum sacramentum amplector, at sine forma sacra & ministro pœnitentiam reperio, sacramentum reperire nec debeo, nec vero possum. Sic igitur, tametsi Matrimonium sacramentum est, non ideo tamen conjugium quodcumque venerari cogimur, sed id, quod formam sacramini habeat, & a vero ecclesiæ ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium conjugium Theologis necessario sacramentum est, quis Scotum tuebitur, qui conjugia, quæ solis nutibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac nisi me fallit animus, recte negat. Etenim non Magister & Divus Thomas modo, verum etiam Concilium Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omnino confici sacramentum. Quod si semel admittimus, formam sacramenti esse posse aliquando nutus verborum loco substitutos, nullo pacto effugere

poterimus, quin & mutus sacerdos a peccatis absolvere, & mutus episcopus sacris initiare possit. Atque Matrimonium non aliis quandoque nutibus contrahitur, quam carnali copula. Cum enim post sponsalia sponsus & sponsa affectu maritali coeunt, fatentur omnes & jurisperiti & Theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis proprie sacramentum dicere absurdum est; Spiritus quippe sanctus, & sacramenti gratia per coitum non datur, 32. quæst. 2. cap. Connubia: non igitur ecclesia docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeo desipit, ut Cajetanum damnet, qui & probabilissime, & me quidem iudice verissime, Matrimonium, quod inter absentes per literas procuratoresque contrahitur, Sacramentum esse inficiatus est. Nam qui in hoc Cajetanum errasse clamant, hi non intelligunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quod si nullo idoneo & necessario argumento, sed stultis turbulentisque clamoribus alienas refellere sententias pergunt, atque adeo damnare quæ probabiliter & vere dicta sunt, tum nos in quiete & silentio taciti illorum stultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero sacramentum sumere, cum pro altero contrahit; concedant, sacramenta Christi absentibus administrari, eisdemque & gratiam conferre & peccata remittere. Nos enim quoniam hæc absurda sunt, concedere potius volumus, ejusmodi contractus, qui inter absentes transiguntur, matrimonia quidem verissima esse, vera sacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum non esse dogma fidei, omne fidelium matrimonium sacramentum esse, sed etiam contrariam omnino sententiam probabiliorum esse. Quod si licuit Scoto ac Cajetano, ut vere licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, sed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab ecclesiæ Sacramentis eximere, ecqua religio nos astringit, ut matrimonium, quod civiliter & prophane Judæorum, Saracenorum, Ethnicorum more, sine sacris cæremoniis, sineque ecclesiæ ministro contrahitur, sacramentum esse proprie fateamur? Præsertim cum contraria sententia non

non modo probabilior, sed & ad catholicam fidem tuendam facilior, & ad Lutheranorum tela depellenda solidior fit.

Age vero, quando me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis persuasus sum, eisdem Lectori persuadere conemur, Matrimonium ejusmodi sacramentum proprie non esse, quod scilicet & signum sanctificationis sit, & ejusdem sanctificationis in sumentibus digne causa sit. Quem laborem spero me non frustra susce-
pturum, cum videam mecum & rationes & testimonia, & sacramentorum demum naturam totam mirifice consentire. Illud vero mihi persuasi primum, quoniam sacramenta proprie dicta sacre sunt religionis ceremonie. Sacrorum enim usus ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quocirca Sacramentum opus est religionis. In Sacramentis quoque profiteamur, nos salutem a Deo salutari querere: hæc vero professio, quæ Fidei interioris externa testatio est, ad eam virtutem attinet, qua Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in sacramentorum abusu sunt, virtuti religionis adversantur. Et Augustinus non quodlibet signum rei sacre definit esse sacramentum, sed quod sit sacrum signum. Quibus rebus efficitur, ut sacramenta divini cultus ac religionis sacra quædam opera sint. Cum igitur Matrimonium solis verbis viri & femine civiliter prophaneque contractum, licet rei sacre signaculum sit, non sit tamen opus religionis sacrum, certe non est proprie sacramentum. Alioqui si rebus fatis est significationem assignare, ut sacramenta dicantur, serpens æneus, atque manna proprie sint sacramenta, atque adeo in universum omnia, quæ gratia significandi res sacras instituta sunt. Id quoniam absurdum est, consentiamus verum illud esse quod posuimus, connubia sine sacro ministro, si neque aliqua religionis sacra ceremoniæ inita, non esse Christianæ religionis sacramenta.

Deinde concilium Florentinum, enumeratis septem novæ legis sacramentis, Hæc omnia sacramenta, inquit, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & persona ministri conferentis sacramentum. Quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At in ma-

trimonio, quod modo versamus, nullus est sacramenti minister: nullum ergo conficitur sacramentum. Nec vero audiendi sunt illi, qui putabunt, virum ac feminam esse sibi vicissim sacramenti ministros. Quos ego manifestis argumentis evincerem, nisi ad alia graviora festinaret oratio.

Præterea fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratia, quo tempore sic prophane contrahunt: in animis ergo fidelium inscriptum est, ejusmodi contractum non esse ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esset, sacrilegium haud dubie committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Atque si excommunicatus matrimonium hujusmodi contraheret, sacrilegus quoque bis esset, utpote qui sacramentis ecclesiæ se indigne ingereret, quibus privatus per ecclesiam est. Quæ omnia quam abhorreant a fidelium communi sensu, facile, etiamsi ego non admoneam, intelligitur. Ad hæc Augustinus in epist. ad Bonifacium tradit, oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem & similitudinem gerere ejus sanctificationis, cujus signa & causæ esse dicuntur. Ut baptismus lotionis exterioris administrata, spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem & figuram habet. Eucharistia refectione potus cibique visibilis invisibilem refectionem adumbrat. Eodemque omnino modo in cæteris sacramentis externa quadam actione & representatione sanctificatio interior delineatur, & quasi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujusmodi civile & prophanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificandum sub quadam exteriori sanctitatis specie exhibetur. Non est itaque proprie sacramentum.

Præterea Concilium Florentinum docet, idque Theologorum omnium decretum est, omnia sacramenta verbis constare tanquam forma, qua perficitur sacramentum. Incredibile est autem, nisi a forma sacra sacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit, & albedo facit album; ita prorsus necesse est a forma sacra quodcunque sacramentum existere. Atqui in matrimonio, quod civili more prophaneque contrahitur, nulla verba sacra sunt: nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec

Epist. 23.

l. 10. de Civit. Dei c. 5.

vero dici potest, verba, quibus utuntur contrahentes, nempe, Ego te accipio in meam, &c. esse hujus sacramenti formam. Primo quia verba ejus, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt. Forma siquidem ab agente existit in passum, mediantibus causis ministris. Sacramentorum ergo formæ a Deo per sacrorum ministros in eos prodeunt, qui sacramenta recipiunt; id quod inductione manifestissima liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controversia sacramenta sunt. Tum quia in omnibus sacramentis, licet materia sit res aliqua naturalis, & quæ ante in humanos usus conferri soleat, forma tamen supernaturalis sit oportet, cujus scilicet & vis & significatus non a natura, sed a causa quadam superiore oriatur. Cum enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, qua constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba, Ego te accipio in meam, undique naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quod forma sacramenti significat eum spirituales effectum, cujus causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figurant. Significatio autem sacramenti in forma vel maxime elucet. Illa vero verba, Ego te accipio in meam, nullius effecti spiritualis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divina institutione præscripta & determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Thomas in tertia parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum fit, nulla sunt omnino definita: sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis & dissimilibus ejusmodi contractus fieri potest. Non ergo verba illa, quibus utuntur sponsus & sponsa ad contrahendum, forma sacramenti Christiani sunt. Præterea, quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, inanis nimirum actio est. At si contrahentes loco verborum nutus vel scripturam supponant, æque conficiunt matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quod profecto si quis recte consideret, non leve argumentum est, cur verba contra-

hentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquamquod materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cum in idem forte sacramentum verba loco materiæ formæque recurrunt, pro verbis, quæ materiæ vicem habent, nutus alique signa poni possunt, pro verbis autem quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facile cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omnino verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: quemadmodum D. Thom. egregie disertèque docet 4. sen. d. 1. q. 1. a. 1. q. 5. ad 1. & d. 3. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Baptismus enim, id est, ablutio, sacramentum est, non illa verba, Ego te baptizo, &c. Unctio, Confirmatio, Pœnitentiæque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est additionum quæst. 44. artic. 1. ad 1. Dicimus nanque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa & commentitia esse quis non videt, quæ juniores Theologi confinxere, ut civilem hunc humanumque contractum Christi & Ecclesiæ sacramentum esse tuerentur? Quæ quidem pleraque infidelibus valde nugatoria sunt, fidelibus autem parum solida. Hic tibi dicit, contrahentes ipsos esse materiam sacramenti; hic, non ipsos, sed consensum: alius, gestus, & nutus, qui a viro sœminaque exceptis verbis adhibentur alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam graviter, vere, probabiliter dicerentur, ne jure ab hæreticis rideremur. Quorsum autem attinet, in re gravissima tenuiter, ne dicam ridicule philosophari? Quorsum in re ad fidem & religionem necessaria tanta varietas & inconstantia? Non enim, ut Hieronymus ait, potest unquam verum asseri, quod diversum est. Et rursus, Verum, inquit, non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Quid? quod materiam nos & formam sacramenti

querimus, hoc est, res quasdam religionis sacras, hi vero de forma materiaque contractus prophani naturalisque respondent. Nam si apud Ethnicos de pacti illius conventionisque materia & forma controversia esset, non aliter profecto illi ac nostri Theologi loquerentur. Ita Lutherus more suo Theologos satis jocosè ludit, quod religionis nostræ sacramentum ex his vel integrum & perfectum constituisset, quæ penitus omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certe materiam & formam civilis naturalisque contractus, quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuo & fidelibus & infidelibus fuere communes, easdem omnino esse materiam & formam, quibus integra & perfecta nostræ religionis constituentur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat. Equidem cum ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum sumo, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque univoce cum cæteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari posse videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit (nihil enim moror) si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse, nec oportere catholicum ad eorum argumenta respondere. Sin vero argumententur, Matrimonium cum sacris ceremoniis, cum sacra materia, cum sacra forma, a sacro ministro administratum, quemadmodum in Ecclesia Romana semper usque ab Apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesiæ non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animosè defendat, secure contrapugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de ea, quæ est in Ecclesia firma, perpetua, constansque doctrina; poterit fidem quoque nostram & suaviter insinuare fidelibus, & graviter ab infidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem libentissimo nunc animo aggrederer, si id hujus libri institutum pateretur. Video autem me

plus, quam ratio argumenti positi postulabat, digressum esse: si digressio tamen dicenda est, ubi, quod in utranque partem adeo probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea res verbis paucioribus dici poterat. Poterat sane. Verum difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria & demensa respondeant. Et libuit tandem quam plurimis argumentis addicere, sine ecclesiæ ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut inde pateret, eam quæstionem nullo modo ad fidem attinere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc Lector, dum illud, quod postremum erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ Theologi in eam sententiam convenerunt, quemadmodum in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt. Atque in primis Guillelmus Parisiensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, capit. 9. quæst. 1. negat, matrimonium veri nominis sacramentum esse, & sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Nam Magistrum & Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profecto hoc loco non errassent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Colonienfis aperte inficiantur, clandestinum matrimonium esse proprie sacramentum: atque iidem quoque non obscure asserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutuus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum: quod utique verbum fidei sit, non naturæ. Quorum in hoc sententiam difficile est factu non probare. In eo non probo, quod verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non inde petunt, unde semper catholicis petatum est. Enimvero quibus ritibus, quibusque omnino verbis sacramenta ecclesiæ conficienda sint, non aliunde verius, tutius, constantius peti potest, quam ab ecclesiæ Romanæ perpetua consuetudine. Sed

Vid. etiam
eund. cap. 1.
de baptis.

de his non est hic locus differendi. Alio forte opportunius propriam huius sacramenti materiam & formam explicabimus. Nunc ad id, quod institui-
mus. Non ii solum, quos diximus, no-
stræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus
Palud. 4. sent. dist. 5. quæst. 2. impru-
dens in eam quoque descendit. Nam
quum vir & femina civiliter contra-
hant, etiamsi peccatores sint, nec
pœnitentiam agant, non credit eos es-
se reos sacrilegii. Id quod nullo mo-
do probabile esset, si ejusmodi matri-
monium esset verum ecclesiæ sacramen-
tum. Omnes quippe sine controversia
sacrilegi sunt, qui post peccatum mor-
tale sine pœnitentia Christi sacramenta
percipiunt. D. vero Thomas licet in
scriptis communes fere opiniones se-
queretur, sed a veritate tandem ratio-
neque coactus nostræ opinioni subscrip-
sit. Cum enim in 4. dist. 1. qu. 1.
art. 3. docuisset, verba in omni sacra-
mento necessaria esse, quinto id argu-
mento impugnavit in hunc modum:
Pœnitentia & matrimonium sunt sacra-
menta; sed de integritate eorum non
sunt verba aliqua, &c. Cui argumen-
to ille quidem respondit, quod matri-
monium secundum quod est in officium,
& pœnitentia secundum quod est vir-
tus, non habent aliquam formam ver-
borum. Sed secundum quod utrumque
est sacramentum, in dispensatione mi-
nistrorum ecclesiæ consistens, utrun-
que habet aliqua verba. Hactenus D.
Thom. Et 4. lib. adversus gentes, cap.
78. non aliter docet nuptias sacramen-
tum esse, nisi ad modum, quem dixi-
mus, per ecclesiæ ministros populo dis-
pensentur. Ea, inquit, quæ per mini-
stros ecclesiæ populo dispensantur, sa-
cramenta dicuntur. Matrimonium igitur,
secundum quod consistit in con-
junctione maris & femine intendenti-
um prolem ad cultum Dei generare
& educare, est ecclesiæ sacramentum.
Unde & quædam benedictio nubenti-
bus per ministros ecclesiæ adhibetur.
Hæc ille. Ac patrum quidem memo-
ria matrimonium proprie esse sacra-
mentum, ita demum proditum est, si
sacerdotis ministerium interveniat. Sic
Calixtus in epist. ad omnes Galliarum
episcopos prodit. Sic Cyrilius ad Cu-
merium Tarraconens. episcopum, cap. 4.
Sic Nicolaus 31. quæst. 2. c. Lotharius.
Sic Hormisda, Evaristus, Isidorus,
quos refert Gratian. 30. q. 5. prodide-

re. Sic concilium Carthaginense 4. c. 13.
referturque 30. q. 5. c. Sponsus. Sic
concilium Lugdunense, & refertur 35.
q. 3. ca. Nulli. Sic concilium Latera-
nense de Simo. c. Cum in ecclesiæ cor-
pore. Sic concilium Constantiense sub
Martino V. in fine concilii. Sic Cle-
mens de privileg. Religiosi. Sic Am-
bros. lib. 1. epistolarum, epist. 1. quæ
scribitur ad Vigilium. Quorum ego
testimonia nec adscribo, nec expen-
do, quoniam, ut dixi, alterius & lo-
ci & temporis est disputatio. Certe E-
varistus matrimonium clandestinum si-
ne sacerdote contractum, tantum ab-
est, ut sacramentum ecclesiæ fateatur,
ut adulterinum etiam contubernium ap-
pellet. His adde, quod nostræ etiam
opinionem subscribunt jurisperiti prope-
modum universi, qui, quum negant,
matrimonium gratiam conferre, sine
dubio id intelligunt de contracta civi-
li, quem sacramentum latius usurpato
vocabulo appellant. At cum admini-
stratio sacerdotalis accedit, non ob-
scure jurisperiti tradunt, per actum
sacerdotis consecrantis conjugium gra-
tiam conferri; ideoque non licere pro
eo pecuniam accipere, quia sacramen-
tum ecclesiasticum est. Ubi jurecon-
sulti probabilius, ut equidem sentio,
quam theologi loquuntur. Tametsi Theo-
logi etiam quidam docti sane & gra-
ves inventi sunt, quibus communis il-
la reliquorum sententia displicet. Pro
qua si qui adhuc contra nos steterint,
non debent statim nostra placita da-
mnare, sed idonea aliqua argumenta-
tione refellere. Ego enim etsi non is
sum, qui nihil unquam falsi approbem,
sed ea, quæ dissero tamen, non arro-
ganter præjudico, nec revoco ad ar-
bitrium meum, sed vel sanctorum te-
stimoniis, vel ratione probabili con-
sentaneæque confirmo. Sic jure ac me-
rito possum a viris doctis postulare,
ut de me non nisi causa cognita judi-
cent. Quod si rationibus, quibus ego
ducor, falsam me habere sententiam
doceant, gratissime accepturus sum.
Ut vero sine argumentis quisquam so-
la me asseveratione vincat, fieri cer-
te vix potest. Sed de scholæ auctori-
tate dictum est satis.

In epist. 1.
suorum de-
cretorum.

1. q. 4. cap.
Consanguini-
torum.

CAPUT VI.

De auctoritate juris Pontificii prudentium.

Atque hic quidem liber concludi jam poterat, nisi Theologiæ juris pontificii prudentia jungeretur, essetque proinde hoc etiam loco explicandum, quantum juris hujusmodi prudentium auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sunt enim quidam usque adeo in ea facultate doctis infensi, ut illorum auctoritatem ab usu prorsus Theologiæ remotam esse arbitrentur. Nos vero, hujusmodi doctorum auctoritas quanti sit Theologo facienda, paucis ostendemus, illo principio sumpto, Theologis, qui pontificum canones ignorent, nimis multa deesse ad usus Theologiæ necessarios.

Principio enim, si a Theologis animarum cura non est aliena, sed potius animas regere eorum quasi peculiare munus est, procul dubio canonici juris scientia est illis necessaria. Nam quemadmodum non est in Abbatem eligendus, nisi qui ante fuerit in regula competenter instructus, ut c. Officii de elect. Inno. tradit: ita ne cura quidem Ecclesiam gubernandi est ei committenda, qui ecclesiasticas regulas nescit. Theologus igitur, qui vel episcopus vel parochus futurus est, nisi canones ante didicerit, quibus fideles debent in Christiana religione & ecclesiæ ceremoniis institui, non habebit profecto ad rem hanc publicam gerendam Theologiæ officinam satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Cælestino, Leone, Augustino, septima synodo, concilio Carthagenensi, concilio Toletano 4. concilio Aurelianen. 4. quæ partim a Gratiano, partim a Burchardo referuntur. Quibus omnibus locis idem omnino præscribitur, hoc est, sacerdotes Canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item juris canonici intelligentiam esse necessariam, facile ostenditur ex c. Accedentibus, de excess. prælat. ubi definit pontifex, ad episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere, publicas poenitentias vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At hæc omnia nisi sciat, quomodo & quatenus per jus liceant, nul-

la ratione rite agere potest. Quæ de re quoniam late differunt Innocen. Hostien. Anton. de Butri. Cardin. Abbas, & cæteri jurisperiti in cap. Cum in cunctis, de electio. & in cap. Nisi cum pridem de renun. & in cap. i. de consanguinit. & affinit. Gratianus quoque 21. dist. Cosmus in pragmat. sanctione Gallicana, tit. de collatio. & taliter. Joan. de Anania in cap. Quia nonnullis, de magistris, Augustin. de Anco. in lib. de potestate eccles. quæst. 108. art. 3. Anton. 3. part. tit. 5. cap. 2. nos hic nil superaddemus. Solum argumentabimur, canonici juris cognitionem Theologo esse pernecessariam. Cum enim Theologi propria functio sit, exhortari fideles in doctrina sana, iidem quippe Theologi, qui magistri animarum esse dicuntur; doctor vero ecclesiæ non divinas modo leges, verum etiam ecclesiasticas populum docere debeat: absurdum sane est, auferre a Theologi munere canonum disciplinam. Nam licet in scriptura sacra præcepta vivendi majori ex parte tradantur, sed, ut Cardinal. Turrecremat. in præmio decreti docet, doctrina morum in specie, secundum gradus singulos & ordines officiorum ecclesiæ, sine juris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absoluti esse nequeunt, si generatim & non speciatim habeantur, ut Aristotel. in ethicis sui monet. Ad disciplinæ igitur ecclesiasticæ cumulum Theologus nimirum sacras ecclesiæ leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maxime Concil. Lateranens. sub Innocent. III. in cap. Quia nonnullis, de Magistris. Præcipit enim, quod theologus in Ecclesia Cathedrali ad docendum constitutus sacerdotibus doceat in sacra pagina, & in his præsertim informet, quæ ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui in canonibus plurima sunt instituta, quæ ad animarum pertinent curam: canones igitur non habet theologus ignorare.

Præterea omnis doctrina divinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum, & corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. 2. Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritus sancti sunt editi, ut Damasus ait 25. quæstione prima, cap. Violatores.

Præterea Theologi a summo pontifice

D. Antonius 3. p. tit. 22. c. 2. §. 6.

Gratian. dist. 38 & 61. & Burchard. l. 2. c. 159.

In summa.
V. confessor
ri necessa-
ria.

tifice & episcopis asciscuntur, tanquam adjuutores & comministri, non solum in prædicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus & pœnitentiis injungendis, ac cæteris ejusmodi, quæ ad salutem animæ pertinent: ut ex cap. Inter cætera, de offi. judi. ordina. tum etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac pœnitentias injungere sine juris peritia vix quisquam potest. Nam quod Cajetanus dicit, pœnitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, aliisque ejusmodi pœnis ad jurisperitos remittendos esse, ne confessor ipse alterius facultatis onere prægravetur, id ignoro prorsus quemadmodum sine magnis incommodis fieri queat.

Primum enim interdum in pœnas juris incurrunt fœminæ, quas pro conscientie remedio jurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certe parum muliebri verecundie consentaneum. Deinde etiam cum jurisperiti & scientiam & verba locare soleant, ad confessionis sacramentum non nisi prius data pecunia erit accessus. Adde, quod homines vel sacerdoti verentur sua peccata detegere. Quod si ad jurisperitos etiam relegentur, sacramenti hujus onus gravius efficietur, quam ut ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confessores incidant necesse est, atque adeo pœnitentes, si confessores ipsi canonum sunt ignari, cum manifestiora sint, quam ut indicare debeamus? Fatendum est igitur, juris peritiam theologis magno usui futuram. Nec adeo longe repetita argumenta conquirere opus est, cum passim ipsi videamus, quanta canonum multitudine theologorum sint referta volumina, illorum præsertim, qui indices questionum scripsere, quas summas nuncupare consuevimus. Ubi quantum jus canonicum theologis conferat, vel ipsi judices esse possunt, qui, quantumvis eximia doctrina polleant, has & legunt, & amant epitomas. Sed & summa ipsa Cajetani, si, quæ ex jure canonico multa continet, demas, magna ex parte imperfecta reperietur.

Præterea cum ad theologum nullæ causæ frequentius referantur, quam matrimonii, si non respondeat, indoctus habebitur, si citra juris peritiam respondeat, ne dicam impudens, erit im-

prudens. nam, ut Alexand. cap. i. de con. & aff. tradit, causæ matrimonii non sunt tractandæ per quoslibet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent. Ad hæc summorum pontificum decreta a jure divino, hoc est, a libris utriusque testamenti dimanasse creduntur, id quod habes de transla. episc. cap. i. & de accusa. cap. Qualiter & quando, secundo. Cum ergo Theologia ex eisdem fontibus suos rivulos ducat, inepte nimirum theologus faciet, nisi opera summorum pontificum velit uti; qui cum multorum consiliis exquisitis, tum Spiritu sancto suggerente, ex divinis oraculis dogmata & leges, sive ad fidem, sive ad fidelium mores, & ecclesiasticos ritus, & ceremonias collegerunt. Item theologica facultas non est ejusmodi, ut tantummodo animum cernat; sed etiam aliquid molitur & facit. Est enim, ut scholæ verbis utar, partim speculativa, partim practica, quemadmodum Divus Thomas prima part. quæst. prima, articulo quarto demonstrat. At juris canonici disciplina Theologia quædam practica est, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planctu eccles. secundo, art. 20. tum quia ejus facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem æternam; tum etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus & articuli continentur, utiles & necessarii tam in consiliis animarum, & pœnitentiæ foro, quam in regendis & disponendis ecclesiis, & rebus ecclesiasticis. Agit enim liber ille de baptismo, de sacra unctione, de celebratione missarum, de Matrimonio, de ordinibus, & cæteris sacramentis; de statu Monachorum, de clericorum honestate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejusmodi; de Simonia, de perjurio, de usuris, de furtis, & reliquis id genus criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, pœnisque similibus; quæ omnia si theologus ignoret, non solum idiota erit, ut cap. Ex multa, de voto Innocen. vocat, sed in multis, præsertim quæ ad actionem pertinent, & ad mores Christianos, hallucinabitur. Atque utinam theologi, qui juris canonici sunt penitus ignari, vel a discernendis conscientie casibus abstinerent, ne imperiti risui haberentur, cum de his nonnunquam respondent

Vid. Innoc.
sup. præm.
Decretal.

ut magistri quæ nunquam ut discipuli didicerunt; vel certe ea essent modestia præditi, uti jurisperitos consulere, ne divinando de sensu proprio responderent. Quod si docere vellemus, in quot errores Theologi nonnulli ob juris pontificii ignorance incurrerint, facillimum quidem esset, nisi esset longum, & alio nostra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod positum est, juris canonici doctrinam theologo esse valde necessariam, eo vel maxime, quod summi pontificis, & conciliorum auctoritas, quæ hujus doctrinæ voluminibus continetur, theologis argumenta subministrat propria Theologicæ facultatis, ut abunde duobus ante libris demonstratum est.

C A P U T VII.

Quis usus Juris Canonici in Theologica facultate.

Sed enim hoc posito non adhuc apparet, cuinam usui juris interpretes & professores theologis differentiis esse possint; quæve argumenta & qualia eorum auctoritas Theologicis disputationibus administret. Id quoniam nemo vel leviter attigit, dicam ego, ut potero, incondite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi. Juris pontificii volumina circa varia rerum genera versantur. Primum enim catholicam fidem & profitentur & explicant, ut in tit. de sum. Trinit. Deinde de moribus definiunt, & religione Christiana, quantum aut ex evangelica lege aut naturæ ratione definire licet; ut videre est in tit. de usura, de jurejurando, de divortis, de simonia. Præterea differunt quoque de moribus Ecclesiasticis, deque religionis caeremoniis, & officiis ministrorum Ecclesiæ, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis: nam scholastico verbo libenter utimur, nec Grammaticorum censuras pertimescimus. alioqui, ut Aristoteles ait, res gravissimæ interdum nitore verborum atque ornamentis immodicæ diligentia deformantur. Atque hæc mihi causa est, cur sermone eo quandoque utar, qui scholæ notus est, ne, ut quidam latinissime loquentes, a scholæ theologis jure optimo irridear. Quoniam vero scio, graves sententias inconditis verbis elatas, delicatiorum præsertim aures offende-

re, adhibere soleo sermonis munditiæ non odiosam, nec exquisitam nimis, tantum quæ fugiat agrestem quorundam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de ritibus & moribus Ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positivas appellavi: Quales sunt multæ in tit. de celebra. Miss. de cleri. pereгри. conjugatis, &c. de ætate & qualitate ordi. de obser. jeju. & breviter in lib. 1. decre. de officiis judicum, & in 2. de ordine judicario. Postremo autem hujusmodi pontificia jura præscribunt pœnas his, qui leges vel Evangelicas, vel naturales, vel etiam ecclesiasticas perruperint, ut in titu. de exco. de raptu. de apostata. de hæreticis licet cernere.

Hoc igitur fundamento posito, sit **1. Conc.** prima conclusio. In his, quæ ad fidem pertinent, jurisconsultorum auctoritate theologus non eget. Quin potius eorum titulorum expositionem, qui de fide decernunt, legisperitus a theologo mutuari debet. Ratio vero in promptu est. Sive enim pontifices, seu concilia, quæ in volumina juris coguntur, quicquam definiant, quod ad fidem spectare videatur, id certe, ut alio jam loco explicuimus, non ex sensu suo, sed ex sacris literis, atque Christi & Apostolorum traditionibus colligant necesse est. Cum ergo principia, unde pontifices & concilia ad quæstionem fidei decernendam proficiscuntur, propria sint Theologicæ facultatis, cujus est cognoscere, quæ a Deo sunt revelata, quæque his sunt vel consequentia, vel repugnantia: plane conficitur, in ejusmodi rebus canonum sacrorum intelligentiam, non a jurisperitis, sed a Theologis esse petendam. Id quod patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim prius quenquam hæreseos crimine damnant, quam theologi definierint, quod in judicium venit, id hæresim esse.

Quæ cum ita sint, non video equidem, quonam consilio nunc apud nostros in negotio cognitionis fidei partes posteremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, jureconsultis vero vel primæ, vel etiam omnes. Cumque præcipuus sit in hoc negotio labor decernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contra cum fide pugnet, quantum & quatenus doctrinæ sanæ ac Catholicæ adversetur id quod reus asseruerit: ad reorum qui-

dem

dem penas decernendas, quod posterius est, decreti sunt in republica iudices; ad illud autem, quod & gravius est, & in fidei negotio prius, nullus habet respublica Theologos patres conscriptos, quorum de culpis iudicium, cum de pœnis iudicant, jurisperiti sequantur. Faxit Christus, cujus hæc causa est, ut principes Christiani, qui huic operi, quo fides & religio continetur, libentissime favere solent, rem, quam semel coeperunt, absolvant, & gravissimo tribunali theologos probatissimos, probatissimos inquam, adjungant ad hujus divini negotii absolutissimam moderationem. Id enim si fuerit Ecclesiæ præstitum, nihil erit, quod in sanctissimo & maxime necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de prima conclusione satis. Jam pergamus ad reliqua.

2. Conc.

Secunda Conclusio. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex Evangelica, vel ratio Philosophiæ de huiusmodi præscribit, jureconsultorum auctoritas parum, aut certe nihil Theologo conferre potest. Quin rectam & sanam earum rerum cognitionem jurisperiti a theologis mutuam accepturi sunt. Nam quemadmodum Musicus ab Arithmetico conclusionum suarum rationem sumit, quod hæ conclusiones a principiis Arithmeticæ derivantur: ita & si quæ dogmata de moribus ius Pontificum vel ex Evangelio, vel ex philosophia colligit, ea sane tanquam a propriis principiis accepta Theologus agnoscat, rectiusque & intelliget, & interpretabitur. Quæ ex re facilis conjectura est, jurisperitos quosdam in summo errore, & magna veritatis ignorance versari, cum asserunt in materia usurarum, simoniæ, & aliis ejusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad jurisperitos potius, quam ad Theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharanus in disputatione, cujus initium est, Antiquis & modernis temporibus, & Joannes de Anania, in cap. in civitate, de usuris, & Alexander in concilio primo, & Alvarus Pelagius lib. 2. art. 20. & Hostiensis in cap. penult. de ætat. & qualit. ordin. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cum Theologo sacrarum literarum cognitio propria sit, quæcunque de moribus vel in sacris literis continentur, vel ex eisdem per certam connexionem conficiuntur, ubiis Theolo-

gus invenerit, ea tanquam sua vendicabit, jurisperitus autem ut aliena mutabitur. Cumque rursum philosophiæ principia a theologis etiam habeantur, ut qui de virtutibus & vitiis, de fine humanæ vitæ, deque actionibus, quibus ad hunc finem pervenitur, longe lateque differant, & super harum rerum jactis fundamentis morum fabricam extruant: certe quæ in jure de moribus ex principiis naturæ ratione constitutis præscribuntur, ea Theologus quasi suo sibi jure assumet, jureconsultisque exposita & enucleata tradet.

Tertia Conclusio. In tertio illo genere rerum, ubi scilicet de moribus Ecclesiæ & religionis institutis per leges tantum pontificias decernitur, in illo etiam postremo, ubi pœnæ juris præfiniuntur, jurisperitorum omnium communis consensus, concordque sententia Theologo magnam fidem facere debet, si quando incidat quæstio circa res huiusmodi. Ut si exempli causa veniat in dubium, an hic aut ille homo sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, vel suspensioni obnoxius; item, an delegatus possit subdelegare, an episcopus in his, illisve possit dispensare, (scholæ verbis liceat uti) an Ecclesiæ pastor rite sit electus, num iudex Ecclesiasticus causam in iudicio legitime definierit: in his, aliisque sexcentis huius generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, judicavit: insolentior, si, postea quam jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut alias sæpe diximus, cuiusque rei peritia non aliis certius, meliusque contingit, quam ejusdem rei peritis hominibus. Ita, doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Juris ergo Pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profecto temerarium.

Deinde in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesiæ iudices, & administri concordem omnium jureconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel judiciis Ecclesiasticis suo sensu, & non communi jurisperitorum omnium duceretur, sine dubio suo illum iudicio Ecclesia coerce-
ret. Ita Ecclesia usum iudicium approbando, eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesiæ administratione sequuntur. Nec alienum est a vera conjectura, Christum Domi-

De consuet.
cap. 1.

finita

num juris huius peritis quodammodo etiam adesse in legum ecclesiasticarum vera interpretatione . Cum enim sacri canones iestigante Spiritu sancto ad ecclesiæ sint utilitatem editi , ut Damasus Papa definit, consentaneum est, ut ecclesia, cui canones illi sunt necessarii, quo in religione & moribus ecclesiasticis contineatur, interpretes a Deo sanos acceperit earum legum, & institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quoque respublica Christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerentur. Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solum, sed in juris Pontificii peritos spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordi omnium sententia

probabilissimum argumentum sumere theologus potest ad eas quæstiones discernendas, quæ circa illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est: his vel maxime, qui aut laicorum & clericorum confessiones audiunt, aut etiam Theologiam in academiis profitentur. Hi enim, quoniam de multis, quæ ex jure pendent, magnum munus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum negligant, periculose nonnunquam, ac turpiter errabunt. Quæ autem cum viris in sua quibusque arte peritis consuluntur, ea aut minimo, aut nullo certe periculo respondentur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

Finis Libri Octavi.

DE OCTAVO LOCO,

QVI

RATIONIS NATURALIS

Argumenta continet.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

*Primus error in huius loci usu vitandus,
ne plus aequo in re Theologica ra-
tioni naturali tribuatur.*

Equitur, ut doceam, quidnam argumentorum ratio naturalis Theologo suppeditet, quod in octavo loco me acturum pollicebar. Agam autem quantum res ipsa patietur, brevissime. Est enim hic locus late patens, & quamquam non est theologiæ proprius, sed alienus, magnus tamen est, & cum ab scholasticis reliquis, tum a D. Thomæ familia excultus uberrime; non quod de loci huius aut vi, aut usu quisquam adhuc scholæ theologus disputaverit, sed quod universi philosophiam, cæterasque naturali ratione partas disciplinas, vel in scholam Christianam invexerint, vel certe ab aliis invecas excoluerint: pro sua quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ita dicam, grege sine controversia D. Thomas excelluit. Principio autem in huius loci tractatione duos errores contrarios fugere debemus. Primus est eorum, qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parum illis dissimiles sunt, quos Eusebius 5. lib. hist. eccles. postremo capite commemorat, in tantum stultitiæ prolapsos, ut si quis sermonem de scripturis proposuisset, illi e contrario proponerent, utrum ille sermo, de quo agebatur, conjunctum an separatum genus syllogismi faceret. De quibus rursum Eusebius, Derelinquentes, ait, sanctas scripturas Dei, geometriam tra-

ctant, & qui vere de terra sunt, de terra loquuntur: & ideo eum, qui de sursum est, & de cœlis venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maxime in Geometriæ disciplinis viget. Sed & Aristoteles, & Theophrastus ab his in admiratione habentur. Galenus vero a nonnullis eorum adoratur etiam. Ac fuisse olim in ecclesia nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rem theologicam syllogismis absolverint, Augustinus in epistola ad Dioscorum numero 56. Bernardus quoque epist. 189. testes locupletissimi sunt. Hoc vero seculo fuisse etiam in academiis multos, qui omnem ferme theologiæ disputationem sophisticis, ineptisque rationibus transegerint, utinam ipsi non fuisset experti. Egit autem diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversum ingruentes ex Germania hæreses oportebat scholæ Theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prorsus haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irrisi sunt a plerisque, ac merito irrisi, quoniam veræ Theologiæ solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Feruntur enim e scripturæ sacræ principiis, cujus isti vel umbras non sunt affecuti. Quocirca homines verbo tenus in Theologia magistri, pugnare illi quidem adversum ecclesiæ inimicos, sed valde tamen infelicitè. Male enim se res habet, cum quod ingenio & eruditione effici debet, id tentatur a viris, qui & ingenio parum valent, nec sunt admodum eruditi. Errabant illi autem à principio statim studiorum suorum. Cum enim facultates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in modum neglexissent, cumque se se in sophistica arte torfissent diutius,

titus, tunc demum ad Theologiam aggressi, non Theologiam, sed fumum Theologiæ sequebantur. Quod si vituperandi sunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis existimandum est, qui volentes & prudentes in errorem inciderunt? Nam cum rem perditam & collapsam sua restituere auctoritate deberent, tempori, ut inquit, servientes, non modo sophismata non profigarunt, verum etiam auxerunt. Quæ nimirum cum a philosophia, tum vero magis a Theologia tollenda sunt, eaque argutandi ars, quæ vult illa quidem videri se esse Dialecticam, sed abest ab ea distatque plurimum. Dialectica enim est locata in peritia usuque partiendi, finiendi, argumentandi, id quod Theologo est pernecessarium: Sophistice autem nihil habet nisi argutationes vanas, quarum nullus in Theologia fructus est. Quin adeo nulla perniciēs Theologiæ major inveniri potest, quam in sophismatum fece simulatio Theologiæ. Ex quo illa absurda nascuntur, ut sophistæ Theologi esse videantur. Quod si quem etiam ista delectant, ne bellum omnino indixisse videar sophismatibus, quorum est etiam fortasse quidam modus, non intelligo, quid causæ fuerit viris doctis, ut sub Dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, insolubiles, reflexivas, aliave id genus monstra in scholam intulerint, de usu autem Dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa sunt pueris utilia? sint; nam nos quoque sophistæ fuimus aliquando: sed obsecro, ita utilia habeantur ista, non ut ornamenta virorum, sed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipsi pueri intelligant, sophismatum brevem quendam ludum esse oportere, aliumque usum a Dialectica requirendum, Philosophiæ, Theologiæque maxime necessarium. Verum hæc hæc hactenus. Jam ad propositum revertamur. Qui igitur Theologiæ dogmata humanis metiuntur argumentis, nec ea, quæ a ratione ducuntur, volunt præponderari auctoritate, hi primum omnem vim Theologiæ & gravitatem amittunt, deinde faciunt, ut Theologia detracta auctoritate non solum contemnatur, sed ne Theologia quidem sit. Nam si vera & legitima Theologia est, a fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia resident, quemadmo-

dum in hujus operis initio constitui-mus. Fides autem tota scripturarum & ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratum habere possumus, quam male valeant ii de re Theologica aut scribere aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum traditiones, conciliorum dogmata, juris pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur e medio; est enim totum improbabile & impium; qui opinantur aptiora theologo ea argumenta esse, quæ ex ratione, quam ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim ante dictis aperte intelligitur, cum de Deo præsertim, divinisque mysteriis disputatio incidit, argumentis philosophiæ præponenda esse argumenta, quæ pertinent ad Dei fidem, quæ nihil Theologo debet esse antiquius. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facile deprehenditur, non est pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorem percenset, qui a naturæ rationibus prorsus abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

Alter autem error illorum est, qui solis sacrarum literarum testimoniis aut interdum etiam scriptorum veterum omnia definiunt, ab argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quam si essent Theologiæ adversa & inimica. Hunc autem errorem plurimis testibus suadent. Ac primus testis citatur Gregorius Nazianzenus, *i. Arg.* orat. 1. in Julianum, ubi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagoræos tantum auctoritas præjudicata poterat, ut sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in 10. Matthæi caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratiocinationis præsidium niti; quia hujusmodi, ut inquit, virga & baculus arundineus est, quem si paululum presse-
ris, frangitur, & manum perforat incumbētis. Et in 31. caput Hieremiæ, de verbis Dei humano sensu argumentari dicit esse sacrilegum. Tertius est Aug. lib. 1. de actis cum Felice Manichæo, capit. 10. Cum enim Felix Manichæum efferret, quod do-
cuis-

Socr. l. i. hi-
stor. c. 8.

cuius discipulos suos initium, medium, & finem, & quomodo, vel quare factus sit mundus, de cursu solis, & lunæ, deque aliis huiusmodi rebus physicis; Augustinus contra ait, quod Spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non Mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter humanos usus noverint, id, quod in schola didicerunt, scilicet priusquam ad Christi religionem converterentur. Propter humanos usus, inquit: ad usum igitur Theologiæ humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam a Gratiano trigesimaseptima distinctione duo testimonia, unum ex Ambrosio, alterum ex quarto Concilio Carthaginiensi, quibus suaderi videtur, humanas disciplinas, ut perniciosas, vel certe ut inutiles, a Theologia repellendas. Concilium quippe Carthaginense quartum vetat episcopis, ne libros gentilium legant. Ambrosius autem dicit, Astrologiam, & alias huiusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoque hæresi septuagesimasepta adversus Aetium differens, ait, quod non revelat Deus Patrem & Filium per Spiritum sanctum his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur. Qui ergo in Theologiam humanas rationes invehunt, hi divinæ revelationis non possunt esse participes.

2. Arg.

Nec solum testimoniis Patrum, sed sacrarum etiam literarum abutuntur in sui erroris confirmationem. Principio enim afferunt illud Ecclesiasticis primo. Proposui in animo meo quærere, & investigare sapienter de omnibus, quæ sunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Vidi quæ sunt cuncta sub sole, & ecce universa vanitas, & afflictio spiritus. Si ergo occupatio pessima est: studium humanæ literaturæ, si vanitas, & afflictio spiritus, non est profecto a Theologis expetenda.

3. Arg.

Deinde argumentantur ex illo Proverbiorum quinto, Ne intenderis fallaciæ mulieris: favus enim distillans labia meretricis, &c. Et postea, Quare seduceris, fili mi, ab aliena, &c. Hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimirum esse fallacem ad Colossenses secundo testatur Apostolus in hæc verba, Videte ne quis

vos decipiat per philosophiam, & inane fallaciam.

Addunt illud primæ ad Corinthios primo, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Addunt etiam illud ex eodem Apostolo, primæ Corinthiorum octavo, Scientia inflat. Aliud quoque primæ ad Timotheum sexto, Si quis non acquiescit sanis sermonibus, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones. Quo loco volunt Apostolum significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam: hanc secundum pietatem, id est, religioni conformem & consentaneam esse, illas non esse.

4. Arg.

Præterea Apostoli non habuerunt Philosophiam: non est igitur Theologo necessaria. Si enim Spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem, juxta Domini pollicitationem Joannis decimosexto, & has disciplinas non docuit; sequitur non esse Christiano doctore utiles, atque adeo ne versari quidem circa veritatem. Præterea vel Philosophia est Theologo necessaria, dum imperfectos in ecclesia instruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis lac Apostolus dat, nec existimat se quicquam inter huiusmodi scire, nisi Christum, & hunc crucifixum. Perfectis vero sapientiam loquitur, non huius seculi, neque principum huius seculi, hoc est, Philosophorum. Non ergo Theologus Philosophia eget, sive cum parvulis, seu cum provectionibus sermones divinos conferat.

5. Arg.

Pergunt etiam argumentari, quod si utilis, & necessaria esset Theologo philosophia, hoc esset ob id maxime, quod non alia via, & ratione melius Philosophi Christo repugnantes evincerentur. At hoc constat esse vanissimum; primum quoniam evacuaretur crux Christi, ut Apostolus ait, si de philosophis, & sophistis per humanam sapientiam triumpharet; rursus quoniam, ut idem Apostolus secundæ ad Corinthios capite decimo auctor est, arma Christianæ militiæ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum: consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se ad-

1. Cor. 1.

adversus scientiam Dei , & in captivitatē redigentes omnem intellectum in obsequium Christi .

Ruffin. l. 1.
cap. 8.

Non ergo Theologus , Christi niles , humanarum disciplinarum præfidiis eget , ut fidei adversarios possit evincere . Id , quod exemplo Nicæni Concilii facile demonstratur , ubi Philosopho superando plus valuit simplicis hominis sincera fides , quam omnes omnium Dialecticorum , & Philosophorum argutiæ . Certe Hieronymus ad Pammachium adversus Joannis errores , argumenta a ratione ducta , & de gentiliū fonte manantia , tanquam gentiliū arma , Christiano dicit esse deponenda . Postremo etiam argumentantur , Christi doctrinam perfectam esse : non itaque philosophiæ subsidii indigere .

C A P U T III.

Memorati erroris architectos , ac sectatores percenset .

His argumentis nituntur illi , qui in hoc errore fuerunt . Nam fuisse quosdam testatur Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba : Non me autem latuerunt ea , quæ ab aliquibus imperite tumultuantibus jactantur , qui dicunt oportere in his versari , quæ fidem continent , externa autem , & quæ sunt supervacanea , transilire , quæ nos frustra contemunt , & detinent in iis , quæ ad fidem nihil conferunt . Alii autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam , ut quæ profecta sit a maligno aliquo inventore . Et rursus eodem libro , Nonnulli , ait , qui se putant esse ingeniosos , nec Philosophiam attingere volunt , nec Dialecticam , sed nec contemplationem discere naturalem , sed solam & nudam fidem requirunt , perinde ac si cum nullam vitis curam gesserint , velint ab initio statim botros accipere . Dicitur autem dominus vitis allegorice , a quo cum diligentia & agri colendi arte , quæ fit ratione , ac sermone , fructus est vindemiandus , &c.

Lutherus etiam , qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit Camarinam confluere , non modo asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam , verum etiam omnes

speculativas disciplinas errores esse . Scilicet morum Philosophiam novus hic Socrates mirifice complexus est : quæ in contemplatione versatur , eam solum damnat . Cornelius quoque Agrippa , vir post hominum memoriam vanissimus , in suo illo libro , qui de vanitate scientiarum inscribitur , non sicut Zethus ille Pacuvianus , Philosophiæ solum , sed omnibus humanis disciplinis , atque adeo divinis bellum indixit . Atque horum hominum ingenium quale esse soleat , non est necesse disputare : est enim in promptu . Facile siquidem intelligitur , quamobrem isti discipulos suos a facultatibus , quæ ratione constant , alienos esse velint .

Quemadmodum enim Epicurus rejicit Dialecticam , Alfaquni etiam Machumetis Saracenos procul ab omnibus disciplinis abducunt , quoniam intelligunt disciplinas , artesque omnes rationales doctrinæ perversæ esse contrarias : ita Lutherani , nequando a discipulis errores sectæ absurdissimi deprehendantur , cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione sevocare . Sed enim cum veritas veritati nunquam adversetur , consentiat semper , & subserviat , jure ac merito scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias , tanquam ancillas , ad artem & ministerium veræ sapientiæ advocarunt . Id , quod Julianus invidens , Christianis lege interdixit studiis bonarum artium . Socrates libro tertio historiæ ecclesiasticæ capite 12. & 16. Sozomenus libro sexto historiæ tripartitæ , capite 37. Quapropter mirari non desino , morem ejiciendi humanas rationes , cum in Theologia differitur , in quibusdam etiam catholicorum Gymnasiis insertum esse , haud parva certe jactura ecclesiasticæ disciplinæ , si illa consuetudo invalescat . Erunt enim ii , si ita res procedit , optimi , præstantissimique Theologi , qui plurima loca memoria tenuerint , & , quod jurisperitis objicitur , qui Elenchi fuerint librorum & indices . Id , quod in Germania , regnante Luthero , accidit , ut sutores , qui novum Testamentum memoriæ mandarant , magni , & præclari Theologi haberentur : atque adeo mulierculæ , quoniam Evangelia , & Paulinas epistolas memoriter recitare poterant , omnium Academiarum Theologos ad disputandum provocarent , auderentque

Plutarc. de
plac. philos.
Euseb. li. 1.
præpar. Eu-
ang. c. 5.

viris

viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.

Talis scilicet est Lutherana Theologia, in qua quoniam nullum acumen, nullam ingenii specimen est, optimo quisque, splendidissimoque ingenio, quamlibet acie mentis, & veriperspicientia polleat, quamlibet rerum & divinarum, & humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium causas, effecta, antecedentia, consequentia non animo solum perlustrarit, sed etiam comprehenderit, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco forte tempestivius dicentur. Nunc ad id, quod erat institutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recensitus error refellitur.

Aures itaque ad naturæ rationes occludere, si quando a Theologis afferantur, id nos in errore maximo ducimus. Si enim cadit in Theologum aliquando, ut de rebus humanis philosophetur, quod profecto cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, causa est, cur naturales argumentationes a Theologia pellamus, ne, ut quæ divina sit, humanis adminiculis eguisse videatur? Non egeat his, esto: cum suis, hoc est, divinis quasi lineis continetur. At volumus ne nos Theologum, qui solum divina calleat, in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest, ratione animi sublata non dico inter rusticum & Theologum, sed inter Theologum & pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusmodi? Quæ vero ista sit mens, vel quæ hominis ratio potius, si nec philosophiam, nec Dialecticam habeat, nec ullam omnino humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem, Christianæ doctrinæ professores duabus quasi indutos esse personis; quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, a qua omnis argumentatio naturæ trahitur, & ex qua ratio inveniendi argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ proprie Theologis est attributa, unde argumenta expe-

stantur, quæ propria sunt Theologicæ facultatis. Deponat igitur Theologus personam hominis, si ita placet, cum divina tractat; cum vero tractat humana, quænam, rogo, stultitia erit, hominem ex homine tollere? Quidquam in quacunque disputatione, sive de humanis, sive de divinis differatur, utramlibet personam deponere, stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quam vel pedem abjicere, cum caput munus suum explet, vel caput tollere, cum pes munere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi; quin etiam, ut Apostolus monet, non potest caput dicere pedibus, Non estis mihi necessarii. Sic nimirum, cum nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obsit, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propria functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porro qui Theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata sola scripturarum fide metitur, hic, si in ea opinione persistat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, nec Theologiam colere, tuerique possit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, sæpe enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales disciplinas Theologo auferunt, hi suam illi rationem eripiunt; quoniam si veritatem, quæ in disciplinis cernitur & hominis intelligentia, a ratione tollas, jacebit profecto, vel nulla erit potius. Nec fides rursus se ipsa sola sine doctrina, & ratione tutari potest. Nam philosophia, & omni ratione disputandi sublata, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si adversariis non resistat. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod sola fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat. Cum enim sit homo rationalis, est illi ingenita ratiocinatio, sive agat secum quid, sive cum altero, sive velit humana, seu divina cognoscere. Quare ubi ubi homines differunt, rationem naturalem repellere nec debent, nec vero possunt, nisi homines esse desierint. Ratio enim

1. Cor. 12.

res

res omnes continet, quoquo te verte-
ris, præsto est, nulla disputatione ex-
cluditur. Quamobrem qui naturalem
rationem ab usu Theologiæ remotam
esse volunt, ii omnem a Theologia
disputationem excludunt: sine qua ta-
men, quid in unaquaque re verum
sit, discerni & comprehendere non va-
let. Quocirca hoc quidem constat,
ut opinor, Theologis inter Theologos
necessariam esse rationem: quæ est di-
sputationis cujusque fons a natura con-
stitutus. Quid? quod gratia non tol-
lit naturam, sed perficit, nec natura
gratiam repellit, sed suscipit? sacra
igitur Theologia humanæ naturæ ra-
tionem non abjiciet. Multa etiam in
Theologiæ principiis continentur, ut
alio quodam loco diximus, quæ nisi
naturali ratione, & discursu interveni-
ente, intelligi, & explicari non pos-
sunt. In principiis vero ipsis hæere,
& consequentibus, & repugnantibus o-
culorum aciem sevocare stultum erit.
Rationem item si a Theologia submo-
veas, Theologia ipsa & rem amittet &
nomen. Nec enim quicquam aliud est
Theologia, si interpretari velis, quam
sermo, ratioque de Deo. Si autem
rem ipsam quæras, est, ut a veteri-
bus Theologis definitur, rerum divi-
narum scientia. Scientia vero, ut A-
ristoteles demonstravit, non nisi per
syllogismum quæritur. Quod si etiam
illud addimus, quod recte addi potest,
nihil esse fere, cujus in scriptura sa-
cra mentio non fiat, non angelum,
non animam, non aerem, non ignem,
non aquam, non cælum, non terram;
concedatur profecto verum esse, si or-
nate, & erudite hæc Theologus ex-
plicare velit, Philosophiam, hoc est,
rerum hujusmodi intelligentiam cum
habiturum. Maximum itaque ornamen-
tum Theologiæ tollit, qui ex ea tol-
lit Philosophiam, qua scriptura etiam
ipsa divina, nedum humana ratio ex-
colitur. Ac mea quidem sententia, o-
mnis institutio Theologiæ humanæ ra-
tionis adjumenta desiderat, sed illa in
primis, in qua de rebus naturæ dis-
seritur. Dissertitur autem de hujusmodi
sæpenumero. Atque ut illud omittam,
quod sacra doctrina mores naturæ mo-
derationi consentaneos præscribit, vi-
tia rationi contraria refutat, quo lo-
co sive in schola de hisce definias
quicquam, sive populo in concione per-
suadeas recta, prava dissuadeas, natu-

re, rationis, Philosophiæ opem con-
temnere, amentis erit: hoc tamen ex-
peditum est, multa in sacris literis ha-
beri, quæ sine Philosophiæ, Arithme-
ticæ, Geometriæ, Geographiæ, A-
stronomiæque subsidiis expediri non
queunt. Pleni exemplorum sunt sacri
libri, cum sæpe alias, tum maxime,
ubi rerum naturalium quasi miracula,
quæ in disciplinis humanis explicantur,
a Salomone, Davide, Job, & cæte-
ris Prophetis in diviniæ vel potentiæ,
vel sapientiæ commendationem afferun-
tur. Quod quoniam in tertio decimo li-
bro fuisse sumus ac diligenter persecu-
turi, non libet in præsentia exponere.
Nunc enim satis est fuisse demonstra-
tum, rationes humanas homini Theo-
logo non solum utiles, sed etiam ne-
cessarias esse. Homo quippe, rationem
omnem tollens, Theologus, ex aucto-
ritate omnia statuens, esse certe nullo
modo potest. Quo etiam magis vitu-
peranda est rei maxime necessariæ tam
noxia reprehensio. Una est enim Phi-
losophia in rebus humanis, de cujus
utilitate Ecclesiæ scriptores eodem o-
mnino ore consentiunt, quamquam a Lu-
theranis ipsa contemnitur, & fallacia quæ-
dam atque ostentatio esse dicitur. Qui
autem hoc dicunt, aut nihil contra na-
turæ rationem existimant se dicere, aut
censent se gigantum more bellare cum
diis, id est, naturæ repugnare. Si ni-
hil existimant dissonum rationi se do-
cere, quid cum illis differas, qui ra-
tionem naturalem homini theologo e-
ripere, non intelligunt rationi esse con-
trarium? Sin adversari quidem rationi
putant: errant in eo turpiter, quod
homini rationali errorem rationi adver-
sum suadere se posse credunt. Abeant
igitur, & quoniam cum hominibus ho-
mines nec ratiocinari, nec philosopha-
ri volunt, ei qui sit ex pecudum gene-
re (sunt enim quidam homines non re,
sed nomine) se suamque Theologiam
insinuent.

CAPUT V.

*Philosophiam Theologo necessariam
ostendit.*

Porro ut ad illud, quod de eccle-
siasticorum auctorum consensu di-
ximus, revertamur, Clemens Alexand.

1. stro. lib. & a nobis stat, & multas etiam causas affert, cur Philosophia sit Theologo necessaria. Unam ad philosophos edocendos; simili enim edocemur simile. Sicut ergo Apostolus Hebræis Hebræus factus est, atque adeo omnia omnibus, ut omnes lucrificeret: ita Theologiæ professor fiat necesse est Philosophus Philosophis, ut hos convenientius faciliusque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quæ ei conveniunt, & quæ sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam 5. lib. Strom. resumit. Alteram affert ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces Philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi & refellendi artem persequamur? Tertiam, quod varia ac multiplex præceptoris doctrina & delectat, & admirationem adfert, atque adeo auditores captat. Quod varie item multifor mi argumento suadetur, id firmitus hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait in omni sapientia, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo. In omni, inquit, sapientia, hoc est, divina & humana, ut cuiusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. Astitit præterea Regina a dextris Christi, circumdata varietate. Ad hæc quomodo ferri ac silicis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu, & disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utranque partem differendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quod si inutilis esset sapienti philosophia, quorsum Deus Salomoni philosophiam indidisset? Dedit autem illi Deus horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, divisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgultorum. Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est vero Deus, qui utilia docet, ut Esaias ait, certe illa non potest esse Theologo noxia, sed erit potius accommodata. Et si hæc scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicit Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo e-

Coloss. 1.

Psalm. 44.

Sap. 7.

tiam, quod athleta, qui non se prius instruxit ad certamen, jure contemnitur. Qui ergo ad certandum cum fidei adversariis multifor mibus non est etiam multifor mi disciplina instructus, is non est dignus, qui in perfectis Theologis habeatur. Insuper dividere, inquit, voces, quæ in scriptura afferuntur ancipites, Theologo necessarium erit, ne ex amphibolia & eludat & eludatur. Hoc autem præstare, sine Grammaticæ artis auxilio non poterit. Quod si Grammatica semel admittitur, quid ni Dialectica? quid ni Philosophia? An volunt Grammatici sibi solis Theologiam vendicare, cæteros omnes, Dialecticos, Physicos, Astronomos, Geometras ab illius participatione secludere? Id quoniam constat esse vanissimum, fateamur necesse est, humanas disciplinas Theologo esse perutiles. Quod si non sunt, inquit Clemens, adhuc necesse est illas addiscere, ut rite valeant damnari. Qua enim fronte de his sententiam ferimus, quæ perspecta, & cognita non habemus? Hætenus Clement, Alex. secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, iudicio arbitrioque nostro quantum, quoque modo videtur, e fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Eusebius auctor est lib. sexto ecclesiast. hist. cap. 15. Philosophiæ studia detrectantibus respondet, se huic quidem operam navasse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo, Panthani, Heraclæ, aliorumque similium, qui cum essent doctores Apostolici, nihilo secius Philosophorum libros legere, & in Philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus Philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuere solent: dicere vero solitum, non parum ad intelligentiam scripturarum emolumentum fidelibus conferri, si in liberalibus & philosophicis literis exercerentur. nostræ enim philosophiæ partes Græcos anteveritisse, nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens falsitas vindicasset. Vide etiam Eusebium lib. 4. cap. 7. & Sozomenum lib. 3. hist. suæ, c. 15. Theodoretus quoque lib. 8. hist. tripar. c. 8. Didymum refert Gramma-

In versione
Muscul. ha-
bentur hæc,
c. 18. & 20.

CAPUT VI.

ticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quod adversus mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quando adversum eos ipsorum armis utimur. Socra. 3. lib. c. 16. & Damascus 4. lib. c. 18. Neque statim prava opinione fallaris, contra hostes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes pene omnium doctorum Ecclesiae libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoretus ait, hujusmodi disciplinis veritatem, nempe fidei, non erudiri, id significat, non his Evangelium quasi tignis fulciri, aut inde Catholicae veritatis probationem pendere. Alioqui viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quae fidei nostrae ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inferuerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio hist. Ecclesi. cap. 25. & lib. 9. cap. 8. Melito rursus apud eundem lib. 4. cap. 26. Justinus quoque, eodem Eusebio referente lib. 4. cap. 8. Tertullianus praeterea in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit lib. 2. cap. 24. Lucianus denique Martyr, & summa eruditione vir eodem Eusebio auctore, lib. 9. cap. 6. Non hic refero Damascenum 4. lib. cap. 4. non Epipha. haeresi 76. non Aug. lib. 1. de mo. Ecclesi. & toto primo adversus Cresconium libro, qui ut Grammaticus Dialecticam in Augustino damnabat. Et de utili. cre. c. 97. & contra epist. Funda. c. 4. & 18. de civi. c. 41. Non Bedam 37. d. c. Turbatur. non Hiero. ea. d. c. Si quis artem, & c. Qui de mensa. non Syn. Euge. Papa, cap. De quibusdam, non Clemen. c. Relatum. Haec inquam, & alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentius persecuturus. Id modo constat, clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quae rationi naturae consentiunt, sed etiam ad ea, quae lumen naturae superant, humanis rationibus usos esse: eisdemque ab Ethnicis calumniantibus Christianam religionem asseruisse.

Apostolos, aliosque sanctos viros, naturae etiam rationibus usos evincit.

Sed quoniam haereticis proclive est veterum patrum usum auctoritatemque contemnere, ostendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrina, & exemplis rationes naturales in Theologiam invecas: his adductos exteros ad fidem, confirmatos fratres, invitatos dociles, repulsos repugnantes. Adducuntur primum ratione exteri ad fidem, & quasi praeparantur. Deus quippe ad fidem in mortaliu mentes inducendam naturae incitamentis utitur, ut primo loco fusius explicatum est. Hinc etenim & resurrectionis suae oculos testes protulit, & miracula doctrinae conjunxit; nimirum, ut Apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Epipha. lib. 2. haere. 51. docet, & Ambr. in commen. epist. ad Rom. cap. 1. Testis, ait, doctrinae virtus est, ut quia quod praedicatur, incredibile mundo est, gestis fieret credibile. Et Beda lib. 3. in Luc. c. 7. Concessa, inquit, primo potestate signorum, misit praedicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus ostensa. Signis ergo & miraculis via fidei, per sensus & rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus vir prudens, cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini. Sic Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere filius Dei erat iste. Petrus etiam ac Paulus quo suavius audientes ad fidem resurrectionis allicerent, ratione naturae ostendunt, locum illum scripturae, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco, Christi resurrectionem insinuat audientibus, primum testium oculatorum certissimo testimonio, deinde evidentia miraculi editi. Nos, ait, testes hujus sumus. Et mox, In nomine ejus, inquit, hunc, quem vos videris & nostis, Deus confirmavit, & dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resur-

Cle. Alex. lb. 1. & 7. Strom. c. 8.

Acto. 1. 3. 13.

Acto. 13.

Matth. 27.

Luc. 23.

Acto. 1. 2. & 13.

Acto. 3.

rectionem suadere conatur. Nec frustra tamen; multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, præcedentibus, sed, sequentibus signis: nec, Sermone inferente, sed confirmante, Marci ultimo cap. Ita Hieronymus in octavum Matthæi caput annotat, Dominum, post sermonem illum montis, egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia, Viri fratres, inquit, qui novit corda, Deus testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum, & cæt. Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes, quanta Deus fecisset signa in gentibus. En quæ acciderant res externæ & sensuum testimonia referuntur, in controversia etiam fidei apud catholicos dirimenda. Atque in concilio illo legem de abstinendo a sanguine & suffocato, idolothyto & fornicatione, Apostoli nullo modo tulissent, nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem probandam idonea viderentur. Nō modo igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra Ecclesiam sunt, humanis rationibus Theologo licet uti. Id vero eo loco magis, ut ante jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, five alienis seu nostris persuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, ut Acto. 14. legitur. Nam cum sacerdos & populus Barnabæ & Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoque ratione ipsi contradixerunt. Viri, inquit, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis converti ab his vanis ad Deum vivum, qui fecit cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, &c. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, bene faciens de cælo, dans pluvias & tempora fructifera, &c. Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, quemadmodum hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maxime consentaneum, ut Theologus de divinis quoque differens, huiusmodi etiam naturalium rerum testi-

moniis utatur. Nam & Act. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quod cæli & terræ sit dominus, & det ipse omnibus vitam & inspirationem & omnia. Probat item, Deum non esse longe ab unoquoque nostrum, quoniam in ipso vivimus, movemur, & sumus. Ac Propheta Psal. 138. ostendit Deum cognoscere nos & intima nostra, qui formavit nos, & posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes & Ps. 93. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod ante ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici invitarique ad fidem, sin vero fideles, confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quod si indociles sunt & repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim & seniores videntes Petri constantiam & Joannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Cæcus quoque ille apud Joannem Judæos Christo adversos, naturæ ratione eludit inquit: In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Dominus item Matt. 12. eos, qui calumniantur, quod in sabbato curasset ægrotum, naturali & ratione & exemplo refellit; & Matt. 22. Sadducæos refutat duobus principiis positus. Quorum unum erat Exodi testimonium illud, Ego sum Deus Abraham, Isaac & Jacob: quo posito, & adversariorum consensu approbato, alterum Christus e ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci, & Jacobianimas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contra fidei adversarios multum valent. Nec sunt arma Saulis, quæ pugilem Christi magis gravent, quam juvent, ut quidam inepte per allegoriam argumentantur: sed si allegoriis agendum est, sunt potius gladius Goliath, quem cum ipsi e manibus extorseris, suo illum gladio jugulas. Sed ajunt, Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio

Acto. 4

Joan. 9

Exod. 3

vero dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor: credo, confirmor. Repugno: confundor. Ratione non domina, sed administra, syllogismo non presidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cum reliquorum apostolorum tum vero maxime Pauli epistolas & adversarios concidere, & fidei domesticos instruere non scripturarum modo testimoniis, verum etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc differendi morem a Christo Domino profectum, ab Apostolis repetitum, a Sanctis auctoribus confirmatum, Theologis non solum utiliter, sed etiam necessario usurpari.

CAPUT VII.

Extrema quorundam Theologorum vitia in usu Philosophiæ castigantur.

IN hoc tamen disciplinarum genere Theologiæ professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Qua in re etiam in Theologia multa peccantur, ut illi, qui Div. Thomæ Scotique opiniones vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris & focis. Quamvis autem qui nihil certo comprehendere posse existimarunt, multa illi absurde dixerint, hoc præclare tamen, debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi, quæ contra, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ a sapientia diffidet plurimum. Sed hoc vitium effugere qui volet, non satis est, si ad res considerandas adhibeat & tempus & diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, a doctissimis quibusque interroganda adhibeat & curam, & modestiam. Qui vero in Academiis Christiani orbis insignibus literas discunt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & juvenum exercitissimorum quotidiana conflictatione vexati, vitium huiusmodi vitare facilius possunt. Præclare autem cum eo agetur,

cui præceptor contigerit & eruditus & pius; qui cum certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinat, utiles & necessarias seligat, doceatque discipulos esse quandam doctam, ut ita dicam, ignorantiam, sapientiusque esse, quædam nescire, quam scire. Alterum enim est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam e nostris peccasse video; ut eas quoque quæstiones latissime persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere; qui nec quicquam nisi opportunis & loco & tempore tractavere, nec quæstiones illas persecuti sunt, quæ juvenum ingenia obruerent, non juvarent. Nostri autem Theologi, importunis vel locis, longa de his oratione differunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio individuationis, (sic enim inscribunt) de distinctione quantitatis a re quanta, de maximo & minimo, de infinito, de intensione, & remissione, de proportionibus & gradibus, deque aliis huiusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec esse ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis & diligentiae adhibuissem, animo vel informare non poteram? Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui hæc tractarunt. Quid vero illas nunc quæstiones referamus? num Deus materiam possit facere sine forma, num plures angelos ejusdem speciei concedere, num continuum in omnes suas partes dividere, num relationem a subiecto separare, aliasque multo vaniores, quas scribere hic nec libet, nec decet, ne, qui in hunc forte locum inciderunt, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modo, ut inquit ille, jure laudabitur, verum ut id fiat, erit etiam summopere necessarium, si Theologi perfecti pleneque sapientes esse volumus. prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet, ut si

adamarit captivam mulierem, id est, sapientiam secularem, decalvet eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet. Multos enim tunc scetus captiva dabit, & de Moabitide efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

Que sit hujus loci firmitas in Theologica disciplina.

QUibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in Theologia firmus, an potius infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cum naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quas Dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certo evidenterque conficiunt. Incertæ vero, quæ licet probabiles sint, conjecturis tamen huc atque illuc trahuntur; nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: Non longe est Deus ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, sumus, Acto. 17. illud item, Qui plantavit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Psalm. 93. Atque illud etiam, Edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Lucæ 10. & 1. Corint. 9. Probabile argumentum hoc est, quo Petrus Actorum 2. utitur: Non enim ebrii sunt hi, cum sit hora diei tertia. Ita paret, naturæ argumentationes, quæ in usum Theologiæ veniunt, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse questionem, & nullo loco veritatem fixam constantemque persistere, ii & in naturam ipsam, & in Deum impii sunt. Sapienter siquidem Apostolus, cum rationes a natura profectas manifestas esse dixisset, tum demum ad Deum eas auctorem revocavit. Quod notum est Dei, inquit, manifestum est illis. Deus enim illis manifestavit. Num per angelos? Num per prophetas? Num per Apostolos? Minime id quidem: Sed invisibilia Dei, ait, a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Conspiciuntur igitur & certæ sunt quandoque naturæ ratio-

Rom. 1.

nes. Vani namque sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex. A magnitudine etiam speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Evidentes itaque sunt, atque adeo firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergo speculativæ disciplinæ, quæ ex hujusmodi argumentationibus constantur & efficiuntur, errores sunt, inanesque fallaciæ. Quod Lutherus non stulte modo, verum impie etiam asseruit. Quod enim humana scientia atque sapientia omnis a Deo sit, non solum illo Apostoli testimonio, quod modo posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ a Clemente Alexandrino referuntur. Unum est illud, Omnis sapientia a Domino Deo est. Alterum illud, Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia & intelligentia ad excogitandum quicquid fabrefieri potest, &c. Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem, & primum sapientiæ cujusque principium referenda est. Ex quo, & multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam ajunt, eos non solum stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippe veritas est, & ab eo error est nullus. Qua ex re facile etiam intelligitur, cum Philosophiæ rationes a divina veritate sint sumptæ atque petitiæ, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ, naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, a Deo est. Illa enim, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, & Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ita non minus a Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quam si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modo stultum est, quod August. 4. de Trinit. docet, verum etiam impium, quod hoc nos loco abunde docuimus. Qui quidem locus concludi jam poterat, nisi prius argumen-

Sap. 13.

Eccle. 1.

Exod. 31.

Joan. 1.

Psalm. 4.

Cap. 6.

tis

tis illis respondendum esset, quæ hæretici contra posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

CAPUT IX.

Satisfacit argumentis Capite secundo propositis.

Respon.
ad 1.

Pincipio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dum faciunt, veteribus sunt injurii. Quid enim est aliud humanas scientias omnes a patribus condemnari, quam eos fuisse non modo imperitos, verum etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones inquirat, similitudines comparat, & rebus visibilibus adjungit atque annectit invisibiles. Quia mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, haud sane intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia vero longum esset alia loca ex eisdem ipsis patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet nisi unum solum ex Augustino referre, in illo etiam ipso libro contra Felicem Manichæum, cujus testimonium nobis isti vel maxime objiciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset, qui auderent auctoritatem ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco & gradu commendat, inquit, Fidei imperator clementissimus & per conventus celeberrimos populorum, atque gentium, sedesque ipsas Apostolorum arce auctoritatis munivit ecclesiam, & per pauciores pie doctos copiosissimis apparatus etiam invictissimæ rationis armavit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis jam in tuto positos fortissima ratione pugnetur. Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cum enim apud illum ratio cum auctoritate confertur, jacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquam ille tamen has duas argumentandi virtutes ita sejungit, quasi possit quisquam, qui non idem simul & ratione & auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippe armat fide, doctum etiam ratione.

Non igitur humanas disciplinas, naturalesve earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos, qui cum in unitate catholica non sint, & Christiano tamen nomine gloriantur, audent imperitos quasi ratione traducere: quia jacere se abjectissime sentiunt, si eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur, ut ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui Philosophiam Evangelii præferunt, quibus Averroes Paulus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Plato non divinus, sed Deus, cujusmodi nos ipsi præsertim in Italia vidimus multos, qui scriptura sacra neglecta, ad horum Philosophorum doctrinas tanquam ad Syrenum scopulos adhærebant, postque galeros etiam & insulas non Prophetas, non Apostolos, non Evangelistas, sed Cicerones, Platones, Aristoteles personabant. Eos quoque sacerdotes patres nostri reprehendunt, qui plus nimio philosophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus & gravissimis, & maxime necessariis oportebat esse districtos, eos philosophiæ studiis præpediri. Basilus certe ac Gregorius tredecim annis, ut literis sacris totos se dederent, sapientiæ secularis libris omnibus valedixerunt. Testatur etiam de se in epistol. ad Galat. Hieronymus, annis quindecim nullum sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porro Alexandrinus hujusmodi viris, qui in ecclesia doctores perfecti & absoluti esse debent, Philosophiæ studia, causa solum relaxandi animi, in otio permittit, & quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, sapientia misit, admonuere patres, disciplinas, quas vocant liberales, Theologiæ subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illarum studiorum, ne ancillarum amatoris delectatus, dominam, hoc est, veram sapientiam negligat; qui etiam curaturum, ut si Agar Ægyptia Abrahami complexibus insolescit, ejiciatur foras atque exulet, nec finatur aut Ismael Isaac simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere. Affligat ancillam domina & corrigat, habeat in manibus, utatur ea ut libitum fuerit. Si enim modesta, erit utilis: quæ, cum ei præter modum indulgetur, est etiam perniciofa. Fugax est enim

Lib. 10. hist.
sux cap. 9.
Ruffinus.

Lib. 6. Stro.

Prov. 9.

Clemens 1.
Stroma.
Genes. 16.
& 21.

Hieronymus.
sermo in
Prophetis
incultus
liquando
non placuit.

enim vita nostra, & quod plus temporis studiis humanis impartimur, id divinis adimamus necesse est, quibus nos Christi religio consecravimus. Qui doctrinis item liberalibus nimium vacant, ii fere errores imbibunt, qui vix elui possunt. Qua de re lege quoque cautum est in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione decima. Est etiam lex apud nostros sanctissima, quæ in huiusmodi disciplinis solum adolescentes, neque omnes, sed ingeniosos exercet. Grandioribus autem natu, ingenioque tardiore studia hæc interdicit. Quod si legem perumpunt quidem, aut in philosophia & dialectica plus temporis & curæ sumunt, quam æquum est, non propter istorum vitium est aut Philosophia speculativa, aut scholastica Theologia, quæ illam in usum suum vendicat, contumeliose vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiunt, quæ vulgi etiam sermone teruntur, Nequid nimis, Modus omnibus in rebus est optimus, & quod versibus persecutus est Horatius, Est modus in rebus, sunt certi denique fines: cæteraque gravissime. Notum enim lectoribus carmen. Utrumque itaque vitium reprehendimus, & eorum, qui Aristotelis Platonisque libros diu noctuque versant, & eorum, ac multo etiam magis, qui cum omni rerum naturalium cognitione vacui sint, ubi primoribus, quod ajunt, labris sacras literas degustarint, tum se Theologos absolutissimos profiterentur, tum Philosophiam quasi rebus Theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad sanctorum testimonia satis dixisse videmur.

Respon.
ad 2.

E sacris vero literis Ecclesiasticis primum testimonium objicitur. Cujus tamen veram germanamque intelligentiam facile assequemur, si libri totius quasi scopum & mentem teneamus. Salomonis autem eo libro præcipuum institutum est, declarare, quisnam sit hominis ille finis, gratia cujus sit conditus, hoc est, quonam loco humana felicitas sita sit. Nam cætera, quæ Ecclesiastes ea concione differit, huc demum pertinent & revolvuntur omnia. Ponit igitur a principio statim generale pronunciatum illud, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quo significat, nulla hujus seculi bona ea esse, quæ finem homini suum exhibere possint, veramque illi præstare fe-

licitatem. Hoc enim sensu res omnes vanas Sapiens vocat. Nec absurde id quidem. Vanum nanque id definiri solet, quod sine caret, seu ad finem, qui quæritur, otiosum est. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, in quibus quietem homo si quærat, non inveniat: felicitatem si expectet, frustra expectet: finem suum si persequi ac tenere cupiat, vanus fiat. Themate igitur in hunc sensum ab initio concionis posito, quo universa hujus mundi bona Salomon complexus est, tum deinde figillatim omnia persequitur, ostenditque non in sapientia, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem esse locandam. Monstrat autem primo capite, per humanas disciplinas hominem non beari. Id quam apte & divine probet, non est hujus loci exponere. Tantum sunt lectores admonendi, ut ne Aristotelis vario versentur errore, qui in contemplatione rerum supremarum summum hominis bonum collocavit. Qui si loqueretur de mentibus corpore solatis, & vitæ futuræ felicitatem quæreret, nobis, id est Divi Thomæ familiæ, aliquid profecto diceret. Sed cum de immortalitate animi tum hoc, tum illud, nec idem dicat semper, quidque potissimum sentiat, difficile sit intelligere, de altera profecto vita, quam vel non habebat exploratam, vel penitus ignorabat, ecquid dicturus erat homo aut impius, aut certe varius & anceps, sensuumque præsidio destitutus, quibus ille administris in judicio rerum omnium utebatur? De felicitate igitur præsentis vitæ loquitur. Hinc enim in Ethicis & Politicis opes, divitias, amicos, salutem, cæteraque hujusmodi caduca etiam & temporaria bona, quasi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bona fort. sine exterioribus bonis, quorum fortuna, ut ait, est domina, negat aliquem felicem esse. Quam ob rem de judicio Aristotelis dubitari non potest: recte ne autem dixerit an secus, de eo fortasse dubitari potest. Verum qui Ecclesiasticis hoc primum caput intellexerit, is jam sine dubio poterit Aristotelis errorem facile deprehendere. Nam cuiusmodi felicitatem habebit superna illa ac supercœlestia contemplando, animus tanta mole corporis non onustus, sed obrutus? Cogitationes, inquit Sapiens, mortalium timidæ, & in-

2. Physic.
Arist.

10. Ethic.

Hieron. in
c. Eccl. 10.
Lege, inquit, Plat.
Aristot. revolve
versutias: Zenonem &
Carneadem diligentius
intuere, & probabis
verum esse, quod dicitur,
Labor stultorum affliget eos.
Veritatem illi quidem
omni studio quesierunt:
sed quia non habuerunt
ducem, & prævium itin-
eris, & humanis
sensibus rati sunt se
comprehendere posse
sapientiam.

ad civitatē
minime
pervenit.
De qua in
Psalmo di-
citur: Dñe
in civitate
tua imagi-
nem ipsorū
dissipabis.
Omnes e-
nim um-
bras, & di-
versas ima-
gines atque
personas
quas sibi in
variis dog-
matibus in-
duerunt, in
urbe sua
Dominus
dissipabit.
Sap. 9.

Eccl. 7. Alta
profunditas,
quis inve-
niet eam?
Lustravi u-
niversa ani-
mo meo, ut
quærerem
sapientiam,
&c. & post,
virum de
mille &c.
& c. 8. Ap-
posui cor
meum ut
scirem, &c.
& post, Et
intellexi,
quod omni-
um &c.
Eccl. 1.
Qui addit
scientiam,
addit & la-
borem
Eccl. 1.
Non satia-
tur oculus
visu, nec au-
dis auditu
impletur.
& 7. dixi,
sapiens effi-
ciat, & ipsa
longius re-
cessit a me.

certæ providentiæ nostræ. Corpus e-
nim, quod corrumpitur, aggravat a-
nimam, & terrena inhabitatio depri-
mit sensum multa cogitantem. Et dif-
ficile æstimamus quæ in terra sunt, &
quæ in prospectu sunt, invenimus cum
labore: quæ in cælis sunt autem quis
investigabit? * Ecclesiastes quoque pri-
mo, Cunctæ, ait, res difficiles: non
potest eas homo explicare sermone.
Miranda sane, & digna Salomone
sententia, quæ declarat id, quod Ari-
stoteles quoque ipse severe atque pru-
denter dixit, mentis nostræ aciem
non aliter ad ea quæ manifestissima
sunt caligare, quam nocturnæ oculos ad
fulgorem solis. Quo magis Aristote-
lis consilium nonnulli, ac recte illi
quidem, admirantur, quod cum non
ignoraret, quam infirmæ essent inge-
nii nostri vires, memoria angusta,
fluxa, infidelis; acumen retusum, im-
peditum, debile; segnis diligentia &
tarda: in eo constituerit felicitatem,
quod adeo in hac vita tenue est &
exiguum, adeo obscurum & imperfe-
ctum, adeo infirmum & instabile, ad-
eo non per se idoneum ad beandum,
adeo denique paucorum hominum, ut
nihil propemodum habere videatur ex
his, quæ veræ felicitatis definitio con-
tinet. Qualis enim felicitas est, quæ
frequentissime intercipitur, & rebus
abjectissimis cedit? quæ non est com-
mune bonum humani generis, sed quod
paucissimi consequi ac tenere possint?
ad quam si omnes homines, ut par
est, ad finem suum conarentur, res
publica omnis interiret? quæ aucta
hominis requiem non augeat, sed la-
borem? quæ hominis desiderium non
satiat, sed excitet? humana quippe
mens, quandiu hic vivitur, rerum co-
gnitione torqueri potest, satiari non
potest. Maneat igitur, vitæ hujus fe-
licitatem in primæ Philosophiæ usu,
hoc est, in rerum immaterialium con-
templatione non consistere, ut quam
morbus tollere valeat, dolor interci-
dere, inopia interturbare. Nam si ad
hanc Aristotelicam felicitatem necessa-
rius est aliorum etiam bonorum qua-
si concentus, talem nobis felicem A-
ristoteles fingit, qualis, ut arbitror,
nemo unquam erit: & ut confirmare
possum, nemo certe fuit. Quid, quod
ut idem Aristoteles in libro de bona
fortuna tradit, ubi plurimus intelle-
ctus, ibi minima fortuna, ubi autem

plurima fortuna, ibi minimus intelle-
ctus? Ecclesiastes cap. 9. Vidi, ait,
nec sapientium panem, nec doctorum
divitias, nec artificum gratiam, sed
esse tempus casumque in omnibus. Qua-
igitur ratione fortunæ bona ad felici-
tatem necessaria esse dicemus, quæ ca-
sui subjecta insipienti, quam sapienti
magis obveniunt? Quanto sapientius
Salomon hominis finem, qualis in hac
mortali vita quæri potest, in Dei ti-
more & amore constituit? Deum ti-
me, inquit, & mandata ejus serva,
hoc est omnis homo. Atque sententiæ
huic reliqua omnis divina scriptura con-
sentit. Beatus vir, ait, qui timet Do-
minum, in mandatis ejus volet nimis.
Et, Beati omnes qui timeant Dominum,
qui ambulant in viis ejus. Et, Beati
immaculati in via, &c. Et apud Mat-
thæum Dominus, Beati, inquit, qui
esuriunt & sitiunt justitiam. Et, Bea-
ti mundo corde. Nimirum in præsen-
ti seculo aut hæc beatitudo est, aut
nulla omnino est. Per hanc enim ve-
ram & perfectam felicitatem assequi-
mur, per hanc etiam summe beato,
hoc est, Deo maxime appropinqua-
mus. Quemadmodum autem quo quid-
que est maxime calido propinquius ac
similius, eo calidius est: ita quo quis
Deo est in hac vita proximior, ac si-
milior, eo beator ac felicior erit.
Paulus etiam Apostolus, non modo
D. Thomas, dixit, dilectionem Dei in
hac vita cognitioni scientiæque præsta-
re. In dilectione itaque Dei hujus vi-
tæ felicitas sita est, non in cognitio-
ne. Nec si rerum terrestrium atque
cælestium cognitio, quam naturales in
homine disciplinæ pariunt, neminem
facere felicem potest, statim est a Sa-
lomone damnata. Sed studium huma-
næ scientiæ occupationem vocat pes-
simam, quod molestissima sit. Malum
enim in scripturis interdum non pro
culpa, sed pro pœna usurpatur. Idem
quoque studium vanitatem nuncupat,
quod nec homini finem suum præstat,
& ad veram felicitatem consequendam
otiosum est. Hoc vero testimonio si
adversum liberales scientias abutimur,
vituperemus simul opes, divitias, re-
gna, artes, omnia denique, quæ sub
sole fiunt. Nam eadem de his quoque
Sapiens dixit. Illud quoniam stultissi-
mum est, fateamur omnino ex verbis
Ecclesiastis nihil contra disciplinas hu-
manas confici posse.

1. Cor. 13.
2. 2. q. 3.
a. 6. ad 1.
Nam quod
Cajet. ait
dilectionē
Dei natu-
ralem vir-
tutem non
esse, absur-
dum est.

Esai. 49.
Amos 3.

Respon.
ad 3.

Cle. 1. stro.
in Cat.
Major.

1. & 6. lib.
Rom.

Coloss. 2.

Multo vero minus ex proverbii con-
ficitur : nam verba illa plane de ex-
ca voluptate intelliguntur, quam apud
Ciceronem Plato escam malorum ap-
pellat, quod ea videlicet homines ca-
pantur, ut hamo pisces. Non est Phi-
losophia meretrix illa vaga, & garru-
la, quietis impatiens, procax, blan-
da, adulatrix, preparata ad decipien-
das animas, sed, si quid tale est, est
illa Thamar, quæ causa prolis fedit in
trivio, ad quam studiosus, & fidelis
Judas declinavit, indeque genuit Pha-
res & Zaram, qui in Evangeliiis me-
morantur. Non sunt Musæ Sirenes, ut
est apud Pythagoram : castæ sunt, non
meretrices : veraces sunt, non falla-
ces. Qui Sirenum cantibus delectan-
tur, hi sunt in vitio : qui Musas a-
mant, in vitio non sunt. In epistola
autem ad Colossenses, eodem Clemen-
te auctore, non reprehendit Apostolus
Philosophiam veram, hoc est, quæ de
naturæ rebus vere sentit, sed Epicu-
ream, quæ videlicet tollit providenti-
am, & in Deorum numerum refert vo-
luptatem, & præter res corporeas
nihil esse credit. Hujusmodi ergo, a-
liæque similes Philosophorum doctri-
nas condemnat Paulus, quæ ab ipsis
auctoribus Philosophiæ nomine vendi-
tantur, cum nihil re vera minus sint,
sed ignorantium hominum traditiones,
quemadmodum eas vocat Apostolus.
Vera autem, & naturalis Philosophia
non hominum traditione, sed Dei re-
velatione habita est, ut supra ejus-
dem etiam Apostoli testimonio osten-
dimus. Cum vero eodem ipso capite
scriptum sit, Hoc autem dico, ut ne-
mo vos decipiat in sublimitate sermo-
nis, mirum est, cur Lutherus, Phi-
lippus, & alii, quos, quoniam adhuc
in Catholicis habentur, nolo hic nomi-
nari cum hæreticis lacerare, eloquen-
tiam, & omnem sublimem dicendi cha-
racterem non reprehenderint. Absur-
dum est enim, ut quibus verborum di-
sciplinae placent, his rerum cognitio
displiceat. Sed periculosa curiositas
(nam hoc dicit quidam) & nimia in
definiendis rebus obscuris audacia, &
Philosophiæ studio sunt nobis nata.
Atque idem excusatione summæ stulti-
tiæ, summæ improbitatis odium depre-
cans adjicit, se non in totum Philo-
sophiam damnandam putare. Hoc au-
tem calumniandi genus, quale sit, &
cujus hominis, quis non videt? Cer-

te non aperti, non simplicis est, non
ingenui, non justus, non viri boni : sed
versuti potius, obscuro, astuti, falla-
cis, malitiosi, callidi, veteratoris, va-
fri. Non nascuntur, mihi crede, & stu-
dio Philosophiæ vitia, sed ex errore,
& ignorantia nascuntur. Quid enim
Philosophiæ magis contrarium esse pot-
est, quam aut vana, periculosaque se-
ctari, aut quod non satis exploratum
sit & cognitum, id sine ulla dubitatio-
ne definire? Quid vero sibi vult ora-
tio illa, se non in totum philosophiam
damnandam putare? Quam igitur par-
tem philosophiæ damnat? An, ut Lu-
therus, eam, quæ contemplatur, &
cernit? Explicet, atque excutiat in-
telligentiam suam, ut videat, quæ sit
in ea species, forma, & notio philo-
sophiæ. Nos enim non more vulgi do-
ctrinam Stoicam, aut Platoniam, aut
Pythagoricam, aut Aristotelicam, phi-
losophiam appellamus : sed, ut homi-
nes definiendi periti, si interpretari vo-
lumus, studium sapientiæ, si rem ipsam
querimus, rerum humanarum, ac di-
vinarum, terrestrium atque cælestium
scientiam. Quam non dico in totum,
sed ne in partem quidem damnare,
vel insignis stultitiæ est, vel malitiæ
manifestæ. Augustinus porro libro pri-
mo de morib. eccles. cathol. cap. 21.
curiosam naturæ inquisitionem, & ni-
mium quendam amorem terrenæ sapi-
entiæ cavendum intelligit, non veram
philosophiam, quæ est amor sapientiæ
moderatus.

Jam vero quod ex priore ad Corin-
thios epistola opponitur, nihil illud
movere potest. Nam quod ait, Per-
dam sapientiam sapientium, id perin-
de est ac si dixisset, sapientiam sapi-
entium obscurabo. Quomodo? Nempe
illustrando mundum majori doctri-
næ lumine, ad quam doctrina Philo-
sophorum omnis nulla esse videatur;
sicut etiam sol fulgore suo stellarum,
lucernarumque lucem dicitur perdidisse.
Prudentiam autem prudentium De-
us reprobavit, quia non elegit, nisi
quæ stulta sunt mundi, ut confunderet
sapientes. In quem sensum fortes, &
potentes reprobasse dicitur, quia in-
firmos, & ignobiles elegit Apostolos,
ut Dei virtus magis in Evangelii præ-
dicatione claret. Quamquam Cle-
mens primo libro & quinto Stromatum
docet, non esse hic forte sermonem
de vere sapientibus & prudentibus, sed
de

Respon.
ad 4.

Id sentit
Hieron. in
Es. cap. 29.
Quin tradit
ibi, non de
quibusque
prophetiis
esse sermo-
nem, sed de
sapientibus
& magi-
stris Judæor.

rum, quos
in adventu
Christi Dei
iudicio ex-
citos cō-
stat. Peribit
ait, sapientia
a sapienti-
bus ejus, &
intellectus
prudentium
ejus abscon-
detur.

1. Tim. 6.

de his, qui sibi sapientes & prudentes viderentur. Sicut non vocatur Evangelium stultitia, quod stultitia sit, sed quod ita hujus mundi sapientibus visa sit. Nam illud, Scientia inflat, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiam hic damnat Apostolus, quam opes, regna, pulchritudinem, vires, abstinentiam, virginitatemque damna- ret is, qui hæc omnia inflare testaretur. Clemens vero Alexandrinus secundo Stromatum libro de illis hoc expo- nit, qui se sapientes existimant, cum tamen superbi sint, nihil re vera sci- entes, sed languentes circa quæstiones. Quæ intelligentia ex eo probabilior ef- ficitur, quod statim Apostolus subdit, Si quis autem se existimat scire ali- quid, nondum cognovit, quemadmo- dum oporteat eum scire. Non itaque vera scientia inflat, sed quæ videtur esse, nec est tamen, ea inflat. At se- ptimo Stromatum libro, nove exponit inflare, pro eo, quod est, facere ut magnifice sentiant, qui eam habuerint. Refert vero in hoc illud Ecclesiastici quarto capite, *ἡ σοφία ὑψοῦσ' αὐτοὺς ἀνυψώσῃ*, id est, sapientia filios suos in- flavit: sic enim vertit interpretes. Quod alii, exaltavit, Hieronymus vero, vi- tam inspiravit. Verbum autem *ἀνυψώσῃ*, elevare, & tollere est. At vero illi testimonio ex priore ad Timoth. cap. 6. Divus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum 1. cap. re- spondet in hæc verba: Quæritur, qua- re ad id, quod Apostolus ait, Secun- dum fidem electorum Dei, & cognitio- nem veritatis junxerit, quæ juxta pie- tatem est, utrumnam sit aliqua veri- tas, quæ non in pietate sit posita, & nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est. Est plane veritas, quæ non habet pietatem, ut si quis Grammaticam artem noverit, vel Dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, & inter falsa & vera dijudicet. Geometria quoque, & Arithmetica, & Musica habent in sua scientia veritatem, sed non est scien- tia illa pietatis. Scientia pietatis est nos- se legem, & intelligere Prophetas, Evan- gelio credere, Apostolos non ignora- re. Absque pietate vero notitia veri- tatis delectat ad præsens: sed æterni- tatem non habet præmiorum. Hæc- nus Hieronymus. Sanos ergo sermo- nes vocat Apostolus eos, qui salutem animæ præstant, pios vero, qui pios

& religiosos homines faciunt. Hæc hu- mana scientia non exhibet: sed non proinde est Theologo inutilis.

At Apostoli non fuerunt humanis li- teris eruditi. Fateor. Christus non do- cuit eos Geometriam, Astrologiam, Physicam. Et hoc item fateor. Spiri- tus Sanctus docuit eos omnem verita- tem, nec Philosophiam, Arithmetica, aut Geographiam docuit. Verum est & id quidem. Christus nobis & Apostoli non Dialecticam artem, sed nudam sen- tentiam, quæ fide ac bonis operibus custoditur, tradiderunt. Non repugno. Non igitur sunt disciplinæ istæ Chri- stiano doctori utiles. Id vero est, quod ego constantissime pernego. Apostolis siquidem, ut ait Clemens, Spiritus San- ctus omnia plene suggerebat, quæ e- rant & ad scripturam sacram intelli- gendum, & ad docendum cujusvis ge- neris homines necessaria. Nos autem, qui Spiritus hoc peculiare donum non habemus, si humanarum simus litera- rum rudes & ignari, nec divinas per- cipere sane possumus, nec perfecti es- se in Ecclesia doctores. Christus etiam & Apostoli non docuerunt nos huma- nas disciplinas, ut fides nostra non es- set in sapientia hominum, sed in vir- tute Dei. Docere etiam nihil volue- runt, nisi quod esset ad salutem neces- sarium. Alioqui, si exemplum placet, ignoremus Grammaticam, quoniam A- postoli Grammatici non fuere. Simus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apostoli. Nihil consulto, ac cogitato meditatum, & præparatum inferamus, quod Apostoli hæreticis, Philosophis, Tyrannisque evincendis repente, atque ex tempore sapientissime loquebantur. Quomodo autem docti sint omnem ve- ritatem, Augustinus in Joannem decla- ravit. Sunt autem sine dubio humanæ quædam veritates, quas tametsi Apo- stoli non sunt edocti, nos tamen utili- ter addiscimus.

Quod enim disciplinis humanis sub- jecta sit veritas, quam tractent, & in qua versentur, adeo est manifestum, ut stultum sit & me probare velle, & a- lios negare. Quo vero tempore, quo loco, quo cum hominum genere disci- plinis humanis Theologo sit utendum, nam & hoc in argumento quæritur, a- lio libro sumus fuisse, ac diligenter ex- plicaturi. Itaque nunc res eas præter- mittimus, quarum ratio & major est, & in aliud tempus differenda.

Tan-

Respon-
ad 5.

Socr. lib. 1,
hist. Eccles.
cap. 8.

1. Strom.

Lib. post.

Respon.
ad 6.

Tantum ergo postremum illud argumentum restat, cui respondere debeamus. Id quod argute Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro facit, inquit, Non per ablationem Philosophiæ perimitur veritas, sed ad eam cooperatrix, & adiutrix invenitur: sicut primus & secundus gradus ei, qui ascendit in cœnaculum, & Grammaticus ei, qui est philosophaturus. Nam & visus, & auditus confert ad veritatem, mens autem est, quæ eam apposite & naturaliter cognoscit. Perspicuitas etiam opem fert ad tradendam veritatem: & Dialectica, ne prosternamur ab hæresibus. Et est quidem per se perfecta Servatoris doctrina, & nul-

lius indiga, cum sit Dei virtus, & sapientia. Accedens autem philosophia non veritatem facit potentior, sed debilem adversus eam efficit sophisticam argumentationem: & propulsans dolosas adversus veritatem insidias, vineæ est sepes, & vallum. Et quæ est quidem ex fide veritas, tanquam panis necessaria est ad vivendum. Quæ autem præcedit disciplina, est obsonio similis, & bellariis. Desinente cœna, suavis est placentula, ut ait Pindarus Thebanus. Hactenus Clemens. Hactenus etiam nos de octavo loco dixerimus. Ac si quæ sunt forte reliqua, ea in nono, qui statim sequitur, differuntur.

Socr. etiam
vide lib. 3.
Eccles. hist.
cap. 16.

Finis Libri Noni.

DE PHILOSOPHORUM

Naturam ducem sequentium

AUCTORITATE,

Quæ nono loco posita est.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

*Huius loci pertractandi necessitatem
exponit.*

Uemadmodum argumenta Theologo ducerentur a Philosophia, atque ab omni omnino ratione naturæ, satis explicatum arbitror loco superiore. Sequitur, ut cætera persequar, quæ pertinent ad Philosophorum & historiæ humanæ auctoritatem. Hi namque soli duo restant ex locis, qui sunt in initio propositi: de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto, ac iudicio meo dixerò. Quamvis enim libri nostri non modo in scholastica pugna, & concertatione versentur, sed multa etiam alia contineant iis utilissima, qui interiores scrutantur, & reconditas literas: tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris scholæ nomen sit invisum, mirenturque, in ea illustranda tantum me operæ & temporis ponere. Ego autem quandiu res scholastica per eos gerebatur, qui iuventutem ad scholæ Theologiam incitare sunt soliti, meas curas, cogitationesque omnes in id conferebam, ut me quavis via, & ratione a scholasticis conflictationibus liberarem. Non enim existimabam, meam operam scholæ Theologis quoquo modo necessariam. Cum autem Academia viros illos summos amiserit, & quidam ex reliquis, qui huius rei tuendæ socii esse deberent, studia hæc vel tan-

quam arida, contentiosaque dimiserint, vel certe ut laboriosa, & molesta declinaverint, Lutherani vero quasi noxia quoque reprehenderint, indignum iudicavi illi me otio dare, quod multis ante mihi, magnisque desideriis optaram. Itaque in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissime me Christianæ Reipublicæ inservire posse, si animum in schola meum vel repugnantem continerem. Cui cum multum adolescens, discendi causa, temporis tribuisssem, posteaquam Theologiam publice profiteri cœpi, meque ipsum discipulis tradidi, tempus fere totum consumebatur in docendo, scribendi otium non erat. Sustinebam enim magnum onus, non discipulos modo quotidianis & lectionibus, & disputationibus instituendi, verum etiam de multis & verbo, & scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertim magnas, eodem simul tempore non modo agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solum egregie docto, sed nullis aliis negotiis præpedito, omnem omnino spem sæpius abieciimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum convitiis evicti, tuo vero iussu potius, Pater optime, cujus studiis, præsertim in re tam iusta, cum difficile est, tum ne æquum quidem obfringere, subcivis, ut ajunt, horis, opus hoc informare decrevimus, ut si
quo

quo forte casu nequeamus absolvere, certe instituisse videamur. Eo vero minus instituti mei poenitet, quod facile sentio, ut nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profecto sumus, ut ea his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Sed jam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquando coeperit, ad hæc revoce-
tur oratio.

CAPUT II.

*Ubi argumenta proponuntur, quibus
Philosophorum auctoritas
elevator.*

Fuisse olim in Ecclesia nonnullos, qui Philosophorum auctoritatem a schola Christiana rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hanc illos persuasionem induisse, quod Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot ante se venissent, fures fuisse & latrones: nec audisse eos oves. Fures autem vocatos ajunt, quod fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticen quandam furandi artem, ipse quoque Aristoteles dixit. Et Justinus, cum docuisset Philosophos similes esse latronibus, & tanquam deceptores redarguisset, per insidias Crescentis Philosophi interemptus est, ut Eusebius scribit lib. 4. Ecclesiast. histor. cap. 16. Non sunt igitur Philosophi audiendi, præsertim cum nostræ semper doctrinæ repugnarint. Nam ut Rufinus lib. 1. Ecclesiast. histor. cap. 2. refert, Ario favebant viri in quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei adversi. Atque Epiphanius lib. 2. adversum hæreses, cap. 69. eo nomine taxat Arianos, quod fuerint novi Aristotelici, & ab hoc Philosopho veneni jaculationes sibi ipsis affricuerint, relictaque Domini mansuetudine, Aristotelem induerint. Ita nec spiritus domum in se habere digni facti sunt. Et Hieron. adversum Luciferian. Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotelis fonte mutuari.

Paulus denique ait, Philosophos dicentes se esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobum sensum.

Eorum igitur auctoritas nullius apud nos momenti esse debet. His, & similibus argumentis vetustus error ille nitebatur. Quem tamen jam diu sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus suscitare conatus est, damnareque subinde cum scholasticos cæteros, tum magis D. Thom. quasi auctor fuerit regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ: sic enim loquitur contra Lætomum. Videlicet Domitiani exemplo philosophos non urbe solum, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid Fides Catholica, ratioque sana teneat, breviter, & sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

*Qui Philosophi sint Theologis
utiles.*

Philosophorum auctoritas eorum, qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, & latentia cognita facere, ut Augustinus ad Dioscorum vere, & sapienter scripsit. Quid enim nobis est, ait, propter defensionem Christianæ religionis, querere quid senserint Anaximenes, Democritus, Epicurus, Parmenides, & Melissus, alique similes hujus farinae philosophi, quorum doctrina erroribus naturæ rationi contrariis plena fuit? Non itaque omnes Philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonem Socrates, Sunt, inquit, in mysteriis multi quidem, qui gestant ferulam, pauci vero Bacchi. Magnifica vero vox, & magno viro, ac sapiente digna, qua docemur, multos utique barba, & pallio tenus, sed paucos re vera fuisse Philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim & effecta, morum ac vitæ normam via & ratione investigarunt, magnaque ex parte consecuti sunt, Theologis esse utiles, hac nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi Philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quod auctores obscuros, intellectuque difficiles perdiscere nec volunt, nec vero possunt. Etenim optimi cujusque Philosophi commentaria, præsertimque Aristotelis discipulum non modo ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti vero cum parum ingenio valent, tum in laboribus e vita
etiam

1. Arg.

Epist. 56.

2. Arg.

In Phædro.

3. Arg.

etiam Christiana pellendis occupati & sunt & fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse vident, id & horrent ipsi, & ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus non intelligo, cum in secundo paschali libro Origenem carpit, quod Philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque ita ex malo exordio in fabulas & deliramenta processerit, ac Theologicum dogma ludum & jocum fecerit. Quanto illud apud Porphyrium, quanquam ab impio Philosopho dictum est, verius tamen & luculentius dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad Christianum dogma locupletandum convertisse. Sed hæc forte obscura sunt, cum lente argumentis nullis appositis explicantur. Factis primum illustranda sunt summorum virorum hæc, deinde patrum nostrorum testimoniis, tum rationibus apertissimis illis quidem, sed quam paucissimis. Cum enim in hujusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, verear equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdum argumenta ducta a ratione perstringimus, & veritatem, quam sequimur, majorum potissimum auctoritate suademus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera decem, e quibus argumenta ratiocinationesque manarent, splendidissimum videri, quod in veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur & institutis ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum: illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorum vero oratio tota mox erat ejicienda. Est enim inimica ecclesiasticæ regulæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc alias; nunc quod instat agamus. Porro olim ecclesiæ Doctores summi fuere, qui iidem fuere philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilus, Gregorius Nissenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim cum habebantur, ecclesiasticæ scholæ præfici solere, Eusebius libro 5. ecclesiæ hist. cap. 10. scribit his verbis: Consuetudo antiquitus tradita servabatur, ut divinarum scripturarum doctores in schola ecclesiastica habeantur viri duntaxat scientia, & eruditione probatissi-

mi. Hujus officii auctor & dux tunc satis illustris habebatur Panthæus, qui in Philosophis Stoicis prius nobiliter florisset. Tradit quoque Origenes apud Eusebium, lib. 6. capite 15. non solum a Panthæo, sed ab Heracla, aliisque plerisque doctoribus Apostolicis Philosophorum libros legi solitos. Quod si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis utuntur, non eorum modo, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de natura scripserunt, verendum nobis est, ne in causa parum dubia testibus utamur minime necessariis. Legant isti omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est; atque in his vel solis videre poterunt, & quanta fuerit majorum nostrorum in perlegendis philosophis diligentia, & quantus sit Philosophorum explicandis sacris literis usus. Vide autem etiam Hieronym. in 17. cap. Hierem. Et lib. 2. adversus Jovinian. Ubi etiam cum hæretico differens, variis philosophorum testimoniis utitur: multisque philosophorum commentariis, rerum naturalium exemplis editis, plane docet, quantum horum auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sed de hac re paulo post. Nunc id, quod erat institutum, persequamur. Sane ut reliquos præteream, quos stare a nobis adversarii nostri non dubitant, Epiphanius certe ipse, quem nobis objiciunt, Philosophorum auctoritatem haud semel usurpat. Docturus enim hæresi 51. quam ratione essent hæretici fugandi, Ajunt, inquit, hi, qui hæc in consuetudine habuerunt, odore Dictamni, Styracis, Libanotidis, Abrotoni, Bituminis, Thymiamatis, Lapidis Gagatæ, aut cornu cervi fugari reptilia, & venenum jaculantia. Item hæresi 78. cum multis argumentis suasset, Beatam Virginem post partum virginitatem conservasse, subdit, Si vero etiam ab alia quadam speculatione ipsas res accipere convenit, attingemus quoque rationum naturæ cognationes. Ajunt, leonem non parere præterquam semel & unum. Cumque subjecisset causam, quam ejus rei Philosophi naturales redderent, colligit Beatam Virginem, quæ Leonem peperit de tribu Juda, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius & Christianos instruens, & cum hæreticis de fide certans, Philosophorum testi-

Vid. Arist.
6. animal.
& Gell. 1.
13. c. 7. &
Herodot. 3.

Hoc Hieronymus & ad Titum 1. & ad Ephes. 5. Menandro tribuit, Clemens vero Alex. Eupipidi.

testimonia refert. Quin etiam Paulus non solum cum ethnicis persuadet, sed etiam cum fideles instituit, Poetarum & Philosophorum testimonia referre solet, exque iis argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati Astronomi Phænomenis usurpat illud, Ipsius enim & genus sumus: ad Corinthios vero ex Euripidis Poetæ tragædiis illud, Corrumpunt bonos mores colloquia prava: ad Titum autem ex oraculis Epimenidis Philosophi illud, Cretenses semper mendaces, malæ bestiae, ventres pigri. Ac subjicit hic protinus, Testimonium hoc verum est. Si igitur quæ dicit Apostolus, ea Philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modo aliorum sanctorum exemplo facere nos idem & possumus & debemus.

Alter erat locus, a patrum testimoniis ostendere Theologis Philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cum testentur hoc plerique quidem non obscure, sed apertissime, Augustin. lib. de doctrina Christiana 2. cap. 40. Socrates lib. 3. histor. eccles. cap. 16. Num locupletiores quæris auctores? Citarem alios, nisi alio nostra festinaret oratio. Certe Hieronymus in epistol. ad oratorem Magnum non testatur hoc modo, sed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam plane, & faciam brevius, quam res tanta fieri possit.

Multa a Philosophis prudenter fuisse & graviter disputata, multa etiam breviter, & commode dicta, multa denique ingeniose & luculenter exposita, qui negaverint, ii non sunt verbis & ratione, sed vinculis & carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut quæ viri graves, ingeniosi, eruditi acute diligenterque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, fierique studeant illorum & scientia, & prudentia docti; necesse est, Philosophorum doctrinam non juvenibus solum, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquando commercium cum humana sapientia & prudentia futurum est. Quod si ita est, idque nos superiore loco satis ostendimus, Theologos ad res multas huiusmodi commercium habituros; nimirum quoad poterunt & licebit, ab eorum latere non discedent, qui recte

de moribus & natura sentiunt. Idque ipsum si ita est, Philosophorum certe libris Theologi dare operam debent: non enim alios hodie reperient, qui de rebus huiusmodi aptius & sapientius philosophentur. Verum autem primum, verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, omnia esse sacris literis prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportuna & necessaria. Quorum error, quoniam abunde ex iis, quæ supra diximus, exploditur, non est hic pluribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quam aut in scriptura sacra liberales omnes disciplinas traditas credere, aut huiusmodi disciplinis existimare hominis rationem non bene & utiliter institui? quod si philosophia Theologo utilis & bona est, eam autem nisi philosophorum libris adjunctus consequi non potest, non utique sunt ei philosophi negligendi. Cum autem herbarum, lapidum, animantium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium, cælestiumque cognitio sacris literis intelligendis sit magnopere necessaria, quemadmodum August. 2. de doctrina Christiana lib. docet, nosque etiam sumus idem in 13. huius operis libro fusius demonstraturi; infans profecto erit, qui in harum rerum cognitione paranda eos auctores neglexerit, qui & summo ingenio, & magna pervestigatione, & multi temporis experimentis in his cognoscendis elaborarunt. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin Philosophi plurimum Theologis profint, illud, de quo dubitari a doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta e philosophorum auctoritate petita, certa ne, an potius incerta sint.

Lib. 8. & 9.

C A P U T IV.

Quam habeat in re theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.

Philosophorum omnium una eademque consensus certam fidem facit Philosophici dogmatis. Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantum apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut inde non

1. li. de cur.
Greg. affe.

non nisi temere discedi soleat, id in Philosophia, ac multo etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant unquam quos sequantur. Bene, inquit Aristoteles libro secundo de cœlo, sese habet quemque sibi persuadere, veteres, & majorum maxime nostrorum sententias veras esse. Atque si in omni disciplina, & arte oportet addiscentem credere, ut & Aristoteles idem prudenter admonuit, & Theodoretus magna exemplorum vi ostendit, & patefecit, in Philosophia certe perdiscenda scientiæ hujus professoribus, in eandem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta vero arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus chori Philosophis, unum idem concinentibus dissentire, quorum scripta, & magna cura, studioque elaborata, & posterorum non examinatione modo expensa, verum etiam consensione probata sunt: sed contra sui temporis homines doctos dicere, & singularia placita communibus antepone? Nempe id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnare: major enim pars eo deferri solet, quo a natura ipsa deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum Theologicis institutis ad ea conjectanda, quæ in natura dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, & si morum quæstio est, usu peritos: & quid his de unoquoque quæstionis genere placeat, exquirere. Quod si pictores, & ii, qui signa fabricantur, & veri etiam Poetæ, suum quisque opus a vulgo etiam considerari vult, ut si quid reprehensum sit a pluribus, corrigatur: quanto magis Theologo prudenti non vulgi, sed sapientum Philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ mutandæ & corrigendæ sunt, licet illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum Philosophorum modo, sed virorum quoque optimorum, nulla etiam causa reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles docte, ut omnia ferre, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum recte judicat, infectum non item: sic vir bonus & ju-

stus bonum a malo, rectumque a pravo egregie discernit, contra autem omnis affectus animi perturbati tollit judicium veri, idque adulterat. Adeo illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam judicium proferet. Atque ipse idem Aristoteles plane testatur, non minus eorum, qui sunt experti, & seniorum, prudentiumque sententiis, quam ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculum enim, ait, per experientiam, habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, & ab iis perinde atque a natura acti recte discernunt. Quamobrem sancte, ac prudenter Innocentius, in morum judiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissime quoque Plato in Timæo. Fieri, inquit, non potest, ut deorum filius fides non habeatur, etiam si absque probabilibus, & necessariis dicant demonstrationibus. Et Ecclesiasticus, Cor, ait, boni consilii statue tecum. Anima enim viri sancti enunciat aliquando vera, melius quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. Quæ causa mihi semper fuit, pater sanctissime, atque optime, ut in rebus hujusmodi gravissimum judicium tuum non minus expectarem, quam alterius cujusque eruditissimi Philosophi, atque Theologi. Intelligebam enim virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam Dialectico syllogismo interveniente, id quod rectum esset secuturas, declinaturasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatis, sed de prudentiæ judiciis potissimum intellectam velim. Judicia quippe prudentiæ, mutatis moribus permutantur, scientiæ vero decreta non item. Ab his autem longe dissentio, qui decernendis conscientiæ casibus (sic enim vocant) relictis doctissimis Philosophis, ac Theologis, spirituales nescio quos homines consulunt, qui visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Multa quoque perfectione, exercitationeque virtutum opus est, quemadmodum ait in 4. cap. Joannis Origenes, ut bona & mala, vera & falsa dijudicare possimus. Rari autem illi sunt, qui, quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni & mali. Sed hæc hæc hactenus. Nunc eo redeamus, unde huc digressi sumus.

6. Eth. 6. 129

d. 20. c. de quibus

Cap. 37.

Hier. 25.

Constitutum est igitur, Philosophorum iudicium, eorum scilicet, qui magna doctrina excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerarii.

Omnino si quicquam est probabile, nihil est profecto magis, quam naturæ principem naturalis disciplinæ doctores aliquos mortalium generi providisse. Quis enim adeo esset insipiens, ut academiam unamquamlibet sine præceptoribus institueret? Certe, quoniam notus in Judæa Deus, quasi divinæ scientiæ Gynnasium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Christianos Evangelicæ doctrinæ academias esse voluit, Apostolos quoque, Prophetas, Evangelistas, Doctores dedit, qui eam in Christi repub. doctrinam profiterentur. Quapropter, cum universis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non fit verosimile, nullos huiusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam, si ab alia similitudine argumentari convenit, Clemens Alexan. Philosophiam, ait, Græcis a Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quemadmodum ergo nec Judæorum, nec Christianorum testamenta, ita ne Græcorum testamentum quidem absque interprete dereliquit. Quocirca divinæ hic quoque procurationis erat, ut non omnes simul Philosophi aut in Dei cognitione, aut in morum & vitæ regula, aut etiam in rerum naturalium intelligentia, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæ res effecit, ut juxta Pauli sententiam Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamen excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satis, informatique essent, auctore naturæ optimo duce atque magistro. Id vero scripturæ etiam divinæ testantur. De Deo enim in Psalmo scriptum est: Qui docet hominem scientiam: & rursum in libro Job, qui docet nos super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos. Nimirum sicut quibusdam animantibus, qui tanquam principes, & duces reliquorum a natura dati sunt, concessit sunt quidam instinctus, quibus ad gregis quisque sui ducatum rectum utilemque ferantur, ab obliquo retrahantur & noxio: ita in hominum eorum mentibus, qui natura duces sunt cæterorum, inditas esse notiones credendum est,

quibus in illa, quæ ad imperitorum & rudium populorum doctrinam spectant, inducantur. Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Atque Boetius magno vir ingenio, in primisque doctus, communes sapientium conceptiones (sic enim appellat) non minoris facit, quam si communes essent omnium hominum. Nosque ipsi 6. ac 7. loco, ad eandem quoque rationem ostendimus, communia doctorum ecclesiasticorum præjudicia non aliter esse accipienda, ac si omnium fidelium essent communes, conspirantesque sententiæ. Quamobrem id quidem non est dubium, quin verum & exploratum illud sit, de quo omnium philosophorum ratio consentit. Quomodo enim homines & ambitiosi honoris & gloriæ, & cæci fere aviditate carpendi, & plurimis seculis maximisque locorum intervallis sejuncti, in unam sententiam convenirent, nisi in hanc quasi conspirationem naturæ impulsu quodam agerentur? Ex quo rursum intelligi perspicique licet, id quod paulo ante dictum est, Philosophos ab uno aliquo mortalium magistro excepisse ea, quæ populis ac gentibus universis communi consensione conscripserint. Verissima ergo sunt communia philosophorum placita, nec ab illis licet, si omnes ad unum idem sentiant, dissentire. At Hieronymus lib. 1. adversus Pelagianos, cum adversarius eam philosophorum communem sententiam objecisset, qui unam habeat, eum omnes habere virtutes: respondet eam quidem philosophorum fuisse sententiam, sed non Apostolorum, neque esse illi curæ, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Sane quis sit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludendis figura, ne longum faciam, hoc loco præteream. Huic enim argumento facile respondetur, Hieronymum sententiam hanc eandem & veram consensisse, & philosophorum auctoritate probasse: ut in Esa. cap. 16. philosophorum, ait, sententia est, & apostoli Jacobi, habere sibi virtutes, ut cui una defuerit, huic omnes defint. Et in 56. caput ejusdem Prophetæ, Virtutes, inquit, invicem sequuntur, ita ut qui unam habuerit, omnes habeat, & qui una caruerit, cunctis careat. In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei auctoritate philosophorum urge-

ri, quam tamen ipse idem aliis locis usurpat.

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.

Cum vero de unius aut alterius Philosophi secta differitur, longe diversa quaestio est. Atque quo quisque doctior & gravior est, eo est illius quidem & probabilior auctoritas, & fide dignius testimonium. Sed nulli Theologus ita sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem putet discedendum. Non enim æquum est, ut apud Christi discipulos tantum Ethnici unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certe in quacunque arte plurimum, unum in illa excellentem auctorem legere, cui potissimum te addicas. Nullus tamen quamlibet eruditus, sentiendi tibi ac dissentienti auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdum hallucinaretur. Enimvero quis primas inter Philosophos habeat, quisve proinde ille sit, cui præcipuam dare operam operæ pretium sit, variae sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ. Nam, ut alios præteream, in huiusmodi causa aliud D. Aug. videri solet, cui cave quenquam anteponas; nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque theologo atque Philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles: sic fere res habent, ut id doctrinæ genus quisque maxime probet, cui a teneris annis maxime assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex altera parte, nullos esse omnium Christianæ magis doctrinæ concordēs, quam Platonicos. Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus, ut Clemens Alexand. auctor est. Imo vero, inquit Thom. Peripateticorum doctrina Christiano dogmati consentit plurimum. Clemens enim Alexand. lib. 5. Strom. etiam refert, Aristobulum multis libris probasse philosophiam Peripateticam ex lege Moisaica & aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententia quidem, & omnium pene gentium & multorum seculorum usu probata est. Platonem enim jam inde a multis annis vix in

angulis homines otiosi legunt: Aristoteli vero magno consensu orbis academix resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentiunt gentes, per antonomasiam philosophum, hoc est philosophorum primum fuisse. Jure ergo illum amplectimur, cuius de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ita sunt Theologi scholastici assensu, ut in schola Theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ita eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plene eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristotel. abunde sat est, ut sit homo in Philosophiæ tribus omnino partibus eruditus. Sane, ne quis causetur, mihi seculo Aristotel. Theologis, Platonem autem meliore ecclesiæ statu placuisse, sciat is, quicumque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cum ibi doctores Apostolici vigerent plurimum. Sed enim ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contemnenda est sententia. Nam & iis concedendum est, qui Aristotelem amant, & iis forsitan, qui Platonis amici sunt. Quorum iudicium, in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentia, de rerum creatione, de finibus bonorum & malorum, deque alterius vitæ vel præmio vel pœnis, Platonem apertius constantiusque locutum asserant, difficile factum est non probare. Probanda vero magis est Divi Thomæ opinio, sed ita tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine qua probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, & recte placet, modo ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes fere solent. Qui vim contextui sæpe asserunt, atque Aristotelem cogunt, ut velint nolit pro fide catholica pronunciet. Periclitemur autem, si placet, & in iis quidem exemplis, in quibus errasse Aristotelem vulgus Theologorum fortasse non putat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, mentiumque præfinito numero differendum est: sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus, hæc autem quaestio in his commentariis, quos de anima scripsit, accuratissime est a Cajetano disputata. Verum hæc consideremus, quæ difficiliora sunt, & quæ Aristoteles

Euseb. l. 7.
Eccl. h. 8.
cap. 32.

1. Strom.

vastre, verbisque de industria ad imponendum compositis, obscure videtur enuntiasse: ut si a doctis fortasse viris jure quandoque & vere reprehenderetur, haberet quo posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversus Aristotelem accusationem instituo virum doctissimum, deque humanis literis omnibus bene meritum. Sed cum plerique ab illo nunc non aliter atque ab oraculo pendere videantur, secureque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab hujus Philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audivimus enim Italos esse quosdam, qui suis & Aristoteli & Avverrei tantum temporis dant, quantum sacris literis ii, qui maxime sacra doctrina delectantur; tantum vero fidei, quantum Apostolis & Evangelistis ii, qui maxime sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italia pestifera illa dogmata de mortalitate animi, & divina circa res humanas improvidentia, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter auditum habeo: cum homines Aristotelis inflati opinionibus turpiter sibi blandiuntur, & inde in maximo versantur errore. Sed hæc hætenus. Nunc ad propositum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contra scripturarum fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno & vigilia, quo loco negat Deum immittere somnia, redditque ejus rei causam, quod si Deus eorum esset auctor, sapientibus vel maxime, & his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bona fortuna, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni subtrahit, duobus argumentis persuasius: uno, quod res secundæ pravis obveniunt, quorum Deum habere curam non sit vero simile: altero, quod Deus potius dirigeret in effecta fortunæ homines sapientes, cum contra fere videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de cælo, ubi quicquid genitum esset, id corruptibile asseruit: nec incorruptibile quicquam, quod non esset ingenitum. Posuerat vero ante omnia varias harum vocum significationes, ne res verbi ignorantia clauderetur. Ratus itaque se adversus Platonem bonam ha-

bere causam, certamque proinde sibi victoriam pollicitus, contra morem suum non obscure, sed quam fieri potuit aperte docuit, quidquid incorruptibile esset, id ingenitum esse ac perpetuum oportere, hoc est, nullo unquam modo incepisse. Sic enim vocem illam interpretatur. Qua ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptioni esset obnoxia, aut esset certe ingenita ac sempiterna.

Quartus locus est libro quinto, rursumque duodecimo Metaphys. quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum & optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcumque cælestem, & divinam. Nam post hæc incipit inquirere, an illa substantia sempiterna una an plures sint. Atque eodem lib. 12. consentit bene, antiquos res illas præstantissimas deos appellasse. Ludit autem per amphiboliam: nunc enim mentem ipsam Deum vocat, nunc cælum, cujus anima mens est, id quod libro etiam secundo de cælo videre licet. Sed ne quis sit admiratus, quod cælestes substantias animalia hic Aristoteles nuncupet: nam veterum more substantiam animatam sive anima sensitiva, seu intellectiva vocat animal. Itaque arbitrat Deum illum unum principem cæterorum, extremo cælo affixum, per se movere ipsum, quomodo cæteræ mentes suos orbes movent, suntque Arist. ipsorum orbium animæ: ut & D. Tho. 2. con. gent. c. 70. admittit. Nec Arist. aut 8. Phys. aut 12. Metaph. hominis intelligentiam ad aliud principium revocat, quam ad illam primam mentem, quæ vi sempiterna primum mobile ciet.

Quintus locus est eodem quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cælorum motricibus virtutem tribuit infinitam, quod infinito tempore moveant.

Sextus locus est eodem etiam libro, ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam, præmiaque & supplicia, quæ probos & improbos in futura vita manent, fabulas esse significavit, gratia vulgi continendi in officio confectas. Reliqua, ait, fabulose jam sunt allata ad persuasionem vulgi, atque ad usum legum, vitæque humanæ utilitatem. Ecquæ enim rogo illa sunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut sint & ad usum legum, &

8. 78.
Lecl. 12
et. 4
exponi

Euseb. 2. 2.
q. 36. ar. 2.

& ad vitæ humanæ utilitatem tradita nisi ea, quæ nos explicare volumus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maxime, qui Reipublicæ curam gererent, invidiam sibi odiumque conflaret? Nam, quod Aristoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maxima auctoritate Theologi affirmant, Clemens Alexand. lib. 5. Strom. & Epiphan. 3. lib. adversum hæreses, cap. ultimo. Quos autem locupletiores auctores querimus, quam sanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprime versatos? Anne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirum 12. Metaphysicor. libro verbis artificiose excogitatis, ne in hoc etiam a more suo discederet, absurdum esse docuit, Deum de quibusdam intelligere, quod præstet videre aliqua, quam non videre. Ubi non dicit absurdum esse Deum quædam intelligere, sed de quibusdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpretes reddidit: ut non tam simplex rerum vilium intelligentia, quam providentia earum, & cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de mundo, si modo ejus est hoc opus, Deum facit similem magno Persarum regi Xerxi, vel Cambysi, vel Dario, qui ipse per se maxima & pulcherrima regni obeat munia, minora, & sordida mandat aliis. Ac 19. Ethicorum libro, Quod si dii, inquit, curam habent aliquam humanarum rerum, quemadmodum existimatur & creditur, rationabile est, eos amanti- bus mentem honorantibusque favere, tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus ac bene agentibus. Nota, ut existimatur & creditur, & cæt. Jam Diogenes Laertius aperte tradit, Aristotelem Dei providentiam ad cœlestia usque perstringere. Jam, quod libertatem Deo in naturæ rebus Aristoteles neget, visi docti & graves ita magnis argumentis suadent, ut supervacaneum sit, eas hic a me rationes repeti, quas in promptu est ex illorum libris cognoscere. Certe ubi de mundi æternitate velis equisquæ, ut aiunt, cum Platone certat, si naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus esse videatur. Quid de indignatione ob prospera impiorum eventa, quam ad bonos mores pertinere secundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid, quod 7. Po-

liticorum libro præscribit, nihil mutilum, & imminutum orbatumque naturæ educendum? scilicet, ne nimia filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret; propter quam etiam causam prævertendos fœtus existimat, abortumque ante animationem faciendum. Nam postquam vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinita multitudine? quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ *μετεμψύχασιν* incidat. Illa vero admissa, cum infinita corpora esse non posse existimet, demonstratum resurrectionis articulum non admittet. Quid quod duo principia Aristoteles posuit, Deum & materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque noli lector contemnere. Atque hæc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecundius assero propter D. Thomam, qui hujus Philosophi solet fere esse patronus: sed doctores doctissimi probant illum ita sensisse, quos ego in hac parte secutus sum. Si quis vero pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnopere contenderim. Tantum a Lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse: sin hoc non licet per D. Thomam, at illud certe dabit, vel caute eum ut varium & lubricum esse legendum, vel certe esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, & tam hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquam probabile. Quantum ergo Philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli, ad faciendam fidem habeant virium, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

CAPUT VI.

Ubi satisfiit argumentis capite secundo positis.

NULLius vero negotii erit, objectiones contra a principio positas repellere. Primum enim facile intelligitur, non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel Pseudopphetas, vel Pseudophilosophos a Domino reprobati. Non mittebam, inquit, & ipsi currebant. Veros autem Philosophos

Respon.
ad 1.

Hier. 25.

phos divinitus fuisse procuratos, satis supra, ni fallor, argumentati sumus. Deinde Græcæ Philosophos alia ratione fures esse dictos contendit Clemens, quod ultra quam a Moyse & Prophetis sapientiam subripuerint, gloriolæ aucupandæ gratia quasi suam jactare sunt soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Judæi cuiusdam Nazareti, ut Alexander in libro de Symbolis Pythagoricis scribit. Quin Divus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscure tradidit. Certe fuisse circumcisum Clemens Alexandrinus auctor est.

Vide Josephum 1. cō. Appi. Ale. libro.

Clearchus autem Peripateticus in primo libro de somno, dicit se nosse Judæum quendam, gravissimum non solum eloquio, sed etiam animo, cum quo versatus est Aristoteles. Nam Platonem non solum a Pythagora, sed a nostris etiam doctrinam accepisse, & Augustinus & Clemens testati sunt, & Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenue fatetur. Cum itaque ea, quæ a philosophis recte & sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus inseruerimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutuabimur. Ac de primo quidem argumento hætenus. Nam cætera sunt hujusmodi, ut negotium lectori facturi simus, si ea modo refutemus.

CAPUT VII.

De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.

Quoniam vero pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu: necesse est ut de illa quoque pauca dicantur. Est enim sine dubio juris legumque peritia recta morum & vitæ disciplina: philosophia autem vitæ lex est ac ratio. Quo fit, ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, ut ille ait, philosophiam profitentur. Jus vero civile nulla in parte Theologis prodesse posse, ex eo primum suadet, quod hujusmodi jura discere, presbyteris atque adeo monachis est interdictum. Repugnat ergo Theologiæ illa facultas, a qua ut clerici abhorreant, lege canonica præscribitur. Cum

que Theologia rursum de rebus divinis sit, jus vero civile in rerum humanarum earumque temporalium administratione versetur, vix intelligi potest, quem usum Theologo de rebus æternis differenti scientia, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus fatetur quidem pontifices legibus imperatorum uti, sed pro cursu rerum tantummodo temporalium. Non igitur viri ecclesiastici, cum res Theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quæ jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur.

Dist. 10. c. quoniam.

11. qu. 3. ca. Imperator. dist. 10. c. lege 96. ca. Bened.

Non ergo Theologus ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ad conclusiones theologiæ comprobandas.

CAPUT VIII.

Juris civilis studium Theologo minissimum probat.

Sed illud verius est, juris humani facultatem in multis theologo commodam esse posse. Si enim illi canonica scientia est necessaria, huic autem peritia legum adeo conjuncta, & colligata est, ut vix altera possit ab altera separari, theologus sane ut jus canonicum, ita quoque & civile cum illo connexum vindicare debet. Quod autem sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur, vicissimque illas juvent, testatur Lucius 3. de novi operis nun. cap. 1. Unde illud apud Italos, *Il legista senza capitolo vale poco, ma il canonista senza legge val niente*, factum est jam tritum sermone proverbium. Rursum Pontificum jura plerumque civili auctoritate rationeque utuntur. A Theologo igitur, cui jus pontificium familiare esse oportet, non erit juris civilis cognitio aliena. Augustinus præterea non improbat, si terreni imperii leges in suum adjutorium hæretici assumant; id enim fecit Apostolus. Probandus est igitur, ac multo etiam magis Theologus, si adversum hæreticos, cum vel de rerum temporalium dispositione recta differit, vel de moribus in republica aut constituendis aut constitutis, legum civilium auctoritatem adsciscit. Id quod Augustinus idem con-

contra Donatistas sæpe facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cum tam multis hoc sit a Divo Augustino usurpatum. Ad hæc in disputationem de iustitia, & jure incidat Theologus aliquando necesse est. Quo loco sane ineptus erit, si ea quæ graviter a viris clarissimis de jure dicta sunt, negligere voluerit. Præterea in pactis, stipulationibus, cæterisque contractibus, in rerum dominio, præscriptione, testamentis, donationibus, testibus, iudiciis, aliisque sexcentis hujus generis, quoties Theologo opus est album a nigro, æquumque ab iniquo secernere? Sæpe nimirum; si ejus munus esse creditur, animarum cavere periculis, earumque saluti consulere: Injustitia quippe mortale peccatum est. Quare nihil est mirandum, si, qui & multorum confessiones audire debet, & de injustitia plurimis respondere, ab eo legum qualem qualem cognitionem ipse requiram. Quid enim ad restitutionis materiam apte, exacteque tractandam de rebus hujusmodi Theologus disputaturus est? Num iustitiæ & æquitatis, in foro etiam conscientiæ, rectus arbiter esse poterit, nisi multa a jureconsultis, & civili prudentia mutuetur? Minime id quidem. Nam licet justum, injustumque inter noscere philosophorum, Divique Thomæ libris Theologus adjutus possit: at id solum faciet in genere, in specie autem sine juris aliqua peritia non faciet. Sed hæc videri possunt obscuriora, cum sine appositione exemplorum lentius disputantur. Exemplis illustranda sunt hæc, quæ rationibus subtilius quam satis est, disputari videntur. Proferam autem aliqua e multis exempla; nam omnia erit operis infiniti. Sit igitur primum: Si pœnitens dicat se habere scrupulum super his aut illis bonis, quæ videlicet ex præscriptione longi temporis possidet, quæ ex donatione uxoris alienæ habet, quæ ex testamento minus solenni, quæve ab intestato obvenerunt. Sit secundum exemplum: Si ait pœnitens se habere litem super hac, illave causa, nescireque se an cedere debeat liti, an potius illam valeat jure prosequi. Sit tertium: Si quis primogenitus a Theologo quærat, an peccet mortaliter, nisi Sorores justo matrimonio collocet, nisi æs alienum solvat, quod parens contraxerit, nisi protogenium curet, & tueatur. Quid

in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An a subditis possit solita quædam munera exigere, eosque ad consueta onera sive realia, sive personalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidem jurisperitorum illæ voces; nec semper nos oportet accurata dictione differere; quin satius est de nominibus parum esse sollicitos, esseque interdum faciles, & negligentes, quemadmodum Plato nos & in Theæteto, & in Politico admonuit. Verum hæc obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid opus est plura? Anne speciatim definire, quando in judiciis, in contractibus, in ultimis voluntatibus, ac nonnunquam etiam in delictis committatur injustitia, vires Theologi non excedit? cum casus occurrant innumeri, qui naturæ lege definiri non queunt. Id si ita est, ut est certe, insolentiæ erit maximæ, in ejusmodi quæstionibus juris peritiam contemnere. Juris autem peritia non aut consultius investigari, aut inveniri certius potest, quam in juris voluminibus. Quæ non alia quæcunque philosophorum volumina, nec eloquentia, nec prudentia superant: de quinquaginta loquor pandectarum libris. Nam posteriores leges multum omnino utraque in re ab illis declinarunt. Quod si bibliothecas omnium philosophorum unus Ciceroni visus est duodecim tabularum libellus & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus non leges modo duodecim tabularum, verum multæ etiam aliæ continentur de hominum conventionibus, deque jure & æquo prudenter, sancteque præscriptæ? Sanctum, inquam, volumen est, & iustitiæ templum merito illud Justinianus appellavit. Atque cum e sacra morum philosophia jus esse ortum civile constet, ut fontem, sic certe & rivulos Theologus colet, ne parum sit in philosophiam ipsam religiosus. Sane qui jus civile Theologo negligendum putat, is bonam partem philosophiæ moralis revellit: cujus subsidium si quis illi neget de moribus differenti, stultus esse videatur. Quia ergo sæpe utitur Theologus subsidio juris in disputatione Theologica, idcirco istam juris scientiam Theologiæ tanquam ancillulam, pedisequamque adjunxi.

C. de re. ju.
enu. l. 1.

CAPUT IX.

Que vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.

ET quanquam argumentum, quod a jure civili ducitur, nec certum fortasse, nec exploratum est: sed probabilissimum est tamen, cum omne, tum illud magis, quod a legibus Christianæ Reipublicæ usu probatis Theologus accipiet. Non enim sine divino nutu hujusmodi leges Romanis esse datas credendum est; quin divinitus per ora principum promulgatas fuisse, Joannes VIII. prædicat. Et Augustinus inquit, humana jura per imperatores & rectores seculi Deum humano generi distribuisse. Ac Demosthenes leges inventum, munusque deorum esse putat. Et Cicero principis legem ad jubendum, & vetandum aptam, rationem rectam esse ait summi Jovis. Et Salomon, Divinatio, inquit, in labiis regis, in judicio non errabit os ejus. Ad Dei ergo procurationem pertinuit, ut numine quodam legum Romanarum latores afflarentur, quo ad Reipublicæ moderationem ea scita præscriberent, quæ essent justa atque legitima. Quamobrem si Theologus ex illis argumentum summat, nihil abhorrebit a professionis suæ instituto, & si non certo, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Ludovicus Vives probari potest, in eo, quod universam legum Romanarum vim nititur frangere, & elevare auctoritatem. Plus ille nimio interdum sibi indulget, dum corruptas disciplinas persequitur; nec novitios solum errores, qui vel irreperunt, vel invaserunt, coarguere, sed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem semper verborum ambitu, sed vi quandoque argumentorum minima. Dixit ille quidem in libris de corruptis disciplinis multa vere, multa præclare: atqui fidenter pronunciavit aliquando, tanquam e divorum concilio descendisset. Multo autem viris doctis probaretur magis, si qua diligentia, & disertitudine causas corruptarum artium expressit, eadem collapsas restituisset: sed in tradendis disciplinis elanguit, cum in carpendis erroribus viguisset. Nec mirum. Nam aliorum errata etiam pro-

babiliter reprehendere, facile est id quidem. Artes vero, quas jam inde a multis annis viri quidam & indocti, & barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, scilicet hoc opus, hic labor est. Hucque erat omnino conandum, si quicquam magna laude dignum agendum erat. Aliud est autem leges civiles, præsertim in republica bene instituta, longo usu probatas reprehendere, aliud errorem interpretum increpare. Quamquam Ludovicus, quod ad jurisperitos attinet, eadem nobiscum sentit. Ait enim: Ac juris civilis veteres interpretes summo olim in honore fuisse, jure quidem merito magnisque rationibus. Quoniam jus civile, ut a præclaris philosophis graviter, prudenterque editum fuerat, ita illud etiam non nisi graves, prudentesque philosophi interpretabantur. Postea vero quam facultas hæc in eorum manu esse cœpit, qui nulla philosophia, nulla gravi disciplina ante instructi ad eam & ornati accesserant, scientiæ hujus splendor omnis deletus est: neque ejus professores habentur in pretio nisi a vulgo, quod libris plenum est omne. Quemadmodum autem Ægyptii sacerdotes mirifice colebantur, quod multam in mathematicis posuissent operam, Geometria vero Ægyptus tota indigeret, confusis per annos singulos agrorum limitibus ab inundante Nilo: sic cum lites inundatione sua orbis Christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est, eos honore summo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur esse periti. Componant nec ne, ipsi viderint: hoc nos certe videmus, minus ibi esse litium, ubi minus est hujus generis literatorum. Novitios itaque eos jureconsultos ne ego quidem in usum theologiæ vendicare cupio. Nec enim mihi jureconsultus est legulejus quispiam, cautus & acutus, cautor formularum, auceps syllabarum, injustitiæ æque ut justitiæ patronus. Sed id doceo, civiles leges, eas vel maxime, quæ Christiani populi usu & more observatæ diu sunt, theologo ad argumentandum esse utiles. Sed de his satis. Nunc de Historiæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, quæ posuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, faciliora sunt, quam quibus refutandis nostra immorari debeat oratio.

Diodor. in pri.

L. nam, &
ff. de leg. &
I. jus civile,
ff. de justit.
& jure.

Prov. 16.

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

Quæ postremo loco est posita.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

*Nuncius de morte Parentis vix dum
finito superiori libro alla-
tus enarratur.*

Superiorem locum vix dum finieram, & ecce nuncius affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo vero audito nuncio, si motum me negem, quam id recte faciam, viderint sapientes, sed certe mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cum autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, scilicet a laboribus, quos ejus potissimum causa susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim ante ita jucunda hujus libri confectio erat, ut non modo omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam & jucundos. At vero postea nihil omnino erat, quo tedium & cura levaretur. Etenim vivo patre, cum de locis Theologicis aliquid vellem scribere, ille mihi occurrebat non eo solum dignus munere, sed in cuius etiam nomine vigilæ nostræ gratius apparerent. Nunc autem quem similem inventurus sum, ut patris loco substituam? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum sistere. Et quotiescunque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat: ille ne oscitare quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrem reverentia. At modo opus cœptum persequi cupienti aqua hæret, ut ajunt, nec quicquam

conor, ut non labascant animus victus quam cito. Longo enim a me ille spatium sejunctus, non minus mihi reliquit moriendo doloris, quam afferebat vivendo lætitiæ. Sed cum accepto vulnere otium mihi magnum, insperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec posset, ad postremum locum omnino appellendus fuit: ne res bene & utiliter inchoata, ejus morte interciperetur, qui etiamnum e superis vigiliarum mearum munus exigit. Nec vero dubitem ego querenti, cui scribam, respondere: Patri meo scribo, qui me non ipsi hæc tantummodo dare voluit, sed etiam aliis prodere. Quanta igitur apud Theologos sit historiæ humanæ & utilitas, & auctoritas, explicaturi modo sumus. Orabit autem sine dubio Pater, ut quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc e cœlis favente peragamus.

CAPUT II.

*De Historiæ humanæ in Theologiam
utilitate.*

EMersi jam e vadis, & scopulos prætervecta est oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapsus sum, neque historiæ humanæ auctoritate explicanda potest aut ingenium, aut Theologia mea periclitari. Multo vero id minus, cum illud explico, quam sit Theologo humana historia utilis, & necessaria. Nullos quippe hic adversarios habemus, nulla contra veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omnino Theologos illos esse, in quorum lucubrationibus historia muta est. Mihi quidem non Theologi

logi solum, sed nulli fatis eruditi videntur, quibus res olim gestae ignotae sunt. Multa enim nobis e thesauris suis historia suppeditat, quibus si careamus, & in Theologia, & in quacunque ferme alia facultate inopes saepenumero & indocti reperiemur. Cum vero pateat, quandoque in re quondam gesta Theologicae disputationis cardinem verti, quis est hic, qui neget, interdum etiam in scholastica disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historiam esse Theologo differenti necessariam, cum saepe alias, tum maxime in hoc opere animadverti: ubi quantus mihi fuerit historiae humanae usus, qui superiores libros attigerint, ii facile judicabunt. Nam quam magnus postea futurus sit, non audeo ego in praesentia dicere, ne montes aureos videar polliceri.

Certe quantum historiae cognitione Theologus indigeat, vel illi abunde magno argumento sunt, qui ejus ignorantia sunt in varios errores lapsi. Hujus generis quidam exemplum ponunt, quod Trajanum Gregorii precibus a gehenna liberatum, non vulgo solum, sed Divo etiam Thomae olim juveni persuasum est. Persuasum est autem Joannis Damasceni auctoritate, cui D. fane Thomas plurimum deferebat. Sed illius fabellae, inquiunt, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Joannem Damascenum rei ejus auctorem esse non posse, ut qui plus uno seculo iuxta horum sententiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvacensis, ac Divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cum Joannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, sub Constantino & Leone flourerit, hoc est, Divo Gregorio jam defuncto. Nec in re aperta opus est aut Joannem Patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem Romanarum lib. 21. & 22. aut alios etiam historicos excitare, ubi Joannes ipse Damascenus non obscure indicat, quo tempore extiterit. Primum enim Cyrillum saepe refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquando meminit. Quin lib. 3. cap. 10. Petri cujusdam Guaphæi fecit mentionem, qui sub Justiniano in quinta

synodo damnatus est. Sed & lib. 4. cap. 17. contra Iconomachos scribit, eosdemque in libro haeres. Iconoclastas & Thymoleontes appellat, a Leone scilicet, qui sectae illius praecipuus & auctor & adjutor fuit. Eodem praeterea haeres. lib. Monothelitas commemorat Cyrum, Sergium, & Eustathium, qui damnati sunt in sexta synodo sub Agathone Papa: adversum quos copiose etiam scripsit lib. 3. de orthod. fid. cap. 14. & 15. Quae omnia qui expendat, is facile intelligat, Joannem Damascenum post Gregorium extitisse. Nam quod Tritemius ait, duos fuisse hujus nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos Theologiae composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnavit, id commentitium totum est, ut ex locis modo recitatis apparuit. Nec vero historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem Graecum rem nostram, & toto, ut ipse inquit, orbe vulgatam Graecis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ergo fabulae, non repugno, ea quae de Trajano & Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verum hoc in genere Hispanus noster Gennadius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo judicio imperitus, & suo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiae studio non abhorrens. Qui cum persuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis iustam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epistola lib. primi septuagesima tertia, (id quod refertur 23. quaest. 4. Si non) Gennadium commendat, qui tantum Christianae dilatandae causa Reipub. bella suscepit, quatenus Christi nomen per subditas gentes Fidei praedicatione circumquaque discurreret. Hoc vero Gregorii testimonium quam sit ineptum ad rem propositam comprobendam, is quoque ipse Gennadius facile judicasset, si ex historiis didicisset, eos, adversum quos bella Gennadius gessit, hostes non imperii Romani modo, verum etiam Ecclesiae Christi fuisse. Id quod ex alia quadam ad eundem Gennadium epistola, quae est in eodem lib. numero 72. luce clarius videre licet. Nec dubitari potest, Vandalos, quorum reliquiae eoque in Africana provincia supererant,

23. q. 3. c. Sicut.

Prosop. in Chron.

Ar-

Ariana peste affectos : nec ignoratur Donatistas , quibus Africa tum etiam plena erat , præmiis , & vi contra Catholicos , non solum disputatione pugnasse . Sed de his exemplis non est hic locus differendi , ubi breviter & in transcurso Theologum admonemus , ut ne historiam Ecclesiasticam negligat , cujus & cognitio magnos fructus parit , & ignoratio parit errores .

Jam vero Augustinus lib. de doctr. Christ. 2. cap. 28. ethnicorum etiam historias ad intelligentiam scripturæ sacræ plurimum conferre tradit , ostenditque ex earum ignoratione quosdam circa scripturas errasse . Videlicet Irenæus & Tertullianus circa ætatem qua Christus passus est , in vario sunt quidem errore versati , sed ob eandem causam tamen . Historias enim humanas hoc loco neglexerunt , quibus cognitæ ea res facillime expeditur . Quanquam uterque erroris sui ex Evangelio quoque poterat admoneri . Atque Erasmus , * quas tenebras super universam terram factas plane scribit Evangelista , * eas ipse super Judæam tantum fufas intelligit , falsæque intelligentiæ causam ponit neque veram , neque si vera esset , satis idoneam , quod , si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per universum orbem , aliquis certe seu Latinus seu Græcus scriptor ejus rei meminisset . Nam epistolam , qua Dionysius astruit eclypsim illam se diligenter & vidisse oculis , & animo considerasse , quasi nomine Dionysii confictam deridendam propinat . At vero nec quam Philosophiæ & doctrinæ laudem Dionysio Aicopagitæ eripere conatur Erasmus , eam ego in hoc opere asserere instituo , nec id etiam reprehendo ; quod D. Hieronymum ejus interpretationis auctorem facit , cui non alius quisquam scripturæ interpretis apertius contradicit . Illud ago , nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus , tenebras profecto illas aliter , ac vere quidem , interpretaturum . Phegon enim Olympiadarum egregius supputator , in quartodecimo libro ita scribit : Quarto autem anno 207. olympiadis , magna & excellens inter omnes , quæ ante eam acciderant , defectio solis est facta . Dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus , ut stellæ cælo visæ sint , terræque motus in Bithynia Nicænæ urbis multas ædes subverterit . Quem

annum cum passione Dominica concurrisse Euseb. in chronicis patefecit . Lucianus quoque presbyter Antiochenus , vir moribus & eruditione præcipuus , cum gentibus de fide Christiana disputans , Requirite , inquit , in annalibus vestris , & invenietis temporibus Pilati , Christo patiente , fugato sole interruptum tenebris diem . Auctor est Eusebius libro 9. eccles. histor. cap. 6. Tertullianus demum , Eodem , inquit , momento dies medium orbem signante sole subducta est . Deliquium utique putaverunt , qui id super Christum prædicatum non scierunt : & tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis . Hactenus ille in Apocalyp. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur , sacris literis exponendis historias etiam gentilium esse necessarias . Quæ quanquam ita sunt in promptu , ut res disputatione non egeat , sunt tamen nobis in tertio decimo libro fufius explicanda .

Cum igitur ibi hæc finis exemplis manifestissimis illustraturi , non est cur quæ ejus libri propria doctrina erit , hoc nos eam loco importune antevertamus . Atque ut Geometriæ solent non omnia argumentis ostendere , sed postulare , ut quædam sibi concedantur , quo facilius quæ velint , explicent : sic ego interim a lectore postulo , ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima , quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt . Quod autem in dissertatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint , clarissimorum virorum usus aperte confirmat . Tertullianus ex ipsis Romanorum historiis argumentatur , pessimos quosque sævos Christianis crudelesque fuisse . Bonum itaque esse id , quod mali homines insectarentur . In libro vero ad Scapulam , quot rerum gestarum exemplis usus est , ut persuaderet ob vexatos Christianos , multos gentilium præfides tristes exitus habuisse ? Quamobrem qui cum nostris pugnavissent , eos cum Deo quoque sine dubio certasse . Cyprianus idolorum omnium vanitatem qua istoriarum scientia & commemoratione coarguit ? Hieronymus quot quamque varias adversum Jovinianum historias in commendationem virginitatis castitæque commemorat ? Lucianus presbyter , quemadmodum supra diximus , i-

In apologe-
ticol.

In lib. quod
idola non
sint dii .

1.1.advers.
Jovinian.

Iren. 2. lib.
c. 39. & 40.
Tertull. in
opere ad-
vers. Jud.
Vid Euseb.
1. 1. eccles. hi-
stor. cap. 10.
Epiph. hæ-
res. 51.
Aug. lib. de
doctr. Chri.
2. c. 28.
Iren. in 40.
anno Chri-
stum passū
esse dixit.
Tertull. in
30. secutus
Cle. Alex.
in 1. Strom.
& Lactant.
inst. divin.
lib. 4.
Matth. 27.
In annotat.
sup. Matth.
c. 27. & su-
per Act. A-
post. c. 17.

1. li. ecclef.
hist. c. 6. &
11. l. 2. c. 2.
l. 3. c. 7.

In Apolog.
L. 1. cont.
Jovinian.

psos gentium annales excitat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimoniis asserat. Eusebius Judæos, & Paganos sæpe ex historiis humanis refutat. Non ergo historia solum Ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, theologo contra adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historiis gentium, aut inertissimæ segnitie est, aut fastidii delicatissimi. Enimvero quod commode ac prudenter non in concionibus modo, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quippiam vel justum esse suadet vel injustum, quoniam a viris aut probis, aut improbis usurpatum est, Tertullianus, Hieronymus, alique viri gravissimi satis ostendunt, qui non raro hujuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historie cognitione proferri qui possunt? Quam late igitur historie utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacunque Theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras literas exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res Theologo perutiles sint historiarum libri, studiose profecto ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia modo, sed ne sine imperitia quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero verissime dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historie ergo utilitate hæcenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humane historie impugnatur.

Quamquam, ut paulo ante dicebamus, e locis scopulosis enavigavit oratio, nec ea, quæ in hujus loci explicatione differenda sunt, ingenii vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi maturoque judicio. Quæ ex re fit, id quod mixcredibile est, ut in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituen-

dum est, qualis quantaque sit historie humane auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem, quod non adeo expeditum est; deinde quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quæ res est omnium difficillima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex majorum memoria atque annalium vetustate eruenda sæpe sit veritatis explicatio ejus, quæ in Theologica disputatione versatur, oportebit sane de historia præsertim veteri judicare, historicos omnes internoscere, mendacesque a veracibus discernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arrego, nec debeo, fateor me non sine metu ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse munere necessitatis, non voluntatis opere perfuturus, non quod mihi in tanto officio, tamque gravi causa cura defuerit, sed quod video periculosum esse, eo vel maxime loco judicem velle fieri, ubi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam in numerato habeat, & prudentia summa gravissimoque judicio sit præditus. Sed quocitius hoc, quod suscepimus, non mediocri munus conficere possimus, ommissa aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam deprecatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historie humane auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus ex ejusmodi historia qualia in Theologie usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremo argumenta opposita refutando finem hujus libri faciemus.

Primum ergo argumentum, quo historie humane fides labefactari potest, est hujusmodi. Joseph secundum naturam filium fuisse Jacob, secundum legem fuisse filium Eli, Africanus in epistola ad Aristidem, Justinus martyr quæstione ad Orthodoxos 66. Eusebius libro 1. Ecclesiast. histor. cap. 7. Nicephorus lib. item primo cap. 11. Ambrosius lib. in Lucam 3. Hieronymus in primum Matthei cap. August. lib. 2. de concord. Evang. cap. 3. & 2. retractat. lib. cap. 5. & 16. Damascenus lib. 4. cap. 15. Beda lib. prim. in Lucam cap. 10. Theophylactus in Lucæ tertium caput, omnesque fere Pa-

1. Arg.

patres scripserunt. Neque illis subito reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt, sed ab ipsis Salvatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Africanus affirmat. Hæc vero multis argumentis commentitia esse probat libro primo harmoniæ Evangelicæ Osiander, atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modo D. Thomæ, cæterisque Theologis, quasi portenta somniantibus, insultet, verum etiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

2. Arg. Secundum argumentum est, quod Joseph virum Mariæ alteram prius uxorem habuisset, ex qua filios suscepit, qui fratres Domini in Evangelio dicuntur. Eusebius libro secundo Ecclesiast. histor. cap. 1. Nicephorus lib. 2. cap. 3. ubi etiam refert Hippolytum ejusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libro de instit. virgin. cap. 6. Epiphanius lib. 2. cont. hæc. cap. 51. & 78. Hilarius can. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecesimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit; quin etiam adversus Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

3. Arg. Tertium argumentum. Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quod Herodias, cujus Matthæus meminit, filia fuerit Arethæ regis: idem quoque altruit Beda libro com. in Marcum secundo, Eusebiusque Ruffino interprete, libro Ecclesiast. histor. primo, cap. 13. At illud esse falsum & Josephus lib. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus lib. 2. de exci. Hier. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus lib. 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione, non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, exploderent, & pro nihilo putare licet; nulla profecto humana historia reperiretur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

4. Arg. Quartum argumentum. Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedum philosophos, tradunt, Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, & manifesta Trinit. Athanasius quæstione secunda ad regem Antiochum, Hieronymus in Psal. 71. Augustinus sermone quadragesimo tertio

ad fratres in eremo, & de mirabilibus sacræ scripturæ, si tamen hæc opera Augustini sunt, Chrysostomus homilia sexta in Matth. Tertullianus contra Judæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2. Isidorus in præfatione Missæ, quæ vulgo dicitur *Mocavage*. Divus Thomas in Matth. cap. 2. & in Joannis 11. cap. nam & tertia parte, quæstione trigesima sexta, articulo tertio, ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Ejusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Lirani, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassia, Doctor incognitus in Psal. 71. Titelmanus, Joannes Echius, D. Antonius, alique ex junioribus, quos longum est enumerare. Ac certe historia esse videtur per manus a majoribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in Ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, aliisque recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermisurum Evangelistam, quod ad rem magnopere pertinebat; nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & inciviler expecturum.

Quintum. Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modo, & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres, & recentes memoriæ prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesima prima constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex Oriente advenisse. Cujus opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Una, quod in die Purificationis non agnum, sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus eius pretium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causa est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfectorum juxta tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter a Magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, comparatione tan-

5. Arg. Id. Zachar. Chrysopol.

Levit. 12.

tum

tum ad Hierosolyma Orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolyma longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de profectioe communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palæstinam accessisse, prorsus abhorret ab humanæ judicio rationis.

6. Arg.

Hæres. 51.

Sextum. Miraculum nuptiarum in die anniversaria Epiphaniæ fuisse editum, posteritati suæ, quod ait Maximus, fidelis mandavit antiquitas. At Epiphanius contra docet, eodem die, quo Christus natus est, completo jam anno trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus.

7. Arg.

Adv. Helvi.
& in Matt.
14. cap.
Idem Beda
li. 2. comm.
in Marc.

Septimum. Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpe dixit, ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Jesu, & Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quod re vera aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimarent: cum potius illud credendum sit, dissimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cum tristitiam in facie, & lætitiā haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus. Unde & Josephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi ferme opinio falsa est: & poterit omnis ejusmodi argumentatio refelli, quod historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem exprefferit.

8. Arg.

Octavum. Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, Antiquorum, ait, relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, Adam, inquit, sub loco, quo crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis. Atque Paula & Eustochium in epistola ad Marcellam, eandem hi-

storiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minime dubiam Epiphanius lib. 2. cont. hæres. cap. ultim. At Hieronymus in Matth. 27. cap. & in 5. cap. epistol. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Josue 14. cap. Adam in Cariath-Arbe dicatur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus sequutus est.

Nonum. Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Histaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis adversum, quæ non implicate & abscondite, sed patentius, & expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos. Nullum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione promitur.

Decimum. Hieronymus auctor gravissimus historiæ prodit, quod in secundo Darii anno templum ædificari coeptum est. At vero exploratè perceptum est & cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta jecisse. Imbecillum ergo est quodcunque argumentum ex historia humana depromptum, quamlibet historiæ auctor gravis sit.

Undecimum. Plerique historici & ii nobiles tradiderunt, Artaxerxem ædificationem templi impedisse. At contra scriptura tradit, templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario, & Artaxerxe.

Duodecimum Josue post mortem Moyse 26. annos imperasse, auctores sunt Josephus lib. 5. antiq. cap. 1. Sabellicus Aenea. 1. lib. 4. Naclerus Chronographiæ suæ generatione 28. Nam Eusebius in chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius, & Joannes Carion. 27. annos Josue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa 480. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem 3. Reg. lib. cap. 6. colligitur.

Tertium decimum. Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi multæ nullam faciunt prorsus in Theologia fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ri-

9. Arg.
Clem. in 1.
Strom.
Euseb. in
Chron.
Theodor.
in 1. Zach.
cap.
Hieron. in
proem. sup.
Agg. & in
1. Zach. ca.
Aug. lib. 18.
de civ. Dei
c. 26.
Dan. 9. & 2.
paral. 26 &
1. Esdr. 1.

10. Arg.
In 7. c. Dan.

1. Esdr. 3.

11. Arg.
Joseph. l. 11.
c. 3. Archi.
1. pa. tit. 4.
c. 1.
Herman. in
Chron.
1. Esdr. 6.

12. Arg.

13. Arg.

dicule & false de Cirico & Julita, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certe historia Thomæ Apostoli apocrypha & commentitia est, non solum Gelasio 15. dist. cap. Sancta Romana, sed etiam August. lib. 22. contra Faust. cap. 79. & lib. unico advers. Adimantum, cap. 17. & lib. 1. de serm. Dom. in mon. cap. 38. His adde Marthæ & Mariæ Magdalene fabulam, quæ narrat ad Mariam quidem Magdalum, ad Martham vero Bethaniam forte hæreditaria pervenisse: cum contra scribat Joannes, Bethaniam castellum Mariæ Marthæque fuisse.

Joan. 11.

14. Arg.

In extrav.
nigenit.
de poen. &
remiss. quæ
est Clem. 6.
& in c. fun-
dam. de e-
lect. in 6.

15. Arg.

15 distinct.
Sancta Ro-
mana.

L. 6. epist. 31.

Quartum decimum. Ea historia reliquas videtur excellere, quæ a summis pontificibus probata est: Constantini vero donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modo historiis celebrantur Ecclesiæ, verum etiam per summos pontifices approbantur. At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt. Nulla igitur Ecclesiastica historia Theologo idonea argumenta ministrat.

Quintum decimum. Nemo in Ecclesiasticis viris est, qui historiæ probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum brevuario. Nam in eo libello quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sint numeratu difficillima. Non Josephus. Primum, quia multa tradit sacris literis vehementer repugnantia. Deinde, quia tertium Esdræ librum in historia sequitur, quem Hieronymus non aliter, quam somnia rejicit. Postremo, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Ecquis ergo in Ecclesia auctor historiæ certus habebitur? An Africanus? Sed hujus historia Gelasio Apocrypha est. An Eusebius? Sed hujus quoque historiæ, tanquam apocrypham, idem Gelasius reprobat. Sed in historia tripartita Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius inquit: In historia Sozomeni de quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipsam historiæ Sedes Apostolica recipere recusat: quoniam multa mentitur, & Theodorum nimium laudat, atque usque ad ultimum sui diem magnum Ecclesiæ doctorem fuisse prædicat. Si igitur qui primas in historia Ecclesiastica partes habent, incerti ac mendaces auctores sunt, nimirum neque ex aliis, quorum minor est auctoritas, idoneum sumet

Theologus argumentum ad suas conclusiones corroborandas.

Sextum decimum. Innocentius 20. dist. c. De quibus, solas Ecclesiasticas historias in causis Ecclesiæ finiendis a-probavit. Ethnicorum ergo de rebus gestis monumenta parum in Theologiæ usum valere possunt. Id quod concilium Florentinum sessione septima confirmat in hæc verba: Romanorum aut Græcorum historia nequaquam in synodo uri debemus.

16. Arg.

Decimum septimum. In Assyriorum monarchia Berossus commendari supra cæteros solet. At hujus auctoris nulla extat historia. Nam quæ Berossi nomine est ab Annio edita, eam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum vero rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui veros & publicos Persarum annales, ut fertur, secutus est. At hujus etiam monumenta multo falsiore titulo Annianus edidit. Metasthenes siquidem iste Annianus, octo solum Persarum reges fuisse tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos ordine & Hieronymus in septimum Danielis caput, & Eusebius censet in chronicis. Jam Græcarum rerum historia quid nisi fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt? Cicero quippe auctor est gravis, quod testimoniorum religionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Livium non aliter historias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque dixit Fabius, Græcis historiis plerunque poetice similem esse licentiam: Ut jure illud ex Satyra vulgi etiam sermone teratur: Et quidquid Græcia mendax audet in historia. Atque Josephus in proœmio lib. de bello Judaico veritatem a Græcis in historia negligi testis est. Id quod in 1. cont. App. lib. confirmat. Sed & e nostris Hieronymus cum Græcas historias opposuisset, Non debemus, inquit, eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacia detestamur. Sane, ut taceam de reliquis, Herodotus, & Xenophon, quod historiæ parentes Græci habent, confictis fere narrationibus abutuntur. Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. Laudationibus porro, quod Tullius ait, * historia rerum Romanarum est facta mendosior. Quædam autem in Li-

In orat. pro
L. Flacco.

Dec. 3. l. 8.

Lib. 2. orat.
instit. c. 4.

Juven. Sat.
10.

In c. 27. E-

zech.
vid. Joseph
l. 1. contra
Appionem,
Cicero de
leg. 1. apud
Herodotum,
inquit, hi-
storiæ pa-
trem, & a-
pud Theo-
pompum
sunt innu-
merabiles
fabulæ.
De clar. O-
rator.

In vitam
Aureliani.

18. Argu.

vio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus * verissime dixit. Nihil ergo fidei ethnicorum historiis habendum est, utpote quæ nullam habeant non modo certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Postremum argumentum historias omnes generaliter & Ecclesiasticas & prophanas impugnatur. Illud est huiusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod juxta ad falsum & verum inclinat. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adiutorium, nec verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahet: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei innititur, æque falsitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc vel maxime, quod homines mendaces sunt, fallereque & falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci seu plures historici quicquam affirmant, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana historia petatum imbecillius est, quam ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci huius auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortasse plura, similia sunt, atque adeo similiter refellentur.

CAPUT IV.

Quod auctoritas humanæ historiæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa sit.

SEquitur, ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historiæ apud Theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quo magis intelligi possit, illud principio ponendum est: Necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. lib. primo, Augustinus item in libro de utilitat. cred. ad Honorat. cap. 12. & de fide rerum invisibilium, cap. primo & secun-

do diligentissime persecuti sunt, non erit nobis hic magnopere laborandum. Atque Augustinus quidem plane asserit, non amicitiam modo, verum omnem omnino humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille affert, quibus ostendat, necessitudinem & pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeste. Nec enim, ut cætera taceamus, pueri elementarii ullam omnino possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi & nomina literarum & syllabarum nexus fide a præceptoribus acceperint: ut illud Isaie in omni etiam & arte, & ætate verissimum comprobetur: Nisi credideritis, non intelligetis. Præclarum est igitur Aristotelis illud: in omni facultate atque doctrina oportere addiscentes credere. experimentis quippe quotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcumque veri. Quæ ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impresserit: siquidem non minus fides necessaria est hominis & vitæ & disciplinæ, quam aut igni locus supremus, aut terræ imus, ut bene habeant, necessarius est. His autem propensiones quasdam, & quasi appetitiones natura indidit ad fines & perfectiones necessarias. Quamobrem, qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, non solum stulti sunt, sed gigantum more cum diis bellant, hoc est, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & stultum dici potest, quam si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positus, sit prima conclusio.

Isa. 7. juxta
LXX. In-
terpr.
1. Eleuch.

Præ-

1. Conc.

Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniam cuique per se est obvia & manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiscus vere falseque dixit, neminem historicorum non aliquid esse mentitum: unde fidenter se historiam aggredi, habiturus mendaciorum comites.

2. Conc.

Secunda conclusio. Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio & in ecclesiasticis & in secularibus fuerunt, probabile argumentum Theologo suppeditant, cum ad ea, quæ sua sunt corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis bene instituti, & ad vitam humanam recte compositi, viro gravem rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam a Plinio, aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideo historiarum auctoritatem labefacimus. Uterque igitur, & qui cito credit, & qui ad credendum nimium est tardus, jure reprehenditur: multo vero hic magis si cum pluribus historicis probatis gravibusque dissenserit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem plurimis testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem Theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quod ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis, in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse, cum lege edita præcepit, ut in causis ecclesiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta deessent, ecclesiastici judices uterentur. Sed plerique nostra hac ætate perverse, ne dicam impudenter, res, quas esse gestas gravissimi auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortasse essent. Cum vero reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerint, judiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerint, vitæ magistræ, prudentiæ sub-

fidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia conclusio. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promittitur, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione constituentur. Exempla sunt ejus rei multa, sed pauca subjiciam. Petrum Romæ & collocasse sedem, & pro Christo martyrii gloria coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt: unde nos certa in 5. libr. argumentatione confecimus, Romanum Episcopum Petro in pontificatu succedere. Item, concilium Nicænum tempore Constantini a Sylvestro vero ecclesiæ pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidere. Ea nos e re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas esse: quod certum sit, synodum ecclesiæ generalem Romano Pontifici comprobata errare non posse: certum quoque, Nicænam ejusmodi esse, cui nec universitas pastorum ecclesiæ defuerit, nec Romani Episcopi comprobatio. Plurima sunt ejusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modo negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eundem locum diutius urgeam, quam si ea genera belluarum, quæ in rubro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergo, si ita placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves & probati adferunt. Ita fit ut mediterranei mare esse non credant, nec in insula nati, in qua lepusculos vulpeculasque solum viderint, credant leones & pantheras esse: si vero de elephanto quis dicat: etiam rideri se putent. Historiarum igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiunt. Certa quippe apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicacia, & stultitia non possunt. Præclare itaque Josephus 1. contra Appionem lib. illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, facile intelligitur. Historia nimirum etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ad probandum, sed ad narrandum, ali-

3. Conc.

Burchard. l. 3. c. 128.

20. dist. cap. de quibus.

quid tamen sine dubio probat, probabiliter fere: nam aliquando etiam necessarie. Nunc argumenta contra historiam fidem posita diluamus.

CAPUT V.

Ubi respondetur argumentis capituli tertii.

Respon.
ad I.

Quaest. 56.

Non est facile contrarias objectiones excutere: sed excutiendae sunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Osiander modo, verum etiam Catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joseph naturali & legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. qq. vet. & no. testa. sive August. is fuerit, seu quisquam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere; ne sit qui existimet veterem historiam solis junioribus displicuisse. Utuntur autem hi ad Africani traditionem infirmendam argumentis huiusmodi.

Primo, quod nullum vel testimonium vel exemplum, nec e sacris, nec ex prophanis Hebraeorum literis erui possit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, Urdemus, inquit, quantumvis iniqua conditione ejusmodi primogenitum, duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicae discrepantiae scrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 15. evidentissime traditur. Illud vero non contingit nisi ex eodem patre natis: nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hereditates, atque adeo non habitant simul. Nunc autem Jacob & Heli nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis: nec simul habitare potuerunt, cum alter censeatur in posteris Nathan, alter in posteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Joseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quae res erat necessaria juxta illam Deuter. legem, id exiguum sane ac mendicium argumentum est, cui August.

& 5. lib. qq. in Deut. q. 46. & lib. 2. retract. c. 12. nullo negotio responderet. Mihi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt, Heli Josephi socerum fuisse, eundem qui & Joakim parentem virginis Mariae; ut Lucas genealogiam Christi per matrem attexuerit, Matthaeus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen genealogiam mulierum contra scripturae usum Evangelista texuit. Nam cum ait, Qui fuit Heli, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus: Et ipse Jesus putabatur quidem esse Josephi, at re vera non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili opera ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cujus filius vere dici posset praeter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat. Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Christi ab nepote statim transilierit ad avum, interjecit causam: quia Joseph, quem patrem Christi dicere debebat, non vere erat pater, sed putabatur. Quamquam & relativum ad Joseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo generi soceri filius esse dicitur. Itaque Josephum evangelistae ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos, quos ex conjugio sortitus est. Hujus opinionis Augustinus lib. quaestionum evangelicarum 2. q. 5. meminit. Hanc tenuit auctor libelli cujusdam de ortu Virginis, qui Hieronymo falso tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucidus, Georgius Vvicelius, alique nonnulli juniores amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Joakim, Eliachim, Heli, idem fere significant, proque eodem fere usurpantur, 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio haec sit. Quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quae ille firma esse existimat, sunt profecto infirmissima.

Objicit primo, nusquam in sacris literis reperiri, quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id vero de more impudenter objicit. Si enim Obed filius Noemi, illicque natus esse dicitur, cur non dicatur natus Maaloni, hujusque proinde etiam filius? item, Accipiet eam, inquit, frater ejus, & suscitabit semen fratris sui, &

De verb. signific. Nam & Rex.

Philo Anianus tradit, Syris, & Aegyptiis Joakim, Eliachim, & Heli esse synonyma.

Ruth. 4.

Deut. 25.
Matth. 22.
Luc. 20.

pri-

primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit. Præterea ecquid obsecro est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonne illud manifestum est, Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur? Gene. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander: retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgaram editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, & cum cæteris Lutheranis gentile, ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna, atque adeo germanos esse, ab eodemque patre genitos; speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deu. lege non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solum sanctorum omnium sententia, sed aperto scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino jure contendimus, exemplum libri Ruth. ad legem illam Deu. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minime tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perfricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hæbreorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarent. Id vero non duobus solum uterinis, quales Jacob & Heli fuisse perhibentur, usui venire potuit, sed propinquis etiam aliis, vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta movent, quo minus fidem Africano habeamus.

Illud forte movere potest, quod in tertia conclusione capitis superioris as-

seruimus, communem scriptorum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Joseph legalem & naturalem infert. Minime vero. Multum enim refert, res gestas quæ historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, ii quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porro autem Africanus, unde cæteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquam rem perinde ut a Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, hujusmodi verba, Musculo interprete, adjecit: Sive itaque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo judicio, clariorem illius, scilicet quæ objecta erat, Evangelistarum discrepantiæ expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo præditus est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quod meliorem ac veriorem expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia quæ vera sunt, tradit. Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcunque probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omnino res & August. & Thom. videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

Ad secundum vero dicendum est, hujusmodi quoque res non tam ex fide historiæ, quam ex probabili eorum conjectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam, aliam Josephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in euangelio fratres Domini legerentur, & religio vetaret filios Mariæ suspicari, scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quonam id pacto fieri potuerit: ut veritas euangelii cum Mariæ perpetua virginate congrueret

3. par. q. 375
art. 3.

Respon.
ad 2.

Ita quidam filios Joseph ex alia uxore intulerunt, Christique proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Joseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum conjectura vana commentitiaque fuit, nullave ratione tantum ad respondendum hæreticis excogitata; sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimoniis niterentur. Primum quia Jacobus Hierosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur: Cum & Jacobus Zebedæi filius, a quo ille cognomento distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deinde non simpliciter quidam in Euangelio diceret, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui, si generali sanguinis conjunctione fraternitatem definiret. Jacobus nanque & Joannes tunc temporis cum Christo intra domum erant, qui illo modo erant fratres.

Matth. 12.

Marc. 6.

Luc. 4.

Accedit quod apud Marcum a quibusdam dictum est: Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi & Joseph, & Judæ, & Simonis? Nonne & sorores ejus hic nobiscum sunt? Filius, inquit, Mariæ, frater Jacobi & Joseph, &c. ut non ex Maria, sed ex Josepho fratres intelligerentur. Unde & juxta Lucam interrogant, Nonne hic est filius Joseph? Atque sorores, filias Josephi Esther & Thamar intelligendas esse, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores asserunt. Fratres ergo similiter intelligendi sunt Jacobus, Joseph, Simeon, & Judas: quos quatuor filios ex priorē conjugē, cui nomen erat Salome, Josephum suscepisse, iidem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Josephum, cum Mariam uxorem accepit, 80. annorum fuisse senem, Epiphanius non semel astruit. At in tam longa ætate non est profecto verisimile illum sine conjugē extitisse. Hæc auctores illi sine fidei discrimine argumentari, atque adeo asserere potuerunt. Sed Hieronym. tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in sacris literis apprimè verisatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem & Josephi bigamiam fratres Domini in scripturis intelligerentur. Quod enim Jacobus frater Domini vulgo cognominatus, Josephi filius non fuerit,

ex Evangeliiis videtur manifeste colligi. Marcus siquidem quos capite sexto fratres Domini vocatos scripserat, eos capite quintodecimo filios cujusdam Mariæ scribit esse, quæ nimirum uxor Josephi esse non poterat, nisi duas illum simul uxores habuisse contendas, Mariam Virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit historia: Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & sustinere posset, duarum conjugum onera subiisse, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentum est. Ea vitia viro justo tribuere quam sit stultum, ne dicam impium, non est opus longa oratione suadere.

Adde, quod hæc eadem a Joanne Maria Cleopha cognominata est. Erat autem Cleophas frater Josephi, ut Eusebius lib. 3. eccl. hist. cap. 11. ex Egesippo retulit: ob quam causam, nisi me conjectura fallit, soror Mariæ Virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo dici solent, & fratrum uxores sorores. Non igitur, ut sentio equidem, Maria illa tanquam mater, sed tanquam uxor Cleopha nomen accepit. Josephi itaque conjux non erat; atque adeo nec hujus filii, filii erant Josephi, sed Cleopha. Verum quemadmodum Josephus pater Christi existimabatur, sic filii Cleopha, Jacobus, Joseph, Judas, Simeon existimabantur Christi consobrini, Christique patruus Cleophas. Qua ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest, non quod vere Mariæ Virginis germana fuerit, sed quod soror & habita & dicta sit. Atqui consobrinos fratres etiam dici, omnis scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nonnulla enim assumit, quæ certis de causis a plerisque aliter existimantur. Ut filios Zebedæi Christi esse consanguineos, & proinde scripturæ usu fratres, item Josephum 80. annos natum esse, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari non possunt. Nam & Actor. cap. 1. Lucas cum Jacobum Alphæi, Simonem, & Judam retulisset, subdit: Hi omnes erant perseverantes in oratione cum Mariâ matre Jesu, & fratribus ejus. Constat autem, Jacobum Alphæi, Simonem, ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his disputatum est ab aliis diligentius. Nos in presenti non id agimus. Tantum dicimus,

Isidor. in lib. de ortu & vit. & obit. sanct. patr. dicit, Alphæi filium fuisse sororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum.

timus; ex diversis opinionibus, quas in scripturarum interpretatione orthodoxi sequuntur, minime historię fidem periclitari. Hęc quippe sola oratio erat secundo argumento confutando necessaria.

Respon.
ad 3.
Lib. 18. an-
tiqu. c. 9.

At tertium sic diluitur. Non fuit Herodias filia Arethę regis, sed Aristobuli, sicut Josephus multis in locis testatus est. Id quod nomen quoque ipsum indicat. Est enim quasi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud significat quam filiam, vel neptem, vel aliquam e posteris Herodis. Quamobrem cum Aretha rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historia, pace tanti viri dixerim, in ea re sine dubio fallitur. Apparet eum sane vel in historiam quampiam auctoris incerti incidisse; ob id enim quidam veterem historiam appellatam volunt: vel certe in Eusebii Latinam incidit, quam Rufinus fecit sua traditione vitiosam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius subscribeamus. Concordi vero testimonio etiam Josephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi viventis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptiis sociata: propria, & legitima uxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Arethę regis Arabię. Hactenus Eusebius, Rufino interprete. E quibus verbis si tollas nomen Herodiadem posteriore loco positum, quod nec Eusebius habet, nec Josephus, vera erit lectio, atque adeo germana Eusebii Gręci in latinum conversio. Nam relativum, Quam, non ad Herodiadem, quod Rufinus falso intellexit, sed ad propriam & legitimam uxorem depulsam referendum est: quod recte Musculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hęc nobis dicta sint.

Respon.
ad 4.

Ad quartum ita respondeo. Quicquid sit de Magis, an fuerint reges nec ne, quod in controversia est positum, certum illud est, non ex ea re historię fidem labefactari, quod pluri-
mi auctores magos reges fuisse tradi-
derint. Nempe res hęc ejus generis est, quam nemo historicorum sese as-
firmet aut vidisse, aut ex viris fide-

dignis, qui viderint, audivisse. Nitun-
tur itaque auctores illi non historię
auctoritate, quam nullam probatam ha-
buere, sed probabilibus conjecturis,
quas porro habuere nonnullas. Qua-
lis est, quod in Magis videtur imple-
tum illud, Reges Tharsis & insulę mu-
nera offerent, reges Arabum & Saba
dona adducent. Item illud, Ambula-
bunt reges in splendore ortus tui, &c.
Quę in Epiphania Domini non hodie-
rum vulgus, sed antiquis semper ec-
clesię chorus intonuit. Accedit quod,
ut Tertullianus ait, Magos reges fere
habuit Oriens. Accedit quod in reges
illud maxime quadrat, Apertis the-
sauris suis, &c. Extat etiam Claudiani
epigramma, ubi Magos appellat Chal-
dęos reges. Quod si Claudiani non
est, certe elegantissimi poetę est. Hanc
opinionem, ut quę plausibilis sit ac
popularis, Christi fideles jam olim li-
benter induerunt. Nequę operę pre-
tium judico, si quis in concione pu-
blica eam dissuadere conetur. Nam
dissuadere nihil attinet: ac frustra ni-
ti, & nihil aliud, quam laborando o-
dium quęrare, extremę dementię est.
Quod si paucis forte quibusdam fidem
argumentatione tua feceris, multas ta-
men in populo querelas, dissidia, ac
lites induces. Sine ergo, plebem pro-
babilissimam opinionem, pręsertim quę
penitus insedit atque inveteravit, cum
suis majoribus retinere. Quod si con-
jecturis aliis permotus contrariam sen-
tentiam habes, liceat per me, equi-
dem non repugno. Illud ago, sive hęc,
siue illa opinio vera sit, non inde hi-
storię auctoritatem aut elevari aut im-
minui, cum neutra earum opinionum
historię auctoritati, sed probabili con-
jecturę innitatur. Quod enim regum
nomen Evangelista suppresserit, id o-
mnino nihil est. Non enim existima-
vit evangelii testimonium regio appa-
ratu cumulandum, quod Magorum sa-
pientiam & gravitatem amplissime or-
naverat. In veritate sane occulta con-
firmanda regia appellatio obscura, &
otiosa erat, Magorum vox pręclara &
opportuna. Nam quod Herodes Magos
parum honorifice exceperit, hoc aut
Herodiani fastus indicium est, aut
Romanę glorię, & majestatis. Indi-
gnum vero est magni regis tumorem
in minorum invidiam odiumque con-
vertere.

Psal. 31.

Esai. 60.

Matth. 24.

Lib. 1. Eccl.
hist. c. 13.

De quarto igitur argumento hacte-

T 3

nus.

Respon.
ad 5.

nus. Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas, ac ceteri fere omnes auctores, verum etiam antiqua ecclesiae traditio tenet, quod Magi Christum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adorarunt. Cujus quidem rei cum causam quaererem, quidnam esset cur tanta id consensione ab ecclesia receptum sit, quamquam veteri traditioni in hujusmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio alia non subsit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso Evangelio collectas. Unam quod Matthaeus dicit, Cum natus esset Jesus, ecce Magi ab Oriente venerunt. Sane si quando Magi venerunt, Christus esset anniculus aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Osiander, existimant, non dixisset evangelista, Cum natus esset, ecce Magi. Quod non de re tam sera, sed de subita & improvisa, vel certe proxima, & quasi praesente dici solet. Necdum, inquit, intra se verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur. Et Poeta: Audiat haec aliquis, vel qui venit, ecce Palemon. Hinc enim cum Mariae dixisset Angelus, Ecce concipies, &c. intelligens ipsa statim se concepturam ait: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera causa est haec, Magi invenerunt puerum in Bethleem: ergo ante diem purificationis accesserunt: quia ultra id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis descriptis, quae ad purificationem attinebant, subdit: Ut perfecerunt omnia secundum legem Domini reversi sunt in Galilaeam in civitatem suam Nazareth. Non ait, in Bethleem, sed, in Nazareth. Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant suppellectilis, ut Virgini ad reclinandum infantem non alius, quam praesepe locus fuerit in diversorio? Nec Evangelista docet, eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate sua. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem, quae jubet, ut post circumcisum infantulum maneat mulier triginta tribus diebus in sanguine purificationis suae. Intra quos dies Bethleem venisse Magos recte credimus, & puerum indicio stellae inventum adorasse.

In ea vero ratione, quae primum op-

ponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animadvertunt, quae brevi aurum acceptum in pauperes erogavit: alii prudentiam, quod vaticum paraverit in Aegyptum. Sive enim Joseph ante purificationem de fuga ab Angelo fuerit admonitus, juxta illud, cum Magi recessissent, ecce Angelus apparuit in somnis, &c. sive Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint: credibile profecto est, foeminam prudentissimam jam inde illud, quod ad fugam & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque haec ratio mihi videtur sanctissime & providentissime constituta. Non decebat enim, ut quae pauper erat, ea divitum oblationem subito inferret. Ab omni fastu, & ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei filio placuisse. Quid, quod aurum Deo a Magis oblatum in sacros fortasse usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omnino modis facile diluitur. Secunda pressius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus stellae didicit, occidit autem omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis, biennium ergo ante stella Magis apparuit. Non igitur mox a Christo nato advenerunt. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, Tunc, non minus rem praesentem proximave significat, quam vocula, Ecce, cujus vim paulo ante expendebamus. Ait vero Evangelista: Tunc Herodes videns quoniam illusum esset a Magis, mittens occidit. Sed hic nodus bifariam solvi potest. Primum enim, quod Euthimius admonuit, illa oratio, Secundum tempus, &c. non refertur ad id, quod praecessit, a bimatu, sed solum ad particulam, Infra, cui proxime conjuncta est. Itaque continenter legendum est, Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus a bimatu. Et ibi facta hypodistole subjungatur: Et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundum tempus exquisitum: sed tantum alios minimos, quibus videlicet solis tempus stellae accommodavit. Sed ais, Cur bimos interfecit, si non se-

cun-

Genes. 24.

Luc. 2.

Matth. 2.

cundum tempus stellæ? Respondeo, Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem juxta prophetam natus est Christus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, sic ampliavit & tempus. Deinde probabile est id, quod mihi semper vero similis fuit, Herodem Romam evocatum, ut accusationi filiorum responderet, stragem illam puerorum edere distulisse, quam edidit postea cum Hierosolymam regressus est. Quod si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessario fit consequens, ut biennio post Christum natum advenerint. Multo enim facilius expediturque dicitur, quod Chrysostomo Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tanto ante Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac provinciis peragratis puerum haud multo ante natum adorarent.

Cum vero demum queritur, Qui fieri potuerit, ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint: huc questionem responsum facile, & promptum est. Non enim opus facit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, qui Magos ad se tam brevi dierum spatio perduxerit. Sed Oriens in sacris litteris frequenter accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt, qui loquuntur. Ut ibi, elegit sibi Loth regionem circa Jordanem, & recessit ab oriente. Item, De Aram adduxit me Balach rex Moabitarum, de montibus Orientis. Sive ergo Magi posterius fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamia Syriæ venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est; sive ex Arabia accesserint, quæ sententia Justini martyris perpetua fuit; seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert: dubitari non potest, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis Persicis & Hispanis, ab Ur vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Jacob fugientem a Mesopotamia in Judæam insequeretur, septimo die confectus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Jacob greges, & uxores, ac parvu-

los. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid? quod in regione illa abundant dromedarii, quos uno die stadiorum mille iter conficere, scribit in vita Appollonii Philostratus? Aristoteles quoque lib. 9. hist. animal. cap. ultimo testatur, celerius eos currere, quam Nisæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus in Hieremiæ 25. capit. imo Hieremias ipse, Chaldæam, ait, in aquilonis parte juxta situm Hierusalem collocatam esse. Quia enim inter aquilonem & orientem sita est, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hæc fastidioso lectori scio molesta fore: sed erat ostendendum, quam temere quidam a sincera historiarum fide, & communi sanctorum opinione dissenserint. Verum de quinto argumento satis. Nunc sequentia refellamus.

Sane quidem, cum in sexto argumento Epiphanius sententia contra historiarum fidem ponitur, nihil prorsus movere nos debet. Primum, quoniam in rerum gestarum temporumque ratione nullos ille graves auctores sequi solet: atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde, quoniam hoc saltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo ecclesiæ usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profecto, Christum passum esse anno ætatis suæ trigesimo tertio, inchoato per tres menses ac decem fortasse dies; nam de hac re nullam modo questionem habere volumus; docuisse autem eum tribus annis, & Ignatius in epistol. r. ad Trallianos, & Eusebius in Chronicis prodiderunt; certe Epiphanius opinio videtur vera esse non posse. A trigesimo namque anno expleto usque ad passionem, non nisi duo anni supersunt. Quamvis nondum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non a nuptiis, sed a baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam, veteremque ecclesiæ usum propugnamus: nuptias quippe anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quia in re nobiscum dissentiant quidam, nec sine causa dissentiant tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquit, scriptum habemus de doctrina Christi: quin eo anno nihil omnino docuisset. Quod est incredibile nullo modo. In baptismo fi-

Lib. 2.

Idem Zachar. c. 2.

Respon. ad 6.

Joseph. l. 16. ant. c. 7.

mon. 1. di. 1. 101. d. 1. 102. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

1. 101. d. 1.

quidem filius, ac sapientia Dei, dux populi, atque magister, patris testimonio declaratus est. Nec post Evangelii munus evidentissima triadis commendatione, testificationeque susceptum, otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non conjectura nostra solum, sed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porro ita diserte rerum gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annus, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. Altera, inquit, die vidit Joannes Jesum venientem ad se; & rursus paulo inferius, Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo, &c. Et postea: In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum, &c. Denique statim in secundi capitis initio, Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. En cum Joannes Judæorum legatis respondisset, postero die vidit Jesum venientem ad se; quo tempore Jesus nec notus erat, nec discipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifestissime liquet. Sed postero die, hoc est, tribus a legatione diebus, duo discipuli Joannis secuti sunt Jesum: ac proximo huic die exiens in Galilæam Jesus ipse Philippum invenit. Cum vero subjungit Evangelista, Et tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, satis aperte indicat, quam breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integre intercessit. Præterea post secundum adventum in Galilæam cœpit Jesus prædicare, ut Matthæi cap. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias prædicaverat. Nam illæ factæ sunt, cum post baptismum primo advenit in Galilæam. Quod si annus integer a baptismo ad nuptias interfluxisset, jam tres anni prædicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea sententia consequens fieret, ut Christus anno ætatis suæ trigesimoquarto inchoato fuerit passus. Illud non obscure colligitur; quoniam si vera esset, quinquies pascha a baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in Evangelio scriptum, inter baptismum & nuptias. Secundum, quod Joannes statim post nuptias commemorat, cap. 2. ubi Christus ementes, ac vendentes ex templo primum ejecit. Tertium, de

quo fit mentio Joannis quinto, cum sanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangelista meminit, cap. 6. inquit, Erat autem proximum pascha, &c. Quintum, in quo passus est Christus, de quo Joannis 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium esse potest, festum paschæ fuerit, non modo Rupertus, sed Irenæus etiam testatur. Ac re vera nomen festi simpliciter pro pascha solet in evangelis accipi; ut ibi: Non in die festo, Matthæi 26. Item, Secundum consuetudinem diei festi, Luc. 2. Item, Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum, Joann. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo ætatis suæ inchoato per tredecim dies; erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat, si quinquies festum paschæ intercessit, nimirum mortuus est anno ætatis suæ trigesimoquarto. Quod licet Beda, alique nonnulli juniores asseruerint, defendi tamen nulla ratione potest, ut Paulus episcopus Forosempronienensis, lib. 9. 2. par., & lib. 4. ejusdem partis. Joannes item Lucidus in libro de vero die passionis Christi ostenderunt. At vero nullæ hujusmodi rationes, ab antiqua Patrum traditione, quam communis ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, poterunt me movere. Non quod hæc ad fidem, religionemve magnopere attineant, sed quod in rebus vel ex utraque parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historiæ fides communis me delectat.

Sed prima videamus. Anno, qui inter baptismum, & nuptias fluxit, nihil omnino docuit Christus: cessator ergo fuit maximus, qui post injunctum munus tamdiu fuit otiosus. Sane quidem eo anno non est publice concionatus Christus, neque turbis Evangelium prædicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin & frequenter ad Joannem accessit, ut frequens etiam de ipso Joannes testimonium diceret, & privatim quoque docuit quosdam, ne ecclesiæ concionator repente prodiret. Non enim discipuli Joannis illum Rabbi, hoc est, magistrum appellarent, nisi jam docere incepisset, quemadmodum Cajetanus noster diligenter advertit. Nam quod ajunt, ex Joannis evangelio colligi, paucos dies inter baptismum & nuptias intercessisse, id nullo modo verum est: cum Joannes adventum Jesu ad baptis-

Lib. 5. com.
in Jo.
Lib. 3. c. 39.

Luc. 3.

Lib. de tēp.
c. 47.
Annus 34.
nō fuit an-
nus passio-
nis Christi,
quia pascha
illo anno
fuit in die
Martis.

Ad 1. al-
terius o-
pin. arg.

Joan. 1.

Ad 2. ar.

mum

num nusquam omnino narraverit, ut idem Cajetanus manifesta argumentatione confecit. Quanquam in eo fallitur, quod pro certo asserit, ex quatuor Baptistæ testimoniis, quæ primo capite Evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro est; & licet scripturæ ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Cajetanus ipse confitetur. Illud enim, quod a Joan. legatis Judæorum impartitum est, idem omnino ipsum fuit, quod se ante dixisse Baptista meminerat. Estque multo vero similius, eo tempore nondum Christum a Joanne baptismum suscepisse. Medius, inquit, vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est. Cum ergo Evangelista inquit, Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Judæorum gestum sit: sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est, primo & tertio ab Evangelista interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante dixisse, quam in præsentī testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cum vidit Jesum venire ad se. Sæpe enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interessent illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur non constet, quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsentī fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid? quod cum ait, In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum, non Christum fortasse Evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galilæam exisset.

Ob id enim interpretēs latinus ait: Et dicit ei Jesus, cum nomen Jesus non reperitur in Græco. Quot autem dies intercesserint inter postremum illud testimonium Joannis, coram duobus discipulis tributum, & hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem prædicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Joannes capite secundo narrat, jam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum jam Joannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de publica & populari intelligi potest. At vero tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis a veteribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicasse; idque attribuit a Joanne etiam in Evangelio conscriptum. Cæterum idem in libro demonstrat. Euangel. 8. demonstratione secunda, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum prædicavisse. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicarit? Atqui post annum decimumquintum Tiberii, inchoatam esse euangelii doctrinam, e Lucæ 3. cap. patescit. Nos autem, si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ private, duos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cuius Joannes cap. 5. meminit, Ad 5. arg. pascha fuisse. Chrysostomus porro, ac Chryl. hom. Cyrillus affirmant, festum fuisse Pentecosten. Quod mihi, fateor ingenue, 35. in Jo. Cyril. lib. 2. non fit vero simile. Primo, quoniam ait Litan. post Pascha Jesus moratus est in Judæa cum discipulis suis, ut cap. 3. Joann. scribit: at mora juxta scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerunt, intelligi non potest: eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Judæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Joannis cap. 4. dicitur. Ac rursum, e Galilæa venit Hierusalem, quod

Ad 3. arg.

Ad 4. arg.

Hieron. in 9. cap. Dan.

in illud :
adhuc qua-
tuor men-
ses sunt, &
mensis ve-
nit.

quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursori faciamus, expediri vix queunt. Cajetanus sane in quartum Joannis caput, haud absurda ratione computat, Christum in Judea post pascha celebratum, in quo vendentes ejecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. 5. commemoratur, Benetecostes solenne erat.

Deinde, quod cap. 5. unum miraculum Evangelista narravit in Pascha paratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transierit, omnibus & gestis, & dictis unius anni intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, ut recte Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, siue dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertia die mensis Adar, hoc est, Februarii, siue potius festum sortium, quod Judæis solenne erat 14. & 15. die ejusdem postremi mensis. Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur: Erat autem proximum pascha, &c. Sed in hujus argumenti confutationem nimis multa diximus.

Respon.
ad 7.

Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historię satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera & vulgo esse credantur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturę historias interpretari, diceremus, cum Apostolus ait, Saulem regnasse 40. annis, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. cap. Actuum Apostolicorum asseruit: recte ne an secus, aliorum esto judicium. De tanto quippe viro non libet in presenti judicare. Diceremus rursus, Matthæum virum Marię Josephum appellasse, non quod revera esset, sed quod vulgo esse crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi: mortuum denique, si ita placet, esse Christum, non vere, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certe si consuetudinis scripturarum est, ut opinionem

multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia quæ de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samfone, Machabæis scriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores sacri ea narrarint, quæ vulgo erant persuasa, non quæ ipsi vera esse crediderint. Quod quam sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multo & sanior & verior, quem ex subjecta partitione facile lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentia. Quædam quæ non nisi verbis falsis significari atque exprimi possunt: Ut Christum esse Joannem Baptistam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujusmodi opiniones semper auctores sacri ita referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis iis expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari vera sint: Ut Joseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omnino erat, sed vere tamen pater, & sine falsitate dicebatur: Tum quoniam nutritus erat: tum quoniam vir matris erat. Et licet vulgi sermone, vere tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera historię lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historia profana absurdus est, in sacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur fere, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mendacii tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundum aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria virgo dixit: Pater tuus & ego dolentes querebamus te, sermone vulgi quidem, sed vere tamen. Sic etiam si nullam habuisset interiorem admirationem Christus, vere tamen admiratus dici posset, cum speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda lib. 2. in Luc. cap. 24. exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus, Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vulgari. In quem sensum hypocritas tristitiam similes, tristes quoque appellavit Dominus. Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis & Christus, si divo Thomæ credimus, aliquo modo interius admiratus est, & Herodes etiam contristatus. Et

Vide Bed.
l. 1. in Luc.
cap. 7.

Matth. 6.

enim

enim peccatores simul in vitiis eristan-
tur & exultant, gaudent, dolentque.
At de hoc argumento satis. Jam per-
gamus ad reliqua.

Respon.
ad 8.

Non debuit sane tantopere ridere Hie-
ronymus Adami in loco Calvariae sepul-
turam: nec nos, viri licet sanctissimi ex-
emplo, historias ejusmodi ridere debe-
mus. Vulgus, video equidem, hisce re-
bus credendis nimium est facile. Cre-
dulus etiam in optimi cujusque mentem
facillime irrepit. At viri quidam excel-
lentes cum a vulgi facilitate & credulita-
te declinant, in adversum quandoque vi-
tium incurrunt: suntque tum etiam in-
creduli, cum in fide nihil est vitii, in in-
credulitate vitii nonnihil est. Testimo-
nium autem, quod ex Josue cap. 14. hi-
storiae veteri opponitur, nihil profecto
urget; utpote cum nomen Adam eo lo-
co non proprium sit, sed commune. Red-
dit enim scriptura causam, cur quæ post
Hebron, ea ante Cariath-Arbe, id est,
civitas Arbeæ dicta sit: quod videlicet
Arbe, quem Arbeam LXX. vocavere,
homo inter gigantes magnus ibi fuerit.
Qui sensus præterquam quod scripturæ
contextui aptissime jungitur, (quapro-
pter a Chaldaeo interprete, Pagnino,
aliisque viris clarissimis expressus est)
inde etiam facile probari potest, quod
capite ejusdem libri decimo quinto Ar-
be pater Enach fuisse dicitur: ut prom-
ptum sit cuique intelligere, & Arbe
nomen fuisse gigantis proprium, a quo
Cariath-Arbe nominata sit, & Arbe
patrem primumque fuisse illius terræ gi-
gantum. Omitto hic versionem LXX.
qui tamen magnitudinem non ad Ar-
be, sed ad civitatem retulerunt, ut ea
urbs Metropolis intelligeretur, satis ta-
men indicant, Arbe nomen esse gi-
gantis proprium, unde civitas illa suum
olim cognomentum acceperit. Itaque
primi parentis in civitate Arbeæ fuisse
sepulchrum, nec ex eo loco, neque a-
liunde colligitur. Quin illud multo pro-
babilius est, quod publica rerum ve-
terum memoria prodidit, primum A-
dam ibi jacere conditum, ubi secundus
etiam sepultus est. De octavo igitur ar-
gumento hætenus.

Sic omnes

Hebraei te-
stantur. Sed
Hieron. vi-
dens in He-
br. utroque
modo vocē
accipi posse
reliquit, in
Latina lin-
gua eandem
Heb. vocem.

Certe ha-
buerunt a-
liud exem-
plar Hebrai-
cum.

Respon.
ad 9.

Nonum argumentum non solum in
Chronographia, sed in scripturarum in-
telligentia difficillimam quæstionem ha-
bet, quæ auctores nobilissimos in varias
sententias traxit. Josephus sane 70. illos
annos Judaicæ captivitatis ad primum
Cyri annum computavit. Quem secuti

Lib. 11. de
antiq. Jud.
cap. 1.

sunt Africanus in quinto temporum vo-
lumine, Abulensis noster in secundum
Matth. cap. quæstione 91. Annus cum
Philone suo lib. 14. Joannes Lucidus li-
bro 2. cap. 11. alique viri graves, &
antiqui & juniores. Nituntur vero hi
scripturæ sacræ clarissimis testimoniis.
Primum est Hieremiæ cap. 25. inquit
tis, Servient gentes istæ regi Babylo-
nis 70. annis. Cumque impleti fuerint
70. anni, visitabo super regem Baby-
lonis, &c. Septuaginta ergo anni Ju-
daicæ captivitatis jam tunc expleti e-
rant, cum Babylon capta a Persis ac
vastata est. At rem hanc primo anno
Cyri gestam esse, nemo est qui igno-
ret. Item Hieremiæ 29. Cum coeperint
impleri in Babylone 70. anni, visitabo
vos, & suscitabo super vos verbum
meum bonum, ut reducam vos ad lo-
cum istum. Quam vaticinationem primo
Cyri anno fuisse expletam 2. lib. Para-
lip. cap. 36. & 1. lib. Esdræ, cap. 1.
non obscure traditur. Atque Hierony-
mus ipse, quamvis aliis in locis aliter
senferit, in hunc tamen Hieremiæ lo-
cum non potuit cum manifesta veritate
pugnare. Nisi, inquit, septuaginta an-
ni expleti fuerint, Cyro rege Persarum
laxante captivos, nequaquam in pa-
triam revertemini.

A contraria parte illud primum est,
quod Angelus, qui in Zacharia loque-
batur, Usquequo, ait, non miserebe-
ris Hierusalem, & urbium Juda, qui-
bus iratus es? Iste jam septuagesimus
annus est. Istum autem annum Darii
secundum eundem esse, Zacharias cap.
1. testatus est: non ergo 70. anni in
primo anno Cyri, sed in secundo Da-
rii completi sunt. Quo argumento Cle-
mens, Theodoretus, Eusebius, Hiero-
nymus, Augustinusque nituntur. Quod
vero exponunt quidam, iste jam 70. an-
nus est, scilicet jam diu transactus, vix
audiri sine molestia potest: Cum pro-
nomen, Iste, hanc intelligentiam evi-
dentissime excludat: quæ, si pronomen
abjiceretur, esset fortasse probabilis.
Deinde 70. illi anni, quos prædixerat
Hieremias, non transmigrations Ju-
daeorum, sed desolationis templi ac ci-
vitatis intelliguntur. At 70. desolatio-
nis anni non sunt ad primum Cyri an-
num, sed ad secundum Darii referen-
di. Annus ergo 70. de quo est Hiere-
miæ vaticinatio, non in primo Cyri
anno, sed in Darii secundo expletus
est. Illud prius, quod in hac argumen-
tatio-

Idem confir-
mant verba
illa: Cum
jejunaretis
& plangere-
tis per hos
70. ann., &c.

Transmigra-
tionem hic
dico, cum
Joakim
sponte de-
dit se, trans-
latusque est
in Babylo-
nem ann. 8.
regni Nabu-
chodonosor.
Quomodo
Ezech. 1. u-
surpatum est,
ac recte qui.

Ether 2. &

Evilmero-
dach legit
Hie. Dani.
5. Niglisar
legit Hieron.

præ

Dan. 5.
A transmi-
gratione
Joakim ad
primum annū
Evilmeroda-
chi fili Na-
buchodo-
nosoris 37.
annos inter-
fluxisse scri-
bitur 4 Reg.
li. c. 25.

præter annos, quibus a templo vasta-
to Nabuchodonosor vixit, qui fuere
non pauci, septuaginta sex alii, si Jo-
sephus vera dicit, ad primum Cyri in-
tercesserunt. Berosus autem in 3. libro
Chaldæorum non nisi 48. annos a de-
solatione ad Cyrum supputat. Nabu-
chodonosorem namque ait 43. annos im-
perium tenuisse. Hujus filium Evilme-
rodachum annos duos. Niglifar, quem
maritum sororis Evilmerodachi fuisse
tradit, annos 4., Labosordachum Nigli-
faris filium menses novem. Nabonidum
ex eadem gente annos 17. cujus postre-
mo anno Babylon a Cyro capta est.
Quæ eadem ferme computatio ex Phœ-
nicum historiis habetur, quas Josephus
1. cont. Appio. lib. retulit. At Meta-
sthenes a vastatione Hierusalem ad pri-
mum annum Cyri septuaginta annos
computavit in hunc modum. Nabucho-
donosor, qui templum civitatemque
vastavit, imperium tenuit 46. annis. E-
vilmerodach filius ejus 30. Reg. Af-
sar hujus filius 3. Lab Assar Dach hu-
jus frater 6. Balth Assar, horum etiam
frater 5. Si enim acceperis 26. annos,
quibus post eversum templum * Na-
buchodonosor vixit, & illi addide-
ris 44. quibus Nabuchodonosori filius
unus ac tres nepotes imperarunt, con-
ficies dictum numerum 70. In ratione
igitur temporum quæstio hæc valde im-
plicita est, atque ita implicita, ut ne
a viris quidem historiæ peritis expli-
cari posse videatur.

* Beda ponit
mortem Na-
buchod. a 31.
anno post
everfionem
Hierosoly-
morum.

Joseph. l. 10.
an. c. 7. scri-
bit, Joakim
2. anno re-
gni sui fuisse
a rege Ba-
bylo. captū.
Sed contra
Dani. 1.
dicitur, quod
anno tertio
regni Joa-
kim venit
Nabuchod.
Quod autem
eodem anno
sit captus,
Eusebius in
chronicis
docuit.

Nam Judæi, quippe qui Chronogra-
phiæ penitus sint ignari, nihil hoc lo-
co, & quæstione valent, nisi mera so-
mnia fingere. In quibus etiam Liranus
est, qui suo arbitratu 70. annos ab 8.
Joakim patris Jechoniæ ad quartum Cy-
ri numeravit, tantum ut sententiam
suam diceret, nullius gravis auctoris
testimonio subnixam, nulla annalium
ratione probatam, nullis argumentis per-
suasam, a sacris etiam literis alienam.
Sed hoc in re ambigua ferri potest.
Illud quis ferat? quod nonnulli apud
Eusebium a 13. anno Iosifæ, ad primum
annum Cyri septuaginta illos annos, de
quibus est controversia, computandos
esse astruxerunt. Quid? quod in hac
etiam quæstione illud varium atque ir-
retitum est, quod vel maxime erat ex-
plicatu necessarium, ut hujus quæstio-
nis difficultas exponeretur: Nempe an
Balthasar filius Nabuchodonosoris fuerit,
an nepos an pronepos. nam si verum

est, quod Eusebius ait, Balthasar fi-
lium fuisse Nabuchodonosoris, fratrem
Evilmerodachi, nihil absurdum videtur
dicere, cum negat a demolitione tem-
pli ad primum Cyri annum plures, quam
30. annos intercessisse. Sin autem idem
Nabuchodonosoris non filius, non ne-
pos, sed pronepos fuit, tum vero in-
ter everfionem civitatis, & primum,
annum Cyri non nisi triginta annos in-
terfluxisse, nullo modo est credibile.
At fuisse pronepotem, Hieronymus au-
ctoribus Beroso ac Iosepho in 5. Da-
nielis caput affirmat, & refertur de verb.
significat. c. Nam & rex. Quamquam
Iosephus libro decimo an. c. 13. Bal-
thasar nepotem Nabuchodonosoris fuisse
scripsit. Quod & Metasthenes Annianus
asseruit. Quæ omnia idcirco a me tam
prolixè sunt posita, ut lector intelligat
primum, hujus argumenti quæstio quan-
tis sit difficultatibus illigata: deinde ne
in re perdifficili ac perobscura, quam
explanare nemo adhuc potuit, senten-
tiam a me expectet perspicuam, cer-
tam, constantem, sed probabilem, ve-
ro similem, minime absurdam.

Principio igitur illud pono, quod ni-
si ego fallor, satis abunde probatum
est, septuaginta annorum initium a de-
solatione sumendum esse, non a trans-
migratione, hoc est, non ab 8. anno
regni Nabuchodonosoris, cum Ioakim
cognomento Jechonias ultro se deditit,
4. Reg. 24. sed ab undevigesimo ejus-
dem Nabuchodonosoris, quando Nabu-
zardam templum, domos, murosque ci-
vitatatis evertit, 4. Reg. 25. Id quoniam,
ut dixi, ex 2. Paralip. cap. 36. primo
Esdr. primo, & Hieremiæ 25. osten-
sum est, supervacaneum existimo, si
eadem iterum resumantur. At Cajeta-
nus in 2. Paral. 36. caput, contra dicit,
a Jechoniæ transmigratione 70. annos
computari oportere, quod Hieremias
cap. 29. iis, qui cum Jechoniâ transla-
ti sunt, ait: Cum cœperint impleri in
Babylone 70. anni, visitabo vos, & sus-
citabo, &c. Verum satis expeditum
est, ea, quæ cap. 29. dicuntur, ad sen-
sum capitis 25. esse referenda. Non e-
nim inquit, Cum cœperint in vobis im-
pleri 70. anni, sed, cum cœperint im-
pleri 70. anni, illi scilicet, quos præ-
dixerat. Perspicuum est autem, 70. an-
nos capitis 25. desolationis intelligen-
dos esse; tum quoniam omni populo
Judææ loquitur, ut patet ex initio ca-
pitis; tum quoniam per transmigra-
tio-

tionem Jechonia non est facta universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, Et servient omnes gentes istae regi Babylonis 70. annis. Si autem soli illi, qui cum Jechonia commigrarunt, 70. annis servierunt, quomodo omnibus dicitur, Et servient omnes gentes istae, &c. Nempe etiam vicina Hierusalem, &c. Quid, quod etiam si solitudinis fuissent 70. anni, desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Jechoniae computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Jechoniae numerandi sunt. Quamobrem qui vel a decimotertio anno Josiae, vel etiam ab octavo Joakim, aut a tertio quoque hujus computare 70. annos incipiunt, eo equidem ab hac disputatione multo magis removendos existimo.

Primum itaque fundamentum praclare jactum est. Deinde non mihi sane verosimile fit, a desolatione ad primum Cyri annum nonnisi annos triginta interfuisse, quos Eusebius, & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darii Histaspis septuagesimi anni absolutiorem trahant. Constat siquidem, Nabuchodonosorem patrem Evilmerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi vere Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Jechoniae ad primum annum Evilmerodachi, trigintaseptem anni effluerunt, 4. Regum 25. & Hieremiae 25. Jam ergo Nabuchodonosor hos trigintaseptem annos imperavit. His si addas octo annos, quo ante regnarat, 4. Regum 24. annos quinque & quadraginta conficies. Nec huic sententiae repugnat Hieronymus, qui in Daniel. 5. cap. Nabuchodonosorem ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contra Appionem libro, Josephus vero a Beroso in tertio libro Chaldaicorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hieremiae 23. scribitur, primum Nabuchodonosoris annum, eundem regis Joakim fuisse quartum, Cum tamen anno tertio Joakim regis Juda Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem venerit, & obsederit eam. Daniel. primo. Eodem autem tertio anno

Joakim, Judaeam captam a rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergo tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer: annus vero Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosoris 45. licet non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Unde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosori assignavit. Pone enim illius mortem anno a desolatione decimonono, cum in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certe, Nabuchodonosorem post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a decimonono anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchodonosor vitam, regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis, quos a transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, ceterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum vigintisex ex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solum aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Neglisari, Labosordacho, Balthasari, impartiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Josephus modo affirmat, verum & Hieronymus Berosum prodidisse consentit. Quae res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim causae Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Beroso Josephoque consentiens, Balthasar Nabuchodonosoris pronepotem fuisse crediderit, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebius enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonosoris existimavit. Sed cur Eusebium excusent? Cum Matthaeus dicat, Jechoniam post transmigrationem, Babylonis genuisse Salarhiel, Salathiel autem Zorobabel. Hic autem in primo anno Cyri jam grandior erat, cum esset dux, & princeps Judaeorum. Atne

Alti Hidas-
pam vocant.

Dan. 5.

intel-

intelligi quidem potest, Jechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis, nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem triginta solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adjicio, A desolatione ad primum Cyri annum septuaginta annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum 25. cap. Hieremix, & 36. 2. Paralipomenon diligenter expendo. Si quis autem his scripturæ testimoniis apte ac probabiliter respondebit, cum eo equidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi plane consentiendo, quod ad primum annum Cyri septuaginta desolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quosdam rei hujus summam ita distinguere, ut captivitatis septuaginta annos a transmigratione ad primum annum Cyri computent: at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant. Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sane concordia esset inventa. Sed nihil falsius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Transmigration enim fuit in anno Nabuchodonosoris octavo, ut 4. Regum libro, cap. 24. scribitur, Desolatio vero in ejusdem Regis anno undevigesimo facta est, 4. Reg. 25. Vastatio ergo post undecim annos transmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum, sine controversia plures quam triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri potest, ut a transmigratione Iechonix ad primum annum Cyri septuaginta anni, a desolatione item ad annum Darii secundum, septuaginta alii numerentur. Quocirca variis dissentientium auctorum sententiis omissis, ad argumenta cum tertia hac conclusione pugnantia respondeamus.

Objicitur primum, quod Angelus apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur; Iste, ait, jam septuagesimus annus est. Cui nos argumento ante omnia respondemus, locum illum ab Interprete Chaldaeo Sancteque Pagnino multo aliter, atque ad scripturæ sensum fortasse aptius fuisse conversum. Horum porro versio sic habet: Usquequo Domine non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es istis septuaginta an-

nis? Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non in illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continenti sermone produci potest. Qua ex re fit, ut in editione nostra, tametsi oratio divisa est, duæ tamen interrogationes in una angeli querimonia intelligantur; quarum prior illa sit, Usquequo Domine non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Posterior illa, Iste septuagesimus annus est? Quasi angelus in hunc modum conquereretur: Itane Domine promissionis tuæ oblitus es? Num iste est septuagesimus annus, quem scilicet & tu nobis tanta benignitate promiseras, & nos a te tam ardenti desiderio expectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa & templum extruendi, & civitatem, si illud eversum, hæc vastata perseverat? Nec vero insolitum est, ut quædam passim siue nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epistola ad Romanos capite octavo, cujus nos particulam sic pronunciare solemus: Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis. At Augustinus rectissime indicat, sic legi ac proferri oportere: Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat? ut tacite respondeatur, non. Et item: Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis? quasi dicat, absit. Quo in loco vides percuntationibus duabus duas interrogationes adjunctas cum multum habere venustatis, tum acrimoniæ plurimum. Quod ego idem in presenti de angeli querela sentio. Major quippe vis in illa inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percuntatione quæsitum. An ne idcirco nihil est, quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurde puto, illa quasi dolentis, ac dejecti animi verba esse, quæ nihil minus conquestionem depressa, quam sublata interrogatione significant. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam scripturæ illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias primum duas quoque querelas e-

Lib. 3. de doct. Chris. c. 3.

Hier. 12. 1

jus-

V. Theodor. in 1. c. Zachar.

Habac. 1.

iusdem partes facit, quarum una interrogationem habet, altera non habet. Quare, inquit, via impiorum prospiciatur, bene est omnibus, qui prævartantur, & inique agunt? Plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt & faciunt fructum. Simillimum ex Habacuc exemplum proferam: Quare, ait, non respicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiore se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Num Prophetæ hi aliud conquestione, atque interrogatione denotarunt? Num quicquam asseruere, dum queruntur? Non certe plus, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas suæ quærimoniæ particulas fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum a desolatione esse: sed istum tam promissum, tam desideratum jamdiu præterisse conqueritur. Nihil enim, ut modo diximus, conquerendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei scilicet ultra tempus præfinitum trahi, illa interrogatione questus est: Usquequo non misereberis. Misericordiam item plus nimio differri questus est, illam conquestionem adjiciens, Iste septuagesimus annus est. Quod non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribunda, proferendum est. Verum de Zachariæ testimonio satis. Opponitur deinde, quod anni septuaginta non captivitatis, sed everisionis numerandi sunt; id quod nos libentissime concedimus. Sed septuaginta everisionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id vero constantissime pernegamus, non nostra opinione nos, sed scripturæ testimonio freti. At, inquis, templum usque ad Darii secundum annum dejectum, eversumque permansit. Si nihil templi factum intelligis, falsum est: cum in primis Cyri annis altare fuerit extructum, templique fundamenta jacta, ut primo Esdræ libro cap. 3. & 5. scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum; ita est sane: Sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum primo Esdræ libro, cap. 6. legimus. Quin Josephus memoriæ prodidit, templum usque ad annum nonum Darii non fu-

isse omni ex parte expletum. Cui opinioni Judæi consentientes, quadraginta sex annis ajunt templum ædificatum. Atque idem Josephus libro eodem, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demolitio templi tamdiu perdurasse intelligitur, quamdiu informatum illud, atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni non jam ad secundum, sed ad sextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid, quod septuaginta anni vastitatis non modo templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? Ego, inquit, intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Si igitur ad eum modum annos vastitatis accipimus, cum Hierusalem in vigesimo etiam Artaxerxis anno adhuc deserta perstiterit, muri dissipati, portæ consumptæ, ut 2. Esdræ cap. 2. habes, dicemus utique septuaginta illos annos ad Neemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Artaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tametsi in secundo, vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus, septuaginta tamen everisionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum aut inceptum, aut consummatum est, sed quando Judæis est laxata captivitas, dataque adeo facultas, ut in patrium solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas implerent. Quem omnino sensum, ut diximus, a sacris videmur literis accepisse, quæ verbum Hieremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt.

At Mardochei ætas, imo potius res præclare gestæ cum nostra opinione dissentiant. Nam si tanta fuit, quantum ex nobis adversarii colligunt, non modo summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cujus argumenti responsio illa, quæ a viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Ecquid enim absurdi est, si illis adhuc seculis homo unus aut alter ætate, temperamento, corporis, animique vigore, longe reliquis sui temporis senibus antecelluerit, cum etiamnum quidam sint, quorum in summa senectute nec ingenium, nec memoria, nec ceteræ animi vires non modo labefactæ,

Joa. 2.

Dan. 9.

In 2. anno
Cyri templi
fundamēta
posita, Jos.
1. cont. Ap-
pi. li. tradit.
Cui ego li-
benter as-
sentior.

2. Par. 36.
1. Esd. 1.

Dan. 1.
3. Par. 26. &
1. Esd. 1.

Lib. 11. ant.
cap. 4.

etate, sed ne extenuata quidem videantur? Atque hac responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggaei 2. trahi potest. Quis in vobis, inquit, est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? &c. In secundo igitur anno Darii quidam supererant, annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis desolationis, 30. Cyri, Cambyfis, & Magorum 9. Darii duos & quinque, vel etiam septem addas, quibus ante vastitatem vixerant, si templum videret, & gloriae ejus post tot annos recordari potuissent, certe summam illam 116. annorum conficies. Atque haec responsio quidem minus absurda judicabitur, si 30. Cyri anni non a capta Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primum Persarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censo: Quod Mardocheus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Jechonia rege Juda, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus, sed quasi ex illis extiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochei laude scriptura posuit, quod non ex iis fuerit parentibus, qui Prophetis contradixerunt, sed ex eis, qui Hieremiae obtemperarunt. Quae huius loci interpretatio ex primo Esdrae libro, cap. secundo colligitur, ubi numerantur illi, qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Judaeam reversi sunt; cum ex ipsis quidam non in Babyloniā venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthaeo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed & 3. Esdrae lib. cap. 5. ita legis: Sunt autem hi qui ascenderunt ex Judaea, &c. Nullam ergo vim scripturae afferimus, si interpretamur Mardocheum de Hierusalem translatus esse, quod pater ejus translatus sit. Quod si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, sic quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libro Esther perpetua mentio fit, Astyages fortasse fuit pater Darii Medici. Hunc enim Daniel cap. 9. Assuerum vocat. Vel certe Cyaxares huius pater: quem primum Asiae populos in provincias distinxisse, Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti te-

nebatur ira, peracerbum. Quae omnia in Assuerum apprime conveniunt, qui in libro Esther eisdem coloribus pictus est.

Nec refert, hi, an alii Medorum reges ante Cyrum Asiae imperitarint. Scimus enim Ctesiam Cnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quod nusquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat monarchia Medorum atque Persarum: Babylonii rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam, quod huic expositioni omnia consonant, nec ex ea quicquam absurdi emergit. Nam quod Mardocheus primum in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque vendiderint: ut causas alias omittam, quae ejus rei multae esse potuerunt. Daniele in Babylonem principio translatus, compertum est; at in Susis postea extitisse, capite ejusdem Prophetae octavo legimus. Quanto illud urgentius adversarios premit, quod si tempore aut Darii Histaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quae ipsius Esther narrat historia, nullo modo Esdras Neemiaeque silentio praeterissent? Nam haec ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardocheus cum Jechonia commigravit, somnium quam simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquando Medorum ac Persarum civitatem, in qua Assuerus convivium illud instruxit, a Dario Histaspis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. scribere. Quae res si vera est, illa de Astyage, aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multo probabilius Strabo in libro 15. scribit, Susa Thitoni patris Memnonis aedificium esse. Atque Herod. l. 5. urbem Memnonis vocari solitam, ait, Non Artaxerxis Memnonis, sed illius praestantissimi juvenis, qui Priamo e Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam aedificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 3. Susa vero ante Cyrum fuisse condita, Daniel certissimus auctor est. Anno,

Hieron. annum Magorum perpetuo extipit, & 8. solum Cambyfi assignat.

Narrant Hebraei, ut in 10. Zach. c. Hiero. refert, captivum populum Judaeorum non solum in Medos & Persas, sed in Bosphorum quoque & Septentrionalem partem a Chaldeis esse translatus. Ratio Eusebii.

Hier. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Artaxerxem a Gracis appellatum, ait. At nec Astyages, nec Cyaxares Artaxerxes vocatus est.

Ptol. lib. 6. c.
2. 3. 4.

inquit, tertio regni Balthasar, cum essem in Susis, &c. Quam urbem Metropolim esse regionis Elamitarum, Hieronymus vere quidem interpretatur, sed in ea Daniele turrim extruxisse falso existimat. Josephus siquidem in decim. lib. postremo cap. Danielem, ait, apud Ecbatana Medie turrim eam edificasse, apud Susa vero primariam Persidis urbem illa vidisse, quæ Danielis 8. narrantur. Quanquam Susa proprie nec Persidis, nec Medie civitas est, sed Susianes Persis Medisque vicinæ. Quæ quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babyloni confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Persarum atque Medorum in ea sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat, nos alios etiam priores fecisse credimus. Jam si Susa principium regni Assueri fuit, ut prim. lib. Esther. cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Histaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium, sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque inde exordium imperii sumpsit, certe non est absurdum Assuerum virum Esther Astyagem Cyaxaremve hujus patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in 1. libro Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos prædixit Hieremias, Josephus in primo Cyri anno expletos dicat: cum multo plures ipse idem in Nabuchodonosoris posteriorumque hujus imperio computarit. Sed in numeris Josephi libri menda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare nec volo, nec debeo. Librariorum ergo vitio accidisse credendum est, ut in Neglisaris regno, pro 20. subiecta fuerint 40. in Balthasaris autem, pro 7. posita fuerint 17. Hos enim duos numeros si correxeris, 70. anni constabunt, quos Josephus a desolatione ad 1. Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamen 70. annorum summa constabit, si post desolationem solos 25. Nabuchodonosori tribuas; quod 26. inceptus fuit, non absolutus; si excludas item postremum Balthasaris, quod in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si 5. annos Balthasari

dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septendecim, tunc 70. anni constantur; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verum in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis multo labore verbisque etiam multis, erat tamen explicate distincteque solvendus.

Decimum argumentum facile est quidem, sed ad scripturæ cognitionem explicatu necessarium. Non enim Hieronymus solum, sed Aggæus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta jacta. Atque illud, quod ex commentariis in Daniele objecimus, nihil habet omnino questionis: cum Hieronymus ipse in Isa. 44. caput sua verba fuerit interpretatus. Cyro vivente, ait, templi jacta sunt fundamenta. Cæterum sub Dario anno illius secundo templum edificari coeptum est. Hoc itaque facillimum, id difficilius, quod Hieronymus, imo Aggæus ipse dicit in hæc verba: Ponite corda vestra ex die ista & in futurum, a quarta & vicesima noni mensis: a die, qua fundamenta jacta sunt templi Domini, &c. Et Hieronymus: A die vicesima quarta noni mensis, in qua templi fundamenta sunt jacta, &c. Loquitur autem sine dubio Propheta de nono mense anni secundi sub Dario. Huic argumento varie quidem a multis responsum est. Liranus sentit, fundamenta hoc sane loco appellari partem ædificii inferiorem, quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamsi imago non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit, atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita: atrii vero exterioris porticum, & gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse, sub Dario perfecta & consummata. Adde, a Cyro ad Darium 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum injuria, & inimicorum opera fuisse propemodum eversa & labefactata: sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Unde & Josephus Ruffino interprete scripsit, quod sub Dario fundamentis restitutis superædificabatur. Atque, ut quemadmodum sentio loquar, non mihi Aggæus videtur asserere, quod

Respon. ad

10.

In Aggæ 2. cap.

Refertur in gloss. ordinaria. 1. Esdr. 6.

Lib. 11. c. 4.

quod in secundo Darii anno templi fundamenta jacta sint; sed hunc sensum Propheta habet: Attendite non solum ex die ista, quæ videlicet est vicesima & quarta noni mensis, sed a die, qua fundamenta jacta sunt templi, & invenietis in templo meo inchoato nullos uberiores fructus prædia vestra tulisse. Nimirum enim negligentibus Dei religionem & cultum nihil adhuc prospere evenit. At ex die ista benedicam, &c. Et hic sensus paulo ante fuerat explicatus his verbis: Et nunc ponite corda vestra, a die hac, & supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, &c. Quasi ex eo tempore, quo primum jubente Cyro e Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quicquam eis feliciter terra produxerit, quod in Dei opere & templi structura cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

Respon. In undecimo non est facile expedire, quisnam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro, & Dario jussit templum ædificari. Rabbi Samuel eundem esse credidit Darium & Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Persarum omnium fuisse cognomen: ut Cæsar Romanorum, Pharao Ægyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum ædificatum, sed duobus Cyro, & Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conjunctio repugnat, quæ nomen Darii cum Artaxerxe non solum in Latino, sed in Græco & Hebraico exemplari conjungit. Ineptæ sane loquendi formulæ sunt, Julius & Cæsar, Marcus & Tullius, Chencres & Pharao. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quod pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Persarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4. sermo fit, vere, ut ego sentio, non Cambysem, sed Cyrum intellexit. Cur igitur scriptura cognomen utrique regi communis alteri adjiceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minus probabilem facit, quod si Artaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum, quod

Notum, inquit, sit regi, quod Judæi, qui ascenderunt a te ad nos &c. 1. Esdr. 4. Cyro ergo scribebant illi, a quo Judæi in Judæam dimissi fuerant. Josephus, ac ceteri hunc Cambysem interpretantur.

1. Esdr. 7. scribitur: In regno autem Artaxerxis regis Persarum Esdras, &c. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plures certe, quam si solum regem Persarum sine Artaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententia satis. Per-

gamus ad reliquas. Josephus porro apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippe antiq. Juda. libr. cap. 5. scribit, Xerxem filium Darii pietatis paternæ perinde ut regni hæredem fuisse: nihilque ex patris institutis circa divinum cultum immutasse, sed Judæos summa fuisse benevolentia persecutum. Addit etiam hujus tempore Esdras quidam argento, auro, & vasis prætiosis, quæ ex universa provincia Babylonis attulerat, templum ornasse, ac Dei cumulasse cultum: Neemiam vero eodem rege concedente non modo civitatem & muros instaurasse, sed & id supplere, quod ad fabricam templi deerat. Verum hæc sententia duos scrupulos habet. Prior est, quod huic regi 38. annos imperii tribuit. Qua in re cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi viginti regni annos impertuntur. Posterior scrupulus est hujusmodi: Primi Esdr. 6. cap. dicitur, quod Judæi ædificaverunt, construxerunt, & compleverunt domum Dei, Cyro & Dario & Artaxerxe jubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6. Darii. Necesse est igitur, ut Artaxerxes ille, quicumque tandem fuerit, ante annum Darii 6. fuerit. Alioqui quomodo usque ad 6. annum Darii contruxerunt Judæi, & compleverunt templum, vivente Cyro & Dario & Artaxerxe? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes filius Darii intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam urget, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Eusebius est auctor, & Esdras, & Neemias ea, quæ templo, civitati, murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli ajunt, Darium Medum hoc loco accipi oportere: nam Darium Histaspis nomine Artaxerxis accipiunt. Primum enim nusquam aut in literis sacris, aut in auctore aliquo historię probato legitur, quod Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut jussit. Solus quippe Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deinde cum Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, multoque ætate major, ut visum est omnibus, nequaquam scriptura sacra contra aliarum omnium morem, Cyrum prius, quam

Glos. interlin. Dan. 9. ait Darium primum captum Israel solvisse, sed non probat.

Metasthen.
Anni hunc
ordinem
invertit.

Darium nominaret: Jubente, inquit, Cyro & Dario & Artaxerxe. Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intelligatur. Quamquam septuaginta Interpretes Danielis septimo pro Dario Artaxerxem interpretati sunt, quemadmodum Hieronymus noster admonuit. Præterea nulla historia neque humana, neque divina Darium Histaspis Artaxerxem appellavit. Nulla ergo causa est, cur hoc loco Darium Histaspis Artaxerxis nomine intelligamus; præsertim cum in toto libro per nomen Darii non aliud unquam, nisi Histaspis filius intelligatur. Quid autem scriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, si in eadem etiam orationis clausula Darii nomen in varios significatus distraheret? *Ædificaverunt, ait, jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, & compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Darii regis.*

Mihi dux viæ hujus quæstionis explicandæ apparent. Una est, ut tueamur id, quod nunc impugnatum est, Artaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus hujus nominis in historiis prophanis invenitur. Quæ eadem sententia Bedæ fuit. Loquitur autem scriptura per anticipationem, id, quod sæpe alias sacri auctores factitarunt. Non enim omnes illi tres intelligendi sunt templum & ædificasse, & complexisse, usque ad sextum Darii annum. Sed tres illi opus complevere quidem, quos Judæis constat in opere faciundo explendoque favisse, at ædificatum est, atque aliqua ex parte completum usque ad sextum Darii annum, Cyro, & Dario jubentibus. Tamen si eo anno templum non est omni ex parte absolutum; quoniam, ut Josephus ait, Esdra ac Neemias sub Artaxerxe postea templi fabricam, ornatum, & cultum expleverunt. Hoc vero solum a Josephi opinione nostra discrepat, quod ea, quæ Esdras, & Neemias gefisse in scriptura referuntur, ille Xerxe Darii imperante, nos Longimano jubente gesta esse contendimus. Illud autem sine controversia verum est, Cyrum, & Darium, & Artaxerxem eum, cui Neemias, atque Esdras placere, templum ædificasse, absolvisse, & ornasse.

Altera quoque scrupuli hujus eximendi ratio est, si dicamus, duas illas par-

ticulas, & Artaxerxe, ab Hebræo quopiam adjectas esse in margine primum, deinde textui, ut fieri solet, insertas: nec aliunde, quam ex eodem libro exemplum hujus erroris petere necesse est. In capite enim quarto sic Latina editio habet: In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes, &c. ubi tres illæ voces, Ipse est Artaxerxes, non sunt scripturæ partes, sed ab expositore nescio quo in margine fortasse posita, scribentium errore textui nostro interjectæ sunt, cum nec in Hebræis exemplaribus, nec in Græcis septuaginta Interpretum haberentur: quemadmodum etiam ante nos Liranus admonuit. Idem quoque error accidit in Latinis codicibus, 2. Reg. cap. 8. ubi verba illa, De quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo, & mare æneum, & columnas, & altare, nec Hebræa exemplaria habent, nec Græca Septuaginta, &c. Quod autem vitium in Latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in Hebræa quoque irrepsit exemplaria. Qua de re & lib. 2. multa opportune diximus, & jam jam in sequentis argumenti explicatione quædam haud importune differemus. Illud nunc dico, me non levi conjectura ductum de hujus loci errore ita existimasse. Josephus siquidem undecimo Iudaic. antiq. lib. cap. 4. hunc ipsum Esdræ locum referens, sic ait; Magnis omnium studiis proficiebat templi ædificatio, juxta mandata Cyri, & Darii, prophetantibus interim Aggæo, & Zacharia: absolutumque est intra septennium. Et lib. 15. cap. postremo, non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum, & Darium. Non ergo alius tertius in Hebræis exemplaribus veris habebatur. Verum hæc hætenus. Cætera diluamus.

Argumentatio duodecima usque eo difficilis, & obscura est, ut aut nullo modo, aut multo difficillime dilui possit. Nimirum enim in historia cum sacra, tum prophana ita sæpe librarium vitio numeri depravari sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scrupulosis locis, arduisque versetur, sed in labyrinthum inexplicabilium quæstionum intret necesse sit, unde exire non queat, nec si Thesei quidem filum habeat. Hujusmodi autem errores in historiis humanis prodere supervacaneum erit: nam obvii sunt passim plurimi. In sa-

1. Esdr. 3.

Respon.
ad 12.

eris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, ut intelligant omnes, quam lubricum & facile librarius sit, vel in divina scriptura numerum pro numero substituere. Agedum ergo primum huius rei exemplum proferamus, ex libri secundi Paral. cap. 15. ubi ita legimus: Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa. Et e vestigio in initio capituli sextidecimi: Anno autem tricesimo sexto regni eius ascendit Baasa, &c. Quo utroque loco pro tricesimo, legere oportet, Vicesimum. Nam Baasa anno tertio regis Asa regnare coepit, solumque regnavit annos quatuor & viginti, ut 3. lib. Reg. cap. 15. traditur: Non ergo ad tricesimum sextum annum regis Asa regnum vitamque perduxit. Id quod perspicuum quoque fit ex 3. Reg. lib. cap. 16. Anno, inquit, vicesimo sexto Asa regis Juda regnavit Hela filius Baasa super Israel, &c. Et posterius; Anno vicesimo septimo regis Asa regnavit Zamri, qui scilicet occiderat Hela. Quem errorem Joannes Lucidus in secundo temporum libro animadvertit.

Cap. 9.

Ne vero imperitus quisquam huius loci vitium in Latinae editionis odium torqueat, æque sciat Græca Hebræaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2. Paral. cap. 36. etiam contigit. Ubi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, consentiunt: Octo annorum erat Joakim, cum regnare coepisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Hierusalem, fecitque malum in conspectu Domini. Quo loco, pro decem & octo, librarius aut indoctus aut negligens octo subiecit. Sic enim 3. Reg. 24. vere legis: Decem & octo annorum erat Joakim cum regnare coepisset, &c. Alioqui quomodo fecit malum in conspectu Domini? Quomodo egressus est ad regem Babylonis, & cum esset natura bonus, ne civitas periclitaretur, ultro se dedit? 4. Reg. 24. Josephus 10. antiq. cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cæteranus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut industriæ aut ingenio detrahare. Verum ego etiam ipse interdum conjectura ducor ad suspicandum, auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quam nunc inveniuntur. Verbi causa ponamus aliquid, ubi conjecturæ huius argumentum appareat. Primo Reg. lib.

cap. 13. scribitur, quod filius unius anni erat Saul, cum regnare coepisset. Quod si filius anni unius intelligitur, quasi puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere, quonam pacto illud accipiemus, Filius viginti & unius anni erat Sedecias cum regnare coepisset? Quid si hic etiam numerus ille viginti ex scribentium esset errore prætermisus? An non tibi videtur, si ita hi per incuriam negligentiamque fecissent, falsis interpretantium expositionibus locum esse daturus? Rursum, quale quæso illud est, Filius triginta annorum erat David, cum regnare coepisset, & quadraginta annis regnavit, si filium unius anni innocentem interpretamur? In simili ergo dicendi forma similis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saul esse dicatur. Quamobrem verosimile est, auctorem lib. Regum filium eum viginti & unius anni scripsisse; sed scriptorum vitio majorem numerum in Hebræis exemplaribus omisum. Quem deinceps errorem in Græca Latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2. Paral. c. 15. 16. & 36. accidit, sicuti paulo ante demonstravimus. Et quoniam non est animus singula loca discutere, unum solummodo ex Rabani opinione adjiciam, ut jam demum ea, quæ sunt huius argumenti propria, expediantur. Hierem. 52. vulgata lectio sic habet: Ille est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, in anno septimo Judæos tria millia & viginti tres. In anno octavo decimo Nabuchodonosor transtulit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno 23. Nabuchodonosoris, transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Judæorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergo animæ quatuor millia sexcentæ. Quæ ex lectione subdificiles & perobscuræ quæstiones emergunt, quarum nonnullas Lirani movit, sed quam belle responderit, aliorum esto judicium. Rabanus in Hieremiam ter Judæos a Nabuchodonosore captos scribit, harumque trium captivitatum numerum hic a propheta censeri. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Joakimum filium Josia vinctum catenis duxit in Babylonem, 2. Paralip. 36. Nec enim est verosimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo

Hier. 52.

2. Reg. 5.

Joseph. 1. c. 2.
App. Ale. li.
ex Berofo
refert, Na-
buchodono-
forem pri-
mo anno re-
gni sui quos-

dam Ju-
daorum ca-
ptivos in
Babylonem
adduxisse.

In 36. c. 2.
Paral.

Cap. 22.

2. Par. 36.

in Babylonem transtulisse. Nam & Da-
niel capite primo verbis non valde
obscuris significat, anno tertio Ioaki-
mi quosdam e Iudæa in Babylonem ef-
se translatos. At Cajetanus negat,
Ioakimum in Chaldæam advenisse. Sa-
ne quidem: verum infirma ratione ne-
gat. Interfectus est, inquit, Ioakimus
in Iudæa, & sepultura asini juxta Hie-
remie prædictionem sepultus est, ac
projectus extra portas Hierusalem.
Quid tum? Quasi vero fieri nullo mo-
do posset, ut ductus primum in Baby-
lonem, deinde in Hierosolyma remit-
teretur, ubi, cum fidem regi Baby-
lonio datam violasset, ingloria morte
periret. Non itaque eamus inficias,
Ioakimum cum aliis multis in Babylo-
nem esse traductum. Id enim non Ra-
banus solum, sed divinæ etiam scri-
pturæ tradunt.

Secundam captivitatem Rabanus po-
nit in transmigratione Iechoniæ, quæ
4. lib. Reg. 24. habetur expresse. Ter-
tia quoque in eodem lib. cap. 25. ex-
pressa est, cum Nabuzardan templum
etiam, urbemque vastavit. Trium er-
go harum captivitatum, ut Rabanus
autumat, Hieremias hic singillatim
scribit numerum. Quæ si vera senten-
tia est, tres numeri mutandi sunt, ut
pro septimo anno in prima captivita-
te scribatur, primo. Illa enim anno
primo Nabuchodonosoris contigit, qui
idem Ioakimi tertius fuit: quemadmo-
dum paulo ante dicebamus. In secun-
da vero captivitate, pro Octavodeci-
mo scribendum est, Octavo. Constat
enim, Iechoniam in Babylonem octa-
vo Nabuchodonosoris anno commigra-
se. 4. Reg. 24. Pro vicesimo autem ter-
tio in captivitate postrema legi oportet,
Undevicesimo. Nam, ut 4. Reg.
25. scriptum est, Hieremias item 52.
Sedecias in anno 19. Nabuchodono-
soris ductus est in Chaldæam. Nec huic
sententiæ repugnat, quod lib. Reg. 4.
cap. 24. decem Iudæorum millia cum
Iechonia dicuntur esse translata. Quo-
niam Hieremias non vulgus promi-
scuum, aut milites quoslibet annume-
rat, sed principes Iudæ, & eos, qui
erant in dignitate aliqua constituti, ut
Iosephus decimo Iudaic. antiq. lib. cap.
8. animadvertit. Vel etiam eos hic
supputat Hieremias, qui in libris Re-
gum non fuerant numerati. Primæ si-
quidem ac postremæ captivitatis nume-
rum auctor libri Regum omnino præ-

terierat. In secunda autem posuerat
majorem quidem, hoc est, decem mil-
lia: præterniserat minorem, quem hic
supplet Hieremias, id est, animarum
octingentas triginta duas. Quod Iose-
phus intelligens in decimo antiq. Iu-
daic. lib. cap. 9. utrumque numerum
complectitur, asseritque eos, qui cum
Iechonia ducti sunt, fuisse decem mil-
lia numero, & amplius octingentos tri-
ginta duos. Quanquam primam capti-
vitatem ad eum annum refert, quo rex
Babyloniæ Ioakimum interemit, inse-
pultumque extra mœnia iussit projici.
Tum enim scribit, tria millia Iudæo-
rum Babylonem in captivitatem esse
ducta. Qui annus procul dubio septi-
mus Nabuchodonosoris fuit. In octavo
namque Iechonias pro patre est con-
stitutus, 4. Reg. 24. quod si accipimus,
numerus primæ captivitatis in Hiere-
mia sine ulla correctione rectissime con-
stat. Intellego autem locum Hieremiæ
totum posse a mendi nota vindicari,
si dicamus secundam captivitatem an-
no 18. Nabuchodonosoris fuisse, annis
scilicet integris numeratis: sicut & pri-
ma anno septimo est in hunc sensum
adscribenda. Alioqui, si de annis non
expletis sermo sit, prima in anno 8.
secunda in 19. Nabuchodonosoris fuit.
At tertia fuit anno 23. cum quinto post
excidium Hierosolymitanum anno, qui
fuit regni Nabuchodonosoris 23. invasit
Coelen Syriam, Ammonitas, Moabitæ-
que subegit, Ægyptios perdomuit, ac
reptos ibi Iudeos captivos Babylo-
nem abduxit, ut Iosephus auctor est
10. antiq. Iudaic. lib. cap. 11. Sed quo-
niam Hieremias eos numerare videtur,
non qui de Ægypto, sed qui de Iu-
dæa translati sunt: quia rursus eas
videtur captivitates recensere, quæ e
sacris historiis colliguntur: quia demum
eam, quæ sub Nabuzardane fuit omni-
um celeberrima, templique, atque ur-
bis incendio vel maxime nobilitata,
tertio loco videtur scribere, ut eo re-
deat, unde est paulo ante digressus,
ut numerum annorum in secunda, &
tertia captivitate ad formam 4. lib.
Reg. restituendum contenderet, ei e-
go non magnopere repugnarim. Nam
si in prima captivitate Iosephum, quam
Rabanum sequi malis, non equidem
improbabo. Ego autem, ut ingenue
loquar, nunquam mihi minus, quam
in hac digressionem placui, quanquam
magis adeo id argumenti difficillimi

10. lib. ca. 8.

ex-

Sic Gebenius ac verum ille qui dem transiit. Numerus enim 502. qui habetur in versione Ruffini, ex scribentium errore est positus, nisi Josephus ipse secum pugnet lib. 11. cap. 4. Unde patet Sabellici error, Ennea. 1. lib. 9. ubi vulgatum vitium secutus affirmat annum templi inchoati fuisse ab eo, quo filii Israel de Aegypto sunt egressi, quingentesimum secundum.

explicandi cupiditate, quam ulla alia culpa mea contigit: qui dum monere volo, numerorum quaestiones lubricas esse, atque difficiles, quod error in numeris facilis, ac lubricus sit, mei pene sum oblitus: fecique id repentino quasi motu percitus, quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus eram, ut de iis rebus, quae maximi sunt negotii, inter refellendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero annorum sita est, qui 3. Reg. lib. cap. 6. praescribitur, ab egressione filiorum Israel de Aegypto ad templum a Salomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus Graecis, Latinis, & Hebraeis idem omnino numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum ex scribentium errore a vero esse immutatum, hisce argumentis suaderi potest. Primum, quod Josephus lib. antiq. Iudaic. 8. cap. 3. scribit, Salomonem templi fabricam exoriri esse annis quingentis nonaginta duobus, postquam Israelitae ex Aegypto excefferunt: mille vero viginti annis postquam Abraham in Chanaanam regionem e Mesopotamia migravit. Nam si quadringentis triginta, qui juxta Exodum a migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Aegypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi aedificium coeptum, summa illa Iosephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeo & uterque sibi numerus, & inter se vicissim ambo constabunt. Deinde Iosephus idem lib. 11. antiq. Iudaic. c. 4. Ante Saulem & Davidem, inquit, rempub. Iudices administraverunt. Qui reipub. status plus, quam quingentis annis duravit post Moysis & Iosue imperium. Non ergo ab exitu Israel de Aegypto ad initium templi 480. solum anni intercesserunt.

Præterea Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta cum eduxit Israel, Exod. 7. & centesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. Deut. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israelitae servierunt post mortem Iosue regi Mesopotamiae Iudic. 3. Iosephus 6. lib. antiquitat. cap. 5. scribit hos fuisse duodeviginti. Quorum octo servitutis fuisse lib. 5. cap. 7. tradiderat.

Othoniel iudicavit populum quadraginta annis. Iudic. 3.

Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Iudic. 3.

Aod iudicavit populum octoginta annis. Iudic. 3.

Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regi Chanaan. Iudic. 4.

Barac, & Debora iudicarunt populum quadraginta annis. Iudic. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian. Iudic. 6.

Gedeon iudicavit populum quadraginta annis. Iudic. 8.

Abimelech tribus annis. Iudic. 9.

Thola viginti tribus annis. Iudic. 10.

Iair viginti duobus annis. Iudic. 10.

Interregnum decem & octo annorum sub Philisthis, & Ammonitis. Iudic. 10.

Iephte sex annis iudicavit. Iudic. 12.

Abesan septem annis. Iudic. 12.

Ahialon decem annis. Iudic. 12.

Abdon octo annis. Iudic. 12.

Interregnum quadraginta annorum sub Philisthis. Iudic. 13.

Samson viginti annis. Iudic. 16.

Heli quadraginta annis. 1. Reg. 4.

Saul regnavit quadraginta. Act. 13.

Nam Iosephus lib. 6. antiq. Iudaic. cap. postremo ait, illum regnasse vivente Samuele annis duodeviginti, post Samuelis mortem annis viginti.

David regnavit annis quadraginta. 2. Reg. 5. & 1. Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam coepit. 3. Reg. 6.

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Iosue, Samgar, & Samuelis, Interregnum quoque, quod inter Samson, & Heli fuisse scriptura dicit, major utique summa, quam illa Iosephi, conficietur. Phires igitur quam 480. anni ab excessu Israel de Aegypto, ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc scripturae loco inest, suntque proinde ad veram rationem codices Hebraici, Graeci, & Latini corrigendi. Ad hæc, si Græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in eiusmodi rebus ambiguis, & numerorum ratione controversa æquum est, Paulus certe post terram Chanaan filius Israel sorte distributam, tempus Iudicum usque ad Samuel, quadringentis

Actor. 13.

tis quinquaginta annis, non multo secus definivit. Sic enim Græca habent, *Καὶ καθελὼν ἔθνη ἔπει ἐν γῇ Καναάν, κατεκλήροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔπει πετρακοσίαις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κληρονομίαν αὐτοῖς Σαμουὴλ τῷ Προφῆτῃ.*

Quæ Erasmus ita convertit: Et delitis gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit Iudices usque ad Samuel prophetam. In eundem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim Græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus Iudicibus a distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moyse quadraginta, Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, & quatuor denique Salomonis: eandem profecto summam conficiemus cum ea, quæ paulo ante e certis scripturæ testimonio confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum testamentum veteri omnino consentiat. Sed ait Cajetanus, Græca omnia exemplaria, & Latina esse vitia: & Græce *τριακοσίαις*, non *πετρακοσίαις* Latine Tercentis, non Quadringentis, esse legendum. Qui sic? Evincitur, inquit, quoniam alias non constabit numerus annorum, quem 3. lib. Reg. cap. 6. definit: scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sane 3. lib. Regum reliquæ omnes scripturæ dissentiunt. Numero Actorum Apostolicorum scripturæ consonant omnes. Non ergo hic, sed ille numerus vitio librariorum est corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quod qui contrariam tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, ut tantum absurditatum in supputatione sua faciunt, ut vix audiri sine aurium molestia possint. Nicolaus porro & Abulensis, qui in scripturæ explanatione habentur insignes, ut summa illis 480. annorum iusta constituatur, primum adiungunt, annos Josue minime computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intra quadraginta Saulis includunt. Mox addunt, annos, quibus Iudæi servierunt regi Mesopotamiæ, aliisque postea

sequenti tempore regibus, eis annis includi; quibus terra quievisse dicitur, vel etiam Judex hic, aut ille Israelitis præfuisse. Unum solum annorum duodeviginti interregnum in computationem adsciscunt, ut cum tribus annis Salomonis summam 480. annorum suo belle arbitrati conficiant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multum omnino absurditatis habet. Ut enim omitterem alia, ne in re nota, & perspicua multus & insolens sim, illud ante omnia expediri velim: ecquo pacto interregnum anni in eos redigi valeant, & contrahi, quibus sub Iudicibus terra a præliis dicitur quievisse? Sane in interregnis aut perpetuum Iudæis bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine iudice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies.

Præterea, ecquid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quod inter Abdonem & Samsonem scriptura commemorat? An 40. illos annos in Samsonis viginti inclusuri sunt? An potius in Abdonis octo? Præterea, cur unicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quod si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sane aut interregnum hoc cum cæteris abjiciant, & summa erit minor: aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua, & summa erit major. Ad hæc liber Iudicum explicate docet, terram duce Iudæ, qui successit Josue, minime quievisse, sed multis bellis fuisse agitatum, quibus Chananæi ac Pherezæi victi, oppressique fuerunt. Nam ductum Josue præliis frequentibus turbulentum extitisse, Josue liber ipse manifestat. Cum vero rex Mesopotamiæ, Josue, Iudæque defunctis, filios Israel pugna vicerit, octoque annis servire coegerit, tunc tempora pacata, quietamque terram describere, prorsus est a sensu communi alienum. Quod si annos Josue, ac Iudæ illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israelitas expugnavit, & oppressit, in id temporis trahas, quo terra quievisse dicitur, nonne turbidos, & inquietos annos cum tranquillis, quietisque confundes? Nonne etiam scripturæ sacræ in aperta narratione vim asferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert, post mortem Josue, post Chananæos, Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta

Nicol. 3.
Reg. 6.
Abulens. i.
bid. q. 4. &
3. lib. Jud.
q. 12.

Judic. 3.

annis

AA. 13.

annis quievissse. Quid Paulus? An non post Samuelem quadraginta annos Saulis regno impertitur? Qua ergo ratione Samuelis annos in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogessimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere, habereque coeperunt, ad primum Jephthe annum trecentos interfuxisse, testis est Jephthe ipse loquax et plenissimus. Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum a quibusdam colliguntur, illos demum, quos a Jephthe ad 4. annum Salomonis ante numeravimus: eadem omnino summa constituetur, quæ bis supra constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum: ut quoquo te vertas, & sive ex temporibus interregnum ac iudicum singulorum, sive ex Pauli calculo, atque ratione, sive ex Jephthe testimonio & inculpata defensionis iudicio, verum, certumque annorum numerum ab excessu Israel de Aegypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eundem illum invenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porro autem qui numeri cuiusque summam exigue nimis, & exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undique constantem, coherentem, consentaneum sibi, cæterisque reperiunt, qui sæpe in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille 3. lib. Regum infirmari potest: qui tamen non modo omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentientibus confirmatur. Verum enimvero in numeri huius summa tuenda & conservanda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversia in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque 10. annos Ahialone quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta interpretes ait illum Iudicem omisisse. quare coactus fuit viginti se-

ptem annos Iosue administrationi dare, ut quadringentesimus octogessimus expletur. Quod si 10. annos Ahialon in 480. numero includeret, cum Iosue viginti septem attribuerit, 490. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam Complutenses eum iudicem in Lxx. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo juxta Lxx. Heli populum iudicavit. Scribit enim in Lxx. interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in Hispaniensi *τεσσαράκοντα*, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem sæpe sum admiratus. Si enim Lxx. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Ahialon, ita & Heli viginti non ademit? Quod si visum est Heli annos 40. retinere, cur decem Ahialon a numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quod cum interregna omnia posteriorum Iudicum temporibus includeret, videretque ex illis quædam accidentia ineptissime sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurde primus esse auctor videretur. Circa annos vero Samuelis ac Saulis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures, quam quadraginta annos assignat. At totidem Paulus soli Sauli impertitur: Iosephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saulle duodeviginti: Sauli post Samuelis mortem viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit: Primum quod sermonem permittit Paulo cum vulgarem, tum etiam falsum: Deinde quod ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Iudices præfuisse eorum librum indicare asserit, cum in Iudicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quare ad explendam summam illam necesse est Moyse 40. annos apponas, Iosue vero 17. At Iosue septemdecim non ex historia aut divinæ, aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solum habentur, qui ad summam illam 480. annorum numeros quoslibet revocare pergunt: idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quod Iosephum Beda ait Samueli annos viginti, Sauli totidem alios impertiri? Cum quinquaginta ambobus sine dubio impertiat, quemadmodum e locis ante citatis manifestissime constat. Cæteranus porro via longe diversissima

Astor. 13.

in-

Jos. lib. 1.
Judic. 11.

1. Reg. 7.
Joseph. lib.
ant. 6. c. 13.
tradit, quod
Samuel pri-
mum solus
præfuit po-
pulo annis
duodecim.
Deinde
Saul, re-
gnante an-
nis 40.

ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit: sed ut summa illa 480. annorum constet, Iosue annos decem, septem vero Samueli dispartit. Quod præter historiam fidem suo solum arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantum? Nunquam ne reponam? Sane & de meo aliquid exolvere lectori debeo, si quid tamen probati nummi exolvi possit.

Primum autem non existimo, aut fidei, aut religionis questionem esse. Num 480. iste annorum numerus, qui in codicibus pervulgatis reperitur, librorum vitio scriptus sit, an potius idem ab auctore sacro in suo exemplari positus? Ostendimus enim, errorem in numeris promptissimum esse atque facillimum. Ostendimus numeros quosdam in libris sacris ex scribentium errore vitiatos. Ostendimus denique multas esse causas, cur hic, de quo agimus, 480. annorum numerus corrupte esse inductus videatur. Atque Iosephus & Sabellicus, Hebræus unus, Latinus alter, cum locum illum ex I. 3. Reg. c. 6. referrent, non 480. annos, sed multo plures posuerunt. Incredible autem videtur esse, Iosephum, si omnia Hebræa exemplaria 480. numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo Cardinalis, cum sententiam Iosephi retulisset, eam reprobendam censuit. Non igitur si quispiam dicat, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum inceptum quingentos annos, & eo amplius, interfluxisse, protinus refellendus est, quasi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud deinde sentio, interregnum annos vere inter annos Iudicum effluxisse: itaque non esse, quod Hebræi falso tradunt, in temporibus vel priorum vel posteriorum Iudicum computandos. Quocirca Iosephus, quoniam non ea solum tempora, quibus Iudices præfuerunt, computare voluit, sed illa etiam, quæ in interregnis sine Iudice fluxerunt, vere summam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri regum, interregnum annis omissis, eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum Iudices administrarent, intercessisse. Anni ergo plures ab eo, quo Israel excessit de Ægypto, ad templi initia fluxere. Sed ducum, iudicum, & regum non fluxere, nisi qua-

dringenti octoginta. Advertendum quoque, ex iis, qui populo a Moyse ad Salomonem præfuerunt, quatuor esse, quorum tempora nusquam scriptura vetus denotavit, nempe Iosue, Samgar, Samuel, Saul: nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipsis est testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum 419. His si Salomonis adjungas tres, 4. enim anno templum fabricare coepit, reliqui erunt anni 58. quos Iosue, Samgaro, Samueli, Saulique dispartias.

Ac Samgar quidem, quoniam nondum vertente anno munere simul ac vita defunctus est, merito ab huius numeri summa eximitur. Cum vero Sauli Paulus impertierit quadraginta, dubium non erit, quin decem & octo sint inter Iosue, & Samuelem distribuenti. At decem ne ex his Iosue, reliquos autem Samueli assignare oporteat, an contra pauciores Iosue, Samueli plures, de hac re dubitari potest. Cæjetano illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Iosepho, aliisque probatis historicis longior ductus Iosue fuit, quam Samueli Judicatus. Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempora in Cariathiarim viginti annis permansisse. Non enim his viginti annis, quod quidam falso existimarunt, Samuel plebis Israëlitarum iudex erat, sed propheta. Quin Scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, aperte significat, post vicesimum illum annum coepisse a Samuele populum judicari. In Iosue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & discrepantia est, ut nulla ex parte historiarum labefactetur auctoritas; si ubi variae sunt historicorum, discrepantesque sententiae, ibi nulla eorum premios, urgerique patiamur. Iosephus, Gelenio interprete, Iosue viginti quinque annos annumerat. Eusebius viginti septem. Beda, Joannes Lucidus, alique nonnulli septemdecim impertiunt. Cæjetanus decem. Quamobrem cum nos decem & octo Iosue, Samuelique dispartiendo dicimus, nihil sane absurdi dicimus. Quanquam ratio subest, ut sine scriptura, veritatisque discrimine octo, aut novem alios annos his duobus iudicibus adjungamus. Quid ita? Nonne hisce vel octo, vel novem adjunctis, anni plures, quam 480. efficientur? Efficientur utique. Falsum ergo erit, inquit, anno 480. ex eo, quo

Ioseph. l. 1.
antiq. ca. 8.

Totidē Aug.
l. 18. de civ.
Dei, ca. 20.
Nam quod
Eupolem.
Hebræe scri-
ptor histor.
21. tantum
ponit, ad id
tempus re-
ferendū est,
quo mortuo
Samuele
regnavit.

Astor. 13.
1. Reg. 7.
Abulensis.

l. 5. ant. c. 1.

Vid. Aug. 16.
de civit. lib.
c. 24.

quo Israel de Ægypto exiit , templum
ædificari coeptum . Minime gentium .
Quin utrumque verum esse nihil obstat :
scriptura enim minutos numeros præ-
terire aliquando solet . Cujus rei exem-
plum paulo ante posuimus ex 4. Reg.
lib. cap. 24. ubi decem mille Judæi di-
cuntur esse translati , quibus tamen Jo-
sephus octingentos triginta duos adje-
cit , imo & Hieremias , quemadmodum
est nobis supra explicatum . Atqui scri-
ptura Jonæ post quadraginta dies ait
Ninive subvertendam , & tamen se-
ptuaginta interpretes 43. græcis literis
prodiderunt , qui revera ab initio præ-
dicationis Jonæ computantur : hos ve-
ro tres sacer auctor omisit , qui a toto
triduo illa semper verba intonabat ,
Adhuc quadraginta dies , &c. Quamvis
ab initio , si Ninive subverteretur , 43.
erant interfluxuri . Quod autem 43. dies
septuaginta interpretes scripserint , au-
ctor est Justinus in dialogo cum Tri-
phone . Quia vero Augustinus non 43.
sed 3. solum legit , difficulter se ex hac
quæstione extricavit , lib. 18. de civit.
cap. 44. Quæ eadem causa erroris Hie-
ronymo fuit . Si enim in Septuaginta
non triduum , sed 43. dies ipse legisset ,
omnis admirandi occasio cessasset . Sic
ergo licet plures fuerint , quam 480.
anni , quia tamen non ad 490. accesse-
runt , recte suo more scriptura dixit ,
annos 480. interfluxisse . Id si probabi-
le est , ut est certe , jam vigintiseptem
annos Josue , & Samueli poterimus im-
pertiri , Samueli decem , septemdecim
Josue , quos huic Beda , alique viri
graves impertierunt . Sed valeant istæ
numerationum tetricæ , salebroseque quæ-
stiones , in quibus poteram ignorantiam
meam simpliciter confiteri , & omne
curiosorum hominum desiderium con-
temnere . At levioris culpæ arbitratus
sum , in explicanda difficillima argu-
mentatione tam multa fuisse , quam omni-
no nihil dicere .

Respon.
ad 13.

Tertiumdecimum argumentum parva
difficultate nos implicat . Nec enim hi-
storias omnes tueri est animus , quæ
passim in ecclesia lætitantur . Video
tantum vulgi non solum in laicis , sed
in ecclesiasticis etiam esse , ut eas quo-
que fabulas oppido quam libenter acci-
piant , quas jamdiu ecclesia explosit .
In his certe pontificum non diligentia
modo , verum etiam prudentia desi-
deratur . Quidam namque dum redu-
viam curant , capiti incommodant . Vi-

delicet historias graves pro apocryphis
reddunt quidem , sed divinum ecclesiæ
officium usque eo præter solitum im-
mutant , ut vix ulla antiquæ religionis
forma in quotidianis precibus relicta
esse videatur . Qua ex re quam multa
& magna mala ecclesiæ Dei accidunt ,
non est hujus loci , & temporis dice-
re . Sed esto ; quædam in publicis ec-
clesiæ precibus habeantur ambigua ,
quædam etiam falsa . Num idcirco hi-
storiis ecclesiæ omnibus fidem abro-
gare perges , quod nonnullæ earum sint
vulgo jactatæ , & creditæ , in quibus ,
præsertim quoties de miraculis incidit
sermo , ficta reperias fortasse plura ,
quæ jure ac merito reprobentur ? Mihi
profecto illud Gelasii consilium placet ,
ut cum hujus generis historias catholi-
ci legerint , beati Pauli sententia præ-
cedat : Omnia probate ; quod bonum
est , tenete . Atqui irridere episcopos ,
de Theologis scholæ ludere , in mona-
chorum imperitiam insultare , quasi fa-
bulas hujusmodi ventris gratia rudi vul-
go inferant & intrudant , hæc non pu-
to equidem hominis ingenui esse , qui
ad bonitatem fuerit a natura composi-
tus , nedum ejus , quem Christus sim-
plicem sicut columbam ad legem Eu-
angelii formaverit . Quod si ex quibus-
dam fictis , falsisque narrationibus hi-
storias gentium æstimemus , nulla o-
mnino erit , quam non similiter illuda-
mus . Id si hominum imprudentium , at-
que adeo stultorum est , maneat , divo-
rum gesta , quæ in ecclesia legi solent ,
despici nullo modo oportere : quamquam
nonnulla ex his incerta sunt , apocry-
pha , levia , falsa . Nam & pleraque cre-
dibilia , ac vera sunt , quædam etiam
certa . De tertiodecimo autem argumen-
to hætenus .

In quartodecimi argumenti responsio-
nem multa sunt brevissime animadver-
tenda . Primum in maximo illi erro-
re versantur , qui rerum gestarum me-
morias tanquam ecclesiæ oracula acci-
piunt , si eas in epistolis , & decretis
suis pontifices aliquando usurparint .
Non est idem , mihi crede , historiæ
approbatio & usurpatio . Utitur quidem
interdum pontifex , si quicquam suade-
re cupit , receptis opinionibus , senten-
tiis , rebusque vulgatis : at non conti-
nuo quæcunque in hunc usum attulerit ,
ea sedis Apostolicæ judicio probat . A-
liud quippe est suadentis munus , aliud
definientis . Qui pronunciat , res veras
ille

d. 15. c. sancta Rom.

Respon. ad
14.

ille adfert : qui suadet , nonnunquam etiam verosimiles . Audiebam de præceptore meo puer , nullum omnino argumentum esse negligendum , in quo aliqua significatio veritatis appareat : Amplectendum autem esse ita unumquodque maxime , ut quodque ad faciendam fidem erit aptissimum . Ad cuius præcepti formam non modo dialectici & oratores , sed veteres etiam Theologi suas disputationes effinxerunt . Nam in causam suam quisque & quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt , & vulgi etiam credulitate . Itaque imprudentium hominum erit , historias quasvis obiter etiam , & ad præsentem causam a pontifice adductas , non aliter amplecti , atque eas , quæ sint ecclesiæ certo iudicio comprobatae .

Quod deinde ad Constantini donationem attinet , de eo non libet in præsentia disputare . Disputent alii , quibus cordi forte est Romanæ ecclesiæ maiestatem , amplitudinemque minuire . Laurentium Vallam scimus integro libro adversus receptam communi opinionem sententiam declamasse . Jurisperiti , quæ vulgo circumfertur ejus donationis formula , eam commentitiam esse satis indicant , cum Paleæ inscriptione denotant . Eusebius , Rufinus , Theodoretus , Socrates , Sozomenus , Eutropius , Victor , ceterique probæ fidei auctores , qui omnia Constantini gesta scripsere diligentissime , non modo nullam donationis ejus mentionem faciunt , sed tradunt etiam orbem Romanum sic inter tres illius filios distributum , ut Italia uni eorum tota contingerit . Ammianus Marcellinus lib. 15. Constantium urbis dominationem habuisse , & Leontium præfectum ibi constituisse , auctor est . Nonnullos deinceps Imperatores Italiæ , atque adeo Romæ imperasse , omnes historici memorie prodiderunt . Hæc & alia ejusmodi quis ignorat ? Verum quid refert , a Constantino facta ea donatio sit , an a principibus posterioribus ? Fictam & commentitiam fabulam dicunt a Nicolao , Clementeque prolatam . Quasi vero pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat , aut urbem eo solum titulo defendat . Negant donatam a Constantino urbem esse : quamquam nequeunt probare id quidem . Sed quæro , quod donatam negant , ea si non donata esset , quidnam facerent ? An urbem Cæsari concederent ? Urgent

rustice sane . Negant enim donatam esse , & in eo perstant . Nos vero tamquam tormenta quædam adhibemus , ut si responderint , quod donata a Constantino non est , idcirco ad jus nunc Cæsaris pertinere , stultos se esse fateantur . Potuit enim donare alius . Potuit quoque Romanus Pontifex urbem iusto alio nomine possidere . Certe longi temporis præscriptione potuit . Sin negaverint jus omne Cæsari in urbem , omnia , quæ de Constantini donatione disputant , vana esse concedant . Sed jam , ne nos vanitidem simus , reliqua persequamur . Lepra Constantinum laborasse , apud idoneos auctores nusquam legi , sed ejus nominis alium , cognomento Copronymum . Unde fortasse ambiguitate vocis error inductus . Nisi rumor iste de lepra inde ortus videri possit , quod Byzantio ad aquas calidas valerudinis gratia eum egressum ferunt . D. Th. 3. p. q. 69. in 4. arg. historiam vulgatam sumit , atque , ut videtur , probat . Cajetanus non item . Habet hic auctores suos Platinam in vitam Marci , Ludovicum Vives lib. de cor. disc. 2. Alciatum lib. parerg. 7. cap. 19. qui aperte negant . Habet scriptores omnes veteres ejus ætatis , qui tacuerunt , non omisisti , si scivissent , scituri omnino rem , si fuisset . Nam quod nomine Constantini circumfertur editum , tametsi Nicæno Concilio adjunctum est , non tamen habet Concilii auctoritatem . Hæc illi . Ego hæc nec pro certis affirmare ausim , nec pro falsis refellere . Silvestri acta , in quibus ea res gesta commemoratur , Gelasius non reprobatur . Refertur eadem in synodo Romana sub Silvestro cano. 1. in septima rursus synodo , actione 2. Eandem denique Nicephorus lib. 7. cap. 33. ut veram historiam refert . Quocirca Pontifices duos , Clementem , ac Nicolaum , aut Divum etiam Thomam in eo quod ea historia usi sunt , nec ridere jure possumus , nec arguere . Quamvis , ut dixi , lepræ Constantinianæ testis gravis & probatus ex veteribus nemo est . Itaque , si negemus , nec Pontificum , nec historicorum auctoritatem labefacimus .

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi varie loquuntur . Hieronymus Haym in e. in chronicis , Eusebius libro 3. de vita pit. eccl. hist. Constantini , Socrates lib. 1. histor. suæ l. 9. c. 7. cap. 39. Theodoretus lib. item 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 34. Cassiodorus , qui historiam ab his tribus ecclesiasticam

Dist. 96. ca
Constant.

15. d. c. san-
cta Rom.

cam compilavit, Pomponius Lætus, alique scriptores hujas ordinis, Constantinum tradunt non Romæ a Silvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio Episcopo, & quidem Ariano, sacrum baptismum suscepisse. Contra Damasus in libro Pontificali tradit, illum Romæ a Silvestro sacris lustris ablutum esse. Cui omnino consentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina in vitam Marci, Nicephorus lib. 7. cap. 35. & lib. 8. ca. 54. ne divum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique synodos in hujus rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re asseveranda, & contraria opinione refellenda, oratione sane quam acriter usus est. Ita enim suam de baptismo Constantini sententiam Ecclesiæ consensui tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet. Qui in Oriente, inquit, olim Arianae sectæ fuere, Constantinum Nicomediæ, ab Eusebio ejus urbis Episcopo, jam morituum baptismum suscepisse, prodiderunt, propterea eum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quod id in Jordane perficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod Ecclesia a Silvestro eum Romæ baptizatum esse certo prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tuto & opinentur, & credant. Ariani enim male sentientes animo, & consilio diabolico hoc confinxerunt, non Romæ baptizatum eum esse asserentes, aut fortasse eadem cum illis sensisse astruentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam suscepit. Quod absurditatis, & mendacii plenum est. Quod si nondum sacri lavacri particeps fuit, consequitur, eum neque in Nicæna synodo cum patribus congressum esse, neque cum eis mysteria participasse, sicuti historia tradit. Hæc ille. Et paulo ante: Quod autem Romæ a Silvestro sacratum sit, satis ostendit baptisterium, quod ad hoc usque tempus ejus rei gratia in testimonium certissimum Romæ asservatur. Quæ duæ profecto rationes efficiunt, ut non temere iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quod si baptisterium tam insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solum habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est, jam jamque non dico quæ vetustatis in urbe monumenta sunt,

sed quæ sunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quamvis indicia extent rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi prius baptismi fuisset fonte sublatus, qui credi potest, Constantino Episcopos aut culparum, & querimoniarum libellos obtulisse, aut, ut synodo, & disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergo ante synodum Nicænam fuerat Constantinus. Ubi hæreticorum industriam, ac diligentiam in propaganda secta mirari satis non queo. Omnia quippe illi suis deque miscuit, ut viri pietate insignes, præsertim si Reges, aut Imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videantur. Tanta vero arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Eusebius porro Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediensi, ceterisque amicis credulum se præbuit, vel quia sectam, cujus apertissimus propugnator erat, hac laude, & gloria voluit ornare, ejus fabule primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postea. Nam Constantiam Constantino fratri Arianum presbyterum insinuassee, a quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas, & inconstantia movet, tantum Constantini pietas, & gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianus pium alias imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis denique rebus omnibus insolentiorum factum decepit, ut Arianum revocaret, Athanasium repelleret: (viris etenim bonis in rebus ejusmodi facile imponitur) non tamen adeo in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ suscipere. Quanquam sunt qui existiment, qui per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verum si hoc modo, si alio res habeat, illud tenendum est, nervos, atque artus esse sapientiæ non temere credere, iis præsertim historicis, qui quoniam fidem divinam violarunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius differemus.

Ad reli.
arg. res-
pondet.
cap. ult.

CAPUT VI.

Qui sint probatae fidei auctores, qui contra non sint.

Cap. 3.

QUatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. & 17. refelli oportet: quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra sumus quidem in quadripartita divisione polliciti, sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium ejus divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiae probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exolvere quod promiseram; quin operis instituti pene immemor factus sum. Eam quippe rem nitimur fere omnes aut ex memoria deponere, aut diu, multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnantiter aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in presenti, & cum foenore fortasse reddam id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utrisque & Ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere, sintne regulæ aliquæ, & quidam historiae quasi indices, quibus historici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annii tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus, atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantia omnes qui publica & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor monarchiarum non possunt negari & rejici ab aliquo, quia solum publica fide notabantur; & in Bibliothecis aut archivis servabantur. Unde & in Esdra legimus, quod controversiæ de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiant. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyrio-

rum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldaeus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hunc secutis item ex Persis Metastheni, ex Græcis Xenophonti in æquivocis, & Archilocho, & Eusebio. Rejiciuntur a temporibus hujus monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellenicus, Acusilaus: ex Latinis Justinus, Gellius, & Orosius, qui contra publicam & probatam fidem scripserunt.

In secunda vero monarchia Persarum & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, & Ctesias Gni-dius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejiciuntur Josephus ex Hebræis: & Clemens, Tatianus, Africanus, & Eusebius ex Græcis. Quia privatas opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges & tempora, quæ in bibliothecis, & annalibus non fuerunt: & contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ejus patruus portaretur. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Græcorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraque recipitur. Recipitur & Philo Hebræus, qui solus habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarum, & ideo solus ipse in temporibus ex Hebræorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70. seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annii in 11. & 14. libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis, an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec vero libenter nos scriptorum, præsertim familiæ nostræ vitia detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo prævaricandum erat. Cum viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis, & exemplis hallucinari, necessarium existimaui & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla. Principio igitur affirmare videtur Annii, in quatuor tantum monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respublicæ in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tutis asservari; quemadmodum in bene in-

Nisi forte Annii sentit, gesta, & annos quatuor monarchiarum, non a privatis scriptoribus solere scri-

bi, sed ab
his tantum,
quibus resp.
id muneris
commisisset.
Qui omnino
sensus & fal-
sior, & ab-
furdior est.
Constat si-
quidem, in
omni mo-
narchia pri-
vatos quos-
dam histori-
cos etiam
fuisse. Nam
ut de Græ-
ca, Roma-
naque ta-
ceamus, in
quibus ea
res verti in
dubium non
potest, Dio-
dorus in 3.
Ctesiam, ali-
osq; de re-
bus Babylo-
nicis discre-
pantes indu-
cit, nec hos
Ctesiam, nec
his Ctesiam
præferendo:
Quod certo
indicio est,
nullum eo-
rum publica
auctorit. scri-
plisse i. cont.
Appi. Alex.
lib.

stituta civitate videmus, quæ instru-
menta scripturarum publica a tabellio-
nibus obsignata custodiæ tutæ commit-
tit. Verum illud non in quatuor solum
monarchiis, sed in Phœnicum, Ægy-
ptiorumque republica fieri solere, Jo-
sephus auctor est, primo contra Appio-
nem Alexandrinum libro. Nec omnes
quatuor illæ monarchiæ hujusmodi re-
rum gestarum scribas & annales publi-
cos habuere, quibus rerum, temporum-
que lites, si quæ essent exortæ, finirentur.
Græcos siquidem hisce & scripto-
ribus & annalibus caruisse, multo pro-
babilius est. Sane ante olympiades Eu-
sebius scribit, Græcam de temporibus
historiam falsam credi: quod ut cuique
historico visum est, diversas Græci sen-
tentias protulerunt. At post olympia-
des non asserit ejus generis annales a
destinatis reipublicæ ministris adscri-
ptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram
de temporibus Græcorum historiam
credi, quo olympiades in usu esse cœpe-
runt. Ac Marcus Varro, apud Censo-
rinum lib. de natali die cap. 17. non aliud
tradit, quam quod Eusebius accipit,
ante olympiades tempus *μυθικόν*, hoc
est, fabulosum extitisse, quia in eo mul-
tæ fabulæ referuntur. Cum olympiadi-
bus vero cœpisse *ιστορικόν*, quod res eo
gestæ veris historiis contineantur. Ita-
que post olympiades Græci res vere ge-
stas scribere orsi sunt, habitaque est
deinceps apud eos quædam historiæ ra-
tio, temporum convenientia, & histo-
ricorum nonnulla consensus. Atqui Græ-
corum rempublicam certos historiæ ad-
ministratos ex eo tempore constituisse,
dicere Annii poterit, probare non po-
terit. Quin e contrario Josephus bonus
in primis auctor scribit, Græcos nihil
firmiter scientes tradidisse, sed quod
unusquisque, ait, opinatus est, hoc stu-
duit explanare. Unde etiam libri se
invicem arguunt, & in multis Hellani-
cus ab Acusilao discrepat: Hesiodum
corrigit Acusilaus; Ephorus Hellanicum
in plurimis ostendit esse mendacem; E-
phorum vero Timæus: Timæum, qui post
illum fuere: Herodotum vero cuncti.
Sed neque de Siculis rebus, qui eas
conscripserunt, neque rursus de Atti-
cis hi qui Atticas, neque de Argolicis
qui Argolicas memoriæ prodidere, con-
sentiunt. Nam & Thucydides in mul-
tis etiam tanquam fallax accusatur, li-
cet scrupulosissimam sui temporis hi-
storiam scripserit. Causa vero hujus

dissonantiæ ea præcipua est, quod non
fuerit studium apud Græcos publicas
de iis, quæ semper aguntur, proferre
conscriptiones. Non enim duntaxat a-
pud Græcos alios publica conscriptio
est neglecta, sed neque apud ipsos A-
thenienses disciplinæ cultores aliquid
hujusmodi reperitur. Hactenus Jose-
phus. Qua ex re liquet, falso Anni-
um Josephi testimonium usurpasse, ut
probaret publicos Græcorum annales
in templorum bibliothecis custodiri.
Nihil enim tale Josephus argumentatus
est, quale illi tribuit Annii. Sed hoc
argumentatur, quod a Cadmo literas
Græci se accepisse gloriantur, id per-
suadere illos non posse, cum nulla in-
scriptio vel in templi parietibus, vel
in vasis, statuis, cæterisque donis tem-
plo dicatis, ex eo tempore relicta sit.
At in his tamen post literas inventas,
aut deorum, quibus ea dona offere-
bantur, aut offerentium nomina sem-
per inscribi sunt solita. Plutarchus quo-
que auctor & ipse gravissimus affir-
mat, nullos sua ætate publicos Græ-
corum annales extare, præter nuncu-
patos canones temporales, quorum au-
ctoritas parum apud eum valet, quod
multarum rerum inventa in ipsis repu-
gnantia tolli nequiverit, quamvis in ea
re plurimi multum operæ, studiique
posuerint. Vanum igitur & commenti-
tium est, in Græcorum regno, & mo-
narchia post olympiades ejusmodi hi-
stóricos publica auctoritate diffinitos,
destinatosque fuisse.

Illud autem vanius, in hac monar-
chia solos Philonem, atque Eusebium
accipere, qui publicos, probatosque an-
nales fuerint secuti. Etenim Eusebius,
si eam auctoritatem suis Chronicis pos-
set adjungere, nullo modo reticuisset
se hujusmodi annalibus inhærere. Phi-
lo vero Judæus nec quatuor monarchia-
rum annales habuit, quod illi falso, si-
neque ratione ac testimonio tribuit An-
nius, nec si habuisset, quicquam nobis
attulisset commodi. Nulla enim Philo
aut rerum gestarum, aut temporum mo-
numenta reliquit. Nam libellus, qui
de temporibus inscribitur, cum fabu-
larum plenus sit, nullius gravis aucto-
ris est, nedum Philonis. Auctor certe
ejus libri non solum mendacia confe-
ctatur, sed adeo etiam historiæ rudis
est, ut solos Hebræos, nec præterea
quenquam de prophanis scriptoribus le-
gisse videatur. Sed hoc nec ita multo
post

In vitam
Solonis.

* Alii ju-
cundius le-
gunt, sed
perperam,
& ad sen-
sum Cice-
ronis pa-
rum apte.

post satis abunde ostendimus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur. Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero in 2. de Orat. lib. est auctor. Ab initio, inquit, rerum Romanarum usque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur. Primo item de legibus libro inducit Atticum sic loquentem: Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse nudius,* si aut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad Pisonem venias: tamen quid tam exile, quam isti omnes? Annales igitur isti pontificum maximorum a tempore P. Mutii intermissi sunt, illisque in historia Cato, Fabius Pictor, Piso, alique successere, graves omnino auctores quidem, sed sine publica auctoritate tamen. Nec vero audiendi sunt, qui ejusmodi Pontif. Max. annales post Publium quoque Mutium continuatos asserunt, quod hoc loco apud Cicero- nem Atticus eos se vidisse significet: videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati, cum Livius priorum temporum pontificios annales incensa a Gallis urbe interiisse dicat. Non enim interiisse dicit omnes, sed plerosque. Qua ex re non fit, ut si in Livii manus annales isti pontificii non venerunt, quoniam rari ex incendio relictii sunt, ne in manus quidem Attici pervenisse existimemus, qui his quærendis majorem forte diligentiam, & curam adhibuit, quam Livius. Quamquam codices ejusmodi non semper hominum diligentia obveniunt, sed fortunæ. Annalium igitur Pontif. Max. post Publium Mutium facta intermissio est. Etenim, si ea pontificum diligentia perseverasset, aut annales isti publici in bibliothecis, templisque deorum extarent, nec jam multis locis animi penderet Livius, & annalium incertitudinem causaretur, nec adeo sæpe in notandis consulibus, consulumque etiam annis erraret. Nam errasse Henricus Glareanus per quam diligenter ostendit: dubitasse de personis frequentissime Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primæ libro sexto Livius ipse, quæ a condita urbe Roma ad captam eandem a Gallis urbem, id est,

ad olympiadem 97. quinque libris exposuerat, ea obscura, & parum constantia queritur, tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuerint, tum quod etiam, si quæ in commentariis Pontificum, aliisque publicis, privatisque erant monumentis, incensa urbe pleræque interierint. Et rursus in octavo libro posteaquam historicorum Romanorum varias, discrepantesque sententias posuit, Nec facile est, inquit, aut rem rei, aut auctorem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum, honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe & singulorum gesta, & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam equalis temporibus illis scriptor extat, quo satis certo auctore itetur. In libris quoque nono & decimo, ut loca alia prætermittam, satis ille aperte docet, quam nullos habuerit certos, probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnassensis se ejusmodi annales publicos minime consecutum haud obscure significat. Cum enim historię suæ fidem conciliare cuperet, & veteres scriptorum Romanorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maxime, qui gravissimi, & nobilissimi fuerint habiti: horum tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fecit, facturus sine dubio, si adeo magnam, ac certam auctoritatem suo posset operi adjicere. Quid multa? Julius Cæsar, auctore Tranquillo, inito consulatu primus omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Quo Satyricum illud attinet, Cupient & in acta referri, Plinianum item illud, Milone causam dicente lateribus coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est. Veterem ergo Pontif. Maxim. morem, qui jam diu fuerat interruptus, Julius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque linteos fuisse, qui nihil fere præter consulum, & magistratum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incensa urbe forte hi etiam perierunt; neque ita horum auctoritate permotus est, ut non eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcum Licinium cum libris linteis suis aliquando coarguit. Imo

In vitam
Julii Cæ-
sar.

vero

vero & Tuberonem, & Licinium refert in discrepanti opinione utrumque libros linteos protulisse: ut intelligas, libris istis linteis quam tenuem, & exilem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facile Annius refellitur, qui circa finem commentariorum in Philonem suum astringit, Titum Livium publicos annales Romanæ Monarchiæ secutum esse, huiusque Philonem vestigiis instituisse. Ubi multum omnino de gradu Philonem suum dejicit; qui si publicos omnium Monarchiarum annales habuit, ut paulo ante Annius dixerat, imprudenter sane, ac leviter Livium secutus est, quem constat, primum nullos publicos annales habuisse, deinde in plerisque dubitasse, denique errasse in multis, & ita errasse, ut errorum quorundam ab aliis evincatur, quorundam ipse etiam se arguat.

Vid. Dec. 3.
Lib. 9.

Nec patiar, ut quisquam mihi Flavium Vopiscum Syracusum opponat, qui in vitam Probi fatetur, se usum libris ex bibliotheca Ulpia, registris etiam scribarum porticus porphyreticæ, actis demum senatus, ac populi. In vitam vero Aureliani scribit, Aurelianum in libris linteis, qui in Ulpia bibliotheca erant, qui quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Multo vero minus illud feram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit, ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognovisse. Flavius quippe nihil nisi libros linteos restitutos, diligentiamque Pontif. Max. non antiquam illam, sed a Iulio Cæsare primum instauratam affert: Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum annales natum esse, sed veteres. At hi in privatis monumentis esse potuerunt. Nihil igitur afferunt, qui in Græcorum, Romanorumque Monarchiis publicos fuisse annales ajunt, ad quos cæteras oporteat historias revocare, ut si iis consentiant, approbentur, reprobenentur, si dissentiant. Ostensum est enim, nullos neque e Græcis, neque e Romanis publicos annales extare: atque adeo nullos auctores esse, qui secundum ejusmodi annales Græcorum, Romanorumque scripserint aut res gestas, aut tempora. Nisi forte in uno, aut altero loco auctor quispiam affirmet, se eam rem, quam scribit, ex libris linteis, aut elephantinis, actisque publicis excepisse. Atqui ex una parte de

tota historia judicare stultissimum erit. Præterquam quod si quis suam historiam dicat publicis hujus, aut illius Monarchiæ annalibus consentire; non continuo publicam ejus Monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile, ac promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo historicus apud multos obtinuit, qui in historiis suis omnia tempora quadrasse ad veros quatuor Monarchiarum annales, plerisque sine omni & ratione, & testimonio persuasit. Historicum dixi; nam verus ille Philo gravissimus philosophus, idemque theologus eruditissimus, ut ab impudentia, & mendacio, ita quoque ab historia scribenda alienus fuit. Eusebius enim, Hieronymus, ac Suidas, qui Philonis opera diligentissime enumerarunt, nullum opus habent, in quo Philo res gestas regni cujusquam temporaque notavit. Ita doctis omnino viris liber ille de temporibus inscriptione plane eminente videtur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis evincitur. Primum illud est, quod libelli ejus auctor scribit, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse, & Ioas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quam falsum sit, e sacris literis facile patefcit. Quarti enim libri Regum cap. 11. ita legitur: Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Iosaba filia regis Ioram soror Ochoziæ Ioas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & abscondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur. Et capite duodecimo: Tulit Ioas rex Iuda omnia, quæ consecraverant Iosaphat, Ioram, & Ochozias patres ejus, &c. Et capite 13. Anno vicefimotertio Ioas filii Ochoziæ regis Judæ, &c. Item 2. Paralipomenon cap. 22. Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ, &c. Est denique in hanc rem præclarum illud testimonium, contra quod nullus est ad tergiversandum locus, e primi libri Paralipomenon, capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Ioas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus explicite confirmat, inquit, Iosaphat genuit Ioram, Io-

ram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam. Generatione ergo & natura Ezechias filius erat Iosaphat, ac proinde Salomonis, ut Matthæus ait, & non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Ecquis igitur eos ferat, qui contra apertissima scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochoziam defecisse asseverant? Sed ne hic quidem *Philosophus* ille Philo finem mentiendi facit. Tradit quippe & id rursum, quod scriptura filios Iosaphat, fratresque Ioram appellavit, eos non vere filios Iosaphat, germanosque Ioram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut mireris, imo execreris etiam, verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21. leguntur. Dormivit, inquit, Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Ioram filius ejus pro eo, qui habuit fratres filios Iosaphat Azariam, & Jahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Iosaphat regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes cum civitatibus munitissimis in Juda. Regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus. Surrexit autem Ioram super regnum patris sui: cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio. Quo in loco quæ potest esse tergiversatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imo vero quæ tam insignis impudentia, ut eos filios Iosaphat, verosque germanos Ioram fuisse negemus, quos non sic modo scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? Ioram, ait, fratres habuit filios Iosaphat, ne aliunde fratres existimares: idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit: Omnes hi filii Iosaphat regis Juda. Deditque eis pater suus munera multa, regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus. Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro & profano testimonio, sineque ulla rationis conjectura Philo iste falsus comminiscitur? Ortam litem inter filios David ex Bethsabæe, Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, a rege Ioas omnes sequentes binomios, trinomios-

que etiam fuisse, a desolatione ad carceres Ioachim 20. annos interfluxisse, Mardocheum decem & octo annis ætatem Isaac superasse, Machabæos simul cum pontificatu etiam ducatum a domo David subripuisse, unde inimicitias exortas, multaque alia ejusmodi quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam literis adversa. Quid? quod vel in humana historia Philo iste adeo sæpe delirat, ut facile dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illum scripsisse. Scribit siquidem, anno Cyri secundo Aggeum & Zachariam prophetasse; item ob mortem Darii Histaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicatus; item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui & plus, quam 12. annos imperavit, & Holofernem in Iudæam miserit; item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cum alter eorum, hoc est, Darius Longimanus victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse, & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de temporibus inscribitur, in quo multa falsæ, pleraque absurde nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credat, Philonem Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Histaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impedit, patrem Longimani existimasse? Nempe in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque literaturæ & sacræ, & profanæ rudis omnino, & imperitus esset. Non ergo Philo Iudæus, cujus ingenium, eruditionem, facundiam celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit: sed homo quispiam sine ulla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certe loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modo indocte, & indiferte, verum inculte etiam, atque inornate loquitur.

Sed ut eo, unde digressa est, recurram oratio, cum Monarchiæ Græcæ, atque Romanæ nulli nunc publici anna-

nales extent, nullique omnino auctores, quorum historiae ad illiusmodi annales convenient, & quadrent, nimirum in his duabus monarchiis regulae Annii nulli penitus usui futurae sunt. Sed & in prioribus duabus monarchiis mihi sane videntur otiosae, ad omnemque usum prorsus ineptae. Nam tametsi Medos, ac Persas publicos annales asservatos habuisse sacrae literae prodiderunt, Babylonis etiam publicae auctoritatis historias fuisse, non Josephus modo testatus est, sed auctores alii nobilissimi; ejusmodi tamen annalibus nos hodie caremus, omnique etiam historico, quem hosce annales secutum esse certum, atque exploratum sit. Berosum fateor, quoniam valde probabile est, auctoritate publica Chaldaeorum historiam edidisse. Metasthenem vero publicum Persarum historicum fuisse cur fatear, non video, quem res Indicas scripsisse & in Plinio, & in Josepho legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hoc contentionis summa impendit, demus illud Annio gratis: sicut & id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis, & temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio, Ctesias ipse testimonium perhibet, Graecis se veros, certosque annales Persarum, ac Medorum attulisse. Hoc igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ea, quae nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit: itaque fabulas esse. At donemus haec interim, nec enim de omnibus certandum est: illud agamus, quos libros Berosi, & Metasthenis nomine inscriptos Annianus protulit, eos nec Berosi esse, nec Metasthenis.

Berosum porro Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologiae decimoquarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives, pluresque alii viri doctissimi assentiunt. Quae mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primum, quod Berosus iste Annianus scribit, Noe praeter tres primores filios, Sem, Cham, & Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris literis videtur esse contrarium. Tres isti, inquit, filii sunt Noe, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram. Non ergo alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum

praecipuas, Noe jubente, constituerint. Refert deinde, cum Noe ebrius jaceret, Cham illius virilia comprehendisse, ac tacite submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eum perinde, ac castratum effecisse. Scribit praeterea, Noe in Italiam venisse, naturaliumque, & divinatorum libros conscriptos Italici reliquisse: eundem quoque Noe Janum illum extitisse, qui primus in Italia imperavit. Item Nemrod magis studuisse paci, religionique deorum, quam opulentiae, ideoque translatum a diis subito non comparuisse. Quae commentitia esse omnia facile ostenderem, nisi quod plus etiam nimio hujus voluminis magnitudo crevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod Assyrium, Medum, & Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum, & Magogum. At hi cum essent filii Japhet, vel patre, vel avo praecipiente, credibilius est colonias deduxisse: vel certe, ut Geneseos capite undecimo dicitur, is ipse Deus, qui divisit linguas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Praeterea narrat, Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido fecisse, & magis illam aedificasse, quam ampliassse. At verius e contrario Berosus apud Josephum, in primo contra Appionem Alexandrinum libro, scriptores Graecos reprehendit, qui falso tradiderint, a Semiramide Babylonem aedificatam, & mira opera ab illa circa hanc fuisse constructa. Ad haec Berosus Annianus prodit, Cenchrem Aegypti regem Hebraeorum magica in mari perisse. Quod utique nullo esset modo a Josepho praetermissum, qui cum Hebraeae gentis antiquitatem adversum Graecos conaretur ostendere, nullum aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berosi proferre, quam ex tertio libro Chaldaeorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judaeorum, civitatemque vastasse. Berosus insuper Annianus nullam nec aperte, nec obscure Abrahami mentionem facit. At Berosus ille verus, ut Josephus auctor est, Abrahami implicate meminit his verbis: Post diluvium autem decima aetate, apud Chaldaeos erat quidam justitiae cultor, vir magnus & fyderalis scientiae peritus. Praeterea Berosus Sennacherib regis Assyriorum gesta commemoravit, quem-

quae eadem Judaeorum fuit, Josephus Eusebius Augustinus disputant, vana sunt, si haec vera sunt.

In 4.
In 5.

In 5.

In 5.

r. contra Appianum lib.

Lib. 1. anti. Jud. c. 15.

Esth. 2. 6. & 10. & 1. Esdr. 4. 5. & 6. cap.

Plin. in 6. c. 17. & in 7. c. 2. Jose. li. 10. ant. Jud. cap. 12. & 1. con. Appio. lib. Ctesias Gnid. apud Diod. nullus Persarum regis mentionem facit, Regum Medorum tantum seriem ponit, & in ea Mandanem quendam, quem historiae omnes ignorant, jure ut videtur quidem, quoniam nomen feminae potius est, quam viri.

In 1. lib. de veris narrat. statim a pr. De trad. dis. lib. 5. & in prog. in lib. 12. de civ. Dei.

Faber Stap. in 1. l. Poli. Arist. 1. 2.

Gen. 9.

Lib. 3.

Omnia, quae de antiquitate sapientiae nostrae,

Lib. 10. ant.
Jud. ca. 1. in
Isa. c. 37.

admodum Iosephus, Hieronymusque testantur. At in Beroso Anniano nulla Sennacherib commemoratio est. Præterea fictus iste Berosus in Ascatade decimo octavo Assyriorum rege finem historiae suae fecit; post quem tamen viginti alii reges usque ad Sardanapalum Babylonis imperarunt. Sed hos tamen Berosus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosori Nabulassar filio usque ad Cyrum in imperio Babylonico succedere, ut Iosephus contra Appio. libro primo, Divusque Hieronymus in Dani. 5. cap. affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cum triginta octo Assyriorum reges a Saturno ad Sardanapalum numerasset, tempusque etiam regni cuiusque eorum subiecisset: in his omnibus se Berosum sequi, atque adeo ejus se verba exscribere testatus est.

Nec vero dici potest, libellum istum de antiquitatibus fragmentum esse Berosi, non integrum opus, quoniam vel Annianus ipse nobis tanquam integrum opusculum venditavit. Manethon quoque Annianus aperte dicit se inde historiam exordiri, ubi finem historiae suae Berosus fecit. Ita in supplemento Manethon decem & octo regibus Berosi quatuordecim alios adjecit, quos si a Beroso accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergo Berosus iste Annianus, non mancus. Quid quod apud auctores veteres Berosus non Aegyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italicorum, non Germanorum, sed Chaldaeorum scripsit historiam? Annianus vero iste æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certe probatum auctorem invenies, qui Berosum, nisi in rebus Chaldaicis testem exciter veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo, vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed nescio an Berosum istum satius fuisset nulla argumentatione conficere. Res quippe ita priscas memoriae prodit, ut licet falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi quo quisque improbius est, eo majorem habet fingendi licentiam, adeo ut de libris quidem totis, & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non pos-

sunt: de rebus autem ipsis vel tutissime mentiatur, quia nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contra veterrimos proferantur. Quam in re cum Episcopus quidam nostras deprehensus esset sæpe peccasse; (eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt) respondit, referre nihil, in historia sic an aliter omnino sentias, quod omnia essent ambigua, nisi quæ sacris literis continerentur. Indigna quidem Episcopo, eoque Theologo sententia. Nam rusticus homo & vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eo revertamur unde discessimus, facilius dico esse, Berosum istum Annianum contemnere, quam refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Beroso fruantur licet. Quem solum de temporibus inscriptionum quarundam, per annos quadringentos octoginta ante Ninum, & Phoroneum supputasse, Annianus ait Plinium tetigisse, cum Plinius tamen nihil aliud tradat, quam Berosum usque adeo Astrologia enituisse, ut Athenienses ei ob divinas prædictiones publico in gymnasio statuat inaurata lingua statuerint. Fruantur itaque, ut dixi, Beroso suo, sed Plinii auctoritate non fruantur: imo ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi hujus verbis quandoque uti; quasi vero commento locus esse posset, nisi Berosus iste fictus veri Berosi quædam verba compilasset.

Sed jam Annii Metasthenem, quam fieri poterit brevissime, explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantum quæ sunt majora videamus. Scribit igitur monarchiæ Persicæ reges, & tempora in hunc modum: Baltasare interfecto, regnaverunt simul Cyrus, & Darius annis duobus, inde solus Cyrus duobus & viginti. Filius Darii Priscus Artaxerxes Asuerus annis viginti: ultione interea sumpta de factione Tamyrica, quæ per dolum patrum tradiderat Tamyra, hujus duo filii Cyrus Arthabanus, & Darius Longimanus, septem mensibus pro imperio dimicaverunt, & septimo mense Longimano victoria cessit, regnavitque annis septem & triginta. Ejus

filius

filii Darius Nothus annis decem & novem, magnus Artaxerxes Darius Memnon annis quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus sex & viginti, nostra ætate Arses annis quatuor, Darius ultimus sex. Hos quoque reges, & tempora, eodem ordine, eisdemque pene verbis Philo Annii notavit, ut eundem fuisse utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potius intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex Hebræorum officina, Assuerum istum Nabuchodonosorem esse, cujus res gestas Judith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patruum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui & Nabuchodonosor fuit, cujus exercitum, Principemque militiæ Holofernem mulier una deturbaverit, qui denique duos filios sortitus est, Cyrum Arthabanum, & Darium Longimanum? Sane Cambyfen respondent esse. Id namque Metasthenes paulo ante scripserat, Cyrum, & Darium sex annos prius, quam Babylonem caperent, bellum Tamyriæ regiæ illaturos, regnum Persicum Cambyfi filio resignasse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambyfen statim a Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergo iste idem, qui & Cambyfes fuit. At vero, quæ in prisco Assuero sive adjuncta, sive antecedentia, consequentiaque ponuntur, adeo sunt a Cambyse aliena, ut etiam contraria esse videantur.

Primum enim Darius Cambyfis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modo, Iosephus, Hieronymus, sed universi Scriptores Græci, Latineque testantur. Cujus omnino rei illud quoque argumentum est, quod Cyri parenti Cambyfes nomen erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum majorem habuit, qui Cambyfes vocaretur. Consentaneum est ergo, Cambyfen filium Cyri fuisse, non Darii. Præterea, si Cambyfes Darii filius fuit, certe Dario mortuo in regnum patris successisset: at Dario mortuo Cyrus solus Persis, ac Medis vigintiduobus annis imperavit, ut etiam Metasthenes, & Philo confessi sunt. Non ergo Darii filius Cambyfes fuit, sed Cyri, cui in imperio successit. Præterea, cum Monarchia a

Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, ecquo pacto verisimile sit, filium Darii Medi in Monarchiam successisse, filium Cyri Persæ non successisse? Sed quid ego demens, eam rem conor argumentis demonstrare, quæ cum ex historiæ fide pendeat, historicis omnibus consentientibus memoriæ prodita sit? Nihil profecto necesse est, contra eum ratione pugnare, quem omnium & ecclesiasticorum, & profanorum auctoritas vincit. Simile est, quod deinde subjicit, Cyrum patruum fuisse hujus Assueri. Fuerunt igitur Cyrus Persa, ac Darius Medus germani fratres, quod cum ratione etiam pugnat. Atque auctores universi alios parentes Dario Medo, alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursum tertio loco addit, Assuerum istum viginti annos imperasse, illud historiis item omnibus adversum est. Apparet autem in hoc esse confictum, ut historia libri Judith sub isto scripta videatur: id quod Eusebius in chronicis magis refert quam sequitur. Traditio quippe Hebræorum est, quæ nec idoneo testimonio, nec probabili ratione consistit. Iosephus sane repugnat, qui libro Judaic. antiqu. undecimo, capite secundo, Cambyfen ait septimo anno regni sui mortem oppetiisse. Sed & Eusebius Cambyfi octo solum annos imperii tribuit, Herodotus vero septem annos & menses quinque. At Nabuchodonosor, qui in libro Judith commemoratur, plures etiam, quam 13. annos imperavit, ut cap. 2. habes. Non ergo Cambyfes Nabuchodonosor ille fuit. Præterea, omnes historiæ produnt & Cambyfen, & Cyrum, cui ille in regno successit, reges Medorum, Persarumque fuisse. At Nabuchodonosor libri Judith nunquam aut Medorum, aut Persarum rex, sed ubique & Assyriorum fuisse, & regnasse in Ninive civitate magna dicitur.

Ad hæc si Cambyfes Mediæ rex erat, ut vere erat, quomodo Nabuchodonosor is fuit, qui Arphaxad regem Medorum obtinuit? Nempe quamvis fingere nostro arbitratu libeat id, quod Philo Annius facit, Arphaxad factionis Tamyriæ fautorem Assyrios, Medos, ac Persas ad defectionem compulisse, at non proinde tamen regem eum Medorum scriptura appellaret. Pari etiam ratione Persarum, Assyriorumque rex Arphaxad iste

vocaretur. Quid? quod Nabuchodonosor tum etiam rex Assyriorum fuisse dicitur, cum Arphaxad regem Medorum superavit. Quale ergo Philonis commentum est, Arphaxad cum Persis ac Medis Assyrios quoque ad defectionem compulisse? Præterea, Arphaxad ille, contra quem Nabuchodonosor depugnavit, civitatem Mediæ florentissimam condidit, cui nomen Ecbatanis, ut Judith 1. capit. legitur. At civitas hæc multis ante Cambysem annis erat ædificata, a Diocle videlicet, quinto Medorum rege, quem admodum Eusebius testatur in chronicis, itemque in primo libro Herodotus. Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorum, Ecbatana ante Semiramidem condita, in quibus regiam quoque illa ædificavit: Plinio vero in 6. c. 14. Seleuci ædificium esse. Verum, quoniam non consulto, sed casu in huius rei mentionem incidi, satisfaciam utrique quasi præteriens quam brevissime. Diodorus primum sæpe ac multum in historia nugatur. Eandem certe habuit, ut cæteri Græci, mentiendo libidinem. Quid enim levius in mentiendo, quam Græciæ regio vana, & ad omnem impulsu mobilis? Nisi forte Diodorum defendit titulus libri ejus, qui nunc unus extat, de antiquorum fabulosis gestis inscriptus, qui quoniam inscriptioni suæ ipse respondet, neminem fallit. Quod enim promiserat, idem exolvit. Nam quod Plinius in præmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primum defuisse nugari, id facile ex orationis Plinianæ contextu intelligitur non ad historiarum falsitatem, sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores inanes ventosasque inscriptiones libris suis passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum suum nullo levi vanoque indice invidiosum fecit, ut priores, sed bibliothecæ historiam inscripsit. Non ergo Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentia, & in Ecbatanis extructa regia Græcis fabulis decantata sunt, ea ipse vel retulerit, vel etiam fuerit secutus. Plinius vero iis, qui urbes præclaras condiderunt, nobilitandis sæpe fallitur.

Sed ad rem. Cum Arphaxad eum, qui Ecbatana ædificavit, ante Cambysem fuisse certum exploratumque sit,

fieri non potest, ut Cambyses Nabuchodonosor ille intelligatur, qui ab Arphaxad Ecbatanarum conditore victoriam reportavit. Præterea, Ninive tempore regni Persarum a Babylo-niis vastata fuerat, ut Nahum vaticinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonosor, cujus in libro Judith mentio est, regnabat in Ninive civitate magna. non igitur quæ Judith historia refert, ea sub Cambyse, sed, ut vere Carion sentit, ante Persarum imperium gesta sunt. Nec, ut ab hac sententia discedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5. referuntur. Quoniam ante insignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne semen Israel, & tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitaram, & Ammonitarum, donec tandem projecit eos a facie sua. Quia vero in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcirco in libris Regum ejusmodi minus celebres captivitates silentio premuntur. Nam & Judic. cap. 18. cujusdam captivitatis mentio fit, quam Cajetanus vere, ut ego sentio, dicit in libris Regum prætermittam. Non enim, ait, omnia scripta sunt. Non itaque Achior de captivitate illa insigni Babylonica loquitur, sed de alia quapiam. Judith porro ætate templum Hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. Iterum, ait, possident Hierusalem, ubi sunt sancta Sanctorum. At regnante Cambyse & eversum templum erat, & nondum civitas instaurata. Manet igitur, ea, quæ ipsius Judith narrat historia, non esse ad Cambysem referenda. Merito igitur Assuerum istum priscum Artaxerxem negant ullum fuisse quidam: quoniam revera, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiam si fuisset, si a Cyro statim imperavit, Longimani profecto parens non fuisset. Equis enim dubitet, post Cyri & Cambysis regnum Darium Histaspis Persarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirum id Herodotus, Justinus, Orosius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici Josephus, Clemens, A-

phricanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certe eam rem non tanquam dubiam & incertam, sed tanquam perspicuam atque constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquit: Tres ordines, qui erant in ore bestiae, quidam tres reges post Cyrum fuisse Persarum autumant, & quae illis sunt nomina, reticent. Nos vero cum post Cyrum, qui regnavit annis triginta sciamus apud Persas regnasse Cambysem filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium, cujus secundo anno coeptum est aedificari templum in Hierusalem: quintum, Xerxem filium Darii: sextum Arthabanum: septimum, Artaxerxem Longimanum: octavum, Xerxem: nonum, Sogdianum: decimum, Darium Nothum: undecimum, Artaxerxem Memnonem: duodecimum, Artaxerxem Ochum: tertiumdecimum, Arsen Ochi filium: quartumdecimum, Darium Arsanis filium, qui ab Alexandro superatus est: quomodo tres reges Persarum fuisse dicemus? Hactenus Hieronymus.

Sane si in Regum Persarum serie aut fratres Magos, aut Arthabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quisquam alius historicus praeterierit, nihil mirum esse debet: quoniam illi vel brevissimo tempore imperarunt, vel certe eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Histaspis, & Xerxem filium ejus, qui potentissimus rex atque ditissimus adversum Græciam innumerabilem duxit exercitum, & ea gessit, quæ Græcorum & Latinorum gentilium ac fidelium historiae narrant; hos inquam duos tam excellentes ac præclaros reges silentio transire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persis regnasse si quis neget, negare etiam poterit, Constantinum Theodosiumque Romæ imperasse. Non enim plures gravioresque historici hoc, quam illud affirmant. Atque Herodotus & Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ita loquuntur, ut non res auditas, sed visas narrare videantur. Nec si historiae suæ Herodotus fabulas miscet, idcirco fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis & manifestis, in quibus nullus erat fictionis locus. Alioqui Plutarch. qui minimos quosque errores Herodoti persecutus reprehendit

est, hunc, quoniam erat maximus, potissimum insectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidi, Justino, Orosio, Africano, Eusebio, Hieronymo, Josepho, ceterisque auctoribus probatissimis, quam Metastheni huic, non veteri & erudito, sed recenti, rudi, sine sensu, sine sapore, ignorant, atque adeo impudenti: nempe qui polliceatur scripturum se regum Persarum tempora, ut in analibus publicis liquide & vere digesta sunt, Reges quoque, & nomina, quam apud eos splendidissime regnatum est: & tamen eos Reges omittat, qui in Persis magnificentissime atque amplissime regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operose etiam contendisse, ut inter Eusebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, & Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantia videretur. Ita in summa discordia ac dissensione pacem conciliare nititur, & quæ discrepant plurimum, ea facere ut consentiant vel maxime. Primum ergo ait Carion, Assuerum illum priscum, Darium Histaspis intelligi oportere. Qua una ex re totum disce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quam Darium Histaspis patrem habere Darium Medum, patrum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priscum illum Assuerum Metasthenes cumulavit. Quid autem a Dario Histaspis alienius, quam publico edicto vetare, ne templum Hierosolymis instauraretur, quod Assuero illi prisco Philo Annianus assignat? Nam causæ a Carione redditæ, cur a Metasthene Xerxes fuerit omissus, usque adeo ridiculæ & ineptæ sunt, ut non sint a me in præsentia referendæ. Atque eas omnes sigillatim Joan. Vergara canonicus Toletanus, vir Græcæ ac Latinæ linguæ peritissimus in libello 8. quæst. Hispanæ edito accuratius refutavit. Cujus nos opera & diligentia multum hoc loco adjuti sumus. Malumus enim, quod nos Plinius admo-
in præm.
nuit, mutuum omnino reddere, quam in furto deprehendi. Illud enim Basilii præceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur, minime celandum; more pravæ mulieris, quæ partus nothos clam supponit: Quamobrem sermonis & doctrinæ patrem ingenue manifestandum. Quibus rebus demonstratis, omni luce clarius apparet,

ret, id quod hujus orationis institutum erat, Annii regulas in historiae judicio utiles esse non posse: Quando ne ex his quidem posterioribus Chaldaeorum, ac Persarum monarchiis annales ulli publici relictis sunt, nec auctoris cujuscumque monumenta, qui historiam suam ad veram, certamque eorum annalium formulam composuerit. Quocirca Josephum, Eusebium, Hieronymum, ceterosque probae fidei auctores, in Persarum aut rebus gestis, aut temporibus explodere, quod Metastheni huic, & iis, qui prætenduntur, Sufianis annalibus non cohæreant, magnum inscitiae, imo vero etiam temeritatis argumentum est. Quo loco Johannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad Theologiae diligentiam pertinet, plane doctus; quod ad historiae humanae cognitionem, valde rudis. Qui cum in hæc Annii volumina incidisset, & Berosi Chaldaei, Metasthenis Persae, Ctesiae Gnidi, Philonis Judaei, Diodori Siculi, Bibliothecae Sufianae, Septuaginta seniorum excitatio inani verborum sonitu illius complevisset aures; ad Eusebii, Josephi, Hieronymi vocem oppido quam gravem obscuravit. Quanto prudentius ecclesia, quæ, cum Adam, Enoch, & Noe quidam libelli producerentur, eos noluit recipere. Quoniam, ut Augustinus ait, quo in auctoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam & proferuntur quædam, quæ ipsorum esse dicuntur, ab eis, qui pro suo sensu passim, quod volunt, credunt. Hactenus in decimo octavo de Civitate libro cap. 38. Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine profertur maxime, ita maxime debet illi esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque libellos, vel nimia vetustate suspectos haberemus, etiam si nihil illi continerent, quod viris gravissimis contraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Annii causa, quamobrem in Persarum monarchia Josephum, Eusebiumque rejici oporteat, inutilis & vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ille Medus potiretur. Eusebius porro Da-

rii Medi in chronicis nusquam meminit, nec sub eo nomine, nec sub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergo Eusebius scripsit, Cyrum ante interfectum esse, quam Darius Medus Babyloniam cepisset; cum Darium omnino Medum in chronicis prætermiserit. Herodotus autem nihil ejusmodi scripsit, quale illi Annii impingit. Darium Histaspis filium Eusebius, Herodotusque commemorant: ille, ut solet, breviter regni tempora notans, hic latius ejus gesta describens. In quibus illud refert, Darium Histaspis Babylonem, quæ a Persarum imperio defecebat, iterum & obsidione cinxisse & expugnasse. Atque hinc turpis Annii error extitit. Cum enim audisset, Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem a Dario captam, existimavit eum de Dario Medo intellexisse; cum Darium Histaspis sine dubio Herodotus In fin. l. 3. expresserit. Nam a Cyro semel expugnatam Babylonem primo libro dixerat. Deinde in tertio ea iterum capta Darium Histaspis potitum affirmat, muros ejus circumcidisse, & portas omnes amolitam esse, quorum neutrum Cyrus fecerat prius eidem a se captæ. Abeat ergo nunc Annii, & dicat, Herodotum, & Eusebium somniasse. Annii In Philon. suum. ipse re vera potius somniat, qui e duobus hominibus Dario Medo, & Dario Persa unum facit, exque duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod proprie dormientium, & somniantium est.

Sed ais, Daniel cap. 11. post Darium Medum quatuor solum Persarum reges usque ad Alexandrum futuros vaticinatus est. Non ergo quatuordecim fuere, quemadmodum nos Eusebium, Hieronymumque secuti fuisse diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contra Judæos scripsit, videtur impulisse, ut inter Darium Medum, & Alexandrum quatuor duntaxat Persarum reges intermedios poneret, Artaxerxem, Ochum, qui & Cyrus, Argum denique, ac Darium ultimum, qui & Melas nominatus est. In quem errorem Nicolaus Liranus, licet a Hieronymo admonitus, videns prudensque incurrit, Hebræorum somnia sequens, qui historiae humanae penitus sunt ignari. Quoniam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent: nec alios aut Persarum, aut Græcorum reges agnoscunt, nisi quos scriptura com- Dan. 9. & 11. ubi hos 4. reges ait fuisse Cyrum, Cambysem, Assuerum maritum Esther, & Darium filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darius autem iste postremus, juxta horum sententiam, Longimanus intelligitur, sub quo aedificatum.

commemoratur. Quod qui parum perspicunt, hi Judæos in earum etiam scripturarum explicatione sequuntur, quarum intelligentia, si Gentilium ignorentur historiae, aut vix, aut certe nullo modo haberi potest. Ita Hebræi rationes sæpe historiarum vertunt, & id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnisque opinio ad eam speciem traducenda, ut scriptura sacra interpretanda, in iis præsertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectius igitur veriusque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem Darii Histaspis filium fuisse intelligit: talem enim hunc Ethnicorum historiae narrant, qualem Propheta describit. Quod autem Daniel quatuor Persarum regibus enumeratis, novem, qui fuere post Xerxem, prætermiserit, hoc non solum contra nos, sed contra Metasthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem curæ fuit, ut Hieronymus ait, Spiritui prophetali historiae ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. Ac si quis prophetarum transitiones diligenter animadvertet, inveniet multa intermedia frequentissime pertransiri: quæ si ex vatium silentio nunquam fuisse judicabit, in magno eum errore necesse est, & multarum rerum ignoratione versari. Hoc vero loco peculiaris causa fuit, cur in rege Persarum Xerxe spiritus prophetæ subsisteret. In eo siquidem Persarum monarchia maxime adversum Græcos eminebat, adeo ut ab innumerabili exercitus multitudine Græcia vel brevi momento vastanda, atque exinanienda videretur. Itaque repente Danieli Alexander Græcus ostensus est, qui non solum Græcos posset a Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de tota demum Annii censura satis, ut arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? (Nam hoc dicet fortasse aliquis) nulla via ratioque erit, qua veraces historicos a fallacibus distinguere atque internoscere valeamus? Erit nempe, & multiplex etiam erit.

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qua-

lia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de civitate Dei, in dialogis Gregorii, breviter in omnibus fere Doctorum ecclesiæ probatissimorum scriptis: in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sint, fides omnino illis habeatur. Quæ in re Erasmus Roterodamus, alique juniores quidam sæpe ac licenter errant. Quid enim liberius, licentius, immoderatus dici potuit, quam Hieronymum asserentem, Matthæi evangelium Hebraicum describendi sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Jure itaque piis hominibus nimia hæc quorundam juniorum liberiorque licentia displicuit, jure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Svetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partim oculis aspexerunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentibus aspexerant. In hisce vero auctoribus tametsi pietatem, absolutaque virtutis officia spectare non licet, licet tamen probitatem quandam bonitatemque naturæ. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundia usque adeo a mendacio abhorruerunt, ut jam pudendum fortasse sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse, quam nostros. Dolenter hoc dico potius, quam contumeliose, multo a Laertio severius vitas Philosophorum scriptas, quam a Christianis vitas Sanctorum; longeque incorruptius & integrius Svetonium res Cæsarum exposuisse, quam exposuerint Catholici, non res dico Imperatorum, sed Martyrum, Virginum, & Confessorum. Illi enim in probis aut Philosophis, aut Principibus nec vitia, nec suspensiones vitiorum tacent, in improbis vero etiam colores virtutum produnt. Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum meminisse non solum pudeat, sed etiam

radeat. Hos enim intelligo ecclesie Christi cum nihil utilitatis attulisse, tum incommodationis plurimum. Nominibus parco, quoniam huius loci iudicium morum etiam est, & non eruditionis tantum, in qua liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet profecto esse & in vivos cautior, & in mortuos reverentior. Certum est autem, qui fide & fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque synceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem, quorum alterum scdum est, alterum perniciosum. Iustissima est Ludovici querela de historiis quibusdam in ecclesia confictis. Prudenter ille sane ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod & maxime periculosum est, & minime necessarium. Mendaci quippe homini ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad Divorum cultum voluerunt, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quam ut veris propter falsa adimatur fides, & quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

In Herodoti lucubratione rebus fictis & adumbratis quidem loci plurimum fuit. Verum inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historie rationem ad vivum refecandam. Musas videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt, ut audientium animos jucundius & suavius allectent, quod severitate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui, ut Fabius ait, magis inter Philosophos, quam inter historicos reddendus est, optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus re vera fuerit, Rex licet excellens & eximius, sed qualis futurus sit in Republica Imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur. At in historia Christiana, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate perpenditur, quorsum attinet historie nomen commentis fabulisque prætere? Quasi vero sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licet eruditæ simulationis artificio composita, ut noxia

non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignavi milites oneri sint magis, quam auxilio. Heroum porro nostrorum res vere gestæ, sicuti ego existimo, non solum amplæ magnificæque fuerunt, verum multo etiam majores quam fama feruntur. Neque eorum qui fecere, virtus tanta habenda est, quantum eam verbis extollere potuerunt nostri: sed tanta potius, ut & præclara ingenia rebus ipsis, & ingeniis præclaris verba quoque defuerint. Sed dum quidam affectui suo nimium indulgent, & ea scribunt, quæ animus scribentis dicat, non veritas, tales Divos quandoque nobis exhibent, quales Divi ipsi, etsi possent, esse tamen noluisse. Ecquis enim credat, Divum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquam. Illud item quam ridiculum? Diabolum Dominico patri nostro semel obstrepentem, a Divo esse coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa assumpta non molestiam solum, sed incredibilem dolorem etiam afferret. Non possunt huiusmodi exempla numero comprehendere, sed in his paucis præterea alia intelligentur, quæ Divorum clarissimorum historias obscurarunt. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis & commentitiis fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut huius generis historias multas in concilio septuaginta Episcoporum reprobareret. Ejus Pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima: idcirco adscribenda sunt. Gestæ, inquit, Sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant, quis ita esse Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus esse perpeffos, nec suis viribus, sed Dei gratia & adiutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum auctoritatem antiquam, vel consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia eorum, qui scripsere, nomina penitus ignorantur: & ab infidelibus aut dicta superflue, aut minus apte, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur: sicut cujusdam Quirici & Julite matris ejus, sicut Georgii, aliorumque passionum huiusmodi, quæ ab hæreticis probantur.

De tradenda
disciplin.
lib. 5.

Lib. 10. c. 5.

Cicero. ad
Quinto. fratrem, Cyrus
ille, inquit, a
Xenophonte, non ad
historiam fidem scripsit,
sed ad effigiem imperii.

tur conscriptæ: propter quod (ut dictum est) ne vel levius subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana ecclesia non leguntur. Nos tamen cum prædicta ecclesia omnes martyres & eorum gloriosos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramur. Item viras patrum Antonii, Pauli, Hilarionis, & omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item actus beati Silvestri Apostolicæ sedis præfulis, licet ejus, qui scripsit, nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Roma catholicis legi cognovimus, & pro antiquo usu multæ hoc imitantur ecclesiæ. Item scripta de inventione sanctæ Crucis dominicæ, & alia scripta de inventione capitis beati Joannis Baptistæ, novellæ quidem revelationes sunt, & nonnulli eas Catholici legunt, sed cum hoc ad Catholicorum manus pervenerit, beati Pauli apostoli sententia præcedat: Omnia probate, quod bonum est tenete. Hactenus Gelasius.

Quod si prophetias, quæ numinis afflatu edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen: ecquis nos accusare jam audebit, si historias humano sensu editas exploremus? Gelasius sane auctor est cum Concilio gravissimus, quod de prophetia ab Apostolo dictum est, hoc apte etiam in historiam quadrare. Jubet ergo imprimis Pontifex, ut eas historias nullo modo amplectamur, quæ sine certo auctoris nomine proferuntur. Olen enim aut quæstuosorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum fœtum. Quæ eadem omnino causa subest, ut historiæ illæ valde etiam suspiciosa sint, quæ tametsi auctoris cujuscumque nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum & incertum est: cujusmodi ante hos paucos dies quædam fabulæ prodire, quarum & auctores, & loca adeo longo intervallo distant, ut an mentionem illi, non possit inveniri, an hæc sint, addubitari etiam possit. Sed bene habet, quod totum narrationis corpus commentitium apparet, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hac re facile probes, De luengas vias, luengas mentiras. Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus solum, sed Gratianus etiam ver-

satus est, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia, quæ Hieronymi & Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique vere etiam esse. Sic librum, qui de vitis patrum inscriptus est, Hieronymi nomine vulgus circumferebat, quum paucissimas tamen patrum vitas ille scripserit, quæ & hoc loco fere a Pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgarunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa est insulsa æque ac barbara de Nativitate sanctæ Mariæ, ad Chromatium, & Heliodorum episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ & diligentissime & rectissime Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis equidem animadverto, novellas revelationes (sic enim vocat) nos admirari & suspicere minime oportere. Jam enim passim non pro ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expronuntur, adeo ut in Conceptionis causa utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem subsannandi occasionem præbet, piis vero lacrymandi. Contemnantur profecto necesse est Dei & dona & miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inservierint. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommodant, qui res Divorum præclare gestas non se putant egregie exposituos, nisi eas fictis & revelationibus & miraculis adornarint. Qua in re nec sanctæ Virgini, nec Christo domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis Divis factitavit, idem quoque in Christi & matris historia scribenda faceret, & pro humani ingenii levitate multa vana & ridicula comminisceretur. Cum superioribus annis Tridentino concilio interesssem, e quibusdam audiivi, Aloysium Lippomanum episcopum Veronensem huic malo mederi, historia de vitis sanctorum constanti ac gravi ratione edita. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari possit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sane erit opus & operosum, sed vehementer omnibus Christianis utile, si quis præstiterit dignum modo Divis, Ecclesiæ, Christo. Id quod haud dubie præstabit nemo, nisi vir probus, integer, incor-

ruptus : ut ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Quæ cum ad probitatis integritatisque officia pertinere notum sit, miror ab uno Svetonio servata esse omnia, a plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas a Divis, quorum historias scribendas sumunt, alienas fore censent, hi Divos ipsos, ne homines quidem fuisse, videntur credere. Quanto sapientius Evangelistæ faciunt, qui vel in ipsis apostolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam graviores dissimulant. Divina hæc sapientia quidem Evangelistarum fuit, sed bonitas quoque integritasque naturæ, ut nihil illis in scribenda historia deesset, quod in historiæ lege vel Ethnici requisissent.

Scriptoris autem probitas & integritas (nam hoc quæret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in scriptis ipsis eluceat, sed fama & gravi atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscetur. Sunt enim, ut dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas & verecundia sic hominum sermone celebrata est, ut nemo illos unquam mendaces, & in fingendo impudentes existimaverit. Quales sunt Cæsar, Val. Max. Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionysius Halicar. Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, aliique plures, Latini præsertim auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte fracta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides, & ut Josephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, Græcus licet auctor, sed quoniam hesternæ & civilia Romana bella memoriæ mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futurus in suis, si Græcorum morem & ingenium sequeretur. Quorum jactantia & vanitas impudentius est aucta, postquam certare cum Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate incœperunt. Latinus siquidem fulgor & gloria Græciæ claritatem obscuravit, & adeo Græcorum præstrinxit oculos, ut vel Plutarchus scriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illustrandis

& excutire & fingere interdum etiam videatur. Quod tum in opere de vitis illustrium Græcorum, & Romanorum, tum in parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At vero in nostris, hoc est, ecclesiasticis, facilior est ratio virtutis & bonæ fidei cognoscendæ. Optimos enim quosque apud nos non solum humanus sermo atque existimatio colit, verum etiam ecclesiæ decretum in concilio cœlestium collocat. Hos itaque mendacii impudentiæque arguere, quemadmodum supra diximus, impietatis etiam, non modo temeritatis argumentum est. Cum his ego sanctis justisque viris Egesippum, Paulum Orosium, aliosque nonnullos ecclesiæ historicos annumerandos censeo, qui a me brevitatis causa prætereuntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, sed genera degustamus: ne quis negligentiam nos infimulet, si ullos aut laudando, aut vituperando transimus. Sed ais: Crispus Sallustius in perditis omnino moribus veridicus historiæ scriptor est habitus. Sane quidem. At cum Sallustium objicis, hominem objicis, in quo si non honestatis pudor, at infamiæ ejus timor fuit, quam Romani cum primis declinarunt, ne mendaces, quemadmodum Græci, in historiis haberentur. Deinde non mihi Sallustius videtur vitiis caruisse & gratiæ & simultatis. Certe cum de Cicerone scribit, multa silentio præterit, quæ libentissime in aliorum gratiam retulisset. Sed hæc duo vitia cum historicorum fere omnium communia sunt, tum quorundam quasi propria. In quibus Paulus Jovius est in quamlibet partem nimius odio & amore, gratia & similitate. Et quoniam pecuniam amabat, in historia quoque scribenda pecuniæ servus fuit. Postremo aliud est dicere, viros bonos veraces esse omnes, aliud improbos omnes esse mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quanquam nescio quo modo sit, ut nusquam securus animus nisi in viri boni testimonio conquiescat. Ac officio veritas adeo conjuncta est, ut in homine vitioso esse illa fortasse possit, sed esse tamen credi vix possit. Quæ causa Chaldaïs Aegyptiisque fuit, quamobrem non alios historiæ auctores approbarent, nisi qui sacerdotio fungerentur, quod sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarent. Homo,

1. Mach. 7. inquit, ex Judæis quidam sacerdos venit: non decipiet nos. Verum de prima ad Historiam dijudicandam regula hæc dicta sint.

Lex vero secunda in historiarum iudicio sancitur, ut eos historicos reliquis anteferamus, qui ingenii severitati quandam prudentiam adjunxerunt & ad eligendum & ad iudicandum. Quæ lex in iis rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intuiti, nec a viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere est operæ pretium levitatem eorum recordari, qui muliercularum more quod nimis miseri volunt, hoc facile credunt. Nam & ætas nostra sacerdotem vidit, cui persuasissimum esset, nihil omnino esse falsum, quod semel typis fuisset excusum. Non enim, ut aiebat, tantum facinus Reipub. administratos commissuros, ut non solum divulgari mendacia sinerent, sed suo etiam communirent privilegio, quo illa intius mentes mortalium pervagarentur. Quo sane argumento permotus animum induxit credere, ab Amadiso, & Clariano res eas vere gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At vero quantum illa adversum Reipublicæ administratos ratio valeat, non est huius loci, temporisque differere. Certe hoc ego pro me ipso & animi sensu, ac dolore pronuncio, magna Ecclesiæ calamitate, atque perniciæ id solum in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint, ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimum excrucior, quas modo dixi, quamvis ineruditiss, & nihil omnino conferentibus, non dico ad bene, beateque vivendum, sed ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, a corruptis ingenij versatæ? Sed acerbissimus est dolor, & vix omnino consolabilis, quod dum quidam (utinam tam prudenter, quam ferventer) incommodum hoc rejicere, ac devitare cupiunt, non pro fabulis veras, & graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum, sed libros mysteriorum ecclesiæ plenos, a quibus arcendi profani erant: id quod est, mea quidem sententia, pestilentissimum, eo vero magis, quo vulgus eos libellos securius legit, quia probatos non videt modo a civili ma-

gistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinæ censores sunt in Christi Republica definiti. Sed hæc alias, nunc quod instat, agamus.

Miseranda sane hominis ignorantia potius quam ludenda, qui usque adeo aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modo esset literis prodita. Verum invenias alios non pari inscitia quidem, sed imprudentia pene pari, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea reside-re fit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis, pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti, levique natura. Nam homines graves, atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quamquam negare non possumus, viros aliquando gravissimos, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparfos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla, & prodigia sancti quoque memoriæ prodiderunt, non quo ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimarunt, quod intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere, quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exemplorum inscribitur: nec historiæ etiam ejus, quæ Legenda aurea nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas: hæc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi, & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros: quorum & libros & nomina volentem adscribere pudor me ac religio vêtaret, nisi contra vererer, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt: & indul-

dulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormire, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda atque Gregorio jure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis viris pronunciandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacensi & Divo Antonino liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutinæ usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, a quibus suos exscribere libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratis ponderibus memorie prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui Theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec annilibus fabulis accommodabit operam, nec prius lecta auditaque describet, quam ea prudenti accuratoque judicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesiæ tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contra vero, cui ecclesiæ derogavit fidem, ei quoque nos fidem jure ac merito derogabimus. Gelasius porro historiam de vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac ca-

terorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursus beati Silvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium: Eusebii chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi conjectura colligo, non rejecit.

Rejecit itinerarii Clementis libros octo, acta Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falso edita, librum de infantia Salvatoris, alterum item de ejusdem nativitate, librum Pastoris, acta Theclæ & Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, revelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de penitentia Adæ, Origenis, Cypriani, epistolam Jesu ad Abgarum, passionem Georgii ac Quirici & Julitæ, & historiam demum Eusebii Pamphili. In quæ refellenda Gelasius magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus. Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab asino quopiam adjecta, hoc insolenter, rustice, imperiteque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: Chronicon Eusebii Cæsariensis, atque ejusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primæ narrationis suæ libro tepuerit, & in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem notitiam usquequaque non dicimus renuendos. Postea vero sic censet: Historia Eusebii Pamphili apocrypha. Quæ duæ sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe latæ. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronunciarit, causæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Abgarum scriptam, quam Gelasius eadem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham definiat, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmantur, cujus opuscula eadem distinctione apocrypha judicata sunt. Præterea & librum sextum Eusebius texuit in laudem & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesiâ tragœdias excitassent, & Origenes ipse tanquam schismaticus, deque fidei catholicæ via sæpe deflectens, fuisset ecclesiæ iudicio condemnatus, jure illius

Hieron. ad Lxtam de instit. fil. Caveat, inquit, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis prænotantur.

Non te fallat, quod Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendosi enim sunt plerique co-dices. Nam correcti, & emendati Juvenci habent, non Vincentii. Alioqui Gelasius, qui multis sæculis Vincentio prior fuit, propheta in eo cap. fuisset, non judex.

lius historia refellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cælum, perinde ut si pater esset ecclesie, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, & lecta etiam esset ejusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharastius rogavit, Recipimus hoc? Sacra vero synodus dixit: Nequaquam. Hic reliquis est nobis majore odio persequendus. Et legati Adriani Papæ dixerunt: Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat. Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit. Sanctissimus patriarcha dixit: Libros illius rejiciamus. Sancta synodus dixit: Rejicimus & anathematizamus. Et actione rursus sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, Eusebius, inquit, ab illis in testem advocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesia Ariana hæreseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum fit. Et posterius: Quis fidelium, ait, in ecclesia dubitat, Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum Arii placitis consensisse? Nam in cunctis historicis suis libellis Filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum. Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit: cum tamen Arius non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem. Et Hierony. ad Pammachium & Oceanum, Ecclesiasticam, inquit, pulchre Eusebius historiam texuit, sed impietatis Arii avertissimus propugnator est. Et ad Ctesiphontem, Eusebium Cæsariensem, ait, Arianum fuisse, nemo est qui nesciat. In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro, filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset, Ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt: subjecit: Quibus verbis propheta patrem inducit factorem, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: Sermonem vero Dei illi secundo loco addit, non alium

ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis jussionibus obsecundantem. Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium opificio administrasse: deinde patris ministrum in omnibus bonis fuisse, ait. Merito ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem ecclesiæ in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sane, hæreticos sectæ suæ non dogmata solum ac præcepta, sed res etiam gestas accommodare: Imo vero torquere atque adeo fingere, ut sectam undique & comprobasse, & ornasse videantur. Hinc enim, quemadmodum supra diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quo Arianorum factioni majorem & fidem & auctoritatem adjungeret. Hinc etiam, cum in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius, astute dissimulavit, in Paschatis quæstionem repente digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historia sua meminit, callide hominis memoriam præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitie lege constrictus noluit vituperare. Quæ eadem omnino causæ subsunt, ut historiæ Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdam enim summos Pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & cruentat oratio: quosdam vero Imperatores Germanos commendat & illustrat, qui Ecclesiæ Romanæ perduelles inimique fuere. Itaque ex unguibus leonem agnoscas, hoc est, ex laude & vituperatione Lutherani. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhæsisse, non est opus conjecturis suadere. Multis quippe in locis aperte ille se prodit. Quocirca mirum est, cur ejus historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ iudiciis explosa, cum plerique tamen eam securi legant, nulla prorsus nota atque animadversione præmoniti.

Sed ad Eusebium revertamur. In cuius historia ecclesiastica satis Gelasius ostendit, cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abgari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna ejus historia esset, cui fides omnino haberetur: præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna, non ab

A-

Vide epist. Arii ad Euseb. Nicomediens. Epist. hujus initium est, Schemulæ.

Cap. 1. Museo interprete.

Psalm. 92.

Post Scripta hæc, Carionis historiâ Paulus IV. condemnavit.

Censura historiæ Eusebianæ.

Ario, sed ab ecclesia steterisset. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hætenus. Nam in chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & pœne incredibilis lectio, ac grave prorsus in lectionis varietate iudicium. Nec scio, an quisquam aliis inter ecclesiæ sive Latinos, seu Græcos auctores, quamvis summa vi, ope, atque opera enteretur; præstantiora nobis posset temporum monimenta relinquere. Tametsi describentium incuria adeo multis locis vitiata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera sunt omnia; quin reperias aliqua, quæ jure ac vere reprehendas. Cujusmodi illud est, quod eundem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechiae Hierosolymam obsedit, & Salmanassar, qui Samaritanæ ceperat. Id quod divinis literis esse contrarium, Hieronymus in Isaia 36. caput edocuit. Atque Tobia cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum. In opere, ut ita dicam, immenso raro peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cuius nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit, qui historiam illius duabus præcipue causis improbat. Una est, quod sæpe in ea mentitus sit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesia damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso; græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ historiæ libris, quos ante hos paucos dies Musculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius objicit. Tantum ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsus Chrysostomus epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsvestæ fuerit constitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi pro ecclesia Latina respondet, hujus historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cum enim imperator Paleologus interrogasset, num congruum esset, ut synodus historiæ auctoritate videretur, Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historia uti debere. Tum Imperator, Histo-

riam illam, ait, in nostra religione debemus suscipere, quam majores nostri probaverunt, aliam vero minime. Cui Andreas, De Romanorum, inquit, aut Græcorum, aut regum bello historia nequaquam in synodo uti debemus: sed cum historia hæc, scilicet Hermii Sozomeni, ecclesiastica sit, in qua omnium synodorum acta & patrum sanctorum defensiones explicantur, cur ei credendum non est? Hætenus in concilio Florentino sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi vero alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsum, pro Theodoretis, Sozomenum scripsisse. Nam Theodoretis verba illa sunt, quæ Gregorius retulit. Libro quippe historiæ suæ quinto, cap. 27. Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40. Moritur, inquit, Theodorus episcopus Mopsvestias, cum omnium ecclesiarum doctor, tum hæreticæ cohortis profligator. Theodoretus ergo erat eo nomine damnandus; qui & revera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali, action. 5. canone 13. & 14. At Theodorus canone 12. Meruit etiam Theodoretus ea ex causa damnari, quod impie adversum Cyrillum & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec vero de Theodoretis desperare quispiam debet. Nam, ut Bessarion in oratione, quam pro unionis apud patres Florentiæ habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem: & in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verum ut hæc cumque habeant, illiusmodi errantium patrocina historiæ elevat & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut cetera omittam, Socratis scholastici minus historia placet. Etenim & Origenis ipse quoque patronus est, & Nestorium excusat, & Cyrillum mordet, & Alexandrum vellicat, & in rejectione presbyteri pœnitentiarum homousianorum innocentiam infamat. De tertia vero regula in historiæ iudicio servanda hætenus. Ac perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita, Nam in

qui-

Lib. 8. c. 2.

Lib. 6. c. 12.
& 13. &
lib. 7. c. 45.
Lib. 7. c. 22.
& 34.
Lib. eod. c.
13. 14. 15.
& 34. lib. 1.
cap. 5 & 6.
lib. 57. c. 19.

quibus animi quedam major vis, ac-
orque in judicando prudentia est, ii
sine hisce regulis, exacuendo illam in-
genii aciem vera deligent, rejicient-
que contraria. Mihi sane aliquando &
verum ipsum in scribentis sinceritate,
candoreque relucet, & mendacium con-
tra auctoris quidam angor, & callidi-
tas patefaciunt. Sincera, mihi crede,
veritas est, & si animum repurgatum
invenerit, ipsa per se recte insit.
Falsitas circuitiones querit, & anfra-
ctus, seque verborum ambitu solcite
circumdat, ac protegit. Atque etiam
cum in historia ratione quid quemque
deceat, considero, facile intelligo, hi-
stóricos non solum falso, sed impru-
denter res quasdam memorie prodidisse.
Quis enim vel mediocriter pru-
dens ab Apostoli Thomæ, Joannisque
Euangelistæ persona illa non videat ab-
horre, quæ in rebus eorum gestis re-
feruntur, ut aut ille injuriæ vindictam
expetierit, aut hic rupta veste, suum-
que ipsum caput tundens equum acce-
perit, ex ecclesia, quantum potuerit,
properaverit, & senex adolescentem ju-
veniliter fuerit insecutus. Non itaque
prudentibus, & ingeniosis judicandi præ-
cepta diligenter elaborata dedimus,
sed, ut dicitur, crassa, pinguique mi-
nerva rudioribus. Nec vero adeo stul-
tus ego sum, ut existinem in has for-
mulas omnia historiae judicia conclusa,
& comprehensa. Sed si quæ fuerunt
prescribendæ formulæ, hæ videntur
potissimum consentaneæ, convenientes-
que fuisse.

CAPUT POSTREMUM.

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta
capite tertio proposita
refelluntur.

Quamquam ex iis, quæ capite su-
periore diximus, argumentorum
eorum refutatio apparet, quæ 15. loco
16. 17. & 18. sita sunt: sed ordine tamen
refutanda sunt singula, ut scholæ etiam
minutis Theologis morigeremur. Et in
15. argumento quidem Philonis primum
auctoritas queritur. Quæ sane magna
fuit: sed breviarium illud temporum
Philonis non fuit, nec libellus alter de
antiquitatibus, quem constat ejusdem
esse farinæ.

Josephi vero in historia fidem non
Romani modo principes, sed viri quo-
que ecclesiæ celebrarunt. Egesippus bo-
nus in primis auctor, vir probatæ fidei,
ac gravis omnino historicus, Josephum
egregie laudat: quod ad historiae au-
thoritatem pertinet quidem: nam quod
ad religionem, consortem eum facit
perfidie Judæorum. Hieronymus non
dubitat locum illi inter ecclesiæ scri-
ptores dare, atque adeo ejus de rebus
gestis monumenta inter ecclesiasticas hi-
storias recensere. Eusebius Cæsarien-
sis, Sozomenus, Nicephorus, ut alios
omittam, miris modis Josephi histori-
am commendant. Quin & Josephus
ipse historiam suam gravibus, probabi-
libusque rationibus commendavit. Quæ
non minorem faciunt fidem, quam si
eadem ab Hieronymo, aut alio quo-
piam auctore positæ fuissent.

At serpentis penam nimium crasse
interpretatur, vim ligni scientiæ boni,
& mali falsam, fictitiæque commemo-
rat: Herodiadem scribit non Philippi,
sed Herodis uxorem fuisse, qui Hero-
dis quoque Tetrarchæ frater erat: tem-
plum in secundo anno regni Darii di-
cit esse perfectum: seniorum lamenta-
tiones, cum templi veteris amplitudi-
nem recordarentur, non ad novum
fundatum, sed ad jam consummatum
refert: aliaque demum ait partim scri-
pturæ sacræ, partim veris aliis ac pro-
batis historiis adversa. Plane ait: non
inficior. Sed errores fuere ignorantis,
non mendacia fallentis. Neque æquum
est paucis & maculis labem toti narra-
tionis corpori aspergere. Egregius ita-
que historicus Josephus fuit, quemad-
modum Egesippus affirmat, & rerum
indagini, sobrietatiue sermonum at-
tentus. Quod verò in temporibus no-
tandis eum quidam reprehendunt, id
jure, an injuria faciant, non facile di-
xerim. Equidem ejusmodi errata in-
doctis, negligentibusque librariis prom-
pte, ac libenter assigno. Julii porro A-
fricani quinque de temporibus volumi-
na in manus nostras non venerunt. Qua-
re de ejus historiae fide ipsi per nos ju-
dicare non possumus. Sed extat Gela-
sii præjudicium, quod in argumento ob-
jectum est, idque sequi Theologos o-
portet de rebus ejusmodi judicatu-
ros. Opuscula, inquit, Tertulliani sive A-
fricani apocrypha. Quo in loco an Ju-
lium Africanum voluerit Gelasius im-
probare, non satis expeditum est. Pri-
mum

In prox. l. 5.
de excid.
Hierosol.

De viris il-
lustr.

Euf. l. 3. ec-
cl. hist. c. 9.
Sozom. lib. 1.
c. 1.
Niceph. lib. 2.
c. 18.
Lib. 16. ant.
c. 7. & in fin.
l. cont. App.
Alex.

L. 1. ant. c. 3.
Lib. 18. ant.
c. 9.
Cajet. ait;
fuisse bino-
minem, eum-
demq; Phi-
lippum, &
Herodē ap-
pellatū. Sed
ne Josephum
quidem ipsū
viderat.
Lib. 1. cont.
App. lib. 11.
ant. c. 3. 1.
Esdr. 3. 3. 4.
& 6. c. con-
traria refe-
runtur.

Eurip. in
Phœnissis
Veritatis sue-
vit esse ora-
tio simplex,
vafis non
egens amba-
gibus: siqui-
dem ipsa per
se congruit.
At sermo
iniquus, quia
per se sit
morbisus,
medicamina
exquisita de-
poscit sibi.
Euseb. l. 3.
c. 23.

Respon. ad
15.

munum enim de Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius vero, & Hieronymus ubique ejus de rebus gestis testimonia colunt. Nec Julius hic est in fidei doctrina reprehensus. Nam quod historiam Susannæ fictam esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem secutus est. At qui ob peccatum unum, cuius vel probabilis excusatio est, omnia Julii opuscula a Gelasio damnari, non fit mihi profecto verosimile. Eadem quippe culpa, si culpa fuit, Julio fuit cum Doctoribus Ecclesiæ communis. Vix enim reperias quenquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsum Gelasius, quasi nihil interesset, utrum hic, an ille damnaretur, in eam formam censet? Opuscula Tertulliani, sive Africani apocrypha. Atque si duo auctores illi essent nominibus, reque etiam ipsa differentes, more suo Gelasius utriusque sigillatim opera condemnasset. Cum autem Tertullianum, sive Africanum una comprehensione notat, non est existimandus auctores diversos, sed eundem intellexisse. Mihi fane hujusmodi conjecturæ suspicionem afferunt, locum esse corruptum, ut alia in hoc capite pleraque, & particulam, Sive, scriptorum vitio additam. Legendum itaque esse, Opuscula Tertulliani Africani apocrypha. Nisi forte Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant: quocirca in eum modum sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine a quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius, & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecima tandem argumentatione urgebatur. Verum de his auctoribus quid senserim, quid censuerim, capite superiore habes.

Respon.
ad 16. In quintodecimo argumento nullus scrupulus objectus est, qui non fuerit excussus. In sextodecimo autem Innocentii decretum primum objicitur. Sed ille, si ecclesiæ monumenta probat, non statim gentiliū historias improbat. Sunt hæc, fateor, usui ecclesiastici fori, litiumque vulgarium parum aptæ; quamvis & in hunc usum possint esse aliquando utiles: sed quibus in locis, & quæstionibus, quoniam a præfenti instituto alienum est, non est operæ pretium dicere. In sacrarum vero literarum expositione, quod in capite hujus libri secundo fuisse diximus,

historiæ profanæ multum omnino valent. Quamobrem si quæstio circa divinas literas incidat, & concilia, & cæteri ecclesiastici judices ejusmodi historias negligere nec debent, nec vero possunt. Nec his solum scripturæ usibus gentium historiæ accommodantur. Quin sunt alias Theologis necessariæ, quemadmodum & nobis ante explicatum est, & sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porro in synodo Florentina nihil aliud docet, nisi Græcorum, aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum, ac Romanorum bella quædam cognita utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima sunt: cætera persequamur. Quæ & ipsa post ea, quæ retro differimus, nihil difficultatis habent.

Sane in responsionem decimi septimi **Respon. ad** argumenti ne verbum quidem unum **17. & 18.** adjiciendum censeo, quippe quod, nisi ego fallor, in cap. 6. accurate est, ac diligenter expeditum. Duodevigessimum ergo idemque postremum, quam brevissime potero, expediam, quo jam sit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera Theologus usurpat. Unum est certum, alterum probabile. De utrisque proximo libro est latius differendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, Theologus certa semper principia summat. Ex incertis, probabilia sint modo, argumentationes aliquando conficit, non ad vincendum quidem, sed ad persuadendum idoneas. Stultus vero Theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeo implicata, & obscura, ut prudentiæ theologicæ sit, non ea demonstrare velle, sed suadere, non patentius illustrare, sed utcunque expedire.

In hujusmodi itaque argumentorum genere si quis humana fide probabiliter usus fuerit, falli nimirum aliquando poterit, reprehendi sine injuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum supra diximus, quædam ita certo humana fides tradit, ut ea in dubium vertere stultitiæ sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum Theologus vendicarit, nihil fallax, nihil imbecillum, ineptumque conficiet,

sciet, sed rem veram, firmam, ratio-
nique tum humanæ, tum etiam divine
consentaneam. Verum ab his historiae
partibus, quæ sunt expositæ, quemad-
modum ducatur argumentum, satis ex-
positum videtur. Omnia igitur argu-
menta theologica manare a fontibus
decem, dictum est in primo libro. In
decem autem sequentibus libris, cu-
jusmodi argumenta & singulis locis e-
rui possint, ostensum est. Quæ dicta
sunt fortasse longius, quam instituta
causa postulabat: sed brevius, certe,
quam res tantas posse a me dici existi-
masam. In historiae humanæ auctorita-

te explicanda, fateor, magna mihi lon-
ginitudo orationis fuit. Sed nullus e lo-
cis Theologiæ erat, ubi aut latior oc-
curreret differendi materia, aut me o-
porreret magis cura, diligentia, indu-
stria elaborare. Quod etsi minus præ-
stiti, quam rei magnitudo desiderabat,
non tamen frustra elaboravi. Admo-
nere enim reliquos potui, ut accura-
tius scribant, & res vel meliores ad-
dant, vel supervacuas detrahant, vel
disperse, & diffuse dictas angustius, &
contractius astringant: breviter, si
quid norunt rectius istis, candidi im-
pertiant.

Undecimi Libri Finis.

DE LOCORUM SU IN SCHOLASTICA DISPUTATIONE, LIBER DUODECIMUS.

In Librum Duodecimum Proœmium.

Fratrem Franciscum Victoria, Lector optime, eum quem summum theologiae præceptorem Hispania Dei singulari munere accepit, solitum dicere audiui, postquam ab illius schola discessi, se ingenio meo quidem egregie delectari, sed id vereri, ne hujus excellentia quadam elatus, & exultans immoderate jactarer, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederer, sed temere etiam, ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipsius unam, & item alteram non probasse. Vellem autem de nobis ea vere dicerentur, quæ ille pro nimia sua in filium indulgentia dicebat. Sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirum si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinam eruditorum opinione digna esset, si in rerum judicio prudentiam, quæ utinam esset digna nostro cognomine, si orationis cultum, quem elegantiores adhibere soleo, quam consueverunt scholastici in libris suis: in hoc sumus docti, prudentes, & facundi, quo virum hunc rerum earum omnium ducem optimum sequimur, atque ejus præceptis, monitisque paremus. Quod vero ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam, ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, an non, alii incorruptius judicabunt. Sane si qua in me temeritatis culpa est, vix eam excusatione alicujus rei tegere, & adumbrare

possum, qui sciam, parum ingenium valere quamlibet excellens, & eximium posse, nisi prudentis intelligentiæ freno, & definita animi moderatione gubernetur. Quanquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiae laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cum nobis secundam secundæ partem cœpisset exponere, tanti Divi Thomæ sententiam esse faciendam, ut si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi, & doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursus, non oportere sancti Doctoris verba sine delectu, & examine accipere; imo vero si quid aut durius, aut improbabilius dixerit, imitaturos nos ejusdem in simili re modestiam, & industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum, ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissime tenui. Non enim ullam, non Divi Thomæ dico, sed ne Magistri mei opinionem quidem revocavi ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit jurare in verba magistri. Nam & vir erat ille natura ipsa moderatus: at cum Divo etiam Thoma aliquando dissensit, majoremque, meo judicio, laudem dissentiendo, quam consentiendo assequeretur: tanta erat in dissentiendo reverentia. Sed hæc hætenus. Multa enim sæpe laudandi præceptoris

ris nostri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur.

De locorum usu tres libros pollicitus sum: Unum in scholastica pugna, alterum in scripturæ sacræ expositione, postremum speciatim adversum fidei Christianæ singulos inimicos, Hæreticos, Paganos, Judæos, Saracenos. His enim rebus 12. 13. & 14. librum impartivi. Atque, ut ad præceptorem redeam, locorum usum in scholæ concertatione, præsertim si tractare ille voluisset, gravissime, & copiosissime potuisset scribere. Sed quoniam nulla ejus ingenii monumenta mandata literis, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus extat, nos ad hujus rei scribendæ operam, omne studium, curamque convertimus. Cum enim tota Theologia frugifera, & fructuosa, nec ulla pars ejus inculta, ac deserta sit, nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quam de locorum usu & argumentis, quæ a locis Theologiæ ducuntur. Quare quantum conniti animo possum, quantum labore contendere, si scribendi hæc labor est potius, quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam, ne cum omnia a præceptore mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi, præceptorum item meo videar defuisse. Hujus enim clarissimi viri eruditionem memoriæ prodimus atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam, debitamque referimus. Quanquam postulo ab iis, qui hæc in manus fument, ut majus quiddam de magistro meo, quam quantum a me exprimi potest, suspicentur.

CAPUT II.

Quid Theologia sit, quæ ei objectæ res, quis finis.

Propositum est nobis hoc libro de locorum Theologorum usu in scholæ disputatione dicere. Id quo recte, atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam Theologia sit: quæ illius quasi subjecta materies, quis scopus, in quem Theologo studia dirigenda sint omnia. At Theologia quidem, si Græcam vocem in Latinam vertimus, ratio est, sermoque de Deo. Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re suscipitur institutio, essentiam

& potentias, quas vocant, ac cætera omnia vestigat, quæ illi rei sunt peculiariter ac propriè tributa. In Theologia ergo facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim, & proprietates inquirat. Nec vero Theologo satis est, quæ Deo in se absolute conveniunt, ea facultatis suæ viribus, juribusque tribuere, nisi etiam illa vendicet, quæ Deo quasi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur est Theologiæ tractatio: una de Deo secundum se, altera de eodem, quia rerum est principium ac finis. Nec Theologus tamen summa & infima, divina & humana miscet, sed adeo articulate, clare, artificiosè hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam sibi vicissim obscuritatem afferant, verum etiam utraque utrisque adhibeant lumen. Quid? quod sicut solem intueri nequimus adversum, ejusque radiis acies nostra, sensusque vincitur: sic ad divinæ lucis obtutum mentis nostræ oculi hallucinantur, & caligant. Quamobrem necesse est, ut Deum sua natura invisibilem in effectis ceu in umbra, in speculo, in imagine, in signis, in vestigiisque cernamus. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, & divinitas. Cum vero inter omnia, quæ oculorum sensu percipimus, rationalis creatura simillima Deo sit: ad imaginem quippe Dei factus est homo: nihil profecto invenias, in quo divina bonitas, potestas, & sapientia magis eluceant. Quare Theologiæ disciplina, quamvis de Deo ipsa præcipue sit, plurimum tamen circa homines, humanaque versatur: & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit, atque efficit, Divinæ naturæ cognitionem quærit. Quod si potentiam, benignitatem, & providentiam Dei indagare, & proferre propositum theologiæ munus est, de fine, quem Deus non alium, quam seipsum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem necessariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, sacramentis, longissima licet Theologi disputatione, non est ab instituto Theologiæ aliena, non solum ob eam causam, quam Divus sane Thomas gravem reddidit, ne Theologia, quæ effectrix etiam est, non modo speculatrix, manca, & imminuta hac parte omissa lin-

Rom. 1

queretur : sed multo magis quod ex res Dei ipsius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, longanimitatem insigniter & præclare patefaciunt & illustrent. Cujus rei ignoratio causa quibusdam erroris illius fuit, ut existimarent, disciplinam hanc non esse contemplandi gratia inventam, sed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primum contemplationis tractatus, inquit, longe minor est, quam actionis. Illi enim D. Thomas primam summæ suæ partem dedit, huic secundam, & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exuperant. De fine rursus, ac mediis disputare, ad eam facultatem sine dubio pertinet, quæ aliquid molitur & agit. Nimirum non ad mentem ea, sed ad effectum referuntur. Cum ergo de fine, & mediis humanæ vitæ plurimam Theologus disputationem instituat, fieri videtur, ut Theologiæ vis non in cernendo potissimum, sed in agendo sita sit. Theologiæ insuper & divinarum scripturarum idem est finis. Nec enim finem alium disciplinæ ejusdem principia ac conclusiones habent. At divinarum omnium scripturarum finis dilectio est, ut Augustinus, Gregoriusque testantur. Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, sed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cujuscumque est speculatrix venatrixque naturæ, oculos maxime ad cernendum postulat, non ad agendum vires. Nec stultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, sed qui sunt in speculatione tardi. At scriptura omnis a discipulis opera exigit, eosque cessatione torpentes tanquam vanos & otiosos reprehendit. Non igitur speculandi causa hæc doctrina potissime traditur, sed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non e contrario in fidem charitas: ut ex Matth. cap. 22. & ex Apostolo 1. Corinth. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causa primum omnium fidelibus data est. Causa quippe τελειωσις, quam finalem possumus interpretari, eadem & prima & principalis est. Quod si notio principiorum doctrinæ hujus actiuosa est, fides scilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur sane, doctrinam quo-

que ipsam ad mores primo, vitæque actionem attinere. Item si fides speculatio quædam est, non moralis disciplina, unde illud, Fides sine operibus mortua est? unde illud rursus? Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum? Nam scientia salutis corporalis in praxim maxime spectat, in contemplationem non item. Quid illa? Dedit illi scientiam sanctorum. Scientia sanctorum prudentia. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est: aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divina passim scriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non esse speculatricem, sed effectricem: atque adeo finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in ea re Magistrum forte sequuntur, hanc disciplinam ex usu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris: vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primum, alium postremum; ut si verbi causa dicimus, vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis est: at non primus, sed secundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, ut ait eleganter Cicero, manca quodammodo atque inchoata est, si nulla actio rerum consequatur. Vani sunt, Sapiens inquit, omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, &c. & alius item: Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, &c. Quapropter si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, jam tibi physica inter actiuosas numerabitur. Quid? quod finis noster primus, ut Divus Thomas verissime sentit, visio Dei est clara & manifesta? Quia vero finem illum adipiscimur mente & voluntate, & cognitione & amore; fit, non ut cognitio ex se amorem, sed

Jacob. 2.

Lucæ 1.

Sapient. 10.

Prover. 9.

2. Tim. 3.

Joan. 20.

1. Joan. 2.

1. dist. 1.

Sap. 13.

ad Rom. 1.

lib. 1. de
doct. Chr.
cap. 35. &
36. Hom.
10. in E-
zech.

Matth. 7.

Jacob. 1.
Sap. 13. &
aliis infinitis
prope-
modum lo-
cis.

sed ut utraque res ad visionem referatur. Quod si cognitio viæ ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei effectus dilectioque jungatur, visio vero Dei, cuius fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non effectio; sequitur Theologiam maxime speculativam esse, non practicam. Liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam, & proprietatem inquirat. Est ergo Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque adeo speculationis causa comparatur. Atque August. aperte docet, scientiam, de qua Apostol. 1. Corinth. 12. loquitur; intellectualem notionem esse & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eaque re speculativam esse constat. Quod, ut cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, num Physiologia Astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem; tametsi Medici, Nautæ, ac cæteri, qui rebus publicis addicti & destinati sunt, otiosam naturæ astrorum notionem aspernantur & fugiunt; quæ actiosa est, eam & amplectuntur & colunt; sic ambigere, Theologia speculatrix ne sit, an effectrix, a communi etiam mediocrique intelligentia & sensu remotum est: utpote cum nihil aliud illa sit, quam ratio sermoque de Deo. Quanquam viri prudentes vacantem illam & otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ & usum, & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solum munere & illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quicquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt; nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen absurdum est, ut refelli non debeat. Quid? quod Theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem & speculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos,

utraque ostendat, & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut animarationalis, quod formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellenter habet & sentiendi & vigendi, sed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum Divus Thomas scienter ac perite dixit, Theologiam muneribus utriusque fungi, & speculandi & agendi, quamvis magis speculetur, quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicue satis, & plane intelliguntur, quæ a principio hujus capituli exponenda suscepimus: nempe quænam sit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rursus illi subiecta materies, circa quam ipsa versetur: quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietates. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subiectumque propositum, & quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoscendamque proponit, a Philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: postremus autem earum rerum actio, quæ ad mores sunt, ac bene beateque vivendum necessaria. Et quidem quem usum loci Theologici habeant, vitæ moribus & actionibus accommodatum, non institui in præsentia dicere: quamvis magnus ille omnino sit, & qui nobis differendi præstaret valde utilem copiosamque materiam. Is tantum usus, ut supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem Theologus capere e locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset, & tractet, cum scilicet, quantum potest, tantum cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cum de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus Theologicis questionem: unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod a quibusdam sic accipi potest, tanquam hoc, quod nunc habeo institutum,

priori diversum sit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud est locorum usum Ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud Theologum in usu locorum instituere, cum in morum questionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire, ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quæ fuerint opportuna. Atque concionatoribus, quemadmodum loca Theologica usurpare debeant, præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censui.

At quoniam quæstiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in disputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter fieri decreta & iudicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rursus me quispiam in tam frigida, tamque jejuna calumnia remoretur, quod Theologiam simpliciter, & absque ullo temperamento scientiam nuncuparim, quasi nescirem, Aristotelem in scientia evidentem, & claram conclusionis notitiam exigere, cuiusmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam & manifestam effici, si res e quibus illa colligitur, obscuræ, operæ, atque involutæ sunt. Porro autem si non ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolute vocarunt. Scire, Augustinus inquit, quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud autem sine dubio munus Theologiæ proprium & officium est. Et Hieronymus, ut alios omitam, scripturæ sacræ doctrinam, quam Theologi profiteamur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ literæ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt, Scio quod redemptor meus vivit, &c. Item, Scio, quod certissime regnaturus sis, &c. Item, Dedit illi scientiam Sanctorum. Item, Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia & scientia. Et Apostolus,

fidei

14. de Trin.
cap. 1.

Job. 24.
1. Reg. 24.

Sap. 10.

Proverb. 2.
1. Cor. 12.

Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ. Præterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, stabiles immobilesque sint, nec in eis Theologus errare, labi, aut decipi queat, fit, ut sine perspicuitate etiam Theologia scientiæ proprie sibi appellationem vendicat. Quæ eadem causa subest, ut disciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc est sua natura minime necessarias, sine sui nominis impendio & jactura versetur. Necessitatem quippe in doctrina idcirco Aristoteles requisivit, quod sine ea nec rerum nec cognitionis stabilitas & immutabilitas appareret. At causæ vel fortuito antegressæ, harumque effecta suapte natura parum firma & constantia, ut sub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia & quæ modo huc atque illuc transferantur, sed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie scire dicitur, & quæ necessario eveniunt, & quæ nobis in casu & fortuna sunt posita. Rite ergo theologiam scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, & ut ita dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid quod Musica & Astronomia a plerisque scientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter celorum syderumque errantium conversiones, a quibus disciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin Astrologi fere juniores veterum experimenta, tanquam certa earum rerum præjudicia sequuntur, quas ipsi tractandas, judicandasque suscipiunt. Theologia igitur jure quoque scientia vocitabitur, præsertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obscure nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilo secius suum hæc disciplina & nomen & rationem tueretur. Ac re vera, si modo Aristoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quæ non auctoritati proxime, sed rationi & syllogismo innitatur, absurdum est. Alioqui si prior propositio

certa ex fide sit, posterior autem ratione naturæ probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod plane falsum est.

Theologiam ergo quando aliud melius non occurrit, scientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & stabilis earum rerum perceptio & comprehensio est, quæ certis constantibusque principiis manifesta connexionem nectuntur. Nec enim illud vere dici potest, theologiæ consequentias probabiles & obscuras esse, non evidentes & firmas. Cujus rei argumentum ponunt minime acutum, sed in primis hebes, quod si certa esset, claraque connexio, conclusiones non jam ad theologiam, sed ad fidem attinerent. Verum hæc ratio ridicula est: jure itaque a plerisque reprehenditur. Est enim facile & apertum fidei theologiæque discrimen: quod fides proxime, & ut sic dicam, immediate auctoritate nititur; Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim se, quemadmodum supra dixi, fides & theologia non aliter, quam habitus principiorum, & scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen absque ratiocinationis medio, principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit, quibus fideles assentimur, divina solum auctoritate nixi. Non igitur consecutionis evidentia & firmitas Theologiam tollit, sed facit: non aufert, sed infert. Quamquam sunt in hac, sicut & in aliis disciplinis, opinioniones quædam rebus scitis exploratisque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina physica, naturæ licet ipsa congruens & consentanea, non omnes conclusiones explorete conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet: sic plurima Theologus pronunciat quidem constanter, certo, fidenter, in quibusdam tamen præclare agi secum putat, si verisimile quod sit, invenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat: aut perinde ut si omnia certa essent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit: sed illud cavet & providet, ne universis temere assentiens, & valde cuncta asseverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores & illustriores, amittat. Sed ad rem. Cum incerta connexio est, vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit, Theologia pro-

prie non erit. At si ve ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, conclusio ad Theologiam pertinebit: modo consecutio aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secus, quod etsi dixi, sæpe ac sæpius dicturus sum, haud secus, inquam, ejusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ita sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omisissis pergamus ad reliqua.

CAPUT III.

Quæ sint Theologiæ principia.

E Nimvero cum disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quosdam deinde rivulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus: necesse est Theologo usum locorum paraturo discere ante omnia, quænam facultatis suæ causæ & principia sint, quæ effecta causis illis principisque connexa. Principia vero Theologiæ primam cognoscenda sunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adjunximus causas cujusque generis, easque res ante constituimus, quibus cujusque vis & natura continetur: non deerit fortasse, qui tractationem hanc superfluum esse contendat, imo ea etiam omnia quæ dicere de locorum usu instituiamus. Argumentabitur enim theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus: tamque aperte & clare singulorum vires & naturam explicuimus, ut facile ex quoque loco possimus, nisi simus valde tardi, argumenta colligere. Quid? (nam & hoc dicet aliquis) nonne & ante nostram hanc artem, si modo hæc ars est, Theologi & argumenta invenerunt, & alia ex aliis nectentes rem theologicam via & ratione tractarunt? Num divus Thomas perfectus absolutusque Theologus, si hanc theologiæ partem necessariam judicasset, eam penitus intactam omisisset? A quo non verisimile est, cum ceteræ partes Theologiæ bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inertis poeta esse neglectum. Quid i-

gitur laborare opus est, aut in quo evigilare curas & cogitationes nostras: siquidem nihil locorum usu explicando parere tale possumus, nihil consequi, quod sit Theologis magnopere utile & necessarium? Sed non poterunt huiusmodi argutiae mentem meam e sua fede & statu dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere: quoquo se Theologus verterit, præsto esse, nulla disputatione excludi. Nam siue argumentum quaeritur ad Theologiae probanda dogmata firmissimum, siue ratio ad sacras litteras explicandas aptissima quaeritur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam ea assequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & usum cohortamur, accuratius essent forsitan disputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur D. Thomas diligentissimus absolutissimusque Theologus hunc de locis tractatum dereliquerit, si tam est, quam nos dicimus, theologo necessarius. Et quidem Div. Thomas in 1. part. quaest. 1. artic. 8. ad secundum, restrictè breviterque, ut solet, theologiae locos indicavit, non omnes, sed plerosque. Quin etiam, ut homo minime ingratus illi me dedam, cui me tantopere debeo, & huius officii servitutem astringam testimonio sempiterno; Divus Thomas mihi & auctor & magister fuit huius operis componendi. Sed ille locorum fere naturam explicuit presse & anguste, ac suo demum modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec Divus Thomas, neque alius quisquam, quod equidem sciam, conatus est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos varie ac fuse quidem complexus est, sed non ostendit, quomodo inveniendum sit ex ipsis, neque usum eorum demonstravit, qui in hac re esset maximus & potissimus: sed usum nescio quem ad probabilem & communium argumentorum inventionem literis prodidit, quem ignorare eruditi possunt, nec magnam

eruditionis jacturam facere. Quanquam r. Topic. lib. ambitiose forte magis, quam vere, quæ in Topicis a se traduntur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles jactat. Quid igitur? si divus Thomas locorum usum silentio præterivit persecuturus nisi aliquis casus aut occupatio consilium ejus prævenisset; aut si non res has consulto & iudicio persequi instituit; certe vel non omnia possumus omnes, vel divinae procurationis fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi, & exercere utiliter non solum memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quicquam de locis Theologiae post Divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus nostras venerunt.

Quemadmodum igitur in re militari solet, ubi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet, quomodo sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quando fugere adversarium debeant, præcipit, quando insequi, quando fidere viribus, quando arte uti, quando ferire hostem, quando ejus ictus eludere; ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo injussu suo non liceat eis discedere: sic mihi videor facturus, si discipulos meos & informare & instituere ad effigiem absolutæ cujusdam eruditionis volo. Nec verbis modo præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posterorum. Quæ tametsi non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quando illa cum adversariis committatur. Quod si quis sine arte id quod artis est, effecit, permittat, obsecro, mihi, meique similibus, ut artem & præcepta adhibeamus. Sunt prata, quibus natus & indigenitalis humor interius infusus est. Sunt, quæ nisi extrinsecus humore allapso irrigari non possunt. At discernuerunt Theologi nonnulli ante me valde feliciter. Primum, idem erant expeditius certiusque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustassent. Quamlibet ager fecundus sit, fecundior eum tamen.

men faciet agricola, si diligenter & studiose colat. Sic igitur et si ingeniis magnis præditi quidam, copiam in Theologia differendi sine arte consecuti sunt; ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior, quam natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potius spargere ac dissipare, aliud eadem via & artificio premere. Nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo veniat, is etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerunt, qui locos artificiose digestos generatim composuerint, nulli qui partem hanc Theologiæ dissolutam divulsamque conglutinarint, & ratione constrinxerint: statim nostrum hoc opusculum supervacaneum erit, imo vero eo magis necessarium doctis & ingeniosis fortasse, tardis & rudioribus sine dubio.

Deinde non mihi videntur scholastici Theologi: fatendum est enim quod sentio: admodum compositæ & ordinate disputationes Theologiæ distinxisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, summus questionum & articulorum ordo, & compositio disciplinæ incredibilis. Adeo respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copia quid attinet dicere? cum de infinitis prope questionibus in utramque partem differendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, ut non contra omnia semper, sicut Archesilas, disputarit; & tamen, ut in omnibus rebus quicquid ex utraque parte dici posset, exprefferit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum omnino peccaverunt: Magistrum videlicet secuti, in cuius quatuor sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocris sane eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum fere videas, recteque & ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potius, quam dispositionem & rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ita prius relata, quam absoluta persequitur. Nam de justitia & misericordia Dei in 4. sentent. quasi præteriens disputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibusdam item in quarto. In-

numera sunt ejusmodi confuse ab illo perturbateque tractata. Quam ob rem scholasticis, qui hujus vestigiis inhaerunt, confusa etiam fere ac perturbata sunt omnia. Nec magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illa, virum, & quem jure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum seculorum firmavit opinio, deträhere quicquam volo. Sed ingenue ac libere dico, quid in illis desideretur, quidque illi præstarent homines ingenio doctrinaque præstantes, nisi differendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorasse: adeo nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi & Apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis raro, ex sacris literis non adeo frequenter, ex historia vix semel. At mea quidem sententia nemo poterit omni laude esse cumulatus Theologus, nisi & erit horum locorum omnium scientiam consecutus, & ex eis promptum, expeditumque pararit ad argumentandum usum. Nam de locorum natura & vi quidem satis fateor supra a me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustra verfabimur, cum docebimus, quisnam eorum locorum usus sit, & quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ita facile est, ut nec præceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc hætenus. Jam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, confecer, comprehendam brevi, quæ sint Theologiæ principia. Theologiæ naturalis & supernaturalis (hinc enim ordiendum est) facilis est & expedita distinctio. Theologiam naturalem voco Metaphysicam, ea parte, qua Dei naturam per naturæ rationes inquirat. Quæ est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejusdem Dei & naturam & proprietates per principia ea investigat, quæ sunt hominibus divinitus revelata. Revelationem porro Theologorum more hic accipio, quæ hominis & captum superat & ingenium. Nam Paulus ea etiam, quæ Rom. 1. naturali ratione & lumine cognoscuntur, Dei revelationi & manifestationi tribuit. Atque hæc supernaturalis Theolo-

1. p. q. 1. a.
2. ad 2.

logia propria est fidelium & Christianorum, tanto disciplinis ceteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione potior & antiquior est. Recte igitur divus Thomas docet, quod argumentari ex auctoritate est maxime proprium huius doctrinae, eo quod principia huius doctrinae per revelationem habentur: & sic oportet quod credatur auctoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati huius doctrinae. Nam licet locus ab auctoritate, quae fundatur super ratione humana, sit infirmissimus; locus tamen ab auctoritate, quae fundatur super revelatione divina, est efficacissimus. Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quae est supra naturam, instituitur, ideo huius solum principia, quae & qualia sint, exponendum est.

2. Argu.

Hoc vero ut scholae congruenter fiat, nodos illos & proferendos, & solvendos puto, qui rem totam istam illigant & impediunt. Primus est, quod divus Thomas paucis verbis multa peccare videtur. Unum, quod secum ipse pugnat. Modo enim ait articulos fidei esse theologiae principia: nunc autem illa omnia, quae in sacris literis continentur: imo aliquando universa etiam, quae sunt divinitus revelata: in quibus traditiones profecto Apostolorum sunt, quanquam in libris canonicis non inveniuntur scriptae. Potest ne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatum, quod cum Paulus inter ea, quae credere oportet, duo illa numeret, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se; Divus Thomas contra docet, illa fidei articulis minime comprehendi, sed a fide potius supponi. Non sunt igitur D. Thomae haec theologiae principia: siquidem non sunt propositiones revelatae, quas fide credimus, sed naturae lumine ab hominibus cognoscuntur: ob idque fidem ipsam antecedunt, cuius decreta ea demum sunt, quae in propriis Theologiae principiis habere debemus. Nec Apostolo solum, sed rationi quoque illi Divus Thomas videtur adversus, quae dilucide probat, Deum esse, proprium idemque primum censerem Theologiae principium. Est enim Deus, ut supra dixi, res huic disciplinae proprie subiecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, & rem sibi subiectam

1. p. q. 1. a. 7.
& 2. 1. p. q. 1.
art. 8. ad 2.
2. 2. q. 1. a.
5. ad 2. 1. p.
q. 1. a. 5. ad
2 & a. 8. ad
2.

Hebr. 11.

1. p. q. 2. a.
2. & 2. 2. q.
1. ar. 5. ad
3.

esse, & quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est Theologiae principium, quia speculatrix est. Nam quia & effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem inquirentium se. Tertium Divi Thomae peccatum commune cum plerisque Theologis, quod cum plurima sint a Deo revelata, non solum iis, qui canonicos libros scripserunt, sed aliis etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco: Fidem & Theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus niti, sed iis duntaxat, quas scripturae sacrae auctores habuere. Constat autem, & divinam revelationem generaliter esse fidei Theologiaeque rationem formalem, & fidem quibusque Dei dictis assentiri: est namque virtus, quae Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem Divi Thomae est. Nam secundus non modo Divum Thomam, sed ceteros fere omnes astringit.

Nulla enim omnino disciplina sua principia ratiocinatione probat, sed ponit: idcirco enim positiones seu petitiones nuncupantur. At Theologia ea, quae fides tenet, ratiocinatione concludit: non ergo eadem sunt huius disciplinae principia, quae & fidei decreta. Quod vero Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primum, quia Deum esse unum, immortalem, rerum humanarum procuratorem, & cetera ejusmodi per fidem a Christianis accepta clavis Philosophiae argumentis demonstramus. Tum rursus, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est: id autem ratio quoque naturalis ostendit. Adde, quod Apostolus Petrus jubet nos esse paratos ad reddendam rationem de ea, quae in nobis est, spe, atque ideo de ea, quae in nobis est, fide. Adde etiam, quod huic scientiae attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: id quod ex Div. Augustino acceptum omnium Theologorum ore teritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, ut August. ait, fidem & gignit & nutrit & roborat: nimirum ea, quae fidei sunt, ratione naturali Theologia patefacit. Non ergo fides Theologo principia tradit, nisi sua ipse principia probet: quod ab omni proorsus disciplina alienum esse, adeo

2. Argu.

1. Pet. 1.

14. de Tri.
cap. 1.

adeo explorare perceptum est & cognitum, ut non sit a me in præsentia confirmandum.

3. Arg.
1. p. quæ. 32.
ar. 4.

Tertius nodus ex verbis quoque D. Tho. nectitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter: Uno modo directe, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter a Deo tradita; alio modo indirecte, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifeste contrarium, ut si quis neget Samuelem esse filium Helcanæ: ex quo sequitur divinam scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursus alio loco affirmat, omnia quæ sunt in sacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare: ut Abraham duos filios habuisse, & David fuisse filium Isai. Quod si ejusmodi, licet in libris sacris expresse etiam conscripta sint, indirecte tamen & per accidens ad fidem attinent, non sunt profecto Theologiæ principia. Nec enim cujusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti & indirecte constituunt. Poteram & aliis argumentis hanc quæstionem implicare: sed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderentur. Atque hæc pauca licet, urgent tamen, & nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ Theologiæ initiis exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primum, quænam sit hujus doctrinæ ratio formalis: deinde quæ ejus nativa germanaque principia: atque in his, quæ capitalia sint, quæ vero legitima quidem, sed secundaria tamen: potestremo quæ sint extranea & aliena, hoc est, adscita & accersita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio Theologiæ, quoniam illud in primis suscepi explicandum, non est una & simplex, sed duplex & bipartita. Est namque ratio formalis rei objectæ, quia res est; quomodo Deitas Theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, ut mentem ad assentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans Theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidem vocant rationem quæ, hanc rationem sub qua. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quando minus oc-

current Latina. Quin Latina etiam interdum relinquenda sunt, ne in scholastica disputatione non tam explicasse res, quam verba affectasse videamur. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ subjectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia; de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoscentis hujusmodi conclusiones statuo.

Prima est. Ratio formalis fidei non est ratio Theologiæ formalis. Nam si Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilo secius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Christus Dominus longe omnium, quicumque fuerunt, Theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus Theologiæ assentiebatur. Exigit quippe fides in ratione sua formali obscurum quiddam & invisum, cum sit substantia rerum sperandarum, & argumentum non apparentium. Theologia vero evidens quoque & clara esse potest. Nam est ratio sermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem, si Divo Thomæ credimus, nonnihil interest: nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione sua illa Theologiæ principia cognoscat, & ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, Theologus profecto erit, tamen si Theologiæ ejusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

1. Conc.

Secunda conclusio est. Esse revelationem a Deo, lumenve divinitus infusum, est ratio Theologiæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ. Theologia namque supernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipsa superius generaliter ad principia cognoscenda requirit: sed quale id in specie futurum sit, nec nomen Theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia Theologi non de beatorum, sed de viatorum Theologia disputant, nec quærent quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit, idcirco fere asserunt, Theologiæ principia per fidem a Theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obstare creditur; vel quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei

2. Conc.

dei communiter & confuse intelligitur. A qua nos consuetudine minime abhorrentes, Theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere saepe dedimus.

3. Conc.

Unde illa tertia conclusio nascitur, Theologiæ nostræ formalem rationem eandem ac fidei esse: tametsi aliter ad assentiendum principiis movet, aliter ad assentiendum conclusioni. Illis, inquam, sine medio syllogismo & ratione, huic ratione & syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut diximus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, sed universa re & toto genere secernuntur, quamvis utriusque ratio eadem formalis sit. Sane D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat manare latissime, idque versari in omnibus, quæ a Deo sunt dicta & revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscunque divino quodam spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longe etiam lateque patebit, ut non solum contineat revelationes Prophetis & Apostolis factas, sed eas etiam, quæ cæteris quoque Sanctis ecclesiæ Dei factæ sunt: imo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam & Caiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem potest. Eadem ergo causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim 2. part. quæst. 1. art. 8. ad secundum, ut inter argumentandum objecimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non eniti revelationibus aliis præter eas, quas Apostoli & Prophete, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, fideles esse superædificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. Nulla igitur alia nisi Prophetarum, Christi, Apostolorumque doctrina fidem ecclesiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quod fides est virtus Theologica cum religione ecclesiæ erga Deum conjuncta & sociata. Non ergo quæcumque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantum, quæ ad ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil ecclesiæ refert, ea credere, an non,

quæ Brigidæ, Catharinæque Senensi visa sunt; nullo certe modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quod fides, de qua hic sermo fit, non est privata virtus, sed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc est, universalis. Quocirca privatae revelationes, cujuscumque & quorumcumque illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta & principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia est. Cujus rei illud item non leve argumentum est, quod quæ non per ecclesiam & ejus publicos ministros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Rempub. generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retulissent, sed ejus communes omnino administrati. Fundamenta ejus, inquit, in montibus sanctis. Id quod explicaturus statim adjunxit, Dominus narrabit in scripturis populorum & principum horum, qui fuerunt in ea. Scripturæ ergo privatae non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scripturæ populorum, quas nobis principes ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis Theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ private & singulariter quibusdam hominibus significata a Deo sunt, sed quæ communiter & publice ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certe, necessario fit consequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non sit tam diffusa & ampla, quam nonnullis apparet, sed multo astrictior atque contractior: ut intelligatur esse veritas prima ecclesiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei constantia, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur.

Nec mihi quisquam angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administrum angelum superiore proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, communem revelationem, quæ non privata usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod objiciebatur de Balaam & Caipha prophetis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed

Psal. 85.

sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa sit, breviter quidem, sed non indiligenter exposui.

Sequitur ut explicem, quæ sint hujus disciplinæ propria legitimaque principia. Qua in re video, nihil nos laborare oportere. Facile enim e rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores ecclesiæ divinitus revelata, in propriis Theologiæ principiis habenda. Non ea solum dico, quæ auctores sacri scripturis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendarunt. Id quod explanatum est in tertio hujus operis libro diligentissime. Auctores autem sacros appello, non eos modo, qui libros canonicos scripserunt, verum etiam Christum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus est auctor, & Apostolos, qui ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum & Apostolicæ sedis auctoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium consensus & conspiratio una, idcirco aut principia Theologiæ cumulamur, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpe alias diximus, nec Concilia, nec sedis Apostolicæ pontifex, nec sancti scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab Apostolis accepit ecclesia, aut posteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe consequentia & connexa colligunt, adversa & repugnantia manifestant.

Principiorum itaque Theologiæ numerus e libris sacris atque Apostolorum traditionibus integerrime constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia quæ in initiis Theologiæ veris & germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquam seminibus ab ecclesia datis, quæ Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ dederunt, pastores & doctores ac Theologi in universum omnes ea rigant & excolunt, & quæ plantæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & ostendunt. Illa fundamenta sunt Theologiæ ecclesiasticæque doctrinæ, quæ Christus per Apostolos posuit, cæteri sive concilii patres, sive Pontifices summi, seu ecclesiæ doctores, sancti omnino superaddificant. Nam fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt, Apostolorum & Prophetarum, ipso

summo angulari lapide Christo Jesu. Enimvero disciplinarum principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi sua generali cætera continent; ut in metaphysicis illud, Impossibile est simul affirmare & negare, qualia in Theologia sunt illa, Deus est, & est remunerator inquirentium se: in quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, quemadmodum D. Thomas eisdem quoque verbis affirmat. Alia sunt principia præcipua quidem & immediata, sed contrahiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quasi fontes. Hujus generis in physicis ea sunt, Res naturales materia formaque constare; naturam esse principium motus & quietis: in Theologia vero articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primo & per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui est res Theologiæ subjecta, ea articuli enunciant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo insunt, vel humanæ salutis ergo disposita in tempore ac dispensata sunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & unus est, qui creavit mundum, qui & impios facit justos, & felices pios; eundem, inquam, credimus & hominem factum, & natum, & mortuum, & sepultum, & suscitatum, & elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima sunt & propria Theologiæ pronunciata, quæ a nobis de subjecto disciplinæ nostræ, vel maxime supponuntur. Initii enim his principalibus non concessis, Theologus progredi ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quas Philosophus appellat dignitates. Accedentem namque ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Quicumque igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, eum necesse est duas illas generales prænotiones animo ante cepisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones Theologiæ non injuria vocabuntur. Eas enim Theologus discipulo suadere quodam modo aut explicare certe valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissime petita, sed ut D. Thomas sentit, eorum, quæ sunt potissima, explicandorum gratia. Cujusmodi sunt, inquit, præter articulos

1. Cor. 2.
Ephes. 2.

Hebr. 11.

2.2. q. 1. 2. 3.

ad 6. ad 1.

ad 6.

ad 1.

fidei omnia, quæ in sacris literis assumuntur, vel Dei natura & maiestate explicanda, vel exponenda ipsius in homines benevolentia, rerumque omnium procuracione, quæ illis essent utiles & necessaria. Hæc vero tametsi non fidei sunt, nec Theologiæ præcipua capita, sed his ex accidenti conjuncta, & quasi principia secundaria; accipit tamen ea Theologus, non aliter ac Philosophus principia per se nota, sine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quicquid ab Apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc sunt. Nam quæ vel a Metaphysicis, vel a Physicis, vel a Mathematicis, vel a reliquis demum naturæ disciplinis adsciscit, perspicua per se evidentiaque principia, non ex sua sumit vi atque natura, sed foris inventa in proprium usum mutuatur, aut certe jure quodam suo vendicat. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur multæ variæque erunt rationes Theologiæ formales? Siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis nativisque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis est, nempe lumen fidei supernaturale. Quæ igitur sint Theologiæ principia, tum germana, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta, satis, ut reor, dilucide aperteque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos propria & legitima Theologiæ principia continere, tres postremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas, quæ ex his ortæ & profectæ sunt, conclusiones. Hæc cujuscumque in Theologia sint, statim explico, si prius argumenta refello, quibus supra usus sum, quum de principiis ejusdem Theologiæ quærerem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspicui possit, adversum D. Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modo id patefa-

ctum & illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPUT IV.

Capitis superioris argumenta refellis.

Primum ergo argumentum tria D. Thomæ falsa peccata objicit, quorum unum jam omnino depulsum est. Respon. ad 1. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse Theologiæ nostræ principia, sacras autem literas continere etiam secundaria? Quia vero non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valde consentit & congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbo tenus ecclesiæ tradita, quæ in Theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si, cum animum attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium, & finis. Sane quamdiu præstantem, æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, quæ omnia sentiat & moveat, quæ cælum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo possunt, contendunt & enitantur ut veniant; tamdiu Deum naturaliter intelligimus, tamdiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supernaturam admirabilis, omnium ejusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas; tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum prin-

De nat. De.
lib. 2.

principium, ultimusque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas secunda secundæ, quæstione prima, articulo septimo ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo juxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem Divus Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbuiere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. Nulla porro gens tam fera est, ut ait Cicero, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænoverit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem, & judicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si iudex hominum, & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, justitia, & potestate præditus, sit, ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiis. Nec enim ulla omnino Respublica, quod Solon verissime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio, & pœna. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe viros pro rebus præclare gestis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, assereret animos immortales officii præmium & fructum aliquando accepturos: absurdum quippe esse, ut verus, justus, & honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si quæ est in cælo pietas, si quod numen, quod talia curet: non itaque aut campos Elysios, aut Sisyphi saxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poematis solum esse, sed historiarum. Nam ut ficta sint a poetis isthæc omnia, veri tamen significandi gratia ficta sunt, ut utilissima illa, verissimaque sententia in animis hominum inscriberetur, Recte factis præmia, peccatis supplicia deberi. Quo magis Cajetanum miror, qui in epistolam ad Hebræos multum omnino & a sensu Apostoli, & a vera naturæ institutione descivit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter nec Pauli consilium, nec

vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat Lector, unde omnis iste natus sit error, totam rem aperiā, eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore & quasi architecto hujus opinionis dicta sunt. Qui non credit Deum esse, ait, nunquam accedet ad eum.

At si objeceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse; tales enim cum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, cum fides sit argumentum rerum non apparentium: solutio est, quod doctrina hæc in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere, quia est. Longe autem melius esset, si non crederet, sed sciret, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa hoc attingere potest, & sine hujus rei fide nullus accedit ad Deum. Hactenus ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota confingendum puto. Primum ergo, si placeat, quæ de illo principio, Deus est, sunt a Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns, prudensque prætereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset, si de humana fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est præsentis loci & temporis. Illud proprie hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare, veteres omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Qua propositione e sacris literis posita, e vestigio assumptionem adjunxit: Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, &c. Hoc vero argumentum, quo assumptionem illam probat Apostolus, vanum & imbecillum est, si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum,

Z

quia

quia est, sed aliquando, raro tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumentantem Apostolum ea responsione, quod fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum: quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo: Enoch autem unum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deum. Quemadmodum ergo cum Apostolus ait, sine fide impossibile esse placere Deo, non in communi & ut plurimum loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus; sic quum causam ejus rei reddit, inquit, Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si illa ipsius argumentatio quicquam habitura est ad faciendam fidem virium.

Jam vero quod ad sequens principium attinet, Cajetanus in hoc defendendus est, quod dixerit, per nullam speculatricem scientiam cognosci evidenter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nulla vero scientia ostendi primum aliquod justos, sapientesque viros manere post mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur asserere: hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porro hom. 4. de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie sit dies. Si enim, inquit, negant animos esse immortales, negant supplicia improborum post hanc vitam, negant premia justorum. Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quæ sine providentia intelligi non potest. Nam si il, qui Deum rite colunt, injuriis affecti migrant, impii contra injusta felicitate potiti; non ergo justitia in Deo est, si suos non potest honoribus, premiisque donare. Quod si Deo aut potentiam, aut justitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane fit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo premio afficit eos, qui inquirunt illum, ne Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus: cæcum, qui suos non videat: imbecillum, qui dare premia non possit: iniquum, qui nolit. Qui igitur negat aliterum, is utrumque tollat necesse est:

& si non habet remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoque vix intelligo, quid sibi Cajetanus velit, cum ait, nullam scientiam speculativam hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se: unde colligit oportere, ut de fide teneamus. Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodum Deum, hoc est, primam causam efficientem esse, speculatrix naturæ disciplina declarat; ita & effectricem quoque naturæ ejusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere: neque hoc solum, sed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem, & judicem; nisi forte sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat, aut si quis jura hæc mundo præscripsit, nulla juris hujus servandi cura tangeretur. Quod si tam ignarus est, ut nesciat præmia, & honores virtutem alere, jacereque eam semper, si præmiis, & honoribus destituta sit, indignus profecto est, ad quem auctorem, & judicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quocirca si de Deo, divinaque remuneratione sermonem facimus, quatenus naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, & Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se. Quia vero ut Deo placere possimus, non sat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeo supra naturæ vires eminens & excellens; rectissime in universum dixit Apostolus, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippe accessum ad Deum per fidem. Quod autem Paulus de accessu ad finem supernaturalem, de remuneratione quoque supra naturam loqueretur, illa manifeste demonstrant: Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex, & conditor Deus: & posterius: Nunc autem meliorem patriam appetunt, idest, cælestem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem. Et rursus: Aspiciebat in remunerationem: invisibilem enim

tanquam videns sustinuit. Et denique, Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Atque hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. Sed crimen illud, quod D. Thomas secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio vero peccato nihil est necesse illum purgare, quum jam explicate docuerimus, fidem Theologicam, de qua in presenti differimus, non quibuslibet Dei dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem spectent, & communes Ecclesiæ administri denuncient. Ac primum nodum solvimus quidem, secundus vero expediatur hoc modo.

Respon.
ad 2.

Quæ sunt fidei, ea sunt in duplici differentia. Quædam enim simpliciter, & apud omnes fidei sunt, ut quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem, & evidentiam non habent, ut Deum esse, & esse unum, eundemque æternum, sapientem, justum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissime revelavit, quemadmodum D. Thomas 2. 2. qu. 1. art. 5. & qu. 2. art. 4. explicuit. De Deo rursus dupliciter loqui possumus, qua divisione primo argumento diluendo utebamur: vel quia principium, finisque naturæ, vel quia principium & finis est supra naturam. Priore modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem, & hujus generis reliqua, naturale lumen ostendit: posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Unde & D. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 8. cum in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quod sciri per demonstrationem posset, respondet, quod multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione Philosophi investigare non potuerunt, puta circa providentiam ejus, & omnipotentiam, & quod ipse solus sit colendus. Quæ omnia continentur sub articulo unitatis Dei. Hactenus ille. Loquitur autem de providentia, & omnipotentia rerum etiam supernaturalium. Et qu. 2. art. 2. ad 3. Credere Deum, inquit, non conve-

nit infidelibus sub ea ratione, qua ponitur actus fidei, &c. Quæ calumniam fortasse non effugient, nisi ad hujus distinctionis normam revocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas aperte docet, ea, quæ proprie, & per se fidei sunt, nulla posse naturali argumentatione patefieri. Quin prima parte, questione 32. articulo primo, illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere. Quod si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti Doctores afferunt, congruentia illa esse, non evidentia: probabilia, non necessaria: suadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit, & illustrat, quod naturæ congruens, ac consentaneum est. Cum ergo fides, ut sæpe diximus, rerum earum proprie sit, quæ hominum naturam, & ingenium exsuperant, fit, ut res ejusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queant. Quod si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem quæ videtur, non est spes; ut idem tradit ad Romanos: consequitur necessario, ut quæ credit fides, quoniam & spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendat, atque adeo ne rationibus quidem demonstrentur humanis. Nisi forte aut res divinas humanæ fulciunt, ac sustinent, aut certe Paulus fallit, & fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium astringit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum hujus seculi principem cognovisse. Nostræ ergo discipline principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessarie non possunt. Quocirca metuere non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissurus, si rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & ornandam adhibuerit. Non enim, conetur licet quantum potest, rationes adhibebit ejusmodi, quæ præbeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus & ii qui non credunt, ad fidem adducantur suavius, & ii, qui credant, in fide contineantur libentius. Fides sane cum natura non pugnat, sed consentit; nec dissident humana, & divina ratio, sed coherent. Utraque vera est, nec verum

1. p. qu. 2.
a. 8. & 2. 2.
qu. 1. a. 5. in
corp. & ad 2.
& a. 10. ad
2. & con.
Gen. c. 6.
1. p. q. 32. a.
1. ad 2.
2. 2. q. 1. a. 5.
ad 2. & q. 2.
ar. 10. ad 2.

vero adversatur: utraque est a Deo, nec Deus sibi contrarius est. Perveniunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam a fide sejungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, & quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cum divinis humana similia, & agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, & gratiæ naturam servire facit, is probe Theologi munere perfungitur. Quam omnino rem & D. Thomas sæpe probat, & nos cum alias multis lib. 8. 9. & 10. & 11. tum in quartodecimo libro copiose differemus.

Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi responsum est satis. At secunda sic refellitur. Non est articulus fidei, mundum a Deo extitisse; sed Deum in principio temporis cælum, terramque creasse, id vero articulus fidei est, qui demonstrari nulla ratione potest: quemadmodum D. Thomas 1. p. q. 46. art. 2. differit. Nam quod tertio loco Petri testimonium objicitur, nihil aliud efficit, quam religionem, disciplinamque Christianam non esse omnino ex parte similem Pythagoricæ, cujus alumni nulla rationis antecepta informatione, nullaque omnino reddita causa, auctoritatem præceptoris arcte, mordicusque tenebant. Indoctorum est ista consuetudo, eaque Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, ut cæca, & temeraria sectæ suæ dogmata sine iudicio amplectantur, & quæ disquisitione egent maxime, hæc sine ulla disquisitione recipiant. Non erudiuntur isti, crede mihi, sed astringuntur; nec via, & ratione docentur, sed quasi veneficiis, & cantionibus in insaniam agitantur. Enimvero quæ in Evangelio docemur omnia, quamvis accerrime ad supernaturalia capeffenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quam attingit a fine usque ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suaviter, hominesque humano more instituit, & erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec vero aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam cæterorum, quam ipsi ab eo sunt edocti. Dedit illis linguam eru-

ditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo: aperuit quoque illis aurem, ut audirent quasi magistrum. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsum quasi magistrum erudientem audimus, non quasi veneficum incantantem; ita & linguam habemus, non quæ huc, atque illuc feratur volubilitate verborum, sed doctam, & eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat causas, & rationem reddere.

Lucianum Antiochenum scribit Eusebius rogatum a præfide, cur, cum vir rationalis, & prudens esset, sequeretur sectam, cujus non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse, Nos Christiani non sicut vos putatis, humanæ alicujus persuasionis errore constringimur, nec indiscussa, ut alii parentum traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus est: nec enim posset sublimis illa majestas sensibus humanæ mentis illabi, nisi vel spiritus sui virtute delata, vel verbi, ac sapientiæ suæ interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & simulacra, quæ ipsi finimus, deos cæli, ac terræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis substantiæ suæ a nobis præstita consecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contulisset artificum. Verum omnipotens Deus ille, quem non nostris manibus fictum, sed cujus nos decebat esse figmentum, errores miseratus humanos, sapientiam suam misit in hunc mundum carne vestitam, quæ nos doceret, Deum, qui cælum fecisset, & terram, non in manufactis, sed in invisibilibus requirendum. Vitæ & nobis leges, ac disciplinæ præcepta constituit, servare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia hæc, quæ nunc adversum nos geritis, ventura nobis esse prædixit. Inde enim qui erat immortalis, ipsi morti se præbuit, quo nobis patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, quibus post tertiam diem resurrexit, ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt in obscuro gesta loco, nec testibus indigent: pars pene mundi jam major huic veritati adstipulatur. Aut si quid in his suspexit videtur, contestatur de iis etiam agrestis manus ignara figmenti.

Lib. 9 Eccl.
hist. c. 6.

si minus adhuc creditur , adhibebo vobis etiam loci ipsius , in quo res gesta est , testimonium . Adstipulatur his ipse in Hierosolymis locus , & Golgothana rupes sub patibuli onere disrupta : antrum quoque illud , quod avulsis inferni januis corpus denuo reddidit animatum . Quod si terrena vobis minus digna videntur , accipite etiam de cœlo adstipulatorem fidelem . Solem ipsum horum vobis produco testem , qui cum hæc fieri per impios videret in terris , lumen suum meridie abscondit in cœlo . Requirit in annalibus vestris , invenietis , temporibus Pilati Christo patiente , fugato sole interruptum tenebris diem . Quod si terræ , si cœlo , si sanguini martyrum fidem non accommodatis , quomodo meis verbis allegationibusque credetis ? Et cum pene jam his verbis auditoribus suadere cœpisset , arripi jubetur in carcerem , ibique absque tumultu populi necari . Hujusmodi ergo rationes jubet Petrus a doctoribus fidelium reddi , quæ videlicet cum fidem antecedunt , infideles non trahant , sed inducant : quum sequuntur , non vim fidelibus afferant , sed adjiciant robur . In hanc enim sententiam Augustinus dicit , rerum naturalium notionem fidem gignere , nutrire , roborare . Nam defendit etiam , quoniam rebus naturalibus perceptis explore & cognitis statim intelligitur , primum fidem cum natura nullo modo pugnare , sed mirifice consentire : deinde argumenta captiosa & vana esse omnia , quæ fidei veritatem impugnant . Sed in secundo nodo expediendo multum omnino moræ interposuimus . Bene autem habet , quod tertius idemque postremus nulla dissolutione eget . Quid enim addamus , quod legere operæ pretium sit , post divi Thomæ sententiam adeo perspicue , diligenter , atque enodate in superioribus explicatam ? De principiis ergo Theologiæ hætenus .

CAPUT V.

Quæ sint quæstiones , seu conclusiones Theologiæ .

Theologiæ causis expositis , consequens est , ut effecta exponamus , quæ quum in dubium vocantur , quæstiones sunt : quum ratiocinatione coguntur , conclusiones . Quæstio igitur

Theologica , quoniam circa eam omnis Theologi versatur labor , quid sit , & quæ illius partes , in primis explicabimus . Nam quo modo tractanda sit , deinceps exponemus . Ne vero quempiam fallat hujus nominis ambiguitas , intelligendum est , quæstionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne , quod a Theologo quovis forte etiam , & temere fuerit addubitatum . At si adeo late Theologiæ materiam , quæstionemque tendamus , quæstio Theologica non jam ex natura hujus facultatis , sed ex hominum stultorum arbitrio æstimabitur . Ita fiet , ut in Theologiæ quæstionibus illas ponamus : Num , si forma aquæ per divinam potestatem a materia separatur , in materia vel forma seorsum baptismus conficiatur ? Num asinus baptismum possit bibere ? cæterasque his similes , quas studio brevitatis omitto , ne fastidium stomacho lectoris faciam . Mihi profecto non est cordi , stultas & sine disciplina quæstiones , quas vitare Apostolus præcipit , in Theologiæ 2. Tim. 7. finibus comprehendere . Fines porro extremaque disciplinarum , conclusiones voco . Eadem vero res est , ut a principio capitis leviter attigimus , quæstio & conclusio . Sed quum per interrogationem elata in controversia ponitur , quæstio est : quum argumentatione colligitur , conclusio . Quod si eandem rem argumentis suis Theologus addicit & conficit , quæ in quæstionem fuerat adducta , futilissimæ scilicet illæ quæstiones Theologiæ vocari nec debent , nec vero possunt , ut quæ ex principiis Theologiæ finiri nequeant & solvi , atque adeo ne conclusiones quidem esse doctrinæ ejus , sed indoctorum hominum commentitiæ chimære . Quam ergo intelligimus Theologicam quæstionem ? Opinor eam , quæ plane ad rem facit , hoc est , ad Theologiam spectat . Non autem spectant vanæ , ineptæ , noxiæ , sed solidæ , aptæ , commoda 1. Cor. 1. Ego , inquit , sum Deus tuus docens te utilia . Theologia ergo , quæ Dei nimirum doctrina est , nullo modo inutilia colligit . Quin super fidei fundamentum , quod ab Apostolis est positum , aurum , argentum , lapides pretiosos superædificat . Nam qui ligna , fenum & stipulam , ii non hoc ex Theologia , sed ex errore faciunt . Maneat igitur , eam esse propriæ Theologicæ conclusionem , quæ ex Theo-

logiæ principiis, ut effecta e causis suis, oriatur. Unde illud confectarium est, nullam theologiæ quæstionem existimandam, quæ non possit ad ejusmodi initia referri, exque iis apte, & congruenter argumentando definiri. Quamquam sunt quæstiones quasi appendices, quas, quoniam gratia explicandi illas, quæ vere, & proprie theologiæ sunt, apposite & graviter adjunguntur, jure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicas itidem haud absurde appellaveris. Verum hoc loco, & tempore de quæstione theologica secundum naturam, & ordinem disciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquando non in theologia modo, sed in cæteris fere humanis etiam disciplinis, ut quæ suapte natura principia sunt, ideoque a discipulo supponenda, si res via, ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia sunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus, ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint, prioraque effecta sumantur. Quæ res effecit, ut D. Thomas, cæterique Theologi in quæstionibus theologicis eam etiam ponant, Sitne Deus, & alias omnino similes, in quibus dubium non est, prima, certaue principia in dubium verti, ac perinde ut si essent disciplinæ hujus connexiones, ex aliis quasi principiis necti. Atque hæc causa Aristoreli quoque fuit, ut in scientias omnes quatuor genera quæstionum inferret, nempe an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit. Quæ duæ posteriores quæstiones terminari recte, atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt: nisi forte quum duæ ejusdem rei finitiones sunt, quarum una per materiale causam, altera per finale definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodammodo & via naturæ servata. At enim rei finitio, quæ secundam illam quæstionem solvit, propemodum ex effectis notescit: quæ licet naturæ posteriora sint, nobis, hoc est in nostra cogitatione priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in Theologiæ doctrina usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se & ordinata sint, quemadmodum causæ ipsæ in quatuor genera distributæ ordinem prioris & posterioris ha-

bent; vel certe connexa, & colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertim si mutuo nexu conjuncta, & copulata sunt. Hinc enim Theologi veteres vetus instrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: Ecclesiæ auctoritatem e libris sacris asserunt, librorum rursus sacrorum ex Ecclesia. Ita ne unum quidem principium in Theologia est, quod in quæstionem Theologi non verterint: ut si a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia concedet, parati simus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res explanata est in secundo libro diligenter, & in postremo diligentius explanabitur. Nec ob eas solum causas principiorum suorum Theologi quæstionem faciunt, sed eo etiam magis, ut illa explicent & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni differenti proposita est quæstio, non ei modo, qui disputatione res ambiguas jactat, sed & historicis, & poetis, qui quæstiones sibi propositas non tam argumentatione solvunt, quam expositione. Expositio autem fidem in auditore sæpe invenit, argumentatio facit. Ubi familiæ nostræ quosdam sæpe risi, qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perinde ac si essent demonstrationes certæ, atque perspicuæ, defendant. Nam & adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnent quasi hostem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissime, sanctissimeque proponi, non quia fidem dubitanti auctori facere nitimur, sed quia credenti ea, quæ minus percipit, & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio Theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine, naturaue finiamus: quid rursus illa sit, si ex ingenio nostro existimetur, quæ quæstiones in theologia primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contra potissimum expositione solvantur, dictum est satis.

Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ

In fi. c. 4. &
c. 8. in con-
fut. postre-
mor. trium
argument.

quæ in re dispersa , atque infinita videntur esse , ratione , & distributione sub uno aspectu ponantur . Questionum ergo Theologicarum , quacunque de re sint , duo sunt genera : alterum cognitionis , alterum actionis . Cognitionis sunt hæ , quarum finis est scientia : si queratur , Pater & Filius sintne unum principium Spiritus sancti , an duo ? Divinæ Personæ an proprietatibus relativis , an absolutis distinguantur ? Actionis autem huiusmodi exempla sunt : Sitne poenitentia ad salutem necessaria tanquam medium , an etiam ut præceptum ? Num sacramenta novæ legis gratiam & virtutes conferant ? Cognitionis quæstiones , si generaliter loquamur , quadripartitæ sunt , cum aut , sit ne vel Deus , vel angelus , vel anima rationalis , aut quid sit , aut qualis sit , aut cur sit talis , queritur . Quarum prima , & secunda , ut diximus , ex ingenii nostri conditione , secunda & tertia ex natura rerum , & disciplinæ ipsius explicantur .

Actionis porro duo sunt genera , unum ad salutem necessarium , alterum earum rerum , quæ utiles esse videantur . Prioris generis hæ sunt quæstiones , Si , exempli causa , honor Christi periclitetur , aut salus etiam spiritualis proximi , vir Christianus mortem ne pro his rebus subire debeat , an non ? De baptismo suscipiendo præceptum ne Evangelii sit ? Posterioris autem generis , ut cum queritur , Diluat ne aqua lustralis , quam benedictam scholastici appellant , peccata venialia , planeque poenas peccatorum tollat vi sua , & , quod ajunt , ex opere operato , an potius ex operantis merito ? Num Eucharistiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum ? Itemque , an recedente fictione , quemadmodum baptismus , & poenitentia suum effectum fortiat ? Plena est D. Thomæ summarum quæstionum . Non enim Theologus semper de necessariis differit , sed quandoque etiam de iis , sine quibus salus , religioque constat . Et quoniam omnia persequimur , dicendum est etiam , quæstionem Theologicam , sive ad contemplationem , sive ad mores attingat , aliam naturalem esse , aliam vero supernaturalem . Supernaturalem , opinor , quæstionem vocare licet , quæ ex supernaturalibus solum principiis definitur ; naturalem autem quæstionem eam esse dico , cujus , cur ita sit , ra-

tio naturæ constans reddi potest . Est & quæstio media , quæ partim ex supernaturali principio , partim ex principio naturali pendet . Primi generis exemplum est , An omnes mortui simus . Quam quæstionem Paulus hac argumentatione definit : Si pro omnibus Christus mortuus est , omnes mortui sunt : at pro omnibus mortuus est Christus . Item , An omnes resurgemus ? Quam sic Apostolus terminat : Christus resurrexit : ergo & nos resurgemus . Secundi vero generis hæ sunt exempla : Num Deus sit ubique ? Num immutabilis ? Num animus hominis immortalis sit ? Num dividi & secari in partes possit ? Quarum omnino probationes , quamvis e sacris literis petere liceat , qua ratione ad fidem utique pertinent , sunt tamen in lumine naturæ claræ , & evidentes : eaque re non sunt per se fidei quæstiones , sed , ut diximus , quasi per accidens . Terti generis , Ut , sit ne Christus risivus ? Habeatne duas voluntates , & intellectus duos , duasque item utriusque potentie operationes ? Quæ ex utrisque principiis pateſcunt . Prima ex his : Christus est homo , & omnis homo est risivus . Reliquæ vero ex his : Christus duas naturas perfectas habet , divinam & humanam : omnis autem natura perfecta propriam sibi & operationem , & potentiam vendicat .

Est denique alia divisio Theologicæ quæstionis , ad quodcunque genus illa pertineat . Sunt enim fidei quæstiones quædam , hoc est , quæ cum ad fidem spectent , pro earum veritate Theologo est in capitis etiam discrimen veniendum . Aliæ vero sunt , quæ in utramque partem & ignorari & negari sine fidei jactura possunt . Quam partitionem Augustinus cum alias sæpe , tum in libro secundo de peccato originali contra Pelagium , & Cœlestium , capite vigesimotertio commemorat . Atque penitus partitio hæc non est solum memorie commendanda , sed in oculis semper habenda , si absoluti Theologi esse volumus . Utriusque generis exempla sunt . Prioris hoc pacto : An Christi anima simulatque Verbo conjuncta fuit , Deum clare viderit ? Item , An in locis inferis ignis purgatorius sit , ubi fidelium animæ poenas peccatorum luant ? Posterioris Augustinus quidem varia , atque innumerabilia esse dicit ,

& quæ certo aliquo genere complecti, ac definire difficile sit: sed quæ ponit, ea sunt: Cum quæritur, qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere: quum tamen esse illum paradisum fides Christiana non dubitet. Vel cum quæritur, ubi sit nunc Helias, vel Enoch, an ibi, an alicubi alibi: quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere. Vel cum quæritur, Utrum in corpore, an extra corpus in tertium cœlum sit raptus Apostolus: quamquam sit ista impudens inquisitio id scire volentium, quod se ille, cui hoc præstitum est, salva utique fide nescire testatur. Vel, quot sint cœli, in quorum tertium se raptum esse commemorat. Vel, Utrum elementa mundi hujus conspicabilis quatuor, an plura sint. Quid faciat Solem, Lunamque deficere his defectibus, quos prædicere Astrologi certa temporum dinumeratione consueverunt. Cur antiqui homines tamdiu vixerint, quam sancta scriptura testatur: & utrum proportionem longioris ætatis filios sera pubertate gignere cœperint. Ubi potuerit Mathusalem vivere, qui in arca non fuit, qui, sicut in plerisque codicibus & Græcis, & Latinis numerantur anni, reperitur supervixisse diluvio: vel utrum paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum sit, in quibus ita est numerus conscriptus annorum, ut ante diluvium defunctus fuisse monstretur. Hactenus exempla Augustini posui. In hoc genere Divus Thomas 2. cont. gent. cap. 70. quæstionem illam esse censet, An cœlum animatum sit, quam inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epistola ad Avitum: sed Divi Thomæ consentire videtur Augustinus in enchiridio capite 57. Verum ne diutius lectorem remorer, de omni isto genere quæstionum quid sentiam, & quæ præcepta danda existimem, perbrevisiter exponam.

Nulla Theologicæ quæstionis præcepta firma, stabiliaque tradi possunt, nisi ab iis, qui in schola sese multum, ac diu exercuerunt. Itaque propria est ea præceptio scholasticorum: quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de Theologicæ quæstione disputatio est: tantum abest, ut harum rerum præceptores sint, quas

nullo usu habent cognitæ. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticæ Theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererem, ne cum de aliis academiis quererem, Hispaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus scholæ Theologia viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologis quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil vero de me; de præceptore dicam libentius, qui academias Hispanas adeo insigniter ingenio suo, & doctrina illustravit; adeoque nostris hominibus & spectabiles, & amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluerint modo, sed irruperint. Quod si ille Gallis, Germanis, atque Italis scripsisset, quæ erat hominis in disputando perspicuitas, elegantia, & suavitas; non ita nunc apud eas gentes scholæ studia iacerent. Nam ex eo credo quibusdam usuenire, ut abhorreant a schola, quod inciderint in inculta quædam, & horrida de malis quæstionibus deterius vestigata, deterrime etiam inventa & conclusa. Sed age, his omissis, id, quod instituimus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut res faciles separatim instruamus Theologiæ præceptis: sita sunt enim ante oculos. Nec rursus de iis leges ferre operæ pretium est, quæ multum a ratione discrepant: ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta desiderant. Quæ autem difficilia videntur esse, neque a multis intelligi possunt, de iis est diligentius præcipiendum.

Primum ergo officium Theologi differantis existimo, ut quæstionem quam versaturus est, sæpe dispiciat, & identidem interroget se, cujus generis illa sit. Aliter namque quæstiones illæ finiendæ sunt, quæ natura, & disciplinæ ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certe malitia movet. Nec eodem modo differendum est de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quærentur ut demonstremus: longeque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quæstione, alique loci Theologici sunt huic, atque illi accommodandi. Nam cognitionis, actionisque quæstiones, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eisdem locis tractandæ, & solvendæ sunt.

Sed

Sed cum uniuscujusque genus quæstionis diligenter investigandum est, tum illud maxime, an præter fidem illa sit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fidei quæstione errant, velis equisque, ut dicitur, decernendum est; cum aliis vero, qui de his controversantur, in quibus salva fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod alias monui, Theologi & possunt, & quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridiculum est enim nervos omnes corporis & animi intendere in ea quæstione solvenda, cujus inscientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quæstionum genere quam magna Theologo sit adhibenda moderatio, in octavo, & nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac formularum brevitati satis est: reliqua illinc petentur. Non enim mihi libet eadem hoc tempore & loco resumere. Illud huius loci & temporis est Theologum admonere, ut non stultas modo quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quæ sunt interdum quoque noxiæ, verum etiam inutiles quasunque, & vanas, quæ Theologo nequeunt in usum aut cognitionis, aut actionis accersiri.

In com. ep.
ad Tit. c. 3.

In his Hieronymus illas quæstiones censet: Quot annos vixerit Mathusalem? Quoto ætatis suæ anno Salomon fortitus sit conjugium? Ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epistola quoque ad Vitalem, cum posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, Apostolum de istiusmodi interdicere quæstionibus. Et post pauca, Relege, inquit, omnes & veteris, & novi Testamenti libros, & tantam annorum reperies dissonantiam, & numerum inter Judam, & Israel, id est, inter regnum utrunque confusum, ut huiusmodi hæere quæstionibus non tam studiosi hominis, quam otiosi esse videatur. At bene habet, quod non dixit, attingere, sed hæere. Nam si id genus quæstiones breviter exponere otiosum, & inutile est, non ego solum, qui in superiore libro multas ejusmodi explicui, sed Augustinus, ac Hieronymus quoque ipse arguentur. Non est igitur immorandum in huiusmodi quæstionibus minime necessa-

riis, licet ad veritatem historię sacrę quodammodo spectare videantur: sed cum in omni disputatione, tum magis in ea, quæ ad fidem, & salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quædam, ne si hisce rebus disserendis diu ac multum hæreamus, in morositatem inutilem, & odiosam incidamus. At Divus Augustinus supervacaneum esse existimavit quærere, ubi, & quomodo sit in cœlo corpus Dominicum. Sed de fide, & symbolo, licet coram synodi patribus, ad novitios tamen doctrina instituebat. Alioqui Cajetanus, quem unum nostræ familie non ingenio solum, & eruditione præstantissimum audeo dicere, sed in huius generis quæstionibus excitandis modestissimum, non est veritus, quum sacras literas interpretaretur, eam rem quærere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus eas quæstiones nullo modo patitur, quas ex ægitudine animi dicit existere. Ecquid faciebat Deus, antequam faceret cœlum, & terram? Ecquid ei venit in mentem, ut aliquid faceret quum antea nunquam aliquid fecerit? Sed poenitentiam agens, confitensque peccata, vix ægre fert quæstiones necessarias, nedum minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo præscribenda est, cum in gymnasio certat, & cum in cubili, aut etiam in templo iuget.

De fide, &
symb. c. 6.

Li. ii. conf.
c. 30.

Sed regula hæc erit & rationi, & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de re supernaturali disputaturus, (nam hæc illa propria disputatio est) nomen Theologiæ secum ipse reputet; titulum suum, hoc est, Theologi, frequenter legat; quærat a se non semel, sed sæpius, quorsum cœperit disputare, sciatque, nullam illi quæstionem ascendendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est, Christi, Apostolorum, & Prophetarum philosophiam referatur. Huius enim præcepti quidam immemores innumeris quæstionibus præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimisque fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit, atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens, consentiensque sit. Nec tamen quæstiones istas, quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animo-
rum

De genesi
ad literam
lib. 2. cap. 9.
& 10.

Epist. 56.

Lib. 2. de
oratore c. 16.

rum ingeniorumque exercitatio quædam non modo acuminis plena, sed etiam ad theologiam scholæ valde utilis. Nam quod Augustinus ait, nihil ad se pertinere, utrum cælum sicut sphaera undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, An stet cælum? an potius moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam & odium dicit, qui similes multas quæstiones se a magistro didicisse jactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis quæstionibus multum prolixa & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparent: illius enim verbis libenter utimur. Cæterum quasi præteriens id genus quæstiones ipse solvit: quibus tamen, ut ait, ineundis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctæ ecclesiæ necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quod Augustinus idem curiosissimas Dioscori quæstiones reprehendit, & scribit tamen, se non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine discuntur. Ita respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixe. Ego vero si ab amico essem de rebus ejusmodi interrogatus, aut dissimulante præterirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas quæstiones censerem, quibus vel tantillum temporis impertirer. Sed Augustinus erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam constant, controversias circa Aristotelem exortas non esse disquisitione Theologi indignas, si, quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus. Quid? quod is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia, quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundum locum, quid motus non secundum locum, quid stabilis motus, quid sit ævum, & quid sit nec in loco esse, nec usquam, & quid sit præter tempus, & semper esse, quid sit & nusquam esse & nusquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse: hæc, inquam, nescientem, nec de Deo nec de anima sua quicquam recte aut quærere aut disputare posse asse-

verat. Non sunt igitur quæstiones istæ physicæ & metaphysicæ a schola nostra expellendæ, ne illæ quidem, quæ Erasmo cæterisque similibus curiosæ sophisticæque etiam visæ sunt. Sed de hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi Theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque via.

In hac igitur re vehementer elaborandum est, si in Theologia, quis sit gradus veritatis ac falsitatis, exquirimus. Id nimirum ut Theologiæ maxime proprium est, ita est omnium difficillimum. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatusque Theologus. Dixerit quispiam. Quid? nonne sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei seungi ab eis, quæ Fidei non sunt, & internosci possunt? Sane vero, sed nec cuivis contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem Fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notas, & quæstionum Fidei quasi indices: verum ea magna omnino res est, egetque doctrina & exercitatione non parva. Illas itaque si poterimus, proferemus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Fidei porro quæstio bifariam intelligitur. Una, quæ immediate ad fidem attinet, ut vere attinent omnia, quæ Deus ecclesiæ suæ aut verbo edidit, aut scripto; altera, quæ mediate Fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere, & diffinire possumus. Quæ quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquam principiis revelata a Deo sunt, mediate Fidei dicuntur esse, & qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadverto, eas non abs re forsitan quæstiones Fidei vocari, quæ vehementer ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices; non quod aut ex iis pendeat fides, aut iis sublati funditus illa tollatur, sed quod affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent & adiunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse & verbum sanum, ut Apostolus ait. Quemadmodum autem morbi quidam lethales sunt, alii vero non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen valetudinem: sic errores quidam non fidem

1. ad Tim.
1. & 6. &
2. ad Tim.
1. & 4. &
ad Tit. 1.
& 2.

dem extinguunt, sed obscurant: non evertunt, sed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod saluti est noxium, vitæ id quoque noxium est: ita quodcunque sanæ doctrinæ adversatur, hoc Fidei est etiam quodammodo adversum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas, quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ salutem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos hujus generis controversias non in fide proprie, sed præter fidem esse dicimus: nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ita rebus his primo simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtilius persequemur.

C A P U T VI.

Quibus notis quæstiones Fidei dijudicari possint.

QUibus autem rationibus hanc dijudicandi facultatem assequi possimus, ne in constitutione causarum Fidei erremus, accurate nunc & diligenter exponendum est. Et Cardinalis quidem Turrecremata lib. 4. sum. eccles. p. 2. c. 9. septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quæ eadem, cum in disputandi controversiam disceptationemque vocantur, quæstiones Fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressæ. Secundus earum, quæ ex hisce per certam & necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quas verbo tenus Christus Apostolis, Apostoli ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ a sede Apostolica sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide & refutatione hæresum sancti doctores una mente, unaque voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto, & sexto generibus consecutione firma & necessaria derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera hæreticarum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At vero more jurisperitorum illa sunt tradita, quæ fortasse minutius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiarium viam & rationem profiteamur, ad breviorum nume-

rum & absolutam quandam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cum igitur veritas Fidei, ut paulo ante diximus, bipartita sit, & hæc ad fidem mediate, illa immediate pertineat, necesse est, duos gradus propositionum Fidei generales statim a principio collocare. Prior earum erit, quæ Theologiæ legitima principia sunt, cujusmodicunque sint illa, sive primaria sive secundaria, hoc est, ea omnia, quæ Deus in se ipsis ecclesiæ revelavit. Posterior vero gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessario colliguntur. Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus Fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim conexi, quum concesseris superius, cogit inferius concedere: & quum inferius negaris, superius item negare cogit. Rursum in superiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum Fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquere: alterum earum, quas verbo traditas ecclesiæ, ut crederet, a Christo & Apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Unum conclusionum ejusmodi, quæ e principis solum Fidei nascuntur. Alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adjutorio, sed ascitis aut uno principio aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atque hæc quidem tametsi non eodem loco & gradu, omnes tamen simpliciter & sine additamento quæstiones Fidei vocari possunt, nempe cum ex utrisque Fidei veritas pendeat, cum utrisque conjuncta & copulata sit. Nam quæstiones illæ quasi Fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? imo vero plane paulo ante dicebam, Fidei quodammodo sunt, non simpliciter. Nec enim sic Fidei adhærescunt, ut separari ab illa non queant. Ægrotat sane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam scripturæ sacræ nativæ & germana sensa obscura interdum & implicata sunt, nec semper exploratum est & cognitum, quanam illa sint, quæ sine scripto Apostoli memoriæ prodiderunt, sæpe etiam impeditum est, & quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessario e rebus Fidei ducatur; id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus notis & signis cognosci ac distingui possit.

fit veritas Fidei, tum illa, quæ in sacris scripta libris est: tum, quæ est verbo ab Apostolis tradita: tum demum ea, quæ ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero studiofius hoc negotium suscipimus, quod non modo scholæ Theologis utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maxime necessarium, quibus Apostolica sedes Fidei cognitionem & censuram imposuit. Non enim parum in se habet fructus certa constansque ars in Theologia differendi: nec sine hac arte eorum errores æquabiliter notari possunt, qui a fide Christi & antiqua Ecclesiæ institutione desciscunt. Contrariorum enim, quod a Philosophis vere dicitur, eadem est disciplina. Quare si veritates Fidei catholicæ constituimus, errores adversos pariter designamus. Age ergo conferamus pedem, ut ajunt, & ad rem propius accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si scripturæ divinæ locus, ut inde ordiamur, planum & apertum habet sensum, vel ex contextu, vel ex alio ejusdem scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clara luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus scripturæ sensus certum præ se fert catholicæ veritatis indicium. Quo fit, ut Lutheranos plerasque hæreses theologus vel mediocriter scripturæ divinæ sensus imbutus perfacile denotet. Nullum quippe negotium est eos errores inurere, qui scripturæ manifesto repugnant. Ut illi, Ecclesiam universalem in fide errare posse. Item, Humanas omnes actiones criminosas esse. Item, Tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inutilem. Multi denique alii, quos commemorare longum est. At enim de scriptura sacra dicta hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab ecclesia diffinitum. Nam, quemadmodum in secundo libro docuimus, libellum Baruch non adeo explorare & firmiter in sacrorum numero ecclesia reposuit, ut aut illum esse sacrum fidei catholicæ veritas expedita sit, aut non esse sacrum, hæresis expedita sit. Libellus ergo iste, five quilibet alius, qui in questionem citra crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara & aperta inferat sententia, non statim efficit certas atque constantes catholicæ fidei veritates. Sed transeamus ad alia, & in rerum diffi-

ciliorum judicio e superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum Theologicorum firmitudinem constituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cum scripturæ divinæ sensus fuerit obscurus, tunc ecclesiæ intelligentia eadem est germana scripturæ intelligentia, ex qua habebitur (crepet licet hereticus) & catholicæ veritatis insigne certum, & ad probandas Theologiæ conclusiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti delectus. Si enim ecclesia certissimum jus habet discernendi verba Dei a verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est; habebit quoque idem jus, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perinde scripturam ecclesiæ, ut Ptolemæo Ægyptiisque concessam: vel certe, ut nunc est concessa Judæis, quos scrinarios ecclesiæ Christi Augustinus non ineleganter appellavit. Scimus autem, utrumque depositum ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conservet, reddatque simul, quas accepit, & scripturam & scripturæ intelligentiam. Spiritus meus, inquit, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo, & usque in sempiternum. Ambas igitur res Christi ecclesia custodit, custodietque semper, & verbum & spiritum verbi. Item Christus spiritum veritatis promisit ecclesiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi a Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus elegantissime dixit, non in scripturis sit, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in verborum foliis, sed in radice rationis: si ecclesia scripturam haberet, non autem legitimum scripturæ sensum, non haberet profecto verum Dei Evangelium, atque adeo ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei Evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui & hæretici scripturas sine sensu loquuntur, & diabolus scripturas etiam profert: sed in intelligentia falsa falsum Evangelium habent; certe non divinum, sed humanum, imo, quod pejus est, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de scriptura, sed de

contr. Faust.

Esaia 59.

Joan. 14. 15.
& 16.

In epist. ad
Gal. c. 1.

Librum Baruch e sacris eximere erroneum esse dixi: hæreticum, neque tunc ausum, neque modo audeo dicere.

de sensu plurima controversia sit, si ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, ecquis erit illiusmodi controversiæ iudex? Sensus enim suum pro sua virili quisque defendet.

Vid. l. 3. c. 2.
& c. 3. fundam. 4.

Quod si in exploranda scripturæ intelligentia nullus est ecclesiæ certus iudex, audeo dicere Rempublicam fuisse nullam stultius constitutam: nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Qua sublata, non charitas modo & pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omnino ecclesiæ nomen. Quod autem Apostolis Christus aperuit sensum, ut intelligerent scripturas, non id propter illos tantum, sed multo etiam magis propter ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum ecclesiæ suæ librum signatum perpetuo aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli ecclesiis tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique prædicassent Euangelium omni creaturæ, nec docuissent omnes gentes servare quæcunque illis fuissent a Christo commendata. Qualis enim Euangelii prædicatio, qualive doctrina absque intelligentia esset? Nempe qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At Apostolicæ traditionis certior testis nemo est, quam ecclesia. Nam quid acceperit, ecquis clarius evidentiusque testabitur, quam ipsa, quæ accepit? Scripturæ igitur sensus ab Apostolis ecclesiæ traditus penes ecclesiam est.

Præterea ecclesia columna est & firmamentum veritatis: at veritas vere & proprie in intellectu scripturæ est, in scriptura autem improprie tanquam in signo; quemadmodum urina figurate sana dicitur, cum animal id sit, quod est proprie sanum. Si ergo ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certe habet ac certam rerum cognitionem veritatum, quæ in sacris literis continentur. Sed quid opus est plura? Jam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de ecclesiæ auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis & testimoniis & rationibus, ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & sensus. In ecclesia igitur explorata scripturæ in-

telligentia residet, ex qua nimirum intelligentia & compertum habere possumus fidei catholicæ signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primæ huius præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in fictione Adæ de limo terræ, in Evæ formatione de costa Adæ, denique in tentatione serpentis. Quæ omnia Origenistæ allegoricis figuratiff-
que interpretationibus perverterunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurate dicta, sed proprie ad historiam acceperit, jure illos synodus sexta actione undecima explofit.

Vid. l. 7. c. 3. concl. 5.

Secunda præceptio. In ecclesiæ nomine non modo Fidelium omnium concilio intelligitur, verum etiam ecclesiæ pastores & doctores, præsertim in concilio congregati. Hæc ostensa nobis est libro 4. cap. 4. conclus. 4. & libro 5. cap. 4. conclus. 3. Præceptionis vero huius exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illa Domini lege, Hoc facite in meam commemorationem, omnes semper ecclesiæ sacerdotes intellexere id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Jesus Christus tum faciebat, hoc est, ut Eucharistiæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi prolata, Unde & memores, inquit, nos servi tui, &c. offerimus majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam sanctam, &c. Vviclessistæ igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in euangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis, qui negant in ecclesia Eucharistiæ sacrificium esse, jure a nobis hæretici habentur. Sed de hac re in hoc eodem libro posterius.

Luc. 22.

Rursum concilium Lateranense, Patrem & Filium vere & proprie rem unam eandemque esse intellexit ex illo, Ego & Pater unum sumus. Ita in hoc Abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem & naturæ unitatem, sed ad consensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum interpretabatur: Claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Præterea Spiritum Sanctum a Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco accepit, De meo accipiet: ex illo etiam, Quem ego mit- tam vobis a Patre, Spiritum veritatis, &c. Animam rationalem tandem formam esse subsistentem quidem, sed essentialiter,

Idem Synod. Ephesina.

Joan. 17.

Joan. 16.
Joan. 15.

liter, vere, ac per se humanum corpus informare, concilium Viennense, ut equidem sentio, ex eo loco habuit. Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, & factus est homo in animam viventem. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum flatus extrinsecus venit. Non itaque spiritum hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo autem, quod per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovere utique, illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo, Nusquam enim Angelos, sed semen Abrahamae apprehendit. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parique omnino humanae naturae, sed corpori, ut nauta navi, juxta Platonis Origenisque sententiam, assisteret; sine dubio substantia esset, quod ad naturae conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.

Hac igitur & alia ejusmodi tametsi in scriptura obscurius continentur, ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in Ecclesiae voce communiter intelligimus, cum scripturae certam constantemque intelligentiam praescribunt, & absolutam veritatis catholicae exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus haereses contrariae dijudicentur.

Tertia praecipio. Si sedes Apostolica aliquem scripturae sensum praefixerit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sane praecipionem, nisi opinio nos fallit, diligentissime in sexto superiore libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei judicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quum in disputationem illam veniunt, fidei judicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex praescripto interpretatur. Nam

si non constanti judicio fixoque decreto, sed ex opinione sua quasi praeteriens exposuerit id, quod alias saepe dictum est, nihil constituet omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic praecipioni obstat. Quae non omnia illa sensa praestituit, quae Pontifices e scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt: sed illa docet firme esse tenenda, quae fidelibus a sede Apostolica praestituuntur. Quibus autem signis sedis Apostolicae, conciliorumque firma judicia internoscantur, in quinto libro explicatum est. Ac certe ejusmodi judicia, quae in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare hodie est in Clement. unic. de summa Trinitate & fide catholica diffinitum, ut minime sit haesitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilii sit. Quid? quod claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid? quod quaecunque solverit in terris, erunt soluta & in coelis? Quid? quod ab initio constitutum est, ut ex ore ejus geres verbum Evangelii & audirent & crederent? Quid? quod adversum hanc petram ne portae quidem inferi praevalere queant? Quid? quod pro eo oravit Christus, ne deficeret fides ipsius, quo fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus contra proverbium vetas acta ago? & argutis minutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea ut modo primumque nascentia edo, quae in sexto libro altissimis defixa radicibus usque adeo confirmatae sunt, ut nulla unquam vi labefactari possint? Hujus autem praecipionis exemplum habes in Extravaganti Benedicti XI., cujus initium, Benedictus Deus in donis suis: ubi pronunciat Pontifex, haereticos eos fore, qui negaverint, animas justorum, simulatque e corpore excesserint, divinam essentiam clare videre, si nihil tamen habuerint, quod poenis purgatoriis ante expiandum sit. Hoc vero sine dubio accepit ex illo: Id, quod in praesenti est momentaneum & leve tribulationis nostrae, aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Ne quis autem falso errore ductus existimaret, hanc

c. 5. 7. 4.

Matth. 16.

2. Cor. 3.

ope

2. Cor. 5.

Cap. 31.

operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum universale iudicium esse referendam, subjungit statim Paulus, Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. Ac ne quis rursus aliter æternam illam gloriam interpretaretur homini contingere, quam per claram divinæ essentia visionem, mox rem eandem apertius exponens subdit, Scientes, quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem: audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentem esse ad Dominum. Quem locum D. Thom. quarto adversus gentes libro, pressius urget. Ubi quamvis & alia scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, imò ad sincerum, subtileque iudicium nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut & illa fidei veritas comprobari, & contraria hæresis refutari queat. Præclare itaque mihi sentire videor, si summum Pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma eliciisse. Ea igitur verba in falsum aliam sensum peregrinumque deflectere hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Consentientis eadem sanctorum omnium conspiransque scripturarum intelligentia ipsissima est fidei catholice veritas. Quæ præceptio in septimo libro, cap. 3. concl. 5. adeo fuse lateque & explicata exemplis, & rationibus ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quicquam in præsentem adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apostolorum traditione communis ecclesiæ usus unamquamlibet scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut Fidei veritas tenenda est. Ut ecclesiæ mos perpetuus expressit, in illis verbis, Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cœlis, Petro Petrique successoribus datam esse facultatem & solvendi vota, & relaxandi iuramenta. Qui hanc ecclesiæ facultatem inficiatus fuerit, is vere ac jure hæreticus judicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quod in 3. lib. illam utrisque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcunque dogma Fidei vel ecclesia habuerit, vel con-

cilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam summus ipse Pontifex fidelibus præscripserit, vel certe sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus, quamvis nec aperte nec obscure in scriptura sacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata Fidei non e sola scriptura petenda, sed ex Apostolica traditione. Quæ vero Christi & Apostolorum traditiones sint, non alia via & ratione melius investigari posse, quam ecclesia ipsa duce atque magistra, superius non semel explanatum est. Ecclesiæ porro auctoritatem non modo omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, sedis Apostolicæ iudicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippe Apostolorumque doctrinam partim scripto, partim verbo in ecclesiam descendisse, cum alias sæpe, tum fusius in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sæpissime, nihil per se ad ecclesiæ fidem attinere, nisi quod Christo & Apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque ecclesia, neque concilium, neque sedes Apostolica, neque sancti omnes simul possint in Fidei iudicio falli, quemadmodum suis quæque locis patefacta sunt; certe quodcunque nobis Fidei dogma tradiderint, si in sacris literis non habetur, Christo Apostolisque tradentibus in ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud scriptura traderet. Omitto jam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis huius nota iniusta est. Nam in tertio libro exempla sunt pene innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel ecclesia, vel concilium, vel sedes Apostolica, vel etiam sancti una mente eademque voce aliquam Theologiæ conclusionem & confecerint, & fidelibus etiam præscripserint; hæc veritas catholica ita censebitur, ut si esset per se a Christo revelata; & illi qui adversetur, æque erit hæreticus, ac si sacris literis traditionibusve Apostolorum refragaretur. Conclusionem sane Theologiæ hic appello eam proprie, quæ ex principis huius facultatis certa & firma consecutione ducitur. Huius rei exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus

Math. 26.

generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo, Non sicut ego volo, sed sicut tu vis; tum ex eo, quod Christus Deus est, & homo perfectus. Concilium Lugdunense sub Gregorio Decimo ratione quoque Theologiæ constanti demonstravit, Spiritum sanctum ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno, non duabus spirationibus, sed una procedere. Pater siquidem & Filius juxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia: breviter, in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppositio: nec enim aliter divinæ naturæ unitas in duabus personis servari potest. Cum itaque in spirando nulla sit a Patre Filii distinctio, sequitur, Patrem, & Filium non esse duo principia Spiritus sancti, sed unum; quemadmodum non sunt duo principia creaturæ, sed unum. Qua ex re intelligitur utrumque errasse vehementer, Erasmus nempe & Ambrosium Catharinum: illum, quia hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cum sit Theologiæ propriæ conclusio, inter principia prima, hoc est, Fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranense sub Innocentio Tertio ratiocinatione Theologica adversus Joachimum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter distingui oportere: quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam a se non sola cogitatione, sed re etiam esse distinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, Hoc est corpus meum, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera inclusione corporis Christi sub specie panis confitetur. Ita concilium Lateranense patrum veterum consensione constituit, panem in corpus vinumque in sanguinem transubstantiari: sic enim concilium loquitur. Hac re constituta, illa fuerunt consecratoria, quæ concilium Constantiense decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeo manere sine subjecto accidentia. In mutatione quippe & conversione quacunque terminus, a quo mutatio & conversio initium sumit, non manet. Quare si per consecrationis ver-

ba panis transit in corpus, non utique perstat ille, sed perstant accidentia ejus. Item synodus Complutensis, Sixto Quarto in Extravag. sua corroborante, certo Theologiæ argumento, confecit ex illo Joannis testimonio, Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt, non solum sacramenti pœnitentiæ institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in relectione de pœnitentia evidentissime deduximus. Inde ergo exempli hujus probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ late longeque diffusius in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. Si scholastici Theologi aliquam itidem conclusionem firmam & stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum Theologiæ decretum fidelibus amplectendum constanter & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sane amplectentur. Constituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in 8. libr. firmiter & necessario, nec ad opinionem meam solum, sed plane ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum judicio errem: sed meo ita prorsus existimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum aperte vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissime docent. Eam rem unde sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ita esse minime ambigitur, nisi quod Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus & testimoniis ea conclusio confecta sit, posterius explicabitur.

Illud modo ponimus, universos scholæ Theologos, in Theologiæ certis constantibusque decretis præfiniendis errare non posse, sicut ne in fide quidem: quod eorum error, error fuisset ecclesiæ, utpote quum ad cernendum hujus generis res non alios ecclesiæ, quam Theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum ecclesiæ corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ 8. lib. disputata sunt, non est operæ pretium in hac re constituenda elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur, cum inter omnes fere Theologos constet, a meque ipso sæpe affirmatum sit, ejusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam con-

Joan. 20.

secutionem derivantur, Theologiæ proprie esse, non Fidei; nunc ita confundam, quasi Theologia & fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis Theologiæ error Fidei est, ut est revera; si eam negare sit hæresis, sequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utrique facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora releget, hanc obterere contundereque calumniam. Diximus enim, fidem, licet non immediate, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem & necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est, ut infidelitas mediate quoque circa conclusiones Theologiæ contrarias versetur. Cum autem ex huiusmodi adversis erroribus non ægrotatio modo Fidei, sed etiam corruptio sequatur; fit, ut eorum & Fidei sit indirecta quidem & consequens, sed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem ecclesia, tametsi intelligit ejusmodi conclusiones non e fide solum, sed e principiis quoque naturæ pendere: quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perspicua sunt & manifesta, negare: eum, qui illas inficiatus sit, hæreticum judicat. Sumit enim, maximaque ex causa sumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At vero si quis vel consequentiam rerum alias perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo Fidei ad colligendam Theologiæ conclusionem sumitur, certe non esset hæreticus: ut si homo indoctus, verbi causa, existimaret hanc enunciationem esse falsam, Omnis homo est risivus: unde quamvis crederet, Christum esse hominem, non ideo arbitraretur, eum posse ridere: hic profecto non esset proprie infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verum quoniam ejusmodi stultitia, quamvis per accidens & indirecte, Fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque iudicium, jure apud ecclesiam non in stultitia habetur, sed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones summæ atque optimæ, in quibus tanquam insignitæ notæ & catholicarum veritatum & hæresum contrariarum appareant. Si quis vero certiores melioresque protulerit,

ei ego magnam habebō gratiam. Quamquam erunt fortasse qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent: separatim autem in singulis si perspicient quædam, in quibus vel a communi ego opinione, vel a clementiæ & lenitatis specie discedo. Nam & præceptionum tertiæ & postremæ acerba cuipiam forte severaque judicia videbuntur. Sed is primum rationes illas expendat velim, quibus in 6. & 8. lib. usi sumus ad duas has præceptiones corroborandas: modestiam quoque ac temperamentum, quo hujus nostri judicii acerbiteratem indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deinde si tam indulgens in hujus sæculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat; obsecro videat, ne dum iudicum ecclesiasticorum animos a severitate & vehementia ad remissionem indulgentiamque traducit, non modo forum ecclesiæ relaxet, sed usque ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerantiæ explicet. Crudele est, fateor, illud, Vexat censura columbas: sed illud etiam dissolutum, Dat veniam corvis: utrum vero hoc tempore & ætate perniciosius, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de ecclesiæ doctrina parum recte sentirent, non eodem gradu esse omnes, multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attigi: sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim e concilio præsertim Constantiensi, alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandalosas, alias piarum aurium offensivas.

C A P U T VII.

De variis errorum gradibus, primumque de hæresi, & hæretica propositione.

PRIUS vero, quam istiusmodi propositionum genera notæque definio, illud explicandum est, an omnia illa ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existiment, omnem propositionem hæresim esse, quæ Fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus au-

tem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis suae multas causas reddere conantur. Primam, quod nisi ita esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset haeresis, ab alio non esset: ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Judaeum fuisse, sed Aegyptium; tunc illam propositionem haereticam esse, haeritari non potest. At si eadem inscite ab aliquo homine rustico & idiota affirmaretur, haeretica non esset. Ita fieret, ut propositio ab asserente penderet: quod, ut inquiunt, quam sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa est, a quocumque dicatur, semper erit falsa: ergo si est propositio haeretica, a quocumque illa asseratur, semper erit haeretica. Alteram causam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Judaeus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum & trinum affirmet, illa certe assertio catholica est: ergo neque contraria falsitas ex eo, a quo asseritur, haeresis sibi aut nomen, aut rationem vindicat: sed absolute & per se est haeretica, quoniam absolute, & per se cum catholica veritate pugnat. Ceteras causas vel ego non intelligo, vel certe indignas judico, ut a nobis referantur. Illa vehementior apparet, quae ab illis omittitur, quod Theologi rogati, an propositio aliqua haeretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nulla ejus, qui asseruit, habita ratione. Nova autem res esset & inaudita, si Theologi propositiones eas, quarum notae quaeruntur, designare nollent, nisi illis ante asserentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innotescerent. Hinc colligunt, omnem propositionem, quae modo est haeretica, semper haereticam fuisse: nec ecclesiam definitione sua ex non haeretica haereticam facere, sed id quod re ipsa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc sententiam Occam. tenuit, 1. par. dialogor. lib. 2. c. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 3. & Adri. 4. Senten. q. 1. de confess. & Alphonsus Castro Zamorensis lib. 1. de justa haeretice puni. cap. 1.

At auctores alii haud deteriores, mea quidem sententia (nam meliores multi credunt) ab his longe dissentiunt:

in quibus est Cajetanus 2. 2. qu. 1. 2. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Afferunt autem ad hujus sententiae confirmationem argumenta plurima. Primum est, quod Concilium Constant. distinguit propositiones haereticas, erroneas, sapientes haeresim: quas res difficulter omnino secernemus, si omnis error in materia fidei est haeresis, prius etiam quam definiatur ab ecclesia. Deinde 24. qu. 1. cap. Quod autem; & cap. Achatius, & 24. q. 3. cap. Notandum, dicuntur aliquae haereses esse novae, aliquae veteres: non ergo absolute sineque ullo respectu asserentis haeresis dici potest. Praeterea, ad haeretici rationem, quia haeticus est, pertinacia requiritur: ergo de ratione haeresis est pertinacia. Quemadmodum si coenatum non nisi vesperi intelligimus, nec coena quidem nisi vespertina intelligetur. Ac certe sicut a candore candidum, ita ab haeresi nominatur haeticus: quare qui haeresim asserit, haeticus ille est, ut qui habet candorem, est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius? verum & proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo vere, & proprie haeresim esse, qui non sit haeticus. Ad haec, haeresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest: ubi ergo nullum est crimen, nullave cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem haeresis est. Adde, quod actus fidei catholicae non est, nisi assentiamus propositioni catholicae ab ecclesia definitae: quamdiu enim res est ambigua, neque ecclesia alterutram controversiae partem praefinivit, neutrius opinionis assensus fidei catholicae judicium est. Qua ex re intelligitur, non esse haeresim, nisi quis veritati catholicae, quam ecclesia certo praescripsit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt, sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur a nomine quoque ipso veritatis catholicae alienum. Atque opinionem, quae inficias iret, divinas personas relationibus distingui, antequam esset ab ecclesia definitum, ne-

Hieron. eodem modo loquitur in 3. cap. epist. ad Tit.

nemo hæresim vocare auderet; nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi vero semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque si de hæresi proprie loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque sententia eadem verior sit: nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur: hæresis quippe flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constiterit. Cuicumque igitur hæresis nota vere, & jure inuri potest, is vere, jureque erit hæreticus: id, quod ex argumentis nunc positis quædam manifeste probant. Sed quemadmodum urina improprie sana dicitur, quod signum est sanitatis, etiam si fallax aliquando sit; sic propositio in voce, vel in scripto vocatur hæretica, quod signum hæresis esse soleat, quamvis interdum ab hæresi is, qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tum etiam cum is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, & obiecto: ut si quispiam concubitus illum primum Jacob cum Lia fornicarium appellaret, non quod re vera fornicatio fuerit, sed quod ex genere & natura talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verum scholæ Theologi, qui vocum significatus pressius tenent, nec concubitus Jacobi cum Lia fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec eadem hominis, homicidium, nisi quum & res aliena male per injuriam attrectatur, & homo inique contra jus occiditur. Maneat ergo, perpetuumque sit, si veram, & propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui peritiam non est adjuncta, & omnino cetera, sine quibus crimen hæreseos vere, & proprie non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ a Deo sunt ecclesiæ revelata, quamquam in eorum forte nos ignoracione versamur, contrarios statim errores hæreses judicamus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinus est ater: nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur, fieri potest, quod paulo post demonstraturi sumus, ut etiam

in Christiano error aliquis sit Fidei quodammodo adversus: nec hæresis tamen sit, vitium inter ea, quæ Fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) colori albo gilvus, glaucus, & pallidus contrarii sunt, imperfecte tamen: ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint, & informes, hæreseos speciem non attingunt, licet ad eam ipsam quam proxime accedant. Quia vero hæresis cum fide non solum pugnat, sed summe, maximeque etiam pugnat, sequitur, errorem tunc proprie hæresim esse, quum non Fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, si poterò melius. Si quis fidelis in his, quæ Fidei sunt, vitiose per incertiam erret, & flagitiose etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret, ad dialecticorum legem quidem Fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est: sed nisi vivus, ut dicitur, videntque pereat, hoc est, nisi prudens, volensque se a catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter, & absolute cum Fidei forma pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæstio nunc est. Sunt tamen ejusmodi errores informationes, & inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cujus speciem indirecte, ut imperfecta ad perfectam, rediguntur; quemadmodum hominis embrio homo quidam informis est, & inchoatus; at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergo si quispiam error Fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem Fidei obrepit, illico hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque Fidei catholicæ adversus, non utique, sed perfecte, absolute, formaliter. Perfecta vero hæc, absoluta, & formalis repugnantia, quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex obiecto, & genere seorsum non accipitur, nisi subjecti quoque, & voluntatis humanæ ratio habeatur. Equis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversa, varias item nominationes, speciesque sortiri? Error igitur ille, Christus non est ver-

rus Deus, tametsi in quocunque cuiusque conditionis homine Fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas Judaica est; in Pagano paganica, in Christiano hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut huiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas, & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu, ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse ejus, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPUT VIII.

Contra hæresis finitionem argumenta quedam.

1. Arg.

AT enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est. Primum Christiana doctrina, & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium libro histor. ecclesiast. secundo, cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c.

2. Arg.

Deinde, Apostata a fide, & religione Christiana catholicæ veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus.

3. Arg.

Præterea, Ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis: sine errore ergo, & pertinacia hoc crimen invenitur.

4. Arg.

Præterea, Dubius in fide infidelis est, de hæreticis cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex huiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua ejus generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat, suspensus, & incertus animi pender, nullique rei omnino assentitur; sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem

habet. Ad hæc Divus Thomas 1. par. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adjungatur: sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circuncidendive puerum, hominem quasi hæreticum judicat, non judicatura, si ad hæresim pertinacia, nimiaque illa in errore perduratio exigeretur.

5. Arg.

Adde, quod incredulitas, & duritia cordis sine petinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem, & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, Fidei catholicæ aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera, & perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurrere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit expediemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolveretur: sed quasi prætereuntes breviter, & circumscripse explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde, quis sit hæreticus error, eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

Primum igitur, hæresis Græce ab e-
lectione dicitur, ut auctor est Hieronymus in 5. cap. epist. ad Galatas, & in cap. 3. epist. ad Titum, Isidorus lib. 8. etymol. cap. 3. Div. Thomas secunda
secundæ quæst. 11. art. 1. & in 3. cap. epist. ad Titum. Græcam vero hanc vocem Latinus novi testamenti interpres interdum servat, quandoque in sectam vertit, ut ad Galatas quinto, ubi editio nostra, In carnis operibus sectas habet, Græca habet, Hæreses. Et Actorum 28. Judæi cum Paulo inquirunt, Nam de secta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicatur, Hæresim Græce Lucas dixit. Secta igitur, & hæresis eadem res sunt: sed ut secta a sectando, sic hæresis ab eligendo dicitur, ἀπὸ τοῦ αἰεῖσθαι, quod est, eligo. Deinde & illud animadvertendum, nomen

Respon.
ad 1.24. q. 3. cap.
hæresis.

1. Col. 11.

men hereseos apud Græcos veteres, & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platoniam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores contracto vocabulo heresim nuncupant sectam, & divisionem, quia quis a communi se Ecclesie fide sejungit, privatamque opinionem eligens, a catholica institutione discedit. Præterea & illud, licet sit in promptu, & multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam proprie neque heresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra (nec enim commentum, aut inventum nostrum est) sed habemus ex traditione divina: ut non nobis sic, an aliter opinandi optio detur, sed Deum quacunque trahit, retrahitque, sequamur. Tum etiam, quoniam Evangelii doctrina semper catholica, & universalis fuit, ad omnes æque pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, & veritate recte sentirent. Cum ergo heresis, & secta privatam quandam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio & eligit, & sequitur; nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec secta, nec heresis vocanda est, quamlibet Philosophorum placita hereses vocitentur. Auctores sunt Hieronymus in 3. cap. epist. ad Titum, Isidorus 8. lib. ethymolog. cap. 3. Theophylactus in 2. cap. epist. ad Colossenses. Tertullianus in libro de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem heresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim fere ab hominibus appellabatur.

Respon.
ad 2.

At verò utrum Apostasia heresis sit, magna doctissimorum dissensione certatur. Sylvester in verbo Hæresis 1. questione secunda affirmat, apostatam hæreticum proprie non esse. Sed in verbo Apostata, §. 1. & 2. secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2. 2. quæst. 11. art. 1. docet, quod apostatæ vere hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actu elicto, profitentur tamen eum character Christiano. In heresim itaque incidunt, cum desciscant a fide catholica, quam professione tenebant. At in Summa in verbo Apostata, videtur contra sentire, inquiens: Apostasia peior est

heresi, utpote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem. Cardinalis Turrecremata in lib. 4. par. 2. cap. 13. aperte confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thomæ 2. 2. quæst. 11. art. 1. & quæst. 2. art. 1. ad 3. ubi expresse dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem a termino, ad quem est motus recedentis a fide. Ac certe usu, e more loquendi sanctorum hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub nomine Christiano doctrine Christi resistit, ut Augustinus inquit 18. de Civitate Dei cap. 51. & 16. lib. cap. 2. tradit, quod Cham medius Noe filius nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam se ab utroque discernens, & inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium caput epistolæ ad Titum, Hæreticus, inquit, ille est, qui Christo se credere profitetur, sed aliud de veritate Christianæ fidei credit, quam habeat traditio definitionis Ecclesiasticæ. Et ne singulorum verba referendo prolixi, & molesti simus, Ambrosius in 3. cap. Epistolæ ad Titum, Gregorius in quinto moralium cap. 11. Beda in Lucæ cap. 17. idem cum Divo Thoma, & Augustino sentiunt: nec quisquam veterum in longissimis adversum Julianum disputationibus, eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam rejicit, nihil videtur eligere, sed penitus a fide discedere. Item, Apostasia motum quemdam importat discedentis a fide: motus autem non habet speciem a termino a quo, sed a termino ad quem. Cum ergo apostata ad Judæorum superstitionem, & errorem accedit, Judaicæ infidelitatis reus est: cum verò ad paganismum, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut apostasia, si heresis est, duabus speciebus ejusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philosophatur, cum ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, sed ad eam redigi, & reduci, ad quam apostata accessit. Nam ex eo quod recessit a Christiana fide, apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quandam aggravantem, juxta illud: Melius erat eis non cognoscere viam

justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti. Quo magis eo miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomæ, rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Unum est, quod hæreticus homo per multiplicationem hæresium hæreticus esse defineret. Nam si in aliam & aliam hæresim quotidie laberetur, quousque totam prorsus desereret catholicam fidem, jam ex hæretico per augmentum hæresium, priore nomine amisso, apostata fieret. Alterum argumentum est, quod pœnæ in jure adversum hæreticos decretae apostatas etiam comprehendunt, id quod non esset, si illi non essent hæretici: quum nulla lex canonica sit, quæ in hujusmodi apostatas animadvertat, nisi in hæreticis contineantur. Postremum argumentum gravius est multo, quam cætera, quod Bonifacius Octavus apostatas hæreticos esse definierit in hæc verba: Contra Christianos, qui ad ritum transierint Judæorum, erit tanquam contra hæreticos procedendum.

Sed primum argumentum non est difficile eludere. Quamlibet enim hæreses cumulentur, si Christum homo ille generaliter profitetur, & sub Christiano vocabulo ejus fidem impugnat, hæreticus semper erit, apostata non erit. At ubi primum & Christi nomen, & totam omnino religionem deserere instituerit, apostata fit, & nomen hereseos amittit, non per hæresim superioribus adjectam, sed per apostasiam novam, quæ heresis non est, sed majus aliquid heresi. Quis autem dubitat, minora per majora aboleri, & nominibus commutatis priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, & nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensoris vertitur, & scientia illa prior, fidesque & fidei nomen eluitur. Incontinens, incontinentiis sæpius iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evanescit, aut certe in gravius aliud permutatur. Quapropter nihil est admirandum, si asserimus, hæreticum per apostasiam, quæ novum crimen est, ab hæresi separatum, multoque gravius crimen, quam hæresis, antiquum nomen amittere, novum comparare: præsertim quum hæreticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium: leprosus item, qui dum

rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ se ferens, veritati resistit: fons denique & nubes sine aqua, arbor autumnalis, sydus errans, quæ omnia aquæ, fructus, lucis speciem obtendunt. Cum ergo hæretici nomen generalem quandam Christi professionem connotet, non est absurdum, si, cum connotatio abest, absit quoque hæretici vocabulum. Quemadmodum si quis cœnam ad sequentem diem variis poculis quam maxime possit, varioque item sermone produxerit, cœna jam illi mutato tempore in jentaculum, aut prandium etiam convertetur, nec proprie nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum vero argumentum ita refellitur. Non est dubium, quin apostatæ in pœnas hæreticorum incurrant. Id quod ab ineunte Ecclesia perpetuo servatum est, quemadmodum ex Cypriani opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes Ecclesiæ leges a juris voluminibus petendas esse existimant, in quæ vel Raymundus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sane quam plura congeffit. Hinc enim Cajetanus noster præceptum jejunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ passim circumferuntur, non apparet, vix potuit constituere; eodemque labore, pene confectus est, dum legem quæret, qua clerici monasticam religionem professi, ad divinas præscriptas preces exolvendum astringerentur. Multæ sunt, mihi crede, Ecclesiæ leges, quas non scriptura, sed usus inseruit. Nec conciliorum, atque pontificum scripta omnia juris contritum volumen completitur. Apostatarum ergo pœnas ante Bonifacium Octavum mos Ecclesiæ præscripserat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in capite resolvit, definiens, non aliter adversum apostatas, quam contra hæreticos procedendum. Verum e Pontificis verbis, & definitione non habetur, apostatas hæreticos esse. Nam illa particula, Tanquam, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem affert. Cujus rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris, & profanis literis obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Exod. 7.

2. Pet. 2.

de hæ. in 6.

Matth. 7.

Illud

Respon.
ad 3.

Illud porro testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ Theologi, jurisque periti etiam terunt, Hieronymi non est, sed a Magistro sententiarum acceptum Divus Thomas, ceterique deinceps, ut solet, usurparunt. At si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostaseon vocabulo accuratius relegatur, Divus Hieronymus in ea potius sententia est, ut existimet, e sensu, non e verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cum ita loquitur? Ab Arianorum præfule & Campensibus trium hypostaseon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici judicamur. Et multa alia posterius ejusmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta, & sana intelligentia a crimine hæreseos, timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarii Hieronymus legerat: de intelligentia hæresis, non de scriptura orta est: & sensus, non sermo fit crimen. Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæresis suspicionem incurrere fortasse possumus, in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est infidelitatem, cujus species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item veritati nihil contrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores, & judices juris fictione, & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur; dicta, factaque externa, quæ hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadvertunt, ac si interius a fide, & religione descivissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet, Rerum quippe signa, & imagines rerum sæpe nominibus appellantur. Quomodo pro-

verbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari, Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis. At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est ejus, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei, & religionis judicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum, ac factorum judicia faciant. In factis sane, quæ ipsa per se tetra, ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Judaico circumcidentem, aut idolo, demonive sacra facientem pœnis hæreticorum mulcent. Tametsi non sum nescius, viris & Theologiæ, & juris peritissimis placuisse id, quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici, aut apostatae, nisi juris fictione, & præsumptione probabili; judices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiose nimis, ac diligenter inquirent, num re vera ex interiori infidelitate proficiscantur, & prodeant. Quod si constiterit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus scelera patrata, perfecta que fuisset: tunc illa non tanquam hæreses, sed leviori animadversione punienda. Verum, quum verba quantumcunque inordinate prolata, sæpe a crimine hæreseos, nonnunquam etiam a crimine omnino vacent; in eorum sensu, & mente investiganda adhibeat judex licet diligentiam vel maximam: sed si in verbis perversis, & inquinatis recta sententia dicentis appareat, sanaque & munda fides, admonendus est homo, corripendus, terrendus quoque: elementer tamen, moderateque mulcendus. Interdum vero dissimulante est vel tota pœna mortalium inficitæ, & imbecillitati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit: ut quæ afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc ut a præfenti instituto aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt, atque ad hoc tempus, & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodare explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene quam potero, adhibebo.

Controversantur ergo juris periti, atque

Respon.
ad 4.

1a Enchir.
c. 17. & 19.

que Theologi, an dubius in fide hæreticus sit: itemque similiter (eadem enim quæstio est) dubitare de una qualibet catholica veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primum videtur ostendere. Deinde & Augustini testimonium illud, Errare est, verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, siue falsum siue verum sit. At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait ambiguum non habet: quod si habet, fides non est. Hæsitatio igitur istiusmodi error est cum fide pugnant. Quare si pertinaciam habeat adiunctam, procul dubio est hæresis. Præterea, concilium Viennense doctrinam omnem aut temere asserentem, aut verentem in dubium, quod substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquam erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobatur. Non igitur ille solum errat in fidem, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsum insuper illud caput, Dubius in fide infidelis est, in titulo de hæret. cæteris omnino capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos esse, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis: at fides in baptismo suscepta, nisi per hæresim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei est constans & certa firmitudo: vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: est ergo fidei saltem indirecte contraria, atque adeo est hæresis. Ea enim re error adversus theologicæ conclusionem hæresis est, quia fidei est indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, hæreticum censent: Nam si ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse: Modicæ, inquit, fidei, quare dubitasti? Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam.

Alii vero auctores etiam ipsi eruditissimi contra sentiunt, dubitationem in

fide fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæresim autem fidei esse contrariam positive: sic enim scholastici loquuntur: itaque dubitationem non proprie esse hæresim; etiam si homo prudens videntque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est divi Thomæ testimonium prioris ad Corint. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis privatae disciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhæSIONem: unde colligit, hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam, & pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. 5. epist. ad Gal. & in cap. 3. epist. ad Tit. inquit: Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Atque August. libro de utilit. creden. ad Honorat. cap. primo: Hæreticus, inquit, est, qui falsas opiniones vel gignit, vel sequitur. At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæSIONem, nec alterutram quæstionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat assensum nec dissensum, non adversatur fidei contrarie: nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis error est Catholicæ veritati contrarius: error autem assensus est, vel dissensus falsus: cum ergo hæsitatio nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides vero & hæresis duo sunt extrema summe maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem Catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En causæ, quibus auctores sane nobiles moveri solent, ut isto modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quo minus in sua sententia persistent. Etenim cum primum illis obijcitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquit, tripliciter accipi potest: uno modo secundum pyram & simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis

24. q. 3. cap.
hæresis.

24. q. 3. cap.
hæreticus

Adrianus
quodlib. 2.
Gabr. 3. d.
23. q. 2. Ar-
chiep. Flor.
3. p. tit. 23. c.
fin. Joa. An-
dr. & Pa-
nor. super 1.
ca. de hære.
August. de
Ancho. in l.
de potest.
eccl. vid.
Tureer. l. 4.
p. 2. cap. 12.
Masth. 14.

ex hoc solo, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit sanctus Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. in his, qui nihil audierunt de fide, non habet rationem culpæ, sed magis poenæ. Secundo capitur infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditæ fidei, vel etiam contemnit ipsam, & in hoc proprie, ut eodem loco D. Tho. affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adhærendo: quomodo Stephanus Papa loquitur in illo cap. 1. de hæreticis. Tres vero infidelitatis species ejus esse intelliguntur, quæ proprie fidei contraria est, hoc est, non primo aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum esse interpretantur, si aut affirmant incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, hunc proprie non errare: nisi forte is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quum sagittam quidem non jecerit, collineaturus tamen si jecisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ii modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quod fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet; qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie & errabit, & erit hæreticus, nempe cum non habet firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinationi conjuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut afferendo aut inficiando, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit; cum non sit contrarie & positive infidelis, quantum est infidelis negative, aut etiam

privative, eo quod fides sine ullo errore & abjecta omni formidine & cunctatione vera esse intelligitur: si autem formidinem aut cunctationem habet, fides non est.

Quod vero ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modo non est contra hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicæ inimicam synodus reprobasset, ne quispiam putaret, dubium, atque assertionem eodem gradu, & loco habendam esse subjungit: Definens, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumperit, quod anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus. In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse a concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodo, qui ejus rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causa existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei Christianæ, non consummate & absolute, sed imperfecte & inchoate: nam & suo quodam modo colores medii albo inimici & contrarii sunt, & non solum color ater extremus. Quæ ex re satis intelligitur, hæitationem meram sine assensu, atque dissensu, neque errorem proprie esse, neque Fidei omnia ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud, Dubius in fide infidelis est, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum vere esse, sed juris fictione esse. Id quod secundum ejus tituli cap. ostendit: Qui alios, inquit Leo, cum potest, ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. At qui hæreticis favent, & in eorum errore connivent affectu illicito, non errante intellectu, hi juris quidem suspitione hæretici sunt, vere autem & proprie non sunt. Error, Innocentius ait, cui non resistitur, approbatur, & veritas quum minime defensatur, opprimitur. Quid ita? nec enim caret scrupulo societatis occultæ

83. dist. 22.
Error.

qui

qui manifesto facinori desinit obviare. Et Gregorius, Consentire, inquit, videtur erranti, qui ad rescanda, quæ corrigi debent, non occurrit. Nec Stephanus Papa, cuius decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempe docere volebat, quibusnam rebus fides habenda sit, & inter cæteros eos a testimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirum in fide sunt. Hos enim Pontifex jure & infideles esse sumit, & in testimoniis ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eo forsitan spectat, ut ex illius sententia homines hæretici judicentur, sed eo potius, ut fidei iudices intelligant, quosnam sint in causa fidei testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversum Christianos testificentur, sive infideles veritatis ignoratione, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At cum, qui non infirmitate, sed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & si habet, actus fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, hujus opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac ceteri omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate excluditur, sed clara etiam visione. Quum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin & per hæresim perfecte contrariam, & per dubitationem, & opinionem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimvero, quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippe theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fidei adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quamdiu dubitat, errorem assensionemque non habeat. Qua ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admiratur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus

nescire fateatur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? satin hoc est, ut de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? Mihi quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem Metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim assert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eundem nullum omnino errorem habere fidei vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verum etiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquam verisimile sit: nisi velimus hominem quempiam fingere hærentem ad omnia, & nutantem, cui universarum rerum infinita quæstio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Verum pone hominem ejusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter profitetur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiæ auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia definitum est, si illi ostendas aut ecclesiæ definitionem aut scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abjicere, aut credere, ecclesiæ, scripturæque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitacionem pellent. Merito igitur ecclesiastici iudices & Theologorum, & juris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes hæ-

Respon.
ad 5.

In ep. 172.
ad Glori. &
Eleus. &
de civ. Dei
l. 18. c. 51. &
cont. Ma-
nich.

2.2.q. 2.6.2.
& q. 11.2.3.
& 1. Cor.
11. lect. 4.

1. Tim. 6.

hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitarint. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maxime hæreticum perficit, quam brevissime explanandum est.

Quod autem hæresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum queritur) non est difficile ostendere, tum communi omnium & Theologorum, & juris peritorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino referuntur 24. quæst. 3. cap. Dixit Apostolus; & cap. Qui in ecclesia. Idem colligitur ex cap. Damnamus, de summa Trinitate: non enim tanquam hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumperit: præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. uni. de summa Trinitate in 6. illi censentur hæretici, qui præsumperint, aut temerario ausu asseruerint, &c. Et in Clement. de summa Trinitate apertius: Quisquis asserere pertinaciter præsumperit, &c. Divus quoque Thomas tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbitretur, hæresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam, ut explicatum est, hæresis Græce ab electione dicitur. Non est ergo hæreticus, nisi qui videns, & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Utitur deinde illo Apostoli testimonio: Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ &c. Qui ergo ecclesiæ doctrinæ resistit, atque ideo est pertinax, is dumtaxat hæreticus habendus est. Præterea, hæresis, ut supra quoque diximus, fidei catholicæ maxime, ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta consensione firmetur. igitur nec hæresis absoluta, & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in hæresi contraria insit pertinacia falsitatis. Sed bene habet, quod in hac re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabi-

les essent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem: communi tamen omnium sensu ea finitionis particula comprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addubitatum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam, quam decet animo pertendens: (hæc enim minutula nimisque depicta libentius omitto) perspicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde, nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicus tenet, arctèque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo: Pertinax est, qui id tenere pertendit, quod debet dimittere. Cui finitioni illa vel finitima, vel certe eadem; Pertinax est, qui in errore persistit, quem deferere tenetur. Facillime dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quæ errori adjuncta facit hæreticum, plures sane in hæreticis habebuntur, qui hæretici non sunt. Primum enim si error contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, sive fidei contrarium esse videam sive etiam ignorem. Errant quippe illi vehementer, qui ignorationem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias vetita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignoratione versetur, errores fidei contrarios simpliciter, & absolute evitare debet, si eos nondum habet, & si habet, destituere. Itaque si in eis perstat vel ignorans, id nimium tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthæc missa faciamus, quæ tenuius differuntur, quam ut quis ea possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facile vel imperiti comprehendunt. Enimvero, cum homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei iudicibus, vel a theologis insignis cujuscumque academix, vel ab amicis etiam eruditis, & piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimium perstat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbi ejus definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei

fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, ejusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesie esse contrariam, sed aut Episcopum, aut Inquisitores (sic vulgo appellantur) aut Theologos academice falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quæ dicta sunt, perinacia illa innotescere, qua hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinacie insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei hujus quosdam notas septem, alios duodecim, alios etiam viginti edidisse pervulgatum est. Et cum signa ex illis quædam dubia sint, potest accidere, ut aliquod signum dubie datum pro certo a fidei iudicibus sit acceptum: ita fiet, ut pertinax is, & hæreticus iudicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc & similia tractant: jurisperiti, quatenus tenere manu res possunt, theologi, quatenus ratione, & intelligentia: exponamus primum ad theologorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinacie hujus signa, notasque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

Resp. ad
1. confirm.
5. argum.

Ratio igitur hoc theologie postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda: Ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore persistit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesia iudicaretur, quæ ex uno actu quantumvis brevi vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tanquam si essent hæretici, iudicare: nequaquam iudicatura, si crimen hæreseos diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum si quis sciens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interpoluerit, apostata vere & jure ab ecclesia censebitur: ergo & ille hæreticus iudicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnaverit, etiamsi repugnantia illa diutina & longinqua non fuerit. Præterea, ut Fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæreseos adversa

actio diuturnitatem sibi erroris vendicat & requirit. Illud rursus ratio theologie docet, hæreticum eum esse, qui volens unicuique dogmati assentitur, tum etiam cum intelligit ecclesie Fidei esse contrarium: Ut si quis postea, quam illi constat, rem, quam credit, vel sacris literis vel ecclesie aperte definitioni refragari, sui adhuc juris sententiæque sit: hæc scilicet vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Cæjetanus demonstravit. Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesie communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notiones. Confirmat autem hoc vel maxime præclarum illud Augustini testimonium inquiringis: Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholice Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit. Præterea qui sic tenet errorem Fidei contrarium, ut non sit paratus ab ecclesia corrigi, sine dubio est hæreticus, ut August. idem in epist. ad Gloriam & Eleusium affirmat. Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ Fidei, & adhuc in ea permanet, hic non est paratus ab ecclesia corrigi, cuius videlicet auctoritatem rejicit & contemnit: verum igitur crimen hæreseos admittit. Qua ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticum facit, semper solumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id vero nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria sententia hæret. At qui opinionem suam intelligit communi ecclesie sensui & Fidei repugnare, atque in ea persistat nimis, profecto ille in privata sententia perseverat: vere igitur est pertinax: imo hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolute cum Fidei constantia pugnat, atque adeo sola ea simpliciter hæresim conficit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum est, fides

2.2. qu. 11.
2. 2.

1. 4. cont.
Don. c. 6.

24. q. 2. c.
Dixit Apostolus.

Glos. in extr.
Cum inter non-nullos.
Jo. Gerf. 1. p.
Alphab. 14.
Turrecr. li.
4. p. 2. c. 16.

des ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem; sic & hæresis contraria omnino electione consummabitur ejus, qui adversante catholica fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Ecquis enim eo pertinacior esse potest, quem de suscepta causa propositaque sententia nulla ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, & proprio judicio condemnatum, quia suo arbitrio ab ecclesiæ institutione discessit, quæ discessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa confectaria sunt. Primum, si dogma aliquod nondum est certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existiment, a Deo esse revelatum; peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum & doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque obstinatione quadam sententiæ repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tametsi impudens & vitiosa est, non tamen in ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despicit, ac pro nihilo putat.

Illud deinde confectarium est: Si certum exploratumque sit, dogma unumquodlibet Fidei veritatem esse, qui ignoraverit ejusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, & quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursus, quibus Fidei cognitio concessa est, a viris demum doctis & piis, placitum suum præfracte nimis obstinateque defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, & quibusque hujus generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnum notam hæreseos habebit, quia (dicendum est enim sapius) pertinacia ejus nondum cum Fidei veritate & ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententia, qui & fallere & falli possunt. Recte igitur D. Thomas asseruit, eum, qui paratus est corrigi secundum ecclesiæ determinationem, hæreticum non esse: quia non ex malitia errat, sed ex ignorantia. Quod de crassa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata est, hæc non tollit, quin peccatum sit ejusmodi, cujusmodi

esset, si a sciente & vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de industria commonitionem ecclesiæ doctrinamque declinat. At qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitatus est & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravate feret, quin ab ecclesia corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verum nostris hisce documentis illud in primis objicitur, quod error iste ignorantie vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem episcopi docti, prudentum judicum, Theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres vero solum esse infidelitatis species, Divus Thomas definivit. Cum ergo crimen ejusmodi nec Paganismus, nec Judaismus sit, erit profecto hæresis. Adde, quod si quis ex ignorantia vitiosa & supina hominem occideret, vere & proprie homicida esset, in easque penas incurreret, quæ fuerint homicidis a jure præscriptæ. Eadem vero causa subest in eis, qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassa post susceptum Christi baptismum, errorem habuerit Fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujusmodi ignorantia proficiscitur, simpliciter & absolute, & volentis est & consentientis: poterit ergo excusari quidem, ne tam gravis culpa sit, non autem ut hæreseos culpa non sit, & ejus omnino generis cujus esset, si a non ignaro proficisceretur. Adde etiam Divi Thomæ testimonium in hæc verba: Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ ecclesia sollennizat, & quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad Fidei disciplinam, ut quod Isaac fuit filius Abraham, non judicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur. Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hac nostra doctrina pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed & Chrysostomus videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum, Cum modestia corripientem eos, qui resistunt

Objectio

2.

1. Cor. 12. lect. 4.

Hom. 6. in epist. ad Titum. 2. Tim. 2.

Ad Tit. 3. lect. 2.

Tit. 3.

sunt veritati, &c. de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

Respon-
detur o-
bjectis ar-
gum.

Quibus argumentis breviter ita respondeo. Diximus supra, dupliciter aliquod peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe, altero modo materialiter & reductively. Dent mihi latini veniam, precor, si verba minus latina usurparim. Sic a dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embrionem in ejus specie animantis, cujus gratia a natura paratur: poni, inquam, non per se & proprie quidem, sed per accidens, & quasi improprie. In moribus itidem quedam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & ea proprie per se, & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, & ejusmodi ad speciem & genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur: nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ, ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

Ad 2.
argum.

Illam alteram difficilior est, ubi quaeritur, cur qui hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo poenas homicidii contrahit, si ejus ignorantia est in vitio: is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos vere patrat, nec in poenas hæreticorum incidit. Quæ sane quaestio ita solvitur. Non est hæreticus, nec Theologorum, nec Jurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit: nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est: sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedicata opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus,

si frequentem eundemque proprium huius usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine & notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est, Excommunicamus omnem hæresim extollentem se adversus catholicam fidem. Non errorem ait, extollentem se adversus episcopum, non adversum Inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salamanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catholicam fidem. Hinc etiam illud: Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ. Non dixit, Sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed Domini nostri, &c. Quod si vel in divinis libris, vel in ecclesiæ doctrina non acquiescit, hæreticus est: quamvis non sit nec ab amicis, nec a Theologis, nec a fidei iudicibus admonitus. Contra vero, si horum omnium repudiatis & monitis & præceptis, sermones tamen Dei & ecclesiæ non industria repudiat, sed ignorantia, hæreticus non est. Nec vero eadem causæ subsunt, ut cætera vitia, cum ex ignorantia crassa supinaque prodiderint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem data opera occidit, sed qui injuste occidit, quamvis animi perturbatione, aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam Div. Thomas vel prudenter Fidei iudices admonet, idque illis præcipit, quod non suspicari modo, sed sumere etiam atque existimare debent: vel non putat ea, quæ in omnium catholicorum ore versantur, ab ullo omnino fidei ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit: vel de hæresi imperfecta intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter hæreticum facit, sed quodammodo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex 1. par. supra scripsimus.

At Chrysostomus a nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cum doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus, nec alius quisquam hæ-

De hæret.
ca. Excom-
municam.

1. Tim. 6

hæreticum proprie vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verti in quæstionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tamen in vitio est, non tamen est hæresis: quia non est malitiosi error, sed ignorantis. Quod si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinate pugnaces sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum iudices fidei videntur sequi, cum in universum jubent, hæreticos vel omnia fraterna correptione denunciari. Quod utique præceptum vulgo datum prudentia plenissimum est: quanquam non omnium hæreticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausæ sunt veritati, ut ab amico præsertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri: paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conjunctissimorum, qui & prudenter intelligent, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare. De quibus non valde obfirmatis Paulum quoque ad Timoth. loqui, haud absurde intelligimus. Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus & amicus, hac periculosissima ætate, ubi hæretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existimaverit, hæreticum esse ex animo convertendum. Non enim propter conjecturas aut verosimiles, aut etiam probabiles, rem tantimomenti debet periculo exponere: præsertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine hæresis intenta correptio. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesia comperit, inter Judæos præsertim uxores potius corrumpi a viris, prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic Fidei iudices, quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint, de denunciando

hæretico quamvis occulto, fraternæ correptionis legem a Christo præscriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturæ juribus legislator repugnavit, cum sapientissime edixit: Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, & serviamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui; non parcat ei oculus tuus, ut miserearis & occultes eum, sed statim interficies, &c. Deut. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Nec operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint: quod qui fateatur, qua hunc ob-
Ad 2. confir-
mat. 5.
jurgatione, aut quo potius convicio a argum.
tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdius dici quicquam, quam ministros primos Evangelii ad unum omnes, non a fide modo alienos, verum etiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiunt, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitia, nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse? Aperte illis Dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamen ipsi, ut Lucas
Luc. 11.
ait, non intelligebant, quæ dicebantur: & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cujusmodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, inquiens, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur: sed falli poterant tamen. His ergo non credentes Apostoli quidam & multis & incorruptis testibus, duri erant, incredulique etiam erant; at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum & Christum ejus. Quocirca Christi discipulos hæreseos insimulare, stultitiæ est manifestæ, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, recte & dicta & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticus constituatur. Primum errorem habeat oportet. Deinde

S. Tho. 2. 2.
q. 33. ar. 7.

de ut is error catholicæ veritati contrarius sit. Tertio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quarto errori pertinaciam adiungi, non quamvis, sed quæ cum certa Ecclesiæ regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam Fidei professionem in illo, qui Christo se credere profitetur.

Hactenus Theologis nostris attenuate pressequere finivimus, quidnam hæresis sit, unde illis statim perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda, & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam hæresim, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cum vox scriptumque ipsum, ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas Fidei iudicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus judicare. Nam Theologi quum compertum habuerint, propositionem aliquam Fidei catholicæ esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, hæreticam illam esse: quoniam interdum de rebus ipsis nude positæ ex genere naturaque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in iudicium fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cuius ab eis nota queritur, Fidei aperte adversetur. Cum autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus proscripta & damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria; non videtur esse bene consultum multorum infirmitati & innocentia, nisi fidei censores iterum atque iterum admoneantur, ut diligentissime errantium iudicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque porrius, an eam pertinaciam habeant, quæ supra studiose nobis & sedulo diffinita est: quod in hac re vel maxime Ecclesiastici iudicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi rite justeque ferendam, hæresim ipsam suspitione attingisse, sed com-

prehensione quadam opus est, ut sine errore de erroribus judicetur. Nisi enim illos iudex quasi manu teneat, præceps fere erit temerariumque iudicium. Quod si in causa sanguinis id civiles leges præscribere, ut probationes essent luce meridiana clariores: ecquid fieri oportet ab Ecclesiæ iudicibus in eis causis decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familiæ præclara & sempiterna existimatio? Age ergo normas præstituamus, quibus Ecclesiæ iudices tuto in hæresi dijudicanda uti possint.

CAPUT IX.

Regule tres, ad quas Fidei externa iudicia dirigenda sunt.

PRIMA formula in promptu est, ipsius contra se errantis testimonium, quod in omni foro exploratum est admissi criminis argumentum, præsertim si crimen suum reus sua sponte & voluntate testificetur. Tamen ea etiam confessio, quam a reo iudex quæstione ac tormentis exprimit, secundum leges tum civiles, tum canonicas idonea est ad faciendam in externo iudicio fidem. Sed de toto hoc & confessionis & quæstionis genere commodius non a jurisperitis solum, verum a quibusdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quam ab ullis Theologis ulla in schola, disputatur. Nec vero quempiam velim in eum sensum formulæ hujus verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortasse vim, & naturam nescit, hæresim ipse sit suo iudicio æstimaturus, illumque secuturi in sententia iudices. Sed ita accipi oportet, ut reus cum factorum atque dictorum suorum, tum propriæ conscientia atque animi testis contra se sit; iudices ex factis, dictis, mente, ingenioque illius hæresim deprehendant, cuius notionem ante oculos positam habere in omni Fidei religionisque iudicio debent. In hominem præceptor olim meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hæreticum esse. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum esse arbitraris? Respondit se tenere contra Catholicam fidem. Hic ille urget: An tu credis catholicam fidem falsam esse? Mi-

Minime gentium, inquit iste: adeo enim me hæreticum existimo, hoc est, errantem, & a veritate alienum, quia contra fidem catholicam sentio. Jam præceptor risum continere non valens, abi stulte, ait; eo enim minus hæreticus es, quo magis te hæreticum opinaris. Salva quippe res est, si tunc errare te sentis, quum Fidei catholice repugnas. Sic hominis stultitia est non tam Theologiæ rationibus, quam prudentiæ manibus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquando contigit, ut a Judicibus Fidei errores nescio quos denotandos acciperem, certe hominis ejus errores, ut postea comperi, qui judicium nec jussu, nec accersitu ad tribunal venerat, sed sacerdotis cujusdam suasu, & consilio, quem penitentiae administrum habebat. Sponte igitur, suoque judicio hæreses adversum se plurimas (sic censebat) excipiente notario, prodidit. Ad me ergo itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos, variosque contempsi, cœpi mecum ipse attentius cogitare, quisnam eorum auctor haberi posset. Quicumque porro is esset, partim ex Arii, partim ex Macedonii, partim ex Vvicleffi, partim ex Lutheri fontibus, quasi quosdam deduxisse rivulos videbatur. Crederes eum assidue in omnium hæreticorum lectione versatum. Quod si ulla esset rerum consequentia, & connexio, errorumve compositio, & coagmentatio aliqua, mihi quoque injecta esset ista suspicio. Sed cum cernerem, in tanta errorum copia non complexionem esse, non vinculum, insanie hominis potius, quam hæreseos venit in mentem. Noli itaque de erroribus judicare, nisi prius auctoris ingenium, & judicium explorassem. Ergo judices rogo, num copia sit videndi hominis. Ajunt esse: Nam datus erat in custodiam, & conjectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parum sana mente esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas longum esset commemorare: probavi ita se habere rem, ut ante ego cogitarem. Vix tamen a judicum animis opinionem infixam potui divellere. Sed vici tandem, & persuasi, atque, ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque sponte confessum, suoque judicio convictum, in parentum do-

mum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pœna vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, ut Theologi præcipiant: sunt tamen ea cognoscenda: pertinent enim ad eum usum, quem juris prudentes sunt e locis theologicis habituri, de qua re hoc libro disserimus. Reliqua deinceps persequamur: nam formula hæc tantum attingenda fuit.

Alteram Divus Thomas protulit in prima parte, & in priorem ad Corinthios epistolam. Ea est hujusmodi: Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certo pertineant, tunc judices tuto de hæresi pronunciabunt. Ut si, exempli causa, homo quivis etiam de media plebe, aut neget Christum cruci suffixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum; aut aiat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo præmio justos a Deo affici, nullo supplicio improbos, & cætera similia. Item si vir in schola Theologiæ diu, multumque versatus contendat, Spiritum sanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus ejusdem duo esse principia; aut non esse tres penitentiae partes; aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligare; aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdote, aut quicumque ejusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad Ecclesiæ communem fidem attinere, præsertim si in schola, ut dixi, per diu se se, ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque a judicibus per remissionem nimiam, aut magnam certe ignorationem erratum. Nolo enim suspicari, Fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt ante hos paucos dies Theologi quidam habiti doctissimi, in iis erroribus deprehensi: quos & Lutheranos esse proprios, & Ecclesiæ communi Fidei adversos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abjurare, quasi suspecti de hæresibus, non convicti. Cum tamen, si hæc non dico ad rhythmicorum, aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendiculum communis juris, & vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilius erat, procliviusque judicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritros,

quæ ne rustici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoratione versentur. Equis autem credat, viros theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum inscios & rudes, quæ Theologis universis notæ, & pervulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, subscribere: ut in hac quasi imagine & huius præscriptionis regula illustrior appareret, & admonerentur quoque futuri iudices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & molliem, clementiam, & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & reis & iudicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo fit, jure fieri putant. Sed quoniam jam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent & invidia, non putavi ejusmodi errores traducendos: quos si contestatos & consignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed vivos etiam iudices viderer maledicta conferre. Quamquam forte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, jurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicum monitiones præceptaque despexerint. Ante hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minime ignorant, opiniones suas contra fidem Ecclesiæ venire. Ipsa vero omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro una monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter Ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est, quam si sexcentas aut Theologorum, aut iudicum contempsisset. Ac de secunda quidem regula hætenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cuiuspiam errantis pertinacia dubitant iudices, duæ res illis sunt accuratius transigendæ: quarum una Theologorum propria est, altera cum Theologis jurisperitorum etiam communis. Priorem ergo a Theologo jurisperitus mutuabitur, posteriorem autem suo sibi jure vindicabit. Primum igitur a sapientissimis Theologis illud explicatum, diffinitumque habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica aperte pu-

gnet. Nam una ex hac parte dupliciter hæreseos iudicium excludetur: vel quia incertum est, dogma illi errori contrarium catholicæ Fidei veritatem esse; vel quia repugnantia erroris ejusmodi, & catholicæ veritatis obscura est, & in opinione posita. Ut si, verbi gratia, olim negaret quis, epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo illam esse canonicam, & de auctore epistolæ quæstionem moveat, non de auctoritate; sunt Theologi qui sentiant, hæresim illam esse. Ego vero nisi Ecclesiæ definitio obstarer, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modo sciamus librum esse canonicum. Quocirca sive Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius epistolæ auctorem quispiam dixerit, si solida ei est fixaque & constans epistolæ auctoritas, non continuo Christi fidem everteret. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit explorata cognitum, an Fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebr. epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal Fidei tunc referretur, criminis fortasse quidem iudicium fuisset, sed hæreseos iudicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos agere, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, Fidei dogma est longe certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei & charitatis infusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt: sed quia ea pugna, tametsi valde probabiliter apparet, non tamen est manifesta ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas & impudentia notanda: hæresis ne suspicanda quidem ante sacri Concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod a Theologis sunt necessario accepturi, non a quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui scilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologiæ locis certi ac firmi sint, qui contra probabiles & non necessarij, tum argumentorum Theologicorum frequenti atque expedito usu facile quoscunque errores deprehendant, qui Fidei catholicæ dilucide refragentur. Altera erat res, ut iudices diligentem navent operam, quo illis errantis pertinacia pateat. Quæ si in dubium for-

Si forte interpretanda est sententia. Bart. l. Tutor. ff. de usufructu. tit. & Felini in rubrica de hæreticis. & Card. in Clem. 1. de sum. Tr. qui sententiunt. Episcopi & inquisitorum admonitionem esse legitimam, ut qui eam contemnit, hic pertinax censetur.

fortasse vertitur, & neque ex ante aut dictis aut factis, neque ex errantium statu, & conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendent, quam si erranti certum signum catholicæ ejus veritatis ostendant, cui error istius contradicit. Ut si proferatur apertius aliquis scripturæ locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans Apostolicæ sedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus & catholicæ veritates, & contrariæ omnino hæreses dijudicantur. Quod si huic signis notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantie probabilissimum: sin repugnaverit, argumentum erit pertinaciæ certissimum: præsertim si nec ingenii nec doctrinæ expertus sit. Nam si adeo rudis & imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis ejuscemodi pertinacia innotesceret. Certe si quæ est crassa pinguique minerva describenda formula, ea erit sententia Ecclesiæ communis, fideliumque consensus & conspiratio eadem: quibus si iste adversetur, tum etiam cum videt contra se venire omnes, pertinax atque adeo hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragrarè terrarum, & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliqua, nec diligentia & inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu judicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione & demonstratione singulorum ignium, sed significatione potius & ratione declarare; cum quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio: sic in fidem Ecclesiæ ille erit pertinax, qui fixæ provincie aut civitatis fidelibus universis in Fidei sententia repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertie nostræ: inepti enim sumus, ut hebetes ac rudes ad regulam & lineam exigamus. Hæc vero omnia, quæ in hac postrema constituenda regula diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recta fortasse erunt: sin perpendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quæ-

dam fortasse non recta. Quid enim in tam inæquabili & rerum & ingeniorum varietate præscribere nos possimus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum conjecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant, quæ si cognoscerent, non egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, qua deum via ac ratione utrique & theologo & jurisperito internoscenda, mihi jam satis superque dixisse videor.

CAPUT X.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, & temeraria, & scandalosa.

DEinceps, ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est: ut nunc etiam verum id esse comprobe, Quot homines, tot sententiæ. Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, unde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & cæterorum genus commune sit, quæ videtur esse ejus nominis propria significatio. Ecquis enim credat, quicquam aliud esse propositionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest: id quod statim plarium faciam, si verba patrum adscribam. Compertum est, inquit, ex præfatis articulis plures esse notorie hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensivos, nonnullos temerarios. Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quocunque errore communiter sumeretur. Jam enim recte quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes: quod quam sit ineptum, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea pro-

positio ab hæretica secernitur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis; sed tanquam una erroris species ab altera: quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsan dictum oportuit, sed doctrina fera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus reservata sit: Constituendum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quædam enim sunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublati, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti, non solum catholicas, sed Fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicæ & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet everfis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in huiusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi fidem obscurari, non extinguui, infirmari, non perire. Has ego nunquam Fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ Christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quam generales; Fratres non teneri labore manuum victum quærere, sed licere eis esse mendicos: & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholicæ vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicent, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholicæ adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum fermoneque majorum, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem sejunxit ab habitu, cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit. Virtus quippe, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla, quæ sunt prope innumera, referamus, illud est passim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cum omnium animantium communis sit, interdum pro his solum accipiunt, in quibus nihil aliud, quam vis animantis apparet. A qua

consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animale hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accurate eorum voces expendamus. Ex quibus facile intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas fuisse divisas, & inferiore quodam gradu, quam hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quiddam quam aperta hæresis, & catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus suis quicquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quum vero in hunc sensum & vulgari consuetudine alliciar, & compellar majore Philosophiæ ratione, facile me patior in eum adduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est & propositionis erroneæ alius item gradus. Quum enim veritas aliqua, sapientum quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est plane ab ecclesia definita, nec certo argumento demonstrata; tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis, quemadmodum supra diximus, a voluntate quoque errantium pendet, nedum ab intellectu. Error autem, sicut & falsitas, e rebus ipsis significatis perpenditur, nulla afferentis habita ratione. Ita licet veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia abest, error gravis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifeste quidem, sed sapientum omnium longe probabili ac ferme necessaria sententia. Ejus quippe erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei conflare. Quicumque ergo vel doctrinam fidei appendicem liquido evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sane in Christiana disciplina errat, atque adeo ejus dicta jure appellantur erronea. Verum de erronea propositione plus quam satis dictum est.

Propositio vero sapiens hæresim a quibusdam definitur ea, quæ in signifi-

fica-

ficatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis pie intellecta sensum aliquem habeat verum: ut sunt, inquit, istæ propositiones, Pater est major filio, Christus est creatura, Tres sunt dii. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffinitæ vim naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, Ridiculum est, Eucharistiæ sacramentum solenni ritu per vias publicas circumferre, Lutheranorum hæresim sapere, qua negant in Eucharistia Corpus Christi verum contineri? Et tamen in nullo pio sensu vera est. Hujusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus seculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hæreseos saporem quemdam & odorem referunt, merito eas quidem dicimus hæresim sapere; qui vero illas proferunt, hos hæreticorum & saporem habere & proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, & magis ad rem, de qua agitur, accommodata: quamvis in hoc genere nihil ab iis requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus pernixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum a Joannis Evangelio Christi-que doctrina sumptum est. Quod vero Christi doctrina & Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non auderem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, Christus est creatura, simpliciter veram esse, sed eam Theologos refutasse, quod factorem quemdam ab Ario contraxerit. In quam sententiam Divus Thomas multa dixit. Ac Sophronius in sexta synodo plane fatetur, Christum creatum & increatum, idemque in 3. libro Joannes Damascenus. Sed & Hieronymus creaturæ nomen in Christo non horret. Ego vero semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholicæ Fidei absolute contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intus inclusa, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim

discrimine id quod vere & proprie factum est, ab eo, quod vere & proprie est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, Christus cœpit esse, fidei adversum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse cœpisse, atque adeo aliquando non fuisse; sic & illud, Christus factus est ex nihilo, fidei quoque adversatur, quod implicite filius Dei de natura ejus, a quo extitit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse, seu esse creaturam, de filio Dei vere enunciari non possunt, quoniam inficiationem abditam & latentem continent, quæ a Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse a patre depellat. Itaque, ut me fert opinio, propositiones illæ, ac ceteræ ejusmodi non tanquam sapientes hæresim, sed tanquam hæreticæ a Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non fit verosimile. Stultus nempe haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum & ridiculum, diceret. Jam Patrem & Filium & spiritum Sanctum tres Deos esse, cum fide aperte pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certe ratione illa propositio, Deitas est crucifixa, hæresim sapere diceretur: quam tamen, ut hæreticam manifeste, quinta synodus condemnavit. Illa item, Essentia generat essentiam, in gradu sapientium hæresim locaretur, quam in hæreticarum numero poni oportere, Concilium Lateranense definit. Quid illæ? Essentia divina non est persona patris, In tribus personis tres sunt Deitates, aliarque plures hujusmodi, quas in sensu novitio, & nuper a se excogitato quidam veras esse dixerunt. Sane nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non sit, ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usuque sanctorum & ecclesiæ aliena, pia nuncupare, & homines fuitiles talium sensuum excogitatione defendere. Ego certe, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus, quam hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitæ sapor ille est,

3. p. q. 14. 2.

Ast. 11.

Ma. 45. cap.

non hæreseos. Quum vero loquendi vim, & consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed Fidei manifeste contrarias. Sermones porro istos per metaphoram figuratos, considerata intelligentia magis percipere possumus, quam circumscripta definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione, & argumentatione speculatricis disciplinæ, quam sensu quodam, gustuque prudentiæ judicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatis expugnandis, & internoscenda mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quam sagacissime peruestiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissime sentiat. Leget eum librum fortasse alius stipes sine sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicionem quidem possit attingere. Quales sunt hodie non pauci, qui Baptistam Crementem, Henricum Harph. Joannem Taulerum, aliosque hujus farinae auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in ore, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abstulit Dominus a Juda, & Hierusalem judicem, & prophetam, & ariolum, & senem, & sapientem de architectis, & prudentem, non solum eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quid ni muti sint canes, & latrare non valeant, quibus ad investigandum nulla jam est sagacitas narium? Et cum tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid quærant ac desiderant, canes tamen fere stupor oppressit, pastores vero cæcutiunt, & obsurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ a viris sagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ a lupis geruntur, videant: nisi forte omnes & pastores, & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui unde libet stupiditas accidat, ad ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim jam poterunt viri improbi non modo ad aurem admoveere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui; quod si mens non læva fuisset, etiam occultum, atque in venis inclusum a sano humore secerni, & internosci tam poterat, adhibita diligentia, & cura, gravique,

& acri judicio, quam potest color albus a nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est hujus loci, ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agitur, propositionum sapores magis sentiendi, & gustandi viribus discernendos, quam speculandi. Causa quippe hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis, & regulis, sed prudentia, & sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hanc, & planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, Pater major me est, in Evangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum, & perspectum: antecedentia, & consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoria teneas. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam, Pater major me est, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius, auctores intus, & incute noverat; Arianæ disciplinæ causas & effecta, principia & connexa perspexerat; & quæ in evangelio Christi dulcis erat super mel & favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, unde fit, e cœno male, ex arcula muliebri bene; sic una & eadem oratio ex uno corde, & ore odorem spirat jucundissimum, ex altero teterrimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam e radicibus & canalibus, per quas transit, aliud atque aliud & olere, & sapere. Non itaque e rerum ipsarum, orationumque natura sapor, odorve omnis existimandus est, sed tum res, tum orationes ipsæ a venis aliquando, & viis, per quas permeant, saporem, & odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tam scientia, quam prudentia dijudicat. Quocirca quæ propositio hæresim sapiat, quæ contra non sapiat, non Theologi quivis, sed prudentes solum, atque experientes poterunt judicare.

Idem vero de propositione male sonante, seu piarum aurium offensiva dixerim. Est enim, ut linguæ, nariumque, ita & aurium judicium suum, absurdos, & abhorrentes sonos respicientium.

tium. Quemadmodum autem non solum res falsæ, atque perabsurdæ, sed graves quoque, ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertim, & acutas; sic Theologorum aures teretes, & religiosæ, non a sententiis modo falsis, & hæreticis, sed ab iis etiam abhorrent, quas intelligenti iudicio percipiunt male, atque absurde sonare, quamvis nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergo de propositione male sonante loqui possumus; uno modo generaliter, quo omnis propositio Fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quo apertius illam vident Fidei catholicæ esse contrariam. Alio modo specialiter, quo gradum quemdam propositionum constituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Qua ratione eas proprie male sonantes propositiones, & piarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error Fidei adversus manifeste notari potest, sed absonum nescio quid, atque absurdum, quod indignum esse piis, & religiosis auribus videatur. Enimvero in hisce absonis, & absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito, atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est iudicium pinguissimum. Sane quanquam nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, iudicium rectum adeo doctis, atque indoctis est & promiscue, & communiter a fide datum, ut quæ propositiones vulgi opinione male sonantes habentur, intelligentium quoque iudicio male sonantes fere sint: at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdum etiam tenebriorem, quam opus est; & multa sæpe tum auribus accipit, tum animo fert, quæ tritæ, atque intelligentes aures aspernantur: quædam contra refutat quasi absona, quæ Theologos peritos, & sapientes non modo non laceant, sed ne movent quidem: Theologos, inquam, peritos, & sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbißimus. Quia igitur vel Theologi quidam nonnulla respuunt, quæ aures clementes, & modestas minime offendunt; necessarium est, si res has recte, & sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politum, tersum, subtilem, prudentem. Quod si

propositionum absonarum, consonarumque iudicium Ecclesia in vulgi auribus collocasset, illam certe propositionem: Beata Virgo peccatum originis a primo parente contraxit, male sonare, & pias aures offendere iudicarem. Illa enim audita, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offensio crimen est. Id autem in crimine ponere, quod Ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temerariæ insolentiæ est. Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex est, male sonantia fuissent, & piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippe aliquando Dominus vocibus ambiguis, obscurisque turbavit. Quin insigniter, atque aspere discipulorum quandoque teneras auriculas percussit: nam Phariseorum aures mordaci solebat radere verbo. Pharisei, audito Christi verbo, scandalizabantur: plerisque discipulis durus erat illius sermo: turbis habere demonium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse Phariseos quosdam, esse stolidam turbam, & multitudinem falsis opinionibus obtusam, certos demum esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus & colendis, & ornandis in facellis, templis, monasteriis, sepulchrorum monumentis, sempiternisque memoriis condendis sunt plurimi: si affirmes, in huiusmodi interdum, vel potius nimium sæpe plus vanitatem valere, quam religionem, diabolum, quam Christum; hi, inquam, fortasse dicent, te Lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecillis, perturbati, imprudentis, sed prudentis, synceri, pii, incorrupti. Nec Theologia modo requirenda est, sed pietas, & prudentia, sine qua nullæ aures possunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cum non sit cuiusvis male sonantem propositionem a bene sonante distinguere, prudentissimi Theologi, quod jam iterum, ac sæpe dixi, consulendi a iudicibus ecclesiæ sunt, nisi volunt in harum rerum iudiciis vehementer errare. Et quamvis nullam nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nullam, qua iudices valeant singulas in specie male sonantes propositiones iudica-

dicare: illud tamen speciatim admone-
re possumus, huiusmodi propositionum
duos esse gradus. Unum earum, quas
ante diximus hæresim sapere, videli-
cet, quæ fidelium gustatui male sapi-
unt, eadem male sonant auditui. Ve-
rum quia gustatus sensus pinguior, &
crassior est, auditus subtilior, & acu-
tior, alter gradus male sonantium pro-
positionum est, quæ licet hæresim non
sapiant, sonum tamen quemdam absur-
dum, & peregrinum referunt, qui a
doctrina sana, sinceroque, & solido
ecclesiæ sermone discrepare videatur.
Qua ratione pias illæ aures feriunt &
aspere, & graviter, tametsi cur ita fe-
riant, causa sæpe occultissima est. Hu-
jus generis illa exempla videntur ap-
positissima, quæ Concilium Constanti-
ense notavit: Graduationes, & magi-
steria universitatum esse vana gentili-
tate introducta, & tantum prodesse ec-
clesiæ, quantum diabolus: Silvestrum,
& Constantinum errasse ecclesiam do-
tando: Ecclesiam Romanam esse syna-
gogam sathanæ: Electionem Papæ a Car-
dinalibus per diabolum fuisse introdu-
ctam. Item, Papam non debere dici
sanctissimum propter officium: alioqui
diabolus diceretur sanctus, quia est of-
ficialis Dei. Item, plures Romæ nunc
salvari ex conjugatis, quam ex cleri-
cis. Item, monachatum non esse pie-
tatem. Item, Romani Episcopi mo-
narchiam post Divi Hieronymi tem-
pus exortam esse. Item Phocam insti-
tuisse, Romanam ecclesiam omnium
esse ecclesiarum caput; & alia innu-
mera, quæ, ne longum faciam, præ-
termitto. Quod si quis adeo tenui pa-
lato est, ut has etiam propositiones
hæreseos saporem referre iudicet, cum
eo equidem non magnopere contende-
rim, præsertim si de harum una, & i-
tem altera sermo sit. Quanquam mihi,
fateor, palatum torpet quandoque, ac
jacet, auris subtilior, & erectior est.
Ita mihi videor facilius posse proposi-
tiones auditu, quam gustatu percipe-
re. Sed, ut dixi, neuter sensus regu-
lis instituitur, si defuerit prudentia, &
spiritus quidam dijudicandi: si vero hæc
affuerint, sine præceptis nostris Theo-
logi iudicium poterit esse vel rectissi-
mum. Ac de propositione male sonan-
te hætenus.

Propositio vero temeraria duobus i-
ridem modis usurpari solet & com-
muniter, & proprie. Communiter,

ut omnis propositio a fide averfa, te-
meraria quoque appelletur, etiam si
hæresis manifesta sit. Ecquid enim in-
consideratissima, ac dementissima teme-
ritate plenius, quam Christi ecclesiam
contradicere? Proprie autem ea vox
usurpatur, quum asseveratio ut teme-
raria notari potest: ut hæretica, vel
erronea, vel sapiens hæresim non pot-
est: in quem sensum post istos propo-
sitionum gradus postremum locum pro-
positio temeraria tenet. Temeritas por-
ro non uno, & simplici modo intelli-
gitur. Temere enim ea quandoque fie-
ri dicimus, quæ non consilio, sed for-
tuito geruntur: quo modo ea temera-
ria sunt, quæ turbulente, & inconsul-
te effutita sunt. In hoc vero significa-
tu temeritas, quæ nullo delectu, aut
discrimine ducitur ad iudicandum, sa-
pientiæ contraria est, in qua non ca-
sus, & fortuna, sed ratio, & consili-
um valet. Qui ergo nulla aut ratione,
aut auctoritate impulsus res ipsas affir-
mat, sed temere scribit, & dicitur,
vel quod in buccam venit, jure is tan-
quam stultus, & temerarius reprehен-
ditur. Nam quamvis vera aliquando di-
cat; sed ut vera dicat, tamen non id
consilium, & ratio, sed fors, & casus
efficit. Qualia sunt nonnulla, quæ viri
quidam pii in vita, rebusque gestis Chri-
sti Domini magis comminiscuntur, quam
contemplantur; quæ etiam scribunt
non tam vere & prudenter, quam de-
vote ac ferventer. Quorum est inter-
dum cæca, ac temeraria quidem & in-
assentiendo credulitas, & in asserendo
facilitas: sed temeritas hæc tamen non
est ejusmodi, ut a Fidei iudicibus co-
erceri debeat, qui graviorum errorum
censuram assumere suo jure possunt,
levioris huius vel imprudentiæ, vel
stultitiæ non possunt. Fidei quippe
cognitio illis mandata est, non pru-
dentiæ, ejus præsertim, quæ viros pi-
os sæpe destituit. Videmus autem il-
liusmodi seu meditationes, seu con-
templationes, licet inconsiderate, at-
que imprudenter, sine ratione, & gra-
vi testimonio editas, cum pietate fe-
re, atque adeo cum sanctitate esse con-
iunctas. Non decet igitur, ut simpli-
citas columbina severissimi tribunalis
iudicio vexetur, quantumvis illa sit
inconsulta, & imprudens. Dicitur
rursum & id temere asseri, quod in-
solenter, nimiumque audacter asseri-
tur. Quo modo omnibus in rebus as-
seve-

severandi temeritas, pronunciandique audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maxime. Habet enim contemptionem superbam ecclesiasticæ regulæ: quam contemptionem, nisi Fidei iudices coerceant, & comprimant, dici non potest, quantum discriminis omnis ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsulta oratione modo, sed, ut verbis utar gravioribus, confitendi audacia, insolentia proterva, exultatione impudenti, jactatione superba, non contra fidem dico, sed contra ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur, ea Theologi in præsentem temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt, & locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, a Fidei iudicibus sunt animavertendi: ut, Beatam Virginem non esse in cælos cum corpore assumptam: quod licet Fidei minime adversum sit, sed quia communi ecclesiæ consensui repugnat, perulanti temeritate diceretur. Item, In baptismo non infundi parvulis informantem gratiam, & virtutes; cum Concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corporeo creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum: cuius utriusque rei contrarium Concilium Lateranense sub Innocentio Tertio nos docuit. Item, Diem iudicii ad certum quemdam diem, mensem, annumve futurum, ut, verbi causa, ab hinc quinto, vel sexto, quod a Concilio Lateranensi sub Leone Decimo diligenter præcautum, atque provisum est. Nec enim parva est temeritas ejus rei præfagationem usurpare, quam inclusam divinitus Pater in sua posuit potestate, & neque Apostolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangelista fuit in utero sanctificatus: atque in summa omnes illæ propositiones, in quibus a Fidei, & scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam hujus generis exceptiones temerariæ, Fidei leges tamen non tollant, præcidunt tamen. Est deum & ea temeraria propositio, quæ in doctrina Fidei cum celebris universitatis communi decreto, ac definitione pugnat. Quanquam enim circumferuntur articuli Parisienses, qui non sunt articuli Fidei omnes, quoniam

ne hanc quidem vel longissime tangunt: sed ejus Academiæ tamen de fide, & religione fixa, constantiaque decreta semper Christi Ecclesia suspexit. Qui vero contempserunt, inaniaque, & levia, ac pro nihilo existimarunt, omnes ad unum periclitati sunt, & ii, qui manifeste ab ecclesia discessere, & ii, qui ecclesiæ fuere suspecti: postremo ii, qui in occulto adhuc latent, sed suo se tempore, ut cæteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum aurium offensiva confundunt, ut verbis distinguantur, re eadem prorsus sint. Atque hujus generis exempla illa ponunt: Tyrannum potest quilibet illius subditus occidere: Jejunare impertinens est Christianæ perfectioni: Nullum est præceptum de baptismo suscipiendo. At iis ita perturbati sunt, & confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Prius usurpatione communi, qua omnis oratio, quæ occasionem ruinæ præstet, quamvis hæretica aperte sit, scandalosa dicitur. Quo sensu Concilium Constantiense decimam quintam illam propositionem, Quilibet tyrannus potest licite a quocunque subdito occidi, &c. tanquam hæreticam, & scandalosam condemnavit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At vero posterius scandalosa illa proprie oratio vocatur, in qua scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ scandalo Erasmus versatus est. Tales illæ sunt siue commentitiæ fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod sine dubio sine imbecillium offendiculo fieri non potest. Non enim hic scandalum more vulgi usurpamus, pro eo quod aures offendit, quodve fidelis populus horret: sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, & quod ante fidelium pedes positum, eos facit in illud incurere, irruere, offendere. Sic Ecclesiæ Romanæ abusus plebi rudi obicere, atque in vulgus edere scandalum est. Sic propositiones illæ scandalosæ sunt:

Præ-

Prælati malus vere est fur & latro : Per censuras ecclesiasticas clerus populum suppeditat, & avaritiam multiplicat : Sacerdotes criminose viventes sacerdotii polluant potestatem : Clerici epistolis decretalibus studentes stulti sunt : Dantes eleemosynam fratribus mendicantibus sunt excommunicati : Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur episcopis propter cupiditatem lucri temporalis, & honoris : Universitates, & collegia vanitate hominum sunt inducta : Leguminibus, & piscibus venter inflatur, & turgescit, atque adeo ad concubitum, ac venereas voluptates aptissimus redditur. Quarum nonnullæ heresim sapiunt, non inficior : sed quamvis in verum sensum deflectantur, non solum error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualiscunque illa sit, quæ forte in his dictis inveniri potest, scandalum affert idiotis, & infirmis. Non enim solum falsa scandalum faciunt, sed aliquando etiam vera. Ac de propositione scandalosa satis fere diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam, & contumeliosam, quorsum attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis a quibusdam explicantur? Res itaque faciles, & cuique per se satis expositas, consulto prætereo. Quoniam liber hic noster non pollicetur, quæ passim vulgata, & contrita sunt, sed ea conatur exponere, quæ & sunt obscura, nec statim omnibus occurrentia, & obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus universis instructam. Brevitati quippe studemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatæ studium. Decepit enim multos quosdam, qui cum se breves esse putarent, fuere longissimi; alios, qui cum se breves esse laborarent, fuere obscurissimi. Sed hæc hætenus, jam pergamus ad reliqua.

CAPUT XL

Quemadmodum argumenta Theologiæ invenienda, atque e locis ducenda sint.

DE notis & catholicæ veritatis, & erroris contrarii diximus, errorumque ipsos quam brevissime fieri potuit, invenimus. Sequitur, ut utri-

usque generis nota quærat, & formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque Theologiæ ducendi. Quamquam Theologici argumenti investigandi quidem, atque eruendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minus hæreticus e locis Theologiæ argumenta ducet, quam Theologus. Sed illius incerta, infirma, & specie veri fallacia erunt : hujus, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma, & constantia. Nec argumentationes tamen omnes Theologus e locis certas exprimit, sed interdum, imo sæpe etiam, probabiles. Nec id solum, quia loci quidam incerta fere argumenta præbent, sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quispiam hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta inde ducta esse firma arbitretur; aut si e contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippe literis interdum argumenta probabilia ducuntur : ut si e sensu mystico petita sint, aut sensus etiam literalis non sit explorate diffinitus, Atque e diverso historiæ humanæ auctoritas, imbecilla ipsa cum sit, certa aliquando argumenta suppeditat. Quapropter ubi artem & præcepta adhibuerimus, quibus argumenta e locis Theologicis eruantur, adhuc iudicium deest, ut explorentur. Quod si nulla iudicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, sed nullo in pretio tamen, nisi apud eos, qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque Theologus non modo varia e locis argumenta congeret, sed dissentientia & consentientia, certaue & incerta secer- net. Quemadmodum enim dialectici consummati facultas duabus rebus expletur, inventionem ac iudicio : sic Theologum instructum esse oportet cum ad inveniendum, tum ad iudicandum, si ars illi in Theologia differendi expleta futura est, per quam, dico, & sua dogmata firmare possit, & errores contrarios refellere. Theologi porro iudicium tunc mihi videor intruxisse, cum locorum Theologicorum vim & na-

naturam expressi. Nempe e decem partibus, in quas loci theologici amplitudinem potestatemque divisi, quænam earum partium firma argumenta continerent, quæ vero infirma, patefeci; cumque etiam veritatum catholicarum notæ eadem sint, & certissima signa, ut quæstiones Fidei discernantur, & argumenta quoque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur: non aliud mihi negotii dandum credidi in dijudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quam datum paulo ante fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignirent. Pars ergo illa judicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec proprie ad locorum tractatum attinet, quem liber hic nostra sua inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur, ut differamus (id quod præsentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem e locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis e theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruuntur a locis dialecticis, eisdem ferme a theologicis: tametsi est alius quoque quidam aditus ad theologicos, ut ex iis peculiari via & ratione argumenta deriventur, firma præsertim, quæ usui Theologi sunt necessaria vel maxime.

1. præceptum argumenti inveniendi.

Omnium autem ejusmodi præceptorum illud est caput, ut theologus habeat omnes theologiæ notos & tractatos locos: notos, inquam, & tractatos locos. Nec enim memoria tenuisse sat est, sed paratos & expeditos habere oportet. Primum ergo discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quæ vis cujusque ac proprietas. Quæ res sive a nobis accipiantur, seu ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multum refert. Certe, quæ hisce rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires, & proprietates sive hinc, sive aliunde ad manum habere, id est in eorum cognitione primum,

Proximum est locos ipsos lustrasse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras litteras aut non legerit, aut etiam lectas minime intellexerit, is quo pacto e primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi & Apostolorum nunquam omnino observavit, quo hic modo e secundo loco argumenta ducet? Qui nec in Ecclesiæ, nec in Conciliorum, nec in Pontificum doctrina fuerit assiduus, quem huic argumentandi usum loci ejusmodi suppeditabunt? Quas vero argumentationes e sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem differendi facultatem e scholæ theologis habere poterit, qui nullo se tempore in scholæ conflictationibus exercuerit? An e Physica, Metaphysica, Astronomia, Geometria is homo ratiocinabitur, qui humanam rationem his nunquam disciplinis excoluerit? Philosophi demum & historici ecquid ei emolumenti afferent, qui non fuerit in illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cum argumentum quærimus, complecti animo, cogitatione, intelligentiaque debemus, nec locos modo habere cognitos, sed ipsos etiam diligentissime coluisse.

Sed ais: Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego, si Theologus isthæc non fuerit consecutus, nihil sane vitupero: id reprehendo, si non secutus, nomen sibi Theologi usurpaverit. Illud autem argumentandi genus, quod ex omnibus locis apte ducitur, perfectum & absolutum est, atque omnes numeros habet, nec præter consummatum Theologum cadere in quemquam potest. Cum vero aliquid persuasum est, in quo vel mediocria argumenta compareant, id cumulate videtur esse perfectum, propterea quod vulgus Theologorum quid absit a perfecto non fere intelligit; quatenus autem intelligat, nihil putat prætermisum. Quod etiam, ut Cicero ait, in poematibus & picturis usuvenit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, ut credit, causam, quod insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. Sic nonnullos invenias, quos, quoniam iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt judicare, mirifice delectent juniorum opuscula quædam, in quibus nihil reconditum & exactum est,

est, nulla ex propriis argumenta ducta: communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac fere ex genere probabili-
lium. Ita jejuna & arida illorum tota est disputatio, quæ vix unius fontis, ejusque vulgaris ac triti aqua communi & perexigua rigatur. Quanto Divus Thomas copiosior & nervosior est, qui non solum aut rationi aut auctoritati confidit, sed omni modo argumentatur, & accurate ex omni loco dis-
ferit, testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat. At obscura quædam in Divi Thomæ lucubrationibus sunt, istorum vero lucubrationes sunt lucidæ. Sane quidem. Non tamen ab illo ita dicuntur de industria: nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria, quam communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aqua mixtum clarius est quidem, sed dilu-
tius est tamen. Merum ad bibendum difficilius, plus omnino habet virium. Ac de primo inventionis præcepto ha-
tenus. Reliqua persequamur.

2. Præ-
ceptum.

Argumentationes porro Theologo-
rum suis locis reddere, adeo videtur esse facile, ut non sit fortasse præci-
piendum. Nemo enim tam rudis est, quin sciat, eo statim unumquodque ar-
gumentum Theologiæ referre, unde peti-
tum est, aut ad sacras literas, aut ad concilia, &c. Quanquam non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum suum quod-
que redigere. Hinc enim & thesau-
rum tibi comparabis ex aliorum inven-
tis, & cum intellexeris cujus loci u-
sus illis defuerit, ipse per te ea, quæ omissa sunt, diligenter inquires: ut in controversia catholicorum cum Pe-
lagianis, post sacrarum literarum, con-
ciliorum, sedis Apostolicæ, sancto-
rumque testimonia, quibus Augustinus satis abunde causam obtinuit, ratio-
nes Theologiæ Thomas addidit, quæ & testimoniis pondus, & causæ lucem adhiberent. Agnoscere igitur apud ve-
teres Theologos argumentationum lo-
cos plurimum prodest, tum in intelli-
gendis eorum virtutibus, tum in di-
scernenda varia eorum argumentandi ratione, tum quod copia quædam pa-
ratur hac diligentia & usu, ut non solum quæ illi invenerint, ea habea-
mus in promptu, sed ut quoties e lo-
cis Theologiæ quæremus, similibus in rebus similes nobis argumentationes oc-
currant, Atque in omni arte utrum-

que scire operæ pretium est, & quid, & quo pacto sit faciendum. Ambas vero has res imitatione peritorum sic assequimur, ut difficile sit judicare, plus ne præceptis assequamur, an ex-
emplis. Theologos sane, quod ad in-
ventionem attinet, magis veterum ex-
empla juvabunt, quam præcepta, non dico nostra, sed ne cujusunque qui-
dem alterius artificis. Prudentia nempe argumentandi, nedum scientia Theo-
logi veteres polluerunt, qui nec in-
doctiores, quam recentes isti, & cer-
te prudentiores melioresque fuerunt vi-
ri. Nam de scripturæ sacræ peritia, in qua argumenti Theologici thesaurus præcipue inclusus est, certare cum ve-
teribus nulli possunt. Verum non in scripturæ solum intelligentia quærenda, sed cum multis aliis in rebus negli-
gentes juniores sunt, tum maxime in argumentis Theologiæ propriis eruendis. Nec recentiores ego Theologos contemno, quorum satis arguta mul-
ta, sed ut modo primumque nascentia, depicta nimis atque minuta, si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto, videntur habere auctori-
tatis, plus nervorum, plus virium, non solum ad affectus permovendos, sed ad Fidei quoque evincendos ad-
versarios. In hac igitur præceptione, quamvis facili, elaborandum est, si non copiam modo, sed gradus etiam argumentorum exquirimus.

Multo vero magis Theologo elabo-
randum, ut cognitis ac tractatis lo-
cis, quæstionem quam versare cupit, in locos Theologiæ conjiciat. Cum au-
tem illam per omnes deduxerit, con-
siderare accuratius debet, quid e sin-
gulis in utramque partem dici argu-
mentando possit. Tum ei colligenda sunt omnia, & quæ consentire causæ propositæ, & quæ dissentire videantur, & judicio adhibito pervidendum, utramque quæstionis partem ducta argu-
menta probet. Vix enim, quemadmo-
dum supra dixi, Theologus potest ab in-
ventione judicium separare, si verita-
tem quærere & amplecti est illi institu-
tum. Nec in omni loco tamen aut pro-
re, aut contra rem argumenta semper idonea reperiemus. Non enim si aut ve-
nator, aut piscator loca apta venatio-
ni ac piscationi cognoverint, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, protinus aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippe ars adeo esse

3. Præ-
ceptum.

cer-

certa potest, quæ non interdum operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatione nostra loci concurrant omnes, optabile est: sin minus, plures majoresque ponderis plus habebunt. Si vero nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu dejiciendus animus: sed etiam atque etiam argumenta querenda. Quamvis enim demersa sint, emergent tamen hæc aliquando, si pelagus vel immensum & nostra diligentia exciteretur, & divina gratia, quæ pulsantibus aperit, & querentibus nunquam deest. Illud autem de probabiliū questionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quare nullum apud nos certum decretum est, quod non idem e locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei questione locorum nos argumenta destituant. Sed utcumque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio & solertia, nec similiter inquirimus) argumenta rerum hujusmodi semper quidem in locis inclusa erunt: eo autem eruentur vel pauciora, vel plura, quo inquirentis erit eruditio ingenium, ac diligentia major. Atque hæc quidem hætenus. Patrefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum sit, videre. Et multa etiam sine inquisitione se ipsa offerunt, præsertim hominibus eruditis, atque in harum rerum usu diu multumque versatis. Quanquam quæ cogitata meditata & præparata in disputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus, quæ repentina animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerrima est, atque ad brevissimum tempus, afferre argumenta potest, ponderare non potest. Itaque ut sine ullo errore & investigare argumenta, & invenire possimus, formula quædam constituenda est, quam si sequemur in disputatione theologica, nunquam a recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi disciplinæque maxime consentanea. Ubi theologo disserendi materia fuerit oblata, questionem accurate habet expendere, statuereque in primis cujus generis illa sit ex omni illa, quam supra explicuimus, questionum varietate. Nisi enim Theologus naturam questionis comprehenderit, nec facile intelliget, qualia sint ei investiganda argumenta, nec ex quibus

etiam petenda locis. Quanquam enim omnes inter se colligati atque implicati sunt, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur: nec universi, ut a principio statim hujus operis dixi, æque omni questioni accommodantur. Cum vero genus questionis constituerit illud vel maxime, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit: per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt questioni magis apti & congruentes. Nam si questio est supernaturalis, in eos locos est conjicienda potissime, qui Dei auctoritate nituntur. Sin autem est naturalis, per eos præcipue locos deducetur, qui naturæ ratione constant. Quod si mixta questio est, & partim a natura, partim a revelatione pendet, per omnes ducatur oportet: cuncti enim juxta possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omnino generis questio est, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippe res sæpe scriptura tradit: & res quoque supernaturales vel suadet ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contraque humana divinæ servit. Nec vero veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest. Sed divina & humana ratio (quod sæpissime dixi) dissimiles non sunt, nec alio hæc, alio ducit illa; quin eodem spectant ambæ, & in eundem finem referuntur.

Itaque accepimus, majores nostros solitos execrari eos, qui primum hæc natura coherentia opinione distraxissent. Quibus quidem ita sunt scholæ Theologi assensi, ut nisi has duas res in disputatione sua conjunxissent, non se putarent Theologos vere esse. Conjecta itaque per omnes locos questione, & collectis hinc inde argumentis, siue quæ discrepare, seu quæ congruere videantur, in utramque partem disputet: sed tamen ad extremum finiat, quid verum sit, quid contra falsum. Doceat vero primum, quid fides Christi de ea questione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evincat: deinde, quid aut præscribat, aut certe suadeat ratio. Nam si questio naturalis est, ratio præscribit: sin est supra naturam, ratio suadet. Qua in re, ut modestissime dicam, scholam apud nostros mediocriter ego juvi. Quæ ante nos non erat adeo fidei argumentis instructa:

De morib.
Ecclesi. ca-
thol. c. 2.

August. de
vera relig.
c. 24.

a ratione ductis res theologica prope-
modum agebatur. Ordinem ego Divi
Thomae imitavi. Etenim in Summa
adversum gentes ille quidem primo ra-
tiones, mox testimonia ponit. Ego ve-
ro in lectionibus meis semper a prin-
cipio docui, quod præfinit de una-
qualibet questione fides, tum quid o-
stenderet ratio. Sed immutationis hu-
jus prompta est atque expedita causa.
Divus porro Thomas adversum Gen-
tes theologiae negotium conficere ra-
tione debuit: quia scripturae testimo-
nia apud eas vel secundo, vel nullo
etiam loco sunt. At apud nos, qui
Christianos discipulos instituimus, pri-
mas partes auctoritas habet, secundas
ratio. Quin & hunc differendi ordinem,
tanquam naturae nostrae consentaneum
magis, Augustinus probat: quamvis
Manichaeis sese attemperans, id agat
interdum, quod in disputando fatetur
esse vitiosum. Naturae, inquit, ordo
ita se habet, ut, cum aliquid discimus,
rationem præcedat auctoritas. Sed quo-
niam cum iis nobis res est, qui omnia
contra ordinem & sentiunt & loquun-
tur, nihilque aliud maxime dictitant,
nisi rationem prius esse reddendam;
morem illis geram, & quod fateor in
disputando vitiosum esse, suscipiam.
Quo exemplo Divus Thomas ad eun-
dem modum se gentibus accommoda-
vit: nam in summa theologiae auctori-
tas fere rationi præparat hominem, ra-
tio deinceps ad intellectum cognitio-
nemque perducit. In ipsa vero & au-
toritate & ratione sunt gradus argu-
mentorum, & quod cuique præstet,
intelligi facile potest: ut prima sint,
quæ e scriptura ducuntur; secunda, quæ
e traditionibus Christi & Apostolorum;
tertia, quæ ex ecclesiae decretis; de-
inceps gradatim reliqua consequantur.
Est autem inter theologos controver-
sum, utra sit prior, scripturae auctori-
tas, an ecclesiae. Verum hæc, sicut &
cetera, quæ non ad inventionem, sed
ad dispositionem attinent, non putavi
esse persequenda. Atque hæc res, si
quando in contentionem venerit, quem-
admodum dijudicanda sit, satis est, ni-
si male memini, supra disputatum. Il-
lud perspicuum est, eandem omnino ef-
fe Spiritus sancti in scriptura & eccle-
sia auctoritatem, si res ipsas inspicias.
Quare in se quidem neutra aut prior
aut major, neutra aut posterior, aut
minor est. Quid est ergo, quod in hoc

loco nonnunquam dubitationem afferre
soleat, considerandumque videatur?
Credo, si quando dubitatio accidit,
quale sit hominis ejus ingenium, eru-
ditio, institutum, quicum disputatio-
nem institueris, spectare decet. Ut e-
nim sunt, qui scripturas ecclesiae usui
anteponunt, sic reperias multos, qui-
bus ecclesiae mos & sensus majores ef-
se videantur. Quia vero ecclesia prior
& antiquior est, dubitari non potest,
ipsius auctoritatem quodammodo esse
majorem: nam quod sit & notior &
crebrior, exploratum est. At in omni-
bus, ut dixi, ejus, cum quo differis,
habenda est ratio. Sic enim Petrus Ju-
dæis ait, Habemus firmiorem prophe-
ticum sermonem: cum Petri tamen ser-
mo nullo nobis gradu inferior sit. Sed
de hoc (magna enim res est) alio lo-
co pluribus. Nunc ad propositum.

2. Pet. 1.

Illam igitur & talia circumspicienda
sunt in omni questione, & consuetu-
do exercitatioque capienda, ut boni
ratiocinatores argumentorum esse pos-
simus, & addendo deducendoque vide-
re, quæ omnium summa fiat, ex quo,
quantum cuique questionæ debeatur, in-
telligas. Sed ut nec medici nec impe-
ratores, nec oratores, quamvis artis
præcepta perceperint, quicquam ma-
gna laude dignum sine usu & exerci-
tatione consequi possint; sic argumen-
ti theologici inveniendi præcepta tra-
duntur, illa quidem ut servemus ipsi,
sed rei magnitudo usum exercitationem-
que desiderat. Quia igitur parum ver-
ba prodesse nostra poterunt, nisi ad
rem conferantur, ususque præcepta con-
firmet, necesse fuerit theses exercita-
tionis gratia dicere, id, quod fere est
a Peripateticis institutum. Archelaum
primum scribit Diogenes in utramque
partem disputasse: fides sit penes illum.
Cicero enim hujusmodi exercitationem
tradit ab Aristotele inventam. Cujus
consuetudo de omnibus in contrarias
partes differendi, jure ab scholæ theo-
logis probata est: eo quod quid in u-
naquaque re verum sit, quid contra-
falsum, aliter nequeat inveniri. Quan-
quam enim cognitio veritatis, ut Au-
gustinus ad Dioscorum ait, omnia fals-
sa, si modo proferantur, etiam quæ
prius inaudita erant, & dijudicare &
subvertere idonea est: quia tamen hæc
ipsa veritas elucere in disputatione ne-
quit, nisi ex utraque parte causarum
fit facta contentio, nec potest fides
ulla

Epist. 56.

ulla de re fieri, nisi prius adversario-
rum persuasiones evellantur: maxime
naturale est, ut antequam probemus
nostra, amoliamur adversa, & opinio-
nes contrarias refutemus. Vix autem
reperietur aliquid tam omnibus inge-
niis consentaneum & quadrans, ut ne-
minem habeat repugnantem. Omnis
namque, ut Hilarii verbis utar, hu-
mani eloquii sermo contradictioni ob-
noxius fuit semper, non solum quia in
alio capite & mente alia propemodum
sententia est, sed quia dissentientibus
voluntatum motibus, dissentiens quo-
que fit sensus animorum. Unde existi-
mat, Philosophorum placita dici, quod
unusquisque illud ferme amplectitur,
non quod ratio præscribit, sed quod
placet animo: non quod dicat illa,
sed quod dicat affectus. Neesse est
ergo Theologis, varie in contrarias
partes differendo, quasi in simulacro
pugnæ exercere se ipsos: id quod D.
Thomas in quæstionibus disputatis di-
ligentissime fecit. Cum vero in omni-
um artium usu optimorum imitatio ar-
tificum valeat plurimum, exempla in
Theologia differendi ab his peti æquum
est, qui in hac arte excelluerunt: quo-
rum Augustinus & Thomas sunt facile
principes: Augustinus citra aleam:
Thomas iudicio peritorum. Neque e-
nim in ancipiti solum disputatione, in
qua de universo genere utrimque dif-
ferere copiose licet, sed in omni o-
mnino quæstione adeo hinc inde uber
ac dives est, ut mirandum sit, in re-
bus tam multis & variis, iisque sæpe
neque pervulgatis, neque tritis, egre-
gia in utramque partem argumenta
prompta illi parataque fuisse. In mul-
tos articulos, fateor, concidit omnia,
& articulo fere cuique præscripsit, ve-
lut lege quadam, argumentationum nu-
merum. Aridum quoque illi fuit dispu-
tandi genus, & quæstionum tractatus
una perpetuo specie compositus. In ea
denique fuit auctorum secta, quæ adeo
nullum florem orationis sequitur, ut
apparentibus sine carne nervis, defor-
me videatur disputationis corpus, cer-
te ab omni eloquentiæ ornatu alienum.
Ita a doctissimo & gravissimo viro cu-
riosi quidem homines & delicatuli lon-
gioris operis satietate, fastidio simili-
tudinis, incultæque dictionis horrore
abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir e-
loquens sane ac facundus, sed parum

Theologus tamen, qui id suadere vel-
let audientibus, adversum hæreticos,
præsertim Lutheranos, non esse ma-
gnum usum scholasticæ concertationis,
oratorio potius more cum illis disse-
rendum: nostrum enim spinosum esse
ac permolestum. Quæ si vera essent,
exempla in Theologia disputandi non
ab his, quos ante dixi, meliora pete-
rentur. Equidem etsi non sum nescius,
quam sit, non scholæ dico in disputan-
do mos, sed tota omnino scholæ Theo-
logia hæreticis invisa, sed eo magis e-
xistimo, scholasticam differendi for-
mam ad hæreses refellendas efficacio-
rem, quo magis hæreticis invisa est.
Quod si Lutherani academix subtilita-
te minime capiuntur, ne oratione qui-
dem ad rhetorum leges artificiose com-
posita capi poterunt, quoniam grandio-
res sunt & callidiores effecti, quam ut
orationis artificio apprehendantur. Cum
autem nec argutum Theologum perti-
mescant, nec rhetorem quamvis elo-
quentem: non sunt, mihi crede, aut
Theologi acumine, aut rhetoris flumi-
ne, hoc est, non verbis sunt, & dis-
putatione, sed viribus & flagellis fe-
riendi. Verum si eo loco res sit, ut
adversum Lutherana dogmata certare
cogar, eligant alii (nihil enim impe-
dio) suave orationis genus, quo mol-
lius & familiarius homines istiusmodi ad
ecclesiæ benevolentiam alliciant: dum-
modo mihi relinquunt scholæ ossa ner-
vosque, ac pressam differendi solidita-
tem. Quæ Augustinus porro contra ad-
versarios ecclesiæ diseruit, tametsi &
inventæ sunt acutius, & dictæ subtilius,
quam ut quis ea possit agnoscere, ad
refellendos tamen hæreticos tanto ma-
jorem habent efficacitatem, quanto te-
nuius ad vivum ressecatæ sunt. Atque
etiam, quum oratorum more quasi tor-
rens fertur oratio, quamvis multa cu-
jusque modi rapiat, nihil tamen fere
teneas, nihil apprehendas. Cum au-
tem ad scholæ normam certa via & ra-
tione premitur, contineri amplectique
facilius potest. Itaque præclarum a Di-
vo Thoma accepimus morem disputan-
di, si eum teneremus. Nemo vero a
viro gravissimo orationis delicias quæ-
rat, pigmenta muliebria, fucum pue-
rilem, sed veras gravesque sententias,
argumenta solida & propria, sermonem
rei, de qua differitur, accommodatum.
Quæ omnia Divus Thomas adeo egre-
gie præstitit, ut si vitia in eo pauca
sint,

sint, quæ ab istis invidiose commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compenset. Quanquam, ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem, tum rudioribus, tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendissimeque potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime, & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verum si alterum sit optandum, malim quidem indisertam scientiam, quam inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis Theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solum suppeditare potest, qui eloquentiam sapientiæ conjunxerit. Age tamen, qualiacunque nostra sint, & ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt, quam vetera, erunt temporis fortassis aptiora.

CAPUT XII.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in questionem vertitur.

Controversia de Eucharistiæ Sacrificio.

DE Eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Vvicleffistis & Lutheranis controversia est. Facioque contra institutum meum, cum de re apertissima disputationem instituo. Nam si quid adeo certum & exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter perpetuoque convenerit, argumentari non soleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem plane in ecclesia definitam meis ego argumentis probem: sed in id potius incunibam, ut unum e Theologiæ principis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet, ut veritate illustrata, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro ecclesiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contra pugnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima; ut ego vero sentio, frivola, & commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione, & ingenio anicularum: talia certe, propter quæ non modo a communi fidelium sensu cuique esset, sed nec ab amici unius privata opinione discendum. * At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibi que Eucharistiam non esse sacrificium argumentando persuadent.

Calvinus porro illo Apostoli testimonio in primis nititur. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic autem eo, quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum. Quo loco Paulus sacerdotium veteris Testamenti a novi sacerdotio distinguit, quod in illo plures erant sacerdotes, in hoc unicus est sacerdos. Hujus vero rei causam explicat, quod illi mortales erant, quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogarentur: At Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere: quales ii sunt, qui nunc quotidie sacrificant, & plures ipsi atque mortales ad umbras legis defleunt, in qua plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes: Nostri quoque sacerdotes infirmi & ipsi sunt, habentque necessitatem quotidie, quemadmodum veteres, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Novi ergo isti, cum sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non Evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maxime, quod sacerdos a Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, ut Apostolus idem affirmat: at nullam

Luth. cum sæpe alias, tum in lib. de abrog. miss. priv. & de captiv. Bab. Oecolamp. in lib. bel. qui a quibusdam inscribitur, de Cœn. Dom. c. 9. Bucer. l. 2. de ver. & fals. Cœn. Dom. admin. Calv. Inst. c. 14. Protestantes in apolog. August. l. Arg. Heb. 7.

oblationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

2. Argu.

Hebr. 9.

Existimat rursus Calvinus idem, Paulum cum Ecclesie fide pugnare, cum in eadem epistola inquit: Nec ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destinationem peccati per hostiam suam apparuit. Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modo per singulos annos, verum etiam per singulos dies intrant in sancta, offerentes alienum sanguinem, qui semel juxta Apostolum oblatus est. Cum vero diserte Paulus asserat, hostiam, quæ oblatione sacrificatur, immolari, & occidi necesse esse, profecto si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque missis interficitur. Aut ergo Pauli argumentum vanum est, cum ait; Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: aut si Christus in sacrificium exhibetur, vere patitur. At corpus vivum, & impassibile in altari nos offerimus: oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc vero illud argumentum est, quod Calvinus, atque Oecolampadius mire jactant, & nondum collata manu, tanquam feroces virores insultant.

3. Argu.

Hebr. 10.

Illum præterea locum Lutherani pressius urgent: Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerri: ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati. Et post multa alia, quæ referre longum est, ita legimus: Omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quod sæpius iterabantur. Qui ergo in nova lege eadem sacrificia iterant, ii sua repetitione testes sunt, oblationes suas priores infirmas, exiguasque fuisse, atque

adeo Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas adjiciunt. Medicamento enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait, ut semel imponatur, & non frequenter. Et Theophylactus, Pharmaca, inquit, fortiora semel etiam imposita curant: quæ autem sæpius iterantur, & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minus fortia. Sed & pharmacum, quod sæpe admovetur idem, significat eandem ægritudinem interturbare laborantem. Quocirca si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpius apponitur, prima Christi oblatio nec perfecte curavit ægros, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpote cum homines novis quotidie, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde, quod paulo post Apostolus asserit, ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato. Post Christi igitur hostiam unicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in ecclesia hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus e vestigio testatur inquit: Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia. Qui autem nullam dicit, is non baptisma solum, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quod aliqua superest: contra Apostolum ergo dicimus. Neque his occurri potest, inquit, prætexendo in nova lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum idem sæpe repeti: quomodo Chrysostomus & Theophylactus occurrunt. Quoniam Apostolus a novo testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba: Neque ut sæpe offerat semetipsum, &c. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posterius ex catholicorum sententia ostendetur. Iteratam quoque oblationem in veteri testamento ideo factam esse dicit, quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpius offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere; ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argu-

Ho. 17. in ep. ad Hebr.

In 10. c. ep. ad Hebr.

Hebr. 9.

Hebr. 10.

mentantur, ut illud alterum catholico-
rum effugium vanum etiam sit: Nempe, Apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est; nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sapius resumitur, prior oblatio non perfecte sanctificavit, nec exhausta delicta praterita, pro quibus alia hostia profertur. Nulla itaque, ut putant, rima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere: præsertim cap. 10. ubi si Paulus de cruenta solum hostia sermonem faceret, facile eluderetur, vel quum ait, Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato: vel etiam magis quum dicit: Voluntarie peccantibus nobis, nulla relinquitur pro peccatis hostia. Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est & hostia pro peccato.

4. Arg.
Matth. 26.
Luc. 22.
1. Cor. 11.

Ad hæc, Matthæus, Lucas & Paulus aperte narrant, Dominum in ultima cœna non obtulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quam simillima: prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam ante crucem essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in cœna oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet patri a sacerdotibus exhibitus.

5. Arg.
Luc. 22.
1. Cor. 11.

Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur: Testamentum vero non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc vero ratiocinationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi simiam purpura, vestit. Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hæreditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus? & ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda: ut testator jam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul & recipiatur, & detur, & offeratur, & acceptetur. Quam vero in-

sanus erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cujus manu accipit beneficium?

Afferunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chrysostomi: Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem ipsius operamur. Et Theophylactus: Imo potius, ait, memoriam illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit. Ex qua correctione Oecolampadius colligit, Chrysostomo & Theophylacto missam nostram non esse proprie sacrificium corporis, & sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxissent, quod vere ac proprie dictum est. Addunt illud Augustini: Holocausti sui imaginem in ecclesia celebrandam dedit. Et alio rursum loco, Christianos, inquit, peracti sacrificii memoriam celebrare. Et in epistola quadam ad Bonifacium docet, in Eucharistiæ immolatione nomen rerum ipsi figuræ exemplarique tribui solere. Basilii demum apud Euthymium, hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii: Non ergo sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

Nec testimoniis solum premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod catholici astruimus, redemptio nostra a nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Ita non solum Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitiæ est manifestæ.

Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera & actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium & missa operatio nostra est: nefarium est igitur affirmare, quod ratione sui & Deum propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani hujus controversiæ statum constituendum censent. Afferunt enim, se habere hanc rationem adeo firmam, certam, expeditam, ut adversus omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba: Non sacrificia sanctificant hominem; sed conscientia ejus qui offert, sanctificat sacrificium, pura

6. Arg.

Hom. 17. in
ep. ad Heb.

In 10. c. ep.
ad Heb.

Lib. 83. qq.

L. con. Fau.
c. 18.

Epist. 23.

In Matth.
cap. 64.

7. Arg.

8. Arg.

Lib. 4. c. 14.

pura existens, & præstat acceptare, Deum quasi ab amico. Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate ecclesia offert, iuste munus eius purum sacrificium apud Deum deputatum est: Quemadmodum & Paulus Philippensibus ait: Repletus sum, acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. Dixerat autem, sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachiae primo capite Theologi conantur inferre. Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

Arg.

Rom. 3.

Præterea, remissio peccatorum, hominis sanctificatio & justificatio est: hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos scribit Apostolus: nulla ergo sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicantur hominibus, juxta illud: Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem. Item, Si vi sua oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc sacrificium confert. Ablutio enim culparum sine gratia aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes, remitti per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificium offertur, omnia profecto remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustra ac sine causa catholici petimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat: & rursus, ut sit ablutio scelerum, & omnium remissio peccatorum.

Arg.

Præterea, cum catholici fateamur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum pœnæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro eisdem plures missas celebrare. Qui vero dicunt, infinitæ hostiæ fructum a sacerdote offerente limitari, hi refelluntur a Lutheranis multiplici variaque ratione. Primum, quod sacramentorum fructus non definitur a ministris: ergo ne sacrificii quidem. Deinde, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergo hujus sa-

crificii virtus a sacerdote offerente terminum ullum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, sive a paupere detur, sive a divite. Centum scilicet aurei centum valent, a quocunque tandem offerantur. Imo quo res oblata major est, & hic, qui offert, est pauperior, eo oblatio majori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus sufficiens est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæquabilis licet meriti, æque tamen consequiebantur omnium veniam peccatorum. Si igitur vere offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circumscribet, quin satis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris a Christo summo sacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur: ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eadem ex causa infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cum Christus sempiternum habeat sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense Concilium sub Innocentio Tertio, Una, inquit, est fidelium universalis ecclesia, in qua idem ipse est & sacerdos & sacrificium. Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursus Tridentino definitum est, nostras omnes satisfactiones Christum offerre Patri: multo ergo magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placeamus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius modo insigniter præter Latinos ceteros, sed Græci in canone suo manifeste testantur. Sane quemadmodum sacerdos non nomine suo consecrat, & conficit Eucharistiæ sacramentum, ita non in nomine suo, sed Christi offert Eucharistiæ sacrificium. Quod si Christi sanguis hostia nunc est ad culparum redemptionem, hujus vero sanguinis pretium nullo fine concluditur, præsertim si a Christo ipso offeratur: manet omnino, unica oblatione omnes culparum pœnas resolvere.

Contendit postremo Calvinus, Eucharistiæ Sacramentum cum Sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipien-

Cap. Firmi-
ter, de sum-
Trin. & fide
cath.

lib. i. Offic.
c. 48.

II. Arg.

piendum: Sacrificium vero est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergo interest inter dare & accipere, tantum a Sacramento Sacrificium distat. Hac enim argumentatione fit, ut reliqua Sacramenta Sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, & gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe Deum quasi adhuc iratum, tanquam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelera, quæ sacrificium expiare dicitur. Prætereo alia argumenta ridicula: indigna enim sunt, quibus nos serio respondeamus. Sed & illa superiora, ut ante jam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta, vana esse deprehenduntur. Id tantisper dum explico, & fidem meam de ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso lector attende.

Si qua disputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maxime esse crediderim, quæ nobis hodie instituitur: Cum non modo Vvicleffistas & Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi & natura ignorata, in summo errore & maximarum rerum ignoratione versari. Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque sua definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, ejus virtutis, quæ cultum Deo & cæremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait. Sacra vero Dei facere, haud dubie ad Dei cultum & reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodum Augustinus con. adver. leg. & proph. l. 1. c. 18. Et de civi. Dei, lib. 10. c. 4. Actor. quoque 14. cap. Lucas scribit.

Illud deinde fumo, sacrificium speciem esse operis sacri & religiosi: atque adeo opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes cæremonias & religionis actus extendunt, qua ratione id faciant, ipsi viderint: certe cum perpetuo & ecclesiæ & scripturæ usu pugnant. Septem enim Sacramenta agnoscit ecclesia, septem sacrificia non

agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicumqueve religionis ritus est sacrificium. Unde & Concilium Florentinum non obscure a sacris cæteris sacrificia distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde, quod in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur: hostiam vero in omni religiosa cæremonia velle fingere, ridiculum est. Adde etiam, quod sacrificium Latinus interpret semper appellat, quam Græci θυσιαν. Græcis autem θυσια non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis cæremonia, in qua res Deo sacra, vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quamquam Theophylactus auctor est, θυσια proprie magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quam ea, quæ per sanguinem. Sed & Porphyrius, ab exhalatione, inquit, ignis, quam Græci θυσιαν dicunt, Thyssia quoque, quam sacrificium Latine appellamus, apud Græcos antiquitus dicta est. Nunc vero non recte capimus thyssiam illum cultum appellantes, qui sanguine celebratur. Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel sanguinem immolantur. Atque hæc Latini interpretes sacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quandam esse cultus sacri.

Quod si ex usu recte loquentium divinæque scripturæ consuetudine propria hujus nominis significatio accipienda sit, inveniemus sane, sacrificium tum solum esse, quum res aliqua sacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non est, ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim aut baptismi, aut confirmationis, aut ordinis, aut matrimonii, aut unctionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis sine dubio rem sacram & divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissime diceretur. Quoniam ne ipsa quidem Eucharistia, quandiu servatur in pixide, sacrificii nomen habet. Tunc vero primum hostia nuncupatur, cum offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quod Paulus sæpe docet, ut ad Hebr. 5. Omnis, ait,

In l. de abstinen. ab usu car. Euseb. de præpar. Evang. lib. 1. cap. 6.

Vide Tho. Vvald. l. de Sacra. alt. c. 31. & 32.

1. q. 8. l. c. multi.

ait, pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis. Et capite septimo, Pro suis delictis hostias offerre. Et capite nono, Munera, & hostiæ offeruntur, &c. Et capite decimo, Eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, &c. Nec hic laborare opus est, ubi nihil est ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, si vis & natura huius vocabuli perpendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vendicare, quemadmodum Divus Thomas argutissime, ut omnia, dixit. Et Theophylactus, Doni, inquit, & victimæ exacta ratione quidem est discrimen. *Quoniam enim*, hoc est, sacrificia sunt per sanguinem, & carnem oblationes, vel certe omnia, quæ per ignem sacrificantur: Dona autem sunt, ut fructus, & quæcunque alia exanguia, & igni carentia. Quod utique discrimen Paulus in Epistola ad Hebræos diligenter observat: Omnis, ait, pontifex constituitur, ut offerat dona, & sacrificia. Et iterum: Omnis pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur. Atque Chrysostomus explicans illud, Sacrificium, & oblationem noluit, oblationis, & sacrificii hanc differentiam esse accurate notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omnino rem illud vel maxime argumentum probat, quod cum animalis vivi juxta legis præscriptum fiebat oblatio, nusquam hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, tum a Judæis filios immolari in sacrificium, cum post purificationis cæremonias Domino sistebantur. Quod quoniam absurdum est, consentiamus, non omnes res Deo oblatas, hostias esse, aut sacrificia. Porro autem si circa rem, quæ offerebatur, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat, si conterebat frumentum, si oleo similam conspersam frigeat in sartagine: tum demum vere sacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnium sacrificia esse, Levitici secundo & sexto, Num. quinto, & secundo Paralipomenon vigesimo octavo capite legimus. Scite ergo, ac præclare Divus Thomas admonuit, in eo sitam esse rationem sacrificii, si circa rem Deo oblatam quicquam fieret, quo res ipsa sacra quodammodo conficeretur. Nam si integram, & il-

llesam sacerdos offerret; donum dici, & munus, non item sacrificium. Id, quod in Græca voce *θυσία* explicatius animadvertitur, ut paulo ante dicebamus.

Quibus rebus expositis, facile intelligitur, Lutheranos in Apologia Augustana perperam sacrificium definisse, quod sit cæremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus: Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc vero finitionem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætereamus, satis refellit Apostolus, tum dona a sacrificiis distinguens, tum magis argumentans, quod si Christus sæpe se in sacrificium offerret, sæpe etiam pateretur.

Sed ut occultæ, atque involutæ rei notitia aperiatur his, quæ dicta sunt, illud primum objicitur, quod Prophetæ sacrificium laudis sæpe commemorat, quod Paulus interpretatur fructum laborum confitentium nomini Dei. Sacrificii igitur definitio non est tam anguste conclusa.

Illud deinde videtur esse contrarium, quod Apostolus ad Romanos scribit: Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam. Non ergo in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostrum vivum ad sacrificium præbeamus.

Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore est: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illa demum: Repletus sum his, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam. Et rursum: Beneficentiæ, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen terminis esse latioribus circumscribendum; a nobis enim strictissime coarctatum. Ego vero tantum absum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii finitionem, quæ est a nobis ante posita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illustriorem existimem. Duobus quippe modis verba in sacris litteris usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licet facillimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos tamen & ex alienis, & ex nostris huius rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in scriptura sacra accipi, & proprie, & translate. Nos

2. 2. q. 85. a.

3. ad 3.

In c. 8. e-

pist. ad

Hebr.

Heb. 5.

Heb. 8.

Hom. 18.

in ep. ad

Heb.

Pl. 49. 106.

115.

Heb. 13.

Rom. 12.

Plal. 50.

Phil. 4.

Heb. 13.

porro, quum res definimus, necessaria Philosophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram, aut alium tropum translata significet, sed quid proprie contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria plane nobis definita est: at in omnibus testimoniis, quæ contra posuimus, nominalis translatio quædam & abusus est. Id quod in singulis facile intelligimus, si ea ad veram & propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus labiorum laudantium Deum hostia dicitur, cum lingua labiaque mortificata Dei laudibus consecrantur. Quemadmodum enim vitulus mactatus in hostiam, nullas alias edebat voces, quam in Dei laudem & gloriam; sic lingua conviciis, detractio, ac turpiloquio mortua, & soli Deo laudando sacra, quasi sacrificium quoddam offertur, juxta illud, quod scriptum est: Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Quamquam in psalmis dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpata. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo veræ hostiæ mactabantur. Sed Paulus, ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad labiorum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit.

In secundo vero testimonio expeditior & planior est metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiam Deo, quum mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem justitiæ Domino offerimus. Quemadmodum Hieronymus: Illa, inquit, virginitas hostia Christi est, cujus nec mentem cogitatio, neque carnem libido maculavit. Atque fortassis quum Apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantis inter se vocibus de more lusit. Similia sunt illa: Quæ in deliciis est vidua, vivens mortua est, mare dulce, terra cælestis, spiritualis caro, spiritus carneus. Non itaque ex eo, quod Apostolus vivam hostiam dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactandum, quum in hostiam præbetur. Quin potius, si Pauli ingenium tenemus, contrario modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque in-

star frumenti contritum, & divini amoris igne quasi succensum, similitudine quadam sacrificium vocatur. Adde, quod familiare auctoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuire: ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 34. Nomen etiam Petre eidem, 1. ad Corinth. 10. Tale illud est: Ego sum vitis vera. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quædam spirituales potiores præsignabantur, has omnino res sacrificia, holocausta, hostias sacræ literæ appellant. Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore: ideoque carnis mortificatio hostia dicitur, non proprie quidem, sed figurata dictione. Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modo longo sermone explicanda. Tres ergo priores scrupulos plane excussimus: quartum vero illum facilius eximemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis Apostolum non proprie loqui, sed figurate. Id quod liquido demonstrari potest. Primum, quia sacrificium ad religionem proxime pertinet: at eleemosyna & beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem. Dein ex illo Osee testimonio, Misericordiam volo, & non sacrificium. Quo loco sacrificium non obscure a misericordiæ operibus separatur. Certe si sacrificii vox dona pauperibus collata proprie contineret, nullo modo Propheta diceret: Sacrificium & oblationem nolui. Quid igitur sibi Apostolus vult, quum ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempe, illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebatur populus maxime placere Deo, spirareque illi odorem jucundissimum. Genes. 8. Exod. 29. Levit. 1. & 3. Numer. 28. Usque eo autem persuasio hæc in animis vel fidelium infederat, ut præ sacrificiis opera interdum pietatis charitatisque contemnerent. Hujus rei Apostoli minime ignari, & plebem rudem ad veram & germanam pietatem revocare cupientes, misericordiæ ac charitatis officia hostias appellabant, non falso id quidem, sed verbis paululum quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus hostiam acceptam dixit in odorem suavitatis. Sic Jacobus: Religionem mundam & immaculatam esse, visitare pupillos & viduas in tri-

Ad eundem modum Aug. 10. de civ. l. c. 6. loquitur cum affirmat, verum sacrificium esse omne opus quod agitur, ut sancta societate in hæreamus Deo. Nam ca. 5. dixerat, sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum.

D. Thom. 2. 2. q. 85. a. 2. Cap. 6.

Psal. 39.

Philip. 4.

Jacob. 1.

Osee 14.

Lib. advers. Jo-
vin. 1.

1. Thes. 5.

Marc. 12.

bulatione eorum. Quam rem plane & sine verborum imitatione legis ille peritus significavit, inquiens, Diligere proximum, tanquam se ipsum, magis est omnibus holocaustis & sacrificiis. Quid ergo proprie sacrificium sit, qua etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum hujus vocis vi, ac potestate ignorata, multorum disputationes vagari & errare cernamus. Erant autem hæc copiosius explicanda, ne immodicæ brevitatæ studio raperentur verborum pondera differentis celeritate. Sed de his hæcenus. Sequitur, ut sacrificium in species suas quam brevissime partiamur.

Lutherani in apolog. August. duas proximas sacrificii species esse ajunt, nec esse plures. Unum enim esse sacrificium propitiatorium, nempe ad placandum Deum, & impetrandam veniam peccatorum, alterum *ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ*, id est, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnopere oportere asserunt in hac controversia nos in conspectu positas habere, & singulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo: sed illud quoque animadverto, hac divisione multas sacrificiorum species vitiose fuisse prætermittas. Non enim solum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed & vice supplicationis, ut a Deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod si Latine liceret, possemus impetratorium vocare. Quale fuit sacrificium Jacob Genesis 28. qualeque etiam mulier illa prætulit, quæ in Proverbiis dixit: Victimam pro salute devovi. Sane in Levitico post sacrificium pro peccato hostiæ pacifiæ in duas species distribuuntur, ut aliæ sint gratiarum actionis Deo exorato, aliæ voto vel sponte susceptæ Deo exorando. Ac præter hæc sacrificii genera aliud fortasse fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuso sanguine sanciretur. Cujusmodi Exod. 24. & 4. Reg. 23. mentio fit. Ut omittam sacrificium pro consecratione pontificis, quod legislator a reliquis sacrificiis distinxit. Nam holocaustum, quod humanæ servitutis tributum proprium erat, & ad testationem divinæ majestatis ac dominationis Deo sacrum, dubium non est, ad

duas illas sacrificii species minime pertinere. Plura itaque, quam duo hostiarum genera fuere in veteri Testamento: at in novo utrum unum saltem sit, quæritur. Cui quæstioni statim ego respondeo, si duo illa prius explicuero, quæ in hac controversia explicatu quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maxime. Illud primum est, nomen sacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5. Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco, præbere hostias ad sacrificium. Quo modo Divus Thomas hanc vocem usurpavit, nec usurpavit absurde, cum artificium, lanificium, & similia ad eundem modum a doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicos sicut Eucharistiæ sacramentum, ita Eucharistiæ sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantum, hoc est, species illæ vini & panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Et item res & Sacramentum, nempe Corpus Christi & Sanguis, quæ res interius sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & Missa nostra est Sacrificium externum specierum panis & vini: quod Augustinus in Psal. 37. Sacrificium panis & vini nuncupavit. Est & rursus sacrificium interius corporis & sanguinis Christi, quod Deo Patri sub speciebus illis potissimum offerimus. Interius dico, non quod ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quod intra species inclusum, occultum in se & invisum sit.

His positis sit prima conclusio. In lege nova vere nunc est & proprie sacrificium. Quæ omnino res primam ex Malachia aperte conficitur. Non est, ait, mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio spirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primum, quia nostra opera omnia sunt tanquam pannus menstruatus. Esa. 64. Non igitur possunt dici absolute oblatio munda,

2. 2. q. 85.
a. 3. in
corp. & ad
3.

1. Conc.

Malach. 1.

Prov. 7.

Levit. 7.

Levit. 7.

Luthero præsertim, qui nostras jultias peccata esse contendit. Deinde quia offerre opus nostrum tanquam mundam oblationem & sacrificium, isti dicunt esse Pharisaicum. At Propheta non loquitur de Pharisaico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis Evangelicæ, sed communia in omni lege fuere. Prophe-
ta autem diserte loquitur de sacrificio quodam legis novæ proprio ac singulari. Postremo, quia idem Propheta c. 3. loquens rursus de ipso eodem novæ legis sacrificio, Sedebit, ait, constans & emundans argentum, & purgabit filios Levi. Non dicit filios Israel, sed Levi: Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Peculiare ergo sacerdotium erat instituendum, & peculiare sanctificandi ministri ad peculiare sacrificium legis Evangelicæ. Nam quod Protestantes illud primi capitis referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc vero tertii capitis ad prædicationem Evangelii, de qua Paulus ad Roman. 15. Sanctificans Evangelium, &c. sua hæc varietate testantur, se a veritatis unitate discedere. Cumque hæc sint per figuratam dictionem sacrificia; qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii & omnem scripturarum vim labefactant, & sibi etiam repugnant. Fatentur enim & ipsi, non esse in sacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec vero cum his Augustinus facit, qui libro contra literas Petiliani secundo, hunc Malachiæ locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est, Immola Deo sacrificium laudis. Sic enim & septuaginta verterunt, Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus: id quod Apostolus explicat inquit, Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum consentientium nomini ejus. Sed ne Hieronymus quidem ab his dissidet, quum Malachiæ testimonium his verbis exponit. Ergo proprie nunc ad sacerdotes Judæorum sermo fit, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, ut sciant carnalibus victimis spirituales victimas successuras; & nequaquam taurorum hircorumque sanguinem, sed thymiama, hoc est, sanctorum orationes Domino of-

ferendas: & non in una orbis provincia Judæa, sed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundam, ut a populo Israel, sed mundam, ut in cæremoniis Christianorum. Non sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant a mendacio contra verum. Regula siquidem scripturarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco testatur: Ubi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegorizæ non extenuare quæ scripta sunt. Cum ergo in universo orbe, atque adeo apud omnes gentes una & eadem offeratur hostia munda, sacramentalis, & externa quidem specierum panis & vini, ab omni carnis & cruoris fœditate aliena, interior vero incruenta etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa sit; quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio proprie impletam cernimus, allegoricis & spiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque, si Augustinus atque Hieronymus in ecclesia gentium laudis sacrificium, sanctorum orationes, & cæteras demum spirituales hostias agnoscunt, quæ allegorice & figurate hostiæ sunt, idcirco verum & proprium Eucharistiæ Sacrificium excludunt. Quinimo is ipse Augustinus ad Paulinum scribens, in missa & sacrificio, quod celebrat ac frequentat ecclesia, omne precum, orationum, laudumque genus, de quo Paulus 1. ad Timot. 2. loquitur, contineri existimavit. Sane quidem Eucharistiæ oblatio magna cum excellentia præstantiaque oblationum reliquarum, sacrificium est gratiarum actionis, & laudis, in quo nomen Dei gloriosissime & magnificentissime summo splendore illustratur: Eucharistia item verum illud thymiama suavissimi odoris est, quo omnes sanctorum preces & orationes referuntur, unde jucundum & ipsæ odorem mutantur. Quæ causa Irenæo fuit, ut ex Malachiæ prophetia utramque hostiam in Christi ecclesia futuram intelligeret, & eam quæ proprie hostia est gratiarum actionis & laudis, quam ob id ipsum eucharistiam appellamus: & quæ figurate per allegoriam hostia nuncupatur. Verum ne prophetis obscurisque testimoniis Lutherani se impugnari causentur, alterum ex euangelio clarissimum proferamus.

Extat ergo apud Lucam scriptum a-

Lib. 4.
cont. hæ-
re. c. 32.
& 34.

Luc. 22;

ap-

Cap. 26.

Psal. 49.

Rom. 13.

Idem fere
in Zach.
8. c.

approbationem . Accepto , inquit , pane , gratias egit , & fregit , & dedit eis dicens : Hoc est corpus meum , quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem . Similiter & calicem , hoc est , accepit , & gratias egit dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo , qui pro vobis fundetur . Ubi illud primum animadverto , jure Cornelium episcopum Bitontinum in concilio apud Trident. a Patribus & Theologis universis exploratum , qui dixerit , Christum in cœna non suum corpus & sanguinem obtulisse . Ritu quippe Judaico gratias Deo agere , calicem in manibus accipiendo & levando , vere est hostiam gratiarum actionis offerre . Quum itaque dixit Dominus , Hoc facite , plane iussit Apostolis , ut quod ipsum facere cernebant , id quoque illi facerent , Eucharistiæ , hoc est , gratiarum actionis hostiam exhibendo . Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium enucleavit in hæc verba : Scriptura dicit , ut quotiescunque calicem in commemorationem Domini & passionis ejus offerimus , id quod constat Dominum fecisse , faciamus . Et paulo post : A Domino admoniti & instructi sumus , ut calicem Domini cum vino mixtum secundum quod Dominus obtulit , offeramus . Atque Irenæus , Calicem , inquit , similiter suum sanguinem confessus est , & novi testamenti novam docuit oblationem . Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo ei , qui alimenta nobis præstat , primitias suorum munerum in novo testamento . Et cap. postea 34. Offerimus , ait , ei Eucharistiam non quasi indigenti , sed gratias agentes donationi ejus , &c. Ubi omissis auctoritatibus non dubitem ipsa re , & ratione exquirere veritatem . Quemadmodum enim in rebus aliis contingit , ut eas sancte ac religiose offeramus Deo , ab illo primum acceptas ; ita , ac multo etiam magis , cum in Eucharistia corpus Christi ac sanguinem cœlestis benedictionis largitate acceperimus , impii profecto erimus & ingrati , nisi summam gratiam referamus , eadem dona , quæ a Deo acceperimus , ipsi reddendo , juxta illud , quod scriptum est : Tua sunt , Domine , omnia , & quæ de manu tua suscepimus , reddimus tibi . Et iterum : Quid retribuam Domino pro omnibus , quæ retribuit mihi ? Calicem salutaris

accipiam . In quem locum paraphrasis Chaldaica sic habet : Calicem redemptionis accipiam mundo venturo . Nam & hunc Psalmum ad mysteria & fidem Evangelii pertinere , auctor est Paulus . Salutare autem Christus est , ut Simeon in Evangelio cecinit . Sed bene , Accipiam , quia nisi accepero , retribuere non valeo . Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare possimus , sed quod ab illo acceperimus , id tanquam jam nostrum iterum illi reddere , cuius dono acceperamus ; peculiariter tamen hæc dona , hæc munera , hæc sancta sacrificia cœlestia erant : de cœlo ergo accipienda erant , & nomen Domini invocandum , ut tali nomine consecrata , nobis fierent corpus & sanguis Domini nostri Jesu Christi .

Quod si nos pie , grate , atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus , ut beneficiorum non memoriam modo , sed observantiam teneamus , cur sanguinem Christi a Deo nobis proprie tributum non illi refundamus , qui nobis cum filio sanguinem dedit ? Hæc eadem mensura jubet reddere , qua acceperis ; aut etiam cum latiore , si possis . Nos , qui Christi sanguinem & corpus acceperimus , si mensura cum latiore non possumus , non reddemus eadem ? Quid Christus , an non per amicitie vim , quasi unus nobiscum effectus , dona nobis a patre collata pro suis existimabat ? Sane quidem . Nisi ergo stultus fuit & ingratus , accipiens panem & calicem non solum nostro nomine gratias egit , sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulatissime retulit ; certe parem patri persolvit , & commemorandam , dum fidelium genus erit , persolvendamque putavit . Hoc , ait , facite in meam commemorationem . Te appello , Luthere , atque adeo vos appello omnes Lutherani . Nonne intelligitis , quam apertum vobis sit cum Christi Evangelio certamen ? Vos porro Eucharistiam percipientes , non item offerentes , Domini quidem cœnam agitis , sacrificium vero crucis non agitis . Quod vester quidam confitetur evictus . In nostra , ait , Eucharistia mors Christi tantum verbis , non etiam symbolis prædicatur . Non igitur Christiana est eucharistia vestra . Christus enim non iussit , ut dicamus hæc in memoriam ejus , sed ut faciamus . Hoc facite , ait , in meam commemorationem . Non est

2. ad Cor.

Luo. 24

Proprie dico quia singulis attributus est : quo sensu & sol , cum omnium communis sit , cuiusque etiam est proprius .

Bucer. l. 1. de vera, & falsa Dom. cœnæ admin. c. 9.

De conse.
d. 2. c. Scri-
ptura .

Li. 4. c. 32.

1. Paral. ul.

Psal. 115.

ita-

itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solum, sed etiam facienda. Symbolis ergo, & non verbis tantummodo sacrificii Christi memoria in altari representanda erit. Alioquin si manducatio est, non oblatio, exemplar, & imago cœnæ erit, exemplar, & imago sacrificii non erit. Quanto melius tota per orbem Ecclesia intellexit, quæ, quum sacerdos confectis in nomine Christi mysteriis, ait, Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis, ipsius voce sacerdotis illa respondet: Unde & memores, Domine, nos tui servi, sed & plebs tua sancta, &c. offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis, ac datis hostiam puram, &c. Nullo ergo modo negari potest, quin ecclesia offerens corpus Christi & sanguinem in Eucharistia, & Christi exemplo id faciat, & evidenti ratione ducta, & præcepto denique ipsius Domini impulsæ.

Sed his tamen objicitur, quod cum Apostolus illud Domini præceptum retulisset, Hoc facite, &c. e vestigio subiecit: Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, &c. Ipsa ergo manducatio, & potatio symbolum est Dominicæ passionis. Non itaque necessarium est offerre sacrificium, ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus. Huic argumento primum ita respondeo. Non si quispiam dicat, Quotiescunque concenaverimus, confabulabimur; mox intelligimus concœnationem, & confabulationem eandem esse. Sic si Apostolus dixit: Quotiescunque manducabitis, &c. non necesse est interpretari, cœnationem Dominicæ mortis annunciationem esse. Voluit ergo Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis & altare, hoc est, ut non modo cœnaremus, verum etiam sacrificaremus. Quare idem instituit, ut esset simul & sacramentum, & sacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergo sententia hæc est: Ne putetis vos satisfacturos legi, si manducetis, & bibatis; quia in re cœnæ Christi commemorationem facietis; oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quam manducando fit. Deinde non inficior equidem, quin manducando corpus, sanguinemque potando in divisione sanguinis ex corpore, id quod in cruce ge-

stum est, aperte designetur. Cum frangitur hostia. Augustinus ait, cum sanguis Christi in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Domini Corporis in cruce immolatio designatur? Sed revera, ut diximus, in separatione sanguinis a corpore mors significari potest, non autem proprie significatur hostia, nisi corpus, quod moritur, offeratur. Quanquam consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ita populus cum sacerdote hostiam olim consumens, vere explebat sacrificium, atque adeo hostiæ crucis perfectum signum dabat.

Illud præterea animadvertendum censeo, quamvis Christus in cœna nullum omnino sacrificium obtulisset, eo tamen quod dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c. mox vero subjungit, Hoc facite in meam commemorationem, satis ostendisse, nos mystice corpus tradituros, sanguinemque effusuros: quod re ipsa aperte, & sine mysterio ipse erat postea factururus. Hoc scilicet quod ego faciam, vos facite; sed ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in Græcis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo presentis temporis. Non enim ait, Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur, sed, quod pro vobis datur. Nec si verbum verbo reddas, dixit: Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur, sed, qui pro vobis effunditur. Et apud Paulum, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον. Id est, Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur: quoniam admodum & Ambrosius in hunc Pauli locum, & Beda enarrans evangelium Lucæ, legunt. Nec dubitandum catholicis est, (quam rem posterius explanabimus) in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quam si nunc fundetur in cruce; corpus Christi item frangi ad efficientiam, perinde ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquam quod in sacrificio externo mystice, & tanquam in exemplari, atque imagine, & sanguis Christi funditur, & frangitur corpus. Unde Augustinus. Quum frangitur hostia, inquit, quid aliud, quam Domini corporis in cruce immolatio designatur? Ac ne sacramentum quidem solum, sed verum etiam corpus Christi sacerdotum manibus frangi, Romanum concilium sub Nicolao defi-

Luc. 22-

1. Cor. 12-

De confec.
d. 2. c. Quum
frangitur *

De conf. d.
2 c. Ego Be-
rengarius.

definivit. Vides ne, quemadmodum nobis omnia consentiunt, qui & Christum in coena corpus suum, & sanguinem mystice tradidisse, & ad eandem nos formam instituisse, non rebus solum, & rationibus, sed verbis quoque ipsis efficitur? Nihil enim prohibet, quum Lutheranos redarguimus, exemplaribus Græcis præsertim consentientibus adhærescere.

Sed quia sacramentarii causantur se his fere argumentis non premi, ut quæ majori ex parte sumant, corpus Christi verum, & sanguinem in Eucharistia esse, id, quod isti pernegant; age, rationibus conquisitis hos quoque urgeamus. Tametsi quædam ex his, quæ ante posuimus, Sacramentarios etiam præfius astringunt, quam ut sugere aliquando possint. Atque ut omittam, quod rem perspicuam, atque e sacris literis manifeste exploratam, & comprehensam inficiantur: nolo enim hodie hac de re cum Sacramentariis certare: de sacrificio dico, etiamsi in speciebus panis & vini nec corpus Christi, nec sanguis essent, ut vere sunt, adhuc tamen sacrificium in altari Christianorum existere, multis, & gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primum & ex definitione sacrificii, & ex perpetua consuetudine Ecclesiæ gravissimum, & firmissimum argumentum, quod sacerdotes nostri panem, & vinum offerunt Deo, faciuntque sacri aliquid circa res oblatas, panem scilicet frangentes, huiusque portionem tingentes vino: adde, si placet, rem utramque etiam consumentes: vere ergo, & proprie sacrificant. Si enim oblatio similæ, ac farinæ conspersæ oleo in figuram mortis Christi futuræ sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere, ac vino tingere in figuram mortis præteritæ, sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quod panis & vini munera a Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege naturæ Patres; arguant Moysen cum scripta lege sua, arguant oblationes, quas in Ecclesia primitiva pie offerri solere, libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit: quam Deo tamen referre aliter non valemus, nisi dona, quæ accepimus, ipsi reddendo. Sed panem frangi, ac tingi reprehendent. At hisce cæremoniis crucis immolationem

designamus. Mirum est autem, si hoc nobis vitio vertant, quod Christi passionem non verbis modo, sed rebus etiam commemoremus: præsertim cum Dominus dixerit: Hoc facite in meam commemorationem. Sane si illud peccatum est, qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam symbolis mortem Christi figurant: Si ergo huius verbi definitio recte nobis declarata, & circumscripta est, sine dubio sacerdos in altari vere sacrificat, quamvis nihil aliud spectes, quam species ipsas vini & panis externas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas expendas, hoc est, offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi; cum his rebus mystice peragendis nihil insit vitii, quemadmodum ostensum est; sit, ut non solum vere ac proprie, sed pie etiam, atque religiose sacerdotes nostri sacrificent. Eam quippe rem Augustinus considerans, speciem panis hostiam appellat: quod utique nomen utique adeo in omnium fidelium & auri- bus, & linguis inhæsit, ut vanus & stultus sit, qui illud inde evellere tentarit. Sacramentarii igitur quamvis negarent, esse in Ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium; at sacrificium panis, & vini nullo modo erant negaturi, ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterea, Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi, sacrificium ergo offerbat Deo: omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat: at non legitur aliud, quam panem, & vinum obtulisse. Cum igitur nos ad eundem modum, & ordinem panis, & vini species offeramus, proprie, vereque sacrificium exhibemus. Quæ causa Ecclesiæ fuit, ut illud Divi Thomæ in die festo, atque solemnibus Eucharistiæ celebraret, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, panem, & vinum obtulit. Verum argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primum negant, Melchisedech Deo panem & vinum obtulisse: scilicet, Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. 14. cap. legitur. Id, quod Epiphanius libro secundo contra hæreses, hæresi 55. agnovit. Deinde negant, sacrificium Christi in eo fuisse secundum ordinem Melchisedech, quod panem & vinum obtulerit: sed in eo fuisse affirmant, quod Christus non secundum legem mandati carnalis, oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodum

De conf. d. 2.
c. Cum frangitur hostia,

Sacrificium panis, & vini Aug. vocat in Psal. 37.

Ad Heb. 7.

De conse. d.
2. c. In c.
licē, & ca.
Accipite.

Ad Heb. 7.

Dan. 12.

dum Melchisedech, oleo spiritus unctus sit a Deo præ participibus suis. Sic enim Apostolus ad Hebræos interpretatur. Sed scrupulus prior sic eximitur. Non inficior equidem, Melchisedech panem, & vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contulisse, sed cum scriptura statim adjecerit: Erat enim sacerdos Dei altissimi, nisi causa inepta est, intelligere oportet, easdem res obtulisse solitum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed huic in cibum, illi in sacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius lib. 5. de sacrament. cap. 1. Hieronymus in vigesimum sextum Matthæi caput, Augustinus in Psalmum 33. concione prima, Cassiodorus in Psalm. 109. Damascenus libro quarto, capite decimo quarto, Chrysostomus homil. de prodit. Judæ auctores sunt. Scrupulum vero posteriorem hoc modo eximemus. Non, si in una re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis alia similitudo excluditur. Quin si figura perfecta est, apte quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii & constitutione, & oblatione, Melchisedechi Christus appareat simillimus. Lex insuper, & religio nulla est sine sacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ita sunt, semperque fuere conjuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. Translato, inquit, sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat. Si ergo Christiani legem, ac religionem habemus, habemus profecto & sacerdotium. At sacerdos omnis in hoc paratur, ut sacrificium offerat. Christiani ergo etiamnum sacrificium tenemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At nos omnes esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cum hæ non proprie sint hostiæ, sed translate, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum, & improprium erit: translato vero sacerdotio, religionis item translatio fiet. Ita nimirum, qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi & veram Christi religionem conantur eripere, & falsam ejus inducere, qui jure ab Ecclesia auferet sacrificium. Nam & Danielis testimonio constringi fortius potuerunt, quam ut elabantur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud jure sacrificium, quod Antichristus ab Ecclesia ablaturus est

per dies 1290. Et cum in Ecclesia non sit aliud sacrificium jure præter id, quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos esse ministros Antichristi.

Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio querenda, aut conjectura capienda est? An dubitari potest, ubi nullum peculiare sacrificium, privatim res sacra nulla, sacerdos proprie nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato, sacerdotes magna claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra a magistratibus summis institui, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa. Tradit rursum, oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde auctor est, in heroicis temporibus reges divinæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem, in optima Republica sacerdotes honoratissimos constitutendos. Neque enim, ait, agricola, neque artifex, neque vilium exercitiorum quisque sacerdos est deputandus: honos namque diis est a civibus impendendus. Cicero, & Valerius scribunt, tantum studium antiquis observandæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Hetruriæ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur: ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem, & quæstum. Tantus honos apud veteres natura duce religioni est habitus, ut nulli, nisi principes, & optimates, caeremoniarum erga Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeo Christum desipuisse, ut Rempublicam instituerit, in qua sacrificia omnia vulgaria passim, & contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentules leves, factores, lanii, & coqui, quos, honos præfandus sit, si vel cursim velis recensere. Scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos a communi populo non multum sacerdotest

Lib. 16 qui
est de Re-
gno.Dial. 8. de
legib.lib. polit. 3.
c. 10.lib. 7. polit.
cap. 9.

lib. de divi

tes differunt. Quanto religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi, animadvertendique in hominem, nisi sacerdotum auctoritate, nullis esset concessa facultas, quo iudicia non humana, sed divina viderentur. Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est, Theologicas redeamus. Apostolus fideles cupiens ab idolorum cultu detertere, eo maxime argumento usus est, quod si idolis immolarent, participes essent altaris & mensæ impiæ, atque irreligiöse: nam sine discrimine eandem vocat & mensam, & altare. Qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt huius etiam altaris: fieri autem non posse, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo & idolis pariter serviamus. Altare igitur habet ecclesia: habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in qua editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergo altaria fidelibus Lutherani, solum concedant mensas, quia cibus nobis esse ajunt, sacrificium non item. Nec altaris modo, sed & missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quiddam, & inanis vocis sono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porro vocem ex Hebræa lingua mutuo acceptam cum doctissimi e nostris, tum plerique e Lutheri familia testantur. * Est autem Hebræis Micæa oblatio.

Sane vero tum altaria, tum oblationem corporis, & sanguinis Christi, quam missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere, exploratissimum erit, si regulas eas huc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro huius operis tertio sunt a nobis constitutæ. Certe Irenæus verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, quod corpus, & sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philacteto ex literis sacerdotum Achajæ Egææ proconsuli, Immaculatum, ait, agnum quotidie in altari sacrifico. Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi can. 32. Concilium insuper Carthag. 3. ait, Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis & sanguinis ejus nihil amplius, quam panis & vinum offeratur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione

longiore, ubi promptum est formulas illas quærendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam ecclesiæ auctoritas pro hac conclusione notior & crebrior est, quam ut indicanda sit. Nihil enim frequentius, tum in canone, tum alias sæpe intonat, quam hostiam Deo se corporis & sanguinis Christi puram & immaculatam offerre.

Concilia vero ab hac sententia sunt plurima. Toletanum primum, cap. 5. Toletanum undecimum, cap. 14. Toletanum duodecimum, cap. 5. Bracharense tertium, cap. 1. Antisiodorense, cap. 8. Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14. Lateranense sub Innocentio III. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi a Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed & in Concilio Constantiensi ille error condemnatus est, Non esse fundatum in evangelio, quod Christus Missam ordinaverit.

Quid sedis Apostolicæ Antistites? Nempe eandem Apostolorum & Ecclesiæ fidem profitentur, Anacletus de consec. dist. 2. cap. Episcopus. Clemens de consec. d. 2. cap. Hic ergo. Alex. I. de consec. d. 2. cap. Nihil. Eusebius de consec. d. 1. cap. Consulto. Julius de consec. d. 2. cap. Cum omne crimen, Felix de consec. dist. 1. cap. Sicut non alii. Soterus in epistola ad episcopos Italix. Syricius ad Cumerium Tarraconensem episcopum, cap. 1. Innocentius I. ad Exuperium Tolos. episcopum, cap. 1. Leo ad Dioscorum epist. 79. de conf. dist. 1. cap. Necesse est. Hi omnes antiqui ecclesiæ pontifices: nam posteriores quid attinet commemorare?

Auctores vero veteres, quos ecclesia & consecravit, & publice dedicavit, si referre velim, negotium lectori faceffetur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc ex Græcis Dionysius, cap. 3. lib. de eccles. hier. Ignatius in epist. ad Smirnen. Athanasius in lib. quæstionum ad Anthiocum, quæst. 34. Gregorius Naxianzenus in carminib. ad episcopos, Eusebius Emisenus de consec. dist. 2. cap. Quia corpus, Chrysostomus hom. 17. in epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur a Gratiano, de consec. dist. 2. cap. In Christo. Chrysost. quoque idem lib. 6. de sa-

De consec. d. 1. in sacramento. de consec. d. 2. Necesse est. 93. d. pervenit de sum. Trin. firmiter. de cose. d. 2. Didicimus. Conc. Item Martini Papæ de consec. d. 2. Non oportet. Ep. 3. quæ est de officio sacerdotis.

1. Cor. 10.

* Deut. 16. ubi nos habemus.

Spontaneam oblationem, Hebræi habent Micæam. Quo etiam significatu, Conc. Carth. IV. c. 34. hoc nomen usurpavit, in hæc verba: Episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticū, sive Judæum, usque ad missam catechumenorum, de conf. d. 1. c. Episcopus.

Lib. 4. c. 32. 33. & 63.

De consec. d. 1. cap. Jacobus.

Cap. 24.

sacerdos paulo post principium. Cui Theophylactus consentit in cap. 10. epistol. ad Hebr. Et Damascenus lib. 4. cap. 14. E Latinis vero habes Irenæum lib. 4. cap. 32. & 33. & 34. & 63. Cyprianum lib. 2. epistol. 3. quæ scribitur ad Cæcilium, de consec. d. 2. cap. 1. & 2. Atque idem repetit in sermone de cœna Domini. Ambrosium lib. 1. officiorum, cap. 48. Hieronymum ad Hebræos, quest. 2. & ad Tit. 1. Paschasium in lib. de pascha, de consecrat. d. 2. cap. Iteratur. Augustinum lib. 10. de civit. cap. 20. & lib. 17. cap. 20. & lib. 20. cont. Faust. cap. 18. Quem locum & Calvinus, & Bucerus impudenter pro se referunt. Gregorium lib. 4. dialogorum, cap. 58. & in quadam homilia paschali, de consec. dist. 2. cap. Quid sit. Fulgentium denique lib. 2. ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, Eucharistiam ideo a patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. Nec enim aut novum aut insolitum est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuire. Ad Gal. 3. Ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus. ad Rom. 6. Consepulti in baptismum. Apocal. 10. Agnus, qui occisus est ab origine mundi. Sic autem Chrysostomum, Theophylactum, & Augustinum, fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Calvinus. Nam Bucerus dicit quidem, alios patrum in hac sacrificii appellatione id spectasse maxime: sed alii tamen, in usu, inquit, hujus vocis præcipue spectarunt oblationes, quas suarum rerum fideles offererebant, & Domino consecrabant. Id quod Lutherus etiam animadverterat in libro illo pestilentissimo de captivitate Babylonica. Sed scitum illud est, qui verecundia fines semel transferit, eum bene & naviter oportere esse impudentem. Primum enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, Eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia proprie & vere sacrificia fuissent, quoniam omnia figura & imago erant unicæ illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Utrumque igitur signum unius & ejusdem hostiæ censendum est, nostrum quidem præterita, illud autem legis veteris futu-

ra; sed utrumque tamen vere sacrificium. Nisi quis adeo insaniat, ut putet, magis pertinere ad rationem sacrificii, quod significet rem faciendam, quam quod commemoret rem factam. Ego sane ita judico, Eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulo ante est a me diligenter explicata. Quemadmodum enim cœna nostra commemoratio non esset dominicæ cœnæ, imagoque illius & exemplar, nisi vere manducaremus: sic nec Eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar & imago esset, nisi vere sacrificaremus. Deinde illud ab his quaero, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi & sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen aperte negat. Nam ut cæteros omittam, manifeste id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius lib. officior. 1. August. 17. de civ. Dei, & cont. Faustum lib. 20. Damascen. lib. 4. Irenæus item lib. 4. ac demum Alexander Papa ad omnes orthodoxos: nolo enim esse longus in reliquis excitandis. Quod si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, vere illud est quidem sacrificium, & exemplar est tamen, quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est, sed ita incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque adeo plerosque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio offerendo ex parte jam cum ecclesia consentiant. Non enim penitus sacrificium negant: sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in Ecclesia esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorium appellant.

At nobis secunda in hac controversia conclusio certissima & ipsa est Eucharistiam non modo juxta nomen suum sacrificium esse, quo Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum propitiumque reddat. Eandem itaque hostiam pro gratiarum actione & pro peccato esse. Hæc primum ostenditur ex illo loco apud Lucam, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Et de calice similiter: Qui pro vobis effunditur. Est ergo sacrificium pro peccatis. Id quod

Luc. 22.

Ambros. de
conf. dist. 2.
c. Si quovis
cunque.

forma consecrationis præ se fert, quæ habet, Effundi sanguinem in remissionem peccatorum. Nam quod Lutherani quidam ajunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significative, non est hujus loci, temporisque refellere. Illud sane exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus, sanguinemve conficere, imo ne conficere quidem ullo modo. Quin etiam, si sacerdos verba illa significative non profert, ex vi verborum, neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentorum stultitia existit.

Hebr. 5.

Deinde, Omnis sacerdos, ut ad Hebræos tradit Apostolus, constituitur, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis: aut ergo nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium propitiatorium habemus. Nec vero Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi inepte argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Præterea, poenam aliquam manere, remissa jam culpa, non solum ecclesia definiente, sed scriptura etiam tradente credimus. Cum ergo corpus Christi, & sanguinem Dei dono tanquam res nostras habeamus; utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum: quemadmodum & penas proprias, & sanguinem quoque nostrum offerimus.

Hanc vero esse Apostolicam traditionem, & Epiphanius lib. 3. contra hæreses, & Chrysostom. ad populum Antioch. aperte docent, & facile per regulas supra a me positas ostendi potest, quas permolestum erit post tam longam disputationem ad hujus nos loci usum in præsentia convertere. Quamquam una ecclesia satis est ad hujus rei certam fidem in animis inferendam. Illa quidem cum alias frequentissime, tum in canone maxime profitetur, plebem sanctam fidelium hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos vero pontifices supervacuum erit recensere. Itaque duos solum antiquissimos & sanctissimos referemus, Alexandrum in epist. ad omnes orthodoxos inquiringem, crimina atque peccata his sacrificiis deleri: Cui assentitur Julius de consecrat. dist. 2. cap.

Cum omne crimen. Quibus Div. etiam Gregorium addo, de consecr. dist. 2. cap. Quid sit.

Nam in Conciliis habemus Cabilonense de consecr. dist. 1. cap. Visum est. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum: adde etiam, si videtur, & Trullanum.

Jam sancti veteres eam rem constantissime tradunt. Chrysost. homil. 17. ad Hebræos, & Theophylactus in cap. 8. ejusdem epistolæ palam dicunt, in mysteriis & sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emisenus hanc redemptionis oblationem vocat. Damascenus affirmat, esse omnis sordis expiationem. Idem astruxit & Athanasius lib. quæst. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Aerii in hæc verba: Orat vivus, aut dispensationem facit, id est, missam: quid profuerit mortuo? Cui respondet Epiphanius, quod omnino profunt preces ejusmodi defunctis, etiam si totam culpam non abscindunt. Quem locum incredibile dictu est, quam prave Bucerus torquere nititur. Sed bene habet, quod habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysostomus homil. 69. ad populum Antiochenum: Non temere, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim, inde multum eis posse contingere lucrum. Cum enim totus constitit populus, sacerdotalis plenitudo & tremendum proponatur sacrificium, quomodo non exorabimus pro his deprecantes? Vide etiam eundem lib. 6. de dignitate sacerdotali. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 55. Si culpæ, ait, post mortem insolubiles non sunt, sicut non esse docuerat, multum solet animas, etiam post mortem, sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare. Theophylactus in cap. Luc. 12. in illud: Eum time, &c. Non semper, ait, qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam. Sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes, quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducant, etiam iis, qui in gravibus peccatis mortui sunt. Vide etiam Ambrosium epistol. 8. lib. 2. ad Faust. & Cyprianum lib. 1. epist. 9. Nam in sermone de cæna Domini aperte dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiam Paschasium de consecrat. dist.

dist. 2. cap. Iteratur; & Augustinus de cura pro mort. geren. cap. 1. & lib. con. 9. cap. 11. & 28. & de hæres. cap. 53. & in enchirid. cap. 110. Possemus his Theologorum sequentium manum adungere, in hæreticorum cæde jam sæpe victricem. Sed victoribus occurrent actio jam de inimicis ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium sero venient quidem, sed ad palmam opportune. Quanquam hoc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis, ac rationibus, sed ut scholæ more presse, atque argute contraria refutarent. In refutandis quippe hæreticorum argumentis tantum scholæ Theologia valet, ut facile possit ea, quæ istis videntur esse gravia, ostendere vel levissima.

Respon. ad
1. Arg.

Primum sane argumentum, quod Calvinus tantopere jactat, facillime diluitur. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ verbis iste multis exornat, & amplificat? Unicum sacerdotem nostrum præstitisse id, quod omnes illi veteres minime præstiterunt, nempe remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursum immortalem esse, & perpetuum, qui semper coram Deo pro nobis assistat, nec suorum modo vulnerum cicatrices, sed etiam sanguinem, quem effudit in cruce, omnes ecclesiæ & oblationes, & orationes, se demum, ecclesiamque suam Patri in sublimi altari repræsentet. Item una sola oblatione confecisse, quod ne plurimis quidem veteres illi sacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contrita sunt, & vel minutis Theologis per vulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres, & nostros, quod in illis nemo fuit, cujus cæteri vicarii essent: neque enim posteriores prioris alicujus gerebant vices, sed quisque suam offerebat hostiam, & suo, non alterius sacerdotis nomine offerebat. Ita ex hac parte plures omnino erant sacerdotes. Non enim in uno veluti capite conveniebant, cujus loco administrarent. At nostri cum in nomine Christi, & in persona ejus accedant ad altare, quodammodo omnium unum est sacerdotium, sicut episcopi, ac vicarii unum judicium est. Aliunde etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, easdemque differentes exhibebant; at sacerdos a sacro faciendo dictus, ubi ean-

dem hostiam offert, idemque omnino sacrum conficit, aliquo modo idem est, licet plures esse videantur. Ac revera sacerdos, qui Deum sanguine placaret & reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippe hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum ejus, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, & simul cum illo offerentes. Inde enim nostra oblatio vim habet, non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit Apostolus. Quod vero Calvinus ait, nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Etenim illi cum adferrent hostias, quæ ex se placere Deo non poterant, Nec placita sunt, inquit, quæ tibi secundum legem offeruntur: cum sanguinem, inquam, hircorum, & taurorum offerrent, si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequabantur. Respexit quippe Deus ad Abel, & ad munera ejus, neque offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut recte Gregorius admonuit. Legis ergo infirmitas erat, quod nec hostiam habebat, quæ ex se Deo esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosi, gratam quoque hostiam efficèrent. Sacerdotes vero nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen ecclesiæ sacrificio incommodant, utpote quod vim suam non ab illis habet, sed a Christo summo sacerdote, in quo Patri bene complacuit, qui simul est & sacerdos, & sacrificium, quemadmodum Innocentius Tertius in concilio dixit. Hostiæ igitur Evangelicæ excellens præstantia est, quod & ipsa per se Deo est quam gratissima, & unum habet perpetuo sacerdotem sanctum, atque impollutum; cujus oblatio vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoria seculorum omnium prodest. Quocirca sicut in Christi sacramento impius administer nihil ecclesiæ nocet: ita ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparer, sed exitium. Verum de primo argumento hætenus.

Hujus autem confirmatio argumenti non est nunc oratione longa infirmanda, ne novam hic controversiam de novi sacramenti sacerdotio constitua-

ad Hebr. 9.

De summa
Trin. c. fir-
miter.

mus

2. Tim. 1.

1. Tim. 4.

Cap. 1.

Act. 14.

Pol. 7. c. 9.

mus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes a Deo esse vocatos, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite & ordine vocati sunt. Nec vero sacerdotii nostri ratio popularis est, multorumve suffragiis declaranda: non de terra confecta, sed de cœlo ducta, & delapsa est. Resuscita, inquit, gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Et alio loco: Noli negligere gratiam, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii. Et in epist. ad Titum: Reliqui te Crete, ut constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Paulus denique & Barnabas constituerunt per singulas ecclesias presbyteros in oratione & jejuniis, ut mos est, & nunc in ecclesia fieri solet. Quemadmodum igitur qui Apostolos audiebat, is Christum audiebat; ita etiam quos Apostoli vocabant, hos vocabat Christus, & quos a sacerdotio repellebant, eos Christus ipse repellebat. Nam quod hæc nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, in his scripturæ locis de senioribus agi, qui Rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent: satis ostendunt, quam parum in sacerdotii dignitate & auctoritate ponant, qui illud existiment aut a senectutis veneranda canitie, aut ab ecclesiæ administratione sejunctum. Aristoteles porro non credidit, alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent, aut principes civitatis, vel certe quos post Rempublicam diu suo consilio gubernatam, aut res in bello præclare gestas, defessos jam atque defatigatos omni cura humana & labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate & auctoritate senatoria sacerdotium resideret. Quam naturæ institutionem Apostoli secuti, cum sentirent, sacerdotibus ecclesiæ gubernationem fuisse a Christo commissam, eos existimabant esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui vere presbyteri essent, hoc est, seniores. Ita factum est, ut presbyteri nomen in eum, qui sacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longe prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cum eos in præsentia videamus. Deflexit enim jam de spatio curriculoque, multumque deflexit consuetudo majorum, & eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modo presbyteri non sunt, sed sunt etiam valde

juvenes. Ita sacerdotii auctoritas sceleratissimis ecclesiæ hostibus ludibrio est. Verum de episcoporum abusu minime contendimus; in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab Apostolis, Apostolos a Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento, quod Christus in cœna dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, imo si, ut ante probatum est, sacrificium erat; Apostolos sane tunc sacerdotes instituit: nisi jussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Conficere autem Christi corpus & sanguinem, ut sacra nostra Deo faciamus, quoniam supra naturam est, sine divina facultate fieri non potest. Quia vero sacrificium hoc Dominus facere jussit donec veniat, necesse est, ut copiam, quam Christus fecit Apostolis sacrificii jugis & perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis seculorum ætati- bus transfuderint. Sic enim, ut Oecumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundum ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ, plusculum etiam quam concedebat ratio, largiti sumus.

In secundo vero argumento multa simul obijciuntur adversum ea, quæ ex Ecclesiæ sententia diximus, sed nos exprimemus omnia perspicue, ut res dicta prope manu tentari possit. Primum autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quod offerunt alienum sanguinem; id quod sine dubio falsum est, quippe cum Christi sanguis, dono Dei licet, noster sit tamen; noster, inquam, veluti universalis causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est; at non ita tuus, ut sine peculiari tua generet actione.

Illud deinde Calvinus obijcit, Christi sanguinem semel juxta Apostolum oblatum esse. Quam rem non absurde intelligunt plurimi de oblatione cruenta, quæ palam ante oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem Apostolus exposuit, quum subjecit: semel in consummationem seculorum per hostiam suam apparuit. De illa ergo vittima sermo sit, quæ in monte Calvarie palam in ore atque oculis Judææ provinciæ nactata est. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fusus, non corporis, sed mentis oculis cernitur,

Respon-
ad 2. ar.

ne verbum quidem ullum Apostolum dicere. Æque videlicet Pauli verba torquere adversarii possunt in eam oblationem, quam Christus in cœlis incruentam facit, semper Patri pro nostris peccatis apparens. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maxime animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter & uno modo esse. Una enim est universalis, altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum & regulam quærunt; nos hujus divisionis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ignoratio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philosophis accipitur, & ea, quæ universalis est, & ea, quæ est particularis. Videlicet, simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminasse, nempe tanquam in causa universali. Sed sunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non solum cum generali illa non pugnant, sed ita subserviunt, ut sine illis universalis illa aut propemodum otiosa sit, aut certe penitus otiosa. Sic & illud interpretamur, Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: scilicet, illustratione quadam generali, quæ in hoc quidem genere una & eadem sufficiens & idonea est, atque adeo sempiterna; sed si illustrationes peculiares desint, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales causæ quicquam efficiunt, nisi privatis & propriis causarum secundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad singulos effectus adjungatur. Similiter ergo oblatio Christi una generalis fuit redemptionis ac sanctificationis humanæ non solum idonea causa, sed suis etiam omnibus numeris absoluta: cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quædam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existimet, quod singulis altarium sacrificiis sæpe ac privatim offerimus, sed potius ita secum reputet: sacerdotes sunt illi secundi sub uno primo pontifice Christo, administri & dispensatores mysteriorum ejus.

Ac de prima quidem hujus argumentationis parte, itemque de secunda disputatum est: reliqua est tertia eademque postrema, in qua Calvinus ac Bucerus se insolentius jactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Qua una in re, fateor, superiores sunt. Illi namque quomodo opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Sed age, horum insolentiam reprimamus, jamque doceamus serio, quam ridicule exultent homines, non solum doctrinæ Apostolicæ ignari, sed omnis omnino philosophiæ. Primum autem, quamvis de novo velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facile tamen reperiemus, an ea eadem occasionemque contineat, cum animal sacrificandum est. Contra enim dicet fortasse quis, prophetas Baal quoddam etiam sacrificii genus præbuisse, qui lanceolis & cultris se inciderint, donec perfunderentur sanguine. At demus illud, & concedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attinere credimus: confici, dico, ipsum, & occidi oportere, si vere sacrificatur. At corpus vivum & spirans nos offerimus: idem enim in eucharistia est atque in cœlo. Sed etsi Christi corpus in eucharistia vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen a nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effusus in cruce. Quod si Christus in cruce se offerens non se e conspectu nostro abstulisset, sed perpetuo penderet in cruce, ante omnium fidelium oculos omni & loco & tempore positus; nihil necesse erat, ut exemplum facti relinqueret, & in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ii, qui tunc fuerunt juxta crucem, eandem cum Christo hostiam Patri obtulerunt, si modo vere erant pii, & rem quæ gerebatur, intelligebant; sic si eadem externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exemplari & imagine hostiæ illius indigeremus. Quia vero licet oblatio illa & mactatio externa transierit, sic tamen coram Deo constat acceptabilis, & perpetua virtute consistit, ut non minus hodie in conspectu Patris illa sit efficax, quam eo die, quo de

3. Reg. 17.

de faucio latere sanguis exivit; ideo vere nunc offerimus eandem crucis hostiam cum Christo, perinde atque illi, qui erant juxta crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipsa viva in præsentia esset, atque ante oculos proposita, nobis autem per imaginem Christus hostiam illam excitavit, & quasi in quodam exemplari statuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil revera obstat, cur non eundem illum sanguinem modo offeramus, quem Christus fudit in cruce, non aliter ac si nunc coram effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi, falso tamen Ambrosio attributa, de consecrat. distinct. 2. cap. In Christo. Adde, quod quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors, ut si illud cruentum est, hæc sit etiam cruenta: si illud incruentum erit, mors quoque erit mystica & incruenta, id est, effectus mortis ceu nunc præsens adesset. Satis est enim ut vere & proprie sit sacrificium, quod mors ita nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimoniis confirmatur. Gregorius, In se ipso, inquit, immortaliter vivens, iterum in hoc mysterio moritur. At Augustinus: Semel immolatus est in semetipso Christus, & tamen quotidie immolatur in sacramento. Paschasius: Quotidie Christus mystice pro nobis immolatur, & passio Christi in mysterio traditur, &c. Et Cyril. in concilio Ephesino, Athanasius ad Antiochum, Theophylact. in decimum caput epistolæ ad Hebræos, Damascenus in quarto libro, Gregorius demum Nazianzenus, ut cæteros prætermittam, hanc incruentam exanguemque oblationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, ut illis, qui præsentes erant, quando se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentia cernatur oculis, applicatione vero cruoris jam effusi sit oblatio, recte a Patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ sunt a Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

In tertio quoque argumento refutando post hæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redi-

menda peccata, quam aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet: medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Ecquis autem dubitet, causas perfectas & principales sine adjuvantibus & proximis nihil efficere? Medicamentum quippe quamlibet præsens & salutare sit, nisi ægro corpori adjungitur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quod si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adjutrice & socia causa ipse per se expiavit nostra delicta; baptisma tollatur, poenitentia absit, sacerdotia fileant, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostræ & sacramentum removeatur, & instrumentum. Præceptum illud vanum fit: Baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; gratia illa vana: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: inanis sermo ille: Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum: fit denique ille falsus: Salvos nos facit per lavacrum regenerationis. Quin etiam, si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lachrymatus est, non ploremus. Colligunt enim arguti isti dialectici: quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergo compatimur, ut passionis ejus participes simus; ita etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus. Nobis sane religio actiosa est, Lutheranis otiosa: qui nos feriatis volunt cessatione torpere, & quasi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominum extrahunt radicibus religionem, cum sacrificia, sacerdotes, cæterosque religionis administratos tollunt. Non ergo nos repetitis oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem perfectamque fuisse, quæ quantumvis licet sufficiens in se & consummata sit, sine applicatione tamen causarum adjuvantium nihil efficit. Illud vero, Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos, simile est, ut si dicerem, Deum una illustratione mundum in æternum illustrasse. Id quod revera fecit, quum solem quasi semper æternum lumen accendit. Alioqui quid alio loco Apostolus jubet, Ut emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei? Certe Christi

D d. 2. san-

Vide etiam Euseb. Emissen. de consec. d. 2. Quia corpus.

De consec. d. 2. c. Quid sit, & c. Semel, & c. Iteratur.

Matth. ult.

Joan. 20.

Act. 2.

Tit. 3.

2. ad Cor. 7.

Respon. ad 3.

sanguis emundavit nos ab omni delicto; & tamen Paulus ait, Mundemus nos. Certe una oblatione Christus consummavit sanctificatos; & tamen Paulus monet, ut ipsi perficiamus sanctificationem in timore Dei. Christus igitur mundat ac perficit, & nos quoque perficimus ac mundamus: sed ille agit nobiscum ut causa principalis, nos sub illo agimus ut causæ adjuvantes: Dei namque adiutores sumus.

1. Cor. 3.

Sed addunt illud: Ubi peccatorum remissio est, jam non est oblatio pro peccato. Respondemus. Si remissio solum est ut in causa universali, jam non est oblatio generalis quidem pro peccato; est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodum si illustratio est mundi universalis, nulla alia generalis est opus: non enim alio sole indigemus, alia luna, aliis stellis. Sed necesse est tamen, illustrationes quotidie singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Addunt etiam: Post remissas per Christi sacramenta iniquitates, quorsum oblationes facimus pro peccato? Respondet: remissio iniquitatis duplex est, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quum non solum culpa, sed tota etiam poena remittitur, de qua illa intelliguntur: Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Projiciet in profundum maris peccata nostra. Mich. 7. & cætera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam vero illam dicimus, in qua vel culpa remittitur, sed non tota poena, vel remittitur poena, remissa jam culpa: de qua illud accipimus: Propter remissionem præcedentium delictorum. Et rursum: In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento. Antiquis porro patribus culpas ante Christi mortem fuisse remissas, ambiguum non est: juxta fidem quippe defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autem perfecte remissas, confirmat Paulus, cum ait, Christum mortuum esse in remissionem præcedentium delictorum. Quæ si plene Moyse, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege & natura sanctis condonata fuissent, nec illis esset janua regni cælestis occlusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Ecquis enim dicat,

Esaï. 38.
Psalm. 31.Rom. 3.
Hebr. 7.

omnino resoluta crimina, quorum poenæ luuntur in carcere? Davidi rursum homicidii & adulterii scelera relaxata, quo tempore ad Nathan prophetæ vocem peccatum confessus est, & Nathan ipse idem, & auctor libri Ecclesiastici testes sunt. At si plenam remissionem percepisset, quorsum illa? Dele iniquitatem meam: Amplius lava me ab iniquitate mea: Averte faciem tuam a peccatis meis, &c. Certe hanc ampliorem & plenioram indulgentiam non prius a Domino impetravit, quam multis suppliciis in eo Dominus acerrime vindicasset. Itaque si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contigit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minime offerimus: ut si quis proxime recens baptisma suscepit: at si peccator non est perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento poenitentiae fere accidit, pro hujus delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus subiratus etiamnum est, ei fiat aliquando propitius.

2. Reg. 12.
Eccl. 47.

Quid igitur sibi Apostolus vult, quum minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba: Voluntarie peccantibus nobis, jam non relinquitur pro peccatis hostia? Nempe, qui dicit, voluntarie peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam hostiam esse reliquam, is sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam superesse, iis præsertim, qui ante acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodum Chrysostomus ac Theophylactus argumentatur. Rem ergo Apostolus verbis grandioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exuperatione injicit. Ostendit itaque, non quid clemens & misericors iudex interdum sua lenitate concedat, sed qua poena is dignus sit, qui singulari baptismi beneficio suscepto, Filium Dei conculcat, & sanguinem testamenti pollutum ducit, & spiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirum est, qui fuerit huiusmodi, cui Christus iterum crucifigatur. Toties autem nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis & mors ad peccati remissionem applicantur. Si de justitia ergo agitur, nulla relinquitur pro peccatis hostia iis, qui ex malitia peccant. Sin vero de misericordia Dei agitur, quæ omnem etiam sensum exuperat, non solum infirmis, & ignorantibus aliqua superest hostia, sed iis etiam,

etiam , raro tamen , qui voluntarie peccaverunt post acceptam notitiam veritatis . Enimvero quod hæc Apostoli oratio alta & exaggerata sit , illud primum argumento est , quod statim subditur : Terribilis autem quædam expectatio iudicii , &c. Atque e vestigio : Irritam quis faciens legem Moyfi , &c. & post pauca : Rememoramini pristinos dies , &c. & tandem : Nolite amittere confidentiam vestram , quæ magnam habet remunerationem . Illud deinde hoc confirmat maxime , quod in 6. cap. cum dixisset , Impossibile est , eos , &c. ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum , quasi a desperatione ad spem revocare cupiens , Confidimus , ait , de vobis , dilectissimi , meliora & viciniore salutis , tametsi ita loquimur . Ex quo temperamento Hieronymus lib. advers. Jovin. 2. colligit , Apostolum Hebræos per exaggerationem territasse .

De pœnit.
d. 2. c. Si c.
nim.

Rom.

Luc. 7.

Dan. 4.

Est & aliud responsum dignum , nisi me fallunt omnia , quod magnopere animadvertatur . Videlicet , hostia pro peccato duobus modis intelligi potest . Uno modo pro pœna , altero etiam pro culpa . Quod enim peccati vox pro pœna peccati usurpetur , illa demonstrant : Non ego operor illud , sed quod habitat in me peccatum . Et rursum : Remittuntur ei peccata multa , quoniam dilexit multum : cui autem minus dimittitur , minus diligit . Quo loco multorum peccatorum pœnas multa Dominus peccata vocat . Nam culpas ante fuisse remissas , qui superiores lacrymas consideraverit , is vocare in dubium non poterit . Et quæ dilexerat , & ingemuerat , ea certe culparum veniam fuerat consecuta . Sed cui in præfenti dicitur , Remittuntur tibi peccata , Vade in pace , ei plenissima indulgentia conceditur , omniumque pœnarum persolutio . In penis vero locum habet , ut majori dilectioni major remissio respondeat , minorique etiam minor ; nam culpæ vel simul remittuntur omnes , vel nullæ . Machabæorum sententia vulgi etiam sermone teritur , Sanctam & salubrem cogitationem esse pro defunctis exorare , ut a peccatis solvantur . Ubi pœnas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit . Simile est illud : Peccata tua eleemosynis redime . Pœnas autem Daniel pecunia redimendas existimabat : nam culpas aut peniten-

tia diluit , aut certe sine argento gratia resolvit . Atque si figurate nomen causæ ad effectum transferatur , si remissio pœnæ ad integram remissionem culpæ pertineat , non valde interest quidem : tametsi D. Thomas , atque Innocentius huiusmodi locutiones improprias esse testantur , quibus peccata deleri , detergi , ablui , remitti dicuntur , quia solvuntur pœnæ . Jam ergo cum Apostolus ait , nullam hostiam superesse pro peccato , pro culpa proprie intelligendus est . Cui sententiæ non est illa contraria , relinqui penitentiam sacramentum , quod iudicium est , non sacrificium : relinqui etiam hostiam pro pœna , quæ improprie dicitur hostia pro peccato . Sed quæris , quid causæ plerisque antiquorum fuerit , ut baptismum hostiam appellaverint , ideoque dixerint non superesse hostiam pro peccato , quia baptismus repeti non potest . Sane quia in baptismo Christo commorimur , & per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis , ad plenam peccati remissionem ; hinc illi baptismum translatitiam hostiam nuncuparunt , ac post baptismum semel acceptum nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt : quia baptismum secundum non est . At in penitentiam sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiæ , sed per modum iudicii . Itaque quamvis penitentia post baptismum superfit , non proinde tamen hostia superest pro peccato . Sed de tertio argumento nimium multa .

Quartum vero non confutatione eget , sed reprehensione . Ecqua enim vel inscitia vel imprudentia est , ea adversum nos testimonia excitare , quæ a nobis faciunt maxime ? Constat sane , eucharistici sacrificii partes quatuor esse , unam consecrationem corporis & sanguinis , alteram oblationem , tertiam fractionem , postremam consumptionem . His quippe quatuor partibus nostrum sacrificium redintegrari , confici , absolvi , qui negaverit , nihil illum de ratione perfecti sacrificii didicisse , nihil quæsisse , nihil scire convincam . Consecrationem porro atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi ostendimus paulo ante : fractio autem apertissime traditur . In eo discrimen est , quod Lutherani in fractione nihil mysticum esse arbitrantur , sed solam panis distributionem , nempe , ut sua cuique portio

Sermo est de mortali-
bus , quæ
simpliciter ;
& quasi per
antonoma-
siam peccata
dicuntur .
Nam venia
hoc pe-
nitentis sacri-
ficio delētur .
De confidit.
2. c. Itera-
tur , & e
Utrum .

Respon-
ad 4.

Probabilissi-
mum est ,
specierum
quoque mix-
tionem ad
sacrificii in-
tegritatem at-
tinere . Nam
ab Apost. Ec-
cl. traditum
ambiguum
non est .

De conf. d.
2. c. Quum
frangitur.

De conf. d.
2. cap. Relat-
um.

contingat: at Ecclesia sancta quum hostiam frangit, Dominici Corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quemadmodum Christus ipse & verbo, & exemplo commemorandam tradidit. Quod vero ad plenam hujus sacrificii rationem consumptio specierum attineat, Concilium Toleranum duodecimum testatur, inquiens: Quale erit sacrificium, cuin nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur? Augustinus insuper in libro sententiarum Prosperi consentit, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, sanguinisque effusionem designari. Spectat ergo ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum. Quæ causa catholicis perpetua fuit, ut dum sacerdos species sumit, non edere illum dicant, edat licet, sed consumere. Ut intelligamus, in missa potius haberi rationem consumptionis, quam manducationis, magisque sacrificium spectari, quam cenam. Quod Lutherani sentientes, negaverunt, Christum corpus suum, sanguinemque sumpsisse, ne consumpsisse, & sacrificasse probaretur. Verum ratio primum convivii hoc exigit, ut cibi communionem, & consecrationem habeat: alioqui qui ad cenam invitat, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametsi melius nostri convivium, bene tamen Græci tum computationem, tum concenationem vocant: ut qui vocat ad cenam, nec concenator ipse & computationator est, non solum non urbanum convivium ineat, sed ne convivium quidem. Deinde, ut Chrysostomus argumentatur, ne discipuli horrerent carnem, & sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certe, quod se videbant facere, id ut facerent, jussit Apostolis. Intellexit autem semper Ecclesia sacerdotibus injunctum esse, ut sumerent: sumpsit ergo & Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit.

3. p. qñ. 83.
2. 4.

a. 6. ad 6.

Nec me fugit, Divum Thomam aliquando, ut videtur quidem, docuisse, sacrificium ante fractionem hostiæ esse peractum, sumptionemque spectare proprie ad sacramentum, oblationem vero ad sacrificium: Et rursus asserere,

fractionem hostiæ non ita esse necessariam, ut, si omittatur, sacrificium maneat imperfectum; quod videlicet hujus rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur: non erga fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quod autem sacrificium ante fractionem peragatur, id magno argumento fit, sacerdotem statim a consecratione illa verba dicere, Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis, ac datis hostiam puram, &c. Jam ergo nondum fracta hostia, & oblatio est, & sacrificium. Verum qui Divum Thomam nobis objicit, id ille agit, ut & secum ipse Thomas, & cum vera sacrificii ratione pugnet. Ejus enim in secunda secundæ verba non obscura sunt, sacrificium proprie dici, cum circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmat, ut quum panis frangitur, & comeditur. Unde colligit primitias oblationes esse, non autem sacrificium: quia nihil sacrum circa eas fiebat. Hostiam igitur aliquando ante fractionem non solum Divus Thomas, sed etiam Ecclesia vocat eo more, quo rem instantem, & proximam quasi præsentem nominamus. Sic Cicero, præbere, ait, hostias ad sacrificium. Ubi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin & in Levitico, & in aliis quoque plerisque locis holocaustum, hostia, ac sacrificium ab eo, quod proxime futurum est, nomen accipiunt. Sed & panem ipsum ante consecrationem hostiam vulgo appellamus, a qua appellatione ne Divus quidem Thomas abhorret. Sacerdos porro ante consecrationem dicit se offerre sancta sacrificia, illibata, &c. Quis autem Theologus tam insigniter stultus fuit, ut peractum sacrificium ante hostiam consecratam existimaverit? Atque ut de occulto, & interiore sanguinis, & corporis sacrificio nihil dicam, externum certe, & mysticum sola oblatione non constat. Cum itaque circa species ante fractionem nihil sit a sacrificio factum, ne sacrificium quidem peractum est. Item cum symbolis rerum, Christo instituentem, debeamus mortem ipsius agere, si verum, & perfectum nostrum sacrificium est, ejusque victimæ absolutum exemplar, quam Christus in cruce præbuit; nullum autem sit rerum symbolum ante quam species frangantur, misceantur, consummentur: certissimum accipere argumentum

qu. 35. ar. 3.
3. ad 3.

nam possumus , ante fractionem non-
dum esse expletum sacrificium . Manet
igitur , non consecrationem modo , &
oblationem , verum & fractionem quo-
que ac consumptionem ad integritatem
externi sacrificii pertinere . Quæ res
non pertenui nobis argumento , indi-
cioque patefacta est , sed gravi , con-
stantique ratione : præterquam quod ab
Apostolis has nos sacrificii partes ac-
cepisse , promptissimum est ostendere :
nam Christum tradidisse , satis supra
est a me demonstratum . Ut Lutherani
argumenta probabiliora deinceps exco-
gitent : siquidem quantum hoc , quod
modo diluimus , improbable est : im-
probabile esse dico , Lucæ , Paulique
testimoniis uti , ut Ecclesiæ sacrificium
explodatur .

Nam ratio ea , quæ adjungitur , ca-
priosissima est , & veri similitudine fallere
imperitos potest . Primum autem , qui
Lutheranis responderet , Christum in
cœna sacrificium non pro peccato
quidem , sed gratiarum tamen actio-
nis obtulisse , hic non ab illis facile
eluderetur . Ejus enim rei probabilem
rationem redderet , quod cum sacri-
ficii cruenti dies instaret jam plane ,
aut certe jam appropinquaret hora ,
non oportebat hostiam in cœna pro
peccato mysticam exhibere , cum im-
penderet generalis hostia illa , in qua
Patri complacuit omnia peccata resol-
vi . Quanquam & sanguinem circum-
cisionis pro nobis Christus obtulit , &
jejunavit , flevitque pro nobis ; nec ta-
men remissio ea peccati secuta est ,
quæ a cruce tandem expectanda erat .
Quemadmodum enim martyrii plena ef-
ficacitas non in qualibet sanguinis ef-
fusione est , sed in ea demum , in qua
martyrium consummatur , quamvis san-
guinem suum Deo statim a principio
martyr obtulerit ; sic passionis Christi
perpetuæ vis illa absoluta & perfecta ,
non in initio , aut medio , sed in fine
fuit . Deinde mysticæ oblationis effe-
ctus non is est , quem falso existimant
Lutherani nos credere , nempe , ut om-
nes culpas , pœnasque resolvat . Qua
de re paulo post dicturi sumus . Alia
enim efficientia hostiæ illius est , quam
Christus palam mactavit in cruce : alia
illius est , quam sub speciebus definitis
mystice præbuit in cœna . Illa genera-
lis est , sicut diximus , nec per sacri-
cium modo , sed per omnia sigillatim
sacramenta ad effecta longe diversa ap-

plicatur : Hæc peculiaris efficientia est ,
& sub speciebus certis ad peculiaria
quædam effecta concluditur . Obtulit
ergo Christus hostiam in cœna tum
pro culpa veniali , tum pro pœna , quæ
pro culpa etiam mortali deberetur .
Quin in peccato solvendo sacrificii pe-
culiaris effectus est . Hunc vero habuit
in cœna sanguis oblatus : nam in cruce
vim remissionis habuit generalem . Sed
quoniam , ut modo dixi , hanc rem-
issionem in confutatione sequentium ar-
gumentorum fusius explicaturi , perga-
mus ordine refellere argumenta , quæ
restant .

Quinto vero argumento refutando
Rossensis Episcopus , calicem , ait , no-
vum Testamentum ideo dici , quia no-
vi testamenti confirmatio est . Quem
vocis usum ut probare testimoniis non
queo , ita non audeo explodere . Illud
affirmo , nomen hoc pro re , quæ ex
testamento obvenit , interdum accipi :
ut in epistola ad Hebræos capite septi-
mo : Melioris testamenti sponsor factus
est Jesus . Sic enim promissionis voca-
bulum pro re , quæ promittitur , scriptu-
ræ auctores usurpant : ad Hebræos sex-
to , Imitatores eorum , qui fide , & pa-
tientia hæreditabunt promissiones : ad
Hebræos nono , Repromissionem acci-
pian æternæ hæreditatis : & Actorum
primo , Expectarent promissionem pa-
tris . Si ergo promissio pro re promif-
sa accipitur , & testamentum Luthero
ipsi quoque promissio est : nihil mirum ,
si pro re ipsa , quæ testamento est re-
licta , usurpetur . Ac prima res , eadem-
que potissima , quam nobis in testamen-
to suo legavit Christus , fuit sanguis .
Quid igitur obstat , cur rem , quam be-
neficio testatoris habuerim , non ego
in finis ejus , exequiasque rependam ?
Quid , inquam , obstat , cur , quod de
manu morientis accipimus , non id nos
viventi illi reddamus ? Nisi illud frustra ,
atque importune repetimus : Tua sunt ,
Domine , omnia : & quæ de tua manu
suscepimus , reddimus tibi . Quod au-
tem calix improprie dicatur testamen-
tum , manifestum est . Sive enim , ut
Innocentio placet , testamentum pro-
missio est : sive , ut Ulpianus vere sen-
tit , sententia est voluntatis iusta de eo ,
quod post mortem fieri voluerimus ;
omnino liquet , calicem nec promissio-
nem proprie , nec sententiam esse , sed
rem , quæ testatoris promissione , vo-
luntatisque sententia relinquitur . Hanc

Respon-
ad 5.

Capi. Cum
Marthæ
de celeb.
Miss.

Respon.
ad 6.

Cap. Cum
Marthæ,
de celeb.
Miss.

vero nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hætenus.

Jam argumento sexto quid attinet respondere, nisi eadem velim, quæ supra dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti scilicet Dialectici, si Eucharistia exemplar, & imago est, non esse illam vere, ac proprie sacrificium. Quæ sane collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quam legis veteris hostias sacrificia non fuisse, quod verorum exemplaria fuerint? Innocentius porro Tertius quosdam merito irridet, qui putarint in sacramento non esse corporis Christi, & sanguinis veritatem: ex eo, quod scriptura interdum commemorat, id, quod in altari suscipitur, mysterium, imaginem, figuram, & exemplum esse. Quorum errorem Pontifex docte, graviterque refellit: si enim, quia figura est, sacramentum altaris veritas esse negatur: ergo nec mors, nec resurrectio Christi veritas est credenda: siquidem eas similitudinem, & imaginem esse, Apostolus tradit: ac Petrus quoque scribit, Christum exemplum nobis in sua passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur non in externo sacrificio forma sit, species, imago, & exemplar sacrificii crucis, in sanguine vero, & corpore, quæ sunt res intrinsece incluse, ejusdem sacrificii existat veritas. Sed quoniam in cruce, quod alias diximus, palam, & sine mysterio hostia cruenta fuit, in altari occulte, & mystice abscondita; ne eodem modo, quo Christus, sacrificare putaremur, recte cum suo Chrysostomo Theophylactus admonuit, nos non immolare Christum, quemadmodum se ipse in cruce immolavit, sed potius illam crucis hostiam commemorare. Verum quia commemoratio nostra otiosa, & umbratilis non est, sed efficit, quod significat: quanquam non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis jam non moritur, Christi tamen mortem applicamus, ceu nunc facta sit. Applicamus autem non fide sola, aut solis verbis, sed etiam symbolis. Post illa namque verba, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, non ait Dominus: Hoc credite; non, Hoc dicite: sed, Hoc facite in meam commemorationem. Quæ causa, nisi me fallit animus, Apostolo fuit, ut veteris legis symbola, quo-

niam vacua erant, umbras appellaret; non ipsas imagines rerum. Nam Evangelium ipsas rerum imagines quasi vivas continet, non ad significationem modo, sed ad efficientiam. Ut baptismus imago est spiritualis ablutionis, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamen res ita conjunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi: non illa solum loquendi forma, qua Joannes Evangelista scripsit, agnum occisum esse ab origine mundi; sed ita potius, ut ad effectum idem prorsus sit, ac si Christus vere nunc pro his, qui baptismum suscipiunt, crucifigeretur.

Nec vero existimo, quum Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, de significato disceptasse, quod plerique interpretati sunt, ut umbra signum obscurum, & imperfectum, imago rei expressum, perfectumque signum intelligatur. Quæ, ut vera esse non inficio, ita a præcipuo Apostoli instituto esse aliena judico. Id quod ex verbis ejusdem Apostoli manifeste conficitur. Ait enim: Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere, &c. Quia igitur hostiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideo legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Umbra quippe ignis non id efficit, quod ignis, nec umbra hominis idem præstat, atque homo: neque enim in agendo quicquam aut imbecillius umbra, ut inanius est. Sacramenta vero, & sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pictæ, vel umbratiles inanisque ad efficiendum, & imbecillæ; sed cum ad vivum rerum ipsarum expressæ, tum, si ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt: tanta Christi, & Evangelii potentia est, ut eandem vim penitus symbolis, imaginibusque tribuerit, quam res ipsæ haberent, si quum earum commemoratio sit, vere patrantur. Sed in sexti argumenti reprehensione multum temporis insumpsi. Nihil enim responsione opus erat: sed ut loca eadem diligenter isti pertractarent, & bona fide relegerent.

Ibi

Ibi enim plane reperirent, auctores sanctos, & verum in ecclesia corporis, & sanguinis Christi sacrificium, & verissimum quoque exemplar affirmare: alterum in externa forma, & figura, alterum in re, quæ inclusa, atque abdita in mysterio latet occulto. Quanquam Euthymius ante consecrationem exemplar interpretatur: post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus quarto libro, capite decimoquarto.

Respon.
ad 7.

1. Jo. 5.
2. Cor. 7.

Dan. 4.
Prov. 15.
Prov. 16.

In septimo argumento existimant homines parum in Theologia exerciti, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, ablutionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa: Omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se. Item, Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Item, Peccata tua eleemosynis redime. Item, Per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Item, Misericordia, & veritate redimitur iniquitas: & cætera id genus, quæ in sacris literis passim occurrunt. Neque ex his, quemadmodum isti falso judicant, quicquam de Christi in nos gratia, merito, vi, & redemptione detrahitur, quin gratiæ Dei & Christi multo magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suum quemque finem vi quadam ingenita moveri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus: ut vero calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, impertit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic a principio, & forma interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi sponte videantur. Animalia porro non modo hanc inclinationem, & formam a natura habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, & ad querendum sibi consentiens bonum, & ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipue in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed libere potius agunt, ut domini, ratione eligunt media, & se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec idcirco tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infir-

mior: imo hoc uberius, & major, quod attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Ecqua enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeo suaves, & congruentes impetus in rerum natura posuit, ut eas nulla vi quidem illata moveat, sed vehementissime moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multo latius in gratuitis effectis, quam in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ supra naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam, & virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam sua se actione parat, & vivendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esset effectrix, ut a forma illa informaretur: sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adiutor existit. Qua in re, ut dixi, suavior, & effusior gratia, quam natura est. Vitam namque a natura datam curare, ac tueri ipse valeas, salutem querere, morbos pellere adversos, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interius excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliunde eam accipis, nulla interveniente operatione tua, dispositione tua nulla. Dispositio quippe omnis, quæ ad animam corpus aptatur, a patre generante editur, a filio genito nullo modo. In nativitate vero spiritali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post ægritudinem sanus sit: verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, & vitam habeat, & abundantius habeat. Præclare itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem apte: Justus ex fide sua vivet: Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, poenitentiae, quibus Deus utitur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quamvis, & supernaturali auxilio permotus. Nec certes, quasi actus nostri gratiæ, remissionisque culparum causæ efficientes sint; cum nihil aliud, quam disponant animum, ut gratiam Dei, justitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut & formam ignis capiat, & naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis,

nalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat: sic homo licet causa gratiae non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententiae illa jam confectaria sunt: Animas vestras castificantes. Item Ab-lue a malitia cor tuum. Item, Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & ad omne opus bonum paratum. Ac vasa haec quidem Deus ipse fecit in honorem, & prae-paravit in gloriam. Sed si non a voluntate nostra purgatio animae nostrae fieret, ut Damascenus arguentatur, non utique dixisset Paulus: Si quis emundaverit se, &c.

Verum haec subtilius fortasse differuntur, quam ut ea Lutherani omnis omnino philosophiae ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant, nos in salutis nostrae opere, sanctificatione, purgatione, curatione Dei ad-jutores esse: In die, inquit, salutis adjuvi te: ac rursus: Gratia Dei me-cum. Nam de peccatorum redemptione quaestio est multo facilior. Ea nempe voce aliquando persolutionem poenarum scriptura significat, quae post culpam remissam manent. Has autem non modo Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris eleemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quum pro poenis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec vero pretium hoc aequale natura nostra, sed Dei gratia fecit, qui tum pro culpis graviores poenas, tum pro poenis graviores posset compensationem exigere. Sed haec pretia ille pepigit, lege clementiae & misericordiae quidem, sed aequitate justitiaeque permixtae. Quod si ad peccatorum redemptionem pretia haec, nostra licet, momenti alicujus sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrio propriae voluntatis rerum omnium justus aestimator est, quanto verius & justius nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, justitia, & redemptio. Ac tametsi redemptor noster unus est ille, sed quia nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in hac parte nos juvamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, sed augetur, qui non naturae divinae modo, verum divinae

operationis socios nos etiam fecerit & consortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operae laborisque consumpsimus; praesertim cum proxime quaedam horum simus adhuc latius explicaturi.

In octavo enim argumento ridiculi citharædi chorda semper oberrant eadem, cum causas Deo adjutrices in redemptionis humanae opere negant. Quae stultitia cujusmodi sit, exemplo naturae demonstrare possumus. Fuerunt quidam usque adeo naturalis sapientiae imperiti, ut opinarentur, causas secundas (sic enim appellant Physici) nihil omnino ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad praesentiam causarum, quae secundae proximaeque dicuntur, per seipsum omnes effectus edere. Quae deliratio incredibilis stultissimorum hominum e schola Philosophiae, non modo sibilis, sed etiam convicio explosa est. Verum quod isti in natura, idem in his, quae supra naturam sunt, Lutherani peccant, quum soli Deo redemptionem tribuentes, causas adjutrices excipiunt, quasi blasphemia sit, quod in natura sapientissimi quique dixere, id nos in gratia dicere: nempe causas esse adjuvantes & proximas, quibus prima & principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis & potestas illius eo praeclarius extat, atque eminet, quo magis se homini confert, cum illoque communicat, non modo ut sit, sed ut causa etiam sit, quae, vi licet accepta divinitus, vere efficiat tamen, & Deum quoque ipsum in rebus faciendis adjuvet. Nam & Apostolus non dubitavit scribere, Dei nos adjuutores esse, dispensatoresque, & ministros mysteriorum ejus. Item, se plantasse, & ut sapientem architectum fundamentum posuisse, ac filios per Evangelium in Christo genuisse. Ut illa praetereamus, Baptizantes eos in nomine Patris, &c. Quaecunque solveritis super terram, &c. Quorum remisistis peccata, &c. Ex quibus Constantiensis synodus aperte confecit, sacerdotem vere absolvere, vere conficere. Quae si certissima sunt, ut sunt sane, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multo enim doctius Divus Thomas asseruit, quem locum breviter perstrinxim paulo ante, sacrificium oblationem esse, & ejus actum virtutis, quae Dei cultu pio

Respon-
ad 8.

1. Cor. 2. &
3.

Matth. ult.
Matth. 18.
Joan. 20.
Vide Ambrosii lib. 1.
de poen. c.
2. Novatus enim agebat, se Domino deferre honorem, cui soli remittendorum criminum potestatem tribuebat.

con-

1. Pet. 1.
Hierem. 1.
2. Tim. 2.

lib. 4. c. 10.
vid. Chrysost.
homil. 42. ad
popul. Antioch.

2. Cor. 6.

1. Cor. 15.

continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostræ. Quædam, quas nostro nomine reddimus, & quæ nostra gratia, meritisque nituntur, ut eleemosyna & jejunium. Alteræ vero sunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo, ut baptismus, & absolutio sacerdotis in penitentia sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat & absolvit, istiusmodi actiones, in quibus purum nudumque ministerium est, non a ministro vim accipiunt, sed a Christo, cujus revera magis dicuntur esse, quam nostræ. Nam ille est qui baptizat, ille est, qui absolvit. Quocirca sive justus administer sit, sive injustus, ad effectum sacramenti nihil omnino interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, & ad exustionem admovet, frigidus, an calidus ille sit. Tantum quippe caloris impertiet, non quantum habet ipse, sed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes nostræ non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato, id est, ex vi rei factæ, sed quemcunque effectum sortiuntur, ex merito eum nostro sortiuntur. At posterioris generis operationes ex se possunt peccata remittere, quia, ut diximus, Christi sunt potius, quam nostræ. Ita si semel nos Christi sacramenta conficimus, eaque aliis admovemus, ex vi rerum affectarum, & aliorum culpas penasque resolvimus, & gratiam Christi impartimur, non nostram.

Sacrificium porro altaris, quod primo argumento refutando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam præbet, sed Christi; nec suum meritum & gratiam Deo repræsentat, sed Christi, nec suum offert sanguinem, sed Christi. Quemadmodum autem, si ignem faceret, & ad comburendum adjungeret, ignis effectum induceret; sic cum sanguinem Christi in altari conficiat, eundemque sua oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam affert. Quo fit, ut nec sacrificii hujus effectus aut a bono administro major sit, aut a malo minor, nec sacerdotis iniquitas effectum hujus impediatur sacrificii, quemadmodum Innocentius libro 3. de sacro altar. mysterio, c. 5. testatur. Non est autem dogma hoc

nuper inventum: nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit 1. q. 1. c. Multi. Augustinus de consecr. dist. secunda c. Utrum. Hieronymus advers. Lucif. Chrysostomus homilia 2. in secundam ad Timoth. epistolam, cujus verba libuit subscribere. Sacra, inquit, oblatio, sive Petrus, sive Paulus, sive cujusvis, meriti sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, quamque sacerdotes modo conficiunt. Nihil habet ista, quam illa, minus. Cur id? Quia non hanc sanctificant homines, sed Christus, qui ante sacrificaverat. Qui autem hanc illa minus habere putat, ignorat Christum esse, qui nunc etiam adest atque operatur. Hactenus ille. Quam rem exemplo philosophiæ apertius exponemus. Docent sane Philosophi, causas administras non eodem modo esse omnes. Quædam enim non agunt, nisi qualitatem similem a principali causa receperint. Ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen cum eo communicaverit: aqua non calefacit, nisi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel major, vel minor est, quo forma & virtus agendi magis vel minus fuerit adjuvanti causæ communicata. Qua etiam forma & virtute si caruerit, nihil penitus aget, ut aer sine lumine, sine calore aqua, &c. Aliæ sunt causæ adjutrices, quæ vim principalem causarum applicant, ut is, qui admovet ignem ad stipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas, modo ignis idem applicetur. Ministri autem & sacramenti, & sacrificii Christiani, sunt causæ secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia prius a Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescunque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eundem Christi sanguinem, & merita adjungunt.

Irenæus vero primum non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus, quæ figurate sacrificia dicuntur. Id quod facile apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philippenses excitat, ubi de eleemosynis sermo fit. Illud etiam refert, Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus; & item illud: Si offers munus tuum ad altare, &c. Deinde Irenæus ser-

Li. 4. c. 34.

sermonem aperte facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris eum, qui offert, purificat, si ipse nequam & impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilega inquinatur. Unde & ait, quod si quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id quod recte foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea sacrificium altaris non solum administrari est, sed ecclesiæ totius. Ita licet sacerdoti malo offerenti non profit, sed noceat: at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed ecclesiæ. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba: Quia igitur cum simplicitate ecclesiæ offert, iuste munus ejus purum sacrificium deputatum est. Cum vero in ecclesiā Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, ut sanctitas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium, quod & per se sanctum est, & ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippe est & sacerdos, & sacrificium Christus Jesus. Cum ergo argumentum illud, quod istis firmissimum & gravissimum videbatur, responsis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profecto imbecilla.

Respon.
ad 9.

Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio culpæ, & resolutio pænæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum: hæc vero per fidem etiam & charitatem alienam. Ecclesiæ nempe societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multo vero magis hanc pænæ relaxationem vir justus a Christi passione participat: Christi autem passio per sacrificium altaris non solum commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro qua fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, & quia sacerdotis ipsius opus meritorium est, quod ille ad solvendam pœnam proximo suo benigne ac liberaliter impartitur; & quia ecclesiæ, atque adeo Christi sacrificium est: quem effectum sacrificio ex

opere operato attribuimus: nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare si sacerdos probus est, & suam operam & satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modo dicebam, illius commodis & utilitati servit: sin est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab ecclesiā & Christo offerente proficiscitur, quam omnino minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne eleemosynæ quidem fructum domino adimit servus, qui eam distribuit detestabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato remittendo queritur, culpæne remittat, an pœnas; an utrasque potius, & culpæ, & pœnas. De qua re tres video sententias ferri, quarum nullam probo. Unam, ut oblatio sacra culpæ etiam mortales remittere possit, atque adeo gratiam conferre: Alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit, nisi ad impetrandum: quomodo eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, quia orationis loco apud Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod Ecclesiasticus exponit, inquit: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Nec ideo tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam & rationem hoc sacrificium non pœnas solum ajunt, sed culpæ etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertia sententia est, quæ sacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpæ nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hostia esse & exsolutionem pænæ, non expiationem & remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum vero esse institutum sacrificium.

Sane qui primam illam opinionem induerunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attigimus, quod Alexander & Julius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri: Athanasius, Cyprianus, & Damascenus affirmant omnes sordes expiari: Chrysostomus, & Theophylactus non obscure docent, esse remissionem peccatorum. Quod si ex verbis illis, Quorum remiseritis peccata, &c. colligunt Theologi, ministros posse & culpæ omnes

re-

remittere, & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cum peccata proprie vocentur culpa: reatus vero pœnæ non nisi per tropum, quo effectus significatur nomine causæ. Atqui confugere ad tropos Theologo non licet, quando nihil absurdi est in proprio sermone.

Rursum sancti Patres docuere, sacrificium hoc crimina abluere, sordisque detergere. Qui autem abluit, & detergit sordes, is maculam tollit: non ergo solas pœnas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remissa enim culpa, manet pœna, non macula. Adde, quod sanguis Christi mystice hic funditur in remissionem peccatorum, quemadmodum nos ipsa forma consecrationis instituit: at sanguis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro pœnis tantum. Utrasque ergo hoc sacrificium solvit. Postremo, cum idem Christus Patri offeratur in altari, qui se Patri offert in cœlo, sicut oblatio, quam sancta sanctorum ingressus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ita & ea, quæ in altari fit, culpas remittet, & pœnas.

Nec secunda opinatio præfidiis suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hostia ad illud delendum esse, ecclesia his verbis deprecatur: Sit hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum, sit remissio omnium peccatorum. Atque Divus Thomas in 4. distinctione duodecima, quæstione secunda, articulo secundo, quæst. secunda, cum in primo argumento objecisset illud, Sit ablutio scelerum, &c. respondit, huiusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelera abluere, quia ipsa impedit, contra ipsa robur ministrando. Et ad quartum, Eucharistia, ait, in quantum est sacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam spiritualem in actu: & ideo si eos dispositos inveniat, eis gratiam obtinet virtute veri sacrificii, a quo omnis gratia in nos influxit: & per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat. Hactenus

Divus Thomas:

Tertia demum opinio (si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare) quoniam in hostiæ huius efficacia peccata mortalia nescit a venialibus discernere, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad pœnas utrorumque necessario confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ita sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes Theologi fallantur, qui uno ore, animoque dissentiant. Nam si culpæ mortales per sacrificium solverentur, pœnitentiæ sacramentum non esset ad salutem necessarium. Ubi enim sacerdos ea semel oblato sacrificio deleffet, non esset opus easdem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proxime ad eundem effectum institueret. Constat autem, pœnitentiæ sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quod si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatim ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cum adeo facile sacrificium exhiberet, pœnitentiæ disciplina penitus eluderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel promptissimum. Quid? quod culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent, oblatis videlicet sacrificiis. Id si fieri a sacerdote potest, frustra confessionis præceptum ecclesia urgeret. Siquidem sacerdotes & sine cognitione causæ, & sine confessione peccantium, culpas universas per sacrificium solverent. Ita post baptismum susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis. Id quod retro diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare: novos enim fortasse isti contemnent.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata ante baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum vero omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippe crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, sive ante baptismum, sive postea commissa sint; tum ad Romanos, & Hebræos tradit Apostolus, tum etiam nos manifestissime probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potius refellenda

lenda sunt, quæ isti contra afferebant: Alexander, Julius, Athanasius, &c. sacrificium ajunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primum diximus, nec ita multo ante, cum poenæ pro culpis debite delentur, solvuntur, remittuntur, tunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, poenarum omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multum, an improprie & figurate illa sint dicta, an sine figura & proprie, quia scilicet non est plene remissa culpa, quamdiu peccator reus est solvenda poenæ.

Deinde cum ad perfectionem sacrificii pertineat sumptio, quemadmodum superius ostendimus (nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum & perfectum esse sacrificium) nihil mirum est, si corpus & sanguis Christi, quoniam gratiam conferunt, dum sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant: nempe is effectus gratiæ proprius & conjunctus est. Atque hoc ecclesia videtur significare, cum ait: Sumpta sacramenta, quæsumus Domine, omnia crimina nostra detergant. Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non quia offertur, delere crimen, sed quia sumitur. Eadem enim hac ratione & sacramentum est, & perfectio sacrificii. Postremo Divus Thomas in quartum Sententiarum, ut modo citatum est, respondit, sermones illos ad eam formam esse redigendos, qua hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem sensum dictum est: Vitam præsta puram, Solve vincla reis, &c. Quo Moyses etiam spectasse videtur, cum præscriptis singulis hostiis pro peccato subjungit: Et orabit pro eo sacerdos, & dimittetur.

Levit. 4. 5.
& 6.

At vero ridiculum est, si verba illa, Quorum remisistis peccata, &c. simpliciter ad culpas poenæque referimus, omnia similia, utcumque, ubicunque, & a quocunque dicantur, ad eundem quoque modum interpretari. Aliud est, mihi crede, iudices constituere, qui de peccatis sententiam ferant; qui retinendi ac solvendi habeant potestatem; qui pro culparum vel levitate vel gravitate severiorem, m. tioremve poenam injungant: aliud post gratiam, initam & sacramentum reconcilia-

tionis acceptum, altaris Domini participem fieri. Quod si post remissionem culpam nulla prorsus maneret poena, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum poenitentiae sacramentum hostiam propitiationis habere. At hac etiam in re præcipue nobis indulgit Christus, qui non solum poenitentiam dedit ad reparandam resarciendamque amisam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ, idemque altaris sacrificium reliquit, quo gratiam factam rectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modo pro conciliata amicitia par pari referimus, verum etiam subiratum iudicem, & poenam temporalem pro admissa ac remissa culpa minitantem propitium reddimus: hoc sacrificio detergimus pedes, & quod Apostolis aqua in pelvim missa contulit, id ac multo etiam magis poenitentibus tribuit sanguis missus in calicem: hoc denique oblato sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut ad mensam dominicam puriter, nedum amice, valeamus accedere, epulisque accumbere divum. Ordo igitur rerum sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum eodem modo in poenitentiae sacramento, & in altaris hostia interpretemur. Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum est namque, resolutionem poenæ ad remissionem integram peccati attinere, nec esse plene remissam culpam, pro qua manet solvenda poena. Ac si sanctorum dicta hoc sane loco ad tropum deflecteremus, nec sine necessaria causa, nec sine pervulgata ejus vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aqua gratiæ non est, nec, nisi maculam habeat, quicquam aut tergitur aut abluatur. Ego, Lector, nolo ablutionis & maculae metaphoras ad vivum refecare, quemadmodum ii, qui ista subtilius inquirent, fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Nam si scripturæ ac veterum testimonia semper ad illam normam velimus exigere, inveniemus, ea quandoque a veritate discrepare. Id quod uno solum exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsi jam hujus disputationis longitudo molesta est. Davidi ad peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quæ paulo ante scripsimus, aut non legerit, aut nunquam secum reputaverit. Dixi, ait, confre-

bor adversum me iniquitatem meam Domino, &c. Sed quod remissa culpa nondum fuisset plenam munditiam consecutus, is ipse testatur, inquiens: Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Item, Asperges me, &c. Qui, amplius, dicit, hic lotum se esse procul dubio sentit, sed non plene atque perfecte. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquæ permanebant, quæ non fuerant penitus priore ablutione deterse. In hunc ergo modum dixere veteres, sacrificium abluere crimen, sordesque purgare, quamvis scirent, per poenitentiam ante & remissam culpam, & gratiam justificationis acceptam. Poenæ itaque resolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi est poena omnis, ablutionem deterfionemque appellarunt veteres, vel certe senserunt, per gratiam imperfectam non plene sanari, abluere, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inherentes, & inclinationes quasdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus: quæ omnino res, cum non statim per quamlibet contritionem evanescant, tum exploratum est, quasi sordes animi & morbos esse. Benigne igitur fecit Dominus in voluntate sua Sion, cum post sacrificium cordis humiliati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium iustitiæ, quo resolvitur poena. Utroque purgantur sordes, utroque abluimur, & mundamur, sed non eodem modo tamen. Multæ enim variorumque purificationes a rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiæ ablutionem penitus elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur, & mystice funditur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profecto sæpissime de ea re cogitanti maxime illud considerandum videri solet, quod in superioris cuiusdam argumenti refutatione breviter admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suum cuique proprium effectum edere, juxta cuiusque peculiarem & significationem & naturam. Quemadmodum causa universalis prima non totam vim in singulis adiuvantibus causis effundit, sed ad illarum omnino vires vel perfectas vel imper-

fectas se attemperat, & varios quasi partus procreat perfectione & imperfectione differentes; sic Christi sanguis per se quidem & in baptismo & in poenitentia remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfecte culpam poenamque resolvit: in poenitentia vero, quoniam est iudicium, & satisfactionem habet adiunctam, culpam resolvit, poenam non plene, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo & quasi per accidens. Quia nimirum non sunt per se aut confirmatio, aut eucharistia, aut ordo, aut matrimonium, ad remittendum peccatum instituta: sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratia, quæ si peccata in anima reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, cum ad veritatem coepi revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verum cum species habeat panis & vini, idemque & altare hic & mensa sit, ratio ipsa rerum & ordo naturæ postulat, ut huius altaris effectus in illis existat, qui mensæ huius participes esse possunt, nempe accepto sacramento reconciliationis, ante quam ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quare sanguis Christi in speciebus panis & vini per se quidem remissionem poenæ & culparum venialium tribuit: interdum tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortalium, non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpe dixi, consummatur sacrificium. Quod quum forte invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque iustificat, si Divo Thomæ auctori credimus.

Quamobrem tametsi Christi sanguis offertur, & mystice funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumento respondeamus) ex significatione tamen specierum panis & vini, tanquam ex causa instrumentali & adiutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cuius participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt consci, quam non prius per poenitentiam eluerint. De effectu sacrificii ex ope-

re operato sermo fit: nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, & quasi lege edita poenitentiam peccatori, atque adeo veniam impetrare, tametsi oratio est hæc Deo gratiosa vel maxime. Sed objicis: Exauditus est Filius semper pro sua reverentia; & hoc sacrificium semper offert Patri Filius: sempiternum ergo effectum habet. Nec enim oratio filii frustra & vane fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudit Pater: at quas ille offert per homines, non semper exaudit. Sicut causa prima, quos effectus per se sine adiutrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cum per secundas causas operatur, frustra quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non a præcipua causa, sed omnino ab adiutrice. Ad eundem quoque modum, si Christus in cælo hoc sacrificium offert, ut vere offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui vero solam vim impetrandi in altaris hostia ponunt, hi in poenis peccatorum primum errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulo ante. Si enim eleemosynis peccatorum poenæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat, sacrificiis veteris legis poenas resolveri, sacrificio novæ legis non resolveri? An vilior est Deo sanguis Christi, quam sanguis hirci? Sed quemadmodum in sacramentis non modo quia actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adjunctam pro poena culpæ debita; verum etiam ex eo, quod per talia signa proprie nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, & major gratia confertur, & major pars poenæ remittitur: sic in sacrificio altaris non solum quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeo applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulator poenæ remissio & offerenti contingit, & iis etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo: nam in de-

functis non subest causa eadem. Ad hos quippe sicut merita Christi per indulgentias, non nisi ad modum suffragii perveniunt; ita forsitan nec sacrificii vis, nisi orationis & suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis & pretii potest, quod lege justitiæ acceptandum est, perinde ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deinde isti in culpis venialibus, quas hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi, & veteres etiam sancti. Nec enim minore ecclesiæ consensione venialia per sacrificium altaris, quam per aquam benedictam, per orationem dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentum in promptu certissimum, quod ex vi formæ, qua consecratur sanguis, specierumque panis & vini retro collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam dominicam haud indigne accedunt, per hoc sacrificium resolveri. Illa autem levia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut aperte Christi erga nos providentiam & benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis graviores poenitentiae curationem adhibuit, leviores autem faciliiori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hætenus. Isti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodo tueri causam suam possint, cum non solum poenas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio & veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione, vereor ne nimium multa dixerimus.

Decimum vero argumentum questionem perobscuram habet de valore sacrificii ubi quibusdam Theologis, quos video doctissimos habitos in schola, placuisse intelligo mirabilia quædam: sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat: his præsertim, qui de facie rerum judicant, & argutiis suis fumos Theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum & molestum erit. Meam itaque breviter exponam, quantum videlicet satis erit, ut argumento huic respondeatur. Primum ergo vocari in dubium non debet, quin valor missæ ratione quadantenus infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam, non ad efficientiam. Nam sicut Dei virtus & potentia sufficiens est quidem, ut

De cons. d.
2. c. Itera-
tur, & c. U-
trum.

Respon.
ad 10.

ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est, sed semper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non potest: sic Christi sanguis, ubicunque reperitur, sive in cruce, sive in altari, infiniti pretii est, quia idoneus, ut pro infinitis, si essent, hominibus satisfaceret: sed quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quamvis pretium sanguinis nullo fine circumscriptus sit. Ac de hostia crucis quidem nulla hodie nobis controversia est: hostiam vero altaris infiniti valoris esse, duobus argumentis explore perceptum est, & cognitum. Unum illud est, quod refutare modo nitimur. In ea enim parte, qua docet sacrificium infinitum esse, quia sanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factum est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quod si valor missæ finitus esset, minus satisfacerent pro pœna debita decem homines, qui offerrent sacrificium, quam si duo tantummodo offerrent. Si enim rem quamcunque finitam decem hominibus partiatis, non tanta portio obveniet singulis, quanta duobus contingeret, si inter duos solum divideretur. Ita si decem audirent missam, valor distributus in plures, minor in quocunque illorum existeret, quam si duo tantum sacrificio interessent. Item, quo plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solemniter inservirent, eo minorem hostiæ partem acciperent. Quare qui post me vel auditor, vel adjutor ad missam accederet, is fructus mihi, & satisfactionis partem adimeret. Quæ profecto omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem, & elemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine utilitatem percepturus, quam si posterior nullus omnino extitisset. Quemadmodum si juxta crucem quis una cum Christo Patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minus, si solus, quam si infiniti tunc simul adessent, qui idem cum Filio sacrificium exhiberent. Eadem quippe hostia in cruce atque in altari est: rametsi ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quamlibet accipere a multis pro missa una potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrie-

tatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum, meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocirca nihil omnino plus a pluribus vendicare potest, ac si minor esset utilitas in pluribus, quam in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo jure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit injuriam, si expetierit a pluribus. Quin injurius es tu, si cogas sacerdotem, ut solum pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum, qui quantus, qualisque sit homini necessarius, prudentia magis, quam theologia dijudicat. Uno in tempore, & loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sane quod de utilitate sacrificii diximus, recte Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantum, qui offerunt, referendum esse. Nam qui non offerunt, non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur. Ut si sacerdos sua sponte a nemine amicorum invitatus, pro illis absentibus sacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor: ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quam in eo, quod pro uno solo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quod pro pluribus effunduntur. At adjutores, auditoresque missarum, si etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio inserviunt, re vera offerunt sacrificium, ideoque pro sua devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certe quo causa adjutrix sacrificii principali causæ conjunctior est, eo magis pro pœna satisfacit: ut sacerdos plus quam diaconus, diaconus plus quam subdiaconus, subdiaconus plus quam acolytus, acolytus plus quam auditor; horum autem utrumque excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam, quo devotius, ac religiosius suo quisque munere fungentur, eo magis satisficient. Tanta vero devotio, & religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut una oblatione tota pœna debita resolvatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, id-

circo tota semper poena redimitur. Quoniam infinitum est in genere causae universalis, quam infinitam licet causae adjuvantes ad finitos effectus determinare solent, tanto vel majores, vel minores, quanto vis adjuvantium causarum vel major vel minor est. Id quod in prima rerum naturalium causa cernimus, quae tamen infinitae virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tantos, & tales, quantos, & quales causarum adjutricum vis, & natura poscit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito, & sanctitate, sed ex intentione, & applicatione sua, qua huic aut illi, pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sane quemadmodum parvulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur, certusque gradus gratiae confertur, non quem administri sanctitas praefinivit, sed quem praescribere voluit Christus (nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est) sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus poenae remittitur, quem nos ignoramus, Christus sua voluntate praestituit. Sed ut adulti eo majorem a baptismo gratiam percipiunt quo religiosius & devotius percipiunt baptismum; ita a sacrificio majorem utilitatem capiet is, qui sacrificium sanctius & ferventius offeret. Parvulis porro ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiae definit, quem aequalem in omnibus illis esse credimus, quod aequalis in omnibus dispositio est, adultis vero, quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuique atque alia, non idem gratiae gradus, sed alius alii conferetur. Quo modo vim sacrificii universalem & infinitam sacerdotis singularis oblatio determinat, vel ad certam & aequalem remissionem poenae in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium, vel etiam ad inaequalem in iis, qui cum causae adjuvantes sint sacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est, bene, melius, optime.

Quod si Christi sanguis tam proprie noster esset, quam suus cujusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota poena, quamvis infinita, solveretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempe ut causa universalis, cujus vis major, minorve

recipitur pro eo ut subjectum magis, minusve disponitur, pro eoque ut causae adjuvantes majus, minusve opis ferunt ad effectum. Atque post haec in refutando argumento decimo otiosum erit verba plura prodigere.

Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat, quam refutandum. Sed ridicula missa: praesertim cum in tanta hominum caecitate, & miseria nihil est, quod rideamus. Prior ergo ejus argumenti particula facillime eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin convenit maxime, ut qua re Deo gratiam referimus benefico, eam rem offeramus irato. Eisdem quippe muneribus bove, ove, agno, veteres patres & gratiam Deo referebant, & illum placare curabant. Quem in modum nos corpus & sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo & propitiatorie reddimus, & eucharistice. Nam quod putant, sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum, & propitiatorium sit, in eo mirifice isti falluntur. Non enim confunditur triplex animae vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in una rationali anima tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa, eademque varia sacrificia in unum novae legis omnia transferantur, ubi contineantur & emineant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus, ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & justum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. Justificati, ait, gratis per redemptionem, quae est in Christo Jesu. Et rursus: Empti estis pretio magno. Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibito peccata nostra redimimus, Deumque

Respon.
ad II.

Rom. 3.

1. Cor. 6.

CAPUT XIII.

Exemplum secundum, ubi Theologia conclusio in questionem vertitur.

Questio de visione Animæ Christi.

Quamquam in singulis præcedentibus libris Lutheranorum nos malitia coegit, de uno aliquo Theologiæ principio differere, atque adeo quæstionum, quæ præter naturæ ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere; sed capite superiore jam in eo pugnæ genere styli diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tametsi non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino Concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi visi sumus, audacius vero fecimus, quam scholæ auctores cæteri. Illi enim jejune solent, nullis ornamentis oratoriis adhibitis, hæreticorum sensa, rationesque referre: nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ita amplificavimus, auximus, ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acuisse videamur, & quæ non habent, suppeditasse. Sed, quod alias sæpe dixi, veritas mendacium superat, miris licet modis instructum & ornatum. Verum ne plus iusto volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiose exempla persequemur: sed anguste, & contracte disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia, sed præcipua breviter perstringemus.

Agedum ergo illa sit nobis secunda quæstio, an Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clare viderit; Sunt enim in utramque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra firme stabilita videatur. Bucerus porro negat, Christi animam fuisse a principio perfectam. Erasmus in dubium vocat. Theologi vix ostendunt. Qui vero inficiantur, ii hujusmodi argumentis uti possunt. Primum, in Christo fuit fides: sicut scriptum est: Erit fides cinctorum renum ejus. Non ergo mens ejus videbat Deum, quoniam fides argumentum est non apparentium.

Heb. 11.

E c 2 De-

1.4. cap. 34.

In ep. ad omnes Galliarum Episcopos.

Idem habet Aug. lib. de eccles. dog. c. 32.

umque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus in hæc verba prosequitur. Qui nullius est indigens Deus, in se assumit bonas operationes nostras ad hoc, ut præstet nobis retributionem bonorum suorum, sicut Dominus ait: Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis: Ita & nos offerre vult munus ad altare. Hactenus Irenæus. Et Cælestinus hujus nominis primus eleganter exclamat: O misericordiam Dei, qui nostra vis esse merita, quæ tua sunt dona: & pro his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus! Quæ causa Christo Domino fuit, ut in initio statim cænæ gratias egerit, accipiens panem & vinum, ut distribueret discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat, & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione, & in argum. 3. pro 2. conclusione, & in responsione ad 5. argum. explicata sunt. Nam & posterior hujus undecimi argumenti particula in responsione ad 3. satis confutata est. Cur autem Eucharistia sacrificium sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa, quam isti reddunt; sed quia in Eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent, in cæteris sacramentis non manent. Unde cum tam præstiosa munera in Eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus jure, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In Eucharistiæ quoque oblatione mystice Christus & incruente immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico: nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo cæci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patefecimus disciplinarum omnium ignaros esse, Theologiæ, Philosophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen ignorant.

2. Arg.

Psal. 21.

Rom. 8.

3. Arg.

Marc. 14.

Deinde, Christus spem habuit, quemadmodum ipse Patri loquens ait: Spes mea ab uberibus matris meae. Quod autem videt quis, quid sperat? Præterea, timuit, ut videre est apud Marcum: timor autem futuri & incerti mali est, Aristot. 2. Rhetoric. libro. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoscitur.

4. Arg.
Luc. 2.

Præterea, crevit gratia non solum apud homines, sed etiam apud Deum. Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratia non queunt.

5. Arg.

Joan. 9.

Marc. 13.

In notitia insuper & visione beata nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, juxta illud: Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera. Et rursum: De die illa nemo scit, nec filius.

6. Arg.

Præstantius item & jucundius est gloriam & honorem consequi per opera digna, quam sine ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tanquam virtutis præmium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest, ut simul quis & mereatur beatitudinem, & beatus sit, nisi simul sit anima & in via, & in viæ termino.

Psal. 53.

Psal. 16.

Psal. 44.

Psal. 15.

Apoc. 5.

Psal. 62.

Confirmant autem argumentum hoc sacrarum literarum testimonia plurima. Ut illud: Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur. Satiabimur autem, cum apparuerit gloria Dei. Item, Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Item, cum dixisset: Caro mea requiescet in spe: &, Non derelinques animam meam in inferno: subjicit Christus ipse: Notas mihi fecisti vias viæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitia vultus sui: qua de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item: Dignus est agnus, qui occisus est, accipere dignitatem, & sapientiam: non ergo ante mortem acceperat, sed meritis est eas accipere moriendo. Item: Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. En merces,

en opus: gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo, non tamen fuit simul cum eo. Item: Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. Quid autem per consummationem intelligat Paulus, quamquam nomen ipsum præ se fert, in eadem epistola exponit, inquiens: Ut non sine nobis consummarentur. Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

Hebr. 2.

Heb. 11.

7. Arg.

Postremo, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta: at qui videt Deum, is maxime gaudet: Christus vero maxime tristatus est, juxta illud: Tristis est anima mea, &c. Et iterum: Repleta est malis anima mea. Non ergo Deum videbat: nisi velis duo simul contraria in eodem subiecto extitisse, eandemque animam pariter & repletam malis, & repletam lætitia cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ e locis Theologiæ contra veram Theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si qua sunt alia, vel facilia sunt, & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi definiunt, D. Th. 3. q. 9. art. 2. & Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse. Quæ conclusio licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum lib. 8. constituimus: sed his quoque argumentis demonstratur.

Primum ex illo: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unionem verbi & animæ esse derivatam. Id enim Evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: Gloriam quasi unigeniti a patre: Illam sane animam talem existinemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maxime; nimirum undecunque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unionem personali Dei & hominis stultissime sentiat. Jam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset profecto imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas

2. Cor. 13.

Hier. 31.

tas deest. Ac videre Deum per speculum in enigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba: Cum venerit, quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, &c. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias prædixit inquit: Novum creavit Dominus super terram: femina circumdabit virum. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: Ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefaciat; & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hac enim visione beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod major erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Div. Thomas hac ratione confirmat. Quanto receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam ejus. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Ezech. 43.

Argumentatur præterea D. Thomas, gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra splendebat a maiestate ejus. Cum ergo lux ipsa non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta: claritas gloriosa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem, & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo ejus propriæ actiones, notitia & amor, non longe,

sed proxime Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longeque repromissiones aspicit: cum autem videt per speciem, præsens est & propinqua, ut ad Corinthios & Hebræos tradit Apostolus. Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

2. Cor. 4.
Heb. 11.

Nec me fugit, posse a calumniantibus objici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quamdiu mortali corpore circumdamur, non valemus.

At hæc objectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illa esse intellectuale primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres Ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam credidere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in libro de agone Christiano, Invisibilis, ait, & incommutabilis veritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit. Et in epist. ad Volusianum: Ipsa magnitudo, inquit, divinæ virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooptavit. Ac Damascenus in 3. lib. unitum esse, ait, carni per medium intellectum verbum Dei. Quam rem Divus Thomas 3. p. quæst. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, ni fallor, Evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, & carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mentique conjungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in

ea conjunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia constare. Qui ergo factus est homo, ut hominem ad finem suum, idest, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue conjunxit, qua finis prænosceatur, quæritur, possidetur.

Jo. 18.

Isa. 55.

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat. Filius Dei in hoc natus est, & ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati. Ecce, ait, testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus. Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quæritur, ut hoc probe cognoscat, & teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem, & præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Christus testis veritatis erat, a Patre dux, & præceptor constitutus: quocirca necesse erat, ut a Dei verbo mens potissimum, & ratio hominis in ipsa unionem perficerentur. Nec laborare diu opus est, ut invenias, quando Apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderint, cum Petrus id significantissimis verbis patefaciat: Non indoctas fabulas secuti, ait, notam facimus Domini nostri Jesu Christi virtutem, & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite: & hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem, & potentiam vocat, qua Verbum caro factum est: præsentiam vero, qua habitavit in nobis: at virtutem, & præsentiam simul, quia filius hominis erat in cælo, hoc est, ejus anima videbat Deum, & vivebat tamen in mortali corpore super terram. Ita enim prænuñciaverat David in paucissima verba: Beatum faciet eum in terra. Nam quod beatus aliquis quasi transiens fuerit in terra, in scripturis sæpe legimus. Sed quod habitaverit in nobis quasi colonus, & quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentia miraculum est. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, ideo apte dixit, speculantes, gloriam autem quasi unigeni-

ti in voce delapsa a magnifica gloria, Hic est, &c. Testis oculatus est, Ipsum audite: doctor veritatis explorata, ac visa est, Ipsum audite; dux est, qui & viam sciat, & terminum sciat: Ipsum audite, atque adeo videte, & contrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in præsentia cernitis. Sed de primo Joannis testimonio nimium multa. Secundum principale testimonium pro ea conclusione comprobanda illud est, Verbum habitavit in nobis plenum gratiæ & veritatis. Unde Divus Thomas bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Christi anima ponas, sive plenitudinem veritatis: utrinque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratia quippe viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta est, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quare si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Objicit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiæ fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verum hunc scrupulum eximit tertia parte, quæstione septima, articulo decimo. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, ut articulo primo, & nono ejusdem quæstionis ostenderat. Nempe in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, &c. Et iterum: In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Nulla ergo ei gratiæ perfectio, aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animæ conjuncta, & colligata est.

Quod autem anima illa habuerit scientiæ, ac veritatis plenitudinem, probat tertia parte, quæstione nona, articulo primo, & secundo, quæstione item decima, articulo quarto. Videlicet non in Christo omnem plenitudinem inhabitasse, quia plenitudo ei scientiæ defuisset. Nam, cum venit quod plenum, & perfectum est, evacuatur quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plene, atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, sed visio.

Atqui hujus argumenti vim, & nervos omnes Cajetanus frangit, cum probabilis ratione contendit, legi oportere, Plenus gratiæ, & veritatis, Joannes testimonium perhibet de his. Frangeret sane, si probabilis sententia esset.

Jo. 1.

Col. 1.

Col. 2.

Memento scriptum esse. Non videbit me homo, & vivet. Psal. 41. ad Christum esse referendū ostēdit. Jo. c. Evang. 10. Vid. Cajet. in. Ps. 8. H. cr. 14.

set. Verum vulgata editione reprehensa, græcis, latinisque exemplaribus reiectis, interpretibus sugillatis, sanctis expositoribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certe melius intellexit verba illa, Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, per parenthesim fuisse interjecta: cum ait, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, cujus gloriam vidimus quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem Evangelio sequitur: Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia, & veritas per Jesum Christum facta est. Quæ sententia superiori connexa, nisi cæcissimus, apertissime ostendit, verba ea, Plenum gratiæ & veritatis, ad Christum esse referenda. Sed hac re missa, id, quod instat, agamus. Accepit igitur Christus gratiam, & veritatem, ut ex eo gratia in omnes, & veritas emanarent. Habuit itaque maximam, & perfectissimam gratiam, ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam, & perfectissimam lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque justitia omnes effectus justitiæ; sic Christi gratia, & veritas omnes habebant gratiæ, & veritatis effectus. Unde Dionysius ait, solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute se extendere, quæ sub generationem cadunt. At effectus præcipuus gratiæ, & veritatis consummata, est videre Deum.

Præterea, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim, tanquam per instrumentum, operatus est Deus salutem in medio terræ. Unde & Christum Apostolus scribit multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum. Et alio loco, Misit Deus filium suum, inquit, ut adoptionem filiorum reciperemus. Instrumenti vero dispositio, & qualitas præcipue quidem pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat, & voluntate sana. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam, & veritatem eum, per quem cæteris omnibus salus futura erat, omnique omnino & gratia, & veritas. Quia principium in unoquoque genere

oportet esse perfectum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfecte amabat Deum ex gratia perfecta, & perfecte cognoscebat ex perfecta veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christiana anima, ideoque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia, reducitur in actum per id, quod est in actu: oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam cæteri essent habituri, ipse profecto simul atque cæteros illum ad finem movere cepit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit.

Ea demum, quæ a primis causis moventur in finem, quadam solent temporis successione perfici; at causæ ipsæ moventes a principio statim suam, largiente, providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum substantia calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cœlestia quoque corpora mox omnino suas virtutes accipere, quibus in tempore res terrestres, inferioresque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam, & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium e vestigio subditur: Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Ubi in homine piscatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias lector, quæso, diligenter attende. Nullum porro fidei negotium rite transigitur, si omnes testes auriti sint, oculatus nullus. Quam, ut Augustinus ait, auritis credimus, quia audierunt a fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses, & Joannes Baptista primus, & postremus e lege antiqua, atque adeo Prophetæ omnes, e nova item lege Apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit, unum esse pro omnibus, qui ex visu testimo-

nium daret. Testis autem ejusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus, esse non poterat, nisi & justus esset, ne scilicet vellet fallere, & sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratia, & veritate, ne quicquam in optimo, & absolutissimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus, justissimus erat, quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis, & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex auditu testis plenus veritate non est, cum scriptura de Joanne dixisset: Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce: de Christo vero, Erat lux vera, &c. & de Moyse, Lex per Moysen data est: illa etiam illico nexuit: De plenitudine ejus omnes, Moyses, Joannes, Prophetæ, Apostoli, prorsusque testes in universum omnes accepimus. Quia & lux erat, & plenus gratia, & veritate erat, & gratia, & veritas per eum facta erat, & denique testis ex visu erat. Deum quippe nemo vidit unquam, nec Moyses, nec Joannes, nec Prophetæ, nec Apostoli, nec Evangelistæ: unigenitus, qui est in sinu Patris, qui vidit arcana, ipse enarravit. Ne vero hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quod Christus testis veritatis erat a Patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas ejusdem Christi est, qui hanc rem postea manifestius exposuit, inquiens: Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur, &c. Et protinus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo. Quo loco vere Cajetanus, & diligenter advertit, verbum, Ascendit, non præsentis, sed præteriti temporis esse: quæ res ex Græco exemplari patet. Quod enim Joannes apte dixerat, Deum nemo vidit unquam, id nunc aliis verbis Christus ait, Nemo ascendit in cælum. Tunc enim homo secundum animam in cælo esse dicitur, quum videt Deum. Quo sensu Latroni dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Et angeli in custodiam hominum definiti, quia semper vident faciem Patris, qui in cælis est, semper quoque in cælis esse dicuntur,

quamvis in terra sæpe sint. Ante Christum ergo, sicut nemo viderat Deum, ita nemo in cælum ascenderat. Ut autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, apposite subjunctum est, Filius hominis, qui est in cælo. In quam sententiam Patri ipse postea locutus est: Volo, Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re summum a Christi testimonio excelli professus est, inquiens: Quod vidit, & audit, hoc testatur.

Nec vero inscius sum, veteres Theologos hæc fere loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus & videbat Deum, & ubique erat. Sed ea ætate bellum erat illis cum Arianis, & Eunomianis acerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi Deitatem assererebant, præsertim cum res erat in promptu, & facillima, quemadmodum ferme in præscriptis locis. Nam illud, Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis, qui est in cælo, quo pacto vere, ac proprie in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cælum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in cælum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad astringendam animæ Christi gloriam urgere.

Quantum testimonium, quo Divus Thomas utitur, extat ejusdem Evangelii capite octavo. Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado. Et posterius: Si dixerò, quia nescio Deum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus servo. Quod enim sermo sit de scientia, ut a fide distinguitur, illa verba videntur ostendere: Ero similis vobis mendax. Judæi quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quod autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat, Scio eum, & sermonem ejus servo.

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate conjuncta est, quamvis evi-

Matth. 18.

Joan. 17.

Joan. 3.

Assumat
Hier. Christi
sum juxta
suscepti cor-
poris dispen-
sationem a
patre audire
quid loqua-
tur ergo jux-
ta humanam
naturam &c
vidit, & au-
divit, &c. in
Ila. c. 50.

2. Joan. 2.

dentiam non habeat. In hoc scimus, ait, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non servat, mendax est. De hac scientia si quis contendat Christum Joannis octavo cap. sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicet fortasse quispiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat: non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta, ea etiam, quæ ad certam Theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis Ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant: at certis aliis exploratisque permixta, non modo totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirmant. Probabilia igitur argumenta necessariis adjuncta, tantum abest ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quanquam istis e quidem argumentis utor, dum adiunt; cum absunt, non requiro. Illud hujus generis videtur esse: In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Illos autem in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput, non solum hominum, sed etiam angelorum. Eph. 1. Colos. 2. Incongruens vero esse, ut membra capiti scientia & claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan, & illud est: Quod si ministratio mortis fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moyfi propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur, &c. Et posterius: Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est, &c. usque ad illud, Nos autem revelata facie &c. Non ergo decebat, ut primus novi testamenti administer spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solum facies, sed totum corpus glorificaretur ex integro. Matth. 17. Vide Orige. hom. 12. in Exod. Hæc igitur dicta in primis sint.

Colos. 1.

2. Cor. 3.

Deinde (quæ res certe est animadversione dignissima) non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia ar-

gumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, & non sint quædam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant esse quicquam in religione nostra congruens & decens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt ejusmodi, ut etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsistentaneum emergeret. Ut cum Theologi ostendunt, decuisse, ut Deus ad reparandum humanam genus carnem sumeret; utque ex divinis personis filius is esset, decuisse, cæteraque id genus plurima: Quæ decentia fuisse vel maxime Theologus probat quidem, sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo, nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicquam consentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut diviniæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Ut Divam Virginem intactam extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literali nusquam forsitan edocuit. Id tradit aperte, in conceptu & partu Virginem extitisse. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tam singulari & miraculo, & mysterio conservatam ipsa postea volens, ut dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanferat, eadem se exponeret corruptori; adeo fidelium animis inhæsit perpetuæ hujus virginitatis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentiorem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto in præsentiquæstione philosophandum. Cum enim ostendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiaque, ac sapientia vacuum assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeo indigna verbi sapientia & providentia est,

Ephes. 4.
Joan. 1.

Hebr. 1.

De incar-
nat. Dom.
Sacr. c. 7.

Lib. 3.

est, ut ne verosimilis fiat quidem, si de unione personali Verbi, & animæ recte sentimus. Consentiamus igitur, cæteris Ecclesiæ sanctis gratiam per partes distributam, nempe secundum mensuram donationis Christi: at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam, quantam in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod vero de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ, intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. Tanto enim melior omnibus est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Itaque unctus est a Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solum habuit parem cum angelis felicitatem, sed multo etiam majorem. Quocirca ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab schola modo, verum a Theologiæ veteris institutione desciscunt.

Ambrosius: Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis, &c. Perfectam ergo animam assumpsit Verbum, non imperfectam. Et lib. 7. epist. 47. ad Irenæum: Accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. Unde & David dicit, Speciosus forma, &c.

Augustinus in lib. de Trin. Mox ut Verbum venit in uterum, factum est perfectus homo. Et super Exod. Non habuit omnino Christus juxta animæ meritum, quo posset proficere. Et illum vers. Psal. 64. Beatus, quem elegisti, & assumpsisti, de unita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, Et ecce aperti sunt ei celi, Sed numquid tunc primo aperti sunt ei celi, etiam secundam humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ tenet, quod non minus aperti sunt ei celi ante, quam post.

Græcus, quem refert sæpissime Div. Thomas in catena, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno, Dicitur, ait, secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, sed ex eo, quod paulatim manifestabatur.

Damasceus. Qui proficere dicunt

Christum gratia, non venerantur unionem, quæ est secundum hypostasim.

Theophylactus. Divina erant, quæ dicebantur & agebantur a puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista vero interpretatur, quid sit proficere illum sapientia. Subdit enim, & statura. Profectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum.

Hieronymus in Esa. 7. ca. Licet multa post secula de eo Evangelista testatur, Puer autem proficiebat, &c. & hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur; tamen adhuc pannis involutus habebit boni malique judicium, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani corporis divinæ non præjudicasse sapientiæ. Et in Hier. 31. c. Juxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientia, sed perfectus vir in utero femineo continebitur.

Leo. Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat. Loquebatur autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba: Assumpsit verbum humanitatis naturam in sua ratione perfectam. Et Cyrillus ipse in Joan. lib. 1. cap. 17. Vidimus, inquit, gloriam Christi adeo sublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos nulli alii, quam unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate, & gratia. Non enim mensura sibi datur, ut cæteris, sed ut in perfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquires, gloria ejus gratiæ & veritatis, quomodo sapientia & gratia profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illorum potius de Jesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere ac gratia crescere arbitrentur. Vide etiam cap. 20. in illud, De plenitudine ejus omnes accepimus.

Multa sunt ejusmodi veterum testimonia, quæ nos gratia brevitatis omitterimus, cum hæc etiam, quæ recitavimus, sine ulla aut expositione aut argumentatione præstrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque referemus. Non enim hoc loco volumus; nisi per quasdam summas & signa data rudiores admonere, ut in similibus quæstionibus, quæ non sunt Theologorum usu contritiæ, se diligentius exerceant. Invenient quippe semper,

In illud;
Ut sciat re-
probare
malum, &c.In illud;
Novum
creavit Do-
minus, &c.Epist. ad
Leonem
Augu. 95.

per, si quæsierint. Atque in præsentia etiam quæstione non dubito eum longe plura inventurum, cui & uberior lectio, & major eruditio fuerit.

Respon.
ad 1.

In com-
ment. sup.
Esai.

Respon.
ad 2.

Respon.
ad 3.

Respon.
ad 4.

1. Paral.
12.

2. Paral.
11.
Joan. 3.

1. Reg. 2.

1. p. qu. 15.
a. 7.

Aët. 6. &
19.

Respon.
ad 5.

Primum autem argumentum nihil difficile est, si intelligamus, iustitiam ibi & fidem pro iustis & fidelibus usurpari, cuius rei non modo Hieronymus auctor est, sed LXX. etiam Interpretes. Vide Div. Thom. 3. p. q. 7. art. 3.

Ad secundum facilius adhuc responso est. Dicitur enim Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam a Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ, quam jam habebat. D. Thom. 3. p. q. 7. a. 4.

Ad tertium vide S. Thomam 3. par. q. 15. a. 7.

Ad quartum vide S. Thomam 3. p. quæst. 7. artic. 12. Ubi etiam respondet illi euangelii testimonio. Ac nos etiam paulo ante veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in seipsam aliquando proficere; adeo plenus ab initio & gratia & sapientia fuit. Sed qui in hominum existimatione crescit, tametsi idem ipse omnino perseveret, eum dicit scriptura crescere. Proficiebat David valens & crescens. Item, Crevit Josaphat, & magnificatus est usque in sublime. Item, illum oportet crescere, me autem minui. Quia vero sæpe quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimares ostentationem esse præstigiosam & pharisaicam, Talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solum, sed etiam Deo. Voluit enim Evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est: Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo, quam hominibus. At D. Thomas docet, Christum crevisse in effectibus & operibus gratiæ & sapientiæ: quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectum crescit, hoc crescere quandoque dicitur. Ut ibi, Verbum Dei crescebat; & rursus, Fortiter crescebat Verbum Dei.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani Filii sapientiam, atque adeo divinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibusdam

Patribus fuit, ut ea de Filio juxta humanam naturam interpretando, satis se putarint adversariis respondisse. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ariogerebamus, sat illud erat, ut in hac parte ictus ejus conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, & Christi etiam animam ab omni ignoratione vindicare, quæ de ejus dignitate quicquam detrahere videatur. Ambrosius porro libro quinto de fide cap. 8. non audet asserere, tametsi cum Ario disputabat, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse, si hæc vocabula proprie capiamus. Contrariam vero sententiam nonnullos ait tenuisse; sed qui fuerint, inquit, intimidiores, quam ego sum. Divus sane Thomas non dubitat vel ejusdem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam aut beatam aut infusam, sed secundum aliam acquisitam seu experimentalem quippiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quæ passus est. Itaque si de scientia hac experimentalis sermo sit, Pater demonstrabat Filio ea, quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonstraturus, quoniam & majora factururus. Secundum hanc scientiam item diem judicii nescivit, antequam esset: nam tunc experietur, cum judicium fiet. Probabiliter dicta sint hæc, non negemus; verum nihil necesse est, in has nos angustias conjicere, quippe cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat a Judæis Christus, & quod sabbatum solveret, & quod se æqualem faceret Deo. Respondet ergo simul utrique calumniæ in hæc verba: Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Ubi primum sic potentiæ æqualitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quæcunque facit. Non potest, ait, Filius a se facere quicquam. Deinde ita arguentes redarguit: Cur me, o Judæi, reprehenditis? Eadem certe ratione & Patrem meum reprehenditis. Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu & libidine opera edo, sed a Patre accepi id, quod facio.

cio . Non potest , &c. Non autem somnio accipio , aut opinione aliqua commentitia , sed visu certissimo atque clarissimo cerno & comprehendo operantem Patrem , & quæcunque ille facit , hæc ipsa eadem ego non clausis oculis sed videns similiter facio . Si ergo me carpit , quasi opera illicita faciam in sabbato ; facio autem eadem , quæ Pater meus , eodemque modo facio ; coarguite , si ita lubet , Deum ipsum , quem ego operum omnium meorum auctorem & principium habeo . Ut autem probet se videre Patrem facientem opera , subdit : Pater enim diligit Filium : ideoque nihil illum celat , sed in conspectu ejus , ipsoque adeo cernente omnia facit , Nec solum quæ antehac fecit , ea coram Filio fecit , sed & majora , quæ facturus est , in conspectu Filii , Filioque proinde spectante , simulque faciente faciet . Quibus verbis non negat Filium intelligere res prius omnino , quam fiant , sed humano more loquitur , & se nostris sermonibus accommodat . Tunc enim res ostendere dicimur , cum ita præsentem sunt , ut non ad intellectum , sed quasi digito ad sensum demonstramus . Quæ est nobis rei certitudo maxima . Nec obstat , quod verbo futuri utitur , Demonstrabit , in his , quæ æterno Deo præsentia sunt . Sic enim solet scriptura nobis , nostroque tempore res æternas attemperare . Pater siquidem Verbum & genuit , & gignit , & semper gignet . Quanquam qui subjungit , Ut vos miremini , is de demonstratione quadam futura videtur loqui , quæ cæteris etiam pateat . Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest .

Posterius quoque testimonium nihil contra nos facit . Primum , quia Hieronymus , Ambrosiusque negant , illa verba , Neque Filius , nisi in paucis quibusdam Græcis exemplaribus haberi . Quin Ambrosius contendit , ea ab hæreticis esse interposita . Eadem quippe lectio Matthæi , & Marci erat . Matthæi vero Evangelium Ariani corruperant , eisdem quoque verbis adjectis , quæ modo nec Latina nec Græca exemplaria habent . Deinde etiam si ita fuisset ab Evangelistis scriptum , in eo sensu Filius nescire dicitur , quia scire se dissimulat , nec vult aliis revelare . Pater siquidem scit , quia Filio manifestat : Filius nescit , quia occultat , nec alios

scire facit . Quod autem verbum , Scire , in hunc modum aliquando accipiat , & usu vulgi contrito liquet , & Ambrosius probat ex illo : Descendam & videbo , utrum clamorem opere compleverint : an non est ita , ut sciam . Simile est illud : Deus de cælo prospexit super filios hominum , ut videat si est intelligens , &c. Et ubi nos habemus , Tentat vos Dominus Deus vester , ut palam fiat , an diligatis eum , editio LXX. habebat , Ut sciat , an diligatis eum . Sed de hac re vide Ambrosium , Hieronymum , Augustinum , ac Patres cæteros . In his enim , quæ pervulgata sunt , longus ego esse nec debeo , nec volo .

Ad sextum respondet egregie Divus Thom. 3. part. q. 19. ar. 3. vide illum . Primum vero testimonium , quo illa ratio confirmata est , verba proxime antecedentia explicant . Si posuerit , ait , pro peccato animam suam , videbit semen longævum , &c. & statim : Pro eo quod laboravit anima ejus , videbit , & saturabitur . Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur , ut dicat , Christum meruisse manifestationem unctionis quidem , juxta illud , Propter quod Deus exaltavit illum , &c. sed unctionem ipsam non meruisse : In scriptura autem tunc rem aliquam fieri aliquando dici , cum innotescit . Data est mihi omnis potestas , &c. Quia ergo Christus dilexit justitiam , &c. ideo exaltavit eum Deus in regem demonum , hominum , & angelorum : ungere enim est regem constituere .

Respondet item , idque melius , hunc sensum esse , ut virga directionis esset virga regni tui , ut diligeres justitiam , &c. propterea , id est , ut hæc egregie faceres , unxit te Deus oleo , &c. Illud est simile : Homo ridet , flet , discit , propterea intellectum habet , & animam rationalem . Non enim necesse est , ea quæ antecedunt , causam esse eorum , quæ sequuntur . Ut ibi : Propterea & sapientia Dei dixit , &c. Luc. 11. Nec si diceretur expresse : Unxit te Deus oleo lætitiæ , quoniam dilexisti justitiam , &c. quicquam contra nos faceret . Nam more scripturæ fit , ut interdum effectus loco causæ ponatur . Ut ibi : Ego clamavi , quoniam exaudivisti me Deus .

Tertio demum respondere possumus , actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis , sed quasi materiales &

Gen. 18.

Psal. 52.
Qui dissimulat , is exhibet se ad modum nescientis . Sic Marc. 12. Cum vidisset , inquit , a longe ficum habentem folia , venit , si quid forte inveniret in ea . Sicut ergo ille qui præstat speciem fingentis , & aliquid prudenter simulat , dicitur fingere : fingit enim se longius ire : sic qui gerit speciem , & formam nescientis , dissimulatque aliquid se scire , eum nescire scriptura dicit .

Respon. ad 6.

Psal. 16.

in Matt.
24. Ambr.
l. 3. de fi.
c. 8.

& dispositivas. Docet enim Divus Thomas tertia parte, quæstione trigesima-quarta, articulo tertio, sanctificationem fuisse Christum per propriam actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam: sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, Propterea, causam efficientem, aut meritoriam denotet, sed satis erit, si sit causa, quæ disponat subjectum, quasi materialis.

De tertio vero testimonio sic habeto. Divus Thomas existimat, in eo Psalmo de resurrectionis æterna vita agi non solum in Christo, sed in membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum resurrectio, vitæque plena delictis fructus passionis Christi fuit. Qui, ut Paulus ait, conresuscitavit nos, & confedere fecit in cœlestibus, tunc scilicet, cum ipse excitatus sedit a dextris Dei. Si ergo Christus in hoc loco non in persona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, nihil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat: Cur me persequeris, quia membra ipsius Paulus insectabatur; dicere quoque potuit Patri: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minus, quam ignominia, laborque noster Christi omnino est. Mox etiam non video equidem, cur non proprie de Christo ipso accipiamus, quod post resurrectionem adimpletus lætitia fuerit cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea voluptate, quæ a visione Dei in corpus emanat, & anima non undique plena erat lætitia: quin appetitus sensitivus totus tristitiæ, angorique patebat. Post passionem ergo implevit eum lætitia Deus cum vultu suo. Quoniam etsi prius Dei vultum clare, pleneque videbat, non tamen affectus, appetitusque omnis plene, perfecteque gaudebat. Qua de re in refutatione postremi argumenti non nihil adjiciemus, quod sit animadvertione dignissimum.

Quantum insuper testimonium facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem

mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. Postula a me, inquit, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Unde e vestigio subdit: Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino. Justinus vero martyr in dialogo cum Tryphone aliter legit, & interpretatur hunc locum. En tibi, inquit, servator adest, qui mercedem suam reddit, opusque suum ante se. Vere enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit. At Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia Salvator ipse iudex sit omnium, ut reddat unicuique secundum opera sua, justis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consummatam: sed quidquid ei propter nos, & propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sane vero non eodem modo omnia ædificia consummantur: quibusdam enim vel parietes defunt, aliis non deest nisi tectum. Nos itaque consummamur accepta non solum gloria corporis, verum etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria deerat: at Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius adjunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum D. Thomas respondet de passionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed bene per accidens. Ut cum quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur. Ita, inquit, in superiori ratione animæ Christi erat gaudium per se, quia per actum proprium: dolor autem per accidens, quia per corporis passionem. Deinde respondet, quod gaudium illud, & dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verum responsum illud prius refelli potest. Quoniam locales motus, si in eodem contrarii aliquando sunt, nihil mirum est, quippe cum tota fere eorum substantia, & ratio externus quidam respectus sit. Ita Pater & Filius relationes contrarias præ se ferunt, & in ordine ad diversos terminos esse in eodem vere possunt. At in formis, & qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut sive per se, sive per accidens duo contraria in eodem subjecto sint. Pugnatur

Psal. 2.

Isa. 62.

Astor. 9.

Psal. 15.

Respon.
ad 7.

gnat enim cum natura rerum, ut aqua simul calida & frigida sit, præsertim in summo: nec si quis contendat alterum esse per se, alterum per antiperistasis. Gaudium vero & tristitia qualitates sunt absolutæ. Sed & posterius responsum quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei essentia divinas, de sua morte lætabatur, quam cernebat Dei & rationi & voluntati conformem. Tristabatur autem de eadem, quia erat malum naturæ contrarium. Quare objectum materiale gaudii atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium porro tristitiæ contrarium sit, sat est utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudii tristitiæque ratio discrepat semper, sive de eadem re sive de alia atque alia tristemur & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum summaque tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæc animi affectiones se vicissim expellunt, tametsi non res eadem objecta est. Nimirum enim, cum pellere tristitiam volumus, aliis non modo rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Caterum difficultas hæc tribus modis videatur expediri. Primum enim dicit fortasse quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas proprie vocatur, nullam penitus tristitiam exitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissime. Quemadmodum autem a superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transfigeretur; sic ab inferiore potentia non perveniebat ad superiorem dolor. Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui proprie tristitiæ subiectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait, Tristis est anima mea. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thomas 3. p. quæst. 15. art. 4. & 6. & quæst. 46. artic. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abunde refutat Cajetanus. Quod si verum est, jam contraria non sunt in eodem subiecto proximo; sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem sunt. D.

Thomas 3. p. qu. 18. art. 6. in corp. & qu. 46. art. 8. ad 1.

Huic vero responsioni illud obijci-
tur, quod Dominus habuit in volunta-
te actum, quo mortem vere noluit: at
tristitia est de his, quæ nobis nolenti-
bus accidunt, ut Augustinus ait. Prior
propositio, quoniam eam Cajetanus ne-
gat, probatur. Primo ex Div. Thom.
3. p. quæ. 18. art. 6: ubi dicit, quod
voluntas naturalis & voluntas sensuali-
tatis aliud voluit in Christo, quam di-
vina voluntas. Et art. 5. refert Augu-
stinum contra Maximinum in hæc ver-
ba: In hoc, quod Christus ait, Non
quod volo, sed quod tu, aliud se o-
stendit voluisse, quam Pater, quod ni-
si humano corde non posset. Ac reve-
ra ex illo Evangelii testimonio non so-
lum sancti veteres, sed synodus sexta
sub Agathone collegit, & duas volun-
tates in Christo, & duas voluntatum
operationes. Sane qui ait, Non sicut
ego volo, is actum voluntatis aperte
significat. Verum Cajetanus elaberetur
dicens, appetitum sensitivum vocari in-
terdum voluntatem. De qua Ambro-
sius hunc Evangelii locum explicare,
Divus ipse Thomas interpretatur 3. p.
qu. 18. artic. 2. Quin D. Thomas quæ-
stionis decimæ octavæ tertiæ partis ar-
ticuli quinti argumentum tertium non
poterat refellere, si admisisset, Chri-
sti voluntatem aliquid velle, quod non
habuerit. Beatus enim est, ut Augu-
stinus docet, qui habet quæcunque vult.
In reliquis certe beatis probabilissime
Cajetanus ejusmodi nolitiones negat,
quoniam in illo statu otiosæ sunt. Cum
ergo Christus secundum intellectum &
voluntatem perfecte fuerit beatus, non
videtur ejusmodi nolitiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc ar-
gumentum eludere, etiam si dicimus
id, quod revera probabile est, in vo-
luntate Christi intellectuali, quæ pro-
prie voluntas est, non tristitiam modo,
sed summam maximamque fuisse. Quia
enim in hostia pro peccato cordis con-
tritio voluntatisque tristitia potissime
desideratur: sacrificium quippe Deo spi-
ritus contribulatus, &c. & tristitia spi-
ritualis hæc contraria est peccato me-
dicina, quod sedem suam præcipue in
voluntate habet: consentaneum profe-
cto erat, ut Filius Dei hostiam se pro
peccato exhibiturus, non solum corpo-
ris & animæ sensitivæ dolores, sed an-
gones quoque spiritus, & voluntatis tri-
stitiæ

3. p. qu. 46.
ad 8.

Matth. 26.

In ar. 7. qu.
46.

Psal. 55.

Ma. 53.

tristitiam suscipere, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur. Sic vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Sic non modo vulneratus est propter iniquitates nostras, sed attritus est propter scelera nostra. Sic disciplina pacis nostrae super eum, & livore atque dolore ejus sanati sumus. Sic Dominus cum voluit in infirmitate conterere, qui posuit pro peccato animam suam.

Cap. 9.

Augustinus insuper 14. de civ. lib. asserit Christum eos naturae nostrae defectus suscepisse, qui perfectioni gratiae non repugnant quidem, sed de amore boni, & sancta charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium prae-buit, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gravianum Imperatorem dixit: Sicut suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Nam voluntas proprie appetitus intellectualis est. Et velle proprie actus voluntatis est: ait autem, Non sicut ego volo.

Psal. 67.

Voluntatis etiam dolor hominis proprie tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Decuit autem, ut per dolorem proprie humanum humana peccata solverentur. Ita cum dixit, Repleta est malis anima mea, omnem animae appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, Mea, rationalem magis, quam sensualem prae se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subjecto fuerint: tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut Divus Thomas saepe sumit: tum quia quod praeter naturae ordinem a Deo fit, id in naturae leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod a gloria animae nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentiae nihil solatii in inferiores redundaret: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec

quietem & delectationem vel ex minima parte resolverent. Inter haec miracula propter mysterium nostrae redemptionis explendum, quanquam voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen sponte tristitiam quantum maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat: ut dolor pro peccatis non minor esset, quam charitas, & scientiae ipse quoque superemineret.

Sed & olim juvenis, ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus: quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animae quasi premebat, ne in corpus efflueret; sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium, fateor, ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cupiam debet, si in hominum redemptionem per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturae ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus hujus nominis duodecimus definiit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quae inde per se etiam consequuntur: decuit enim eum per passionem consummari. Quanquam & fruitio sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris suae fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus a Deo, omnique penitus solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut ceteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta, ad Hebraeos 12. cap. ubi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit, & exemplum. Certe sive primo, sive secundo, seu tertio modo quaestionem solvas, miraculum facis: sed est hoc postremum eo plausibilius, quo majores in nobis igniculos excitat tum penitentiae, tum amo-

amoris, tum gratitudinis. Sed sit jam hujus. quæstionis finis. Perspicuum est enim, in re sterili & jejuna non parvam & exiguam copiam e locis Theologiæ suppeditatam. Restat tertium quæstionis genus pertractandum ejus, quæ a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti differemus.

CAPUT XIV.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.

Disputatio de Animi immortalitate.

QUoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiæ confirmandas: deinceps de iis; quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentia. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullum inter hæc duo genera discrimen est. Utriusque enim quæstionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quæstiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, melioribusque Philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehensores vituperare debent, quod rem aggrediar, quæ diligentissime est a pluribus disceptata. In quibus Div. Thomam esse constat, cujus tanta est in utranque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fere protulit, naturæ vero rationes Henricus, atque Scotus probabiliter suadere ajunt, non necessario demonstrare: nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturus sum, si de ea ipsa quæstione

disputo, quam tam multa & præclara ingenia versarunt. Non enim rem ætam agam: sed, nisi me fallit animus, plane utilem, ne dicam necessariam: præsertim cum Cajetanus etiam noster sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen. Quam in re cum Henrico, & Scoto ex parte consentit, quos idem miris olim modis exploserat: ex parte, inquam: quoniam non alios quidem, sed se scire inficiatus est.

Ut ergo hæc controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituatur, principio argumentabimur, hanc quæstionem nullo modo ad fidem attinere, deinde non posse naturæ ratione demonstrari.

Docet porro Augustinus, idque non semel, sed sæpius, non esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

Dein Sadducei existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur hæretici: quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

Præterea, quatuor sunt scripturæ testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Unum illud est: Donec revertatur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Alterum: Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Tertium: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quartum, quo Dominus in Evangelio utitur: Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium. Etenim quod Augustinus affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vendicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim a Theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet, infirmum esse adversum eos, qui credunt animas per propagationem generari. Infirmum ergo etiam est contra eos, qui dixerint, eas cum corporibus interire. Ac sicut scriptum est, ait, Donec spiritus redeat ad eum, qui dedit illum: sic etiam legimus,

In c. 9. ep. ad Roman. contra scripserat, & in 1. par. & in 3. lib. de Anima.

1. Argu. De baptis. parv. lib. 3. c. 10. & 1. Retra. c. 10 sup Gen. c. 1. 3. & 4.

2. Argu.

3. Argu.

Eccle. 12.

Sap. 2.

Matth. 10.

Matth. 22.

qu. 33. in Num.

Li. 10. sup Gen. c. 9.

pinus, Spiritus vadiens, & non rediens. Secundum item refellet fortasse quispiam dicens, non ibi de anima sermonem esse, sed de homine, quem Deus per gratiam fecit a principio immortalem. Unde statim subjicitur, Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. Tertium autem de morte spiritali animæ, hoc est, de æterna, interpretari licet, de qua illud habes: Dentes leonis dentes ejus interficientes animas hominum. Quæ res suadet, quia protinus additur, Eum time, qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam. Quare D. Thomas nec in prima parte, nec in summa contra gentes, nec in questione de anima hoc testimonium voluit usurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait: De resurrectione autem mortuorum non legistis, &c. Nihil vero prohibet, ut anima cum corpore simul intereat, & postea cum corpore simul exurgat. Non ergo fidei decretum est, animas esse immortales.

4. Arg.

de bo. mor. c. 9. 2. Solil. & l. de immor. ani.

5. Arg.

Scot. 4. d. 43. q. 2. Jand. 3. de ani. q. 5. & 29. Cajet. in epist. ad Ro. c. 9.

6. Arg.

Quod vero naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quod cum Ambrosius, & Augustinus, ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil omnino confecere. Non autem præcellimus Ambrosium, & Augustinum.

Ad hæc, cum Scotus, Jandunus, Cajetanus Divi Thomæ rationes expendunt, viri scilicet magno ingenio, magnaque Philosophiæ eruditione præditi; at pronunciarunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verosimile, rationes eas, si evidentes essent, ac lucidæ, nullum evidentiae lumen acribus, acutisque oculis allaturas.

Præterea, Aristoteles non idem semper in hac re, sed tum hoc, tum illud scripsit: non est ergo probabile, eum in tanta varietate, & inconstantia certam, exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quod pro animæ rationalis incorruptione aliquando senserit, ut cætera loca omittam, quæ & D. Thomas 2. advers. gent. cap. 79. & Ferrariensis in commentariis afferunt, is locus planus, & expeditus est, qui secundo libro de gener. animæ capite tertio habetur; ubi aperte docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecus advenire. Quod si non edu-

citur de potentia materiæ, nec a generante homine vi seminis editur: certe subsistens est, nec a materia dependet. Quod vero de hac sententia interdum etiam desciverit, Cajetanus multifariam suadet: & mihi his argumentis sit verosimile. Primo, quod non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet, animarum infinitatem, nisi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundo, quia libro primo de cælo asserit, quicquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertio, quia in ethic. lib. 1. Solonem reprehendit, qui asseruerit, post mortem veram superesse hominis beatitudinem. Unde & deplorat brevem hominis felicitatem, & opes, ac divitias tanquam felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum ullum in illo reperies. Non est autem credibile, eum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quicquam vel breviter perstricturum. Quarto, ex præmio libri de anima, ubi illud fundamentum jecit: si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit animam separari: in tertio autem libro posuit antecedens, quod intelligere non est sine phantasia: unde & consequens, &c. Quinto, quia non Gregorius Nisænus modo, quem Divus Thomas refert, verum etiam Justinus martyr in libro admonitorio gentium, & Theodoretus libro quinto de curat. gr. affect. consentiunt, Aristotelem animorum immortalitatem negavisse. Quis autem credat, tantos, talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisæus insignis præter cæteros Peripateticus falso etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

Præterea, animorum immortalitas cum Dei erga homines providentia adeo conjuncta, & colligata est, ut qui illam negarit, is hanc quoque inficiaturus sit: qui vero hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum supra diximus. At Dei erga res humanas providentia non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solum ex divinis oraculis explorate percipitur. Id quod Propheta testatur, inquiens: Existimabam ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissimis eorum. Et iterum:

In lib. 1. de anima.

7. Arg.

Psal. 74.

Psal. 93.

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.

8. Arg.

Præterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, nempe animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque a corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem a corpore, non tanquam a subiecto, sed tanquam ab objecto. Verum hæc responsio refellitur, quia si, quantum rationis lumen & sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit, cum utrinque probabilissime colligatur, animam, si extra corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem, species intelligibiles & in fieri & in operari a phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quicquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire: ne vanæ scilicet & otiosæ extra corpora remanerent.

9. Arg.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod si animus per se subsisteret, atque adeo immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodum aliæ formæ, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippe est, eum species intelligibiles a corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in natura subsistens, ideoque a corporis gravitate & materiæ imperfectione liber nullo se modo corpori colligaret, si ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adiumento intelligeret. Videmus autem, species a corpore acceptas a corpore etiam in operando pendere. Ideo enim necesse est, intelligentem phantasmata speculari. Non ergo per illas anima a corpore separata intelliget. Alias vero species non habet superinditas. Quare sejuncta a corpore, somno otioque torpebit, quod est absurdum.

10. Arg.

Sexta insuper synodus act. 11. tradit, animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam a morte coercentem. Et rursus, Non

inquit, naturam proprie immortalem habent animæ, sed gratia id sortitæ sunt. Nulla ergo ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpote cum sit suapte natura mortalis.

Adde unum & viginti argumenta, quibus S. Thom. probabiliter egit, ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hic repetam, molestus ero. Nam his alia adjicere, non video qui possem, nisi Janduno, aliisque hujus farinae auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta asserant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam adumque corporis essentialiter. Quæ argumenta quidem Cajetanus in 3. lib. de anima retulit, fecissetque fortasse multo prudentius, si contempsisset.

Adde etiam, quod Scotus argumentis, quæ probant animam esse immortalem, argute respondet. Si ergo rationes inventæ a prioribus non demonstrant, alias vero excogitare novas non opis est nostræ; fateamur, animam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patescere. Hæc efferre brevissime potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quam tamen & fides catholica firmissime docet, & certa naturæ ratio. Id quod conclusiones rationesque sequentes patefacient.

Prima conclusio. Animum hominis esse mortalem, fidei catholicæ manifeste repugnat. Gene. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Job 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sapient. item cap. 2. 3. 4. & 5. apertissime traditur, animas cum corporibus non interire. Eccles. 12. Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. 2. Machab. 12. Sancta ergo & salubris, &c. Matth. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Joan. 12. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Philip. 1. Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvere, & esse cum Christo. Primæ ad Cor. 15. pro absurdissimo Apostolus colligit, Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, mi-

11. Arg.
de anima
arg. 4.12. Arg.
4 d. 49. q. 2.

1. Conc.

Just. in colloq. cū Triphone illud affert, quod phytionissa spiritum Samuelis evocavit. In qq. vero gētū q. 75. citat illud, Infernus subtus te conturbatus est in occursum adventus tui, Quod de Nabuchodonosor dictum esse, ambiguum non est. Et q. 76. illud, Hodie mecum eris in paradiso.

se-

ferabiles sumus omnibus hominibus. Et posterius referens illam insipientium vocem, Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur, illico subdit: Nolite seduci. Corrupti, &c. 2. Cor. 5. Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: audemus autem & bonam voluntatem habemus magis, peregrinari a corpore, & presentes esse ad Deum. Et paulo ante: Scimus, quod si terrestris domus nostra, &c. Sed de scripturæ testimoniis, quæ D. Thomas dixit esse infinita, satis multa recitavimus. Quamquam vereor, ne quis nos jure ac merito reprehendat, qui in re non dubia usi fuerimus testibus non necessariis. Præsertim cum ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec Evangelio credant, Ecclesiæ vero, sanctorumque fidem pro nihilo putent. Ita supervacaneum videtur esse, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc proprie Theologica est, ut sit argumentationibus Theologiæ confirmanda. Quin Theologia, qua ratione effectrix est, & agendi muneri incumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis & principium & finem, atque adeo procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in qua remunerator Deus sit iniquorum se. Quæ nisi fidelis penitus habeat infixam, & in animo quasi insculptam, non dico media, & finem consequi felicitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest, ut ab eo media finemque requirat. Cum igitur prima cujusque disciplinæ principia tanquam notissimæ anticipationes supponantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris literis commemoravimus. Nisi quod sunt quidam adeo curiosi, qui etiam optarint, Paulum de animorum incorruptione manifestius loqui. Quod perinde est, ac si quis Philosophus adeo esset insigniter stultus, ut in philosophorum libris, præsertimque Aristotelis, cuperet principium illud sæpe, & clare resumere. Quodlibet est, vel non est. Verum de hac prima propositione, quoniam est ante oculos posita, diximus satis.

2. **Concl.** Secunda propositio. Animus naturaliter est immortalis, & non ex dono gratuito. Fuere porro quidam Arabes, qui dicerent, animum natura esse mortalem, sed in novissimo cum

corpore immortaliter suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispian dicere, animum cum corpore statim quidem interiturum, si naturæ suæ relinqueretur, sed vi divinæ potentie fieri, ut vel ad præmia, vel ad poenas conservetur æternus.

Hoc qui assereret, is scripturas facile in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum esse naturam suam immortalem, sed solum eum ajunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astringit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in natura corporis, sed in divina potentia erit. Quam sententiam sextæ Synodi verba retro citata sonare videntur. Atque Augustinus 10. super Gen. ad lit. cap. 23. in illam magis opinionem inclinat, quæ docet, animas a parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus sua natura immortalis. Id quod solebam equidem, non tanquam hæreticum, sed tanquam erroneum condemnare: semper quippe malui citra lineam consistere, quam transire, stultæque ignorantie potius argui, quam insolentie temerariæ. At si rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreseos notam inurendam, quando ad sedem Apostolicam referatur.

Primum, quia manifestum est, quosdam Philosophos naturæ ratione ductos, animorum immortalitatem & vestigasse, & invenisse. Non est ergo supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa. Quis enim hominum scire poterit consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus, nisi ille dederit sapientiam, & miserit Spiritum sanctum suum de Altissimis? Aug. 13. de Trin. cap. 9.

Deinde in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo sessione octava definitur, hæreticum esse dicere, quod ex principiis Philosophiæ sequitur, animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, hujus corruptionis esset causa aliqua naturalis. Item cum nonnulli, inquit, ausi sint dicere de natura animæ rationalis, quod mortalis sit, & aliqui temere philosophantes secundum Philosophiam saltem verum esse asseverarent, damnamus omnes asserentes, animam rationalem mortalem esse. Cum illa non solum per se, & essentialiter humani corporis forma sit, verum etiam

tiam immortalis. Haftenus concilium.

Præterea, non Theologi modo, verum fideles etiam universi animarum immortalitatem ita a maioribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem Ecclesie consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quod autem idem in hac re Theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quod asserentem quemcunque, animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippe fide inscriptum in mente habent, angelos & hominum animas natura sua, ut intellectuales, ita quoque immortales esse. Adde, quod post Augustini seculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, & singulæ singulis corporibus infundantur, ut Concilii Lateranensis verbo utar. Quod si non generantur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materiæ educuntur, sed foris veniunt, nimirum ex se subsistunt: quare non cum corpore intereunt. Illud vero testimonium, Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nulla vi agentis naturalis propagetur. Quocirca si ingenitus natura est, natura quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpunt aliquid, nisi quod eadem possunt gignere. Nam quod interpretatur Augustinus, Deum primo homini spiritum dedisse, cum inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, in illo vero, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nulla ex parte argumenti vires infringit. Cum enim Moyses in principio Geneseos rerum naturalium propriam vim & naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, id de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porro, ut ostenderet, viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait, Germinet terra herbam virentem: &c. Et rursus, Producant aquæ reptile animæ viventis, &c. Et iterum, Producat terra jumenta & reptilia, &c. Nemini quippe ambiguum esse potest, prima cetorum, jumentorum, serpentium, leonum individua a Deo sine media causa adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjectum est: Creavitque Deus cete

Cajet. turpiter hic lapsus est, non intelligens scripturæ sensum.

grandia, & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas. Item, Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, &c. At significare scriptura voluit, sic tunc a Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum & corporum, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim cum ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait, Fecit Deus hominem ex limo terræ: de animo autem: Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. Quod differentis conditionis varium discrimen a Moyse adeo accurate observatum manifeste indicat, cæterorum viventium animas in potentia materiæ esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed a Deo creari & infundi, qui solus ejus & spirator, & creator est. Præterquam quod qui dicit; Redeat ad Deum, qui dedit illum, is non obscure docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulo ante dixerat, Ibit homo in domum æternitatis suæ. Alioquin quomodo ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquam mollis aer, & sicut umbra ac fumus evanescit? Quemadmodum autem corporis naturam exprimit, cum ait, Revertatur pulvis in terram suam, unde erat; sic naturam spiritus manifestat inquiring, Et spiritus redeat ad Deum, &c. Jam quod Augustinus affert, spiritus vadens, & non rediens, a nobis est. Non enim scriptura dicit, spiritus, veniens, & non rediens, sed spiritus vadens, scilicet a corpore, & non rediens, &c.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens non modo cum illis aperte pugnat, verum etiam ut insipientes, & insensatos reprehendit. Animos ergo sentit natura esse immortales.

Tertia propositio. Erroneum est, ne dicam hæreticum, asserere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse. Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel a priori, vel a posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio ex natura rei, & connexionne terminorum per se ac necessaria est,

3. Concl.

est, quin vel ex effectu, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causa subjecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergo Scotus, Jandunusque sentient, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

4. Conc.

Quarta propositio. Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quod nullum argumentum hactenus inventum vere demonstrat animæ immortalitatem. Quia argumentum, quod sumitur ex operatione propria, vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessarie, naturaliterque consequitur, vere ostendit, qualisne sit ejus rei natura, atque substantia. Theologi vero tum ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectione scilicet & intellectu, animi incorruptionem argumentantur. Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Diceret fortasse quispiam: Non nego demonstrationes esse; sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa, & clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos æstimare: asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce tamen fuisse nemini, quia tibi non fuerit; nullum videre id posse, quod tu non videas; omnibus obscurum esse, quod tibi non pateat. Ait Divus Thomas, ex præmissis manifeste ostendi posse, animam humanam non corrumpi cum corpore: concludit vero in hæc verba; Patet igitur, quod intellectus humanus est incorruptibilis: ergo & anima humana, quæ est intellectiva substantia. Item, Necesse est dicere, animam intellectualem esse incorpoream, subsistentem, incorruptibilem. Scotus contra, Non sunt, inquit, rationes patentes, & necessariae. Affirmat Chrysostomus, qui Philosophi de animi immortalitate dubitent, eos ad dubitare, an in meridie sit dies: & credemus nos, viros & sanctissimos & modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse e mentis? Atque Augustinus asseverat, Philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: quanquam pauci, ait, idque ægre invenerunt. Præterea De-

us non deficit in necessariis ad vitam juxta naturæ rationem bene, & constanter instituendam. At vix homo potest vitam recte, & juste instituire, nisi & Deum esse sentiat, & animos esse immortales: vix, inquam, aut certe nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuere, vel animum putarunt cum corpore interire, eos fere perditissimis moribus fuisse memoriæ proditum est. Quam omnino rem Sapiens * sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerunt, animos mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, semet ipsos tradiderunt impuditiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. Post hæc, inquit, erimus tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, &c. Et Augustinus Confessionum libro sexto, capite postremo, Nisi credidissem, ait, restare post mortem animæ vitæ, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit, Epicurus palam in animo meo accepisset. De atheis autem cum Propheta illud posuisset: Non est Deus; statim subjunxit: Corrupti, & abominabiles facti sunt, &c. Sic Justinus in dialogo cum Tryphone: Eorum, inquit, sententia, qui Deum me, atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim, & licentia faciendi, & dicendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficium ullum a Deo spectent. Divinæ itaque procurationis fuit, ut in morum, & vitæ necessaria regula duces naturæ, ac magistros, non conjecturis, & opinionibus imbueret, quæ huc, atque illuc facile traherentur, sed certa, constan- tique ratione. Sic enim scriptum est: Qui docet hominem scientiam. Et iterum: Qui docet nos, super jumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos. Quod si animantibus cæteris dati a natura sunt quidam instinctus, & quasi anticipatæ cogitationes, non vagæ, & instabiles, sed fixæ, firmæque, ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur a noxa, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem comparavit, inditas esse certas, & constantes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis

est Scotum hunc Aug. locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem, August. ait, non ratione, sed auctoritate teneri: at de immortalitate animæ contra dicit. Nam & 1. de civ. Dei 1. c. 12. scribit, Platonem, qua mente immortalitatem animæ vidit, ne quis sibi mortem conscisceret, prohibendum judicasse, Sap. 2.

Psal. 93.
Job. 35.

7. cont.
gen. c. 79.

1 p. 9. 75.
ar. 2. & 6.

homil. 4.
de provid.

13. de
Trin. c. 9.
Munum

Vid. lib.
10. cap. 4.

instructi informatique fuissent; Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Nihil vero piget, eadem sæpe verba resumere.

1. Ethic.

Hinc barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeo animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissime curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem: Quænam istæ rationes sunt necessariae & evidentes, quæ Scoto & Cajetano probabiles & obscuræ visæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero, quod ab Aristotele prudentissime dictum est, stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem & evidentiam exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in Mathematicis: in moralibus minor est etiam, quam in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergo illi & faciunt scire, & vere demonstrationes sunt, quibus & de natura, & de moribus philosophamur; quamvis in eis rationibus non adeo magna aut necessitas, aut evidentia insit. Prima igitur ratio demonstrativa auctore Chrysostomo est hæc: Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est, Deum humanarum rerum esse & procuratorem & iudicem. Si enim iusti migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantia potiti, nec post mortem aut merces aut supplicium est, nulla certe est in cœlo pietas, quæ talia curet: nulla justitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite hujus libri quarto latius persecutus sum.

Hom. 4. de
provid. vel
fato.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multo esse, quam reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundum leges justitiæ retribuentem & punientem. Quæ responsio bifariam confirmari potest. Prius, quia Sapiens, cum hoc eodem argumento usus esset, hujus rei ignorance in scitiam esse dixit sacramentorum Dei. Quod si inter mysteria Dei censet & Dei providentiam, & animorum immortalitatem, non est cur nos inter perspicua censeamus. Verba autem illius sic habent: Et nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem spera-

Sap. 2.

verunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum. Posterius, quia Justinus martyr & philosophus in libro de Aristotelis reprehensione docet, gentes non scientia, quæ ad demonstrandum valet, de Deo creataque natura disputationes confecisse, sed probabili ratione suam explicasse sententiam. Et postea: Hæc, inquit, satis etiam declarant, verum esse, quod a nobis de gentium philosophis dictum est, eos non scientia demonstrandi de naturis differuisse, sed conjectura verisimilique ratione suam explicavisse sententiam. Adde his, quod Divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermisit, non prætermisurus, si certum & necessarium esset.

Verum enimvero nulla me hujus generis argumenta movere possunt, ut ab ea sententia discedam, quam Chrysostomo video placuisse. Habuit quippe pro re perspicua & constanti non alium negaturum, Deum esse hominum & gubernatorem & iudicem, nisi eum, qui dixisset in corde suo: Non est Deus. Sed quia hæc res supra, ut dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est, & accuratius est postea demonstranda: satis nunc confectum esse arbitramur, si rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eo tandem ducere probaverimus, ut non possit Dei erga homines providentia justitiæque constare, nisi animæ incorruptio consistat. Nam quod Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, perridiculum est. Ut admittamus, ait, Deum pro meritis & præmia bonis, & malis supplicia retribuere: non exigua tamen improborum vindicta est culpæ turpitudine ipsa, cruciatus animi, conscientiaque flagellum. Abunde vero magna merces & præmium, fructus ipse virtutis, quo mirifice delectantur probi. In quam sententiam illud Augustini citat omnium sermone contritum: Voluisti, Domine, & ita est, ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna. Poterat & illud ex Apostolo afferre: Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Quæ cum dicit, parum attente considerat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet necesse est: Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.

Deinde, Propheta non existimavit quæ-

Cap. 4. ad
7.

Rom. 1.

1. Cor. 15.

Psal. 72.

Hier. 12.

Abac. 1. 2.

3.

questionem hanc expediri posse, nisi ad fines bonorum & malorum referretur, hoc est, ad novissima, quæ probos improbosque manerent: ex præsentibus autem aut bonis aut malis illam non modo non solvi, sed etiam implicari. Mei, inquit, moti sunt pedes, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns, &c. Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intelligam in novissimis eorum. Quomodo facti sunt in desolationem, &c. Nec aliter aut Hieremias, aut Abacuc huic questioni respondendum putaverunt. Quorum ego sensum libentius exponerem, nisi ad alia festinaret oratio.

Præterea, valde restrictum Deum facimus, qui suis id solum in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imo vero etiam gaudenti ac libenti servierunt. O præmium singulare, quod eripit spem futuri cujusque boni, quæ sola, ut ait Cicero, hominem in miseriis consolatur. Quis enim dubitet, mortalium animos in arduis adversisque rebus spe futurorum erigi & sublevari: frangi autem & concidere, si cum omnium rerum desperatione confligant? Talem mihi rempublicam finge, ubi pessimi cives metum omnem pœnæ & futuræ vindicationis abjiciant, optimi vero de spe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; & cum nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frænos, civitas non dico bene morata, sed ne esse quidem poterit. Ita qui eam sine præmio pœnaque constituit, hunc tu ipse stultissimum judicabis. Quale ergo est ejus reipublicæ Deo procuratorem administrationemque tribuere, quam nemo vir sapiens sibi assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tam evidenti & necessaria ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse, & negligentem rerum hominis, aut eam stulte urbem constituisse, in qua nullus supplicii timor sit, præmii expectatio nulla.

At Sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primum id ego negare vere possum. Nec enim rem hanc ille in mysteria retulit, sed quod via impiorum prosperetur, quod ubique relinquunt lætitiæ signa, quod opprimant pauperem justum, nec viduæ parcant, &c. & in his omnibus Deus non taceat modo,

verum etiam probos duriter & acerbè, improbos contra blande & moliter tractare videatur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certe modo. Deinde sunt naturales res quædam in oculis omnium clare positiæ: aliæ latent in occulto tenebris densissimis circumfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissime dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ a paucis quidem, idque difficulter, sed investigari tamen atque inveniri potest. Justini autem verba magna ex parte vera sunt: at universas demonstrationes Philosophis eripere, tum absurdum est, tum Paulo etiam contrarium, quem admodum refutando 7. argumento patet. Nam Divus Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquidæ & exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat vero, in hac ratiocinatione a Dei providentia, & justitia ad animi incorruptionem transiliri, quæ in eodem genere non existunt. Verum de prima demonstratione satis.

Secunda est hujusmodi, ut a protervis refelli queat, a viris recte institutis non queat. Eam vero in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero hunc in modum: Sicut satis probatur Deum esse, quia nulla natio tam fera est, quin Deum habendum sciat; ita apud omnes gentes communi consensu firmatum est, animos defunctorum interitu esse liberos. Quam omnino remunerationis ceremoniis testatam esse voluerunt. Nec enim eas corporibus impartirent, nisi animos sacros esse ac divinos in animum induxissent. Hinc vero, ut Cicero affirmat, & mercedem funeris sepulturæque constitui, nefas esse putarunt, & brutis animantibus hujusmodi honores negaverunt. Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, perstrinxit: Unam, cum ait: Nec mercedem speraverunt justitiæ: Alteram, cum subdit: Nec judicaverunt honorem animarum sanctarum. Sane qui judicat, unum esse interitum hominum & jumentorum, is cum animum suum summa ignominia & dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, sed sepultura asini sepeliendus erat; ut dignum haberet sua opi-

Lib. de Senect. & 1. Tuscul. q.

Sap. 1.

nione & sententia sumus. Sed de secunda ratione hactenus. Tertiam significat magis scriptura, quam explicat, cum e vestigio subicit: Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum. Hominem quippe ad imaginem Dei esse factum, eo quod natura intellectua- lis est, verti in dubium non potest. Ex ea ergo parte homini incorruptio convenit, qua intellectum habet. Ani- mum igitur, unde homo intelligit, & similis Deo est, inexterminabilem esse oportet. Quae ratio, quoniam ex ho- minis natura & forma propria ducitur, atque adeo non ex alienis & extraneis, sed ex propriis aptisque principiis, di- ligentius nobis & illustranda, & expo- nenda est. Id quod divus Thomas di- vine fecit: intelligebat enim, hanc ef- se certam expeditamque viam, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum hujus demonstrationis est, formam omnem in- tellectualem esse subsistentem, hoc est, esse ejus non a materia pendere. Hanc propositionem ostendit Div. Thomas 2. cont. Gent. cap. 51. Quia intellectus non eget corpore sustinente; cum in- tellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicis: Non eget corpore quidem tanquam subiecto, sed eget tanquam objecto. Verum hoc duo- bus modis manifeste refellitur. Primum enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deinde id, quod per accidens alicui convenit, non variat iudicium de natura rei: ut lapis, qui in loco superiore detinetur, &c. Cum ergo anima intellectiva ex natura pro- priae operationis non sustentetur a cor- pore, consequens est, quod per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se a corpore pendere, nisi tanquam a materia & subiecto, in quo recipitur. Vide D. Thomam in QQ. de anima q. 14. & 2. cont. Gen. c. 55. & 79. Certe si intellectio in corpore susciperetur, nec omnes res sine discrimine intelle- ctus perciperet, nec universale cogno- sceret, sed solum singulare. Quod si huiusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento, nec ceteros ex tuo ingenio aestimandos esse, neque hic e- videntiam mathematicam requirendam. Sed jam tempus est, ut objectiones oppositas refellamus.

Prima ergo sic repellitur: Fidei qua-

stionem duobus modis interpretari pos- sumus, & ex natura sua, & quoad nos. Ex natura sua illa fidei questio est, quae est a Deo ecclesiae revelata, quamvis a plerisque ignoretur. Ut Spiritum a Patre Filioque procedere, ipse Spiritus Apostolis revelavit. Item, animas san- ctorum, statim ut a corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim varie sentire, & sine fidei discrimine aut affirmare, aut negare, cum neutra res scilicet erat plane ab ecclesia de- finita. Ita quoad nos non semper fidei quaestiones illae sunt habitae, sed salva fide, viri quidam docti contrariam ve- ritati sententiam tenuerunt. Quomodo asseruit Augustinus, non esse fidei qua- stionem, num anima rationalis ex tra- duce sit. Nunc autem cum post ea tem- pora Theologorum, fideliumque omni- um consensu firmatum sit, animum non per generationem, sed per creationem existere, sine dubio ad fidem illa qua- stio pertinet. Nec tamen si hoc fuit a- liquando in controversia positum, ea- dem de animae immortalitate causa sub- est, quae nunquam est a catholicis in dubium vocata. Sed de primo argu- mento satis.

At secundo nihil est difficile respon- dere: cum videamus, non solum sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub imperatore Catholico multos in Germania nunc publice ma- nifestas haereses profiteri. Tantum re- fert principes habere & fideles, & qui haereticorum insolentissimam temerita- tem coercere tum velint, tum etiam possint. Praeterquamquod ubi factiones sunt, ibi favore partium in republica tolerantur: quid dico tolerantur? qua- runtur, foventur, stringuntur homines deterrimi ac sceleratissimi. Hoc in sta- tu res Judaeorum publica cum esset, non est sane mirandum, si Sadduceos ferret carnalis populus, homines vide- licet factiosos, qui carni usque adeo inservirent, ut omnem spiritum esse ne- garent. Quemadmodum autem Gentes tales esse volebant Deos, quales ipsi etiam essent, nempe adulteros, bella- tores, raptos; sic plebs vitis cor- rupta eos vult habere religionis praesi- des, qui non religati sint, sed liberi, non spiritus servi, sed mancipia carnis. Verum in argumento facillimo refutan- do plura, quam necesse erat, verba consumpsimus.

Tertium vero brevissime refellemus. Nam

Hieronymus perpetua constansq; sententia fuit ani- mas in singulis corpori- bus creati singulas: quem post tota Eccl. secuta est, de eccle. doct. c. 14. animas e- nim non creati, sed ex paren- tum semine esse, Luci- fer. error fuit, ut August. re- fert de ha- res. c. 81. Ac certe cu Zach. c. 12. ait: Di- xit Domi- nus exten- dens coe- lum, & fun- dans terra, fingens spiritum hominis, in eo ni- hil aliud significat, nisi ea o- pera a Deo ipso sine causa sub- iecta & subservien- te patrari: quemad- modum Hierony- mus idem admonuit. Vide Esa. 42. & 45. cap. Respon- ad 2.

Respon- ad 1.

Respon- ad 3.

Nam primum illud testimonium certissime probare animorum immortalitatem, ostensum est a nobis paulo ante. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc nunc explicabamus, At tertium nulla responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum corporibus interire. Item, si animas Deus mittit in gehennam: non ergo cum corpore moriuntur. Quartum denique Cajetanus affirmat, probare quidem simpliciter animæ immortalitatem, unde Sadducæos de resurrectione vinceret, qui ideo negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per synecdochen autem scriptura nomina Abraham, Isaac, & Jacob, pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut sæpe alias, sine causa reprehendit. Coarguit enim Theophylactum, imo vero Hieronymum, qui Cajetano illius auctor sententiæ fuit. At D. Thomæ expositio præclarior est. Non repugno. Nec D. Thomas solum illum locum sine figura intellexit, sed Chrysostomus, Theophylactus etiam, atque Ambrosius. At dicis: Quomodo Abraham illo tempore vivus erat? Respondet Chrysostomus, quomodo Adam posteaquam de ligno vetito comedit, sententia tamen prolata mortuus erat: sic Abraham

pollicitatione resurrectionis certissima vivus erat. Alioqui quid sibi Ecclesia vult, cum ait: Regem cui omnia vivunt, & cui non pereunt corpora nostra? Ac de tertio argumento hætenus.

Quartum autem jam ante expeditum Respond. est. Diximus enim in 7. hujus operis ad 4. libro, sanctos veteres non tam humanas disciplinas, quam divinas literas coluisse. Quæ causa fuit, ut in rebus naturæ perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium a Philosophis petenda demonstratio est, præsertimque a D. Thoma perfecto, mea sententia, Philosopho, cujus admirabilem naturam & ingenium cum gratia perfecisset, tum ubique alias, tum in libro contra gentes maxime quidquid expeti ab hominis ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præstitisse.

Sed Scoto, Janduno, Cajetano rationes probabiles visæ sunt, non item s. necessariae. Scotus porro & Jandunus (nam de Cajetano dicam postea) videntur demonstrationes Mathematicas quæsisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, & rei naturam, de qua differitur, attente perpenderent, sane intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non suadere, sed vincere, si non protervum & repugnantem, at certe docilem hominem, & ad disciplinæ leges bene informatum. Resp. ad

Defunt ad reliq. argum. Responsiones.

Finis Libri duodecimi de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

EN damus tibi, candide Lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani Ordinis Prædicatorum de Locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut ajunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deesse libros, quos Author morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab ejus lectione remoretur: illi enim etsi huic operi non accesserint, tamen quod ad perfectionem ejus attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facile judicare poterit. Quapropter auctoris labore frui. Quod si feceris, quantum utilitatis inde sis reportaturus, tu ipse postea libenter fateberis. Vale.

MELCHIORIS CANI

EPISCOPI CANARIENSIS

Ex Ordine Prædicatorum.

RELECTIONES DUÆ,

Una de Sacramentis in genere, altera de
Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Posteriores curæ, & proverbio, & experientia teste, meliores esse consueverunt. Cum igitur in tradendis disciplinis laudabilis obtineat consuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum Magistri relegant, quo velut adipe selecto, discipulorum animi vegetati, avidius ad suam quisque professionem alliciantur, factum est, ut sapientissimus Magister noster CANUS importunis amicorum precibus victus, posteriorum cogitationum suarum primitias nobis ederet. Eæ sunt duæ Relectiones Theologicae tali viro profecto dignæ; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentia. In quibus nescias, candide Lector, utrum magis in viro isto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) disputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perspicuitate conjunctam. Nam in cæteris, cum semper sui similis sit, nescio quo hic pacto seipsum superare videtur, adeo ingeniose omnia discuit, dilucide ob oculos ponit, proprie, & eleganter differit. Porro si ad eum modum res Theologica, nativo suo fulgore nitida tractaretur, spes esset, fore, ut omnes illius candidati brevi scopum attingerent. Cæterum quid facias multis, qui Theologi vocabulum digne sibi usurpare videntur, si more andabatarum gladium in tenebris ventilent; si artis Theologicae, quam petere instituerant, obliti, Ibeis interim naniis implicati pro nihilo digladiantur? An qui ejusmodi sunt, non similes dices procis Penelopes, qui pedissequarum lenociniis in ipso statim vestibulo remorati, ad arcem dominae, quo iter intenderant, non perveniunt? Veritas nempe una est, quæ sola vult amari, & nullo modo patitur pellicem. Sed & majestatem, & gravitatem sibi vendicat non vulgarem: illotis ad eam pedibus si quis tentet irruere, is velut alter Ixion, nubem pro Junone tenebit, temeritatis suæ penas versatili semper rota daturus. An non Apostolus noster hos tibi videtur propriis depinxisse coloribus semper discentes, & nunquam ad veritatis scientiam pervenientes? Tu vero, vir Theologe, si cupis ad Theologicae veritatis desideratos amplexus compendio pervenire, neglectis ancillis, quæ serviunt cum filiis suis, lege, & relege, quæ tibi tradit puræ, & liberæ veritatis amator Magister noster CANUS. Et si munusculum hoc, quod tibi addicit, non magnitudine, sed pretio æstimandum, placere cognoverit (placebit autem haud dubie) plura deinceps (nam totus tibi dicatus est) sperare poteris.

R E L E C T I O D E S A C R A M E N T I S I N G E N E R E

Habita in Academia Salmanticensi.

Thema Relectionis ex Lucæ Cap. 10.

Samaritanus appropians alligavit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.

Prima Conclusio.

Sacramenta omni tempore fuisse ad salutem hominibus necessaria, quemadmodum & fidem in unum Salvatorem Dominum Jesum Christum, quam eandem, diversis licet Sacramentis, & olim veteres, & nunc etiam nos exterius profitemur.

Secunda Conclusio.

Sacramenta vero nulla aut naturalis, aut scripta legis sanare hominem potuisse, cum sola, quæ in nova Lege sunt a Christo instituta, vere, proprieque gratiam, & salutem efficiant.

P R O O E M I U M.

Nollem equidem, viri gravissimi, novas a me res aliquas de rebus antiquissimis disputaturo hodierna die expectaretis. Nam & ubique gentium fugienda Theologo doctrinæ novitas, quæ cum semper periculosa est, tum fere ut vetustati, ita quoque veritati contraria; & quam nunc disputationem de Sacramentis instituimus, majori ex parte veterum traditione consistit; & in hoc celeberrimo toto terrarum orbe Gymnasio illud magnopere conandum est, ne novitiis opinionibus aut Theologiæ dignitas, aut majorum nostrorum auctoritas minuatur. Quocirca si in earum rerum assertione, quas hodie sum explicaturus, quorumdam forte juniorum placita refellero, idque suppressis etiam, tacitisque nominibus; quæso, ne arrogantiae tribuatis: quin potius existimate, sedulo me in id incumbere, ut ne scholastica dogmata nova esse videantur, sed antiqua, & nostræ Religionis

auctorum ingenio, atque eruditione commendata. Quod si intellexerimus, primam hanc Relectionem laudari a vobis laudatis viris, aut certe consilium nostrum, conatumque probari, majora & graviora deinceps, Christo juvante, proferemus.

Locum igitur hodierna disputatione repetendum Magister ex decimo Evangelii Lucæ capite desumpsit, principium aptissimum quarto suo Sententiarum libro inde daturus; unde & nos ad vestram hanc Academiam accedentes nostrarum quoque lectionum principium dedimus. Locus autem hujusmodi verbis continetur: Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.

Ac Samaritani parabola quidem juxta germanum literæ sensum in id est a Domino composita, ut proximus, quem perinde atque nos ipsos diligere jubemur, non cognationis, aut sanguinis propinquitate, sed humanitatis, & benevolentiae conjunctione definiretur. Homini quippe sauciato, qui descendens ab Hierusalem in latrones inciderat, non

non aut Levita, aut Sacerdos civilitatis, generisque ratione conjunctus tulit opem, sed Samaritanus alienus a Judæorum commercio quidem, sed non ab humanitate tamen alienus. Verum tam accurate confecta, enarrataque similitudo universis sanctis expositoribus visa est mylticum alium sensum inferre, juxta quem descendens homo in civitatem Jericho, humanum genus intelligitur, cui vulnerato, spoliato, jacenti, semineci post peccatum, Christus Jesus, revera Samaritanus, hoc est, custos unicus ipse noster, naturæ etiam communione propinquus effectus, medicinas adhibuerit spirituales, quibus peccatorum omnium vulneribus mederetur. Has nos medicinas Sacramenta vocamus, deque his disputationem in genere suscepimus, quinque præcipue partibus continendam.

Primum enim definiemus Sacramenti nomen, ut intelligant omnes, quid sit id, de quo differitur. Mox ostendemus, sine fide unius Mediatoris Jesu Christi, quam Sacramenta designant, neminem fuisse salutem consecutum. Deinde monstrabimus, Sacramenta fuisse semper post peccatum homini ad salutem necessaria. Quarto loco explicabimus, quænam Sacramenta hanc salutem effecerint. Postremo colligemus id, quod explicatu difficillimum est, quo proprie discrimine Sacramenta nova a veteribus separentur.

PARS PRIMA.

De Definitione Sacramenti.

Definit.
Sacram.

P Rincipio itaque, ut viam reliquis quæstionibus faciamus, Sacramentum a plerisque definitur esse sacræ rei signum. Cui quidem finitioni multipliciter objicitur; sic enim objectionibus expositis, facilius erit rei definitæ intelligentia.

Argu. in
contr.

E. hec. 5.

Primo, conjugium in statu innocentie erat signum rei sacræ, id est, conjunctionis inter Christum, & Ecclesiam, quemadmodum Apostolus docet; & tamen non erat Sacramentum, ut nunc quidem de Sacramentis loquimur, cum in illo statu nec morbus esset, nec proinde medicina.

Deinde, sacrificium Abel non fuit sacramentum, non plus certe quam oblatio Cain; fuit tamen signum rei sacræ, ejus videlicet sacrificii, quod & Chri-

stus in ara crucis obtulit, & nos offerimus in altari, ut in universum de veteribus hostiis Augustinus tradit: igitur definitio mala.

10. de Civit.
Dei c. 20.

Præterea, serpens teneus a Moyse in deserto suspensus, Manna item eodem loco Judæis exhibitum, signa fuere rerum sacrarum, ut Joannis Evangelium docet: at certe non fuere sacramenta.

Joan. 3. & 6.

Præterea, Agnus Paschalis, auctore Paulo, rei sacræ signum erat: nec magis videtur fuisse sacramentum, quam aliæ figuræ, quæ in veteri Lege præcesserunt.

1. Cor. 5.

Ad hæc, verba Christi apud Lucam: Remittuntur tibi peccata tua, Sacramenta minime fuerunt, cum tamen fuerint signum rei sacræ, id est remissionis peccatorum, quam etiam efficere. Et confirmatur: Illa verba, Ego te baptizo, &c. sunt sacræ rei signum, ablutionis scilicet interioris, cujus etiam sunt causa: sed Sacramenta non sunt: nisi ita desipiamus, ut sacramentorum formas sacramenta nuncupemus.

Luc. 7.

Præterea, aqua lustralis, quam vulgus benedictam appellat, signum est rei sacræ, signum quoque sanctificativum: at certum est tamen, non esse Sacramentum. Definitio igitur est inepta. Major enim propositio satis probatur Alexandri Papæ testimonio in decretis suis, ubi asserit, aquam sale conspersam, & divinis precibus consecratam populum sanctificare, inquinatos mundare, insidias diaboli avertere, sanitatem corporis, & animæ præstare.

De conf. d.
3. c. Aqua.

Corpus denique Christi in Eucharistia contentum non est signum: signum enim, Augustino finiente, est quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. Corpus autem Christi, licet invisibiliter sub specie panis contineatur, sine dubio Sacramentum est: non ergo Sacramentum apte finitur, quod sit sacræ rei signum.

2. de doct.
Chr. c. 1.

De conf. d.
2. c. signum.

His, atque aliis argumentis definitionem hanc a Magistro sententiarum approbatam, juniores quidam facile rejiciunt: quibus nos tamen facilius respondemus, si tria prius principia ponamus. Quæ si cuiquam non bene provisa, & diligenter explorata videantur, huic illud respondere possumus. non id nos querere, ut omnibus probentur, quæ asserimus (nam id fieri non potest) sed ut eis, qui juxta reinaturam, de qua differitur, argumenta requirunt.

Resp. ad
arg. trib.
fundam.
positis.

Pri-

Primum itaque fundamentum est, Sacramenta esse quasdam sacras caeremonias, ad Dei cultum videlicet pertinentes. Nam ante omnia id Sacramenti nomen præ se fert: quod a sacro derivatum, Varro de lingua Latina auctor est. Sacrorum autem administratio ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quare & Sacramentum opus est religionis.

Rursum, in Sacramentis profiteamur, nos salutem a Deo Salvatore querere: id vero ad pietatem, qua Deo cultum exhibemus, spectare manifestum est.

Peccata insuper, quæ in Sacramentorum vel administratione, vel susceptione fiunt, virtuti religionis adversantur. Sunt enim vel superstitiones, vel sacrilegia: Ergo recta ipsa Sacramentorum sive susceptio, seu administratio actus est religionis. Augustinus demum definit, non quodlibet signum esse Sacramentum, sed quod sit sacrum signum.

Secundum fundamentum est, non quodcunque Sacramentum esse, sed quod habeat occultam, & reconditam significationem. Nam vulgari sermone, tunc sive verbis, seu rebus inesse dicimus Sacramentum, cum est significatio quædam abscondita. Mox etiam Gregorius 1. qu. 1. cap. Multi, ob id ait Sacramenta dici, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem. Unde a secretis sacris Sacramenta asserit appellata.

Præterea interpretes novi Testamenti, ubi apud Græcos habetur *μυστήριον*, fere traducit Sacramentum. At mysterium absconditam, & occultam habet insinuationem, ut eodem cap. Gregorius affirmat. Non igitur est Sacramentum, nisi sit occulta, & condita significatio. Hinc illa vulgata doctrina, Sacramenta rebus sensibilibus constare, quarum figura scilicet occultius adumbrentur res insensibiles: Sola namque verborum expressa significatio Sacramentum non efficeret. Sacramenta quippe sine verbis fuere quædam in Legge tum naturali, tum scripta; sine rebus autem nulla fuere Sacramenta. Rerum itaque significationem ratio Sacramenti requirit. Arque eo fortasse Samaritanus hic noster oleum, & vinum, res materiales, ac visibiles exhibuisse legitur, verba exhibuisse non legitur.

Hinc etiam illud est, quod Augustinus tradidit, oportere res, quibus

Sacramenta constant, imaginem, & similitudinem gerere earum rerum, quarum signa, & Sacramenta esse dicuntur. Verbi gratia Baptismus lavat; id eo completur in aqua: Eucharistia reficit; ob idque panis, & vini speciem accipit: Unctio fovet; idcirco ministratur in oleo: In Pœnitentia demum sub aperta forma iudicii, ubi & testis, & reus, & iudex, & accusator inducitur, iudicium illud interius licet agnoscere, quo ab invisibili iudice reus vel absolvitur, vel ligatur. Ita in cæteris Sacramentis inveniemus, mysticam Sacramentorum significationem quadam imaginis, & figuræ proportionem consistere.

Tertium fundamentum est: Sacramenta esse signa sanctificationis practica, quæ scilicet ipso usu adhibeantur ad sanctificandum. Nam cum sit duplex signum sanctitatis, alterum speculativum, ut nomen sanctum, vel sanctificans; alterum practicum, quod non solum significat sanctificationem, verum & exhibet, ut Baptismus exterior; Sacramentum non signum speculativum, sed practicum est.

Id vero ex eodem cap. Multi, cum primis habetur, ubi Gregorius ait, Sacramenta dici, quod sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius salutem operetur.

Item, nisi ita esset, plura in nova Legge essent, quam septem Sacramenta, quandoquidem sacrarum rerum signa speculativa plura sunt.

Præterea, in sensu, quo Scholastici disputant de sacramentis, spirituales, & sacras medicinas intelligere cogimur, quæ nisi signa practica, & sanctificativa sint, intelligi nulla ratione possunt.

Est igitur sacramentum (ut hæc tria simul principia complectamur) sacrum & occultum signum ad sanctificandum institutum. In quem sensum illa definitio est optima: Sacramentum est sacræ rei signum.

Quare ad primum argumentum facile Resp. ad lime responderetur, matrimonium nec in Argu. in statu innocentie, nec alio unquam ante contr. te Evangelium tempore fuisse sanctificatum; unde nec fuit Sacramentum, nisi latissime quodlibet mysterium sacramentum vocare velis; quod, ut modo diximus, interpretes novi, ac veteris Testamenti sæpius facit. Quo significatu nunc de sacramentis minime disputamus: sed cum Concilio Florentino a sacris

Lib. de Civ.
Dei 20. c. 5.
& refert. de
conf. d. 1. c.
sacrificium.

Epel. 1. Co-
los. 1.
1. Tim. 3.

Ep. 3. ad Ro-
m. Episc.

sacris aliis sacramenta distinguimus, ut peculiariter ad sanctificandum homines instituta,

Responderi quoque potest, matrimonium nec in statu innocentiae, nec in lege naturae aut scripturae signum fuisse sacrum & religiosum: quippe cum non esset opus divini cultus, sed magis civilis humanusque contractus, in naturae solum vel propagationem, vel remedium institutus. At in nova simul & sanctificativum & sacrum est, ut cetera religionis Christianae sacramenta.

Nec in praesentia vertere in quaestionem volumus, an matrimonium, quod vel per procuratores, vel etiam ab ipsis conjugibus sine Ecclesiae ministro, sineque aliqua religionis caeremonia profane contrahitur, sacramentum sit: tametsi vocari in dubium jure fortasse potest. Nam ejusmodi contractus, quod jam insinuavimus, pure civilis est, nec aliqua ex parte opus religionis sacrum: quare non est sacramentum. Deinde quia, cum sine sacerdote, vel per procuratores, vel per literas, vel aliter quocunque modo fideles contrahunt, non se existimant esse sacrilegos, si non sint in gratia, quo tempore contrahunt: At si sacramentum conficeretur, procul dubio sacrilegi essent. Praeterea quia recipere sacramentum unus pro alio non potest: ergo quod per alios contrahitur, non est sacramentum. Praeterea, ut concilium Florentinum definit, omnia sacramenta tribus constant, materia, forma, ministro: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum: At cum matrimonium sine sacerdote, aut ministro Ecclesiastico contrahitur, unum reuera deest: non igitur conficitur sacramentum. Sed de hujusmodi quaestione alio loco fusius & copiosius differemus.

Ad secundum respondeo, sacrificium fuisse duplex in lege, tam naturali, quam scripta: Alterum ad protestandum, Deum rerum esse auctorem ac Dominum: & hujusmodi non erat Sacramentum, tametsi illius sacrificii signum erat, quo religio nostra Deum unice colit. Alterum vero in id factum est, ut Deus mortalium culpis infensus placaretur: quod erat utique sacramentum. Videtur autem sacrificium Abel prioris generis fuisse, quoniam munus solum fuisse perhibetur, sicut & oblatio Cain. Quare non fuere sacra-

menta, quae a generalibus sacrificiis concilium Florentinum discernit.

Ad tertium, Serpens aeneus & manna signa sacra non fuerunt, licet rerum sacrarum fuerint significativa: Nec enim aut erectio serpentis, aut mannae usus in id fuit, ut Deo religionis cultus exhiberetur. Utriusque praeterea rei usus erat in effectum aliquem corporalem. Serpens namque non fuit erectus ad sanctificandum animum, sed ad sanandum corpus: Nec manna praestitum Judaeis est ad sanctitatem ipsorum, sed ad satietatem carnis. Non igitur fuere signa practica sanctificationis, ac proinde nec sacramenta. Quanquam intelligentes hujusmodi rerum futurarum mystica signa, per fidem rerum, quas credebant, justificabantur: Omnes enim eandem escam spiritualement manducaverunt, & eundem potum spiritualement biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat, &c. ut Apostolus in priore ad Corinthios epistola testatur.

Ad quartum, quibusdam agnus Paschalis non videtur fuisse Legis veteris sacramentum, quod in illius esu nullus usus sanctificationis apparet. At divus Thomas multo aliter intellexit. Quem admodum in Lege nova alia sunt sacramenta directe parata & instituta ad mundandum ac sanctificandum homines, ut Baptismus & Poenitentia; alia vero supponunt jam esse mundos, danturque in usum sanctificatorum: sic in veteri Lege agnus Paschalis sacramentum mundorum fuit, nempe quem nisi sanctis & mundis edere non licebat: atque idcirco non fuit opus, ut immundos sanctificaret, sed sat fuit adhiberi ad consummationem legalis sanctitatis, quam quidem habere nemini contingebat, nisi agnus Paschalis ederetur. Quod si cui ratio haec subtilior videatur, quam ut communi sensui possit accommodari, credat, agnum Paschalem non in memoriam solum Aegyptianae redemptionis immolari, sed etiam pro peccatis Israelitici populi: Sicut Eucharistiae sacramentum & signum commemorativum est praeteritae redemptionis, & pro peccatis fidelium immolatur. At sacrificium pro culpis oblatum, quod retro jam diximus, sacramentum erat.

Ad quintum: Patet, verba Christi non pertinuisse ad ritum aliquem religionis, sed tantum explicasse divinam po-

Cap. 10.

3. p. q. 37. ar.
5. & 1. Cor.
5. lect. 2.

potestatem. Nam eadem loquendi forma Dominus dixit: Surge & ambula: fides tua te salvum fecit; & alia ejusmodi, quæ passim reperies apud Evangelistas. Imo vero non existimaverim, verba illa fuisse quasi instrumentum, quo Dominus ad sanctificationem uteretur: quod tamen esset necessarium, ut ibi esset sacramentum. Rursum & manifestam etiam habent significationem, nec gestum ibi fuit quicquam, quod sub rerum corporalium imagine occultum mysterium insinueret: quapropter nullum fuit eo loco sacramentum.

Atque inde confirmatio addita facile solvetur: Si enim novæ Legis sacramento sola verborum expressa significatio esset, non esset propria ratio sacramenti. Tametsi dicere quoque possumus, signum parziale sanctificationis esse quidem partem sacramenti, non autem esse sacramentum, hoc est, signum integrum sanctitatis, quod videlicet in nova Lege materia, formaque constet, rebus & verbis. Quo fit, ut cum artificiosum compositum esse sacramentum videatur, non pro forma verborum accipiendum sit, sed pro materia potius rerum sensibilium: quemadmodum vasis aut statuæ vocabulum non pro forma artis accipimus, sed pro materia habente formam.

Ad sextum: Aliorum solutionibus prætermisiss, quæ, nisi me opinio fallit, non sunt idoneæ: Respondeo cum D. Thoma, aquam benedictam non esse signum sanctificativum, etiam si non pœnas culparum modo, sed, id quod mihi probabilius est, culpas quoque veniales remittat. Nam quemadmodum illæ cæremoniæ sacræ, quæ præparant quidem ad Baptismi sanctificationem, at non sacrant tamen suscipientem, ut Exorcismus, Sacramenta dici non possunt; possunt autem vocari sacramentalia, quasi sacramentorum ipsorum sanctificantium præparationes: sic aqua benedicta & cætera ejusmodi, quæ peccata solum venialia delent, quoniam sanctitatem præstare nequeunt, sacramentalia sunt, non sacramenta.

Sed objicis. Ergo Confirmatio non est sacramentum, ut quæ Baptismo adjuncta, ipsius effectum perficit. Nego consequentiam, quia effectus proprius Confirmationis sine collatione gratiæ, per quam est vera sanctificatio, præstari non potest; & idem omnino est in

reliquis Ecclesiæ sacramentis. Remissio autem venialium, qui est effectus aquæ benedictæ, sine collatione gratiæ & sanctitatis confertur. Effectus præterea aquæ benedictæ in sacramento Pœnitentiæ est: Unde sacramentale, quod additur, annexum sacramento Pœnitentiæ est, quod videlicet integrum suum effectum non habuit. At effectus Confirmationis proprius in sacramento Baptismi non est, sive in alio quidem sacramento. Quare non est sacramentale, quasi alicui sacramento secundario conjunctum, sed est per se verum perfectumque sacramentum. Qua vel maxime ratione eorum error fit manifestus, qui sacramento Unctionis extremæ remissionem venialium, tanquam effectum proprium, assignaverunt: quod si esset, certe Unctio non esset sacramentum, sed sacramentale quiddam.

Quod autem Alexander asserit, aquam consecratam populum sanctificare, purgare, sanare; forsitan intelligendum est non solum de aqua ista vulgari, qua in remissionem venialium aspergimur, sed de aqua etiam ad Baptismum populi paranda, quæ prius etiam sale conspergitur, & divinis precibus consecratur. Confert enim summus Pontifex elementa, quæ Christiana religio in suum usum vindicare solet cum iis, quorum fuit olim usus in veteri testamento: docetque, majorem nostris inesse vim sanctificandi, purgandi, sanandi, quam veteribus. Quod si cui hæc nostra intelligentia displicet, quæ tamen, linum ut lino, ita facile antecedentibus consequentia necit; is tale habeat responsum, aquam sacram & benedictam sanctificare & purgare secundum quid, eo quod peccatorum pœnas solvit, culpas item veniales: nunquam vero simpliciter & absolute sanctificat, quod ratio sacramenti requirit. At si hinc colligas, Legis veteris nulla fuisse sacramenta, quæ videlicet neminem sanctificabant; huic nos argumento suo postea loco respondebimus.

Ad postremum vero nunc dicitur, aliud esse sacramentum tantum, aliud esse simul & rem sacramenti, & sacramentum, ut cap. Cum Martha, de celebratione missarum, Innocentius tradit. hic igitur nos definimus sacramentum tantum, quod oportet esse sensibile. At quod simul est res & sacramentum, satis habet, si sit signum in-

tel-

Epist. 23. ad
Bonifac.

Apoc. 14.

elligibile; ut character signum est spirituale, quo sumus interiorius consignati; & corpus Christi signum est intellectuale corporis mystici, hoc est, ecclesiasticæ unitatis: qua significatione & corpus Christi, & character appellantur sacramenta. D. tamen Augustinus dicit, esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat sacramentum: Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quarum sunt signa, vocabula accipiunt: ut in Apocalypsi Agnus, qui occisus est ab origine mundi, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus, siue quis alius fuerit ejus operis auctor, homil. 10. in Apocal. legit: & ad Rom. 6. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum. & ad Corinth. 10. Petra autem erat Christus. Eodem, inquit, modo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

P A R S S E C U N D A.

De necessitate fidei Christi ad salutem.

2. quæst.
princip.Argum.
pro parte negat.
Hebr. 11.

Sequitur altera, ubi differendum est an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni Lege ad salutem necessaria.

Et pro parte quidem negativa illud est præcipuum argumentum, quod in Lege naturæ satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut Apostolus ad Hebræos videtur asserere. Fides igitur unius Mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Præterea, non in lege naturæ modo, verum etiam scripturæ, satis ad salutem erat servare mandata, juxta id, quod Dominus ait: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

1. Tim. 2.

Resol.
Quæst.

Pro parte vero affirmativa illud Apostoli testimonium est: Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus.

Volumus hic nos, quasi Trojanum bellum gemino ab ovo, hujus argumenti materiam exordiri, indeque di-

sputationem inchoare, an videlicet homines in statu innocentiae, vel etiam Angelos viatores contingere potuerit sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a præsentis disputatione, & ab instituto hujus diei prorsus remotum. Non enim hoc sane loco in fidei quæstionem incurreremus, nisi sacramentorum ratio postulare. Etenim cum sint sacramenta omnia quædam fidei in Christum protestationes; non aliter commode potuimus sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissimus, quousque Christi fides sit, fueritque mortalibus necessaria. Nam sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad hujus quæstionis caput recurrat oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita & explicita. Nempe Christiani explicite in Christum Deum & hominem credimus. At qui credidit olim, Deum humanæ salutis procuratorem per aliqua media mortales in vitam æternam reparaturum, is Christi fidem habuit implicitam.

Prima igitur conclusio sit. Non fuit fides Christi explicita semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.

1. Con-
clus.

Hanc & Magister 3. distinct. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, libr. 19. cap. 14. Imo & Apostolus eandem, nisi ego cæcuto, videtur confirmare, cum ait: Conclufit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides (scilicet Evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Jesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem conclusi, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in Lege naturæ ad salutem requirebatur.

Galat. 3.

Secunda Conclusio: Fides Christi Redemptoris saltem implicita fuit semper post lapsum hominibus necessaria. Hanc citra fidei periculum negare non licet, quam utique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. epist. ad Galat. super ea verba: Scientes, quod non justificatur homo ex ope-

2. Conc.

operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: Admonere, inquit, debemus, sanctos, qui antiquitus fuerunt, ex fide Christi justificatos. Siquidem Abraham vidit diem Christi, & letatus est. Et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum improperium Christi: Aspiciebat enim in remunerationem. Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Joannes Evangelista commemorat, & Judas de omnibus generaliter. Item in capit. 4. ejusdem epistolæ: Hæres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre, totum humanum genus, inquit, usque ad adventum Christi significat. Quomodo enim omnes in protoplasto Adam necdum nati moriuntur; ita & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus Ecclesiæ Catholice convenit, quæ & veteris & novi testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore, quos conditione sociavit. Omnes ædificati sumus super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, continente nos angulari lapide Jesu Christo; omnes unus panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarchæ in Apostolorum fundamine constituerunt. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali viro digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæres idem est & adultus; sic populus ille antiquus, & hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque Ecclesia est. Ac sicut in parvulo implicite continetur, quod postea explicatur in adulto: ita fides illa antiquorum parvula fuit, & vi sua continebat implicite, quod deinde crescens habuit explicite.

Divus item Augustinus hanc sententiam frequentissime repetit, lib. primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 21. & super Joann. tract. 45. & epistol. 157. quæ scribitur ad Optatum, ut multa alia loca prætermittam. Illa sit fides salva, inquit, qua credimus, nullum hominem five majoris, five parvulæ quamlibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per unum mediatorem Dei & hominum Christum Jesum, cujus hominis ejusdemque Dei

saluberrima fide etiam illi iusti salvi facti sunt, qui, priusquam veniret in carne, in carne crediderunt esse venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum: quoniam hoc crediderunt illi futurum, quod nos credimus factum: & Sacramenta quidem potuerunt esse pro temporum diversitate diversa, sed ad unitatem tamen ejusdem fidei concordissime recurrentia. Proinde cum omnes iusti, five ante incarnationem, five post incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide incarnationis Christi, profecto quod scriptum est, non esse aliud nomen sub cælo, in quo nos oporteat salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Hactenus Augustinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in hujus rei figuram etiam asserit, turbas, quæ præcedebant & sequebantur, utrasque pariter acclamasse filio David: Hosanna in excelsis. Possem equidem testimonia proferre in hujus rei confirmationem sanctorum aliorum; sed ne multa, proferre satius est sacrarum testimonia literarum: in quibus illud primum est, quod habetur ad Corinthios. Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur.

1. Cor. 13

Secundum vero habetur alibi: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, omnes eundem potum biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.

1. Cor. 10.

Tertium ad Roman. Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem.

Rom. 5.

Postremum idemque gravissimum, ad Roman. quo cætera & explicantur & confirmantur: Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu quem proposuit Deus propitiationem per fidem ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, ut sit ipse iustus & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 3.

sti. Unus est enim Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem.

Et causa est in promptu. Non enim possent peccatores abjecto peccato Deo reconciliari, nisi crederent, se peccatorum veniam gratia divina posse consequi: nec sciret homo iustitiam & salutem querere, nisi, unde petenda esset, agnosceret. Semper ergo necessarium fuit credere, Deum esse hominum iustificatorem ac salvatorem, quo videlicet providente salutis remedia erant humano generi comparanda. Hac vero fide implicite credebatur in Christum, per quem Deus erat iustificaturus, servaturusque universas nationes.

3. Conc.
Argum.
cont. hanc
Concl.

Tertia conclusio: Fides Christi explicita, post Evangelii divulgationem, est ad salutem cuiusque hominis necessaria; in cuius confirmationem testimonia sanctorum retro citata non tam idonea sunt, quam ego desidero. Indiscriminatim enim asserunt, neminem, nec pusillum, nec magnum, aut in nova, aut in antiqua lege sine Christi fide potuisse salvari. Cum igitur veteres sine fide explicita Christi salutem fuerint assecuti; ex sanctorum testimoniis, ut videtur, confirmare non possumus, fidem explicitam esse nunc temporis necessariam. Atque hoc argumentum nonnullos omnino commovit, ut tertiam conclusionem inficiarentur. Illud etiam, quod praeceptum de fide Christi potest invincibiliter ignorari, ex Joann. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Ergo & potest quis salvari sine explicita fide Christi, faciendo aliter quaecunque lex naturae praescribit. Et confirmatur, quia potest quis in nemoribus, vel in sylvis educari, quo nullus praedicator accedat: nec tamen fidem Christi habere potest sine praedicante: Ergo per fidem implicitam Christi, sicut in lege naturae, salvabitur. Confirmatur deinde; quia statim a Christi passione, illi, ad quos Evangelium non pervenerat, servabantur, vel in lege Moyse, vel in lege naturae: Ergo & nunc ii, ad quos nondum pervenit Evangelii praedicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, sicut illis non fuerat Christus annunciarus; ita & apud hos non est divulgatum Evangelium.

Rom. 10.

His tamen non obstantibus, tertia illa conclusio usque adeo certa est, ut eam negare non periculosum modo, verum etiam erroneum sit: haereticum dicerem, nisi modestius esset, Ecclesiae definitioni huius vocabuli notam derelinquere. Id ego statim ostendam, si prius tamen discrimen inter fidem veteris & novi Testamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, haec autem explicita, certis documentis declaravero. Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Faust. c. 14. Antiqui iusti, ait, Sacramentis suis intelligebant venturam praenuntiari revelationem fidei, ex qua, licet adhuc operta & abscondita, etiam ipsi vivebant. Et infra: Tunc ergo occulta erat fides. Nam eadem credebant, eademque sperabant omnes iusti & sancti, etiam temporum illorum. Nunc autem revelata est fides, in quam conclusus erat populus, quando sub lege custodiebatur. Ecce Augustinus testimonio Pauli ad Galat. 3. id probat, quod assumpsimus discrimen esse veteris & novae fidei.

Præterea: Idem Apostol. ut ante jam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidei populi novi, illam parvuli vocat, hanc grandioris jam viri. Et ne longum faciam, capit. 1. epist. ad Colos. circa finem capit. 3. epistolae ad Ephesios circa medium, toto denique cap. 3. epistolae posterioris ad Cor. hoc discrimen insinuat.

Galat. 4.

Illud itaque jam quod instat, agamus, probemusque, fidem Christi explicitam post Evangelium promulgatum esse ad salutem necessariam. Id vero primum ostenditur ex Marco: Praedicate, ait, Evangelium omni creaturae. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. Ubi Bernardus ad Hug. epist. 77. diligenter advertit, non esse dictum, qui non baptizatus fuerit, condemnabitur; sed, Qui non crediderit, &c. Ut major quaedam necessitas fidei in Evangelium, quam Baptismi praescriberetur. Fit enim, ut sine Baptismo quis salvetur, cum scilicet Baptismi suscipiendi non est facultas; at credendi Evangelio tanta necessitas est, ut omni eventu, qui non crediderit, condemnetur.

Marci ult.

Item: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit

Joan. 3.

dit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei. Et infra: Qui credit in filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est filio, non videbit vitam. Et tamen si non est medium ad salutem necessarium, cum possit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi supponimus, potest quis esse incredulus filio, hoc est credere filium non esse Deum, & in hoc errore salvari. Et alibi: Omnis, qui audivit a patre, & didicit, venit ad me. Si autem quis servatur, audivit a patre & didicit: ergo venit ad Christum. Et alibi: Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, &c. Et c. 14. Vado parare vobis locum, & quo ego vado scitis, & viam scitis; dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via & veritas & vita: nemo venit ad patrem, nisi per me. Et capit. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Utrumque igitur medium est nunc ad salutem necessarium, & cognoscere Deum, & cognoscere quem misit Deus Jesum Christum; ut scite Divus Chrysostomus interpretatur.

Præterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro justo ac timenti Deum ait: Mitte, & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere. Quæ verba tractans Augustinus de prædest. sanctor. cap. 7. Non sine fide Cornelius orabat. Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? sed si posset sine Fide Christi esse salvus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quæ oporteret audire. Ille, inquit, dicet tibi, quid te oporteat facere. Et cunctos carceris quoque apud eundem Lucam: Quid, ait, oportet me facere, ut salvus fiam? At illi Paulus & Silas dixerunt: Crede in Dominum Jesum.

Præterea Apost. ad Romanos eandem sententiam docet in hæc verba: Si confitearis in ore tuo dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad ju-

stitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura: Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? Et infra: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quæ fuit semper in omni lege necessaria, ad invocationem nominis Christi deflexit Apostolus: Quæ videlicet nunc opus est, cum jam in omnem terram exivit Apostolica prædicatio.

Quod si cui testimonia hæc videntur infirma, huic nos illud objiciamus, quod Philosophus quidam magni nominis sapienter scripsit, ineptum esse, exactam ubique demonstrationem efflagitare. Nam si sacrarum literarum testimonia in hanc rem essent manifesta, qui negasset, eum nos non temeritatis & erroris, sed hæresis nota inurere-mus.

Habemus præterea symbolum Athanasii, cui nemo sane Catholicus refragabitur: Necessarium est, ait, ad æternam salutem, ut incarnationem Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Et tandem: Hæc est fides Catholica, quam nisi quis fideliter crediderit, salvus esse non poterit.

Præterea, c. firmiter, de summa Trin. & fide cath. Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur. Sed ille, qui vivit aut in lege Moyfi, aut in lege naturæ, ignorans fidem Christi, non est pars unius Ecclesiæ Catholicæ: ergo non salvatur. In concilio quoque Floren. sub Eug. IV. idem explicatius habes: Sacrosancta Romana Ecclesia firmiter credit, nullos extra Catholicam Ecclesiam exeuntes, nec paganos, nec Judæos, nec hæreticos, nec schismaticos, æternæ vitæ fieri posse participes, sed in ignem æternum ituros, nisi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati; tantumque valere Ecclesiastici corporis unitatem, ut nemo quantascunque elemosynas fecerit, possit salvari, nisi in Catholicæ Ecclesiæ gremio & unitate permanserit. Idem fere habes extra. de hæret. cap. 3. & extrav. unam sanctam, de majoritate & obe. Huc et-

iam pertinet Hieronymi testimonium, 24. q. 1. cap. quoniam vetus, & Cypriani, c. loquitur, & cap. alienus, & Augustini, cap. firmissime, 15. qu. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Turcrem. libro primo Ecclesiasticæ summæ, capit. 21. Errant igitur, qui nova jam divulgata lege, salutem æternam cuiquam sine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe serpat, non vident. Concedant enim pariter necesse est sine Baptismo in re vel in voto suscepto introitum in regnum cælorum, concilio Trid. sess. 6. repugnante in decr. de justificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: Nisi quis renatus fuerit, &c. Quod si adultis ea media nunc satis sunt, quæ erant ante legem Christi; non equidem video, qua consequentia parvulis remedia legis naturæ & scriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur, parvulos, cum non adest facultas Baptismi, salvari, quod ecclesia Christi non admittit: Aut, quod nos facimus, negent adultis sine Evangelii fide salutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria sententia placet, an Judæi, ad quos Evangelium non pervenit, servantes legem Moyfi salventur, an non: si non, habetur id quod volumus; si etiam, quid ergo præscripta Concilii Florentini definitio præstat? quid & illa rursus, in quam Catholici convenimus, legalia post Evangelii divulgationem sine interitu servari non posse, & omnes ejusmodi observatores a Christo alienos, & æternæ vitæ minime fieri posse participes, nisi aliquando ab his erroribus resipiscant?

Resp. arg. contr. Ad primum vero argumentum, quo tertia hæc conclusio vertebatur in dubium, nego equidem consequentiam. Aliud enim est, quod excusetur quis a peccato non credendi in Christum; aliud, quod sine fide Christi vitæ æternæ beneficium consequatur, ut divus Thom. 2. 2. quæst. 10. diserte nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Christum, cum non sit illis Evangelium annuntiatum, sed propter alia contra legem naturæ peccata. Quod si fingas, ejusmodi legem naturæ servare, respondet Divus Thom. 3. distin. 25. quæst. 2. art. 1. quæst. 1. & art. 2. quæst. 2. quod si quis faciat, quod in se est, huic Deus providebit, vel per hominem,

vel per angelum, si opus fuerit: & si quæras, unde hæc tam extraordinaria providentia, certe, præterquam quod ratione constat (nec enim Deus deficit in necessariis) sacris etiam literis traditur. In actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religiosum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timenti Deum, facienti eleemosynas, & oranti. Et Joan. cap. 1. cum dixisset: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus. Et cap. 12. cum dixisset Dominus: Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum; respondissetque ei turba: Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis est iste filius hominis? dixit eis Jesus: Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Sicut in lege naturæ facienti quod in se erat, & servanti naturæ legem Deus præsto erat ad revelandum supernaturalia, sine quorum fide salvari non poterat: Sic in nova lege præstanti, quod in se est, lux Evangelii refulgebit; quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet justitiæ Sol Christus Dominus non illuxit? Et hinc patet responsio ad priorem confirmationem.

Nam ad posteriorem respondetur, aliam esse rationem post Evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc Evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo Timotheum circumcidere, purificareque sese juxta legis antiquæ præscriptum cum cæteris Judæis: quæ tamen eadem nunc facere, superstitio procul dubio esset. Item adhuc Evangelii prædicatione currente, pueri eorum, ad quos Evangelium non pervenerat, salvabantur in legis naturæ Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abstinere a sanguine, & suffocato, a principio Evangelicæ prædicationis non licuit modo, verum etiam necessarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea servaret, Judaicæ superstitionis merito condemnaretur. Sic ergo & sine fide explicita a principio statim Apostolicæ prædicationis homines servari

Act. 16.

po-

Act. 8, 10. &
16.

poterant nunc servari non possunt. Quod in Actis jam coepit explicari, dum peculiaris illa, & nova salutis procuratio per insolita media describitur. Nec tamen ego is sum, qui definire valeam, quando primum incepit illud tempus, quo Evangelii plenaria prædicatio absoluta est, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, sola Evangelicæ legis remedia pro utrisque & adultis, & parvulis remanserunt. Sed id tamen statuere sine dubitatione possum, neminem, cui fides Christi explicita desit, posse nunc temporis salutem adipisci.

Utrum si-
ne fide
Christi ho-
mo possit
a culpa sa-
nari.

Arg. pro
parte af-
firm.

At enim cum dupliciter intelligatur salus; altera æterna, ad quam justii post hanc vitam venient; altera, qua in præsentia sanantur homines a peccato, vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, sine fide Christi nulli unquam mortalium æternam concessam esse salutem. Illud tamen etiamnum a doctis hominibus in dubium revocatur, an sine Christi fide possit homo a culpa sanari.

Afferunt autem ad novi dogmatis confirmationem, Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. q. 89. artic. 6. ubi tenet, esse non posse veniale peccatum cum solo originali. Quod idem Innocentius superius supponit cap. majores, extra de bapt. §. sed adhuc queritur: Et concilium Florentinum in decreto de unione Græcorum, inquit, Illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere.

Hujus vero conclusionis causam D. Thomas eam reddit, quod cum usum rationis habere puer coeperit, primum, quod illi cogitandum occurrit, est deliberare de se ipso. Et si quidem se ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est. Hactenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri potest, inquit, ut primo tempore usus rationis puer non modo Christum, sed ne Deum quidem agnoscat, utpote apud barbaros sine ulla religione notitiave divini nominis educatus. Is ergo, ut faciat quod in se est, satis erit, si se convertat in ho-

nestum finem naturæ ratione comprehensum. Sed tunc ille mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & institutione, quam habet; nec est in solo originali, ut D. Thomas auctore nos habemus. Ergo consequetur gratiam sine cognitione Dei, ac proinde sine fide Christi.

Præterea, quoniam hæc urgere angustius volumus, ut D. Thomas 2. 2. q. 10. art. 1. docet, Infidelitas nullum peccatum est in iis, qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoscat itaque puer prima deliberatione aliquid esse honestum, aliquid contra turpe; statuaturque sese honestam vivendi rationem sectaturum, inhonestam repudiatum, quemadmodum de Hercule in somnio ferunt fabulæ: Jam quero, num ille peccet? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa q. 10. patet, nec peccatum omissionis, cum convertat se in honestum finem, quantum ei per scientiam & ætatem licet. Est igitur in gratia, si D. Thomam auctorem sequimur.

Præterea, ut urgentius instantiusque premamus, fides ex auditu est; auditus autem non est sine prædicante, quod Apostolus ad Rom. 10. tradit. Non ergo potest puer statim a principio usus rationis fidem habere sine prædicatore. At non est præsto, ut supponimus, prædicator, qui in ipso videlicet temporis articulo credenda proponat: ergo juxta D. Thomæ sententiam, puer ille citra fidei actum iustificabitur. Faciamus insuper, ut primus actus pueri utentis ratione sit, velle accipere Baptismum; quia scilicet vidit pueros alios a Sacerdote baptizari, cujus rei exemplum habes 10. Hist. Eccles. libro, capite 14. referturque a Gratiano 1. q. 1. cap. Spiritus sanctus, de pueris baptizatis ab Athanasio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem sine fide. Nihil ergo vetat, ut homo citra fidem iustificetur.

Præterea, in quocunque temporis puncto atque momento potest homo iustificari: sed non in quocunque potest cognoscere Deum secundum ordinariam, & moralem potestatem. igitur sine Dei & Christi fide possumus a peccato sanari, ac remissionem peccatorum consequi.

Adde huc, quod, ut Apostolus dicit, Gentes quæ legem non habent, na-

Ad Rom. 2.

turaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Sed factores legis justificabuntur, ut eodem cap. Apostolus ait. Ergo sola cognitione naturali potest homini obvenire justificatio. Unde & Divus Thomas in commentariis super hunc ipsum locum: Naturaliter, inquit, id est, per legem naturalem ostendentem eis, quid sit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum. Hactenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo justificetur; sed per solam naturæ rationem potest justificari.

Præterea, non est necessaria alia cognitio, ut quis accedere possit ad Deum, nisi qua intelligitur Deus esse, & esse remunerator inquirentium se: At utraque habetur ex lumine naturali. Ergo si quis habens demonstrationem divinæ erga hominem providentiæ, atque justitiæ, ad Deum accesserit, sine fide gratiam poterit consequi. Non enim credit, sed scit Deum esse, &c.

1. Conc.

In hujus rei explicationem sit prima conclusio. Erroneum est, atque adeo forsitan hæreticum, asserere, quemquam ad Deum sine actu fidei per solam naturæ cognitionem justificari: Nam & sacri Doctores unanimi consensu reclamant, & arcanæ literæ contra pugnant.

Ambrosius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. Qui vult omnes homines salvos fieri: Conditio, inquit, latet, si accedant ad eum: Fides est enim, quæ dat salutem, quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solum nil proderit, sed & oberit. Fidei enim gratia hanc habet potestatem, ut devotis sibi divinam infundat medelam, inde votis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat. Et primo libro offic. capit. 29. fidem, ait, esse justitiæ fundamentum. Et ad Demetriadem Epist. decimi libri 84. quod scientia naturali ingenio & industria comparata non sufficiat ad animi salutem, ostendit ex illo: ubi Sapiens, ubi scriba? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus seculi? & ex illo ad Rom. 2. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt, &c.

Quod autem scientia, quæ ad salutem animi satis est, a Dei gratia & munere proveniat, ostendit idem ex Proverbiis: Dominus dat sapientiam, &

ex ore ejus prudentia, & scientia: tunc intelliges justitiam, & judicium, æquitatem, & omnem semitam bonam. Et ad Corinth. Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto, divisiones vero gratiarum sunt, &c. Et: Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, & Hierem. 9. Non gloriatur sapiens, &c. Et Psal. 88. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloria &c. Et ne quis possit refragari, legat librum primum de vocatione gentium, ubi hæc sententia manifestissime comprobatur. Fides, inquit capite penult. quæ bonæ voluntatis, & justæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apost. Paulus exponit, &c. Probat autem multis ex locis, fidem esse donum Dei, &c. & capit. ult. Abunde, ait, demonstratum est, fidem, qua justificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, & ad hoc donari, ut principium possit esse meritorum. Subdit deinde illud ex Psal. 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, &c. Et Proverbior. 8. Meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Hierem. 10. Scio Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut dirigat gressus suos. Dirigere autem gressus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambrosii utar, ad rectam sapientiam. Et Hierem. 24. Dabo eis cor, ut sciant me. Et Joan. 6. Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me, &c. Libro denique 2. de vocat. Gen. capite 1. Dubitandum, inquit, non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis neminem, nisi ope divinæ gratiæ pervenire. Et cap. 2. Cum nemo nisi gratia Dei justificatus fuerit per spiritum Fidei, quis ambigat, eos, qui de quibuscumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos? &c.

Chrysost. Homil. de fide & lege naturæ, Ante opera primum, ait, fides inducenda est. Eum enim, qui operatur justitiam sine fide, non possum probare vivum fuisse. Nullus sine fide vitam habuit &c. Et Homil. 32. in Joann. Ubique fide nobis opus est bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam

nam percipere quisquam potest. Id ipsum in commentariis quidem super epistolam ad Roman. sæpe tradit, sed Homil. 2. vel maxime. Divus Augustinus disertissime eandem sententiam profitetur libro 83. Quæstionum qu. 67. libro de corrept. & gratia, capite 2. & 7. de gratia & liber. arbit. cap. 7. de spiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & super Joan. tract. 25. & 26. in illud: Nisi manducaveritis, &c. & super Psalm. 13. 31. & 67. ne Epistolæ ad Optatum verba etiam atque etiam resumamus.

Eph. 3.

Hieronymus ad Ephes. in illud, Habitare Christum per fidem in cordibus vestris: Habitatio, inquit, ista per exordium Fidei fabricatur. Et ad Galat. in illud: Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, &c. omnes enim Filii Dei estis per fidem: Deo nos generat, ait, non lex abolita, sed mater fides. Præter testimonia vero ea, quæ retulit Ambrosius ex sacris literis multa.

Gal. 3.

Primum, conclusio hæc demonstratur ex tota Epistola ad Romanos, cuius præcipuum argumentum, atque ad eo scopus, & finis est ostendere, nec naturæ, nec scripturæ legem iustitiam Dei præstitisse, sed solam fidem. Unde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. Justus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. At si quis sine fide justificaretur, jam iustus aliquis non ex fide viveret, sed ex naturali ratione, quod cum Apostolo Prophetaque pugnat. Et capit. 3. Iustitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes, & super omnes qui credunt in eum: non enim est distinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ac protinus subdens illud, Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, docet Apostolus, beatitudinem hanc, sive in circumcisione, sive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero capit. 5. colligit: Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum: & cap. 8. Quos prædestinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam justificavit; quos justificavit, hos & glorificavit. Primus ergo prædestinationis effectus vocatio est, quæ videlicet justificationem antecedit, ut glorificationem justificatio: At voca-

Heb. 10. v. 38.

tio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in summa dicam, nullos in epistolis suis Dei filios nisi per fidem agnoscit, nullos, nisi ex fide, semen Abraham, & secundum promissionem hæredes admittit: non aliam quam iustitiam fidei concedit, siquidem iustitia apud Deum sit, non apud homines. Nam per naturalem, aut scriptam legem apud homines justificari homines possunt, apud Deum, si Paulo credimus, non possunt.

Deinde hæc conclusio probatur ex eodem Apostolo ad Heb. 11. ubi fides definitur esse substantia, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod si naturalis cognitio ad justificationem satis est, jam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum Apostolus eo capite docere vellet, omnes iustos antiquos per fidem operatos esse iustitiam, Fide, inquit, Enoch translatus est: Testimonium enim habuit placuisse Deo: sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere. Quo ex loco certissimum sumitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed solum placuisse Deo. Monstravit igitur Apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum e vestigio causam Apostolus reddat: Accedentem enim ad Deum oportet credere.

Quamobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, Apostolum hic loqui regulariter, & in communi, quasi plerumque ita contingat. Verba namque aliena nobis sæpe permittimus, ne in scholastica disputatione eloquentiæ laudem affectare videamur: puerile quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Etenim si vel raro id accidere potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) dicetur Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti justificati sunt: ita vel Apostoli ratiocinatio nullius penitus est momenti, vel assertio, quæ fingi aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientiæ 9. Da mihi, inquit, sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis.

tuis. Quoniam homo infirmus sum, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te omni tempore: & deducet me in operibus meis sobrie, & erunt accepta opera mea. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidae, & incertae providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit sensum multa cogitantem terrena inhabitatio. Et difficile æstimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt quis investigabit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio. Estne igitur, qui post adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce Sapiens, quod nos asseruimus, manifestissime docet, non sat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus sancti dono cœlestis homini scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebi Dei data in remissionem peccatorum ipsius.

Quid? si illud adjiciam; quod a concilio Milevitano capite quarto refertur in hæc verba: Quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur, ob hoc nos juvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quid fugere debeamus; non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit: cum sit utrumque donum Dei & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus. Non ergo juxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendum affectum, sed ad movendum etiam intellectum. Quod ex Psal. 93. Concilium probat. Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

Concilium vero Carthaginense in epistola ad Innocentium refert in hujus rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

Item, Cœlestinus Papa in epistola ad omnes Galliarum episcopos cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero, inquit, operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit. Ad hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquiens: Quod tempus intervenit, quo Dei non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus, adiutor, & protector orandus est. Superbum est enim, ut quicquam sibi humana natura præsumat. Et cap. 12. Ecclesiasticis ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fatemur auctorem, & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri. Quo utique auxilio non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum.

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. ejusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparuerit esse contrarium: & ratio, nisi me conjectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de fine naturali deliberat, vel de supernaturali: si de naturali, certe, si est verum proportionatum intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Cum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, eamque ducem sequens velit quod natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare juxta adversariorum opinionem justificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur: quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fine supernaturali sit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse

esse primum justificationis exordium, jam ex nobis esset primum nostræ justificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quod si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Trident. abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret sess. 6. cap. 5. 6. 7. & 8. de cr. de justificatione impii. Nam capite septimo expresse definit, sine fide nulli unquam justificationem contigisse, & capite octavo addit hæc verba: Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, expressitque, scilicet, ut per fidem justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire. Hactenus Synodus Trident. Cum Christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fine tribuit. Omnibus enim Apostolus intonat: Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.

Ephes. 2.

2. Concl.

Secunda conclusio. Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria: Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima, sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum: certe ne quid amplius dicam, periculosum, & temerarium est.

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistola illa 157. ad Optatum, cujus verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. Divus etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. Post peccatum primi parentis nemo potuit, inquit, salvari a reatu culpæ originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam. Divus quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.

Id etiam testimoniis sacrarum literarum corroborari potest. Ad Colossenses 1. Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Et infra: Quia in ipso

complacuit omnem plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei. Ergo, &c.

Præterea, ad Galatas tertio, Omnes filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. Et cap. 2. Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justifiedur ex fide Christi. Item ad Rom. 5. Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus. Et cap. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est, &c. Et cap. 3. manifestius, Justitia Dei per fidem, inquit, Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum. Et ratio est in promptu: Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Jesus ad glorificationem; ita quoque mediator est ad justificationem. Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet justificari.

Verum exinde magna quæstio nobis oritur, an Evangelio promulgato fides explicita Christi sit ad justificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, æqua ratione cum afferuntur eadem, aliaque similia, ut probetur Christi fides post Evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quo fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Augetur vero quæstionis hujus difficultas, ex eo, quod habetur Joannis 8. Si non credideritis, quia ego sum,

Utrum post Evangelium promulgatum sit necessaria fides Christi explicita ad justificationem. Arg. pro parte affirm.

in peccato vestro moriemini. Nemo igitur a peccato justificabitur, nisi credat Christum esse Deum.

Item ut filii Israel a serpentum moribus sanarentur, oportebat eos in statum serpentinam aspicere. Ergo ut a peccatorum vulnere quis sanetur, opus est credere in Jesum Christum, ut habetur Joan. 3.

Præterea. r. Joan. 5. Qui habet Filium Dei, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet. Habere autem Filium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: Nemo itaque sine fide Christi in Evangelio vivificatur.

Præterea, Bonifac. VIII. in extrav. Unam sanctam; Unam, inquit, sanctam ecclesiam Catholicam & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum: in qua unus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra ecclesiam constituto, scilicet Judæo, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud r. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus, id est, Christi fides, per quam Jesus habitat in cordibus, ut glossa ibidem exposuit. Et Greg. 1. q. 1. cum Paulus dicat fundamentum aliud &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superædificatio.

Adde rursum & Chrysostomum homil. de fide, & lege naturæ, hisce verbis differentem: Sicut hominibus opus est primum, ut præcedat vita, deinde sequatur alimentum; ita necessarium, ut præcedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascenda bonis operibus. Et vis plane videre, quod opera sine fide non vivificant? Testimonium bonum habuit Cornelius de elemosyna & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens; sed quia bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebant, mittitur Angelus &c.

In concilio tandem hoc Trident. sess. 6. decreti de justificatione impii capit. 4. videtur esse definitum in hæc verba: Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post Evangelium promulgatum, sine la-

vacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest. Quod etiam capite 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto s. sess. ejusdem concilii ita dicitur: Ut fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, &c. Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius: Si quis originale peccatum vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari, anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma testimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima, quod sicut parvulis post Evangelii promulgationem protestatio Fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei Christianæ explicita professio requiritur, qualem Baptismus continet: sic ad remissionem peccati in adultis, jam Evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatiora sunt siquidem remedia salutis in Evangelica lege, quam erant in lege aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper Ecclesiæ Romanæ auctoritate, cujus censuræ nostra omnia scripta, & dicta volumus esse subiecta) sit tertia conclusio.

Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides Evangelii explicita. Cornelius namque justificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam a quibusdam proterve negatur, ostenditur imprimis Divi Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante Fidem Christi fuisse virum religiosum, ac timentem Deum: quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicerentur. Petrus quoque ait: In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est.

3. Conc.

Act. 10.

est illi. Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir justus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratusque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem fere argumentum est de Eunuchis, & Lydia purpuraria, ut in iisdem Actis Apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homo justificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Jesum.

Rom. 10.

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex epist. ad Roman. Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest justificari; non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum: ergo &c.

Præterea, Divus Thomas id tenet 3. par. qu. 69. art. 4. ad 2. in hæc verba: Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante Baptismum, secundum quod habet Baptismum in voto vel explicite, vel implicite. Ita ante Baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi, & desiderium Baptismi explicite, vel implicite, &c. Ac re vera inter auctores nullum equidem legi, qui huic conclusioni refragaretur, nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto redargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam judicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri reperiendi disputationem hanc, aliasque suscipiam, si quis melius sentiat, huic ego libenter & aures & animum accommodavero.

Respon.
argum.
cont. 3.
Concl.
allatis.

Ad argumenta igitur, quæ in hanc tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

Ad primum, non esse eandem rationem, etiam Evangelio promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ procuratoris ordinem per media quedam temporaria, & successiva administratur. Quocirca nil mirum est, si eadem etiam testimonia ad justificationem huius vitæ momentaneam relata, de fide

in Christum implicita intelligantur, relata vero ad futuræ æternæ vitæ salutem, intelligantur de fide explicita.

Ad secundum, posteaquam Evangelium Christi fuerit annuntiatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur prorsus, sine Evangelii fide nec peccata quidem posse remitti: secus tamen, priusquam homini Christus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta sanatio vulnorum, quæ a serpente accepimus, tunc erit, cum alligaverit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaverit, ut Esai. 30. dicitur, hoc est in resurrectione. Hujus autem resurrectionis gloriam & salutem nemo sine Christi fide explicita consequitur.

Quod autem de hac consummata, perfecta que salute Dominus loqueretur, patet ex Joan. 3. Sicut Moyses, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et eadem penitus intelligentia quantum argumentum facile diluitur. Vitam æternam, inquit, dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus est, &c.

Ad quintum, prius dico, quod extra sanctam Ecclesiam tradit Bonifacius non esse remissionem peccatorum, quia nullum est sacramentum aut naturalis, aut scriptæ legis sive pro parvulis, sive pro adultis, in quo peccata remittantur. Constat siquidem, Hæreticos, Judæos, atque Paganos, qui in forma Ecclesiæ baptizant parvulos suos, peccatum originale remittere, salutemque conferre: sed quoniam hoc per sacramentum Ecclesiæ fit, licet illi sint extra ecclesiam, non proinde extra ecclesiam salus est, remissione peccatorum.

Posterius respondetur, quod Bonifacius loquitur de remissione peccatorum, quæ per ecclesiæ sacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla est enim extra ecclesiam jurisdictio, nulla facultas remittendi peccata, sed ubi primum quis ab ecclesia egreditur, hanc potestatem amittit. D. Augustinus in Enchirid. cap. 65. Ubi etiam aliam expositionem insinuat, ut videlicet extra ecclesiam non sit remissio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam consequamur. Sed priores responsiones præstabiliores sunt.

Ad sextum, qui implicite credit in Christum, Christum habet fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eu-

Eunuchus. Habitabat enim Jesus per fidem in cordibus eorum, priusquam in Christum explicite crederent.

Septimum argumentum sententiam nostram non modo non refellit, verum etiam confirmat. Nam Chrysostomus de vita æterna expresse loquitur, ideoque mortua Cornelii opera vocat, quia sine fide Christi explicita æternam vitam præstare non poterant: alioqui viva operarentur, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, Concilium de æterna vita, translationeque in filios Dei perfecta sermonem facere, quod adducit in propriæ sententiæ confirmationem illud ex Euangelio: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Et hinc patet, quid ad alia ejusdem Concilii testimonia respondendum sit.

Ad rationem ultimo loco adjectam respondeo, adultorum ac parvulorum non per omnia currere similitudinem. Quæ in eo quidem par est, quod sicut parvuli sine sacramento Baptismi non salvantur; ita nec adulti sine Baptismi saltem desiderio. At justificatio, si-ve remissio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut sæpe jam diximus.

Resol. ad Arg. allata. Nunc vero ea sunt argumenta refutanda, quæ contra primam & secundam conclusionem conformavimus, scilicet 1. & 2. Concl. licet ut ostenderemus, sine fide Christi, imo sine fide Dei posse hominem justificari.

Et quidem cum D. Thomæ primum auctoritas nobis opponitur, id nos statuiamus, D. Thomæ commentum hoc novum assignari nec debere, nec posse: sententiam quippe contrariam multis locis apertissime docuit, ut 1. 2. q. 113. art. 4. 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. 10. lect. 4. & c. 11. lect. 2. Quo postremo loco Cajetanus nobiscum sentit, & in commentariis super epist. ad Rom. cap. 3. Ne quis cum existimet in hac re aut a D. Thoma, aut a veritate potius Catholica dissidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. qu. 89. tenet, probabilis quidem est. Adultum enim cum solo posse originali decedere, communi fidelium sensui videtur adversum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non est tamen usque adeo

certa, ut non sit in proclivi eam infirmare, cum adversum certam, firmamque veritatem adducitur.

Deinde argumentum, quo D. Thomas utitur illa opinione suadenda, consentaneum & congruum est, non demonstrativum: congruentia vero argumenta, si ad vivum refecentur, sæpe reperiuntur infirma. Quare nec Divus Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, scilicet, facienti quod in se est pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratum facientem, per quam homo justificatur. Posset enim cum Durando verisimiliter dici, 4. d. 4. quæst. 7. non oportere, statim ut puer rationis naturalis dictamen sequitur, per gratiam Dei justificari; sed sat esse si proxime, vel etiam post aliquam moram temporis secundum divinæ providentiæ moderationem justificetur: quo quidem intervallo egregie poterit de rebus supernaturalibus erudiri, easque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo ante dicebamus, nec resumere modo piget. Sicut ad justificationem voluntas boni naturalis non sufficit, ob id namque auxilio speciali indiget; ita quoque cognitio veri naturalis non est idonea. Nempe inter actus voluntatis, & intellectus proportio est. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum, ut eliciat actum naturalem, cognitio naturalis antecedit: ut autem actionem habeat supernaturalem, requiritur ante notitia supernaturalis, quod D. Thomas 3. contra gen. cap. 152. disertissime tradit. Non igitur Div. Thomas secum ipse pugnans, gratiam solum requirit ad movendum affectum in justificatione impii; verum etiam ad movendum intellectum. Quare in hunc sensum, facienti quod in se est, per naturæ duntaxat vires, Deus non denegat gratiam, quia præsto adest gratuitum Dei auxilium moventis hominem & ad cognoscendum, & ad amandum finem supernaturalem.

His ita constitutis, ad primum argumentum dupliciter responderi potest. Prius, quod Deus puero deliberanti etiam circa vitam honestam, accurret non solum movendo affectum, verum illustrando quoque intellectum. Nam quemadmodum naturalis ratio in illo principio, Deus est remunerator inquirentium se, eam certitudinem non præstat, quæ videlicet opus est ad statuen-

tuendum, continendumque in officio hominis animum; cogitationes enim mortalium timidae, & incertae providentiae nostrae: ita profecto, ut puer recte, firmiterque deliberet de honesta vita duenda, pueriles illae naturae cogitationes non sufficiunt. Sed confirmatur, & illustratur puer majori quodam lumine ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque id est, quod Paulus ait: Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, &c. ut D. Augustinus de gratia, & libero arbitrio cap. 7. docet. Id demum est, quod Propheta dixit: Qui docet hominem scientiam, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt.

Unde etsi D. Thomas intelligatur de ordinatione ad debitum finem naturalem, ut de veritate quaest. 14. ar. 11. ad 1. sentire videtur; intelligendus tamen est non de ordinatione, quae per naturam fit, sed quae fit per gratiam, ut loc. cit. 1. v. dicitur. Si ordinaverit se, inquit, ad debitum finem per gratiam. Etenim licet fidei lumen per se loquendo detur propter supernaturalia, quae non videntur: tamen etiam est necessarium propter quaedam naturali lumine cognoscibilia, ut ea scilicet firmitate teneantur, quae ad rectam vitam confirmandam exigitur. Ob id quippe scriptum est: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Juxta hanc vero priorem solutionem puer ille justificaretur sine fide explicita Dei, non tamen sine fide.

At nos multo sanius credimus, ad justificationem fidem Dei explicitam esse necessariam. D. Thomas prima secundae quaest. 113. art. 4. Augustinus in illud Psal. Dixit insipiens in corde suo: non est Deus, Concilium Tridentinum sessione sexta, in decreto de justificatione impii, cap. 6. adducit in hoc Apostolum ad Hebraeos, Sine fide impossibile est placere Deo. Cujus rei causam reddens, Accedentem enim ad Deum, inquit, oportet credere, quoniam est, & quod remunerator est inquirentium se. In secunda item conclusione nos ostendimus, fidem saltem implicitam Christi ad justificationem esse necessariam: quae intelligi non potest, nisi credatur Deus per gratiam suam hominum justificator.

Item, peccatum mortale sine contritione nulli remittitur: contritio autem,

hoc est, dolor de peccatis propter Deum, sine Dei cognitione nulla est: remissio igitur mortalis saltem peccati Dei notitiam praequirir.

Commodior est itaque solutio posterior, qua dicimus, ejusmodi puero deliberanti fidei lumen protinus affulgere. Sicut autem lumine naturae nil prius ostenditur, quam primum naturae principium, scilicet, quodlibet est, vel non est; ita Fidei lumen statim omnino demonstrat Deum esse, quod primum Fidei principium est. Nec talis illuminatio miraculosa est, imo regularis est divinae providentiae, cum scilicet movet homines ad finem supernaturalem. D. Thomas 3. dist. 25. qu. 2. articulo primo ad primum, & secundum, Sapientia per nationes universas in animum se transfert, & amicos Dei ac Prophetas constituit. Attingit enim a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.

Quod si objicias, cognitionem Dei non advenire hominibus, nisi magno, & longo tempore, atque discursu: respondeo, verum esse, si de notitia Dei naturali sermo sit. Nam ad supernaturalem tempus non exigitur: certe non illud adeo longum, quod argumentum fingit. Nam, ut ex Durandi sententia retro diximus, puer ille, qui natura duce se convertit ad debitum naturae finem, consequetur quidem peccati remissionem, non in eodem e vestigio puncto, sed brevi tamen juxta divinae providentiae dispositionem. Et si arguas: Ergo interea poterit peccare venialiter, quod Divus Thomas rejicit; respondeo, nihil quidem repugnare, si ad normam Dialecticorum differamus. At si, quod Theologos decet, divinae & legis, & providentiae in nomines rationem habemus, sicut divinae curae est providere, ne interim excedat, ut non detur contra communem legem homo adultus in limbo, sic ad procurationem Dei spectat, ne peccatum veniale peccet ante mortale. Quemadmodum Adam non poterat ante peccare venialiter, quam peccasset mortaliter, idque Deo specialiter procurante, ne contra communem legem in statu innocentiae cum culpis admittamus & poenas.

Ad tertium argumentum, quoniam secundum ex iis, quae jam diximus, facile solvitur, respondeo, Paulum Apostolum de Fide explicita in Christi-

stum habere sermonem. Hanc enim statuit Deus per homines ministros hominibus impartiri. Unde & subdit Apostolus: Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram, &c. Ex his itaque colligit: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Ceterum fides, quæ in lege naturæ erat cuicunque ætati ad iustitiam necessaria, homine extrinsecus docente non egebat, sed interius vel invisibiliter, vel visibiliter per angelos administrabatur.

Ad quartum, Adrianus de Baptismo quæstione prima, articulo tertio tenet, ejusmodi puerum non recipere gratiam, nec satis esse non ponere obicem, sed requiri convenientem dispositionem Fidei in adultis. Unde Act. 8. cum Eunuchus Philippo dixisset: Quid prohibet me baptizari? Philippus ait: Si credis ex toto corde, &c. Juxta quam sententiam datur accessus neuter ad Baptismi Sacramentum. Puer enim ille nec recipit gratiam, nec peccat mortaliter, dum sic baptizatur. Sed cum hujusmodi eventus non sint frequentes, imo adeo disputationis gratia fingantur, satius fuerit ad Dei providentiam referre, quæ non deficit in necessariis, quale est illuminare hominem, quem sit per Christi sacramentum iustificaturus.

Ad quintum, negatur propositio minor, si de cognitione Dei gratuita, & supernaturali sermo est. nam de naturali nos concedimus, ac libenter quidem.

Ad sextum, Divus Augustinus de spiritu, & litera cap. 26. & 27. exponit: Naturaliter quæ legis sunt faciunt, &c. idest per naturam, gratia tamen perfectam. Quia enim peccatum contra naturam est, gratia, quæ naturam perficit, secundum naturam esse dicitur. Loquebatur autem Apostolus de gentibus conversis ad Christum, quæ sine lege scripta, qualem Judæi habebant, legis præcepta servabant. Et hanc responsionem sequitur D. Thomas I. 2. q. 109. art. 4. ad 1.

Respondere quoque possumus, præcepta legis naturaliter cognosci a gentibus, & singula naturaliter etiam fieri, licet omnia sine auxilio Dei speciali impleri non valeant. Ob quam causam D. Thomas dixit, opus esse gratia ad movendum affectum. nec enim voluntas perficere naturalia omnia præ-

pta potest, quæ naturæ lumine intellectus ante cognoverit. Quæ quidem expositio cum apud nostros maxime sit aperta, miror ego, viros doctos hoc testimonio moveri potuisse ad novam, commentitiamque sententiam inferendam, Divo etiam Thoma referente.

Ad postremum argumentum, Cajetanus in Commentariis super illum locum Apostoli, Accedentem enim ad Deum, &c. respondet, quod doctrina Pauli in communi datur, ac proinde in communi dicitur oportere credere, quia est Deus. Longe autem melius esset, inquit, si non crederet, sed sciret Deum esse. Addit rursus, quod Deum esse remuneratorem inquirentium se, oportet fide teneri, quoniam nulla speculativa scientia hoc attingere potest. Quod utique si verum est, argumentum illud facile diluitur. Non enim utraque cognitio habetur ex lumine naturali, quod altera parte antecedentis assumitur.

At qui Divum Chrysostomum homilia quarta de providentia, vel fato, legere voluerit, sane intelliget, Philosophos, qui supplicia peccatorum negant, præmiaque justorum post hanc vitam, in media luce penitus aberrare. Nam si justis, qui Deum rite colunt, migrant affecti injuriis ex hoc mundo, pessimi contra immerita felicitate potiti, omni certe ratione concluditur, Deum nec justum esse, nec curam habere rerum humanarum. Quod si Deo providentiam tollis, atque iustitiam, ~~Dei~~ vocabulum inane fit, qui circa coeli cardines ambulet, nec nostra consideret. Qui igitur negat alterum, utrumque tollat necesse est. Nam si non est remunerator inquirentium se, ne Deus quidem est. Unde & barbaræ omnes gentes pœnas improborum, præmiaque justorum admiserunt. Crediderim igitur, opus esse, ut fides concurret ad assensionem utriusque principii, quo tam firmiter, ac constanter teneantur, quam necessum est, ut hominis vita in honesto, & officio confirmetur. Nam alterius modi cognitionem ad Rom. 1. ostendit Apostolus, idoneam minime fuisse ad bene, beateque vivendum.

Adde huc, Deum dupliciter cognosci posse, ut finis naturæ est, causaque rerum naturalium, & ut finis est hominis supernaturalis, cujus etiam gratuito beneficio homo supernaturalem illum finem consequatur. Ad placendum ve-

ro Deo non sat est, cognoscere ipsum esse principium, auctoremque naturæ; sed oportet in Deum ferri, quatenus finis est naturæ vires excedens. Sic autem Deum esse, & esse remuneratorem sola fide creditur. Quocirca simpliciter, atque in universum cum Apostolo fateamur, accedentem ad Deum finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Qua de re vide D. Thomam 2. 2. q. 1. art. 8. ad. 1. & q. 2. art. 4.

Respon.
object. a
princ. qu.
princip.
allatis.

Hinc vero jam primum argumentum solvitur eorum, quæ a principio statim hujus controversiæ proponebamus. Prius enim falsum est, non alterius rei fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse justificatorem, cujus videlicet gratia peccata hominibus remitterentur. Oportebat item credere, mortales a celesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterius quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite continebatur, ut sæpe jam diximus: per quem Deus justificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato curationem attulit, jacentem erexit, superque suum ipse jumentum imposuit, ut juxta Esajæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui in stabulum, id est, fidelium consortium nos induxit: qui etiam curam stabulario dedit, hoc est ministro fidei, sacramentorumque suorum. Hic denique sumptus suppeditavit, ut per omnia salutem nostram illi ferremus acceptam, qui salvator est omnium hominum: maxime fidelium.

In secundo vero argumento, quod additur, non est mihi consilium differere, an præcepta decalogi naturali ratione contineantur. Sed tenendo quod D. Thomas sæpe tradit, & Cajetanus diserte in comment. super Matth. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia esse, respondetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philosophi vocant, res omnes continentur non formaliter sem-

per, sed reductive: punctum enim principium quantitatis, materia principium substantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium sunt: sic ad decalogi mandata referuntur universa, quæ a Deo præcipiuntur, ea vel maxime, quæ principia sunt cæterorum. Ita præceptum de honoratione parentum observantiam principum, ac majorum continet: ita in præcepto mœchiæ omnem fornicationem, abusumque naturæ per luxuriam intemperantis comprehendimus; ita denique fidei præceptum ad illud de cultu unius Dei referendum est. Nec enim sine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata servet, non ea solum, quæ explicite in Decalogo præscribuntur, sed etiam quæ continentur implicite: quale est de fide in Deum hominis conditorem, justificatorem, glorificatorem, &c.

Posterius dicere quoque possumus, servantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis; at non ex eis, sed ex fide, juxta sententiam Apostoli ad Galatas tertio. Nam quod jam retro docuimus, servanti naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam servet, quæ naturæ lumen excedunt. Excessimus autem modum fortasse nos hac secunda relectionis parte differenda; sed eo tamen venia digni, quod absque hujus rei copiosa traditione reliquæ partes aut vix, aut certe nullo modo intelligeremus.

P A R S T E R T I A.

De necessitate Sacramentorum ad salutem.

IN quibus tertia, ac difficilis illa quæstio. 3. quæst.
dem quæstio erat, An post primum princip.

Adæ peccatum Sacramenta fuerint in omni lege ad salutem necessaria. Pars enim negativa suadetur imprimis Divi Gregorii testimonio 4. lib. Moral. cap. 2. referturque a Gratiano de consecr. dist. 4. cap. Quod autem apud nos valet aqua Baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his, qui de Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium circumcisionis. Ubi Gregorius solam fidem in lege naturæ docet fuisse satis ad salutem parvulorum: At sola fides non est Sacramentum, cum non sit sensibile

Arg. pro
par. neg.

visibile signum: non ergo fuerunt omni tempore necessaria sacramenta.

Præterea, juxta communem Doctorum sententiam, lege naturæ durante, parvuli salvabantur in fide parentum: at fides parentum non erat Sacramentum.

Præterea, de Sacramentis nihil ratione naturali statuere valemus, sed id solum, quod divina revelatione traditum est. At ante Abraham utrum aliquo visibili Sacramento iusti, vel eorum salvarentur infantes, Scriptura non exprimit. Sacramenta igitur tunc temporis fuisse, non nisi temere definiemus.

Postremo, Sacramentum nullum est, nisi quod a Deo fuerit institutum: sed in lege naturæ nullum signum instituit Deus ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis: non ergo fuit ullum in lege naturæ Sacramentum.

Partem vero affirmativam D. Augustinus videtur asserere 19. lib. contra Faustum c. 11. in hæc verba: In nullo nomen religionis seu verum, seu falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, seu Sacramentorum visibilium consortio colligantur.

Resol.
Quæst.

Rom. 6.

In hac ego controversia non existimo nobis adeo esse laborandum. Minimo enim negotio probare possumus, Sacramenta fuisse post Adæ lapsum omni tempore ad salutem necessaria. Corde siquidem creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Ubi sub insigni oris professione quæcunque professio etiam operis intelligitur: cum non ore solum invocemus Dominum salvatorem, verum etiam opere. Quemadmodum igitur credere, oportet Deum justificatorem, atque ab eo interius justitiam salutarem querere; ita exterius hanc fidem profiteri. Quod fit sane per Sacramenta, quæ, ut ante scripsimus, caeremoniæ sunt sacræ, quibus Deo exterius nos subicimus, ut in nobis salutem interius operetur.

Præterea, cum animo corporeque constemus, non sat est Deum interiore fide colere, nisi corporeo etiam cultu interiorem protestemur. Etenim debet utrumque tributum humana natura Deo pendere, unde utramque partem suæ constitutionis accepit: & cum ambarum partium spiritus, & carnis peccatum commune sit, consentaneum

erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interius sese subiceret Salvatori.

Addit huc Chrysostomus, antequam Dionysius, eam esse hominis conditionem atque naturam, ut ad spiritualia capeffenda non nisi corporeis rebus possit aptari. Salutem igitur, quam Deus in humano spiritu secretius operatur, necesse fuit rerum sensibilibus imaginibus designari: quo beneficium curationis ad usum homo modum non solum perciperet, verum etiam intelligeret, gratiam debitam suo benefactori relaturus.

Præterea, gentium omnium consensu firmatum est, non aliter quam oblati Deo sacrificiis divinam iram mitigari. Atque haud secus etiam Barbari facinora expiari arbitrabantur. At sacrificium in id paratum, ut Deum placaretur, vere erat Sacramentum. Sacramenta igitur semper fuere apud omnes necessaria.

Lex & religio tandem nulla est sine sacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita sunt fuereque conjuncta, ut nequeant a se aliquando separari: cum ablato uno, reliqua simul auferri necessum sit, ut Apost. ad Heb. scribit. At sacerdos sine Sacramentis, quæ administret, esse nullo modo potest. Omnis enim pontifex pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut sacrificia offerat pro peccatis: quemadmodum ad eosdem idem Apostolus ait. Ergo sicut Lex, religio, sacerdotium fuerunt omni tempore necessaria: ita quoque Sacramenta: quod erat nobis in tertia parte hujus disputationis breviter absolvendum.

Sed prius tamen, quam exordiamur quartam, ea debemus argumenta diluere, quæ in contrarium objiciebamur. Ad primum, quamvis Div. Thomas utrumlibet probabile existimaverit; nunquam ego tamen eam potui opinionem induere, ut crederem, sola interiore fide parentum infantium filiorum peccata mundari. Videmus enim, Sacramenta minus esse adultis, quam parvulis necessaria, cum sine Sacramentis actu susceptis solo Sacramentorum voto adulti salventur, parvuli non salventur. Quare si parvulis non essent in lege naturæ necessaria Sacramenta, non video equidem, cur essent adultis necessaria: cum tamen esse, retro nobis fuerit demonstratum.

Id

Satisfit
Argum.
allatis
pro parte
negat.

Id quod divus etiam Gregorius apertissime in præscripto testimonio fatetur.

Item cum in lege veteri pro fœminis legis naturalis remedia duraverint, consequens fieret apud Judæos puellas sine Sacramento salvari, pueros non salvari, nisi suscepto Sacramento: quod non video qua ratione cohereat.

Præterea, cum peccatum originale carnis propagatione contractum esset, non erat consentaneum, nisi ut corporali quoque remedio ac medicina sanaretur.

Præterea, cum parvuli in lege gratiæ, & Scripturæ sine Sacramentorum ope salutem minime consequantur, non est, cur eos in lege naturæ sine Sacramentorum auxilio salvemus.

Igitur ad argumentum respondeo, Gregorium non ibi distinguere fidem interiorem ab exteriori professione Fidei: nec enim id asseruit, adultis non remitti peccata sine exteriori Fide, parvulis vero remitti: sed distinguit potius fidem a sacrificio, asserens, sacrificium pro adultorum peccatis fuisse necessarium, ut videlicet actualis culpa peculiari Sacramento aboleretur: sed propter generale peccatum erat etiam generale remedium, nempe Fidei quæcunque professio. Quam fidem interim appellari, Augustinus auctor est. Sacramentum, inquit, fides est. Ac pro hoc, cum responderetur parvulum credere, qui Fidei nondum habet affectum, responderetur fidem habere propter Fidei sacramentum. Hactenus Augustinus.

Eadem loquendi forma est, de spon. cap. Cum apud, & cap. Tuæ fraternitati, & 27. q. 2. c. Sufficiat ad matrimonium solus consensus, scilicet quibuslibet signis expressus. Distinguitur ergo ibi consensus non interior contra exteriori, sed generaliter expressus contra expressum per verba.

Ad secundum eodem modo respondetur, fidem, hoc est, professionem & sacramentum Fidei salvare filios in lege naturæ. Nunc autem cum certa & definita sint sacramenta, nec arbitratu parentum per fidem pueri iustificentur, non admittimus, in fide parentum Christianorum pueros servari, sed in sacramento baptismi a Deo peculiariter instituto. Quamvis alia etiam sit huius ratio discriminis, quemadmodum

in fine huius disputationis explicabimus.

In tertio vero argumento gravis error eorum est, qui de sacramentis nil discerni posse credunt, nisi quod sacris literis traditur. Multa enim verbo tenus & in nova, & in antiqua lege tradita sunt; quæ scripto non fuerint mandata, ut uberius alia forsitan relectione, si vita suppetet, declarabitur.

Quod si in lege Mosaica & Evangelica, quæ literis exarata fuerunt, non est opus ad expressam omnia scripturam expendere, multo minus oportebit, cum de sacramentis legis naturæ disputatur, ubi traditiones divinæ scriptæ non sunt, dogmata nostra in sacris haberi literis expressa: sed satis erit, si clarissimorum virorum testimoniis confirmantur, aut certe magnis aliis qui persuadeantur argumentis.

Ac re vera nulla ratio patitur, ut divina providentia ullo unquam tempore defuerit hominibus in necessariis ad salutem. Non possent autem filii parvulis remedia parentes applicare, nisi per Dei revelationem cognovissent, & parvulos originali peccato teneri, & aliquod remedium ad eos servandos idoneum esse: quod licet scriptum non sit, non est tamen minus exploratum, quam si fuisset scriptum. Et cum scriptura exprimat, ante Abraham fuisse religionem ac sacerdotium, ex consequenti tradit fuisse sacramenta, sine quibus nec religio, nec sacerdotium est. Cumque etiam in lege naturæ sacrificia pro peccatis fierent, ut Job. 1. cap. dicitur, profecto negari non potest, quia in lege naturæ fuerint aliqua sacramenta.

Ad postremum poterat facile dici, non pertinere ad generalem rationem sacramenti, ut sit signum institutum a Deo. Nec qui id affirmant, idoneo probant argumento. At dico, etiam antiqua omnia sacramenta ex Dei institutione fuisse signacula, atque figuras futuræ redemptionis per Christum. Neque enim humano ingenio, sed divino placito tam apposite omnia in figura contingebant illis; neque homo usquam vitulos, & arietes cruenta manu in Dei cultum, & obsequium juglaret, nec Deum tentaret hircorum placare sanguine, nisi Deo revelante cognovisset, ejusmodi animantium irra-

tionalium sacrificia mysterium aliquod sacrum portendere, cuius ratio remittendis peccatis haberetur. Fateor tamen, non fuisse sacramentum sub definitis rebus verbisque præscriptis in lege naturæ a Deo traditum. Sed rerum sacramentalium definitio, ac determinatio certa in veteri lege incepta, in Evangelica perfecta, & consummata est: nisi forte quis sentiat, oblationem Melchisedech in pane, & vino ex divina & revelatione & institutione fuisse: qua peculiariter ex causa sacerdos Dei altissimi fuerit inter reliquos appellatus. Cui equidem opinionioni non admodum refragarer, si Anacletus Papa non fuisset adversus in epistola de ordinatione Episcoporum. Ubi, Initium, inquit, sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc, Abraham, Isaac, & Jacob: sed ii spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt: cæterum Aaron primus iubente Domino victimas obtulit. Hactenus Anacletus. Huic igitur finem tertie relectionis parti dederimus, jam pergamus ad reliquas.

P A R S Q U A R T A.

De Sacramentis causantibus gratiam.

4. quæst. princip.

Argum. pro parte negat.

Quarto itaque loco vertebatur in quæstionem, an sacramenta vetera fuerint causa gratiæ atque salutis, an potius ea sola, quæ in nova lege sunt a Christo Salvatore instituta. Et quidem suadet in primis, nulla sacramenta posse salutem spiritalem efficere. Quia res corporea non potest esse causa efficiens charitatis & gratiæ, cum sint qualitates supernaturales a solo Deo infusæ atque creatæ: & consequenter quia nullum corpus potest in animum hominis agere, nisi prius agat in ejusdem hominis corpus. Sed sacramenta non oportet quicquam in humanum corpus operentur, ut patet de absolute sacramento surdo collata: talis igitur absolutio nil producit in anima.

Confirmatur rursus, quoniam aliqua sacramenta eorum etiam quæ vel maxime causa gratiæ dicerentur, non immediate contingunt hominem, quem justificant; ergo vel immediate produ-

cunt gratiam, ubi non sunt, scilicet in anima, vel aliquam qualitatem efficiunt aere medio: quorum utrumque videtur esse absurdissimum.

Præterea, si aliqua sacramenta gratiam efficerent, ministri quoque talium sacramentorum gratiæ causa essent, ac vere peccata remitterent. Quod tamen Hieronymus in quartum caput Esajæ refellit. Ubi adducens illud Matth. 3. Ego baptizo vos aqua, &c. Ex quo, inquit, discimus, quod homo tantum aquam tribuat, Deus autem Spiritum sanctum, quo & sordes abluuntur, & sanguinis peccata purgantur. Et super Matth. capit. 16. comparans sacerdotes novæ legis sacerdotibus veteris, subjicit: Quomodo ibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum facit; sic & hic alligat, vel solvit Episcopus aut presbyter. At sacerdos vetus non erat causa leprosum efficienter emundans: ergo neque sacerdos legis novæ vere peccata remittit.

Item, Augustinus 15. de Trinitate, cap. 26. Nullus discipulorum Christi dat Spiritum sanctum: orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant. Et lib. 83. QQ. quæst. 53. asserit, quædam Deum facere per se ipsum sine media causa, ut illuminare animas. At si minister esset causa gratiæ, per eum Dominus animas illuminaret. Et Ambrosius lib. 4. epistolarum, epistol. 33. ad Demetriadem, &c. Aliud est, inquit, quod visibiliter agitur, aliud quod invisibiliter celebratur. Nec idem est in sacramento forma, quod virtus. Nam forma cum humani ministerii adhibetur obsequio, virtus autem per divini operis præstatur effectum. Ad cuius utique potentiam referendum est, quod dum homo exterior abluatur, mutatur interior. Eandem sententiam apertioribus etiam verbis expressit Cyprianus in ferm. de baptismo Christi, & manifestat. Trinit.

At vero contra suadet, omnia cuiusque legis sacramenta causas fuisse gratiæ ac salutis. Primum, quia omnia sacramenta sunt signa sanctificationis practica & effectiva, quemadmodum a principio constituimus, &c.

Præterea, Job. 1. Sanctificabat Job filios suos, offerens holocausta pro singulis. Et Levit. 16. dicitur, sacerdotem aspersione sanguinis expiare præ-

Argum. pro parte affirmat.

varicationes, & peccata filiorum Israel.

Præterea Augustinus super Psal. 77. adducens illud 1. Cor. 10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, sic ait: Et cum essent communia omnia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est. Sic & nunc omnibus baptizatis commune lavacrum regenerationis, sed ipsa gratia non communis est omnibus. Et glossa ordin. in illud ejusdem capituli 'decimi; Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, id est, per visa illa signa purgati, vel signum baptismi acceperunt, quod credentibus idem valuit. In nube baptizati sunt, quia per eam mundati ab ignorantia Dei, & præparati ad accipiendam legem.

Præterea Gregorius 4. lib. moral. cap. 2. referturque de consec. dist. 4. cap. Quod apud nos valet aqua baptismi, &c. ut supra.

Tum etiam sic argumentor: Parvulis sine merito cujusquam operantis conferebatur gratia, Sacramento suscepto: ergo, &c. Consequentia videtur esse nota, quoniam id vocamus causam, qua applicata sequitur effectus. Cum ergo puer vel circumcissus in lege Moyse, vel suscipiens aliquod sacramentum in lege naturæ eo ipso a peccatis justificaretur, consequens fit, ejusmodi sacramenta causas fuisse justificationis & gratiæ. Ac de circumcissione quidem apertum est testimonium Bedæ super Lucæ secundum capitulum. Idem salutiferæ curationis auxilium circumcissio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod baptismus agere revelatæ gratiæ tempore consuevit.

Augustinus etiam citari solet in hoc, libro 2. de nuptiis & concupiscentia, cap. 11. & habetur de consecrat. dist. 4. cap. Ex quo instituta est circumcissio in populo Dei, ad purgationem valebat magnis, & parvulis, originalis veterisve peccati, sicut baptismus ex illo valere cœpit ad invocationem hominis, ex quo institutus est. Et 4. lib. contra Donatistas, cap. 24. Cur, inquit, Abraham præceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octavo die circumcideret, qui non poterat corde credere, ut ei deputeretur ad justitiam; nisi quia & ipsum per se sacramentum multum valebat?

Denique in cap. Majores, extrav. de Baptismo, distinguens Innocentius a circumcissione baptismum, quod aperit januam regni cœlorum, quam circumcissio non aperiebat, asserit, quod sicut per baptismum, ita per circumcissionem originale peccatum remittebatur. At præpositio, per, causam significat, qua mediante res efficitur; ut ibi: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.

In contrarium est August. super Psalm. 73. ubi ait, Sacramenta novæ legis dare salutem, veteris autem promittere Salvatorem. Sed & Samaritanus noster oleo vinoque, ac denariis duobus superadditis sanavit vulneratum, quem nec sacerdos Aaron, nec Levita Moyses, sive per sacramenta, sive per legem sanare potuerunt.

In hac explicanda quæstione, quæ Resolu. inter omnes difficillima est, omnes ego Quæst. nervos intendere debeo, ut magna tum veritate, tum brevitate in absolutas quasdam conclusiones totius rei summa redigatur. Quapropter vos oro, ut differenti mihi diligenter animos advertatis.

Prima igitur conclusio est, quam a 1. Conc. Catholicis non arbitror aut debere, aut posse negari. Sacramenta novæ legis sunt causa gratiæ, & vere salutem animæ conferunt.

Cyprianus hanc habet in sermone de baptismo Christi, & manifestatione Trinitatis, inquit: Veniebat Christus ad baptismum non egens lavacro, in quo peccatum non erat, sed ut sacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret. Quoniam remissio peccatorum, sive per baptismum, sive per alia sacramenta donetur, proprie spiritus sancti est, & ipsi soli huius efficientiæ privilegium manet. Verborum solemnitas, & sacri invocationis nominis visibile celebrant sacramentum: rem vero ipsam spiritus sanctus format & efficit, & consecrationibus visibilibus invisibiliter manum totius bonitatis auctor apponit, & plenitudinem gratiæ unctionis divinæ pinguedo sanctificationibus officialibus infundit, & rem sacramenti consumit & perficit.

Item in serm. de unctione chrismatum, Hodie, inquit, in ecclesia ad populum acquisitionis sanctificandum sa-

crum chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum regiae, & sacerdotalis gloriæ exprimit unitatem. Et infra: Non hæc medendis corporibus est unctio instituta, quia sanctificatis elementis jam non propria natura præbet effectum, sed virtus divina potentius operatur: sed adest veritas signo, & spiritus sacramento, ut & ipsis rerum efficientiis gratiæ dignitas pateat, & interiori homini, quanta & his detur auctoritas deiformi conversatione, & cœlestibus innotescat. Et infra: Ex huius unctionis beneficio & sapientia nobis & intellectus divinitus datur, consilium cœlitus illabitur, scientia & pietas & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo uncti cum spiritualibus nequitiiis colluctamur, nec fœtoribus spuris imbui possumus, qui balsami spiritualis odore fragramus.

Gregorius quoque Nazianzenus orat. 3. in sanctum lavacrum. Generatio ex baptismo passionum est solutiva, omnes fordes abscindens, atque ad supernam vitam perducens. Et infra dicit, quod in baptismo, tanquam in unda peccata pariter sepeliantur. Et postea, Ipsa baptismatis, inquit, gratia, ac vis uniuscujusque peccati continet purgationem, & omnimodam fœditatem & iniquationum rejectionem, quæ a pravitate ingressæ sunt. Proinde cum duplices simus, ex anima dico & corpore; ita duplex est purgatio, per aquam, inquam, & spiritum: & hæc quidem visibiliter ac corporaliter suscipitur, at illa incorporaliter & invisibiliter concomitatur.

Chrysostomus præterea homil. 25. in Joan. Ex quo autem, inquit, Jordanis alveum ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales & spirituales aqua producit. Et homilia 35. in eundem: Futurum erat baptisma plenum maximæ potestatis & gratiæ, purgatum peccata, pro mortuo vivum effecturum. Et infra: In nobis non simplex aqua operatur, sed cum spiritus gratia accedit, omnia abluit peccata. Et infra, Per aquam piscine ait, morbos corporis sanari, ut facilius homines crederent, per aquam animæ morbos curari posse. Et homilia de resurrectione, circa finem, cum multis exemplis resurrectionem per vim supernaturalem futuram esse demonstrasset, subdit: Verum nec tu gratiæ spiritus

factus es expers. Etiamnum multa sunt donationis illius symbola, atque his, quæ enumerata, multo majora, & magis admiranda. Non enim æquale est corpus mortuum, & animam a peccatis occisam ab interitu liberare, quod per baptismum fit; & statim corpus etiam & sanguis mysticus non fuit absque spiritus gratia, nec sacerdotes habuissimus, nec has ordinationes sine tali visitatione fieri possibile, &c.

Cyrillus libro secundo in Joannem cap. 24. Spiritum, qui ex Deo procedit, per baptismum acquirimus, quo in pristinam pulchritudinem reformati, & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur. Et in fine: Quemadmodum enim viribus ignis intensius aqua calefacta non aliter quam ignis urit; sic spiritus sancti operatione ad divinam aquæ reformantur virtutem, qua baptizati corpus abstergunt.

Ambrosius item in libro primo de sacramentis, capit. quinto, de baptismo loquens (de consecr. dist. quarta, capit. Per aquam) Non aqua omnis sanat, inquit, sed aqua sanat, quæ habet gratiam Christi. Et libro quarto, capit. secundo, de Eucharistiæ sacramento: Deposuisti peccatorum senectutem, sumpisti gratiæ juventutem: hoc præstiterunt tibi sacramenta cœlestia. Et libro sexto capite primo: In similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. Et infra: Tu quia accipis panem divinæ ejus substantiæ, in illo participaris alimento. Et in libro de iis qui mysteriis initiantur, capite 9. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia.

Augustinus insuper 19. libro contra Faustum, capite 16. de visibili sacramentorum administratione loquens, Hæc omnia, inquit, fiunt & transeunt, sanant & transeunt: virtus tamen, quæ per ista operatur, jugiter manet, & donum spirituale, quod per ista insinuat, æternum est. Et tractatu 80. in Joannem: Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat? 1. q. 1. cap. Detrahe.

Beda etiam ait, quod Dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Quam eandem sententiam Gratianus Chrysostomo tribuit de consecr. dist. quarta, capite Nunquam. Eandem habes apud

Augustinum sermone primo de Epiphania.

Sed in Concilio Florentino, sub Eugenio Quarto in decreto super unione Armenorum manifeste definitur in hæc verba: Novæ legis septem sunt Sacramenta, quæ & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt.

Hanc eandem sententiam Concilium Tridentinum modo probavit sessione septima de sacramentis in communi, canone sexto, cujus verba ejusmodi sunt: Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel justitiæ, anathema sit.

Ex sacris literis Augustinus adducit illud Joannis secundo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c. Non, ait, ex parentum fide, aut offerentium, vel ministrantium, sed ex aqua, & Spiritu sancto. Aqua igitur regenerat hominem in Christo ex uno Adam generatum. Hactenus Augustinus.

Secundum testimonium citat idem ex Epistola ad Ephesios cap. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. Quidquid ergo (infert sanctissimus Augustinus) ab hominibus quarumcunque culparum contrahitur, propter ipsum lavacrum dimittitur.

Tertium refert idem Augustinus ex prima Epistola Petri cap. 3. Salvos vos facit Baptisma, non carnis depositio fordidum, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.

Quartum, quo triumphat Ambrosius, habetur in Joannis cap. 6. Caro mea vere est cibus: & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Ego sum panis vivus. Unde Concilium Ephesinum colligit, quod in Sacramento accipimus non communem carnem, sed vere vivificatricem, qua & sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis effecti.

Quintum de eodem Eucharistiæ sacramento habes in priori ad Corinthi-

os capite decimo, Unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes quidem de uno pane participamus. Ubi particula, quidem, loco Græcæ particulæ καὶ, causam sine dubio reddit sententiæ antecedentis. Quare participatio Sacramenti Eucharistiæ Ecclesiasticæ unitatis causa est, atque adeo charitatis, & gratiæ, sine qua unitas Ecclesiæ non constat.

Sextum testimonium de penitentiæ Sacramento Domini est apud Joannem cap. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quod si remissio peccatorum per gratiam est, & Sacerdotes possunt peccata remittere, gratiam quoque subministrare queunt administratis Sacramentis.

Huc adde Martini Quinti definitionem in Concilio Constant. sess. 45. pronunciantis, quod sacerdos vere absolvit. Ministri ergo Sacramentorum novæ legis vere conferunt gratiam, sine qua nullus peccator esse potest absolutus.

Et confirmatur, quia vel qui baptizat, abluit proprie, ac vere maculas animæ; vel non abluit. Si abluit, conficitur quod molimur: sin autem non abluit, forma igitur Baptismi falsa est, qua significatur non ablutio corporis modo, verum etiam animæ, ut facile ex Concilio Milevitano capite secundo colligitur. Inde enim Patres argumentantur, parvulos originale peccatum, atque animi maculam habere, quoniam alias forma Baptismi falsa efficeretur: cum parvuli baptizentur, scilicet in abluitionem spirituales, ac proinde in remissionem peccatorum.

Sacramenta igitur novæ legis gratiam, & justitiam animæ conferre, his profecto argumentis adeo irrefragabiliter ostenditur, ut negare id vel hæresis, vel proximum hæresi sit. Quamobrem in conclusionem hanc primam Scholastici auctores universi conveniunt.

Sed enim quem in modum Sacramenta novæ legis sint causa gratiæ, id tantum abest, ut explicent, ut etiam opinionum varietate confundant. Res quippe nulla est, de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant. Nam quidam asserunt, Sacramenta esse causas dispositivas gratiæ ex eo, quod producant characterem, vel ornatum nescio quem, videlicet qualitates interius disponentes. Nam sacramenta gratiam ipsam efficere, judicant impossibile.

Varie
opinion.
circa
hanc qu.

Alii affirmant, sacramenta esse quidem causas dispositionis, sed extrinsecus appositae, ut anulum, aut sigillum regium, quibus ostensis atque exhibitis, id nobis praestatur, quod ex regis beneficio quaerimus.

Opinantur alii, sacramenta non esse causas per se gratiae, sed per accidens, sine quibus videlicet effectus non sequitur: quae tamen nihil vere agant atque producant.

Sunt contra, qui existimant, sacramenta, virtute supernaturali recepta, ipsam etiam qualitatem, quae gratia est, attingere, instrumentalique actione facere.

Ac demum alii, qui propius accedunt ad veram rei hujus intelligentiam, sacramenta censent causas esse gratiae veluti motivas divinae voluntatis. Sunt enim ratio, propter quam Deus gratiam confert: ut quia puer baptizatus est, Deus illum salvat: quia est confirmatus, datur ei spirituale robur. Quorum opiniones cum tam variae sint, tamque inter se dissidentes, alterum profecto fieri potest, ut earum nulla; alterum certe non potest, ut plus una vera sit. Quod si pace vestra dicere mihi licet (licebit autem quod modestissimum est) aut fallor ego, aut nulla earum opinionum vera est. Quae quidem causa, ac controversia non aliis iudicibus opus est, quam auditoribus viris clarissimis, atque doctissimis, quorum gravissimo iudicio si nostra haec sententia fuerit explosa, nihil erit post-hac, quod nos illi adhaerescamus: sin fuerit approbata, non vereor, quin sit doctis omnibus placitura.

2. Conc.

Sit igitur secunda in hac disputatione conclusio. Sacramentum novae legis non ideo gratiae causa definitur, quod disponat intrinsecus ad gratiam, producens characterem, vel ornatum, gratiae videlicet ipsius dispositionem.

Primum, quia ornatus ille in sacramentis non imprimantibus characterem fictitius est, & qua facilitate ponitur, eadem quoque rejicitur. Deinde quia sicut gratia est qualitas spiritualis supernaturalis, ita character & ornatus ille supernaturalis qualitas est, omnemque naturae vim excedit.

2. Mach. 7.

Præterea, producens dispositiones ad animam rationalem non est causa animae rationalis. Nec enim ego spiritum & animam donavi vobis, sed mundi creator. Et tamen constitutum nobis est

certis Sanctorum, Conciliorum, & Scripturae sacrae testimoniis, novae legis sacramenta gratiam continere, conferre, efficere, &c.

Præterea, character nec est ultima dispositio ad gratiam introductiva, nec conservativa: immo & sine gratia imprimatur, & sine gratia in subiecto perseverat: gratia itidem ipsa a character non pendet. Quare etiam si sacramenta characterem efficiant, non proinde sunt gratiae causa dispositiva. Character etiam in intellectu est, Gratia vero in essentia animae, juxta D. Thomae opinionem, cujus hi se discipulos profitentur. Non est igitur character propria gratiae dispositio.

3. Conc.

Tertia conclusio. Sacramentum non propterea gratiae causa dicitur, quod extrinsecus disponat ad efficiendam gratiam. Probatur primo, quoniam alias solum esset signum certum, non causa: quemadmodum anulus mihi datus, in signum regiae voluntatis: quod alterius opinionis sectatores concedunt vel inviti. Explicant enim, Sacramentum novae legis gratiae causam existere, id est, signum certum & infallibile. At ostendimus retro, sacramenta novae legis esse non solum signa, sed causas.

Deinde, quia nihil plus Sacramentis Christi haec opinatio tribuit, quam sacramentis maleficorum, qui adhibent ipsi quaedam verba, sed daemon operatur adhibitis signis.

Præterea, quoniam juxta hanc quidem expositionem dicta sanctorum, aut Conciliorum, aut sacrae etiam Scripturae non salvantur, ut facile videre licet, si loca ipsa conferamus.

Postremo, quoniam ad eundem sensum circumcisio gratiam conferret, ejusque esset causa, non aliter ac novae legis sacramenta. Quod quamprimum ostendemus esse falsissimum.

4. Conc.

Quarta conclusio. Sacramentum novae legis non est causa sine qua non, sive per accidens. Tum quia sine sacramento gratia saepe producit: tum quia non lavaret aqua maculam animae: sicut nec albedo infrigidat, cum nix infrigidat, eo quod album illius effectus per accidens causa est. Neque id Concilia definirent, sacramenta esse causas per accidens, quod præter artem & definitionem est. Tum quia vere non essent nisi signa: omnia enim signa certa effectus cujusque talia sunt, sine

sine quibus effectus non sequitur: Tum quia sacramentum circumcisionis ad eandem normam gratiæ causa fuisset: Tum denique quoniam testimonia in confirmationem primæ conclusionis citata sane interpretari non queunt, si sacramenta solum esse causas per accidens asseramus.

5. Con.

Quinta conclusio. Sacramentum novæ legis non attingit vi sua instrumentali & supernaturali qualitatem, quæ est gratia, vel fides, aut charitatem, aut alios habitus infusos, ut ferra attingit figuram rei artificiosæ actione reali. Volo dicere, quod non est imaginandus hic modus agendi, qui intervenit in causis naturalibus, quo pacto scilicet aqua infigidat per frigus inexistens, lavat per humorem innatum, acuta etiam dolabra per aciem dividit lignum.

Probatum primum, quia ridiculum est, Concilium velle definire, aut etiam sanctos id asserere, quod sacramenta attingant suæ actione illam qualitatem. Si enim Circumcisio, & reliqua sacramenta vetera non efficiebant quidem gratiam, sed Deus dabat eandem in illis, illis tamen non concurrentibus; non admodum refert, quod hæc nova realis actio sit addita novis sacramentis. Et cum ad salutem nostram nihil omnino spectet, quod sacramenta contactu reali suæ virtutis qualitates supernaturales efficiant, certe supervacaneum est, istam vim agendi in Sacramentis admittere: eoque magis quod gratiam esse qualitatem, non est in Ecclesia certum. Quare nec fides, nec Concilium docet, eo modo sacramenta gratiam efficere.

Deinde, quia eodem modo creatura posset concurrere ad productionem animæ rationalis, scilicet agendo propria actione in corpus, & vi supernaturali in animam: quod tamen non conceditur ab iis, qui eam opinionem defendunt.

Tertio, quia vel producit nova qualitas in sacramento ad attingendum hunc effectum, vel non: primum est ridiculum, secundum est absurdum, si ne nova virtute addita sacramenta id efficere, quod ante non poterant.

Ea etiam argumenta, quæ inter dubitandum a principio fecimus, probant huius quintæ conclusionis veritatem.

6. Conc.

Sexta conclusio. Sacramenta novæ legis non solum sunt causa vel ratio

motiva salutis, & gratiæ: quo pacto dicimus, matrem diligere filium, quia genuit eum, me tibi benefacere, quia studiosus vel pulcher es. Quem etiam in modum causalis illa est: Quia vidi-isti me, Thoma, credidisti: & illa rursum: Quia fecisti hanc rem, faciam te crescere.

Joan. 20.

Gen. 22.

Imprimis enim pari ratione concederetur, hominem esse causam animæ rationalis. Hæc enim nostra caro est animata animâ rationali, quia habebat tales dispositiones ab homine generante productas.

Item, fides in lege antiqua erat in hunc modum causa justificationis. Quia enim credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad justitiam: & quia ex fide parentum parvulus offerebatur Deo, justificabatur. Justus namque ex fide vivit etiam nunc, & tamen fides non est causa gratiæ, & sacramenta novæ legis esse gratiæ causa definiuntur.

Præterea, causa motiva non est instrumentum, quo mediante effectus producit. Baptismus autem est instrumentum, quo Deus lavat animam. Et confirmatur: Nam aqua lavans corpus non est causa motiva, sed vere efficiens instrumentalis: at aqua Baptismi cor abluit.

Item, sacramentum Eucharistiæ cibus est animæ: ergo non solum est causa motiva. Effet enim ridiculum, si definiremus, cibum corporalem esse causam augmenti, quod hæc causalis vera sit: ego augeor, quia comedi: quin potius cum particula causalis importet causam, jam de rebus ipsis oportet inquirere, cujus generis sit illa causa, quam important, finalis, an efficiens, an formalis, an materialis: Nam ad hæc quatuor causarum genera reducuntur omnes. Cum igitur Sacramenta non sint gratiæ causa finalis, aut materialis, aut formalis, colligimus, esse causas efficientes. Quo vero modo efficiant, id est quod quærimus, id profecto hæc opinio non explicat. Quam equidem eodem consilio, ut ceteras refelli, non ut veritatem tollerem (quid enim theologo minus conveniens est?) sed ut alios nihil de hac re explicare convincerem.

Cum igitur certo credendum sit, sacramenta nova causas esse gratiæ atque salutis, aliquem sanum sensum & modum oportet assignare, quo causæ sint,

Quoniam

Sacram.

sint cau-

sa grat.

dignum scilicet definitione Concilii, dignum sanctorum omnium auctoritate, dignum tandem fide nostra, & sacramentum testimonii literarum.

Pro ejus itaque rei explicatione, quæ adeo magnum & vobis, & mihi negotium fecit, intelligatis primum, causas esse in duplici differentia, alteras naturales, alteras morales. Morales autem appellamus causas liberas, quæ scilicet libere movent: ut qui consulit, qui imperat, ejus rei causa est, quæ per ejus aut imperium, aut consilium efficitur. Juxta quam distinctionem cum actio peccati dupliciter consideretur, & in ordine effectuum naturalium, & in ordine effectuum moralium, Deus quidem causa naturalis dicitur actionis, quæ peccatum est: concurrat siquidem ad brachii motionem qua hominem interficio, quemadmodum & cælum, motorque angelus simul etiam concurrunt. At concursus hic naturalis est: non tamen illius actionis Deus est causa moralis: neque enim aut consulit, aut præcipit, quin potius prohibet.

Inter has autem causas discrimen est. Nam naturales suos effectus attingunt per vim a natura inditam, ut ignis calefacit per calorem. Morales vero non attingunt actione physica effectus suos, nec influunt, aut produciunt qualitates aliquas. Neque enim oportet, ut qui consulit homicidium, actione aliqua physica & naturali quicquam efficiat, quemadmodum natura efficere consuevit.

Eadem quoque forma distinguendum est de movente, & virtute motoris. Nam movere dupliciter contingit, & moraliter, & naturaliter: ut qui homicidium consulit (ne ab exemplo proposito discedamus) moraliter quidem & libere movet; at amens, qui apprehensam manum cujusquam per vim applicat ad vulnera, movet naturaliter.

Virtus idem duplex, altera qua movens moraliter movet, altera qua naturale agens movet naturaliter: ut in priori exemplo, virtus motiva est auctoritas consulentis, vel ratio qua persuasit; at in posteriori virtus sunt ipsæ vires corporales.

Ad eundem quoque modum de effectibus supernaturalibus philosophandum est, de gratia, de charitate, de fide, de vita æterna: qui a duplici causa proficisci possunt, vel ab ea quæ habet modum agendi similem naturali,

influendo attingendoque vi & efficacia activæ potentie effectus ejusmodi: quo sensu sine controversia Deus est causa virtutum infusarum: vel a causa morali, qualis oratio fuit, & meritum Christi, cum oravit pro Petro, ne deficeret fides.

Utrumque autem causæ genus distribuitur in principalem & instrumentalem: ut qui daret pecuniam captivis redimendis, causa esset principalis redemptionis, moralis tamen: pecuniæ vero, vel etiam minister destinatus ad redimendum, causæ sunt redemptionis instrumentales.

Deinde magnopere considerandum, omnia quæ de Sacramentis novæ legis asseruntur, eadem & de sanguine Christi in sacris literis affirmari. 1. Joan. 1. Sanguis Jesu Christi emundat nos ab omni peccato. Apoc. 1. Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. & c. 12. Vicerunt eum propter sanguinem agni: & ad Rom. 3. quem proposuit Deus propitiationem in sanguine ipsius. Eodem ergo sensu Sacramenta dici poterunt lavare, mundare, causæ esse nostræ victoriæ ac remissionis peccatorum, quo sanguis Christi lavat, mundat, peccataque remittit.

Postremo & illud advertendum, Christum quidem Jesum sua nobis & merita & justitiam contulisse. Nam factus est nobis justitia, sanctificatio, & redemptio, ut Apostolus in priore ad Cor. c. 1. docuit. Sed justitiam suam tamen, & sanguinis effusi pretium potissimum nobis communicat per Sacramenta. Virtus enim & valor sanguinis Christi Sacramentis susceptis applicatur: quæ si Christus voluisset, sine medio aliquo Sacramento & communicari possent & applicari.

His documentis acceptis, quæ negare non nisi impudentissimus poterit, fides sana atque Catholica docet duo. Alterum est, Deum per Christi humanitatem redemisse genus humanum, remisisse peccata, contulisse gratiam & gloriam. Item humanitatem Christi instrumentum fuisse, quo Deus operatus est mirabilia hæc in medio terræ. Gratia & veritas per Jesum Christum facta est: & Vidimus eum plenum gratiæ: & De plenitudine ejus nos omnes accepimus: & Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: & Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Quo testimonio ad id probandum utitur Augustinus

Joann. 1.

ius libro contra Petilianum 3. cap. 45. Et ad Ephes. 5. dicitur, Christum sanctificasse Ecclesiam suam, atque mundasse. Alterum (quod fides quoque sana docet) Sacramenta novæ legis instrumenta esse Christi ad hanc redemptionem, gratiam, gloriamque complendam. Quemadmodum ergo esset erroneum asserere, sanguinem Christi, vel passionem, vel humanitatem non esse veras causas nostræ justificationis, & gratiæ (inde enim sequeretur, Christum hominem non fuisse causam, per quam hominum redemptio facta est: quod est hæreticum) ita quoque error est manifestus negare, Sacramenta esse causas efficientes instrumentales nostræ salutis, gratiæ, & iustitiæ, loquendo de causa morali. Id enim perinde est, ac si quis neget, suscipientes Sacramenta Christi consequi remissionem peccatorum ex virtute sanguinis ejusdem Christi, cujus pretium eis Sacramentis suscipiendis communicatur: quod si ne grandi errore negari non queat. Quemadmodum, si ego essem apud Turcas captivus, & eum qui daret pecunias redemptionis, videlicet pretium, & manum qua pecunias porrigeret, & pecunias etiam ipsas, quæ sunt instrumenta ad redimendum, redemptionis causas esse, non naturales quidem, sed morales, nemo sanæ mentis ibit inficias.

Atque hæc omnia ne videamur e sensu nostro colligere, facile vos invenietis apud D. Thomam 3. part. quæst. 48. art. 6. & quæst. 49. art. 2. & quæst. 56. art. 1. & quæst. 62. art. 5.

Quibus expositis, facile (ut opinor) intelligi potest, quam longe a veritate absint, vel qui dicunt, Sacramenta qualitates infusas efficere: nam per nominis ambiguitatem elapsi, a morali causa ad naturalem, vel quasi naturalem declinare: Vel qui dicunt, Sacramenta esse causas per accidens, vel dispositivas, vel signa etiam certa: qui si ad eandem normam, sanguinem Christi esse causam nostræ justificationis exponerent, risu digni essent Catoniano.

Nos vero Theologica gravitate, & dignitate servata, cum Concilio Florentino pronunciamus, nostra Sacramenta & continere gratiam, & eam suscipientibus digne conferre. Continere (inquam) non ut causa naturalis continet suum effectum, sed ut causa moralis. Crumena siquidem continere dicitur ca-

ptivi redemptionem, quoniam pecuniam continet: & Sacramenta, quæ continent sanguinem Christi, continere dicuntur gratiam, & remissionem peccatorum: & sicut crumena pecuniam administrans redemptionem confert; ita Sacramentum confert gratiam, pretium sanguinis applicans: & hæc est illa Sacramentorum virtus, quæ adeo multorum ingenia torfit. Virtus enim redemptionis in marsupio est, in quo pretium redemptionis servatur; & virtus Sacramentorum sanguis Christi est, qui in Sacramentis adhibetur.

Hinc denique postrema hujus disputationis conclusio manifestissime conficitur, Sacramenta vetera nullas prorsus causas fuisse gratiæ, atque salutis. Quæ quidem primum definita est in Concilio Florentino per hæc verba: Novæ legis septem sunt Sacramenta, quæ nullum differunt a Sacramentis antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant.

Tum etiam Apost. ad Galat. 4. Sacramenta veteris legis infirma vocat, & egena elementa. Si autem continerent pretium sanguinis Christi, gratiamque præstarent hominibus, egena utique, & infirma minime dicerentur.

Nec potest ab hoc Pauli testimonio excipi Circumcisio, de qua præcipua erat cum Galatis controversia, cujusque causa tota illius Epist. disputatio textitur.

Præterea, in Epist. ad Rom. Apostolus aperte docet, Circumcisionem acceptam, non in iustitiæ causam, sed in signum. Et accepit Abraham, inquit Apostolus, signaculum circumcisionis, signum iustitiæ fidei. Unde & Ambros. Epist. ad Constantium 77. quæ est libri noni postrema, id ipsum ex eo probat, quod Gen. 17. legitur: Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit in signum fœderis inter me, & vos: in signum, ait, non in causam.

Præterea, sacerdotium totum veteris legis, aut ministri ejusdem legis non fuerunt causa remissionis peccatorum, ut Apostolus ad Hebr. 9. monstrat. Ad sacerdotium autem veteris legis spectabat omnia Sacramenta etiam circumcisionis administrare. Sacramenta ergo veteris legis non erant causa gratiæ, ac remissionis peccatorum.

Præterea, ut Augustinus Epistola 19. ad Hieronymum ait, Si lex non justificabat, quanto magis illa, quæ significabat,

7. Conclusio

ificationis gratia præcepta sunt, circumcisio, & cætera quæ, revelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant. Adde huc Hieronymum in commentariis super Epistolam ad Galat. in illud capitis 5. Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. Circumcisio, inquit, idcirco utilis fuit iis qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quæ in opera vertentes, a salute extranei non fuerunt. Circumcisio vero tunc, ut cætera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servantibus spondebantur. Hæc Hieronymus.

Prætera ut Div. Thomas 3. parte, quæst. 62. art. 6. irrefragabiliter argumentatur: Si Sacramenta veteris legis erant causa gratiæ, aut id erat ratione sui, secluso merito Christi: & hoc non nisi Christus gratis mortuus esset, quod Apostolus ad Galat. 2. collegit: Vel erant causa virtute passionis Christi futuræ: quod affirmari non potest. Nam causa efficiens, sive instrumentalis seu principalis, semper præcedit effectum. Quare humanitas Christi, ejusque sanguis, priusquam in rerum natura essent, causæ finales esse poterant, causæ efficientes esse non poterant. Quamobrem Sacramenta veteris legis salutem, & gratiam in virtute passionis Christi efficere non valebant.

PARS QUINTA.

De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.

2. discrimen.

ID ergo (ut ad postremam relectionis partem nostra decurrat oratio) primum est, idemque præcipuum discrimen inter nova, & vetera Sacramenta, quod Concilium Florentinum aperte lucideque definit in hæc verba: Novæ legis septem Sacramenta multum a Sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam per passionem Christi dandam esse figurabant: hæc vero nostra & continent gratiam, & eam dignè suscipientibus conferunt. Et concilium Tridentin. sessione 7. de Sacramentis in communi, can. 2. Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cœremonia sunt aliæ, & alii ritus

externi, anathema sit. Quod autem sit inter utraque Sacramenta discrimen, declarat Trident. Concilium, can. 6. 7. & 8.

Alterum est, quod nova conferunt 2. discrimen gratiam aliquam adultis sine merito operantium; sed veteribus susceptis citra operantium meritum, nulla adultis gratia conferebatur.

Prior pars patet ex Concil. Trident. sess. 7. can. 8. Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta ex opere operato non conferre gratiam, anathema sit. Ufus etiam Sacramentorum veteris legis erat gratiæ meritorius, si a charitate proficeretur. Si ergo Sacramenta novæ legis non conferrent gratiam, nisi ratione usus meritorii, certe non plus essent causa gratiæ, quam legis antiquæ Sacramenta.

Item, si solus usus Sacramentorum novæ legis esset gratiæ meritorius, tunc per Sacramenta non plus applicaretur nobis sanguis Christi, quam per reliqua opera charitatis: quod est erroneum: nec in concilio Florentino definirentur Sacramenta novæ legis gratiam conferre, sicut alia opera charitatis. Esset enim ridicula definitio, nec in hoc differret a Sacramentis veteribus: Esset enim definitio falsa.

Posteriorem vero partem vel ex eo tenere convincimur, quod si Circumcisio, vel alia Sacramenta veteris legis conferrent aliquam gratiam citra meritum suscipientium, illa vere causa gratiæ & justificationis existerent, quod paulo ante argumentis certissimis refellebamus. Ratio autem hujus differentie est, quia meritum Christi nobis communicatur per sacramenta nova. Unde, præter id quod nos meremur suscipiendis sacramentis, aliqua nobis gratia datur ex merito Christi. At cum passio Domini causa esset finalis sacramentorum veteris legis, non operabatur quicquam nisi per actionem intendentis illam. finis enim non habet alium effectum præter effectum agentis, qui movetur ad finem. Inde ergo si adultus circumcidebatur, non majorem gratiam accipiebat ex circumcissione, quam per actum Fidei in Christum merebatur. Ad Rom. 3. Unus Deus justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

Tertium discrimen est, quod sacramenta novæ legis conferunt gratiam a tritis: sacramenta vero legis antiquæ, si a

3. discrimen.

si a non contritis accipiebantur, nihil efficiebant. Prior pars suadet, tum quia conferre, id insinuat, dare scilicet quod non habebas: Ostensum est autem nobis gratiam conferri per novæ legis sacramenta: Tum etiam, quia alias sacramenta nova non essent gratiæ causæ, sed augmenti ejusdem gratiæ.

Præterea Joan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua. Præstat ergo baptismus vitam spiritualementem etiam illi, qui antea non habebat. Et ad Ephes. 5. Mundans eam lavacro aquæ; & ad Tit. 3. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos. Item Leo Papa, epist. 56. decernit, parvulis per Baptismum remitti originale, adultis & originale & actuale. Et Joan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ergo per sacramentum absolutionis potest remitti mortale peccatum, etiam quod alias non erat remissum. Nam si effectus baptismi & absolutionis non est remittere culpam mortalem, sed poenam; ergo non conferunt hæc sacramenta gratiam. Siquidem effectus proprius eorum, hoc est, remissio pænæ, sine gratia conferri potest. Et ratio hujus est, quam sæpe resumpsimus, quod meritum Christi applicatur nobis per sacramenta nova. Quare sine nostro proprio merito, per meritum Christi applicatum justificabimur.

Hinc vero posterior pars confirmatur. Quia enim in sacramentis veteris legis non erat aliud meritum nisi Fidei: ex fide quippe erat tota justitia: idcirco sicut non dabatur plus gratiæ, quam fides mereretur, ita nec gratia conferebatur nisi habenti dispositionem: quæ alioqui ipsa per se esset idonea ad remissionem peccatorum: quam dispositionem, contritionem appellamus.

4. discrimen.

Quartum discrimen, quod per sacramentum baptismi remittitur tota pœna, & per alia sacramenta novæ legis aliqua saltem pars pœnæ sine merito proprio, ratione ipsius Sacramenti: sed per sacramenta veteris legis pœna peccatis debita non remittebatur, nisi pro quantitate Fidei, & meriti accipientis illa sacramenta. Hujus vero differentię eadem quoque ratio est. Applicatur enim nobis satisfactio Christi per baptismum ad pœnæ remissionem: sed per circumcisionem non applicabatur, nisi propria circumci-

si satisfactio, & meritum. Et hinc etiam sumitur argumentum pro tertio discrimine. Nam quemadmodum ex eo quod applicatur nobis satisfactio Christi per baptismum, remittitur pœna citra nostrum opus; ita ex eo quod applicatur nobis meritum Christi, remittitur culpa non ponentibus obicem.

Quintum discrimen: Sacramentum novæ legis, a quocunque etiam infideli conficiatur & administretur, justificat; Sacramentum vero antiquum, siue naturæ, siue scripturæ, non justificabat parvulos, nisi a fidei administraretur. Verbi gratia Filii Ismael non justificabantur, quamvis parentes circumciderent eos ad imitationem Abraham. Et ideo parvuli dicebantur salvari in fide parentum. Nisi enim exterius sacramentum esset protestatio Fidei interioris in Salvatore, non remittebatur peccatum parvulo. Cujus rei argumentum est, quia vetera sacramenta remittebant parvulis originale ex pacto misericordiæ divinæ, non ex justitia. Pactum autem & conventio erat, ut sacramentis protestantibus fidem Salvatoris homines salvarentur. Signum enim accepit Abraham circumcisionis, signaculum justitię Fidei. Circumcidetur in vobis omne masculinum, ut sit in signum fœderis inter me, & vos. At sacramenta novæ legis conferunt gratiam ex justitia, & merito Christi. Unde etiam si paganus sit, qui baptizat, dummodo applicet meritum Christi, conficiens verum sacramentum, siue credat, siue non credat, justificat iusipientem. Et propterea vocat Apostolus sacramenta vetera, infirma & egena elementa, quia ratione sui nihil efficiebant, sed solum ratione fidei vel propriæ, vel alienæ, a qua proficiscebantur. Nec id vacat in præsentia discutere, an parentes ministrantes sacramenta parvulis oportet esse in gratia, ut pueri justificarentur: An satis esset protestatio Fidei quamlibet mortuæ. Utraque enim pars suos habet assertores. Sed illa tamen, ut pia magis, ita quoque probabilior est, quæ tenet, in fide parentum salvari parvulos, siue illa fides viva esset, seu esset mortua.

Rom. 4.
Gen. 9.

Sextum discrimen, quod sacramentorum novæ legis Christus Dominus fuit auctor proximus & immediatus: at sacramenta vetera per Angelos & Moysen mediatores a Deo sunt condita

6. discrimen.

data. Atque illud quidem in concil. Trident. sess. 7. de sacramentis in communi can. 1. definitur his verbis: Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, anathema sit. Et videtur suaderi ex eo, quod apud Joan. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Sacramenta igitur antiquæ legis, umbræ scilicet, & figuræ gratiæ, & veritatis per Christum efficiendæ, a Moyse sunt instituta; at sacramenta gratiæ & veritatis ab eo sunt condita, per quem gratia & veritas facta est.

Item 1. Corinth. 1. Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Ubi beatus Apostolus ex eo colligit, non alterius, quam Christi nomine, & auctoritate baptismum conferri posse, quod sola mors Christi, quæ per sacramentum applicatur, idonea esse potuit ad remissionem peccatorum. Atque ex consequenti solius Christi erat baptismum condere, cui vim sui sanguinis applicaret. Sic enim explicatur hic locus a Cypriano in sermone, quem paulo ante citavimus: Proprie omnipotentia Dei sibi retinet hunc effectum, scilicet remissionis peccatorum. Nec enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce Domini, cujus virtus omnia peragit sacramenta, sine quo signo nulla consecratio meretur effectum.

Idem quoque Augustinus tractat. 5. in Joannem. Poruit autem Dominus noster Jesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret baptismi translato in servum, quantam vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo, servum ponere spem in servo. Idemque clamabat Apostolus, cum videret homines volentes ponere spem in se ipso: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?

Item 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Dei, & dispensatores mysteriorum ejus: non conditores, inquit, sed dispensatores.

Præterea, D. Ambrosius lib. 4. de

Sacrament. capit. 4. Auctor sacramentorum, ait, quis est, nisi Dominus Jesus? De cælo ista sacramenta venerunt.

Cyprianus etiam, sermone de ablutione pedum, quantum equidem intelligo, idem tradit, summum ipsum sacerdotem Christum suorum sacramentorum fuisse institutorem, & auctorem.

Præterea, quia alias posset Ecclesia sacramenta, quæ instituisset, abolere, aliaque rursus inducere: atque ex consequenti Christianam religionem, quæ sacramentis maxime constat, invertere atque innovare.

Præterea, hæreticus est, qui de sacramentis novæ legis aliter sentit, quam Romana tenet Ecclesia, ut cap. Ad abolendam, extra. de hæreticis, dicitur. Sed nisi essent ex revelatione tradita a Christo, non esset hæresis ea negare: cum fides circa ea sola versetur, quæ ex Christi traditione Apostolis accepta ad nos usque pervenerunt. At re vera quod universa tenet tenuitque semper Ecclesia, nec conciliis institutum est, non nisi ad eas traditiones pertinere potest, quas ex divina revelatione verbo tenus ab Apostolis accepimus. Ita ait August. 4. lib. de baptismo, cap. 24. Maxime cum sacramenta novæ legis gratiam conferant, quam, sicut & gloriam conferre, solius Domini est, & Christi sui, qui pretium sui sanguinis, quibus maluit signis, applicuit. Sed sacramenta vetera, quoniam signa vacua erant, per homines medios institui commode potuere.

Ultimum discrimen est, quod sacramenta nostra aperiunt januam regni cælorum, quam aperire vetera nequiverunt. Quod eleganter tradit Innocentius cap. Majoris, extra. de baptismo. Nam ut Apostolus docet ad Hebr. 9. nondum erat propalata sanctorum via, quousque sacerdos Christus ingressus est viam novam, & introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.

Quia igitur agnus occisus dignus est habitus, qui aperiret librum, & solveret septem signacula ejus, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo, fecitque nos Deo nostro regnum & sacerdotes: sanguis autem communicatur nobis per sacramenta nova, non item per vetera: conficitur utique, sacramenta hæc nostra (quod illa minime faciebant) regnum nobis aperire cælorum.

Argumenta vero, quibus priori loco Ref. ar- sua-

gu. pro
neg. po-
fitis in
princip.
par. 4.

Matth. 16.

Satisfac.
obj. pro
par. affi.
positis
in princ.
part. 4.

suadere nitebamur, ejusmodi effecta, quæ sacramentis novæ legis tribuuntur, a nulla re corporea proficisci, ostendimus retro esse vanissima. Interest enim nihil ad præsentem disputationem, an sacramenta illam qualitatem efficiant. Quod si interesset id a Theologo disputari, facillime solvitur. Nam solus Deus producit illam qualitatem, si de productione loquamur ad modum agentis naturalis. Sed si de eadem qualitate, quatenus gratus nos reddit Deo, sermonem facimus (sic enim ad mores, & morales causas comparatur) habet præter Deum causas instrumentales, humanitatem Christi, sanguinem, sacramenta, sacramentorumque ministros. Nam quod Sancti negant, sacerdotes dare Spiritum sanctum, habet intelligi per auctoritatem, non per ministerium; de consecr. dist. 4. cap. Aliud est, & c. Commmodo. Illud vero Hieronymi contra illos sacerdotes dicitur, qui pro suo arbitratu potestatem solvendi, ligandique sibi arrogabant: cum tamen clavis scientiæ clavem potentiæ debeat antecedere. Ambrosius vero asserit, nullam causam mediam effectum justificationis attingere, quoniam gratia a solo Deo produci potest, qui solus dat gratiam, & gloriam.

Ad primum autem eorum, quæ obiciebantur, ut omnia sacramenta sanctificationis, & gratiæ esse causa probarentur, respondeo, non opus esse, Sacramentum quodcumque sic esse practicum signum, ut vere efficiat sanctitatem: sed sat est, ut practica a nobis nuncupentur, quod Deus in illorum signorum applicatione, usuque sanctificet: id enim commune est omnibus sacramentis. Vel distinguenda est duplex sanctitas, altera legalis, altera spiri-

tualis: Utriusque enim Apostolus ad Hebræos nono meminit. Omnia igitur sacramenta efficiunt aliquam sanctitatem, & munditiam, vel legalem ut vetera, vel spirituales ut nova. Vide 1. 2. q. 103. art. 2.

Et eadem facilitate reliqua dilues, præter Augustini testimonium ex libro secundo de nupt. & concup. quod sine dubio pro nobis facit, si fide, qua oportet, referatur. Legit enim Erasmus, nec aliter commode potest, in hunc modum: Ex quo instituta est Circumcisio in populo Dei, quæ erat tunc signaculum justitiæ fidei, ad significationem purgationis, valebat magnis, & parvulis originalis, veterisque peccati. Quod si Beda, aut quisquam etiam alius dixerit, Circumcisionem eandem peccati curationem præstitisse, quam baptismus; id sane interpretandum est, sensusque potius sequendus, quam verba, quæ nos plura, quam erat in voto, fecimus; sed non plura fortassis, quam opus erat, ad argumenti varii, atque perplexi expositionem. Quo quidem explicando non usque adeo sumus arrogantes, ut ne vereamur ex his, quæ tam multa diximus, quædam ut falsa reprehendi forsitan jure posse: alia, vera licet, pro rei tamen ipsius, vestraque omnium dignitate tractari potuisse tum accuratius, tum elegantius. At concedendum nonnihil occupationibus, erratisque nostris interim conivendum, ut vestra humanitate studia nostra sublevata recreentur. Quæ videlicet omnia vestris obsequiis addiximus, discipulorum nostrorum commoditatibus adjudicavimus, Servatoris Jesu Christi gloriæ, atque honori consecravimus in secula sempiterna. Dixi. Deo gratias.

RELECTIO DE POENITENTIAE SACRAMENTO

THEMA RELECTIONIS.

Nisi Poenitentiam habueritis, omnes peribitis. Lucæ 13.

PROOEMIUM.

Docum hodierna mihi Disputatione tractandum, Viri Gravissimi, qui de summa facie (quod ajunt) spectaverit, apertiore fortasse existimabit, quam ut nostram in explicando diligentiam desideret, aut laborem. Qui vero introspicere curiosius velit, comperiet sane, multas in profundo veritates delitescere, plusque habere in recessu, quam in fronte promittit. Nisi Poenitentiam (inquit apud Lucam Dominus) habueritis, omnes peribitis. Qui quidem locus questionem licet simplicem continere videatur, multiplicem tamen differendi materiam subministrat. Nam cum duplex in poenitentiae nomine significatio sit, & virtutis, & sacramenti, mox animadvertitur, Disputationem meam in duas esse partes dividendam, quarum altera versetur circa poenitentiae virtutem, altera circa poenitentiae sacramentum. Hæc enim tractandi forma, atque partitio a Magistro Sententiarum dist. 14. primum accepta, universis deinde Theologis usurpata est. Cumque de utroque partitionis membro infinitas propemodum questiones auctores Scholastici persequantur; at ego sex mihi præcipuas ex intimis hujus loci visceribus eruendas putavi, quibus omnino expositis, nihil esse video, quod amplius ad thematis intelligentiam desideretur.

Ac principio statim controversia illa veniet in medium, quæ fundamentum est cæterarum: An poenitentia sit dolor de peccatis, qua ratione contra Deum fuere commissæ. E vestigio sequetur altera: Sitne poenitentia virtus. Suc-

cedet suo ordine tertia: An sine poenitentiae virtute salus peccantibus esse possit. Quarto loco id quæremus: An sit de poenitentiae virtute peculiare præceptum. Quinto in dubium vocabitur: Num etiam poenitentia sacramentum sit ad salutem necessarium. Postremo: An hoc idem sacramentum Evangelico jure præceptum sit. Has controversias tantisper dum definire contendo, vos Viros Ornatissimos, nostræ consultationis & auditores, & iudices, quæso, diligenter attendite.

PARS PRIMA.

De Definitione Poenitentiae.

Princeps igitur Quæstio ea erat: An Poenitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissæ.

I. Quæst. princip.

Ubi investigare compellimur, quidnam poenitentia sit, quidque sua definitione, & natura contineat: id quod in hac materia difficillimum est, egetque disquisitione non parva. Et quamvis controversiæ omnes sine discrimine apud Scholasticos soleant in utramque partem disceptari, ego tamen hanc primam (quoad per adversarios licebit) sine argumentis ultro citroque jactatis, exponere cupio: quod (nisi me mea fallit opinio) res alioqui explicatu difficilis, hoc servato tenore, facilius explanabitur.

Poenitentiam ergo definituris, ut a facillimis ordiamur, tenenda primum est ipsius vocis origo. Nam sine hujusmodi notione rem, de qua differimus, probe tenere non possumus. Poenitentiam itaque a poena derivari, nemo est qui possit ambigere. Poena autem vindicta quædam est præterita culpe. Unde & præci auctores verbum, Poe-

Vocis Poenitentia, quæ origo, & notio.

Relect. de Pœnit. Pars I. De definitione Pœnitentia. 495

Pœnio, pro eo, quod, punio, usurpare. Sed & cum rerum male gestarum, quasi vindicante natura, ipsi intra nos de nobis supplicium sumimus, tum pœnitere proprie dicimur. Pœnitentiæ autem vocabulum tametsi latius pateat, usu tamen doctissimorum in bonam partem deflecti solet, ut non nisi quæ iuste pro culpis assumitur, Pœnitentia nuncupetur.

Iustæ autem vindictæ duo sunt genera; alterum publicum, in quo alius est reus, alius iudex, accusator, & testis: alterum privatum, in quo & reus, & vindicationis administer idem est. In illo aliena culpa vindicatur; in hoc propria. Illa vindicta involuntaria patienti est; hæc contra voluntaria. Pœnitentiæ igitur nomen non quamlibet culpæ vindictam, sed illam voluntariam designat, qua reus ipse sponte pœnas eligit, ut in proprias culpas animadvertat. D. August. (sive quis alius ejus operis fuit author) in lib. de vera, & falsa Pœnit. cap. 19. Pœnitere, inquit, est pœnam tenere, ut semper puniat in se ulciscendo, quod commisit peccando. Et cap. 8. Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, voluntarie punientis in se, quod commississe se dolet. Quo & D. Ambrosius videtur alluisse, super Psal. 27. concione 1. dicens: Plena est definitio pœnitentiæ, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua, velut quodam quotidiani sermonis flagello castiget, & commissa sibi flagitia condemnet. Literæ quoque sacræ passim admonent Pœnitentiam agere: ad quam profecto non exhortarentur, nisi spontanea esset; nec pœnitentiam ab alio inflictam, agendam esse monerent, sed potius patiendam. Quod nostro in themate etiam intelligitur, si verba diligentius expendantur: Nisi pœnitentiam habueritis. Id autem habere dicimur, quod in nostra potestate est, ut D. Thomas annotavit 1. p. quæst. 38. art. 1.

At vero, cum nemo in malum aspiciens operetur, ut Dionys. 4. cap. de div. nom. scite tradit; qui volens, prudensque pœnam eligit, eum alicujus boni gratia, tanquam finem sibi præstituat, hoc facere necessum est.

Finis autem primus iustæ vindictæ is habetur, ut qui læsus per culpam est, ei per pœnam satisfiat. Eatenus quippe iudex nocentem plectit, quatenus opus esse censet, ut injuriæ & priva-

tæ, & publicæ faciat satis. Sic igitur & pœnitens ob eam causam vindicat culpam, quam admisit, ut Deo, quem offendit, debitam satisfactionem impendat.

Sed enim per offensam culpæ, non solum iustitia legislatoris, sed & amicitia violatur: quapropter alter finis pœnitentis est placare Deum, quem offenderit, eumque sic conciliare. Inde enim vindictam, compensationemque delicti oportuit in pœnitente ultroneam esse, quoniam oportebat amicam esse. Nam neque apud homines redintegratur amor per coactam satisfactionem offendentis.

Cum autem amicus pœnis amici non delectetur, & alioqui etiam Aristotele autore, pœnæ medicamenta sint, quæ, velut per contrarium dolorem, morbum pellunt e voluptate progenitum; tertius pœnitentiæ finis est salus animi. Dolet namque pœnitens, lacrymatur, & gemit, ut per hujusmodi quasi antidotum, morbo spirituali medeatur, ut D. Thomas tertia parte, quæstione 90. art. 3. docuit: & D. Augustinus tract. in Psal. 57. Sed & D. Hieronymus in caput septimum Ecclesiast. inquit: Novit hirundo pullos de succo oculare chelidonis, & dictamnium capræ appetunt vulneratæ; cur nos ignoremus medicinam Pœnitentiæ propositam esse peccantibus? Eandem quoque sententiam eisdem fere verbis Tertullianus dixit in libro de pœnitentia. Et Chrysostomus homilia septima ad populum Antiochenum, Iudices, inquit, cum latrones ceperint, ac sacrilegos, non quomodo ipsos meliores reddant considerant, sed quomodo ab ipsis peccatorum pœnas exigant: Deus autem contra, quum aliquem ceperit peccatorem, non considerat quomodo supplicium sumat, sed quomodo ipsum corrigat. Itaque & iudex pariter, & medicus, &c. D. Paulus denique 2. ad Cor. 7. Tristitia, ait, quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem operatur. Quamobrem pœnitentiæ iudicium, ut amicum, ita quoque salutare est, & plusquam vindicativum, cujus scilicet finis, non tam vindicta, quam vindicta salutaris est.

Igitur (ut quæ tam multis diximus, in brevem summam redigamus) pœnitentia dolor de peccatis est, alias & in beatis esset, nec esset juxta nomen suum pœna: & dolor est sponte pro

Pœnitentia
quid? De
pœnit. d. 3.
c. Pœnitentia
est.

Finis pœnitentis
triplex.

peccatis assumptus, ut sit vindicta culparum voluntaria, nec vindicta solum satisfactoria, sed etiam amica & salutaris. Ac poterant hæc apud omnes inconvulsa ratione consistere, nisi ab iis, qui linguarum eruditione, proprioque sensu jactantur (vana licet fiducia) quaterentur.

Object. ex Objicit tamen nobis Lutherus apud **Luthero, & Roffens. artic. 5.** imo & Erasmus in **Erasmio.** annotationibus super tertium Matth. caput, quod apud Græcos μετανοια non pœna aut dolor est, sed resipiscencia, & μετανοειν resipiscere. At ubi interpretes novi testamenti usurpat Pœnitentia vocabulum, Græco in fonte μετανοια est: ubi pœnitentiam agite, Græca lectio habet, μετανοείτε: non ergo in usu Scripturæ sacræ pœnitentia dolor aut pœna est, sed mutatio consilii & mentis, & pœnitere, sapere post erratum, instituereque animum ad videndum recte. Scilicet hoc irrefragibili argumento in illam hæresim incidere Germani, ut crederent, veram pœnitentiam nihil aliud esse, quam novam vitam. Juxta quod Div. Ambrosius apud Magistrum 14. dist. ait, veram pœnitentiam esse cessare a peccato.

Responsio. Hinc vero nos paucis extricare possemus, si veteris interpretis, & Christianorum omnium Latine loquentium autoritate contenti, Latini nominis notionem & originem sequeremur, quæ satis (ut arbitror) ante nobis explicata est. Quin etiam, si rerum ordo fuerit diligenter inspectus, resipiscencia atque tristitia usque adeo sibi vicissim hærent, ut si alteram tollas, utramque necesse sit esse sublatam. Et enim si sapias, protinus incipit displicere, quod placuit. Imo, si erratum tuum semel intelligis, tu ipse incipis tibi illico displicere. Cum vero quicquam displicet, quod placebat, id quemadmodum, quo tempore placuit, delectabat, ita necesse est contristare, dum displicet. Ac ne hunc quidem resipiscencie tristitiæque nexum arcanæ literæ tacuerunt. Gen. 6. Videns Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, pœnituit eum, quod hominem fecisset, & tactus dolore cordis intrinsecus. En post pœnitentiam dolor cordis apponitur. Et Hierem. 31. Postquam convertisti me, egi Pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussimur meum. In quæ verba D. Hie-

ronymus, Dolentis, inquit, & plangentis, & super errore pristino plorantis indicium est, ut femur manu percutiat, & stultum se ante fuisse fateatur. Dolor itaque comes individuus est resipiscencie.

Quod si Latine vocis nullam rationem haberemus, si rerum item consequentiam & ordinem negligeremus, etiamnum Luthero, Erasmoque ostenderemus, Græcam μετανοιας vocem pœnam quoque, ac vindictam designare. Cujus rei testimonia si quis a nobis requireret, nihil esset profecto, quod tam facile expedire possemus, nisi ad alia properaret oratio. Certe Paulum 2. ad Corinth. 7. pro pœnitentia μετανοιαν usurpasse, vel protervus inficiari non poterit. Habent enim Græca in hunc modum: ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετανοίαν ἢ σωτηρίαν ἀμεταμέληται κατεργάζεται, hoc est, quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem non pœnitendam operatur. Quo loco si resipiscenciam veritas, sententiam in Apostolo falsam efficies: non enim tristitia resipiscenciam operatur, sed e diverso resipiscencia tristitiam: at tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam, hoc est, voluntariam pœnam vindictamque culparum. Noster item Ausonius loquentem pœnitentiam inducens, inquit.

Sum Dea, quæ facti, non factique
exigo pœnas,
Nempe ut pœniteat, sic Metanœa
vocator.

Non igitur, sive Latine Pœnitentia, sive Græce metanœa, novam solummodo vitam, sed & veteris odium vindictamque significat.

Sed ais: si verbum verbo reddas μετανοια mutatio cogitationis & mentis est, sive transmentatio, si in hunc modum loqui Latina consuetudo permetteret: fateor equidem. At mentis mutatio esse non potest, nisi mens divertat a malo, contraque accedat ad bonum. Quod quia non fit gressibus corporis, sed affectibus animi, veterem vitam animus aversetur oportet, cum elegit novam: sic enim animi mutationem recta Philosophia interpretatur, quam si haberent Lutherani, nihil ab illis præterea exigeremus, si modo haberent eam, non quam sibi fingunt ipsi, sed quam & vere & graphice describit D. Ambrosius, 2. lib. de

Quid de
voce με-
τανοίας
sentien-
dum.

In Epigr.
in occasio-
nis statuâ.

de pœnitentia cap. 10. inquit: Facilius inveni, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi copulæ conjugalis usus? Renuntiandum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum, quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus; vivendum ita, ut vitali huic moriamur usui. Seipsum sibi homo abneget, & totus mutetur: sicut quemdam adolescentem fabulæ ferunt post amores meretricios peregre profectum, & amore abolito regressum, veteri postea occurrisse dilectæ, quæ ubi non interpellatam mirata, putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit, ego sum, responderit ille, sed ego non sum ego. Hanc mihi cogitationem, atque animi transformationem si præstiteris, jam ego de nomine nihil moror: illa revera pœnitentia est, de qua nos in præsentia disputamus.

de pœnit. d.
x. c. Sūt qui.

Utrum ad
rationem
pœnitent.
præter de-
testationē
vitæ vete-
ris neces-
sario re-
quiratur
proposit.
vitæ novæ.

Sententia
modern.

Maj. in 4. d.
14. q. 1. &
Almai. 1b.

Sententia
veter. &
commun.

Sed illud tamen Catholici quidam, contrario penitus sensu, atque ratione, in dubium vocant; an ad veram pœnitentiam, præter dolorem de peccato præterito, propositum exigatur deinceps futura vitandi, ita ut quemadmodum penitentem vitam veterem detestari, sic & novam animo concipere, ac proponere, necessum sit.

Et quidem juniores nonnulli existimant, hoc propositum non esse in pœnitentia necessarium. Tum quoniam, ut vox ipsa præ se fert, pœnitentia culpas præteritas respicit, non prospicit futuras: quod & D. Thomas animadvertit, 4. distinctione decimasextima, questione prima, articulo secundo, questione quarta, ubi asserit, pœnitentiæ proprium objectum esse peccatum commissum: quare, ait, secundum suam speciem respicit tantum peccatum præteritum: tum etiam quoniam ventura mala cavere, prudentiæ actus est, non pœnitentiæ. Non igitur animus futura vitandi ad veram pœnitentiam necessarius est.

Nos vero, recentem hanc Theologiam paulisper faceſsat rogemus, & Disputationis nostræ perturbatricem exoremus, ut ſileat, veterumque auctorum sententiam amplectentes, intelligamus, mutationem mentis, quam nomen Græcum designare certum est, in

pœnitentia quoque Latina voce comprehendendi. Nisi enim mutetur totus (ut paulo ante referebamus ex D. Ambrosio) vere pœnitens esse non potest: at hæc pœnitentis mutatio in eo sita est, si non vitam modo priorem respuat, sed & novam animo complectatur, seque informet, atque animet ad recte, justeque vivendum. Sit ergo (ut a more Scholastico non discedamus) prima Conclusio.

In pœnitente semper hæc duo conjuncta sunt, detestatio vitæ veteris, & propositum vitæ novæ. Hanc Magister Sententiarum distinct. 14. & 15. tenet, & Albertus 14. distinct. art. 11. Durandus distinct. 17. quæst. 2. art. 2. & Alexand. 4. par. quæst. 69. membr. 9. & Adrian. quodlib. 5. art. 3. Cajetan. in Addition. 3. par. quæst. 1. art. 1. & D. Thomas 3. par. quæst. 85. art. 3. & 86. art. 2. & 3. cont. gent. cap. 158. & 4. cont. gent. cap. 72. Quæ quidem probatur ex Apostolo ad Ephesios quarto, Deponite (inquit) vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, &c. Ergo non satis est veterem exuere, nisi novus homo induatur, quod certe voluntate fit, non manibus corporis.

Hoc præterea insinuat Gen. sexto: Pœnituit enim, quod hominem fecisset, præcavens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, &c. Ambo igitur illa in eo, quem vere pœnitet, reperiuntur.

Ezechiel. item 18. Si autem (inquit) impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & custodierit omnia præcepta mea, omnium iniquitatum ejus non recordabor. Custodire autem omnia præcepta, ad animi propositum sine dubio referendum est, quoniam non omnia simul præcepta custodienda occurrunt, cum homo pœnitentiam agit. Utrumque pœnitens simul præstat, & quod dolet de omnibus peccatis suis, & quod omnia præcepta custodire proponit. Et infra eodem capite: Convertimini (ait) & agite pœnitentiam: Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, & facite vobis cor novum, & spiritum novum, &c. Quod est novam vitam & animo concipere, & velle.

Præterea (ut recte Div. Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap.

1. Concl.

17. ratiocinatur) non solum petitur a peccatore, ut gemit, sed etiam ut convertatur. Convertimini, inquit Propheta Ezechiel, & agite penitentiam, &c. & Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, &c. Conversio autem ad bonum est: non ergo satis est malam vitam antecedentem averfari, nisi ad bonum penitens animo convertatur.

Id insuper annotavit Divus Ambrosius in illud secundæ ad Corinthios septimo. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam operatur in vobis sollicitudinem & desiderium: desiderat enim (inquit) reformari, qui per peccatum scit se factum esse deformem.

David quoque in Psal. 50. postquam veniam petivit, inquit: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, &c. Cor mundum (ait) crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis.

Præterea, primum, quod ab eo, qui fecit injuriam, postulamus, est hujusmodi propositum. Cum ergo finis proprius penitentiae sit emendare Deo injuriam, certe vere penitens omnia exhibet, per quæ injuria compensatur. Inter hæc autem (ut diximus) illud unum est, ut homo habeat animum alias deinceps injurias non faciendi.

Ad hæc, quemadmodum parentes, cum liberos puniunt, emendationem, propositumque melioris vitæ in futurum ab illis per penas extorquent; ita & hoc a nobis vel maxime Deus exigit in hac vindicta voluntaria, ut velimus in melius corrigere, quæ peccavimus.

Præterea, in omni motu non est recessus a termino aliquo, sine accessu ad oppositum; Ergo nec averfio a peccato erit sine conversione ad justitiam. Quare sicut penitens detestatur vitam injustam antecedentem, ita voluntate complectitur futuram justam consequentem.

Præterea, vera penitentia non est sine actu charitatis, ut mox definiemus; sed per actum charitatis volumus Deo in omnibus placere, & in nullis displicere: igitur animus in futurum bene vivendi vere penitenti, qui ad Deum convertitur, deesse non potest. Quod & nunc in Concilio Tridentino sessione sexta, capite quinto, & sexto definitur, & in Concilio Florentino fuerat

ante declaratum, videlicet ad contritionem (quæ penitentiae primus actus est) pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Nec potest dici, Concilium loqui de proposito implicito. Pari enim ratione statueret, ad contritionem cordis spectare propositum jejunandi tempore quadragesimæ: præterquam quod vana esset talis terminatio, & explicatio contritionis, si de implicito proposito intelligeretur. Et simili quoque ratione interpretaremur, ad contritionem cordis pertinere, implicite dolere de peccato commisso.

Secunda conclusio: Hujusmodi propositum est de ratione penitentiae. Hanc tenet D. Thomas expresse, & eam persuadere nititur tertia parte, questione 90. art. 4. & 4. contra gentes cap. 27. quia actus morales ex fine recipiunt speciem. At finis penitentiae, & doloris de peccato est nova vita: ergo illum finem intendere est de ratione penitentiae. Quemadmodum enim expulsio dispositionis contrariæ suapte natura paratur ad convenientem formam inducendam, & propulsio humoris corrupti ab arte naturaque instituitur, ut nova sanitatis forma proveniat: ita & peccata antecedentia destruere, atque averfari, ad vitam novam instituendam ordinatur.

Præterea, ad penitentiam id potissimum pertinet, ut Deo veteris vitæ compensatio fiat. Id autem vel maxime a nobis Deus exigit pro compensando delicto veteri, ut ei deinceps placere velimus, juste, recteque vivendo: Id igitur est de ratione penitentiae.

Hoc item probat Magister Sententiarum, dist. 14. ex definitione penitentiae, quam nobis D. D. Ambrosius, & Gregorius tradidere in hanc formam: Penitentia est, præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere, De Penitentia, dist. 3. cap. Penitentia, & cap. Penitentiam.

Nec ego aliud intelligo Florentinum Concilium indicare voluisse, cum astringit, ad contritionem cordis pertinere, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero.

Ad argumentum vero in contrarium respondet Divus Thomas dist. 14. questione 1. articulo 1. questione 6. ad 4. quod quamvis ad penitentiam juxta

2. Concl.

ho. 34. ejus initium: In æstivum tempus.

Resp. ad arg. modernor.

pri-

primam nominis originem, non pertineat respectus ad futurum: at quatenus habet pro fine præcipuo, emendare Deo culpam commissam, & illi pro ea satisfacere, huiusmodi propositum est de ratione pœnitentiæ, nec sine illo Deus aut placatur, aut conciliatur, cum id (quod sæpe jam diximus) a nobis maxime requirat.

Utrum dolor, seu detestatio peccati sit de ratione pœnitentiæ, quatenus peccatum est contra Deum.

Hæc de priore definitionis particula satis sunt dicta. Nunc circa posteriorem ea quæstio est a nobis pertractanda; an dolor, detestatioque peccati, quia est contra Deum, sit de ratione pœnitentiæ. Cui breviter quæstioni eodem omnes ore respondent, id de ratione pœnitentiæ esse. Divus Thomas tertia parte, quæstione octogesima sexta, articulo tertio.

Quippe si quem peccata contristant, vel quod turpia sunt, vel quod infamix notam inulserunt, aut aliud damnum dedere peccanti; huius dolor idoneus non est nec delicto adversus Deum commissio pensando, nec infenso Deo placando, & conciliando. Nam ne homo quidem iustus placaretur, cum is, qui læsit, nullam ipsius haberet in dolore rationem, nec redintegraretur amicitia, dum qui eam violavit, iacturam propriam sentit, non amici offensionem, 2. ad Corinth. 7. Gaudeo, non quia contristati estis; sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum: quæ enim secundum Deum tristitia est, &c. Tristatur, inquit D. Ambrosius, secundum Deum, quia dolet, quod fecit, quod odit Deus. Idem docet D. Chrysostomus homilia decimaquinta in hanc secundam epistolam, sed expressius homilia quarta in eandem.

Item nisi hac ratione, & fine peccator pœnitentiam ageret, ad Deum minime per suam pœnitentiam converteretur, cum tamen Christiani pœnitentem, & conversum ad Deum, eundem prorsus intelligimus. Quoniam & arcane literæ pœnitentiam sine peccatoris ad Deum conversione penitus ignorant. Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, &c. Ezech. 18. Convertimini, & agite pœnitentiam. Esai. 55. Derelinquat impius viam suam, & revertatur ad Dominum. Et Psalm. 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Ubique igitur ratio, finisque pœnitentiæ Deus ipse describitur.

Sed existit hoc loco quæstio non parva, an illa ratio formalis, & motiva pœnitentiæ sine dilectione possit haberi. Quod in hanc formam alii querunt, an in Pœnitentiæ finitione oporteat contineri, quod sit dolor de peccatis, quia sunt contra Deum super omnia dilectum.

Et suadet non oportere, quia dilectio est actus sufficiens ad remissionem peccatorum: quare si semper cum pœnitentia interveniret, aut neutra esset idonea, aut altera superflua.

Deinde: si actus charitatis necessario in peccatoris conversione inveniretur, tunc charitas diceretur secunda tabula post naufragium potius, quam pœnitentia; quod tamen inauditum est.

Præterea, puer fugit ignem, tanquam malum, etiam si oppositum bonum actu non velit: ergo & homo potest fugere peccata, quamvis Deum actu non amet.

Quarto, quia si dilectio esset pœnitentiæ conjuncta, dilectio pœnitentiam antecederet, quoniam attingit finem, rationemque formalem pœnitentiæ: at consequens est falsum, ut videtur. Primo, quia contritio præcedit gratiam habitualement, cum sit ejus dispositio: ergo & charitatem, quia gratia prior est charitate, ad quam se habet gratia, ut anima ad potentias suas. Nam dat gratia esse, & vivere, charitas operationem. Secundo, quia si dilectio contritionem præcederet, jam prima pœnitentis contritio esset meritoria, cum a charitate proficisceretur, referreturque ab eadem charitate in Deum super omnia dilectum. At contritio prima meritoria esse non potest, quia vel meretur gratiam, vel gloriam. Non gratiam, quia prima gratia sub merito non cadit; gratiam vero simul fieri & augeri impossibile est. Quare prima contritio nec primam gratiam, nec augmentum ejus promeretur: sed ne gloriam quidem; quia vel meretur gloriam, quæ respondet primæ gratiæ, puta ut quatuor, si gratia prima erat ut quatuor, vel meretur augmentum illius gloriæ. Si primum, jam gloria, quæ respondet primæ gratiæ, non daretur gratis, contra Apostolum ad Roman. 6. iniquentem: Gratia Dei vita æterna: & contra rationem, quæ dicat, gratiam nihil aliud esse, quam acceptionem ad gloriam. Unde si quis accepit gratiam primam sine meritis: ergo & ac-

Utrum de ratione pœnitent. sit detestatio peccati, quatenus est contra Deum super omnia dilectum.

Object.

ceptatus est ad gloriam correspondentem sine meritis. Augmentum vero gloriæ, si prima contritio mereatur, pariter quoque & augmentum gratiæ, quod jam reprobatur est. Denique consequentiæ falsitas ostenditur ex D. Thoma 4. d. 14. q. 1. a. 2. q. 1. cujus verba sunt: Quandoque aliquis fugit malum propter desiderium boni, quandoque autem e diverso: & hic motus est frequentior in reversione peccatoris ad Deum per penitentiam: unde penitentia est prior Charitate; & cum motus amoris penitentiam præcedit, non est amor Charitatis, quia Charitas amissa non recuperatur, nisi per actum Penitentiae virtutis. Hactenus ille.

In contrarium est, quod omnis dolor in amore fundatur, eo enim quod aliquid amamus, de ejus amissione dolemus.

1. Conc.

Hinc fit prima propositio: Primus actus Penitentiae nunquam est sine actu Charitatis. Magist. dist. 15. 4. item Gratianus de Pœnit. d. 3. c. ult. & cap. Fugerat. & dist. 2. cap. Charitas est. Et D. Thomas 1. 2. q. 113. ar. 4. ad 1. & ar. 5. & de veritate, qu. 28. ar. 4. Durandus d. 17. 4. q. 1. & 4. Capreol. distinct. 14. quæst. 2. & Gabriel. eadem dist. & quæst. contra Palud. dist. 14. quæst. 3.

Primum probatur hæc Conclusio testimonio D. Augustini 14. de civi. Dei, cap. ultimo, ubi asserit, neminem pertinere ad Civitatem Dei, nisi per amorem Dei, usque ad contemptum sui: Sed omnem vere penitentem ad Dei civitatem pertinere, nemini dubium est: Ergo &c. Et lib. de ver. & falsa pœnit. cap. 9. pro absurdo habet, quod sine amore Dei quisquam consequatur indulgentiam, sine quo nullus invenit gratiam. Et cap. 17. idem ait, & lib. contra Crescon. 2. cap. 12. cum dixisset, Et eleemosynis, & verbo veritatis, & contritione remitti peccata, subdit: Mundantur etiam ipsa, quæ supereminet omnibus, charitate, quæ una si adsit, omnia illa recte fiunt; si autem desit, illa omnia frustra fiunt. Præterea 1. Joan. 3. Qui non diligit, manet in morte.

Præterea, conversio ad Deum requiritur ad habendam gratiam Dei, Zach. 1. Ezech. 18. & 33. Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. Sed conversio ad Deum non fit, nisi per actum

charitatis. Nam si aliter conversio fiat, vana est ad justificationem: cum in Christo Jesu sola fides valeat, quæ per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Hoc autem notavit D. Augustinus de vera & falsa penitentia, cap. 17. dum scribit, non converti, qui habet attritionem, & timet Deum judicem, nisi & justum diligit.

Præterea, salus animæ in conversione ad Deum consistit. Hier. 3. Convertimini filii revertentes, & sanabo aversiones vestras. Esa. 6. Et convertatur, & sanem eum, & 45. Convertimini ad me, & salvi eritis. At penitentia est medicina salutis. Ergo, &c.

Item, omne agens agit propter finem: anima ergo, cum movet se, ad finem se movet. At velle efficaciter finem, pertinet ad Charitatem: Namque si per spem solam finem appeteremus, nec spes illa mortua ad justificationem sufficeret, nec de peccato doleremus, qua ratione offensa Dei est, sed qua malum nostrum est.

Id tandem modo in concil. Trident. sess. 6. cap. 6. & 7. definitum est.

Ac revera quidem: Id enim Dominus Luc. 7. insinuasse videtur, inquiens: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quæ significant dolorem & lacrymas nullas esse, nisi cum charitate essent.

Secunda propositio: Prior natura est actus Charitatis, quam actus penitentiae: Immo radix, unde penitentia habet remittere peccata, dilectio est, juxta Domini sententiam Luc. 7. Quoniam dilexit multum; ait D. Thomas 3. p. q. 85. ar. 6.

2. Conc.

Probatur item hæc conclusio: Quia penitens detestatur peccatum, ut offensam Dei: Ergo prius natura amat Deum. Nam nisi quem amore prosequimur, ejus mala exhorrescere non solemus.

Primus quoque voluntatis actus circa proprium objectum est, scilicet circa bonum. Deinde sequitur odium oppositi mali. Prior ergo actus est, quo Deo volumus bonum, quam actus, quo ejus malum abhorremus.

Præterea, velle mihi conciliare Deum, est prius, quam velle emendare injuriam commissam, cum illud sit finis hujus. At illud ad charitatem pertinet, hoc ad penitentiam, ut dictum est. Ergo, &c.

Præ-

Præterea, ut D. Thomas arguatur loco citato ad secundum, in actibus animæ primus motus est circa finem. Unde prior est natura intentio finis, quam electio mediorum: At dolere de peccatis, & illa destruere, medium est ad placandum & conciliandum Deum, & ad rectam electionem pertinet. Ergo &c.

Sed & Hier. 31. huius rei testimonium habemus: Postquam convertisti me, inquit, egi pœnitentiam. Prior est igitur conversio ad Deum, quam pœnitentia detestatioque peccati.

Id postremo concilium Trident. sess. 6. cap. 6. definivit his verbis: Peccatores ad justificationem se disponunt, incipientes diligere Deum, tanquam omnis justitiæ fontem; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est, per pœnitentiam.

Tertia propositio: De ratione veræ pœnitentiæ est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum. D. Thomas expresse 3. p. q. 86. a. 3. patetque ex prioribus conclusionibus.

Ad primum autem eorum, quæ in contrariam partem adduximus, respondet D. Thomas 3. p. qu. 84. ar. 5. ad 2. & qu. 86. ar. 6. ad 2. & de ver. q. 28. ar. 5. in corp. & in solutione primi, negando consequentiam. Aliud enim requiritur ad justificationem absolute, aliud ad justificationem ejus, qui mortaliter peccavit, in quo requiritur & aversio a malo, & conversio in bonum, ut injuria, quam fecit, compensetur per æquam satisfactionem.

Ad secundum respondetur, quod pœnitentia dicitur secunda tabula post naufragium, & non charitas: Primo, quia charitas necessaria est in omni justificatione, communisque & integra navi solventibus, & naufragis. Pœnitentia autem proprium est remedium naufragorum.

Item etiam in pœnitentia charitas intelligitur; non autem e diverso in charitate pœnitentia. Quanquam & his duobus argumentis brevius responderetur, multos actus hominis in justificatione simul conjungi, quibus tamen singulis justificationem ipsam sacræ literæ tribuunt. Fides enim purificat corda nostra. Act. 15. Spe quoque salvi facti sumus, ad Rom. 8. Universa etiam delicta operit charitas. Prov. 10. Et seri-

ptum quoque est, sine timore neminem posse justificari. Eccle. 1. Et cum peccator ingemuerit, ac pœnitentiam egerit, peccata ipsius oblivioni tradentur. Ezech. 18. & 33. Erraret autem vehementer, qui vel remissionem peccati unicuique ex illis actibus denegaret, vel unum ex iis quemlibet superfluere arbitraretur.

Ad tertium, nihil vetat, cum quis semel habuit actum amoris, odio habere malum sine amore præsentis, ex vi tamen præcedentis: ut post primum assensum conclusionis, quem sine assensu antecedenti principiorum habere nequivimus, nihil prohibet eidem conclusioni iterum atque iterum assentiri sine principiorum assensu. Sic & primam pœnitentiam sine dilectione habere impossibile fuit. Secundam vero, vel tertiam habere poterimus ex efficacia solum prioris dilectionis. Ita quoque puer vi & potentia amoris naturalis, quem dubio procul aliquando primum habuit, postea malum fugit naturæ contrarium, etiamsi amor ille actu non perduret. Quin etiam non oportet duas semper operationes differentes habere amoris & pœnitentiæ, sed potest unus & idem actus a charitate & pœnitentia proficisci: ut interim media & finem unico actu complectimur, & principiis & conclusioni unico actu assentimur.

Ad quartum, concessio consequenti quod inferitur, ad primam confutationem, nego consequentiam. Non enim valet, A est prius B, & B prius C; ergo A est prius C: præsertim cum in diverso genere causarum ille ordo consideratur. Quemadmodum & hæc collectio inutilis est: A est causa B, & B est causa C: ergo A est causa C. Quod ut exemplo manifestum efficiam, ponamus illud, quod Philosophi negare non possunt, primas qualitates & secundas, utrasque esse dispositiones ad eandem formam substantialem, ut calor & color, humiditas & molities ad animam rationalem; ubi certum est, secundas qualitates priores esse animæ in genere causæ disponentis & materialis, animam rursus priorem esse primis qualitatibus in genere causæ formalis. Prior est enim forma, quæ dat esse simpliciter, quam forma, quæ dat esse tale. Ex quo tamen si quis colligeret, secundas qualitates esse priores primis, certe a philosopho non toleraretur, sed

ne à Dialectico quidem, cum in nullo genere causæ primas qualitates secundæ præcedant.

Item, Contritio prior est habituali gratia in genere dispositionis, gratia etiam prior est habitu penitentia infusæ in genere causæ formalis. Sed contritio nullo pacto prior est habitu penitentia. Quoniam actus ille ab habitu producit in genere causæ efficientis. Effecta autem causarum efficientium suis causis efficientibus priora esse non possunt, nisi forte in genere causæ finalis, de quo causarum genere in præsentia non differitur.

Circa id vero, quod in eodem argumento additur, gratiam se habere ad charitatem, & penitentiam, ut anima ad potentias suas, non in omnibus similitudo est. Quoniam potentia animæ, intellectus & voluntas, nulla ratione præcedunt animam; habitus vero charitatis & penitentia, quoniam in genere causæ efficientis produciunt actus, qui sunt dispositiones ad gratiam, ex consequenti ipsam gratiam antecedunt. Charitas igitur, & penitentia habent se ad gratiam, ut calor ad formam ignis. Idem enim calor si consideretur, ut disponens materiam ad recipiendam formam, prior forma est; si autem ut potentia calefactiva, eadem forma posterior est.

Gabr. d. 14.
q. 1. ar. 2.

Ad secundam vero confutationem, in qua difficultas est maxima, sunt qui negant primam contritionem meritoriam esse: quam ego sententiam olim juvenis tenere solebam. Nec enim poteram eam persuasionem induere, ut gratia habitualis, qua justificamur, prima contritione prior esset, quod tamen erat necessarium, ut illa contritio esset meritoria, quippe cum gratia, & amicitia Dei totius meriti radix, & origo sit: Atque id etiam D. Thomas mihi sentire videbatur, 1. p. qu. 62. art. 2. ad 3. in hæc verba: Triplex est conversio in Deum, una quidem per dilectionem perfectam, quæ est creaturæ jam Deo fruientis. Et ad hanc conversionem requiritur gratia consummata. Alia conversio est, quæ est meritum beatitudinis: & ad hanc requiritur habitualis gratia, quæ est merendi principium. Tertia conversio est, per quam aliquis præparat se ad gratiam habendam: & ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis; secundum illud: Con-

verte nos Domine, & convertemur. Et tertia parte, quæstione 89. articulo primo ad secundum, Actus, inquit, primus penitentis se habet ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio. Alii vero sequentes actus penitentia procedunt jam ex gratia, & virtutibus. Sed quoniam D. Thomas (quem auctorem libentissime sequor) 1. 2. quæst. 112. art. 2. ad 1. contrariam sententiam tenet, concedo, contritionem primam esse meritoriam gloriæ. Primo, quia est operatio amici Dei ordinata in finem supernaturalem; imo, ut ostensum est, in finem charitatis ab ipsa charitate ordinata: ergo est meritoria.

Præterea, ultima dispositio ad formam, in genere causæ formalis, posterior ipsa forma est. Igitur secundum ordinem causæ formalis, contritio a gratia procedit; erit ergo meritoria.

Præterea, fingamus hominem post primam illam contritionem e vita discedere: Tum quæro, an isti dabitur aliqua gloria. Quod quia negari non potest, quæro rursus, an illam gloriam talis homo meruerit. Si meruit, habetur intentum, si non meruit: ergo aucto seclusis sacramentis datur gloria absque merito proprio, reclamante Paulo 1. ad Corinth. 3. Unusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Et Matthæi 20. nemo diurnum accepit denarium, nisi qui in vinea laboravit.

Præterea, primus actus charitatis est meritorius, cum sine dubio sit opus amici Dei maxime placens Deo. Joan. 14. Qui diligit me, ego manifestabo ei meipsum. Sed actus primus penitentia sequitur primum actum charitatis, a quo proficiscitur: ergo est meritorius. Quod D. Augustinus affirmat de vera, & falsa penitentia cap. 17. ubi de iis, qui in fine penitentiam agunt, sic loquitur: Cum fructifera penitentia opus sit non hominis, sed Dei; inspirare eam potest, quoniam vult sua misericordia, & ex misericordia remunerare quos dampnare potest ex iustitia. Et cap. ult. ait, Penitentiam non solum indulgentiam promittere, sed certa præmia. Gratianus etiam id habet de Penitent. dist. 1. cap. Convertimini.

Igitur ad argumentum, sive confirmationem secundæ illius impugnationis, concedo libenter, primam gratiam gratis dari, nego tamen exinde primam glo-

gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio ut quatuor, & dispositio est ad gratiam ut quatuor, & meritoria gloriæ ut quatuor; qua ratione ordine naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia gratia est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id scilicet ego nego, si sermo formalis sit: sed est forma, per quam aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admissioque in divinæ naturæ consortium facultas datur ad æterna bona, per operationem virtutum promerenda. Nec oportet, formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, seclusa quacunque operatione, velit illi vitam æternam; sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem bonorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cæteræ virtutes infusæ, per quas admittitur homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur: nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter & gloria.

Cujus rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentie naturales, hoc est, intellectus, & voluntas, per quas operatur ad consecutionem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur, quarum operationibus finem suum homo consequetur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum in hujus rei expositione. Cum enim homo quis gratus incipit esse Principi, non est opus, ut per talem gratiam acceptus sit ad ultima præmia, atque præcipua, quæ videlicet Princeps fideliter fervientibus præparavit: sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque ejusdem Principis, darique facultas intelligitur ad præmia quæcunque fidelium amicorum promerenda. Cum autem Apostolus ait, Gratia Dei vitam æternam donari, certe sentit, quod D. Augustinus disertissime docet, 3. Hypognost. & de gratia, & libero arbitrio cap. quarto, 5. 7. per auxilium Dei gratuitum eam homines consequi: cum tamen simul dicatur corona justitiæ, quia nobis co-operantibus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis no-

stri. Atque de prima controversia satis, superque fuerit disputatum. Ubi constitutum nobis est, pœnitentiam esse voluntariam pœnam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectum.

P A R S S E C U N D A.

De Pœnitentiâ ut virtute.

IN secunda vero vertebatur in questione: An pœnitentia sit virtus.

Cujus quidem Questionis pars negativa ex eo suadetur in primis, quod nulla virtus vitium in eodem subiecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse vitiosum, priusquam in homine pœnitentia sit; non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est virtutes te habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam denegare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cujusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in mediocritate consistens. At pœnitere detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cujusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare non est pœnitentia virtus.

In contrarium est, quod compensare injurias adversus homines factas, virtus est: ergo & divinas offensas vindicare virtus sine dubio est.

Ad hujus controversiæ pleniorē explicationem sit prima propositio: Pœnitentia est virtus. Quæ quidem conclusio indubitata apud Catholicos semper fuit: Nisi quod nostra hac tempestate quidam apud Hispanos hæretici irridere cœperunt eos, qui de peccatis commissis tristarentur. Cujus erroris auctor creditur esse Lutherus, qui novam solummodo vitam a pœnitentibus exigit, pœnas non exigit.

At hic error (ne aures vestras Sanctorum testimoniis obtundam) ex sacris literis revincetur. Baruch 2. Anima,

2. Quest. princip.

Ration. dubitandi pro part. negat.

1. Concl.

quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curva & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & justitiam Domino. 2. ad Corinth. 7. Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam. Quæ enim secundum Deum, &c. Et Psalm. 6. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Ecce Propheta sanctus & rex laborat, gemit, lacrymatur: Ubi? in lecto: Quantum? rigat: Quamdiu? per singulas noctes: Ob unam scilicet noctem, quam in iniquitate traduxerat, vitæ totius laborem, gemitum, lacrymasque designat. Et post tam clarum & illustre Davidis exemplum, sunt qui in luce meridiana cæcutiant? Quorum stultitiam facile sane erit redarguere, vel naturali rationatione, quæ ostendit, dolorem de peccatis moderatum, ob debitum finem, esse laudabilem. Nam quem errati piget, quique castigat seipsum, idque maxime cavet, ne rursus in eodem laqueos inducatur, is laude dignissimus est.

Præterea, si cuius rei prosecutio turpis est, fuga bona erit suapte natura: poenitentia ergo, cum fuga peccati sit, honestissima est.

Præterea, aliorum punire peccata jure naturæ studiosum est: quemque igitur sua vendicare facinora, æquum & justum est.

Tandem, hominem, in quem injuste peccaris, placare virtus est: Deo ergo, quem offenderis, satisfacere virtus est. Sed quid nos audaces de bono Divini præcepti disputamus? Nam (Tertulliani verbis libenter utimur) bonum est poenitere, an non? quid revolvis? Deus præcepit, Deus hortatur, Deus invitat: Poenitentiam, inquit, agite: Poenitentia igitur actus virtutis est.

Secunda Conclusio: Poenitentia est virtus specialis. Contrarium hujus tenuerunt quidam ante D. Thomam, ut ipse D. Thomas auctor est distinct. 14. q. 1. art. 1. q. 3. Hos Scotus secutus videtur, dist. 14. q. 2. & Major etiam q. 2. Sed hac Conclusionem explicanda primum intelligamus, dolere de peccatis, eo quod contra rationem rectam facta sunt, non pertinere ad aliquam specialem virtutem. Cum enim omnis virtus sit conformis rectæ rationi, eadem sufficit & ut placeat, quicquid rationi con-

sentaneum est, & ut displiceat quod a recta ratione discordat. Unde temperantia satis est, ut detestemur actus intemperantiæ, justitia, ut injustitiam abominemur.

Illud etiam compertum habemus, tristitiam de peccato, quatenus offensa Dei est, non requirere specialem virtutem, præter Charitatem. D. Thom. 3. p. q. 85. art. 2. ad 1. & ar. 3. Et ratio est in promptu. Nam per eandem amicitiam bonum amicis volumus, & mala amicorum avertimus.

Præterea & id accipiamus, quod exploratum quoque est, dolere de peccato, ut languenti animo medeamur, non indigere alia virtute præter Charitatem. Nam sicut ex amore naturali medicinam oppono morbis corporis; ita ex Charitate, qua meipsum diligo propter Deum, medicinam adfero ægritudinibus animi. Atque ab eadem omnino Charitate est tristiari de culpa, ut mihi conciliem Deum. Etenim quæcunque humana actio, ob id parata, ut comparem amicitiam hominis, nullam exigit specialem virtutem humanam, sed ex quodam desiderio amicitiae consequendæ proficiscitur, quod inchoatio quædam est, & veluti amicitiae semen. Tristiari ergo de peccato, ut in gratiam Dei redeamus, inchoatio quædam est Divinæ amicitiae, nec ad aliam virtutem pertinere potest. Imo adeo virtutis nomen non meretur, cum in genere amicitiae actus ille imperfectissimus sit, virtus autem sit dispositio perfecti ad optimum, ut ex Aristot. 7. Phys. lib. colligitur.

Tristiari ergo de culpa eo fine, ut compensetur offensa, quæ adversum Deum commissa est, id nos asserimus exigere propriam specialemque virtutem. Nam, ut dare Petro pecunias, si in se quidem absolute consideretur, nullam habet laudem, sed si do, ut relevem miseriam ejus, actus est misericordiae, si, ut bene illi faciam, scilicet quia bonum ipsius est, ad benevolentiam & amicitiam pertinet; sin vero, tanquam donum gratuitum, pecunias confero, nempe ut suo loco & tempore, quibus decet, distribuantur, ad virtutem liberalitatis spectat: ita tristitiam assumere, ut injuriæ Deo factæ compensatio fiat, a virtute speciali oriatur necesse est, cum finis ille tam specialis sit, ut pertinere ad duas virtutes nequeat, nedum ad plures. De-

ver-

In lib. de Poenitent.

2. Conc.

versa quippe formalia motiva voluntatis, diversæ sunt formales rationes obiecti, atque consequenter diversos habitus & virtutes efficiunt.

Præterea, si quem hæresis suæ pœniteat, ut emendetur offensa Deo facta, actus virtutis sine dubio est: nec tamen potest elici a fide, quæ est in intellectu, sed ne ab aliis quidem virtutibus generaliter. Dabitur ergo aliqua specialis virtus, unde ille actus existat, quam nos Pœnitentiam appellamus.

Postremo, velle compensare injuriam factam proximo, requirit specialem virtutem: ergo & velle compensare ac vindicare injuriam factam Deo.

Dubium.

Opinio
Durand.

Sed ex his oritur dubium, si Pœnitentia virtus specialis est, an incidat in virtutem aliquam particularem earum, quas philosophi posuerunt. Videtur enim esse eadem cum Justitia. Quod Durandus dist. 14. qu. 2. asseruit, quia per eandem virtutem reddimus unicuique debitum, & illi satisfacimus, si intulimus injuriam. Sed per justitiam unicuique reddimus debita: ergo, &c. Et confirmatur, quia injuriam factam ad jus æqualitatemque reducere, actus justitiæ est.

Præterea, vindicatio species Justitiæ est: ergo & pœnitentia. Quod & Div. Thomas affirmat, 3. p. q. 85. art. 3. ad 4. & art. 4.

Falluntur tamen, qui hoc sentiunt: Primo, quia inter Deum & homines non est justum simpliciter, sed secundum quid, ut D. Thomas art. 3. jam citato ex Arist. 8. Ethic. manifestat: ergo cum pœnitentia sit virtus inter hominem & Deum, non reddit justum, nisi secundum quid. Non est igitur virtus justitiæ, quæ videlicet æquale reddit. Deinde Religio debitum Deo reddit, & tamen non est justitia. Non ergo quæcunque virtus debitum Deo reddit, virtus justitiæ est.

Opinio
Cajet.

Quibus argumentis Cajetanus commotus tenuit, pœnitentiam esse virtutem Religionis. Quia ejusdem præterea virtutis est reddere debitum Deo benefactori, & offenso: sed per Religionem reddimus debitum Deo benefactori. Major probatur, quia ratio debiti non variatur ex eo, quod sit pro beneficiis, vel offensis, ut debitum ex accepto mutuo, vel ex furto ejusdem rationis est. Cum ergo sola Religio reddat debitum Deo ratione accepti beneficii, sola debitum Deo reddit ratione factæ offensæ.

Item Baruch. 2. Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, dat tibi gloriam, & justitiam Domino: Primum gloriam, deinde justitiam. Et confirmatur hoc ex Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Primus ergo actus pœnitentiæ, hoc est contritio, est sacrificium opusque Religionis.

Sed hæc quoque opinio primum D. Thomæ adversatur, 4. dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 5. & dist. 15. qu. 4. art. 7. qu. 1. ad 2.

Præterea & falsa est, quia Religio non reddit Deo quodcunque debitum, sed honorem: At pœnitentia per se quidem intendit compensare injuriam Dei. Assumit tamen ad hunc finem ea, per quæ compensatur injuria, quæcunque illa sint. Unde primum assumit tristitiam de vita veteri; deinde propositum vitæ novæ; mox exteriorem penam & satisfactionem; denique in his omnibus subjectionem & humilitatem erga Deum. His enim homines humanas injurias solemus compensare. Cum igitur finis pœnitentiæ proximus atque præcipuus non sit, honorem Deo reddere; certe Religio esse non potest, cujus proximus finis est, reddere Deo cultum.

Præterea, non est ejusdem virtutis reddere debitum honorem Principi, & ipsius offensam compensare. Illud enim ad Observantiam pertinet, hoc ad Justitiam: ergo non est ejusdem virtutis Deum colere, & ejus offensam satisfacere.

Dicendum ergo, Pœnitentiam esse specialem a cæteris virtutibus distinctam, quas philosophi cognoverunt, cujus proprius actus est, compensare offensam Dei. Quæ quidem virtus justitia quædam est, qualis inter homines ad Deum esse potest. Ezech. 18. Si autem impius egerit pœnitentiam, & fecerit judicium & justitiam. Psal. 118. Feci judicium & justitiam. Ad Rom. 6. Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibete servire justitiæ.

Ad primum vero argumentum, quo suadebatur esse Justitia, jam videtur esse responsum. Nam Justitia, quæ proprie & simpliciter Justitia vocatur a Philosophis, non nisi inter eos est, inter quos æquale reddi potest.

Quare in definitione Justitiæ, sicut jus

Sentent.
Auctor.
de pro-
posito
dub.

Respon.
ad arg.
Durand.

ius pro æquali iustoque sumitur, ita particula, unicuique, pro iis solis distribuit, inter quos iustum & æquale est: & per hoc patet ad confirmationem, quæ de injuria facta homini procedit. Nam pro injuria facta Deo æquale reddere, impossibile est.

Respon.
ad arg.
Cajet.

Ad secundum, vindicta non ponitur proprie species Justitiæ a D. Thoma, sed pars quædam adjuncta, & virtus illi propinqua. Has Divus Thomas partes potestativas appellat virtutum, ut Religionem partem Justitiæ, Modestiam Temperantiæ. Cum vero asserit, penitentiam esse speciem Justitiæ, latius usurpat speciei vocabulum pro inferiori, quod se habet per modum speciei. Dixerat enim art. 3. iustum dividi in iustum simpliciter, & iustum secundum quid. Quæ non est divisio generis in species.

Ad primum autem eorum, quæ faciebamus pro Cajetani sententia, respondetur, quod Religio debitum Deo pro beneficiis acceptis, si formaliter & per se loquimur, sed gratitudo est, quæ refert Deo debitam gratiam pro acceptis beneficiis. Reddit autem Religio debitum cultum in signum domini universalis, ratione cuius Latrariam, cultumque debemus peculiarissimæ servitutis. Ad quam virtutem nullo modo pertinere potest debitum compensare, quod oritur ex delicto commisso.

Fateor tamen, quod si quæ virtus esset inter Deum & homines commutativa, qua redderemus debitum ratione cuiusquam commutationis, ad eandem quoque spectaret compensare injuriam factam Deo, quemadmodum inter homines accidit.

Sed objicis: Si primus actus virtutis hujus est satisfacere pro delicto commisso, ad satisfactionem vero injuriæ factæ per accidens dolor intervenit, ergo potissimus hujus virtutis actus non est penitere: quocirca pœnitentia ex accidenti vocabitur.

Ad hoc dubium facile est respondere, si teneamus, penitentiam esse actum publicæ justitiæ, cuius scilicet Deus iudex est, penitens minister: sed si teneamus, esse privatam justitiam atque vindictam, ut antea diximus, difficile est. Nam cum hæc vindicta & inflictio pœnæ accidentaria sit satisfactioni voluntariæ, quam proximo facimus, profecto & accidentaria videtur esse

compensationi, quam facimus Deo.

Hoc autem movere nos nulla ratione debet. Est enim insigne discrimen inter homines offensos, & Deum, quod offensus homo ab offendente id primum exigit, non ut se torqueat per penas, sed ut reddat honorem ablatum per injuriam, tametsi & illud quoque in partem compensationis accipiat, si is qui offendit, de offensa præterita contristet. At vero Deus e contrario primum id exigit, ut cum volumus peccatum admissum compensare, tristemur, luamusque penas delicti commissi; id vero secundo requirit, ut honorem & reverentiam, quæ peccando detraximus, penitendo rependamus. Cur ita? Nempe non suam, sed nostram querit utilitatem, quæ videlicet in penis voluntarie pro peccatis assumptis maxima est. Nam, ut D. Chrysost. Homil. 5. 6. & 7. ad populum Antioch. elegantissime tradit, nulla medicina appositior, nullum remedium præsentius adversus peccata est, quam tristitia dolorque pro peccatis, & quemadmodum vermis lignum, tinea vestem, e quibus prodire, consumunt; ita pœna matrem, e qua nata est, hoc est culpam, interimit. Merito igitur ea virtus, per quam offensas Dei compensamus, penitentia nuncupatur, quæ videlicet penas voluntarias infligit, quibus utique Deus vel maxime placatur, quoniam iis vel maxime homo sanatur.

Ad primum argumentum eorum, quæ a principio opponebamus, ad suadendum penitentiam non esse virtutem, respondeo facillime (nisi ego cæcutio) Unicuique statui & conditioni suas virtutes esse tribuendas, rectoribus justitiam, pauperibus patientiam, peccatoribus penitentiam. Certe virtus medicæ artis morbum supponit in subiecto, cui debet applicari. Quod si per hanc artem quisque sibi solum mederetur, idque optime posset, laus hujus artis non exinde minueretur.

Eadem quoque ratione sunt quædam virtutes ad tuendam bonam valetudinem animi: & virtus quoque est ad reparandam, si quando fuerit amissa: unde nego antecedens. Nam licet absolute virtus hominis non exigit prius hominem viriosum, sed ex suppositione; tamen si incidat in peccatum, nihil vetat, ut sit virtus ad medendum illi. Nam & hominis natura integra non exigit vindicationem; at si mali sint

Respon.
ad ra.
dubitan-
di initio
quæst.
princip.
proposi-
tas.

& prævaricatores, virtus necessaria est: non enim vindicamus nisi malefacta. Itaque sicut vindictio sceleris alieni supponit vitium in alio, sic vindictio sceleris proprii supponit vitium proprium. Atque ob id hæc virtus in Christo non fuit, sicut nec fides, aut spes, quoniam imperfectionem in subiecto notant, cui adhærent.

Pœnitentiam commendaverunt etiam prophani, Seneca, Perianther, Aristoteles &c.

Ad secundum dicitur, nonnullos ex philosophis pœnitentiam commendasse: Senecam in Tragœdiis:

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

Periandrum Corinthium: Cum peccaveris, subeat te Pœnitentia. Aristotelem 7. Ethic. ubi asserit, intemperantem ab incontinente hoc distare, quod intemperans non pœnitet, ideoque est incurabilis; at incontinens pœnitet, ob idque morbus ejus medicabilis est. Sed & Ovidius de superis ita canit:

1. de Ponto.

Sæpe levant pœnas, ereptaque lumina reddunt,

Cum bene peccati pœnituisse vident.

At vero non posuerunt specialem virtutem pœnitentiæ, vel quia non consideraverunt virtutem, nisi in ordine ad bonum humanum: pœnitentia autem non est virtus specialis, nisi in ordine ad divinam providentiam: quæ est responsio D. Thomæ dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 3. ad quartum: vel quod finis huius virtutis superat omnem hominis rationem. Quod enim Deus concilietur, ejusque offensa compensetur per pœnas voluntarie assumptas, ratio naturalis non assequitur. Certe Tullius id fieri posse non putavit, cujus 3. Acad. lib. verba hæc sunt: Quod si liceret, ut iis, qui in itinere decurrerant, sic vitam deviam secutis, corrigere errorem pœnitendo,

Refert hunc Ciceronis locum Lactant. 1. 6. c. 24. Liber autem hic tertius Ciceronis, quod sciam, hodie non extat.

facilior esset emendatio temeritatis. Quod si liceret, inquit: at licet plane: apud quos? Nempe apud fideles, qui lumine fidei solum intelligunt clementiam Dei patris pœnitendo posse placari, indulgentia peccatorum pœnitendo posse comparari, compensationem injuriæ Deo factæ pœnitendo posse aboleri: ea ratio naturalis non tenet, tenet fides.

Ad tertium respondet Palud. in 4. dist. 14. quæst. 2. quod omnis virtus, & cuiusque virtutis primus actus sit de bono formaliter & finaliter, etiam si forte sit de malo materialiter: sic & iustitia vindicativa seu punitiva primo circa peccata versatur, & tamen vera vir-

tus est, imo & attributum Divinum. Amplius, Pœnitentia essentialiter non modo detestationem peccati, sed & novæ vitæ propositum continet. Potest igitur vel hoc quoque nomine ejus actus boni electivus rectissime dici.

Unde postremam hujus controversiæ 3. Conclusi-
Conclusionem constituimus: Pœnitentia est virtus infusa. Pro cuius conclusionis confirmatione, quædam mihi sunt jacienda fundamenta.

Primum, dupliciter aliquam virtutem esse infusam; aut ex genere & natura sua, quia videlicet per actus nostros acquiri & generari non potest: Unde necesse est, a Deo nobis supernaturaliter infundatur, quales a Theologis asseruntur virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas. Aut virtus dicitur infusa per accidens, quia licet per actus nostros naturales acquiri possit, miraculose tamen alicui infunditur, ut Scientia rerum naturalium Adæ collata, & usus linguarum collatus Apostolis. Hic igitur de virtute infusa loquimur, juxta priorem modum.

Secundum fundamentum ex 1. 2. q. 2. Fund.
51. art. 4. non est alia causa necessaria ponendi habitus infusos a Deo, nisi ut homo bene se habeat ad producendos actus supernaturales. Probatur manifeste, quoniam ad actus naturales, quos potentia cum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso supernaturali, (cum per actus nostros possit habitus acquiri) quo bene potentia se habeat ad similes actus. Quare tunc vel virtus acquisita superflueret, vel (ut dicamus verius) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nihil aliud præstaret, quam quod præstaret acquisita.

Et præterea, talis virtus infusa non esset primi generis, de qua nos loquimur, sed esset potius per accidens infusa.

Tertium fundamentum, actus Pœnitentiæ, qui sufficit ad justificationem (quem Theologi contritionem appellant) non potest esse in homine sine actu fidei supernaturalis: quod primum ostenditur ex Divo Augustino, in lib. de vera & falsa Pœnitent. cap. 2. ubi inquit: Si fides fundamentum est Pœnitentiæ, constat, Pœnitentiam, quæ ex fide non procedit, inutilem esse.

Nemo item potest bene agere pœnitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam de Pœnitentia, dist. 1. cap. nemo

po-

potest, ex D. Ambr. Sperare autem indulgentiam non potest sine actu fidei: ergo.

Est quoque testimonium Hieremie præclarum, cap. 31. Postquam convertisti me, egi penitentiam; & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum. Nota, postquam ostendisti mihi.

Idem aperte ostenditur ex eo, quod ad justificationem impii requiritur fides, ut anno superiori copiosissime demonstravimus multis testimoniis irrefragabilibus, e quibus illud est præstantissimum: sine fide impossibile est placere Deo. Ad Hebr. 11. Et Sapien. 9. Per sapientiam (quam scilicet donum Dei de celo delapsum ante dixerat) sanati sunt, quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio. Ex hoc vos colligite, omnes considerationes circa peccatum, quas ex naturalibus habere possumus, esse penitus insufficientes ad Penitentiam, qua homo justificatur. Contra Scotum dist. 14. quæst. secunda.

4. Fund.

Quartum fundamentum, Actus Penitentiae, qui est sufficiens ad remissionem peccatorum, non producit a voluntate cum solo concursu Dei generali, sed eget auxilio supernaturali Dei, quo ipse moveat voluntatem nostram ad veram Penitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat auctoritas, ut ait Bernar. serm. 1. in festum Petr. Divus quoque August. de fide ad Petrum, cap. 31. Firmissime, inquit, tene, neminem hic posse Penitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, & gratuita sua miseratione converterit. Et l. 6. contra Julianum Pelagianum, cap. 13. & multis aliis locis id probat ex Apostolo ad Rom. 2. ubi ait: Bonitas Dei ad Penitentiam te adducit. Et ex illo 2. ad Timoth. 2. Ne forte Deus det illis Penitentiam, & resipiscant a Diaboli laqueis.

Et est 72. in ordine Epi Leon. Pap. in edit. Parisien.

Præterea, hoc fuit determinatum contra Pelagium, ut patet in Epist. Aurelii. Carthag. Episcopi, de erroribus & condemnatione Pelagii. Decimo, inquiunt Catholici, postulandus (scilicet Pelagius) ut fateatur, secundum gratiam & misericordiam Dei veniam penitentibus dari, non secundum meritum eorum, quandoquidem ipsam Penitentiam donum Dei dixit Apostolus, ubi ait de quibusdam: Ne forte det illis Deus Penitentiam.

Idem definit Leo Papa Epistola 69.

ad Theodorum episcopum. Ipsam Penitentiam Dei credimus inspiratione conceptam, dicente Apostolo, Ne forte det illis Deus Penitentiam, &c.

Est quoque definitum a Cælestino Papa, in Epist. ad omnes Galliarum Episcopos, cap. 4. Neminem de ruina peccati per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexit. Et cap. 8. ac 9. Præparatur voluntas a Domino, & ut aliquid agat, paternis inspirationibus suorum ipse tangit corda fidelium. Qui enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Quod & a Concil. Trid. sess. 6. & cap. 5. 7. 9. definitum est, & cano. 3. Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem penitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.

Cujus rei manifestum testimonium habes apud Hierem. cap. 31. Convertite me Domine, & convertar, quia tu, Domine, Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi penitentiam. In quæ verba D. Hieronymus, Vide, inquit, quantum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, ut hoc ipsum, quod penitentiam agimus, nisi nos Dominus ante converterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.

Ratione quoque id probat D. Thomas 4. contra gent. cap. 72. quia mens debite ad Deum converti non potest sine auxilio speciali. Quod licet Gabr. neget 3. dist. 27. q. unica, art. 3. & 4. dist. 14. q. 1. & 2. sed apud fideles certum esse debet. Hierem. 31. Psal. 79. Domine Deus virtutum, converte nos. Vide D. Augustinum in illud Psal. 84. Deus, tu conversus vivificabis nos; & lib. 2. de peccat. meritis, & remissione cap. 18. Male igitur & periculose Cajetanus q. 1. de contritione dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, etiam ut est beatitudo Sanctorum, sine Charitate infusa, & hoc sine etiam posse esse dolorem acquisitum de peccato, quatenus est offensa Dei.

Quibus jactis fundamentis, tertia conclusio firma persistit: Actum Penitentiae necessarium esse habitum virtutis infusum. Quoniam hac sola ratione ponimus virtutes Theologicas infusas, quod actus earum excedunt naturæ facultatem. Sed actus Penitentiae est homini supernaturalis: ergo ad eum necesse.

cessarius est habitus virtutis infusus.

Confirmatur: Pœnitentia disponit animam hominis, ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem: ergo est habitus supernaturalis. Consequentia patet, quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem: Ergo si operatio est naturalis, habitus erit supernaturalis.

Confirmatur 1. quia Deus suaviter disponit omnia: ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat sine habitu naturali, neque actum etiam supernaturalem perfectæ virtutis producat sine habitu supernaturali.

Et præterea, cum agens naturale non se extendat ultra finem naturæ, non poterit producere habitum pœnitentiæ, quæ videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturæ facultatem. Est ergo pœnitentia habitus infusus a Deo, per quam penas eligimus ad Divinas injurias in nobis ipsis vindicandas. Atque hætenus de secunda controversia dictum sit.

P A R S T E R T I A.

De necessitate Pœnitentie ut Virtutis.

3. quæst.
princip.

Tertio loco id quærebatur: An pœnitentiæ virtus sit ad salutem & justificationem necessaria?

Nam pars negativa vera esse videtur ex Origene Homil. 2. in Levit. ubi septem media enumerat idonea ad consequendam remissionem peccatorum.

Rationes
pro parte
negat.

Primum est baptismus: ad Titum 3. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Secundum est Charitas, Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 1. Petr. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Tertium est Martyrium. Joan. 15. Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Et Matth. 10. Omnis, qui confitetur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo; & Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Quartum est Eleemosyna, juxta illud Lucæ 11. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Et Tobie 4. Eleemosyna ab omni peccato & a morte liberat. Quintum est remittere injuriam. Matth. 6. Si dimiseritis hominibus

peccata eorum, & Pater vester celestis dimittet vobis delicta vestra. Sextum est convertere peccatorem ab errore viæ suæ, Jacobi 5. Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, operit multitudinem peccatorum. Septimum tandem est pœnitentia, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum. Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum ejus non recordabor. Eadem fere Augustinus lib. 2. contra Cresconium Grammaticum, cap. 12. Eadem quoque D. Chrysostomus in Epistolam 2. ad Corinth. Homil. 4. Cum ergo pœnitentiam distinguant D. D. Origenes & Augustinus a cæteris remediis, quæ ad remissionem peccatorum singula sunt idonea, fit consequens, ad remissionem peccatorum pœnitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Divo Chrysostomo Hom. 5. ad Antiochenos, ubi docet, & tristitiam & mortem de peccato utramque natam esse, utramque peccatum destruere, ut in pœnitentibus & martyribus. Et Homil. 22. ad eosdem, cum dixisset, compunctione atque Eleemosynis regnum cœlorum emi, subdit: Non habes pecunias? non compunctionem? Ecce clamat Propheta dicens: Quis est homo qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquatur dolum, & in salutem tibi sufficiet.

Secundo principaliter pro eadem parte argumentor: Si cui non occurrant memoriæ peccata, occurrat autem Divina bonitas, poterit ex ejusmodi consideratione in actum dilectionis exire, quem si habeat, procul dubio justificabitur. Per solam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniunt, potest homo justificari: quocirca non est pœnitentia ad justificationem necessaria.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod peccata commissa nonnunquam e memoria penitus excidunt, ita ut revocari non possint, idque vel per morbum, vel etiam per angustiam temporis, quemadmodum si oscitantem Chrystianum de improvviso tyrannus opprimat, nec spatium sit ad cogitanda & deflenda peccata. Quare non oportet in omni eventu pœnitere, sed in hujusmodi poterit homo sine pœnitentia servari.

Ultimo contingit aliquem esse multis

tis criminibus perplexum atque involutum : Si ergo penitentia esset ad remissionem peccatorum necessaria, opus esset, singulorum peccatorum penitere, cum par sit ratio de singulis : quo fieret, ut non posset huiusmodi in momento justificari.

Pro parte vero affirmativa thema nostrum apertissime facit : Nisi penitentiam habueritis. Necessaria est igitur penitentia, ne pereamus.

Huic quæstioni priusquam ego respondeam, illud suppono : Cum duplex pena sit, altera interior, hoc est, dolor animi ; altera exterior, hoc est, afflictio corporis, duplicem ex consequenti penitentiam esse : Alteram interiorem, de qua 2. ad Tim. 2. Ne quando det illis Deus penitentiam, & Actor. 2. Penitentiam agite : & baptizetur unusquisque vestrum. Alteram vero exteriorem, de qua 2. ad Corint. 7. Quæ secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur. Et Matth. 11. Olim in cilicio & cinere penitentiam egissent.

x. Conc.

Tunc sit prima conclusio : Penitentia interior est necessarium remedium ad remissionem mortalium peccatorum. Actor. 3. Penitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra. Ezech. 18. Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet, & non morietur. Nullum enim aliud proponitur penitentibus medium, unde & cap. Firmiter, de summi Trinit. definitur, quod si quis post baptismum prolapsus fuerit in peccatum, per veram semper potest penitentiam reparari.

Item Apoc. 2. Memor esto, unde excideris, & age penitentiam, & prima opera fac. Sin autem, veniam tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi penitentiam egeris.

Præterea, ad Ephes. 4. & ad Colos. 3. Vos non ita didicistis Christum, sed sicut est veritas in Jesu, exuite vos veterem hominem, & induite novum. At induitur novus per amorem boni : exuitur ergo vetus per odium vitæ prioris.

Præterea, Eccles. 21. Fili peccasti ? non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. Quæ verba tractans Div. Augustinus lib. 1. de nupt. & concupi. cap. 26. inquit : Si a peccando desistere hoc esset non habere peccatum, sufficeret, ut hoc

nos scriptura moneret, Fili, peccasti, non adjicias iterum : non autem sufficit, sed addidit, Et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. D. Thomas de ver. 1. quæst. 28. art. 9. & 1. 2. qu. 113. 2. 3.

Præterea, qui novam vitam, cessationemque a peccato solummodo ad justificationem remissionemque præfiniunt, hi Dominicam preceationem de medio tollunt, qua dicimus, Dimitte nobis debita nostra, &c. Imo memoriam peccatorum antecedentium conantur abolere, qua nihil peccatori salubrius est. Psalm. 56. Quoniam iniquitatem meam, &c. Vide Chrysostomum homil. 9. in epist. ad Hebræos.

Præterea, Luc. 5. Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam. Et cap. 15. Gaudium erit in celo super uno peccatore penitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent penitentia. Quod & in Conc. hoc Trident. sess. 6. cap. 14. modo definitum est. Nam sanctorum testimonia hoc loco congerere, fuerit in re non dubia testibus uti non necessariis. Si quis tamen ea nosse cupit, multa colligit Gratianus, de penitentia, dist. 1. & Rossensis articulo quinto.

Neque post tam firma sacrarum literarum argumenta, rationibus hanc conclusionem confirmare necessarium est. Nam rationes ferme, quæ a Theologo in fidei Catholice confirmatione referuntur, ex conjectura pendent, nullam vim afferunt in docendo. Nos vero, cum adversus hæreticos disputamus, argumenta quærimus, quæ non persuadeant modo, sed cogant : & tamen in hac parte si quis Theologus afferat rationem, non asperner : si non habeat, non admodum flagitem. Nos certe congruentissimam insinuavimus, quod penæ medicinæ sunt adversus peccata appositissimæ : eoque præsertim, quod tristitia atque dolor humilitatem inducunt, superbiam excludunt, quæ morborum humani generis prima causa est. Contritam manum vel brachium levare non possumus ; sic mæror in corde viri humiliabit illum. Prov. 12. Vide Chrysostom. homil. 3. in Matth. & homil. 11. ad popul. Antioch.

Præterea, nihil est, quod ita animum

Dupl. pœnit. interior & exterior.

hum humanum contineat & frænet, quam pœna. Ut igitur homines peccata vitarent diligentius, in quæ semel decidissent, pœna ac timore cohiberi debuerunt. Atque ut Div. Augustinus ait, & habetur de pœnitent. distinct. 1. cap. nullus, Ita impartitur Deus misericordiæ largitatem, ut non relinquatur justitiæ disciplina: siquidem naturalis ratio postulat, ut legum prævaricatores iusta vindicta puniantur.

2. Conc.

Secunda conclusio: Exterior pœnitentia est quoque ad salutem necessaria. Hanc mox equidem demonstrabo, si prius unum illud admoneam, actus exteriores ad salutem necessarios esse in hunc sensum, ut si facultas adsit, habeantur in re, si non adsit, habeantur in voto. Verbi causa, baptis- mus dicitur esse ad salutem necessarius, quoniam si haberi possit, sine illo nemo salvatur; si haberi non possit, sine voto illius salus constare non valet. In hunc igitur sensum nos asserimus, pœnitentiam exteriorē esse ad salutem necessariam, quoniam nemo unquam, qui eam agere potuit, sine ea salutem consecutus est; nec qui agere non potuit, sine illius voto & desiderio.

Primum ergo argumentum pro hac conclusione est testimonium Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. Docendum est, inquit Patres, Christiani hominis pœnitentiam (quam secundam post naufragium tabulam sancti Patres apte nuncupaverunt) multo aliam esse a baptis- mali; eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, aut cor contritum & humiliatum, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem, saltem in voto, itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto, unde excideris, age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum 2. Cor. 7. Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus Luc. 3. cap. Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. Hactenus Concilium.

Atque hæc fere sacrarum literarum testimonia magna ex parte conclusio- nis hujus veritatem ostendunt. Nam & illud Apostoli 2. ad Corint. 7. Tri- stitia quæ secundum Deum est, pœni-

tentiam, &c. de exteriorē intelligen- dum esse superius admonuimus. Tristi- tia enim interior, quæ secundum De- um est, pœnitentiam (videlicet exte- riorem) in salutem stabilem operatur. Vera enim pœnitentia interior intelli- gi non potest, quam non exterior con- sequitur. Baruch. 2. Anima, quæ tri- stis est, & incedit curva, & infirma, &c. David Psalm. 5. Laboravi in ge- mitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Et Luc. 7. Mulier illa peccatrix lacrymis rigavit pedes Domi- ni. Illud quoque Matth. 3. Facite fru- ctum dignum pœnitentiæ. jam enim se- curis ad radicem arboris posita est: omnis ergo arbor, quæ non facit fru- ctum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: de exteriori satisfactione ac- ci- piendum esse, & communis sensus ca- tholicorum manifestat, qui hunc locum maxime referunt advers. Lutherum ad asserendam satisfactionem exteriorē pœnitentiæ. Tum & D. Chrysostomus docet super cap. 3. Matth. homil. 10. his verbis: Maxime indigemus com- punctione pœnitentiæ, multarumque la- crymarum. Pœnitentiam vero dico, non solum ut a malis prioribus desi- stamus, verum etiam ut bonorum ope- rum fructibus impleamur: Facite (in- quit Christus) fructus dignos pœniten- tiæ. Quo autem modo fructificare po- terimus? si utique peccatis adversa fa- ciamus. Aliena rapuisti? incipe dona- re jam propria: longo es tempore for- nicatus? a legitimo quoque usu su- spendere conjugii: injuriam fecisti? re- fer benedictionis verba conviciis: ne- que enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evel- lere, sed etiam remedia adhibere vul- neribus. Deliciis ante & temulentia dis- fluebas? jejunio & aquæ potu utrum- que compensa. Hactenus Divus Chry- sostomus.

Denique sic illum locum esse inter- pretandum, Evangelicus stylus ipse de- clarat, ubi fructus arboris opera ex- teriora, quæ a bona voluntate tan- quam radice procedunt, asseruntur. Matth. 7. A fructibus eorum cognosce- tis eos.

Præterea & Apostolus ad Roman. 6. hanc conclusionem docet, inquit: Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ: sicut exhibuistis mem- bra vestra servire iniquitati, ita nunc exhi-

Expon. loc.
Matth. 3.

Expon. loc.
2. Cor. 7.

exhibere membra vestra servire iustitiae.

3. p. qu. 84.
ar. 7. ad 1.

Nec id solum procedit in lege Evangelica, sed in lege omni, sive naturae, sive scripturae: hoc enim peculiare habuit lex nova, ut Divus Thomas auctor est, quod determinat in particulari ea, quae in lege naturae erant indeterminata. De iure (inquit) naturali est, ut aliquis peniteat de malis, quae fecit, quantum ad hoc, quod doleat se fecisse, & doloris remedium quaerat per aliquem modum, & aliqua etiam signa doloris ostendat, sicut Nivivae fecerunt; sed ea penitentia determinationem accepit ex institutione divinae legis. Sicut ergo in nova lege necessaria est ad salutem utraque penitentia, & interior & exterior, ita etiam in lege naturae atque scripturae necessaria erat.

Præterea Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu. Quo testimonio ad hoc corroborandum utitur D. Ambrosius ad virginem lapsam, c. 8. Penitendo (inquit) necessaria est, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina. Sed quanta puras, & qualis necessaria penitentia? Secundum conscientiae molem exhibenda est penitentiae magnitudo; non enim verbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur, si tibi ante oculos ponas, non aliud remedium post baptismum constitutum esse, quam penitentiae solatium. Ergo in primis proprii facti tu ipsa iudex esto crudelior, & quasi mortuam te existimans, quomodo possis reviviscere, cogita: deinde mens, ac membra singula digna castigatione punienda: denique totum corpus crucietur. Dicit enim Deus: Convertimini ex toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu, &c. Et infra: Qui futuras penas in hoc parvo vitae spatio compensaverit, se ipsum ab æterno iudicio liberat: grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina, grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem.

De penit. di.
1. c. Medicamentum.

Idem etiam elegantissime docet Div. Chrysost. in epist. ad Hebr. hom. 9. ubi nec veretur dicere, medicamentum fortius, quod maxime operetur in penitentia, exteriorem satisfactionem esse: quemadmodum in medicamentis compositis una herba est dominantissima. Et hom. 5. de penitent. dicit, eam esse mortuam sine eleemosyna.

Idem quoque docet Divus Cyprianus serm. 5. delapsis, circa finem: Orare oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ducere, &c.

Præterea (ut in relectione anni superioris monstratum est) cum ambarum partium, & spiritus & carnis peccatum commune sit, necessarium erat, ut esset remedium quoque commune, totusque homo interior & exterior penas lueret peccatorum.

Præterea, cum ex misericordia Dei pena æterna penitenti in temporalem commutetur (æterna autem futura erat non solum animæ, sed etiam corporis) consequens fit, ut peccator penae temporali non solum animæ, verum etiam corporis relinquatur obnoxius. Sic enim Deus impartitur misericordiae largitatem, ut non relinquatur iustitiae disciplina. De penitent. distinct. 1. cap. nullus, ex D. August.

Ad primum argumentum jam ante ex Div. Thoma responsum est: omnia illa remedia post peccatum mortale nulla esse, si penitentia desit, quemadmodum & Div. Augustinus lib. 2. contra Cresconium dixit, Sine charitate, quæcunque alia remedia (quæ multa enumerarat) non prodesse: verbi gratia, fidei remissio peccatorum tribuitur: item & eleemosynæ: At Apostolus inquit: Si charitatem non habuero, &c. Sed quoniam hæc generalis responsio non videtur idonea, speciatim responderetur ad singula. Et quidem primo de baptismo.

Nam utrum baptismus sine penitentia peccata remittat, scholastici auctores in duas factiones extremas atque adversissimas distrahuntur. Nam quidam contendunt omnes nervos, ut suadeant, baptismum, nisi contrito admixtetur, prodesse nihil. Cui opinioni adherent Gabriel dist. 14. qu. 2. & Adrianus qu. 1. de penitent. & quodlib. 5. art. 3. Quibus & Div. Thomas favere videtur 3. p. q. 86. art. 2. & 3. & quæ. 68. artic. 6. ad 3. Ubi asserit, quod ad effectum baptismi percipiendum, licet non requiratur penitentia exterior, requiritur tamen interioris penitentiae virtus: virtus autem penitentiae contritio est, cum sine actu charitatis non reperitur: ergo &c.

Item super epistolam ad Roman. lection. 4. dicit, quod contritio cordis requiritur ante baptismum; alioquin si

Ad rat. dubitandi pro part. negat. & prim. respond. de Bapt.

Utr. adult. bapt. sine penitent. remittat peccat. Prior opinio.

Atque ad baptismum acceditur.

Atque habent, qui sic opinantur, ea pro se argumenta maxime, quæ nos retro fecimus, ut ostenderemus justificationem peccatoris sine actu charitatis esse non posse: quæ hic repetere, ne longum sit, supervacaneum existimavi.

Habent & illud ex Divo Augustino (si Divo Augustino tamen hoc opusculum tribuendum est) Is ergo (seu quisquis alius ejus libri fuerit auctor) ad fratres in Eremo serm. 11. O compunctio, inquit, sine qua infructuosa est omnis confessio, omnis satisfactio inanis, sine qua adultis non valet baptismus. Sed expresse tamen lib. 7. cont. Donatist. cap. penultim. & habetur de consec. distinct. 4. cap. Solet, Baptismum asserit non prodesse iis, qui non habent charitatem; probatque ex illo Apostoli, 1. Corinth. 13. Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, &c. Præterea Act. 3. Pœnitementi, & convertimini, ut deleantur peccata vestra. Ergo conversio requiritur, quæ non est sine charitate, ut ante ostensum est. Loquebatur autem, antequam baptizarentur.

Poster.
opinio.

Hæc & multa alia dicuntur ab iis theologis, qui priorem opinionem de baptismo tuentur. Sed exoriuntur ex alia parte adversarii, qui astruere videntur, non requiri contritionem, aut attritionem, sed satis esse pœnitentiam virtuales, hoc est velle suscipere baptismum institutum ad remittenda peccata, & id sine complacentia in peccatum. Quem in modum loquitur Divus Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. ult. Quod etiamsi non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quo baptizari petit, ut justificetur: & ita sacramentum baptismi, juxta communem expositionem, vocatur pœnitentia. ad Hebr. 6. Impossibile est renovari ad pœnitentiam. Et Luc. ult. Oportebat prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Ubi quæ Matthæus de baptismo dixit, Lucas refert de pœnitentia. Idem videtur nonnullis Scotus sentire, dist. 14. q. 4. & Cajet. 3. p. q. 86. art. 2. & probatur ex Div. Ambrosio in illud epistolæ ad Rom. 11. (Sine pœnitentia sunt dona Dei) Gratia Dei in baptismo non quærit gemitum aut plan-

ctum, sed solam ex corde professionem. Et quia quæ graviter peccantur, nonnisi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ideo ne illos jam non posse accipere veniam putarent, quia dolere illos non videbant, ostendit id inter primordia fidei non requiri.

At vero Divus Thomas, & communis Theologorum sententia inter has extremas media est, in cujus expositionem sit prima conclusio, de qua ego non dubito: Ante baptismum requiritur in eo, qui peccavit mortaliter, aliqua pœnitentia interior, scilicet displicentia formalis, detestatioque peccati. D. Thomas 3. p. q. 86. art. 2. ad 1. Glos. ord. in illud Matth. 3. Pœnitentiam agite, &c. D. Augustinus de ver. & fals. pœnitent. cap. 8. & de fid. ad Petr. c. 30. expresse, & lib. de fid. & oper. cap. 6. & 84. lib. 50. Homiliar. hom. 27. Cujus verba habentur de consecrat. dist. 4. cap. omnis. Nemo potest novam vitam inchoare, nisi eum veteris pœnituerit. Probat autem Divus Augustinus id duobus testimoniis sacramentorum literarum. Primum est ad Coloss. 3. Exuite vos veterem hominem, & induite novum, qui secundum Deum creatus est. In baptismo enim proprie novus homo induitur: ergo prius debet exui vetus homo, quam novus induatur. Sed novum induit homo per hoc, quod eligit novam vitam; ergo & veterem exuit per hoc, quod detestatur antiquam.

Secundum testimonium habetur Act. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum. Et Dominus etiam non baptizatis loquebatur, inquiens: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.

Divus Chrysostomus homilia 10. in Matth. hoc colligit ex eo, quod Baptismus Joannis fuit præparatorius Baptismi Christi, & vocatur Baptismus pœnitentie. Luc. 3. Matth. 3. ergo in remissionem peccatorum erat Baptismus Joannis, non quod peccata remitteret, sed quod per pœnitentiam, quam prædicabat, disponebat ad Baptismum Christi.

Hoc etiam definitum est nunc in Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 6. quod videlicet ante Baptismum oportet esse pœnitentiam, id est, odium & detestationem peccatorum, ex eo, quod Actor. 2. dicitur: Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in

Opinio
media.
1. Conc.

nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum.

Nec hanc Conclusionem aut Scotus, aut Cajetanus negarent (quantum ego sentio) nusquam enim asserunt, omni displicentia, etiam imperfecte remota, Baptismum recte a peccatore suscipi.

Nec Divus Ambrosius etiam unquam somniavit (ut patet legenti caput illud ultimum de Sacramentis) peccata in Baptismo remitti sine quocunque dolore interiori.

2. Conc.

Secunda propositio: Non requiritur actus perfectus pœnitentiæ virtutis, ut peccator sit dispositus ad suscipiendum effectum Baptismi, sed satis erit imperfectus dolor, quem Theologi attritionem appellant. D. Thomas 4. dist. 6. q. 1. ar. 3. q. 1. ad 5. super cap. 11. Joannis, lect. 9.

Hæc vero propositio non aliter a me probatur, quam in relectione anni superioris probatum est, omnia quidem novæ legis sacramenta gratiam, vitamque conferre, sed potissimum Baptisma, quod nisi vitam peccatoribus conferat, non video, cur sacramentum regenerationis appelletur. Ac si contritio semper præcederet tanquam dispositio, nunquam Baptismus culpam mortalem remitteret, sed solum pœnam. Quare gratiam in eo conferri adultis non oporteret, quæ videlicet ad remissionem pœnæ non requiritur.

Quodnam discrimen sit inter attritionem, & contritionem.

Exoritur tamen hoc loco quæstio valde difficilis, & ad hanc propositionem explicandam necessaria, qua quæritur discrimen inter attritionem, & contritionem, unde liqueat, quidnam attritio sit, quæque sit illa, per quam virtute Sacramenti fiat homo ex attrito contritus. Nam D. Thomas 4. dist. 17. qu. 2. ar. 1. qu. 2. ad 3. solum asserit attritionem esse displicentiam imperfectam, contritionem vero esse displicentiam perfectam. At hinc revera non habetur, quid attritio sit, quæve sit illa imperfectio, qua a contritione distinguitur. Variis ergo aliorum hac de re opinionibus prætermis, supponendum in primis est, displicentiam ideo perfectam dici, quia nihil illi deest eorum, quæ ad finem displicentiæ consequendum sunt necessaria. Est autem finis displicentiæ, seu doloris de peccato multiplex, ut a principio hujus Disputationis constituimus.

Perfecta displicentia

Primus, vindicare injuriam factam Deo: alter ejusdem Dei amorem

conciliare: Tertius, peccatum, ut malum, & inimicum animæ, destruere atque abolere. Erit igitur ea perfecta pœnitentia, & displicentia de peccato, quæ habebit hos tres fines, & effectus. Qui quidem omnes mutuo hærent, nec quisquam illorum sine reliquis invenitur. Qui enim dolor injuriam Dei emendat, idem & conciliat nobis Deum, & peccatum commissum delet.

Quibus jactis fundamentis, patet manifeste, displicentiam imperfectam eam esse, quæ nec sufficiens est ad emendandam Dei injuriam, nec ad gratiam ipsius sanciendam, nec ad peccatum destruendum. Unde colligitur, hanc imperfectam displicentiam multipliciter homini contingere: multis enim modis contingit a perfecto declinari.

Primum itaque genus imperfectæ displicentiæ est, cum quis dolet de peccato propter humana, naturaliaque motiva, ut quia turpe est, & contra rationem, vel quia induxit infamiam, vel etiam quia contrarium Deo est, quatenus finis est & principium naturæ. Hoc autem displicentiæ genus, quod videlicet sola ratione naturali nititur, an Theologi appellaverint attritionem, me profecto latet. Sed quum sit quidam imperfectus dolor, qui interim frangere, & atterere animum potest, licet non perfecte, nos attritionem eam nuncupemus. Vide D. Augustinum, de vera, & falsa pœnitentia, cap. 2. & 9.

Secundum genus imperfectæ displicentiæ est, quæ oritur a timore pœnarum. Pœnas vero intelligo spirituales, vel æternas, quæ lumine fidei cognoscuntur: & hanc Doctores Scholastici omnes attritionem vocant, atque de ea D. Augustinus de vera & falsa pœnitentia, cap. 17. loquitur, tractans illa verba Ezech. Quacunque hora peccator ingemuerit, & conversus fuerit, vita vivet. Conversum ait, non tantum versum, vita vivere. Vertitur a peccato, qui jam vult dimittere peccatum: Convertitur, qui jam totus omnino vertitur: qui jam non solum pœnas timet, sed ad bonum Domini contendere festinat. Dixerat autem, pœnitentiam, quæ impetrat vitam, non a solo timore, sed a charitate proficisci. Hanc etiam attritionem tanquam insufficientem rejicit D. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 9.

tia peccati quæ.

Imperfectæ displicentiæ tria genera.

Ter-

Tertium imperfectæ displicentiæ genus invenitur, cum quis dolet quidem de peccato, qua ratione offensa Dei est, sed ex velleitate, non ex volitione absoluta, & efficaci: habet enim desiderium imperfectum placendi Deo, dimittendi peccatum &c. sicut & dilectio Dei imperfecta potest appellari volitio, qua Deo vellem bonum & gloriam, ipsique placere in omnibus; desiderio tamen imperfecto: sic & nolle Dei offensam, est imperfecta displicentia: nam perfecta, efficax, & absoluta est, quæ ex dilectione Dei efficaci, & absoluta nascitur. Hunc vero imperfectum dolorem Cajetanus q. 1. de contritione (ac jure ille quidem) attritionem vocat.

Quadruplex discrimen inter contritionem & attritionem.

Si hæc nobis fuerint diligenter inspecta, facile conjiciemus discrimen inter attritionem, & contritionem.

Primum ab effectu, quia contritio peccati remissionem facit, attritio non facit.

Alterum a principio, quod contritio ab amore infusæ charitatis procedit, attritio vero non, sed vel a timore poenarum, vel ab amore proprio & naturali, vel a dilectione imperfecta conditionata & inefficaci, qui non sunt actus charitatis, cum possint esse in peccatore.

Inde rursus discrimen tertium sequitur, quod contritio elicitur ab habitu poenitentia infuso, attritio vero ab habitu eodem non elicitur.

Postremum discrimen est, quod ad contritionem requiritur auxilium Dei speciale, cum sit actus supernaturalis. Attritio vero solis naturæ viribus haberi potest, nisi attritio secundi generis, quæ tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, auxilio speciali opus habet: timor siquidem servilis (ut modo pro comperto supponimus) donum Dei est. Et quemadmodum ad credendas poenas supernaturales necessarium est auxilium Dei, quo moveatur intellectus, sic ad timendum ejusmodi poenas necessarium est, ut excitetur affectus, & consequenter ad dolendum de peccato propter hunc finem supernaturalem. Credimus enim, nullam poenitentiam efficaciter attingere effectum supernaturalem, cum solo auxilio Dei generali. Ad alias vero attritiones ex parte voluntatis, nullum auxilium speciale requiritur. Nam illa primi generis, cum naturale objectum ha-

beat, solis naturæ viribus nititur. Illa autem postremi generis, supposita fidē beatitudinis supernaturalis, haberi potest sine auxilio Dei speciali, sicut & desiderium inefficax & imperfectum Beatitudinis.

Sed enim hæc nobis dicta fuerint de contritione & attritione secundum vocabulorum & usum & significationem. Nam quod D. Thomas de veritate, q. 28. art. 8. dixit, omnem dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem, improprium est. Nec abusus vocabuli trahendus est in hanc nostram Disputationem, ubi de contritione & attritione proprie loquimur.

Quo significatu manifestum est, nullam attritionem contritionem aliquando fieri posse, contra Scotum in 4. d. 14. q. 2. & Cajetanum, q. de contritione, qui asserentes, contritionem acquisitam in formem, quæ ab aliis Theologis appellatur attritio, contritionem fieri posse formatam. Existimat vero Cajetanus, hanc esse opinionem D. Thomæ 3. p. q. 89. art. 1. ad 2. ubi asserit, quod primus poenitentis actus habet se, ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio: alii vero sequentes actus poenitentia procedunt jam ex gratia & virtutibus.

At revera hæc opinio primum D. Thomæ repugnat in 4. d. 17. q. 2. q. 3. ubi & manifeste asserit, contritionem esse affectum elicitum ab habitu poenitentia infusæ. Est autem certum, quod actus elicitus ab habitu infuso distinguitur omnino a quocunque alio, qui ex puris naturalibus haberi potest, ut actus elicitus a Charitate infusa, a quocunque alio amore, qui citra charitatem elicitur. Et ratio est in promptu, quia actus, qui habetur ex puris naturalibus, non attingit nisi objectum naturale: talis est enim, quale objectum, ut ante docuimus. Cum ergo omnis attritio acquisita naturalis sit, naturale quoque objectum habet, sicut & dilectio acquisita. Quare impossibile est talem attritionem fieri contritionem: sicut nec dilectio quidem acquisita dilectio Charitatis infusæ fieri potest, cujus videlicet objectum supernaturale sit oportet.

Quod si actus nostri acquisiti supernaturalia objecta efficaciter attingerent, certe habitus virtutum infusarum (quod retro docebamur) essent supervacanei.

Præterea, actus contritionis (ut ma-

nifestis argumentis superius ostendebamus) auxilio eget speciali . Actus autem attritionis , de quo Scotus & Cajetanus loquuntur , sunt ex puris naturalibus , ut etiam ipsi fatentur : ergo impossibile est esse idem , quia principia sunt prorsus diversa : nec fieri potest , ut actus , qui solo auxilio Dei generali a potentia producitur , idem numero a potentia cum auxilio speciali producat . Et quod de hoc genere attritionis dictum est , patet etiam , ac multo quidem magis in reliquis . Hoc vero idem nobiscum tenet Paludanus , distin. 17. q. 1. & Gabr. dist. 16. q. 1.

Utrum ad contritionem appellamus, totus animi conatus, quem eo tempore voluntas potest illi præstare, &c.

Opinio Adriani affirmativa. Sed queri tamen a plerisque solet, an ad poenitentiae actum, quem contritionem appellamus, totus animi conatus necessarius sit, ita videlicet, ut actus habeat omnem intentionem, quam eo tempore voluntas potest illi præstare, &c.

Et quidem Adrianus quæ. 1. de poenitentia, artic. 2. & Quodlib. 5. arti. 3. existimat ad contritionem exigere, ut homo omnem conatum adhibeat . Probatque in primis ex Deuteronom. 4. ubi : Si quæsieris (Moyfes ait) Dominum Deum tuum, invenies illum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ .

Secundo id suadet ex eo, quod Esai. ultimo Dominus ait : Ad quem respiciam, nisi ad pauperem, & contritum spiritu, & trementem sermones meos ? Nota, contritum spiritu ; Dolor enim remissus spiritum non contrahit . Nota rursus, trementem : Tremor enim est magnus & manifestus timor, ut dicit glossa super illud ad Philip. 2. Cum timore & tremore, &c.

Tertio argumentatur ex illo Joelis 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra . At dolor remissus nec ex toto corde est, nec fletus & planctus efficit, nec scindit corda, &c.

Quarto Sanctorum testimoniis id confirmat Div. Augustinus lib. de vera & falsa poenitentia, cap. 17. Convertitur, inquit, qui jam totus & omnino vertitur . Et serm. 11. ad fratres in Eremito, Gravia peccata, ait, gravissimis lamentis indigent . Item divus Ambrosius libro 2. de poenitentia, cap. 10. Facilius inveniri qui innocentiam servaverint, &c. quæ ante sunt a nobis recitata . Et ad virginem lapsam, cap. 8. posteaquam in-

terrogaverat, quanta esset & qualis poenitentia necessaria, & descripserat exteriorem ingentem, subjicit : Cor vero sit liquefcent, sicut cera, & totum corpus maceretur . Talis vita, talis actio poenitentiae si fuerit perseverans, audebit sperare, etsi non gloriam, certe poenitentiae evacuationem . Insiste ergo misera, fortiter inhære tanquam naufragus tabulae : nam grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina . Quod ostendit divus Ambrosius & testimonio Joelis jam citato, & quia omnes, qui in Sacris literis veniam poenitendo referuntur consequuti, hujusmodi cordis compunctionem habuere, non levem & remissam, non parvam, sed maximam, ut Ninivitarum & David, qui explicans poenitentiam suam, ait : Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, &c. Atque iterum : Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea : afflicti & humiliati sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei .

Cyprianus demum Serm. 5. de lapsis, Quam magna, inquit, deliquimus, tam granditer defleamus : alto vulnere diligens & longa medicina non desit, poenitentia crimine minor non sit . Putasne Dominum cito posse placari, cujus templum sacrilega contagione violasti ? Orare oportet impensius, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adherere cineri, in cilicio volutari & sordibus, &c. Et paulo post : Si precem toto corde quis faciat, si veris poenitentiae lamentationibus & lachrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum justis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest .

Est etiam ratio pro hac sententia, quod non habemus nos, Deum conferre gratiam, nisi facienti totum quod in se est : sed qui non convertitur toto conatu, non facit totum, quod in se est . Contritus igitur, cui scilicet infallibiliter Deus gratiam confert, tota vi animi convertitur .

Altera quoque ratio est, quod non est contritio, nisi ex amore Charitatis proficiatur : sed amor Charitatis non habetur, nisi toto nixu Deus diligatur . Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex tota fortitudine tua ; quod Marcus dixit, ex tota virtute tua ; & Lucas, ex omnibus viribus tuis . Quibus &

Psalm. 16.

Psalm. 37.

& testimoniis, & rationibus adductis, non dubitat omni asseveratione confirmare, contritionem nullam esse, nisi ex toto conatu voluntatis doleatur.

Duo extrema in hac quærenda.

Arg. cōt. opin. Adriani.

Atqui duo hic extrema fugienda sunt: alterum eorum, qui facile quibuslibet pœnitentibus veniam, & securitatem pollicentur, adversum quos Isidorus secundo libro de summo bono, cap. 13. illud Hieremiæ sexto inducit: Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax: & non erat pax. Alterum extremum hoc est, quod tenet Adrianus. Contra cuius opinionem Chrysostomus in libello de reparatione lapsi, (Et refertur de Pœnitentia, distinctione tertia, cap. Talis) inquit: Mihi crede, talis est erga homines pietas Dei: nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere, & simpliciter offeratur: etiam si non potuerit quis explere in præsentis satisfaciendi ordinem, quantulumcunque tamen, & quamlibet brevi tempore gestam pœnitentiam suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem.

Deinde, actus charitatis, etiam si non habeat totam intensiorem, quam potest, nec ex toto conatu procedat, sufficit ad remissionem peccatorum, ergo & contritio. Antecedens patet, quia ad talem actum, cum sit supernaturalis, requiritur habitus charitatis infusæ, cum qua nullum mortale peccatum est. Nisi huic argumento respondere velis, habitum charitatis nunquam in actum exire, nisi voluntas omnem vim ad operandum intendat: quod absurdissimum est.

Præterea, præceptum de actu fidei, & de actu spei homo implet, etiam si non agat ex toto conatu: ergo & præceptum de charitate, & contritione: Non ergo contritio totum animi conatum exigit.

Referri etiam solent in hoc sacrarum literarum testimonia, ut illud Joannis 14. Qui diligit me, diligetur a Patre meo. Et Jacobi quarto, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Quod si dicas, esse limitanda ejusmodi testimonia, ut subintelligatur ex toto conatu; eadem ratione limitabimus & quæ loquuntur de Fide, Spe, atque Justitia. Quod quoniam probabile non est, ne illud quidem probare debemus, unde hoc proficiscitur.

Refellit. alia Sco. opinio.

Quibus eisdem argumentis Scoti opinio refellenda est, qui in quarto, distin-

ctione decimaquarta, quæstione secunda tenet, ad contritionem requiri certum intensiorem gradum: qui quidem error falso nititur fundamento. Credit enim Scotus, attritionem acquisitam ex puris naturalibus dispositionem esse ad gratiam. Et quoniam vidit non quamlibet naturæ displicentiam, puta remissam, idoneam esse ad justificationem, coactus fuit asserere, contritionem exigere certam intensiorem magnam soli Deo cognitam. Verum imaginatio hæc (sive Scoti fuerit, sive non fuerit: nam si quis eum voluerit hoc errore liberare, cum hoc ego non magnopere pugnabo) imaginatio hæc, inquam, non modo falsa est, sed etiam periculosa, & erronea, ne quod verbum atrocius dicam. Ultima namque ad gratiam dispositio (ut nobis demonstratum est) auxilio Dei indiget speciali. Quo auxilio posito, sive Deus moveat ad magnum dolorem, sive ad parvum intensiorem, talis dolor contritio erit: sicut ad amorem charitatis, sive Deus auxilio gratuito intensiorem moveat voluntatem, sive remisse, sive ut duo, sive ut decem, actus charitatis erit. Justus siquidem habens charitatem infusam ut decem, potest actum amoris habere ut quatuor. Et cum de tali gradu requisito nulla possit esse probabilitas, an scilicet habeamus illum, necne, certe de contritione nullum præceptum esset. Quod ne ipse quidem Scotus admittit. Quod autem nullum ejusmodi esset præceptum, patet: esset enim stultum præceptum, quod semper invincibiliter ignoratur: quin imo teneretur homo ex toto conatu pœnitentiam agere, ne exponeret se periculo talem gradum omittendi.

Ex eodem quoque fonte ejusdem Scoti alter error emanavit, Certum tempus necessarium esse, ut actus noster contritio sit. Cui sententiæ adversatur manifeste D. Chrysostomus in oratione de B. Philogonio, & in libello de reparatione lapsi, cujus ante verba retulimus. Adversatur etiam Leo Papa in Epistola 69. ad Theodorum, inquiens: Si periculum urgeat, cuique petenti statim est absolutio danda, quia misericordiæ Dei non possumus tempora definire, nec mensuras ponere, apud quem nullas patitur veniæ moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Est autem hic Prophetæ Ezechiel cap. 18. inquiens: Cum

Refutat. alia Sco. opinio, seu error.

averterit se impius ab impietate sua, animam suam vivificabit. Et cap. 33. justitia justi non liberabit eum, in quacunque die peccaverit, & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conversus fuerit. Nam utroque loco, in quacunque die, pro quacunque hora, vel momento accipiendum est. Si enim justus, qui avertit se a justitia sua vel in hora, vel etiam in momento, justitias antiquas amittit: Impius ergo, in quacunque hora, vel momento fuerit conversus, justitiam consequetur, ut qui in momento potuit perdere gratiam, possit & comparare.

Præterea, fac, ut illud tempus necessarium, exempli causa, sit media hora, & in prima illius temporis particula faciat homo quicquid sibi possibile est: tunc sequitur primum, Deum facienti quod in se est gratiam denegare, facientem quoque hominem quicquid & potest, & debet, condemnari. Nihil enim præterea debet homo, quam pro tempore potest. Sequitur deinde, in illa etiam temporis particula hominem alias liberum, esse extra salutis acquirendæ statum. Quæ omnia christiana pietas exhorret.

Præterea, sequitur inde aliquem hominem Deum summe diligere, & de commissis propter Deum dolere, & tamen a Deo condemnari, contra illud: Qui diligit me, diligitur a Patre meo. Quin etiam sequeretur, martyrem, qui pro Christo mortem oppeteret, condemnari, ut si martirium in prima parte illius temporis necessarij pateretur. Quod si dicas suppleri defectum continuationis per martirium, certe cum voluntas pro facto cedat, voluntas quoque efficax martyrii erit sufficiens ad gratiam dispositio. Quæ quoniam in momento haberi potest, fateamur necesse est, contritionem quoque posse haberi in momento.

Nihil scilicet novi dicimus, sed ea tantum, quæ communi Scholæ consensu, sermoneque feruntur: sed ne hæc quidem quamlibet obvia, & omnium disputatione trita, erant nobis prætereunda. Constituendum enim erat, quid & quale sit id, de quo differimus, non quod ignorare id vos arbitraremur, sed ut ampliore ratione & via nostra procederet Disputatio.

Igitur ad primum Adriani argumentum protinus respondeo, si illud prius exposuero, amorem Dei super omnia

dupliciter posse dici maximum: Uno modo intensive, graduali quadam intensione, quo pacto juniores de intensione loquuntur: in quem modum non oportet amorem Dei esse maximum. Aliter intelligitur esse maximus appretiative. Concedenda sunt enim nobis in Scholastica concertatione hujusmodi vocabula, quod alias sæpe deprecati sumus, ac jure obtinere debemus, quoniam Theologicas res ornate dicere velle, puerile est. Certe Theologo, si afferat eloquentiam, non est aspernanda; si non habeat, non admodum flagitanda: tantum complectatur verbis quod vult, & dicat plane quod intelligit. Ut ergo eo redeamus, unde digressi sumus, & propositam distinctionem apertiori exemplo demonstremus: Fœmina interim vehementius & intensius catellum amat, quam aurum, & tamen si alterutrum oporteret amittere, aurum catello præponeret: ita quoniam plurius facit aurum, quam catellum, plus diligit aurum, non intensive quidem, sed appretiative. Quo modo etiam contritio dolor est maximus, quia si daretur optio, mallem amisisse pecunias, mallem me mortuum fuisse, quam peccasse.

Ad primum itaque argumentum respondetur, quod toto corde Dominum quærit, qui non partem Deo dat, & partem negat, ut illi faciunt, qui vel amant aliquam unam creaturam prohibitam, vel reservant sibi unum aliquod peccatum, quod non displicet. Quemadmodum verbi causa, ille totam domum hospitii exhibere dicitur, qui neminem admittit intra domum sine hospitis voluntate: sed qui cum illo etiam inimicum exciperet, non totam domum exhiberet: similiter in tota tribulatione animæ Deum quærit, cui omnia peccata displicent. Nam qui ex parte quidem tristaretur de peccatis, ex parte vero unum quodlibet sibi reservaret, in quo delectaretur, is Deum in tota tribulatione animæ non exquireret. Non est ergo ibi sermo (ut Scholastice loquamur) de totalitate gradualis intensiōis, sed de totalitate integritatis, & perfectionis.

Atque hinc reliquis sacrarum literarum testimoniis facile responderetur: primo etiam Divi Augustini testimonio. Alteri vero, quod ex eodem Augustino profertur (ut omittamus, illud opusculum non esse ab Augustino conditum)

Resp. ad
argu. A-
driani.

num) respondemus, ad satisfactionem integram pro gravissimis peccatis exhibendam, gravissimis lamentis opus esse, sine quibus ejusmodi peccatorum plena remissio non est. Ceterum ad simplicem remissionem culpæ, prolixa illa, & gravis pœnitentia tum interior, tum exterior non requiritur. Et per hoc patet quid D. D. Ambrosio, & Cypriano respondendum sit.

Ad primam vero rationem respondetur, facienti quod in se est ex puris naturalibus, non oportere Deum gratiam conferre nec tunc, nec postea, nisi totum faciat quod potest: sed facienti, quod in se est, post auxilium Dei moventis, Deus gratiam justificationis dat, etiamsi ex toto conatu non faciat. Ecce (inquit Apocal. 3.) sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi janua, &c. Christus ergo ingreditur ad animam, sive ex toto conatu, sive ex medietate conatus janua aperiat.

Ad secundam rationem prius dicitur, quod illis verbis non præcipitur intentio summa gradualis in actu, sed solum, ut omnes vires intendatur, quantum necesse ad diligendum Deum super omnia appetitive; ita ut in præparatione animi, videlicet cum opus fuerit, totum cor, mentem, animam, vires, conatum Deo præstemus. Posterius respondetur, quod illiusmodi verbis solum ostenditur, nullam esse diligendo Deo mensuram præscribendam. Quia enim dicturus erat, Diliges proximum tuum sicut teipsum, docet ante, nullum exemplum, nullumque modum in amore Dei esse querendum, qui utique dignus est, ut sine modo, atque exemplo diligatur. Ecclesiast. 43. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: major est enim omni laude.

Verum illud dubium protinus existit, an Sacramentum Baptismi cuique attrito administratum, conferat gratiam, an potius unum aliquod sit attritionis genus, quod solum disponat ad gratiam Sacramenti.

Sed huic ego questioni commodius postea respondebo, cum de Sacramento Absolutionis disputavero: Eadem enim ibidem questio est: & quod ad mores Christianorum attinet, hic forsitan curiose, illic vero necessario transigetur.

Jam vero ad argumenta prioris opi-

nionis, quæ nitebatur ostendere, Baptismum nisi contrito administraretur, prodesse nihil, dupliciter responderetur. Prius, quod si loquamur de actu charitatis, semper requiritur ad justificationem, seclusis tamen Sacramentis, sicut & contritio. Sacramentum autem in non ponente obicem eundem effectum habet, quem haberet charitas, & contritio sine Sacramento. Unde sicut parvulus per solam habituales charitatem, & gratiam justificatur, eo quod non ponit obicem Sacramento ad remissionem peccati originalis; ita & adultus, qui non ponit obicem ad remissionem peccati mortalis, cum est attritus, per infusionem charitatis habitualis justificatur. Posterius responderi quoque potest, omnia illa testimonia de charitate habituali esse intelligenda. Alias qui dormiret, quoniam non diligit, maneret in morte. Sed prior solutio præstabiliior est. Argumenta vero opinionis alterius, post ea, quæ disseruimus, facilia sunt, quam ut solvere debeamus.

De charitate vero, an sine pœnitentia valeat mortales culpas remittere, nonnulla controversia est. Gabriel enim ait 4. distinct. 14. quæst. 1. sed D. Thomas negat tertia parte, quæstione 84. Credit autem ille, solo actu charitatis sine pœnitentia peccata donari, cum memoriæ non occurrunt: ut si peccator, quo scilicet tempore Deum diligere tenetur, Dei considerans bonitatem, elicit actum dilectionis Dei super omnia, consequitur, inquit, remissionem peccatorum, licet nullum habeat pœnitentiæ actum, quia nullam habet cognitionem de peccato, quam occupatus, ut ait, circa Dei dilectionem habere non potest: non enim possumus plura simul cogitare. Hæc ille. Omnia vero scripturæ testimonia, quæ probant pœnitentiam esse necessariam, exponit de pœnitentia formali, aut virtuali, ut patet in tertia ejusdem quæstionis conclusione. Atque etiam Scotus in illa ipsa distinctione, & quæstione, paucioribus verbis, eadem fere peccare videtur.

Sed hi primum in eo falluntur, quod non vident, interesse plurimum inter ea, quæ solum necessaria sunt, ut præcepta, & quæ necessaria sunt etiam ut media, sine quibus salus haberi non potest. Ajunt namque, excusari hominem a pœnitentia, & memoria pec-

do ad rationes pro par. neg. positas in princ. q. resp. etiā speciatim de Charit.

Utrum charitas sine pœnit. possit justificare.

Duplex necessit. medii, & præcepti.

catorum, cum habet de peccato commisso vel ignorantiam invincibilem, vel etiam distractionem necessariam a peccatis cogitandis, quasi pœnitentia solum esset necessaria, quia præcepta est, & non item quia medium ad salutem necessarium. Atque in huiusmodi mediis licet admittatur excusatio, ne homo peccet, quando ex ignorantia desunt, non tamen admittitur, ut sine illis homo salvetur: exempli gratia: Fides Christi est ad salutem necessaria: quod si cui Euangelium non annuncietur, excusabitur quidem a præcepto credendi, id est, non peccabit ex eo, quod non credit in Christum; sed vitam æternam minime consequetur, ad quam consequendam Christi fidem habere necesse est. Atque idem de baptismo dicere licet, sine quo nemo salvus efficitur, sive occupatus circa res alias, sive oblitus baptismi fingatur. Intelligimus ergo, ad divinam providentiam pertinere, ut quo voluit vel fidem, vel baptismum medium ad salutem præstitueret, facienti quod in se est, nunquam deneget tale medium. Sic igitur, cum Pœnitentia sit ad salutem medium necessarium (quod abunde sacrarum etiam literarum testimoniis ostensum est) divinæ procuratoris esse convincitur, ut facienti quod potest, ea suggerat, quæ fuerint huic remedio adhibendo necessaria.

Errant deinde vehementer, quod testimonia illa scripturæ sacræ de pœnitentia formali vel virtuali interpretantur: idque ut opinionem suam pugnantissime defendant. At si semel hanc nobis licentiam interpretandi permitimus, facile quoque cætera media ad salutem præfinita, per eandem expositionem eludemus. Fides quippe Christi explicabitur ad salutem necessaria formaliter, vel virtualiter. Votum etiam baptismi dicetur necessarium formale, vel virtuale.

Præterea, cum sancti omnes de pœnitentia formali, & explicita prædicta testimonia interpretentur, temere & inconsiderate in contrariam intelligentiam pervertuntur.

Præterea, talem interpretationem admittentes, in nullo eventu probare poterunt, formalem pœnitentiam esse necessariam. Dicemus enim illis, etiam cum peccata memoriæ occurrunt, non oportere formaliter expliciteque dolere. Neque id refelli aliquo testi-

monio potest, quoniam charitas est pœnitentia virtualis, quæ sufficere dicetur, quoniam locis præscriptis formalis pœnitentia non præscribitur. Ita, si huic expositioni dabitur locus, satis erit ad salutem nova vita, sine detestatione veteris, quæ est hæresis Lutherana.

Quædam insuper testimonia de pœnitentia virtuali exponere, impudentiæ manifestissimæ fuerit, ut illud Joel. 2. Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra. Illud item Actor. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum. Quod quidem testimonium si de pœnitentia virtuali volumus exponere, in eum errorem incidimus, quem paulo ante reprobavimus, hoc est, baptismum sine pœnitentia formali peccata remittere. Verum hæc missa facio: (quæ tamen decernere controversiam possunt) illud quæro, si cui peccatori divina bonitas occurrat, eo etiam tempore, quo nec diligere Deum, nec pœnitentiam agere tenetur, non occurrant autem peccata, videlicet occupatissimo in divinæ bonitatis contemplatione: quærotum (inquam) an isti habenti actum dilectionis peccata sine pœnitentia condonentur? Nam si condonantur, ergo etiam quando non tenebatur ille aut Deum diligere, aut in Dei contemplatione versari, remissionem peccatorum consequetur sine pœnitentia. Quod vel isti quoque concedere verentur. Sin autem non condonantur, nec ille peccator potest in actum dilectionis sine pœnitentiæ actu prodire: ergo pœnitentia formalis (quod modo contendimus) est ad remissionem peccatorum necessaria. Atque (ut sæpe jam diximus) ad divinam procuratoris spectat, ut nullus peccator in actum dilectionis prodeat, cum primum ad Deum convertitur, quin simul quemadmodum bonum per amorem amplectitur, ita etiam odio malum prosequatur: Penitemini, inquit D. Petrus, & convertimini, ut deleantur peccata vestra.

Accedit illa quoque causa, quod cum sacramentum pœnitentiæ baptizatis tam sit necessarium ad salutem, quam baptismus non baptizatis, (quod suo postea loco demonstrabitur) certe sicut sine baptismo in re vel in voto, ne-

Act. 3.

mo adultus salutem consequi potest: ita sine pœnitentiæ sacramento in re vel in voto salvatur nemo. Votum autem sacramenti pœnitentiæ nullus habet sine peccatorum & memoria, & displicentia: verius est igitur nimirum illud, quod nos asserimus, sine pœnitentiæ actu per solam charitatem neminem posse salvari.

Resp. etiam speciatim de martyrio. Sed de martyrio quæstio difficilior est. Nam id sine pœnitentia peccata etiam mortalia remittere, Juniores ferre tradunt, Scotus 4. distinctione 14.

Utrum martyr. peccata sine pœnit. remittat. quæst. secunda, Gabriel eadem distinctione & qu. Imo & D. Thomas videtur in hanc sententiam ire, 3. part. quæst. 87. artic. 1. Nam secundum argumentum erat hujusmodi: Pœnitentia non est sine actuali displicentia peccatorum: sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia eorum, sicut patet in eo, qui dormiens occideretur propter Christum; ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia. Cui argumento Divus Thomas respondet, quod passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa, & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem. Hactenus D. Thomas.

Opinio Junior.

At, etiamsi homo non doleat, aut culpas in memoria habeat (modo tamen velit placere Deo in omnibus, & vitam pro illo fundere) non habet voluntatem peccato actualiter inhærentem; ergo (juxta D. Thomæ placitum) passio pro Christo suscepta, sine pœnitentia, mortalia peccata remittit.

Sentent. Auctor.

Verum sententia contraria mihi ex animo exuri non potest. Nam persuasa est & auctoritate majorum, & gravi constantique ratione, ac fieri potest, ut errem, sed ita prorsus existimo. Primum enim passio pro Christo suscepta, si a charitate non existit, nihil valet ad culpæ mortalis remissionem, ut Div. Thomas auctor est, 2. 2. quæst. 124. artic. 2. ad 2. & 3. part. quæst. 66. artic. 12. ad 2. Item & Divus Augustinus contra Crescon. libr. 2. capit. 12. Immo adeo Divus Paulus 1. Corinth. 13. inquit: Si corpus meum tradidero, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas autem in eo, qui peccavit mortaliter, non remittit peccatum sine pœnitentia (ut idem Divus Thomas scribit 3. parte quæstion. 84. art. 5. ad 2.) ergo nec martyrium. Et confirmatur:

Quia voluntas efficax martyrii, & martyrium actu susceptum, quantum ad essentialia (ut hic supponimus) nihil differunt. Si ergo martyrium sine pœnitentia peccatum mortale remittit, ac proinde gloriam meretur æternam, & voluntas quoque efficax martyrii idem sine pœnitentia dubio procul efficeret.

Præterea, passio pro Christo suscepta in eo, qui fuit aut schismaticus vel hæreticus, non remittit peccatum hæresis vel schismatis, nisi prius homo Ecclesiæ Catholicæ fuerit aggregatus: ergo nec remittit ejusmodi peccata, nisi homo pœniteat. Nam verbis scholæ usitatis quandoque utimur, nec ullum aut verborum fucum, aut eloquentiæ ornatum adhibere volumus, sed tantum confirmandæ veritati curam operamque navare. Antecedens igitur nostræ hujus argumentationis, præterquam quod habetur ex Divo Cypriano lib. epistolarum, Epist. 2. ad Antonianum, atque ex Divo Augustino tum sæpe alias, tum libro 1. de Baptismo contra Donatistas, cap. 11. & lib. 3. cap. 16. & lib. 4. cap. 17. definitur etiam in Concilio Florent. sub Eugenio IV. Consequentia vero probatur: Quia sicut fides, & Ecclesiæ Catholicæ unitas sunt media ad salutem necessaria, ita & pœnitentia.

Præterea, si quis ante baptismum mortem pro Deo oppetat, non consequetur salutem sine voto baptismi, si re ipsa baptizari non potest: ergo nec post baptismum, si peccavit mortaliter, consequetur salutem sine pœnitentiæ sacramento, aut in re, aut in voto suscepto. Antecedens, quod assumptum, Thomas Vvaldensis, libro de sacramentis, capit. 97. & 105. Divi præsertim Augustini testimonio confirmat, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 21. & 22. Non enim mors pro Deo suscepta, jam Evangelio promulgato, sine fide Christi & Ecclesiæ salutem præstare potest. At consequentia vel ex eo liquet, quod sicut baptismi sacramentum est ad salutem necessarium his, qui ante peccaverunt, ita & pœnitentia his, qui peccaverunt post baptismum.

Adde illud quoque, quod si martyri peccata in mentem veniant, etiam in ipso martyrii agone constituto, non salvabitur, si non doleat: ergo martyrio etiam instante, pœnitentia necessaria est. Antecedens patet, quia si Con-

Abſque baptismo in re aut in voto non datur ſalus.

fessor occurrat, citra sacramentum salus illi non veniet, eo quod divinum præceptum de confessione est. Cum igitur de contritione etiam interiori divinum præceptum sit (quod jam jam manifestum erit) fit consequens, ut si homo martyrio expositus de peccatis memoriæ occurrentibus penitentiam non agit, divini præcepti violator existat.

Ridiculum vero est, quod fingunt isti, martyrium homini oblatum memoriam peccatorum abolere: cum e diverso pœnæ inopinato etiam incidentes soleant culparum memoriam vel dormientem excitare. In cuius rei exemplum adducit Chrysostomus homil. 4. de divite & Lazaro, fratres Joseph, quibus cum peccati jam pene oblitterati venisset in mentem, Merito, inquit, hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum. Tres item pueri in camino ignis ardentis, In veritate & in iudicio, ajunt, induxisti hæc omnia propter peccata nostra, peccavimus enim, &c. Et Propheta, In die, inquit, tribulationis Deum exquisivi manibus meis. Et paulo post: Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum, &c. Martyrium itaque occurrens, non memoriam peccatorum aut tollit, aut impedit, sed potius excitat. Quare nihil causæ video, cur pœnitentia ad salutem necessaria martyri desit: quin in ipso sanguine culpas maxime abluet, quas ante commisit. Equidem ita sentio, & (ut reor ipse) sentiet unusquisque vestrum, si rem non ex auctoritate adversariorum, sed ex ratione pensetis. Nec enim minorem vim habet baptismus in remittendis culpis, quam martyrium, quod veluti baptismi vicarium est, ut Divus Augustinus tradidit lib. 4. de baptismo contra Donatist. cap. 22. & sequentibus, referturque de consecr. dist. 4. capit. Baptismi vicem. Sed baptismus, alias efficacissimum contra omnia peccata remedium, sine penitentia tamen aliqua prævia peccatorum mortalium non efficit remissionem: ergo nec martyrium: nisi novis oraculis juniores a mediis ad salutem necessariis martyres adultos velint excipere: quod qua ratione faciant, haud satis intelligo.

Nec Div. Thomas unquam asseruit, dormienti in peccato mortali per passionem pro Christo illatam remitti pec-

catum sine aliquo præcedenti dolore: non enim sine charitate passio valet, ut locis citatis Divus Thomas astruxit. Et cum eo loco martyrium baptismo comparaverit, idem profecto asseruit, baptismum omnia peccata remittere, tam mortalia, quam venialia, dummodo voluntatem peccato non invenerit inhaerentem. Nec proinde licet colligere, baptismum vel dormienti, vel vigilant, sine penitentia mortalia abolere peccata. Quare nec de martyrio id ex mente Divi Thomæ colligi potest, nisi suo ipsius testimonio virum alioqui doctissimum velis urgere, ut concedat, dormienti in peccato mortali, qui nec contritionem, nec attritionem habuit unquam, per mortem pro Christo violenter illatam, æternam conferri salutem. Quod tam absurdum est, quam quod absurdissimum.

Pœnarum igitur remissio solet dici remissio peccatorum, ut patet in indulgentiis, quæ passim hoc nomine conceduntur. Credit itaque Divus Thomas, per baptismum & martyrium omnem pœnam sive peccati venialis, sive mortalis aboleri, supposita tamen remissione mortalis culpæ, quæ adulto sine dispositione voluntatis prævia, contingere non potest. Culpæ etiam veniales per baptismum adulto dormienti remittuntur. Non enim adultus dormiens baptismum suscipit, nisi prius vigilans voluerit baptizari. Cum autem baptismus sit penitentia virtualis omnium peccatorum, eo ipso quod quis baptismum voluit, penitentiam habuit omnium virtuales, quam ad venialium remissionem satis esse, D. Thomas illo loco manifestissime docuit. Et confirmatur: Quia si quis vigilans cum attritione peccatorum mortalium, nullam habens memoriam venialium, accederet ad baptismum, consequeretur plenariam remissionem omnium peccatorum: ergo & dormiens, si habuit contritionem mortalium, venialium remissionem consequetur. Confirmatur rursum, quia si baptismus non remitteret venialia, quibus mens inhæret habitualiter, profecto vix ullus reperiretur, qui per baptismum consequeretur innocentiam, ac totius pœnæ remissionem. Nec me fugit, Cajetanum aliter judicasse. Sed ita res humanæ habent, nos non probamus aliena, alii reprobabunt nostra. Intelligo ergo, Divum Tho-

Par. 3. q. 87.
art. 1. ad 2.

Thomam, ut illi secundo argumento responderet, id sensisse, quod tam baptismus, quam passio pro Christo suscepta, sine aliqua pœnitentia formali, remittunt omnia venialia, quantum ad culpam & quantum ad penam, nisi voluntas actualiter committat veniale peccatum, quod in baptismo facile est, in martyrio non item. Nam fere, dum quis patitur pro Christo, avertit animum ab omni peccato, etiam veniali. Sed si baptizatus, si pro Christo moriens, actualement obicem opponeret si baptismi, seu martyrii, jam effectus remissionis illius culpæ impediretur. Ita cum dormiens nihil actu obijciat virtuti vel baptismi, vel martyrii, omnium venialium veniam sine formali displicentia consequetur. Quamobrem illa exceptio, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem, non est referenda ad remissionem mortalium, sed ad remissionem venialium. Asseverat enim Divus Thomas, pœnitentiam explicitam esse necessariam ad mortalium remissionem: quare non statim asseruisset, dormienti in peccato mortali sine aliquo actu & dispositione prævia, aut per baptismum, aut per mortem extrinsecus illatam, mortalia peccata condonari.

Respo. etiam specialiter de eleemosyn. De eleemosyna vero facilior quæstio est: nam dupliciter intelligi possunt ea testimonia, quæ illi tribuant remissionem peccatorum. Prius ut ad penas pro peccatis debitas omnia referantur, juxta illud Daniel. 4. Peccata tua eleemosynis redime. Redimuntur enim penæ pro peccatis debite non alio pretio magis, quam eleemosynis. Posterius etiam in hunc sensum intelligi possunt, ut pollicitatio divinæ misericordiæ significetur iis, qui fuerint misericordes, ut etiam si in peccatis sint, per eleemosynas tamen id consequantur, ut ex Dei gratia & beneficio conversio cordis illis aliquando præstetur. Sic enim scriptum est. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris: tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut merides. Et iterum: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Ex quibus liquido patet, quid ad reliqua dicendum sit: nolo enim esse longus in singulis expli-

candis. Sed & secundum argumentum principale cum sua confirmatione, ex his, quæ diximus, facile solvitur.

Ultimum vero, quoniam peculiarem Resp. ad 3. ar. Utrumque diluendum est. Quærit enim, an specialis pœnitentia de singulis mortalibus sit ad salutem necessaria, an potius satis sit pœnitentia de omnibus confusa & generalis. Et quamvis sciam, multa a multis de hac quæstione fuisse disputata, id ego tamen ex D. Thomæ sententia semper & intellexi, & credidi, in omni lege, siue Naturæ, siue Scripturæ, siue Gratiæ, non sat fuisse ad peccatorum mortalium remissionem, in genere confuseque dolere, sed specialem distinctamque de singulis pœnitentiam requiri. Cujus rei explicandæ gratia, dupliciter de contritione loqui possumus: Uno modo secundum se, quatenus est actus virtutis, alio modo in ordine ad Confessionem, quatenus est pars Sacramenti.

Deinde notandum, dupliciter posse intelligi, contritionem specialem de singulis esse necessariam: Primum necessitate præcepti, deinde necessitate finis.

Præterea, contritionem de singulis mortalibus esse necessariam, duobus modis accipi potest: Prius sic, ut ad singula peccata mortalia requirantur singulæ contritiones, vel secundum numerum, vel secundum speciem. Posterius sic, ut una contritio sit distincta de singulis, quemadmodum, si singulis peccatis in memoriam revocatis, de illis uno eodemque dolore doleam.

Tunc sit prima conclusio: Non requiruntur singulæ contritiones ad singula mortalia secundum numerum, imo nec secundum speciem quidem, ut videlicet, quot sunt peccata vel numero, vel specie, tot exigantur dolores. Uno enim actu & confiteri & conteri de multis speciebus peccatorum possumus: ergo nec absolute, nec in ordine ad confessionem in illum sensum requiritur specialis distinctaque contritio.

Secunda conclusio: In ordine ad Confessionem, requiritur contritio de singulis distincta, non solum secundum speciem, sed etiam secundum numerum. Quia contritio includit simul propositum confitendi singula mortalia, non secundum speciem modo, verum etiam secundum numerum. Ac præterea, cum homo confitetur, detestatur

1. Conc.

2. Conc.

ea peccata, quæ confitetur, nisi sit facta confessio. Quare actus interior penitentiae, a quo exterior confessio proficitur, singula mortalia, quæ sub confessionem cadunt, respicit. Ideo enim confitetur ea, ut destruat illa, & pro iis Deo satisfaciat. Quapropter, ut confessio de singulis mortalibus est ad salutem necessaria, etiam necessitate finis, ita & contritio de singulis in nova lege est necessaria.

3. Conc.

Tertia conclusio: Contritio de singulis mortalibus specialis & distincta, necessaria est ad salutem, non solum necessitate præcepti, verum etiam necessitate finis. Fuitque semper in omni lege necessaria, etiam sine ordine ad Confessionem. Itaque non sufficit contritio generalis, qua doleo me fuisse peccatorem, sed requiritur specialis, quæ distincte feratur in singula, ut scilicet peccatis præteritis in memoriam revocatis, voluntas unica contritione universa illa detestetur, velitque pro universis Deo satisfacere. Hæc quippe sat erit, hancque nos penitentiam specialem ac distinctam appellamus. Nam si unico verbo Sacerdoti significare possem diversa peccata mea, illa esset specialis distinctaque confessio. Quocirca cum penitentia Confessioque interior peccatorum hominis ad Deum fit, unus ille actus, qui fertur in peccata, distincta & specialiter cognita, specialis penitentia & vocatur, & est. Afferimus autem, hanc non aliter requiri, ac rationem dati & accepti a dispensatore. Quam quidem confusam & generalem nemo arbitraretur idoneam, distinctam & specialem omnes existimarent necessariam.

Sic vero explicata Divi Thomæ sententia, haud sane intelligo, cur viris doctis probari non debeat: eo vel maxime, quod penitentiam hanc specialem atque distinctam sic intelligi volumus ad salutem necessariam, ut reliqua media, quæ nisi in tempore adhiberi non queunt: nempe hoc pacto, ut si distincte de omnibus specialiter doleatur: sin autem, vel per angustiam temporis, vel per aliam causam id fieri non possit, habeatur quidem animus vortumque, si facultas adesset, specialiter & distribute de singulis penitendi.

Hanc Conclusionem D. Thomas habet 1. 2. quæst. 113. art. 5. ad 3. inquit: In tempore præcedente justificationem oportet, quod homo singula peccata, quæ

commisit, detestetur, quorum memoriam habet. Et ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis universaliter omnia peccata commissa, inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita; quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his, quæ non meminerit, conteretur, si memoriæ adessent. Ecce, quemadmodum intelligit Div. Thomas, specialem contritionem esse necessariam & ad salutem, & ad remissionem peccatorum. Et de veritate quæst. 28. ar. 5. ad 4. Ad justificationem, inquit, non requiritur, quod in ipso justificationis momento aliquis de peccatis singulis cogitet. Recogitatio autem singulorum peccatorum debet vel præcedere, vel saltem sequi justificationem. Et 3. p. quæst. 87. ar. 1. Ad remissionem peccati mortalis, ait, requiritur, ut homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, ut scilicet, quantum in ipso est, diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Idem in 4. dist. 17. quæst. 3. art. 2. ad secundum.

Eandem sententiam tenet Durandus dist. 17. q. 2. ad primum, Adrianus q. 3. de Baptismo circa finem. Et Richard. dist. 16. art. 4. qu. 2. Certe necessariam esse saltem necessitate præcepti huiusmodi contritionem, Paludanus asserit, distinct. 17. quæst. 1. art. 2. Conclusionem 5. & Alexander Alensis, 4. p. q. 69. membro 8. art. 2.

Idem quoque mihi videtur sentire D. Augustinus de vera & falsa penit. c. 9. 14. & 17. Cujus verba referuntur de penitentia, dist. 3. cap. Sunt plures. & dist. 5. cap. 1. Versum, inquit, puto, qui dolet de crimine; conversum, qui dolet de omni ea, quam exposuimus, varietate. Exposuerat autem eam varietatem cap. 14. secundum circumstantias specialiter & considerandas, & deplorandas.

Et Div. Chrysostomus in fine primi libri de contritione cordis: Hoc est, quod exposcitur a nobis, ut semper recordemur mala nostra, & ad animum revocemus, & conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos, ut pro iis supplicemus Deo. Sed apertius in 2. libro etiam circa finem: Oportebat, nos semper non solum scire exomologesim, & confiteri, quia in nobis multa delicta sunt, verum & unumquodque

que peccatum, & majus, & minus, quasi in libro, ita in corde nostro habere descriptum, idque frequentius recognoscere, atque ante oculos ponere, & tanquam hæc nuper admitta lugere, &c. Nec te moveat, quod Confessionis D. Chrysostomus meminit: loquitur enim de confessione, quæ fit Deo, non de ea, quæ fit Sacerdotibus, ut posterius ostendemus. Et adhuc manifestius homilia quarta de Lazaro circa finem: Singulis horis, & diebus renovemus apud nos hoc judicium, sententiam adversus nos ipsos feramus, omnique modo conemur confiteri Deo. Nam si nosmetipsos judicarem, ut Paulus ait, non utique judicaremur a Domino. Ut igitur nec puniamur, nec penas demus, in suam quisque conscientiam ingrediamur, vitamque explicet, cunctisque commissis diligenter excussis, condemnet animam, quæ hæc patravit, puniatque cogitationem; affligat, crucietque suam ipsius mentem; supplicium a seipso exigat pro peccatis. Hactenus Divus Chrysostomus. Et Divus Gregorius libro quarto Moralium, capite decimo-septimo, & libro octavo, capite decimo-sexto in illud: Confabulabor cum amaritudine animæ meæ, enumerando scilicet singula mala, quæ feci. Ita enim D. Gregorius interpretatur: cujus verba non gravaret equidem recitare, nisi alio festinaret oratio.

Præterea, in hujus rei confirmationem nec sacrarum quidem literarum deesse nobis poterunt testimonia, ut illud: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Non autem esset opus anteacti temporis vitam expendere in amaritudine animæ, si pœnitentia generalis, & confusa sufficeret.

Illud quoque. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit judicium, hoc est, examen, & inquisitionem, de qua Apostolus: Probet seipsum homo.

Et illud David: Cogitavi dies antiquos, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum. Legit autem D. Augustinus, Scrutabar spiritum meum, & ait: Seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se judex erat.

Præterea, si generalis pœnitentia satis esset, quorsum illa tam anxiosa cura petendi: Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce servo tuo? Nimirum luce clarius Propheta signifi-

cat, delicta sua se solitum scrutari, & pro occultis, quæ vel adhibita diligentia intelligere non potuit, deprecari, cum ait: Delicta quis intelligit? ab occultis meis, &c.

Præterea, si cui, dum convertitur, tria mortalia, quæ fecit, distincte in mentem veniunt, hoc est, adulterium, sacrilegium, homicidium, quæro, an satis fuerit, rejecta illorum speciali memoria, vere de omnibus, quæ fecit, confuse dolere? Nam si satis non est, id nos asserimus; si satis est, semperque in omni lege fuit, certe examen illud tam exquisitum in peccatis mortalibus & commemorandis, & deplorandis, quod in omni retro tempore parentes nostri fecerunt, docetur non fuisse necessarium.

Præterea, pœnitentia exterior propter interiorum est; at exterior tam in lege nova, quam in veteri distincta, & specialis fuerit oportuit. Nam in veteri lege pro variis peccatis varia fuerunt sacrificia definita. In nova quoque pœnitentiæ Sacramentum specialem, distinctamque de singulis exigit confessionem. Ac revera lex Evangelica, quantum animi mei conjectura colligere possum, non astringit nos, ut specialius de peccatis doleremus, quam in lege naturæ homines tenebantur: sed id concessit, ut quam pœnitentiam olim in delicti compensationem, atque vindictam coram Deo agere oportebat, eandem ageremus apud Sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Christus in Evangelio præceperit de singulis exteriorum pœnitentiam, nisi quia requirebatur interior de singulis, ut exterius signum visibile interiori rei signatæ invisibili responderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio specialis propter confessionem exigitur, sed e diverso confessio specialis propter contritionem, utraque autem propter judicii naturam. Omnis quippe judex, cui judicandi est auctoritas demandata, reorum delicta inquirere, atque examinare debet speciatim, ut juxta culparum mensuram sit & penarum moderatio. Sic in Evangelica lege, judicium de peccatis Sacerdotibus delegatum est, qui ut fideliter suum munus exequantur, non habent esse contenti, peccata si solum in genere cognoscant, sed habent in-

terro-

1. Cor. 11.

Esa. 38.

Ezech. 18.

1. Cor. 11.

Psal. 76.

Psal. 18.

interrogare etiam specialia delicta, ac delictorum adjacentes circumstantias. At in lege naturæ hoc iudicium erat ipsi peccatori commissum, ut ipse idem & esset testis, & accusator, & iudex. Unde ait Scriptura: Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis, & fecerit iudicium. Et iterum: Feci iudicium, & iustitiam, non tradas me calumniantibus me. Quam ob rem peccator in propria causa iudex effectus, nisi expendat delicta propria, nisi diligenter seipsum interroget, & examinet, ut ex qualitate, & quantitate culparum imponat sibi penitentiae modum, certe infidelis iudicii, imo iniqui penas daturus est apud æquissimum iudicem. Hæc naturæ ratio est, quis negat? Huic sacræ literæ consentiunt, hanc Sancti Doctores insinuant, huius vim Divus Thomas intuitus tertiam illam Conclusionem asseruit. Quæ etiam asserenda nos multa diximus non penitus absona aut contemnenda. Sed si quid melius quisquam asserere poterit, nobis volentibus, & gratulantibus facturum est. De tertia igitur controversia satis.

P A R S Q U A R T A.

De Præcepto Pœnitentiæ ut
Virtutis.

Quartam jam sequitur: An de Pœnitentiæ virtute sit peculiare præceptum. Sunt enim Theologi, & fuerunt, quorum opinione de actu pœnitentiæ speciali præceptum nullum est. Hanc vero sententiam in primis suadent testimonio Divi Thomæ asserentis, quod permanere in peccato usque ad mortem non est speciale peccatum, sed quædam peccati circumstantia. Et tamen si esset de penitentia speciale præceptum, omissio illius specialis culpa sine dubio esset.

Præterea, si de penitentia mandatum speciale esset, id ea esset ratione maxime, quod penitentia est medium necessarium ad salutem. Hoc vero argumentum infirmum est, quoniam gratia Dei est ad salutem homini necessaria, de qua tamen habenda nullum est peculiare præceptum. Et confirmatur: nam huiusmodi præceptum non alio testimonio magis assereretur, quam eo Lucæ, cap. 13. Nisi penitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. At

exinde nihil tale colligi recte potest. Pari siquidem loquendi forma sane dicitur, Nisi gratiam habueritis, omnes peribitis. Unde tamen non fit, ut ex præcepto peculiari gratiam habere teneamur. Cumque penitentia supponat peccatum antecedens, nisi quis penitentiam egerit, peribit, non ex impenitentiae culpa, sed ex antecedenti peccato, quod sine penitentia deleri non poterat.

Pro parte vero contraria illud est, quod eodem tenore in Evangelio proponitur lex Baptismi, & Penitentiae. Nam quemadmodum scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, non potest intrare in regnum Dei; ita quoque scriptum est: Nisi penitentiam habueritis, omnes peribitis. Colligunt autem Catholici, legem illam Baptismi formale continere præceptum. Quare & penitentiae lex præceptum speciale continet.

In hac controversia Præceptor meus olim F. Franciscus Victoria, vir nostra ætate literis, ingenio, religioneque clarissimus, partem tenuit negativam. Addidit vero in huius rei confirmationem præter ea, quæ fecimus, alia quædam argumenta, quæ quoniam homo ingeniosus, & doctus esse videbat infirma, asseruit tandem, in hanc opinionem se venire ea potissimum causa, atque ratione, quod nulla in contrarium esset, cui non posset facile satisfieri, ut colligere inde in promptu liceat hominis eruditissimi modestiam pariter & ingenium. Nihil enim pugnantius, pertinacique contentione defendere solebat, sed suam interim propriam, privatamque sententiam libere tueri, eandem postea simili libertate retractaturus, si melior forsitan opinionis adversæ ratio succurrisset. Hac vero ingenii sui mira, & beata facilitate Scholæ nostræ, hoc est Divi Thomæ prudentissimus habebatur interpret: & quidem æquis libero iudicio, nulla ejusmodi astrictus necessitate, ut vellet nollet, certa sibi esset tuenda sententia.

Hujus nos clarissimi viri vestigiis inherentes, in nullius verba juravimus, nec apud nos tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat auctoritas. Sed nostrum iudicium adhibentes, alienum non nisi causa cognita sequimur. Nam Ciceronis, quotiescunque incidunt, non sententiis modo,

Pro par.
affirm.

Simil. se-
re scri-
bit init.
l. 12. de
lo. theo-
log.

L. 2. de
nat. Deor.

Ezech. 18.

Psalm. 118.

4. princ.
quæst.

Ration.
dubitan.
pro par.
negat.

2. 2. quæ-
st. 2.

do, sed & verbis libenter utimur, furtumque libenter agnoscimus. Igitur (ut eo, unde huc digressi sumus, revertamur) argumenta quidem tametsi docti hominis, & copiosi, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro ea causa dici possent, nunquam tamen ita me moverunt, ut eis respondere posse diffiderem. Auctoritas autem tanta plane me moveret, nisi ego opponerem non minorem D. Thomæ, cujus rationes etiam quodammodo mihi videntur firmiores.

Primum itaque non ambigo, Divum Thomam cum cæteris omnibus Scholasticis auctoribus in hac sententia esse, quæ partem hujus controversiæ affirmativam amplectitur. Imo illud est princeps argumentum, quo hæc opinio refellitur, quod novitia sit, & in re, quæ ad mores pertineat, sine idonea ratione, communi Theologorum sensui refragetur. Divus itaque Thomas pro comperto sumit, de pœnitentia divinæ legis esse præceptum; nec id semel dicit, sed sæpius 4. dist. 17. quæst. 2. art. 2. quæst. 3. ad 3. & quæst. 3. articulo 1. quæst. 4. & 3. par. quæst. 84. articulo 7. ad 1. & 2. quæst. 85. articulo 2. in argumento in contrarium: Et 2. 2. quæst. 62. articulo ultimo. Imo adeo, quæ Divus Thomas articulo illo secundo, quæst. 14. dixit, non modo hæc refellunt, verum etiam confirmant. Nam si propositum non pœnitendi speciale peccatum est, ut ibidem dicitur, qui fieri potest, ut de pœnitentia non sit speciale præceptum? Nempe si comedere præceptum non esset, propositum non comedendi specialis culpa non esset: Si jejunandi præceptum peculiare non esset, ne peculiaris quidem culpa esset propositum non jejunandi. Et hunc in modum cætera, quæ singulatim persequi longum est.

Deinde, pœnitere est actus specialis virtutis ad salutem necessarius: ergo est in præcepto. Consequentia patet ex D. Thoma 2. 2. quæst. 3. art. 2. & 3. par. quæst. 68. art. 1. ubi asserit, ea, quæ sunt necessaria ad salutem, cadere sub præceptis divinæ legis. Et re vera id ostendit (nisi me animus fallit) ratio manifesta. Non enim aliter melius possumus judicare, an præceptum sit legis de quarumcunque virtutum actibus, nisi ex eo, quod ad finem legis sunt necessarii. Porro, si finis primus legis, idemque præcipuus sine actu cujusquam virtutis constare non potest, convincimur

fane fateri, de hujusmodi actu præceptum legislatoris esse: nisi insipientem, atque improvidum in legibus necessariis volumus defuisse. Atque hæc certa regula, ac forma est de præceptis legis sive Naturæ, sive Scripturæ, sive Gratiæ, sive Humanæ, seu Divinæ philosophandi.

Præterea, de compensanda injuria facta proximo speciale præceptum est: ergo & de compensanda injuria facta Deo: sic enim D. Thomas 3. par. quæst. 84. art. 5. ad 2. argum.

Huc accedit, quod si cujus amicitiam violavimus, teneamur speciali præcepto dare operam, ut sarciamus: quemadmodum Matthæi quinto scriptum est: ergo Dei amicitiam per peccatum mortale violatam speciali præcepto sarcire tenemur, ac proinde pœnitentiam agere.

Illud prætereo (quod mihi maximo argumento poterat esse ad hujus rei confirmationem) quod ægroto corpori quisque tenetur medicinam necessariam adhibere, idque ex speciali præcepto, quod habet diligere corpus; ex quo efficitur, cum non minus debeat amare animum, ut medicinam necessariam ægro animo adhibere teneatur. Videlicet quemadmodum instigante naturæ lege (ut Tertullianus ait, & illum æmulatus D. Hieronymus) hirundo pullos suos de succo oculat chelidonis, & dictamnium cervi appetunt vulnerati, & cætera animalia bruta medicinas sibi divinitus attributas instigantur ut quærant; ita procul dubio incitat divina lex homines rationales, ut pœnitentiam remedium unicum, & necessarium ad salutem animæ prosequantur.

Præterea, præcepto charitatis obligamur media necessaria ad salutem fratris apponere (inde enim est fraternæ correctionis obligatio) ergo & media necessaria ad salutem nostram. Et confirmatur: Tenemur proximum a morte tum corporis, tum animæ liberare. Mortem enim languentibus probatur instigare, qui hanc, cum potest, non excludit: 83. distinctione, cap. 1. Igitur & nosmetipsos a corporali, & spirituali morte tenemur eripere. Nec hic (quod ad mores attinet) magnopere contendere debemus, an violetur præceptum charitatis, an præceptum pœnitentiæ; illud modo concedamus, specialem, novamque culpam esse, non pœnitere: tametsi, quemadmodum cum quis

In lib. de pœnitent.

In Eccl. c. 7.

quis non comedit cibum necessarium ad salutem, immediate quidem contra virtutem temperantiæ peccat, ex consequenti etiam contra charitatem; ita qui non pœnitet, cum videt ad salutem esse necessarium, directe quidem præceptum pœnitentiæ violat, coniequenter autem violat charitatem.

Præterea, De pœnitentia exteriori præceptum est: ergo & de interiori: Consequentia patet, quia si satisfactionem exteriori Deum exigit, interiorem, ac multo etiam magis requireret, quæ videlicet præcipua est in compensatione delicti. Antecedens vero certissimum est, si ea, quæ superiore controversia diximus, teneantur, esse, inquam, exteriori pœnitentiam necessariam ad salutem. Actus quippe omnis virtutis exterior ad salutem necessarius citra controversiam in præcepto est.

Sed quid opus est multis? Si homini peccatori occurrat præceptum de diligendo Deo, simulque peccatum memoriæ occurrat, illud quero tandem, an teneatur conteri, an non: si non, ergo exiens in actum dilectionis, sine pœnitentia justificabitur, quod sanæ mentis nullus admittit: si etiam, jam habetur quod volumus, de pœnitentia esse speciale præceptum. Quod Tertullianus lib. de pœnitentia diserte docet, inquiens. Cum iudex Deus iustitiæ carissimæ sibi exigendæ, tuendæque præfideat, & in eam, omnem summam disciplinæ sanciat, dubitandum est, sicut in universis actibus nostris, ita in pœnitentiæ quoque causa iustitiam Deo præstandam esse? Et paulo inferius: Audaciam, inquit, existimo, de bono Divini præcepti disputare. Nec enim quia bonum est, ideo auscultare debemus, sed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii prior est maiestas divinæ potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præcipit. Quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub dejectione testatur, summa utique gravitate & agredi, & custodire debemus. Hactenus Tertullianus.

Et certe cum lex affirmative præcipiat, Pœnitentiam agite, rursumque sub mortis interminatione subjungat: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis, intelligi non potest, qui-

bus aliis verbis legislator huiusmodi præceptum, si vellet, posset inducere. Omnis siquidem virtutis operatio, quæ verbo imperandi a lege præscribitur, aut in consilio est, aut in præcepto. De opere vero, quod solum in consilio esset, dici nulla ratione posset, Nisi hoc feceritis, peribitis. De Pœnitentiæ igitur actu præceptum est. Quod eo magis mihi persuadeo, quod Joannes Baptista statim a principio populo proponit: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum. Eandem quoque legem, eisdemque verbis Christus primitus invulgavit, Apostolisque invulgandam iussit. Nullo autem pacto verisimile fit, consilia legis statim in initio a populis exigi. Quin imo illud verosimilius est, a turba præcepta, & ea quidem maxime necessaria cum primis requiri: Unde & Marc. 1. Pœnitentini, inquit, & credite Evangelio: ut utrumque tamquam necessarium præceptum proponat, pœnitere, & Evangelio credere.

Nec illud leve testimonium est, quod habetur Apocalyp. 2. Age pœnitentiam: sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.

Huc illud adde Proverbior. 1. Quia vocavi, & renuistis, ego quoque in interitu vestro ridebo. Vocanti ergo ad pœnitentiam renuere, speciale peccatum est, cui specialis pena respondet, risus & subsannatio Divinæ potestatis. Huic & aliud simile est Hierem. 7. Quia vocavi, & non respondistis, faciam domui huic, &c. & Esaiæ 65. Omnes in cæde corruetis, pro eo quod vocavi, & non respondistis. Certe si ad pœnitentiam vocanti respondere consilium esset, non præceptum, nusquam Dominus pro huius omissione tam gravem penam minaretur. Item Hierem. 8. Deus conqueritur, quod peccatores pœnitentiam non agunt. Res est igitur debita, ac proinde præcepta, siquidem Deus expostulat, si non reddamus.

Ad argumentum vero primum, quod ex D. Thomæ auctoritate sumitur, facile respondetur: Impœnitentiam ibi accipi pro quocunque peccato, de quo pœnitentia non fit. In qua significatione generale peccatum est, cum fornicatio durans usque ad mortem, homicidii quoque reatus, & quodlibet aliud simile malum, de quo homo pœnitentiam

Matth. 3.
Matth. 4.

Respon.
ad arg.
pro par.
negat.

tiam non agit, Impœnitentia sit, etiamsi nulla culpa specialis intervenerit: verbi gratia, Si fornicator, aut avarus subito interiret, correptus aliquo fulmine, quo eventu a præcepto pœnitentiæ excusari potuit; nec enim habuit spatium cogitandi, ut de peccatis pœniteret: tunc juxta sententiam D. Augustini, & D. Thomæ ejusmodi homo habuit finalem impœnitentiam, peccatum scilicet, quod non remittitur nec in hoc seculo, nec in futuro, generale quidem, non speciale peccatum.

Medium
ad salut.
necessar.
duplicis
generis.

Ad secundum, fateor eam esse causam, unde vel maxime liqueat pœnitentiæ peculiare præceptum. Sed ut objectionem repellamus, advertendum est, medium ad salutem necessarium esse in duplici differentia. Alterum quod non est actus virtutis, sed vel potentia, vel habitus, quos Deus in nobis sine nobis operatur, vel etiam gratia, & auxilium Dei, quod non nostrum, sed Divinum opus est: & de hujusmodi mediis legis præcepta non sunt. Alterum medium actus virtutis est, atque in nostra positum potestate, ut credere in Christum, confiteri Fidem, suscipere Baptismum, diligere Deum; & de hujusmodi præcepta legislatoris sunt. Quæ quoniam non de fine, sed de mediis feruntur ad finem legis necessariis, recte colligimus, in omni lege, sive naturali, sive scripta, tum humana, tum Divina, ea media virtutis, quæ nullo modo sunt ad finem legis necessaria, in consilio esse, quæ vero omnino necessaria, ea esse in præcepto. Unde patet, quid ad tertium argumentum respondendum sit.

Utrum
precep. sit
pœnitere
statim de
peccato
mortali.

Ration.
pro part.
affirm.

Sed illud tamen urget vehementer, quod eisdem argumentis, quibus ostendimus esse præceptum, ostendi æque potest, homines obligari ad confestim pœnitentiam agendam, ut peccatum mortale commiserint. Primum enim D. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. ult. utrumque pariter affirmat, & teneri homines ex præcepto peccatum deferere, & statim id quidem: Ut qui rem alienam furto suscepit, restituere protinus sine mora aliqua debet. In quarto etiam distinctione, decimasæptima quæstione, & articulis retro citatis expresse tradit, hominem obligari ad pœnitendum, cum peccata memoriæ occurrerint; quod est dicere, præceptum pœnitendi nullas moras in peccatore permittere, qui peccati memoriam, & conscientiam habet.

Et ratio id videtur suadere. Nam cum peccatum memoriæ occurrit, si homo non detestatur, ex consequenti consentit.

Deinde homo tenetur illico medicinam corporalem corpori necessariam adhibere. Ergo & quam primum debet animæ necessariam medicinam apponere.

Præterea, proximi offensi injuriam teneor, ubi primum commode possum, compensare; ergo & Dei. Antecedens notissimum est. Non enim celerius, qui damnum in pecunia dedit, tenetur satisfacere, quam qui dedit in fama, vel honore. Sed qui in pecunia dedit, restituere, pensareque damnum e vestigio debet; ergo & qui aliter quoquo modo proximum læsit. Et confirmatur: Nam si frater meus habet aliquid adversum me, teneor illi extemplo reconciliari, ut patet Matth. 5. Igitur & teneor conciliare me Deo statim, quam ejus amicitiam per injuriam violavi.

Præterea, simul atque commode possumus fratrem nostrum a morte animi liberare, id facere sine dubio tenemur: ergo & nosmetipsos a peccato mortali illico tenemur eripere. Idque magis, quod peccatum, quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit, ut Gregorius docuit homil. 11. in Ezech. 3. At qui periculo se exponit, peribit in eo, ut in Ecclesiastico legitur. Confirmat autem hoc vel maxime Leo Papa epistola 69. ad Theodorum Episcopum, inquit. Oportet unumquemque Christianum conscientia suæ habere judicium, ne converti ad Dominum de die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in finem vitæ suæ constituat, quem periculose ignorantia humana concludit, ut ad paucarum horarum se reservet incertum. Periculosum igitur est pœnitentiam in aliud tempus reservare. Nam & hoc Eccl. cap. 5. prohibet, inquit: Non tardes converti ad Dominum, nec differas de die in diem: subito enim venit ira ejus. Peccatum igitur est, de die in diem pœnitentiam protrahere, nempe cui divinam iram Ecclesiasticus interminatur.

Item, si in aliud tempus pœnitentiam differre liceret, ergo & velle differre licitum est: Quod enim facere, idem & velle quoque licet. At qui existens in peccato mortali, interiorem pœnitentiam in aliud tempus reservare

vult, eo ipso interpretative & implicite vult esse in peccato mortali, in quo, quamdiu non pœnitet, perdurare necessum est. Non licet igitur conversionem pœnitentiamque differre.

Præterea, negativo præcepto astringimur, ne simus Dei inimici: nam esse Deo inimicum, usque adeo intrinsece malum est, ut nullo eventu id vel le sine gravi culpa valeamus: ergo quamdiu homo est in peccato mortali, cum sit Dei inimicus, tamdiu præcepto negativo adversatur, quamlibet parum in statu peccati mortalis perseveret. Aut igitur hoc monstrum probandum est, videlicet, hominem obligari ad pœnitentiam statim agendam, aut primum illud tollendum, hoc est, hominem ad pœnitentiam agendam obligari. Illuc enim serpit hoc præceptum, si semel admittitur.

Denique suaderetur, quod saltem singulis diebus festis teneatur peccator pœnitentiam habere, quia finis legis est, ut requiescamus in Deo: ad hanc enim requiem corporalis festorum quies ordinatur. At in legem facit, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. L. non dubium. C. de legibus, & regula, Certum est, de reg. jur. in 6. Et confirmatur. Levit. 16. Sabbatum requietionis est, & affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini. Et c. 23. Affligetis animas vestras, omne opus servile non facietis in die hac: omnis anima, quæ afflicta non fuerit in die hac, peribit de populo suo: & causa subditur: Ut propitiatur vobis Deus.

In hujus argumenti explicatione adeo multæ sunt doctorum sententiæ, ut eas enumerare, nedum expendere, molestissimum fuerit: & cum tam varix sint, tamque inter se dissidentes, veniam mihi dabit, Viri humanissimi, si aliorum opinionibus prætermisissis, meam ego (utinam tam vere, quam breviter) explicuero.

I. Conc.

Primum ergo (ut mea fert, & communis opinio) non protinus tenetur homo pœnitentiam agere. Atque hæc quidem assertio non alia ratione potiore ostendi potest, quam quod fidelium omnium consensus facile admittit, non esse peccatum mortale novum, si quis non statim, atque in peccatum incidit, pœnitentiam agat; nec aut pœnitentes in confessione hujus criminis se accusant, aut sacerdotes id curant, quando

pœnitentes examinant; cum tamen nullus peccator fere sit, qui hujus præcepti reus non haberetur. Imo qui diem unum in peccato mortali duraret, non modo multa, sed innumera peccata mortalia hoc præcepto transgrediendo committeret.

Præterea, cum præceptum de pœnitentia affirmativum sit, in quo virtutis actus positivus præcipitur, non videtur obligare, nisi pro tempore necessitatis, quemadmodum & reliqua præcepta affirmativa.

Item, cum cætera media ad salutem necessaria, scilicet fidem, baptismum, confessionem illico præstare minime teneamur, non est, cur unicam pœnitentiam mox debeamus exhibere.

Præterea, cum vera pœnitentia (ut ante jam diximus) a dilectione Dei proficiscatur, si homo simulatque peccavit, veram pœnitentiam habere teneretur, quæ videlicet necessaria est, ut Deo concilietur, fieret consequens, ut homo post peccatum statim ad diligendum Deum obligaretur.

Præterea, cum nulla ratio idonea sit, nullave auctoritas, qua præceptum adeo durum asseratur, certe qua facilitate induceretur ab aliquo, eadem quoque ab aliis rejiceretur.

Secunda propositio: Non tenetur homo pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrerint, sive speculative, sive practice occurrerint. Etenim nullum aliud nos præceptum obligat ex eo, quod in mentem veniat, nec peccat mortaliter, qui non diligit Deum, quantumcunque divina bonitas proponatur, omni dilectione dignissima, nisi necessitatis articulus intercedat. Idem de præcepto fidei, & spei videre licet.

Quare nec si peccata sese offerant peccatori digna, quæ homo detestetur, protinus obligatur in actum contritionis exire: poterit etenim libere nullum habere actum, si nullus instet necessitatis articulus.

Et confirmatur, quia obligatio reliquorum præceptorum ex necessitate rei sumitur, non ex memoria, aut intelligentia nostra: quippe non quia nos intelligimus, aut memoria tenemus, obligant, sed quia obligant, debemus nos dare operam, ut memoria teneamus.

Illud etiam quam inconsiderate dicitur, memoriam practicam obligare, speculativam non obligare! quasi memo-

Resolu.
Quæst.

2. Conc.

memoria conscientia sit, cuius iudicio homo teneatur obnoxius. Premam enim angustius & urgebo, quodnam sit illud iudicium practicum, vel quæ memoria, quæ post simplicem peccati commemorationem novam præcepti obligationem inducit. Cumque nihil constanter, recte dici possit, nimirum non est, cur amplius in opinione contraria refellenda moremur; nulla enim ratione nititur, sed solo asserentium arbitratu.

3. Concl. Atque eisdem omnino argumentis persuaderi potest tertia propositio, hoc est, diebus festis non obligari homines ad agendam pœnitentiam, aut divino præcepto, aut humano. Præceptum enim de colendo Deo, quo festis diebus astringimur, opera religionis præscribit. At pœnitentia (quod ante docuimus) religionis opus non est, sed vindicationis.

Item, jus humanum nullum est, aut Evangelicum, quo hoc præceptum asseratur. Proferant, & tacebimus. Lex autem antiqua cessavit: lege vero naturæ nihil ejusmodi præcipi, notius est, quam ut probandum sit. Et profecto errores alienos reprehendere, non perinde difficile est. Facilius namque (ut Cicero tradit) in mentem cuiusque venire solet, quid falsum, quam quid verum sit. Sed veram & consentaneam opinionem ingerere, eamque idoneis argumentis confirmare, hoc opus, hic labor est.

4. Concl. Sit igitur quarta propositio: Præceptum de pœnitentia obligat in articulo necessitatis, ut reliqua omnia præcepta affirmativa. Ac primus quidem necessitatis articulus facile ab omnibus admittitur, periculum mortis. Cum enim præceptum pro aliquo tempore obliget, si in periculo mortis præteritur, nullum jam restat tempus, quo possit impleri. Sed notandum est, quod cum baptismus & sacramentum absolutionis attrito conferant gratiam, institutaque fuerint directe hæc duo sacramenta in remissionem omnium peccatorum, qui suscipit alterum ex his sive contritus, sive attritus, vere implet præceptum de pœnitentia, quoniam Deus nihil amplius exigit in compensationem injuriæ & delicti commissi, quam vel contritionem sine sacramento, vel attritionem cum sacramento per se instituto in remissionem peccatorum. Atque hinc colliges, præceptum di-

vinum de pœnitentia, per se loquendo, obligare solum in duobus: Prius, cum obligat divinum præceptum de baptismo vel confessione: & tunc satis est pœnitentia interior imperfecta, si exterius sacramentum re ipsa suscipiatur. Posterius, cum deest minister utriusque sacramenti: Ubi sicut homo tenetur habere votum suscipiendi vel baptismum, vel absolutionem, si facultas adesset; ita etiam tenetur habere perfectam pœnitentiam, & contritionem, ut quæ necessaria tunc sit ad remissionem peccatorum.

At vero articulus alius, qui addi solet, Cum videlicet quis administrare voluerit aliquod sacramentum, vel quemcunque alium actum exercere, qui requirat hominem existentem in gratia, accidentariam obligationem habet, nec a præcepto pœnitentiæ oritur, sed a præcepto alio de digna sacramentorum vel susceptione, vel administratione. Unde peccatur quidem peccato sacrilegii, si ab impœnitente sacramentum aut ministretur, aut suscipiatur, non autem peccato omissionis adversus pœnitentiæ præceptum. Unum excipio Eucharistiæ Sacramentum, quod qui in mortali sumit, duplex peccatum peccat: Alterum sacrilegii in Eucharistiam, alterum omissionis in præceptum peculiare divinum de præmittenda Pœnitentia Eucharistiæ sacramento, de quo in fine hujus relectionis differemus.

Ad primum itaque argumentum respondetur, illam Div. Thomæ similitudinem inter præceptum restituendi, & præceptum deferendi peccatum, non per omnia quadrare. Quæ in re Cajetanus videtur fuisse deceptus: primum enim rei alienæ restitutio revera fundatur in præcepto negativo, quo vetamur rem alienam invito domino retinere: neque enim minus rei alienæ detractor est, qui eam apud se inventam invito domino detinet, ac detinet, quam si furto suscepisset. Quo fit, ut ad obligationem restituendi injusta acceptio impertinens sit: sive enim acceperim injuste per furtum, sive juste per commodatum, simulatque invito domino rem alienam usurpo, furti reus habeor, atque ex consequenti violator præcepti negativi.

Rursus etiam quotiescumque adest commoditas rem alienam domino suo restituendi, toties denuo pecco non

restituendo: etiamsi ullum actum positivum habeam, quo rem alienam injuste velim apud me tenere. Satis enim est ad peccatum novum usurpationis ipsa libera exterior rei alienæ, eo tempore, quo oportebat eam domino reddere.

At præceptum pœnitentiæ, per quam homo peccatum fugit, & deserit, sicut & charitas, quæ radix, & fundamentum Pœnitentiæ est, revera (quicquid Cajetanus intelligat) præceptum est affirmativum, nec includit negativum, nisi quemadmodum omnia affirmativa dicuntur includere de actu contrario; ut præceptum charitatis secum habet annexum præceptum odii negativum, præceptum temperantiæ negationem intemperantiæ, spes quoque desperationem, fides infidelitatem negat & prohibet: sic præceptum pœnitentiæ ex consequenti vetat, ne quis impenitens sit impenitentia positive contraria. Quo fit, ut non penitere proprie contra præceptum affirmativum sit, non contra negativum. Quocirca tunc solum peccatum erit, cum præcepto affirmativo fuerit adversum; adversatur autem, cum quis eo tempore pœnitentiam non agit, quo ex præcepto agere tenebatur, hoc est, in articulo necessitatis, quemadmodum superius explicatum est circa conclusionem quartam hujus quæstionis.

Sed est tamen similitudo utriusque præcepti & restituendi, & pœnitendi proportionalis duplex: Prius, quod quemadmodum non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; ita quoque non dimittitur, nisi agatur pœnitentia. Posterius etiam hæc duo præcepta in hoc assimilantur, quod sicut non restituere rem alienam injuste detentam habet malum statum peccatoris annexum, ita & non penitere de peccato commisso. Quo fit, ut five hic, five ille, hoc est vel qui non restituit, vel qui non pœnitet, in actum positivum exeat, alter quo vult non restituere, alter quo vult non penitere, semper peccet novo peccato. Et quidem frequenter loquendo (ut Theologos decet) in promptu patet id, quod diximus. Avarus enim prave affectus aliena re detinenda, cum in mentem illi venit aliena res, si in actum voluntatis positivum prodeat, quo videlicet vult non reddere, ex consequenti, ut experimento constat, statum il-

lum probat, & eligit in quo est; & qui non pœnitet, simili ratione, si peccata quæ fecit, illi occurrant, habeatque actum voluntatis positivum, plerumque nihil aliud, quam consentit, & probat statum peccati, quod ante commisit.

Quod si volumus etiam rem hanc magis premere, sine dubio peccator, cui peccata memoriæ occurrunt, nec pœnitet, si quem actum eliciat pro tempore, quo non tenetur pœnitentiam agere, semper peccat peccatum novum. Illud siquidem objectum volitionis, qua volo non penitere, etiam dum non teneor, nulla ratione honestari potest, cum actus oppositus, hoc est Pœnitentia, & contritio omni tempore usque adeo bona, & honesta sit, ut contrarius actus, quo penitere nolo, nullo unquam tempore honesti rationem habeat. Non assero tamen, esse peccatum mortale, velle non pœnitere tempore, quo non teneor, peccatum (inquam) mortale ex genere suo: est tamen veniale, quia non habet objectum honestum: actus vero indifferentes schola nostra penitus rejicit. Hunc igitur in sensum Div. Thomas intelligendus est, ut scilicet homo statim teneatur, imo semper, penitere de peccato commisso, non positive dolendo, sed negative, non complacendo: quo etiam sensu ipse idem loquitur 3. p. q. 84. ar. 8. ubi secutus Divum Augustinum lib. de pœnitent. cap. 13. & habetur de pœnit. dist. 3. cap. pœnitentia est: & Hugonem de S. Victor. dicentem, quod Deus absolvens hominem a vinculo culpæ, & pœnæ æternæ, ligat tamen vinculo perpetuæ detestationis peccati, asserit, pœnitentiam etiam post remissum peccatum debere durare usque ad finem vitæ. Quod

Sup. cit. ar.
8. q. 84. 3. p.

egregie annotavit Cajetanus in Comment. supra eundem D. Thomæ articulum. Nam quod post impetratam veniam per primam contritionem, homo iterum atque iterum dolere teneatur, nulla ratione nititur, nisi cum homo dubitat, an vere fuerit contritus. Tum enim locum habet, quod Isidorus tradit lib. 2. de sum. bono: Propitiatio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est.

Quem etiam in modum possemus explicare, quod in 4. sent. dist. 17. dixit, Hominem præcepto pœnitentiæ obligari, cum peccata memoriæ oc-

cur-

currunt: tenetur enim non sibi ipsi placere in peccato commisso, quod occurrit. Quare nisi actum suspendat (quod tamen rarum, & difficile est) si non pœniteat, semper peccabit. Scio Cajetanum huic ipsi loco ex 4. Sententiarum deprompto aliter occurrere. Legat qui volet: nec enim ejus intelligentia omnino pessima est.

Pro secundi vero argumenti solutione notandum est, discrimen esse inter bona corporis, scilicet salutem & vitam corporalem, & bona animæ, hoc est, salutem, & vitam spiritualem: quod illorum non magis sumus domini, quam vitæ, & salutis proximorum nostrorum. Nam vitæ, & mortis solus Deus sibi dominium reservavit; posteriorum vero bonorum unusquisque dominus est, habetque eandem liberam potestatem, quam pecuniæ, & reliquæ rei familiaris. Hoc autem discrimen primum ratione constat. Sumus enim domini eorum bonorum, quæ nostra diligentia, labore, atque industria comparavimus. Cum ergo bona spiritualia, hoc est, virtutes, quibus salus, & vita animæ continetur, nostra libertate, & industria interveniente nobis obveniant, nostro ea nobis jure vendicamus: nam & hoc titulo opifex quisque sui operis dominus est: vita autem corporis naturæ donum est, non ingenio nostro, aut industria partum. Quocirca nihil mirum, si naturæ auctor hujus rei dominium sibi assumpsit.

Quod etiam bonorum spiritualium domini simus, testimonium illud Eccli. cap. 15. confirmat: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui, posuit ante illum vitam, & mortem, &c.

Signo quoque manifesto hoc discrimen innotescit. Nam si mortem mihi conscisco, non aliter contra præceptum illud, Non occides, pecco, quam si proximum interficerem. Item, si ex gula cibum aliquem sumo vitæ corporali noxium, duplex peccatum pecco, alterum contra temperantiæ legem, alterum contra illud, quo teneor vitam corporalem servare, & meam, & alienam, non tanquam dominus, sed tanquam dispensator, & custos. At vero si mortis spiritualis mihi causa sum, jactura mihi imputatur. Quin si per fornicationem gratiam, virtutem, salutem, vitamque animi perdam, unicuique fornicationis peccatum agnoscitur.

Quo uno argumento satis liquet, bonorum spiritualium nos esse vere dominos, non dispensatores, quando horum dissipatio nobis non imputatur ad specialem culpam.

Ex hoc etiam discrimine ratio patet, cur volenti se occidere corporaliter quisque privatus vim possit inferre, cogereque vel invitum, ne se occidat: quam tamen vim volenti se spiritualiter interficere, non licet inferre, nisi is qui infert, superior auctoritate, & potestate sit. Cujus differentia (ut reor ego) non alia causa est, nisi quod vitæ suæ corporalis nemo est dominus. Unde sicut volenti alium occidere, vim inferre quilibet potest, ut impediat; ita & seipsum interimere volenti. At cum vitæ spiritualis unusquisque sit dominus, injuriam illi feceris, si vim attuleris, non aliter ac si domino pecuniarum pecunias suas, etiam prodige consumenti, manus ad impediendum injicias violentas.

Hiscæ igitur explicatis, facile patet, consequentiam illam non valere: non enim, si statim vitæ corporali si ve proximi, si ve meæ teneor succurrere, statim quoque teneor vitæ spirituali mederi, præsertim meæ, cujus sum dominus. Certe si salutis corporalis liberum dominium haberemus, qui quartanam febrim, quum protinus sanare posset, ad duos usque annos differret, mortaliter non peccaret. Nunc autem si quis vel in se, vel in alio gravem aliquem morbum, quem pellere illico posset, ad longum tempus protraheret, nescirem equidem excusare a peccato mortali.

Ad tertium negatur item consequentia: nec enim ego antecedens (quod nonnulli faciunt) negare possum. Scio quidem, latitudinem quandam esse in ea temporis celeritate, quam homini ad compensandam injuriam proximo illatam præstitimus. Sed qui proximum læsit in honore, vel famâ, si habens opportunissimam opportunitatem injuriam compensandi negligit, & ad finem vitæ reservat, non existimo tam temerarium & inconsultum Theologum esse futurum, ut illum per quinque etiam annos cessantem & torpentem excuset. Certe Christus non excusaret: An Theologi debeant, ipsi viderint. Consequentiam igitur ego nego, quia compensationem injuriæ fa-

Exod. 20.
Matth. 8.

et proximo, non solum propter nostras utilitates, verum ac multo etiam magis propter utilitatem ejus, cui injuria facta est, legislator exigit. At compensatio injuriæ, quæ Deo per peccatum fit, non propter Dei commoditates, sed propter nostras exigitur, quippe cum compensationis nostræ Deus non indigeat, nos egeamus. Quo fit, ut bona sua Deus in hac parte pro nostris habeat. Unde ad eandem legem postulat, quæ illi debemus, & quæ debemus nobis ipsis; nec arctiore vinculo satisfactionem efflagitat injuriæ suæ, quam remedium salutis nostræ. Tum ergo tenebimur Dei compensare injuriam, cum bona nostra spiritualia diligere tenemur, inque necessitatis articulo procurare.

Ad quartum (quoniam præcedentis argumenti confirmatio ex dictis facile solvitur) non desunt, qui antecedens inficiuntur, eo quod apud Div. Augustinum, lib. 1. de Civit. Dei, cap. 9. correctionem fraternam in aliud tempus commodius reservare licet. At hi (bona venia me audietis) Divi Augustini intelligentiam non assequuntur. nusquam enim Divus Augustinus credit, ubi se offert magna commoditas corripiendi fratrem, hoc est, cum id fieri potest nulla mea jactura, multa fratris commoditate, licitum esse pro meo arbitrato, correctionem fraternam in alium annum remittere, ubi expectetur vel æqua commoditas, vel etiam major. Sed id sentit prudentissimus auctor: Cum correctio sine jactura mea fieri non potest, differri nonnunquam posse in tempus, ubi commodius sine jactura mea fiat. Cum igitur interior pœnitentia ubique gentium, & omni tempore fieri commodissime possit, si non licet liberationem proximi differre, si fieri commodissime potest, ergo nec nostram. Sed nego tamen consequentiam, quia bonorum spiritualium proximi mei custos sum, non dominus: idcirco illum mox eripere teneor, & vivificare, si possum; meipsum non mox teneor, etiamsi possum. Commoditas præterea ad corripiendum fratrem, non semper, & ubique parata est: idcirco quando sese offert, lex præcipit, ut arripiatur. Commoditas autem eripiendi nos omni tempore, & loco est in promptu. Quare noluit nos suavissimus legislator semper obligare, quotiescunque opportunitas adesset, ne

nos innumeris peccatis involveret. Ac revera (utcumque opinemur) negare non possumus, inter bona proximi, & nostra longum esse intervallum. Nam bovem proximi, aut ovem jacentem levare teneor, & servare, si possum; bovem meum, aut ovem non item, nisi res esset ad vitam meam conservandam necessaria: tunc enim, sicut nec vitæ, ita nec illius rei, sine qua vita non degitur, liberam habeo facultatem. Sic ergo & bona spiritualia proximi mei, etiam extra mortis æternæ periculum, curare teneor, mea non perinde, nisi cum articulus necessitatis propriæ spiritualis occurrit, hoc est periculum mortis æternæ.

Ad testimonium vero Divi Gregorii, quod ibi subjungitur, fateor quidem, quod si quis periculum proximum & certum in se videret incidendi in novum peccatum mortale, nisi antiquum aboleret, teneretur tunc temporis pœnitentiam agere. Quemadmodum enim, qui ex assidua consuetudine jurandi intelligit, se in eo periculo constitutum, ut facile exeat in perjurium, obligatur consuetudinem illam retractare, per quam in periculo dejerandi constituitur; sic qui ex assuetudine peccandi cognoscit, se ad aliud atque aliud peccatum trahi, nec tentationibus quotidianis sine ingenti periculo posse resistere, videtur procul dubio teneri ad illum statum deferendum. Et hinc patet, quid ad Leonis Papæ verba dicendum sit. Id vero quod ex ecclesiastico additur, consilium saluberrimum est, non præceptum. Consilii autem ratio redditur, Ne forte subito præoccupati hora mortis, quæramus spatium pœnitendi, & invenire non possimus.

Jam quinti argumenti concedo primum consequens, si nihil aliud ibi significetur, quam non esse peccatum pœnitentiam differre: sic enim interdum solemus appellare licitum, quod peccatum non est. Sed cum rursus colligis, ergo velle differre licitum est, nego consequentiam. Nam talis volitio non habet bonum objectum, ut ante diximus: non enim ii sumus, qui admittamus, aliquem actum esse licitum, qui meritorius esse nequeat, imo ne bonus quidem moraliter, quod nonnulli libera fronte concedunt. Ergo cum tandem objicis, Quod licet facere, licet velle, bene dicis, si quæ dicis, attendis: At pœnitentiam differre non est facere,

re, sed non facere : non autem statim licet velle non facere, quæ non facere licitum est, id est, quæ si non feceris, non peccas : Verbi gratia, non levare festucam, illicitum non est : at velle non levare, si nullum finem honestum apponas, otiosum ac proinde illicitum est. Item, non facere bonum interdum licet, videlicet cum non teneor : at velle non facere (quod retro etiam diximus) nulla ratione honestari potest.

Ad sextum argumentum : Licet præceptum negativum generale sit, ne fiat inimici Dei per actum, quo inimicitia contrahitur ; at ne simus inimici Dei secundum reatum, nullo negativo præcepto sumus astricti. Sicut enim de amicitia habituali Dei nullum præceptum affirmativum est, sic de inimicitia, quæ secundum reatum est quasi habitualis, nullum est negativum : omnes siquidem leges præcipiunt, vel prohibent actus, non habitus. Et cum objicitur : Velle esse Dei inimicum secundum reatum, etiam est intrinsece malum, fateor id quidem, quia ut volitio mala sit, satis est objectum esse malum, sive secundum actum, sive secundum reatum : nam qui positive vult habitum habere vitii, vel etiam esse reatu malus, consentit in rem, quæ recte rationi adversatur, imo adeo implicite consentit in culpam, sine qua nec habitum vitii habere, nec reatu malus esse potest : non tamen proinde sequitur, quod sit præceptum de non perseverando in peccato, sed solum ne velimus malum, quod cum recta ratione pugnat. Atque (ut uno verbo dicamus) velle Dei inimicitiam, directe charitati adversatur ; at non velle amicitiam, eo scilicet tempore, quo non teneor velle, charitati non repugnat. Quare negatur consequentia.

Ad ultimum : Quamvis sciam ego, Scotum & Gabr. in 3. dist. 37. Angelum in verbo, Feriæ, Nider. in suo Præcept. Florentin. parte 2. tit. 9. asseruisse, in diebus festis, maxime Dominicis, teneri homines ad diligendum Deum super omnia, ac proinde si in peccato sint, ad habendam contritionem : sed quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate perceptum sit & cognitum, sine ulla dubitatione negare. Nam sicut esse plures mundos naturalis ratio negat,

quoniam plures esse, ratio nulla naturalis probat ; sic peccati mortalis obligationem rationabilissime ubique negabimus, quoties idoneis argumentis non asseritur. Nam illud imbecillum est, quod subjungitur, cum ex D. Thomæ & graviorum auctorum sententia ad finem legislatoris minime teneamur, sed ad media, quæ lex finis gratia consequendi præscribit. Non enim, si finis præcepti charitas est, tenemur protinus omnia præcepta legis implere ex charitate : nec si lex jubet Quadragesimæ jejunium, ut mens elevetur in Deum, astringimur proinde ex hujus præcepti vigore, mentem in Deum elevare. Quod vero dicitur, tenendam esse mentem legis, non verba, sit ita sane : sensum enim legis amplectimur, non sonum verborum. Credimus namque legem in eo sensu accipiendam, quem per verba legislator efficere voluit.

Jam illud, quod ex Levitico asseritur, nullius est momenti : Primum, quoniam lex vetus abolita est, nec nos obligat nisi ea parte, qua legis naturæ præcepta continebat. Deinde, quoniam lex de certo quodam die loquebatur, quod festum propitiationis erat, ubi sacerdos semel in anno peculiariter pro peccatis populi orationem fundebat ad Deum, atque hostias offerebat, ut quod nunc Ecclesia facit semel in anno obligans ad penitentiae sacramentum, tunc in vetere illo populo præsignaretur. Non erat autem lex, quæ singulis festis & Sabbatis hanc animi afflictionem præscriberet.

Ac mihi videor satis de penitentiae virtute differuisse : proximum est, ut de penitentiae sacramento differamus, videamusque jam ea, quæ sequuntur. Primum, an Penitentiae Sacramentum sit ad salutem necessarium : deinde, an de Penitentiae Sacramento præceptum sit. Hæc enim ex mea partitione restant duo, de quibus accuratius differendum puto, quoniam utraque Disputatio & ad agnitionem Sacrarum literarum pulcherrima est, & ad componendas multas Scholasticas concertationes necessaria.

P A R S Q U I N T A .

*De necessitate Sacramenti
Pœnitentiæ.*5. quæst.
princip.Ration.
dubitan-
di pro
negativ.
parte.4. d. 19. a. 2.
q. 3. Et 3. p.
q. 82. art. 7.
ad 2.3. de anim.
res. 45.

Joan. 6. 7

QUOD igitur Pœnitentiæ Sacramen-
tum non sit fidelibus ad salutem
necessarium, primum suadetur ex eo,
quod post Baptismum, qui in peccatum
inciderit, non potest per pœnitentiam
reparari, ut Apostolus ad Heb. 6. vi-
detur affirmare, cum ait: Impossibile
est eos, qui semel sunt illuminati, &
participes facti sunt Spiritus sancti, &
prolapsi sunt, rursus renovari ad pœ-
nitentiam. Et cap. 10. Voluntarie pec-
cantibus nobis post acceptam notitiam
veritatis, jam non relinquitur pro pec-
catis hostia, terribilis autem quædam
expectatio judicii, & ignis æmulatio,
quæ consumptura est adversarios.

Præterea, a præciso Sacerdote non
possumus etiam in mortis articulo hoc
Sacramentum sumere, ut D. Thomas
auctor est. Liceret autem, si esset ad
salutem necessarium, cum ob id ab
Hæretico & Schismatico Sacramentum
Baptismi licite suscipiamus.

Præterea, Deus non deficit in super-
naturalibus necessariis, sicut nec natu-
ra in necessariis deficit: si ergo Sacra-
mentum hoc ex divina institutione ef-
fet medium ad salutem necessarium,
certe providisset Deus de ministro in
articulo mortis. Quare jure divino qui-
libet Sacerdos quemlibet tunc tempo-
ris posset absolvere, sicut & baptizare
tunc quilibet quemlibet potest. Quo-
circa talem Ecclesia potestatem Sacer-
dotibus simplicibus adimere non vale-
ret, quod absurdum est.

Præterea, si sine hoc sacramento non
constaret salus, ergo summo Pontifici
via salutis non pateret, cum nullum ha-
beat in terra superiorem & judicem.
At minister hujus sacramenti judex &
superior est, pœnitens inferior ac ju-
dicatus: non igitur est hoc sacramen-
tum de necessitate salutis.

Præterea, si hoc sacramentum neces-
sarium esset, id maxime ex verbis the-
matis: Nisi pœnitentiam habueritis,
&c. Sed inde non probatur: pari enim
ratione ostenderetur, sacramentum Eu-
charistiæ esse ad salutem necessarium,
cum in eundem modum dicat Dominus:
Nisi manducaveritis carnem Filii homi-
nis, &c.

Præterea, Div. Chrysostomus Homi-
lia secunda in Psal. 50. Peccata tua, in-
quit, dicito, ut deleas illa: si confun-
deris alicui dicere, quia peccasti, di-
cito ea quotidie in anima tua: non di-
co, ut confitearis conservo tuo, dici-
to Deo, qui curat ea. Et in Oratione
de beato Philogonio, Ego testificor,
ait, ut si quisque nostrum recedens a
pristinis malis ex animo vereque pro-
mittit Deo, se postea nunquam ad il-
la rediturum, nihil aliud Deus requi-
rat ad satisfactionem ulteriorem. Idem
in sermone de Pœnitentia & Confessio-
ne, & Homil. 20. in Genesim, & super
Epistolam ad Hebræos Homilia 31. re-
ferturque a Gratiano de Pœnitentia,
distinct. 1. cap. Quis aliquando: & a
Magistro in 4. distin. 17. Igitur Sacra-
mentum Confessionis & Absolutionis
Sacerdotalis non est ad salutem neces-
sarium.

Et confirmatur, quia Nestarius Epi-
scopus Constantinopolitanus Chrysosto-
mi antecessor abrogavit Confessionem
quæ Sacerdotibus fit, ut lib. 9. Histo-
riæ tripartitæ cap. 35. Sozomenus re-
fert: non autem vir sanctus abrogaret,
si Sacramentum Confessionis esset ad
salutem necessarium. Et confirmatur
rursus, quia apud Græcos post illa
tempora confessio, quæ sacerdoti fit,
rejecta est atque abolita: non erat er-
go medium necessarium ad salutem, a-
lias exinde nullus Græcorum salutem
fuisset consecutus: quippe (ut ante do-
cuimus) in mediis ad salutem neces-
sariis nemini ignorantia patrocinator, ut
sine illis æternam salutem possit adipi-
sci: quæ est ratio glossæ de Pœniten-
tia, dist. 5. statim a principio, ubi te-
net, Confessionem esse institutam ex
Ecclesiæ traditione potius, quam ex
novi testamenti auctoritate. Idem tenet
Panorm. super caput, Omnis utriusque
sexus, de Pœnitentiis & Remissionibus.
D. quoque Bonaventura dist. 17. 4. Sen-
tentiæ, q. 3. art. 3. asserit, Confes-
sionem non esse institutam a Christo,
sed ab Apostolis: Non ergo ita gravis
est error, negare, Confessionem Sa-
cramentalem apud Sacerdotes esse ex
Divino jure ad salutem necessariam.

In contrarium est D. Thomas 3. p.
qu. 84. art. 5. ubi ex verbis Thematis
colligit, Pœnitentiæ sacramentum esse
ad salutem necessarium. Quemadmo-
dum enim de Baptismo instituendo Do-
minus loquitur, cum ait: Nisi quis re-
natus

Habet.
hæc rat.
in to. 3.
edit. Pa-
ris.

Luc. 13.

Joan. 3. natus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. ita de Pœnitentiæ Sacramento, quod erat instituturus, videtur loqui, cum dicit: Nisi pœnitentiam habueritis, &c.

Resolutio quæstion. In hujus controversiæ explicatione ponenda mihi sunt fundamenta quædam ad futuram fabricam constituendam necessaria.

1. Fundament. Primum est, pœnitentiam exteriorē, in qua Sacerdos pœnitentem a peccatis absolvit, esse sacramentum. Hoc fundamentum primi Novatiani evertere voluerunt: negarunt enim, Sacerdotes per Absolutionem peccata remittere, atque ex consequenti negarunt Pœnitentiæ Sacramentum, quod utique nullum est, si remissio peccatorum in eo non est. Adversus quos disputat Div. Ambrosius lib. 1. de Penitentia, cap. 2. & 6. & 7. Hos Vvicleffistæ postea secuti sunt (auctor est Thom. Vvaldensis lib. de Sacramentis, cap. 135.) negaverunt enim etiam ipsi, Sacerdotes vere absolvere pœnitentes. Quæ tamen est aperta hæresis. Primum, ex cap. Ad abolendam, Extra. de Hæretic. ubi Innocentius III. inquit: Universos qui de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini nostri, vel Baptismate, seu de peccatorum Confessione, vel reliquis Ecclesiasticis Sacramentis aliter sentire, aut docere non metunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia prædicat & observat, vinculo perpetui anathematis innodamus.

Deinde, ex Concilio Florentino sub Eugenio IV. in decreto super unione Armenorum, ubi Pœnitentia numeratur inter reliqua novæ legis Sacramenta. Item ex Concilio Trident. sess. 7. can. 1. de Sacramentis in genere.

Præterea, ex c. Firmiter, ubi definitur, quod Jesus Christus claves Ecclesiæ commisit Apostolis, eorumque successoribus. Clavis autem a Catholico intelligitur potestas aperiendi regnum cœlorum, ac proinde absolvendi a peccatis, per quæ regnum cœlorum peccatoribus clauditur. Nec hujusmodi intelligentiam aliunde, quam a Christo Dom. accepimus, qui Matth. 16. cum claves Petro pollicitus esset, explicans e vestigio, quidnam ipsi polliceretur, Quodcumque, inquit, solveris super terram, erit solutum & in cœlis.

Communis quoque Ecclesiæ consensus id confirmat, quæ est columna &

firmamentum veritatis, ut dicitur 1. ad Timoth. 3. Credunt enim omnes fideles, cum peccata sua Sacerdotibus confitentur, & ab eis percipiunt Absolutionis formam, remissionem quoque peccatorum simul percipere. Merito igitur Concilio Constantiensi præsidens Martinus V. in Bulla condemnationis Joannis Vvicleffi definit, quod Sacerdos potest peccatorem confessum a peccatis absolvere, & quod Sacerdos, etiam malus, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, vere conficit, vere absolvit, &c.

Suppetunt etiam Sacrarum literarum testimonia ad hujus rei confirmationem, ut illud, quod D. Ambrosius adducit Matth. 16. Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis. Item illud 2. ad Corin. 2. Cui aliquid donastis, & ego: nam & quod ego donavi, propter vos in persona Christi. Et cum Sacerdotes in Baptismo absolvant a peccatis, eo quod Baptismi ministerium illis commissum est, pari ratione & in Pœnitentia. Quid enim interest (ait Divus Ambrosius) utrum per Pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum vendicent Sacerdotes? Nempe unum in utroque ministerium est. Nam ut illis dictum est Matth. ultimo, Baptizate omnes gentes, &c. ita Joannis 20. Dominus ait: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Si ergo acceperunt Sacerdotes potestatem remittendi peccata, & eam exercent absolvendo confitentes peccata sua, sine dubio signa illa sensibilia sunt Sacramentum.

Secundum fundamentum: Hæresis 2. Fundament. est, negare, Sacramentum Pœnitentiæ esse judicium quoddam ex Christi institutione, hoc est, Sacerdotes remittentes peccata esse veros judices a Christo Domino constitutos. Decipiuntur enim nonnulli existimantes, confessores esse judices arbitros, habentes videlicet potestatem ex electione judicandorum. Qui profecto errant in media luce. Nam potestas remittendi peccata Sacerdoti a peccatoribus conferri non potuit, sed a solo Christo, cujus sunt judices delegati.

Præterea, Claves non conferunt Sacerdotibus ipsi peccatores, sed ipse Do-

Dominus Jesus Christus contulit eas Apostolis, eorumque successoribus, ut in cap. Firmiter, de summa Trinitate, definitur. Potestas ergo solvendi, atque ligandi peccatores a Christo Domino Sacerdotibus collata est.

Præterea, manifestissime hæc res ostenditur ex illis verbis jam citatis: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Sunt ergo judices a Christo constituti, a quo acceperunt potestatem peccatores judicandi. Quod si princeps, qui haberet a Cæsare potestatem delegandi, diceret cuipiam: Sicut misit me pater, & ego mitto te, quorum remiseris delicta, &c. non dubitarem, ejusmodi hominem esse a principe filio Cæsaris judicem delegatum. Cum igitur Filius Dei, homo Christus Jesus, cui omne judicium datum est, omnisque potestas in celo, & in terra, dixerit Apostolis, Sicut misit me Pater, &c. ambigi nulla ratione potest, eos esse judices peccatorum a Christo Domino constitutos.

Præterea, Ecclesiæ consuetudo apertissime indicat Penitentiae Sacramentum exerceri judicialiter: est enim ibi reus, & accusator, est sententia, est pena injuncta: Sed hæc potestas, quam exercent Sacerdotes in Sacramento, est a Christo, ut probatum est: ergo ab eodem instituti sunt judices.

Ad hæc, in Concilio Florentino definitur, quod minister hujus Sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam, vel ex commissione superioris: Ergo si jurisdictionis potestas in ministro hujus Sacramenti requiritur, jam palam fit, Sacramentum hoc esse judiciale ex institutione Christi. Nam sicut pastores ovium Christi non sunt pastores ab ovibus, sed a Christo, Joan. 21. Pasce oves meas: Ad Ephes. 4. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios pastores, &c. Ita non sunt judices ovium ab ovibus, sed a Christo: nam quibus commisit ut oves pascere, commisit simul ut de ovibus judicarent.

3. Fund. Tertium fundamentum. Non possunt judices constituti a Christo judicare de peccatis, nisi ea cognoscant. Hoc lumine naturali manifestum est: nisi enim innotescant delicta judicanti, ignorare necesse est, utrum solvere debeat an ligare, remittere an retinere. Quare siue absolvat, siue retineat, utra-

que sententia erit imprudens.

Item, quia vel judex delegatus aliquam penam injungit pro delicto, vel nullam: si nullam, iniquus est minister justitiæ: si aliquam, imprudentissimus est quamlibet injungendo sine cognitione delicti. Nam & æquali pena inæqualia crimina vindicabit, & æqualia inæquali. Cum igitur Christus non instituerit judicium absurdum, & imprudentia plenum, certe instituendo judices pariter instituit, ut delictorum haberent cognitionem, ne turpiter in judiciis aberrarent.

Quartum fundamentum. Omnium peccatorum tam publicorum, quam occultorum, tam exteriorum, quam interiorum Sacerdotes constituti sunt judices. Patet ex universali sermone: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Joan. 20. Matth. 16. Tibi dabo claves regni celorum. Et, Quodcunque solveris, &c. Alioqui tota Ecclesia seduceretur, quæ putat se accipere etiam remissionem delictorum occultorum, quæ Sacerdotibus confitetur: seduceretur, inquam, si non accepissent potestatem remittendi cum publicis etiam occulta peccata.

Præterea, si Christus de solis exterioribus loqueretur, ergo per Absolutionem Sacerdos remitteret solum exteriora peccata, & non interiora: quare dimidatam veniam præstaret; ait enim: Quorum remiseritis, remissa sunt, & quorum retinueritis, retenta sunt.

Quintum fundamentum, Penitentiae Sacramentum tres partes habere, Contritionem cordis, Confessionem oris, Satisfactionem operis. Quæ videlicet quasi materia sunt hujus Sacramenti. Nam verba Absolutionis Sacerdotalis forma sunt, qua hoc Sacramentum perficitur. Nec me clam est, Scotum in 4. dist. 14. quæst. 4. & distinct. 16. quæst. 1. id negare, quod nos tanquam fundamentum jacimus: credit enim, solam Absolutionem Sacerdotis esse integrum Penitentiae Sacramentum, quia sola (inquit) ea significat gratiam, solaque proinde gratiam præstat. Durandus etiam Arg. contr. in 4. distinctione 16. quæstione 1. in ea tr. Scoti, dem erroris navi versatus, quatuor de & Durand. causis dixit Contritionem, & Satisfactionem non esse hujus Sacramenti partes. Primam posuit, quod forma, idest Absolutio, non applicatur nisi Confessionem: ergo sola Confessio est materia, cui scilicet soli forma tota adjungitur: nam

4. Fund.

5. Fund.

nam & rei artificialis materia ea est integra, cui forma integra artis admo-
vetur. Alteram, quod contritio non
est signum sensibile, res autem sen-
sibiles Sacramentorum materiæ sunt.
Tertium, quod attritione sola verum,
atque integrum conficitur Sacramen-
tum: quod si Contritio esset huius Sa-
cramenti pars, non posset alia loco il-
lius subrogari. Quartam causam esse,
eamque vel maximam, quod Satisfa-
ctio sit posterior tempore, quam Ab-
solutio Sacramenti: nec enim est totum
successivum, sed permanens, quod su-
as omnes partes simul habere necesse
est, cuique jam esistenti, si posterius
tempore quicquam contingat, non est
pars, sed accidens rei. Et confirmatur,
quia tanta potest esse contritio, ut to-
ta pœna remittatur: erit ergo tunc sa-
tisfactio superflua. Quare non est pars:
nunquam enim pars suo toti superva-
canea est.

At vero omnia hæc commentitia sunt,
nec possunt fundamentum, quod jeci-
mus, infirmare: habetur enim ex Conci-
lio Florentino, cujus auctoritatem theo-
logi sane tenere debemus. In Conci-
lio siquidem Florentino definitur, O-
mne sacramentum materia, formaque
constare. Et postea: Quartum, inquit,
sacramentum est pœnitentia, cujus qua-
si materia sunt actus Pœnitentis, qui
in tres distinguuntur partes, cordis
contritionem, oris confessionem, ope-
ris satisfactionem: forma autem sunt
verba absolutionis. Hactenus Concili-
um Florentinum. Et Concilium Triden-
tinum sess. 6. cap. 14. Docendum est, in-
quit, Christiani hominis pœnitentiam
(quam secundam tabulam post naufra-
gium sancti Patres apte nuncupaverunt)
non solum continere cessationem a pec-
catis, & eorum detestationem, verum
etiam eorundem sacramentalem confes-
sionem, itemque satisfactionem. Hæc
synodus Tridentina. Ratio quoque in
promptu est. Quia cum pœnitentiæ sa-
cramentum quoddam iudicium sit, e-
jus integritas ex his omnibus constat,
sine quibus integrum iudicium non est.
Sicut & processus judicialis multis a-
ctionibus continetur, videlicet accusa-
tione, testimoniis, confessione ipsius
rei, sententia iudicis, &c. Omnia hæc
enim ad integrum iudicium requisita
sunt.

Contritio itaque pars huius sacramen-
ti est, quatenus est ratio exterioris con-

fessionis, ut videlicet confessio non fi-
cta sit, sed verus pœnitentiæ actus. Ea
indicere mulctam, atque eam executio-
ni tradere, ad integritatem iudicii per-
tinet. Siquidem non est perfectum ju-
dicium, quo absolvitur reus a culpa,
nisi pœna per sententiam indicta exe-
cutioni tradatur. Quapropter satisfa-
ctionem a sacerdote injunctam sacra-
menti judicialis partem esse, negare
nullo modo debemus.

Ad argumentum vero Scoti, non est
difficile inficiari, solam absolutionem
gratiam conferre. Nam sicut in iudicio
fori exterioris, si quis per legitima te-
stimonia & suam confessionem absolva-
tur, omnia hæc sunt vere causa illius
absolutionis, licet iudicis sententiam,
ut præcipuam causam, spectemus; ita
quoque in foro conscientie interiori
princeps quidem causa absolutionis sa-
cerdotis sententia est, sed ratio tamen
& causa concurrens, ut rite pœnitens
absolvatur, testimonium etiam illud fuit,
quod adversum se pœnitens dixit, sive
accusationem vocare malis, qua se ac-
cusavit. Unde patet error glossæ de
pœnitentia distinct. 1. cap. 1. dicentis,
nec cordis contritione, nec oris con-
fessione peccata dimitti, sed tantum
gratia Dei. Nam in omnibus aliis sa-
cramentis, non solum forma, sed et-
iam materia est causa instrumentalis,
qua Deus utitur ad remittendum pec-
catum: aqua enim baptismi, nedum
forma verborum, corpus tangit, & cor
abluit, ut Divus Augustinus asseruit.
Quod item in cæteris sacramentis in-
ducere possumus. Cum ergo tam con-
tritio, quam confessio partes sint huius
sacramenti, consequens fit, ut gratiæ
causa etiam existant.

Ad primum vero argumentum Du-
randi respondetur: Non omnes partes
integrales ejusdem rationis esse. Ete-
nim (ut modo dicebamus) in iudicio
profano aliter est pars confessio rei,
aliter testimonium testium, & aliter mul-
cta a iudice inflicta pro culpa commis-
sa. Et licet per sententiam quis absol-
vatur a morte, & absolutio delicto ap-
plicetur, quod morte non erat dignum,
si tamen indicatur a iudice pecuniaria
mulcta, illius executio spectat ad iudi-
cii integritatem, licet absolutio adjun-
gatur. Et ideo D. Thomas tertia parte
quæst. 90. art. 2. docuit, has tres par-
tes materiam appellari sacramenti, quia
partes, ex quibus integratur totum,
habent

Ad arg.
Spond.

Respon.
ad arg.
Durand.

habent se ut materia. Et concilium Florentinum non dixit, hujus sacramenti materiam esse actus penitentis, sed quasi materiam.

Ad secundum respondet D. Thomas, (est enim primum argumentum illius secundi articuli) quod contritio virtualiter pertinet ad exteriorem penitentiam, in quantum implicat propositum confitendi, & satisfaciendi. Contritio siquidem (ut recte Cajetanus admonuit) non quomodocunque est pars hujus sacramenti, sed quatenus refertur ad claves Ecclesiæ, habet enim pars, in eo quod pars, ordinem ad totum, & ad reliquas partes. Sic ergo contritio accepta includit voluntatem compensandi delictum ad arbitrium sacerdotis, qua consideratione initium est, & ratio exterioris penitentiae. Constat autem, interiores actus hoc modo ad exterius iudicium pertinere: aliter enim iudicatur offendens ex odio, aliter offendens ex ira. Compensatio item penitentiae, nisi sponte fiat a reo, non est reconciliativa. Quare velle compensare delictum, quod in contritione clauditur, est prima hujus iudicii pars, quod est non solum vindicativum, sed conciliativum. Non igitur oportet, quamlibet partem hujus sacramenti esse sensibilem, sed satis est, si sit ratio, quare aliae partes sensibiles ad hoc sacramentum, & iudicium pertineant. Idque eo magis, quod hoc forum interius est, quo nihil vetat actus etiam interiores referri.

Ad tertium primo dicitur, quod nomine contritionis in praesentia completimur attritionem: significamus enim dolorem de peccato cum proposito cavendi in futurum. Nec id nos somniamus, sed ipsam Concilium Florentinum ita nomen contritionis explicuit. Deinde respondetur, quod contritio ponitur pars sacramenti, quia est certa, & indubitata materia. Quod autem attritio sufficiat, quamvis verum sit, non est tamen adeo certum, & indubitatum: & ideo Concilium Florentinum, communisque sententia tenens certum, relinquens incertum, ponit contritionem partem esse hujus sacramenti.

Ad quartum nego consequentiam: capilli enim, & ungues partes hominis sunt, nec tamen simul cum homine nascuntur. Accusatio quoque, testimonium, sententia iudicis, solutio poenae, cum non sint simul, sunt tamen de in-

tegritate iudicii. Breviter, in omnibus, quorum partes quemdam successionis ordinem habent, non oportet integrantes simul esse. Ad confirmationem vero facile dicitur, quod cum sacramenta per homines administrantur, quibus illa grandis contritio constare nequit, an idonea sit ad integram poenae remissionem: semper opus est satisfactionem injungi, sine qua sacramentum quidem esse potest, sed sine qua tamen mancum, & imperfectum est; quemadmodum & quodcunque aliud iudicium, in quo probatus reus sine multa absolvitur. Nam & homo sine digito poterit esse, sed erit tamen incommode sine digito. Nec nos asserimus, quamlibet satisfactionem esse partem hujus sacramenti. Satisfactio quippe, quæ ex arbitrio penitentis proficiscitur, nec est pars iudicii sacramentalis, nec habet ordinem ad Ecclesiæ claves. Unde Concilium Florentinum: Tertia, inquit, pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis.

Quintum igitur fundamentum (ut cætera omnia, quæ posuimus) cum firmum sit, nihil aliud superest, nisi ut quaestioni propositæ respondeamus.

Prima igitur conclusio sit: Non est necessarium ad salutem sacramentum poenitentiae in re susceptum, hoc est, potest aliquis salvari, etiamsi re ipsa non suscipiat hoc sacramentum, ubi non est facultas suscipiendi. Ac loquor etiam de eo, qui peccavit mortaliter post baptismum. Id definit in primis Leo Papa in epistola ad Theodorum Episcopum, numero sexagesimonono. Si autem aliquis, ait, quocunque interceptus obstaculo, a munere indulgentiae praesentis exciderit, & priusquam ad constituta remedia pervenerit, temporalem vitam humana conditione finierit, non necesse est nobis eorum, qui sic obierint, merita discutere: cum Dominus Deus, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suæ iustitiae reservaverit. Loquitur de poenitentiae sacramento.

Item, baptismus non est necessarius in re susceptus, sed satis est in voto, si haberi aliter nequit: ergo nec poenitentia. Antecedens probatur ex Divo Augustino, lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 22. ex Divo Ambrosio de obitu Valentiniani ad Theodosium, ex Divo Bernardo epistola 77. ad Ugonem, ubi id eruditissime com-

I. Concl.

mon-

monstrat ex Innocentio de baptismo, cap. Debitum, & de presbyt. non baptizato, cap. 2. Sed & de Pœnitentia, dist. 1. cap. Pœnitet, & distin. 6. cap. Qui vult, refertur testimonium D. Augustini ex libro de vera, & falsa pœnitentia cap. 10. & 12. Et 26. quæst. 6. Si aliquis, refertur in idem testimonium Concilii Epaunens. Nonnulla vero capita ejusdem causæ, & quæstionis, quæ in contrarium objici solent, faciliora sunt, quam quibus a nobis sit respondendum. Illud vero, quod Dominus ait: Quorum retinueritis, retenta sunt, Joann. 20. eandem intelligentiam habet, quam & illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. scilicet quum adest facultas: nam cum deest, sufficit votum suscipiendi hujusmodi sacramenta, quæcunque dicuntur adultis ad salutem necessaria.

2. Conc.

Secunda conclusio: Sacramentum pœnitentiæ est remedium ad salutem necessarium peccatoribus baptizatis, in hunc sensum, ut sit necessarium in re, si facultas adest, sit necessarium in voto, si facultas desit. Hanc conclusionem probat D. Thomas 3. p. qu. 69. art. 4 & qu. 84. art. 5. Quia peccator non salvatur, nisi applicetur ei passio Christi vel in re, vel in voto. Non est enim aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat salvos fieri. Act. 4. Passio autem Christi applicatur in sacramentis: In baptismo quidem his, qui ante baptismum peccaverunt, in pœnitentia vero his qui peccaverunt post baptismum.

Deinde probat, quia ægroti nisi per aliquod remedium salutis sanari non possunt, Matth. 9. Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. At Pœnitentiæ sacramentum est medicina salutis, ut ante nobis demonstratum est.

Tertio probat D. Hieronymi testimonio in Commentariis super 3. c. Esaiæ, & in Epistola ad Demetriadem de virginitate fervanda, dicentis, secundam tabulam post naufragium esse pœnitentiam; nam primam tabulam baptismum vocat. Patet facile legenti. Idem asserit D. Ambrosius ad virginem lapsam cap. 8. & Tertullianus in libro de pœnitentia. Confirmatque Trident. Conc. sess. 6. cap. 14. inquit, Pœnitentiam secundam tabulam post naufragium sanctos Patres apte nuncupavisse. Ne quis autem hanc esse D. Thom. mentem possit ambigere, legat lib. 4. adv. Gent. cap. 72.

Eandem quoque conclusionem tenuit Thomas Vvaldensis lib. de sacramentalibus, tit. 8. cap. 68. citatque Origenem in eandem, qui homilia decima super Numeros; Laicus, si peccet, inquit, ipse suum non potest auferre peccatum, sed indiget sacerdote, ut peccatorum remissionem possit accipere. Et capite sexagesimo nono docet ille idem Thomas Vvaldensis, Joannem Vvicleffum oppositum hujus conclusionis tenuisse: quem secuti Lutherani negant, ad salutem esse hoc sacramentum necessarium. Quamobrem firmiora (si possumus) argumenta debemus afferre, ut hæresis contraria manifestius revincatur.

Hæc itaque conclusio primum certa est per definitionem Leonis Papæ in epistola ad Theodorum Episcopum, 69. & refertur de pœnitentia distin. 1. cap. Multiplex. Multiplex, inquit, misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentiæ medicinam spes vitæ reparetur æternæ, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se judicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent; sic divinæ bonitatis præsidis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & pœnitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. Et concludit tandem in hæc verba: Necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur.

Præterea, Matth. 16. Tibi, inquit Dominus, dabo claves regni cœlorum; & quodcunque solveris, &c. Ergo, cum per peccatum mortale a baptismo commissum, cœlum peccatori obseretur, necesse est, ut per claves Petri, & successorum aperiatur: quod non aliter profecto fit, quam per sacramentum absolutionis; nec enim soluta erunt in cœlo, quæ non solverit Petrus in terra.

Præterea, Joannis vigesimo, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt; ergo quæ non absolvent sacerdotes, retenta erunt. Quapropter necesse est, si retineri non volumus, ut a sacerdotibus absolvamur.

Error
Vvicleff.
& Luth.

Ter-

3. Conc.

Tertia conclusio : Non satis est ad æternam salutem consequendam peccatoribus baptizatis votum implicitum huius sacramenti, sed explicitum & formale requiritur. Quoniam ad eundem modum pœnitentiæ sacramentum est necessarium peccatoribus baptizatis eo, quod per utrumque virtus passionis & sanguinis Christi in peccatorum remissionem applicatur, sine qua quidem applicatione ne unum quidem mortale peccatum remitti potest. Ac sine voto explicito baptismi nullus salvatur, Marci ultimo : Prædicate Evangelium omni creaturæ : qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Unde primum colligitur, baptismum in voto satis esse, cum re ipsa suscipi non potest. Idcirco enim non dixit : Qui non fuerit baptizatus, condemnabitur, sed, Qui non crediderit. Colligitur deinde, fidem huius sacramenti, hoc est baptismi, esse ad salutem necessariam, id est quod per baptismum in nomine Christi præstatur remissio peccatorum omnibus gentibus. Id enim est Evangelium, quod qui non crediderit, condemnabitur, ut Marci ult. declaratur. Nec hanc huius loci nos intelligentiam comminiscimur, sed etiam nobis sancti Patres tradidere. Vvaldens. in lib. de sacramentis, cap. 130. Hugo de sancto Victore, lib. 2. de sacramentis, parte 6. cap. 7. D. Bernardus epistola 77. ad Hugonem. D. Augustinus lib. 1. de baptism. contra Donatist. cap. 8. & lib. 4. cap. 21. & 2. libro contra Crescon. cap. 13. Si igitur citra baptismi votum explicitum nullus omnino salvari potest, cum non adest facultas baptismum re ipsa suscipiendi, nec sine voto quidem pœnitentiæ explicito salvabitur, qui peccatum mortale post baptismum perpetravit. Noluist enim Deus sine Christo, & Ecclesiæ suæ cuiquam patere salutem ac remissionem peccatorum. Cum igitur peccatores possint Christo & Ecclesiæ suæ uniri & reconciliari exterius etiam, susceptis sacramentis, id Deus requisivit. At cum non adest facultas exterioris unionis & conciliationis, voluntas pro facto cedit, suppleturque per interioris unionis. Confirmat etiam hanc conclusionem id, quod usu venire videmus, ut quantumcunque mors subito occurrat, pœnitentiæ remedia fideles efflagitent, nec sane sentiant de salu-

te ejus, qui moriens, nec re, nec voto hoc sacramentum acceperit.

Ex his colligere licet, quæ sunt ad salutem necessaria, ea esse in duplici differentia. Nam quædam sunt necessaria solum, quia præcepta, ut eruere innocentem a morte, vota reddere, juramenta servare, quorum necessitas videtur esse præscripta ibi : Si vis vitam ingredi, serva mandata. Alia vero sunt ad salutem necessaria, ut media, & inde in præcepto, quia media necessaria : ut credere in Christum, suscipere Baptismum, pœnitentiam agere. Inter hæc autem haud mediocriter discrimen est. Nam quæ sunt tantum, quia præcepta, ad salutem necessaria, non est opus, in voto habeantur explicito ad salutem consequendam, sed satis est implicate & in genere propositum habituale tenere implendi Divina mandata. At quæ sunt ad finem salutis media necessaria, si in re haberi nequeunt, oportet teneantur in voto, ut sacramentum Baptismi & pœnitentiæ, quod paulo ante docebamur.

Sed est tamen quæstio non parva, an exigatur votum explicitum huius sacramenti ad remissionem peccatorum, quæ post Baptismum admissa sunt. Nam ad æternam salutem consequendam, jam diximus, huiusmodi votum explicitum esse necessarium. Et quidem de hac re inter viros doctos magna diffensio est. Sunt enim, qui credant, votum explicitum huius sacramenti non esse opus ad remissionem peccatorum : ut si quis commisit adulterium post Baptismum, per solam contritionem (ajunt) quæ est actus virtutis, consequi poterit veniam sine proposito explicito suscipiendi hoc sacramentum. Id tenet Adrianus quæst. 1. de confessione ad secundum principale. Est autem argumentum huius, quod Baptismus non est necessarius in re, vel in voto explicito ad justificationem, ut 3. parte quæst. 68. art. 4. ad secundum D. Thomas asseruit. Cornelius siquidem & Eunuchus ante fidem explicitam Evangelii justificationem quidem consequi potuerunt, licet æternam salutem non potuerint adipisci.

Item, quilibet se potest convertere ad Deum in momento, & tamen notitiam Baptismi habere in quolibet momento non potest : quomodo enim audiet sine prædicante? Aut quomodo credet, nisi audierit? Igitur nec sacramenti

Eorum quæ ad salutem sunt necessar. dupl. est genus.

Matth. 9.

Utrum etiam ad remiss. peccat. requir. votum huius sacram. explicit.

Opinio quorundam.

Opinio a-
liorum
contra.

menti pœnitentiæ votum explicitum ad peccatorum remissionem necessarium est. Nec ab hac sententia abhorret D. Thom. 3. p. q. 86. art. 2.

Si quis tamen contrariam sententiam tenere voluerit, habebit pro se, quantum conjectura colligere licet, Magistrum sentent. 4. d. 17. cap. 2. & Div. Thomam eadem dist. quæst. 3. artic. 5. q. 1. & apertius art. 1. quæst. 1. & d. 18. q. 1. art. 3. q. 1. & lib. 4. contra gentes, cap. 72. & tertia parte, q. 84. art. 5.

Sunt quoque argumenta non levia ad hanc opinionem confirmandam: Primum ex Concilio Complutensi sub Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano, quod probatum est a Sixto IV. in Bulla, qua condemnavit Petrum Oxoniensem, cujus prima Conclusio ibi damnata est, in hanc formam: Peccata mortalia, quantum ad culpam, & pœnam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves. At si per pœnitentiam, quæ est actus virtutis, peccata remittuntur sine explicito voto hujus sacramenti, revera delentur peccata sine ordine ad claves. Rursum in Concilio Trident. sess. 6. cap. 14. definitur, quod pœna æterna cum culpa vel sacramento, vel Sacramenti voto remittitur. Item Joannis ult. Quorum retinueritis, retenta sunt. Ergo quando quis nec re, nec voto accepit hoc sacramentum, cum sacerdotes ejusmodi peccata retineant, retenta sunt.

Præterea, nulli hæretico vel schismatico remittitur culpa, nisi formaliter & explicitè proponat Ecclesiæ uni, atque ab ea veniam peccati implorare: ergo sola contritio, quæ est actus virtutis, non satis est ad remissionem peccatorum sine ordine ad claves Ecclesiæ. Antecedens asserit D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 12.

Sacramentum igitur pœnitentiæ esse ad salutem necessarium, in hunc modum fit definitum.

Utrum
confessio
sit ad sa-
lutem ne-
cessar.

Error
Vviclef.

Sed enim cum hoc sacramentum quatuor habeat partes, neque omnes sint æque necessariae ad hujus sacramenti constitutionem, merito poterit in quæstionem revocari, an singulæ hujus sacramenti partes sint ad salutem necessariae. Et quoniam de Absolutione & Contritione post ea, quæ diximus, aut parva, aut nulla controversia est, de Confessione primum quæritur: An sit

ad salutem æternam necessaria. Nam Vvicleffus impudentissime docuit, eam esse superfluum & inutilem, ut Thomas Vvaldensis refert lib. de sacramentis, cap. 135. & in Concilio Constantensi, sessione 8. inter illius errores septimus ponitur in hanc formam: Si homo debite fuerit contritus, omnis Confessio exterior est ei superflua, & inutilis.

Massiliani etiam negaverunt necessitatem confessionis, ut auctor est Damascenus libro de hæresibus. Deinde Jacobitæ, referente Guidone Carmelita in lib. etiam hæresum. Hos sequuntur nostro tempore Lutherani, atque adeo Erasmus in libro de ratione veræ Theologiæ circa finem, & in colloquio, cui index, Pietas puerilis: in summa omnes, qui tenuerunt Confessionem novitiam esse, & institutionis Ecclesiæ. In quibus fuit Beatus Rhénanus in asserenda Confessione parum profecto beatus & pius: Adversum quos Conclusionem statuimus.

Confessionem exteriorem, quæ Sacerdoti fit, esse ad salutem necessariam ex Christi institutione, Confessionem (inquam) omnium mortalium, tam publicorum, quam occultorum. Probatur efficaciter. Quia peccata occulta non remittuntur nisi remittentibus Sacerdotibus, ut patet ex testimonio Joannis citato: Quorum retinueritis, id est non remiseritis, retenta sunt. Ex eo enim, quod dixit, Quorum remiseritis, remissa erunt, satis ostenditur, verbum e regione additum, scilicet, Retinueritis, perinde esse, ac si dixisset Christus, Non remiseritis: Sed remittere sacerdotes non possunt, nisi cognoscant, ut ostensum est. Cognoscere autem nequeunt, nisi peccatores confiteantur: ergo Confessio etiam occultarum culparum ex divina institutione est ad salutem necessaria. Qui enim instituit finem necessarium, media etiam instituit, quæ essent ad eundem finem necessaria, nisi legislatorem velimus in necessariis defuisse. Nam eandem rationem eisdem quoque verbis resumere non piget.

Præterea, in Concilio Constantensi Martinus Quintus in Bulla condemnationis Articulorum Vvicleffi, Joannis Hus, & Hieronymi Pragensis, condemnans errores Vvicleffi ac reliquorum discipulorum, ait: Interrogandum esse, qui de istorum hæresi fuerit suspectus, utrum credat, quod Christianus ultra

Error a-
lior. hæ-
retic.

In annotat.
super lib.
Tertull. de
pœnit.

Concl.

ultra contritionem cordis, habita copia Sacerdotis idonei, soli Sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur.

Ubi licet non explicetur, an ex institutione Divina, an ex humana sit illa necessitas, sine dubio tamen est intelligenda ex divino jure. Id enim Vvicleffus negabat.

Præterea, hoc manifeste determinatum est in Concilio illo Complutensi, & in illa Extravag. Sixti Quarti contra Petrum Oxoniensem: Nam post illam primam damnatam conclusionem, quam ante retulimus, hoc est, peccata mortalia deleri per solam cordis contritionem sine ordine ad claves, damnatur secunda in hanc formam: Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino. Deinde damnatur tentia in hæc verba: Præcogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.

Præterea, in Concilio Florentino definitum est, idque nos adeo firmiter constituimus, materiam hujus Sacramenti præcipuam esse Confessionem. Si igitur Sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessarium, certe non forma solum & Absolutio Sacerdotis, sed & materia, hoc est, Confessio peccatorum ad salutem necessaria est: nec enim sacramentum sola forma subsistit.

Cujus etiam rei definitio habetur in Concilio Tridentino, session. 6. cap. 14. ubi cum Concilium docuisset, hoc sacramentum esse secundam tabulam post naufragium, per quam fieret lapsi hominis post Baptismum reparatio, subdit: Docendum est, Christiani hominis pœnitentiam multo aliam esse a Baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem Confessionem, saltem in voto, & suo tempore faciendam, & Sacerdotalem Absolutionem.

Quibus ita constitutis, manifestissime colligitur, hanc secretam confessionem de peccatis secretis (quam quidam alii auricularem vocant, alii clanculariam) institutionis Divinæ esse, non humanæ, hoc est, Christum instituisse, peccata secreto esse confitenda. Nam publicorum publice fieri confessio potest. Nec id Cajetanus inficiatur: nam licet in commentariis super caput Joan. 20. adversari videatur, at ipse tamen mentem suam explicuit, re-

spondens ad censuras Parisienses sexdecim articulorum.

Probatur hoc corollarium in primis, quia confessio de peccatis occultis est necessaria, ut ex fundamentis jactis constare facile potest. Constituit enim sacerdotes Dominus judices, non solum publicorum, verum etiam occultorum. Sed rationis naturalis est, ut occulta peccata occulta correctione purgentur: ergo cum Christus instituerit hoc iudicium fieri secundum rectam rationem, constituit ex consequenti, occulta peccata occulte esse iudicanda.

Præterea, si modus confitendi ad aurem de peccatis occultis ex Ecclesiæ institutione esset, in arbitrio Ecclesiæ etiam esset oppositum constituere, quemadmodum potest de immersione, vel aspersione, vel infusione in Baptismo legem pro suo arbitratu & ferre, & tollere. At non est in facultate Ecclesiæ præscribere, ut cordis occulta peccata peccatores publice confiteantur.

Præterea, Leo Papa in Epistola ad universos Episcopos Campaniæ, numero 57. & refertur de pœnitentia, distinct. 1. cap. Quamvis plenitudo, illam, inquit, contra Apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri, de pœnitentia videlicet, quæ a fidelibus postulatur, ut scripta professio publice recitetur. Cum reatus conscientiarum sufficiat solis Sacerdotibus indicare Confessione secreta. Et infra: Removeatur ergo improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur. Hactenus Leo. Id ergo, quod adversatur remedio a Christo instituto ad remissionem peccatorum, nimirum contra Divinam institutionem est, cum contra Apostolicam regulam id fieri summus Pontifex asserat.

Ex Apostolorum certe traditione secreta peccata in aurem sunt confitenda, quod vel ex eo liquet, quod in Ecclesia non habetur memoria, unde inceperit secreta confessio. Nam & Origenes ejus meminit Homilia prima & secunda in Psalm. 37. & Homilia decima super Numeros. Div. Basilii item in libello de institutione Monachorum cap. 21. & 98. Dionysius etiam in Epistola ad Demophilum 8. & Sozomenus lib. 9. Histor. tripart. cap. 35. Quoniam, inquit, qui confiteri re-

In to. Concil. est hæc epist. 78. in edit. vero Colō. operum Leon. 80.

Coroll.
præced.
Concl.

quirunt, propterea visum est antiquis Pontificibus, ut, velut in theatro, sub testimonio Ecclesiastici populi delicta pandantur, & ad hanc causam presbyterum bonæ conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerint, ad quem accedentes ii, qui deliquerunt, delicta propria fateantur. Nota, servantem secretum: nam si non essent occulte confitenda peccata, non oporteret servare secretum.

Postremo, Sigillum Confessionis non est ex humana institutione, sed ex Divina: ergo ex Divina est, quod aliqua peccata, scilicet occulta, judicentur occulte. Et confirmatur: Quia Magister Oxoniensis in concilio illo Complut. damnatus est, quod assereret, Confessionem non debere esse secretam: & a Sixto Quarto in illa Extravag. cujus initium: Ad perpetuam rei memoriam, &c. definitur contra eundem, necessarium exigi, ut Confessio secreta sit. Quam ob rem ex revelatione, & institutione Dei est, quod confessio sit secreta, alioqui non esset hæresis, ab Evangelica veritate penitus aliena assertio contraria: cum tamen aliena esse ibidem decernatur.

Sed oritur circa ea, quæ diximus, dubium: Si enim peccata oportet confiteri, ut innotescant sacerdoti: ergo peccata publica, quæ alias sunt illi manifesta, non erit necessarium confiteri: quippe ob hanc causam, si circumstantia manifesta est, non est opus eam explicare confessori; ut si quis sit Sacerdos, vel maritatus, idque confessori liqueat, non est necesse, ut cum confitetur fornicationem, exponat se esse vel sacerdotem, vel maritatum.

At erroneum est credere, sine confessione publicorum etiam peccatorum cuiquam patere salutem. Primum, quia delictum judicandum in aliquo foro, debet esse notum in illo foro: sed, etiam si peccata sint publica, non sunt confessori nota in foro sacramenti: ergo opus est, ut peccator illa sacerdoti confiteatur. Et hoc est, quod Div. Thomas dist. 17. q. 3. ar. 2. qu. 1. ad 1. docet, inquiens: Quamvis Sacerdos aliquando sciat peccatum ut homo, non tamen scit ut Christi Vicarius; sicut etiam judex aliquando scit peccatum ut homo, quod nescit ut judex.

Præterea, Confessio est materia præcipua hujus sacramenti: ergo etiam ad absolutionem publicorum peccatorum

est necessaria: nam sacramentum sine præcipua materia esse non potest.

Denique, si peccator publicum peccatum non confitetur, non potest innotescere judici, an pœniteat, necne, an proponat emendationem, an non. Quare non valet discernere, anolvere debeat, an ligare. Necessarium est igitur, ut non modo secreta peccata, verum etiam publica peccator se sacerdoti subjiciens confiteatur.

Jam vero posterior illa quæstio relinquitur: An satisfactio ad Sacerdotis arbitrium sit ad salutem necessaria. Sunt enim auctores, qui negant, in quibus D. Thomas 4. dist. 17. qu. 3. a. 1. q. 1. ad 1. argum. videtur esse. Dicendum, inquit, quod post remissionem culpam, adhuc est peccator debitor pœnæ temporalis: sed gratiæ tamen infusio sufficit ad culpæ remissionem: ad gratiæ vero infusionem consequendam ordinata sunt sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu, vel proposito, peccator gratiam non consequitur. Sed tamen ex hoc, quod operatur confessio ad pœnæ remissionem, non habet, quod sit de necessitate salutis, quia pœna ista est temporalis, ad quam post culpæ remissionem remanet homo ligatus. Unde sine hoc, quod in præsentī vita expiaretur, esset via salutis; sed habet, quod sit de necessitate salutis, ex hoc, quod ad remissionem culpæ ordinatur. Hactenus D. Thomas.

At vel fallor ego, vel contrarium probabilius est. Nam, sicut ante docuimus, exterior pœnitentia est ad salutem necessaria: ergo quemadmodum contritio in lege naturæ, & scripturæ habebat annexum propositum confitendi, & satisfaciendi Deo, juxta illud: Dixi, Confitebor injustitiam meam Domino, &c. ita & in lege nova habet annexum propositum confitendi sacerdoti, & satisfaciendi ad arbitrium ejus: hoc est enim subjicere se clavibus, & judicio ecclesiastico, quod est ad salutem sine dubio necessarium.

Præterea, Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 14. posteaquam definivit, sacramentum pœnitentiæ ad lapsi reparationem, velut secundam post naufragium tabulam, necessarium esse, decernit protinus, hoc sacramento contineri non modo cessationem peccatorum, & eorundem sacramentalem confessionem, & sacerdotalem absolutionem, verum etiam satisfactionem per

Utrum
satisf. ad
sacerd.
arbitrium
sit ad sa-
lutē ne-
cessar.

Opinio
D. Th.

Opinio
Auctor.

Dubium
ex dictis
de con-
fess. pu-
blicor.
peccat.

Respon.
ad dub.

jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, non quidem pro pœna æterna, sed pro pœna temporali: & de hac, inquit, pœnitentia scriptum est: Memor esto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. Quæ omnia loca de pœnitentia exteriori esse intelligenda, per quam scilicet exterior pro peccatis fit, superius certis argumentis demonstravimus.

Præterea, Leo Papa Epistola 69. ad Theod. Episc. Mediator, inquit, Dei, & hominum hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & pœnitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. Igitur, nisi proponant pœnitentes, se Ecclesiæ potestati subicere, ut juxta ejus arbitrium peccata compensent, servari non possunt. Jam enim docuerat Summus Pontifex, hanc Sacerdotalem auctoritatem, & judicium esse ad salutem necessaria.

Denique, cum de Satisfactione ad arbitrium Sacerdotis præceptum sit (ut nos proxime definiemus) certe Satisfactio est ad salutem necessaria: nam si non esset, non esset in præcepto. Ac revera frustra fuissent Sacerdotes judices constituti, si eorum scientiæ parere non esset necessarium. Inanis enim est auctoritas judicandi, quæ impune rejici potest, idque eo magis, quod judicium hoc non est ad dirimendas lites, sed ad vindicanda scelera. Et quod iudicibus necessarium est, scilicet pœnam indicare reis, ne sint iudices iniqui, id nos exequi necessario debemus, ne falsi pœnitentes, & inobedientes tum videamur, tum etiam simus. Nec argumentum, quod in contrarium insinuamus, operæ pretium est nunc diluere, partim quod facile est, partim quod postea diluere debemus. Quapropter ea jam argumenta confutanda sunt; quæ a principio hujus controversiæ fecimus.

Resp. ad
rat. du-
bit. posi-
tas in
pr.n. qu.

Ac primum quidem argumentum a plerisque Sanctorum facile diluitur; nam utrumque Apostoli Pauli locum interpretamur non de pœnitentia, quæ post Baptismum fit, sed de pœnitentia,

quæ fit in Baptismo: qui videlicet semel duntaxat percipi potest. Nam pœnitentiam Baptismum appellari, habes apud Lucam capitulo ultimo: Oportebat, inquit, prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Ubi, quæ Matthæus de Baptismo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remissionis peccatorum tradidit. Hanc expositionem Chrysostomus, & Theophylactus sequuntur in eadem loca. Item Div. Ambrosius, libro secundo de pœnitentia, cap. 2. & Divus Augustinus libro de vera, & falsa pœnitentia, cap. 3. Colligunt autem ex multis conjecturis, hanc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas referrem, nisi ad metam hujus Disputationis festinaret oratio.

Potest tamen uterque locus intelligi etiam de pœnitentiæ Sacramento, ut videlicet intelligamus, impossibile esse per pœnitentiæ Sacramentum rursus renovari, id est, priorem novitatem, quam per Baptismum accepimus, iterum accipere. Unde Gregorius Nazianz. orat. 3. in sanctum lavacrum: Non superest, inquit, regeneratio secunda, nec reformatio, sed in pristinum statum restitutio, etiamsi perquam vehementer illam lachrymis, & multis quæramus suspiriis, ex quibus vix quidem cicatricum obductio venit.

Nec te moveat, quod Apostolus ait, esse impossibile: nam per excessum loquitur, atque hyperbolice ingentem rei difficultatem impossibile vocat, non ut desperent audientes, sed ut terreantur. Idcirco enim subdit Apostolus: Confidimus tamen de vobis, dilectissimi, meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur; quasi dicat Apostolus: Loquutus sum ita, ut vos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiore. Cæterum confido de vobis, & reliqua, quæ sequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio mea non est, sed D. Hieronymi, libro adversus Jovinianum secundo, referturque a Gratiano de pœnitentia, dist. 2. cap. Si enim. Nec modus hic loquendi a sacris literis alienus est. Nam Matth. 19. quod ante Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum cælorum, e vestigio dixit, esse impossibile, quemadmodum exposuit D. Hieronymus super caput Esaiæ sexagesimum. Sed & Aristoteles primo libro de cælo,

Heb. 6. &
10.

10, cap. 11. inter reliquas significatio-
nes huius vocabuli, impossibilis, eam
annumeravit, ut quod non facile, ne-
que cito, nec bene fieri potest, impos-
sibile dicatur. Et ad eandem formam,
per hyperbolem, cap. 10. ejusdem epi-
stolæ Apostolus locutus est, ut osten-
deret, qua animadversione peccata no-
stra digna sint, post acceptam notitiam
veritatis, si ad justitiæ rigorem exami-
nentur. Sed aliud tamen est, quod ju-
stitia postulat, aliud quod clementia,
& misericordia suggerit.

Ad secundum argumentum certe pos-
semus respondere, negando majorem:
sentiunt enim plures viri docti, licitum
esse, ab hæretico recipere pœnitenti-
am in articulo mortis, ut Petrus Palu-
danus 4. dist. 25. quæst. 1. Sylvester in
verbo Confessor, 1. §. & Joan. Major.
dist. 17. & Glossa extra. de Sponsalib.
cap. Non est vobis. Quia licet recipe-
re Baptismum ab ejusmodi præcis, cum
extrema necessitas cogit, ut D. Augu-
stinus tradit, cap. Si quem forte, 24.
dist. 1. Ergo & pœnitentiæ sacramen-
tum licet ab exciso suscipere. Huic ve-
ro loco solent alii occurrere negando
consequentiam. Quia minister Baptis-
mi est institutus quilibet de jure Divi-
no, quamobrem Ecclesia id tollere non
potest. At pœnitentiæ minister non est
quilibet Sacerdos Divino jure, sed cui
Ecclesia demandaverit. Quocirca sicut
potest committere cui voluerit, ita &
potest auferre. Sed hæc responsio non
facit satis argumento. Primum, quia
probabilissimum est, quemlibet Sacer-
dotem in mortis articulo habere au-
toritatem absolvendi jure Divino. Id-
que asseruit Paludanus dist. 20. quæst.
1. art. 2. Durandus distinct. 19. quæst.
2. Capreolus eadem distinct. art. 3. ad
4. Id quoque D. Thomas sentire vide-
tur, distinct. 19. quæst. 1. art. 3. quæst.
11. & dist. 20. art. 1. quæst. 2. Atque est
præterea rationi consentaneum, quia
Deus non deficit in necessariis: nullus
enim providus gubernator in necessariis
deficit: ergo quemadmodum providit,
ut in articulo mortis quicumque posset
licite baptizare, non obstante quacun-
que Ecclesiastica censura, & prohibi-
tione: ita etiam cavit, ut in eodem
articulo quilibet Sacerdos licite absol-
veret: cum utrumque sit sacramentum
necessitatis, utrumque jure Divino præ-
ceptum. Est insuper alia ratio, qua id
confirmari possit; Quod auctore Divo

Augustino quarto libro de Baptismo con-
tra Donatistas, capite vigesimoquarto,
quod universa tenet Ecclesia, semper-
que retentum est, nec a Pontificibus,
aut Conciliis tempore aliquo post A-
postolos definitum, traditione Christi,
& Apostolorum rectissime creditur con-
stitutum. At quod quilibet Sacerdos in
mortis articulo quemlibet possit absol-
vere, semper in Ecclesia observatum
est, nec nova aliqua hominum consti-
tutione sancitum: a Christo igitur, &
Apostolis est institutum.

Præterea, Ecclesia non posset hoc
rescindere, & abrogare, ferendo sci-
licet contrariam legem: ergo est de
jure Divino. Antecedens suadetur:
Quia seclusa quacunque Ecclesiæ lege,
talis abrogatio esset contra rectam ra-
tionem, si (ut verum est) pœniten-
tia est sacramentum ad salutem neces-
sarium. Sic igitur rationi maxime
consentaneum est, quemcunque Sacer-
dotem in articulo mortis pœnitentiæ
ministram Divino jure esse constitu-
tum. Quo etiam fit, per Ecclesiæ cen-
suram talem auctoritatem abrogari
non posse.

Quod si Christus Dominus non con-
sultasset in mortis articulo periclitan-
tibus, ministram absolutionis necessa-
rium exhibendo, Ecclesia tamen, cu-
jus prudentiæ dicitur esse commissum,
cum pia mater sit, non est credenda
filiis suis in articulo mortis deesse vo-
luisse, idque eo magis, quo exemplo
Christi sponsi sui facere & potuit, &
debit, quem constat in Sacramento
Baptismi (quod necessarium esse ad sa-
lutem voluit) nulli in articulo mortis
defuisse.

Præterea, Necessitas non habet le-
gem, ut habes in cap. Quod non est,
de regulis juris: non ergo existiman-
da est Ecclesia, legem, qua præcisum
amovet a sacramentorum ministerio, ad
extremum necessitatis articulum exten-
dere voluisse.

Præterea, odia restringi, favores con-
venit ampliari, ut etiam juris regula
tradit. Quod autem quilibet Sacerdos
in articulo mortis quemlibet possit ab-
solvere, gratia est, & favor populi
Christiani. Quocirca ampliare potius,
quam restringere debemus. Quod autem
præcis Sacramentorum ministerio pri-
vantur, in odium est: restringendum
itaque esse videtur: nam pœnæ legum
interpretatione molliendæ sunt, non e-

asperandæ, de Pœnitentia dist. 1. cap. Pœnæ. Probabile igitur est, a præciso Sacerdote fideles posse Sacramentum absolutionis in mortis articulo recipere, videlicet, si absque periculo fidei recipi potest.

Ac profecto non ambigo, quin a Catholico excommunicato etiam nominatum, in mortis articulo pœnitentię possumus suscipere sacramentum, si alius desit. Quippe non video causam, quare fideles in articulo mortis, præsentem Sacerdote Catholico, priventur Sacramento ex Divina institutione ad salutem necessario. Quod utique esset minus tolerabile, quam in mortis articulo casus reservare, præsertim cum homines fere non contritionem, sed attritionem habeant: quapropter durum esset hominibus, majori ex parte imbecillibus, in tali periculo velle deesse. Quod si hæc exceptio Ministri Catholici etiam per excommunicationem præcisi, jure optimo defenditur, non est absurdum & alios præcisos excipere, tantum in mortis articulo: quoniam extrema necessitas, siue corporalis, seu spiritualis sit, ab omni Ecclesiæ lege videtur excepta.

Dilutio
obje. cu-
jusdam.

Id vero, quod objici in contrarium solet ex 24. quæst. 1. cap. Audivimus, per hæc facile diluitur. Cui simile est, quod D. Ambrosius ait, de pœnitentia, dist. 1. cap. Verbum, & cap. Potest fieri: ob idque simili ratione solvitur. Illud autem, quod opponitur ex capite ultimo ejusdem causæ, & quæstionis, adversus hanc sententiam nihil penitus facit. Primum, quod ibi sermo est de Eucharistiæ Sacramento, quod non est Sacramentum necessitatis. Deinde, quia id fecit Hermogildus, ne Arriano Episcopo faveret, quem rex ob eum finem destinaverat. In quo eventu ne Sacramentum quidem Baptismi ab hæretico recipiendum esset. Nam, quod in extrav. Unam sanctam, de majoritate, & obedientia, Bonifacius docet, extra Ecclesiam non esse remissionem peccatorum, ex dictis modo explicari facile potest; & quemadmodum intelligendum esset, in superioris anni relectione docuimus.

At si quis communem opinionem sequi velit, cujus etiam D. Thomas fuisse videtur, 4. dist. 16. art. 2. quæst. 2. ad 3. & dist. 19. quæst. 3. art. 3. quæst. 1. ad 2. & 3. p. quæst. 82. art. 7. ad 2. respondere aliter potest, negando mino-

rem. Nec est simile de Baptismo, & Pœnitentia, quoniam Baptismus multo magis est necessarius, quam Pœnitentiæ sacramentum, eo quod non solum opus est, quatenus remedium peccati, sed quatenus professio est Christianæ fidei, & in Christum incorporatio.

Unde ad tertium argumentum, juxta duas has differentes opiniones dupliciter item responderi potest. Nam difficile est de doctissimorum virorum judicare sententiis, & in medio seniorum juvenes sedere arbitros. Itaque ex his duabus utra sit opinio deligenda, prudentiorum ego, & doctiorum arbitrio derelinquo.

Ad quartum, ubi difficultas est, a quonam habeat jurisdictionem, qui summum Pontificem absolvit, communis opinio respondet, quod summus Pontifex eligendo Confessorem, confert ei potestatem, quam tamen ipse exercere non potest, ut Diaconus electus Episcopus potest demandare absolutionem a peccatis, cum ipse tamen peccatores absolvere non queat. Quæ est solutio Cardinalis Turrecremata libro primo summæ Ecclesiasticæ, cap. 98. & D. Bonaventuræ 4. distinct. 19. & D. Thomæ distinct. 16. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. At Paludanus eadem distinct. quæst. 2. & Capreolus eadem distinct. quæst. unica, art. 3. melius sentire videntur, jurisdictionem, qua sacerdos electus a Pontifice eum absolvit, a Christo esse, & non ab ipso Pontifice, quia Deus non deficit in necessariis: quare summo Pontifici de ministro sacramenti ad salutem necessariū providit. Item summus Pontifex post peccatum mortale factus est subditus in foro interiore: nam obligatur confiteri sacerdoti, sicut & quilibet alius, qui mortaliter peccavit, judicio hujus fori sacramentalis obnoxius sit: ergo sine commissione ipsius est in Ecclesia judex, cui scilicet confiteri teneatur.

Præterea, licet Episcopus diaconus committere alteri absolutionem possit, sed non tamen, nisi eorum, quorum est pastor, committere potest, hoc est suorum subditorum. At summus Pontifex non est pastor sui ipsius, nec judex, quamobrem sui ipsius absolutionem committere alteri non potest. Nec me fugiunt, quæ Cardinalis Cajetanus, vir alioqui doctissimus, scripsit quæstione unica de ministro hujus sacramenti, quæ mihi non placent omnia, sed (hu-

Unde
jurisdic.
sacerd.
habeat;
qui sum.
Pontif.
absolvit
a pecc.

manorum ingeniorum ea vel fors, vel conditio est) aliis non placebunt nostra. Equidem quamdiu ratio melior non succurrit, non auderem asserere Confessorem summi Pontificis nullam habere jurisdictionis potestatem super ipsum nec a Christo, nec ab Ecclesia, nec ab ipso summo Pontifice, quod Cæteranus videtur admittere. An admitendum sit, viderint alii; nam ego principium absolutionis sacramentalis existimo non solam esse potestatem ordinis, verum etiam jurisdictionis. Quippe cum minister hujus sacramenti (juxta Concilium Florentinum) sit sacerdos habens auctoritatem vel ordinariam, vel ex commissione superioris, cumque etiam sacramentum hoc judiciale sit, minister ejus, nisi judicem intelligere non valeo: judicem autem sine jurisdictione, ne cogitatione quidem informare possum, eo vel maxime, quod minister hujus sacramenti solvit, & ligat, ac proinde jurisdictionis potestatem habet. Igitur, sicut summus Pontifex propter crimen hæresis subditus fit Ecclesiæ in foro exteriori, idque ex divina institutione; sic per quodlibet mortale peccatum Ecclesiæ subicitur in foro interiori, Christo instituyente, & obligante Pontificem summum, ut coram sacerdote compareat, tametsi hanc illi dederit facultatem, ut eligat, quem maluerit. Quam traditionem, sicut & cæteras Christi, licet scriptas non habeamus, ab Apostolis accepimus.

Itaque sacerdos simplex, cum initatur, non modo ordinis potestatem, sed jurisdictionis etiam accipit, non simpliciter, & quantum ad omnes, sed primum quantum ad venialia peccata. D. Thom. dist. 18. art. 3. qu. 1. ad 3. & est communis opinio. Deinde quantum ad mortalia, quibus est jam peccator a proprio sacerdote solutus, quoniam illud judicium est penitus arbitrarium, cum nulli teneat me subdere. neque apparet unde proprius sacerdos habeat solus potestatem in illa peccata, cum non sint materia subjecta proprio sacerdoti. Præterea, quantum ad omnia in articulo mortis. Denique ad summum Pontificem absolvendum.

Atque horum omnium radix eadem est. Etenim (ut Capreolus, & Durandus dist. 19. 4. diligenter annotaverunt) in universum Apostolis dictum est: Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, &c. Restrictio autem fa-

cta est speciali commissione Divo Petro: cui quoniam claves tanquam primo clavigero collatæ sunt, id consequenter est demandatum, ut ejus auctoritate quicumque alius aperit, aperiat, &c. Nam illa commissio de aliis a D. Petro facta est. Ideoque D. Petrus, & ejus successores non subjacent illi restrictioni, quin possint absolvi a quolibet sacerdote.

Ad quintum vero argumentum nonnulli respondent, illud verbum Domini, non de corporali, seu sacramentali manducatione corporis Domini, sed de spirituali esse intelligendum. Qui autem per fidem Christum habet in se manentem, is spiritualiter manducat corpus, & bibit sanguinem, quia Christi membrum efficitur, ac proinde particeps ipsius & carnis, & sanguinis. Id autem necessarium est ad salutem non solum adultis, verum etiam parvulis. Atque hujus sententiæ videtur esse D. Thomas 3. p. q. 65. art. 4. ad 2. & quæst. 80. art. 9. ad 3. Et D. Hieronymus in 1. cap. epist. ad Eph. De consecr. dist. 2. cap. Dupliciter. Imo Origenes homil. 7. in Levit. & Augustinus lib. 3. de doctrina Christi. cap. 16. manifeste docent, hunc locum figurate esse accipiendum, ut per metaphoram, qui credit in Christum, eique incorporatur, Christum dicatur manducare. Eandemque expositionem ubique locorum D. Augustinus probat, ut tract. in Joann. 26. & 27. Et lib. 1. contra duas epistolas Pelag. cap. 22. & lib. 2. cap. 4. de consecr. dist. 4. cap. In Ecclesia, & cap. consequenti, ubi & refert, Innocentium hujus sententiæ fuisse, ac revera fuit, ut patet in epistola ejusdem Innocentii ad Concilium Carthaginense. Et ratio quoque illis suffragatur, quia si de sacramentali manducatione Dominus loqueretur, falsum esset illud: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Constat enim, multos carnem Christi, atque ejus sanguinem in sacramento accipere, & non eosdem in Christo manere. Item, etiam cum sermo universalis sit, si de sacramentali manducatione intelligeretur, jam parvulis esset Eucharistia necessaria, ut vitam haberent in semetipsis, quod est erroneum. Ac laicis præterea sumptio hujus sacramenti sub utraque specie esset ad vitam necessaria, quæ est hæresis Lutherana.

At vero, licet Dominus ibi de spi-

rituali manducatione sermonem faciat, non tamen excluditur sacramentalis, ut patet ex D. Augustino in Joan. tract. 26. atque ex D. Thoma 3. par. q. 80. ar. 11. Unde & ejusdem partis q. 65. ar. 4. ad 2. ait, illud verbum Domini intelligendum esse de spiritali manducatione, & non de sola sacramentali. Non dixit: Et non de sacramentali. Quod autem de sumptione etiam sacramentali verba fiant, mihi facile persuadeo. Primum, quia de futuro loquitur Dominus dicens: Panis quem ego dabo, caro mea est: nondum enim instituerat Eucharistiæ sacramentum. Deinde, quia discernit manducationem & potationem, inquiens: Nisi manducaveritis carnem, & biberitis, &c. ubi integrum sacramentum carnis & sanguinis, quod in cibum & potum daturus erat, aperte distinxit. Accedit ad hoc, quod Johannes Evangelista, si eo capite de Eucharistiæ sacramento non fecisset mentionem, omnino nullam altissimi Sacramenti rationem habuisset, cum in reliquis sui Evangelii partibus ne verbum quidem ullum de Eucharistia fecerit. Adde, quod plerique Sancti de Eucharistiæ Sacramento illum locum interpretantur, ut D. Chrysostomus in Joannem, homil. 45. & lib. 3. de dignitate Sacerdotali, cap. 4. & D. Augustinus lib. 1. de baptismo parvul. cap. 20. Ambrosius lib. 4. de sacram. D. Bernardus in sermone de resurrectione, cujus initium, Vicit Leo. Cyrillus quoque atque Theophylactus in commentariis super Joan. atque alii, quos refert Gratianus de consecratione, dist. 2. Certe Ecclesia, cum adversus hæreticos de Eucharistiæ sacramento disputat, ex eo capite vel maxime testimonia sumit. In concilio præterea Constantiensi, sess. 13. cum hæreticorum argumento obiter responderetur, qui ex hoc testimonio sumebant, Laicis sub utraque specie hoc sacramentum esse conferendum, non confugerunt Patres ad spirituales manducationem, sed crediderunt id quod Dominus dicit, Nisi manducaveritis, &c. etiam a Laicis sub specie panis servari: cum firmissime (inquiunt) credendum, sub utraque specie integrum Christi corpus & sanguinem contineri. Et, ne longum faciam, concilium Ephesinum in epistola ad Nestorium, hunc ipsum locum, de quo differimus, de sumptione Sacramenti corporis & sanguinis Domini interpretatur. Atque id

nos late persecuti sumus, ut vim argumenti conservaremus, scilicet, quod difficilis est, quam ut per illam priorem intelligentiam eludi possit.

Igitur, ut ex locis citatis apud D. Thomam colligere licet, testimonium illud, licet dissimiliter, utramque tamen expositionem complectitur, & spiritalis, & sacramentalis manducationis. Non enim, qui corporaliter dentibus terit Eucharistiæ sacramentum, habet vitam æternam, nisi & spiritaliter manducet, hoc est, credat in Christum viva fide, & Ecclesiastici corporis, cujus Christus caput est, membrum fiat. Ergo spiritalis manducatio per fidem, medium est necessarium ad salutem & adultis, & parvulis. Suscipitur quoque hoc medium, cum baptismus suscipitur, ut Div. Augustinus exponit, lib. 1. de baptismo parvulorum, cap. 20. & locis quoque paulo ante citatis, ac D. Thomas 3. p. q. 73. art. 3. Sacramentalis autem manducatio non hoc modo est de necessitate salutis, sicut baptismus, videlicet quia baptismus est necessarius, non solum necessitate præcepti, verum etiam ut medium, sine quo salus non constat. At sacramentalis Eucharistiæ manducatio solum est necessaria, ut præceptum, ac proinde solis adultis, quibus dumtaxat præceptum imponitur. Quod autem hæc sit mens Divi Thomæ, colligere possumus ex 3. part. q. 65. artic. 11. Quid autem in causa sit, quamobrem similibus verbis non similis necessitas præscribatur, non facile dicitur, nisi ad Ecclesiæ sensum nostras intelligentias referamus, quæ sacramentalem Eucharistiæ sumptionem nunquam intellexit esse medium ad salutem necessarium, pœnitentiam esse intellexit. Vel utrumque quidem sacramentum necessarium est in re, vel in voto, sed aliter tamen utrumlibet: nam votum Eucharistiæ in baptismo continetur, votum autem pœnitentiæ in nullo alio sacramento. Quo fit, ut votum Eucharistiæ satis sit implicitum. Atque id forsitan est ad Divi Thomæ sensum accommodatius.

Ad sextum argumentum responderetur, quod Nectarius antecessor Divi Chrysostomi confessionem secretam de medio sustulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quamobrem Chrysostomus Nectario succedens, de confessione hac auriculari populo verba facere noluit:

quia

quia enim nondum scandalum sedatum erat, quod in Ecclesia Constantinopolitana per occasionem secretæ confessionis fuerat exortum, non est ausus eam restituere, quam scilicet vir probatæ fidei apud Constantinopolitanos abjecerat. Nec apud Græcos confessio, quæ sacerdotibus in aurem fit, tam est recepta, quam apud Latinos. Unde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales Ecclesias ritum confessionis asserit maxime & traditum, & retentum. Sed de pœnitentiâ, dist. 1. cap. finali Theodorus dicit, Græcos existimare, soli Deo esse confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptismus non statim a passione Christi cœpit esse medium omnibus necessarium ad salutem, sed post sufficientem Evangelii, & Baptismi evulgationem; ita & confessionis sacramentum ex eo tempore cœpit omnibus hominibus esse necessarium, etiam de peccatis secretis, quo sufficienter promulgatum est. Quo fit, ut Græci ante plenam invulgationem sine peccatorum confessione occultorum salvari potuerint. Jurisconsultis vero, ac nonnullis etiam Theologis sane parcendum est, quod in quæstione perobscura, & quæ eo tempore nondum erat satis explicata, ac definita, ignoranter erraverint.

P A R S S E X T A.

De Præcepto Sacramenti
Pœnitentie.

quæst. 6.
princip.

Sed quoniam plus nimio longa facta est disputatio, jam ad partem relectionis postremam pergamus, in qua illud quærebatur: An de pœnitentiæ sacramento divinum præceptum sit. Et quoniam primam hujus sacramenti partem, hoc est, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino esset, ostendimus; reliquæ sunt duæ, de quibus nobis instituenda est disputatio, confessio videlicet oris, & satisfactio operis: nam alterius præceptum hæretici negant, alterius etiam Catholici.

Utr. de
confess.
peccat.
sit divin.
præcep.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur: An confessio, quæ sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure sit præcepta. Suadet enim non esse: Primum, quia tale præceptum divini

juris nullo sacrarum literarum loco reperitur. Quod si ita est, ut certe videtur esse, non est cur divini juris præceptum esse fingamus.

Deinde, si confessio divinæ institutionis esset, ejus quoque integritas ab Evangelico jure proficisceretur. Unde fieret, ut & pœnitens omnium peccatorum & species, & numeros diceret, & Confessor sollicitè utrumque interrogare deberet, quod esset revera molestissimum. Ac præterea non liceret Ecclesiæ ulla ex causâ confessionem partiri. At partitur, ut cum sunt casus reservati, absolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reservatis remittuntur penitentes ad proprios sacerdotes. Non igitur divinæ institutionis est, omnia simul peccata sacerdoti confiteri.

Præterea, si hoc præceptum Evangelicum fuisset, tunc non obstante damno vel proprio, vel alieno, confiteri teneremur, sicut & baptizari. Et asserunt Doctores, jacturam aut meam, aut alterius idoneam esse causam, cur ego non debeam confiteri: non est ergo divini juris obligatio.

Præterea, si Christus Dominus confessionem jussit, certe eam jussit, quæ medium est necessarium ad salutem, scilicet formatam. Quamobrem qui præstaret confessionem informem, eam iterum facere teneretur, quod esset profecto durissimum.

Præterea, si præceptum de confessione divinum esset, mutus hac etiam lege constringeretur. Id vero tam est absurdum, quam esset absurda confessio, quæ a muto proficisceretur. Item & absens per epistolam confiteri deberet absenti sacerdoti, atque adeo peccator ignotæ linguæ præsentis per interpretem.

Ad hæc, eadem ratione Dei præceptum esset, solis propriis sacerdotibus confiteri, cum soli sint a Deo iudices constituti; unde & in cap. Firmiter, de summa Trinitate, claves solis Apostolis, & eorum successoribus dicuntur esse collatæ.

Postremo, si mandatum hoc ex Evangelio posset haberi, id vel maxime ex illo Joannis 20. cap. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. At iade non habetur: pari enim ratione oporteret venialia confiteri, cum de illis etiam ibidem sermo sit, alias

Arg. pro
negativ.
parte.

confessio venialium ad hoc sacramentum non pertineret : & si de utrisque loquitur Christus , cum ait , Quorum remiseritis peccata , ad utraque etiam pertinet , quod dicit , Quorum retinueritis , &c. Compertum igitur videtur esse , aut utrorumque , aut neutrorum confessionem in præcepto divino esse .

In 5. part.
præced.

In contrarium est , quod Sacramentum pœnitentiæ ad salutem necessarium est , ut ante docuimus . Quod utique sacramentum citra confessionem constare non potest , quæ videlicet est præcipua hujus Sacramenti materia . Cum itaque peccata mortalia confiteri opus sit ad salutem , efficitur manifeste , de Confessione Divinum esse præceptum .

Resol.
Quæst.

In hac controversia post ea , quæ in superiore definita sunt , vix quicquam superest , quod adjicere debeamus . Quippe certum & persuasum nobis esse debet , omnem exteriorum virtutis actum ad salutem ex Divina institutione necessarium , ex eadem quoque institutione in præcepto esse . Faciamus enim hominem peccatorem contritionem habere peccati sui : tunc quæritur , an hic teneatur confiteri ex Divino jure , necne . Si tenetur , id fides Catholica docet , id nos in præsentia conficere volumus : Si non tenetur , sine peccato mortali poterit Confessionem omittere . Quare per solam contritionem salvabitur : ac proinde Confessionis sacramentum non est ad salutem necessarium .

Affertio-
nes 4.
Petri O-
xon. da-
mnata.

Præterea (ut reliqua argumenta prætereamus , quæ modo repetere molestum negotium esset) definitio illa Concilii Complutensis sub Reverendissimo Archiepiscopo Toletano Alfonso Carrillo , manifesto vincit , non solum Confessionem divina lege jussam esse , verum etiam id negare , hæreticum esse .

Prima igitur Conclusio Petri Oxoniensis , ibidem damnata , sic habet : Peccata mortalia , quantum ad culpam & pœnam alterius seculi , delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves .

Secunda Conclusio : Quod confessio de peccatis in specie fuerit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ , non de jure Divino .

Tertia conclusio : Quod pravæ cogitationes confiteri non debent , sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves .

Quarta conclusio : Quod confessio non debet esse secreta . Has omnes & singulas hæreticas esse , Synodus definiit . Est autem congregata auctoritate Sixti Quarti , & confirmata postea ab eodem Sixto in Extravaganti , cujus retro mentionem fecimus : ubi denuo condemnatur , tanquam hæreticæ , illæ propositiones . Quo fit , ut qui asserunt hunc errorem esse temerarium , aut hæresim sapere , hanc Sixti definitionem minime viderint , quam non piguit semel atque iterum sumere , ut frequentius ob oculos posita perenni memoria teneatur .

Ad primum argumentum : Jam ostendimus locum in Evangelio Joannis , unde Confessionis præceptum ducitur . Nam quod Cajetanus in Commentariis super hunc locum asserit , institutionem sacramenti pœnitentiæ inde haberi , non præceptum , certissime fallitur . Habetur enim necessitas comparandi coram iudicibus a Christo constitutis , atque ex consequenti præceptum Confessionis , sine qua peccata nostra a sacerdotibus juste ac prudenter discerni , judicarique non possunt .

Jam quod hæretici tradunt , Innocentium tertium fuisse Confessionis auricularis auctorem , imprudenter errant . Leo siquidem Papa multis annis ante Innocentium præcepit , Confessionem non publice fieri , sed occulte . Quin etiam asseruit , contra Apostolicam regulam publicam confessionem postulari , ut patet Epistola 57. ad Episcopos Campaniæ , & 69. ad Theodorum Episcopum . Hujus etiam judicii sacramentalis apud sacerdotes meminit Innocentius Primus in Epistola ad Decentium cap. 7. Sed & Clemens in 1. Epistola ad Jacobum fratrem Domini , Petrum Apostolum tradidisse refert , cogitationes etiam malas oportere Christianos mox ad Christum illidere , & sacerdotibus Domini manifestare . Ejus etiam est mentio apud Div. Hieronymum in illud Ecclesiast. 10. Si mordeat serpens in silentio , &c. Nam quod super Psalm. 84. referri solet , forsitan rejiceretur , quod commentaria illa , an Divi Hieronymi sint , incertum est , quemadmodum liber 2. de Visitatione infirmorum , & libellus ad Comitem , & liber de vera & falsa pœnitent. Divi Augustini esse negantur . Sed est tamen in Augustino locus , quem ever-
tere

Respon-
s. argu-
ment.

tere ne Erasmus quidem possit, in libro 3. de Baptis. contra Donat. cap. 17. & 18. ubi nititur iudicium hoc sacerdotale eodem hoc ipso Joannis asserere testimonio. Vide etiam Tract. 2. in Psalm. 101. super illud: Ut audiret gemitus compeditorum. Cyprianus quoque Serm. 5. de lapsis, etiam eos, qui corde tantum lapsi sunt, docet, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter debere confiteri. Pœnitentiæ hujus in super, quæ apud sacerdotes fit, mentionem fecit Tertullianus in lib. de pœnitentia. Divus Ambrosius autem lib. 1. de pœnitentia cap. 2. hanc sententiam eodem, quo & nos Joannis testimonio confirmat. Nam alia, quæ solent afferri, ut est illud Jacobi 5. Confitemini alterutrum, &c. & illud Lucæ 17. Ite, ostendite vos sacerdotibus, &c. non adeo firma videntur adversus Hæreticos testimonia. Tametsi dici etiam facile poterat, quod licet ex Sacra scriptura hujusmodi præceptum non haberetur, habetur tamen ex traditione Christi & Apostolorum, quemadmodum & alia pleraque nostræ fidei documenta. Quod si rara apud antiquos secreta Confessionis mentio est, frequens vero publicæ, ut in Concilio Niceno cap. 9. & aliis item plurimis, id sane nihil nostræ huic definitioni adversatur. Ostensum est siquidem non solum ex traditione majorum, verum etiam ex Evangelico testimonio confessionem peccatorum sacerdoti fieri debere, quod quidem est de necessitate sacramenti. Secretam vero aut publicam Confessionem fieri, prudentiæ est naturali relictum, quæ dicat, ut occulta peccata occulte, publica publice judicentur.

Respon.
ad 2.

Ad secundum argumentum non possumus breviter respondere, quoniam rei gravitas & utilitas multanos dicere compellunt, quæ præteriri nulla ratione debent.

Confess.
deb. esse
integra.

Primum igitur, Confessionem integram esse debere, apud Theologos exploratissimum est, ut patet in 4. distin. 16. & 17. ubi ea de re a scholasticis Theologis differitur. Habetur autem manifeste hujus assertionis definitio in Concilio Florentino, ubi posteaquam decretum est, Confessionem esse hujus sacramenti materiam, ad Confessionem id pertinere definitur, ut quis omnia peccata sua, quorum memoriam habet, integre confiteatur. Et Conci-

lium Lateranense in cap. Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis & remissionibus, Omnia, inquit, peccata sua proprio Sacerdoti confiteatur. Quod etiam usui totius Ecclesiæ declarari facile potest: nam qui tacet aliquod peccatum mortale, eum communi consensu fideles damnant.

Divus quoque Thomas 4. d. 17. qu. 3. art. 4. quæst. 2. rationibus hoc suadere conatur: Prima, quod Confessio mutila non est Confessio, sed Confessionis simulatio: non enim vere vult sanari ab illis morbis, quos explicat medico, qui alios tacet, cum medicina sit eadem omnibus sanandi instituta: quæ ratio sumitur ex D. Augustino de vera & falsa pœnitent. cap. 15. Quidam, ait, uni celant, quæ alii manifestanda conservant. Quod est ad hypocrisim tendere, & semper carere venia, ad quam totam se per frustra putant pervenire.

Secunda, quod confessio fit sacerdoti vice Dei cum spe veniæ consequendæ: sed impium est, a Deo dimidiatam sperare veniam, de vera & falsa pœnitentia, cap. 9. ergo & a Confessore impium est dimidiatam peccatorum remissionem expectare. Quæ eadem est ratio D. Augustini, in illo cap. 15.

Tertia, quod sacramentum hoc ordinatur ad medicinam omnium peccatorum mortalium, quibus sacerdos curationem adhibiturus est. Quod nisi cognoscat medicus ægri totam habitudinem, non potest prudenter medicinam apponere. Nam quæ uni morbo competit, alteri affert quandoque perniciem. Quæ ratio sumitur ex cap. Omnis utriusque sexus: Ubi Innocentius ait: Sacerdos more periti medici diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati, ex quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum.

Durandus tamen d. 17. qu. 15. hanc quidem rationem calumniatur, sed eam tuetur Paludanus q. 5. ejusdem distinctionis, ac multo etiam magis Adrianus, quæst. 4. de Confessione. Nos vero fatemur, Conclusionem Mathematica demonstratione plane exploratam haberi non posse: sed fide posita, afferuntur argumenta, quæ probant, consentaneum esse, ita fieri oportere. Ac revera, cum hujus sacramenti finis,

non

non tam vindicare sit, quam sanare (non enim venit filius hominis in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum, Joan. 3.) notitia necessaria iudici ad hoc salutare iudicium, ex tali fine salutis depromenda est. Tantum itaque criminum penitens Confessori debet manifestare, quantum opus erit ad salubre penitentis iudicium, atque vindictam. Et quemadmodum leges considerant, quod plerumque necesse est, raros autem eventus negligere solent, sic & rationes legis in ea spectant, quæ plurimum accidere solent, quæ vero raro incidunt, nec legem, nec rationem legis infirmant. Compertum sit igitur, Confessionem peccatorum integram esse oportere. Sed an id sit de jure divino, in dubium vertitur. Cui tamen (ne longas moras trahamus) breviter respondetur, Confessionis integritatem ex Divina institutione fuisse. Qui enim Confessionem instituit, non mancā & mutilā, sed integram instituit. Dei quippe perfecta sunt opera.

Deinde, materia sacramenti ex Divina institutione fuit: At Confessio integra est materia huius sacramenti, ut in Concilio Florentino definitur. Imo adeo perspicuum est, cum formæ absolutionis Confessio mutila & dimidiata repugnet. Non enim absolvit ligatum multis funibus, qui unum præscindit, aliis non præcisit.

Denique Joannis 20. sacerdotes iudices constituuntur a Domino ad remittenda peccata loco Dei. Si ergo sacerdos partem peccatorum remitteret, partem non remitteret, (quod paulo ante ratiocinabamur) & Deus quoque partim absolveret, partim non absolveret, quod impium est. Cumque omnium peccatorum mortalium sint iudices, si quibusdam cognitis, aliis neglectis, reus absolveretur, procul dubio iudicium non solum imprudens esset, verum etiam iniquum.

Porro: si omnia hæc argumenta defuissent, usus Ecclesiæ usque ab Apostolis receptus, id satis ostendit: semper enim intellexit Ecclesia, Confessionem, quam a Christo accepit, integram esse debere.

Utrum satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habet, an oporteat etiam adhibere diligentiam,

ut peccata in memoriam revocentur: ta, quorum Nam videtur illud prius satis esse, quis memoriam quoniam in Concilio Florentino dicitur, ad confessionem pertinere, ut oportet, an habet, an omnia peccata, quorum homo memoriam habet, integre confiteatur. In sit præter contrarium est communis sententia rectorum Theologorum, atque adeo communis gentium usus totius populi Christiani. adhibere,

Pro huius rei explicatione, cum prius ut advertendum est, unum idemque præceptum esse de Confessione, de memoria ejus integritate, de examine conscientie, ac peccatorum inquisitione. Nam ob id tenetur homo integre confiteri, quia tenetur confiteri, & idcirco examinare conscientiam, & peccata, quæ fecit, inquirere, quia debet integritatem in confessione servare.

Illud deinde commemorandum est, (quod alias sæpe diximus) huius iudicii sacramentalis finem, non tam punctionem, & vindicationem iustitiæ esse, quam vindicationem salutarem. Ex quo fit, ut licet in iudicio pure vindictivo exacta culparum cognitio requiratur, ut videlicet tanta sit poena, quantum quis per culpas meritus est; at in iudicio hoc sacramentali non exigitur exacta cognitio peccatorum, sed qualis, & quanta necessaria est ad curationem, & salutem penitentis: hæc enim huius iudicii finis est. Quæ quidem doctrina habetur ex cap. Omnis, de penitentis, & remissionibus, ibi: More periti medici sacerdos diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati, &c. Idem traditur ab eodem Innocentio, in capitulo, Deus, eodem titulo: Cum penitentia, inquit, non tam secundum quantitatem excessus, quam poenitentis contritionem per discreti sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personarum, & consideratis circumstantiis omnibus, prout saluti eorum viderit expedire.

His animadversis, prima conclusio sit: **Concl.** Non tenetur quis omnem operam quam potest dare, ut omnia peccata quæ fecerit, in memoria conservet, videlicet, ut postea tempore confessionis nullum intermittatur. Hanc conclusionem vel eo solo argumento amplecti deberemus, ne Christi jugum insuave, imo adeo importabile hominibus redderetur; ne Germani merito possint obijcere (quod quidam illorum impudenter faciunt) Doctores Scholasticos, ho-

homines nimium argutos, confessionem hodie talem reddidisse, ut juxta illorum heterosim impossibile sit confiteri.

Præterea, Pauci admodum eorum, qui semel in anno confitentur, memoria tenent universa peccata mortalia, omnes circumstantias, omnesque cogitationes; & tamen si peccator, simul atque peccat, scriberet peccatum, oblivioni certe frequentissime mederetur. Non igitur quamcumque potest curam impendere homo tenetur, ut omnia peccata memoria teneat, nisi velimus ad hanc scribendi scrupulosam diligentiam homines obligare.

Item, Quidnam is faciet, qui literas nescit? Num locis & signis peccata denotabit, ut eo pacto memorie imbecillitati succurrat? Minime gentium. Age vero, quid cum rusticis agemus, si hæc sententia vera non est? Nempe nihil aliud, quam eos obligare, ut non semel modo, verum etiam centies in anno confiteantur, si quidquid valent, præstare tenentur, ne ullius peccati obliviscantur. Et cum ex duobus jactis fundamentis hæc Conclusio maxime constet, non est cur nos in ea probanda amplius immoremur.

1. Conc.

Secunda Conclusio: Tempore, quo quis tenetur confiteri, aliquam diligentiam adhibere debet peccatis omnibus, quæ commisit, inquirendis. Tenetur enim integram confessionem facere, quod nulla adhibita diligentia est moraliter impossibile. Idem patet ex fine Confessionis, sive quatenus judicium voluntarium est, sive in quantum est judicium medicinale.

3. Conc.

Tertia propositio: Qui adhibet humanam vel mediocrem diligentiam, (qualem videlicet præstare solent viri mediocriter timentes Deum, quisque juxta conditionem gradus & ordinis sui) vere implet legem de confessione integre facienda. Verbi gratia, si ego adhibui aliquam diligentiam, & per parvam ulteriorem probabiliter existimo aliqua mortalia fore in memoriam revocanda, teneor ulterius inquirere. Quod si puto nullum aliud peccatum venturum in mentem, nisi forsitan ingenti quadam discussione, & magni temporis inquisitione, non oportet esse sollicitum: satis nempe est illa mediocris, & humana diligentia.

4. Conc.

Quarta propositio: Si quis adhibuit diligentiam & curam in examinanda

conscientia, quam credit esse sufficientem, etiamsi fallatur, excusari talis negligentia a peccato mortali, & potest, & debet, non in omnibus id quidem, sed in hominibus piis, qui timent Deum, atque habent mediocrem curam animæ suæ. Ceterum impios, quos videlicet nulla animæ suæ cura tangit, ego nulla ratione a peccato mortali excusarem, etiamsi existiment, se diligentiam idoneam adhibuisse, cum videlicet omittunt vel ignorantes, aliqua peccata, ex insufficienti discussione. Nam cum hujuscemodi hominibus minimam diligentiam esse videatur maxima, cumque sint soliti adhibere mediocrem, timere sibi necessario debent. Quod si non timent, nullam excusationem habent peccati. Contra, viri conscientie sobriæ & timoratae, cum adhibere diligentiam & curam soleant, si quando ex ignorantia & inconsideratione prætermittant, jure optimo a mortali culpa saltem excusantur.

Quod si objicias, eam diligentiam mediocrem non sufficere, ex eo quod Div. Augustinus ait, de vera & falsa Pœnitentia, cap. 15. Ponat se omnino penitens in judicio Sacerdotis, nihil sibi reservans sui, paratus facere pro reparanda animæ vita, quæcumque faceret pro vitanda corporis morte.

Item Doctores asserunt, eam diligentiam facturos penitentes, quam facerent in inquirenda pretiosa margarita. Probatissimum id est, quis negat? At quoniam infirmis etiam oportet consulere, non præscribimus quid faciant optimi, sed quid ad salutem necessario facere debeant vel imbecilles.

Ex his manifeste colligitur, numerum peccatorum mortalium ad Confessionis integritatem pertinere. Nam qui cl. commisit decem, & solum exprimit novem, celat unum. Quare non confitentur omnia peccata, quæ in memoria habet.

Fit deinde, non oportere eos, qui sæpe peccant, ad Mathematicos numeros peccatorum multitudinem exacte redigere. Difficilis sane propositio, sed vera, quia vix possibile est iis, qui semel in anno confitentur, certum peccatorum numerum recensere. Sat igitur erit, mediocri diligentia adhibita, paulo plus vel minus numerum explicare: Verbi causa, est qui consuetudinem habet fornicandi, si maximam sollicitudinem haberet, forsitan certum posset ex-

Object.
cont. 4.
conc.

Respon.

Coroll. 1.
præc. Con-

Coroll. 2.

pri-

primere : sed non tenetur , inquam : quin satis fuerit ita dicere : Habeo consuetudinem semel , vel bis in hebdomada fornicandi , vel peccavi huiusmodi peccatis fere quinquaginta aut circiter centum , &c. Hæc enim notitia sufficit Confessori , ut finem Confessionis præstet , sive consilium , sive remedium , seu vindictam salutarem , quemadmodum exemplo Medici facile declarari potest.

Coroll.
3.

Colligo tandem , interim non opus esse hanc mediocrem diligentiam ad numerum peccatorum exprimendum etiam pingui crassaque Minerva . Sit prostibulum (exempli causa) decem annos in lupanari , hanc inquam , non est opus sollicitam reddere , ut explicet , an centum millia peccatorum commiserit , plus minusve : sed sat erit ita dicere : Ego decem annos in hoc vitio fui , quoslibet homines admisi , qualibet hora parata fui , &c. Probatur , quia ex eo tantam accipit Confessor notitiam , quanta opus est ad quemcunque finem Confessionis consequendum : imo quantam potest pœnitens ei dare , etiam si exprimat sexties millies peccavisse . Non ergo debet Confessor vexare pœnitentes , punctim interrogando de numero per anxiam & puerilem superstitionem faciens eos vel mentiri , vel certe falsum dicere .

Coroll. 4.

Huic & aliud corollarium adiunctum est , videlicet , non necesse esse , ut pœnitens omnes actus explicet , mortales etiam singulatim , cum in uno actu intelliguntur , ut si volo inimicum occidere , quero arma , equum , &c. Item , qui furatur , scalas suspendit , aperit seras , &c. Quia licet omnes illi actus sint peccata , omnes tamen ordinantur ad perficiendum actum unum , quem confiteor : licet enim in genere entis sint multa entia , sed in moralibus pro uno actu computantur . Hæc tamen ratio calumniam habet : quia actus interior & exterior , in genere moris , una culpa censetur ; & tamen non satis erit , actum interiorem confiteri , nisi simul aperias actum exteriorum . Nam ille actus exterior est peccatum mortale , & omne mortale confiteri necessum est . Ratio igitur vera huius Conclusionis corollarie fuerit : quod Sacerdos in actu præcipuo explicato per meam Confessionem , sufficienter intelligit actiones comitantes , quemadmodum , qui confitetur exteriorum

actum , stultus erit , si velit interiorem explicare . At cum in interiori non intelligatur exterior , explicetur oportet . Unde fit , ut si ad perfectionem peccati principalis actus alius adiunctus intervenire non soleat , explicandus sit : ut si per internuncium sollicitavi puellam , vel si ad occidendum , socium accersivi .

Sed jam quæstio valde difficilis urget , Utrum ad an teneamur peccatorum circumstantias confiteri , ut integra Confessio sit . Quæ explicanda primum intelligatis , circumstantias esse in duplici differentia : Alias minuentes , alias vero aggravantes . Aggravantes rursus bifariam parti neceffe est : quædam enim mutant speciem , ut furtum in loco sacro ; aliæ non mutant , ut furtum centum aureorum , quod eadem specie continetur ac furtum aureorum decem .

Tunc fit prima propositio : Circumstantia , quæ ita minuit , ut ex mortali faciat veniale , omnino debet explicari , ut communicare in Divinis cum excommunicato , veniale fit , si ex inconsideratione procedat . Quod si confitear , me cum excommunicato in Divinis communicasse , Sacerdos seducitur in re gravi ad iudicium pertinenti . Nam intelligit , me peccasse mortaliter .

1. Conc.

Secunda propositio . Si circumstantiæ minuunt peccati malitiam , intra latitudinem mortalis culpæ tamen , non est necessarium illas confiteri , nisi forsitan rarus eventus contingeret , ubi tanta esset ex circumstantia adjacente culpæ diminutio , ut dupla , vel tripla a Sacerdote intelligeretur . Tunc enim iudex in re gravi decipitur . In universum tamen , si quis animo pure & simpliciter confitendi , & non ut querat excusationes in peccatis , ejusmodi circumstantias explicet , consilium saluberrimum est , & nos reprobare non possumus . Nec in hoc sensu reproba- rent aut Petrus Palud. dist. 16. quæst. 3. aut Sylvester in verbo Confessio 1. §. 9.

2. Conc.

Tertia propositio : circumstantiæ mutant speciem , & ex nova specie novam peccato moralem malitiam adjicientes , sunt omnino explicandæ , ut stuprum cum virgine Deo sacra , incestus cum consanguinea , quia vere ibi continentur plura peccata contra plura præcepta , & contra plures virtutes . Item , quia alias major pars malitiæ

3. Conc.

Sa-

Sacerdoti celaretur. Quamobrem merito præcipitur Sacerdoti, in cap. Omnis, de Pœnitentiis, ut diligenter inquirat & peccatoris circumstantias, & peccati, &c. Quod etiam præfinitum est in Decreto quodam Vvornatiensis Concilii, quod refertur a Rhenano circa finem Tertulliani: Oportere, scilicet, Sacerdotes rei veritatem ad aliquid interrogando discutere, & studiose perscrutari diversos pœnitentis errores. Idem eleganter præscriptum est in 6. Synodo generali apud Trullum congregata, canone ultimo. Est quoque diligenter animadversum ab Augustino in libro de vera & falsa Pœnitentia, cap. ultimo, & habetur de Pœnitentia dist. 6. cap. 1.

Object.
4.

Sed argumentantur quidam contra hoc, quia etiam si Confessor non inquirat ejusmodi circumstantias omnes, sunt omnia quæ sufficiunt, ut pœnitens gratiam consequatur: ergo ejusmodi Confessoris scrupulum non est necessarium.

Deinde, pœnitens non tenetur majorem diligentiam adhibere inquirendis peccatorum circumstantiis, quam adhibuit, ergo nec Confessor.

Præterea, quia confessio ex multis hujusmodi interrogationibus fiet molesta nimis, tum pœnitentibus, tum, ac multo etiam magis Confessoribus.

Demum, plurimæ peccatorum species, atque earum differentia ignorantur, non ab indoctis modo, verum etiam a doctis.

Notanda duo.

His argumentis priusquam ego respondeam, dico, necessarium esse Confessori interrogare pœnitentem, quando probabile est, quod pœnitens ex negligentia prætermittit aliquam ejusmodi circumstantiam, quam diximus explicandam esse: tum quia alias peccaret absolvendo ponentem obicem Absolutioni: tum quia iudex non servaret debitam fidem officio suo: tum quia medicus & negligens, & malus haberetur, si ab ægroto morbi circumstantiam & qualitatem non exquireret.

Secundo dico, quod si Confessori probabile est, pœnitentem diligentiam idoneam adhibuisse in inquirendis & peccatis, & peccatorum circumstantiis, adhuc tenetur interrogare atque disquirere, cum probabiliter credit, aliquam peccati circumstantiam necessariam se per hujusmodi inquisitionem inventu-

rum. Verbi gratia, sit rusticus, qui pro ruditate sua mediocriter fuit diligens in peccatorum circumstantiis commemorandis, si Confessor probabili conjectura tenet, alicujus circumstantiæ pœnitentem oblivisci, tenetur sine dubio interrogare.

Primo, quia medicus etiam si cognosceret, ex oblivione inculpabili ægroto tacere aliquas circumstantias morbi pestilentes, revera teneretur inquirere.

Secundo, quia iudex infideliter ageret, si sciens, testes oblivisci alicujus criminis, de quo jus habet interrogandi, omitteret tamen ac dissimularet.

Tertio, quia Confessor institutus est loco Dei ad compensandas injurias contra Deum factas, & taxandas penas pro offensis debitas: ergo hac etiam ex parte infidelis sequester ac mediator esset, quemadmodum is cujus fidelitati ego committerem, ut rationem dati & accepti ab Oeconomo meo acciperet, &c.

Quarto, de illa peccati omissa circumstantia non posset Confessor præbere nec consilia, nec remedium, ut pœnitens in futurum caveret illam, &c. Unde in cap. Omnis, de Pœnitentiis, Innocentius ait: Diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere.

Ad primum igitur respondetur, quod hoc Sacramentum non solum ordinatur ad reconciliationem pœnitentis cum Deo & Ecclesia, sed etiam ad compensandas injurias Deo factas, imposita pena juxta quantitatem culparum: alioqui superflua esset tertia Pœnitentiæ pars, scilicet Satisfactio. Ordinatur etiam hoc Sacramentum ad medendum vulneribus universis, & remedium adhibendum ægroto, debitumque consilium præstandum, ne eadem vulnera iterum accipiantur.

Ad secundum negatur consequentia: alia est enim diligentia adhibenda a teste & reo in judicio, alia a iudice, cui ex proprio munere competit inquisitio.

Ad tertium, Nolo ego confessores importunos esse, & intolerabile negotium facessere pœnitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probo, qui imprudenter interrogando pœnitentibus

Respon.
Object.

bus scandalum injiciunt, atque eos peccare docent. Qua in re confidenter etiam reprobo summas istas confessionum interrogationibus plenas, quæ idiomate vulgari non solum eduntur, ut in publicum prodeant, sed passim etiam mulierculis, & idiotis conferuntur, ut inde discant, non confitendi, sed (ut ego sentio) peccandi rationem, & normam. Sed id nos modo asserimus, cum moraliter constat Confessori, aliqua vel peccata, vel peccatorum circumstantias ex oblivione præteriri, oportere vel commonefacere, vel interrogare, ut res in judicio palam fiat. Quod si mediocrem probabilitatem Sacerdos habet, quia sibi persuadet, penitentem omnia peccata, & eorum circumstantias confiteri, non oportet confessorem esse sollicitum, & scrupulosum, sed sane intelligere, quod Sylvester in verb. Confessor, 3. §. 13. & 14. 15. tradit.

Hinc vero facile patet, quid in ea questione tenendum sit, quæ Adrianum post quintam questionem de confessione, dubio septimo male habuit: An cum penitens ignorat, aliquam circumstantiam non esse peccatum, & propterea non confitetur, oporteat confessorem interrogare, & commonere. Et quidem, cum ignorantia est vincibilis, nulla controversia est, sed penitentem etiam invincibiliter ignorantem confessor admonere tenetur illius peccati, aut circumstantiæ, quæ ex ignorantia præteritur, sive præceptum divinum sit, sive humanum, quia moraliter loquendo, ut Theologos decet, confessor tacens, & absolvens penitentem errantem circa materiam peccati mortalis, suo opere probat, confirmatque penitentis errorem. Mox etiam quia confessor Doctor est, ad quem accedit penitens, tanquam ad Vicariam Dei, ut instruatur: unde infideliter ageret contra magisterium sibi commissum, nisi doceret errantem. Liquec enim, penitentes accedere ad confessores, non solum ut absolvantur, sed ut instruantur. Nam etsi confessor, quatenus confessor est, non sit nisi aut judex, aut medicus; at quia proprius Sacerdos, & Pastor, & Doctor est (ad Ephes. 4.) fit inde, ut omnes leges, tam divinas, quam humanas, quæ spectant ad penitentem, eum docere teneatur; unde in Concil. Vyornat. jam citato interrogationes etiam pro-

ponuntur, quæ ad penitentis eruditionem necessariam pertinent. Quia vero proprii sacerdotes vicarios constituunt sui muneris, & officii delegatos, sentiant qui vices suscipiunt propriorum sacerdotum, id sibi negotii dari, ut non modo penitentes & audiant, & absolvant, verum etiam erroribus a motis instituant.

Atque id ego intelligi volo, cum existimo me penitenti profuturum. Nam frustra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quærere (ut Salustius ait) extremæ dementiæ est. & Divus Augustinus de penit. distinct. 7. cap. Si quis, Ideo, inquit, do tibi penitentiam, quia nescio; nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem, non te admonerem. Ratio quoque perspicua est, quia nulla lex obligat ad actus inutiles, & otiosos. Item, sicut correctio ad bonum illius, qui corripitur; ita confessio ad bonum penitentis ordinatur. Sed, quando scio, nihil me mea admonitione profuturum, non teneor fratrem corripere aut delinquentem, aut ignorantem: ergo &c. Nam ex fine ratio mediorum est. Hinc facile discernetur, quid in multis eventis confessor habeat facere, si prudens esse velit, ut si mulier nupsit Petro occulte non consummato matrimonio, deinde contraxit cum Joanne publice, & consummavit, cum quo manet bona fide. Item, si mulier contraxit cum fratre suo, aut affine, quem invincibiliter ignorat esse fratrem, &c. Nam in his omnibus, si credo meum consilium profuturum, teneor admonere, sin vero minus, teneor non admonere, sive id sit in detrimentum proximi, sive non sit, sive contra jus divinum, sive humanum.

Testimonia vero, quæ Adrianus in contrarium refert ex Divo Ambrosio, sermone 82. 83. & 84. ex Divo Paulo Apostolo, Actor. 20. ex Gregorio 43. distinct. capit. Ephesius, ex Innocentio 83. distinct. cap. Error, de doctore publico intelligenda sunt. Cujus doctrina licet aliis sit odor mortis in mortem, debet tamen populo tradi, ut aliis sit odor vitæ. Nam (ut idem Div. Ambrosius ait, ser. 83.) prædicatio sacerdotis in plebe salvandis correctio est, contestatio judicandis. Doctrina ergo, quæ ad bonum publicum ordinatur, propter malum privatum non est intermittenda. At doctrina, quæ bonum

Limitat.
datæ re-
spons.

Testim.
ab Adr.
in contr.
allata,
quom.
accipi-
enda.

Ubi tra-
ctat de
scientia
requisita,
ut Confes-
sor mune-
re suo ri-
te funga-
tur.

Dubium
Adriani.

Resolu-
tio.

num privatum pro fide habet, cessante fine, id est, privato bono, cessare debet.

Id vero intelligendum est, si nec statim nec postea fructus admonitionis speratur. Deinde, cum verisimiliter credo, hanc ignorantiam esse duraturam. Nam si aliunde constaret, submovendam esse ab alio videlicet confessore, qui imprudentius medebitur illi malo, certe consultius ignorantem admonebo, præterquam si remedium est intolerabile: ut si exemplis propositis addas susceptos filios ex existimato matrimonio, diuturnam cohabitationem, scandalum publicum, &c. Quo eventu nullus tam imprudens erit, qui non periculum præsens horreat, nullus tam temerarius, qui sibi fidat.

Ad quartum argumentum respondetur ex Cajetano qu. 3. de Confessione, quod cum circumstantiæ specificè differentes nullam differentiam in iudicio sacerdotali faciunt, non oportet explicentur: ut divinare per astra, vel per terram, specie forsitan distinguuntur. Item, accedere ad bestiam unius, vel alterius generis, &c. At circumstantiæ secundum speciem differentes, quæ in iudicio salutari diversum remedium exigant ac medicinam, hæ mediocriter doctis notæ sunt: eas nos asserimus esse explicandas.

Quid de circumstantiis aggravantibus? Sed enim gravissimum dubium est, an circumstantiæ aggravantes intra eandem speciem, sint necessario confitendæ. Suadent enim nonnulli, ejusmodi circumstantias explicari non oportere, quia alias cogeremur intensiorem, & continuationem actus explicare, quas quidem circumstantias nec confiteri populus solet, nec prudens confessor exigere. Et confirmatur: Quia circumstantia non mutans speciem, nunquam aggravat in infinitum: ergo non est necessario declaranda. Antecedens probatur: quia intendit penam, non extendit. Extensio enim est infinita sine circumstantia, & per nullam circumstantiam crescit. Intensio vero finita est, & per nullam circumstantiam fit infinita.

Opinio quorundam.

Quibus argumentis D. Thomas 4. d. 16. quæst. 3. ar. 2. qu. 5. expresse tenet, solas circumstantias, quæ speciem mutant, esse confitendas. Item D. Bonaventura in ead. dist. & Palud. qu. 3. ac Durandus, qu. 4. ejusdem distinctionis, & Sylvest. in verb. Confessor, 1. §. 9.

Quamvis in fine ea quæ dixerat, interturbare videatur. Adrianus tandem qu. 4. de confessione id sequitur, licet postea contrariam opinionem probabiliorem, & securiorem videatur asserere.

At contra viri quoque graves, & nobiles sentiunt. Alexandr. 4. par. quæst. 77. membro 3. art. 5. Gabr. d. 17. quæst. 4. & Major. d. 17. quæst. 4. Qui etiam Alfisiodorenses in hanc sententiam referunt, ut omnes circumstantiæ sint explicandæ, quæ etiam in eadem specie mortaliter aggravant. Atque hæc opinio suadetur ante omnia ex D. Augustino lib. de vera, & falsa pœnitentia, cap. 4. & habetur de pœnitentia, d. 5. cap. Consideret. Qualitatem, inquit, criminis consideret in loco, in tempore, & in perseverantia, in varietate personæ, & quali tentatione fecerit. Et inferius ait. Omnis ista varietas confitenda est, & deflenda. Et cap. 17. Versum quidem puto, qui dolet de crimine: conversum, qui dolet de omni ejus, quam exposuimus, varietate. Et cap. ult. Diligens inquisitor, cognito crimine, varietates ejus non dubitat investigare, & locum, & tempus, & cætera, quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates.

Opinio verior.

Deinde, circumstantia, quæ non variat speciem, majorem malitiam nunquam addit, quam quæ variat: ergo si hæc confitenda est, etiam illa. Nam malitiæ quantitas facit ad mores, species facit ad Metaphysicam. Metaphysicum itaque commentum videtur esse, compellere pœnitentem, ut rerum species differentes sacerdoti manifestet propter malitiam additam; non item cogere, ut explicet circumstantiam non differentem, cum gravior ex ea iniquitas adjungatur.

Præterea, si decem horis quis odisset proximum, sic tamen, ut in fine cujusque horæ odium interromperet, illa peccata essent necessario confitenda: ergo & si nulla facta est interruptio cum odium illud æque grave sit, ac decem interrupta peccata.

Præterea, qui vult fornicari bis eadem volitione, id explicare tenetur: ergo etiam si quis unico actu velit occidere Petrum, & Paulum: ac primum & si voluit furari ducentos aureos.

Præterea, si adderetur species nova, & non malitia mortalis, non teneremur explicare. Tota igitur causa necess-

cessaria explicationis non est species differens, sed adjecta malitia; ergo ubi additur malitia dupla, sive sit ejusdem speciei, sive alterius, oportebit exprimere.

Equidem in re vehementer ambigua non mihi satisfacerem, si solas circumstantias, quæ mutant speciem, explicarem; nec cuiquam consulerem, ut in eum modum confiteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Cajetanus probabiliter astruit) sunt ejusdem speciei; & tamen si quis cum matre cojisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commisisse. Item & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, quod Cajetanus etiam confirmat. At non satis esset confiteri, effudi semen contra naturam, circumstantias vero illius peccati celare, aut etiam negare. Iste specierum differentiarum (mihi credite) ad subtiliores disputationes potius referantur, quam ad Christianas confessiones. Itaque omnes eas & solas circumstantias oportebit exprimere, quæ addunt malitiam mortalem; dum tamen illa nova malitia circumstantiarum notabilis sit, nec intelligatur a Confessore in expressione culpæ principalis.

Respon-
detur ad
argum.
prioris
opin.

Et per hoc ad primum argumentum facile responderi potest. Intensio enim actus vel non addit notabilem malitiam, vel fere intelligitur a confessore juxta delicti quantitatem. Et eodem modo de continuatione respondeo. Nam si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare; si vero diu multumque duravit, opus erit. Similiter dicendum est & de interruptionibus. Nam si interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, quoties ejusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque fit, non oportebit exprimere, sed satis erit in hunc modum confiteri: Tota die amavi feminam, &c. sufficiens namque notitia confessori datur, & ad medendum, & ad judicandum.

Sed si major pars ipsius culpæ iudici celaretur, (quod juxta contrariam opinionem fieret) tacendo videlicet circumstantias intra eandem speciem aggravantes, primum quidem sententia indicens penam esset vehementer absurda, nec esset juxta nomen, satisfactorio: deinde etiam si pena non esset satisfactoria, sed medicinalis; majori tamen morbo, ejusdem quoque speciei,

major est adhibenda medicina.

Ad confirmationem, quæ Palud. movere potuit, tam facilis responsio est, ut post ea, quæ diximus, non sit opus quicquam superaddere. Nam D. Thomas (ut mea fert opinio) sententiam retractasset, si tertiæ parti extremam manum imposuisset. Atque olim juvenis opiniones sæpe communes suis sæculis sectabatur.

Multa hic de peccatorum circumstantiis ad confessionem pertinentibus Theologi solent adjicere, quæ nos silentio volumus præterire, ne justum atque integrum volumen unius diei disputatione conficiamus. Sed illud tamen paucis admonendum est, circumstantiam loci esse necessario confitendam: Primo, quando quis furatur a loco sacro: Secundo, cum in loco sacro semen effundit, etiam cum uxore propria: Tertio, cum sanguis humanus ibidem etiam funditur; & in genere, quando actus peccati commissus directe adversatur sanctitati loci, id est ei, ad quod locus est sanctificatus, ut ad immunitatem confugientium, & rerum, quæ ibi sunt vel depositæ, vel collocatæ, &c. At qui existens in Ecclesia, vult aut furari, aut seminare, aut occidere extra Ecclesiam, non tenetur explicare, se in templo id voluisse. Nec enim talis volitio est sacrilegium; imo nec aspectum, aut etiam sermonem turpem in templo factum exprimere oportet. Tametsi Sylvester in verbo confessio, i. §. 10. repugnare videatur.

De circumstantia vero temporis sacri, ut cum quis in die festo fornicatur, non est necesse plebem sollicitari, quoniam hujus circumstantiæ malitia non est mortalis. Nec D. Augustinus, lib. de vera & falsa penitentia, cap. 14. solas necessarias circumstantias docet esse & desendas, & confitendas, ut patet de circumstantia peccati in die jejunii commissi: & cum de hac questione Sylvester in Rosa aurea, quæst. 63. & Cajetanus in opusculo vigintiseptem questionum, quæst. 10. copiose, doctèque differuerint, non est nobis animus de ea re in præsentiarum plura verba facere. Nec vero sumus tam aut ineruditi, aut antiquitatis expertes, ut ignoremus, quæ Origenes homil. 18. super Numer. & D. Ambrosius in 13. Luc. cap. & D. Hieronymus in Esa. cap. 56. & 58. & D. Augustinus epist. 119. ad Januarium de observatione Sabbati

Circum-
stant. loci
in confess.
explican-
dæ.

Circum-
stant. tem-
poris.

ti, juxta spirituales intelligentiam tradidere. Quæ videlicet nostræ huic sententiæ non sunt adversa, si sensum Sanctorum, non verba sectemur.

De recidivo etiam minime necessari-um est pœnites macerare. Nec Div. Thomas (ut quidam illi imponit) somniavit oppositum, sed solum, cum ingratitude recidentis in peccatum specialis culpa est. Nam cum est generalis ingratitude, etiam si non explicetur, intelligitur a confessore. Quanquam optimum consilium est, recidivum, & peccandi consuetudinem explicare sacerdoti, non ob verecundiam solum, cujus fructus in confessione maximus est, verum etiam ob remedium: aliter enim simplici feбри, aliter hecticæ medemur. An vero teneamur explicare circumstantiam, qua explicata intelligit confessor complicem criminis, paulo post opportunius definiemus.

De partitione
confess.
variæ
sentent.

Ceterum ex definitis secundum illud argumentum satis superque confutatum est, nisi ea parte, qua de partitione confessionis per casus reservatos ambigitur. In qua scilicet quæstione tot sunt sententiæ, quot capita. Vide Durand. in 4. dist. 17. qu. 15. & Palud. qu. 5. & Gabriel. qu. 1. & Adrian. de Confess. qu. 4. & Cajet. in Sum. verbo Confessio, conditione 10. Post quorum tractationem, quoniam adhuc sub judice lis est, operæ pretium fuerit quædam fundamenta supponere.

1. Fund.

Primum, superiores prælatos licite posse aliqua peccata reservare, a se solum absolvenda. Hoc ponit contra Vvicleff. Thomas Vvaldensis in libro de sacramentis, cap. 149. probatque testimonio Innocentii asserentis, quædam peccata esse, quorum absolutio est Petro reservata.

Item, 33. quæst. 2. cap. Latorem, refertur Ratholdus Argentorat. Ecclesiæ Episcopus quemdam parricidam ad Nicolaum Papam misisse, ut ab illo absolveretur. Nec mihi, quæso, objicias alia nomina haberi apud Gratianum, quoniam innumera sunt in eo libro menda, nec omnia Gratiani culpa, sed typographorum.

Habes præterea Origenem, hom. 10. super Numer. ubi docet laicum peccantem indigere quandoque non solum Sacerdote, sed & Pontifice.

Cyprianus quoque lib. 3. epist. 16. & 17. tradit, non esse lapsos reconciliandos, nisi ab Episcopo, præterquam cum

mortis periculum urget. Vide etiam Gratianum de pœnitentiâ, dist. 1. cap. in actione, & 26. qu. 6. per totum, sed maxime cap. ult.

Præterea, Benedictus XI. in extrav. cujus initium est, Inter cunctas, enumerat quatuor crimina Episcopis reservata. Et denique extrav. Sixti IV. Et si Dominici: ubi excommunicantur, qui absolvent a casibus reservatis Romano Pontifici.

2. Fund.

Secundum fundamentum: Non solum censuræ ipsæ reservantur a superioribus Prælati, sed etiam culpæ, & earum absolutio. Hoc videtur esse contra Durandum, loc. cit. & probatur ex cap. de pœnit. in 6. ubi dicitur, quod si Episcopus concesserit subdito, ut sibi possit idoneum eligere Confessorem, electus in casibus, qui eidem Episcopo specialiter reservantur, nullam habet pœnitentis potestatem: quod si nullam habet, nec in pœnas, nec in culpas habet.

Et confirmatur hoc: Quoniam aliquorum criminum absolutio reservatur Episcopis, quæ non habent Excommunicationem adjunctam, ut homicidium voluntarium, & alia, pro quibus est imponenda pœnitentia publica. Nec valet dicere, homicidium habere irregularitatem annexam: tum quia irregularitas impedit non Pœnitentiæ, sed Ordinis sacramentum; tum quia Episcopus a culpa homicidii voluntarii absolvere potest, irregularitatem tollere non potest. Non ergo reservantur culpæ propter annexas censuras, sed absolute propter ipsas culpas.

Præterea, idem ostenditur in Extrav. Inter cunctas; ubi Benedictus ait, fratres privilegiatos non debere recipere confessiones criminum, pro quibus solemnis est pœnitentia indicenda, quod inconueniens sit, ut a peccato absolvat, qui pœnitentiam debitam imponere non potest.

Id postremo manifestatur ex usu Ecclesiastico: Nam Prælati Religiosi reservant sibi aliqua peccata nulli censuræ subjecta, ut votorum transgressionem. Nec usui ratio deest. Nam in omni judicio, & foro superior potest sibi reservare aliquas causas, præsertim gravissimas, idque Principes in Republica facere solent: ergo & Summus Pontifex, cum habeat supremam jurisdictionem, non solum in exteriori foro quantum ad pœnas, verum etiam in interiori quantum ad culpas.

N a

Ter-

3. Fund.

Tertium fundamentum : Non potest quis absolvi a iudice inferiori de crimine reservato sine facultate superioris. Quod si tentet inferior ab ejusmodi absolvere, nihil facit : quia non habet jurisdictionem circa illa peccata excepta a superiore, qui non commisit absolutionem ejusmodi peccatorum.

1. Conc.

His jactis fundamentis, sit prima Conclusio : Si iudex superior & inferior sint præsentes, non potest inferior absolvere a non reservatis, nisi prius petatur facultas absolvendi a reservatis.

Probatur, quia integritas Confessionis est de jure Divino : ergo, cum ille pœnitens habeat copiam Confessoris, cui potest integre confiteri, non potest inferior dividere absolutionem. Antecedens probatur, quia vel superior potest integram absolutionem præstare, cum præsto sit, vel inferior, habita facultate superioris. Probatur etiam hæc propositio ex usu probatissimo religiosorum, qui nunquam absolvent a non reservatis, nisi prius petita facultate, ut etiam absolvent a reservatis. Et idem est, si Parochus & Episcopus sint præsentes, & cum patet facilis aditus ad superiorem.

Sed quid, si superior nolit dare facultatem, sed velit ipse audire Confessionem? Respondeo, quod inferior non debet absolvere ab aliquibus peccatis, sed remittere ad superiorem, & pœnitens tenetur id pati : quia quando potest integram Confessionem facere Confessori idoneo, violat jus Divinum de integritate confessionis, accipiendo Absolutionem ab eo, qui dimidiatam Absolutionem præbet.

2. Conc.

Secunda Conclusio : Si superior audiatur Confessionem, priusquam inferior, tenetur totam Confessionem audire, & non solum peccatorum reservatorum, si velit Sacramentalem absolutionem impendere. Hæc est Adriani & Durandi contra Cajetanum : & suadet, quia integritas confessionis est de jure Divino : ergo Episcopus, vel Prælatus alius superior illicite dividit Confessionem & Absolutionem, cum possit facile integritatem servare. Et confirmatur, quia materia Sacramenti est confessio integra : ergo illa dimidiata Confessio non est materia sacramenti, potest enim commode (ut diximus) peccator omnia superiori confiteri.

Deinde, si Romani pœnitentarii parti Absolutionem possunt, Parochus,

nedum Episcopus, etiam posset suos Parochianos ab uno peccato solum absolvere, pro cæteris vero dare facultatem eligendi Confessorem : Abbas quoque, vel Prior absolvere Monachum ab una culpa reservata, & pro reliquis pœnitentem ad alios confessores mittere, & sic pro suo arbitratu confessionem atque Absolutionem tum etiam partiri, cum commodissime fieri integra potest.

Præterea, cum sacerdos ille superior solvat vice Dei, & possit omnia solve- re ; si dimidiatam præstaret veniam, quædam solvendo, alia non solvendo, cum omnia tamen posset, certe significaret, Deum etiam, cujus minister est, dimidiatam præstare veniam ; & pœnitens quoque ad talem superiorem accedens, dimidiam a Deo veniam speraret, quod impium est.

Sed arguit tamen Cajetanus ex Romanæ Ecclesiæ usu. Nam pœnitentarii Summi Pontificis non audiunt, nisi a reservatis, &c. & tamen illa absolutio est sacramentalis : alias eluderentur pœnitentes, nec pœnitentarii tenerentur confessionis servare sigillum. Ad hoc, cum Durando & Adriano nego equidem, talem absolutionem esse sacramentalem. Sed pœnitens accedens ad Romanos confessores, a censuris excommunicationis absolvitur. Nul- lum enim crimen est Pontifici Summo reservatum, quod non habeat excommunicationem annexam. Unde ex consequenti fit ei copia, ut inferiori omnia peccata sua fateatur, quo eo ipso reservatio tollitur, & facultas inferiori datur, ut possit ab omnibus absolvere. Quod si pœnitentarii intendunt Absolutionem sacramentalem impartiri, errant, inquit Adrianus. Nec is Ecclesiæ Romanæ usus erit, sed impietas sacerdotum, qui existimant, quæstum esse pietatem.

Cum vero objicitur, quod pœnitentes deluderentur, nego id certe, quia iudex superior, cum ab eo casus reservatus petitur, tenetur sigillum Confessionis servare : Verbi gratia. Si Confessor accedat ad Abbatem, vel Priorem, petiturus facultatem absolvendi, debet servare secretum eodem vinculo, ac si sacramentaliter ipse absolveret.

Et si rursus objicias, neminem obligari ad aperiendum peccatum suum secretum extra confessionem Sacramentalem : ergo male faceret summus Pontifex, si pœnitentes cogeret, ut extra con-

confessionem Sacramentalem peccata Romanis pœnitentiariis aperirent. Ad hoc primo responderi potest, ex cap. Ea noscitur, de sententia excommunicationis, & cap. Eos qui, lib. 6. eodem tit. quod si quis in articulo mortis absolvatur ab excommunicatione summo Pontifici reservata, tenetur, si evadat, sistere se Romano Pontifici, atque consequenter aperire peccatum, pro quo in excommunicationem inciderat. Et tamen certum est, jam esse ab illo peccato absolutum.

Secundo etiam respondetur, illam confessionem quodammodo esse sacramentalem: quemadmodum cum peto facultatem a superiore, ut absolvi possim a culpis reservatis, censetur esse confessio sacramentalis, quoniam id totum ordinatur ad sacramentalem absolutionem. Ideoque tenetur superior servare figillum.

3. Concl. Tertia Conclusio contra Durandum & Adrianum: Si non pateat aditus ad superiorem, videlicet, quia Episcopus est absens, & instat necessitas celebrandi, vel si quis religiosus iter agat sine facultate recipiendi absolutionem a casibus reservatis, tunc inferior potest absolvere a non reservatis, & pro reliquis peccator expectare absolutionem superioris. In quo eventu D. Thomas loquitur in 4. dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 2. ad 4. Hæc conclusio probatur, quia & confessio integra est, & absolutio, cum ille Sacerdos absolvat ab omnibus, a quibus potest, & quantum ad reservata, Pœnitens non habeat copiam confessoris. Quemadmodum si pœnitens tacet aliquod peccatum ex causa rationabili tacendum, quamvis Sacerdos id cognoscat, debet absolvere, & est tum confessio, tum absolutio integra, hoc est, de omnibus, quæ ad illud iudicium spectabant.

Hanc propositionem intelligo, nisi excommunicatio peccato sit adjuncta, ut sunt omnia, quæ reservantur summo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Tunc enim male faceret inferior absolvendo a non reservatis, cum pœnitens sit excommunicatus, & prius habeat tolli vinculum excommunicationis, quam absolutio Sacramentalis impendi.

An quando non est aditus ad Superiorem teneatur pœnitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, inferiori iudici confiteri, quando non adeit facilis aditus ad su-

periolem. Et suadetur pars negativa: penit. etiam referenda infer. confiteri. Quia in tali eventu non requiritur unitas absolutionis, cum inferior a non reservatis, superior postea a reservatis absolvat: ergo nec requiritur unitas confessionis. Ideo enim confessio debet esse integra, ut absolutio sit integra. Quocirca si divisionem Sacramenti forma recipit, materiam quoque recipere necesse est.

Deinde si Sacerdos nullam haberet potestatem absolvendi, nullam etiam culpam teneretur pœnitens confiteri: ergo quando non potest inferior iudex, sive sacerdos a reservatis absolvere, ea Pœnitens ejusmodi inferiori iudici confiteri non debet. Confirmat autem hoc vel maxime, quod superius ostendebamus necessitatem confessionis, quia necessarium erat, peccata a Sacerdote remitti: ergo si peccatum aliquod Sacerdos nullo modo remittere potest, non tenetur pœnitens illud Sacerdoti confiteri. Ostensum est autem, iudicem inferiorem reservatam culpam remittere non posse. Itaque non tenemur culpam ejusmodi illi Sacerdoti confiteri; nisi (quod absurdum est) Ecclesia cogat, ut idem peccatum bis confiteamur, semel inferiori, a quo non absolvimur, iterum superiori, ut ab illo absolvamur.

Pro parte vero affirmativa primum est Innocentius in cap. Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis, inquit: Omnis sua peccata semel in anno Sacerdoti suo confiteatur, non dixit, Sacerdotibus.

Deinde, Divinum præceptum est, ut homo omnia peccata suo Sacerdoti confiteatur, ut deinceps ostendemus: ergo prælati, reservando culpas, hanc obligationem tollere non queunt.

In hac quæstione Divus Thomas loco citato asserit, omnia peccata esse inferiori referenda. Quem sequuntur fere Doctores Theologi. Imo Durandus ait, assertionem oppositam, quippe quæ contra communem doctrinam sit, periculosam esse, quoniam juxta eam dividitur licite tam confessio, quam absolutio. Quod videtur erroneum, inquit.

At Gersoni non videtur erroneum: nam (ut proxime nobis confirmandum est) nihil vetat ex causa rationabili confessionem partiri, id est, quedam peccata tacere, alteri confitenda, quæ est divisio confessionis mathematica,

Rat. pro par. neg.

Pro par. affirm.

Sent. D. Th. & fere Theologor.

Sentent. Gerson. contrar.

cum penitens integram moraliter faciat, explicans omnia, quæ videlicet explicare tenetur. Nondum autem ostendit Durandus, obligari peccatorem ad ea peccata confitendum, quæ Sacerdos remittere non potest. Et sicut Prælati reservando culpas, licite faciunt, ut quandoque absolutio dividatur: ita non est penitus absurdum, si proinde fiat, ut penitentes dividant confessionem, cujus & necessitas, & integritas ex absolutione, tanquam ex fine, sumitur.

Nec mihi facit satis, quod nonnulli asseverant, confessionem integram esse injunctam peccatoribus, absolutionem integram sacerdotibus non item. Nam (ut sæpe resumpimus) confessio integra materia sacramentalis est, quoniam confessio mutila cum forma sacramentali pugnat. Non igitur minus injuncta est absolutionis integritas sacerdotibus, quam confessionis integritas penitentibus. Alioqui liceret sine sacrilegio confessori a quibusdam penitentem absolvere, & quorundam peccatorum absolutionem in alium diem reservare.

Resol.

Sed quoniam Theologis non licet sine gravi causa nova placita cudere, communem sententiam nos sequamur, ea potissimum ratione, quod lex non in id spectat, quod raro paucis evenire potest, sed quod plerumque hominibus usufruvenit. Est autem necessarium fere populo, ut omnia crimina sacerdoti proprio confiteatur, vel reservata. Tum quia fere populus ignorat, quæ peccata sint reservata, quæ contra non sint: qua de re a sacerdote proprio instituitur oportet. Tum etiam, quia medicus ad eos morbos curandos, quorum ad se pertinet medicatio, ut plurimum necesse est, reliquos graves morbos intelligat, ut & consilium aptum, & remedium opportunum impendat ægroto. Quod si quis objiciat, posse doctum esse peccatorem, atque instructum, peccataque usque adeo sejuncta, atque diversa, ut vel consilium, vel medicina uni applicata, alteri nec obsint, nec profint: jam nos huic objectioni respondimus, ejusmodi privatos eventus legibus non obsistere, quo minus in universum obligent, quæ videlicet id considerant, quod majori ex parte populo necessarium est.

Argu. A-
dr. cont.
3. Concl.

Verum adhuc Adrianus instat adversus hanc tertiam Conclusionem: Quia

forma sacramentalis, cum ex vi sacramenti conferat gratiam, vel nulla mortalia, vel omnia peccata remittit, &c.

Et confirmat hoc: Quia sicut sacramenta, quæ pluribus formis conficiuntur, unica forma confici nequeunt; ita sacramentum, quod una forma conficitur, pluribus confici non valet.

Confirmat deinde: Quia Absolutio jure Divino debet esse integra. Superiores ergo prælati eam partiri non possunt, ut videlicet inferiores absolvant a non reservatis, superiores a reservatis.

Respon.

Ad primum: Idem argumentum fieret, cum ex causa rationabili taceretur aliquod peccatum, idem etiam de peccatis oblitis, cui tamen non est vestigio respondebimus.

Ad secundam: Nos minime asserimus, unicui esse sacramentum, si quis absolutus a non reservatis, postea confiteatur superiori reservata. Quemadmodum si peccata oblita memoria occurrant post priorem absolutionem, illorum confessio, & absolutio est verissimum sacramentum, habetque integram materiam, & formam, & illud prius, in quo homo confessus est omnia peccata, quorum recordabatur. Atque idem omnino sentio, si quis ex justa causa peccatum aliquod in prior confessione celaverit, reciperet quidem verum sacramentum, & gratiam: cumque rursum illud, quod tacuit, alteri postmodum confitetur, verum quoque sacramentum susciperet, novumque proinde & gratiæ, & virtutis augmentum. Quod si unum esset idemque sacramentum, & collatio gratiæ ad posteriorem reservaretur absolutionem, (quod nonnulli perperam imaginantur) tunc certe si penitens esset attritus, per primam absolutionem non justificaretur: nec illud signum exterius adhibitum esset sanctificativum, quandoquidem non ponenti obicem, gratiam minime largiretur.

Ad tertium: Nihil vetat, ut absolutio, quæ jure Divino per se quidem integra esse debet, per accidens tamen mutiletur, ut propter oblivionem aliqujus peccati, vel propter periculum quod urget, si exprimatur. Quare si ex reservatione quorundam peccatorum, quæ legitime in Ecclesia fit, & simul ex absentia Prælati superioris per accidens eveniat, ut confessor præsens solvere omnia nequeat, non exinde in-

re-

tegritas absolutionis tollitur, jure Divino instituta. Quæ tunc scilicet tolleretur, cum confessor habens auctoritatem absolvendi ab omnibus, partim remitteret, partim retineret.

Id vero (quod sæpe in hujus argumenti explicationem diximus) inferiorem a reservatis absolvere non posse, intellectum cupimus, donec superior ab eis non absolverit. Quod si jam solvit, ratio reservationis cessavit. Quæ cum quodammodo penalis sit, & odiosa, restringi non debet, sed ampliari. Imo asserit Adrianus, & bene, quod si præmissa sufficienti discussione, confessus est quis habenti facultatem absolvendi a culpis reservatis, & oblitus est forte unam ex illis, asserit (inquam) quod non tenetur adire superiorem. Cum autem memoriæ occurrerit, poterit confiteri cuicumque, qui semel habuit facultatem. Adrianus dicit, cuicumque simplici Sacerdoti: quod equidem nulla ratione probarim, quoniam (ut supponimus) Absolutio requirit jurisdictionem in absolvendo. Simplex autem Sacerdos jurisdictionem nunquam habuit, &c. Quemadmodum, si ego oblitus sum confiteri aliquod peccatum mortale proprio meo Sacerdoti, non possum deinde, cum in mentem venerit, confiteri cuilibet Sacerdoti, sed solum habenti facultatem ac jurisdictionem.

Resp. ad 3. In tertio principali argumento, inter Doctores Scholasticos magna dissensio est, an, cum jactura sequitur vel propria, vel aliena, a præcepto Confessionis, & ipsius integritate liberemur. Et, ne in opinionibus aut recensendis, aut confutandis longa texatur oratio, sit prima propositio: Si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, vel meum, vel Confessoris, ego possum tacere tale peccatum reliqua confitendo. Et ratio est, quia quantum ad illud, non habeo copiam Confessoris, cui videlicet recte atque honeste confiteri possim ejusmodi peccatum.

1. Conc. Item (juxta D. Bernardum, lib. de præcepto, & præcepti dispensatione) quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. Confessio autem instituta est in remedium pœnitentis. Quocirca, si scandalum ipsi ex Confessione alicujus peccati accidit, poterit idem licite reticere. De vitando autem scandalo Confessoris,

juris naturalis præceptum est. Præceptum ergo divinæ legis positivum illius obligationem non abolet: Lex enim gratiæ legem Naturæ non destruxit, sed perfecit. Loquimur autem de scandalo confessoris infirmi: nam si ex malitia paratus sit ad ruinam, utilius scandalum nasci permittitur, quam Dei præcepta relinqui. Exempla vero hujus Conclusionis non adhibemus, quoniam cuique erunt in promptu.

Secunda propositio, quæ communis etiam Theologorum est: Si ex confessione mea sequatur aut mors, aut infamia vel mea, vel aliena, excusor ab obligatione confitendi tale peccatum. Et ratio est, quia divina præcepta positiva non obligant cum jactura vitæ, aut publicæ famæ, verbi gratia, si Confessor crederetur revelaturus confessionem &c.

Item, præceptum de vitanda morte, vel infamia proximi est naturale: ergo per præceptum positivum adveniens de confessionis integritate non abrogatur. Quod si excusor a confessione peccati, ex qua sequitur mors, vel infamia publica proximi, excusabor etiam, si inde sequatur sive mors, seu infamia mea publica.

Sed objiciens tamen, quia illa argumenta probant quidem esse cessandum a Confessione, non autem Confessionem esse dividendam. Nam dividere confessionem sacrilegium est: Tum quia impium fuerit, a Deo dimidiam expectare veniam: tum quia talis divisa confessio formæ sacramentali repugnat.

Et augetur difficultas, si capiamus pœnitentem attritum, qui habeat duo peccata mortalia, quorum alterum nos asserimus posse reticere ex causa probabili: tunc confessor absolvit ab uno peccato, ab altero non absolvit: ergo & Deus absolutionem ipsam partitur, quod absurdum est.

Pro quorum argumentorum solutione commemorandum est, confessionis integritatem non oportere Mathematicam esse, sed moralem: unde non necesse est omnia peccata contineat, sed quæ in memoria sint, adhibita humana diligentia. Inde etiam fit, ut si pœnitens cœperit peccata dicere, & ex morbo, vel alia causa linguæ usum amiserit, confessionem quidem faciat integram, non omnium absolute peccatorum, sed eorum tamen, quæ & debet, & potest confiteri. Ex qua etiam

2. Conc.

Obje&tri.
plex con-
tra 2. Cœc.

radice illud colligimus, non esse necessarium, hominem confiteri omnia peccata, quæ memoria tenet, sed illa quæ confessori rationabiliter exprimentur. Lex enim Christi de moribus ad moralem integritatem obligat, id est, rationi consentaneam. Nam quod a ratione dissonat, non præcipit. Peccatum itaque, quod rationabiliter taceatur, irrationabiliter explicatur, non est materia confessionis a Christo instituta. Dimidiare igitur confessionem a Christo Domino præceptam, hoc est, aliquod mortale peccatum tacere, quod Christus instituit esse in illa confessione aperiendum, id sacrilegium est, &c. Nec sacerdos dimidiatam absolutionem præbet: nam absolutio limitatur etiam ad confessionem institutam a Christo, sicut forma per materiam limitatur. Ab omnibus ergo absoluit sacerdos, quæ ad suum iudicium spectant ex Christi institutione. Illud vero peccatum, quod causa urgente taceatur, non pertinet tunc ad illius sacerdotis jurisdictionem, reliqua vero pertinent: unde penitens alia confiteri tenetur: sicut qui non potest jejunare uno die Quadragesimæ, a reliquorum jejunio non absoluitur.

Respon. ad
tripl. ob-
ject.

Ad id vero, quod tandem objiciebatur, respondeo, Sacerdotem quidem immediate & directe remittere, quæ audivit in confessione peccata, sed ex consequenti, & indirecte remittere omnia etiam, quæ non audivit. Quia enim effectus sacramentorum gratia est, quæ omnia peccata tollit, inde fit, ut omnia sacramenta suos effectus immediatos producendo, consequenter omnes mortales culpas remittant. At per hunc modum peccata oblita per absolutionem remittuntur, non directe, ex vique absolutionis, sed secundario & consequenter.

An teneamur
ex-
plic. cir-
cumstan-
tiam ex-
qua Con-
fess. intel-
lig. com-
plicem
crim.

Sed enim, quoniam leve detrimentum esse videtur, quod confessor sciat peccatum proximi mei, hinc gravis auditorum concertatio est, an teneamur explicare circumstantiam, qua confessor intelligit complicem criminis, ut exempli causa, si confiteor me commisisse incestum cum sorore, nec habeo plures, &c. Quo quidem loco nec est quaestio, cum ego habeo copiam confessoris, cui possum confiteri sine revelatione alieni peccati: tunc enim iniquum erit illi confiteri, qui ex mea confessione crimen alienum intelligit. Sed est quaestio, cum confessor non ad-

est, nisi parochus, qui & me & sororem cognoscit, ut in pagis & oppidulis frequenter solet accidere. Igitur communis sententia tenet, non esse desistendum ab illius peccati confessione propter parvum illud proximi nocumentum. Quemadmodum ex parva jactura famæ meæ, quam facio ex eo, quod confessor meum peccatum intelligit, confitendi obligatio non cessat. Hanc sententiam D. Thomas amplectitur, 4. d. 16. q. 3. art. 2. q. 5. ad quintum, Durand. eadem dist. quaest. 4. D. Bonavent. dist. 21. in secundam partem distinctionis art. 1. Petr. Palud. d. 17. q. 2. art. 1. & Gabr. q. 1. conclusionem quinta. Et Adrian. q. 1. de confess. ad quartum argumentum, Sylv. verbo Confessor, 1. §. 24. Causa vero horum est, quod potius debet penitens providere conscientiae suæ, quam alienæ famæ. Item, quod præceptum de integritate confessionis divinum est, nec debet omitti, ut bona opinio alterius apud confessorem fervetur.

At Cajetanus in Summa, in verbo Confessio, conditione 3. ubi multa adhibuit remedia, quibus peccatum alienum in confessione celaretur, tandem subjicit: Quod si nullum remedium est, & differri non potest Confessio, quia oportet aut celebrare, aut Eucharistiam sumere, debet illam circumstantiam tacere penitens, quia Confessio non debet esse cum aliena jactura. Damnum siquidem propriæ famæ confessionis & absolutionis utilitate pensatur. Damnum vero famæ alienæ non pensatur aliqua commoditate ipsius, qui patitur incommodum: & ideo non videntur nostra commoda proximorum nostrorum incommodis comparanda.

Præterea, Si ego non possum confiteri, nisi per interpretem quemdam, confiteri non teneor: ergo si cum jactura aliqua famæ præceptum confessionis non obligat, nec cum jactura quidem alienæ famæ obligabit.

Præterea, Si ego cognoscerem, Confessorem revelaturum esse socium criminis cuicumque alteri, non deberem explicare: ergo nec ipsi debeo socii crimen aperire. Quia etiam apud ipsum Confessorem bona opinio proximi mei vel infirmatur, vel prorsus interit, eo vel maxime, quod illius Penitentiam non videt, meam videt. Nec naturæ lex solum obligat, ne grave damnum proximo demus, verum etiam ne mediocre demus.

Cajetan.
sentent.

Ut

3. Conc. Ut igitur hoc dissidium componamus, sit tertia propositio : Si habita ratione confessoris & complicitis, vir prudens judicaverit esse jacturam, licet non gravem, mediocrem tamen : tunc ejusmodi peccatum, aut circumstantia taceri potest. Atque hanc mihi videntur probare argumenta, quæ fecimus pro Cajetano.

4. Conc. Quarta propositio : Si habita ratione utriusque & Confessoris & complicitis, vel nulla jactura sit, vel minima, ex eo quod Sacerdos intelligat socium criminis, videtur esse necessarium, circumstantiam explicare.

5. Conc. Ultima propositio : In articulo mortis, non obstante illa famæ jactura, quæ plerumque apud Confessorem fit, tenetur penitens circumstantiam explicare, quia & ipse socius criminis debet subire tale dispendium pro salute penitentis. Secus ubi jactura esset gravis & magna, ut si mors, vel infamia publica sequeretur.

Respon.
4. arg.
Quæst.
princip.
De Conf.
fess. in-
formi.

In quarto argumento principali multa varie a Doctoribus Scholasticis differuntur, in 4. d. 17. Sed ego, quanta maxima brevitate potero, ea in hac disputatione tractabo, quæ & necessaria sunt, & digna, quæ a vobis magnopere animadvertantur.

4
Dupliciter itaque Confessio informis est: aut ex parte confitentis, aut ex parte absolventis. Ex parte quidem penitentis, quia non erat in gratia, quando eam fecit, sive quia carebat contritione, sive quia ejus Confessio non erat integra, vel ex verecundia, vel ex negligentia, &c. Ex parte vero absolventis, quia vel non impendit Absolutionem, quæ est forma hujus Sacramenti, vel si impendit, non erat Sacerdos habens jurisdictionem ad absolvendum : ergo si Confessioni deest charitas, quæ est forma virtutum, vel Absolutio vera, quæ est forma Sacramentalis Confessionis, talis Confessio appellatur informis.

1. Fund. Et (ut certa ab incertis separemus) primum, in quo conveniunt viri docti, est, Confessionem informem ex defectu Absolutionis esse a penitente repetendam. Nam (ut retro docuimus ex Joannis testimonio) necesse est, ut peccata a Sacerdotibus remittantur. Igitur qui non percepit Absolutionem a peccatis, quamlibet millies ea fuerit confessus, eo usque tenetur peccata fateri, quousque veram Absolutionem accipiat.

Aliud quoque in hac materia certum est, aliquam confessionem ex parte penitentis esse repetendam. Nam qui de data opera non faciunt integram confessionem mortalium, sed ex verecundia unum aliquod mortale tacent, si sine dubio, juxta omnium Doctorum communem sententiam, tenentur iterum confiteri, quia confessio non integra sacramenti pœnitentiæ materia non est, cum ex propria ratione formæ sacramenti repugnet. Unde in Concilio Florentino definitur, ad confessionem, quæ est hujus sacramenti materia, pertinere, ut omnia peccata mortalia, quorum homo memoriam habet, suo sacerdoti integre confiteatur.

3. Fund. Tertium, me quidem iudice, certum est, non omnes confessiones informes esse resumendas. Nam (ut D. Thomas argumentatur, dist. 17. art. 4. qu. 1.) si opus esset omnem talem confessionem repetere, nullus tranquillitatis locus relinqueretur. Cum enim viri pii de propitiato peccato non debeant esse sine metu, Eccli. 5. omnis confessio, de qua verentur, an fuerit informis, an legitima, esset illis identidem repetenda. Quod omnino alienum est a prudentissimorum hominum consuetudine.

Præterea, cum sacramentum extreme unctionis, atque matrimonii, & item in universum reliqua ex informitate non sic invalidentur, ut iterum sumenda sint, cur unum hoc ex sola informitate quassabitur? eo vel maxime, quod etiam sine contritione necessariam & materiam & formam hujus sacramenti constare posse, certis argumentis astruximus. Non igitur ex informitate, sed aliunde sumendum est, quando sit confessio repetenda.

4. Fund. Illud denique compertum, & exploratum est, confessionem sacramentalem, hoc est, ex qua cum absolutione verum pœnitentiæ sacramentum consistit, eam non esse rursus faciendam. Sed si sit aliqua confessio, ex qua non est constitutum verum pœnitentiæ sacramentum, ea videlicet resumenda est.

Prior hujus fundamenti pars vel ex eo constat, quod si semel accepimas veram aliquarum culparum absolutionem, veram (inquam) & validam, non oportet peccata, a quibus sumus vere absoluti, iterum confiteri. Quippe (ut Benedictus XI. in extravag.

Inter cunctas, eleganter docet) absurdum est, ut liberatus debitor adhuc ad solvendum maneat obligatus.

Atque inde posterior pars ejusdem fundamenti constabatur. Si enim mea confessio fuit talis, ut ex ea cum absolutione sacramentum pœnitentiæ non sit confectum, illa nimirum peccata, quæ confessus sum, non sunt per sacerdotem remissa. Quapropter debeo iterum confiteri, ut clavium auctoritate solvantur.

Coroll.

4.

Ex quo quidem quarto fundamento manifeste colligitur, confessionem, quæ sine culpa pœnitentis non est integra, iterum facere non oportere, ut si propter scandalum aut proprium, aut ipsius confessoris evitandum aliquod peccatum tacerem, vel si diligentiam adhibui sufficientem, & tamen adhuc alicujus peccati sum oblitus. Nam in moralibus ex fine voluntario res denominatur. Qui igitur voluit omnia sua peccata confiteri, & idoneam adhibere diligentiam, ejus confessio, si moraliter loquamur, est integra. Quod & ex Concilio Florentino, & ex aliis multis capitibus, & causis ante nos liquido probavimus.

Colligitur deinde, quod si peccator negligentiam affectatam, aut omnino crassam in facienda integra confessione habuit, ita ut ex ejusmodi negligentia peccatum aliquod mortale prætermiserit, talis debet confessionem repetere, ac si data opera mutilaretur: verbi gratia, qui sine aliquo examine conscientię suæ post transactum annum accedit ad confessionem: semper enim in peccatorum oblivionem necesse est incidere. Quare non aliter vult confessionem mutilare, atque qui venenum homini porrigit, vult occidere, & qui ignem subjicit, vult comburere. Qui igitur ad eum modum imparatus accedit, revera vult confessionem mutilam facere, quia volens prudensque ita se gerit, ac si facere ex professo mutilam velit.

Colligitur tertio, quod si peccator nullum dolorem habeat, nec contritionem, nec attritionem, talis confessio est repetenda. Non enim est confessio, quæ sit materia sacramenti pœnitentiæ, cum a nulla pœnitentia proficiatur. Imo vero, cum nec confessio quidem sit, sed pura confessionis simulatio, ut Capreolus dist. 17. q. 2. & Durandus eadem dist. qu. 13. &

Cajetanus qu. 5. additionum, & in summa sua, & fere auctores scholastici tradiderunt.

Colligitur postremo (id quod etiam paulo ante insinuavimus) quod si quis habeat attritionem, ex qua virtute sacramenti attritus fiat contritus, gratiam scilicet consequendo, ejus confessio non est resumenda: suscipit enim verum pœnitentiæ sacramentum, gratiamque, ac remissionem peccatorum per absolutionem sacramentalem. Hæc omnia (nisi ego cæcus sum) in controversiam vertere non debemus.

Sed illud primum in hac materia, tanquam incertum, in dubium vocari merito potest: An confessio ex negligentia mutila & manca, non quidem penitus crassa & supina, sed culpabili tamen, sit a pœnitente iterum facienda: ut si quis peccata præterita quærat, & diligentiam nonnullam adhibeat, quam esse idoneam arbitratur, cum tamen non sit.

Huic vero quæstioni respondetur ex sententia Cajetani, talem confessionem non esse repetendam, sed si postea in memoria peccatum illud negliger omissum venerit, sat erit illud confiteri, & negligentia in conscientia examinanda, ac proinde sacrilegium illud, quod in suscipiendo pœnitentiæ sacramento commissum est.

Hæc vero sententia non potest (fateor) perspicue, ac dilucide demonstrari. Sed in rebus, quæ ad mores pertinent, non sunt (mihi credite) scientiæ moralis dogmata ad vivam rescanda. Suadetur itaque primum, quia moraliter loquendo talis confessio est integra, cum intendat pœnitens omnia confiteri, quorum memoriam habet.

Item, quia alias nimium anxios redderemus scrupulosos; imo piorum etiam animos turbaremus perpetua iterandæ confessionis sollicitudine. Videntur enim plurimum non scrupulosi modo, verum etiam mediocriter liberi, atque cordati, sese in examine conscientię negligentes extitisse.

Sed objiciet fortasse quisquam, quod talis Confessio ex parte pœnitentis non est integra: peccat enim non adhibendo diligentiam debitam, atque ex consequenti pœnitens Confessionem volens mutilam facit.

Ad hoc primum dico, omissionem illam diligentię debitæ aliquando esse solum venialem, scilicet ex inconfi-

Quæst.
de Con-
fessione
mutila,
&c.

Solutio
Quæst.

Obiect.

Respon.

deratione culpabili quidem proficiscen-
tem, sed non mortali tamen. Quo-
niam pœnitens is est, qui alias dili-
gentiam debitam adhibere solet. At-
que in hoc eventu, non sacramentum
modo, sed etiam fructus sacramenti re-
cipitur. Nec hoc loco (ut reor ipse)
Theologus quisquam nobis erit adver-
sus, nisi plane velit, & Confessionis
jugum importabile facere, & sine ido-
nea ratione mortalis culpæ reatum in-
ducere, nisi Confessio venialiter tan-
tum culpabilis resumatur.

Dico secundo, quod etiam si negli-
gentia mortalis sit (non sit modo adeo
supina & crassa, ut perinde habeatur,
atque ex industria res fieret) quia
Confessio tamen ex intentione forma-
li pœnitentis est integra, non est co-
gendus ejusmodi Confessionem itera-
re. Nam quando salva pietate id fa-
cere possumus, Confessionis jugum
molle faciendum est, ut ab omnibus la-
queis liberemur.

Ac forsitan, qui in concertatione
scholastica nobis conantur obsistere,
si ad rem ipsam conferantur, non ali-
ter facient, quam nos in præsentia
consulimus: verbi causa, si quis ex
ignorantia vincibili existimet, perju-
rium pro conservanda vita hominis es-
se licitum, unde non confitetur illud
peccatum, quia non putat se peccasse.
Item, si quis mercator aliquem contra-
ctum licere credebatur, vel muliercula
aliquam superstitionem censebat esse re-
ligionem ex culpabili quadam ignoran-
tia; non arbitratur equidem tam criticos
ac severos judices esse futuros, ut o-
mnes horum antea factas Confessiones ju-
beant iterari. Intrepide igitur cum Ca-
jetano tenere possumus, ejusmodi Con-
fessiones repeti non debere.

Utrum e-
jus confes-
sio, qui at-
tritionem
habuit tã
imperf. ut
virtute sa-
crament.
non fiat
contrit.
iteranda
sit.

Alterum quoque verti in questionem
potest, An, cum quis attritionem ha-
buit tam imperfectam, ut virtute sa-
cramenti non fiat ex attrito contritus,
quin potius sacrilegus sit in eo, quod
irreverenter suscipit pœnitentiæ sacra-
mentum, an hujus (inquam) Confes-
sio sit iteranda. Et quidem D. Tho-
mas loco ante citato manifeste docet,
quod sicut fictus sine debita dispositio-
ne & dolore potest verum sacramen-
tum baptismi suscipere; ita etiam &
Confessionem sacramentalem facere,
ac veram absolutionem percipere.

Sententia
Major. &
Adrian.

Contrariam sententiam tenet Major
distinct. 17. quæst. 9. & Adrianus quæst.

4. de Confessione ad tertium argumen-
tum, & dubio 5. eorum, quæ de Con-
fessione proponit.

Est autem primum argumentum con-
tra Divum Thom. quod si esset ve-
rum sacramentum, peccator ille fictus
esset vere a sacerdote absolutus. Con-
sequens est falsum: ergo & antecedens.
Major probatur, quia si quis verum
sacramentum baptismi vel confirmatio-
nis accepit, vere manet baptizatus
& confirmatus. Consequentis vero fal-
sitas ostenditur, quia tunc vere etiam
esset absolutus a Deo: quia quæcunque
solvunt sacerdotes in terra, solvuntur in
cælo; & tamen non est ille absolutus
in cælo, cum maneat eisdem peccatis
obligatus, & novam insuper addiderit
sacrilegii culpam.

Et confirmatur: Quia illi non sunt
a Deo remissa peccata, ergo non est
absolutus a sacerdote. Pateet consequen-
tia ex illo: Quorum remiseritis pecca-
ta, remittuntur eis, &c.

Confirmatur deinde: Quia sacramen-
ta gratiæ sacramenta veritatis sunt,
non sunt falsitatis: forma autem illa,
qua confessor utitur, cum fictum ab-
solvit, falsa est, scilicet: Ego te ab-
solvo a peccatis tuis. Nec valet dice-
re, formæ sensum esse: Ego te absol-
vo, quantum in me est: quia licet ex
parte sua confessor vere conetur absol-
vere; non tamen ideo vere absolvit,
cum pœnitens impedimentum objiciat
absolutioni. Quamlibet enim quis ja-
nuam nitatur aperire, non tamen ve-
re aperit, si qui intus est, obicem po-
nat.

Præterea, vel ille, qui non contritus
confitetur, & accipit absolutionem,
habet aliquam displicentiam de pecca-
to, vel nullam; si nullam; ergo non
est vera Confessio, sed simulata enun-
ciatio peccati: si habet aliquam, il-
la erit attritio. Quare adveniente ab-
solutione, confertur gratia, juxta D.
Thomam, qui tenet sacramentum pœ-
nitentiæ attrito conferre gratiam, sic-
cut & sacramentum baptismi.

Præterea, vel ille talis cognoscit se
habere dolorem sufficientem, vel cre-
dit potius ex ignorantia, se satis do-
lere, cum tamen non doleat satis. Si
primum, est illi absolutio deneganda,
si illam fictionem confitetur: si vero
non confitetur, Confessio de compositio
non est integra, ac proinde irrita
est, ac nullius prorsus momenti cen-
sen-

fenda. Si secundum, jam virtute sacramenti conferetur gratia, cum ille non ponat obstaculum.

Sent. D.
Tho. &
Auct.

Hæc tamen argumenta movere non debent, ut D. Thomæ sententiam relinquamus, quæ multo quidem probabilior est. Primum, quoniam nullus certo cognoscit, se sufficientem dolorem habere, cum confitetur. Quocirca semper oporteret, homines esse sollicitos de eadem Confessione iterum, atque iterum repetenda: probabiliter enim timemus, nostras confessiones non fuisse formatas.

Præterea (ut etiam paulo ante argumentabamur) cætera sacramenta recipiuntur a fictis: ergo & hoc sacramentum a ficto recipi potest. Negabis forte consequentiam, quia contritio est pars hujus sacramenti (ut in Concilio Florentino definitur) non est autem pars aliorum. Atque hæc est causa, cur alia sacramenta non contritis etiam conferuntur; hoc vero sacramentum non nisi a contrito recipitur. Contra, quia contritio non est pars essentialis hujus sacramenti, sed integralis. Non autem quælibet integralis pars ad esse totius necessaria est, ut patet de satisfactione, sine qua verum sacramentum consistit. Deinde quia licet contritio esset prima hujus sacramenti pars, non est tamen ordo necessarius, ut oporteat esse priorem confessionem. Nam si post confessionem hominis attriti jam completam, sequatur contritio tempore, quo quis absolvitur, sine dubio suscipitur verum sacramentum; & tamen confessio tota fuit informis. Rursum etiam nos ante constituimus, attritionem esse idoneam hujus sacramenti materiam. Quod si non esset, nec claves Ecclesiæ culpam remitterent, nec penitentiae sacramentum gratiam conferret. Denique si dolor interior assignatur pars sacramenti, ideo est, ut confessio vocalis ad iudicium sacerdotale necessaria, sit confessio, & non simulatio, aut figura confessionis: sed sola attritio satis est, ut homo vere confiteatur, & accuset se coram sacerdote, quemadmodum D. Thomas ad 3. argum. illius articuli docet; ergo, &c. Non enim huiusmodi appellamus fictam fictione contraria sacramento, sed fictione contraria effectui sacramenti: adhibet quippe materiam necessariam sacramento, dispositionem vero necessariam effectui sacramenti non adhibet.

Quod si ita est, ut certe videtur esse, confessionem informem esse veram materiam sacramentalis absolutionis, impertinens fuerit per illam dari gratiam, vel non dari ponenti obicem. Nam si extrema unctio veram materiam, & formam habet, verumque ministrum, si suscipiens impedimentum opponit effectui sacramenti, non inde sacramentum irritum est. Idem in matrimonio videre licet, atque in reliquis sacramentis.

Et cum in superiori dubitatione docuerimus, confessionem ex culpabili negligentia mutilam, si tamen formaliter, & ex intentione fuisset integra, non esse repetendam, tenere compellimur, fuisse verum sacramentum, quamvis a ficto susciperetur sine præsentis fructu sacramenti.

Ad primum argumentum, concedo, penitentem illum esse vera sacramentali absolutione absolutum; & cum obicitur, illum fore absolutum a Deo, concedo item. Sed cum rursus instatur, illum manere iisdem peccatis obligatum, distinguo. Nam ex parte sacerdotis, & Dei absolventis absolutus quidem manet, sed ex parte penitentis ponentis obstaculum, absolutio sacerdotis præsentem non habet effectum. Quemadmodum qui in peccato mortali suscepit baptismum, vere baptizatus est a ministro, sed baptismi non recepit effectum propter obicem, quem opposuit.

Et per hoc ad priorem confirmationem respondetur, quod remissio peccatorum dupliciter intelligitur: Altera, quæ habet annexam justificationem, atque effectum remissionis peccatorum: & sic qui peccata remittit, semper gratiam confert, per quam remissio peccatorum efficitur. Altera peccatorum remissio judicialis est, quæ nihil aliud continetur, quam sententia, cujus virtute quis solvitur a peccatis in tali iudicio peccatorum remissivo. In quem sensum sacerdos non semper peccata remittit.

Ad posteriorem confirmationem respondetur, quod idem argumentum fieri posset de sacramento Baptismi, cum recipitur a ficto. Nam verbum Baptizo in forma Baptismi, non solum abluionem corporis, sed abluionem quoque mentis significat. Sacerdos ergo non abluit interius sacrilegum, qui fide baptizatur: nihilominus verum sa-

Resp. ad
arg. Ma-
joris, &
Adriani.

cramentum Baptismi confert, quia veram materiam, veramque formam subministrat, ex quibus, nisi ponatur obex, ablutio interior consequatur. Idem in Confirmatione videre est. Qui enim in peccato mortali confirmatur, cordis firmitatem, quæ significatur in forma, non recipit, &c. Sic ergo Sacerdos absolvens fictum, verum absolutionis sacramentum impendit, & quantum in se est, veram formam apponit, cujus effectus tunc quidem impeditur per indispositionem recipientis. Nec sensus formæ sacramentalis est: Ego te absolvo, id est, do Absolutionem, quæ nunc effectum suum habeat remissionis peccatorum; sed sensus est: Ego judicalem Absolutionem impendo, quæ vi sua potens sit te absolvere, si tu velis fructum ejus obtinere. Quemadmodum si Absolutionis sententiam proferret judex, qua liberareris a carcere, in quo postea tu voluntate tua manere vis, etsi ego extrinsecus clave januæ seram aperirem, & tu volens intus obicem opponeres, ego vere januam aperui.

Ad secundum principale respondetur, illum, de quo loquimur in Conclusionem, displicentiam aliquam habere de peccatis, hoc est, attritionem. At non quælibet attritio est sufficiens, ut accedens ad sacramentum pœnitentiæ gratiam consequatur. Potest enim dolor esse tam imperfectus, qui satis sit ad confessionem faciendam; non item, ut ex vi illius dispositionis homo etiam per sacramentum justifice-
 tur. Nam primo, cum quis habet attritionem conditionatam, id est, quæ oritur ex velleitate, qua homo vellet placere Deo, & ipsi reconciliari, tunc non fit ex attrito contritus sacramento suscepto: recipit tamen verum sacramentum, si tristatur, quia caret dolore inefficaci, & accusat se etiam hujus indispositionis. Hæc est autem communis attritio meretricum, usurariorum, & concubinariorum, &c. quos omnes si iterare confessiones cogere-
 mus, immensi esset operis, & laboris. Nec tamen quisquam erit adeo remissus in rigore disciplinæ Christianæ, qui ejusmodi homines excuset a sacrilegio. Altera quoque attritio est, ex qua cum sacramento pœnitens non justificatur: verbi gratia, quæ ex timore infamiæ proficiscitur, vel cujusque mali temporalis, ut qui detestatur pec-

catum, & proponit confiteri, ne ejiciatur ab Ecclesia, vel ne mulctetur pecunia, &c. Sive enim discutiat conscientiam suam, & imperfectionem doloris, sive ex negligentia omittat examen necessarium, homo sic attritus non fit etiam virtute sacramenti contritus, id est, non accipit gratiam. Sic enim hoc loco intelligi volumus ex attrito fieri contritum, id est, gratiam, & justificationem consequi virtute sacramenti, perinde ac si vere fuisset contritus.

Et si quæras, quando ex attrito fiat contritus virtute sacramenti: Respondeo, id primum evenire, quocumque attritionis genere homo sit attritus, si existimat se se præstitisse, quod necessarium erat, ignoratque invincibiliter, se non habere sufficientem dispositionem, quia is non ponit obicem, sed bona fide accedit ad sacramentum: sacramentum autem in non ponente obicem, suum semper habet effectum. Quo fit, ut omnia sacramenta ex hujusmodi attrito contritum faciant. Quod Divus Thomas lucide tradit, tertia parte, quæstione 79. articulo tertio, & in Comment. super Jo. cap. 11. in illud: Solvite eum.

Deinde etiam attritio efficax ex timore pœnarum supernaturalium idonea dispositio est ad sacramentorum Baptismi, & Pœnitentiæ gratiam percipiendam, ut cum quis detestatur omnia peccata mortalia, & propterea confitetur, ne per peccatum excludatur a gloria, vel ne in infernum ignem conjiciatur. Qui etiam si cognoscat, se non habere contritionem, sed solam attritionem, licite accedit ad Baptismi & Pœnitentiæ sacramenta suscipienda. Quod (nisi me fallit conjectura) sentit Div. Thomas tertia parte, quæstione 79. articulo tertio ad secundum, & quæstione 80. articulo quarto ad secundum, & 4. Sentent. dist. 24. quæst. 1. artic. 3. quæst. 1. ad 3. Ratio vero D. Thomæ non est contemnenda, Quia sacramentum Baptismi, & Pœnitentiæ per se ordinantur ad præstandam vitam mortuis. Quare licite sumi possunt ab his, qui habent conscientiam peccati mortalis, modo habeant attritionem, qua tollitur obex, & complacentia in peccatum commissum.

Est quoque altera ejusdem ratio, quia cum hæc duo sacramenta sint medicinæ directe paratæ contra morbos animæ,
 ab-

absurdum est, ut nullus, qui se ægrum esse cognoscit, possit jure hæc sumere sacramenta. Quemadmodum res esset penitus absurda, quod medicinas corporales a natura potissimum institutas ad sanandos corporis morbos non posset sumere nisi sanus, aut qui se jam esse sanum existimaret. Unde & Innocentius, 1. quæst. 1. cap. Ventum est, Ubi vulnus, inquit, infixum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem, atque ubi penitentiae remedium necessarium est, ordinationis honorem locum habere non posse decernimus: & cætera, quæ inferius adjiciuntur.

Tertio etiam attritio, quæ procedit ab amore naturali Dei super omnia, forsitan dispositio est idonea, ut virtute sacramenti Baptismi, & Pœnitentiæ gratia conferatur: quia talis etiam attritio tollere videtur complacentiam in peccato, & obicem sacramenti: & per hoc patet tertium argumentum.

Quæst. de peccat. qui intell. do-
lorem se habere a-
deo im-
perf. ut
non suffi-
ciat cum
virt. sacra.
ad grat. su-
scip.

Sed quæstio parva se offert circa ea, quæ dicta sunt. Nam si peccator intel- ligit imperfectionem doloris, qui vi- lorem se delicti non est sufficiens, ut virtute sacramenti gratia conferatur, sed com- deo im- mittit sacrilegium, sacramento irreve- perf. ut renter suscipiendo, tunc aut confite- non suffi- tur talem indispositionem, & fictionem, ciat cum aut non: si confitetur, sacerdos non virt. sacra. absolvet, ne sit sacrilegus impenden- ad grat. su- do Absolutionem, sicut peccator ipse scip. petendo sacrilegus est. Confessio igitur erit irrita, & Absolutio per novam confessionem denuo querenda. Sin ve- ro non confitetur illam indispositionem, confessio non erit integra, itaque erit repetenda.

Ad hoc respondetur, quod sine du- bio sacrilegus erit Sacerdos, si certo cognoscens pœnitentem esse indisposi- tum, illum absolvit. Cujus rei exem- plum habes de Pœnitentia, cap. Quod quidam. Nec te moveat, quod ibi A- lexander præcipit, talem confessionem recipere, eorum videlicet, qui, quam- vis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse. Recipienda enim est talis confessio, quæ ad Ecclesiæ præ- ceptum pertinet, quod vere implet, qui in illum modum confitetur, ut a- lio loco forsan ulterius ostendetur. Sed non est tamen recipienda, ut Absolu- tionem sacerdos impartiat, cum ibi- dem Alexander asserat, hujusmodi pœ- nitentiam non esse veram: fide au-

tem pœnitentem absolvere, sacrilegi- um est.

Nec te rursus moveat, quod talis confessio videtur esse sacrilega, cum sit sacramentalis, & fide facta in pec- cato mortali. Quoniam tunc confessio ficta sacrilegium est, cum a pœniten- te fit animo recipiendi Absolutionem. At cum quis confitetur, ut præcepto Ecclesiæ pareat, & consilium salutare a Sacerdote recipiat, ut si forte vel inter confitendum, vel confessione fa- cta, animus permutetur, absolutionem a sacerdote recipiat, ejusmodi confes- sio licita est: licet quodammodo pars sacramenti sit, non actu, sed potentia, quod satis est, ut sacerdos ad sigillum secreti teneatur.

Illud vero, quod ibidem dicitur, ejusmodi hominibus pœnitentiam esse indicendam, non de satisfactione sa- cramentaliter injungenda intelligendum est, sed de pœnitentia, quæ sit in pec- catoris remedium, &c. Non est igitur ille talis absolvendus: sed si absolva- tur tamen vel ex ignorantia, vel ex af- fectu, & passione sacerdotis, Absolutio valida erit, si tamen illam fictionem peccator confiteatur, quam habuit an- tequam susciperet Absolutionem, vide- licet negligentiam, & indispositionem præcedentem, animumque recipiendi sacramentum, &c. Nam fictio illa ex- terior (hoc est sacrilegium, quod pec- cator commisit recipiendo exterius Ab- solutionem) post confitenda est, ut D. Thomas illo articulo tradit: nam ante explicari non poterat.

Sequitur alia quæstio perdifficilis, An An Sacra-
sacramentum pœnitentiæ, recedente fi- pœnit. re-
ctione, suum effectum sortiatur. Et qui- cedente fi-
dem Adrianus de Confessione, dubio ctione,
quinto, & Gabriel. 4. dist. 17. quæst. 1. suum effe-
art. 3. dubio 2. atque alii nonnulli ne- ctum for-
gativam sententiam tenent. Primo, quia tiatur.
si quis in peccato mortali Eucharistiam recipit, non recipit effectum, receden- te fictione: cum juxta Apostolum prio- ris ad Corinth. 11. qui indigne mandu- Rati. pro
cat Corpus Domini, non ad utilita- part. ne-
tem, sed ad judicium manducet. Igi- gat.
tur ne pœnitentiæ quidem sacramentum suum, recedente fictione, habet effe- ctum.

Deinde, causa quæ non est, nihil agit: effectus enim supponit existen- tiam causæ. Sed, recedente fictione, jam transit Absolutio, nec quicquam illius manet: ergo, &c. Nec potest dici,

dici, quod licet non maneat Absolutio, manet tamen ornatus quidam, veluti gratiæ futuræ semen. Quoniam superiori relectione multis eisdemque firmis argumentis hunc ornatum e medio sustulimus.

Opinio
contr. D.
Thom. &
Auctor.

3. p. qu. 79.
art. 5.

Sed enim opinio D. Thomæ articulo illo jam sæpe citato contraria est, atque ea quidem multo magis rationi consentanea, si id teneamus, quod jam ostendimus, sacramentum receptum a ficto esse verissimum sacramentum. Probatur sic: Ille talis non tenetur rursus confiteri peccata, quæ semel confessus est: Ergo recedente fictione consequitur effectum sacramenti. Antecedens patet, quia si sententia in aliquo foro semel fuit valida, non est opus eam iterum ferri, nec qui semel absolutus est sacramentaliter, tenetur Confessionem repetere. Jam vero consequentia probatur: Quia illi homini est apertum regnum cœlorum, quod erat clausum per ejusmodi peccata: ergo virtute clavium est illi apertum. Nam sacerdotibus claves regni cœlorum datæ sunt, nec aliter peccatoribus, nisi per claves, regnum clausum aperiri potest. Confirmatur ex illo Joan. 20. Quorum retinueritis peccata, retenta sunt: Ergo si illa peccata non sunt remissa virtute Absolutionis, semper erunt retenta: Quare oportebit eadem iterum confiteri. Nec alia ratio Divum Augustinum movit, ut assereret, Baptismum, recedente fictione, effectum suum consequi, nisi hæc. Nam si postea peccator fictè baptizatus conteratur, & asseras gratiam illi conferri ex contritione, non ex vi ipsius Baptismi ante suscepti, tunc ejusmodi homo non esset renatus ex aqua & Spiritu Sancto. Quare (juxta Domini sententiam) non intraret in regnum cœlorum. Cum igitur pœnitentiæ sacramentum sit necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis, si cui ex vi solius contritionis peccata remitterentur, illi tali sine remissione sacramentali peccata condonarentur, cum tamen scriptum sit: Quorum retinueritis, retenta sunt.

Videtur esse
locus hic li.
1. de Bapt.
contra Do-
natist. c. 12.

Resp. ad
arg.

Ad primum argumentum, multi negant antecedens, in universum existimantes sacramenta omnia, recedente fictione, suum effectum habere. Cujus sententiæ est Cajetanus in Additionibus tertiæ partis, quæst. 5. de Confessione, suadetque id peculiariter de extrema Unctione. Nam si quis unga-

tur in peccato mortali, non iterabitur extrema unctio in eodem morbo, ut Ecclesia statuit: ergo si ille conteratur post unctionem, recipiet fructum illius, alias Ecclesia non negaret illi unctionem repetitam, &c.

Et D. Thomas hujus videtur esse sententiæ, cum ait: & sic etiam est in aliis sacramentis. Unde juxta hanc opinionem respondetur, quod idem potuit dicere Paulus de eo, qui fictè baptizatur, sed judicium & condemnationem accepisse ex sacrilego baptismo. Nec tamen inde licet inferre, Baptismum illum, etiam recedente fictione, nullius fore utilitatis.

Ego tamen non invenio causam, quæ me cogat, ut id quod tribuimus Baptismo, & pœnitentiæ, cæteris quoque sacramentis tribuamus. Sunt enim hæc duo Sacramenta necessaria ad salutem, quorum proprius effectus est, aperire januam regni cœlorum peccatoribus occlusam. Unde si quis semel acceperit vere hæc duo sacramenta, consequens fit, ut virtute horum sacramentorum regnum cœlorum consequatur. Alias (ut arguebamus) sine his sacramentis & vi illorum esset apertio januæ regni cœlestis, quod sacris literis adversatur.

Hoc autem argumentum pro reliquis sacramentis non militat. Ignoramus enim, an fructum Eucharistiæ perceptæ si quis per Sacrilegium impedierit, postea, recedente tali sacrilegio, consequatur. Nec habemus rationem consentaneam, qua id confirmare possimus. Equidem facilius id admitterem in sacramento Confirmationis, & Ordinis: non quod imprimant characterem, vel non imprimant (non enim me hæc ratio movet) sed quod cum repeti non possint, & fructus illorum sacramentorum confirmatis & ordinatis sit pernecessarius, verisimile est, Divinam misericordiam fructum horum sacramentorum, fictione abscedente, conferre, ne perpetuo ejusmodi fructu priventur. Et hoc satis est ad servandam literam D. Thomæ inquentis: Et sic etiam est in aliis sacramentis. Non enim dixit, in omnibus, licet referri possit ad hoc, quod alia sacramenta recipiuntur a fictis.

Ad secundum argumentum, facile dicitur, causam quidem naturalem, quæque agit ad modum naturæ, oportere simul esse cum effectu, vel aliquid

quid relinquere loco sui, quod simul cum re effecta sit: at morales causas non est opus cum effectis esse, sed satis est fuisse. miles enim strenuus per rem præclare & fortiter in bello gestam, causa est futuri honoris atque coronæ apud Cæsarem; nec tamen aliquid relinquit, etiam opere transacto, quod sit veluti semen futuræ mercedis: sic etiam cum sacramentum pœnitentiæ causa moralis sit remissionis peccatorum, per applicationem sanguinis Christi, & meriti ipsius, non est necesse ut comitetur effectum, sed satis est ut præcesserit, maneatque vis ejus in divina acceptione, quæ non acceptavit opus meum sacrilegum & fictum, sed opus Christi, & meritum mihi per sacramentum applicatum.

Respon.
adhuc explicatius
4. argum.
princip.
init. hujus
6. part. al-
lato.
Utrum
per actum
culpab.
præcep.
Dei, sive
Ecclesiæ
satis fiat
Adrian.
part. ne-
gat. tue-
tur.

His ita constitutis, nihil superest, quam ut quarto argumento principali explicatius respondeamus. Nam Adrianus post quintam quæstionem de Confessione, dubio 4. in universum tenet, nullum hominem per actum culpabilem præcepto sive Dei, sive Ecclesiæ satisfacere, quia præceptum est de actu saltem moraliter bono: ergo per peccatum præceptum impleri non potest.

Item, de regulis juris, capite octavo. Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet, facit, & ideo jam non facit. Unde Glossa colligit, quod non dicitur factum, quod legitime non fit.

Præterea, Deus non præcipit confessionem sacrilegam, sed idoneam ad Absolutionem percipiendam. Ergo qui fecte confitetur, Dei præcepto non facit satis. Et cum Ecclesia non præcipiat immediate Confessionem, sed præceptum a Deo limitet ad certum tempus, certe qui confessionem jure divino debitam non facit, Ecclesiæ mandatum de confitendo semel in anno non implet. Unde in cap. Omnis utriusque sexus, omnia sua peccata (Innocentius inquit) fideliter confiteatur proprio sacerdoti, & injunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter in Pascha Eucharistiæ sacramentum.

Inde colligit Adrianus, sumentem Eucharistiam in peccato mortali non satisfacere præcepto nec Dei, nec Ecclesiæ. Item & illud, largientem pauperi eleemosynam in extrema necessitate ob vanam gloriam, præceptum de eleemosyna non implere.

Sed quoniam alterius loci est acci- Respon.
rarius id expendere, nos cum commu- ad rat. A-
ni opinione in præsentia teneamus, non drian.
esse transgressorem præcepti, qui actu bono ex genere suo, quem lex præcipiebat, apponit aliquam malam circumstantiam. Et per hoc patet ad primum argumentum Adriani: Lex enim est de actu moraliter bono secundum se.

Ad secundum: Quædam præcepta sunt, quæ sine charitate non implentur, ut de contritione, de actu charitatis: hujusmodi autem per timorem satisfieri non potest. At præcepta de actibus exterioribus, cum ex timore servili fiant, inutiliter quidem fiunt, & propterea censentur non fieri, sed non inde per novam culpam violantur.

Ad tertium, jam patet, confessionem fictam aliquam esse idoneam ad percipiendam veram Absolutionem, per quam scilicet præceptum impletur tum Dei, tum Ecclesiæ, cum pœnitens sacramentaliter absolvitur. Imo crediderim ego, quod cum peccator se sistit Sacerdoti, juxta præscriptum illius capituli, Quod quidam, de Pœnitentiis, etiamsi non recipiat Absolutionem, implet præceptum Ecclesiæ ex quadam ejusdem Ecclesiæ pia & clementi dispensatione. Nec aliud intelligo, cum Pontifex ait, talem confessionem esse recipiendam. Quare censuræ, si quæ fulminentur adversus eos, qui eo anno non sunt confessi, hujusmodi peccatores impœnitentes non tangunt. Per nullam tamen Confessionem impletur Divinum præceptum, nisi Absolutio sacramentalis superaddatur, sine qua Sacramentum Pœnitentiæ non est.

In quinto principali argumento id pri- Respon.
mum quæritur, an mutus confiteri Di- ad 5. ar-
vino præcepto teneatur. Ubi ego non gument.
dubito, mutum ad Confessionem obli- quæst.
gari, sive per nutus, si habeat copiam princip.
sacerdotis, qui nutus intelligat, sive per scriptum, si scribere didicerit. Divus Thomas dist. 17. quæst. 9. art. 4. quæst. 3. ad secundum. Scotus eadem distinct. in solutione argumentorum, Gabriel, & Major eadem dist. quæst. 1. imo tandem Cajetanus in Summa. Probatur vero ex illo Joannis 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Si ergo mutus peccata aliqua exprimere potest sacerdotibus, illa non remittentur, nisi sacerdotes remittant. Nec etiam video causam, cur a præcepto

cepto illius cap. Omnis utriusque sexus, excipiat. Nam si nutibus Confessio fieri possit, & forum secretissimum erit, & decentissimum, si servetur forma, quam Cajetanus tradit in Summ. Sin autem scribere mutus sciat, commodissime fiet per scriptum confessio: nam scriptum manu tenere potest, & lancinare. Nam dicere, scripturam suapte natura publicam esse, ac proinde non convenire pœnitentiæ, metaphysicum commentum videtur esse: sic enim posses asserere, & nutus suapte natura publicos esse, atque adeo verba. Aut ergo asserimus, mutos confiteri non posse; aut si possunt, eos teneri fateamur.

Quæst.
de mu-
to, &c.

Sed oritur dubium, an si mutus non possit quidem explicare species peccatorum, & circumstantias, sed nutibus duntaxat ostendere, se offendisse Deum, an, inquam, possit absolvi: & eadem quæstio est, si ægrotus loquelam amiserit adveniente Sacerdote.

Argum.
pro par.
affirm.

Et suadet pars affirmativa, quia si quis confitetur generaliter venialia, scilicet faciendo confessionem generalem, posset absolvi sacramentaliter, cum non teneatur species, & circumstantias venialium explicare: ergo si quis non possit species mortalium exprimere, satis erit generaliter confiteri.

Deinde Ioannis 20. data est potestas Apostolis remittendi peccata quorumcunque: ergo si mutus nesciat exprimere peccatorum species, Ecclesia habebit potestatem remittendi illi peccata. Nec enim credendum est, ejusmodi hominibus legislatorem in necessariis defuisse.

Præterea, cum non possum commode explicare speciem peccati, ut si sequatur inde periculum, tunc satis est confiteri peccati genus: ergo satis erit generaliter confiteri ad confessionem sacramentalem. Si enim genus peccati subalternum ad sacramentum sufficit, non est cur generalissimum non sufficiat.

Præterea, Arausicanum Concilium, cap. 12. Subito, inquit, obmutescens & baptizari, & pœnitentiam accipere potest, si voluntatis præteritæ testimonium aliorum verbis habet, vel præsentis in suo nutu. Et III. Concilium Carthagin. cap. 34. Si ægrotantes, ait, pro se respondere nequeunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur, & manus etiam pœ-

nitentibus imponatur. Referturque de consecr. dist. 4. cap. Ægrotantes. Item apertius Concil. Carthagin. IV. c. 77. & habetur 26. qu. 6. cap. Is qui, hunc in modum scribit: Is, qui in infirmitate pœnitentiam petit, si casu, dum ad eum Sacerdos venit, oppressus infirmitate obmutuerit, dent testimonium, qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori ejus Eucharistia. Idem habes in Epistol. 69. Leonis Papæ ad Theod. in hæc verba: His, qui in periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ, & mox reconciliationis implorant, nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur, si eam, etiam amisso vocis officio, per iudicium integri sensus quærere comprobetur: quod si aliqua ægitudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub præsentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, ut simul & pœnitentiæ, & reconciliationis beneficium consequantur.

In hac quæstione Abulensis super 16. cap. Matth. qu. 79. tenet, quod si quis in articulo necessitatis voce confiteri non potest, quamvis signa contritionis ostendat, absolvi non debet. Est enim, inquit, contra formam absolutionis, in qua dicitur: Absolvo te de peccatis confessis, & oblitis: ille autem nulla peccata confitetur. Quæ quidem ratio nihil me movet; tum quia illa forma non mihi magnopere probatur (ne atrocius verbum dicam) possem enim uti alia, cum Concilium Florentinum aliam, hac neglecta, præscripserit, hoc est: Ego te absolvo. Deinde, quoniam ille de quo differimus, nutibus confitetur, licet ore non possit. Sed dicet forsitan, non confitetur peccatorum species: fateor id quidem, at id nunc in controversia est: An confessio generalis sufficiat, cum specialis fieri non potest: ubi magnopere vellem audire potius, quam docere. Nam Div. Thomas nihil explicite tradidit, unde hanc quæstionem definire possumus. Distinctione siquidem 21. quarti Sententiarum, quæst. 2. art. 1. ad 1. dicit, quod quandoque confessio generalis est sacramentalis, & quandoque non. Sacramentalis quidem est, quando quis in secreto Sacerdoti confitetur quædam,

Senten.
Abulens.
& Auct.

quæ

quæ meminit, & alia venialia in generali.

Et ad secundum: erat quippe argumentum huiusmodi: Post confessionem generalem, ita remanent occulta peccata pœnitentis confessori, sicut & prius: quia in his quæ generaliter dicuntur, non est aliquis, qui non peccet, &c. Huic igitur argumento respondet, quod procedit de confessione sacramentali, quæ iudicium sacerdotale expectat, & ideo requiritur aliqualis peccatorum manifestatio. Hactenus D. Thomas. At art. 2. asserit, Confessionem generalem sacramentalem operari ad remissionem pœnæ debitæ propter peccatum oblitum, idque ex vi clavium. Atque idem sequitur Petrus Palud. dist. 21. quæst. 2. ar. 2. ubi etiam docet, materiam absolutionis esse peccata confessa vel in speciali, vel in generali: alias frustra adderemus in confessione, de his, & aliis, quorum non sum memor, &c. Quod si peccata oblita generaliter ostensa Sacerdoti vera sunt materia absolutionis, non est, cur definiamus, generalem confessionem, cum specialis fieri nequit, sacramenti huius idoneam materiam non esse. Quamobrem, ut antea dixi, quæstio multo obscurior est, quam ut a me valeat illustrari.

At inhærendo Ecclesiastico usui, quo huiusmodi peccatores in genere pœnitentes absolvi sacramentaliter non solent, teneamus interim (id, quod tutius est) confessionem, in qua nullum peccatum explicatur, non esse sacramentalem. Nam, præter Ecclesiæ consuetudinem, quæ in huiusmodi rebus magnum momentum habere debet, rationes illæ duæ, quas D. Thomas insinuavit, non sunt omnino leves: Altera, quod hoc sacramentum est iudiciale: iudicis autem sententia apta esse non potest, nisi iudex crimen aliquod in specie cognoscat. Altera, quod non plus innotescit mihi conscientia illius peccatoris per talem confessionem, quam ante illam, cum vir etiam sanctissimus posset ita generaliter confiteri.

Ad primum, nego antecedens. Nam licet non teneatur explicare species venialium, sicut nec venialia confiteri, si tamen vult absolutionem sacramentalem recipere specialis confessionis, opus est, ut juxta qualitatem, & quantitatem delicti sententia ipsa feratur.

Ad secundum eodem modo respondetur, quod Apostoli acceperunt potestatem, tanquam iudices: iudicium vero ineptum est, nisi delicta a iudice cognoscantur. Nec opus est, Legislatorem privatis, & accidentariis eventis providisse, ut in baptismo parvulorum manifestum est: Sunt enim parvuli, qui baptizari interdum non possunt.

Ad tertium respondeo, quod cum explicatur genus peccati subalternum, ut luxuria, aut incestus, jam cognoscitur & substantia, & aliqua delicti qualitas iudicandi, &c.

Ad quartum dupliciter responderi potest. Prius, quod illi publice pœnitentes olim habebantur excommunicati: unde manuum impositio, seu reconciliatio, quæ jubebatur impendi, non erat sacramentalis, sed quasi quædam absolutio ab excommunicatione. Tali enim signo solebat olim Ecclesia in communionem admittere, quos communionem privarat: & ideo ejusmodi manuum impositio non solum Presbytero, sed Diacono etiam pernitebatur: quemadmodum videre licet apud Cyprianum, 3. Epistol. libro, Epistola 17. Posterius respondetur, quod, cum omnibus illis locis sermo sit de publice pœnitentibus, intelligere debemus, quod illorum peccata, jam per confessionem publicam sacramentalem, in die Cinerum innotuerant Sacerdoti. Sed quoniam absolutio ad diem Cœnæ Dominicæ juxta antiquum morem proferebatur, id etiam a majoribus cautum est, ut si interim periculum mortis urgeret, impenderetur absolutio, siue nutibus eam peterent istiusmodi pœnitentes, siue constaret petiisse. Est autem imprudentia non mediocris, ea, quæ more majorum in pœnitentia publica præscripta sunt, ad hanc nostram secretam penitus accommodare.

Quod si quis ejusmodi ægrotis generaliter confitentibus sacramentalem absolutionem impendere voluerit, non equidem valde repugno, sed me auctore, non faciet. Expectabit autem in re nova vir prudens, & modestus, aut Episcoporum, aut Summi Pontificis auctoritatem, quam ego hoc sane loco desidero. Tametsi D. Augustinus ejusmodi hominibus absolutionem forte præstaret; cujus in lib. 1. de adulterinis Conjugiis, cap. ultimo, hæc sunt verba: Ego non solum alios cath-

Respon.
ad arg.
pro par.
affirm. al-
lata.

techumenos, verum etiam ipsos, qui viventium conjugis copulati retinent adulterina consortia, cum salvos corpore in his permanentes non admittamus ad baptismum, tamen si desperati, & intra se pœnites jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum cæteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit, utrum fortassis adulterinæ carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, hæc reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arrha suæ pacis exire velle debet mater Ecclesia. Hæc Augustinus.

Alterum, quod in eodem quinto argumento quæstionem habet, est, An confessio sacramentalis, vel per nuncium, vel per epistolam, absenti confessori fieri possit. Nam posse fieri, suadet ex cap. Qualis, 30. qu. 5. ubi Leo Papa tradit, pœnitentiam per scripturam esse recipiendam. Deinde suadet ex Cypriano, lib. 3. epist. 17. ubi dicitur, quod lapsi per litteras petierunt a Cypriano reconciliationem, & pacem.

Tertio item ex eo, quod matrimonium, quia materia ejus actibus nostris constat, per epistolam, vel paronymum fieri potest: ergo & pœnitentia.

In contrarium est quod D. Augustinus lib. de vera, & falsa pœnit. c. 10. tradit, & habetur de pœnit. d. 1. cap. Quem pœnitet, in hæc verba: Præcepit Dominus mundatis, ut ostenderent se sacerdotibus, docens, corporali præsentia confitenda peccata, non per nuncium, non per scriptum manifestanda.

In hoc dubio Petrus Palud. 4. dist. 17. qu. 2. videtur tenere, confessionem, & absolutionem factam literis per absentes, esse sacramentalem. Idem tenet expressius Adrianus, q. 1. de confessione, ad tertium. Estque argumentum præcipuum, quia absolutio sententia quædam est in foro judiciali: de ratione autem sententiæ non est, quod vocalis sit, aut præsentem reo feratur.

Mihi autem hæc opinio probari nunquam potuit, quamvis argumenta, quibus confutari solet, non sint magnopere vehementia. Certe quæ Cajetanus in Summa sua nobis tradit, nullius videntur esse momenti: præter illud unum, quod revera grave est, videlicet confessionem, & absolutionem actiones sacramentales esse, ac proinde personales, ideoque per internuncios, aut literas administrari non posse.

Argumentor itaque primum in hunc modum: Absolutio, & quælibet forma sacramentalis confert gratiam; ergo non operatur in absentem: alioqui si absens dormiret tempore absolutionis, ab ignorante sacerdote justificaretur.

Præterea, absens non confitetur internuncio, nec internuncius sacerdoti: ergo nulla est ibi confessio sacramentalis.

Item, sacerdos absens ignorat, an pœnitens post litteras mutaverit voluntatem recipiendi absolutionem: ignorat etiam, an pœnitens tempore, quo absolutio impenditur, sit dispositus: rursum quoque, an commiserit aliquod peccatum mortale post litteras missas. Quocirca semper se exponit manifesto periculo sacrilegii.

Est denique illud gravissimum argumentum, quod non insolitum modo, verum etiam inauditum est in Ecclesia, judicium sacramentale inter absentes exerceri, aut absolutionem peccatorum a confessore absente per litteras, vel internuncium dari.

Ad primum argumentum respondet primum glossa, quod permittitur mulieri simplici, & verecundæ, dum tamen præsens sit, peccata scripta Confessori offerre. Erat enim olim usus, ut de peccatis publicis a pœnitente libellus offerretur, in quo ejusmodi peccata continerentur scripta, ut patet ex epistola Leonis 57. ad Episcopos Campaniæ, atque adeo ex epistola Cypriani jam citata. Respondet quoque Gabriel, ibidem esse sermonem de confessione adulteræ in foro exteriori, recipiebatur enim scripto, ut constaret Ecclesiæ, eam esse legitime a viro suo repudiatam.

Ad secundum argumentum facile dicitur, nostram sententiam potius ex Cypriano confirmari. ait enim: Qui libellos a martyribus acceperunt, si infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud presbyterum quemcunque

Contr.
opinio.

Resp. ration. al.
latis pro
contr. opin.

An confessio sacram.

per nuncium &c. fieri possit.

Arg. pro part. affirm.

præsentem exomologesim delicti sui facere possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita, ad Dominum veniant cum pace, quam dari, literis ad nos factis, desideraverunt.

Ad tertium respondetur, quod sententia sacerdotis est judicialis, nec alterum ab altero potest separari. Matrimonium autem & contractus est naturalis, & sacramentalis, sed aliquando alterum sine altero est. Matrimonium enim, quod per procuratores contrahitur, non est sacramentum, ut Cajetanus erudite confirmavit.

Ad postremum, de ratione sententiæ, fateor, non esse judicis, rei que præsentiam; sed est tamen de ratione sententiæ sacramentalis, quæ gratiam confert. Nisi enim sacramentum præsentis subjecto applicetur, ut per inductionem patet, justificare non potest. Quærerem namque libenter ab hujusmodi auctoribus, an Episcopus possit absenti sacramentum ordinis conferre: & cum negaverint, propter usum Ecclesiæ perpetuo repugnantem, eodem ego argumento probabo, sacramentum absolutionis conferri absenti non posse.

Dub. An
pœnit.
præsentis
sacerd.
confit.
possit
scripto.

At existit hinc parvum illud dubium: An pœnitens coram sacerdote per scripturam confiteri possit, ut mutus, vel puella verecunda. Ad hoc respondet D. Thomas Quodlibeto 1. art. 10. quod cum de essentia confessionis sacramentalis non sit vocalis confessio, iis qui verbo confiteri nequeunt, satis est scripta confessio. Atque hæc quidem propositio communis est omnium Doctorum, quos equidem legerim. Sed addit D. Thomas huic alteram, quæ non perinde certa est, nempe, ex institutione Ecclesiæ teneri hominem, qui potest, voce confiteri, quoniam in omnibus sacramentis accipit id Ecclesia, cuius est communior usus: verborum autem usum & communem esse, & ad confessionem accommodatum, negari non potest. Et quamvis hoc præceptum non inveniatur expressum, satis est tamen consuetudo, quæ videlicet habenda pro lege est. Nullus enim sacerdos confessionem admittit, nisi pœnitens peccata voce proferat. Ac certe fictus videtur esse, qui ore tacet, cum ore accusare se possit. Tutissima rectissimaque via hæc est, quis negat? Sed, si quando contingat, (quod tamen rarum erit) ut puella verecundiæ plena voces edere non queat, cum hac sacerdo-

tis prudentia dispensabit. Item etiam, si ægrotus per gutturi angorem confiteri quidem voce possit, sed vix tamen & ægre possit, non erit ejusmodi compellendus, si scribere facile peccata valeat, ut vocalem confessionem exhibeat.

In eodem quinto principali argumento id postremum quæritur: An cum pœnitens ignorat idioma sacerdotis, atque e diverso pœnitentis idioma sacerdos, oporteat confessionem fieri per interpretem. Et quidem communis sententia tenet, hujusmodi pœnitentem non obligari ad eam confessionem, quia nemo tenetur revelare secreta peccata, nisi sacerdotibus: hic autem revelaret etiam interpreti, qui non est sacerdos. Assumpta vero priore loco propositio patet ex Leone, epistola 57. ubi ait: Reatus conscientiarum sufficere solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Et D. Augustinus de vera, & falsa pœnitentia, cap. 11. Si peccatum, inquit, occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis. Sed & Innocentius in cap. Omnis utriusque sexus, Tit. de pœnitentiis, prudenter limitavit præceptum, inquit: Omnia sua solus peccata confiteatur proprio sacerdoti: videlicet insinuans, quod si solus confiteri nequit, confiteri non tenetur.

Hanc ego communem Doctorum sententiam, quod ad præceptum Ecclesiæ de quotanni confessione pertinet, libentissime recipio. Sed in articulo mortis non auderem omittere confessionem, si haberem interpretem. Jactura enim illa parva est, ut prætermittam sacramentum, quod est necessarium ad salutem: quemadmodum retro dicebamus, in articulo mortis hominem obligari ad explicandum peccatum, etiam cum aliquo famæ alienæ detrimento. Et in hoc eventu intelligitur D. Thomas 4. distinct. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 3. ad secundum, cum utitur illis verbis, Exigitur, Debemus: quæ quidem verba obligationem præ se ferunt. In reliquis vero eventibus, etiam quum jure divino confessio est in præcepto, credere sine periculo possumus, neminem obligari ad confessionem peccatorum per interpretem. Quæ autem sint hæc eventa, sive tempora, in quibus præceptum divinum, etiam præter mortis articulum, ad confessionem obligat, paulo post expediemus.

Ad sextum principale argumentum priusquam respondeamus, necesse est expli-

Utrum
confess.
fieri per
interpr.
possit.

Respon.
ad 6. ar.

princip.
init. hu-
jus 6.
par. po-
fitum.
Quis sit
proprius
Sacerd.
de quo
Innoc.
&c.

explicare, quisnam proprius sacerdos appelletur. Nam Petrus Palud. 4. dist. 17. quæst. 3. & Sylvester in verbo Confessor, primo docent, nomen proprii sacerdotis dupliciter accipi: uno modo, pro quocunque habente potestatem absolvendi, sive ordinariam, sive delegatam: & sic capitur (ajunt) in cap. Omnis utriusque sexus, ab Innocentio ibi: Omnia sua peccata semel confiteatur in anno proprio sacerdoti, alias non implemet illud præceptum, qui confiteretur Fratribus mendicantibus: non enim sunt proprii sacerdotes, nisi in hac significatione. Alio modo (inquiunt) capitur sacerdos proprius pro sacerdote habente jurisdictionem ordinariam absolvendi, qualis est vel Parochus, vel Episcopus, vel summus Pontifex. Quem in modum accipitur in eodem capite, Omnis, cum subjungitur: Si quis autem alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote.

Sed revera sine causa admittitur æquivocatio in eadem oratione apud Innocentium. Nam illud suum præceptum ipse idem explicuit, exceptionem addens: nisi de licentia proprii sacerdotis. Et quod in illo capite, Proprius sacerdos, Parochus intelligatur, manifeste liquet ex quadam extravaganti Martin. V. quam refert Adrianus, q. 5. de confessione. Sic etiam accipit nomen proprii sacerdotis divus Thomas, dist. 17. quæst. 3. artic. 3. quæst. 3.

Itaque sacerdos proprius vel intelligendus est parochialis sacerdos, ut Martinus V. intellexit, & ut revera Innocentius accepisse videtur, juxta plenam illius decretalis intelligentiam; vel intelligendus est sacerdos habens ordinariam potestatem & jurisdictionem. Et in priori quidem significatione, sacerdos proprius vocatur, & ut distinguitur contra alienum, & ut distinguitur contra communem. Contra alienum quidem, ut quilibet parochianus intelligat, suo proprio paroco, non alterius parochiæ sacerdoti debere confiteri. Contra communem autem, quia supponebat Innocentius, Episcopum, & summum Pontificem, qui sacerdotes communes dici possunt, non habere consuetudinem audiendi confessiones. Quare spectans in communem usum (quod leges facere solent) præcepit, ut parochiani suis parochis confiteren-

tur. Nec objectio illa movere nos debet, quod si in illo capite proprius sacerdos sic acciperetur, qui confessionem faceret vel Episcopo, vel summo Pontifici, præceptum illius capitis non implemet. Nam cum parochus jurisdictionem habeat ab Episcopo, Episcopus a summo Pontifice, pro comperito relinquitur, ut pœnitens, qui privatis suis sacerdotibus confiteri solet, si ad Episcopum, vel summum Pontificem recurrat, eisque confiteatur, multo etiam magis præcepto confessionis satisfaciatur.

At si quis contendere velit, & Episcopum, & summum Pontificem appellari proprios sacerdotes, dicat, ideo proprios appellari, quia propriam habent jurisdictionem absolvendi, quam scilicet sibi proprie vendicant ex officio ordinario pascendi oves.

In hunc igitur posteriorem sensum dubium est: an ex divino jure sit necessarium confiteri proprio sacerdoti. Nam Armacanus lib. 11. de quæstionibus Armenorum, cap. 4. ex solo jure humano id existimat necessarium: cum quilibet sacerdos in ordinatione sua acceperit potestatem remittendi peccata quorumcunque. Idem quoque videtur insinuare D. Thomas d. 17. quæst. 3. ar. 3. qu. 4. ad quintum; si literæ tantum superficies spectetur. Durandus etiam 4. d. 19. qu. 2. hanc Armacani opinionem asserit esse probabilem; hoc est, seclusa Ecclesiæ lege, quemlibet sacerdotem quemcunque peccatorem absolvere posse. Hanc tenuit Uvicleff. hanc demum nunc temporis Lutherani.

At hæc sententia defendi nulla ratione potest: quin exploratum haberi debet, præceptum de confitendo proprio sacerdoti, divinum esse. Primum, ex concilio Florentino: ubi minister hujus sacramenti definitur sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Quapropter sine hujusmodi commissione sacerdos alienus non est hujus sacramenti minister: atque proinde jure divino tenemur proprio sacerdoti confiteri. Nam confessio, quæ fit alteri ex facultate proprii sacerdotis, proprio sacerdoti fieri censetur.

Præterea, capite, Si Episcopus, de pœnitentiis & remissionibus lib. 6. Bonifacius tradidit, nulla consuetudine introduci posse, ut aliquis, præter sui superioris licentiam, Confessorem sibi

Sentent.
Armacani, quæ
est etiam
Uvicleff.
& Lu-
theri.

Impro-
batur.

eligere valeat, qui eum possit solvere, vel ligare. Et tamen si esset solum de jure positivo, aliqua consuetudo posset prævalere: ut patet in decimis solvendis, in comedendis ovibus tempore Quadragesimæ, & aliis ejusmodi Ecclesiasticis legibus, quæ per consuetudinem contrariam abrogari possunt.

Præterea, hoc videtur etiam definiri in illo cap. Omnis, de pœnitent. ubi Innocentius, Licentiam, inquit, prius postulet, & obtineat a proprio Sacerdote: quum aliter illum alienus non possit absolvere, vel ligare.

Ratioque id manifeste docet. Nam potestas jurisdictionis non habetur nisi ab his, qui subditos habent. At non quilibet sacerdos ex jure divino subditos habet, sed solum pastores Ecclesiæ, quibus oves Christi commissæ sunt: ergo solus ille, cui ex officio est annexa cura animarum ex divina institutione iudex est: atque ex consequenti ad eum solum judicialis sacramenti administratio pertinet. Erroneum igitur est hac tempestate asserere, sacerdotem simplicem jurisdictionem habere, potestatemque solvendi. Unde & Martinus V. in Concilio Constantiensi circa finem, inter reliquas interrogationes ponit hanc: Utrum credat, auctoritatem jurisdictionis Papæ, & Episcopi esse majorem in solvendo, ligandoque auctoritate simplicis sacerdotis, etiam habentis curam animarum. Vide Cætanum in additionibus tertiæ partis, quæst. unica, de ministro sacram. pœnit. Turrecr. lib. 1. cap. 96. & 97. & 98. Nam in hanc sententiam conveniunt omnes Scholastici Auctores, atque adeo Divus Thomas distinctione 19. quæst. 1. artic. 3. quæst. 1. & dist. 17. quæst. 3. art. 3. quæst. 4.

Respon.
arg. Ar-
mac.

Ad argumentum vero illud potissimum, quod opponitur ex ordinatione Sacerdotum, quibus dicitur, Accipite Spiritum sanctum, &c. quoniam eisdem verbis Dominus Apostolis dedit potestatem jurisdictionis, Joan. 20. cum ibi fecerit eos iudices, & instituerit sacramentum confessionis, cujus eos quoque ministros effecit; responderetur, quod eisdem quidem verbis Ecclesia nunc posset tradere potestatem jurisdictionis omnibus initiatis: at revera non tradit, sed solum potestatem ordinis necessariam ad absolutionem sacramentalem. Nam ille actus sacramentalis duplicem potestatem exigit, alteram ordinis, al-

teram jurisdictionis: neutraque sine altera satis est. Nam Episcopus Diaconus subditos quidem habet, sed si tenet absolvere, nihil facit. Simplex quoque Sacerdos Ordinis potestatem habet, sed quia caret jurisdictione, nihil facit absolvendo. Accipit itaque Sacerdos quisque, cum initiatur, per illa verba, Quorum remisistis, &c. potestatem ordinis, quæ necessaria est ad remittenda peccata: tametsi (ut retro diximus) jurisdictionem quoque accipiat ad remittenda venialia, &c.

Quod si quæras, unde constare possit, Ecclesiam ordinatis solam potestatem ordinis conferre velle, certe Ecclesiæ usu constat, intentioneque prælatorum ordinantium. Non enim intendunt Episcopi tradere jurisdictionis potestatem. Nam & Episcopus titularis cum ordinat, eisdem verbis id facit: cum tamen nullos habeat subditos, &c.

At vero circa ea, quæ dicta sunt, oriuntur aliqua dubia indigna prorsus, quæ a nobis prætereantur.

Primum est: An, quando non est tutum confiteri peccata proprio sacerdoti, quia timetur scilicet vel scandalum, vel revelatio confessionis, possit homo confiteri cui voluerit sacerdoti, si proprius negat facultatem alteri confitendi.

Ad hoc, Doctores graves asserunt, quod si nec Sacerdos proprius, nec Episcopus volunt dare facultatem, tunc potest peccator confiteri cui maluerit. Id tenet Hostiensis in cap. Omnis utriusque sexus. Id videtur sentire Magister, distin. 21. cap. postremo, & Gratianus de pœnitentia, distinct. 6. circa finem. Id Sylvester in verbo Confessor 1. §. 6. & Richardus dist. 17. art. 3. quæst. 7. & Paludanus eadem dist. quæst. 3. art. 3. & Adrianus quæst. 5. de Confess. dub. 3. Id vero probant ex cap. ult. de pœnit. dist. 6. ubi Urbanus Papa, Placuit, inquit, ut deinceps nulli Sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri Sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, nisi pro ignorantia illius, cui pœnitens prius confessus est. Est igitur argumentum: pro ignorantia proprii sacerdotis licet adire ad alium sacerdotem, etiam sine proprii consensu: ut hic textus manifeste dicit, & Glossa item eodem loco: ergo multo magis pro malitia, &c.

Deinde confirmant hoc auctoritate D. Augustini, libro de vera, & falsa pœni-

Dub. An
quando
non est
tutū cō-
fit. pro-
prio Sa-
cerd. li-
ceat pœ-
nitenti
cui vo-
luerit,
confite-
ri, &c.

Opinio
quorun-
dam.

tentia, cap. 10. & refertur de penitentia, distin. 6. cap. 1. ubi D. Augustinus Et qui vult, inquit, confiteri peccata sua, quærat Sacerdotem, qui sciat ligare & solvere, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit.

Præterea, Sacerdos proprius in tali eventu tenetur dare facultatem: ergo si neget, satis fuerit petiisse: argumento capit. Licet, Extra, de regularibus. Nam (ut ibidem dicitur) Prælatus indiscrete negans facultatem iuste petitam, privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Præterea, legislator non deficit in necessariis. Sed quando sacerdos proprius est ineptus ad audiendam Confessionem, vel ex ignorantia, vel ex malitia, Confessionis necessitas instat, sicut & communionis: ergo in tali eventu jam legislator de Confessione providit, ut etiam in articulo mortis quilibet sacerdos posset absolvere.

Opinio
contrar.

His tamen argumentis præceptor meus bonæ memoriæ commoveri non potuit, quin crederet, hanc opinionem esse & minus tutam, & irrationabilem. Idem tenuit Cajetanus in Summa, in verbo Absolutio ex parte absolventis. Atque D. Thomas idem sentire videtur, dist. 17. quæ. 3. art. 3. quæst. 4. ad tertium, ubi dicit, quod electio discreti sacerdotis non est nobis commissa, ut nostro arbitrio facienda, sed de licentia superioris, si forte proprius sacerdos esset minus idoneus ad apponendum peccato salutare remedium. Et ad quintum argumentum expresse docet, quod in quibus eventis probabiliter timet Pœnitens periculum sibi, vel sacerdoti ex Confessione, debet recurrere ad superiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi: quod si licentiam, ait, habere non possit, idem est iudicium ac de illo, qui non habet copiam sacerdotis. Nec distinct. 21. in expositione litteræ huic sententiæ adversatur. Nam prius ex sententia propria asseruerat, quod cum pœnitens habet sacerdotem ignorantem, ex facilitate ipsius sacerdotis, vel superioris, debet alium petere prudentiorem. Cum autem posterius subdit per conjunctionem adversativam: quinque tamen casus ponuntur, quibus licet confiteri alii, quam proprio Sacerdoti, sine ejus licentia, &c. refert quidem aliorum opinionem, quam tamen ipse non probavit.

Et certe eam nos probare debemus: Primum ex cap. Omnis utriusque sexus, ubi dicitur, quod si quis alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, & obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit solvere, vel ligare.

Ad hoc respondet Adrianus, quod cum Innocentius dicit, Licentiam postulet, & obtineat a proprio sacerdote, subintelligendum est, vel a jure. In casu autem, de quo loquimur, pœnitens habet a jure facultatem obtentam, scilicet ex illo cap. ultimo de pœnitentia, dist. 6. At hæc solutio non est idonea, tum quia ius illius capituli antiquius erat Concilio Lateranensi, cum Urbanus II. sub quo illud decretum est, multis annis præcesserit Innocentium II. qui illius capituli, Omnis utriusque sexus, fuit auctor: Tum quia, cum supponat Innocentius iustam causam in petendo, & addat, licentiam petat, & obtineat, consequenter insinuat, licentiam petitam & negatam in causa iusta non sat esse, ut alius possit absolvere, quamvis iuste petita male negatur: Tum quia hæc facultas, per quam fit exceptio a Decreto Concilii generalis, nusquam habetur in jure, ut ex argumentorum solutione patebit: Tum demum, quia per hanc exceptionem aperitur janua multis incommodis, eisdemque absurdissimis. Nam & unusquisque facile sibi persuaderet, suum Parochum esse ignorantem, indeque eligeret facultate juris Confessorem: & idem quoque in casibus reservatis fieri eadem ratione posset, ut videlicet, quando nolle Prælatus vel ex ignorantia, vel malitia iuste petitam concedere facultatem, hanc sibi ex concessione juris pœnitens assumeret. Quibus profecto qui non movetur, hunc nihil horum reputavisse certo scio.

Præterea, mortuo proprio sacerdote, non potest ille, de quo loquimur, cui maluerit confiteri: ergo nec vivente, & facultatem negante.

Præterea, si proprius sacerdos nominatim excommunicaretur, vel esset percussor clerici manifestus, non liceret Parochianis cuilibet confiteri, sed solum illi, quem Episcopus, vel Papa providerit.

Fac denique (id, quod usuvenire potest) ut proprius sacerdos ex mali-

tia, vel animi perturbatione nolit Confessionem cuiusquam audire: tunc quaero, an Parochianus possit alieno sacerdoti pro suo arbitratu confiteri. Ac posse quidem, nullus, nisi indoctus, & temerarius, admittet. Quod si non potest, certe nec poterit, propter ignorantiam vel scandalum proprii sacerdotis, alieno sine superioris facultate confiteri.

Respon.
argum.

Ad primum argumentum respondeo, quod Urbanus loquitur de Pœnitentia publica iuncta a sacerdote, cui pœnitens prius confessus est, ut ipse etiam textus expressit. Docet autem Summus Pontifex, pœnitentiam publicam iunctam a Parocho, in propria Ecclesia esse faciendam, non in aliena Parochia. Ac præterea docet, alium sacerdotem pœnitentiam iunctam a priore Confessore non debere aut commutare, aut relaxare, nisi prior sacerdos adeo fuerit imprudens & ignarus, ut pœnitentiam indiscretam indixerit: tum enim si imprudentia fuerit manifesta, sacerdos secundus poterit pœnitentiam suo consilio moderari. Imo in Ecclesia olim, ubi erant plures sacerdotes, qui æque poterant populi Confessiones audire, si quis pœnitens uni illorum sacerdotum se commisisset, crediderim equidem jure optimo cautum esse, ut posteaquam illi peccata sua fuerat confessus, atque illius consilio pœnitentiam salutarem acceperat, ab alio sacerdote non susciperetur ad pœnitentiam, nisi forsitan prior fuisset ineptus, & imprudens. Erat autem ea lex iusta primum, ne identidem mutatis animorum medicis, salus ipsa spiritualis pœnitentium præpediretur: deinde, ne pœnitens severitatem iustam prioris iudicis, cui se commiserat, veritus, apud iudicem alium remissionem quæreret: quod nostra hac tempestate quidam facientes, dum præ pudore sacerdotes graves & probos, quibus se permiserant, fugiunt, novosque quærunt, vel incognitos, experimento suo discere possunt, quam parum in salute spirituali provehantur. Reliqua omnia facilia sunt, quam quæ nos morari debeant, qui ad alia graviora properamus.

Utrum habens gravissimum: An habens facultatem a proprio sacerdote eligendi Confessorem, possit eligere quemlibet Sacerdote dotem, etiam alias non probatum,

nec expositum. Ad hoc Gabriel, d. possit eligere quælibet, etiam Confessor 1. §. 5. Idem quoque non apud Adrianum post quintam quæstionem de prob. confessione, dub. 1. Referuntque in Arg. pro hoc Hostiensium de pœnitentiis, cap. part. affir. Omnis, & Panormit. Clement. 1. de Privilegiis. Breviter, hæc est communis opinio juniorum, quam suadent in primis ex cap. finali de pœnitentiis, ubi dicitur: Permittimus Episcopis, & aliis superioribus, nec non minoribus prælatis exemptis, ut etiam præter sui superioris licentiam, providum & discretum sibi possint eligere confessorem. At ex vi huius privilegii non oportet eum, qui alias est probatus Confessor, eligere: ergo nec qui a Summo Pontifice, vel Episcopo facultatem habet eligendi Confessorem, tenetur eligere alias probatum & examinatum.

Præterea, simplex sacerdos ab ordinatione sua habet potestatem absolviendi, sed quia deest illi materia, circa quam possit illam exercere, idcirco non absolvit. At pœnitens, qui habet facultatem a proprio sacerdote, præstat se subditum Confessori, quem elegit. Talis igitur Absolutio, cum habeat materiam, erit valida.

Tertio, Summus Pontifex, per hoc solum quod voluntarie subicit se simplici sacerdoti, eo ipso dat materiam convenientem Absolutioni sacramentali: ergo & quilibet Christianus, qui habet facultatem a proprio sacerdote, ubi primum se voluntarie subdit sacerdoti simplici, &c.

Quarto, Quia alias diploma Pontificium nihil daret. nam eligere Confessores jam expositos, videlicet Fratres præsentatos Episcopis, & ab ipsis probatos, sine diplomate fideles poterant: ergo per tale privilegium conceditur eis facultas eligendi alias non probatos.

Contrariam sententiam tenet glossa Sentent. super illud caput, Omnis utriusque contr. sexus: & super Clementinam primam de privilegiis. Et certe hæc opinio glossæ non est contemnenda. Nam, ut in cap. 2. de pœnitentiis, in sexto dicitur, in generali concessione illa non veniunt, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus: sed inter Sacerdotes simplices non examinatos sunt multi ignorantissimi & perditissimi.

tissimi, quibus, si exprimerentur in specie, non fit verisimile, superiorem talem facultatem concessurum: ergo, &c.

Et confirmatur. nam si Summus Pontifex institueret iudices in foro interiori omnes sacerdotes simplices sine aliquo examine & probatione, peccaret mortaliter: quod non est existimandum de Summo Pontifice in generali & publica concessione: & tamen revera, si daret facultatem eligendi quemlibet sacerdotem, eo ipso facit universos Sacerdotes, etiam stultissimos, iudices in foro interiori: quod nisi prælatis pestilentissimis tribuere indignissimum est.

Confirmatur ultimo, quia summus Pontifex in diplomate semper notat, se concedere facultatem eligendi Confessorem idoneum: idoneus autem in jure appellatur, qui habet publicam juris sufficientiam. Verbi gratia, Religiosus præsentatus Episcopo juxta normam Clementinæ, Dudum, de sepulturis: Item Clericus examinatus & probatus ab Episcopo, licet alias non habeat jurisdictionem, per probationem tamen factus est idoneus, &c.

Sentent.
Aucto.

Propter hæc argumenta, quæ videlicet mihi magnam faciunt fidem, ego tenui semper, teneoque, quod si sacerdos alias est probatus ab Episcopo, vel ejus vicario, juxta morem quem Episcopi servant bene instituti, tum, per facultatem eligendi Confessorem, sive a Parocho, sive ab Episcopo, sive a Pontifice Summo concessam, potest eligi, etiam si alias nullos subditos haberet, nullamve penitus jurisdictionem. At si quis sit reprobatus ab Episcopo, vel a Visitatore rejectus, tanquam stultus & ineptus, ejusmodi non potest eligi per clausulam eligendi Confessorem. Atque idem omnino de illo sentio, qui non est examinatus, & probatus a Prælato juxta formam præscriptam vel lege, vel consuetudine. Quia sententia contraria, ut minimum, januam facit patentissimam ad perniciem populi Christiani, dum indiscriminatim eliguntur ab ignorante plebe Sacerdotes ignorantissimi. Atque utinam qui illam opinionem invexerunt, prudentiore consilio incommoda & sacrilegia, quæ exinde consecuta sunt, considerassent.

Præterea, ridiculus esset, imo nefarius Summus Pontifex, si examen &

probationem idonei Confessoris relinqueret arbitrio cujuslibet popularis, non minus quam si examen judicis Ecclesiastici in foro exteriori aut tutoribus, aut sartoribus committeret. At per illam opinionem, quam refellere conamur, quilibet idiota, & vulgaris homuncio pro suo arbitratu potest, ut eligere Confessorem, ita quoque expendere ac probare. Atqui quanto satius est, ratione Christiana duce, credere, duo esse præcepta necessaria, alterum, ne quis alieno Sacerdoti confiteatur, alterum ne quis sacerdos non examinatus Confessiones audiat. Nempe, si hæc præcepta duo (ut necessum est) admittimus, per facultatem eligendi Confessorem solvitur penitens ab obligatione confitendi proprio Sacerdoti: quod primo præcepto jubebatur. At non solvitur Sacerdos a præcepto, quo videlicet astringitur, ne Confessiones audiat non examinatus. Quare semper peccabit mortaliter contra illud secundum præceptum, si audierit Confessiones non probatus. Non est autem verosimile, ejusmodi sacerdotibus jurisdictionem esse collatam, qui quoniam jure optimo audire Confessiones inhibentur, si audiant, mortalis peccati rei efficiuntur.

Præterea, si summus Pontifex omnes tales constituit iudices, non posset Episcopus condere legem, ut illi non audiant Confessiones, nisi prius examinati. Atque adeo ne posset quidem stulto sacerdoti Confessoris officium prohibere: esset enim perinde ac si prætor juberet, ne delegatus a Principe judicaret. Et item Prælati religionum qua auctoritate possent punire religiosos non expositos & examinatos, cum per hæc diplomata eliguntur in Confessores? Nam si Generalis Ordinis, aut Provincialis faceret me judicem alterius religiosi, non intelligo, quo pacto inferior possit prohibere. Quemadmodum si daret mihi Provincialis facultatem cenandi, aut constitueret me Vicarium monasterii, ignoro prorsus, qua auctoritate Prior illud impediret. Et tamen fatentur omnes, ejusmodi leges ab Episcopis, vel Prælatis Monasteriorum ferri optime posse, quippe ut necessarias ad rectam & populi Christiani, & Monachorum institutionem.

Denique (ut semel finiam) rogo eos, qui oppositam opinionem defendere volunt, an Sacerdos depositus au-

toritate publica, ac degradatus possit eligi per generalem concessionem eligendi quemlibet Sacerdotem. Quod si neget (ne Theologus insanus habere) jam quæro rursus, quis possit eligi, cum detur in diplomate facultas eligendi quemlibet Sacerdotem? Dices forsan: excipitur depositus & degradatus, quemadmodum & excommunicatus nominatim, & percussor clerici manifestus: quoniam ejusmodi Sacerdotes legibus Ecclesiæ peculiaribus, a Sacramentorum administratione rejecti sunt. Bene volo: hoc enim tuo te gladio jugulare possum. nam & Sacerdotes non probati, seu reprobat ab Episcopis, atque eorum Visitatoribus, legibus certis arcentur a Sacramenti hujus administratione.

Resp. ad
arg. pro
1. sent.

Ad argumentum itaque primum, concedo antecedens. Supponitur enim, Episcopos & Prælatos electuros esse Confessores peritos: nam ad illos jure pertinet examen & probatio Confessorum. Nego tamen consequentiam, quoniam d populares non spectat sua electione idoneos facere Confessores & iudices, sed ex jam probatis unumquemlibet eligere. Imo ex illo cap. potest fieri argumentum pro nostra sententia: Providum, inquit, & discretum sibi possint eligere Confessorem. Quod si Episcopi ex illo privilegio improvidum & indiscretum deligere nequeunt, cur concedamus hominibus vulgi, ut si elegerint ineptissimum, & improvidissimum Sacerdotem, quod absurdissimum est, id ex privilegio Summi Pontificis consequatur?

Ad secundum jam respondimus, Sacerdotem non habere potestatem jurisdictionis ab ordinatione sua. Nec ad hanc potestatem satis est, quod peccator se præbeat materiam, & subditum Sacerdoti. hoc enim verum esset, si auctoritas absolvendi esset judicis arbitrio, qui scilicet per voluntariam subjectionem reorum judicandi acciperet potestatem. At retro nos ostendimus, Sacerdotes auctoritatem judicandi non a populo, sed a Deo accepisse, nec hanc ex jure Divino quolibet Sacerdotes habere, sed solos Pastores, vel eos qui a Pastoribus fuerint delegati.

Ad tertium, nego antecedens: sed sicut ante diximus, Sacerdos electus a Papa, a Christo Domino immediate accipit jurisdictionem.

Ad quartum, nego consequentiam. Nam non omnis examinatus & probatus iudex meus erat constitutus. Sunt enim in civitate & alii Parochi præter meum, & alii quoque probati ab Episcopo, qui per probationem facti sunt idonei, ut eligi possint in iudices. Datur ergo facultas eligendi ex examinatis quemcunque ego voluero: id enim rationabiliter concedi poterat: sed eo amplius non nisi irrationabiliter. Quod autem additur, etiam de ordine Mendicantium, mirum est, si nos torqueat, velimusque in apicibus diplomatum esse mysteria, pari enim argumento crederemus irregularitatem esse mentalem. Magis nos terret consuetudo recepta, quæ cum tot auctorum gravissimorum sententia confirmetur, probabili ignorantia excusari potest. Sed an hæc consuetudo jus absolvendi conferat, incertum est. Sola namque ea jus hoc præstat, quam Prælati vident, & tacent: ut Episcopi videntes, Sacerdotes simplices mutuo se absolvere, interpretative & implicite concedunt hujusmodi jurisdictionem. Sed quod Summus Pontifex hanc consuetudinem sciat, quæ videlicet apud Hispanos maxime invaluit, me profecto fugit. Quamobrem in Sacramento adeo necessario non existimo tutum, huic nos periculo committere, ut eligamus Sacerdotem, cui forsitan Summus Pontifex auctoritatem absolvendi minime concesserit.

Jam si hinc colligere velis, ne viros quidem peritissimos eligi posse, si non fuerint ab Episcopo probati, etiam si Theologiæ sint professores; Huic ego respondeo, ejusmodi viros in Theologia Magistros auctoritate publica haberi probatos: non enim solent ab Episcopis examinari. Si quis vero sit quamlibet doctus, nec auctoritate publica gradus Theologici comprobatus, nec ab Episcopo saltem implicite permissus Confessiones audire, hunc non probatum, nec examinatum eligere equidem non anderem. Satago enim per certa media certa facere & vocationem meam, & salutem meam. Atque in sexti principalis argumenti explicatione hæc satis dicta sint.

Septimum vero id quærit, an venialia peccata teneamur confiteri. At certissimum est, minime teneri: Primum ex communi omnium Theologorum consensu:

Resp. ad
7. princ.
arg. init.

huius 6. sensu : deinde ex communi Ecclesiæ con-
part. posi- fuetudine , qua post confessionem mor-
tum Utrū talium nullus Christianus sollicitus est
teneamur de confitendis venialibus . Item ex Di-
confiteri vi Augustini testimonio in Enchiridio
venial. cap. 71. Et refertur de Pœnitentia ,

dist. 3. cap. De quotidianis : habetur-
que idem in lib. de Ecclesiasticis dog-
matibus cap. 13.

Præterea , qua ratione jure Divino
teneremur aliqua venialia confiteri , pa-
riter & omnia : quod non modo gra-
vissimum esset , verum etiam impossi-
bile . Et cum dolor de venialibus non
sit necessarius , ne confessio quidem ve-
nialium necessaria est .

Ad argumentum igitur respondet A-
drianus , quæstione quarta , de Confes-
sione , artic. 1. ad quartam confirma-
tionem , quod testimonium illud Joan-
nis solum procedit de peccatis morta-
libus . Et quantum ego quidem sentio ,
de his directe & primario Dominus lo-
quitur , quæ videlicet sicut Sacerdo-
tes absolvendo remittunt , ita non ab-
solvendo retinent . Non est enim ve-
risimile , æquivoce accipi peccati no-
men in illo eodem contextu , ut vide-
licet in ordine ad verbum , Remise-
ritis , capiatur pro mortalibus , & ve-
nialibus , in ordine vero ad verbum ,
Retinueritis , pro solis mortalibus . Et
cum potestas remittendi , & retinendi
huic concessa sit , potestas clavium ad
aperiendum & claudendum regnum cœ-
lorum non comprehendit directe ve-
nialia , per quæ regnum cœlorum non
clauditur .

Confess. Sed cum objicitur , peccata venia-
venial. sa- lia non esse materiam huius Sacramen-
cramental. ti , quia Christus hic non loquitur de
est . venialibus , ubi tamen instituit huius
Sacramenti materiam : ita fieri , ut con-
fessio venialium non esset Sacramenta-
lis , contra Magistrum , atque omnes
Doctores Scholasticos , imo contra Ec-
clesiæ sensum : credunt enim fideles ,
accipere Absolutionem Sacramentalem ,
cum venialia Sacerdotibus confiten-
tur : nec Sacerdotes usurparent sibi
potestatem judicandi de venialibus ,
nisi eam a Christo Domino accepissent .
Ad hanc , inquam , objectionem re-
spondetur , quod qui concedit majus ,
is ex consequenti concedit quoque mi-
nus . Nam si Princeps committit mihi
remissionem gravissimorum scelerum ,
sine dubio intelligitur concessisse re-
missionem leviorum . Nec est eadem

ratio de potestate retinendi , quoniam
si majora peccata retineri dicuntur ,
non exinde censentur retineri minora ,
quæ videlicet multis aliis modis remit-
ti possunt .

Sed oritur tamen dubium , an fal-
tem ex præcepto Ecclesiæ teneantur
homines venialia confiteri . Nam in c. **An ex**
Oranis utriusque sexus , de Pœnitent. **præcep.**
Confiteatur (inquit Innocentius) o- **Eccles.**
mnia peccata sua semel in anno . O- **teneam.**
mnia , inquit : & cum constitutio illa **venialia**
obliget omnes , nullo excepto , seque- **confit.**
retur Ecclesiam in hac lege suppose-
re , omnes fideles singulis annis pec-
care mortaliter , si sola mortalia præ-
cepit confitenda . Et confirmatur . ex
eo enim , quod dicit Decretalis , O-
mnis utriusque sexus , &c. universi ob-
ligantur ad præceptum communionis in
Paschate , sive mortaliter peccaverint ,
siue non : ergo & ad præceptum Con-
fessionis . Unde in Clementina 1. de
statu Monachorum , confessio venia-
lium Monachis præcipitur semel in men-
se . Omnibus igitur fidelibus semel in
anno præcipitur , ut & D. Thomas vi-
detur insinuare , dist. 17. quæst. 3. art.
1. quæst. 3.

At vero huic quæstioni respondet e-
grege Cajetanus 3. parte , q. 65. art. 2.
ad quartum . Et in additionibus tertiæ
partis , qu. 1. de confessione , statutum
Ecclesiæ non obligare eos , qui solum
habent venialia peccata . Primo , quia
lex illa de confessione semel in anno
facienda limitatio est Divini præcepti ,
quantum ad tempus : sed præceptum
Divinum non comprehendebat habentes
venialia peccata , &c.

Secundo , quia , ut Divus Thomas
argumentatur , articulo illo proxime
citato , ad tertium argumentum : de-
cretalis illa dicit , omnia peccata : quod
de venialibus intelligi non valet . ne-
mo enim omnia venialia potest confi-
teri . De mortalibus itaque solum in-
telligitur , sicut & illud Concilii Flo-
rentini definiens , ad integritatem con-
fessionis pertinere , ut peccator omnia
peccata , quorum memoriam habet ,
confiteatur .

Tertio , ex eo quod dicit , proprio
Sacerdoti : peccata autem venialia non
exigunt proprium Sacerdotem .

Postremo , quia Ecclesia Confessio-
nem voluntariam occultorum præcipe-
re non potest : esset enim gravissimus
onus , sine causa necessaria , cum aliis
mul-

multis modis veriale peccatum remitti possit.

Atque hæc est communis Theologorum doctrina. Nam argumenta contraria facile solvuntur, præter illud ultimum: cui respondetur, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad mensuram confessionem venialium, non tamen sub mortali, ut patet ex pœna subjuncta, quæ non adeo gravis est.

Ac de confessionis præcepto quidem quoniam fuscè varieque disseruimus, dictum poterat videri satis, nisi illa Quæstio consequenter occurreret, de tempore, quo jure Divino confiteri tenemur. Quam ego quæstionem si nunc omitterem, in justas multorum reprehensiones incurrerem.

Quæst. de
tempor.
quo jure
Divino te-
nemur
confiteri.

Sentent.
quorun-
dam.

Et quidem nonnulli existimant, satis esse (quod ad Divinum jus attinet) semel in vita peccata confiteri, quia non est (inquunt) major ratio, quare obligemur magis in uno tempore, quam in alio: ex lege quippe Dei, nec post horam, nec post diem, nec post mensem, nec post annum, confessionis vinculo astringimur. Nam quod Innocen. IV. super cap. Omnis utriusque sexus, Et Archidiaconus super caput, Ille rex, de Pœnitentia, dist. 3. tenuerunt, obligari scilicet homines ad statim confitendum, uno Theologorum consensu explosum est. Et a D. Thom. dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 4. duobus irrefragabilibus argumentis refellitur: quorum alterum sumitur ex Sacramento Baptismi multo magis necessario, quem tamen illico suscipere non tenemur: alterum ex natura præcepti affirmativi, quod non protinus obligat. Jus itaque divinum nullum certum tempus confitendi præscribit.

Refellitur.

Hæc differuntur ab his, qui confessionem semel in vita faciendam definire volunt. At falluntur tamen: nam semel in vita de omnibus peccatis confiteri, est impossibile: magna enim ex parte oblivione delerentur. Quamobrem lex de integritate confessionis plurimum fraudaretur, ad quam pertinet, omnia peccata mortalia confiteri.

Resolut.
quæst.

Quo circa dicendum est, Christum Dominum non tulisse leges aliquas communes, quas Ecclesia postea ad tempus, aut etiam ad locum peculiariter determinaret. Præcepit enim Christus Dominus, in Ecclesia sua Episcopos esse, sed non reliquit pro singulis dioecesi-

bus definitos. De Dei cultu, festisque servandis divinum præceptum est, sed certum tempus Evangelium non præscripsit. Ejusmodi itaque præcepta commode servari non possent, nisi Ecclesia quædam vel loca, vel tempora præfiniret. Nam (ut posterius hoc exemplum persequemur) ridiculus esset, qui præceptum de Dei cultu sese abitraretur implexisse, semel in vita ab opere servili quiescendo. Sic ergo præcepta de sumenda Eucharistia & confessione reliquit Christus, nec revera potest determinari ex solo divino jure, pro quo tempore hæc præcepta nos obligent. Sive dicamus semel in vita, seu potius in mortis articulo, nihil dicimus proflus, sed tunc obligamur, quando Ecclesia definierit. At hoc est (inquies) de jure positivo, semel videlicet in anno confiteri: fateor, sed citra hoc jus humanum, quo ad certum tempus confessio limitatur, divina de confessione lex incommode servaretur.

Sed sunt tamen aliqui casus, in quibus jus ipsum divinum obligat ad confitendum. Primus est in periculo mortis. Secundus, cum quis voluerit Eucharistiam sumere, si reus est peccati mortalis; tunc enim habet præcedere confessio juxta Christi institutionem. Tertius est ratione periculi carendi confessore, quem nunc habeo, non habiturus tempore necessario. Nam quartus de confessione quotannis, non solius divini præcepti est, sed divini limitati ac definiti per humanum; & ita utriusque juris violatio unicum peccatum est, quoniam ambo illa præcepta unicum actum injungunt, & alterum est alterius determinatio.

Quintum vero, quem Durandus adjecit, 4. distin. 17. quæst. 10. & Palud. eadem distinctione, quem Adrianus quoque refert, q. 3. de confessione, scilicet quando aliquis ex errore conscientie se teneri putat ad statim confitendum, nos existimamus supervacaneum. Non enim obligat præceptum de confessione in tali eventu, sed ipse habens erroneam conscientiam sese ligat, quamdiu non deponit talem errorem. Quem admodum ergo in cæteris præceptis affirmativis, cum quarimus, quo tempore obligent, vanum forsitan esset, duo tempora præscribere, alterum ex necessitate, alterum ex errore conscientie: ita quoque, cum eventa & casus enumeramus, quibus præceptum de con-

Quando
teneam.
jure Divi-
no ad con-
fit.

ses-

feffione ligat, is, qui recensetur ex errore conscientie, supervacuum videtur esse: imo revera falsus, si naturam & obligationem hujus præcepti, de quo differimus, consideremus. Quatuor igitur illi nobis explicandi sunt, idque quam maxima brevitate.

Notand. Circa primum casum diligenter advertendum est, non idem esse hoc facere loco periculum mortis, & articulum mortis. Est namque periculum mortis in his duntaxat, unde mors frequenter solet accidere. Etenim in hastarum ludo, in agitatione taurorum, in navigatione placidi maris, quamvis interim mors sequatur, non est tamen periculum mortis: sed in bello, in mari vehementer turbato, in partu feminae, de cujus morte probabiliter propter causas naturales timeretur, periculum mortis agnoscimus. Quod certe viri prudentis arbitrio magis, quam disputatione Theologica definiendum est, ut quis morbus periculosus sit & lethalis, prudentis medici finiat arbitrium. At articulus mortis, si nominis vim & proprium usum spectes, non idem est. Cum enim conceduntur per diplomata casus reservati in mortis articulo, non intelliguntur concedi in quocunque periculo, sed cum regulariter certa mors est, aut a morbo, vel vulnere, aut ab exteriori vi, ut cum quis mortis pœna damnatur.

Idem intelligo, cum Doctores asserunt, in mortis articulo quemlibet sacerdotem posse absolvere ab omnibus peccatis etiam quemcunque peccatorem. Non enim quemcunque aut navigaturum, aut congressurum cum inimicis quilibet sacerdos potest absolvere, etiam ubi periculum est. Quod si hæc sententia scrupulosa esse videatur, parati sumus eam retractare, cum adversarius (si quis erit) idoneas causas contrarie opinionis reddiderit.

Sentent. Cajetan. circa 2. cas. In secundo vero casu Cajetanum habemus repugnantem, 3. p. q. 80. art. 4. & in summa, in verb. Communio, 1. Corinth. 11. in illa verba: Probet autem seipsum homo, &c. Imo cum hujus erroris esset ab Academia Parisiensis notatus, respondit, non ex suo capite id asserere, sed ex Pauli testimonio atque sententia. Nec hujus opinionis primus auctor Cajetanus fuit, sed eam prius Richardus tenuit, in 4. dist. 17. art. 3. q. 6. Petrus quoque Palud. ead. dist. q. 2. sentire videtur, non es-

se mortale peccatum sine confessione ad Eucharistiam accedere, si homo alias contritus est. Idem etiam sequitur Adrianus, quæst. 3. de Confessione, & Abbas in cap. De homine, de celebr. Miss. Suadetur autem hæc opinio primum ex eo Apostoli testimonio prioris ad Corinth. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat. In quæ verba Div. Chrysostom. homil. 18. Non jubet, inquit, ut alter alteri probetur, sed ipse sibi, non publicum faciens judicium, & sine teste argumentum. Eadem fere Theophylactus in eundem locum: Neminem, inquit, tibi ipsi judicem proposuerim: ipse te proba, & sic de pane illo ede, &c.

Præterea, si divinum præceptum esset, id ex sacris literis colligeretur: non enim nobis licet divina præcepta pro nostro arbitratu fingere. Cum ergo nusquam hujusmodi lex reperiatur, certe qua facilitate invehitur, eadem quoque rejicitur.

Præterea, sunt eventa quædam, in quibus licet sine prævia confessione Eucharistiam sumere: Primum in villulis, ubi non est copia confessoris. Deinde, ubi homo se infamaret, si non perficeret rem divinam: ut si sacerdos post sacrificium inceptum recordaretur aliqujus mortalis peccati, &c. esset enim infamia tum vocare Confessorem. Tercio etiam, propter reverentiam sacramenti, ut si post consecrationem solus esset cum alio sacerdote, & post consecrationem calicis aliquod mortale veniret in mentem: ne sacrificium rumpatur, poterit sacerdos sine confessione Eucharistiam sumere, ut communis Theologorum opinio credit: Hæc autem non licerent, si jure divino confiteri ante Eucharistiam teneremur.

Præterea, præcepta affirmativa obligant in casu necessitatis, juxta commune Theologorum proverbium. At quando sanus sumit Eucharistiæ sacramentum, videlicet ex consilio, & devotione, non est casus necessitatis: ergo in tali eventu præceptum de confessione non obligat.

Ad hæc, si homo tenetur ante Eucharistiam confiteri, id ob eam rationem maxime, quod purus & gratus Deo debet ad hoc sacramentum accedere. At exinde pari argumento ratiocinemur, administraturum aliquod sacramentum debere prius confiteri, si quod

quod peccatum mortale commiserit. Nam sacramentorum administratores mundos, Deoque acceptos esse oportet, nisi velint esse sacrilegi.

Præterea, ad alia sacramenta suscipienda, ut Confirmationem, Ordinem, Matrimonium, nullo divino præcepto prius confiteri tenemur: ergo nec ad sumendum Eucharistiæ sacramentum, par enim causa aut in omnibus, aut in nullis sacramentis obligabit.

Denique in capit. Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis, Innocentius jubet, ut omnis Christianus semel quidem in anno confiteatur omnia peccata sua, Eucharistiam autemumat in paschate. Quod si hæc duo sacramenta connexa essent, essetque necessarium ante Eucharistiam confessionem facere, non dixisset Concilium, semel in anno confiteatur; sed, ante pascha confiteatur, ut id temporis percipiat Eucharistiæ sacramentum. Hæc dicuntur ab his, qui nobiscum in hoc secundo casu pugnare volunt. Quem tamen plerique Theologi omni vi & ratione astruere conati sunt: idque adeo effecerunt, ut nostra hac tempestate Cajetani placitum unanimi consensu doctorum & piorum fuerit explosum. Ac revera non existimo, huiusmodi Cajetani sententiam inter opiniones probabiles esse rependendam, sed qua tamen nota inuri a Theologis jure possit, alii doctiores judicabunt. Nam Cajetano tantum schola debet, homini alioqui de repub. Christiana maxime merito, ut quoad fieri per pietatem licet, parcere ei jure optimo, summisque rationibus debeamus.

Refell.
commu.
Cajeta.
doctr.

Communis
sentent.

Nostri igitur eademque communis Theologorum sententia primum ostenditur ex eo, quod D. Augustinus principium sumit 4. libro de baptismo contra Donatistas, cap. 24. in hæc verba: Si quisquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica auctoritate traditum rectissime creditur. Ex hoc itaque principio fit argumentum. Nam viri pii ab ineunte Ecclesia confessionem Eucharistiæ præmittendam censuerunt: nec id ab aliquo aut concilio, aut pontifice præceptum est. Apostolica igitur auctoritate traditum retinemus, ut & alia nonnulla, quæ non nisi verbo tenus Apostoli a Christo receperunt, nobisque

tanquam vivæ vocis oracula tradidere servanda. Quod vero consuetudinem hanc confitendi ante Eucharistiam, quam modo Ecclesia servat, a Patribus acceperit, atque adeo Apostolis, quæ sequuntur testimonia manifestant.

Eusebius in primis, 6. hist. Eccles. cap. 25. De Philippo, inquit, imperatore traditum nobis est, quod cum in die Paschæ communicare mysteriis voluisset, ab Episcopo loci non prius est permissus, nisi confiteretur peccata sua, & inter pœnitentes staret, nec ullo modo copiam sibi mysteriorum futuram, nisi prius per pœnitentiam culpas diluisset. Ferunt igitur, libenter eum, quod a sacerdote imperatum fuerat, suscepisse, divinum sibi inesse metum, &c. Nec huic loco potest occurrere, ex eo, quod Eusebius de publica confessione sermonem facit. Nam quæ ratio est de Confessione publica in ordine ad peccata publica, eadem prorsus est de confessione secreta in ordine ad peccata secreta. Quod enim vel publice, vel occulte confessio fit, qualitas sacramenti est, non substantia. Et sicut ante diximus, Christus quidem confessionis legem tulit, eam vero vel secretam, vel publicam fieri, rationi, ac prudentiæ naturali dereliquit.

Sozomenus deinde, lib. 9. historiæ tripartitæ, cap. 35. hanc consuetudinem ab antiquissimis temporibus Romanos Pontifices conservasse, testis est. Idemque testatur, Nestarium Episcopum, quibusdam suadentibus, ut singulos ad communicandum iudicio conscientie suæ relinqueret, illam antiquitatis consuetudinem sustulisse.

Auctor item libri de Eccles. dogm. c. 53. Quem mortalia, inquit, crimina post baptismum commissa premunt, hortor, prius sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium, & condemnationem sui Eucharistiam percipere.

Circumfertur præterea inter D. Augustini opera libellus quidam ad Comitem de salutaribus documentis, quem quidem librum Erasmus, licet D. Augustini neget esse, non negat tamen esse hominis pii. In huius itaque capite 33. hæc verba sunt: Quando corpus Christi accipere debemus, antea ad confessionem debemus decurrere, si peccata obnoxia in nobis senserimus, ne cum Juda proditore diabolum intra nos celantes, pereamus.

D. Augustinus insuper in epist. 110. ad Januarium non reprobatur, quod ex ore disputantis dicitur: Si tanta est plaga peccati, auctoritate Antistitis debet quisque ab altari removeri, ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari: hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio suo cum libet, vel auferat se communioni, vel reddat.

Cyprianus vero multis locis hujus rei testis est. Nam in Epist. 54. tertii libri, quæ scribitur Presbyteris, & Diaconis: Cum in minoribus, inquit, peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi, & cleri, jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur: & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita, nondum manu eis ab Episcopo, aut clero imposita, Eucharistia illis datur: cum scriptum sit: Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Sed nunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem novērunt: erunt autem rei, qui præsumunt, & hæc fratribus non suggerunt, ut faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo, & præscripta observatione. Hactenus Cyprianus. Et paulo post de his, qui hanc traditionem non servant, Contempta, ait, Domini lege, & observatione, quam iidem Martyres, & Confessores tenendam mandant, ante reditum nostrum communicant cum lapsis, & Eucharistiam tradunt.

Eadem fere refert epist. 18. ejusdem libri. In sermone autem quinto de lapsis, contra Evangelii vigorem, inquit, contra Domini, ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Et inferius: Ante expiata delicta, ante exomologesim factam criminis, ante purgatam conscientiam manu sacerdotis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant. Et infra, de peccatis, & confessione secreta (ne quis existimet solum de publicis esse sermonem) ita dissert: Qui quamvis nullo sacrificii, aut

libelli facinore constrikti, quoniam nomen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentur, exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non irridetur: & multa alia, quæ gratia brevitas omittimus.

Præterea Leo Papa in epist. 69. ad Theodorum Episcopum Forojuliensem, referturque de pœnitentia, dist. 1. cap. Multiplex: Mediator, inquit, Dei & hominum hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. Hugo etiam de sancto Victore in lib. de Ecclesiast. potestate ligandi, atque solvendi (quem refert Gabriel, lect. 7. super canon.) Audacter, inquit, dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem Corporis Christi quis accesserit, pro certo sibi iudicium manducat, & bibit, etiam si vehementer doleat, & ingemiscat.

Præterea, præceptum de jejuniis Quadragesimali (juxta Cajetani sententiam) non est scriptum: & tamen non licet in dubium vertere, an jejunii Ecclesiastici violatio peccatum mortale sit, eo quod Christiani etiam sine scripta lege ita jejunant, ut reos gravis, mortalisque peccati se existiment, si jejunium solvant. At viri sancti, accitantes Deum, cum homo habet in promptu idoneum sacerdotem, ejusmodi condemnant, si accedat ad Eucharistiam sine prævia confessione.

Nec quisquam inter fideles, vir bonus, & sapiens ausus est unquam post mortale peccatum ad Eucharistiam sine prævia confessione venire. In mente igitur cujusque fidelis scriptum est, & in animo quasi insculptum de confessione ante Eucharistiam facienda præceptum.

Præterea suadet id ex eo, quod habetur Matth. 5. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. Inde itaque sic argumtor: Christiani non habemus nisi unicum munus, quod offeramus ad altare: ergo

ergo prius debemus fratri reconciliari si quem offendimus, quam hoc munus de altari, aut manu sacerdotis accipiamus. Multo igitur magis, qui Ecclesiam offendit per peccatum mortale, Ecclesiae debet reconciliari per confessionem, quam reconciliationis sacramentum ob id antiqui appellavere.

Præterea, ad ministros Ecclesiae pertinet, ad hoc convivium dignos admittere, indignosque repellere, juxta parabolam Matth. cap. 22. de eo, qui inventus est in convivio non habens vestem nuptialem. At dignos admittere, indignos repellere, nisi per confessionem, non queunt. Et profecto, si constaret Ecclesiae, quenquam peccasse mortaliter, non exciperet ad hanc amicorum mensam Dei inimicum, nisi prius per sacramentum confessionis Deo sibi conciliaretur.

Resp. arg.
pro Cajet.
sentent.

Ad primum igitur argumentum respondetur, testimonium Apostoli nec confessionem præscribere, nec excludere. Tantum enim jubet, ut homo expendat vitam suam, examinetque conscientiam, ut si justum se invenerit, securus accedat, sin vero injustum, videat quid facto opus sit, ut digne Corpus Dominicum accipiat. Verbi causa, si inimicitias habuit, probet seipsum, non ut sua probatione contentus, suoque interiori dolore sacramentum Eucharistiae sumat; sed ut examinatus, atque probatus inimici gratiam quærat, cui injuriam fecit, & veniam petens inimicitiam priorem aboleat, non interius modo, sed etiam exterius, in hunc modum, si publice fuerit homo aut concubiniarius, aut usurarius, sumpturus Eucharistiae sacramentum probet seipsum: non in eum sensum, ut post contritionem secretam de pane illo edat, & de calice bibat; sed ut juxta criminis qualitatem, post examen, & probationem, publicas peccati occasiones abjiciat, pecunias, quas injuste rapuerat, reddat, scandalo populi satisfaciatur, &c. In hunc etiam modum post quodcunque peccatum probet seipsum homo. Et si veniale fuisse repererit, nihil opus est, ut de confessione sollicitetur: sed si dolorem interiorem habeat, de pane illo edat, & de calice bibat. Sin vero mortale fuerit, quod commisit, ad Sancta Sanctorum non nisi per januam reconciliationis introeat. Pro nobis itaque facit testimonium Pauli, non con-

tra nos, si recte intelligatur. Nam, ut Chrysostomus adnotavit, hæc sui temporis intelligentia fuit; in quo Nestorius Episcopus peccatores suo judicio reliquerat, & confessionem sacramentalem abjecerat, ut retro nobis ostensum est. Theophylactus autem nihil aliud fuit, quam brevior, simiaque D. Chrysostomi.

Ad secundum, jam ex dictis facile patet. Non enim omnia præcepta sive Christi, sive Ecclesiae habentur scripta, sed quædam ex traditione, moreque servantur. Certe consuetudinem hanc graviter in Ecclesia, diuque servatam vinculo peccati mortalis astringere qui negaverit, pari confidentia negare poterit, consuetudinem jejunandi certis diebus olim ab Ecclesia servatam peccati mortalis obligationem inducere. Quamobrem præceptum esse peccatori, ut ante Eucharistiam confiteatur, inficiari non possumus. An vero jus hoc ab Ecclesia, an a Christo Domino extiterit, id verti in questionem potest. Nos Divinum præceptum esse arbitramur, quod per manus a Christo ad Apostolos, ab Apostolis ad nos venit.

Ad tertium non est difficile respondere, si quæ superius diximus, teneamus. Simili enim argumento probaretur, confessionis integritatem non esse jure Divino præscriptam: quoniam licet vel propter incommodum, vel propter scandalum evitandum, peccatum aliquod mortale in confessione retinere. Leges itaque Christi Servatoris nostri suaviter disponunt omnia, salva semper & naturæ æquitate, & prudentiæ ratione. Nam & arbitrio boni, prudentisque viri discernendum est, quanta locorum intercapedo necessaria sit, ut confessor absens esse credatur, censeaturque penitens non habere copiam confessoris. Porro si confessor intra civitatem sit, quamlibet longo intervallo distet, debet penitens ad ipsum accedere. Si tamen penitens sit in oppidulo, quod a civitate tribus miliaribus distet, tunc ego non censerem, hujusmodi penitentem copiam confessoris habere.

Ad quartum respondetur, præcepta dupliciter obligare, per se, & per accidens: ut penitentia per se quidem obligat in periculo mortis; per accidens autem, cum quis vult sacramentum aliquod vel suscipere, vel administra-

scire. Quod igitur de pœnitentiæ lege, idem de confessionis præcepto dicere, consentaneum est, ut per se in articulo necessitatis confiteri teneamur; per accidens autem, ut digne suscipiamus Eucharistiæ Sacramentum: cui digne suscipiendo peculiarem dispositionem, & pœnitentiam lex Divina præscripsit.

Ad quintum, non propter animi puritatem solum, & Dei gratiam necessariam, sed propter Christi peculiare præceptum confiteri ante Eucharistiam debemus. Administraturi autem sacramenta, nulla aut Christi, aut Ecclesiæ lege confiteri tenentur, sed solum animi munditiem habere, quæ sola interiori pœnitentia comparatur.

Ad sextum, non esset penitus absurdum, si diceremus, ad reliqua etiam sacramenta sumenda confessionem præviam esse peccatori necessariam: ut sicut baptismus janua omnium sacramentorum est; sic secunda post naufragium tabula recidenti post baptismum in mortale peccatum, sit aliorum quoque janua sacramentorum. Id autem Leo Papa in Epistola jam citata docere videtur, inquit: ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. Non ait, ad communionem Eucharistiæ Sacramenti, sed ad communionem sacramentorum.

Præterea, de consecrat. dist. 3. cap. Ut jejuni, Concilium Aurelianense jubet, ut qui ad Confirmationem veniunt, moneantur Confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus sancti valeant accipere.

Præterea, si Ecclesiæ constaret quemquam fuisse publicum peccatorem, non ei administraret Ordinis, sive confirmationis, aut matrimonii sacramentum, nisi prius sacerdotis auctoritate Christo Domino, atque ipsi eidem Ecclesiæ fuisset reconciliatus. Indignum enim est, ut qui Ecclesiam offendit, munus Ecclesiæ & ministerium sine prævia conciliatione recipiat. Unde Divus Thomas in 4. distin. 24. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium, Aliquæ, inquit, medicinx sunt, quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur; & aliæ sunt, quæ debilibus dari possunt: ita etiam in spiritualibus quædam Sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati, & talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut Baptismus, & pœnitentia: illa vero,

quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum: & talia (ait) non sunt peccatoribus exhibenda. Quo loco certum est, peccatores a D. Thoma vocari, qui mortaliter ante peccaverunt, etiamsi dolorem habeant de peccato, animumque in futurum recte ac juste vivendi. Nam si peccatores appellaret, quibus interior pœnitentia non est, profecto nulla sacramenta essent peccatoribus ministranda. Videtur ergo Div. Thomas sentire, Ecclesiam his, qui ante peccaverunt, si habeant tamen anteriorem de peccato dolorem, sacramenta Baptismi & pœnitentiæ administrare debere: at reliqua sacramenta non nisi per sacramentum aliquod eorum justificatis, quæ directe ad justificationem ordinantur: ut Baptismus, & pœnitentia. Atque id etiam definisse videtur Innocentius primus in Epistola ad Ruffum & Eusebium capit. 4. his verbis: At dicitur legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium: ergo si ita est, applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei. Quia in ordinatione omnia vitia putantur auferri, nullus sit pœnitentiæ locus, quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consuevit.

Sed quoniam huiusmodi argumenta retundi possunt, & præceptum ejusmodi non rationatione, sed traditione majorum constare debet, dicamus sane, non esse eandem causam, quoniam alterum nobis traditum est, alterum non item.

Ad ultimum Divus Thomas in 4. distin. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 4. ob eam rationem tenere videtur, quod obligatio, qua Ecclesia obligat ad Confessionem semel in anno faciendam, sumitur ex eo, quod liget semel in anno ad Eucharistiæ sumptionem. Ait enim: Ad Eucharistiam nullus post peccatum mortale, nisi confessus debet accedere, copia sacerdotis oblata: & inde venit obligatio, qua Ecclesia omnes obligat ad semel in anno confitendum, quia instituit, ut semel in anno, scilicet in Pascha, omnes sacram communionem accipiant: & ideo ante tempus illud confiteri tenentur. Hactenus ille, & juxta hanc sententiam connexa sunt etiam in Ecclesiæ præcepto hæc duo sacramenta.

Id autem etiam suadet ex Concilio.

lio Agathensi, quod refertur dist. 50. in cap. Et ex pœnitentia Romano: ubi dicitur, quod hebdomada priore ante initium Quadragesimæ, tum primum confitentibus peccata sacerdotes pœnitentiam dent. Citat quoque Beatus Rhenanus in fine annotationum super Tertullianum, decretum alterius synodi, quo præscribitur, ut feria 4. ante Quadragesimam peccatores confiteantur. Ac revera publice pœnitentes in die Cinerum ex more antiquo peccata sua confitebantur. Imo adeo nunc etiam qui in Quadragesima non confitentur, existimant se illius præcepti prævaricatores. Prælati quoque excommunicant illos, qui in Quadragesima non fuerint confessi. Præceptum igitur de Confessione jure etiam Ecclesiastico Eucharistiæ præcepto adjunctum est. Nam & Sixtus IV. in quadam Extravag. de tregua & pace, cujus initium, Vices illius, jubet, ut Mendicantes desistant prædicare, parochianos non obligatos, saltem in Paschate, proprio confiteri sacerdoti.

Verum enim vero, cum in illo cap. Omnis utriusque sexus, Innocentius dedita opera limitasse videatur præceptum communionis ad Paschale tempus, non item præceptum confessionis: dixit enim: Confiteatur semel in anno, suscipiens ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum: non video ego, cur ex eo præcepto fideles astringamus ad confitendum in Quadragesima.

Præterea, si quis peccaverit mortaliter diu ante Quadragesimam, & statim confiteatur peccatum suum proprio Sacerdoti, quæro, an ille impleat præceptum illius capituli, nec ne: si implet, vincimus: si non implet: ergo etiam si non peccasset mortaliter usque ad Pascha post priorem confessionem, teneretur iterum eadem peccata confiteri, a quibus semel absolutus est.

Præterea, si homo habeat legitimum impedimentum ad communionem accipiendam, ut frequentem vomitum, vel quia detinetur in carcere, vel quia non habet ætatem idoneam ad Eucharistiam percipiendam, rogo, an præcepto de semel in anno confitendo satisfaciat, cum ante Quadragesimam confitetur: quod negare quoniam impudentia est, teneamus, præceptum communionis ad certum anni tempus constringere, præceptam vero confessionis non item.

Verum est itaque, ante Eucharistiam

oportere confiteri, quotiescunque illam homo percipiat, sed non ex illo præcepto Concilii Lateran. sed ex Divina lege, ut prius nobis ostensum est. Nec intentio præcipientis obligat, sed forma præcepti. Unde quamvis summus Pontifex præciperet Confessionem, eo fine, ut Eucharistiæ præmitteretur, non tamen suo ad id præcepto obligavit. Jam enim erat jus Divinum, quo hujusmodi confessio semper erat præmittenda, sive in Paschate, seu quocunque alio tempore Eucharistia sumeretur.

Circa tertium casum dubium oritur. Eadem enim ratione homo sanus in principio diei, si timeret febrim superventuram, teneretur Divinum totius diei officium prævenire. Imo etiam teneretur prævenire jejunium præceptum ab Ecclesia, si probabiliter crederet, se præscripto die non habiturum jejunandi facultatem. Item, si in Paschate crederem, me habiturum legitimum impedimentum Eucharistiam suscipiendi, deberem quoque prius sumere, cum adesset opportunitas.

Ad hoc respondetur, non esse simile. Nam quædam præcepta sunt homini ad certum & determinatum tempus implenda, ut de jejunio Quadragesimæ, aut vigiliæ alicujus festi: & ejusmodi non est necesse prævenire, etiam si existimemus impedimentum legitimum nos habituros tempore, quo essent implenda. Alia vero præcepta sunt sine determinatione temporis, quæ videlicet nos obligant, ut aliquando impleantur, saltem semel in vita, ut sunt media ad salutem necessaria, atque præcepta quæ de hujusmodi feruntur, antevertere necessum est, ut de Baptismo. Imo qui nunquam in vita Eucharistiam suscepit, credens futurum periculum mortis, nec habiturum se Eucharistiæ copiam, prævenire debet, cum habet copiam. Nam tenetur saltem semel in vita illud præceptum implere. Hinc navigaturus periculoso tempore, si non habet in navi Confessorum, tenetur periculum prævenire.

Hinc Christianus, qui tenetur semel in anno confiteri ex Ecclesiastica lege, si credat se non habiturum copiam Confessoris in duobus postremis mensibus anni, obligatur ad Confessionem faciendam intra decem menses priores illius anni: verbi gratia, si habeat quis prolixam viam transire, etiam si alias nul-

Dubium
circa 3.
casum.

Ref. ad
propos.
dub.

Respon.
object.

nullum navigationis periculum esset. Sed quid illi primo argumento responderemus? nam reliqua facilia sunt. Nempe, distinguendum est impedimentum legitimum postea futurum. Nam si voluntarium est, teneor profecto Divinum officium ante solvere, cum reliqui temporis impedimentum quamlibet legitimum & necessarium ego libere præstem. Quod si impedimentum a natura aut violentia extiterit, uti ab ingruente morbo; tunc ego non astringerem, nisi ad id officii persolvendum, quod pro tempore præsentis atque præteriti debetur. Facultas autem, quæ datur ab Ecclesia, aut antevertendi, aut postponendi Divinum officium intra diem tamen naturalem, privilegium favoris est, non vinculum necessitatis: h. e. prævenire possumus, non tenemur.

Dubium
Duran. circa 4. cas.

In quarto casu Durandus, in 4. d. 17. q. 14. in dubium vocat, an statutum illud Ecclesiæ de Confessione semel in anno facienda sit præceptum, an potius exhortatio ad Confessionem. Suadet autem non esse præceptum, quod nullum sit ibi verbum, unde vis præcepti colligi possit: habet enim textus in hunc modum: Omnis utriusque sexus, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti, & injunctam sibi Pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum. Quod si dicas, verbum, Confiteatur, vim habere præcepti, idque colligas ex pœna subjuncta, Alioqui & vivens ab Ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens Christiana careat sepultura: contra Durandus argumentatur, quia illa clausula & pœna non refertur ad transgressionem legis de confessione, sed ad transgressionem præcepti de Eucharistia. Non enim Ecclesia legem fert, cujus transgressionem pœna legis punire non potest: frustra siquidem lex ejusmodi pœnalis a legislatore ferretur. At Ecclesia non potest punire violatorem legis de Confessione, quia non potest Ecclesiæ constare, quisnam sit illius legis transgressor: primo propter peccata occulta: secundo, quia non potest cognoscere, an omnia mortalia confiteatur: quod tamen lex præcipit: Tertio, quia solus soli Sacerdoti confiteri debet, juxta illam legem, & Sacerdos tenetur servare secretum, etiamsi nullum pec-

catum peccator confiteatur. Quamobrem incassum pœna illa transgressori legis de confitendo præfiniretur.

At vero communis omnium & Theologorum, & Jurisperitorum sententia certis argumentis astruit, legem illam Confessionis ad mortale peccatum obligare: non enim fideles existimant, cum in Quadragesima confitentur, ex consilio se confiteri, & non ex præcepto. Quod si quis negligeret toto anno confiteri, male dubio procul apud fideles audiret, & mortaliter peccare crederetur. Et confirmatur, quia Prælati in eos, qui non fuerint eo anno confessi, excommunicationis sententia animadvertere solent: supponunt igitur peccasse mortaliter.

Præterea, ut ante docebamus, Divinum de confessione præceptum per humanam legem ad certum tempus limitatur. Nam citra hujusmodi limitationem Divinum illud præceptum commode servari non posset. Non est ergo exhortatio & consilium, sed præceptum: quippe si consilium esset, vix unus, aut alter in Quadragesima confiteretur, nec implendo consilio tanta sollicitudine, timore, ac diligentia plebs universa concurreret.

Ita licet Ecclesia non possit Confessionem interiorum peccatorum præcipere, nec pro transgressionem pœnam inferre, præceptum a Deo tamen potest ad certum tempus limitare, transgressoresque legis limitatæ excommunicatione plectere. Illa vero pœna decretalis hujus, de qua differuimus, locum habet, cum transgressio præcepti manifesta est, verbi gratia, si non habet schedulam Confessoris.

Illud tamen vere verti in questionem potest, an ante quartum decimum annum pueri confiteri ex hac lege Concilii teneantur. Dicit enim Concilium, Cum ad annos discretionis pervenerit, &c. Sed anni discretionis dicuntur, cum homo tertium decimum, vel quartum decimum attigerit: igitur usque ad id ætatis non tenentur homines confiteri. Quod autem anni discretionis in eum modum sint intelligendi, probatur, quia non obligamus parvulos ad sumendam Eucharistiam ante illam ætatem. At simul utrumque præscribitur, & quod omnis homo, cum ad annos discretionis pervenerit, confiteatur, & quod suscipiat Eucharistiæ Sacramentum.

Contraria
Duran. sen.
& commu.

Resp. ad
rationem.
Duran.

Utrum
pueri ante
14. annum
confiteri
teneantur.

Huic quæstioni respondetur, usum rationis non simul circa omnia parvulis contingere. Nam sunt pueri, qui peccata gravia discernere a levibus possunt, distinguere inter cibum sacrum a profano non possunt. Puer ergo, ubi primum habet usum rationis ad peccandum mortaliter, hujus legis obligatione constringitur, teneturque jam semel in anno confiteri: sed Eucharistiam percipere non tenetur, nisi talem ac tantum usum habeat rationis, quo congruenter sacrum Christi Corpus sumere, & Divinitatem possit revereri latentem: proptereaque dixit Innocentius, Reverenter suscipiens, &c.

Utr. Eccl.
possit in
præc. de
confess.
dispens.

Pro par. At illud controversiam habere merito
affir. argu. potest: Nam reddere vota, juramenta
servare, juris est & Divini & Naturalis: habet autem Ecclesia facultatem
& dispensandi in votis, & relaxandi
juramenta: ergo, licet confessio jure
Divino præscripta sit, Ecclesia tamen
poterit dispensare.

Resol.
Quæst.
Respon.
object.

Et confirmatur ex eo, quod Matthæi 16. D. Petro dicitur: Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cœlis, &c. ergo si quem Petrus absol-
verit ab obligatione confessionis, ille
erit coram Deo revera solutus.

Huic ego quæstioni, quoniam alio loco opportunius differetur, solum dabo, quod ad præsentem locum satis est, negando primi argumenti consequentiam. Nec enim est similis ratio de præcepto confessionis & Baptismi, ac de præcepto reddendi vota, & servandi juramenta: quia baptizari, aut confiteri, salutis impedimentum afferre nemini potest, cum in his Sacramentis tota hominis salus consistat, sunt quippe ad salutem necessaria. Quapropter non expediebat, ut relinqueretur Ecclesiæ facultas in hujusmodi præceptis dispensandi. At vota & juramenta præstare, nonnunquam vergit in salutis dispendium, eo quod homines sunt ad jurandum atque vovendum faciles, non habita ratione futuræ incommoditatis. Quamobrem necessarium erat, ut Ecclesia Christi potestatem haberet in voto & juramento dispensandi, quæ sci-

licet vincula subinde majoribus bonis poterant esse impedimento.

Et per hoc ad testimonium ex Matthæo respondetur. Nam quia potestas ibi promissa, potestas clavium est ad aperiendum regnum dignis, claudendum vero indignis; & per Sacramenta Baptismi & Confessionis regnum cœlorum suscipientibus aperitur, non est Petro collata potestas, ut dispensaret in his Sacramentis, ne suam videlicet destrueret potestatem, ea Sacramenta tollendo, quibus administrandis regnum cœlorum habebat fidelibus aperire: sed enim vota & juramenta servare, poterat esse fidelibus regni cœlorum impedimentum. Quocirca sicut potestas clavium limitatur ex ordine ad finem, scilicet apertionem regni cœlestis (quapropter non potest Ecclesia Sacramenta tollere) ita etiam ex eodem fine amplificatur ad omnia ea tollenda, quæ apertionem regni cœlorum impediunt, qualia interim sunt vota & juramenta. Et certe illius testimonii intelligentiam Ecclesiæ usu magis, quam ratiocinatione colligere possumus. Quotus enim quisque per rationem humanam consequetur, qualis quantaque potestas per illa generalia verba, Quæcumque ligaveris, quæcumque solveris, fuerit Petro promissa? Accepit quidem potestatem ad ædificationem, & non ad destructionem, ut 2. ad Corinth. 10. Apostolus tradit: unde in his, quæ sunt de necessitate, dispensavit nunquam, nempe non poterat, quod in destructionem esset: In votis autem & juramenti dispensavit, ac poterat quidem, quod erat in ædificationem.

Unde D. Thomas, dist. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 5. in necessitate hujus Sacramenti fundavit, quod in eo dispensari non possit. Quamvis in solutione ad primum expresse doceat, Summum Pontificem in jure Divino positivo dispensare non posse. Ita discipuli Divi Thomæ, ut hanc sententiam tueantur, ajunt, Prælatos Ecclesiæ, cum dispensant in voto, non dispensare in præcepto juris Naturalis, vel Divini, sed in eo, quod humani juris est. Nam vinculum voti mei, lex mea privata est: ita humanum est, non Divinum. Habent autem D. Thomam a se, 2. 2. q. 88. art. 10. ad secundum.

Sed in hac tamen philosophandi ratione duæ difficultates existunt: Prima: quod ea, quæ sunt de jure positivo, potest

est Summus Pontifex, etiam sine causa, tollere & abrogare: ut quamvis male faciat, factum tamen validum sit. At in voto absque rationabili causa dispensare nequit, si dispenset, irritum est, quod facit. Servare igitur votum, non humani solum juris est, sed Divini.

Altera autem difficultas est, quod si vinculum voti & juramenti humanæ facultatis esset, ante Divinam legem novam & veterem, per humanam potestatem dissolvi posset: quod si non poterat, certe plusquam humanum erat hoc vinculum. Naturale siquidem est, ut omnis obligatio per quasunque causas nascitur, per easdem dissolvatur. Si igitur votorum & juramentorum obligatio per juris humani arbitrium solum extiterit, per idem etiam arbitrium dissolveretur. Quo fieret, ut qui aut voti, aut juramenti vinculum induxisset, idem haberet ejusdem solvendi facultatem. Quemadmodum Princeps, qui legem dicit publicam, eam solvere potest, & abrogare. Faciamus itaque hic tractatui de Confessionis præcepto finem, cujus prolixitatem postrema de Satisfactione disputatio compensabit: Erit enim quam brevissima.

De satisf.
Utrum de
ea præcep.
divin. sit.
Opinio
Scoti.

De tertia igitur pœnitentiæ parte, hoc est, de Satisfactione, inter fideles etiam ambigitur, an Divinum præceptum sit. Nam Scotus, dist. 18. & 19. circa finem asserit, nullum pœnitentem obligari ad acceptandam Pœnitentiam quam Sacerdos injungit.

Asserit rursus, quod si Satisfactionem injunctam acceptat, tenetur implere sub pena peccati mortalis. Idem sequitur Gabriel, d. 16. 4. q. 2. Quoniam ad satisfactionem pro pœna duo remedia sunt: alterum in hac vita, alterum in purgatorio. Potest ergo penitens suo favori cedere, quo ex misericordia Dei satisfactio præsens acceptatur pro futura pœna: atque proinde eligere poterit satisfactionem futuri sæculi.

Refellitur.

At hæc opinio nulla ratione nititur. Si enim Sacerdos obligare ad mortale non potest, mea acceptatio non inducit peccati mortalis obligationem: quippe non aliter pœnitens implere vult Pœnitentiam injunctam, quam Sacerdos obligare potest. Non itaque cohærent ambæ illæ assertiones. Quamobrem acutius multo Cajetanus in q. 2. de Satisf. ad 2. argum. rerum consequentiam & connexionem intuitus, existimavit, quod penitens nec acceptare tenetur

pœnitentiam injunctam sub pena peccati mortalis, nec acceptam implere.

At vero D. Thomas longe diversam opinionem secutus est in 4. dist. 18. q. 1. art. 3. q. 3. dist. 20. art. 2. q. 2. ad 2. sed & dist. 16. in expositione textus aperte dicit, Joannem quidem fuisse denunciatores præcepti de Satisfactione, Christum autem institutorem Sacramenti, & partium ejus. Et 3. p. q. 84. art. 8. dicit, quod pœnitentia exterior, qua juxta arbitrium Sacerdotis peccator satisfacit, oportet, duret usque ad determinatum tempus secundum mensuram peccati.

Durandus etiam D. Thomæ subscripsit, dist. 17. q. 3. ad 2. & Sylvest. in verbo Confessio 1. §. 26. Atque hanc nos sententiam tenere debemus, si rectam Theologiæ rationem sequi volumus.

Opin. D.
Thom. &
Auctor.

Primum, quia sacrilegium est, Sacramentum aliquod mancum, & imperfectum relinquere. At si satisfactio prætermittitur, tertia pœnitentiæ pars, mancum, & imperfectum conficitur sacramentum. Sacrilegium igitur fuerit, satisfactionem a sacerdote injunctam vel non accipere, vel non explere.

Deinde, in foro contentioso judex habet potestatem penam pro delictis imponendi, quam etiam reus subire tenetur: ergo & judex Ecclesiasticus in foro conscientie hanc habebit potestatem. Non enim potestas Apostolis in foro interiore a Christo Domino collata imbecillior est, quam in foro exteriori.

Præterea, potestas, quæ non habet vim coercendi, ridicula est, & in nullos futura usus, ut inter asserendum præceptum de confessione docuimus. Si ergo judices a Christo instituti non haberent vim, auctoritatemque ligandi ad penam rationabilem, & justam pro qualitate, & quantitate delicti, profecto eorum jurisdictio, & potestas de culpis judicandi merito rideretur.

Præterea, clavis potestas est non solum solvendi, sed & ligandi, ut patet ex definitione clavis, quam & Joannes XXII. in extravag. Quia quorundam, de verborum signific. & communis probat Theologorum consensus. Imo adeo Dominus Matth. 16. Nam cum dixisset, Tibi dabo claves regni cælorum, explicaturus, quid nomine clavium intelligeret, e vestigio subdit: Et quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis, & quodcumque ligaveris,

P p a erit

erit ligatum. Quod si æquam habent Sacerdotes absolvendi & ligandi potestatem, certe sicut absolvunt vice Dei, cum formam Sacramenti proferunt; ita ligant vice Dei, cum mulctam pro culpis indicunt. Pœnam autem Divina sententia in sacramento taxatam subire nolle, sine dubio grave peccatum est.

Et confirmatur: Nam si princeps constitueret aliquem delegatum ad iudicandum in Republ. de criminibus, nimirum intelligeremus, illius Reipub. cives sententiis iudicis instituti obligari ad parendum. Cum ergo Christus sic instituerit vicarios suos, ut Joannis 20. dicitur, non est dubitandum, quin eorum sententiæ, & in absolvendo, & in ligando, eandem habeant vim, ac si a Christo latæ fuissent. Quamobrem ejusmodi sententiis obtemperare fuerit omnino necessarium.

Præterea (quod retro docuimus) exterior satisfactio in præcepto est, cum sit ad salutem necessaria: ergo qui ad aliam vitam remittit satisfactionem, reus peccati mortalis efficitur.

Nec aliud intelligendum est (quod alias sæpe commemoravimus) in lege nova factum esse, nisi ut quam pœnitentiam tenebatur peccator in delicti compensationem Deo præstare, eam præstet sacerdoti Dei vices habenti: quo fieri, ut si in naturæ lege, vel scripta homines exteriorem satisfactionem exhibere pro peccatis tenebantur, teneantur etiam lege Evangelica eandem exhibere ad Sacerdotum arbitrium, quibus Deus hujusmodi iudicium delegavit.

Age vero, quem dolorem de peccatis, quem animum emendandi vitam ille habet, qui pœnitentiam justam & æquam injunctam a iudice Dei locum habente nec vult acceptare, nec implere? Qua rursus humilitate accedit iudicandus, qui iudicis sententiam justitia, æquitateque plenam negligere non veretur? Cumque etiam vel iudicis arbitri, quem tua voluntate delegeris, justæ sententiæ nolle parere iniquum sit, ac iudici quoque arbitrio in-

jurium; quidni sit iniquum pariter, & injurium, iudici non arbitro, sed divina auctoritate substituto nolle obedire, cum justam sententiam profert?

Præterea, etiam ut sacramentum hoc medicinale esset, non item iudiciale, vel etiam tunc absurdum esset, libere pronunciare, non obligari pœnitentem ad parendum Sacerdoti in remediis curationis: quod perinde esset, atque diceretur, non oportere ægrotum medico obtemperare salubriter præcipienti. At satisfactio Sacramentalis sicut est in compensationem injuriæ factæ Deo, ita etiam in medicinam spiritualis ægritudinis. Quocirca intolerabilis opinio est, quæ peccatorem ab obligatione satisfactionis sacramentalis absolvit.

Nos autem admirari satis non possumus, quid causæ fuerit hominibus doctis, ut non rem modo, verum etiam nomen satisfactionis excluderint. Satisfactio enim nomen justitiæ est, atque hoc loco sane justitiæ ejus, qua Deo pro culpis penas debitas solvimus. Quo si jure justa atque debita Christi, & vicariorum ejus iudicia non amplectimur, impuneque licet eorum sententias rejicere: profecto (ut diximus) satisfactionis & res, & nomen aboletur; aboleturque proinde omnis obligatio, quæ ad standum parendumque iudiciis humana ratione constituitur.

Illud vero, quod nobis obijciunt contrariæ opinionis assertores, indignum est, ut a nobis refellatur, & tempus postulat, ut finem jam dicendi faciamus: nam elatus studio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui, non inficior; sed erat tamen difficile, argumentum tantum, tamque præclarum inchoatum relinquere. Quod si pro dignitate vestra mihi tractatum non est, veniam, obsecro, detis viri humanissimi: fin autem aliqua ex parte dignitati vestræ fecimus satis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cujus gloriam, pœnitentiam, sive virtutem, seu Sacramentum, & ad salutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari necessariam esse, hactenus dictum sit.

F I N I S.

IN-

INDEX

RERUM MEMORABILIU,

Quæ in his Cani Operibus continentur.

In quo numerus paginas ; a primam columnam,
b vero secundam notat.

Absolutio sacramentalis sententia
quædam est in foro judiciali . 578.
a. actus sacramentalis absolvendi du-
plicem potestatem exigit . 580. b

Abraham
Non est mentitus pueris cum dixit :
Expectate hic, ego & puer cum ado-
raverimus, revertemur ad vos . 8. b.
fuisse mentitum quadam ratione, a-
liqui admittunt . ibid.

Actio & passio in uno eodemque ope-
re considerari possunt . 11. a

Actus
Qui peccatum est, si in rerum mora-
lium ordine consideretur, ad causas
naturaliter agentes inepte revocatur .
15. b. actus humani in justificatione
impii nihil aliud faciunt, quam dis-
ponere animam ut gratiam Dei re-
cipiat . 425. b. inter actus voluntatis
& intellectus proportio est, 476. b.
primus actus poenitentiae nunquam
est sine actu charitatis . 500. a. actus
charitatis prior natura est actu poe-
nitentiae, imo illa hujus radix est .
500. b. & 502. a. actus interrupti in
confessione quando exprimendi . 560. b
Adam primus jacet, ubi secundus se-
pultus est . 299. a

Affectio animi optima facit ut homo
doctrinam Dei ad salutem necessa-
riam discernat ab errore contrario .

25. a
Agnus Paschalis an fuerit legis veteris
Sacramentum . 462. b

Alexander Tertius
Cum jubet in testamentis duos vel tres
testes solum a iudicibus exigi, cap.
Non esses, de testam. quomodo in-

telligendus, 202. a. voluit iudices
etiam laicos in Ecclesie patrimonio
secundum statuta canonum de testa-
mentis judicare . ibid. b. non impe-
dit, quin principes seculares possint
plures quam duos vel tres testes in
civium suorum testamentis exigere .

203. a
Aloysius Lippomanus gravem historiam
edidit de vitis Sanctorum . 331. b
Altare dicitur, in quo offertur sacrifi-
cium, sicut mensa, in qua editur ci-
bus . 413. a

Ambrosius
Cum ait, Petrum amisisse fidem, no-
men fidei pro Confessione fidei ac-
cipit . 208. b. non audet asserere, Chri-
stum secundum humanitatem aut in
sapientia profecisse, aut quicquam i-
gnorasse . 443. b

Anima
Asserere, ejus immortalitatem ratione
naturali probari non posse, erroneum
est . 452. b. immortalem esse osten-
ditur . 453. a. & seq. animam Christi
ab instanti conceptionis Dei essen-
tiam vidisse, Theologi definiunt . 436.
b. animus hominis naturaliter est im-
mortalis . 453. a. animum hominis
non esse in potentia materiae, cete-
rorum autem viventium animas esse,
Moyse manifeste indicat . 452. b

Anni
Annorum numerus ab egressione filio-
rum Israel de Aegypto, ad templum
a Salomone inchoatum . 311. a. &
seq. annorum numerus omnium qui
praefuerunt a Moyse ad Salomonem,
in veteris testamenti libris singula-
tim designatus est, exceptis Josue,
Sangar, Samuel, & Saul . 314. b

Antoninus, & Vincentius Belluacensis
P p 3 non

non tam vera scribere curant, quam,
ne nihil prætereant, quod alibi scri-
ptum reperitur. 334. a
Apocalypsis librum a canonicis excipe-
re hæreticum est. 33. b

Apostasia

Non est hæresis, 373. a. & b. apostas-
iæ in poenas hæreticorum incurrunt.
374. b.

Apostoli

Quædam literis, quædam viva voce
prodiderunt, 91. b. tempore Domi-
nicæ Passionis Christi fidem non a-
miserunt, 125. a. ex animi pertur-
batione & ignorantia dubitaverunt,
383. b. cum baptizarent in nomine
Christi, non omiserunt nomen Pa-
tris, & Spiritus Sancti, 203. b. quæ
ad Apostolos pertinent quatenus ad
Ecclesiæ sacerdotes, hæc ad solos
futuros sacerdotes referenda sunt,
205. b. Apostolos confirmatos fuisse
in gratia, recte colligitur ex illis ver-
bis: Ego rogabo Patrem, & alium
Paracletum dabit vobis. 210. b. A-
postolorum nemo in legibus Eccle-
siæ ferendis poterat errare, illorum
vero successores possunt errare. 77.
b.

Aqua benedicta non sanctificat. 463. b
Arabes quidem dixerunt, animum na-
tura esse mortalem, sed in novissimo
die cum corpore immortaliter susci-
tandum. 451. a

Arca veteris testamenti typus Eccle-
siæ. 133. a

Argumentum.

Argumenta omnia vel a ratione, vel
ab autoritate ducuntur, 2. a. argu-
menta eorum qui suadere conantur,
scripturam sacram non egere appro-
batione Ecclesiæ, 17. b. & seq. ar-
gumenta contra auctoritatem Schola-
sticorum, 235. b. argumentis, quæ
posita sunt contra Machabæorum li-
bros, fit satis. 41. a

Aristoteles

Cum ait summum hominis bonum in
contemplatione supremarum rerum
consistere, errat, 264. b. evidentiam
in disciplinis flagitat, ut rerum co-
gnitio nec fallere possit, nec mutari.
344. b

Ars est dux certior quam natura,
347. a

Attritio

Sufficit ad suscipiendum effectum ba-
ptismi, 514. a. attritio & contritio
quid differant, ibid. & 515. a. quan-

do ex attritio quis fiat contritus, ib.
b. & 571. b

Attritio quælibet non sufficit, ut fiat
quis ex attrito contritus. 571. a

Auctoritas in Theologia primum locum
tener, ratio postremum. 1. a. & 2. b

Auctor

Libri Regum eos tantum redegit in nu-
merum, quos intellexit, dum iudices
administrarent, intercessisse, 314. b.
auctores sacri quomodo se habeant
circa vulgi opiniones falsas, 298. a.
& seq. auctores sacræ scripturæ ali-
quando loquuntur, ut vulgus solet
loqui, 62. b. auctores sacros in li-
bris canonicis non semper Divino
Spiritu fuisse locutos aliqui probant,
71. b. auctores sacri quicquid in li-
bris Canonicis habetur, Spiritu San-
cto dictante scripserunt, 74. a. eo-
rum scripta in duplici sunt differen-
tia, 76. a. alii auctores sacri præter
Apostolos, & illos, qui ab Aposto-
lis probati sunt, non expectandi,
20. b. & seq. & 165. a. auctores sa-
cri sæpe vocabulis imaginum utun-
tur pro rebus per imagines significa-
tis. 207. b. 405. b

Augustinus

Cum ait, Concilia priora a postero-
ribus emendari, loquitur de legum
emendatione, non fidei, 181. a. ait,
nihil fieri nisi voluntate & permis-
sione Dei. 14. b

Auxilium speciale Dei necessarium est
ad credendum. 26. b

B

Balaam, & Caiphæ verba, non quia
ipsi dixerunt, ad fidem spectant,
sed quia auctores sacri scripserunt,
350. b

Baptismus

In nomine Christi collatus, an jam ra-
tius sit, 203. b. sine baptismi Sacra-
mento in re suscepto datur salus,
540. b. baptismi trina immersio per
contrariam consuetudinem abolita,
98. b. baptismi sacramentum num an-
te Christi passionem institutum, 239.
a. non est necessarium credere ba-
ptismum fuisse collatum ab Apostolis
per illa verba: Ego te baptizo in
nomine Christi. 203. b. qui ante ba-
ptismum peccavit mortaliter, in eo
requiritur aliqua poenitentia interior.
512. b

Baruch

A canone scripturarum sacrarum eximere erroneum est, 31. b. ejus prophetia, tanquam pars Hieremiæ veteribus visa. 38. b.

Berosus

Berosos duos autor ponit, unum Anianum & mendacem, alterum verum, 323. b. & seq. unum alteri in multis opponit. ibid.

Bucerus

Afferit, tunc credendum esse Ecclesiæ, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas, 121. b. errat, cum ait, in synodum Ecclesiæ non cogendos nisi filios Dei, 148. b. negat Christi animam fuisse a principio perfectam. 435. b.

C

Cajetanus

Ait, Deum non esse autorem peccati, ut sic, sed quatenus est pœna peccantis, 12. a. fallitur, quod putat prophetiam Danielis referri non potuisse ad idolum Antiochi, 41. b. arguitur de falsa intelligentia illius loci: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &c. 253. b. & seq. ejus error in expositione sacrarum literarum. 219. b.

Calvinus ait, Eucharistiam ideo a Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. 410. a.

Canones

Apostolorum non sunt computandi inter libros Canonicos, 162. a. canones Trullani non habent Ecclesiasticam potestatem. 175. b. & seq. canonum sacrarum interpretibus creditur adesse Christus. 250. b. canonici juris notitiam esse Theologo necessariam probatur. 249. a & seq. Carion, & historia ipsius Lutherum sapiunt. 335. b.

Causa

Causarum duo genera, naturale & morale. 14. b. causæ adiutrices omnes non se habent eodem modo, 247. b. causas morales non est necesse simul esse cum effectis. 574. a.

Censores fidei admonentur. 384. b. & seq.

Censuræ non solum, sed earum etiam culpæ & remissio a superioribus reservantur. 561. b.

Cham typus fuit hæreticorum. 373. b. Chaldæi & Egyptii non alios historicos approbabant, præter sacerdotes, quod ipsos nunquam mentituros crederent. 332. b.

Charitas

Remittit peccata, 508. b. an sine pœnitentia remittat peccata mortalia. 507. b.

Christus

Intelligitur per Samaritanum. 460. a. non accepit testimonium ab homine propter se, sed propter alios, 24. a. & b. nullum unquam verbum, nisi ex S. Spiritu locutus est, 75. b. in coelo offert sacrificium altaris, 432. a. est salvator Ecclesiæ, non tamen omnes qui in Ecclesia sunt, salvos facit, 133. a. Christus & Spiritus veritatis cum Ecclesia usque in finem seculi permanebunt, 174. b. quæ Petro dixit, ut præfecto Ecclesiæ, hæc ad successores ejus pertinent. 205. b. Christus obtulit sacrificium Eucharisticum, ibid. idem præcepit Apostolis ut facerent, ibidem, & seq. quæ Christus mandavit Apostolis, ut futuris Ecclesiæ pastoribus, Episcopis & pastoribus mandata sunt, 206. a. similitudo Christi, & Melchisedech, 412. a. Christus omni gratia perfecte plenus fuit, 438. b. ex Christo gratia & veritas in omnes emanarunt, 439. a. solus Christus fuit testis oculatus in negotio fidei, 439. b. ut Deus & homo fuit a Patre destinatus testis veritatis, 440. a. quomodo proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, 442. a. & b. Christus passus est anno ætatis suæ trigesimo tertio inchoato per tres menses & decem dies, 295. b. quod passus sit anno ætatis trigesimo quarto, defendi non potest, 296. a. primo anno post baptismum non est publice concionatus, 296. b. ejus passio nobis applicatur in sacramentis, 419. b. Christi præceptum & consilium quomodo differant a præcepto & consilio Beati Pauli, 76. a. ejus corpus videtur, tangitur, frangitur, &c. cum species sacramentales videntur, tanguntur, &c. 182. a. ejus corpus frangitur manibus Sacerdotum, non solum Sacramentum, 410. a. Christus in sacrificio altaris immolatur quotidie pro nobis, 419. a. Christi gratia & veritas omnes habuerunt gratiæ & veritatis effectus.

Ætus . 439. a. gloria ante passionem non fuit consummata, & quicquid ei defuit ad absolutam hominis glorificationem, hoc per passionem meruit, 445. b. Christum nullam tristitiam habuisse in voluntate, sed in solo appetitu sensitivo. potest dici, 446. a. quod habuerit in voluntate intellectualem maximam tristitiam, probabile est, 447. a. quod Christus in cruce non habuerit gaudium, quod ex Deo viso in voluntate nascitur, probabiliter sustentari potest. ibid. b.

Circumcisio in veteri testamento, quomodo baptismo comparanda in novo. 483. a. & 493. a.

Circumstantia

Circumstantiæ peccatorum duplices, 556. b. quæ ad confessionem integram necessariae, ib. & seq. & 559. b. & seq. circumstantia loci quando in confessione dicenda, 560. b. temporis non necessario dicenda. ibid.

Claves

Ecclesiæ sunt potestas absolvendi & retinendi peccata. 537. a

Clemens Romanus

Non omnes libros Canonicos collegit, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. 40. a

Cognitio

Cognitio naturæ imperfecta est, si nulla rerum actio sequatur, 342. b. cognitio gratuita supponit cognitionem naturalem, quemadmodum gratia naturam. 353. a

Conclusio Theologica, quam Ecclesia, Concilium, vel etiam Sancti confecerunt, & fidelibus præscripserunt, hæc veritas Catholica censenda est. 367. a

Concilium

Universale definire debet, quis liber sit canonicus, 23. a. triplex Conciliorum genus, 149. b. Concilium generale est, quod omnium Christianorum Episcoporum convocatione & congregatione celebratur, ibid. Provinciale, quando a Metropolitano omnes unius provinciae, aut regni Episcopi evocantur, ibid. b. Episcopale, quod ab Episcopis singulis in sua diocesi haberi solet, 150. a. Concilium generale, quod non est congregatum aut confirmatum auctoritate summi Pontificis, errare in fide potest, ibid. & 169. b. confirmatum autem a Pontifice certam fidem

facit Catholicorum dogmatum, 165. a. & b. & 367. b. Concilium provinciale a summo Pontifice non confirmatum potest in fide errare, 152. b. confirmatum nequit. 153. a. aliquando, licet desit ipsi auctoritas Pontificis, probabile argumentum facit ad suadendum dogmata fidei, 154. a. Concilium Episcopale, si confirmetur a Pontifice in decretis fidei, certum argumentum veritatis exhibet, ibid. potest quidem per se facere probabilem fidem hæreseos, non tamen certam, ibid. b. Concilium coactum per legatos Pontificis asserunt aliqui errare posse, alii negant, 156. a. Concilium totum cum Legatis errare posse, nullo modo admittendum, 158. b. nunquam in Concilio generali omittitur quæstio necessaria ad decidendas controversias fidei, 162. b. neque unquam concilium semel confirmatum emendatur per posterius: emendantur quidem quæ Pontificis confirmatione carent, 181. a. concilii & synodi nomen significat Pastores & Episcopos in unum locum congregatos ad definendas Ecclesiæ causas, 146. a. Concilii Patres in causas fidei non consilarii tantum sunt, sed etiam iudices, 158. b. & seq. Concilia non coguntur frustra, licet summus Pontifex sit firmus iudex in causa fidei, 181. b. Concilia & epistolæ Pontificum certas notas habent, quibus internoscimus, quando definiant, 241. b. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur, 144. a. Conciliorum definitiones non pertinent ad sacram Scripturam, 161. a. & b. Conciliorum in fide decreta quibus notis internosci queant. 166. a. & b. Conciliorum robur ab eo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, 175. b. in Concilio Tridentino quidam Episcopus a Patribus explosus est, quod assereret Christum in cœna suum corpus & sanguinem non obtulisse. 409. a

Confessio

Omnium peccatorum mortalium, quæ Sacerdoti fit, est ad salutem necessaria, 543. b. confessio peccatorum secreta divinæ, non humanæ institutionis est, 544. a. confessio integra esse debet, 553. a. quæ sit integra confessio, ibid. a. & 556. a. & seq. an sufficiat confiteri omnia peccata, quo-

quorum quis ante memoriam habuit, 554. b. confessio non est dividenda, 562. a. si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, tale peccatum potest taceri, 565. a. instituta est confessio in remedium poenitentis, 566. a. confessionis integritas non mathematice, sed moraliter intelligenda, 565. b. confessio dupliciter informis, 567. a. confessio quando repetenda, ibid. & seq. an confessio, quæ Sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure sit præcepta, 551. a. examinanda est conscientia ante confessionem, 555. a. confessio est præcipua materia sacramenti poenitentiae, 544. a. Confessio ejus, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute sacramenti non fiat contritus, an sit iteranda, 596. a. confessio ficta quando sit sacrilegium, 572. b. per Confessionem fictam, & informem satisficit præcepto Ecclesiae, 574. b. an confessio generalis sufficiat ad absolutionem sacramentalem, quando specialis fieri non potest, 576. a. & seq. confessio, in qua nullum peccatum explicatur, non est sacramentalis, ibid. an confessio sacramentalis per nuncium, aut per literas absenti confessori fieri possit, 577. a. confessio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit, 578. b. sine consensu sacerdotis proprii alteri non licet confiteri, 579. a. & 581. quando non est tutum confiteri proprio sacerdoti, quia timetur scandalum, vel revelatio confessionis, si proprius sacerdos neget facultatem alteri confitendi, potest homo confiteri sacerdoti cui voluerit, 580. b. confessio annua non est solius præcepti divini, sed limitati per humanum, 586. b. obligatio semel confitendi singulis annis, existit ex obligatione singulis annis semel communicandi, 591. b. quando quis astringatur ad præceptum Confessionis, 593. b.

Confessarius

Pontificis, a quo jurisdictionem habeat ipsum absolvendi, 548. b. confessarius necessario interrogare debet poenitentem, quando probabile est, poenitentem aliquam circumstantiam neglexisse, 557. a. intelligens poenitentem esse indispositum, sacrilegium committit ipsum absolvendo, 572. a.

Constantinus.

Confirmatio est sacramentum, 463. b. Ejus donatio incerta, 316. a. Constantini lepra, ibid. b. baptismus, 317. a.

Contrarietas quæ est mali & boni, eadem est veri & falsi, 7. b. & 8. a.

Contritio

Prima est meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ, 502. b. ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc poenitens præstare potest, 516. a. ad contritionem non requiritur certus intensiois gradus, 517. b. contritio & attritio quid differant, 514. b. & seq. contritio non requirit certum tempus, 517. b. contritio specialis pro singulis mortalibus peccatis non est necessaria, 523. b. in ordine ad confessionem requiritur contritio de singulis distincta, ibid. contritio quomodo sit pars poenitentiae, 540. a. non est pars essentialis hujus Sacramenti, sed integralis, 570. a.

Creaturæ vox generationem habet intus inclusam, quæ Christi supposito absolute divinitatem tollit, 389. a.

Culpa

Interdum est alterius poenæ, 12. a. condonatur hominibus per propriam fidem & charitatem, poenæ vero non solum per propriam, sed per alienam, 428. a.

D

Decalogi præcepta omnia continent, quæ Deus præcipit, 479. b. Decreta Pontificum duplicia, 202. a.

Deus.

Dupliciter cognosci potest, 478. b. Deo improprie & figurate tribuuntur, excæcare, indurare, decipere, hominum corda in odium convertere, &c. 13. b. Deus mentiri non potest, nec per se, nec per alium, 6. a. Deum posse mentiri ex ordinaria potentia, asserere hæreticum est, 7. b. Deus præcepit filiis Israel, ne redderent Aegyptiis vasa, quæ ab ipsis commodato acceperant, 10. b. Deus omnis boni auctor est, 11. a. Deus non decipit deceptionem faciendo, sed permittendo, 11. a. Deus earum poenarum proprie causa est, quæ solum poenæ sunt, non culpæ, 12. a. Deus potest dici auctor non malæ

malæ actionis, sed bonæ passionis, ibid. b. Deus est causa naturalis omnium motionum. 14. b. Deus proprie scit, quæ necessario eveniunt, & quæ in casu & fortuna sunt posita, 344. b. Deus bifariam considerari potest, 352. b. & 355. a. Deus ut hominum iudex, habet parata virtutibus præmia, vitiis supplicia. 353. a. quomodo naturæ lumine agnoscimus Deum esse, agnoscimus etiam remuneratorem esse inquirentium se. 354. b. Deus in remissione peccati & misericors, & justus est. 434. b. Dilectio Dei super omnia dupliciter potest dici maxima. 518. b.

Disciplina

Quælibet habet duas partes, 16. b. disciplina omnis humana ad Deum tanquam ad principium sapientiæ referenda est, 262. b. in disciplinis humanis duo vitia maxime vitanda, 261. a. quid in humanis disciplinis viri docti reprehendant. 263. b. Discrimen duplex inter sacros autores & summum Pontificem, patresque concilii reperitur. 161. a.

Displicentia

Peccati perfecta quæ, 514. a. & b. quæ imperfecta. ibid. Distributio accommodata est ibi: Spiritualis homo iudicat omnia, sicut & ibi: Ille docebit vos omnem veritatem, & ibi etiam: Unctio docet vos de omnibus. 31. a.

Doctrina

Moralis non minus exigitur ad pastum ovium Christi salutarem, quam fidei disciplina, 168. a. doctrina fidei singulis hominibus necessaria, 24. b. doctrina Evangelica proprie nec hæresis, nec secta appellatur, 372. b. doctrina veritatis aliquando potest intermitteri. 558. b.

Doctor

Doctoris Christiani præcipuum institutum est, exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere, 1. b. Doctores Ecclesiæ universi nequeant in falsam fidei doctrinam venire. 125. b. juniores quid in sacrarum literarum expositione facere possint aut debeant, 230. b. Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebraicum corrumpere. 55. b. Dogma quodcunque fidei, quod vel Ecclesia habuerit, vel concilium, vel summus Pontifex fidelibus præ-

scripserit, nobis pro Catholica veritate habendum est, sive scriptum sit, sive non sit. 367. b.

Dolor

Voluntatis est proprie hominis tristitia: qui autem in solo appetitu sensitivo reperitur, magis est animantis dolor, quam hominis, 447. a. dolor comes individuus resipiscentiæ, 496. b. dolor peccati quia est contra Deum, est de essentia pœnitentiæ, 499. a. dolor omnis in amore fundatur, 500. a.

Driedo graviter erravit, qui relicto Hieron. & aliis probæ fidei, aurem Beroso accommodavit in Persarum regum gestis. 328. a.

Dubius in fide an infidelis sit. 376. a.

Dubitatio sine assensu atque dissensu, nec error proprie est, nec fidei ex omni parte inimica. 377. b.

E

Ecclesia

Fidelium nunc viventium scribere librum canonicum non potest, sed definire, quisnam liber sit canonicus potest, 22. b. Ecclesia præsens suo jure potest docere eos, qui fidem susceperunt, quæcunque sunt fidei, ibid. quæ præcepta Ecclesia solvere possit, quæ non, 77. b. Ecclesia antiquior est quam scriptura, 90. a. Ecclesia non potest eximere fideles a vinculo traditionum, quas a Christo Apostoli acceperunt, nec illas contraria consuetudine abolere, 99. a. Ecclesiæ græcum nomen, Latine Convocatio seu concio dicitur, 112. a. & b. est locus quo multitudo confluit, & ipsa multitudo, ibid. Ecclesia dupliciter intelligi potest, 103. a. ex quibus vere & proprie Ecclesia conflatur, 108. b. & 133. a. in credendo non potest errare, 119. b. nec ejus fides potest deficere, 118. b. & Ecclesia est immaculata in his, qui a crimine mortali mundi sunt, quamvis culpæ venialis nonnihil contrahant omnes, 136. a. non debet, nec potest appellari synagoga Sathanæ, 138. b. Ecclesia una manet mortuo summo Pontifice, mancata men & imminuta, 139. a. Ecclesia Catholica, id est universalis nominatur, propter communem fidem & universalem doctrinam, in toto orbe dif-

diffusam. 140. b. Ecclesia in doctrina eorum morum, qui ad salutem sunt necessarii, non potest errare, 168. a. in moribus, qui ad privatos homines aut Ecclesias referuntur, errare per ignorantiam potest, 170. b. in canonizationibus Sanctorum non errat, 171. b. Ecclesia Christi custodit scripturam, & ejus intelligentiam, 36. b. non haberet veram fidem & Evangelium, si non haberet legitimam sacre scripturæ sensum, ibid. Ecclesiæ auctoritas certa regula est ad definiendum quis liber sit canonicus, 20. a. ejus auctoritas non est ratio per se movens ad credendum, sed causa siue qua non crederemus, 28. a. Ecclesiæ partes sunt omnes illi, qui post baptismum Christi characterem habent, nisi propter hæresim publice Ecclesiæ judicio fuerint damnati, 113. b. Ecclesiæ promisit Christus Spiritum veritatis, 119. b. Ecclesiæ, quam Apostoli fundarunt, spiritus sancti charismata sunt data, 126. a. decreta Ecclesiæ quæ certis principiis non inniuntur, certa & firma esse non possunt, 171. a. Ecclesiæ Romanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 183. & seq. Ecclesiæ publicum privilegium fuit, quod Petrus aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret, 210. a. Ecclesiæ Romanæ consuetudines alię sunt communes toti ecclesiæ, alię vero ipsi peculiare: illas Ecclesiæ omnes tenentur amplecti, has non, 211. b. Ecclesiæ intelligentia est germanus sacre scripturæ intellectus, 364. b. Ecclesiæ societas fratrum fidelium penas communes per amicitiam facit, 428. a. Ecclesiam manifestam esse & cognitam fidelibus necesse est, 131. a. & b. extra Ecclesiam nemo salvatur, 467. b. Ecclesiæ præceptum de facienda confessione semel in anno, non obligat illos qui tantum peccaverunt venialiter, 585. b. hoc præceptum, an præceptum sit, an vero exhortatio, 592. b. an Ecclesia cum aliquo dispensare possit in præcepto divino de confessione, 594. a. Ecclesiastici scriptores si mentiantur, si impudentes & impii sunt, quia ratio virtutis & bonæ fidei cognoscenda facilius est illis, 332. b.

Editio

Vetus & vulgata sacre scripturæ fidelibus est retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores spectant, 53. b. aliqui conantur probare, Latinæ editionem per Græca & Hebræa exemplaria corrigendam esse, 506. b. Eleemosyna remittit peccata, 509. a. & 523. b. Enoch fidem habuit, 471. b. Enunciationes loco interrogationum in judiciis usurpantur, 15. a. Epiphanius in rerum & temporum ratione nullos graves auctores sequi solet, atque adeo in his interdum fallitur, 295. b.

Episcopus

Antiochenus, si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut capit, legitime illi in Pontificatu successisset, 206. b. Episcopum Romanum esse, qui Petro in eadem auctoritate & potestate succedit, probatur, 190. b. & seq. in fidei controversiis definiendis errare non posse probatur, 113. a. & seq. Petri successorem esse, constat gravissimis historiis, 206. a. & 207. b. Episcopi annulares sine causa aliquando in concilio sunt admissi, 148. a. Episcopi successores Apostolis in potestate ordinaria, quam singuli in suis Ecclesiis habuerunt, non tamen in potestate generali & extraordinaria, 210. b.

Epistola

Epistolam Pauli ad Hebræos inter Canonicas non reponere, est hæreticum, 32. a. & 45. a. epistolam item Jacobi, 32. b. & 49. b. secundam Petri, duas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis non annumerare, hæresim sapit, 33. a. & 49. b.

Erasmus Roterodamus

Quas tenebras super universam terram factas scribit Evangelista, ipse super Judæam tantum, ignorans humanas historias, fusas intelligit, 283. a. licenter nimis Hieronymum mendacii arguit, 329. b.

Error

Duplex, personalis, & judicialis, 201. a. errare quid, 376. a. Essentia divina nec genita est, nec generat, 368. a.

Evangelium

Pauli non fuisse receptum, nisi auctoritate Petri, & ecclesiæ fuisset roboratum, 206. & 24. a. Evangelium

lium non in scripturis & superficie ,
sed in sensu & medulla consistit .
364. b.

Eucharistia

Sacrificii Christi exemplar non esset ,
nisi esset quoque ipsa sacrificium .
414. b. non modo sacrificium est ,
quo Deo gratiam referimus , sed nos
etiam Deo placat , ibid. b. est sacri-
ficiu laudis & gratiaru actionis ,
408. a. & b. Eucharistiae sacrificium
quatuor partes habet , consecratio-
nem , oblationem , fractionem , con-
sumptionem , 421. b. inter omnia Sa-
cramenta solum est sacrificium , &
quare , 435. b. corpus & sanguis Chri-
sti in Eucharistia offertur , 418. b.
Eucharistiae sacramentum sumens sine
poenitentia , peccat mortaliter , 531. b.
Eucharistiae spiritualis & sacramenta-
lis manducatio , qua ratione neces-
saria . 550. b.

Eucharistiam aliquando sumere licet si-
ne confessione , 587. b. ante Eucha-
ristiam confessio praemittenda , ibid.
& seq. & 592. b.

Eusebius

Et veteres , non satis explicant , quan-
tum fuerit tempus praedicationis Chri-
sti , 297. b. Eusebii Caesariensis chro-
nicon & historia Ecclesiastica , a Ge-
lasio Papa , & multis aliis notantur .
334. b.

Exemplaria Latina sacrae scripturae in
his , quae ad fidem & mores perti-
nent , non sunt per Hebraica vel
Graeca corrigenda . 53. b.

Explicatur caput primum de haereticis ,
Dubius in fide infidelis est . 377. b.

Expositores quae apponunt in margine ,
ea librariorum vitio textui nonnun-
quam inferuntur . 46. a.

F

Falsum absurde in typum veritatis
assumitur . 9. b.

Festum

Festus dies pro Paschate solet in Euan-
gelio accipi , 296. a. festum , de quo
meminit Joannes , cap. 5. non fuit
Pentecostes , licet Chrysostomus , &
Cyrillus affirmant . 298. a. festorum
corporalis quies quo pertineat . 530. a.

Fides

Romani Pontificis interior non est Ec-
clesiae necessaria , 210. b. Fides im-
mediate auctoritate nititur , 344. b.

Fides & Theologia non aliter se ha-
bent , quam habitus principiorum , &
scientia conclusionum , 345. b. fides
innititur revelationibus , quas Apo-
stoli & Prophetae ediderunt , 350. a.
fides non sequitur privatas revela-
tiones , sed eas , quae ad communem
religionem attinent , ibid. b. cum na-
tura non pugnat , 355. b. non ad
verba , sed ad sensu refertur , 364.
b. naturalem rationem dirigit , 355.
b. fidei quaedam sunt , quae omnes fi-
deles explicite credunt , quaedam ,
quae soli maiores credere tenentur
explicite . 141. b. fidei ratio forma-
lis non est Ecclesiae auctoritas , 26.
b. fidei resolutio ultima fit in cau-
sam interiorum efficientem , hoc est
in Deum moventem ad credendum ,
27. b. fidei ratio formalis , quae est
divina veritas revelans , non sufficit
ad movendum , nisi adsit Deus inte-
rius movens , 28. a. eius ratio for-
malis non est ratio Theologiae for-
malis , 349. b. fidei dogmata , sive
Christus per se Apostolis revelave-
rit , sive Spiritus sanctus post eius
ascensionem , mutari non possunt ,
98. b. non statim si quicquam jure
Canonico continetur , fidei dogma
credendum est , 163. b. fidei doctri-
na non solum illud est , quod Apo-
stolis expresse habetur revelatum ,
verum illud etiam , quod ex altera
propositione revelata , & altera cer-
ta lumine naturali conficitur , 207.
a. in duplici differentia sunt ea , quae
sunt fidei , 357. a. fidei habitum per
dubitationem pertinacem amitti pro-
babile est , 378. b. fides Christi im-
plicita & explicita , 464. b. explici-
ta non fuit semper ad salutem ne-
cessaria , ibid. post divulgationem ve-
ro Evangelii cuilibet est necessaria ,
466. a. implicita post lapsum sem-
per fuit necessaria ad salutem , 464.
b. differentia inter fidem veteris &
novae legis , 467. b. & seq. fidei ad
salutem major est necessitas , quam
baptismi , 468. a. sine fide hominem
justificari posse , sententia erronea
est , 469. b. fides est fundamentum
justitiae , 470. b. non nisi a Dei gra-
tia provenit , ibid. est ad remissionem
peccatorum necessaria , 473. a. in le-
ge naturae sola fides satis fuit ad sa-
lutem parvulorum , 479. b. Quod sa-
nae doctrinae adversatur , Fidei quo-
dammodo adversum est . 363. a.

Figu-

R E R U M.

Figurata dictione multa, quæ parti conveniunt, solent in totum transferri. 132. b.

Filius

Dei dicitur nescire diem judicii, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare, 444. a. filii Dei non semper probi intelliguntur, sed ii quoque interdum, qui bona paterna prodegerunt. 133. b.

Finis est duplex, alius doctrinæ, alius doctoris. 342. b.

Fractio & consumptio specierum, ad integritatem externi sacrificii pertinent. 422. a.

Fratres

In Scriptura, non modo germani, sed propinqui dicuntur, 290. a. fratres vocat Scriptura eos, qui sunt consobrini. 292. b.

Fundamentum domus secundum metaphoram idem est, quod servata analogia corporis caput. 187. a.

G

Gelasius

Gelasius multos libellos rejecit. 334. a.

Gelasii Papæ censura de historiis Sanctorum. 331. a.

Gens nulla est tam fera, quæ non seiat Deum habendum. 353. a.

Gentes tales volebant Deos esse, quales ipsæ essent. 456. b.

Gratia suavior & effusior est, quam natura. 425. a.

Græci

Græca historia falsa reputatur ante Olympiades, posterior, 319. a. Græci multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum testamentum violarunt. 55. a.

Gregorius

Primus, & tertius loquuntur de muliere, quæ ante matrimonium erat impotens ad solvendum debitum, 204. a. decimus ratione Theologica demonstravit, Spiritum Sanctum ex Patre & Filio, tanquam ex uno principio procedere, 368. a. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Historia Anglorum, quædam miracula scribunt minus certa. 334. a.

H

Habitus fidei in ordine ad Theologiam habet se ut habitus intel-

lectus in ordine ad disciplinas humanas. 28. a.

Hebræi historiæ humanæ penitus sunt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. 328. b.

Heli

eundem fuisse, qui & Joakim pater Virginis Mariæ, quibusdam probabile visum est, 290. b. Heli, Eliachim, Joakim, idem fere significant. ibid. b.

Hæresis

Hæreseos nota non est inurenda illis, qui tenent, Ecclesiam in aliqua lege & more posse errare, 169. a. & b. Hæresis sine pertinacia non constat, 370. b. Hæresis est error pertinax illius, qui professus fuit fidem, 371. b. Hæresis & secta idem sunt, 372. b. Hæresis unde dicta, ibid. generale nomen est, sed contracto vocabulo dicitur secta seu divisio, qua quis a communi Ecclesiæ fide se sejungit, ibid. non incurritur ex verbis inordinate prolatis, si error in fide absit, 375. b. hæresim constare posse sine pertinacia, aliqui Doctores asserunt. 369. b.

Hæreticus

est, qui volens unicuique dogmati assentitur, cum intelligat esse fidei contrarium, 380. b. non est, qui paratus est corrigi ab Ecclesia, 381. a. & b. nemo nominandus hæreticus, nisi a perfecta & consummata hæresi, 382. a. quæ necessaria sunt, ut quis constituatur hæreticus, 383. b. hæretica propositio est, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signum, 383. a. hæretici non sunt partes Ecclesiæ. 113. b. hæretici Spiritum veritatis concedunt Ecclesiæ Sanctorum, 126. a. hæreticis omnibus commune est Ecclesiam aut Ecclesiæ nomen spernere, aut ad se transferre, 107. a. & b. ex verbis inordinate prolatis hæresim incurri, quomodo sit verum. 375. b.

Herodes Romam vocatus, ut accusationi filiorum responderet, distulit necem innocentium. 295. a. Herodias non fuit filia Arethæ regis. 293. a.

Hieronymus

non est regula Ecclesiæ in libris Canonicis decernendis, 39. b. risit Adami sepulturam in loco Calvariæ. 299. a.

Hierusalem ab Aram cetnum septuaginta.

ginta duabus parasangis Perficis, & Hispanis, ab Ur Chaldaeorum ducentis duodecim distat. 205. a

Historia

licet ad narrandum, non ad probandum sit scripta, aliquid tamen sine dubio probat, 289. b. non solum Ecclesiastica, sed etiam ethnica, Theologo contra adversarios fidei utilissima, 281. b. & historia. Socratis scholastici Cano non placet. 336. a. historiae humanae auctoritas multis argumentis impugnatur, 285. a. historia veritatis certum signum est, si de eisdem rebus eadem omnes scribant, 289. b. historiae usurpatio & approbatio non idem, 315. b. historiam Sozomeni improbavit Divus Gregorius, 323. a. scribentes historias sanctorum, res humanas ab ipsis alienas fore non censeant, sed sicut Evangelistae, nec affectus naturae imbeciliores, nec causas naturae graviores dissimulent. 332. a

Historicus

certus esse non potest, ad faciendam certam Theologiae fidem praeter auctores sacros, 289. a. historico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit Ecclesia: cui autem Ecclesia derogat fidem, & nos similiter, 334. a. historici graves ac fide digni probabile argumentum Theologo suppetant, 280. a. historici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologiae dogmata firma etiam ratione constituentur, 289. b. quomodo debeant concordare, ut certa sit illorum doctrina, 291. b. historici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex nostris, 329. b. historici illi praefereendi sunt, qui severitati ingenii quandam prudentiam adiungunt, & ad eligendum, & ad iudicandum. 333. a

Homo

non solum vitales operationes per gratiae formam, & virtutes in se edit, sed vivendi sibi causa est, 425. b. in sui generatione Dei adiutor existit, ibid. in se facit actus fidei, spei, charitatis, quibus Deus utitur ad animum vivificandum gratuito. 425. b. homo licet causa gratiae non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat, ibid. homo tunc secundum animam dicitur esse in caelo, quando videt Deum, 449. b. hominem peccare in eo, quod Deo praecipiente

agit, cum recta ratione pugnat, 14. a. homines boni, etsi pauci sunt, plus valent, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala, 138. b. homines hominibus credant necesse est, nisi vita pecudum more degenda sit, 288. b. homo non tenetur statim a commisso peccato facere poenitentiam, 530. b. non tenetur poenitentiam agere, quoties peccata memoriae occurrunt, 531. a. nec divino nec humano jure obligatur homo diebus festis ad poenitentiam, ibid. b. homo dominus est bonorum corporalium & spiritualium, non autem vitae corporalis, 533. a. homo non potest producere poenitentiae actum sufficientem ad justificationem, sine supernaturali auxilio Dei. 507. b.

*I**Jacob*

IN illis verbis: Ego sum primogenitus tuus Esau, &c. secundum aliquos mentitus est, sed matre consulente, non Deo revelante. 9. a. cum praecepit fratri benedictionem, fidem gentium praenotavit, 9. b. est vere primogenitus secundum carnem & secundum jus. ibid.

Jacobus frater Domini vocatus, non fuit filius Joseph, nisi illum duas simul uxores habuisse nulla ratione contendas. 292. b.

Jejunium quadragesimae Apostolicum institutum est. 98. a.

Jesu epistola ad Abagarum regem fabula est. 334. b.

Imperandi verbum an semper praecceptum, an consilium secum ferat. 10. b.

Impossibile quandoque dicitur, quod valde difficile est. 546. b.

Incitamenta aliqua exteriora & humana, necessaria sunt juxta communem legem, ut in Evangelii fidem inducamur. 26. b.

Infidelitas

Infidelitatis species quot sint, 381. b. infidelitas non est peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. 469. b.

Infirmus, qui casu obmutuit, si signis det testimonium se confiteri voluisse, absolvitur. 575. a. & b.

Injuriarum remissio remittit peccata. 509. a.

Innocentium Tertium fuisse confessionis auricularis auctorem, falsum est. 552. b.

Inter-

R E R U M.

Interpretatio quæ apponitur retentis vocibus Hebraicis, an ad sacram scripturam pertineat. 46. b. & seq.

Interpres

Machabæorum veniam petit non falsitatis, sed elocutionis. 41. b. interpres verbis Hebraicis retentis, jure suo potest interpretationem apponere, quod facere poterat verbis Hebraicis non retentis, 46. b. non est astrictus easdem omnino res, quæ in Hebræo habentur, semper in Græcum, Latinumque convertere, si sensus idem manet, 62. b. interpres editionis vulgatæ habuit spiritum quemdam prophetico vicinum & proximum. 66. a

Instrumentum a sanis obliquatum, testamentum dicitur. 48. b

Joannes Evangelista quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed Verbum caro factum est. 438. b

Joannes Vergara Canonicus Toletanus Græcæ & Latinæ linguæ peritissimus. 327. b

Jonas nolebat Ninive subversionem prænunciare, eo quod divinam putabat misericordiam Ninivitis pœnitentibus esse flectendam. 110. a

Joseph

non esse mentitum in illis verbis, per salutem Pharaonis exploratores estis vos, &c. asserit D. August. accepit enim verbum, estis, pro verbo, habemini, 15. a. Joseph duos patres habuit, Heli legalem, Jacob naturalem, 290. b. Joseph aliam præter Mariam uxorem habuisse conjectura est, quia aliqui in Evangelio fratres Domini vocantur, 291. b. cum Mariam conjugem accepit, octoginta fuisse annorum, Epiphanius non semel astruit, 262. b. Joseph & Cleophas erant fratres secundum Egesippum. ibid.

Josephus egregius historicus a multis laudatur. 337. b

Judaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipiendo & levando, vere est hostiam pro gratiarum actione offerre. 409. a

Judex

Judicem vivum oportet in Ecclesia esse, qui fidei controversias possit decidere, 22. a. judices Ecclesiastici merito eos omnes hæreseos nomine condemnant, quide dogmate Catholico dubitant, 378. b. & 379. a. tunc da hæresi tuto possunt pronunciare,

quando error est circa ea, quæ nullo modo possibile est ab errantibus ignorari, 385. b. dubitantes de errantis pertinacia, duas res transigere debent. 386. a

Judicium

de scripturis per scripturas ipsas idoneum esse non potest. 19. a. de scripturis canonicis ad privatos Reipub. cives non pertinet. 20. a

Julii Africani de temporibus quinque volumina. 338. a

Juris canonici cognitio theologo necessaria. 247. a

Jurisconsultus

Jurisconsultorum auctoritate non eget Theologus in his quæ ad fidem pertinent, 250. a. parum etiam confert illorum auctoritas Theologo in his, quæ ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio philosophiæ præscribit, ibid. Jurisconsultorum omnium concors sententia fidem facit Theologo, cum de moribus Ecclesiæ, religionis institutis, per leges tantum pontificum decernitur, &c. ibid. b

Jus divinum

nullum certum tempus præscribit confitendi, 586. a. quatuor casus, in quibus jus divinum obligat ad confitendum, 586. b. de jure divino est, confiteri proprio sacerdoti, qui videlicet habeat ordinariam jurisdictionem. 579. b

L

Latius fulgor, & gloria Græciæ claritatem obscuravit. 332. a

Legatum vetus, testamentum erat, signatum a vivo, sed apertum moriente Christo. 48. a

Lex

Leges Ecclesiæ non omnes petendæ sunt a juris voluminibus, in quo multi falluntur. 374. a. leges Ecclesiæ multæ sunt, quas non scriptura, sed usus inseruit. ibid. b. lex de hæretico denunciando, quamvis occulto, fraternæ correctionis legem non violat. 383. b

Liber

Libri sacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, sacri auctores exceperunt, 4. a. librum esse hujus aut illius scriptoris, non admodum interest Catholicæ fidei, dummodo Spiritus Sanctus autor credatur, 44. a. li-

2. liber qui sub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti suspectus esse, 328. a. libellos Adam, Enoch, & Noe noluit recipere Ecclesia, ibid. Libri lintei apud Romanos fuere quondam, 320. b. libri profani redarguuntur, & qui contra illos eduntur, mysteriorum Ecclesiae pleni. 333. a

Linguarum peritia

utilissima est ad infideles alienae linguae ad fidem instituendos, 66. a. utilis ad dictiones explicandas, quae magnam emphasim habent, ibid. linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem scriptura, ibid. b. quanta utilitas, ad cognoscenda idiomata, phraes, & proverbia linguae alienae, 67. b. & seq. quinta, ad menda ea corrigenda, quae ex incuria typographorum, aut eorum, qui scribere, imperitia obreperunt, 68. b. sexta commoditas ad intelligenda quaedam loca, quae ab interprete apertius reddi poterant, & sine linguarum cognitione nequeunt explicari, 70. a. septima, ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia, ibid. demum utilis est ad quaedam vocabula, vel Hebraica, vel Graeca percipienda, quae in editione Latina remanserunt. ibid. b.

Litterae sacrae.

Litteris sacris explicandis eodem spiritu opus est, quo ipsae sunt scriptae, 65. a. litterae sacrae non continent omnia, quae ad doctrinam Christianam pertinent, 91. b. 481. b. litterarum sacrarum consuetudo est, eundem omnino populum nunc propter iustos felicem dicere, nunc propter improbos miserum & infelicem, 138. a. de Luengas vias, luengas mentiras. 221. a.

Loci circumstantia quando in confessione explicanda. 560. b

Lutherani

aliquando asseruerunt, sacram Scripturam per se cuique habenti Spiritus sancti, & fidei lumen esse manifestam, 17. a. putant nullum dogma posse traditione probari, 86. a. nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam Scripturae sensa finiuntur, praeter rationem propriam, 88. a. docent, sacras litteras unum solum habere sensum, illumque in promptu cuique sine magistro docente pate-

re, ibid. b. Lutheranorum sententia refellitur multis rationibus, 89. a. Lutherani sanctorum auctoritatem multis argumentis expugnare contendunt, 212. a. nituntur probare Eucharistiam non esse sacrificium, 399. a. perperam definierunt sacrificium, quod sit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus, 405. b. Lutherani duas proximas sacrificii species esse asserunt, & non plures, 407. a. sacerdotium nostrum Turcarum more informare cupiunt, 412. b. Lutherani Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini coenam agunt, sacrificium crucis non agunt, 409. b. ministri antichristi iure dicuntur, 412. b. non omnino negant sacrificium, sed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis, 414. b. negant poenitentiam esse ad salutem necessariam, 541. a. item confessionem. 543. b

Lutherus

asseruit Philosophiam esse Theologo inutilem & noxiam, omnesque disciplinas speculativas errores esse, 255. si. Luthero data est clavis putei abyssi, ut errores ibi demersos erueret. 132. a

Lumen naturae.

Lumina naturae errantes non minus a Deo falleremur, quam si per fidei lumen erraremus, 262. b. Luminis naturalis investigationem & argumenta refellere, non modo stultum est, sed impium. ibid. Lux divina per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem in eo caecitatem efficit, qui prave affectos habet oculos. 14. a

M

Mahumetus omnem disputationis aditum suis, edita lege, praeculit. 88. a

Magi

qui Christum adoraverunt, fuerintne reges, an non, parum interest, 293. a. Christum decimatertia die, ex qua natus est, adoraverunt. 294. a. Marcus Evangelista, in illo, quod scripsit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vendicandus sit a falsitate. 80. a. Maria Virgo Magorum oblationem in quo consumpsit. 294. b. utrum B. Virgo

R E R U M.

go a peccato originali fuerit libera, in utramque partem potest credi. 218. a

Martyrium

remittit peccata, § 21. a. sine charitate non valet. ibid.

Massiliani negarunt necessitatem confessionis. § 43. b

Matrimonium

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconstanter & varie affirmant Theologi, 241. a. matrimonium sine ministro Ecclesie contractum, an sit sacramentum, 242. a. & b. quod inter absentes per literas & procuratores contrahitur, non est sacramentum, ib. b. & seq. 462. a. sine ministro contractum, non esse sacramentum, varie probatur, 243. b. matrimonii ministri vir & femina contrahentes non sunt, ibid. matrimonium in statu innocentie non fuit sacramentum. 462. a

Medium ad salutem necessarium, duplex. § 29. a

Melchisedech panem & vinum obtulisse Deo in sacrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Genes. 412. b

Mendacium

emanaret a fonte veritatis, si quispiam Deo auctore falleretur, 8. a. mendacium dicere & facere malum cum natura stabili, immobilique pugnat. ibid.

Mentiri est asserere falsum animo fallendi. 7. a

de *metaphora* voce quid sentiendum, 496. b

Metaphora & figura a rebus vicinis & similibus ducitur. 9. a

Methasthenem Annii historicum repellit auctor. 324. b

Micæa Hebræis est oblatio. 413. a

Ministri & sacramenti, & sacrificii altaris sunt causæ, ad modum quo qui applicat ignem ad stipulam causa est, &c. 427. b.

Missæ

valor infinitus est, quoad sufficientiam, non autem quoad efficientiam, 433.

a. missam habemus ex traditione Apostolorum, 413. a. esse sacrificium, probatur auctoritate Ecclesie, conciliorum, pontificum, & Sanctorum, ibid. b

Moyse

præceptum accepit a Deo, ut legem populo scriberet; legis autem occulta mysteria ministro suo Josue revelaret, 92. a. Moyse fuit sacerdos. 247. a

Monachi tenentur confiteri peccata venialia. § 83. b

Mortis periculum, & articulus distinguuntur. § 87. a

Mutus

tenetur confiteri eo modo quo potest, sive per nutus, sive per scriptum, § 75. a. mutus non valens exprimere circumstantias peccatorum, sed signis tantum ostendens se offendisse Deum, absolvi potest. § 76. a

N

Nectarius

Episcopus Constantinopolitanus successor Gregorii Nazianzeni, & antecessor Chrysostomi. § 36. b. quomodo confessionem apud Sozomenum de medio sustulerit. § 51. a

Nemrot translatus a Diis dixit Berossus. 323. b

Nicenum concilium tempore Constantini a Sylvestro pontifice coactum, historici pii, gravissimique testantur. 289. b

Noë

præter tres priores filios, plures genuisse post diluvium, asserit Berossus Anianus contra sacras literas, 323. b. cum jaceret ebrius, carmine magico a Cham filio sterilis effectus est, secundum Berossus. ib.

Nomen

Nomina quædam sunt, quæ si in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil absurdum orietur, quod in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit, 47. a. nomen generis speciei illi absolute tribuere, quæ est in eo genere imperfectissima, in more majorum positum est. 388. a

Novatiani negarunt per absolutionem remitti peccata. § 37. a

Numerus

locorum Theologorum denarius est, 2. a. numeri depravati reperiuntur in historia sacra & profana, 304. b. numerus peccatorum mortalium ad confessionem integram necessarius. § 55. a

Nuptias in Cana Galilææ non fuisse factas, anno integro post baptismum elapso, non sine causa aliqui putant. 296. a

O

Oblatio

Corporis, & Sanguinis Christi, quam missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione habetur, 413.

a. oblatio duplex, universalis, & particularis. 418. a

Offerre.

Offerentes sacrificium non minorem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur, 433.

a. non offerentes non accipiunt æqualem partem si pro pluribus, ac si pro uno tantum offerretur, 433. b. offerentes sunt adutores, auditoresque missarum, hi etiam qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio inserviunt, ibid. offerentium quisque pro sua devotione partem capit sacrificii altaris. ibid.

Operationes humanæ sunt, quæ in propria gratia, & meritis nituntur, aliæ vero sunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, sed prorsus a Christo. 425. b

Operosum & arduum est simul in Theologia controversiis & elegans dicendi, & argutum disputandi genus observare. 3. a

Opus idem, si quatenus pœna est, ad Deum; quatenus est culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil absurdi est. 11. a

Ordines a summo Pontifice approbari, vel refelli, non pertinet ad ea, in quibus ipse errare non potest. 171. b

Oriens in sacris litteris accipitur pro terris, quæ orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur. 295. a

Osiander

contendit, quod de duobus patribus Joseph, naturali & legali refertur, commentum esse, 290. a. Osiandro familiare est Sanctorum communem sententiam pro nihilo habere. 290. b

Ovis nomen plerumque pro justis, & bonis accipitur, nonnunquam etiam pro malis, & improbis. 134. a

Ovile Christi aliquando pro solis probis, justisque accipitur. ibid.

P

PActum veritatis cum Ecclesia initum, ad pastores, & doctores ipsius referendum. 173. a

Parabolæ aliud in medulla, aliud in superficie pollicentur. 68. a

Passio

non potest esse honesta, sicut nec actio, quando unum peccatum est pœna alterius, 12. b. passio Christi applicatur nobis in sacramentis. 541. a

Pastores Ecclesiæ non propter maiorem sapientiam firmi in fide, & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procuracionem. 172. b

Pater

quas Christus per se fundit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero per homines, non semper exaudit, 432. a. Patres veteres in locutionibus, quæ actum Dei sonare videntur circa duritiem, cecitatem, errores, & peccata, solam permissionem agnoscunt. 13. a

Patriarchæ duodecim sepulti sunt in Sichem, non autem in Hebron. 84. a

Paulus semen Abraham vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. 10. a

Peccatum

collocatur in genere, & specie, uno modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductive, 382.

a. peccati nomine actus liber & moralis intelligitur, 14. b. peccati vox pro pœna peccati sæpe usurpatur, 422.

a. a peccatis reservatis nemo potest absolvi a iudice inferiori, nisi cum facultate superioris, 562. a. quando

liceat circumstantiam peccati, per quam confessor possit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere, 566. b. peccatorum remissio dupliciter intelligenda. 570. b.

peccata venialia non tenemur confiteri, 570. b. peccatum est, pœnam divina sententia in sacramento illatam nolle subire, 595. b. recidivum, & peccati consuetudinem sacerdoti explicare consulitur. 561. a

Petri Oxoniensis assertiones damnatæ, 552. a

Pœna duplex, animi & corporis. 510. a

Pœnitens.

Pœnitentis finis triplex, 495. a. in pœnitente semper conjuncta sunt detestatio vitæ veteris, & propositum novæ, 497. b. pœnitens diligentiam adhibere debet ad rememoranda singula peccata mortalia, 555. a. pœnitentes caute interrogandi, & caute scribenda summa, 558. a. pœnitens quando admonendus de peccato, quod igno-

ignorat, ibid. an poenitens teneatur omnia peccata, etiam reservata, iudici inferiori confiteri, quando non est facilis aditus ad superiorem, 563. b. an poenitens presenti sacerdoti per scripturam confiteri possit, ut mutus. 578. a.

Poenitentia.

Poenitentiae sacramenti institutio, praeceptumque confessionis colligit synodus Complutensis ex illo, Quorum remiseritis peccata, 368. a. poenitentia virtus & sacramentum est, 494. a. an poenitentia sit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commissa, 497. b. ejus vocabuli origo, 495. a. poenitentia quid, ibid. & seq. an ad veram poenitentiam praeter dolorem de peccato praeterito, exigatur propositum deinceps futura vitandi, 497. b. poenitentia non est sine actu charitatis, 499. a. de essentia poenitentiae est, quod displiceat peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum, 501. a. poenitentia est virtus, 503. b. est virtus specialis a ceteris, quas Philosophi cognoverunt, distincta, 504. a. & 505. a. poenitentiae proprius actus est, compensare offensam Dei, ibid. b. poenitentia est virtus infusa, 507. a. poenitentiae actus sufficiens ad justificationem non potest produci ab homine absque supernaturali auxilio Dei, 508. a. poenitentia interior necessaria est ad remissionem peccatorum mortalium, 510. a. exterior necessaria est ad salutem, 511. a. poenitentiae lex praeceptum speciale continet, 527. a. poenitentiam differre periculosum, 529. b. poenitentia religionis opus non est, sed vindicationis, 505. b. & 531. a. poenitentiae praeceptum obligat in articulo necessitatis, ibid. poenitentiae praeceptum affirmativum est: & fundatur in praecepto charitatis affirmativo, 532. a. poenitentia exterior, in qua sacerdos poenitentem absolvit, est sacramentum, 537. b. poenitentiae sacramentum constat contritione, confessione, & satisfactione, tanquam materia, contra Scotum, & Durandum, 538. b. poenitentiae forma, sunt verba absolutionis, ibid. poenitentiae sacramentum in re susceptum non est necessarium ad salutem. 540. b. est necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis in re susceptum, si facultas adsit, sin mi-

nus, in voto, 541. a. poenitentiae fine satisfactione sacrilegium est, 595. b. Pertinax ille est, qui nimis in errore permanet, falsamque sententiam mordicus defendit. 379. a.

Petrus Apostolus.

ut caput Ecclesiae, ita fundamentum est, 187. a. cum Ecclesiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non potuit, ibid. b. Petrus si posset oves Christi falsis erroribus pascere, non esset a Christo Ecclesiae provisum, 188. b. Dominicis oraculis communitus, e civitate Antiochenae Romam emigravit, cathedramque inde transtulit. 208. a. Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficeret, ibid. b. & seq. Petro, & successoribus ejus primo certam doctrinam asserere debemus, deinde Ecclesiae Romanae, 201. a. Petro data est potestas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. 188. a. Petro sunt commissi, quicumque habent sacramentum fidei. 134. b. Petro defuncto, divino jure succedit alius in eadem auctoritate, & potestate, 188. b. Petrus significantissimis verbis patefacit, quando Apostoli gloriam quasi unigeniti a Patre viderint, 438. a. Petrum Apostolum instituit Christus pastorem Ecclesiae universalis, 186. b. in Petro aliud est, quod spectat ad privatam hominis excellentiam, aliud quod pertinet ad Ecclesiae utilitatem, 210. a. Petrum Romae collocasse sedem, & martyrium passum esse, graves historiae tradunt. 289. b.

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philosophus & Theologus, alter historicus mendax, 321. b. Philonis auctoritas magna fuit, sed breviarium temporum, & libellus alter de antiquitatibus, Philonis non fuerunt. 337. a. Philosophi veteres poenitentiam commendarunt. 507. a.

Philosophia.

non est meretrix vaga, & garrula, sed Thamar, quae causa prolis sedit in trivio, 266. a. vera est rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque coelestium scientia, ibid. b. circa fidei veritatem quomodo se habeat. 261. b.

Plato.

voluptatem appellat escam malorum,

256. b. asserit, animos esse immortales,
353. a. docet sacerdotes magna oportere claritate abundare propter eorum quæ tractant magnitudinem. 412. b.

Pontifex

summus tantam in Ecclesia habet auctoritatem, quanta ad continendos Christianæ Reip. cives in fide, religione, & officio est necessaria, 190. b. summus Pontifex potest esse hæreticus, 210. a. non est hæres priorum privilegiorum Petri, sed eorum, quæ spectant ad Ecclesiæ commune bonum, ibid. potest dispensare in his, quæ Apostoli tanquam Ecclesiæ pastores constituerunt, 98. b. nunquam contra Patres Concilii bene sentientes dixit, 160. b. Pontifex, & Concilium in fidei definitionibus debent adhibere sufficientem diligentiam, 161. a. Pontifex, & Concilii Patres præstant semper quod in se est, cum de fide pronunciant, 163. a. Pontifex, & Concilium, qua via procedant in iudiciis fidei, 165. b. Pontifex a fidelibus judicari potest in solo casu hæresis, 209. b. non tenetur in Conciliis amplecti majoris partis sententiam, 160. a. ad ipsum pertinet definire, quisnam liber sit canonicus, 23. b. Pontifices respondent sæpe ad quæstiones privatas suam opinionem exponendo, non autem ferendo sententiam. 203. b. cum edunt libros de re qualibet, non tanquam iudices de fide pronunciant, 205. a. aliqui Pontifices inciderunt in hæresim, 209. a. & b. Pontifex quando subicitur Ecclesiæ in foro exteriori, quando in interiori? 549. a. Pontifici Romano, tanquam successori Divi Petri, commissæ sunt claves Ecclesiasticæ potestatis, ibid. b. summo Pontifici nullum crimen reservatur, quod non habeat annexam excommunicationem. 563. a. Pontifex ea, quæ sunt de iure positivo, sine causa tollere potest. 594. b.

Populus Judæorum Machabæis ducatum tradidit, non tanquam proprium, & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandum. 43. a.

Potentia divina

absoluta definiri solet circa eas res, quæ non implicant contradictionem, 6. b. ordinata definitur circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. ibid.

Præceptum

vulgo datum de hæretico denunciando, prudentia plenum est, 383. 2. in sacris literis pro lege, & ordinatione quandoque accipitur, 14. a. præceptum Domini, seu consilium Paulus vocat, quod Christus ore proprio præcepit in Evangelio, vel consuluit, 76. a. præcepta, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo Apostoli acceperunt gentibus evulganda, quædam ipsi Apostoli populo traderunt: illa non potest Ecclesia solvere, ista potest, 77. a. & 98. a. præcepta, & instituta Apostolorum, quædam temporaria fuere, quædam perpetua, ibid. tria præcepta ponuntur, ad argumenta Theologiæ invenienda. 395. b. præcepto divino id fieri dicitur, quod ordine justitiæ divinæ sit, 14. b. præcepti transgressor non est, qui actu bono ex genere suo, quem lex præcipit, apponit malam aliquam circumstantiam, 574. a. non omnia præcepta Christi, & Ecclesiæ sunt scripta, 590. b. præcepta dupliciter obligant. ibid. b.

Prælati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reservare. 561. a. Presbyteri dicuntur sacerdotes, id est, seniores, quoniam etiam apud gentiles, non nisi in regibus vel senioribus sacerdotum residebat. 311. b.

Princeps

Principes & præfecti Ecclesiastici, ecclesia appellantur, & sunt, 118. 2. & 365. b. principes & optimates soli erga Deum habebant olim caeremoniarum facultatem. 412. b.

Principium

principia disciplinarum bipartita sunt, 16. a. quædam simpliciter sunt prima, alia sunt præcipua quidem & immediata, sed contractiora, 351. b. principia hæc, Deus est, & est remunerator inquiringum se, tanquam prima credibilia omnes fidei articulos simpliciter in se continent. ibid. Professores doctrinæ Christianæ duabus quasi personis induti sunt. 256. a. Prolixitas utilitate pensatur. 4. a. Prophetæ intelligebant, quænam prophetiæ essent comminatoriæ, quapropter minime fallebantur. 10. 2.

Propositio

propositionum, quæ ad fidem attinent, duo gradus generales collocantur, 363. a. propositio erronea ab hæretica, non modo cogitatione, sed re etiam sepa-

separatur, 372. b. propositio erronea
est error, qui minus quiddam, quam
aperta hæresis, Catholicæ doctrinæ
contrarius est, 387. b. sapiens hære-
sim, quæ sit, 389. b. male sonans,
que, 390. b. propositionum sapes magis
discernuntur viribus sentiendi &
gustandi, quam speculandi. 391. a.
Propositum vitæ novæ est de ratione &
essentia pœnitentiæ. 497. b.
Proverbia Salomonis vix explicari pos-
sunt, nisi habita ratione Hebraicæ
consuetudinis & sermonis. 68. a.
Proximus non cognatione tantum, sed
humanitate definitur. 460. a.

Q.

Quæstio

Theologica est duplex, altera, cujus
cognitio est ad salutem necessaria,
altera, cujus ignoratio sine salutis
jactura esse potest, 167. b. quæstio &
conclusio eadem res est, 357. b.
quæstio Theologica, sive ad contem-
plationem, sive ad mores attineat, a-
lia est naturalis, alia supernaturalis,
alia media, 359. a. Quæstiones qua-
tuor, quas Aristoteles infert de una-
quaque re, quo pacto terminari que-
ant, 358. a. quæstiones cognitionis qua-
drupartitæ, 359. a. quæstiones Theo-
logicæ sunt quædam, pro quarum ve-
ritate Theologo est in capitis discri-
men veniendum: sunt & aliæ, quæ
ignorari & negari sine fidei jactura
possunt, ibid. b. quæstiones naturales
in duplici sunt differentia, quædam
solis naturæ argumentis probantur,
aliæ fidei etiam auctoritate confir-
mantur, 448. a. quæstionum actionis
duo sunt genera. 459. a.

R.

Ratio.

Rationes naturales & humanas Theo-
logo non solum utiles, sed necessa-
rias esse ostenditur, 256. a. rationes
naturales non sunt arma Saulis, quæ
pugilem magis gravant quam juvant,
sed potius gladius Goliath, 260. b.
rationes naturæ, quæ in usum Theo-
logiæ veniunt, firmæ nonnunquam, &
infirmæ sunt, 262. b. rationes Philo-
sophiæ qui rejicit, Dei veritati, qua
illæ subsistunt, refragatur, ibid. ra-
tionibus naturalibus exteri ad fidem

adducuntur, fratres confirmantur, do-
ciles invitantur, repugnantes repe-
luntur. 259. b.

Regulæ

tres, ad quas fidei judicia externa di-
rigenda sunt, 384. a. regulæ tres An-
nii, quasi indices, quibus historici
cujuscunque fides ac veritas explore-
tur, 318. a. has regulas vanas esse
Canus probat, ibid. b. harum regu-
larum, & Annii censura. ibid. & seq.
regulæ & leges multiplices sunt, quæ
veraces historicos a fallacibus distin-
guunt, 329. a. prima ex hominum
probitate sumitur, ibid. secunda præ-
fert historicos, qui severitati ingenii
quandam prudentiam adjunxerunt,
ad eligendum & ad judicandum,
332. a. tertia, cui historico auctori-
tatem Ecclesia tribuit, hic dignus
est, cui nos etiam auctoritatem ad-
jungamus. 334. a.

Religioni apud veteres quantus honor
habitus. 416. a.

Remissio iniquitatis duplex, una per-
fecta, altera imperfecta. 491. b.

Res a Deo creatæ improprie dicuntur
esse fallaces. 6. b.

Respublica non potest contineri, nisi
præmio bonorum, & pœna malo-
rum. 353. a.

S.

Sacerdos

laboris sui mercedem accipere a mul-
tis pro una missa non potest. 433. a.
sive pro paucis, sive pro pluribus ce-
lebrat, cibum vitæ necessarium ex-
igere suo jure potest, ibid. b. sacer-
dotes illi a Deo vocati sunt, qui ab
Apostolis & eorum successoribus ri-
te vocati sunt. 418. a. sacerdotes ha-
bent a Christo potestatem absolven-
di peccata. 538. a. non possunt ju-
dicare de peccatis, nisi ea cogno-
scant, ibid. judices constituti sunt
omnium peccatorum, tam publico-
rum, quam occultorum, ibid. b. sa-
cerdos quilibet in articulo mortis ab-
solvere potest, 547. a. quilibet dum
ordinatur, qualem accipiat potesta-
tem jurisdictionis, 549. a. & 580. b.
Sacerdos proprius quis, 579. a. sine
consensu sacerdotis proprii, alteri
non licet confiteri, 579. b. & 581. b.
sacerdos simplex ex se non habet ju-
risdictionem absolvendi, 580. b. sa-
cerdos non habet potestatem jurisdi-

tionis ab ordinatione, ibid. a. sacerdotes habent potestatem absolvendi, & ligandi. 596. a

Sacramenta

medicina sunt, qua homo descendens in Jericho curatur, 460. a. sacramentum definitur, ibid. & seq. sacramenta sunt caeremoniae ad Dei cultum pertinentes. 461. a. sacramentorum materiae earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt, ibid. b. sacramentum est signum sanctitatis practicum, ibid. sacramenta constant materia, forma, & ministro, 462. a. post Adæ lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria, 480. a. sacramenta fuerunt in lege veteri, 481. a. novæ legis sunt causa gratiæ, & salutem animæ adferunt, 483. b. sacramenta novæ legis sunt septem, 489. b. sacramenta veteris legis nullæ prorsus causæ fuerunt gratiæ, aut salutis, ibid. novæ & antiquæ legis quomodo differant, 490. b. sacramentorum novæ legis autor Christus. 491. b

Sacrificare quid. 404. a

Sacrificium

est proprium opus religionis 404. a. in sacrificio oportet hostiam esse, quæ immoletur, 405. a. sacrificium esse non potest, ubi non est oblatio, ibid. sacrificium quiddam aliud præter oblationem sibi vendicat, ibid. sacrificium & donum differunt, ibid. sacrificii nomen dupliciter in sacra scriptura accipitur, ibid. sacrificium si fuerit cruentum, mors erit cruenta, si vero incruentum, mors quoque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, ceu nunc præsens adesset, 419. a. sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento, 407. a. sacrificii nomen interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi, ibid. b. sacrificium Eucharistiæ duobus modis a Catholicis asseritur, ibid. sacrificium vere & proprie est in lege nova, ib. sacrificii altaris effectus nec a bono ministro fit major, nec a malo fit minor, 427. a. sacrificium altaris per modum redemptionis, & pretii prodest vivis, defunctis vero per modum orationis & suffragii, 432. a. sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata, 429. b. sacrificium altaris per se propitiato-

rium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum, 431. b. sacrificium an contineat occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in Eucharistiæ hostia mors interveniat, 418. b. sacrificium in lege duplex. 462. a

Sacrilegium est poenitentia sine satisfactione 505. b

Salomon

in peccatis Christi typus non fuit, sed in pace, 9. b. studium humanæ sapientiæ vocat occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit, 265. a. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt. 44. b

Salmanassar & Sennacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram scripturam. 336. a

Salus

duplex, æterna, & qua nunc sanamur a peccato, 469. a. ad salutem aliquid necessarium est dupliciter. 523. a

Sancti.

Sancti omnes & doctores Ecclesiæ, si asseruerint aliquem librum esse Canonicum, habendum est perinde ac si tota Ecclesia asseruisset, 23. a. de Sanctorum auctoritate trifariam disputari potest, 214. a. sanctorum testimonia referri possunt vel ad philosophiæ dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas, ibid. sanctorum auctoritas cum adfertur ad facultates, quæ naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserat, 215. sancti auctores, etiam probatissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes, 217. b. Sanctorum plurium auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo præstare non valet, ib. b. omnium communis intelligentia, certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas, 219. a. Sanctos doctores in eundem scripturæ sensum convenientes qui contempserit, non homines contemnit, sed Deum, 224. a. sanctis doctoribus sacrarum literarum intelligentia per spiritum data est, 226. b. sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione qui Spiritum veritatis negat, hic eundem spiritum Ecclesiæ tollit, ibid. Sancti simul in fidei dogmate errare non possunt, 267. a. sanctorum patrum doctrina, & Ecclesiæ traditio ita sunt con-

conjuncta, ut diffociari non possint, 228. a. sanctorum Patrum antiqua consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula est certo sequenda. 229. b

Sanguis Christi

in singulis sacramentis peculiarem effectum operatur, juxta cujusque peculiarem significationem, & naturam, 431. a. in speciebus panis, & vini remissionem poenæ, & culparum venialium tribuit, ibid. b. ex significatione specierum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adiutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, ibid. sanguis Christi noster est, eo modo, quo lux Solis nostra est, nempe ut causa universalis. 417. b

Satisfactio

qua ratione par poenitentiae, 540. b. ad sacerdotis arbitrium post sacramentum poenitentiae, est ad salutem necessaria, 545. b. quare, 557. b. de satisfactione post absolutionem an sit præceptum divinum, 595. b. satisfactio sacramentalis necessaria est ad sacramentum poenitentiae perficiendum, ibidem.

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Euangelio credere, Apostolos non ignorare. 267. a

Scriptura

Scripturæ sacræ firmitas corrumpitur, si per administratos falli a Deo possumus, 7. a. scriptura minutos numeros præterire aliquando solet, 315. a. scripturæ sacræ vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur, 13. b. scriptura est iudex mortuus, qui nec litigantium utriusque rationes audire, nec sententiam eloqui valet, 19. b. scripturæ usus est, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni, 129. b. & 138. b. scripturæ sacræ expositio legitima per majorum traditionem accipienda est, 219. b. scriptura in pluribus locis hebraicum verbum cum interpretatione sua ponit, 46. b. scripturæ præcepta temporaria quædam, quædam vero æterna sunt, 77. a

Sedes Apostolica, & insidens ei in fide, iudicio, atque decreto pro eodem reputantur, 200. b

Signum

est, quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit, 460. b. signum sanctitatis speculativum, & practicum. 461. b

Synagoga

post tempora Moysis habuit semper unum summum Pontificem, e cujus iudicio privati omnes cives, ac iudices etiam minores penderent, 189. b

Sozomenum forte pro Theodoro damnat Gregorius: nam quæ illi obijcit, in Theodoro reperiuntur, 336. a

Spiritum Sanctum a Filio procedere, Concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco, De meo accipiet; & ex illo, Quem ego mittam vobis, &c. accepit. 365. b

Speculum exemplorum, & aurea legenda taxantur. 333. b

Stellam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysostomo, & Augustino placet. 295. a

T

Tempus

Temporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione, 560. b. jus divinum nullum certum tempus confitendi præscribit, 586. a Tertulliani opuscula apocrypha per Gelasium. 338. a

Testamentum

minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii, 202. a. testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. 48. a

Theologia

ratio est, sermoque de Deo, 341. a. theologia scientiæ appellationem proprie sibi vendicat, 344. b. circa res etiam contingentes versatur sine nominis sui iactura, ibid. theologia duplex, naturalis, & supernaturalis, 347. b. theologia nullo modo inutilia colligit, quin super Dei fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat, 355. a. theologia conclusio, seu quæstio ea proprie est, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta e causis suis, oritur, ib. theologiæ tractatio bipartita est, 337. a. Theologiæ finis primarius est divinæ naturæ contemplatio, postremus autem earum rerum actio, quæ ad bene

beateque vivendum sunt necessariae, 343. b. Theologiae consequentiae firmæ & evidentes sunt, 344. b. Theologiae ratio formalis duplex, 349. b. Theologiae ratio formalis est, esse revelatum a Deo, lumenve divinitus infusum, 350. a. Theologiae principia per fidem intelligiasserunt fere theologi, quia de viatorum theologia disputant, ibid. ea theologiae principia sunt habenda, quæ per sacros auctores Ecclesie sunt divinitus revelata, 351. a. vera & germana Theologiae principia sunt, quæ libris sacris & Apostolorum traditionibus continentur, ibid. ejus primaria principia sunt articuli fidei, cætera omnia quæ in sacris litteris, vel in traditionibus assumuntur, sunt secundaria. 351. b. theologiae effecta cum in dubium vocantur, quæstiones sunt, cum ratione coguntur, conclusiones, 357. b. theologiae principia, vel disposita inter se, & ordinata sunt, vel connexa & colligata, ibid. b. theologiae scholasticæ quod proprium munus, 233. b. theologiae veræ tres fines: scientia Dei, cœlestium rerum cognitio, humanarum prudentia & usus, 235. b. theologiam scholasticam explodunt, & exhibitant heretici juniores, 232. a. theologiam non esse speculatricem, sed effectricem, conantur aliqui persuadere. 342. a

Theologus

materiam a priscis auctoribus, formam a junioribus mutuari debet, In Proœmio. Præter communem artem disserendi, quam dialectici tradunt, aliam habeat necesse est, ibid. theologus scholasticus est, qui de rebus Divinis prudenter, e litteris & Divinis institutionibus ratiocinatur, 233. a. theologi omnia theologiae principia in quæstionem verterunt, 358. b. differents Theologi primum officium, 361. a. theologi universi in theologiae certis decretis definiendis errare non possunt, 368. b. theologi quidam indigne nominantur, 233. a. theologorum scholasticorum testimonium, si alii viri docti contra pugnant, non plus valet, quam ratio eorum, vel autoritas comprobatur, 236. a. theologorum omnium communi sententiæ refragari, temerarium est, ibid. b. theologis, qui Pontificum canones ignorant, multa desunt ad usus theologiae necessaria. 247. a

Traditio

ad hereticos confutandos majorem vim, quam scriptura habet, 93. b. traditionum Apostolicarum alteras Apostoli a Christo Domino acceperunt, alteras vero Apostoli ipsi Spiritu sancto suggerente ad Ecclesie utilitatem ediderunt, 97. b. traditiones Apostolicæ impugnantur ab hereticis, 86. a. ad traditiones Christi & Apostolorum investigandas viæ quatuor sternuntur, 95. b. traditionum Apostolicarum certitudo multis rationibus confirmatur, 99. a. traditiones sunt divina verba, non aliter ac illa, quæ sacris libris scripta sunt, 103. b. traditiones non sunt divinarum scripturarum additamenta, sed complementa, & earum quasi commentarii. ibid.

Transmigratio

Septuaginta anni transmigrationis quomodo computandi sint, an in primum annum Cyri, an vero in secundum Darii, fusissime disputatur, 195. a. transmigrationis septuaginta annorum initium a desolatione sumendum est, non a transmigratione. 406. b. Turris David, id est, sacre scripture autoritas arietibus quatuor concuti solet. 4. a

V

Vasa argentea ac aurea, & supellex Ægyptiorum quid significant. 235. a

Veritas

purissima non est, cui quoquomodo est falsitas permixta, 8. a. veritas quædam est, quæ non habet pietatem, 267. a. veritas scripture semper fuit connexa cum rectitudine fidei, 55. a. veritas Scripture vere & proprie in intellectu est, Scriptura autem improprie tanquam in signo, 365. a. veritates quædam catholicæ ita ad fidem pertinent, ut his sublati fides quoque ipsa tollatur, 388. a. veritates quædam Catholicæ sunt, quibus everis, fides quatitur, sed non evertitur. ibid.

Vincentius Belluacensis & D. Antoninus non tam vera, quam multa scripserunt. 334. a

Vindicta

Vindicta justa duplex, 495. a. vindictæ finis triplex. ibid.

Vir

Viri apostolici & spirituales omnia discer-

R E R U M.

scernunt, quæ ad salutem sunt necessaria, 31. a. viri prudentes nolunt cognitionem de Deo vacantem & otiosam esse. 343. a

Virtus.

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, 503. b. virtus infusa duplex. 507. b

Vitam corporalem quilibet tenetur conservare. 533. a

Vvicless. docuit confessionem esse superfluum & inutilem. 543. b

Unctio.

Unctio interior sapientibus Ecclesie magistris sufficit ad ea quæ fidei adversantur refutanda, at ignorantibus opus est externa doctrina, 24. b. Un-

ctionis sacri Chrismatis virtus. 484. a in voce ambigua non licet unumquodlibet significatum accipere. 127. b

Volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ non invito fiunt. 14. b

Votum sacramenti poenitentiae implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum & formale. 544. b

Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. 298. b

Vulgus.

Vulgi falsæ opiniones in duplici sunt differentia, 298. b. vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerint. 333. b

Indicis Rerum Finis.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ,

Qui in his Operibus explicantur.

Genesis.

- Cap. I. Inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem. 366. a
16. Illa concepisse se videns, despexit dominam suam, &c. 254. b
18. Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint. 444. b
19. Ne respicias post tergum. 67. b
22. Expectate hic, ego & puer postquam adoraverimus, revertamur ad vos. 8. b
26. Isaac discedens ut veniret ad torrentem Gerare, habitaretque ibi, rursum fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, &c. 60. a
29. Ego sum primogenitus tuus. Esau, &c. 9. b
42. Per salutem Pharaonis exploratores estis. 15. a
46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Egyptum, fuere septuaginta. 82. b

Exodi.

1. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta. 82. b
12. Fecerunt filii Israel, sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea. 10. b
31. Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia. 262. b

Levitic.

4. Orabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei. 430. a
16. Sabbatum requisitionis est, affligetis animas vestras, ab omnibus peccatis vestris mundabimini. 530. a. & 535. b

Numer.

22. Si vocare te venerint homines isti,

- surge & vade cum eis. 10. a
23. Non est Deus ut homo, ut mentiat, nec ut filius hominis, ut mutetur. 8. a
36. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua. 61. a

Deuter.

17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, &c. 188. b
17. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, &c. ex decreto iudicis morietur. 159. a
18. Qui verba Prophetæ, quæ loquuntur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor existam, &c. quod si in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus. 18. a

1. Regum.

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset. 309. b

2. Regum.

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. 14. a

3. Regum.

6. Factum est ergo quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, &c. 311. a
8. Non est homo, qui non peccet. 115. b
22. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. 10. b

4. Regum.

11. Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, occidit omne semen regium. 321. b

Pri-

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ

Primi Paralip.

15 Proficiebat David vadens & crescens. 443. a

Secundi Paralip.

15 Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum anni 93. regni Asa. 309. b

17 Crevit Josaphat, & magnificatus est usque in sublime. 443. a

Job.

12 Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quasi ebrios. 11. b

35 Qui docet nos super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos. 274. a

Psalms.

11 Salvum me fac, quoniam defecit sanctus. 129. a

15 Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, &c. 445. a

21 Spes mea ab uberibus matris meæ. 436. a

31 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum testata sunt peccata. 420. a

40 Beatum faciet eum in terra. 438. a

44 Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus. 444. b

47 Circundate Sion, & complectimini eam, &c. quoniam hic est Deus Deus noster, ipse reget nos in secula. 119. a

49 Immola Deo sacrificium laudis. 408. a

50 Sacrificium Deo spiritus contribulatus. 405. b

72 Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, &c. 444. b

73 Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ. 134. a

88 Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. 119. a

93 Qui docet hominem scientiam. 274. a

118 Erravi sicut ovis, quæperiit. 134. a

144 Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. 8. a

Proverbiorum.

2 Dominus dat sapientiam, & ex ore ejus prudentia. 470. b

5 Ne intenderis fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis, &c. 266. a

7 Mulier garrula & vaga quietis impatiens, &c. ibid.

Ecclesiastes.

1 Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, &c. 464. a

7 Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 115. b

12 Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. 462. b

12 Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. 224. b

12 Deum time, & mandata ejus serva, hoc est enim omnis homo. 265. b

21 Fili peccasti? non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. 510. b

Canticorum.

2 Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. 134. a

5 Tenui eum, nec dimittam. 119. a

Sapientia.

2 Nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, &c. quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. 454. a. & b

9 Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. 264. b

13 Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. 262. b

Ecclesiastici.

8 Non te prætereant narratio seniorum. 223. a

15 Non dicas, ille me implanavit. 11. b

37 A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. 67. b

Esajæ.

11 Erit fides cinctorium renum ejus. 435. b

22 Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. 174. a

38 Morieris, & non vives. 10. a

38 Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. 420. a

50 Dedit illis linguam eruditam, ut scient sustentare eum, qui lapsus est verbo, aperuit illis quoque aurem. 356. a. & b.

53 Pro eo, quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur. 444. b

54 In misericordia sempiterna misertus sum

INDEX LOCORUM

sum tui, dixit redemptor tuus Dominus, &c. usque, Et sedus pacis mee non movebitur. 173. b

59 Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent, &c. 119. a. & 364. b

62 Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. 445. b

36 Ad quem aspiciam, nisi ad pauper-
culum & contritum spiritu? 516. a

Jeremie.

Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. 147. b

Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. 134. a

20 Seduxisti me Domine, & seductus sum. 14. a

25 Servient gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis. 289. b

30 Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam. 508. b

31 Novum creavit Dominus super terram, femina circumdabit virum. 437. a

32 Feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. 173. b

52 Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, &c. 309. b

Ezechielis.

3 Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. 129. a

16 Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. 135. b

18 Facite vobis cor novum & spiritum novum. 497. b

34 Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, ipse erit eis in pastorem. 224. b

37 Percutiam illis foedus pacis, pactum sempiternum erit eis. 173. b

Danielis.

4 Peccata tua eleemosynis redime. 504. b

9 In dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. 133. a

Osee.

2 Sponsabo te mihi in sempiternum, &c. sponsabo te mihi in fide. 119. a

14 Reddemus vitulos labiorum nostrorum. 196. b

Amos.

6 Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum. 139. b

Jonæ.

3 Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. 315. a

Abacuc.

2 Justus ex fide sua vivit. 425. b

Aggei.

2 Interroga sacerdotes legem. 147. b

Malachie.

1 Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: a solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 467. b

2 Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus. 147. b

1 Machabeorum.

7 Homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. 333. a

Matthæi.

2 Ecce Magi ab oriente venerunt. 294. b

2 Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. 295. a

3 Ego baptizo vos aqua, 482. b

3 Facite fructum dignum poenitentiae. 493. b

5 Vos estis lux mundi. 116. b

5 Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris &c. 590. a

6 Dimitte nobis debita nostra. 115. b

10 Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. 75. b

10 Quæ in aure auditis, prædicate super testa. 105. b

10 Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 457. a

12 Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui. 292. a

15 Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 152. a

SACRÆ SCRIPTURÆ

16 Cavete a fermento Phariseorum .
ibid.

16 Beatus es Simon Bariona, quia caro
& sanguis non revelavit tibi, &c.
186. b

16 Super hanc petram ædificabo Eccle-
siam meam, & portæ inferi non præ-
valebunt adversus eam. 119. a. 174.
a. & 190. b.

16 Tibi dabo claves regni cœlorum .
168. b.

16 Quodcunque ligaveris super terram,
erit ligatum & in cœlis: & quodcunque
solveris super terram, &c. 206. a.
337. b.

18 Si peccaverit in te frater tuus, cor-
ripe eum inter te & ipsum solum, &c.
206. a.

18 Si duo ex vobis consenserint super
terram, de omni re, quamcunque pe-
tierint, fiet illis a Patre meo. 145. a
& 175. a.

22 Simile factum est regnum cœlorum
homini regi, &c. 116. b

22 Ego sum Deus Abraham, Isaac, &
Jacob: non est Deus mortuorum, sed
viventium. 457. a

23 Super cathedram Moysi sederunt
Scribæ & Pharisei, &c. 151. b. &
172. b.

23 Væ vobis, qui ædificatis sepulchra
Prophetarum, & ornatis monumen-
ta justorum. 238. a

25 Simile est regnum cœlorum decem
virginibus, &c. 117. b

25 Omni habenti dabitur, & abundabit:
ei autem, qui non habet, & quod ha-
bet auferetur ab eo. 67. b

26 Tristis est anima mea. 446. a

28 Ecce ego vobiscum sum omnibus die-
bus usque ad consummationem sæcu-
li, 119. a. & 173. b

Marci.

1 Initium Evangelii Jesu Christi filii
Dei, sicut scriptum est in Isaja Pro-
pheta. 78. b

13 De die autem illa nemo scit, ne-
que Filius. 444. a

13 Quod vobis dico, omnibus dico:
vigilate. 205. a

15 Erat autem hora tertia, & crucifi-
xerunt eum. 79. b

16 Prædicate Evangelium omni creatu-
ræ. 140. b

16 Qui vero non crediderit, conde-
mnabitur. 141. a

Lucæ.

1 Regnabit in domo Jacob in æter-
num. 119. a

2 Jesus proficiebat sapientia, ætate, &
gratia apud Deum & homines. 442. b

3 Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui
fuit Arphaxad. 81. b

7 Remittuntur ei peccata multa, quo-
niam dilexit multum. 421. a. & 460. b

10 Neminem per viam salutaveritis. 67. b

10 Qui vos audit, me audit. 151. b

10 Samaritanus appropians alligavit vul-
nera ejus, infundens oleum & vi-
num, &c. 460. a

13 Nisi penitentiam habueritis, omnes
peribitis. 494. a

21 Cœlum & terra transibunt, verba
autem mea non transibunt. 7. b

22 Accepto pane gratias egit, &c. hoc
est corpus meum, &c. 409. a

22 Hoc facite in meam commemora-
tionem. 205. b

22 Ego rogavi pro te, Petre, ut non
deficiat fides tua. 160. a. & 163. a

24 Petrus autem surgens cucurrit ad
monumentum. 208. b

24 Aperuit illis sensum, ut intelligerent
scripturas. 65. a. & 365. a

Joannis.

1 Dedit eis potestatem filios Dei fieri .
117. a

1 Verbum caro factum est, &c. 439. a

1 Vidimus gloriam ejus, gloriam qua-
si unigeniti a Patre. 436. b

1 Lex per Moysen data est, gratia &
veritas per Jesum Christum. 492. a

1 Deum nemo vidit unquam: Unige-
nitus, qui est in sinu Patris, ipse e-
narravit. 439. b

2 Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.
296. a

3 Nisi quis renatus fuerit ex aqua &
Spiritu sancto, &c. 485. a

3 Illum oportet crescere, me autem
minui. 443. a

3 Quod vidit & audivit, hoc testatur .
440. b

5 Pater omnia demonstrat Filio, quæ
ipse facit, &c. 444. a

5 Ego non ab homine testimonium ac-
cipio. 24. a

6 Nisi manducaveritis carnem, &c.
550. a

7 Si quis voluerit voluntatem ejus fa-
cere, cognoscat de doctrina, utrum
ex Deo sit. 25. b

INDEX LOCORUM

20 Oves meę vocem meam audiunt. ibid.

21 Cum esset pontifex anni illius, prophetavit. 173. a

14 Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat, &c. 120. a

14 Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. 164. b

15 Vos autem dixi amicos, quia omnia quęcumque audiui a Patre meo, nota feci vobis. ibid.

16 Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. 120. a

18 Sanctifica eos in veritate, &c. ibid.

18 Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, &c. 440. b

18 Ego in occulto locutus sum nihil. 106. a

19 Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. 10. a

20 Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, &c. 206. a. & 210. a

20 Quorum retinueritis, retenta sunt. 541. a

21 Pasce oves meas, 168. a. & 186. b

21 Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium ejus, 20. b

Actorum.

5 Cęlis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu. 204. a

6 Verbum Dei crescebat. 443. a

7 Joseph accersivit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. 83. a

7 Positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. 84. a

10 Mitte & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere. 467. a

15 Convenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc. 147. b

15 Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere. 188. a

14 Visum est Spiritui sancto, & nobis. 152. b. & 159. b.

20 Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. 147. b

Roman.

Tradidit illos Deus in reprobum sensum. 15. b

2 Factores legis justificabuntur. 470. a

2 Non enim qui in manifesto Judęus est, neque quę in manifesto in carne est circumcisio, &c. 148. b

3 Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quę est in Christo Jesu. 434. b

3 Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & pręputium per fidem. 466. a

5 Per unius justitiam in omnes homines in justificationem. ibid.

6 Ore autem confessio fit ad salutem. 480. a

10 Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. 148. a

12 Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. 405. a

12 Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. 223. a

14 Infirmum in fide assumite. 115. b

1. Corinth.

1 Ecclesię Dei, quę est Corinthi, vocatis sanctis. 112. b

1 Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. 152. b

1 Perdam sapientiam sapientum. 266. b

1 Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem. 172. b

3 Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, 115. b

4 Hic jam quęritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. 118. a

4 Habentes eundem spiritum fidei. 465. b

6 An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? 117. a

7 Pręcipio non ego, sed Dominus: cęteris ego dico, non Dominus. 72. b. & 76. a

10 Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. 433. a

10 Omnes quidem de uno pane participamus. 485. b

11 Si quis videtur contentiosus esse, nos tamen talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesię Dei. 99. a

12 In uno spiritu omnes nos, in unum corpus baptizati sumus. 117. a

12 Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarii. 256. b

13 Cum

SACRÆ SCRIPTURÆ.

- 13 Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. 437. a
 14 Prophetæ duo aut tres dicant, & ceteri dijudicent, &c. 223. b
 14 Non est dissensionis Deus, sed pacis. ibid.
 15 Alia claritas solis, alia claritas lunæ, &c. 217. b
 15 Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 64. b

2. Corinth.

- 1 Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est, & non, sed est in illo, est. 141. a
 4 Id, quod in præsentis est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 366. b
 5 Scimus enim, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, ædificationem, &c. 367. a
 7 Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentiam, &c. 511. b
 20 Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra: Petra autem erat Christus. 465. b
 11 In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. 72. b. & 76. a

Ad Galatas.

- 2 Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi. 473. a
 3 Omnes enim filii Dei estis per fidem. 474. a
 4 Hæres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. 465. a
 5 Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. 490. a

Ad Ephesios.

- 2 Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum. 116. b
 4 Unum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, &c. 139. a
 4 Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. 121. a
 4 Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, &c.

115. b & 224. a

- 5 Eratis aliquando tenebræ, &c. 117. a
 5 Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. 485. a

Philippen.

- 4 Repletus sum exceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. 403. a

Colossen.

- 1 In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, &c. 438. b
 2 In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. ibid.

2. Thessalon.

- 2 Ideo mittet illis Deus operationem erroris. 12. a

1. Timoth.

- 2 Unus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. 464. a
 6 O Timothee, depositum custodi, &c. 105. b
 6 O Timothee, devita prophanas vocum novitates. 71. a

2. Timoth.

- 1 Resuscita gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 417. a
 2 Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum, &c. 114. b
 2 Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, &c. 426. a
 3 Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. 103. a

Ad Hebræos.

- 2 Decebat enim, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. 445. b
 2 Nusquam enim angelos apprehendit. 366. a
 5 Omnis pontifex pro hominibus constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. 115. b. 405. a

INDEX LOCORUM S. SCRIPTURÆ.

6 Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt & prolapsi, rursus re-
novari ad pœnitentiam. 536. a

9 In redemptionem earum prævarica-
tionum, quæ erant sub priori testa-
mento. 420. a

10 Una oblatione consummavit in æ-
ternum sanctificatos. 419. b

10 Voluntarie peccantibus nobis post
acceptam notitiam veritatis, jam nul-
la relinquitur pro peccatis hostia. 420.
b. & 536. a

11 Credere oportet accedentem ad
Deum, quia est. 353. b

13 Per ipsum offeramus hostiam laudis,
&c. id est fructum labiorum confiten-
tium nomini ejus. 406. a

13 Beneficiæ & communionis nolite
oblivisci, &c. 405. b

Jacobi.

1 Deus neminem tentat. 11. b

2 Religio munda & immaculata apud
Deum & Patrem hæc est, visitare
pupillos & viduas in tribulatione eo-
rum. 406. b

3 In multis enim offendimus omnes.
115. b

1. Petri.

1 Animas vestras castificantes. 416. a

2 Qui aliquando non populus Dei, nunc
autem populus Dei. 116. b

2. Petri.

1 Non doctas fabulas sequuti notam
fecimus Domini nostri virtutem &
præsentiam, &c. 438. a

1 Habemus firmiorem propheticum ser-
monem, cui bene facitis attendentes,
&c. 65. a

1. Joannis.

1 Deus lux est, & tenebræ in eo non
sunt ullæ. 136. b

1 Si dixerimus quoniam peccatum non
habemus, ipsi nos seducimus, & ve-
ritas in nobis non est. 115. b

2 In hoc scimus quoniam cognovimus
Deum, si mandata ejus observamus.
136. b

2 Non necesse habetis, ut aliquis do-
ceat vos, sed sicut unctio ejus do-
cet vos de omnibus, &c. 24. b

3 Omnis qui peccat, non cognovit De-
um, & omnis qui natus est ex Deo,
peccatum non facit. 137. a

3 Qui facit justitiam, justus est, qui
facit peccatum, ex diabolo, &c. ibid.

Apocalypsis.

6 Dignus est Agnus, qui occisus est,
accipere divinitatem & sapientiam.
436. b

F I N I S.

343.

554.

574.

591.

390. Jo. Haukey

343.

554.

574.

591.

390. Jo. Hawley

Cano, Melchor,

Melchioris Cani Episcopi Canariensis, ... Opera

Patavii 1734

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/4Theol.syst.200

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11069972-7